R. BIBLIOTECA UNIVERSITARIA ALESSANDRINA ROMA
Gh 34

G. H. 34

HABES IN HOC VOLVMINE AMICE LECTOR.

ÆLII ANTONII NEBRISSENSIS RERVM A FERNANDO & Eliſabe Hiſpaniarũ fœliciſſimis Regibus geſtarũ Decades duas.

Necnõ belli Nauarienſis libros duos. Annexa inſuper Archiepĩ RODERICI Chronica, aliiſq; hiſtoriis antehac non excuſſis.

CVM IMPERIALI PRIVILEGIO.
Ne quis alius excudat aut vendat.

ANNO. M. D. XLV.

PHILIPPO AVGVSTO HISPANIARVM PRINCIPI CAROLI Cæſaris Quinti filio Xanthus Nebriſſenſis. S.

ETSI CATHOLICORVM REGVM hiſtoriam a patre meo conſcriptam, multorum etiam efflagitationibus reluctatus, hactenus typis excudere diſtuleram, tamen cum nullum commodius tempus, nullaque felicior occaſio ad id exequendum ſe offerre poſſet, quam quod te Principe, tuis auſpicijs, tuoque nomine in lucem ederetur, non amplius cunctandum exiſtimaui, quin quod alijs optatiſſimum & parenti meo maxime honorificum videbatur, tuo nomini ſacratum emitterem. Neque vero Celſitudini tuæ magis conſentaneum quicquam eſſe duxerim, quam ſi librum hunc, quo Proauorum tuorum monumenta velut in ſacrario repoſita continentur, tuendum fouendumque ſuſcipias, certe Proauis ipſis tuis nihil gratius, quam ſi identidem & euoluas, & legas. Etenim ſi Reges ipſos & Principes (dum a negociorum tumultu vacare datur) interim philoſophari non dedecet, imo hæc etiam res eorum dignitatem maxime commendat, profecto partem illam, quæ in geſtis fortium virorum narrandis verſatur, quam hiſtoriam dicimus, Principum eruditioni vtiliorem, & reliquæ philoſophiæ anteponendam eſſe, plærique ſapientes cenſuerunt. Quis enim dubitat ad res optimas exequendas, vehementius exemplis quam rationibus animum excitari? Quod ſi virorum illuſtrium res fortiter geſtæ legentem vel incendunt, vel confirmant, quanto Celſitudinis tuæ animus ad ea legenda, quæ maiores tui cum tanta vniuerſi orbis Chriſtiani admiratione fecerunt, alacrior eſt futurus? Nullum tibi melius, nullum efficacius exemplar ob oculos proponi, nullum vehementius claſſicum canere poterit ad animum excitandum, quam rerum a Proauis tuis geſtarum vel lectio, vel recordatio. Fecerunt illi quidem, vt poſteris ſuis regnorum hęreditatem cum multarum vrbium, & prouinciarum (quas ab hoſtium tyrannide vindicarunt) acceſſione propagarent, vt pacatam rempublicam optimis & inſtitutis & legibus ornatam relinquerent, illud tamen Celſitudini tuæ & felicius & glorioſius exiſtimandum eſt, ſi cum regnorum ſucceſſione, virtutem quoque, qua hæc omnia effecerunt, quaſi hereditario iure poſſeſſam retineas. Quorum ſi vitam & acta conſideres, ampliorem tibi ad imitandum virtutum congeriem quam ad imperandum regnorum ditionem relictam inuenies. In quo enim Regum ſic pariter viguiſſe admirabimur, in negociorum difficultate conſtantiam, in rerum anguſtia magnanimitatem, in neceſſitate conſilium, in dubijs prudentiam, in aduerſis fortitudinem, in proſperis modeſtiam, in prælijs induſtriam, in victoria clementiam, in pace æquitatem, in omnibus denique inuictum animum? Adde etiam illud quo cęteris omnibus pręſtiterunt, quod eximiam fortitudinem cum egregia pietate copularunt. Nulla enim vnquam bella ſuſceperunt, in quibus non magis reipublicę vtilitati, atq; Chriſtianæ religionis, cuius amantiſſimi obſeruantiſſimique fuerunt, decori, quam ſuis priuatis commodis conſuluiſſe viſi ſunt. Et ego quidem hæc breuiter non perſtrinxiſſe, in tantorum Regum commendatione non potui, vt animo meo morem gererem, cui diutius in eo-

rum laudibus immorari iucundius foret. Tantorum igitur Principum res geſtas, Pater meus ipſius Fernandi iuſſu & autoritate dum litteris mandare vellet, perpetuam ſeriem a princio regni ad exitum vſq; vitæ contexere, per temporis breuitatem non potuit. Extremo enim fere tempore Fernandi Regis, quo bellum Nauarienſe cœptum eſt, hiſtoriam ſcribere aggreſſus, quæ deinceps geſta ſunt, continuo ductu abſoluit, reliqua autem dum a principio repetere, & cum his coniungere feſtinaret, morte præuentus imperfecta & aliquot locis interrupta reliquit. Quę ego nõ aliunde ſupplere aut reſarcire auſus ſum, ſed eo modo, quo ab eo ſcripta inueni, edenda curaui. Atque vt iuſti voluminis modus impleretur, libros duos, quorum alter autorem ſuum præfert, alter ignorat, quod germanæ materiæ, nimirum Hiſpanæ hiſtoriæ eſſent, adiunxi. Accipe igitur Princeps Auguſte tuorum Proauorum hiſtoriam, & offerentis animum in primis intuere, quorum enim geſta non ſine ſuauitate maxima ab omnibus audiuntur, hęc patris mei ſcriptis contenta, dum tui nominis autoritate præmuniuntur, & auidius multo legentur, & cum honore maximo, quem a te maioribus tuis deferri par eſt, exibunt in lucem. Vale. Ex officina noſtra literaria apud inclytam Granatam. Anno milleſimo quingenteſimo quadraoeſimo quinto, calendis Decembris.

AD PHILIPPVM HISPANIArum Principem carmen.

Philippe non uno quidem, ſed omnibus
Per digne regnis, qui ſit, ut
Obliuione liuida Hiſpanorum bonos
Impune carpatur latens?
Et nocte longa huc uſq; preſſus, lumine
Caruerit? an quod defuit
Noſtris ſua olim laus, uel ampli nominis
Celebritas? an quod mari,
Terraq; non res geſſerint perennibus
Chartis reponendas? nihil
Tale obſtat, ut ne addamur aſtris & polo.
Nam ſine laude uirium,
Seu Marte proſpero uetuſta ſecula
Certent, feremus protinus
Primas, nec ulla gloriæ amplitudine
Cedemus externis locis.
Sed quando ſcriptorum elegantium manu,
Vatumq; caruimus ſonis,
Taciturnitas noſtris meritis diu obſtitit:
Idem ſuperbæ Romuli
Factura proli, ni, quod egiſſet, modo
Chartæ fideles proderent.

IN NEBRISSENSIS LAVDEM.

Pertulit & multos ęſtus, & frigora multa,
Abſtinuit ſomno ſæpe, ciboq; libens,
Conderet vt mira nobis has Antonius arte,
Fernandi hiſtorias Eliſabeſque ſimul.
Quam natura negat, certam poſt funera vitam,
Credidit ęterno nomine poſſe dari.
Et tu hunc miraris tantos ſubijſſe labores?
Fecit id optatæ poſteritatis amor.

ÆLII ANTONII NEBRISSENSIS EX GRAMMATICO ET RHETORE HIſtoriographi Regij ad Clariſſ. Hiſpaniarũ atq; vtriuſq; Siciliæ inſularumq; maris noſtri moderatorem Ferdinandum diuinatio in ſcribenda hiſtoria incipitur.

NON POSSVM NON MAGNIFACE-
re tuum de me iudicium clariſſime Princeps, quod ex tanta
doctiſſimorum virorum copia, qui per omne ditionis tuæ
imperium diffuſi ſunt, me potiſſimum delegeris, cui immor
talia tua geſta latino ſermone deſcribenda mãdares. Vereor
tamen, ne hoc tuo delectu habendo tale aliquid tibi euenerit:
quale Alexandro Macedonum Regi. Ille nãq;, vt ſcis, poſt Alexander
ſuperatam omnẽ Aſiam & Aegyptũ magni cognomẽ ade-
ptus edicto publice vetuit, ne quiſq; ex coloribus imaginem ſuam pingeret, niſi Apel- Apelles.
les. Nemo ex typis æream duceret, niſi Lyſippus. Nemo in anulorum vſus gemmis Lyſippus Pyrgote-
inſcalperet, niſi Pyrgoteles: cum eſſent illi tres quiſq; in ſua arte eminentiſſimus. Hoc les.
nimirum famigeratus ille vir faciebat ſapientiſſime, ne quiſquã opifex artis imperitia
quicquam ex vera facie deprauaret. Quod ſi fuiſſet Alexander tam ſolers in nominã
dis autoribus, qui literis mandarent res ab eo geſtas & victorias, quibus totum prope
orbem terrarum illuſtrauit, quam fuit in deligendis artificibus, qui lineamenta & cor-
poris ductus effingerent, nihil profecto in tanto Principe deſideraretur, quod ad ſum-
mam hominis conditionem pertineret. Sed quando ita fit, vt nihil vnquam natura
omni ex parte abſoluerit (tanquam cæteris non ſit habitura, ſi vni cuncta conceſſerit)
ille, cui neq; ingeniũ, neq; doctrina, ſed neq; rerũ vſus defuit in cunctis artibus, q̃ ſunt
homine libero dignę, vna tantũ in re legitur fuiſſe deceptus. Ex tãta nãq; poetarum, hi-
ſtoricorum, oratorumq; copia, quibus tunc abundabat Gręcia, vnũ Chœrilum dele Chœrilus
git, qui res a ſe geſtas carmine deſcriberet, cum eſſet omniũ ſui tẽporis poeta ineptiſſi-
mus, inuitans etiã illum ꝓpoſita laboris mercede ꝓ ſingulis verſibus aureo Philippo
magni põderis moneta, quã pater Philippus percuti iuſſerat. Hęc ſunt a me clariſſime
Rex tã multis repetita nõ quo velim me Apelli cõparare ad depingẽdos fortunæ tuę
ſucceſſus incredibiles, non Lyſippo ad experimẽdas ingenij tui dotes innumeras, nõ
Pyrgoteli ad ſcalpẽdas figẽdaſq; poſteritatis memoriæ animi tui virtutes. Nõ cõme
moro nũc illas, q̃ ſub fortunę dominio poſitę ſunt, potẽtia, victoria, felicitas, in quibus
nemo te fuit ſuperior. Nõ illas, q̃ ſunt hominis ꝓprię, qua homo eſt, tẽperantia, forti-
tudo, mãſuetudo, liberalitas, comitas, in quibus etiã priuatos excellis. Sed illas, quę ſunt
Regum proprię, magnificentia, magnitudo animi, clęmẽtia, iuſtitia, ſeueritas, grauitas,
in cunctos mortales beneficentia, rerum omniũ ſub fortuna poſitarum contemptus.
Quod vero celſitudo tua me præ cęteris delegerit, cuius humeris tantam rerũ molem
imponeres, non deerunt, qui exiſtiment, te nõ minori fuiſſe in errore, quam fuerit Ale-
xander, cum nemo ſit, qui non iudicet me multo eſſe Chœrilo inferiorem, quippe qui
fuerit poſteritatis iudicio poeta non contẽnendus. Sed Alexandrum in tanta doctiſſi Oneſicri-
morum virorum multitudine, qui tempeſtate illa floruerunt, non delegiſſe optimum, tus.
quis nõ poſſit iure reprehẽdere? Tu vero Princeps inuictiſſime, quos habebas One- Clitarch⁹.
ſicritos, quos Calliſthenes, quos Clitarchos, quos Ariſtobulos, quos Ptolemęos, quos Ariſtobu lus.
alios complures viros eruditiſſimos itineris tui comites; vt in deligendo hiſtoriogra- Ptolemæ⁹

pho nõ facilis eſſet iſta deliberatio. Sed quod apud nos huiuſmodi viri non facile re-
periuntur, in Italiã puto eundum fuit, vt Angelus Politianus, vt Picus Mirandula, vt
Hermolaus Barbarus, aut ex ijs, qui ſupſunt, vt Antonius Flaminius, vt Aldus Ro-
manus inde acciſcerẽtur. Nõ tamẽ opinor ſatis tuto peregrinis hoĩbus hiſtoriȩ fides
cõcrederetur, Italis maxime nullius rei magis ꝙ gloriȩ auaris. Inuidẽt nobis laudem,
indignantur quod illis imperitemus, coniurarunt inter ſe oẽs odiſſe peregrinos, noſq;
Cato. Barbaros opicoſq; vocãtes infami appellatione fœdãt. Quodq;. M. C. ad filium de
Græcis ſcribẽs, poſſumus & nos de Italis dicere, quãdocũq; gẽs iſta nobis lr̃as dabit,
Quintilianus. oĩa corrũpet. An qui latinæ linguæ alterũ lumẽ Quintilianũ, qui Silium Italicum,
Silius. quos Hiſpanos fuiſſe conſtat, qui alios cõplures, nõ veriti legem Fanniã de plagiarijs
extorquere conãtur, pure ac ſyncerre Hiſpanarũ rerũ hiſtoriã proſequẽtur? Quid?
q̃d res noſtrȩ nõ minus ignotȩ ſunt illis, quã nobis Italicȩ, atq; vt eſt in adagio illo vul
gari. Multo callidior eſt inſipiẽs domi ſuæ, quã ſapiens alienæ. Sed eſto æquo illis ac
nobis res Hiſpaniæ ſint notæ, vtri magis ex animo res ipſas ſcribẽt, illi, qui ſimulatæ
cuiuſdã libertatis amore Regiũ nomẽ odere, regumq; imperia detrectãt, an nos, q ſine
Regibus degere neſcimus, qui religioſe Reges ſalutare cõſueuimus, de quorũ ſalute nõ
minus quã de noſtra ſoliciti ſumus, quos nõ minori obſeruãtia colimus, ꝙ ducem ſuũ
Horatius. apiculæ? Et quoniã, vt inquit poeta, vitijs nemo ſine naſcit̃, optimuſq; ille eſt, qui mini
mis vrgetur, vter vitia mitiorẽ in partẽ nominabit, qui diligit, an qui negligit? Pater
Apelles. qui ſtrabonẽ filiũ amat, pȩtum vocat, varum eũ, qui ſit varia ſiue compernis. Apelles
Antigonꝰ ille nũquã ſatis in arte pingẽdi laudatus cũ Antigoni Regis imaginẽ pingeret, qui al-
tero lumine orbatꝰ erat, catagraphrã, id eſt, obliquã fecit, vt qd' corpori deerat, picturæ
potius deeſſe videretur, tãtumq; ab honeſtiori parte oſtẽdit, cum poſſet totã oſtẽdere.
Erit itaq; hiſtoria tanquã pictura, pulchra extollet, turpia, ſi tolerabilia ſunt, diſſimula-
Horatius. bit, ſi latere nõ poſſunt, mitiori vocabulo nominabit, fallatq; potius vitiũ ſpecie virtu-
tis & vmbra, quam is, qui ſit fortis, a timido vocetur audax, ab audaci timidus. Atqui
dicet quiſpiã, prima hiſtoriæ virtus eſt, vt vera narret. Sit ita ſane, ſed ſi paululum eſt a
veritate declinandũ, qa nõ eſt cuiuſq; mediũ aſſequi, tutius atq; magis ingenuũ in fauo
rabiliorẽ partẽ declinare. Quãdo igitur ab Italia his rationibus excludimur, forſan ex
Pãnonia, aut ex Germania, aut ex Gallia ſuppetias implorabimꝰ? Quid? ſi apud natio
nes illas nõ minus literatorũ hominũ penuria eſt, q̃ in Hiſpania? Quid igitur in tanta
rerũ difficultate faciendũ fuit? Nimirũ, vt ſi optimi nõ poſſunt, eligãtur tolerabiles aut
minus mali. Hæc forſan cauſa te Princeps ſapiẽtiſſime in mediocris lr̃aturæ hoĩem
impegit. Qui ſi nõ ſumus ex prima claſſe, poſſumus tamẽ in ſecũda cẽſeri, & ſi nõ poſ
ſumus magnitudinẽ rerũ geſtarũ ſtylo exæquare, at certe conabimur, vt imbecillitatẽ
noſtrã atq; ingenij paruitatẽ ſtudio ac diligentia cõpẽſemus. Et ſi latinas lr̃as in Latio
Strabo. nõ didicimus, nec in Sarmatia quidẽ, ſed in Bætica, quæ, vt inquit Strabo, prima oĩm
Hiſpanorꝫ ſe in Romanos ritꝰ & linguã trãſformauit. Et ſi Romanũ ſermonẽ Romæ
nõ didicimus, nec Lilybæi quidẽ, ſed Bononiæ, vrbe ſcilicet oĩm bonarũ artiũ altrice.
columella Neq; adeo a muſarũ fonte aborremꝰ, vt nõ ſimus corriuales Columellæ, Canio, Silio,
Canius. Helnæ, duobus Senecis, vnicoq; Lucano, alijſq; poetis Cordubenſibus, q̃uis ſcribat
Silius. Hełna. Cicero pingue quiddã illos & peregrinũ ſonare. Quid? qd' his in rebꝰ, q̃s ſcripturi ſu
mus, aut ipſi interfuimꝰ, cũ gererẽt̃, aut ab ijs, q interfuerũt accepimꝰ: & q̃ſi diuinarẽ fo
re, vt aliquando hanc operã nauaturus eſſem, ita oĩa inquirebã, oĩa explorabã, oĩa nota
bam. Vale Princeps clemẽtiſſime, quo ſoſpite nunq̃ res Hiſpana detrimentũ patiet̃.
Ex municipio Cõplutenſi ad idus Aprilis. Anno ſalutis Chriſtianȩ. M. D. IX.

ÆLII ANTONII NEBRISSENSIS EX GRAMMATICO ET RHETORE historiographi Regꝫ ad beneuolum candidumqꝫ lectorē, vt Ferdinādi et Eliſabes Principū auſpicijs præclare res geſtas legat exhortatio.

NVLLVM FVIT TEMPVS CANDIDE LEctor, in quo res Hiſpanę ab idoneis ſcriptoribus magis illuſtrari cuperēt, q̃ illud in quo nr̄a reſp. Ferdinādo & Eliſabe Principibus adminiſtrata eſt. Nunqꝫ enim ad ętatem nr̄am Hiſpania finitimis, nūq̃ lōginquis nationibꝰ arma circūtulit, quin potius ediuerſo ſemꝑ exterarū gentiū ꝑ̄da fuit. Atqꝫ vt a cataclyſmo illo ingenti exordiamur, in q̃ totꝰ orbis terrarū aquis obrutꝰ eſt, ac ꝑ̄ter illas octo aīas, q̃s lr̄æ ſacrę cōmemorant, omne mortale genus intercidit. Iubal ſiue Tubal, nā de noīe inter autores nō ſatis cōſtat, primus in Hiſpaniā venit miſſus a Noa, quē Beroſus Chaldæus Ianū patrē interp̄tat̄, ſub quo diluuies illa fuit memorabilis. Is Iubal regnare orſus eſt in Hiſpania anno poſt diluuiū circiter cētesimo quinquageſimo, ante ſalutē vero Chriſtianā ſupra bis milleſimo cēteſimo ſeptuageſimo, regnauitqꝫ annos centū q̄nquaginta quattuor, cuius anno centeſimo ſextodecimo ipſe Noa venit in Hiſpaniā, vbi duas vrbes condidit Noelā & Noegā, priorē in Gallicia, q̃ ex noīe nurus ſuę Iapeti vxoris cognomīauit, alterā in Aſturibus dictam ex noīe alterius ſuæ nurus Chami vxoris. Iubali ſucceſſit Iberus, ex cuiꝰ noīe dicta putat̄ Iberia atqꝫ Iberus amnis. Cui rurſus Iubalda, a q̃ mōs Iubeda cognoīatus, q̄ poſtea dictus eſt Aucēlis ſupra Burgos. xxx. millia paſſuū, in quo ſedē regni ſui fixiſſe autor eſt Beroſus. Atqꝫ ita deīceps ex eadē familia Reges alij ſucceſſerūt, de quibꝰ aliubi diſſeremus, & quo ordine apud Celtiberos rerū potiti ſūt. Curetes ꝑ̄terea Iouis educatores Gargoro Duce ex Creta ī Iberiā venere, q̄ Tarteſſio ſaltu occupato. iiij. millibus paſſuū a Calpe Tarteſſi, q̃ poſtea cognoīata eſt Carteia, regnauerūt, vnde totā ꝓuinciā moderati ſunt. Eo in ſaltu bellū cōtra gigātes ꝑ ea tēpora geſtū eſt, qđ, quēadmodum poetæ dicūt, poſtea in Theſſalia fuit finitū. Gargoro deinde ſucceſſit Abydus ex filia nepos, atqꝫ deīceps alij Reges ex eadē familia, donec ad Argāthoniū vētū eſt, quē regnaſſe annos. lxxx. vixiſſe autē. cl. autores ſūt Anacreō, Herodotus, Strabo, & ex Latinis Cicero, Valerius, Plinius alijqꝫ cōplures. Ante excidiū Troię annos prope. cc. quo tēpore Iſraeliticū populū iudicabat Debora cū Baracho, qui fuit ante ſalutē Chriſtianā annus milleſimus circiter quadringēteſimus, Dionyſius, q̄ & liber pater eſt cognoīatus, cū exercitu in Hiſpaniā venit, nō tam dn̄ationis cupiditate, q̃ vt parē gloriam reportaret ei, quā ex ſuꝑata India retulerat. Itaqꝫ victor nullū aliud ſui aduētus apud nos veſtigiū reliquit, q̃ qđ in Bętica inter ęſtuaria Bætis fluminis Nebriſſā patriā meā cōdidit, quodqꝫ ex Lyſia itineris ſui comite ac ſocio Lyſitaniā appellauit, atqꝫ vt in alijs multis, y pſilo verſo in. u. vocalē poſtea cognoīata eſt Luſitania. Eodē ꝑ̄terea tēpore Zacynthij & ipſi q̄qꝫ Herculis comites ex Zacyntho maris Ionij inſula nō ꝓcul a Cephalonia, quā ſuꝑioribus annis exercitus nr̄ expugnauit, Hiſpaniā petiere, q̄ Sagūto vrbe cōdita, Dianę, quā ex patria ſecū aduexerāt, tēplū inſigne cōſtruxerūt. Cuius religiōe inductꝰ Hannibal cū oppidū expugnaretur, iuſſit parci & tēplo & ijs, qui ſe in tēplū receperāt, autor eſt Plinius, q̄ etiā addit, adhuc ſuo tēpore duraſſe trabes ex iunipero, q̄bus tēpli cōtignatio erat cōtexta. Poſt Liberū patrē annos ꝓpe cētū ſub tēpus Gedeonis iudicis Iſrael Hercules, q̄cūqꝫ tādē ille fuerit, Hiſpaniā illuſtrauit, q̄ ſuꝑato Gerione victor in patriā redijt, Ceretanis vię ſuę comi-

Iubal. Beroſus. Noa. Iberus. Iubalda. Curetes. Gigantes. Gargorus Abydus. Argāthonius. Dionyſiꝰ. Nebriſſa. Zacynthij. Hercules. Ceretani.

Pyrene. tibus relictis, qui Pyrenæi mõtis radices incoluerunt. Nam qđ de Pyrene nympha
ab Hercule cõpreſſa Silius Italicus ꝓdit, tanq̃ fabulã Plinius excludit. Illa vero q̃ de
Cacus. Caco ſiue Caio mõte, & de Hiſpano, Liberia Pyrroq; dicunt, a nugiuẽdo quodam fa-
Hiſpanus. bulatore conficta ſunt. Troia euerſa ex Græcorũ reliquijs cõplures eodẽ q̊q; tẽpore
Diomedes. in Hiſpaniam nauigarũt, atq; in primis Diomedes Tydei Aetolorũ Regis filius, qui
poſt excidiũ Troię cũ cõperiſſet Aegialam vxorẽ a Cilleboro Stheneli filio adultera
Tydeus. tã, p̃ pudore in Italiã migrauit, cõditaq; in Appulia vrbe Argirippa, atq; inde in Hi-
ſpaniam ꝓuectus Tyden in Gallicia vrbẽ ex noĩe Tydei patris ſui dictam fundauit,
populoſq; inter Minium & Lethen fluuios rexit, q̊s noĩe corrupto ꝓ Graijs, hoc eſt,
Teucer. Gręcis. u. lrã interiecta Grauios dixerunt. Sub idem q̊q; tẽpus Teucer Telamonis fi
Telamon. lius atq; Aiacis frater, q̊s pater ad bellũ Troianũ miſerat ea lege, vt alter ſine altero nõ
rediret, mortuo Aiace eũ a p̃re in patriã nõ reciperet, in Cyprũ nauigauit, vbi Salami-
ne vrbe cõdita in Hiſpaniã ꝓuectus, Carthaginẽ nouã, q̃ & Spartaria cognominata
eſt, a fundamẽtis excitauit, quã poſtea Haſdrubal Carthaginẽſiũ Dux reſtituit. Teucri
Hellen. etiã comites Hellen & Amphilochus in Galliciã inde ꝓfecti duo cõdiderunt oppida
Amphilochus. ex ſuis noĩbus appellata. Vlyſſes p̃terea in decẽnali illo ſuo errore Hiſpaniæ exterio-
Vlyſſes. res luſtrauit oras, vbi Olyſſiponem vrbẽ ex ſuo noĩe cognominatã fundauit, atq; ibi
Mineruę, quã peculiariter colebat, tẽplũ erexit. Autor eſt Aſclepiades Myrleanus, q
in Turdetania prouincia Bæticę litterarij ludi magiſter fuit. Is monumenta q̊dam de
Vlyſſis errore ĩ tẽplo illo ſe vidiſſe cõmemorat parmas ſuſpẽſas & apluſtra, roſtraq;
Aſtur. naualia. Per idẽ tẽpꝰ, queadmodũ ſcribit Siliꝰ Italicus, Aſtur auriga Mẽnonis, quẽ Ti
tonꝰ ex Auriga genuit, in Hiſpaniã q̊q; nauibꝰ eſt appulſus, vbi Aſturicę vrbi a ſe cõ
Iberes. ditę atq; Aſturibꝰ nomẽ ex ſuo noĩe cõmunicauit. In eadẽ q̊q; Hiſpaniã Iberes Aſię
populos Albanis Colchiſq; finitimos veniſſe, autor eſt. M. Varro. Sũt tamẽ qui di
cãt nr̃os in Aſiaticã Iberiã penetraſſe, qđ eſt cõſentaneũ ei, quod in parte ſuperiori de
Phœnices. Ibero Rege ſcripſimus, vt in dubio relinquat, vtri populi alteris nomẽ indiderint. Ex
Aſia q̊q; in Hiſpaniã nauigauere phœnices octingẽtis annis ante Chriſtianã ſalutem,
quo tẽpore maris imperio potiti ſũt. Cauſa vero huc nauigãdi fuit merciũ ꝑmutãdarũ
ratio auri maxime & argenti & æris, q̃ ex incendio Pyrenæi montis fluxiſſe, autor eſt
Diodorꝰ Siculus. Cõdiderũt etiã in ea nauigatiõe vrbes quam plurimas, in inſulis Hi
ſpaniæ adiacẽtibus vtraſq; Baleares, hoc eſt maiorẽ minorẽq;, vtrãq; Pityuſam, id eſt,
Ebuſum & Ophiuſam, & in Oceano exteriori Gades Herculis cognominatas. In cõ-
tinenti q̊q; in nr̃i maris ora Mellariã, Malacã, Hexos, Abderã. Ex Phocide inter Atti
cam & Bœoticã regiõe penetrauerũt in Hiſpaniã Græci, vrbẽq; in collimitio Bęticæ
& Tarraconenſis prouinciæ fundauerunt Caſtulonem ex nomine Caſtalij fontis in
mõte Parnaſſo, a quo muſę Caſtalides cognominatę ſunt. Ex eadem vrbe Hannibal
Græci. vxorẽ duxit Himilcẽ, ex q̃ natus eſt illi Aſpar in obſidiõe Segũti. Maſſilienſes etiã a
Maſſilienſes. Phocẽſibus oriũdi Emporias Indigetorũ vrbẽ, & a qua nõ lõge Rhodij Rhodẽ, cõdi-
Rhodij. derũt. Lacedęmonij q̊q; Laconimurgos & Laconiũ in Bætica & alterũ Laconiũ in
Lacedæmonij. Luſitania poſuere. Venere p̃terea varijs tẽporibus Perſę, Maſſagetes, Sarmatę, Celtę,
Perſę. qui ꝑ omnẽ Hiſpaniam oppida cõplura excitarũt. Annos circiter tercẽtos ante Chri-
Maſſagetæ. ſtianam ſalutem Gaditani cum terra mariq; florerent, atq; illorum potentia inuidio-
Sarmatæ. ſa foret, a finitimis bello laceſſiti ſuppetias a Carthaginenſibus petierunt, qui non mo-
Celtæ. Gaditani. do conſanguineis ſupplicibus opitulati ſunt, ſed & Hiſpanis bellum intulere. Quo
Carthaginienſ. deinceps cum validiori exercitu Barcam deinde Hamilcarem Duces ſuos miſerunt.
Hic per annos nouem magnis rebus geſtis in inſidias ab hoſtibus illectus occiditur.

AD LECTOREM.

In huius locū Haſdrubal gener eſt ſubſtitut⁹, q̄ et ipſe octo annis omnē Hiſpaniā uſq̄
ad Iberū amnē Carthagineſiū dicioni ſubegit, et fœdus cū Romanis renouauit, vt Ibe- Haſdrubal.
rus finis eſſet vtriuſq̄ īperij, Sagūtinis, qui ī parte Carthaginēſiū erāt exceptis, ꝓpte-
rea q̄d eo tēpore in ſocietatē Romanorū fuerāt recepti. Sed et Haſdrubal a ſeruo, q vt
mortē dn̄i vlciſceret, occiſus eſt. In eius locū Hānibal Hamilcaris filius Impator ab Hānibal.
exercitu ſalutatus ſuccedit, qui Sagūto expugnata, q̄d reliquū fuerat Romanorū ſuo
Impio adiecit. Circa ipſa belli Punici ſecūdi initia. Cn. & P. Scipiōes ī Hiſpaniā cum Cne. Scipio.
exercitu a Romanis miſſi primo aductu magnā ꝓuinciæ partē ī ſtudia parteſq̄ Ro- P. Scipio pater.
manorū flexere, Sed illis occiſis cū oīa eſſent īcerta, nemoq̄ īueniretur, qui ſuccedere il-
lis vellet. P. Scipio. P. Scipiōis nup occiſi filius, qui poſtea Aphricanus eſt cognomi-
natus, Imperiū ſibi depopoſcit, atq̄ ī Hiſpaniā ꝓfectus excluſis Carthaginēſibus vni- P. Scipio filius.
uerſā populo Romano reſtituit. Atq̄ ita ſub Romanorū dn̄atiōe fuit ad Gothorū,
Vādalorū, Alanorūq̄ tēpora ānos ꝓpemodū ſexcētos. Hos Roderico vltimo Go-
thorū Rege fugarūt, atq̄ Hiſpaniarū poſſeſſiōe ſpoliauere Pœni Mauriq̄, qui totā Rodericus Rex.
fere aut magna ex parte p ānos circiter ſeptīgētos quīquagīta tenuere, q̄ ad noſtra æta-
te ductu atq̄ auſpicijs optimorū Principū Ferdinādi et Eliſabes pulſi ſunt, atq̄ Hiſpa- Plato.
nia tota ſibi ipſi reſtituta eſt. Q̄d vero Plato ī eo dialogo, qui Timæus inſcribitur, atq̄
iterū in volumine, q̄d de bello Atlātico ſcribit, Atlātes ex Erythæa inſula Hiſpaniæ
adiacēti per Galliā Italiāq̄ cū magno exercitu oīa populātes īuaſiſſe Athenas, atq̄ tā-
dē ab Atheniēſibus fuſos deletoſq̄, totū hoc cōmētitiū videri poteſt, quāq̄ Plato, nō
vt fabulā, ſed quaſi verā hiſtoriam ſe narrare teſtetur. Nam neq̄ q̄ ſit Erythea īſula Ga-
dibus cōtigua ego video, neq̄ alios Atlantes noui, niſi qui ſunt ī Aphricæ cōtinenti.
Niſi forte, q̄d refert Plinius, in totū abſtulit terras mare, q̄d nunc Atlanticū dicitur. Il-
lud p̄terea q̄d in hiſtoria, quam vocant gen̄ralē, vulgo legitur, veniſſe in Hiſpaniam
neſcio quos Almonides, nemo arbitror dicet mihi, qui ſint illi, aut quid egerint, aut
quo poſtea cōceſſerit. Quinpotius auſim affirmare, nūq̄ fuiſſe tale gen⁹ hominū, ſed
totum fuiſſe confictum ab aliquo fabularum concinnatore. Niſi forte quiſquam ve-
lit dicere ſumptum eſſe illud ex Ouidio, qui in quintodecimo tranſmutationum vo-
lumine ſcribit Micilum Alemonidem ex Græcia in Italiam penetraſſe, ibiq̄ Cro-
tonem vrbem condidiſſe, licereque hiſtorico atque poëtæ, vndecumque accepta ma-
teria ſuum opus contexere. Nam quod Diodorus Siculus ſcribit accolas Sicoris
fluminis Hiſpani, qui agrum Ilerdenſem rigat, veniſſe in Siciliam, atque ex ſuo flu-
mine Sicaniæ nomē illi indidiſſe, cui Seruius quoq̄ grammaticus aſtipulatur, quid?
ſi magis credi oporteat Solino & Martiano, qui a Sicano Rege ante belli Troiani tem-
pora eo nauiganti, vt regnaret, dictam fuiſſe putant? Sed eſto Hiſpani Sicoris acco-
læ venerint in Siciliam, hæc erit rara auis in terris, nigroque ſimillima cigno, quemad-
modum ab hinc annos ducentos aut non multo amplius Tarraconenſes ad Imperi-
um eo acciti ſunt, & ab hinc duo de ſeptuaginta Alphonſus eorundem Rex fortuna-
tiſſimus huius noſtri Ferdinandi Regis patruus Neapolitanorum atque Appulorū
regno potitus eſt. Sed vnde obſecro tanta ignauia noſtrorum animos occupauit, vt
per tot annorum volumina non modo non laceſſierint bello exteras nationes, ſed neq̄
ſeipſos ab hoſtium incurſu tutati ſint. Quo minus ignoſcendum nobis eſt, quod non
arma, non equi, non commeatus, non reliqua belli inſtrumenta, non deniq̄ animus
ad propulſandas atq̄ etiam ad inferēdas iniurias deeſt. Quid? quod ea eſt regiōis na-
tura, vt ab omni latere munita ſit, hinc mari noſtro, illinc Atlantico atq̄ Britannico,
atque vbi continēti adnectitur, arduis præruptiſq̄ mōtibus inacceſſibilis. Hiſpaniæ,

inqt Florus, nunquã anim⁹ fuit aduerſum Romanos vniuerſæ cõſurgere, nũquã inferre vires ſuas libuit, neq; libertatẽ ſuã tueri publice, alioq ita vndiq; mari Pyrenęoq; vallata eſt, vt igenio ſit nec adiri qdẽ potuerit. Sed ãtea a Romanis obſeſſa eſt, quã ſe ipſa cognoſceret, & ſola oĩm ꝓuinciarũ vires ſuas, poſteaq̃ victa eſt, ĩtellexit. Hæc Flor⁹. Vñ igr̃ tã graui torpere paſſa eſt ſua regna veterno? An qa gẽtes extremę aut ſoli malignitate, aut finiũ ãguſtia laborãtes cũ nouas ſibi q̃rerẽt ſedes, audita cęli clemẽtia atq; terræ fertilitate eo ſe cõtulerũt, cũ e diuerſo indigenę oĩm rerũ copia affluẽtes nullã haberẽt cauſam, q̃ illos cogeret patriã deſerere? An qa cæteræ natiões quantũuis liberæ Ducib⁹ ſuis ĩ bello haud grauate obtẽperãt, facillimeq; ſub diſciplina militari cõtinent? Ex q̃ fit, vt milites neq; tã crebros cõmeatus petãt, neq; ſint aut emãſores, aut ſtationũ ſuarũ deſertores. At Hiſpanis ea eſt animi peruicacia, vt neq; cupiditate aliis ĩperitãdi, neq; cõmunis libertatis defendẽdæ cauſa, neq; vitę dulcedine perſuaſi alteri quã Regi ſuo parere velit. Quare euocati nõ facile cõueniũt, coactiq; diu perſtare nequnt. An qa cæli vertigine ĩpulſuq; ſyderũ ab Ortu ad Occaſũ lege quadã fatali regna trãſmutant? idq; expimẽto haud dubio videm⁹, q̃d cũ ex paradiſo voluptatis, q ad Oriẽtem Solẽ a Deo plãtat⁹ eſt, primi parẽtes egreſſi gen⁹ hominũ ꝓpagaſſent, prima monarchia ĩ Aſſyrios, & ab Aſſyriis ĩ Medos, & a Medis ĩ Perſas, & a Perſis in Macedones, & a Macedonib⁹ ĩ Romanos, & a Romanis ĩ Gallos Germanoſq; cũ cæli cõuerſiõe trãſlata eſt. Nũc vero qs eſt, q nõ intelligat, quamq̃ titul⁹ ĩperii ſit ĩ Germania, rẽ tñ ipſã eſſe penes Hiſpanos pricipes, q Italiæ magnæ partis atq; maris noſtri inſularũ dñi iam moliũtur bella ĩ Aphricam tranſmittere, atq; miſſis claſſib⁹ cæli motũ ſecuti iã ꝑtingũt ĩſulas Indorũ populis adiacẽtes. Neq; eo cõtẽti alteri⁹ orbis magna parte explorata parũ abeſt, vt Hiſpaniæ atq; Aphricæ finis occidu⁹ cũ orbis terrarũ frõte Oriẽtali adiũgatur. Sed vt ad noſtri ſermonis exordiũ redeam⁹, vides amice Lector, quãtæ ſe nobis res deſcribẽdæ offerãt, nõ mõ bella, q̃ fuerũt neceſſaria ad ſtabiliẽda Regnorũ fundamẽta cũ Luſitanis, vt Hiſpaniæ daret vnũ caput, cũ Pœnis et Gallis ad cõſuẽdos reſarciẽdoſq; ſin⁹, q fuerãt auulſi, cũ Italis ad augẽdas Imperii vires, cũ Indorũ ĩſulanis, ad ꝓpagãdã Chriſtiani nõis religionẽ. Quid illa domeſtica? repurgaſſe religionẽ, vĩdicaſſe reip. vectigalia, hoc eſt, regale patrimoniũ, ius ſuum cuiq; reddidiſſe. Vides inq̃ quã lõge lateq; pateat rerũ ſcribẽdarũ cãpus vt quãquam natura neget, ipſa tamen materiæ amplitudo, indulgentiſſimiq; Principis noſtri fauor ingenii vires per quã exiguas excitare poſſit.

Ael. Antonii Nebriſſ. hiſtoriographi excuſatoria ꝑfatio, in qua enumerat diffi cultates, q̃ ſcriptorẽ rerũ geſtarũ tã Hiſpanarũ quã Hiſpaniẽſiũ ex locorũ ꝑſonarũq; et aliarũ rerũ tẽporis noſtri nominibus cõſequũtur.

SCripturo mihi res Hiſpanas atq; Hiſpaniẽſes, q̃ Ferdinandi atq; Eliſabet Pricipũ auſpiciis geſtæ ſunt, ingẽs q̃dam ſylua occurſat, ĩmenſumq; aperit op⁹, & q̃d ab vni⁹ hominis ĩtegra ætate ꝑfici nõ poſſit, nedũ ab homine ꝑcipiti iã ſenio cõfecto. Et quãquã ſunt multa, q̃ mẽtis meę aciẽ ꝑſtringũt, nihil tñ eſt, q̃d me magis a ſcribẽdo deterreat, q̃ locorũ atq; hoĩm ꝓpria noĩa, quę maiori ex parte vſq; adeo ſunt aſpa & dura, vt nullo cultu moliri, nulla diligentia poſſint mãſueſcere. Acceſſit altera nõ minor difficultas ĩ nominãdis latine publicis Magiſtratibus, cum in plæriſq; alia ſit noſtro tempore forma reip. quã ea quæ

❡ Hoc in loco in Nebriſſenſis autographis deſideratur folium, quod ab improbo aliquo ſuffuratum non dubito.

riſſima omnium fœminarum atq; proinde omni immortalitate digniſſima huius nominis tertia Hiſpaniarũ Regina. Franciſcus Noianus in Sicilia Cephaleditanus Epiſcopus et Antonius Geraldinus Apoſtolicæ ſedis logotheta viri pāgēdis carminibus omniũq;, qui apud nos peregrinati ſunt (Petrũ martyrē meũ ſemp excipio) eruditiſſimi, atq; ingenio propemodũ ſingulari, in epigrāmatis ad eādē Reginā ſcriptis Eliſabetā vocobāt, quā appellationē ipſa non diſſimulāter auerſabatur. Baptiſta Mantuanus adhuc licentius alludens ad nomē Didus Eliſam dixit adiecto Bellę cognomēto. Alij ex Euāgelio cognominē Zachariæ vxori Eliſabet vocitabāt. Quid ſi nos non Eliſabet, nō forma declinabili extēſiōe vnius ſyllabę Eliſabetā, nō Eliſam Bellā, nō corrupto nomine Iſabelā, ſed Eliſaben cũ doctiſſimorũ virorũ vſu ex declinatione gręca dixerimus. Nā cũ ſit hæc vox origine Hebraica, eius literatura ex Hebręo fonte petenda eſt. Duas omnino huius nominis fœminas in ſacra ſcriptura legimus, alteram in veteri teſtamento filiam Aminadab atq; Aaron ſacerdotis vxorē, alterā ex qua, vt Euāgeliſta ſcribit, Zacharias Ioannem Baptiſtā genuit, quæ prioris illius Eliſabes quaſi gentilis nomen referebat, cum præſertim fuerit ex eadem familia. Vxor inquit Zachariæ fuit de filiabus Aaron, & nomē eius Eliſabe. Sic enim debere ſcribi; & nō per. t. exile, vt græci, vel per. th. aſpiratum in fine, vt Latini ſcribunt, ex Hebraica literatura manifeſtum eſt. Interpretaturq; Dei mei iuramentum, ſiue Dei mei ſeptima, ſiue Dei mei ſaturitas. Sabe nāq; per. ſin. ſcriptum iuramentum ſiue ſeptem ſignificat, per. ſame. vero abundantiā, ex Hieronymo, Remigio, Samuele Talmudiſta, omnibuſq; Hebræis. Vñ tamē ſiue. t. exile, ſiue. th. aſpiratũ in hoc nomine irrepſerit, alibi diſputauimus. Nos vero interim cum plæriſq; viris doctiſſimis Eliſabe accētu in penultima accuto eademq; breui ex græcorum regula proferemus, quæ etiam ſi ſit breuis, ex græcorum regula vltima exiſtēte longa non patitur accentum in tertiam a fine ſyllabam transferri.

Tertia difficultas a Magiſtratibus.

TERTIA difficultas acceſſit a nominibus Principum Magiſtratumq; & officiorum, ex eo quod apud antiquiores aliæ fuerunt rerump. formę, quam ſint noſtro ſęculo, atq; proinde alij Magiſtratus, cũ pręſertim ex ariſtocratia Romannrũ latinę appellationes in regiam gubernationem ſint transferendę. Sed ſunt quędam nomina latina, quę ex ęquo Hiſpanis reſpondent, vt Regi, Rei: Duci, Duque: Comiti, Conde. Quędam, cum ſint multa, atq; proinde videantur eſſe diuerſa, in idem tamen recidunt, vt qui Regum temporibus fuit Tribunus celerum, ſub Conſulibus fuit Magiſter equitũ, ſub Imperatoribus Pręfectus pretorio, is Magiſtratus a noſtris dicitur Capitan dela guarda, cũ alioqui Pręfectus pretorio ſit prouocationũ Iudex. E diuerſo idē nomē aliquādo varijs accōmodat̃ officijs, vt Pręſes ei, qui pręſidio tenet arcē, Alcaide vero Punico vocabulo Hiſpani vocāt, et ei, qui Vrbē ſiue Caſtellum, ſiue montium iuga, vel fauces, ſiue locum aliũ armis tuetur, Capitan de guarnició vulgo dicitur. Qui pręterea Hiſpane dicitur Corregidor, ſi vrbē ſiue municipiũ p̄ſidio tenet, p̄ſes eſt, ſi rē fiſci agit Procurator, ſi tantũ iuridicũdo p̄eſt, p̄tor, ſi vice regis fungit̃, ꝓcōſul. Sũt etiā vocabula, quibꝰ nihil in altera gubernatiōe reſpōdet, vt ei, quod eſt Dictator ſiue Cēſor apud Romanos, nihil reſpondet apud nos, et ei, q̃d eſt apud nos Marques aut Almirāte, nihil reſpondet apud Romanos. Quare in huiuſmodi rebus noīa fingenda ſunt, vt illum appellemus Marchionē quaſi a Marcha, hũc

claſſis præfectũ, aut ſi te magis Græca delectãt, Nauarchũ ſiue Architalaſſum dicere
licebit. Nam Archimarinus, quo aliqui vtuntur, neq̃ græce neq̃ latine diceretur, cũ
nullũ ſit nomẽ, quod ex duobus peregrinis cõponatur. Atq; idẽ de alijs rebus eſt fa-
ciendũ, quæ non cõſtant natura, ſed hominũ arbitrio cotidie immutãtur. Ex hoc ge-
nere ſunt veſtes, arma, naues, vaſa, inſtrumẽta, machinæ. Trecentũ aut nõ multo plu
res anni ſunt, ex quo inuentũ eſt hoc tormẽti genus, quam vocant bombardã, & in eo
genere multæ diuerſitates. Sed cũ res nuper inuẽtas nõ poſſis latine dicere, fingenda
ſunt nomina, vt quod vir quidã doctus nimis audacter de oſtia Tiberina dixit. Tun
ſa iacet bombis ardentibus oſtia. &c. Alij ſulphurarias aut nitrarias machinas, aut ali
quid tale fingere auſi ſunt. Nam ſclopetra, quod a ſono dicatur, hoc eſt, ab ſpiritu illo
ſonoro, qui ex buccarũ perflatarũ cõpreſſu erũpit, haud dubiũ eſt. Cũ ſit igitur a no
bis omniũ, quæ ſcripturi ſumus reddẽda ratio, illarũ maxime, quę poſſunt lectorum
vel auditorũ aures offendere, viſum eſt, ãteaquã rẽ ipſam aggrediamur, cauſas attinge-
re, cur in eiuſmodi nominibus præter aliorũ cõmunẽ vſum tãta licẽtia vſi ſimus: ne
ſit nobis neceſſe, in medio operis curſu in hæc, tametſi nõ penit' aliena, diuertere. Atq;
imprimis de ijs, quæ ad locorũ rationẽ, hoc eſt, ad coſmographiã pertinent.

Deſcriptio totius Hiſpaniæ.

HISPANIA ab omnibus lateribus pelago abluitur, niſi quatenus
ab Oriẽte, qua eſt anguſtior, aquarũ diuortijs Pyrenæi mõtis a Gal
lia diſtinguitur. Is a Veneris tẽplo, quod eſt Promõtoriũ prope Il-
liberros, initiũ capit: inde in ipſam Hiſpaniã, hoc eſt, in Caurũ ven-
tũ incũbens porrigitur, definit in ora Septẽtrionalis Oceani ad Oea-
ſonẽ. Vnde ipſius Hiſpaniæ Septẽtrionale incipit latus, tẽditq; in
Zephyrũ, id eſt, Occaſum æquinoctialẽ per Vaſconũ, Cantabrorũ, Aſtorũ, Callai
corũq; littora, terminaturq; in Nerio Artabrorũ Promõtorio. Ab eo latus Occidẽ
tale inchoatur, rectaq; in Auſtrũ per Callaicã, Luſitanãq; orã ad ſacrũ Promõtoriũ
tenditur, deinde per Bæticæ littora hyemalẽ ortũ verſus ad fretũ Herculeũ contrahi
tur. Inter Calpen Hiſpaniæ & Abilã Aphricæ Promõtoria Oceanus ab occaſu in-
fluit terras, quæ ante Herculẽ, quemadmodũ eſt in fabulis fuerant cõtinentes. Atq;
ita nouo Noſtri maris nomine Hiſpaniã a lęua, a dextra Mauritaniã Tingitanã relin
quẽs, ortũ æquinoctialẽ, & quo ulterius procedit, magiſq; Europam vndis obruens,
dum ſe per Bæticæ atq; Tarraconẽſis prouinciæ orã Meridionalẽ explicat, Hiſpani
am cõtrahit ad Promõtoriũ ſiue tẽplũ Veneris, vnde paulo ante illã fecimus exordi-
um capere. Atq; in hũc modũ lõgior quã fuerit eius latitudo, & iuxta Pyrenæũ nõ
modo cõfini Gallia, ſed anguſtior ſe ipſa, quemadmodũ inquit Strabo, exhibet nobis
imaginẽ pellis vaccinę in ſolo explicatæ. Interiora Hiſpanię in tres partes diuidũtur,
in Bæticã, Luſitaniã, Tarraconẽſemq;. Hæc citerior, illæ ambę vno nomine Hiſpa
nia vlterior vocitantur. Bætica a Septẽtriõe terminatur Ana fluuio. Ab occaſu At-
lantico Oceano, qui interiacet Anæ oſtiũ fretumq; Herculeũ. A Meridie mari No-
ſtro, quod eſt inter fretũ & Charidemi Promõtoriũ. Ab oriente vero terminatᷓ linea,
quæ protenditur a Promontorio eodem per Caſtulonem, cuius veſtigia hodie mon-
ſtrantur, quindecim millibus paſſuũ Occidentẽ æquinoctialẽ verſus a Biatia, deinde
recta ad fluuiũ Anã, vbi eſt oppidũ, quod Oretania verus cognominatur. Luſitania
a Septẽtrione terminatur amne Duria, ab ipſius oſtio, qua erũpit in Oceanũ Atlanti
cũ flumine aduerſo, ad pontẽ, qui eſt e regione ad Septimancas. Ab occaſu terminatur

pelago Atlantico, quod eſt inter Duriæ atq; Anæ fluuium. A Meridie habet latus, quod diximus a Septẽtrione Bæticã habere. Ab Oriente terminatur linea recta, quę ducitur ab Oretania veteri ad põtem Duriæ, qui nunc eſt cõtra Septimancas. Quod reliquũ eſt Hiſpanię cõplectitur prouincia Tarraconẽſis, q̃ habet terminos a Septentrione Oceanum Britannicum, ab Oeaſone ad Nerium ſiue Artabrorum promontorium. Ab Occaſu littus, quod eſt inter idẽ promõtoriũ & Duriæ oſtiũ in Atlantico Oceano, & latera oriẽtalia, quę diximus Bæticã & Luſitaniã habere. A Meridie terminatur latere, quod a Septẽtrione dedimus Luſitaniæ, & noſtri maris ora, quæ eſt inter Charidemi promõtorium & Veneris templum. Ab oriente habet Pyrenęos montes, quibus diximus Hiſpaniam a Gallia diſterminari. Ex ijs, quę dicta ſunt, conuincitur error illorum, qui eam, quæ noſtro ſæculo Portugallia dicitur, Luſitaniã appellant: cum Luſitania latius pateat, quippe quæ complectatur Caurium, Caſtra cecilia, Caſtra iulia, Placentiã, Abilam, Salmanticam & eam, quæ nunc Ciuitas Roderici nuncupatur. Atq; e diuerſo pars illa Tarraconenſis prouinciæ, quæ interiacet Duriam & Limiam, qui alio nomine Lethes quoq; vocatur, Portugallenſium Regi cõtributa eſt, quem tamen in hiſtoria Luſitanorum Regem nominauimus, ita tamen vt per totum eius potiſſimam partem intelligamus. Eadem præterea ratione, qui nomine corrupto nuncupatur Aragoniæ Rex, Tarraconenſium Regem ſemper in hiſtoria diximus, cũ alioqui Tarraconẽſis ꝓuincia præter Bæticam & Luſitaniam omne quod reliquum eſt Hiſpaniæ contineat, apud antiquiſſimos tamẽ Romanos Tarraconẽſis tantum vocabatur portio illa breuis, q̃ citra Iberum amnem erat, dicta a Tarracone eiuſdẽ regionis vrbe nobiliſſima. Neq; ſunt audiendi, qui furore quodam Bellonę perciti diuinãt, aut illa q̃ ſomniarũt, dicunt ſe pro cõperto habere, quod Aragonia dicta ſit ab Arago neſcio quo flumine appellato ſic ex eo, quod Hercules, quo tẽpore in Hiſpaniã venit, ad ripas eius amnis aras erexit, ad quas egit pecudes ſacrificaturus: itaq; dictus Arago ab ara & agendo, vnde ſit poſtea ductum Aragoniæ nomẽ. Hæc ſpecioſa dictu ſunt, ſi autore aliquo vel mediocri defendi poſſent. Quę vulgo nunc Andaluzia, Gothorũ temporibus a Vandalis habitatoribus Vandalia nuncupata, ea putatur eſſe quę fuerit apud Græcos & Romanos Bætica, & nos totã Bęticam Vandalia cõtineri dicimus, ſed nõ idcirco tota Bætica eſt Vandalia. Nam Murgi, Menteſa, Vbeta, Biatia Tarraconenſi prouincię cedunt, q̃ tamen ſub Vandalia cõprehenduntur. Portio illa quoq; Bęticę, q̃ protenditur inter Anam fluuiũ mõteſq; Marianos, q̃ Magiſtratibus diui Iacobi & Traiano ponti contributa eſt, a nemine in Vandalia cõnumeratur. Quare & nos non oĩa dabimus antiquitati, ſed neq; ſemper incertũ vulgus ſequemur, fugiemus tamẽ, quoad fieri poterit, barbaras appellationes, ſequemurq; voces ſermoni latino vſitatas, etiã ſi tãtundẽ nõ valeant. Itaq; Portugallenſiũ Regem Luſitanorũ potius appellabimus, & Aragonenſiũ Regem potius Tarraconenſiũ, & Nauariorũ potius Vaſconum, & Caſtellanorũ potius Hiſpanorũ, nõ ignorantes Luſitaniã & Tarraconẽſem & Vaſconiã latius patere. Apud antiquiſſimos ſub Hiſpaniæ nomine continebatur Narbonenſis prouincia Neumaſium vſq; & Auenionem, deinde ſub Romanis principibus cõtracti ſunt fines ad Pyrenęum. Atq; iterum Gothi Reges ad terminos illam priſcos extẽderunt. Vnde & in concilijs, quæ ſub Gothorum principibus in Hiſpania ſunt habita, Narbonenſes & Beſſenſes & Carcaſſenſes & Carpentoractenſes & Helenenſes & Beterrenſes Epiſcopi nomina ſua in decretis ſubſcripſerunt.

De montibus Hiſpaniæ.

DE MONTIBVS ET FLVMINIBVS HISPANIAE.

INTER Hiſpaniæ montes Pyrenęi altitudine cæteros excedunt, cognominati, vt Silius Italicus in primo Punicorũ volumine ſcribit, a Pyrene nympha Bebrycis Indigenę principis filia, quam Hercules illac traijciens violato iure hoſpicij vitiauit. Aut ſi quis non admittit poetarum fabulas, quēadmodum Plinius, qui tertio libro naturalis hiſtoriæ ſcribit totum illud de Pyrene fabuloſum eſſe, credat Diodoro Siculo: qui libro bibliotheces prodit, dictos Pyrenæos eſſe a pyr vocabulo græco, quod latine vertitur ignis, quo mõtes illi diu cõflagrarũt. Hi, ſicut in ſuperioribus dictum eſt, poſteaq̃ a templo Veneris ad Oeaſonē diſterminarũt Gallias ab Hiſpania, per Cantabros & Auſtures maritimos porrecti occidētē æquinoctialē verſus in Gallicia tandē euaneſcunt. Iidem præterea mõtes ab ortu ſolis in occaſum porrigunt brachium per mediam Hiſpaniæ longitudinem paribus interuallis ad eos, quos diximus ꝓtendi per oram maritimã ab Oeaſone in Gallıciam. Hoc Pyrenęi brachiũ diſtinguit Hiſpanos, vt hi vocentur Citramõtani, illi vero vltramõtani, terminaturque ad in ora Luſitaniæ occidentali. Eſt & Iubeda mõs, quē Saltũ auceuſem hodie vocant, ab Auca vrbe antiquiſſima vnde incipit, cuius veſtigia cũ nomie adhuc viſunť iuxta Villã francam oppidũ ſupra Burgos circiter viginti paſſuũ millia. Dictus eſt autē hic mõs Iubeda a Iubalda Iberi Regis filio, qui a Beroſo Chaldeo ibidē regnaſſe tradiť. Hic mõs ab Auca ꝓtendiť meridiē verſus æque diſtanter Pyrenęis mõtibꝰ, arcens Iberũ amnē ne fluat in occaſum, quo cætera Hiſpaniæ flumina maiora influãt in mare occidētale. Mons quoq; Oroſpeda initiũ capit nõ longe a noua Carthagine, tenditq; in occaſum per nr̃i maris oram maritimam tangēs Illiberos, Malacam, Arũdam, deficitq; tandē in Atlantici maris ora cõtra Herculis Gades. Mariani mõtes incipiunt a Tygenſi ſaltu, porriguntur q; occaſum verſus per mediã Bæticam, euaneſcuntq; in mari Atlantico. Hos Ptolemæus corrupto nomine Temerianos vocat pro Marianis. Sunt & alij complures Hiſpaniæ montes, ſed vt brachia ſiue articuli ſuperiorum quatuor ſunt, aut per ſe colles potius dicendi, quam montes.

De maximis fluminibus Hiſpaniæ.

FLVMINA quemadmodũ & mõtes crebro memoranť in hiſtorijs, ꝓpterea qđ ſunt a natura poſita q̃ſi fines regionũ æterni, ꝑ quos in cognitionē multarũ rerũ ꝑueniemꝰ. Quare viſum eſt de amnibus Hiſpaniæ, qui maxime principes ſunt, aliquid delibare, & imprimis de q̃ Lucanus. Qui ferit heſperiã poſt oĩa flumina Bætis. Hic ortus in Saltu Tygēſi nõ lõge a Caſtaone fluit in occaſũ, atq; ab Andugaro Bęticã mediã ſecat, & ꝓuincię nomē imponēs, eiꝰ vrbes nobiliſſimas Cordubã, Italicã, Romuleãq; quõdã Hiſpalim vocitatã ꝑterlabiť. Hæc a pœnis deinde Iſpilia, & a barbaris poſtea inuerſis lr̃is prioribus, &.p.in.b.mutata Sibilia dicta, nũc Seuilla nominať. Tandēq; ꝑ vnũ oſtium exit in mare iuxta municipiũ quod Luciferi tēplũ ab antiquis dicebatur. Olim hic fluuius duo habuit oſtia, quorum alterũ, quod erat meridionalius, oblimatum eſt cum alueo eodem pertendente a Nebriſſa per Aſtam coloniam ad Turrim Capionis. Ex quibus facile ſoluitur illa dubitatio, quæ ſolet harũ rerum curioſos mouere, & meipſum plerũq; ambiguum reddidit: cum Strabone, Ptolemęo, Mella, Plinio omnibus coſmographis autoribus Nebriſſa & Aſta colonia inter ęſtuaria Bętis poſitæ ſint, qui potuit fieri, vt hodie nõ paucioribus quã octonis paſſuũ millibus a flumine diſtēt? Nimirũ, quia vt ſtatim dixi, alueus ille, q Nebriſſam & Aſtã

præterfluebat, oblimatus eſt, ſic tamen, vt illius veſtigia hodie viſantur cum æſtuariis atq; diorygibus manu factis, vt inquit Strabo, ad exportandas ſchaphis & lintribus fruges ex agris in vicinas vrbes. Sed quemadmodum a Bæti fluuio Bætica nomen accepit, ita ab Ibero amne vniuerſa Iberia cognominata eſt, qui vnus ex omnibus Hiſpaniæ fluminibus in Auſtros defluit, cum reliqui omnes ab ortu in Occaſum delabantur. Cuius rei cauſa altius mihi nunc repetenda eſt. Per medium totius orbis cogniti ab ortu Solis ad occaſum porriguntur excelſi montes, quaſi dorſum quoddam terræ, ex quo omnia prope flumina oriuntur partim ad Septẽtrionẽ, partim ad Meridiem. Hi montes, dum per Indias tendũt, appellãtur Caucaſus, cũ per ſyrias, Taurus, cum per Ciliciam, Amanus. Tum duo porrigit brachia, alterũ per Iſthmon interiacẽtem ſinum Arabicum atq; mare Noſtrum, deinde per mediam Aphricã procurrens vſq; ad ✠ maris Atlantici Promontorium. Alterum præterea brachium porrigit per montes incognitos, qui iunguntur montibus, qui diuidunt Thraciam a Macedonia, qui deinceps reſpondent alpibus Italiæ, a quibus per omnem longitudinem ſurgũt in Apœninum. Tum per Cemenos mõtes medias Gallias pertendens applicãtur Pyrenæo, a quo, quemadmodum paulo ante diximus, porriguntur montes, qui Hiſpaniam diuidunt per mediam longitudinem, deſinuntq; in ora maris Atlantici iuxta ✠ Luſitaniæ oppidum. Cum itaque omnes fluuij capitales ex cauſa ſuperius tradita partim in Septentrionem, partim in Meridiẽ delabantur, ſola Hiſpaniæ flumina fluunt ab ortu Solis ad Occaſum, euntq; recta in Atlanticum pelagus, præter Iberum amnem, qui, vt diximus, a Septentrione labitur in Auſtrum, ab Iubeda mõte ꝓhibitus ire Occaſum verſus. Anas igitur in agro Laminitano prouinciæ Tarraconenſis ortus nunc ſe in terræ cuniculos mergẽs, nunc in ſtagna refundens, quemadmodum paulo ſuperius dictum eſt, ab Oretania veteri ſecundo flumine Bæticam a Luſitania diſterminat, præterlabiturq; Ceciliam Gemellinã, Emeritã, Pacemq; Auguſtam Luſitaniæ vrbes præclaras, factoque flexu anteaquam in Atlanticum pelagus exeat, per duo oſtia nõ procul a ✠ effunditur. Tagus in Celtiberia Tarraconenſis regione ortus Carpetaniam ſecat, deinde Talabricam præterfluit, & aponte, quẽ nunc Archiepiſcopi vocant, Luſitaniam diuidit mediam, atq; non longe ab Olyſſipone in Atlanticum erumpit Oceanum. Hic a Poëtis aureas arenas in mare tradiẽ voluere, q̊d nõ omnino fabuloſum eſt, cũ cernamꝰ nũc in eo bracteolas aureas per medias arenas interlucere. Durius amnis oritur in Pelendonibus prouincię Tarraconẽſis, fluitq; in Meridiẽ quoad perueniat Numantiã vrbẽ Celtiberorũ clariſſimã, deinde flectitur Occaſum verſus, præterfluẽſq; Cluniẽſis cõuẽtus oppida nobiliſſima a põte, qui ſitus eſt e regione ad Septimãcas, Luſitaniã a Tarraconẽſi determinat per Turrẽ ſellarũ, Taurũ et Ocelũ, tãdẽ exit in Oceanũ Atlanticũ iuxta vrbẽ, quã vocãt portũ Callaicorũ. In Luſitania flumẽ eſt Munda in eadẽ ortum, exitq; in Oceanũ quoq; Occidẽtalẽ. Eſt & in Bætica ciuitas eiuſdẽ nominis, iuxta quã Cęſar Pompeij liberos ſuperauit, belliſq; ciuilibus finem impoſuit, quamquam ſunt, qui accipiant vrbem pro fluuio, & fluuium pro vrbe, cum inter flumẽ & vrbem interſint centum paraſangæ, aut non multo minus. Limiam Gallíciæ flumen, quod antiqui Lethen, hoc eſt, obliuionis appellauere, & Minium amnem quoq; inſignem eiuſdem Gallíciæ, quem Poëtæ dicunt voluere in Pelagus arenas aureas, id quod de Tago diximus. Et de amnibus Hiſpaniæ magis inſignibus hæc dixiſſe ſufficiat, nunc de regionibus, populis, vrbibuſq; differendum eſt.

[illegible]

Digitized by Google

ÆLII ANTONII NEBRISSENSIS HISPANARVM RERVM FERDINANDO Rege & Eliſabe Regina geſtarum Primæ Decadis Liber Primus. Præmittit quædam neceſſaria ad ſequentis hiſtoriæ declarationem.

Caput primum.

ENRICVS HVIVS NOMINIS TER-
tius Hiſpaniarum Rex, qui ex longa valetudine valetudi
narius eſt cognominatus : cum obiret diem ſuum : Ioan-
nem bimulum fere puerum: quem ex Catharina filia ducis
Ioannis ab Alencaſtro Britanni ſuſceperat: ſub tutela eiuſ-
dem Catharinæ vxoris ac Ferdinandi iunioris natu fra-
tris, hęredem regniq́ ſucceſſorem ex teſtamento reliquit.

Qui cum ad pubertatis annos perueniſſet: vxorem du
xit Mariam patruo atq́ tutore ſuo Ferdinando genitam:
ex qua Enriquum primogenitum procreauit. Hæc poſt-
ea quam vita functa eſt: alterā ſuperinduxit Eliſaben Ioannæ Ioannis Luſitanorū Re-
gis filio natā: ex qua duos ſuſcepit liberos, Eliſaben matri cognominem, q̄ poſtea Hiſpa-
norum auſpicatiſſima Regina fuit, & Alphonſum, qui inter ipſa ſtatim regni exordia
morte immatura interceptus eſt. Cum vero inſtitutum nobis ſit Ferdinandi atq́ Eliſa
bes vxoris hiſtoriā Latino ſermone proſequi, pauca de Enriquo & Alphonſo fratribus
repetenda ſunt: vt oſtendamus quo iure, vel quo potius numine ad Hiſpanę reipublicæ
moderationem peruenerit: & qua via Ferdinandum prouincię Tarraconenſis, atq́ inſu
larum noſtri maris Regem deſignatum coniugio ſortita eſt. Enriquus ab Enriquo illo
primo huius nominis quartus Hiſpanorum Rex: Ioanne patre defuncto regni admini-
ſtrationem inijt: qui ſub ipſa regnandi initia optimum principem geſſit. Nam & ali-
quot expeditiones in Mauros Bæticæ inquilinos fecit, & regni populos ciuitatesq́ in
ſumma tranquillitate continuit. His cum adhuc princeps eſſet, ſic enim vocant Hi-
ſpani filium regis primogenitum, qui omnium procerū & ciuitatum populorumq́ iure
iurando futurus Rex deſignatur, Blancham Ioannis Nauariæ atq́ deinceps Tarraco-
nenſium Regis filiam duxit vxorem: ſed ab illius nuptijs ſe continuit: ſiue impotentiæ
ſuæ conſcius, ſiue ex alia quadam ratione incognita: vnde ingentes ſequutę ſunt querelæ
atq́ diſſenſiones: altero in alterū ſterilitatis cauſam reijciente: donec controuerſia ad ſum
mum Pontificem deuoluta eſt: qui facta partium diſquiſitione, illos ad certum tempus
lege coniugali ſoluit. Facto itaque diuortio Enriquus alteram ſuperinduxit Ioannam
Eduardi Regis Luſitanorum filiam: ex qua nihilo magis quā ex priore liberos genuit.

Cumq́ apud omnes Hiſpanos atq́ exteras quoq́ nationes conſtaret Regis infœcun
ditas: idq́ multis experimentis virginum, corruptarum, natu grandiorum, atq́ mulie-
rum etiam vulgo proſtitutarum omnibus teſtatum eſſet, quinto anno poſtea quam con
uenerant, Regina pręter omnium ſpem deprehenſa eſt concepiſſe: neq́ fuit qui dubita-
ret illam a quodam ex Regis amicis adulteratam: cuius nomen honoris cauſa etiam nunc
tacendum eſſe decreui. Sunt qui opinentur Regem ipſum ex cacozelia per manus, vti
aiunt, in manus amico potiundam tradidiſſe. Quæ res cum non ſolum apud regni
primores, ſed etiam apud infimæ condicionis homines certo certior eſſet, indignita-

te rei omnes permoti Regem aduerſari, deteſtarique: Reginam vero non diſſimulanter
odiſſe: quod vir ũ tam inſigni macula dedecorauerit. Ipſum uero tanti ſceleris autorem
violatæ fidei publicæ atq; proditionis inſimulare. Non defuerunt interea præſules &
religioſi atq; ordinis equeſtris boni viri, qui tum ſermone præſentes, tum per literas ab-
ſentes Regem hortarentur: ſuaderentq; fœtum illum male ominatum turpiq; ex adulte-
rio conceptum ablegaret aliquo: vbi lateret æternum: atq; eadem via & regis ipſius igno
minia dilueretur: & regni pernicioſa illa fax intercideret. At Rex ſecum reputans Regi-
næ conceptum non poſſe celari: atq; proinde ſi partus cuiuſcumq; alterius nomine ex-
poneretur: magnum dedecus inde ſubeundum: nullam exhortationibus, monitiſq; ami-
corum reliquit locum: quin potius quicquid Regina peperiſſet: decreuit tollere: atq; pro
ſuo educare. Peperit itaq; filiam: cui inditum eſt nomen Ioannæ: quæ multorum poſt-
ea malorum cauſa fuit.

Ioanna Enriqui deſignatur princeps: eaq; abiurata Alphonſus ſubſtituitur:
ſalutaturq; Rex, ex partium diſſidio pugnatur, vinciturq; Alphonſus.

Capur. II.

REX cum putaret ſe turpitudini ſuæ quaſi velum quoddam poſſe præ
tendere: ſi puellam profiteretur ex ſe genitam: ſimul etiam vt ſuæ virili-
tatis argumentum aliquod relinqueret, ex primoribus regni alios polli-
citationibus, quoſdam etiam pręmijs, nonnullos quoq; precibus, com-
plures & minis: cum quibus etiam & ciuitatum municipiorumq; pro
curatores inducens eo rem deduxit: vt ſuppoſiticiã illam recens natam
pro vera filia iureiurando principem, regniq; hęredem ex Hiſpanorum conſuetudine de
ſignarent: id quod eſt Madriti geſtum. Quæ res cum publice tranſigeretur, a p'gris p̄
tamen ſecreto reclamatum eſt dicentibus ſe iuſto terrore compulſos peieraſſe: propterea
quod Regis potentia eſſet illis tunc formidoloſa. Qui non multum poſt tempus con
ſcientia tanti facinoris adacti, remq; ipſam profeſſi palam a Rege diſciuerunt: miſſis ora-
toribus qui dicerent illi: ſe nolle ſtare iuri iurando: quod eſſet ab illis extortum, aut nimis
aut illicitis pactionibus: quin potius illum per ſuperos, perq; maiorum ſuorum manes
& per ipſius regni maieſtatem obteſtabantur: puellam vel ipſo teſte atq; iudice ex fœdo
concubitu genitam abdicaret: ablegaretq; aliquo vnde nec nomen ad Hiſpanos vnquam
redire poſſet. Petiere inſuper vt Hiſpanæ reipublicæ proſpiceret: ne quid detrimenti
pateretur: quod fieri non poſſet facile, niſi Alphonſum fratrem natu minorem declararet
principem hęredem, regniq; ſuſſeſſorem. At Rex permotus ſiue conſcientia: quæ valet
pro mille teſtibus, ſiue quod verebatur: ne proceres atq; populi niſi id faceret: ſe ab impe-
rio ſubducerẽt, ſiue quod intelligebat vno omnium conſenſu fratrem expeti: qui ſibi ſuc-
cederet, oratoribus reſpondet: quandoquidem iuſta & honeſta petebant: ſe illorum pre-
cibus velle acquieſcere: id quod eſt ab eo factum e veſtigio. Nam & Alphonſum fra-
trem principẽ ſibi ſuſſeſſorem, regniq; hæredẽ declarauit. Quæ res omnibus omnium
ordinũ viris, qui modo erant pacis & quietis amatores, iucundiſſima fuit. Nã ex ea prin
cipis, hæredisq; nuncupatione pax Hiſpanæ reipublicæ haud dubie promittebatur.

Cum deinde Rex cœpiſſet omnia ex arbitrio paucorũ agere: quippe qui erant illi vo-
luptatum adminiſtri: idq; regni primores ęgreferrent cum vellent alioqui rerum nouita
tem experiri: publica vtilitate neglecta, & quiſq; ſua commoda ſecutus diſſidium fecere.

Nam & altera pars Aphonſum principem deſignatum ſalutauit Regem, dicens non

eſſe parendum homini tam̃ molli & effœminato: tamq; rerum gerendarum negligenti & ſecuro: & qui neq; proprio decori parceret, neq; publicæ tranquilitati proſpiceret.

Quare Apium exemplum eum, qui ſit deterior ex duobus Regibus, neci dedendum, ignauumq; fucos pecus a præſepibus arcendum. Altera vero pars Enriquum ſecuta excuſare: quod eſſet Rex: & ab illo quidem vnctus in Regem cuius manu cor regis eſt, & per quem Reges regnant. Quodq; ſi ex ea cauſa Rex eſſet abdicandus, quod male rem gereret, non eſſet tolerabilior illa gubernatio, in qua puer vndecim annorum, cuius ætatis tunc erat Alphonſus: regnaturus erat. Atteſtante ſcriptura ſacra. Væ terre illi, cuius Rex eſt puer. His ſe vtraq; pars rationibus tuebatur apud multitudinem: re autem vera ſecreto ſua quiſq; commoda ſequebatur. Nec tamen erat animus vtriſq; bello decernendi: quam cunctando vtriuſq; regis potentiam infirmandi: quo facilius poſſent deinde pro ſua libidine regnum inter ſe partiri: id quod poſtea experimento compertum eſt. Sed cum vtraq; pars exercitus cogeret: atq; oportunam caſtris ſedem exploraret: Vlmetum ſimul contenderunt: ſiue quod locus ille tali ſitu eſt: vt qui eo potiretur meliorem eſſet belli condicionem habiturus: ſiue quod fatalis ille campus moliebatur tradere victoriam Regi: qui, potiorẽ videbatur cauſam habuiſſe: exemplo illius pugnæ: quæ eodem in loco Ioanni Regi de Ferdinandi liberis victoriam dederat. Congregatis igitur vtrinq; copijs: cum de condicionibus pacis non poſſet conuenire: neq; fieri, quin ſignis collatis demicaretur: victoria penes Enriquum manſit. Quod vero ea pugna citra voluntatem primorũ fuerit, ex eo facile coniectare licet, quod victores in perſequendis belli reliquijs non perſtiterunt. bellum namq; non tam finire quam protrahere volebant. Cum eſſent in procinctu acies: diceretq; quiſpiam nulla ne ratio inueniri poteſt, qua prælium hoc poſſit dirimi? Optime, facetus quidam homo reſpondit, qua nam? inquit ille, At hic rurſus; ſi alter exercitus aufugerit.

Alphonſus obit: illiuſque partes hortantur Eliſaben ſororem, vt Regni ſceptrum arripiat: quod illa recuſat.

Caput. III.

ALPHONSVS acie ſuperatus ſub tutoribus illis, qui ſibi in bello fuerant adiutores, vixit annos tres: obijtq; diem ſuum Cardenioſe agri Abilenſis exiguo pago in peſtilentia illa infami, quę per id tempus graſſabatur. Erant autem ea tempeſtate cum illo: qui ſuarum partium ſtudia fouebãt Alphonſus Charillus Alchiepiſcopus Toletanus, Ioannes Patiequus, qui ex Marchione Villenati Magiſter militiæ diui Iacobi Spathiferi fuit. Aluarus a Stunica comes Placentinus: qui deinceps fuit Areuacorum dux. Alphonſus Pimentellus Comes Beneuentatus: atq; alij complures omnium ordinum viri principes: qui ex morte ſui ducis animo conſternati formidantes Enriqui Regis auctam ex victoria potentiam: quem probris & maledictis per literas, perq; acclamationes ſæpe laceſſierant: nullum aliud ſibi præſidium ab irato Rege inueniebant, quam ſi inde mortui fratris locum Eliſaben ſororem, quæ eodem tempore, atque in eadem erat vrbe, ſubſtituerent: Reginamq; ſalutarent. Sic enim poſſe & factionem ſuam confirmare, & commiſſorum impunitatem aſſequi: cum eſſet præſertim Regis filia: atq; ſoror vnica: ad quam non minus hęreditarium regni ius, quam ad Alphonſum fratrem germanum pertinebat. Adeunt itaq; illam, & dicta, acceptaq; ſalute, Alphonſus antiſtes Toletanus, cui reliqui omnes primas orandi partes dederant, huiuſmodi fere ſermonem ha-

buit. Si apud Deum immortalem vota noſtra voluiſſent optimã Princeps, & tu iu-
cundiſſimo fratre tuo nunc fruereris, & nos haberemus regem, quem ſequeremur, ob-
ſeruaremuſque. Sed quando ſuperis ita viſum eſt, vt ille raperetur, ne malicia forte
mutaret mentem, aut quia placita Deo anima illius, tu ſola nunc reſtas altera ſpes, atque
vnica lux, quæ poſſit Hiſpanæ reipublicæ tenebras illuſtrare. Quanta reipublicæ
labes ab Enriquo fratre orta eſt, ex eo tempore quo ſuppoſiticiam illam, & quam ſimu-
labat eſſe filiam hæredem, Reginamque futuram, etiam iureiurando procerum inter-
poſito deſignauit, optime noſti. Sed fuit tempus illud primum tolerabile. Poſtea
vero cum neglecta regni adminiſtratione, omni voluptatum genere affluens per quoſ-
dam impuratos contubernales vniuerſa negotia exequeretur, iuriſq; & iniurię nullum
tam eſſet diſcrimen, coacti ſumus quaſi inde mortui Regis locum Regem, alterum no-
bis ſufficere, qui illius negligentia rem perditam inſtauraret. At nunc illo acerba, nec
indigna minus morte perempto, quid reliquum eſt, niſi quod bonum, fœlix, fauſtumque
ſit, vt regni gubernacula ſuſcipias, feſſiſque rebus atq; luxatis operam tuam, opemq; ac-
commodes. Neque eſt, quod oblatã a nobis condicionem recuſes, niſi mauis te ipſam,
tuoſque ciues ire perditum. Nam ſi tu, ad quam regni ſucceſſio ex iure manu conſer-
tum pertinet, non arripis occaſionem, vide ne frater auctus hac quoq; parte, quam nos
tibi tradimus, totam regni molem in ſubditiciam illam tui æmulam tranſeat. Hæc To
letanus præſul, cui reliqui primores ſunt aſſenſi. At illa ex recenti fratris obitu in mœ
rore, ac luctu degens, paululum lachrymis, & cogitatione morata paucis tandem reſpon
dit. Ego venerande Præſul, voſque principes mihi chariſſimi, voluntatem iſtam,
quam geritis erga me admodum laudo, atque proinde magnifacio, & ſi quando mihi da-
bitur facultas, gratiam vobis cumulatiſſime refferam. Sed qualis ante hac mihi ani-
mus fuerit, quemque in præſentiarum habeam, quia, vt intelligo, vobis perſpectum non
eſt, breui oſtendam. Quo tempore frater meus, idemque germanus mihi dulciſſimus
vobis adiutoribus rerum potiebatur, quia diſcorditer cum Enriquo fratre communi vi
uebat, nullo modo poterat mihi placere ſtatus ille reipublicæ. Nam quis ſane men-
tis probaret fraternas acies, alternaq; bella profanis decertare odijs? quis fas & nefas mi-
ſceri, legeſq; & iura violari? Quæ omnia ex bicipiti gubernatione illa ſequebantur.

Sed quoniã ſic fata voluerunt, vt ex duobus alter alteri ceſſerit, non cenſeo amplius
repugnandum eſſe diuinæ voluntati, quæ bis iam maniſeſtiſſimis argumentis declara-
uit, quid nos ſequi debeamus, ſemel cum victoriam, atque iterum cum fratri vitam abſ
tulit. Quod ſi vos o amici Hiſpanæ reipublicæ cura tangit, illud potius curate, vt
res ad illius imperium deferatur, cui Deus ipſe deferendum eſſe iudicauit. Sed quia non
modo omnium ordinum conſenſu, ſed etiam ipſo, qui ab aliquibus dicebatur eſſe pa-
ter, iudice, abdicata eſt illa, quam dicitis mei æmulam, ſi me Ioannis Regis filiam, ſi di-
gnam tanto nomine putatis, efficite per ipſum Regem, perque reliquos Hiſpaniæ pro-
ceres, vt res Hiſpana in alienam familiam illegitime non transferatur, ſed poſt fratris obi
tum ad illam deuoluatur, cuius potior videbitur eſſe cauſa.

Agitur de concilianda Eliſabe Regi fratri, & Archie-
piſcopus Hiſpalim negotium ſuſcepit.
Caput. IIII.

IIS rationibus commoti proceres abierunt addubitantes, quam potiſſimum viam inſiſterent, quos ancipiti conſilio diſtractos Ioannes Patiequus Magiſter equeſtris ordinis ſub diuo Iacobo mœrentis in hunc modum allocutus eſt. Quæ ſit magnanimæ huius puellæ mens ſapientiſſimi viri, quod conſilium videtis, quam non libido regnandi, non odia in partis aduerſæ ſtudioſos flexerunt, eam nos miremur oratione in ſententiam noſtram non potuiſſe impelli? Credite mihi o proceres, magnum quidem hæc indoles promittit. Non eſt puellæ huius ingenium vulgare. Nam quis illius rationes, quibus nunc vſa eſt, confutare, aut refellere poteſt? Quis enim non videt reipublicæ, atque etiam nobis ipſis magis conducere pacem, ad quam nos illa hortatur, quam bellum, quod vtriſque pernicioſum eſt?

Nam timor ille noſter a Rege, quem offendimus, facile ſedari poteſt vel per ipſam regni participem factam ſororem. Cuius ea eſt prudentia, vt vel vno verbo nos poſſit facere illi beniuolos. Quid, quod ego pulcherrime noui Regis ipſius ingenium in media iracundia, etiam minima excuſatione, placabilis eſt. Quare ſententiam meam ego breui vobis oſtendam. Sororem cenſeo fratri conciliandam, ea condicione, vt ille ſolus imperio potiatur, illa vero ſi fuerit ſuperſtes, in regni adminiſtrationem ſuccędat, idque ex gentis noſtræ conſuetudine, procerum, procuratorumque totius Hiſpaniæ iure iurando ſanciatur. In Magiſtri ſententiam omnes pedibus manibuſque tunc ierunt, quod videbatur æquabilior, & cui nemo poſſit obſiſtere, tametſi non erat illis ignotum ipſum iampridem cogitaſſe de reditu in gratiam cum Rege, quippe qui cotidie apud omnes teſtaretur, prædicareturque illum vnicum benefactorem ſuum, ſeque omnium fortunarum ſuarum illius eſſe debitorem. Ex quo factum eſt, vt omnes factionis illius ſocij, atque ille imprimis, cœpiſſent agere de concordia inter fratrem & ſororem. Is namq; autor fuit, vt Alphonſus Fonſeca Archiepiſpocus Hiſpalenſis vir bonus, atq; dicendi non imperitus, & qui vtriuſque partis eſſet amicus, Regem adiret, atq; imprimis ab illo venia petita, de pacis condicionibus ageret. Qui vt erat homo ad res agendas natus, non grauate negotium ſuſcipiens regem adit, apud quem huiuſmodi ſermone vſus eſt. Cum iri conſtituendo Rege clariſſime Princeps omnia virtutum genera ſint neceſſaria, & quæ poſſint illum, & bonum virum facere, & ſapientem, duę tamen iure videntur primas ſibi vendicare ſedes, clemētia, & iuſticia, quæ ſolæ poſſunt efficere mortales proxime ad Deum accedere, qui & ipſe clemētiſſimus, iuſtiſſimusq; eſt. His duabus ita moderat̄ orbē, vt in ſuis operibus nunquā altera ſine altera reperiatur. Pars illa optime Rex, quę fratrē tuum ſequebat̄, forte ſibi perſuaſerat ſe a tua Celſitudine duriuſculę tractari, quod videbat te propēſiori quodā modo amicis, quos tibi priuatim delegeras, indulgere, quodq; beneficia, q̃ cōſueuerunt a regali beneficēcia proficiſci, nō peruenirēt ad illos pro dignitate. Sed eſto partim inuidia, partim indignatio illos a te alienauarit, iam pudet eos, pigetq; facti, iam fatētur ſe & tuo marte, & diuina ſententia victos. Erit igitur clęmētię tuę, & illos facere tibi obſequētes amicos, errata illis condonādo, et iuſticię, ſi regni tui vires ſparſas recollegeris, cōpoſuerisq; rerū ſtatum pręſentē, & deinde futurę trāquilitati proſpexeris. Quod vtrūq; vno tuo ſingulari beneficio in remp. efficies, ſi ſororē iam prope vno omniū conſenſu principē non modo expectatā, ſed animo quoq; deſignatam tu tibi illam ſucceſſurā, regniq; legitimam heredē declaraueris, atq; eadē via te ab omni moleſtia liberabis, omneſq; primores obnoxios tibi facies, & rebus Hiſpanis quietē, pacemq; in longum relinques, efficieſq;, vt miſericordia

& veritàs obuient ſimul, & iuſticia, & pax oſculentur ſe. At Rex tametſi erat illis non diſſimulanter iratus, a quibus hæc petebantur, benigne tamen patienterq; Archiepiſcopum audiuit, reſponditq; ſe die poſtero illi reſponſa daturũ, atq; ita illum in hæc verba dimiſit. Erant familiares, atque amici Regis ſecti in factiones duas, altera quæ ſtudèbat Regis ſorori, altera quæ partis ſuppoſiticiæ illius filiæ ſuſtinebat. Qui audita legatione, cum intelligerent Regis ingenium flexibile, atque paruo momento poſſe huc vel illuc impelli, regem aggrediuntur, tentantque rationibus ad rem accommodatis, quæque pars in ſententiam ſuam pellicere. Qui adulterinæ Regis filiæ partes tuebantur, dicebant veniſſe tempus in quo Deus traderet hoſtes in manus ſuas, quãdo ſpoliati duce, atque conſilij inopes, neſciebant, quo ſe conferrent, niſi ad eum, quem re, & verbis læſerant. Reuocaretque in memoriam, quo pacto ab imperio ſuo deſciuerunt, atque contra diuina, & humana iura creato ſibi Rege armati, etiam in acie contra ſuum verum Regem decertauerint. Meminiſſet. quæ probra, & maledicta in vulgus ſparſerint, atq; etiam ad principes exterarum gentium ſcripſerint ea, quæ de maieſtate regia confixerunt, prædicaueruntq;, quibus etiam ſcorta, & poſtribulæ meretrices abſtinenerent. Quare huiuſmodi hominum generi, non modo ueniam non eſſe dandam, aut in gratiam recipiendos, verum etiam bello perſequendos, exagitandoſque ad extremas mundi oras, quo adluerent commiſſa, dignaſque pro ſuis ſceleribus pœnas reportarent. Exaggerabant præterea hominum ſuperbiam, vel impudentiam potius qui cum debuiſſent petere veniam ſupplices, poſtularent ſuo arbitrio deſignari debere principem, regnique hæredem, imponentes legem, quam victores victis imponere conſueuerunt. At pars altera, ſiue quod diffidebat Regis ingenio, quod erat magis pronum ad ocium atque ſocordiam, quam ad decertandum vindicandumque bello iniurias, ſiue quod intelligebant regni hæreditatem ad ſororem pertinere, ſiue quod videbant mala impudentia nullum eſſe habitura finem, niſi frater, & ſoror redirent in gratiam, obteſtabantur Regem, vt ex hoſtibus faceret amicos illos, qui ante hac ſibi obſtiterant, ſimul etiam ſororem ſibi beniuolam faceret, declararetque illam principem, regnorumque futuram hæredem, ſi foret, ſibi aliquando ſuperſtes. Erant, qui ſuaderent illi omnia ſuperiora per ſimulationem eſſe facienda, quo ad ſoror in poteſtatem ſuam redigeretur, poſſe enim tunc illam alicui externarũ gentium principi matrimonio locare, atq; eadẽ via tradere filiæ, ſiue putatiuæ, ſiue ex ſe genitæ regnũ, quod a maioribus ſuis receperat.

Regem dubium, in Eliſabes pàrtes Andreas Caprarius proniorem facit. Statuunturque pacis condiciones.

Caput. V.

EX tam varijs ſententijs Regem ancipitem, dubiumque quid faceret, Andreas Caprarius, quem Magiſterio domus præfecerat, & cui ex omnibus amicis magis fidebat, quam nulli alteri, hunc in modum eſt allocutus. Et ſi intelligo clariſſime Rex me apud Celſitudinem tuam non habere tantum autoritatis, vt audeam te aliqua de re admonere, eſt tamen fidei meæ, & obſequij, quod tibi debeo, teſtatum apud te relinquere, quid ego ſentiam de hoc negotio, quo te implicitum eſſe video. Audiui nuper ex quodam viro doctiſſimo, qui ſe philoſophum profitebatur, ſcriptum eſſe apud Platonem, tantũ quemq; in ſua rep, debere contendere, quantum ei

uibus ſuis perſuadere poſſet. Nam quemadmodum patri, ſic etiam patrię non eſſe vim inferendam. Omnibus regni primoribus ſimul & vulgo, atq; omnium ordinum viris perſuaſum eſt, hanc quam Regina uxor tua peperit, non eſſe ex te genitam, idq; factum eſt illis probabile argumentis, quę nos amici tui, qui ſæpe cum populo diſceptamus, nulla ratione poſſumus diſſoluere. Si tibi animus eſt, quam cupis credi tuam eſſe filiam, regni hæredem relinquere, tota erras via. Nam eſt nemo, qui non indignetur parere illi, ad quem regni ſucceſſio iure non pertinet. Quod ſi viderint te arces munitionesque & caſtella præſidio firmare, atq; amicis tuis credere, vt poſt obitum tuum filiæ tradant, hoc eſt patriæ vim afferre, hoc eſt contendere plus, quam effici poſſit. Hoc eſt gigantum more contra ſuperos pugnare, voluntatique diuinæ obſiſtere. Neq; imperio tuo ſubditi magis id patientur, quam ſi velis illos in manus infidelium tradere. Si reſpublica Hiſpana loqui poſſet, non aliud opinor diceret, quam quod ego nunc ſentio, eſſe videlicet ignoſcendum illis, qui pro fratre tuo contra te arma ſumpſerunt, qui forte non tam offendendi tui cauſa, quam vtilitati publicæ proſpiciendi id fecerunt. Deinde ſororem tibi conciliandam, tractandamq; proinde ac ſi eſſet filia ex te genita, quandoquidem ita Deus voluit, vt tu ſine prole deceſſurus eſſes, illiq; regni ſucceſſionem volens nolensq; decernas. Hac enim via omnes tibi fatebuntur eſſe debitores, tibiq; libentiſſime obtemperabunt, tu ſummo ocio & tranquillitate frueris, res Hiſpanæ in dies magis magiſq; eſfloreſcent. Pro quibus in rempublicam meritis illud pręmiū tibi dabitur, quod omnibus, qui commiſſum ſibi imperiū conſeruauerint, adiuuerint, auxerint, adeo propoſitum eſt. In hanc ſententiam, quæ ex altera parte timorem intentabat, ex altera ocium pollicebatur, Rex facilime acquieuit, iubetq; vocari Archiepiſcopū, cui reſpondet velle ſe reipublicæ, & cōmunis vtilitatis cauſa condonare illorū errata, qui ab imperio ſuo deſciuerint. Velle præterea ſororem ſibi conciliare, atq; in principem regniq; ſucceſtricem cooptare, modo illa in ſua verba perſancte iuret ſuo iniuſſu nuptū ire mortalium nemini. Suſcipit Archiepiſcopus ſe & illorum, quibus eſt conceſſa venia, & ſororis deſignādæ principis & Hiſpanæ totius reip. nomine immortales gratias agere pro tam manſueto benignoq; ingenio. Tum agi cœptum de condicionibus pacis, ictumq; fœdus eſt in hæc pacta conuenta. Imprimis, vt ſoror princeps deſignāda, & Ioannes Patiequus Spatharius Magiſter, & ex reliquis, qui in eadem cauſa fuerunt, qui vellent, regalem curiam frequētarent, quo per omnem Hiſpaniam reditus in gratiā, atq; concordiā illuſtrior eſſet, quodq; Rex intra quadrimeſtre tempus Reginam ex furtiuo illo cōcubitu filiam dimitteret in Luſitaniam, curaretq; per pontificem cum illa diuortium facere, quandoquidem cum fœdus coniugale cum illa inierat, ad præfinitum tempus fuere legibus ſoluti, experiundi tantum gratia in vtro eſſet gignendi defectus, cum alioqui permanendum illi eſſet cum priori vxore. Tum demum, vt in alimenta ſumptuſque nouæ principis decerneret ſtipendiaria oppida cum iuriſdicione, ex vrbibus Abilam, Optum, Molinam, Vbetam, ex municipijs Methymnam campeſtrem, Vlmetum, Aſcalonem. Ipſa vero Princeps iurauit ſtantibus his condicionibus, niſi per Regem fratrem liceret, ſe nemini mortalium nupturam. Conſtitutum eſt præterea ad præfinitum diem, vt Rex & ſoror conuenirent in ęde ac cœnobio diui Hieronymi, quod eſt ad locum, quod vulgus Guiſandi tauros appellat.

Enriquus & Eliſabes ſoror conueniunt, rurſus deſignatur princeps, & Ioanna Regina fugit.

Caput. VI.

ERAT ea tempeſtate Rex in oppido, quod ipſe plurimum frequentabat, antiqui Carpetaniæ Mantuam vocabant, noſtra ætas Madritum nominat. Soror vero Abilæ morabatur. Quæ accepto Regis reſponſo conuocatis primoribus, cum primum potuit, venit Zebreros comitatu virorum principum frequenti, inter quos erant ex ordine eccleſiaſtico Toletanus & Hiſpalenſis Archiepiſcopi, & Enicus Manriquus præſul Caurienſis. Ex ordine vero militari Magiſter diui Iacobi, & Placentinus, Beneuentanuſq;, & Oſorninus, Comites, alijq; complures vtriuſq; ordinis principes viri. Rex vero ex Madrito profectus, venit ad Cadahalſum, qui in agro Aſcalonitano pergrandis eſt vicus. Locus, in quem conſtitutum eſt ſe conuenturos, diſtabat vtrinq; interuallo pari. Quo poſteaquam conuenerunt, ſeq; inuicem ſalutarunt, Rex benigne, ac comiter ſororem longo poſt tempore viſam, breuiter allocutus eſt, nam cætera dixit, ſe in aliud tempus reſeruare. Tunc accedens diui Iacobi Magiſter, genua Regis amplexus pauca pro ſe, atque pro cæteris, qui in eadem cauſa fuerunt, eſt locutus, partim excuſans, partim confitens ſuum, atque aliorum errorem, pollicens ſuo, atque ſociorum nomine compenſaturos ſe obſequiorum crebritate priſtinas offenſiones, ſi quid fuiſſe, in quo læſerint Regiam maieſtatem. Erat in ea conuentus celebritate ad hoc ipſum inuitatus Antonius Venerius Apoſtolicæ ſedis legatus, idemq; Legionenſis Epiſcopus, & qui deinceps fuit Conchenſis præſul, atq; S. R. E. Cardinalis.

Is petente ipſo Rege abſoluit, atq; relaxauit a priori iure iurando illos omnes, qui iampridem Madriti iurauerant principem, regniq; hæredem futuram illam, quæ falſo dictitabatur filia Regis. Atqui Rex ipſe declarauit extemplo imperij ſucceſſionem, hæreditatemque, ac regni dominium ad ſororem pertinere, quemadmodum & antea Alphonſum fratrem futurum Regem deſignauerat. Quo intercepto in ſuperſtitem vnicam ſororem hæreditarium ius eſſet deuolutum. Nam quæ ſua dicebatur eſſe filia, illam abiurabat, abdicabatq; perinde, atq; alienam. Iurauitq; e veſtigio in apoſtolici legati verba, ſe hanc vnicam ſororem regni hæredem agnoſcere, & præter eam neminem, atque hanc hæredis inſtitutionem, declarationemq; ſub eodem iure iurando affirmauit, ſe nunquam per ſe, aut per alium quempiam interpellaturum. Idemq; coegit omnes omnium ordinum viros, ſummates & infimates, qui aderant, iure iurando ſancire. Per edicta quoque præcepit, ut omnes ciues, oppidani, municipes, & populi ſuo imperio ſubditi idem ſecum iurarent, atque ſi contingeret, ipſum e vita priorem excedere, haberent illam certam, legitimam, & indubitatam Reginam. Edixit prætereà, vt omnes ciuitates, oppida, municipia mitterent procuratores ſuos Ocaniam, vbi futurus erat conuentus procerum, in quo de ſtatu reipublicę decerneretur. Per idem fere tempus Ioanna Regis vxor, quæ mittenda fuerat in Luſitaniam, ex certis quibuſdam cauſis poſita eſt ſequeſtro in poteſtate Archiepiſcopi Hiſpalenſis, qui tradidit illam adſeruandam Petro a Caſtella ex ſorore nepoti ſuo in arce, quam ipſe ædificauerat munitiſſimam Alaheiis. Egregia interea coniux, quo mariti dedecus magis teſtatũ eſſet cũctis, oculos in adoleſcentẽ coniecit, & non multos poſt dies cõperta eſt ex eo pregnãs, neq; eo contenta, auſa quoq; eſt ingẽs facinus. Agit cũ adoleſcente, vt illã ꝑ muros noctu deducat. Cõpoſita re cũ feſelliſſet cuſtodes primũ, deinde circitores & vigiles lapſa ꝑ funes, atq; erepẽs tandẽ veredo impoſita duce adultero poſtridie Butra eũ venit, ꝙ in loco erat Ioãna filia, quam ex furtiuo cõcubitu genuerat, abſeruabaturq; publice ab Enriquo Mẽdoza

Tendillano Comite, Exactis diebus paucis, Rex cum ſorore principe, cæteroq; proce-
rum comitatu venerunt Ocaniam, procuratores quoq; ciuitatum & municipiorum
eodem conuenerunt, quemadmodũ per Regis ædicta illis fuerat imperatum, qui & ipſi
procuratorio nomine iurarunt ſe habituros illius ſororem loco principis, hæredisq;, &
poſt eiuſdem obitum pro uera, certa, legitimaq; Regina.

Agitur de coniugio Eliſabes principis cum Alphonſo Lu- ſitanorum Rege, & cum Ferdinando Siciliæ. Caput VII.

ALTERA vero pars, quæ Vlmetano prælio Enriquum Regem
ſecuta fuerat, indignabatur, quod non fuiſſet habita ipſorum ratio in il-
la Regis Principiſq; concordia, Nihilominus tamen partim illuc
acceſſere, partim miſere procuratores ſuos, qui vtrique illud idem iure
iurando ſanxerunt. Hi fuerunt Marchio ſanctæ Iulianæ. Comes
Pharius, Epiſcopus Secontinus, aliiq; complures eiuſdem factionis.
At Rex ſiue Magiſter Spatharij ſuaſu, ſiue quod ipſe per ſe natura erat varius, & mu-
tabilis, nihil eorum exequebatur, de quibus cum ſorore tranſactũ erat, quin e diuerſo per
literas egit, vt Alphonſus Rex Luſitanorum, qui tunc orbatus erat vxore, peteret con-
iugio ſororem principem deſignatã, eoq; venit ArchiepiſcopusOlyſſiponenſis cum lite-
ris, & mãdatis, & procuratorio ipſius Regis nomine. Archiepiſcopus Toletanus econ-
trario laborabat illam iungere Ferdinando Regi Siciliæ, ac principi hęredi Ioannis Tar-
raconenſis Regis. Qui, vt poſſet commodius atq; citra vllam ſuſpicionem peragere
negocium, conceſſu Hyppepos dicionis ſuę municipium, cœpitq; exequi rem per Gut-
terrium Cardeniũ ipſius Principis ſtructorem, vt ſpretis Luſitanorum Regis condicio-
nibus, acquieſceret potius Regi Siciliæ. Rationes autem, quæ poſſent illã in Siciliæ Re-
gem pellicere, atq; e diuerſo a Luſitanorũ Principe deterrere, complures fuere, ſed illa im-
primis quod Enriqui fratris cõſilia eo tẽdere videbãtur, vt ſororẽ extra regni limites ab-
legaret, nulla dignitatis habita ratione, dum modo efficeret, quod cupiebat, idest, quo poſ-
ſet cõmodius ſubditiuam filiam in regni ſuſſeſſionẽ ſubſtituere. Ex quo illud efficieba-
tur, vt quoniã Luſitanorũ Rex haberet ex priori coniuge filiũ hęredem, ſi ſuſciperet ex ea
liberos, relinqueret eos exhęredes, ſin minus ſuſcepiſſet, ipſa nihilo minus maneret indo-
tata. At rex Siciliæ, idemq; Tarraconenſiũ Princeceps deſignatus, qui necdũ vxorem
duxerat, neq; liberos procrearat, nõ modo poſſet habere filium, qui ſuccederet in guber-
nationem, ſed etiã poſſe fieri, vt auitum regnum cum regno dotali cõiungeretur. Acce-
debat ętatis ęqualitas, quę ad animos cõciliandos valet plurimũ, cum alioqui Luſitanus
eſſet natu grãdior. Eoquoq; accedebat, quod ſi res in diſcrimẽ eſſet vẽtura, vt inter duos
principes armis decerneretur de regni poſſeſſione, quod Rex Siciliæ idemq; Tarraco-
nenſiũ Princeps habebat in Hiſpania ex primoribus complures ſanguinis propinquita-
te coniunctos, qui cuperent ipſum potius, quã alienum regnare, & qui ſi vires ſuas cum
ipſius principis viribus coniunxiſſent, facile poſſent ſubmouere, atque ſemel ex Hiſpa-
nia æmulam illam, atq; in ipſius regni perniciem genitam eradicare. His ſuaſionibus
apud Eliſaben Principem Gutterrius vtebatur. Quas illa ſecum reputans, ſimul etiam
quod videbat fratrem Regem nolle ſtare pactis conuentis, neque tradere illi vrbes, &
municipia, quemadmodum inter eos conuenerat, ſed illud imprimis, quod frater nihil
aliud moliebatur quã ipſam ex Hiſpania pellere, atq; perinde regni ſucceſſione ſpoliare,

facile aſſentiebatur ſtructoris admonitionibus: ſed pudebat illam publice fratris voluntati obſiſtere: qui per ſe, atque per amicos inſtabat, vt in hoc ſibi obſequeretur: promittens (vt aiunt) maria, & auri montes. Quare vtriuſque patris rationibus obtuſa, & dubia quid potiſſimum ſequeretur: tandem reſpondit ſe huius deliberationis curam omnem ad Hiſpaniæ proceres velle deferre: precata Deum imprimis, vt quod reipublicæ foret vtile, ſibiq; honeſtũ, id illis animũ induceret. Sed cum vtraque pars inſtantius vrgeret, atq; intelligeret plæroſq; omnes ex proceribus, atq; infimæ mediocriſq; condicionis hominibus in Siciliæ Regem propẽſiores Olyſſiponenſi Archiepiſcopo reſpondit, velle ſe hanc rem tam grandẽ, & quæ non tam ſua, q̃ omnium cõmunis eſſet, cũ Hiſpaniæ primoribus cõmentari: atq; ita demum re cum omnibus communicata, ſe per oratores ſummam totius negocij miſſuram Luſitanorum Regi. In hæc verba Archiepiſcopus eſt dimiſſus. At illa ſecreto per ſtructorẽ Toletano pręſuli reſpondet: ſi per primores proceresq; regni ſibi liceret: ſe facturam, quod ille tam inſtanter efflagitabat.

Enriquus a pactis conuentis diſcedit: atq; in Bæticam profecturus Comiti Placentino Areuacum cum Ducis titulo dono dat.

Capur. VIIII.

CAETERVM Rex cum videret omnes conatus cogitationeſq; ſuas in caſſum recidiſſet, veritus ne ſe inuito ſoror nuberet: cui minime ipſe vellet: cœpit agere cum amicis quo pacto illam poſſet in vincula conijcere, idque feciſſet: niſi timeret, ne proceres ab eo deciſcerent: illamque bello vindicarent. At Toletano præſuli factus eſt infeſtior: tanquam autori conciliatoriq; matrimonij ſororis cum Rege Siciliȩ. Sue cenſebat prætera illi, quod ad priſtina ſua errata hic nunc cumulus acceſſiſſet maximus, in re præſertim quæ ſua omnia interturbaret conſilia. Itaque cum pararet cohortes, quæ illum comprehenderent, ſuſpicio fuit Magiſtrum Spatharium feciſſe Præſidem omni de re certiorem: monuiſſeque, vt caueret ſibi. Idque faciebat non tam quod Archiepiſcopus erat ſibi aut amicus, aut ſanguine propinquus: quam quod ſecreto fouebat alterius partis primores: vt ex illa cunctatione diſcordiæ in dies creſcerent: vnde ſibi putabat magnas fieri poſſe fortunæ acceſſiones. Quare cum ad conflictum erat veniendum: nunquam ſinebat alteram partem euadere ſuperiorem: ſed ſubleuabat ſemper partem: quæ eſſet abiectior. His artibus & alterutra pars & illius ope indigebat: & ipſius potentia cotidie augebatur. Rex cum neque blandicijs, neque precibus, ſed neq; minis poſſet ſororem in ſententiam ſuam attrahere, neq; auderet illam in vincula conijcere: ſtatuit ad tempus diſſimulare: atq; in Bæticam proficiſci: vt conciliaret ſibi vrbes, & municipia, atq; illius prouinciæ primores: qui Alphonſi fratris factionem aduerſam ſecuti fuerãt. Et quod id facilius aſſequeretur: extorſit a ſorore literas: quibus ſignificaretur cum illo reditus in gratiã: neque alia ex cauſa ipſum illuc proficiſci, niſi vt res vtriq; cõmunes agerentur. Profectuſq; eſt cũ illo Magiſter Spatharius alijq; complures ex primoribus. Princeps vero, vt daret inferias, iuſtaq; perſolueret Alphõſo fratri defuncto: profecta eſt Areuacũ municipiũ illud ornatiſſimũ, quod decretum erat in ſumptus Eliſabes Reginę ipſius principis & Alphonſi Regis matri. Tenebatur autem pręſidio a Placentino comite: qui veritus ne princeps illũ excluderet: atq; municipium ſibi præſidio muniret, egit per Spatharium Magiſtrum, ut Rex donaret ipſum & municipio & Areuacorum ducis cognomine. Magiſter vero reputans, ſi rem perageret

eadem via & Regis potentiam debilitari, ſimul etiam & Comitem Placentinum, qui eo tempore inter Hiſpaniæ proceres eminebat, apprehenſa municipij poſſeſſione in ea tantum re implicitum fore, egit cum Rege, vt donaret illum & municipio, & municipij titulo ſub Ducis nomine. Quod Rex fecit non grauate, ſiue vt ſorori negocium faceſſeret, ſiue quod erat ingenio facilis ad euertendum regale patrimonium. Hanc largitionem tam profuſam omnes omnium ordinum viri ægre ferebant, partim inuidia, quod videbant comitem Placentinum in dies fieri potentiorem, partim quod regiæ vires huiuſmodi largitionibus minuebantur, partim etiam, quod Reginæ viduæ miſerebantur calamitatem, cum illud vnicum ſuæ viduitatis ſubſidium eripiebatur.

Princeps itaque ab Areuaco pulſa, contulit ſe Abilam, vt defuncto fratri parentaret. Ludouicus interea Gallorum Rex factus certior regnorum Hiſpaniæ ſucceſſionem ad Eliſaben Ioannis Regis filiam eſſe deuolutã, ſimul etiam peti coniugio a duobus Priucipibus ſibi ex factione publica infenſis, quod illorũ erat vterq; confœderatus Britannorũ Regi, veritus ne ab altero illorũ duceretur vxor, atque proinde partis aduerſæ vires augerentur, & ſuæ decreſcerent, ſtatuit mittere legatos, qui peterent illam coniugio Caroli fratris ſui Aquitaniæ ducis Erat autem legationis eius princeps.

S. R. E. Cardinalis. Cum interim princeps obtunderetur cotidie rationibus, ut in alterutrum ex duobus competitoribus flecteretur, ecce legatio a Gallorum Rege aduentabat. Erat illa tempeſtate Eliſabe princeps in municipio Matricali, quod quemadmodum de Areuaco diximus, erat decretum Eliſabes Reginæ matris, quo poſteaquam oratores acceſſere, dataque eſt illis copia principis abeundæ, cum aſſiſterent aliquot ex optimatibus, qui illam aſſectabantur, Cardinalis hanc orationem habuit.

Cardinalis Oratio, in qua Eliſaben Carolo Gallorum Regis fratri coniugem petit, cui excuſans ſe, illa reſpondet. Caput. IX.

NISI Galliæ regnum atque principum Hiſpaniæ vetus amicicia & fœdus æternum apud omnes nationes teſtatum eſſet, atque iam inde a multis illuſtribus officijs confirmata ſocietas, poteram ego clariſſima Princeps multa nunc commemorare, quæ ad eam rem pertinerent. Sed in hac cauſa de qua oratores aduenimus, nolo, proſit nobis fuiſſe Gallos Hiſpanis ſemper amicos, atque ſocios, idemque ſemper de re communi ſenſiſſe. Non nobis proſit Celſitudinis tuæ competitores ſemper fuiſſe aduerſæ factionis, ſemperque Britannorum Regi confœderatos. Nolo commemorare nunc immortales inimicicias & incurabile odium inter vtroſque populos confirmatum multis ſtragibus hincinde acceptis. Illa tantum proſequar, quę ſunt propria huius cauſæ, vt competitorum meritis detur tantum victoria. Petit connubia tua Luſitanorũ Rex, petit Rex Sicilię, petit Aquitanię dux. Conſultatio tibi eſt, quis ex tribus ſit deligendus. Luſitanorũ Rex omnino excluditur, & quod eſt natu grãdior, & quod habet filium hęredẽ, vnde quot tuę dignitati ſequãtur incõmoda, facile eſt videre, Querelæ propter ætatũ diſparilitatẽ, quod filij a patre futuri eſſent exhęredes, quod inter Luſitanos, & Hiſpanos ſemper eſt ſimultas, atq; vtriuſq; partis alterius contẽptio.

Atqui Siciliæ Rex tametſi ętate floreſcit, noſter tñ illi non cedit & corporis elegantia, & ingenij acrimonia, & animi ſapiẽtia. Sed neq; eſt illi potẽtia inferior. Neq; eñ Aqui-

tania aut ſoli benignitate, aut fortunis, aut tractu cœli, prouinciæ Tarraconenſi cedit.
Eſto tamen ſint vtriqꝫ omnia paria, non valebunt in electione hinc amicicia, illinc ini-
miciæ paternæ & auitę? non ſummus conſenſus maiorum huius cum Ioanne patre tuo,
cum quo illius pater ingentes egit inimicias? Quod ſi apud eos, qui vita exceſſerunt, ali-
quis eſt rerum noſtrarum ſenſus, nihil magis oblectauit vtriuſqꝫ Regis defuncti manes,
quare quemadmodum in vita ſe ipſi dilexerunt; ita & poſteri ſui in eadem maneant chari
tate. Quid quod hac via & frater iratus tibi reconciliabitur? idqꝫ Rex Ludouicus cu-
rabit atqꝫ conficiet. Aut ſi tibi pro regni poſſeſſione fuerit cum æmula diceptandum,
vnde tibi certius, vnde firmius ſubſidium putas venturum a Luſitanorum Tarraconen
ſiumve principibus; an a Galliarum Rege potentiſſimo? Quare, vt vno verbo legatio
nis huius mandati colligam, Rex Gallorum offert tuę præſtantię coniugio belliſſimum
fratrem viribus ingenioqꝫ prę ſtantem: patrimonio ampliſſimo prędıtum, cuius maiores
cum maioribus tuis vixerunt in ſumma cōcordia. Quo pignore & antiqua fœdera re
nouabuntur: & vtriuſqꝫ regni vires cotidie magis magiſque inualeſcent. Idqꝫ, vt facias,
non ſolū te vehementer rogat, tibiqꝫ, oblitus ſe regē, ſupplicat; atqꝫ eo nomine omnia, quæ
poſſidet, non modo vtenda, ſed etiam abutenda permittit. Ad hanc Cardinalis oratio-
nem illa reſpondet: recordationem auitę amiciciæ atqꝫ ſocietatis antiquæ fuiſſe multo iu
cundiſſimam; & ſi quando rerum Hiſpanarum potiretur: ſe curaturam, vt idem fœdus
vinculis firmioribus ſanciretur. Simul etiam dicebat ſe agere Ludouico Regi gratias im
mortales pro eo animo, quem erga ſe, reſqꝫ ſuas oſtendebat: quodqꝫ dignam exiſtimaret,
cui fratrē matrimonio cōiugi peteret: ſed ſe ea de re omnem curam in regni proceres opti-
mateſqꝫ reieciſſe; quandoquidem ſibi non eſſet pater, qui patrimonium fundaret: neqꝫ fra
ter, qui vtriuſque parentis curam ſuſtineret. Rogabat pręterea Cardinalem, vt ſe apud
Regem excuſaret, quod non fuerit in poteſtate ſua, vt illius voluntati obſequeretur:
quoniam hęc deliberatio iam non ex ſua, ſed ex optimatum conſultatione pendebat.
In hæc verba oratores dimiſſi re infecta domum redierunt.

Eliſaben quid faceret dubiam ſtructoris impellit oratio, vt Ferdinando
Siciliæ Regi nubat; celebranturqꝫ nuptiæ.

Caput. X.

AT Princeps non tam a competitoribus iam efflagitabatur, quam ab ec-
cleſiarum pręſulibus, religioſis, optimatibus ciuitatum, regni primori-
bus, domeſticis ac familiaribus: vt ex tam longa deliberatione tandem de
cerneret, cui potiſſimum vellet nubere: quamquam plæriſque omnibus
videretur Siciliæ Regē eſſe cæteris præferendum. Id etiam, vt faceret,
Enriqui fratris amici, ac familiares clam admonebant. Adiurabant
etiam, obteſtabanturque illam, vt proſpiceret rebus Hiſpanis; quæ proculdubio tende-
bant in interitum, niſi daret operam, quemadmodum ex ſe prolem relinqueret. Sed im
primis ſtructor ille ſuus, qui hac de re ſæpius cum illa familiariter loquebatur, cogitans
ſecum hunc eſſe virginum morem, vt præ pudore nolint facile connubio præbere aſſen-
ſum, his illā verbis adortus eſt. Scio ego clariſſima Princeps, cum de maritandis virgi-
nibus agitur, nō ad ipſas, ſed ad parentes, ad propinquos, ad tutores, atqꝫ ad ipſos in quo
rum poteſtatem ſunt adiri ſolere. Tuæ vero Celſitudini omnia hæc propinquitatis
vincula ſors ademit. Pater, qui hac de re imprimis conſultare debuit, obijt diem ſuum.
Mater, quæ ſecundas poſt illum debuit obtinere partes, vni tantum viduitatis ſuæ do

lori in-

lori indulgens in luctu ac mœrore degit. Frater, qui debuit vtriqꝫ ſuccedere, te indotatam regno ſpoliare nititur. Familiares, & amici reſtant ſoli, qui non ſine lachrymis tibi ſupplicant, ne ſtabiliendi regni, quod tuę poſteritati relinquas, tantam occaſionem oblatam ammittas. Hoc te Prælati omnes eccleſiaſtici obſecrant, hoc primores populi, hoc regni proceres, hoc ciuitatum optimates, hoc omnes omniū ordinum Hiſpani, conſcientiam tuam teſtantur, ne fraudes illos legitimis ſucceſſoribus, ne ſinas regnum Hiſpaniæ in alienam tranſire dominationem, ne des locum, vt frater a te vera indubitataqꝫ hærede, in ſubditiciam atqꝫ ex turpi concubitu genitam transferat imperium. Vides te a tribus potentiſſimis principibus peti, decerne quis illorum tibi magis animo ſedeat.

Quod ſi te pudor impedit, quo minus ędas nomen, dicā ego, quod ſentio, ex illis omnibus magis tibi conducere Siciliæ Regem, eundemqꝫ Tarraconenſium principem, eſt tibi cōęuus, eſt robore, atque animi virtute præſtans, habet regnum tuo confine, habet in Hiſpania tua propinquos, a viribus & diuitijs prępollētes, proh Deus immortalis, quid dubitas vno verbo tot bona, tot commoditates, non modo tibi ipſi, ſed tuis omnibus atque vniuerſæ Hiſpanæ reipublicæ præſtare? His verbis Princeps iam victa, quando inquit, omnibus ita viſum eſt, me debere aſſentiri coniugio, non credo id ſine quodam numine, atque diuina prouidentia eueniſſe. Quare vos o amici efficite, quod videbitur e republica debere fieri, neque amplius hac de re ſententiam meam expectetis.

Quicquid enim de me ſtatueritis, id ratum, firmum, gratumque habebo. Sed huius meæ voluntatis facite imprimis certiorem Archiepiſcopum Toletanum, qui huius mei ſenſus ſemper mihi fuit autor. Quē ego certo ſcio, cum acceperit hunc nuncium peculiari quodam gaudio gauiſurum. Archiepiſcopus certior factus his de rebus, venit Fontiueros Abilenſis agri vicum per grandem, quo ſe iam Princeps e matricali oppido profecta receperat, atque inde profecti ſunt Valladolitum, vbi tunc erat Architalaſſus Fredericus Regis Siciliæ maternus auus, alijque complures ex regni primoribus, qui eo conuenerant ad ſponſaliorum pacta conuenta, nuptiarumque læticiam celebrandam. Rex ipſe Siciliæ, idemque Tarraconenſium princeps venit tandem comitatus Petro Manriquo comite a Triuinio, qui deinceps fuit Dux Naiarēſis, atqꝫ ex prouincia Tarraconenſi, alijs quamplurimis proceribus, optimatibuſqꝫ. Longum eſſet enumerare, qui complexus, & quanta gaudia vtriuſqꝫ partis fuere. Nihil illuſtrius illo die Hiſpania vidit, in quo nuptiæ tantorum principum celebratæ ſunt. Nemo enim fere fuit, qui non læticia geſtiret, non exultaret, non Deo gratias ageret non municipium, non ciuitas, quæ non ſupplicationes, ludoſqꝫ publicos decerneret.

DECADIS PRIMÆ LIBER SECVNDVS, DE EPISTOLIS FERDINANDI & Eliſabes principum ad Enriquum Regem miſſis.

Caput Primum.

NVPTIIS fœliciter peractis, inſtauratiſqꝫ repotijs, viſum eſt Principibus facere omni de re certiorem Enriquum Regem, atque per literas excuſare, quod illius iniuſſu nupſerit ſoror. Miſſæ itaque per honeſtos viros litteræ cum mandatis in hæc verba. Enriquo Hiſpaniarum Regi, Fratrique pientiſſimo. Eliſabe Princeps eademque ſoror bene agere. Non ſum ignara te mihi ſuccenſere,

quod iniuſſu tuo Regi Siciliæ nupſerim. Sed cum audieris cauſas rationeſq;, quæ me
id facere cöegerunt, facile opinor, placaberis. Nam ſi aliqua in re culpa eſt, illam non
mihi, ſed tibi ipſi imputabis. Scis humaniſſime Rex neq; enim te latere potuit, quali
animo fuerim erga te, cum Alphonſus frater regium ſibi nomen aſſumpſit, & quam mi
hi diſſidium illud diſplicebat, quamque deteſtarer inter duos fratres decertari de regno,
quod alter poſſidebat, alter ſi foret ſuperſtes, poſſeſſurus erat. Scis præterea poſt illius
obitum, quam ſine cunctatione vlla regnum, quod mihi ab aduerſarijs tuis offereba-
tur, abdicauerim, dicens te ſuperſtite, non licere regnare. Adhuc nihil eſt in meis operi
bus, quod tibi diſplicere poſſit. Iuſiſti me venire, quo tu volebas, declaraſti me Hi-
ſpaniæ principem, feciſti, quod iure debuiſti facere, tametſi ob id factum magnas tibi ha-
beo gratias. Pollicitus es te intra quatuor menſes repudiaturum vxorem, ſi vxor ap-
pellanda eſt, quam neq; per iura diuina, neq; humana tibi habere licebat, miſſurumq; in
Luſitaniam cum filia tali matre digna. Pollicitus quoq; es te mihi tradíturum in ſum
ptus, oppida quædam vectigalia. Acta tranſacta omnia, iurati ſtantibus his condi-
cionibus, te inuito me nupturum nemini. Poſſes tu me eo nomine periurij accuſare,
ſi feciſſes illa, quæ te facturum mihi promiſiſti. Nunquid repudiaſti vxorem? nun-
quid ablegaſti illam cum filia? nunquid tradidiſti municipia, & vrbes, vnde hoc in-
ane principatus ſuſtinerem? Omitto cætera, quæ ſunt omnibus nota, quo me ni-
tebaris obtrudere, alteramque quaſi inde mortui locum ſubſtituere? Quando igi-
tur tu mihi non proſpexiſti, proſpexi egomet mihi. Conſcienciam tuam recole,
comperies me feciſſe nihil, cuius pudeat, pigeatve. Sed omnia hæc omiſſa faciamus.

Mihi nunc idem eſt animus, qui fuit ſemper, te diligere vt fratrē, te colere vt patrem,
te obſeruare vt Regem, precariq; Deum immortalem, vt quam diutiſſime viuas.

Quod ſi tu aliud cogitas, aut me cupis regni hæreditate mihi per leges debita ſpoliare,
iniurius es in me, conquerar apud regni proceres, & apud optimates ciuitatū, conteſta-
bor vicinos reges, deferam querelam meam deniq; ad Deum immortalem. Hæc ſunt,
quę putaui ex cordis mei penetralibus depromere, vt animi mei ſenſum tibi declararem.

Quæ ſequuntur meo, atq; dulciſſimi coniugis mei nomine rogo, vt quę geſta ſunt,
boni conſulas, probeſq;, noſq; ambos in filiorum numerū adoptes, vitęq;, neciſq; ius pe-
nes te ſit, perinde ac ſi ex te eſſemus procreati. Vale. At Sicilię Rex in hunc modum.

Et ſi decretum mihi fuerat non dare literas ad illuſtriſſimā Dignationem tuā, quod mi-
hi foret compertū, quali animo eſſes in me, coniugēq; meam, eamdēq; ſororem tuam non
potui tamen non obſequi voluntati illius, cui nihil denegare poſſum, quę me admonuit,
vt aliquid omnino ad te ſcriberem. Sed impræſentiarum quid aliud debeam ſcribere
non occurrit, niſi vt petam ab humanitate tua, obteſterque, vt quæ facta ſunt te abſente,
æquiori animo feras, quoniam Deo imprimis auſpice, & cunctorum deinde ſumma-
tum infimatumq; conſenſu facta ſunt. Neq; te iniquorum concilia tranſuerſum agant,
qui ſua cōmoda nō tua, & q̄ reipublicæ ſunt, requirunt. Scis, opinor, optime Rex, quos
ſignificem. Quod ſi tibi animo eſt alienos tueri, non idcirco tuos abalienare debes, &
ſi nobis volueris eſſe pater indulgens, & nos erimus tibi filij obſequētes, & ſi fueris nobis
Rex mitiſſimus, & nos erimus tibi clientes obſeruatiſſimi. Cætera per amicū ac fami-
liarem meum Petrum Vaccā, qui iſthuc cum his literis, ac mandatis proficiſcitur, cōmo-
dius loquemur. Cui, vt Dignatio tua fidē habeat, vehemēter oro. Vale. At Rex, vt erat
natura incertus animi, ſiue Magiſtri illius Spatharij ſuaſu, cuius arbitrio agebat oīa, non
literis, non mandatis, non viris, qui ad eum fuerunt miſſi, reſpondit aliud quicquam, niſi

velle ſe ad eam rem conſultandam conuocare regni proceres, vt ex illorum conſilio daret reſponſum, quid facturus eſſet.

Magiſter Sancti Iacobi agit per literas cum Rege Gallorum, vt Carolus frater Ioannam Enriqui filiam ducat vxorem.

Caput. II.

AT Spatharius Magiſter, qui egerrime tulerat matrimonium illud, dies noctesque nihil aliud moliebatur, quam quemadmodum impediret labefactaretque ſucceſſionem illam principum, qui iam omnium ordinum conſenſu fuerant adiurati. Angebat callidiſſimi hominis ſpiritum, quod ex illarum nuptiarum fœdere, diſſoluebatur patrimonij ſui fundamentum, quod ad illum deuenerat ex iactura infantium, ſic enim appellant Hiſpani filios Regum poſt primogenitum, qui poſteaquam adiuratus eſt ſucceſſor, atque regni hæres, dicitur Princeps. Filij namque Ferdinandi illius, qui Ioannis Regis fuerat tutor, atque ex tutela fuit adſcitus ad Tarraconenſium ac Siculorum, Inſularumq; noſtri maris imperium, infantes ſunt cognominati, vnde & Gentilicij agri, qui hodie a Mendocinis poſſidetur, infantatus appellatur. Igitur cum Enriquus Princeps adhuc ab Ioanne Rege patre ſuo diſſideret, hic Ioannes Patiequus autor fuit, vt pater cum filio rediret in gratiam, vt ex ea concordia vtriuſque copijs viribuſque coniunctis Ioannes Nauariorum Rex, idemq; pater Ferdinandi huius Siciliæ Regis, & Tarraconenſium pricipis cum Enriquo fratre, qui & ipſe fuit vnus ex infantibus, regno pellerentur, ſpoliarenturq; Gentilicijs hæreditatibus, quæ illis ex teſtamento Ferdinandi patris obtigerant. His regno pulſis, fugatiſq; bello, bona publicata ſunt, ex qua bonorum publicatione Marchionatus Villenenſis Ioanni Patięquo ceſſit, quē deinde tranſtulit in filium primogenitū hæredem. Magiſtratus quoq; ordinis Ciſtercienſis a Calatraua cognominatus quo fuerat multatus. Alphonſus Ferdinandi Regis Tarraconenſium filius, eodē iure, ſiue iniuria ad Petrū Geryonū eiuſdē Ioannis Patięqui fratrē deuolutus erat. Qui cum videret Hiſpaniæ regnum per illas nuptias ad Regem Siciłię peruenturū, veritus ne poſtliminij iure Marchionatus, & fratris Magiſtratus ab illo repeterentur, nihil omittebat, nihil intentatū relinquebat, quo minus omnia interturbaret, cœlumq; ac terrā miſceret. Itaq; ſecreto mittit literas ad Ludouicū Galliarum Regem hortans illum, vt mitteret petitum connubio Ioannam, quæ dicebatur Enriqui Regis filia fratri ſuo Carolo Aquitaniæ Duci, qui iampridem fuerat repudiatus ab Eliſabe Principe, quemadmodū in libro ſuperiori diximus. Per idem tempus Enriquus Rex erat in oppido, quod vocant Methymnam ad campum Emporiū illuſtre Hiſpanorum. At qui Rex Galliarū, qui ex petione illa paſſus fuerat repulſam, iratus Eliſabe principi, & quod ſibi, atq; fratri ſuo cōducere videbantur huiuſmodi nuptias cū Ioanna principe altera deſinata, atq; iterū ſi opus eſſet deſignanda, mittit oratores, quorū princeps fuit idem Cardinalis. S. R. E. quem ſuperius dictū eſt veniſſe ex ſimili cauſa petitū Eliſaben principem. Erant cum Enriquo Rege Methymnæ complures ex regni primoribus ſed imprimis Magiſter Spatharius, Archiepiſcopus Hiſpalenſis, Epiſcopi Secontinus & Burgenſis, Rodericus Pimentellus Comes Beneuentanus. Quo cum veniſſet Cardinalis, honorificeq; eſſet exceptus, vſus eſt eadem prope oratione, qua in petenda Eliſabe principe antea fuerat vſus, commemorans Gallorum, atque Hiſpanorum Regum antiquam amiciciam, ſocioſque Penates, quod fœdus dicebat nunc arctiori vinculo

poſſe connecti, ſi Regis filia traderetur coniux duci Aquitaniæ. Oſtentabat præterea Gallorum Regis potentiã, ſi inter duos principes de regni poſſeſſione decernendũ foret. At Rex Enriquus, & quod ſorori erat infenſus, & a Magiſtro Spathario pulcherrime ſubornatus, non habita iuris iurandi ratione, quo illam principem declarauerat, non curans, quod ex tam turpi facinore multa ſequerentur mala, Reſpondet ſe libentiſſime uel le facere, quod petebatur, ſeq́; daturum operam, vt quamprimum fieri poſſet, filia princeps, regniq́; hæres, a cunctis iuraretur. Et ne res aliqua ex cauſa interpellari poſſet, dixit ſe ſtatim velle exequi, quod ſpondebat. Itaque comitatus, quibus dictum eſt proceribus, & Gallis oratoribus, cœpit tendere iter Butracum, vbi erat Ioanna iunior cum Ioanna matre. Quæ aduentate Rege profecta eſt in occurſum, cum filia virgine iam nubili ad quatuor millia paſſuum ſtipata ex primoribus Marchione ſanctæ Iulianæ, & Comitibus Cluniensi, & Tendillano, aliiſq́; compluribus ex eadem familia viris nobiliſſimis. Atq́; ita in medio agro vtriq́; cõſiſtẽtes, proh pudor, Hiſpani ſanguinis, illi iidem, qui ad tauros Guiſandi, atq́; iterum ad Ocañiam Eliſaben iurauerant principem, nunc eandem abiurarunt, atq́; in eius locum Ioannam antea abiuratam, regnorum Hiſpaniæ principem, hæredemque iure iurando rurſus ſanxerunt, perinde ac ſi, vt clauus clauo ſic iuramentum periurio refigeretur.

Sponſalia Caroli cum Ioanna celebrantur, & Enriquus literis Ferdinandi & Eliſabes principum incuſatur.

Caput. III.

O Tempora, o mores, ſtrenui milites illi, & duces, qui ſub priſcis regibus fuere, cum pro religione, atq́; pro republica multum ſanguinem fudiſſent, equum, & arma merebant, qui regni fines propagabant, pauca agri iugera, quaſi magnum virtutis ſuæ præmium aſſequebantur, ſic Hiſpana reſpublica in dies creſcebat. At noſtri proceres pro iuris iurandi contempta religione præmia petunt. Alius perfidiæ ſuę precium vrbem paciſcitur, alius municipium, alius arcis præſidium, vnde iniquam poſſit exercere dominationem, agroſque populetur, alius tertias decimarum ad commeatus limitaneorum decretas, alius ex decimis regalibus decies centum millia dipondium annua, alius vicies, alius tricies, alius Epiſcopatum, alius Magiſtratum, & quiſque pro ſui ſceleris magnitudine debitam mercedem. Quod niſi ciuitates, & populi ſibi ipſis conſuluiſſent, ſeque integros venturis principibus reſeruaſſent, actum erat de pulcherrima Hiſpanorum republica: nullam certe hodie haberemus. His tranſactis Cardinalis procuratorio nomine ducis Aquitaniæ & noua Princeps ſe inuicem cõementes, ille promiſſis arris, hæc ſpe regni dotalis ex more antiquo, & Romanæ eccleſiæ conſuetudine, ſponſalia contraxerunt, ſignatæ tabulæ, dictum fœliciter, ingens cœna ſedet, nihil aliud defuit, niſi vt iaceret gremio noua nupta mariti. Inde Segouiam regiam vrbem profecti, vnde Cardinalis cum cæteris oratoribus collegis dimiſſus eſt. Et populi, ciuitateſq́;, & optimates, immo vero optimus quiſque audita ſponſaliorum celebritate, quaſi iam Galli tranſcenderent Pyreneum, & ex altera parte cogerentur exercitus ad decertandum armis ciuilibus, ita miſerebãtur fortunã Hiſpanię, ita flebant omnes caſus impendentes, & quęcunq́; ſolent in bellis inteſtinis accidere. Erant tamen pleriq́; omnes in Ferdinandum & Eliſaben animo propenſiores, oderantq́; indies & Regem, & Magiſtrum tanquam omnium impendentiũ malorum autores, concinnatoreſq́;. Sed Magiſtrum imprimis, qui nouã Aquitanorum ducis

ſponſam curauit, vt in poteſtatem ſuam redigeretur, quo pignore vti, atq; abuti poſſet regia poteſtate pro arbitrio ſuo. Quo nuncio ad Ferdinandum Eliſabethq; principes delato, cum intelligeret omnia iam ad arma ſpectare, conſtituerunt antea, quam aliud quicquam molirentur, obteſtationibus ipſum Regem ab incepto deterrere. Qui ſi nollet abſiſtere, illum diris imprecationibus exectari, tanquam artificem & fontem malorum, quæ inde prouentura forent. Literæ autem in hunc fere ſenſum ſcriptæ. Superiori anno miſimus ad Celſitudinem tuam literas cum mandatis, in quibus continebatur excuſatio, quod te inconſulto inijmus fœdera coniugalia, quodque id non eſt a nobis peractum eo animo, vt regiam Dignationem tuam læderemus, quin potius, vt liberius illi obſequeremur, inſeruiremuſque non tanquam alieni, ſed vt filij obnoxij, atque obærati, cuius animi noſtri certa quædam pignora nos daturos eſſe pollicebamur.

Reſponſum eſt certi nihil potuiſſe nobis reſcribi, niſi re communicata prius cum quibuſdam ex regni primoribus, quos Celſitudo tua erat ad hoc ipſum conuocaturus.

Quod reſponſum expectantes nihil interim omiſimus eorum, quæ probos atque obtemperantes filios facere decuit, tum honorifice de humanitate tua, & loquentes, & ſentientes, tum etiam alios ad illud idem faciendum exhortantes. Teſtes ſunt complures ciuitates, & municipia, quibus ſuaſimus, vt tibi, tuiſq; iuſſis obſequerentur, atq; imprimis ornatiſſimum hoc oppidum Valladolitum, quod a Celſitudine regia plane deſciuerat. Quod ſi aliud officium noſtrum deſideratur, parati ſumus illud crebritate obſequiorum reſarcire. Erit itaque tuum iubere, noſtrum vero iuſſis obtemperare. Cum vero ſupplicationis noſtræ oraculum expectaremus, non modo nihil reſponſum, ſed etiam facti ſumus certiores te animo in nos hoſtili excitare exteras nationes genti noſtræ inuiſas in perniciem, euerſionemque reipublicæ Hiſpanæ, quodq; ægrius ferimus, id non tam arbitrio tuo, quam ſuaſu quorumdam hominum, qui neq; tuum obſequium, neq; publicam vtilitatem, ſed propria commoda ſequuntur. Nam quæ alia potuit eſſe cauſa tantæ nouitatis poſt iuratam a te imprimis, deinde a cunctis ſummatibus, & infimatibus regni ſucceſſionem nobis per iura diuina & humana debitam, cum præſertim nihil omiſerimus eorum, quæ filios erga parentes facere oportuerit? Quod ſi nos cum eo ſimus animo, non impetramus tanquam a patre, at liceat nobis obtinere tanquam a bono viro, iuſtoq; iudice, vt ius noſtrum non amittamus.

Id autem quo pacto libere poſſit fieri nos hanc rationem excogitauimus, niſi alia potius tuæ videbitur prouidentiæ. Conſtituatur municipium natura, arteq; munitum, idq; teneatur præſidio quatuor ex regni primoribus ex vtraque parte duobus, qui ſub fide publica præſtent ſecuritatem de ſuo iure diſceptantibus, atq; etiam ipſis iudicibus de cauſa decernentibus. Eo conueniant omnes omnium ciuitatum Hiſpaniæ procuratores & viri religioſi probatę fidei, ijdemq; doctiſſimi quotquot in regno parari poſſint, qui perſancte imprimis iurati ſe decreturos, quod ex iure decernendum eſſe cenſuerint.

Audiant rationes, quas vtraq; pars pro ſuo iure tuendo attulerit. Quorum ſententię ex hoc tempore nos ſtaturos pariturosq;, neq; vnquam prouocaturos pollicemur, cui diſcrimini cauſam noſtram ſubijcimus, ne ciuilibus, atq; peregrinis armis diuini cultus obſeruatio intermittatur, & regni tranquillitas perturbetur. Atq; vt ad breuiorem numerum iudices redigantur, ſimul etiam, vt ſuſpecti rejciantur, liceat vtriq; parti quinquagenos, aut centenos, aut quotquot viſum fuerit ex omni numero reprobare. Quod ſi, vt plærunq; fit, inter ipſos iudices non conuenerit, eſt Petrus Veraſcus Comes Pharius vir bonus, idemq; ſapiens, vel vtriuſque partis, vel potius omnium conſenſu huiuſ-

modi iudicatus. Is cum quatuor viris religioſis, quatuor ordinum prælatis beatorum Franciſci, Dominici, Hieronymi, Cartuxenſis, qui & ipſi iure iurandi addicti pro arbitrio ſuo atq; conſcientia decernant, atq; componant inter partes, quid ſequi, aut quid fugere debeant. Quando igitur non ſine vlla doli ſuſpicione ſubmittimus cauſam noſtram iudicio talium virorum, petimus, obteſtamurque per ipſum, qui eſt iudex uiuorum & mortuorũ ſcrutans corda & renes Deus, ne deneges nobis id, quod nec infimo cuiquam ex tuis ſubditis denegare potes. Quod ſi neq; hoc quidem impetramus, ipſam coeli pietatem, quæ talia curat, imploramus, quæ diſtribuit cuique pro meritis, his præmia, illis poenam. Nos plane omne ſcelere immunes erimus, tibi omnia reipublicæ, atq; diuini cultus detrimenta imputabuntur. Vale. Ad hæc omnia Rex nihil reſpondit aliud, quam ipſam potius ſororem fuiſſe autorem omnium malorum, quæ ex illo connubio prouentura erant, quando ſe inuito immo etiã prohibente auſa eſſet maritum ſibi quærere. Mala igitur omnia quæ ominabatur in ſe ipſam, atque in eos quibus talia placebant, potius eſſe retorquenda.

Sepulueda, Arunda, Agreda, Turdeſellæ municipia Ferdinando & Eliſabe principibus ſe dedunt.

Caput IIII.

AT principes habito Regis reſponſo, quo tutiore in loco eſſent, ex Domnis, contulerunt ſe Methymnam ad flumen Siccum, quod municipium erat Hiſpaniarum Archithalaſſi, ibiq; aliquot dies manſerunt expectantes quid Rex interim moliretur. Magiſter vero ille Spatharius, cui nihil vnquam ſatis fuit, petijt a Rege artis ſuæ ſtipendium Sepuluedam municipium ornatiſſimum, quod ſibi, atque poſteris ſuis hæreditario cederet iure. Quod Rex non grauate, quemadmodum & alia huiuſmodi multa cõceſſit, paratus etiã donare quicquid per improbitatẽ ille auſus eſſet petere. Id fuit initium, vt vrbes, oppida, municipia, caſtella, & arces non habita vlla Regis ratione deſciſcerent, quando videbant patrimonium regale tam facili ex cauſa diſſipari. Sepuluedani itaq; facti certiores de municipij ſui alienatione munire oppidũ vallo & foſſa, reficere muros, & pinnas, diſponere pluteos & propugnacula, intẽdere tormẽta & machinas, parati vitã pro libertate paciſci. Macti virtute, quos non validiſſimus hoſtis, non iniqua Regis iuſſa, & interminationes flectere potuerũt. Sed quia deerat illis tam prȩclari facinoris autor adſciuerunt ſibi principes, ad quos videbant eius oppidi quemadmodũ aliarum omniũ rerum poſſeſſionẽ ex iure peruenturã. Qui nuncio accepto, ne amitterẽt occaſionẽ, accurrerũt. Itaq; in hunc modũ oppido ſunt potiti, atq; ex eiſdem oppidanis diſpoſito prȩſidio profecti ſunt Complutum, vbi erat Archiepiſcopus Toletanus, ibiq; per aliquot dies morati ſunt. Per idẽ vero tẽpus Arundã ad Duriũ municipiũ pulcherrimũ, quod erat decretũ Ioannȩ Reginȩ ſumptibus, pulſis, qui eiuſdẽ Reginȩ nomine res adminiſtrabãt, ſe quoq; principibus dediderũt. In eorũdem quoq; poteſtatẽ venit Agreda municipiũ itẽ celebre, quã Rex donauerat Ludouicũ Cincinnatum Comitẽ Methynȩceli. At oppidani quanq; ex hoſte detrimẽta multa pertulerant populatis agris & parte oppidi ambuſta, nihilominus tñ ſe in libertatẽ vendicarũt. Per idẽ quoq; tẽpus caſtri Inui prȩſes, q̃ lõge lateq; ꝑ vias publicas perq; agros, vicoſq; graſſabatur, prȩſidio occupauerat oppidũ Turdeſellas ad Duriũ flumẽ. Id hac ratione venit in pricipũ ptãtem. Erat Alphõſus Quintanilla vnus ex familiaribus Eliſabes principis,

vir ingenioſus & prudens, & cuius opera poſteaquam principes rerum potiti ſunt, fuit in rep. ſingularis. Is egit cum quibuſdam oppidanis, vt deceptis vigilibus, & circuitoribus oſtenderent aditus, per quos principum milites auxiliares in muniiones penetrarent. Re compoſita Princeps ipſe cum Duce Albanorum intempeſta nocte bipartito agmine oppidum adorti ſunt, alteri a Durij fluminis parte ſecreto ſcaphis, cymbiſq; inuecti: alteri a parte fluminis aduerſa, tandemq; admiſſi oppido ſunt potiti. Præſes vero per tenebras fugiens in caſtrũ inuiſe recepit. Hæc quatuor municipia venerunt in dicionem principum, anno a natali Chriſtiano Milleſimo Quadringẽteſimo ſeptuageſimo ſecundo.

De morte Caroli Aquitaniæ ducis. Laborat quoq; Enriquus, vt det filiæ ſponſum Alphonſum Luſitanorum Regem, & deinde Enriquum Enriqui filium. Capur. V.

ANNO in ſequenti Carolus Aquitaniæ Dux, cui auibus ſiniſtris Ioannam filiam putatiuam, immo nec putatiuã quidem Enriquus Rex deſponderat, veneno extinctus eſt, cum eſſet Ocaſone Vangionum Aquitaniæ municipio nobili. Fuerunt qui opinarentur a Ludouico fratre Gallorum Rege perpetratum id facinus, propterea quod ſentiebat cum Ducibus Britannorum, Burgundiorumq; accerrimis hoſtibus Regis alijſq; quamplurimis, quin illius perniciem coniurauerant. Qui nuncius cum ad Enriquum Regem perueniſſet, doluit plus quã pro materia, cum præſertim hominis ingenium eſſet, vt ille doleret nihil, quod ſoleat homini dolorem incutere. Itaq; excluſus illa ſpe aliam viam aggreſſus eſt. Agit per nuncios cum Alphonſo Luſitanorum Rege, vt conueniant ad pacem Auguſtam, quæ ciuitas eſt in collimitio vtriuſq; regni commentaturi, ſcilicet de rebus ad vtriuſq; regis vtilitatem ſpectantibus. Igitur conſtituto loco, & tempore conueniunt ad præſcriptum. Qui collocuti inter ſe quædã communia: paucaq;, ad rem pertinentia, cætera quę ad ſponſalia conducebant, egerunt per amicos, & familiares. Petebat Luſitanorum Rex arraboni, ſiue pignori earum rerum, quæ ſpondebantur, certas quaſdam vrbes, & municipia, & caſtella, arceſq; in limitibus vtriuſq; regni: id quod Enriquus nullo pacto præſtare poterat, propterea quod illius vires, & potentia erat iam per exigua, atq; multo minor autoritas in alienandis maxime rebus, quæ ad regale patrimonium pertineret. Quare nihil eſt effectum ijs de rebus, propter quas eo conuenerant. Fuit ſuſpicio Luſitanorum Regem declinaſſe coniugium illud propoſitis condicionibus, quas intelligebat adimpleri non poſſe, re autem vera alias fuiſſe cauſas, ſiue quod diffidebat iuri neptis ex ſorore, eo quod iam erat diuulgatum Reginæ ſororis adulterium, neq; poterat ſalua conſcientia huiuſmodi vxorem ducere, cuius dos iniuria foret repetenda. Siue quod intelligebat dari ſibi acerrimum competitorem Siciliæ Regem, qui præter ſuas vires, quæ erant alioqui ſatis validæ, haberet in regno, de quo certandum erat, complures ex primoribus ſanguine, & affinitate propinquos, atq; alios complures amicos ad hæc ipſius Regis Siciliæ propria. Quid quod iam præiudicata, atq; adiurata erat regni ſucceſſio Eliſabe principi ab optimo quoq; viro, atq; vrbium, populorumq; procuratoribus. Itaq; ex ſuperioribus cauſis colligebat, non tam dari ſibi eo nomine vxorem regno dotatam, quam bellum quod in perniciem ſuam, ſuorumq; complures annos videbatur duraturum, atq; infecto negotio digreſſi ſunt. Excluſus ea quoq; ſpe Enriquus Rex, iniecit

animum alio. Erat Enriquus Ioannis Tarraconenſium Regis ex Enriquo fratre nepos, quem poſteaquam ex vulnere, quod Vlmetano prælio acceperat, diem ſuum obijt, perinde atq; filium ex ſe genitum educarat. Huic Enriquus Rex deſtinat deſpondere, quam volebat nuncupari filiam, vt inter patrueles de regno dotali diſceptaretur, agitq; per Rodericum Pimentellum Beneuentanum Comitem, qui erat Enriquo propinquus arctiſſimo ſanguinis vinculo, vt aſciſceret illum ex Tarraconenſi prouincia, expoſita cauſa cur inde venturus eſſet. Factus igitur a Comite certior omnibus de rebus, non accepto, neque petito a patruo Rege commeatu, properat ad regni ſpem, tametſi ſciebat, cum patruele ſibi fore decertandum, cuius aduentus Enriquo Regi fuit iucundiſſimus.

Magiſter ſancti Iacobi diſturbat Ioannæ ſponſalia cum Enriquo Enriqui filio. Obtinet Madriti arcem, Petitque Segouienſem.

Caput. VI.

INTER Spatharium Magiſtrum, & Comitem Beneuentanum illius generum erat non obſcura ſimultas ex eo, quod cum eſſet Comes in ipſo articulo magiſtratum illum aſſequendi, ſocer quibuſdam cauillis anteuertit negotium, ac veluti ex generi manibus extorſit dignitatem, quæ poſt regiam in Hiſpania habetur omnium prima. Videns itaq; Magiſter Comitem fuiſſe autorem euocandi Enriquum alioqui propinquum ſuum, veritus ne ſi ad regni faſtigium aliquando perueniſſet, inde ſibi labes aliqua ſuboriretur, contulit ſe ad artes conſuetas, cœpitq; diſturbare nuptias, cum præſertim ſponſa foret in poteſtate ſua. Cũq; Rex inſtaret perducere rem ad id, quod iam diu concupierat, Magiſter cauſabatur inimicicias cum genero, atq; proinde cum Principe futuro, petebatq; a Rege arcem Madriti, quo poſſet tuto in curia permanere, quandoquidem Rex municipium illud frequentare conſueuerat. Arx illa tenebatur præſidio ab Andrea Caprario, quem Rex præfecerat domui ſuæ villicum, & cui ex amicis fidebat plurimum. Is ſemper fuerat autor reconciliandi Magiſtrum Regi, iam inde ab eo tempore quo deſciuerat, ſequebaturq; partes Alphonſi fratris, & Magiſter ipſe fatebatur ſe eo nomine multum Villico debere, ſed in hac re, quæ ſibi eſſet tam conducibilis, & opportuna: non debere illum, dicebat, ſibi obſiſtere, cum præſertim alijs in rebus, quæ ad illius vtilitatem, honoremq; pertinerent, poſſet illi gratificari. Quod ſi animus erat, qualẽ ſe eſſe profitebatur, ex lege quæ de amicicia eſt a philoſophis conſtituta, negocium erat dimetiẽdum. Ea eſt, quod amicus debeat reddere amico, ſi ex ipſius paruo detrimento ſequantur amico grandia commoda: & quæ poterant eſſe maiora quam ſui capitis ſecuritas? quæ proculdubio ſponderi videbatur arce illa occupata militiſq; ſui præſidio munita. Sed nihil villici preces, nihil officiorum commemoratio, nihil querelæ, atq; parum grati animi incuſationes valuerunt, quin Magiſter ex præcepto Regis arce potiretur. Qui factus voti compos nihilominus nuptias interturbabat cauſatus iterum pericula, quæ ſibi inde tam a genero, quam a futuro Principe impendebant, neq; ſatis illi eſſe ad ſui capitis incolumitatem tutandã Madriti arcem, niſi etiam Segouienſis adiungeretur, propterea quod illud quoq; oppidum, & maiori quidem anni parte Rex frequentaret, ſe autem non poſſe conſiſtere, niſi vbi Rex ſenatuſq; regius, & curia eſſet. Quod ſi impetraret, ſe daturum operam pollicebatur, quemadmodum ex Regis voto omnia conficerentur. Cæterum Rex intelligens ſe deluſum Magiſtri dolis, & quod poſt traditam illi arcem Madriti, petebat rurſus Segouienſem, quam ſi tra-

deret, ſuſpicabatur pàri ratione aliud quicquam petiturum, cœpit ſubindignari Magiſtro, neq; enim id palam facere audebat, veritus ne ſi beneficium beneficio non cumularet, omni ſua ſpe fraudaretur, & amicum qualitercumq; fidum perderet, maxime cu in illius poteſtate filia eſſet, quam cupiebat Enriquo infanti quamprimum collocare.

In ea igitur perplexitate poſitus, dubiuſq; quid faceret ſecutus eſt tandem aleatorum perditum illud conſilium. Sic ne perdiderit non ceſſat perdere luſor. Imperat præſidi, vt tradat Magiſtro arcem. Is erat idem Andreas Caprarius, qui cœpit illudere Regis iuſſa, dicens nihilomagis magiſtrum effecturum, quæ pollicetur arce obtenta eo argumento, quod qui vna in re fidem ſefellerit, credibile eſſet, & in altera ſimili paria facturum. Inde Magiſtri cum Regis villico inimiciciæ confirmatæ, neq; id iam occultis odijs, ſed palam, donec ventum eſt ad arma, Magiſtro nitente oppugnare arcem, præſide non modo propugnare, ſed ipſum oppugnatorē vrbe, atq; ſuburbio pellere, id quod factum eſt, nec difficulter quidem. Nam & portæ vrbis, & templa, ceteraq; munita loca tenebantur a præſide, in quem oppidani erant propēſiores, vti in bonum ciuem, potioremq; cauſam defendentem. Magiſter vrbe pulſus, ſe Madritum contulit. Per idem tempus Petrus Mendoza Epiſcopus Secontinus a Xyſto Pontifice huius nominis quarto creatus eſt. S. R. E. Cardinalis ſub titulo ſanctæ crucis, vocatuſq; eſt deinceps Cardinalis Hiſpanus. Iſdem prætérea diebus Michaelus cognomento Lucas, quem Rex conneſtabilem creauerat, per tumultum a Menteſena plebe armis obrutus eſt, in cuius locum ſufficitur Petrus Veraſcus comes Pharius, idemque Regis cubicularius maximus.

De aduentu Vicecancellarij Cardinalis in Hiſpaniam, & quod Enriquus redit in gratiam cum ſorore principe, & deinde fruſtratur.

Caput. VII.

ANNO inſequenti, qui fuit quartus & ſeptuageſimus ſupra milleſimum quadringenteſimum. Rodericus. S. R. E. Cardinalis Vicecancellarius cum poteſtate legati de latere venit in Hiſpaniam.

Qui primo ſuo aduentu cœpit agere de concordia inter Enriquum Regem, & ſororem, coniugemq; illius principes deſignatos, quibus imprimis curauit Magiſtrum reconciliādum, quod intelligebat illum eſſe inimiciciarum caput, atq; interpellatorem pacis. Cæterum Rex cum videret ex ea cum Magiſtro reconciliatione conſilia ſua impediri, & ipſe per amicos egit, quemadmodum principes in gratiam ſecum redirent, qui cum eius accitu veniſſent Segouiam eos benigne excepit, atq; verbo, & opere illos honorifice tractauit. At principes ediuerſo ſe poſthac Regi obſecuturos, neq; ab illius voluntate deinceps vnguem tranſuerſum declinaturos profeſſi ſunt, ſimul etiam ſe illi oſtenſuros dicebant, quibus præſtigijs a quibuſdam hominibus eluderetur, qui non ipſius Regis decus, non reipub. vtilitatem ſed ſua propria commoda ſequerentur. Hic reditus in gratiam, Magiſtro permoleſtus fuit, cœpitq; & ipſe nouas aliūde amicicias quærere. Venit itaq; Collariū, quod municipium erat Ducis Alburquerqueri. Is erat qui putabatur a cunctis ſubditiuæ principis alterius pater. Agitq; cum illo de moliendis rebus nouis contra factionis aduerſæ partes, ſed imprimis contra Regis villicum, qui conatus ſuos in obtinenda Segouienſi arce impedierit. Interim homo callidus, & qui nihil vnquam intentatum

nihil inauſum relinqueret, ſecreto Regem ſolicitat, ſi vellet omnia ex voto ſibi ſuccedere, filiamque ſine controuerſia cui deſtinarat, matrimonio tradere, atque proinde dum viueret nullo interpellante regno potiri, atque poſt obitum certam regni hæredem filiam relinquere, vno facto hæc omnia facillime poſſe confici, ſi principes ſimul & Archiepiſcopus Toletanus cum Andrea Caprario in vincula conijcerentur. Ex altera quoq; parte Comes beneuentanus, qui ſummopere cupiebat propinqui ſui cum ſubditiua principe nuptias quamprimum confici, Regem ad properandum facinus extimulabat. Cæterum Rex homo natura quoquo verſus impelli leuiſſimus, ſimuletiam maturandi filiæ matrimonij cupidus, neq; minus Toletani præſulis puniēdi auidus, nō veritus fidei, atq; violatæ amiciæ iura ſoluere, nō abnuit ſcelus oblatū. At quod peragendum conſtitutum eſt, vt milites clam intra vrbem certis in locis diſponerentur, qui ſigno dato erumperent ex compoſito, remque conficerent. Non defuerunt, qui Regi dicerent tam peſſimi exempli facinus non attentādum. Poſſe enim fieri, vt ciuitates, & populi indignitate rei permoti iudices, aſſertoreſq; accurrerent, ipſiuſq; regis capite lueretur, quicquid conſiliarij peſſimi delirarent. Certiores facti principes omnium, quæ aduerſum ſe gererentur, Ferdinandus in caſtellum munitiſſimum Turocanum ſe recepit. Eliſabe vero vxor, tametſi admonebatur a cunctis, vt & ipſa quoq; ad tempus ſecederet, voluit potius fortunam ſuam, atq; amicorum fidem experiri, magnoque animo, magnaq; ſui fiducia perſtat in vrbe, curatq; per Regis Villicum, cæteroſq; amicos fidos portas, & templa, & vrbis loca munitiſſima præſidio firmari, ne quid detrimenti ab aduerſarijs capere poſſet. Rex cum videret ſe fruſtratum ſua ſpe, ceſſit vrbem ſorori, ſeq; Madritum contulit, quem eueſtigio ſecutus eſt Magiſter, vt odij ſtimulos acriores admoueret in ſororem, coniugemque ipſius, atque imprimis in Villicum Segouienſis arcis præſidem, tanquam in præcipuum excludendi ab vrbe Regis autorem.

De caſtri Iulienſis arce Magiſtro ſancti Iacobi tradita, deq; illius obitu & concertationibus inter competitores Magiſtratus.

Caput. VIII.

INTER vrbes & municipia, quibus Rex Magiſtrum donauerat, fuerant caſtra Iulia, quod oppidum vulgo dicunt Trogilium, & ingenio ſitus, & ciuium opulentia in Luſitania nobiliſſimum. Eius arcem ſub fide publica tenebat præſidio Gracianus quidā cognomine Seſſius, qui nolebat Magiſtro poſſeſſionem cedere, quamquam eſſet id ſibi a Rege crebro imperatum: cauſatus neſcio quos ſumptus, quos in munitiores, & milites præſidiarios diſtribuiſſet. Qua de cauſa Rex eo profectus non potuit alia condicione Gratianum arcis præſidio extrudere, quam ſi hæreditario iure concederetur illi caſtellum ſancti Fœlicis Callaicorum cognomento.

Quo die tradita eſt arx, cui Magiſter ſuo nomine tradi voluit, ipſe ex abceſſu quodā pernicioſo in altera maxilla oborto diem ſuū obijt in vico ſanctę Crucis, qui diſtat a caſtris Iulijs, auſtrum verſus, duodecim millibus paſſuum. Cum animam ſingultaret moriens, quærebat identidem ab abſtantibus, an Iulienſis arx præſidi ſuo iam eſſet tradita.

Pulchra in morte cogitatio, atq; vitæ exactæ ſimillima. Sed pro Deus immortalis quā diſſimilis hic Epaminūdę illius Thebani, qui cū apud Mātineā q̃ pręlio Lacedęmonios ſupauit, ꝓ patria pugnās vulnus illud lœtale accepiſſet, noluit ferrū ex vulnere tra-

here, quoad audiuit victoriam penes Thebanos eſſe, quærens quo in ſtatu res Thebana foret. Hic vero quærit moriens, an arx iniuria, & contra remp. ſibi donata præſidi ſuo per manus, vti aiunt, tradita ſit. Sed neque qui precio arcem prodidit, ſuperuixit diu. Siquidē a ſancti Fœlicis ſui inquilinis, lapidibus per tumultū obrutus, pœnas ſuæ proditionis debitas exoluit. Ex obitu Magiſtri aliquot ſecutæ ſunt ſimultates, atq; Spatiferorū ordinis diſſidium inter duos acerrimos Magiſtratus competitores Rodericum Manricū Parietinum Comitem eiuſdem miliciȩ commendatarium a Secura, & Alphonſum Cardeniēſem prouinciæ Legionenſis cōmendatariū maximū. Cumq; illius ordinis duæ ſint prouinciæ, Legionis altera, cuius conuentus eſt ſub primore diui Marci, altera Caſtellæ, cuius conuentui præſidet Primor Vclenſis, vterq; ex competitoribus curauit ab altero Primoribus fieri conuocationē tredecim cōmendatariorū, ad quos Magiſtri electionē ex ipſius ordinis cōſuetudine atq; decreto pertinebat. Parietinus namq; Comes conuocationem illam dicebat fieri debere ex antiquo ritu, a Primore Vclenſi.

Commendatarius maximus ediuerſo, a Primore ſancti Marci, cum præſertim in ipſius ordinis conſtitutionibus eſſet difinitum comitia debere fieri in illius prouinciæ conuentu, in qua Magiſter diem ſuum obiret, obijſſe autē deceſſorem in agro Caſtroiulienſi, qui proculdubio ad legionis prouinciam pertinebat. In hac controuerſia ſuffragatoribus ab vtroq; primore conuocatis, vterq; ex competitoribus eligitur, ſalutaturq; Magiſter, Comes parietinus Caſtellanæ prouinciæ commendatarius maximus Legionenſis. At parte ex alia Iacobus Patiequus Ioannis Patiequi deceſſoris Magiſtri filius, idemq; Marchio Villenatium dicebat patrem cum adhuc viueret, abdicaſſe Magiſtratū in manus ſummi Pontificis, ſpectaretq; in dies Apoſtolicæ ſedis confirmationē, habereque ſui ſtudioſos, fautoreſq; non nullos ex tredecim viris, atq; imprimis Oſornini Comitis Caſtellanæ prouinciæ, cōmendatarij maximi ſuffragationē nō contēdēdam.

De inſtitutione primi ordinis miliciæ Sancti Iacobi, & quomodo deinde propagatus eſt.

Caput. IX.

SED quando in Spathiferorū ordinis, ipſiuſq; Magiſtratus, quæ dignitas poſt regiam apud Hiſpanos habetur prima, mentionem incidimus, neq; ſatis conſtat inter autores, quo tempore, aut quibus initijs, & per quos fuerit tam inſignis militia conſtituta, viſum eſt hoc in loco quid hac de re pro cōperto habeamus exponere. Sunt qui dicāt hunc ordinē cœpiſſe ſub Alphonſo, cui foret cognomen caſto, Chriſtianȩ ſalutis Anno circiter Vigeſimo ſupra Octingenteſimum. Sed neq; produnt, quis fuerit ordinis inſtituendi autor, aut quis illi tanta vectigalia donauerit, vnde tam numeroſus exercitus ali poſſit, aut quid tam longo temporis ſpacio per enſiferos equites ſit geſtum, cum nulla ipſorum in hiſtoriarum libris, quos ego legerim, mentio ſit habita. Quantum vero ex priuilegijs huic ordini cōceſſis colligere poſſumus, hæc militia videtur initium habuiſſe ſub Alphonſo Hiſpanorum Rege huius nominis nono. Extat in monumentis Alexandri tertij Pontificis maximi, anno Pontificatus ſui ſeptimo decimo, ſalutis vero Chriſtianæ ſexto & ſeptuageſimo ſupra Milleſimum Centeſimum in fauorē ordinis priuilegium conceſſum. In quo refertur fuiſſe in Hiſpania temporibus illis, viros quoſdam nobiles ordinis equeſtris, qui ſe ipſos, omniaq; bona ſua Chriſti militiæ

comprehendendi, quod putabat illo pignore ſe habiturum magis propicium ipſum Regem ad magiſtratus conſecutionem. Erat autem Rex licet natura & voluntate abſtemius, lithanicus tamen & nephriticus & ileoſus, quibus morbis eo tempore vehementius vrgebatur. Qui tametſi a medicis prohiberetur iter facere, intentantibus imminens periculum, quod inde ſequebatur, nihilo tamen ſegnius iter arripuit. Quem aſſectati ſunt Cardinalis Hiſpanus, Comeſtabilis, idemqꝫ Comes Pharius, Marchio ſanctæ Iulianę, Comes Beneuentanus, Comes itē Clunienſis, aliiqꝫ complures ordinis equeſtris primores. Conuenerunt præterea eodem, Archiepiſcopus Toletanus, & Epiſcopus Burgenſis. Qui omnes pro parte ſua negocio inſiſtentes, rem ſic tranſegerunt, ut Marchio ſub certis conditionibus tandem abſolueretur. Cœptum eſt præterea ibidem agi, de cōcordia Regis cū principibus, ſed dum altera pars Regē placat, exulcerat altera, nihil eſt confectum. Rex vero, cū in dies morbi conualeſcerēt, nihil iam medicis promittētibus, Madritum rediit, vbi vita defunctus eſt, quinto decimo poſteaquā eo conceſſerat die, qui fuit tertius ante idus Decembris, Anno a natali Chriſti Quartus & Septuageſimus ſupra Milleſimum Quadringenteſimum. Regnauitqꝫ annos viginti, Menſes quatuor, Dies duos & viginti, Vixit annos quinquaginta. Depoſitū eſt corpus in cœnobio diui Hieronymi iuxta Madritū, deinde non multos poſt dies, tranſlatū eſt in monaſteriū Guadalupi, vbi cū moreretur ſe humandū pręceperat. Inferias duxit, curauitque funus, & cum deponeretur cadauer, & cum transferretur, Cardinalis Hipanus, qui Mauſolæum quoqꝫ illi, vt benefactori ſuo ſimulachrumqꝫ faciendum locauit. Inſtituit præterea duorum ſacerdotū collegium, qui bis illi cotidie parentarent. Teſtamentum quod cum ſolēnitate, quemadmodū dicitur, fecerit repertū eſt nullum, niſi quatenus cum moreretur dictauit pauca voluntatis ſuæ verba, quę notis excepit Ioannes Ouetanus, cui ex omnibus ſecretariis maiorem habebat fidē. In quibus continebatur tantum dare ſe conficiendi teſtamenti facultatē, atqꝫ voluntatis exequendę Cardinali Hiſpano & Marchioni Villenati. De principe vero, quæ diceretur ipſius filia putatiua fieret, quod ab eiſdem teſtamētariis & inſuper a Marchione ſanctę Iulianę & Areuacorū Duce & Comite Beneuētano faciendū decerneretur. Fuit ſtatura aliquāto procerior, corpore bene compacto, facie laciuſcula, naſoqꝫ cōplanato, citra deformitatē tamen. Delectabatur plurimum in venationibus, propter quas frequēter petebat ſolitudines, & loca deſerta. Inſumebat multū tēporis in muſica, tum audiēs cantores, fidicineſqꝫ, tum ipſe per ſe fidibus accinens, & quidē cum vocis quadā ſuauitate. Erat mirum in modū ędificandi cupidus, vnde & arces complures muniuit, ædeſqꝫ ſacras a fundamentis excitauit, monaſteriaqꝫ conſtruxit: locupletauitqꝫ veſtigalibus, & donariis. Fuit natura clemētior, quā regnorum gubernatores decet, profuſior in largitionibus, quā regum magnificētia poſtulat, ſed præcipue in excipiendis exterarum gentium legationibus. Vtebatur veſtibus, neqꝫ ex precioſa materia, neqꝫ figura exquiſitiori, ſed qualibus mediocris conditionis ciues honeſte vti poſſent. Exercitū pergrandē alebat, tū pꝛętorianarū cohortiū, quę ſemp exuberarēt in armis, tū etiā euocatorū, qbus vtriſqꝫ ſumma fide ſtipēdia, ſtatutis tēporibus reddi curabat, & hęc oīa vſqꝫ ad regni ſui annū decimū, ī dies cōualuerūt, vnde nō ſubditis modo, verū etiā finitimis Regib' erat verēdus cū ſubito paulatim oīa defluere atqꝫ deinde in pꝛęceps ire cœperūt, alteroqꝫ decimo tanta rū gloria rerū intercidit, vt ne veſtigiū qdē illius vllū relinqretur. Nā & amicorū ſuaſu, quę prima labes mali fuit illi, pꝛętorianas cohortes emiſit, qbus exarmatus cū voluptatibus ſuis indulget, primū ab iis qbus fidebat, deinde ab alieniorib' contēptui ſimul & ludibrio haberi cœpt' eſt, atqꝫ eo tandē calamitatis de-

uenit, vt ex publícis vectigalibus nihil aliud reciperet, quã quod per regni primores, gubernatoresꝗ ciuitatum licebat. Quæ omnia fortiſſime patiebatur, non tam ex inſenſibilitate, cum alioqui natura eſſet ingenioſiſſimus, quam ex quadã ſibi innata animi ęquitate. Iocabaturꝗ ſæpe in fortunam ſuam, nam fuit & in hoc emunctæ naris, ac perquã facetus. Cum aliquando inſimularetur quibuſdã de rebus, quarum non erat ſibi conſcius, miror, inquit, cur me non inſimulant quocꝗ quod monetam ferio, quod de falſarijs dici conſueuit. Cumꝗ illius iuſſis non obtemperaret quiſpiam, non abibit mihi impune dicebat, nemo enim me vnquam læſit, qui non eueſtigio debitas mihi penas exolucrit. Sed de vita & moribus plura, ſi contigerit nobis aliquando illus hiſtoriam latiori ſtylo proſequi.

PRIMÆ DECADIS LIBER TERTIVS, ELISABE CVM FERDINANDO

coniuge Rex & Regina declarantur, & ex primoribus, qui obſequium exhibuerunt, qui reſtitere contumaces.

Caput Primum.

QVO tempore Enriquus Rex vita defunctus eſt: Eliſabe princeps agebat Segouiæ. Quæ cum primum facta eſt de obitu fratris certior, inferias illi, iuſtaꝗ magnificentiſſime perſoluit, ſeꝗ Reginam declarari, ſalutariꝗ ab omnibus curauit.

Nam coniux ea tempeſtate aberat ex bello Ruſcinonenſi, multis negocijs in Tarraconenſi prouincia implicitus.

Paucis enim menſibus ante Ioannes pater Perpiniana obſidione a Gallis oppreſſus, ſuppetias a filio implorauerat, qui comparato quam maximum potuit exercitum ex Hiſpanis Tarraconenſibusꝗ, tum grauis, tum leuis armaturæ militibus, patrem de facienda ſub iniquis conditionibus deditione cogitantem, repentino ſuo aduentu obſidione liberauit. Segouienſes ciues editiſſimo ſuggeſtu facto, quo omniũ ordinum viri conuenerant, ſigna vexillaꝗ regia ſuſtulerunt, inclamantes identidem Ferdinandum Regem, Reginamque Eliſaben iuſtos, legitimos, & indubitatos hæredes ac dominos Hiſpaniarum naturales. Ipſi deinde Reginæ in ſubiectionis argumentum ex patria conſuetudine manus exoſculati, ſub fide publica iurarunt, ſe futuros illi, atque ſuo coniugi ſubditos fideles, obnoxios, atque iuſſorum omnium obtemperantes. Comes deinceps Beneuentanus, Marchio ſanctæ Iulianæ, Dux Albanus, Comeſtabilis, idemque Comes Pharius, Beltranus Dux Alburquerquerus, Comes Triuinius, Architalaſſus quoque Alphonſus Enriqui ipſius Ferdinandi Regis auunculus, alijque complures regni proceres, optimateſque ciuitatum. Ac præterea ex Antiſtitum numero imprimis Cardinalis Hiſpanus, idemꝗ Archiepiſcopus Toletanus, alijque Præſules eodem conuenerunt, qui Reginæ fidem quoque ſuam, iure iurando ſimili obſtrinxerunt. Quibus aliqua ex cauſa facultas veniendi non fuit, miſere procuratores, qui ſuo nomine, idem munus exequerentur. Qui omnes poſtea eandem fidelitatem ſe præſtaturos Ferdinando Regi, per ſancte polliciti ſunt. Is namꝗ accepto nuncio, rerum omnium, quæ gerebantur, ad Reginam

vxorem magnis itineribus contendit. Atqui alia ex parte Areuacorum Dux, Villenas Marchio, in cuius poteſtate adſeruabatur Ioanna, quæ falſo dictabatur princeps. Magiſter a Calatraua, Vrenas Comes, Marchionis vterq; patruelis, neq; eodem venerunt, neq; ſuos miſere procuratores, qui obſequiũ debitum Regibusq; nuper creatis exhiberi ſolitum deferrent. Areuacorum namq; Dux petebat Areuaci titulum, atq; Ioanni filio Magiſtratum a Traiani ponte cõfirmari. Marchio petebat Marchionatum quo Ioannes Tarraconenſium Rex fuerat ſuperiori bello ciuili ſpoliatus, verebaturq; a Rege filio repetendum. Inſuper & vrbes, municipia, caſtella, vectigalia, quę pater ſuus Ioannes Paticquus ex patrimonio regali fuerat depeculatus. His adiungebat Magiſtratum diui Iacobi, quo pater fuerat perfunctus, debere ſibi reddi, cũ reliquis omnibus, quę ſibi hæreditario iure obuenerant. Neq; tantũ ea efflagitabat, quæ ad ſe pertinere diceret, ſed quæ ad fratres, ad propinquos, ad clientes, ad amicos, quæ omnia, ſi principes illis indulſiſſent, magnum regale patrimoniũ, atq; proinde reſp. Hiſpana detrimentũ pateretur. At Principes interim tempori cedere, reſponſa in longum protrahere, dubios præmijs pollicitationibusq; allicere, amicos honorifice alloquendo, comiterq; tratando in fide retinere. In perduelles nihil noui decretum. Creati ſunt Quæſtores maximi Guterius Cardenius, quẽ ſuperiori parte diximus fuiſſe matrimonij conciliandi autorẽ præcipuum. Gondiſaluus Caconnus, & ipſe quoq; Reginæ antiquus familiaris. Adiectus & tertius Rodericus Vlloa, qui & ipſe Enriquo Regi fuerat quæſtor quoq; maximus.

Legati ad Regem Gallorum mittuntur, qui de fœdere confirmando, & de Ruſcinone cum illo agant, interq; Regem & Reginam diſceptatio.

Caput. II.

ATQVI Rex & Regina, vt aliquod ſpecimen futuræ gubernationis oſtenderent, ſæuire iuſſerunt iuſticiæ adminiſtros in graſſatores, latrones, homicidas, depeculatores, reliquoſque id genus facinoroſos homines. Quæ res quemadmodum optimum quemque ad bene de republica ſperandum erexit, ita criminoſos alienauit, coegitq; ſcelerum ſuorum impunitatem quærentes ſe perduellibus adiungere. Horum cum eſſet magna copia, ex qua partes aduerſæ videbantur inualeſcere, temperari iuſſum eſt ab hac iuris animaduerſione, data maleficiorum impunitate ab ea die in qua regni gubernacula inierunt. Ex antiqua præterea conſuetudine obſeruata inter Hiſpanorum & Gallorum Reges, vt cum eorum quiſpiam deceederet, alter de illius obitu fieret certior, miſſi oratores, qui Ludouico Galliarum Regi nunciarent Enriquum vita functum, fœduſque & antiquam ſocietatem renouarent, ſimul etiam Regem admonerent, vt ſi amici, ſi boni, ſi iuſti principis munere fungi vellet, reſtitueret Ioanni Tarraconenſium Regi comitatum Ruſcinonis, quem illi Gothalamico bello ſub certis conditionibus oppigneraucrat, quibus non obſeruatis ad priſtinum dominum debere reuerti. At Gallus accepto nuncio de Enriqui obitu aliquot ſui doloris argumenta monſtrauit, atque ediuerſo de noua Regis & Reginæ ſucceſſione oratoribus eſt gratulatus, velleque ſe libentiſſime antiqua fœdera inſtaurare reſpondit.

Quod vero ad Ruſcinonis comitatum attinebat, dixit ſe nihil ex conditionibus oppignerationis immutaſſe, quin potius deberi ſibi ſummam illam aureorum ſtipendij nomine, quod bello Barcinonenſi ſuus exercitus meruerat, velleque ſe mittere iuriſconſultum, qui ſuam cauſam tueretur, doceretque penes ſe debere pignus retineri,

quoad ſtipendium ſibi redderetur. Venit itaq; conſultus, cum principes eſſent Valladoliti, diſputataque eſt cauſa in ſenatu regio, cumq; nihil inter partes ea de re conueniret decretum, vt tam ad iuris diſquiſitionem, quam ad fœdera renouanda mitterentur vtrinque oratores ad vtriuſque regni collimitium, qui procuratorio nomine rem omnem tranſigerent. Per idem vero tempus, cum Rex & regina Segouiæ agerent, cœptum eſt inter virum & vxorem de iure ſucceſſionis, gubernationiſque diſceptari, non tam æmulationis diſſidijque cauſa, cum alioqui omnibus in rebus eſſet inter illos tanta concordia, quanta nunquam inter alios binos coniuges fuerit: ſed quod ea iuris diſceptatione proſpiceretur in futurum, ne regni adminiſtratio in alienam familiam tranſmutaretur, ſi filia ſuperſtite eademque hærede ſuccederet ex propinquis is, qui eſſet ex conſanguinitate proximus, id quod in Gallia alijſque in nationibus obſeruatur. Ex primoribus Hiſpaniæ, qui erant Regi ſanguine propinqui aſſeuerabant, quandoquidem Enriquus ſine prole deceſſerat, ſucceſſionem ad Ioannem Tarraconenſium Regem eſſe deuolutam, quippe qui eſſet Ferdinandi Tarraconenſis Regis filius, atque Ioannis primi Hiſpanorum Regis nepos, eodemque iure ad Ferdinandum huius Reginæ coniugem pertinere ſucceſſionem, regnique adminiſtrationem non quaſi dotalis, ſed quaſi hæreditarij. Ediuerſo, pro parte Reginæ obijcitur ex legibus, atque Hiſpanorum conſuetudine Caſtellanorum præſertim, virili ſexu ex ſtirpe regia deficiente, fœminas eſſe legitimas hęredes, regnique idoneas moderatrices, afferebanturque exempla iam inde ab infante Pelagio repetita, cuius filia Ormiſinda cum virilis ille ſexus liberos non haberet, in Legionenſis regni hæreditatem ſucceſſit, nupſitque Alphonſo, qui Catholicus eſt cognominatus.

Odiſinda quoque Froila fratre defuncto ſine liberis in eodem regno ſucceſſit, nupſitque Siloni. Eodem præterea iure Xanthia Ferdinandi cognomento Magni vxor ad eiuſdem regni ſucceſſionem peruenit, Veremundo fratre ſine liberis extincto. Eregione etiam Caſtellæ afferebantur exempla, quod Eluira ex Vaſconum Regina hæreditario iure obtinuit Caſtellæ Comitatum, cuius filius Ferdinandus primus Caſtellanorum Rex fuit. Vrraca etiam, quæ Raimundo Toloſatum Comiti primum, & deinde Alphonſo Tarraconenſium Regi nupſit, Caſtellani atque Legionenſis regni hæres fuit. Berenguela quoque Enriquo fratre immatura morte Pallantiæ intercepto, regni hæreditatem adijt. Catharina præterea Britanni Ducis filia cum Enriquo primi Ioannis filio omnium ordinum conſenſu adiurata eſt Hiſpaniarum Princeps. Iidem econtrario aſſeuerabant, ex hiſtorijs nuſquam exemplum reperiri in Hiſpania, quod relicta hærede fœmina ex laterali ſerie quiſquam in regni gubernationem adſciſceretur quo Iure Ioannes Tarraconenſium Rex omnino excludebatur. Quod vero ad regni adminiſtrationem attinebat, pro parte ipſius Reginæ obiectum eſt ad eandem pertinere, ad quam & regni dominium pertinebat.

Quod ſi quemadmodum legibus definitum eſt, regnum dotis nomine marito non poteſt tradi, neque gubernatio quoque. Nam quo iure, qui rei dominus non eſt, aut regale patrimonium adminiſtrare, aut in bene merentes ex regio cenſu collocare beneficia, aut arcium præſidia ſub publica fide alicui poteſt credere? Hæc partium concertatio, tandem hunc in modum compoſita eſt, Regni hæreditatem ſucceſſionemque ad ipſam Reginam pertinere tametſi fœminam, propterea quod eſſet vnica Ioannis Regis filia ſuperſtes a Regibus Caſtellæ & Legionis recto ſtemmate deſcendens, neque poſſe ad alium quemquam pertinere hæredem, qui per lineam late-

ralem ab eiſdem Regibus deſcenderet. Definitum præterea ad eandem pertinere regni adminiſtrationem in tribus præſertim illis, quæ in parte ſuperiori memorata ſunt. Hunc itaque in modum rebus compoſitis, Regina his verbis Regem allocuta eſt.

Poſt diſceptationis definitionem Oratio Reginę ad Regem.

Caput. III.

NIL opus fuerat o iucundiſſime Coniux altercatione tam longa, vbi tanta eſt animorum coniunctio. Nam ſi, quemadmodum audiui ex quodam antiquitatum peritiſſimo, in ſponſalibus hæc fuiſſe verba ſponſæ ad ſponſum, vbi tu Caius ibi ego Caia, hoc eſt, vbi tu dominus, ibi ego domina, Cur mihi non liceat inde mutuari, vbi ego Regina, ibi & tu quoq; rex? qui cum ſis mihi Coniux dulciſſimus, idemque dominus, non modo meus, ſed rerum omnium mearum, quidquid ab his legum conſultis decretum ſit, nihilominus tu Hiſpaniarum Rex es, quam ego Regina, mihique hoc animo ſedet, æternumque ſedebit, me atque omnia mea tuo arbitrio adminiſtranda permittere, cum præſertim futuri ſint nobis omnium rerum noſtrarum communes hæredes. Sed quando ita viſum eſt regni primoribus, qui hoc negocium in controuerſiam deduxerunt, non ab re fuerit hanc iuris ambiguitatem, quæ aliquando in dubium venire poſſit, ex legibus & conſuetudine Hiſpanorum decidiſſe. Vides optime Coniux vnicam eſſe nobis filiam Eliſaben, ad quam, niſi quicquam Deus interim proſpexerit, regni ſucceſſio ex Hiſpanorum legibus pertinebit.

Quod ſi quiſpiam ex regia ſtirpe ſtemmate recto non deſcendens aſſeret rem Hiſpanam ad ſe pertinere, quia vir, non ad communem filiam, quia fœmina: labefactaret profecto, aut, quod Deus auertat, forſan poſteritatis noſtræ ſeriem conuelleret. Quæ res, quam ſit indigna, vel miſeranda potius, nemo eſt, qui non intelligat. Sed eſto, ſine vlla controuerſia rerum, potiatur ex nobis genita, nubatque cuipiam externo principi: num minus periculum inde ſequetur, ſi regnorum gubernatio in illum transferatur? Fieri namque poteſt, vt ille quiſquis eſt nobis futurus gener, arcium præſidia, publicorum vectigalium quęſturas, dignitates eccleſiaſticas, atque publicos magiſtratus ad eos ſit delaturus, non qui ſint Hiſpaniarum indigenę, ſed qui exteri ac peregrini. Quare illa iuris deciſio, quod ad nos attinet, nihil profuerit, nihil nocuerit, ſed fuerint quaſi quoddam præiudicium ad ea, quæ poſſunt aliquando contingere. Atqui Rex intelligens, quæ ſunt ab vxore perorata non ſolum veritati conſentanea, ſed eſſe quoque iuſta & æqua, imperatū eſt ab vtroque, vt hac de re impoſterum non diſceptaretur. Conſtitutumque inter eos, vt diplomata, & dicta, literæque publicæ ſub vtriuſque nomine ederentur, quodque ſigilli characteres ſub Hiſpani, Tarraconenſiſque regni inſignibus fierent. In moneta quoq; percutienda vtriuſq; imago cum nominibus in typis excuderetur.

Villenatium Marchio & Archiepiſcopus Toletanus prætendunt cauſas a Regis & Reginæ obſequio diſcedendi.

Caput. IIII.

DVM hæc Segouiæ geruntur, Marchio Villenatium literas cum mandatis ad Regem Reginamq; mittit, quibus poſtulabat Magiſtratum ſancti Iacobi ſibi debere decerni, quo dicebat patrem ſuum Ioannem Patię quum adhuc viuentem ſe abdicaſſe, ea conditione, vt ſibi traderetur, quodq; ſubditiua illa princeps, quæ ſuæ fidei credita erat, locaretur viro decenti pro perſonarum dignitate conſtituta dote. Quorum vtrumque ſi denegaretur ſibi, ſe habiturum cauſam iuſtiſſimam, vt aliunde ſibi rebuſque ſuis proſpiceret, quaſi vellet interminari ſe facturum diſſidium cum reliquis primoribus earumdem partium ſtudioſis. Ad hanc Marchionis poſtulationem, reſponſum eſt, tametſi Ioanna, quæ falſo diceretur eſſe princeps, non erat ĳs natalibus procreata, cum qua homines rerum nouarum cupidi poſſent in Hiſpania diſſidium facere, cum ſatis conſtaret non eſſe neque vnquam fuiſſe habitam Enriqui Regis filiam, quodque Magiſtratus iam eſſet partim in poteſtate Comitis Parietini, partim Commendatarĳ maximi Legionenſis prouinciæ, quorum vterque fuerat de republica Hiſpana pulcherrime meritus, vt tamen res ad concordiam, regnique tranquillitatem perduceretur, ſibi placere Ioannam decenti marito collocare, libelloſque ſupplices ad Pontificem maximum mittere, quibus peterent Magiſtratum eidem Marchioni a Sanctitate ſua decerni, ſed interim Ioannam ſequeſtro deponendam, ne ante aut poſt illius nuptias quicquam emergeret, vnde Hiſpana reſpublica aliquid detrimenti pateretur. Ad hæc Marchio reſpondit ſe non traditurum mulierem fidei ſuæ creditam mortalium cuiquam, niſi cui fidem ipſe haberet, cumque de ſequeſtre non conueniret, cœpit res in diſſidium tendere. Marchioni accedebant omnes, qui ſcelerum ſuorum pœnas extimeſcebant, quiq; erant rerum nouarum ſtudioſi, ſed imprimis eiuſdem Marchionis fratres patrueles, omneſq; illorum clientelæ, quæ per Hiſpanias longe, lateq; patebant. At Marchio interim perfidos inter nuncios clanculum agebat cum Alphonſo Luſitanorum Rege, eodemq; Ioannæ auunculo, vt neptem ex ſorore vxorem duceret, ſeq; habere dicebat eiuſdē conſilĳ ſocios ex primoribus Hiſpaniæ tantam multitudinem, quæ ſufficeret rem inceptā conficere. Archiepiſcopus Toletanus, qui vſq; ad id temporis fuerat anceps vtras partes ſequeretur, audita Marchionis rebellione, cœpit prętendere cauſas, quibus honeſte poſſet a Regibus ad perduellium partes deſciſcere. Poſcit ab illis munera, quæ diceret ſibi promiſſa iam inde ab eo tempore, quo fuerant adiurati principes, & quæ fuerant iam in benemerentes collocata, petit & alia complura, qualia ſolent ab ĳs, qui occaſionē quærunt ab amicicia diſcedendi.

Atqui Rex memor obſequiorum, atque hoſpitalitatis, qua fuerat aliquando vſus apud illum, cœpit hominē placare, tum datis præſentibus, tum futurorum pollicitationibus, tum honorifice compellando, tum communes mittendo amicos, qui illum in fide retinerent, obteſtarenturque ne vellet ab officio deſiſtere. Ipſe præterea Rex per ſeipſum eadem omnia exequebatur etiam diuerſorium adeundo, quem honorem ad ea tempora alteri præſtiterat nemini. At ille nihilomagis flecti, aut ſententia ſua pelli potuit, quin immo quo magis rogabatur, eo obſtinatius inceptis perſiſtebat.

Neque fuit, qui dubitaret, pertinaciæ ſuæ cauſam extitiſſe æmulationem, quam non diſſimulanter gerebat cum Petro Mendoza. S. R. E. Cardinale Hiſpano, cui ex omnibus Rex & Regina plurimū indulgebant, cum eſſet Archiepiſcopus alioqui natura factioſus, & qui plurimū delectaretur armorū ſtrepitu familiaq; nobiliſſimorum hominum ampliori. Atque ita cum neq; blandiciĳs, neq; precibus, neq; pollicitationibus

principum vllum reliquiſſet locum, frendens, fremenſcꝫ, & minabundus ex curia diſceſſit, ſtimulóſcꝫ perduellibus, faceſque ad bellum ciuile concitandum admouit. Non multos poſt dies Rex, & Regina Segouia profecti Methymnā campeſtrem venere, petieruntque a Duce Albano eiuſdem municipij arcem, quæ ipſius præſidio tenebatur, id quod ille, haud grauate fecit, nam continuo arcem tradidit, cui principes tradi iuſſerunt.

Deinde Valladolitum iter facientes, ab oppidanis magnificentiſſime excepti ſunt, vbi per aliquot dies omnigenis ludis, atque celebritatibus operam dedere. Veniebant præterea eodem ciuitatum, populorumcꝫ procuratores, qui antea non venerant obſequium debitum ſub fide publica oblaturi, inualeſcebantcꝫ in horas cauſæ iuſtioris auxilia.

Marchio per literas Luſitanorum Regem ad bellum capeſſendum hortatur, Regiſque ad Marchionem reſponſum.

Caput. V.

INTEREA Marchio non ceſſat ſolicitare, quos ſecum ad ſtudia Ioannæ principis trahat, ſimulcꝫ mittit ad Luſitanorum Regem literas cum mandatis in hanc ſententiam. Iam ſibi exploratum eſſe, quemadmodum ex obitu Enriqui Regis hęreditas cum admiſtratione deuoluta erat ad Ioannam filiam, quam omnes primores bis iam iureiurando declarauerant principem, regnique paterni hæredem vnicam. Quodque Rex Siciliæ, atque Eliſabe coniux, humano, atcꝫ diuino iure contempto rem Hiſpaniam nihil omnino ad ſe pertinentem arripuerint. Ioannam ex ſorore ſua neptem, paterno, atcꝫ auito imperio ſpoliatam, non habere alium quemquam, ad quem confugeret, quam ad ipſum, quippe qui eſſet ſibi auunculus, & quidē potentiſſimus, & qui poſſet illā ſolus ab iniuria vindicare. Obteſtabaturcꝫ, vt puellam omni præſidio deſtitutam, aut cum regno dotali vxorem acciperet, aut propinquitatis iure, vt legitimus tutor non pateretur ab iniuſtis poſſeſſoribus bona illius occupari, idque fore factu facillimum, ſi comparentur vtrarumque partium vires. Habiturum ſe illum ex primoribus Hiſpaniæ belli firmiſſima robora, atque imprimis ſe, fratreſcꝫ ſuos patrueles Magiſtrum a Calatraua, atcꝫ Comitem Vrenatem, nec non ſororum ſuarū maritos, Gaditanum Marchionem, Alphonſum Aquilarium, Comitem Beneuentanum, Archiepiſcopum præterea Toletanum, Duceſcꝫ Areuaci atcꝫ Alburquerqueri cum ſuis appendicibus, & clientelis, atcꝫ hi omnes hoſtes ex profeſſo infeſtiſſimi. Quattuordecim quocꝫ vrbes, quæ nihil aliud expectant, niſi ducem, quem in bello ſequantur. Quod ſi ſemel Hiſpanorum Regis ſibi nomen aſſumpſerit, atcꝫ in ipſum regnum potenter penetrauerit, complures alios ex Hiſpaniæ principibus futuros, qui declarent odia ſua in aduerſarios, quæ nunc futuræ dominationis timore occultant. Adiungebat ſuperioribus omnia Hiſpaniæ oppida in duas factiones eſſe diuiſa, quarum alteræ neceſſe erat, vt Luſitanorum partes ſequerentur. Iam vero quod ad ipſos belli gerendi Imperatores attinet, Regis Siciliæ vires eſſe perquam exiguas, quippe qui eſſet in ſumma rerum omnium egeſtate, & in maximo ære alieno, & qui non modo non haberet, vnde poſſet ſtipendia militibus ſoluere, ſed neque ad ſumptus cotidianos pecunias, niſi emendicatas, aut violenter extortas. Ediuerſo Luſitanorum Regem habere exercitum robore, ac numero firmiſſimum. Habere pecuniarum tantam vim, quæ ſufficiat ad alendum milites, quo ad res conficiatur. Habere commeatus, cæteraque alia belli adiumenta.

Cumq; ſemel per Hiſpanorum agros, vel vnam excurſionem populabundus fecerit, fore vt ciues, oppidani, agricolæ, mercatoreſque illum ſequantur, ſeque eius arbitrio, ac fidei continuo tradant. Ad hęc Luſitanus, tametſi animo ſecum verſabat, quantum facinus aggrederetur, quamque foret arduũ cum poſſeſſore in ipſis regni penetralibus decertare, reſcribit tamen velle ſe oblatam belli condicionem accipere, neque tantum ex ſorore ſua nepti regnum aſſerere, ſed & illam cupere matrimonio ſibi cõplecti. Seq; ad breue tempus cum exercitu, quam maximo poſſet: intraturum per mediam Hiſpaniam, qua ſibi via commodior videretur. Hortabatur præterea Marchionem ipſum, vt cœptis inſiſteret, & quod maximo animo inchoauerat, multo maiori exequeretur.

Simul etiam ſcribit ad regni primores, ciuitatumque optimates, tam ſuarum partium, quam alienarum: ad illos, vt in fide retineret: ad hos, vt præmijs, pollicitationibuſque ad ſtudia ſua pellicerer. Stimulabat eius animum repulſa, quam fuerat paſſus ex eo tempore quo Eliſaben principem coniugio petierat. Regnandi præterea immoderata cupiditas, imperijque terminos pulchritudo prorogandi. Obſeruabatur illius animo, regni quod appetebat amplitudo, ſimul & opulentia, tantarumq; gloria rerum.

Sed anteaquam rem ipſam adoriretur, placuit experiri ſui regni proceres, & quali animo erga ſe forent explorare. Conſilio itaq; ex omnium ordinum viris habito, ſuam illis mentem aperit. Qui omnes vno prope conſenſu pedibus, manibuſq; in Regis ſententiam iere, ſiue quod intelligebant, id ſibi animo ſedere, neq; poſſe iam a propoſito dimoueri, ſiue quod illorũ quiſq; ſperabat, aut ex bello prædam ingentẽ, aut ex victoria dignitates ampliſſimas, aut ex rerum nouitate fortunarũ ſuarum acceſſiones, quorũ omnium eſſet in Hiſpania per magna facultas. Dicebant præterea non eſſe amplius hac de re conſultandum, ſed cum primum fieri poſſet, rem exequendam, antea quam hoſtium vires magis magiſque inualeſcerent.

Luſitani Regis per legatos obteſtatio, vt Rex & Regina iuri ſuo cedant, cui reſpondent.

Caput. VI.

CERTVS propoſiti ſui Luſitanus, compoſitis belli gerendi condicionibus cum Marchione Villenate, cum Areuacorum Duce, cũ Archiepiſcopo Toletano, cum reliquis omnibus earundem partium ſtudioſis, mittit ordinis equeſtris virũ quendam nobilẽ, qui procuratorio nomine deſponderet ſibi Ioannam ex ſorore ſua neptem, cuius rei facit per literas certiores ciuitatum optimates, orbiſque Hiſpani proceres atque primores. Mittit præterea oratorem Rodericum Soſium equitem auratum, qui diceret Regi & Reginæ, eo ipſo tempore Valladoliti commorantibus, iam debere illis eſſe compertum Ioannam ex Ioanna ſorore ſua neptem fuiſſe filiam Enriqui Regis legitimam, biſque iuratam principem, regnique hæredem, ſucceſtricemq; bis declaratam, eoq; iure poſt obitum patris regni gubernationem ad eandem pertinere.

Se autem conſtituiſſe illam ſibi coniugio copulare. Rogareq; illos, obteſtarique: vt ſibi regni poſſeſſione cedant, & ne ſe inuito rem ad illos non pertinentem attrectare vellent. Et quamquam ſuo iure, atque futuræ coniugis nomine poſſet autoritate propria, hæreditaria bona inuadere, ſe tamen velle tantiſper a violentia temperare, quoad iure decerneretur, vtri debeat regni poſſeſſio cedere. Itaque debere illos

quoq; interim ſe regni adminiſtratione abdicare, & veluti ſequeſtro deponendam, donec compoſita lite, ex iure daretur bonorū poſſeſſio, cui dandam eſſe leges, iuraque decreuerint. Quod ſi nihilominus perſtare obſtinate vellent, neque ab incepto deſiſtere, ſe ius ſuum armis vindicaturum, obteſtabaturque Deum immortalem, vt omnia mala in illius caput conuerteret cuius fuerit culpa perpetrata. Ad hanc Luſitani principis legationem, Rex & Regina ex conſultatione procerum, qui eo tempore in curia manebant, reſponſum eſt ſe mirari, velle eum cauſam tam iniquam ſuſcipere, atque exulcerare vulnus antiquum, & quod iam cicatricem obduxerat, cum præſertim ſororis adulterium eſſet illi compertiſſimum, neptiſq; ſpurcos natales, vel ipſo teſtē per omne Chriſtiani nominis imperium diuulgatos. Neque tantopere mirarentur, ſi is qui huiuſmodi cauſam defenderet, eſſet temerarius quiſpiam, & nullius conſilij particeps. Rogabant etiam obteſtabanturque ne violaret affinitatis, propinquitatiſque tot pignora, ac præterea inter Hiſpanorum Luſitanorumque Reges amiciciam, multis & illuſtribus officijs confirmatam. Neque auſcultaret hominibus perditis, qui non æquitatis amore, ſed propriæ vtilitatis cupidine ducti, aut ſuorum ſcelerum impunitatem quęrentes, non illi obſequium, ſed negotium potius eſſent exhibituri. Meminiſſet etiam illos eoſdem fuiſſe, qui per omnes Hiſpanias perque exteras nationes diuulgarint hanc Ioannam non modo non fuiſſe, ſed neque eſſe potuiſſe Regis Enriqui filiam: ob eamq; cauſam deſciuiſſe a ſuo Rege, comparatoque exercitu collatis ſignis contra illum depugnaſſe. Homines perfidos, qui quod nunc tuentur, antea impugnarunt, quod nunc abiurant, antea iure iurando ſanxerunt. Recordaretur quoque illius temporis, quo Enriquus Rex offerebat illi coniugio hanc eandem Ioannam cum ſucceſſione dotali, ſeq; noluiſſe condicionem accipere, non ob aliam cauſam, niſi quod de regni hæreditate ſibi non ſatis ex iure cōſtaret. Quę omnia ſi animo defœcato, omnibuſq; mentis perturbationibus libero perſpiceret, non aggrederetur negotium, quod eſſet cum vtriuſque populi cędibus tot incommoda illaturum. Quod perſiſtere vellet, neque ab incepto deſiſtere, id potius iure ageret, quam iniuria, ſe paratos eſſe ius ſuum bonorum, atque proinde ſapientiſſimorum virorum iudicio ſubmittere. Nam quod ille de poſſeſſionis ceſſione dicebat tantiſper, dum de iure diſceptaretur, neque iuſtum, neq; honeſtum petere. Sin vero potius ferro, quā iure velit decernere, ſe curaturos, vt regnum quod Dei benignitate poſſident: viribus, & armis tueantur, imprimis Deum immortalem obteſtantes, vt omnia mala quę inde ſecutura ſunt, in illorum autorem, incentiuumq; retorqueat. In hoc reſponſum Luſitanus orator dimiſſus eſt.

Rex & Regina Marchionem, atq; Archiepiſcopum fruſtra tentant in officio retinere, atq; vtraq; pars ſe bello parat.

Caput. VII.

REX vero & Regina ex poſtulatione Luſitani, reſponſoque illius oratori dato perſpicientes omnia iam eſſe hoſtilia, & ad arma ſpectare, ne quid tamen intentatum relinquerent, decreuerunt admonere perduelles, obteſtarique ne vellent mala, malis accumulare: atq; igni fomitem, oleumque addere camino, non quo timide, aut ſummiſſe agerent, ſed vt oſtenderent cunctis, ſibi non placere bella ciuilia, neque ſuorum ciuium ſanguinis effuſionem. Mittunt itaque bonos, atq; prudentes viros imprimiſq; ad Marchionem, qui ſuaderent illi, vt aliquando in ſaniorem mentem rediret, reduce-

rentq; in memoriam fuiſſe patrem eius, qui fuerit primus autor deſciſcendi ab Enriquo Rege ad Alphonſum fratrem. Vnde quot Hiſpaniæ reip. detrimenta ſint ſecuta, neminem eſſe, qui ignoraret. Nunc vero filium patris veſtigia inſiſtendo, quid aliud eſſet, quam Patiequorum familiam ad Hiſpanorum perniciem principem lege quadam fatali fuiſſe ortam. Videret ne maiorum ſuorum ſcelera ipſe cum poſteritate ſua lueret.

Recordareturq; originis familiæ ſuæ, quæ pari ex cauſa Luſitaniam amiſit. Quis enim ignoraret Patiequos fuiſſe Luſitanorum exules? Quod ſi res ſuę in eo ſtatu forent, vt reparari nullo modo poſſent, neminem mirari, ſi in occaſu proprio decerneret omnia ſecum inuoluere. Nunc autē ſi velit, poſſe illum rupta, conuulſa reſarcire. Velle namq; ipſos puplicæ vtilitatis cauſa omnia errata illi condonare atq; obliuione ſempiterna delere. Qui ad Archiepiſcopum miſſi ſunt oratores, nihil benignius retulerunt.

Reſpondiſſe namq; perquam ſuperbe, ac minaciter, ſeq; habere iuſtiſſimas deſciſcendi cauſas, quod non ſibi debitus honor haberetur; quodq; in alia fortuna promiſſis, pollicitationibuſq;, nunc in proſpera fraudatus eſſet. Minabaturq; oſtenſurum ſe nunc, quid eſſet Archiepiſcopum Toletanum lędere. Exulcerabat hominis atrocitatē Ferdinandus quidam Alarconius, cui Archiepiſcopus nimium indulgebat, vir ſuperſticioſus, ac plane impoſtor, & callidus, ſeu verſare dolos, ſeu certe occumbere morti, quem Marchio ſubornauerat, præmijſq; corruperat, vt ſe in familiam illam inſinuaret. Atqui Petrus Acunia Comes Hemerocalios, idemq; Archiepiſcopi frater, cui fratris conſilia non placebant: exhortabatur illum, atq; etiam liberius increpabat, quod ex cauſa tam leui, tam inſignē communi familiæ vellet infamiæ notam inurere, quodq; iuſtiſſimorū principum gratiam, tot annorum obſequijs collectam, occaſione minima effunderet. Hoc ipſum familiares, & amici, hoc ipſum orabant omnes, qui bene conſultum illi eſſe volebāt. Sed qui obſtinato animo ſemel obduruerunt, deteriores admoniti fiunt; quare neq; blandicijs principum, neq; fratris exhortationibus, neq; amicorum conſilijs locum reliquit vllum, neq; magis incœpto mouetur, quam ſi dura ſilex, aut ſtet marpeſia cautes.

Ex inſolēti Marchionis, & Archiepiſcopi reſponſo grandis amicorum ſecuta eſt immutatio, non eorum modo, qui ſuorum ſcelerum conſcij nihil magis quam rerum omnium perturbationem optabant, ſed eorum etiam, qui antea putabantur eſſe pacis amatores.

Nam viri religioſi, optimates, ciues, opifices, agricolæ, atq; fere optimus quiſq; ſpemq; metumq; inter dubij animo peiora verebantur. Omnes itaq; in duas factiones diuiſi, ſuum quiſq; Ducem inſequi ſtatuit. Luſitanū illi, hi vero Regem, & Reginam. Primi igitur prouidentiſſimis Hiſpanorum principibus cura fuit ſcribere ad ciuitates, quo in ſtatu res eſſet, hortari ꝗ, vt vrbes, oppida, caſtella, muris, foſſis, aggeribus, valliſq; munirent: machiniſq; inſtruerent, vigiles, circitoreſq; adhiberent, excubias exploratoreſq; dimitterēt, qui hoſtis conſilia, quidq; moliretur, captarēt. Ad primores quoq; regni literas dederunt, quibus faciebant illos, & de Luſitani legatione, & de reſponſo illi reddito certiores. Hortabantur etiam eoſdem, rogabantq;, vt ad belli expeditiones, quod procul dubio impendebant, omnes eſſent parati. Interim Luſitanus audito Hiſpanorum principum reſponſo, ſimul etiam factus certior, quo animo in ſe forent Marchio, & Archiepiſcopus; Areuacorumque Dux, atque eorum appendices: auxilia vndecunque poteſt ſibi cōtrahit, & quam maximum poteſt exercitum, comparat, Hiſpanorumque perduelles admonet, ad certum diem ſint in armorum procinctu, vt communi conſilio, atq; ex compoſito vno tempore rem gerant.

Rex Valladoliti manet, & Regina Toletum proficiſcitur.

Caput. VIII.

ERANT illa tempeſtate Valladoliti Rex & Regina, qui nuncio accepto de hoſtium expeditione, nihil amplius cunctandum eſſe rati, conſtituere, vt Rex Valladoliti maneret proſpecturus citramontanis regionibus. Regina vero Toletum proficiſceretur, vnde Baeticas, aliaſq; vltramontanas Hiſpaniæ regiones in fide retineret, proſpiceretq;, ne quid detrimenti paterentur. Fuerunt in comitatu illius duces Infantatus, atq; Albanorum, & comeſtabilis idemq; comes Pharius. Tentauit Regina ex medio itinere reconciliare ſibi Archiepiſcopum Toletanum, qui eo tēpore Compluti morabatur, non quo putaret illius vires in alterutram partem magni eſſe momenti, ſed familiaritatis antiquæ memor, atque obſequiorum illius erga ſe in ſuperiori fortuna. Voluit & ipſa præſens, hominem conuenire, Blandicijſq; ad priſtinam familiaritatem reducere, ſed verita eſt, ne ea res aut timori, aut maieſtatis regiæ imminutioni tribueretur. Itaq; per Comeſtabilem decreuit experiri omnia, qui tametſi homo prudens, idemq; ſingulari quadam facundia præditus erat, nihilo plus ex eo potuit exculpere, quam qui ad illud ipſum antea miſſi fuerant, quam frater eius Comes Hemorocalius, quam alij propinqui & familiares, qui fere omnes præter vnum Ferdinandum illum Alarconium, quem diximus a Marchione ſubornatum, ſtudebant ad iuſtiorem cauſam ipſum reducere. Atqui Rex cum videret in huiuſmodi temporum motibus, omnia etiam tuta eſſe timenda, ſtatuit ire Salmanticam, atq; deinde Zamoram, vt illarū ciuitatum optimates, decuriones ordinis equeſtris viri, atq; tribuni plebis, iurarent iterum in ſua verba renouarentq; fidem publicam, quam ſibi, atq; Reginæ coniugi obſtrinxerant, cum primum regnare cœpiſſent, id quod omnes præſtiterunt, atq; imprimis Alphonſus Valentinus caſtrorum metatus, qui Zamoranam arcem præſidio tenebat. Taurum vrbem noluit adire, quoniam illic omnia erant incerta. Et ſi enim arx oppidi tenebatur a Roderico Vlloa regio quæſtore maximo, Regiſq; & Reginæ per quam ſtudioſo. Frater tamen illius natu maior Ioannes Vlloa, diſpoſuerat præſidia per loca vrbis munitiſſima, obfirmaueratq; contra arcem ſtationes latronibus armatis perpulchre inſtructas. Idem ſæuiebat in ciues, quos putabat ſuæ tyrannidi obſtaturos.

Nam & Enriquo Rege ſuſpendio adegit Rodericum quendam regium ſenatorem, atq; pari ſupplicio extinxit alterum ordinis equeſtris virum, alioſq; complures nobiliſſimos ciues, quos dominationi ſuę formidoloſos exiſtimabat, bonis ſpoliatos in exiliū miſerat. Is igitur timens ſcelerum ſuorum debitas pœnas, ſtatuit ad Luſitanum deſciſcere, illicq; vrbem tradere, ſperans ſe eo munere admiſſorum impunitatem aſſecuturum.

Erat caſtri inui præſes, & ipſe quoq; pariū facinorū conſcius, atq; graſſatorum, latronumq; receptator, qui non ſatis fidens Regis & Reginæ fidei publicæ, atq; promiſſis, quibus illum non ſolum patratis criminibus donabāt, ſed etiam ſe multis illum beneficijs cumulaturos pollicebantur, deſerta potiori cauſa Luſitano ſe adiunxit. Regina interim Toleti agens, ciuitatem populoſq; finitimos confirmat, Bæticæ Colonias, & oppida: quæ illi ab initio obſequia ſua detulerant, vt in fide permaneant hortatur. Suſpectos & dubios, partim minis, partim pollicitationibus, ad ſtudia ſua trahere conatur.

In eos vero qui ſe hoſtes ex profeſſo declararent, inimicicias bellumq; gererent. Roderico Manriquo Comiti Parietino, qui ſe diui Iacobi militiæ magiſtrum profitebatur, rei adminiſtrandæ negocium commendat. Ipſa Valladolitum ad Regem proficiſc-

tur. Alcaracium oppidum non ignobile, ex patrimonio regum Hiſpaniæ diuulſum, præſidio Marchionis oppreſſum tenebatur. Oppidani vero indignati parere domino, qui non iuſte, ſed violenter in ipſos iniquam exerceret dominationem, de excutiendo ex ceruicibus ſuis iugo, deque ſe in libertatem aſſerendo, ſeq; ſuis principibus dedendos agere incipiunt. Arma corripiunt, arcem inpoſitam vrbi obſident: Marchionis amicos, & qui ab illo iuridicundo, aut vectigalibus exigendis præfecti erant, vrbe fugant.

Parietinum Comitem orant, vt auxilio veniat, aut copias auxiliares ad conficiẽdum negotium mittat. At ille non impiger cum præſentibus copijs accurrit, præclarum facinus illorum laudat, ſuamq; operam ad id pollicetur: oppidanorum animos erigit, atq; hortatur, vt arcem obſidione arctiori premant. Qui nuncius cum ad Marchionem perueniſſet, cõtrahit copias, quã maximas poteſt, tam ex ſuis, quam ex amicis, quam etiam ex ijs quas Magiſter a Calatraua improcinctu habebant paratas, vt ſe Luſitano coniungerent. Cumque ſatis magno exercitu ſe ad ſoluendam obſidionem accingeret, iamque aduentaret, oppidanos trepidantes, ac dubios, iamq; incœpti pœnitentes, Parietinus Comes, vt magno animo ſint, neque ſe duce quicquam timeant, hórtatur. Confirmauit illorum animos, opportunus aduentus Alphonſi Fonſecæ oppidi Caucenſis, & Alahegiorum domini, cum altero Alphonſo Fonſeca Epiſcopo Abilenſi, quos Rex, & Regina miſerant cum expeditis cohortibus in ſuccurſum illorum, qui arcem obſidione cingebant. Quo auxilio aucti ſtationes extra vrbem, & in agrum ſpectantes, firmiori pręſidio muniunt. Itaq; Marchio a diſſoluendę obſidionis cogitatione deſtitit, & in alias curas animum tranſtulit, atq; imprimis oppida, & caſtella, arceſq; ſuę ditioni ſubditas munit, ne incolæ, Alcaracenorum ſecuti exemplum, ad hoſtes deſciſcerent.

Ad Luſitanum præterea literas mittit, nihil eſſe actum ſcribens, niſi properet, atq; ſuo aduentu opem ferat, parteſq; diſſipatas atq; conuulſas confirmet. Arcis præſes ſoluendæ obſidionis ſpe amiſſa, ſe cum arce Comitis fidei ex pacto conuento tradit.

Marchio Luſitanum hortatur per literas, vt properet, & venit.
Rex & Regina Luſitaniæ bellum inferunt.

Caput. IX.

MARCHIO cum intelligeret poſſe fieri, vt alia quoq; oppida, caſtella, & arces, quæ pro illo ſtabant Alcarazenorum exempla ſequerentur, literas ad Luſitanum dat, vt quam celerrime veniat, omnem benegerendæ rei in celeritate poſitam eſſe ſcribit, quod ſi remiſſius agat, fore vt partium ſuarum feruor, quem ſpes excitauerat, cum illius mora refrigeſceret. Ioannam vero principem, quam Enriquus moriens illius fidei credidit, ab Aſcalone in caſtra Iulia transfert, aut quo tutiori loco foret, aut ſi Luſitano nuptui tradenda eſſet, commodius inde duceretur. Luſitanus Rex, & ſi iam paratus erat, vt viam ingrederetur, hoſtiumq; fines armis inuaderet, Marchionis tamen literis excitatus, rem exequi feſtinat. Veniebant cum illo omnes regni ſui proceres, tam eccleſiaſtici, quam ſæculares, quorum & ex ordine equeſtri elegantiſſimus, & ſtrenuiſſimus quiſq;, ſed neq; ſuperioribus inferiores cedebant, & armorum, & equorum, & ornamentorum apparatu, alij agros vendebant, alij oppignerabãt, alij pretio viliori locabant.

Atq; vt eſt hominum genus ſuperbum, & arrogans, ex ſumptuoſiori cultu, facti arrogantiores, nihil non ſibi pollicebãtur, & imprimis Regis, & Reginæ Fugam in ſuã Tar-

raconenſem.

raconenſem, neq; ſpectaturos vel minimum fortunæ euentum. Partiebãtur inter ſe pro-
fugorum ſpolia, deinde oppida, municipia, caſtella, vicos, agros eorum, qui fuiſſent Sici
liæ Regem Reginamq; coniugem ſecuti. Atq; ita Placentiam perueniũt, quæ tunc ſub
Areuacorũ Ducis ditione erat: eodemq; Marchio deduxit, quæ ſe Hiſpaniæ Reginam
profitebatur. Deinde in media vrbis area ſuggeſto Rex & Regina reſident, dataq; & ac-
cepta fide ſpõſalia cõtrahũt, acclamãt Lictores, & oẽs, qui aderant, vna voce viuãt, viuãt
Alphonſus Luſitaniæ Rex & Ioanna Hiſpaniæ Regina. Tunc nouorũ Principum ex
Hiſpanorũ cõſuetudine manus auerſas exoſculãtur, fidemq; ſuam illis iureiurando ob-
ſtringunt. Habitaq; deinde cõſultatione, quo potiſſimũ iter arriperent, Areuacũ placuit,
propterea quod & cõmeatu rerum omniũ abundabat, & ad belli cũ hoſtibus paciſq; cũ
finitimis res gerendas erat locus oportunus. Cæterum Rex & Regina cum accepiſſent
nuncium earum rerũ, quę Placentiæ geſta ſunt, atq; hoſtes Areuaci, hoc eſt, in medijs re-
gni penetralibus conſediſſe, ſeq; Hiſpaniæ Reges iuſſiſſe appellari, & ipſi quoq; ſe Luſi-
taniæ Reges appellari, atq; Limitancis in ipſam Luſitaniã bellũ inferri iuſſerũt. A Pa-
ceauguſta viſum eſt Luſitaniã inuadere, atq; in ipſis regni penetralibus Nodarũ caſtellũ
expugnant, & Regi Reginæq; Hiſpaniarũ ſubijciunt, qui arcis pſidium Martino cuidã
Septempublicano ciuitatis Hiſpalenſis Viginti quattuor viro credunt. Is triennio in fi-
de permãſit Luſitanorum finitimos agros populatus, armenta pecudeſq; in prędã agens,
captos, niſi qui ſe redimerent in vinculis ſeruans. Cũq; omnia hæc hoſtiliter exequeretur,
nullius interim ſceleris generi etiam inter ſuos pepercit. Tandemq; Luſitano accepto pre
cio arcem prodidit. Cumq; patria extorris in exilio eſſet, alteramq; proditionem molire-
tur, deprehendi timẽs, neſcitur, quo profugus exilium mutauit. Alphonſus quoq; Mon-
roius, qui ſe Traiani põtis Magiſtrum profitebatur, alia ex parte Luſitanorũ fines tranſ-
greſſus Alegretum cepit, bieniniq; tenuit multa incommoda finitimis inferẽs. Tandẽq;
a Luſitanis obſeſſus, cũ non potuiſſet mitti auxilium, quo ab obſidione liberaretur, coa-
ctus eſt deditionẽ facere. Alphonſus præterea Cardenius Legionenſis prouinciæ Com
mẽdatarius maximus, & qui ſe ex parte Magiſtrũ militię ſancti Iacobi profitebatur, ſexa
ginta paſſuum millia intra Luſitanię fines pergrandi equitatu coacto excurſiones maxi-
mas fecit, pdamq; ingentem reportans, domũ ſe recepit. In ea quoq; Tarraconenſis pro
uinciæ parte, quæ inter Durium & Limiam flumina Luſitaniæ cõtributa eſt, & ea Gal
liciæ, quæ e regione ad Septẽtrionem adiacet, nihilo ſecius excurſiones populationes &
latrocinia vtrinq; aguntur, atq; intra ipſos Galliciæ terminos Petrus Aluarides a Soto
maiori, qui pro Luſitano ſtabat, Tydem vrbẽ, quæ ad Epiſcopiũ Tydenſem pertinebat,
non magno negocio capit, iuſſitq; ſe eius regionis Vicecomitẽ appellari. Atq; vt eſt ge-
nus illud hominũ a labore in libidinẽ: & ab alienarũ rerũ abſtinentia procliue ad latroci-
nia & rapinas: poſt peractum bellum longo tempore apud eos mos ille perdurauit.

Luſitanus Gallorum Regem fœderat, Taurum & Zamo-
ram capit, Hiſpanus copias parat, Luſitanum obſidit.

Caput. X.

ALphonſus Luſitanorũ Rex auctus ampliſſimis regnorũ titulis, repu
tãs ſecum quantã rẽ inchoaſſet quodq; ſine ignominia nõ poſſet iam
ab incœpto deſiſtere, præter illos, quos in Hiſpania habebat, ex pfeſſo
hoſtiũ ſuorũ hoſtes, ſtatuit a finitimis auxilia ſibi aſciſcere, atq; in pri-
mis a Gallorũ Rege, cũ quo ſciebat aduerſariũ ſuum pro Ruſcinonis
Comitatu repetẽdo belligerandi cauſas Tarraconenſiũ Principẽ eun-

dem'q; Regem Siciliæ habere neceſſarias. Mittit itaq; Legatos ad Gallum,atq; per illos oſtendit,quã iuſto titulo Hiſpaniæ regnũ dotale poſſideat,ſe habere in ipſa Hiſpania ex primoribus partẽ maiorẽ potiorẽq;,& ad rẽ cõficiendã nihil aliud deeſſe, q̃ fautorem moderatorẽq;,cuius auſpicijs res tanta gereretur. Hunc eſſe vnũ Gallorũ Regẽ,& præter eum neminẽ Hiſpanos oẽs æſtimare. Gallus ſuę gentis vitio nõ ſatis conſtãs in fœdere, quod iam inde ab initio cũ Rege & Regina cõtraxerat,in quo de Ruſcinonis Comitatu mẽtio facta erat,quẽ non reddere ſtatuit,iuratum fœdus abiurat, nouũq; cũ Luſitano icit. Et quo expeditior eſſet ad bellũ Hiſpanię inferendũ,cum Eduardo Britannorum Rege,qui bellum Galliæ illaturus ex Britannia ingẽti claſſe cũ exercitu quã maximo mare traiecerat: is nãq; veniebat in primis vt Carolo Burgundionũ Duci ſuppetias ferret, atq; deinde, vt ipſe per ſe auitas maiorũq; ſuorum antiquas inimicitias perſequeretur, tranſegit vero in hunc modũ, vt induciæ in ſeptẽnium proximũ cõſtituerentur. Gallus Britanno centum coronatorũ aureorũ millia ſtatim daret,atq; deinceps quotannis quinquagenos millenos,quodq; Gallorum Delphinus ſic enim a Gallis appellatur , quẽ Hiſpani Principẽ Regis regniq; heredẽ vocant,Britannorũ Regis filiam duceret vxorem. Liber itaq; in pſentiarum Gallus ab Oaſone Aquitaniæ oppido in Barduliã Hiſpaniæ regionẽ bellũ infert. Ioannes Vlloa Taurũ Luſitano tradidit qui arcẽ expugnauit,quæ pro Roderico Vlloa fratre ſuo Quæſtore maximo Hiſpanię ſtabat,eidem Ioãni credit. Ioannem deinde Porriũ,qui Zamoranæ ciuitatis per partẽ populi facile Princeps erat, pollicitationibus allicit,vt vrbem ſibi tradat:generumq; ſuum ✠ Hiſpaniæ Metatum, qui vrbis arcem præſidio tenebat,ſecũ inducat,vt ſuã factionẽ ſequatur. Magnã pecuniarum vim illico ſe daturũ promittit:atq; deinde poſt rem peractã agri Zamorani ad certum incolarũ numerũ vicis & Caſtellis ſe illos donaturũ. Quod cum Rex Ferdinãdus pſenſiſſet,mittit ad illos nunciũ,rogãs, vt in fide pmaneãt,neq; ius iurandũ,quo ſe ſibi Reginęq; cõſorti obſtrinxerant,cũ magna ipſorũ infamia violarẽt,fideiq; ſuę ingentia præmia illos relaturos pollicetur. Quod ſi ad tenendã vrbẽ grãdiori pſidio erat opus, ſe miſſurum cohortes,q̃ illis viderẽtur ſufficere. Ad quæ Porrius reſcribit,ſatis pſidij in ciuibus eſſe,dolere vero ſe perfidię inſimulari,nõ ſe ijs maioribus ortũ,qui talia facerẽt. Nihilominus tamẽ de proditionis cõditionibus cũ Luſitano agit,atq; accepto pcio vrbem illi prodit,ſecũq; in eandẽ proditionẽ Metatum arcis pfidem trahit. Luſitani vexilla cũ ſuis vulturibus attollunt,Regemq; Hiſpaniæ cũ vxore identidẽ inclamitant. Vrbe Rex potitus arcem eidem Metato credidit, pontis vero præſidium Franciſco Valdeſio Ioãnis Porrij ex ſorore nepoti committit atque Zamoranis rebus compoſitis Taurum ad Reginam cõiugem redit. E diuerſo Rex & Regina copias ſuas recenſent, euocantq; omnes, quos ante monuerãt, vt eſſent in procinctu. & parati ad bellũ futurũ,&, qui ęquo merebãt, ſuas immunitates ex antiquo Hiſpaniarũ more promittit, & alios quoq; propoſitis premijs & honoribus pduocat. Conumerũt præterea oẽs ex oĩbus oppidis, ciuitatibus, & municipijs totius regni,qui ab initio ſtudia ſua & obſequia obtulerunt , preterquã illi, quibus alterius factionis Duces negotium faceſſebãt. Ex primoribus regni adfuerunt Petrus Mẽdoza Cardinalis Hiſpaniarum cũ illius fratre Iacobo Furtato Infantatus Ducæ,atq; ex eadem Mendozarum familia duo illorum fratres Enicus Lupus Tendillanus Comes, Laurentius Suarius Cluníenſis Comes, Alphonſus Enriquus Archithalaſſus Hiſpaniæ,Garſias Aluarus Albanorum ad Tormim Dux,Enriquus Enriqui ad Alliſtam Comes, Petrus Veraſcus Hiſpaniarum Comeſtabilis , idemque Comes Pharius, Rodericus Pimentelus Beneuentanus Comes, Petrus Manriquus Triuinius Comes,

Petrus Oſorius Aſturicenſis Marchio, Iacobus Sarmentus Salinarum Comes, Petrus Mendoza Montis acuti Comes, Ioannes Manriquus Caſtaneti Comes, Gabriel Manriquus frater eius Oſorninus Comes. Alij quoq; ſummates & infimates Præſules, atq; ordinis equeſtris mediocriſq; conditionis & opibus cenſiti viri ſuperioribus acceſſerunt. Dux a Methymna Aſindica cum ſibi affectis Hiſpalenſibus, & Aegabrenſis Comes nõ venerũt, ſed neq; fuerũt vocati, ꝓpterea quod alteri cũ Marchione Gaditano, q Aſindũ opprimebat, alteri cũ Alphõſo Aquilario q per fauorẽ populi oĩbus omniũ ordinũ ciuibus imperitabat, erat diſſidiũ. Qui proculdubio diuerſarũ partiũ habebãtur, neq; dubitabant, quin Marchionẽ Villenatem, atq; totam factionẽ illã ſequerẽtur, cum præſertim duæ illius ſorores vtriq; eſſent nuptæ. Beltranus a Cueua dubius erat vtrã in partẽ traheretur. Hinc amor in ſuppoſititiam illã, quę vulgo putabatur eſſe illius filia quod neq; ipſe inficiabatur: hinc timor, quod in hui' belli diſcrimine victoria in Regẽ & Reginã videbatur eſſe propẽſior. Hi omnes quos enumerauimus, Valladoliti cõgregatis acceſſerunt, quos a Toleto Regina exciuerat, atq; obiter quos a Segouia & ab Abila locis finitimis coegerat, eũq; exercitũ cum Regis exercitu coniunxit. Placuit debere luſtrari militũ numerũ, cenſiq; ſunt cataphractorũ equitũ quattuor millia leuis armaturæ octo millia, peditũ vero ex Callaicis Aſturibus & Bardulis Citraq; mõtanis ad triginta millia. Tot tantiſq; copijs Rex auctus diſtribuit exercitũ in quinq; & triginta cohortes, motiſq; ſignis ad Dorij dextrã ſecũdo flumine Taurum petit, vbi eo tẽpore Luſitanus erat. Qui, cernens hoſtem & militũ numero atq; robore & populorũ fauore lõge ſuperiorẽ, continuit ſe intra muros vrbiſq; munitiones, ceſſitq; tẽpori, non auſus credere ſe campo Martiq; cõmuni. Hiſpanus ad quinq; horas in procinctu armorũ ordinatiſq; cohortibus in medio cãpo ſtetit, expectans an Luſitanus quicq; auderet, velletq; fortunã belli experiri.

ÆLII ANTONII NEBRISSENSIS RERVM HISPANARVM AC HISPANIENſIUM Hiſtorici Decadis Primæ Liber Quartus.

De nuntijs hinc inde miſſis, ac prouocationibus vltro citroq; ad pugnam factis, deq; penuria, quam exercitus noſter eſt paſſus.

CAPVT PRIMVM.

FERNANDVS VBI SE FRVSTRA IN ARmis eſſe, neq; ab hoſte copiam pugnandi fieri videt, Gomeziũ Manticum ad Luſitanum mittit, qui hæc illi nunciaret. Meminiſſe eum debere, Rodericum Soſiam domeſticum ſuum nuper a ſe miſſum, poſtulatum, vti Fernandus atq; Iſabella eius vxor ex ijs regnis, quæ ad Ioannam eius neptim, quam vxorem ſibi deſponderat, attinere diceret, egrederentur. Per quem eundem eos benigne placideq; reſpondiſſe, mirati ſe, quod tantus Princeps, tot egregijs artibus præditus, rem tam arduam aggredi, tamq; iniuſtam petere vellet. Rogaſſe etiam ſe, ne tantam ſeditionem cędum, incendiorum, non ſolũ in Caſtellę Legioniſq; regnis, ſed in ipſa etiam Luſitania excitaret, vt armis relictis, æquitatis iuriſq; partes amplexus ab eo incepto quod nulla ratione tutari poterat, deſiſteret. Quod cum minime facere voluiſſe, quin exercitu infeſto eorum inuaſiſſe regna, Regioq; titulo abu-

ſum eſſe. Proinde Fernandum hęc in ſumma dicere, ſe inſtructis copijs ad oppidum ſuũ
Taurum eo animo opperiri, vt laceſſenti quouis modo reſponderet. Petere ſe, vt ex tri-
bus vnum, quod malit, Alphonſus eligat. Primum, vt ex ea parte regni, quam vi occupaſ
ſet, regio etiam nomine, quod perperam ſibi arrogaſſet, abnegato, quam primum egredia
tur. Si quod autem ius ſponſa eius ſibi eſſe contenderet, cauſa coram Summo Pontifice
ageretur, quod is decreuiſſet, id vtrique parti ratum fore. Deinde, vt quoniam Alphon-
ſus collatis ſignis cum Fernando ſe dimicare velle profeſſus eſſet, ne cunctaretur in pugnã
deſcendere, nullam per eum moram fieri. Quod ſi neutrum placeret, quoniam opibus
& copijs impar eſſet, ne tot homines innoxij duorum cauſa prelijs & cędibus confice-
rentur, ſingulari certamine cum eo de regno certaret. Sperare Fernandum dei ope, quam
iniuſte Alphonſus id negocium aggreſſus eſſet, eo duello planum fore. Ad hæc Luſita
nus per Alphonſum Ferreram reſpondit. Sibi ius eſſe Caſtellę, Legioniſque regna repe
tendi, vtpote ſponſo Ioannæ Reginæ, quam Enriqui Regis filiam hæredem eſſe conſta-
bat. Cuique etiam tres regni ordines publico conſenſu ſimul & iureiurando pātris re-
gnum tradiderant. Quare poſtulare ſe iterum, vt Fernandus cũ vxore ſua Regina Sici
liæ a Caſtella, quam occupatam habebat, primum diſcederet, deinde placere ſibi, vt co-
ram Pontifice maximo ius ſuum vterque perſequeretur. Nam quod ad pugnam, ad
quam Fernandus prouocat, attinet, ſe regni ſui proceres vna cum copijs, quas diuerſis in
locis diuiſas haberet, quam primum euocaturum, vt exercitu coacto in aciem deſcendat.
Quod vero de ſingulari certamine Fernandus propoſuiſſet, ſe id pro ſtatu & commu-
ni ſalute omnium non detractare, modo inter ipſos prius conueniat, qua ratione, & lo-
ci, & pugnæ inter vtrumq; conferendæ periculum præſtari poſſit, ne victor ſuo fruſtre
tur præmio, alter enim fruſtra alterutrum victurum eſſe. Cuius rei firmitudinem alio
modo obtineri non poſſe, niſi ab vtroque Rege Iſabella ſimul & Ioanna, pro quibus am
bo Reges in contentionem de iure regni veniſſent, obſides darentur. Quæ vbi Fernan
do nunciata ſunt, videri ſibi reſpondit, Alphonſum verbis non armis de iure regni certa-
re velle, fruſtra etiam ea cauſari Luſitanum, cum iudex pręſto non eſſet, qui litem dirime-
ret, neque ſibi honeſtiores validioreſque cauſas defore, quod Enriquus Rex cum regni
ſui proceribus, approbante etiam rem ſummi Pontificis Legato, Iſabellam Principem he
redem declaraſſet. Acceſſiſſe item ex ciuitatibus Hiſpaniæ procuratorum omnium con
ſenſum iureiurando vallatum. Ad hæc Enriquum ipſum, paulo ante quam e vita dece-
deret, Conuentum Segouiæ agere decreuiſſe. Vbi cõuocatis totius regni magnatibus &
ciuitatum procuratoribus, de more maiorum regnum Iſabellę confirmaretur. Eiuſq; de-
creti autores fuiſſe, cum proceres multos Caſtellæ Primates, viroſque alios religione, cõ-
ſilio, litteriſq; præſtantes, Tum Marchionem Villenatem, qui nunc pro Luſitano ſta-
ret. Conſcium etiam ſibi Alphonſum eſſe, ſi ex animi conſcientia loqui vellet, quam nul
lo iure ad regni petitionem Ioãna niteretur. Iam vero, quo liberius inter eos ſingulare cer-
tamen fieri, & victor victoria facilius frui poſſit, quando per alios Reges aut nationes ſe-
curitas ea præſtari nequiret, & res in longum protraheretur, hanc rationem iniri opor-
tere. Vt duos pro ſe Caſtellanos Alphonſus, duos item Fernandus Luſitanos eligant,
notæ probitatis & fidei viros, qui ſolemnibus ſacramentis aſtricti, pari equitum nume-
ro ab inſidijs & violentia campum certaminis tutum liberumq; reddant, vt in tali re fie
ri ſolet. Paratum eſſe ſe intra triduum, quod ſua interſit, exhibere. Indecorum enim eſſe
tantis Principibus, negocium id in longius tempus differri. Quod autem de obſidi-
bus Alphonſus peteret, indignum nimis eſſe, Ioannam cum Iſabella conferri, longe ma-

ximum inter vtramque eſſe diſcrimen, quod cum omnibus, tum Alphonſo ipſi ignotum eſſe non poterat. Daturum ſe tamen Principem filiam obſidem, & alia inſuper quæ ad præſtandam fidem idonea forent. Rurſum Luſitanus, niſi Iſabella obſes deponeretur, omnia irrita ſibi videri reſpondit. Nam etiam ſi ipſi victoria obtigiſſet, bellum nihilominus aduerſus eam iterum ſuſcipiendum eſſe. Eo modo ſæpe ab vtroque miſſis remiſſiſque nuncijs, vbi neque acie dimicare velle, & ſingulari certamini cauſas Luſitanum quærere Fernandus intelligit, prope oppidum Taurum ad Durium flumen caſtra locat. Triduoque ibi ſtatiua habita ſunt. Quo tempore tanta commeatus inopia in caſtris fuit, vt ad decem denarios in eas menſuras annona peruenerit, quæ pridiæ duobus aut eo minoris venundabantur. Quæ res indies magis ingraueſcebat. Nullum enim frumentum aliunde in caſtra ſupportari poterat. Ex ijs namque oppidis & caſtellis, quibus circa Taurum Luſitanus præſidia impoſuerat, eorum præfecti cum magna armatorum manu egreſſi, frumentatum euntes prælio laceſſere, prædas vndique agere importata omnia intercipere, denique itineribus interclufis noſtros frumento facile prohibre. Quod cum Rex animaduertiſſet, de ratione belli cum Ducibus conſultare cœpit. Non erat enim, Luſitanum copia rerum omnium abundare, ſibi non commeatum modo, ſed pecuniam etiam deeſſe, vnde militibus ſtipēdia perſolueret, aliaq; ad vſum belli neceſſaria compararet. Præterea hoſtem obſidione premi non poſſe. Nam neque Durius vado tranſiri poterat, & vltra eum magna vi militum opus erat, quæ egredientibus oppido Luſitanis obſiſteret, quorum magna manus cum Rege mœnibus continebatur. Nullaſque deniq; ad impugnationem pontis machinas habere. Placuit igitur, ne maius in exercitu detrimentum indies fieret, caſtra moueri. Hoc autem cum militibus ijs cognitum eſſet, qui ex ciuitatibus in auxilium Regis conuenerant, indignari primum quod cum tantas copias Rex coegiſſet, quibus facile bellum patratum iri omnibus perſuaſum eſſet, ita diſcederet, quin aliquid memoratu dignum egiſſet, neque enim eam poſthac tantam vim militum contrahendi copiam fore. Deinde culpam in magnates reliquoſq; Duces transferre, quod ea Regi conſulerent, quæ non ex dignitate ipſius, ſed ex vſu atque dignitate ſua eſſent. Qui non contenti ſeditionibus belliſque priſtinis, nunc denuo protrahendi belli cauſas quærerent, vt interim ab vtroque Rege fauorem & præmia emererentur, ſuiſque priuatis commodis conſulerent, & poteſtatem Regiam imminuerent. Poſtremo aliquot eorum Regem ipſum adire, proceres criminari, quod fidem ei debitam non ſeruarent, quod aperte illi imponerent, quod ſuæ ipſorum vtilitatis potiuſquā dignitatatis Regię rationem haberēt. Sibi ipſi Rex prouideret, ſe ad omnia, quæ aggredi vellet, patranda paratos eſſe, Regem ſuum non deſerturos, quoad bellum conficeretur. Quæ cum magnatibus comperta eſſent, tumultus in caſtris oriri cœpit. His indigne ferentibus, quod a vulgo militum falſoque accuſarentur, dum ex commodo Regis atque e republica cuncta prouiderent, illis in ſuſpitione ſua atque accuſatione perſeuerantibus. Denique Rex, vt qui vtrorumque fidem integram eſſe ſciret, magnatum, qui vrgenti neceſſitati & damnis imminentibus occurrerent, militum, qui magna erga Regem ſuum pietate affecti nihil non formidarent, nunc hos nunc illos ſeorſum allocutus, magnates apud milites defendere, commeatum, rerumque aliarum inopiam excuſare, belli denique difficultatem oſtendere. Ad hæc militibus gratias agere, fidem collaudare. Sic animis eorum ſedatis, non amplius immorādum ratus, caſtra confeſtim mouere iuſſit.

Rex & Regina ex Segouienſi arce ærarium accipiunt, ex eccleſijs argenti dimidium. Villena & Requena capiuntur.

CAPVT. II.

Conclamaris vaſis caſtriſq; deſertis, Hiſpanus Methymnā, atq; ex Tordeſellis Regina eodem tendit, cœptumque eſt conſultari de conquirendis pecunijs, vndecūq; honeſte poſſent, neque enim erat vnde militibus ſtipendia ſoluerentur. Nam in ſuperiori militia iam exhauſtum erat ignotū illud argenti pondus & auri, quod Enriquus Rex in Segouienſi arce depoſuerat, quodque Andreas Caprarius arcis Pręſes idemq; eiuſdem Regis villicus Luſitano poſtulanti denegauit, Regique ac Reginæ vltro tradidit. Quo facto magnam ab illis gratiam init, & Marchionatu Moſano & perpetuo arcis præſidio atque alijs compluribus beneficijs donatus eſt. Cumque ex ſuperioribus bellis & ex præſenti rerum omnium perturbatione ciuitates & populi eſſent extenuati, non ſunt auſi ab illis mutuo petere, aut imperata exigere, ne exactio illa eorum animos alienaret, atque a ſe in aduerſarium transferret. Plæriſque omnibus viſum eſt, argentum, quod erat in eccleſijs diuino cultui dedicatum, in præſentes vſus debere mutuo accipi, idque non eſſe nouum, ſed iam inde ab antiquis temporibus atque etiam in lege veteri vſitatū. Vt pecuniæ & templorum vaſa, quæ ornamenti cauſa fuerant donata, in huiuſmodi neceſſitates conuerterentur, quando & in ipſam ędium ſacrarum vtilitatem erogatio illa eſſet ceſſura, neque minus emolumenti prouenturum eſſe eccleſijs & monaſterijs, vnde argentum illud tolleretur, ex tranquillitate, quam bene iuuante Deo ſperarabant omnes, quam ipſæ ciuitates & populi ex pace, quæ victoriam ſequeretur. Quid quod negocio confecto ſupererat tempus, in quo poſſent ablata multiplicato fœnore reſtitui. Quod ſenatuſconſultum cum ad Regem Reginamque delatum eſſet, principio auerſati ſunt, atque a tali ſacrilegio abſtinendum eſſe cenſuerunt. Sed cum illos præſens neceſſitas vrgeret, neque inſtans periculum remedij moram pateretur, coacti ſunt ad prouerbium illud, quod eſt frequens in ore Hiſpanorum. In extrema neceſſitate res Deo etiam dicatas non eſſe nefas ex ſacrario tollere. Conſtitutumque eſt, vt argenti dimidium tolleretur ex vaſis, quæ diuino cultui minus eſſent neceſſaria. Cautum eſt præterea eccleſijs, vt ex tricies centum millibus dipondium, quæ in belli auxilium ciuitatibus & populis imperata erant, ſolutio fieret. Quod eccleſiarum Præſules atque omnis clerus habita ratione temporum & Regiæ neceſſitatis non grauate fieri paſſi ſunt. Primoribuſq; monaſteriorum diui Hieronymi in ſua cuique prouincia ea cura demandata eſt, vt ſine vlla fraude argentum illud, aut tantum daretur, quantum fuerat acceptum. Interea Parietinus Comes, qui ſe Diui Iacobi militiæ Magiſtrum dici volebat, & Aegabrenſis Comes iuſſu Regis & Reginæ Magiſtrum a Calatraua & Vrenatium Comitem fratrem eius, & vtriuſq; patruelem Villenatium Marchionem bello laceſſebant. Atque imprimis ciuitatem Regiam, quæ grandi præſidio violenter a Magiſtro tenebatur, in libertatem aſſerunt, in obſequiumque Regis & Reginæ reducunt. Deinde ex eo oppido municipia, vicos, agros & caſtella, quæ ditionis Magiſtri erant, bello vaſtant, aut a tributarijs vectigalia exigunt. Quod negocium impedimento fuit, ne a Magiſtro in auxilium belli Luſitano auxilia mitterentur, cum neque ipſe ad Magiſtratus ſui tuenda loca ſatis præſidij haberet. Comes deinde Aegabrenſis ex certis cauſis in Beticam ſuam ſe recepit, in Comitem Pa-

rietinum omnem rei gerendæ curam reijciens. Ille vero ex ciuitate regia Veleſium ſe recipit, vt inde Marchionatus incolas infeſtaret, aut tributa exigeret. Sed incolæ, quod Luſitanos totamque factionem illam oderant, libentius Magiſtro quam Marchioni ſuo tributa reddebant. Villenates oppidani cum cernerent finitimis in locis Regium Præfectum, qui ſibi cum exercitu ſubſidio eſſe poſſet, arcem obſidione cingunt. Marchionis clientes & amicos partim trucidant, partim bonis ſpoliatos oppido fugant. Ex Tarraconenſi prouincia venere auxilio copiæ, quæ obſeſſos adeo coarctarunt, vt paucis diebus ſeipſos, arcemque victori dediderint. Villenatium exemplum cæteri Marchionatus incolæ ſecuti, partim ſponte ſua, partim formidine in imperium ſe regium tranſtulerunt, ſed omnes Rex & Regina in tutelam ſuam repoſuere ea lege, ne vnquam a corona regia, vt aiunt, abalienarentur. Requenatis quoque arcis Præfectus, quam Marchionis nomine præſidio tenebat, cum intelligeret oppidanos de arce obſidenda cogitare, præuertit & ipſe illorum conatus, arcemque Regi & Reginæ tradidit. His difficultatibus Marchio in anguſtias poſitus, neſciebat, quo ſe potiſſimum conuerteret. Angebant præterea illum reliquarum arcium ſuarum Præſides, vt mitteret pecunias, commeatus & ſubſidia, quibus poſſent munitiones fidei ſuæ commiſſas propugnare. Coactus eſt igitur quidquid militum habebat per cætera municipia, caſtella arceſque ſuas dimittere. Non minori rerum omnium difficultate laborabant Magiſter a Calatraua eius que frater Vrenatium Comes, & Dux Areuacorum alijque eiuſdem ſectæ fautores, qui ex eadem cauſa non poterant Luſitano auxilia promiſſa tranſmittere.

Agitur de concordia cum Luſitano, ſed fruſtra. Burgenſem arcem Rex obſidet. Regina Legionis Germanicæ turres.
Caput. III.

ATQVI Luſitanus videns ſe ab ijs deſtitutum, quorum pollicitationibus moliri res nouas cœperat, ſimul etiam regni ſui penetralia diripi, agros expilari, Nodarum & Alegretum teneri ab hoſte, cogitans copiarum partem ad patriæ tutelam remittere, petit ab illis ex pactorum conuentorum formula, mittant quinqꝫ mille illos cataphractos equites, quos ſe miſſuros ad commune bellum adminiſtrandũ polliciti ſunt, incuſans etiam illos, quod non ante miſerint, cum ſæpe fuerint ab ipſo requiſiti. At illi non minori perplexitate confuſi reſpondent, ſe habere in armis promiſſum exercitus numerum, ſed eo eſſe opus ad tuendas vrbes, oppida, caſtella & arces, quæ pro illo ſtabant, Se quoqꝫ ipſos multis periculis obnoxios, rerumqꝫ ſuarum detrimenta cotidie pati, vt illum ad regni faſtigium euehant. Quam temporis occaſionem Cardinalis Hiſpanus arripiens, ſecreto litteras ad Luſitanum mittit, conſulens, an placeret illi, vt cum Rege & Regina de concordia ageret, & quibus cõdicionibus ea de re vellet agi. Ad quę Luſitanus, cũ cerneret ſe deſertum ab ijs, quibus maxime fidebat, reſpondet ſibi placere cõcordiã, ſeqꝫ in Luſitaniã ſuã rediturũ, ſi cedatur ſibi poſſeſſione Tauri & Zamoræ vrbiũ, quas obtinebat, & Callaici regni, quæ omnia Luſitaniæ ſuę annecteret. Petebat inſuper magnã pecuniarũ vim, quas dicebat ſe in militũ ſtipendia reliquoſqꝫ expeditionis illius apparatus diſtribuiſſe. Ad hæc Luſitani poſtulata per eundem Cardinalẽ magno animo Regina reſpondet, tametſi omnia ſub dubia etiamnum fortuna belli pẽderent. Se tamen nõ permiſſurã, vt vel minimus vicus ex regno a maioribus ſuis accepto imminueretur, cum e diuerſo nihil magis animo ſedeat, quam quemadmodum imperij fines propagare

poſſit. Paſſuram tamen, vt pro redimenda Hiſpani orbis trànquillitate dependeretur illi tantum auri, quantum bonis viris vtriuſque partis æſtimatoribus videretur. Sed cũ ea de re vltro citroque per honeſtos viros ageretur, necꝙ ſatis inter partes cõueniret, nũcius a ciuitate Burgenſi eſt allatus, qui diceret: Ioannem a ſtunica, qui pro Areuacorum Duce patruo ſuo arcem præſidio tenebat, militum anxilio ad id miſſo eruptiones in vrbem crebras diu noctuꝙ facere, ciues trucidare, prædas in arcem conuehere, iamꝙ demolitum ex armorum vico ad tercentum domos, quæ fuerant arcis munitionibus proximę, necꝙ poſſe iam erumpentium impetus ſuſtinere, niſi quamprimũ ſibi mittatur auxilium. Lodouicum præterea cognominatum Acunia Burgenſem Epiſcopum, qui & ipſe factionem Luſitanam ſectabatur, excurſiones longe lateꝙ per agros facere, ad quas compeſcendas equitatum implorabant. Ad hunc nunciũ Principes grauiter cõmoti, curam animi quam acerrimam intendunt, vt ciuitati bene de ſe meritæ, & quę totius regni caput eſſet, ſemperꝙ habita fuiſſet, auxiliares copias quã primum mitterent, quas Rex cũ grãdiori exercitu mox ſequeretur, qui arcẽ obſidiõe cingeret. Subſidiariiſꝙ militibus dati Duces Alphonſus Arellanius, Comes Aquilarius, Petrus Manriquus, Xanthus Rogius, Stephanus Villacrecenſis. Qui cum primum in vrbem uenerunt, ſtationes quã maxime poſſunt arci admouent, atꝙ ædiculæ diuæ genitricis proximę, quã vallo, foſſa, balliſtis, tormentis, machiniſꝙ municrant, vnde facilius erũpere, cõmodiuſꝙ ciuibus detrimenta inferri poſſent. Ex arce præterea per muſculos egreſſi agros populabãtur, frumentatores lignatoreſꝙ intercipiebant. Rex vero, quo in ſtatu res eſſet, factus certior, cõuocato peditatu ex Aſturibus, Cantabris, Vaſconibus, finitimiſque populis, cum equitatu, quem pro tempore contrahere potuit, ſubſidio venire maturat. Venit quoꝙ eodem Alphonſus a Villa formoſa Dux ipſius Regis frater nothus. Venit magnus Comeſtabilis. Iubet Rex ab intima extimaꝙ vrbis parte muniri ſtationes, valloꝙ ac foſſa duplici arcẽ ędẽꝙ illã ſacrã cingi, ne cui aditus aut reditus pateret. Interim Regina, quæ Valladoliti manſerat, a Germanica legione nunciũ accipit: Alphonſum quendã cognomento Blancã ſecreto agere cũ Luſitano de tradendis turribus, quas vrbi ſuperimpoſitas præſidio tenebat. Illa vero nihil morata illuc proficiſcitur, ciues conuocat, arcis pręſidem accerſiri iubet, petit ab eo ſibi tradi munitiones, quoniam e republica id eſſet. At ille cũ tradẽdi morã faceret, prætextu ſarcinulas exportandi, nõ antea permiſit a ſe abire, quam imperata exequeretur, Xanthoꝙ a Caſtella munitioem traderet. Ordinatis deinde rebus ciuitatis Valladolitum rediit. Interim Rex non ceſſat parare ſcalas, balliſtas tormenta, aliaſꝙ machinas, quibus arcem oppugnaret, & quia ædes illa ſacra videbatur oppugnatu facilior, ſimul etiam quod ea capta obſidio anguſtius præmeretur, iubet intendi machinas, atꝙ quantũ fieri poteſt eccleſię admoueri. Inuadunt ædis munimẽta omni genere miſſilium, ſcalas applicant, graduſque per ipſos nituntur, propugnacula muri prenſare. At illi iam ſumma tenentes deturbant, oppugnatur, propugnaturꝙ vehementer, vtrobiꝙ cadentium gemitus, & plurima mortis imago. At Rex cum videret ſuorũ cædem, quamquam multo maiora damna inferebant obſeſſis, quam ab illis accipiebant, iuſſit tamen receptui canere, itaꝙ ab oppugnatione deſiſtere, vulneratos foueri, feſſos recreari. Ipſe vero pro concione omnibus collaudatis: præclarum, inquit, facinus hodie geſtum eſt a vobis milites fortiſſimi, quod hoſtibus intra munitionum ſepta circunuallatis maiorem cladem intuliſtis, quam vos acceperitis. Sed hoc vos conſolari poteſtis, quod illi contra patriam impia arma ſumpſerunt, vos pro patria in proditores inſurrexiſtis. Illos ſcelerum ſuorum grauiſſimæ pœnæ, vos pietatis veſtræ debita

præmia expectant. Illos indelebilis ignominia, vos egregium decus manet. Nunc igitur re bene geſta ite domos, curate corpora, voſq; oppugnationi caſtrinæ parate, quam non opinor expectaturos, niſi illos rerum omnium deſperatio agit pręcipites. Erant in ædiſ præſidio viri circiter quadringenti, quorum magna pars cæſa, maior vulnerata, reliqua exantlantis laboribus defeſſa erat. Deerant præterea illis non ſolum fouendis vulneribus medicamenta, ſed etiam victui neceſſaria. Itaque timentes inſequentis diei futuram multo acriorem oppugnationem, cœperunt de facienda deditione cogitare. Erat munitionis Præfectus Ioannes quidam Sarmentus Burgenſis Epiſcopi frater. Is paciſcitur cum Rege ſuiſque vitam membrorumque integritatem, quod facile impetrauit, non quod Rex victoriæ diffideret, ſed quod natura erat clęmentiſſimus, & quod volebat rem conficere minori ſuorum ſanguinis effuſione.

Luſitanus parat ſe ad ſoluendam Burgenſis arcis obſidionem, & Centifontani Comitis cum Luſitanis pugna tumultuaria.

Caput. IIII.

AEDIS munitione obtenta promouentur arci ſtationes, obſeſſi anguſtius laborant. Noſtris accreſcit potiundæ arcis fiducia, illis propugnandi deſperatio. Eſt in medio arcis impluuio, profunditatis immenſæ puteus, vnica obſeſſorum aquationis ſpes. In hunc Rex imperat a ſex partibus agere cuniculos. Quos cum hoſtes præſentiſcerēt, cœperunt & ipſi tranſuerſarios effodere. Neque ſegnior in viſceribus terræ oppugnatio erat, quam in ſubdialibus. Sed eorum, qui obſidebantur, eo deterior condicio erat, quod numerus cotidie imminuebatur, creſcebat rerum omnium penuria. Eos tamen vnica fauebat auxilij ſpes, quod a Luſitano expectabant, idq; cum viderent differri, mittunt litteras cum mandatis ad Areuacorum Ducē, ſignificantes, in quanta rerum omnium difficultate verſarentur, futurumque, vt non poſſent diutius obſidionem hoſtium ſuſtinere. Habebat Areuacorum Dux in ciuitate illa complures clientellas, tum per ſe ipſum partas, tum a maioribus veluti hæreditario quodam iure ſuſcœptas, ex eo tempore, quo arx ſub fide publica fuerat ab Hiſpano Principe Stunicarum familiæ credita. Erat illius arcis præfectura non ſolum honorifica, ſed etiam firmiſſimum ſui patrimonij fundamentum, quod alioqui ab Aquilone in Auſtrum per totam Hiſpaniæ latitudinem diffunderetur, Is itaq; cum accepiſſet, præſidearios ſuos in tanta rerum omnium anguſtia verſari, dat eidem Ioanni Sarmento litteras cum mandatis ad Luſitanum, quibus facit illum omnibus de rebus, quæ apud Burgos gererētur, certiorē. Quodq; ſi caſtellum illud, a quo, tanquam a capite, Hiſpanię regnum Caſtella eſt cognominata, in hoſtium poteſtate deueniret, ſe non modo facturum grandem patrimonij ſui iacturam, ſed neq; ipſum quidem facile regnaturum, ſi ex regni culmine deturbaretur. Cū præſertim vtriuſq; partis fautores, & qui ſe indifferentes continebant, in hoc vnum certamen oculos coniecerint, ſpectantes, quem fortuna rerum ſequatur euentum, haud dubium, inclinaturos omnes ad victorem ſtudia ſua. Quare ipſum orabat, obteſtabaturq;, vt obſeſſis quāprimū ferret ſuppetias, niſi mallet hoſtibus cū regni poſſeſſione victoriā tradere. Stimulatus eo nūcio Luſitanus, reputās ſecū vera eſſe omnia, quę ab Areuacorū Duce dicerētur, tametſi habebat copias īminutas ex eo nūero, quē a pricipio belli ex Luſitania ſecū adduxerat, ꝗ pars ſuorū deſiderio ex lōga mora in patriā redierat,

pars ex cæli mutatione morbo erat extincta, pars in tumultuarijs quibuſdã pugnis profligata, ſtatuit tamen quantum poſſet exercitum contrahere, opemque obſeſſis ferre, anteaquam de facienda deditione cogitarent. Tauroque profectus Areuacum ſe cũ præſenti exercitu contulit. Cui ſe Archiepiſcopus Toletanus & Villenas Marchio coniunxerunt, perpulchre aliquot inſtructas cohortes ſecum adducentes, eidemque non modo auxiliares manus, ſed etiam fidem ſuam iterum addixerunt, ſeque non agnituros alium Hiſpanorũ Regẽ atteſtati ſunt. Erat illa tẽpeſtate Regina Valladoliti, quæ facta certior de aduentu hoſtis Areuacum mittit præfectos cum cohortibus ad loca finitima, Gutterium Cardenium quæſtorem ſuum maximum Methymnam ad campum, Ioannem Syluium Comitem Centifontanum Vlmetum, qui non paterentur Luſitanos libere per agros vicoſque excurſiones facere. At Centifontanus Comes iuuenili ardore commotus egregium aliquod facinus moliri non deſinit, rectaque Areuacum profectus, vbi ſe Luſitani continebant, in condẽſo quodam ſpineto inſidias collocat, mittit excurſores, qui agros populentur. Quos ingentẽ præ ſe agentes prædam Luſitani facta ex oppido eruptione e veſtigio inſequuntur, quoad uentum eſt inſidias. Vnde Comes prodicus iubet ſigna inferri, anteaquam ſubſidio augeretur hoſtium numerus, qui haud dubie erant adhuc multo plures. Militum ſententia fuit anceps, erant enim qui dicerent cedendum eſſe tempori, propterea quod omnia eſſent hoſtibus ſuperiora, numerus amplior, ex quiete peditum equitum equorumque recens alacritas, a tergo ſubſidia in horas ſuccedentia. Noſtris vero militum paucitas, ex noctis heſternæ laboribus corporum laſſitudo, auxiliorum præterea nulla ſpes. Quare canendum eſſe receptui cenſebant, anteaquam hoſtes ab exploratoribus cognoſcerẽt, non eſſe diſpoſitas, quas timerent, alteras inſidias. Alij dicebant turpem eſſe fugam, neque committendum, vt Luſitani aliquando poſſent dicere, Hiſpanos ab ipſorum conſpectu fugiſſe. Dum tempus conſultando teritur, iam ultimis noſtrorum excurſoribus primi Luſitanorum inſtabant, neque poterant pauci multorum impetum ſuſtinere. Miſſi qui ferrent opem laborantibus, creſcunt vtrinque paulatim auxilia, donec totis viribus pugnari cœptum eſt. Editur ſtrages maxima. Comes vero cernens hoſtium auxilia increbreſcere, ſuos vero partim occiſos partim vulneratos, partim ex multo labore defeſſos in proximam ſe verrucam recipit, collectiſque ex pugnis reliquijs Vlmetum contendit. At Luſitani non incruenta victoria potiti cum erepta ex hoſtibus præda ſpolijſq; Areuacum rediere.

Regina Luſitanum Burgos euntem ſubſequitur, Pallantiæque
reſidet, Comes Beneuentanus Baltanaſij capitur.

Caput. V.

LVSITANVS interim non ceſſat partium ſuarum fautores, vt ad præſcriptum diem ſibi adſint, conuocare, &, quam maximis copijs ferre opem obſeſſis feſtinent, hortatur. Ipſe cum Archiepiſcopo Toletano & Marchione Villenati Pinnam fidelem, quod erat Comitis Vrenatis oppidum, proficiſcitur: vt illic auxiliares copias exſpectaret. At Regina eius rei facta certior Pallantiam ire properat. Erat in comitatu illius Cardinalis Hiſpanus, & Architalaſſus, Comeſque Beneuentanus, & alij complures Hiſpanorum viri principes. Dimittitque exploratores & excubias, qui capient hoſtis conſilia, vt quum primum iter arripuerit, faciant ſe certiorem, vt illum a tergo inſe

queretur, ſi Burgos ad ſoluendum obſidionem ire contenderet. Simul etiam, vt hoſtibus cõmeatus intercluderet, diſponit præſidia in locis Pinnę Fideli finitimis, inter quos erat Baltanaſium oppidulum neque arte neque natura ſatis munitum, ſed muro ſemiruto foſſaque non bene eruderata. Hoc ſibi Comes Beneuentanus præſidio ſuorum collocando depoſcit, vnde multa incommoda hoſtibus inferre poſſet. Stationes in locis iniuriç obnoxijs diſponit, vigiles Circitoreſque diſtribuit, ne aduentu hoſtium repẽtino opprimatur, alioqui erat animo tam excelſo, vt nihil a partis aduerſæ copijs omnibus formidaret. Socij vero, clientes, familiares, & amici Comitem hortabantur, vt locum nõ multo negocio munitum deſereret. Neque enim Luſitanos quieturos quoad illum ex munitione tam propinqua deturbent, idq; haud difficulter effecturos, quando tot aditus oppugnationi paterent. Sed ille neq; precibus neq; exortationibus ullum reliquit locum, quin potius in incœpto præſtans excurſores cotidie mittit, qui populẽtur agros, pabulatores, lignatores frumentatoreſq; intercipiant. Atqui Luſitanus videns ſe ab hoſtibus contemni, paucoſq; intra macerias parieteſq; potius quam muros ſe continentes commeatus ſibi intercludere decernit Caſtellum oppugnare, atq; tam inſigne opprobrium ex oculis tollere. Arripit iter nocte intempeſta, atq; ſub lucem per ruinoſas murorum partes Caſtellum agmine octipartito iubet oppugnari. Muri erant formacei ex terra ſine calce, quos longa dies & ruina cæli deiecerant, magnaq; ex parte per interualla nudauerant incolas. Eos aditus Luſitani inuadunt. Stationarij milites vigilum Circitorumq; clamore excitati ad loca ſibi deſignata accurrunt, ſeq; ab hoſtibus non tã muro quam acie defendunt. At Comes hortatur ſuos, quemq; nomine proprio cum honoris præfatione appellans ſtationes circuit, laborantibus auxilia ſubmittit. Hinc ſpes oppidi capiundi, illinc deſperatio, ſi hoſtis admittatur, vtrorum animos irritat, neutris pedem referentibus. Editur vtrobiq; ſtrages maxima, vis vi repellitur. Atq; ita partim inſtando, partim cedendo pugnatum eſt ad horas veſpertinas. Bis Luſitani fuerant intra munitiones recepti, biſq; ſublato clamore Beneuentani hoſtem in murorum ruinas deturbant. Sed tandem per muri partem difractam irrumpunt Luſitani, obſtantes impellunt, fundunt, fugantque per vias, omnia diſturbant. Comes cum paucis ex ſuorum numero angiportum quendam occupat, vbi fortiter pugnas vulneratur, capiturque. Luſitanus ea victoria ſpolijſque ſuperbus cum Comite alijſque principibus viris quaſi in pompa triumphi præmiſſis Pinnam Fidelem redijt. Eam calamitatem Rex & Regina magis quam pro materia ægre tulerunt. Nam præter id, quod Pimentelorum familia eſt in Hiſpania facile princeps, Comeſque ipſe per ſe vir ingentis animi, atque rei militaris peritiſſimus, talem amicum tamque obſequentem ſuæ partis ſocium amiſiſſe, non poterant non dolere. His duabus cladibus per præfectos acceptis Regina ſecum reputans, hoſti ex victoria elato creuiſſe animos, ſimul etiam, quod rumor increbreſcebat, illum habere iter ad Burgenſis arcis obſidionem ſoluendam, contrahit præſidia, quæ per locos hoſti finitimos diſpoſuerat: vt cum primum ille caſtra moueret, ipſa e veſtigio conſequeretur, copiaſque ſuas cum mariti Regis exercito iungeret, aut ex communi conſilio alter a fronte, alter a tergo hoſtem ancipiti pugna diſtraherent. Rex quoque non ceſſat interea obſidionem vrgere, tormentis ac machinis munitiones pertundere, cuniculos in arcem agere. At Luſitanus videns noſtrorum vigilãtiam, alterius in obſidione præmenda, alterius in auxiliaribus copijs vndiq; contrahẽdis, ſeque duobus exercitibus futurum imparem, ſi foret illi collatis ſignis cum hoſte decernendum: ſimul etiam, quod audiebat, Zamoranos velle ad hoſtes deficere, diuertit ab

inſtituto itinere, vt Zamoram Taurumq; validiori præſidio firmaret, putans illas duas vrbes eſſe regni futuri vel maxima fundamenta, propterea quod erant & ciuibus frequentes & Luſitanię ſuę confines, eoque conſilio Areuacum redijt. Erat Areuacorum Ducis coniux Leonora ex Pimentelorũ familia Beneuentani Comitis ſoror patruelis, quæ illis temporibus non modo omnem Ducatus adminiſtrationem ſuſtinebat, ſed etiam coniugis affectus moderabatur. Ea cum Luſitano agit, quemadmodum Comes cũ ſocijs, qui in eadem fortuna fuerunt, ex fide, quam victi victoribus dederant, ſoluerentur, ea conditione vt partis aduerſæ arma non iuuarent. Dantur obſides Comitis filius primogenitus, tria oppida ornatiſſima ſequeſtro ponuntur. Maiorica, Portellum Villa alba, quæ Luſitanus firmiſſimo præſidio inſtruxit. Comes itaque ſolutus fide, tametſi magnis conditionibus inuitaretur, vt ſtudia ſua in Luſitanum transferret, noluit acquieſcere, ſed in reliquum belli tempus medium ſequeſtremq; ſe exhibuit.

Marchio amiſſa Ocania, quam præſidio tenebat, Luſitanum hortatur, vt traiectis montibus ad Carpetaniam veniat.
Caput. VI.

ANNO inſequenti, qui fuit a ſalute Chriſtiana ſextus & ſeptuageſimus ſupra milleſimum quadringenteſimum, in ipſo ſtatim anni exordio Ocanienſes, quibus Marchio grauiſſimum impoſuerat præſidium, cœperunt agere cum Centifontano Comite eumq; Ioanne Ripario, qui eo tẽpore Toleti commorabatur, de tradendo per illos municipio Regi & Reginæ, modo ipſi ad tempus adeſſent cum exercitu. Atq; imprimis oppidanos ob ſuſpicionem domo pulſos a Marchione reuocant, vnoque omnium conſenſu præſidiarios milites oppido pellunt. Accurrunt extemplo a Centifontano Comite ſubſidia, quę ſequitur cũ Toletanis cohortibus Ioãnes Riparius. Regina eius rei facta certior oppidum Roderico Manriquo Spathiferorum Magiſtro tradi iubet. Hoc nuncio permotus Marchio, ſimul etiam videns opes maximas & patrimonium, quod a patre acceperat ampliſſimum indies minui, cõmeatum a Luſitano petit, & quam maximis poteſt itineribus in Marchionatum ſuum peruenit, vbi comperit omnia multo deteriori conditione, quam ex nuncio acceperat. Vrgebat illum omni ex parte hoſtis acerrimus diui Iacobi militiæ Magiſter, nitebaturque paucis oppidulis, quæ ſupererant, ſpoliare. In qua rerum omnium difficultate poſitus dat litteras ad Luſitanum, commemorans quanto ſtudio & fide ſit illius ſigna ſecutus, quodque ſibi pollicitus fuerit eo tempore, quo illi vxorem nuptui tradidit, ſe pro illius capite ac fortunis dimicaturum, neq; paſſurum, vt quicquam detrimenti pateretur, non etiam ſi ſciret omnes vires ſuas fortunæ belli opponere, addebat inſuper, quod noluerit ſequi partis aduerſæ duces, quamquã magnis conditionibus inuitaretur. Nunc vero eo ſe calamitatis deueniſſe, vt parum abſit, quin non omne patrimonium a ſuis maioribus acceptum amittat. Quam iacturam non tam eſſe ſuam, quam ipſius Regis, ad quem pertinebat, ſuarum partium ſtudioſos tueri, atque ſeruare incolumes. Itaque orabat, obteſtabaturque Regem, vt eum exercitu copijſque omnibus quamprimum Taurinos montes trajceret, conferretque ſe Madritum, quod oppidum cum arce ipſe præſidio teneret, futurum namque, vt inde commodius aſſequeretur, quod concupiebat. Erant namque in ea regione Madrito proximi Archiepiſcopus Toletanus, atque Magiſter a Calatraua,

qui eſſent in totã prope Carpetania facile principes, ſuas quoqꝫ vires non eſſe adeo exhauſtas, vt ex cæde, quam eſſet hoſtibus illaturus non ſequeretur ſanguis. Quod ſi Madriti vellet conſidere, fore vt Ocania imprimis recuperetur, atque deinceps Toletani, ac totius Carpetaniæ Luſitaniæqꝫ proximę vrbes, municipia, & caſtella ſe illius fidei, maieſtatiqꝫ dedant. Eſſe præterea in Bætica Marchionem Gaditanum, qui Aſindum armis, & equis, oppidum perquam nobile, firmiſſimo teneret præſidio, & Alphonſum Aquilarem, qui Cordubam, qua nulla eſt in Bætica ciuitas equitatu frequentior, quaſi vnum e ſuis municipijs poſſideret, vtrumqꝫ duarum ſororum viros vtrumque rei militaris peritiſſimum. Eſſe alios complures, qui cum primum audierint ipſum cum præpotenti exercitu in Carpetania conſediſſe, declaraturi eſſent animi ſui ſenſum, quem ante hac occultauerint. Quod ſi ſuis rebus afflictis, vltimæqꝫ neceſſitati non opitularetur, neminem eſſe tam perditum, tamqꝫ conſilij inopem, qui vellet ſequi ducem, cuius animum ſuorum cura non teneret. At Luſitanus exhortationes querelaſqꝫ Marchionis ad proceres, ſenatumqꝫ ſuum refert, illorumqꝫ ſententiam exquirit. Omnibus viſum nullo modo illi montes eſſe traijciendum. Aſſerebantque rationes complures, cur illud neque cogitandum quidem eſſet, atqꝫ illam imprimis, quod ſemper is habitus eſt Hiſpaniarum Rex, qui poſſideret citerioribus Hiſpaniæ oppida Valladolito & Methymnæ adiacentia, in qua ipſe obtinebat duas vrbes, & ſitu, & ciuium frequentia munitiſſimas, atqꝫ Luſitaniæ ſuæ finitimas Taurum, Zamoramqꝫ, quas haud dubie videbatur ire perditum, ſi præſidia inde transferret, aut cum exercitu longius diſcederet. Quid quod omnes interpretarentur illam non diſceſſionem, ſed fugam, cum eſſet hoſtis in conſpectu, iam iamqꝫ decernendum eſſet ferro, vtri Deus victoriam vellet tradere. Reſcribit itaqꝫ Marchioni, vt conſuleret interim rebus ſuis, qua ratione melius poſſet: ſe daturum operam pollicetur, vt cum primum per temporis occaſionẽ poſſet, omnia damna reſarciantur, amiſſa reſtituantur, ſeque illum ampliſſimis beneficijs cumulaturum. Hoc Luſitani reſponſo conſternatus Marchio, cœpit animo fluctuare, occaſionẽqꝫ, modo honeſte poſſit, ad Regem Reginamqꝫ deſciſcendi quærit, modo ſibi amiſſa, ex quo Luſitanum ſequi cœpit, reſtituantur. Erat eo tempore Tauri Luſitanus, qui cum accepiſſet Zamoranos de prodenda hoſtibus vrbe cogitare, eo profectus coniurationẽ patefecit, quattuorqꝫ ex primoribus oppidanis deprehẽſis non eſt auſus in illos iure ſuo vti, metuens ne per tumultũ populus concitaretur. Regina quoqꝫ vidẽs hoſtem a mittendis ad Burgenſem arcem auxiliaribus copijs deſtitiſſe, & ipſa Valadolitũ redijt, pręſidiaqꝫ, quã maxime poteſt, in vicinis locis diſponit, ne libere per agros vicoſqꝫ Luſitani vagarentur. Neqꝫ ceſſat interim blandicijs, donis, pollicitationibus, precibuſqꝫ aduerſæ partis ſectatores pellicere.

Zamoram Pontis, atqꝫ vrbis præter arcem Ferdinando facta deditio.

Caput. VII.

ERAT Zamoram, Pontis præfectus, quemadmodum in ſuperioribus dictum eſt, Franciſcus Valdeſius, qui fuerat quondam ipſi Regi atqꝫ Reginę familiaris, & a quibus honoribus ampliſſimis, atqꝫ muneribus fuerat donatus. Cum hoc agit Regina, vt ſibi Pontis munitionem tradat, aditumqꝫ in vrbem patefaciat. Non abnuit ille conditionem. Cum Petro Mazaricco, quem ipſe Pontis præfecturæ ſubſtituerat,

de re commentatur, qui cum eſſet vir bonus, idemque pacis amator, Franciſcum impellit, vt Reginę per omnia obſequatur. Conſtitutum eſt, vt Rex ab obſidione Burgenſi adſciſceretur, ſine quo tantā rem non poſſe peragi exiſtimabatur. Neq; enim ſola modo Pontis munitio, ſed & tota ciuitas cum Luſitanorum principe, vna opera videbatur tradi. Huius conſilij perpauci fuére conſcij. Rex eius negotij factus certior, ſimulat ſe minus recte valere, & quo valitudinē ſuam commodius curare poſſet, velle ſe intra cubiculum ad paucos dies continere. Obſidionis curam fratri Notho reliquiſq; primoribus, qui cum eo tunc erant cōmunicata re commendat. Ipſe cum duobus tantum ex familiariſſimis, de media nocte Valladolitum arripit iter. Nec latere potuit Luſitanū ea res, ſiue quiſpiam ſecretum prodidit, ſiue quod audiebat exercitus ab hoſtibus conuocari, ſiue quod multis ſuſpicionibus, non nimium fidebat iam Franciſco illi Valdeſio. Quem iubet Rex ad ſe accerſiri. Reſpondēt ſui, abijſſe neſcio quo. Statuit ea nocte ſiue dolo ſiue viribus Pontis munitiore potiri. Mittit Ioannem Porrium, qui erat Valdeſij propinquus, atque omnium conſiliorum ſocius, qui diceret Petro Mazarieco, qui præſidio Pontem obtinebat aperiret Pontis aditus, ſimulans ſe ea nocte milites transflumen velle mittere, qui hoſtium fines popularentur, re autē vera, vt intra munitionem recepti, præſidem cum præſidio loco deturbaret. At præſes id quod erat ſuſpicatus reſpondet, non eſſe illud tempus quo deberent armati intra arcem recipi, ſe tamen poſtridie ſub lucem imperata facturum. Quod reſponſum tametſi viſum eſt Luſitano ſuſpicionis aliquid habere, expectat tamen euentum rei prope diem declarandum. Interea præſes ex immani lapide ducit alterum murum a parte munitionis interiori, quæ ſpectat vrbem, nunciumq; ad Ferdinandum Regem mittit, qui dicat conſpirationem eſſe detectam, Luſitanoq; eſſe in animi Pontem oppugnare. Quamobrem properaret ferre ſuppetias, niſi mallet cum Ponte ſpem omnem potiundæ vrbis amittere. Prima luce mittit Luſitanus Ioannē Illum Porrium cum equitibus centū cataphractis, qui iuſſa exequerentur. Qui cum ad Pontis primum acceſiſſent caput, ſagittis, ſclopetris, lapidibuſque, pulſi fugatiq; ſunt, inclamatumq; eſt a pręſidiarijs, Ferdinandum, atque Eliſabēn ſe agnoſcere Hiſpaniarum principes, at præterea neminem.
Quæ vox cum ad Luſitanum perlata eſſet, ira percitus omnes ad arma vocat, ipſeq; armatus adeſt; Pontemq; omni tormentorum genere oppugnari iubet. Milites vero partim indignatione, partim ſui Regis pudore, partim formidine commoti, teſtudine adacta, munitionis portas incendio corripiunt, putanteſq; nihil eſſe aliud quod aditus intercluderet, non ſine maxima clade irrumpunt. Cumque negotium ſibi iam confectum exiſtimarent, offendunt alterum murum a parte munitionis interiori.

Pugnatur vtrinque vehementer, hi vt vallum quod obſiſtebat demolirentur, illi vt vallum cum vita propugnarent. Luſitanos tamen ab incœpto arcebat fumus ex incendio, quod ipſi portis admouerant, quodq; ex tanta ipſorum multitudine cum pauci pugnarent, plures vulnerabantur, nullum namque telum erat inane, cum ediuerſo Pontani præter laborem ſudoremque defendendi, nullum aliud detrimentum ab hoſtibus acciperent. Durauit ea oppugnatio, a prima luce ad horam eius diei veſpertinam, cum interim Luſitanus non ſuorum ſtrage permotus, non quod tanto diſpendio nihil proficiſcebatur, ſuos exhortari non ceſſat, quemque ex amicis nomine appellans, ſtimuloſque admouens, increpans etiam ſegniores, quæ res illos haud dubiam in mortem adigebat. Atque illum ſic affectum: Archiepiſcopus Tolenanus hunc in modum alloquitur. Non eſt mihi ignotum clariſſime Rex indignationem

iſtam in proditores illos eſſe iuſtiſſimam. Sed quid opus eſt tanta ſanguinis effuſione, vbi nihil proficitur? Quod ſi te in vltionem ira præcipitat, non minus commiſeratio in tuos reuocare debet. Audiui ego quendã ex numero illorum ſeptem, quos Græcia iactat ſapientes dicere ſolitum, victoriam non eſſe optandam, quæ ſanguine conflatura eſſet. Quid igitur ille diceret de pugna, quæ ſine effectu cruore redundat? Vides quanta fiducia, vel conſtantia potius, patientiaq́ꝫ, rebelles illi Pontis munitiones tueantur. An putas id futuros fuiſſe, aut te pręſente tale aliquid auſuros, niſi expectarent quam celerrime ſibi auxilia miſſum iri? Noui ego hoſtium mores, neq́ꝫ omiſſuros tantam ſibi oblatam occaſionem. Quod ſi a me princeps optime, ſententiam exigis, cenſeo tempori cedendum, neque expectandum quoad hoſtes robore ac numero plures intra mœnia recœpti ſint, neque arbitror cum illis eſſe pugnandum, per vrbis vias, per domos, perque religioſa Deorum templa, cum præſertim habeamus ipſos ciues nobis infenſos, atque in partis aduerſæ ſtudia pronos. Luſitanus hac Archiepiſcopi oratione perſuaſus, iubet ab oppugnatione receptui canere, timensque ne quid per tumultum populus auderet, conclamatis vaſis imperat ſuos omnes in armis excubare. Comportatiſque in arcem ſarcinis, omnique precioſa ſupellectili, de media nocte cum noua coniuge Taurum proficiſcitur. Quem ſecutus eſt Porrius ille Ioannes, veritus iram principum, quos iampridem offenderat; Vix dum Luſitanus diſceſſerat, cum e veſtigio Aluarus Mendozius, cum exercitu per alteram portam vrbis ingreditur. Luſitanorumque reliquias per totam ciuitatem ſparſas, explorat, ſpoliat, comprehenditque, quorum bona pars ſe cum omni re ſua in ædem recipit maximam. At Mendozius templum obſidione cingit, ſummiſque viribus oppugnat, illi contra, ſe acriter defendunt. Adeſt ſub lucem ipſam Ferdinandus ipſe Rex, cum Archithalaſſo, Duceq́ꝫ Albano, alijſq́ꝫ principibus, viris eiuſdem cauſæ ſtudioſis. Quos Luſitani cum cernerent intra mœnia receptos, cœperunt ipſi priores, de deditionis condicionibus agere, vt ſoſpites cum rebus, quas poſſent comportare, ſecum dimitterentur. Quod Rex clęmentiſſimus haud difficulter indulſit, & quod natura mitiſſimus erat, & quod nolebat in tam parui momenti negotio tempus conſumere, cum præſertim ad arcis oppugnationem, cui potiſſimum intendebat, eccleſia illa, quod arci proxima erat, plurimum conducebat. Luſitani facultate abeundi data, ſe cum bonis ſuis omnibus ad Regem ſuum conferunt. Quos vt conſolaretur, ſimulat fiduciam, ſimul etiam vulgo iactare cœpit, totum hoc regni potiundi negotiũ non conſtare, capiendis, amittẽdiſque arcibus, caſtellis, aut vrbibus, ſed vno prętio, in quo decernendum foret in Hiſpania regnaturus. Mittitque continuo ad filium Luſitanorum principem deſignatum, literas cum mandatis, quibus imperat, vt omne Luſitaniæ robur, in vnum exercitum contrahat, ſibique quam cum maximis poſſit copijs, cum primum euocaretur adſit. Rex vrbe potitus, metati bona Ioanniſque Porrij aliorumque rebellium publicat. Atque imprimis murum, vallo, foſſaque munitum, inter arcem & vrbem duci iubet. A parte quoq́ꝫ vrbis extima, vndecim munitiſſimas ſtationes diſponit, firmiſſimiſque præſidijs inſtruxit Imperat præterea ex locis finitimis omnia tormentorum, machinarumque genera conportari, & reliqua omnia parari, quæ obſidioni, oppugnationiq́ꝫ futuræ vſui forent.

Burgen. Arcis obſeſſio continuatur. & quæ ab vtraque parte fiunt exponitur.

Caput. VIII.

DVM hæc ad Zamoram geruntur, Burgenſis interim arcis oppugna
tio non ceſſat, ſed neq; præſidiorum crebræ in obſeſſores vrbemq; eru
ptiones, vnde crebri ab vtraq; parte milites cadebant. Sed cum vide-
rent obſeſſi ſuorum numerum cotidie minui, hoſtium vero augeri, decre
uerunt ſe intra munitiones continere, rem ſatis magnam ſe facere arbitran-
tes, ſi fidei ſuæ arcem commiſſam tuerentur. Quæ res obſeſſores admonuit, ſtationes
arci ad iactum lapidis admouere. Ex qua vicinitate, orta eſt ab vtraq; parte colloquẽdi
familiaritas, illis iactantibus ſe in dies Luſitani auxiliũ expectare, idq; ſe pro comperto ha
bere, Gallorũ quoq; Regem aduentare cũ ingentibus copijs, populaturũq; Vaſconum
Cantabrorumq; fines, tandẽ longa obſidione feſſis opem laturum, quæ ſpes faciebat eos
obſtinatiores, inclamitabantq; diu noctuq;, voce quadã ſtentoria geminantes identidem
Alphonſi, atq; Luſitaniæ nomen. At noſtri contra, o ſtulti dicebant, qui ab vſq; Lu-
ſitania expectetis auxilium in Cantabrorum finibus poſiti, qui in Gallorum leuitate ſpes
veſtras poſueritis. Operituri, atq; temeritatis veſtræ pœnam prope diẽ luituri, non pu
det vos pro illis ſtare, quorum maiores maioribus veſtris ſemper fuere hoſtes? Ecquis
putaret Zamoranos Luſitanio finitimos paucorum potentia oppreſſos, ad nos deciuiſ-
ſe, Burgenſes uero Caſtellanorum columen a ſuis principibus Caſtellanis ad Luſitanos
deficere? Reſipiſcite miſeri ciues, atq; ad vos tandẽ redite. Reuocate in mentẽ ueſtram
vulnus, quod vobis cotidie obijcitur, ſub Ioanne primo horum principũ noſtrorũ pro
auo acceptum, Qui cum Beatricis vxoris dotali iure regnaturus eſſet, vſq; adeo Caſtel
læ Caſtellanorũq; nomen illis fuit odioſum, vt potius ſint paſſi Magiſtrum Auiſium,
quãuis Nothum & ex profeſſione fratrẽ religioſum, nihilq; ad illum regni adminiſtra-
tione pertinente, in Luſitania regnare, quã Regem Caſtellanorũ ipſis præſidere. Nunc
vero vos cum habere poſſitis Regem Caſtellanũ, Caſtellaniſq; Regibus procreatũ, con-
iugaliq; fide cum vera indubitataq; Ioanni ſecundi Regis filia, legitimaq; hærede, potius
ſequimini generis inuiſi Regem, præſertim coniunctũ matrimonio vxori ex turpi adul-
terio cõceptæ? Qui neq; vobis auxilio eſſe poteſt, neq; veſtri laboribus quos ipſius no
mine exantlaſtis, gratiam referre, qui ex medio itinere, cum ad vos laturus auxiliũ pro-
peraret, noſtrorum principum timore reuocatus Zamoram quaſi ex limine ad ſui re-
gni latebras fugituras ſe recipit, atq; inde iterum pulſus Taurum hoc eſt ad latronum
ſpeluncam potentiſſimus iſte Rex veſter aufugit. Circumſpicite demum o miſeri ci-
ues, & cernetis, bonam murorum partem tormentis machiniſq; labefactum impendere,
quæ ſi vos deſtituerit nudos, ſaciabitis, opinor, ſanguine veſtro inimicorum hoſtiumi-
que oculos, atque vxoribus, natis, cognatis, affinibuſque ſpectaculum perquam triſte
exhibebitis. Itaque dum licet, ad victorum potius clementiam miſericordiamq; con-
fugite. Mitiſſimi ſunt, erroribus veſtris ignoſcent. Neq; vos ſolum vobis reiq; pu-
blicæ veſtræ, ſed & opes, dignitates, & omnia ornamenta veſtra reſtituent, atq; etiam
fortaſſe cumulabunt. His vocibus obſeſſi viſi ſunt paululũ acquieſcere. Videbãt nãq;
propemodum vera eſſe, quæ ab hoſtibus dicerentur, atque illud imprimis, quod muri
pars maxima, ruinam minabatur, quodq; auxiliorum nulla ſpes certa eſſet, quodque
commeatus in dies minueretur. Erant tamen qui dicerent, potius illis eſſe parendum,
quam faciendam turpem deditionem. Alij non poterant adduci, vt putarent ſe auxi
lio ab Areuacorum duce deſtituendos, aut conſilio ſaltem, aut admonitione quid eſſet il-
lis faciendum. Plæriq; tamen cenſebant non eſſe illis vltimam neceſſitatem expectan

dam, cum victor daturus eſſet, quas vellet conditiones, non quas victi peterent. Dum
tempus conſultationibus teritur, pars muri ad longitudinem paſſuum viginti repente
corruit, alterumq; patefecit, quem illud ipſum metuentes, in ſubſidium ex terra fecerant,
qui & ipſe cum tormentis pertundi cœpiſſet, alterius muri collapſi impediebat, quo mi-
nus ſolo æquaretur. At præſes animo iam conſternatus, quod neq; muri poſſent illum
ab hoſtibus dirimere, quodque præſidiarij milites partim vulneribus, partim lango-
re, partim laſſitudine, atq; ſimul omnes cunctarum rerum penuria laborarent, cœpit
aſſentiri illis, quorum ſententia fuerat, agendum eſſe conditionibus, quibus ſe victori
dederent. Conuocatoq; ad id Comeſtabili, cui Rex diſcedens fratriq; Notho ſummam
belli commiſſerat, pacti ſunt ſe tradituros arcem, ſi a Rege Reginaq; vitæ incolumitate
atq; erroris venia & bonis amiſſis donarentur. Sub his pactis conuẽtis Regina ex Val
ladolito accerſitur, illa properanter Burgos venit, arcem recipit, rebelles venia condonat,
illiſq; bona reſtitui iubet. Compoſitiſq; ciuitatis clariſſimæ rebus, Valladolitum re-
dit, atq; inde Tordeſellas, vt eſſet hoſti propior, ad incutiendũ terrorem, captandumq;
quid ille conſilij caperet, & qua ratione cum illo eſſet belligerandum. Per idem tẽpus
venit eodem, Petrus Stunica Ducis Areuacorũ filius primogenitus qui diſſidebat plu-
rimum a via, cui pater inſtiterat. Nam & ipſius obſequia in Regem Reginamq; fuerant
non obſcura, ſemperq; de illis bene ſentiebat, honorificeq; loquebatur, quod ipſum prin
ceps non latebat. Is cum primum facta eſt Reginam alloquendi copia, cœpit expo-
nere quanto ſtudio ac diligentia, quanta abſeruantia & pietate, regalibus iuſſis obtem-
perauerit, quodq; nihil vnquam reliquerit faciendum, quod putaret ad ipſius Reginæ
Regiſq; ſtatum pertinere, eaq; fiducia venire dixit, ut peteret patri veniam, ne filio ple-
cteretur parentis culpa, ſi culpa dicenda eſſet, quæ ſenectutis delirio ſit commiſſa, ad-
debat quoq; id, quod omnibus erat compertum, iam pridem illum fragilitatis propriæ
conſcium, omnem rei domeſticæ curam adminiſtrationis ad vxorem, quæ ſibi eſſet no
uerca, tranſtuliſſe. Ea quoq; Ioannem filium ab Alcantara Magiſtrum ordinis Ciſter
cienſis faceret, omne fas, atq; nefas, omnia iura diuina ſimul, & humana miſcuiſſe, omne
Ducis patrimonium, vt id conſequeretur diſſipaſſe, omnemq; totius familiæ ſtatum,
qui non ad illam, ſed ad ſeipſum pertineret, ſæpe maximis periculis obieciſſe. Nunc
vero dicebat ſe veniſſe. miſſum a patre, qui illius nomine ſua omnia poneret in ipſius
Reginæ poteſtate, vt omnibus rebus, quæ ad ſe, quæ ad patrem, quæq; ad nouercam
pertinerent, pro arbitrio ſuo vteretur. At Regina tametſi ad condonandos errores erat
paulo duriuſcula, tamẽ habita ratione ipſius Petri, ad quẽ ſpectabat familiæ illius hære
ditaria ſucceſſio, quodque pater ſenio confectus, omnem domus atque voluntatis ſuæ
adminiſtrationem ad vxorem tranſtulerat, quę cupiditate quadam omnibus parentibus
ingenita filios extollendi viam illam inuaſit, omnes venia condonauit, ſibique eo benefi
cio reddidit impoſterum obſequentiſſimos. Areuacum eo pacto recuperatum eſt,
ducatus titulo in Placentiam ciuitatem tranſlato. Magiſtratus Ioanni filio cum in-
ſignibus, & titulo confirmatus, quem ob ſuffragatorum diſcordiã, ad ſedem apoſto-
licam conferendi iure deuoluto, ſummus Pontifex illi contulerat. Dictum eſt in ſupe-
riori parte Ludouicum Galliarum Regem cum primum Ferdinandus & Eliſabe regni
adminiſtrationem adierunt, renouaſſe cum illis antiquum fœdus, quod fuerat a mul
tis annis inter Gallorum Hiſpanorũq; principes obſeruatum. Sed cum poſtea vi-
diſſet inter Tarraconenſem Luſitanũq;, de regni ſucceſſione diſceptari, iniecit animũ in
Ruſcinonis comitatũ, quẽ Ferdinandus a Ludouico petebat debere reſtitui. Repudia-

toq; priori fœdere cum Luſitano fœdus nouum percutit. Quos cum videret bello implicitos, ratus illud eſſe tempus rei bene gerende, bellumq; hoſtibus inferendi, compoſitis cum Britannorũ Rege ſimultatibus, mittit Oeaſonem armatorum quadraginta millia, qui Vaſconum fines Hiſpaniæ contributos, ferro ignique vaſtarent. Imprimiſq; caſtellum & loci ſitu, & hominum ſtructura munitiſſimũ, fontem Rabiam noſtro ſeculo indigenæ appellant, quod in ipſo Hiſpaniæ citerioris Aquitaniçæq; Galliæ collimitio ſitum eſt, habens portum in receſſu Britannici maris, atq; a latere flumen nomine Alduidam, quod in Cantabrorum iugis erumpens, caſtellumq; præterfluens, in ipſum portum influit. Itaq; Galli traiecto flumine, quod per æſtus reciprocationem non erat difficile, vicos populantur, caſtellaq; finitima diruunt. Erat ea tempeſtate Regina Burgis, nam Rex interea Zamoranam arcem obſidione premebat; quæ facta rerum omnium certior, mittit cum equitatu Iacobum Sarmentum Comitem a Salinis, cum facultate habendi delectus, conuocandiq; ad arma finitimos, & comportandi commeatus, faciendique alia, quæ forent vſui ad bellum gerendum. Ipſa præterea mittit literas, ad omnes Vaſconum Cantabrorumq; & Aſtorum populos, vt cuncti ad regni fines ab hoſtibus tuendos confluant, ſeq; Salinarum Comiti agglomerent. Ioannem quoq; Gamboam virum rei militaris peritum, præſidio caſtelli præficit, qui cum mille delectorum militum indigenarum numero ingreſſus oppidum, foſſas eruderat, vallum, ſtationes, turres & murorum propugnacula, ſcorpionibus, catapultis, tormentis, machiniſque inſtruit. Neq; Galli ſegnius omnia quæ ad oppugnationem caſtelli erant neceſſaria, vndiq; cõportant. Erãt cũ Gallis ex Vaſconũ finitimis Gregarij leuis armaturæ pedites complures, qui per anfractus deuioſq; tramites, calleſq; occultos, in noſtrorũ fines penetrabant, multaq; detrimenta inferebant. Horum præfecturam gerebat Ioannes quidam cognomento Purgeta vir ſtrenuus, atq; regionum illarum peritiſſimus, qui cum in vico fonti Rabiæ propinquo cum Vaſconibus ad mille numero conſediſſet, indigenæ ſtimulati, partim detrimentis, quæ ab illo acceperant, partim quod videbant ſe a tam paucis contemni, collecta manu trium millium leuis armaturæ peditum, nocte intempeſta illos adoriuntur, & ſomno vinoq; ſepultos, alios trucidant, alios fundunt, fugantq;, in Gallorum caſtra, quæ non procul aberant. Domum in quam præfectus diuerterat, cum expugnare longum videretur, incendio corripiunt, ipſumque præfectum cum ducentis qui erant cum eo comburunt, ſeq; in fontem Rabiam ad ſuos recipiunt. Tribus milibus paſſuum ab oppido aberant Gallorum caſtra, nam bombardis, colubrinis, ſerpentinis, aliiſq; ſulphurariis machinis, propius accedere prohibebantur. Itaq; ſtatuunt ducere foſſam, decem pedum altitudinis, non rectam ne oppidanorum telis vulnerari poſſent, ſed flectentes nunc ad dextram nunc ad ſiniſtram. Id oppidani proſpicientes, & ipſi propugnacula contra foſſam opponunt, conſtituuntq; non ex loco ſuperiori, ſed ex æquo foſſaque, & vallo cum Gallis pugnare, quando loci anguſtia non his magis quam illis faueret. Murorum quoque altitudinem demoliuntur, ne ruinæ ex machinarum concuſſu labefactatæ, in ipſorum propugnatorum capita deciderent. Galli per foſſam illam tortuoſam, vallo & foſſę caſtelli admotam non tam oppugnabant, quam in medio veluti campo cum oppidanis confligebant. Ex vicis populiſq; finitimis confluebat maxima hominum multitudo, qui ex arduis præruptiſque montium iugis, in plana deſcendentes, pugna laceſſebant eos qui tuendis caſtris relinquebantur, pugnatur vtrobique, Galli pro caſtris, Hiſpani pro murorum defenſione, cadunt ab vtraque parte complu-

res. Sed oppidanis creſcebat ſpes, quod laceſſiti non referebant pedem. Gallis deſperatio, quod cum maxima ſuorum clade parum detrimenti hoſtibus inferebant, quodque non poterant obſeſſis auxilia, & commeatus intercludere, propterea quod per æſtus pelagi, naues non poterant prohiberi ad muros accedere. Ipſi e contrario, victus omniumque rerum inopia laborarent, quod ab Hiſpanorum claſſe commeatus ſibi importari vetarentur. Itaque cum dies nouem fruſtra, tumultuarijs pugnis potius quam oppugnationibus conſumpſiſſent: Ocaſonem redierunt, quod oppidum a fonte Rabia millibus paſſuum viginti abeſt.

Gallorum Rex a fonte Rabia ſuo exercitu pulſo:
maiori apparatu obſidionem repetit.

Caput. IX.

GALLORVM Rex indignatus tantas copias nihil effeciſſe, addit milites duceſꝗ, addit machinas omnium generum: iubet maiorem commeatus abundantiam comportari, ne ob eam cauſam, id quod antea fecerant, ab obſidiõe deſiſterẽt: imperat ne ab oppugnatione diu, noctuꝗ ceſſent, quoad negotium conficiatur. Nec minus interea fonte Rabiani reditum verentes hoſtium, foſſas faciunt profundiores, muniunt vallos, propugnacula diſponunt, & ſtrenuiſſimum quemꝗ militem adſciſcunt. Regina quoꝗ mittit eodem grauis armaturæ militum tres cohortes, quibus præficit Xanthum a campo, Ioannem Lezcanum, Ioannemque Salazarum, ſulphurariamque ingentis magnitudinis machinam aliaꝗ tormentorum genera machinarioſque præfectos, earum rerum peritiſſimos. Igitur cum nuncius attuliſſet, Gallos cum ingenti rerum omnium apparatu aduentare, oppidani magna ſpe attolunt animos, neque ſe intra munitiones continent, ſed machinas & tormenta extra muros diſponunt. Rex igitur vtrinque miſſilibus telis, machinarumque globis, lapideis, plumbeis, ferreis. Editur vtriſque cædes maxima: ſed Gallis multo maior, quod ex aperto pugnabant. Qui videntes ſuorum coaceruatas cadauerum ſtrages, caſtra reduxerunt ad vicum illum in quo diximus Ioannem Purgetam cum ſocijs incendio conflagraſſe. Is aberat a fonte Rabia quatuor fere millibus paſſuum. Die poſtero Galli negotium repetunt, volentes experiri, an poſſent caſtra, proprius oppidum metari. At oppidani anfractuum, diuerticulorumꝗ, & tramitum peritiſſimi, magnã hoſtium partem circumueniunt, atque ex tutiori loco, miſeranda cæde conficiunt, compluresque cum ſpolijs machinas ceperunt. Galli ea clade conſternati in heſterna ſe recipiunt caſtra. Dieque inſequenti cautius exercitum mouent, vitantque inſidias, perꝗ foſſam illam machinas oppido admouent, caſtraꝗ locant, neꝗ potuerunt ab oppidanis arceri, propterea quod hoſtium numerus erat multo amplior, & ex laſſitudine diei heſterni fatigati, ſtatuunt ſe intra munitiones continere, oppidumꝗ modo tueri, atꝗ ita per bimeſtre ſpacium, illi muros, hi caſtra, machinis pertundunt, nonnunquam etiam tumultuarijs ſe pugnis laceſſunt.

Rex obſidionem continuat, neque a Luſitano laceſſitus deſiſtit: tandem
Reginæ ſuaſu in certamen deſcendens, ille non ſuſtinet.

Caput. X.

REX interim Zamoræ non ceſſat hoſtes obſeſſos vrgere, atque metatum alia ex parte blandicijs pellicere, vt tradat ſibi arcem, pollicens non modo erroris impunitatem omniumq; bonorum, dignitatumq; reſtitutionem: ſed etiam maximorum præmiorum acceſſiones. Ex parte alia præconijs, & acclamationibus declarabat illũ, eoſq; qui cũ illo ſentirent, infidelitatis, proditionis, læſæque maieſtatis reos. Illi vero contra ſuorum ſcelerum conſcientia, nihil fidum ſibi fore putantes: ſimul etiam quod in horas expectabant Luſitanum ſibi auxilio venturum, perſtabant inceptis, ſeq; in ſumma rerum omnium difficultate, patientia obdurabant. Videns itaq; Rex, tempus longa obſidione teri, iubet machinas validiores, aliaq; neceſſaria futuræ oppugnationi comportari. Luſitanus certior factus, ingentis magnitudinis bombardas, aliaſq; ſulphurariis, ligneaſq; machinas Zamoram aduchi, omnes copias armari iubet, atq; ipſe proficiſcitur contra, vt illas intercipiat. Exploratum namq; habebat, hoſtis exercitum non eſſe tantum, qui obſidioni continuandæ, & machinarum ſubſidio poſſet ſufficere. Itaq; alterum e duobus erat illi neceſſarium, aut machinas amittere, aut obſidionem ſoluere.

Cumq; a Zamora non amplius quatuor millibus paſſuum diſtaret, nuncium accepit, machinas omnes iam in hoſtium caſtra receptas. Ea ſpe Luſitanus deluſus, mittit caduceatores, qui dicant Regi ſe veniſſe, vt cum illo armis decerneret, medioq; illum campo expectare, niſi mallet ſibi regni poſſeſſione cedere, ſeq; in Tarraconenſem ſuam, cum coniuge recipere. Iuuenes & ſtrenuiſſimus quiſq;, ac bello viuida virtus, eam cõditionem oblatam libentiſſime accipiunt, pugnamque alacri animo depoſcunt. At Rex Luſitani mandata refert ad proceres, & quod reſponſum hoſti redderetur, exquirit.

Atq; imprimis placuit rogare ſententiam, Comitem Albenſem cuius fides egregia in principes, prudentia ſingularis, atque militaris diſciplinæ admirabilis quædam ſollertia fuit. Is pro conſuetudine ſua, hac breui oratione eſt vſus. Maluiſſem ego Clariſſime Rex aliorum ſententiam hac de re prius audire, quàm dicere meam. Sed quando præter ordinem a Celſitudine tua iubeor, paucis pro ingenio meo abſoluam, quid ego de præſenti negotio ſentiam. Si nobis eſſent duo exercitus, optime Rex, vt altero poſſes obſidionem hanc continuare, & altero collatis ſignis cum hoſte confligere, adhuc ſubdubitarem, an vtrumque certamen nobis eſſet ſubeundum, propterea quod victoria propemodum parta fortunæ belli committeretur. Nunc vero neque copiæ ſunt tantæ, vt vtrique negotio ſufficiant, neque vllo modo ſemel incœpta obſidio ſoluenda eſt. Tu Regum Clariſſime cinxiſti obſidione hanc arcem, quæ ad hoſtes deſciuerat. Luſitanus cunctis artibus nititur obſidionẽ ſoluere. De hoc eſt inter vos certamen, vt tu perſtes incœptis, ille vero ſuis opem ferat, quod quia non poteſt recta efficere, aliam aggreditur viam. Laceſſit te ad pugnam, quã ſi admiſeris ille aſſequitur quod vult: tu ab incœpto deſiſtis, ille fit voti compos, tu, operã & impenſam perdideris. Neq; eſt quod quis poſſet obijcere, tibi non eſſe animũ, & vires ad decernendum cum hoſte, quando quidem non audes credere te campo Martiq; cõmuni. Immo vero tu, o Rex, in medio campo ſtas, hoſtemq; in omnes horas illius arcem obſidens expectas.

Quod ſi tu non inuadis illum: cur ipſe non inuadit te? Iam vero ex diſciplina militari ſatis conſtat illũ eſſe victorẽ, qui perſtat in eo quod ſemel cœpit. Tu niteris arcem oppugnare, ille vero arci opẽ ferre: de hoc inter vos nunc omnis cõtentio. Tu igitur victor ſi perſtas, ille victus, ſi quod profiteẽ non efficit. Atq; vt vno verbo ſentẽtiã meã colligam, nullo modo cenſeo ab hac obſidione ceſſandum, quo ad negotium conficiatur.

Eo confecto, tunc poteris libere, quo velis exercitum ducere, atque alias cohortes quæ ad intercludendos hoſti commeatus nunc ſunt in præſidia diſtributæ, vt ſe tibi adiungant euocare. Conueniunt præterea ex obſidione Burgenſis arcis copię, & quas indies expectas ab amicis tuis auxiliares, & tunc bene iuuante Deo poteris hoſti facultatem pugnandi offerre. In hanc Albenſis Comitis ſententiã: quia videbatur tempori accõmodatior, omnes pedibus, manibuſq; ierunt. Per caduceatores vero reſponſum eſt Luſitano, ſi corde illi erat acie decertare, veniret opẽ ſuis laturus, & a parte vrbis extima experiretur armis, vter exercitus foret ſuperior. Nam Regi ſtatutum eſſe in obſidione perſiſtere quoad expugnaretur arx, poenaſq; ab ijs qui illã præſidio tenerent exigere. Luſitanus videns ſe deluſum ea ſpe qua fuerat egreſſus, Taurum redijt, expectans Zamorenſis obſidionis euentum, ſimul etiam & copias, quas filius Princeps erat ex Luſitania ducturus. Complures interea frumentatorũ, pabulatorũ, lignatorum, explorotorũque vtriuſq; partis occurſationes, atque pugnæ tumultuariæ fiebãt, in quibus nunc hi, nunc illi euadebant ſuperiores, nunc illatis acceptiſque vulneribus mutua cæde conflicabantur. Vnum tamen prælium non eſt ſilentio diſſimulandum, quod ab Hiſpania duce Aluaro Mendoza, a Luſitania Comite Pinnamacorio cõmiſſum peractumq; eſt. Nam cum ad intercipiendos hoſtium commeatus hi a Tauro, a Zamora illi fuiſſent progreſſi, atq; ſe in medio campo procul conſpexiſſent, tanta ferocia inuicem irruerunt: adeoq; obſtinate pugnam ad horas quatuor produxere, vt neq; iam eminus haſtis, & miſſilibus, neq; cominus gladijs, & pugionibus: ſed pugnis, & lacertis rem gererent neutri alteris cedentes, cum ex quingentis vix iam ducenti ſupereſſent, qui poſſent arma tractare. Luſitanis demum fuſis fugatiſq;, hiſpani ſpolijs potiti ſunt, ipſumq; hoſtium ducem cum aliquot ex commilitonibus captum, Zamoram victores non incruenti deportarunt. Regina quæ eo tempore Valladoliti erat, cum accepiſſet Luſitani audaciam, vel potius temeritatem eo progreſſam, vt etiam Regem coniugem fuerit auſus ad pugnam prouocare, verita ne ea fama, ſtudia populorum erga ſe alienaret, quod laceſſitus ad certamen non decenderit, iubet euocari prætorianas cohortes, & eas quæ fuerant ſparſæ per diuerſa præſidia, ad intercludendos hoſtium commeatus. Cardinalem Hiſpanum rogat, vt cum præſentibus copijs ad Regem proficiſcatur, ad quem dat literas, vt det operam quemadmodum non intermiſſa obſidione, detur ediuerſo hoſti pugnandi copia: id eſſe magnum momentum aſſerens, ad retinendos in fide animos illorum, qui leui opinione ducti, huc & illuc impelluntur. E Gallicia interim Petrus Altiarus Oſorius Lemnius Comes, miſit cataphractorum equitum cohortem, peditatumq; pulcherrimum ad duo millia hominum belli peritiſſimorum. Venit præterea Comes a monteregio cum alteris copijs ex eadem regione. Inſtructis itaq; ſtationibus, paratiſq; reliquis quæ ad premendam obſidionem videbantur neceſſaria, placuit ire queſitum hoſtes, qui ſe in Tauri latebris continebant. Proficiſcebantur acies inſtructæ ſine vllis ſarcinis, ſine impedimentis vllis. Neq; enim ibant ad ludicra feriati, ſed expediti ad pugnam. Cumq; iam abeſſet exercitus a Tauro duobus fere paſſuum milibus, miſſi ſunt caduceatores, qui offerent hoſti pugnandi facultatẽ. At ille vidẽs ſe prælio imparem, conditionem oblatam noluit accipere, ſeq; intra vrbis munitiones continuit, niſi quatenus quidam armaturæ leuis equites vrbe egreſſi, tumultuarias quaſdam pugnas proludentes inierunt. Hiſpanus vero, cum per horas quatuor hoſtem in medio campo eſſet opertus: iuſſit canere receptui, ſeque Zamorã ad continuandam arcis obſidionem recepit.

PRIMÆ DECADIS LIBER QVINTVS, QVOD IOANNES PRINCEPS ex Luſitania cum exercitu per grandi ad patrem venit, qui ſuis atq; filij copijs, & Archiepiſcopi cohortibus obſidionem Zamoræ parat ſoluere.

Caput Primum.

LVSITANVS cum videret ſe Burgenſi arce, Zamoranaq; ciuitate excluſum, atque proinde illorum ſtudia, qui ſibi fuerant autores alienos fines inuadendi, paulatim ad hoſtes deficere, euocat filium Luſitaniæ Principem, quem antea iuſſerat habere militum delectus, imperatque, vt cum exercitu quam maximo poſſit, ad ſe venire feſtinet. Qui patris iuſſui obtemperans, coactis ex omni regno equitum, peditumque ad viginti hominum armatorum millia, qua potuit hoſtem fallere, magnis itineribus Taurum contendit, copiaſq; ſuas paternis auxiliarijſq; & gregarijs coniunxit.

Auctus itaq; atq; recreatus Luſitanorum recenti exercitu Alphonſus, putanſq; ſe habere ſatis virium ad decernendum acie cum hoſtibus, antequam belli fortunam experiretur, mittit literas ad partium ſuarũ Duces, atq; imprimis ad Aluarum a Stunica Ducem Placentinum, quem neſciebat, aut ſe neſcire ſimulabat ad hoſtes defeciſſe, nuncians veniſſe ſibi ex Luſitania ſua filium cum ingentibus copijs, velleque ſe hoſtem ex latebris in medium campum elicere, aut ſi prælium recuſet, arctiori eum obſidione premere, quam ipſe arcem obſideret. Sed quo firmiori exercitu rem conficeret, rogabat Ducem, vt ſibi adeſſet, aut ſaltem cohortes ſuas mitteret. Veniſſe namque dicebat tempus, in quo vel vno conflictu poſſet hoſtis profligari, & arx Burgenſis cum reliquis ſuis ornamentis in ſuam poteſtatem redigi. Ad hanc Luſitani poſtulationem, Dux, non pudet, inquit, Regem veſtrum ab eo petere auxilium, quem in ſumma rerum omnium difficultate deſeruit. Inde quærat ſibi ſuppetias, vbi non ſit cognitum quo pacto Burgenſis arcis præſidium reliquerit hoſti trucidandum, niſi victoris clæmẽtia præſidiarios noſtros, vt cumque meritos, ſeruaſſet incolumes. Itaq; ſe non agnoſcere nunc alios principes, niſi a quibus acceperit beneficia, neq; alios habere hoſtes, niſi a quibus acceperit tantam rei familiaris iacturam. Accepiſſe autem a Ferdinando Rege, atque ab eius conſorte Regina, non modo vitæ ſecuritatem, ſed etiam patrimonij ſui certam firmitudinem, ab illo autem veniſſe ſibi complura detrimenta. Quare ſe illum pro hoſte habiturum, ſi quidem ille hoſtis eſt habendus, qui nobis affert incommoda. In hæc verba Luſitani dimiſſus eſt nuncius. A Marchione Villenate reliquiſque vltramontanis nihil copiarum potuit accedere Luſitano, propterea quod & ipſi erant eodem bello impliciti, cum Regis & Reginæ præfectis. Conſtituit itaque cum ſuo, atque exercitu filij, cumque auxiliaribus Archiepiſcopi cohortibus, nam is ſolus cum Luſitano manſit, quærere hoſtem non qua debuit via. Nam cum ciuitas, ciuitatiſque arx obſeſſa poſita ſit in ripa Durij, quæ pertinet ad prouinciam Tarraconenſem, ipſe de prima nocte exercitum per aduerſam ripam ſecundo flumine adducit, & poſtridie a prima luce, cum omnibus copijs ad pontis caput exercitus hoſtibus apparuit, contra quod ſtationes oppoſuit, ne per pontem quiſquam ad ſua caſtra poſſet accedere. Rex cum vide-

ret hoſtem interpoſito grandi flumine caſtrametatum, non poterat perſpicere quid ſibi vellet illa caſtrorum diſpoſitio, aut quid ſibi detrimenti, aut hoſtibus emolumenti afferre poſſet. Nam neq; poterat illac arcem obſidione liberare, neque ſuis commeatus intercludere, ſed neque cum ſuo exercitu etiam ſi cuperet decertare. Erant tamen complures ex noſtris, qui cuperent per ipſas pontis anguſtias in Luſitanorum caſtra erumpere, ſed balliſtis, & tormentis repellebantur. Conſilium autem Luſitani poſtea fuiſſe compertum eſt, quod cum perſpiceret ſe imparem ſoluendæ arcis obſidione, volebat captare aliquid fauoris, ex Rumore qui ſolet per vulgum ſpargi. Mittit namq; literas ad partium ſuarum ſtudioſos, atque etiam ad alieniores, quibus ſignificabat ſe veniſſe Zamoram, cinxiſſeque Regem hoſtem ſuum obſidione, quem Deo propicio putabat ſe tenere concluſum, quoad caperetur, aut ſe in fugam proriperet. Neque ſolum fecit eum rumorem ſpargi in finibus Hiſpaniæ, ſuæque Luſitaniæ, ſed & dimiſit tabellarios ea de re ad Galliarum Regem, ad Italiæ principes, ad Imperatorem, ad ſummum denique Pontificem, quaſi poſſet ex mendacio illo credulitateque falſa, quicquam vtilitatis ſibi comparere, aut verbis & inani fama non viribus & armis, res foret decernenda.

Ea fama, tametſi vana, nonnihil Hiſpanos mordebat, quod ea ex parte vellet hoſtis honorem aucupari, vnde ſi campi libertas daretur, eſſet reportaturus malam crucem.

Sed id multo ægrius Regina ferebat, quæ per id temporis Tordeſellis morabatur.

Mittit itaque Ducem a Villa formoſa, & Comitem a Triuinio, cum millenis equitibus, qui teneant præſidio fontem Sabuci, & Alahegios, quæ oppidula diſtant a Zamora ex ea parte qua Luſitanus caſtra metabatur, vicenis millibus paſſuum, vnde commeatus hoſti intercluderentur. Sed erat Luſitanorum condicio eo deterior, quod per mediam hyemem erat illis agendum ſub dio, nudoque ſub ætheris axe, noſtris vero ex domibus, & diuerſorijs, ſi quando eſſet opus ad pugnam exeundum. Cœptum eſt per quoſdam honeſtos viros agi de concordia inter duos Principes, conſtitutumque vt Luſitanus ſecreto per noctis tenebras, cymba traijceret flumē ad partem ripæ in qua Hiſpanorum Rex illum ad certam horā operiretur, cumque hora conſtituta fefelliſſet vtrunq; ſemel atque iterum, ceſſatum eſt ab ea commentatione, neque defuerunt qui interpretarentur, non ſine diuina quadam prouidentia rem interturbatam. Eratq; alioqui Reginæ in animo, quo auerteret mala quæ ſolent in bello contingere, cum Luſitano decidere ingenti ſumma auri & argenti: qua & Ioannę Principi dos conſtitueretur, & in Luſitani exercitus ſtipendium pars conſumeretur. Sed fata aliam quærebant viam, qua honorifiſcentius & minori diſpendio fieret tanti belli exitus.

Quod Luſitanus de mutandis caſtris cogitat, petitque inducias, quo id commodius agat.

Caput. II.

CVM eo in loco Luſitanus caſſo labore quindecim dies conſumpſiſſet, videretque commeatus ab hoſtium præſidijs interceptos, quodq; alia ex parte aeris inclementia vexabat ſuos hybernantes ſub dio, ſtatuit mutare caſtra, ſeque in Taurum ſuam in hiberna recipere. Idq; quo poſſet commodius exequi, excogitauit huiuſmodi commentum.

Mittit noctu clam Aluarum, Brigantini Ducis filium, atq; Antonium Nunium iuriſconſultum per celebrem, qui procuratorio nomine conſtituat

cum Rege aliquot induciarium dies ſub eo prętextu, quod illo tempore poſſit agi de concordia inter ipſos principes, re autem vera, vt ſine detrimento ſui exercitus poſſet caſtra relinquere, ſeque ad hoſpita nota conferre. Qui cymba per flumen traiecti adeunt Regem, mandata exponunt, offerunt, petuntque certas componendi belli conditiones.

Rex defert negotium ad ſuum illud auguſtius, ſecretiuſq; conſilium. Omnibus viſum eſt, necq; iuſta, necq; honeſta Luſitanum petere. Tunc ventum eſt ad id, cuius cauſa venerãt, vt darẽt tẽpus quo poſſet agi de concordia: conſtitueruntq; induciarũ dies quindecim, quibus vtrique poſſent hinc inde libere commeare, conuentuſque ea de re fieri, tum etiam ipſius Reginæ, quæ tunc aberat ſententiam exquirere. Erant qui Regi ſuaderent concedendas inducias, eſſeque opus regium hoſti ſupplici petita condonare, cum vel eo ipſo ſe inferiorem fateretur. Quod ſi ea ex cauſa inducias petebat, vt ex eo loco tutius caſtra moueret, & illud quidem eſſe Regi per quam honorificum, ſi qui veniebat ſuis opem laturus re infecta rediret. Addebant præterea Luſitanum eſſe in ſolo alieno, ſibique alioqui infeſto: faceretque indies ſumptus maiores quam ſua vectigalia cenſusque paterentur. Quare neceſſe erat illius neruos indies debilitari, atque aut illi tandem turpiter eſſe fugiendum in patriam, aut cladem maximam accipiendam.

At Cardinalis Hiſpanus, & quibus erat melior ſententia menti, nullo modo inducias eſſe concedendas decernunt, quas non alia ex cauſa hoſtis peteret, quam vt eo temporis interuallo tuto poſſet vaſa conclamare, impedimenta colligere, & cohortes ordine ſuo circuatas deducere. Quod vero altera pars dicebat, eſſe opus regium ſupplici poſtulata hoſti concedere. Immo vero inquiunt eſſe animi degeneris, atque dimiſſi ab hoſtis temeritate in tanta occaſione pœnas non exigere, qui ſit auſus caſtra caſtris conferre, non quidem medio in campo, iuſto exercitu, Marteque communi, ſed ſola fretus loci commoditate, atque dolis, quibus non virtus vera, ſed ſimulata fortitudo confidit. Quod vero illi dicebant, ſi hoſtis re infecta diſcederet, vel eo ipſo ſe inferiorem, victumque fateretur, neque vnquam poſthac vires reſumpturum: immo vero iſti ſubijciunt, iam hoſtis aſſecutus eſt, quod ab initio concupierat, diſſeminare per omnes Hiſpanias, perque totum nominis Chriſtiani orbem ſe habere copias, quibus poſſet intercludere aduerſarium, qui tam & ſi arcem obſideret, ipſe arctiori obſidione premeretur.

Qui rumor, & ſi vanus erat, non nihil falſæ opinionis apud homines credulos rerumq; nouarũ auidos generabat, qui ex leuibus huiuſmodi cauſis, aut in officio perſtant, aut a fide publica deſciſcunt. Quare non eſſe diſſimulandam tantam hoſtis temeritatem, qui penetret in regna aliena, metetur caſtra, & tollat vbi, & quando libuerit, atque dolo malo aucupetur honores falſos, vnde ſit ignominiam reportaturus. Quod ſi hoc eſſet in ipſis imperij noſtri limitibus dedecoroſum, neque vllo modo tolerandum, quin totis viribus, in tanti facinoris vltionem iretur: quid non faciendum eſt in illum, quem non puduit tumultuaria caſtra ſtatis, legitimiſque caſtris opponere, non quidem campo explicito, & aperto, & qua oportuerat ſuis inopia laborantibus opem ferre, ſed quaſi latro ex inſidijs, rem gerens occupatis anguſtijs, atque medio flumine interiecto ne poſſet cum illo equo marti confligi. Quas ob res inuictiſſime Princeps ſi nos conſulis, quid aduerſarij tui oratoribus ſit reſpondendum, non modo decernimus inducias non eſſe concedendas, qui pro arbitrio ſuo huc, atque illuc caſtra mouendo nos deludat, ſed in eo potius inſiſtendo, quo pacto temeritatis pœnas debitas, ſimul etiam, vt qui ex falſis rumoribus ab illo ſparſis acceperãt, tuas copias ab illius tumultuario exercitu obſeſſas: cognoſcant etiam non impune id ab illo attentatum, atque ſtultitiæ ſuæ iuſta

præmia tuliſſe. Nam quid opus eſt, inquiunt inducias illi concedere, cui velit nolit caſtra deſerere, ſeq; in latibula ſua, ſiue cedentem, ſiue fugientem conferre neceſſe ſit? Neq; enim diu poſſunt durare, quibus omnia ſunt aduerſa, caſtra in media hyeme ſub dio, detrimenta ab hoſtibus in horas illata, &, quod omnium eſt difficillimum, commeatus interclusi, atq; proinde rerum omnium penuria. Quod ſi tibi o clariſſime Rex, atq; dulciſſimæ coniugi animo ſedet pro communi vtilitate, id quod aduerſarius petit, quodq; tuis omnibus non diſplicet, cum hoſte decidere, modo pacis condiciones ſint tollerabiles, præſcribe illi tempus breue, intra quod negotium tranſigatur, ea tamen lege ne liceat illi interim loco vſquam diſcedere. Quæ ſententia, quia videbatur conducibilior, cum Regi placuiſſet, iubet ſecundum eam per Cardinalem Hiſpanum oratoribus reſponſſum dari. Quos in ſecretius, altiuſq; conſilium accitos, in hunc modum eſt allocutus. Quod Regis veſtri nomine poſtulatum eſt oratores nobiliſſimi de componenda ſimultate hac inter Hiſpanos, Lvſitanoſq;, non omnino diſplicet religioſiſſimis Principibus noſtris, neq; illorum ſenatui prouidentiſſimo, modo interueniant pacis condiciones honeſtæ, non quæ paulo ante ſunt a vobis expoſitæ, ſed quas vtriuſq; partis ratio exigit. Nam quis non videt, quo in ſtatu res Hiſpana, atq; proinde Luſitana ſit? nos numero plures, atq; robore præſtantiores, arcem veſtram obſidione premimus, cui vos infirmitatis veſtrę conſcij aperto Marte ſuppetias ferre non audetis: nos domi noſtrę omnibus rebus abundantes rem gerimus, vos omni commeatus genere deſtituti in ſolo alieno fortunam laceſſitis. Nos medio in campo expectamus hoſtem, vos veluti ex arce tumultuarias eruptiones facitis. Sed hac diſputatione in aliud tempus omiſſa, Princeps noſter iubet impræſentiarum hoc breuiter vobis dari reſponſum, Regi veſtro referendum. Si illius animo ſedet, vt de pacis condicionibus agatur, & quoq; ibi placere dicit, quando tam prope ſunt, vt internuncij crebro commeare, atq; in horas ſingulas ire, & redire poſſint, conſtituatur breue induciarum tempus, in quo negocium tranſigatur. Alioqui, ſi de pacis condicionibus inter eos non conuenerit, ſe non permiſſurum, vt pro arbitrio ſuo caſtra mutet, bellumque de die in diem protrahat, quin prius experiatur, & ſentiat vter illorum viribus, & armis euadat ſuperior. In hæc verba oratores dimiſſi, in caſtra redierunt.

Quod Luſitanus caſtra mutat, atq; Hiſpani abeuntem perſequuntur.

Caput. III.

HOC reſponſo Luſitanus accepto, cernens omnia ſibi aduerſa, loci importunitatem, inclementiam temporis, commeatus interclusos, ſtatuit medio noctis ſilentio caſtra mouere, ſeq; in Taurum ſuam recipere, & quia hoſtium excubitores, Pontiſque cuſtodes non longe aberant, imperat omnia clanculum, atq; ſine vllo ſtrepitu expediri. Itaq; præmittit calones, lyxas, cocos, & alia exercitus impedimenta. Ipſe interea equites, pediteſq; in ſuos ordines redigit, ac tempore noctis antelucano caſtra deſerit, impedimentaq; Taurum verſus ſubſequitur. At vigiles, excubitoreſq; ſub primam lucē caſtra, viris, equis, & iumentis vacua cernētes, Regi nunciant hoſtes abijſſe.

Qui extēplo imperat omnes armari, atq; per Pontis anguſtias, qua maxima poſſint celeritate, in aduerſa fluminis parte conſiſtere, atq; expectare, quoad diſpoſitis ordinibus hoſtē inſequatur. Obſtabant erumpere volentibus non modo Pontis anguſtiæ, ſed &

vallum, foſſæq;, & aliæ munitiones, tum caſtris, tum etiam Ponti a noſtris prætentæ, obſtabat etiam ipſa erumpere volentium feſtinatio, qui quo magis properant, eo magis retardantur. Alij tam longas moras non paſſi, per fluminis lapideos obijces euadunt, aut flumen tranant, aut ſcaphis, & lintribus traijciunt, tanta erat cum hoſte congrediendi libido, ſed non potuit fieri quin in tanta difficultate tranſeundi bona pars diei laberetur, & quia, vt quiſque prior eruperat, ita hoſtem inſequebatur, atque agmine incompoſito procedebat, mittit Rex Iacobum a Caſtris Cæcilijs cum bis centum equitibus, qui præuertant, immorenturque temere incedentium profectionem, ipſe interim cohortes ordinari iubet, atque imprimis prætoriam inſtrui ex contubernalibus, & regijs amicis purpuratis, ac familiaribus, quibus adiungit copias auxiliares, quas à Gallia Comes Lemnius, quas Salmantica, Vlmetum, Methymna, Valladolitum cataphraſtis equis atque equitibus inſignes. Huic præfecit Enriquum Enriquez regiæ domus Oeconomum maximum. Inſtrui quoque imperat ſex alias cohortes, quas ad dextram prætorianæ, ordine ſuo diſponit. Primam ductabat Aluarus Mendoza, quem Rex & Regina nuper Caſtri cognomento Xericij comitẽ crearant, hanc quoque ſequebantur duo quæſtores maximi Gutterius Cardenius, & Rodericus Vlloa. Alteram cohortem ducebant patrueles duo Alphonſus Fonſeca Epiſcopus Abilenſis, & Alphonſus item Fonſeca, cuius oppida erant Cauca & Alahegi. Tertiam Petrus Guzmanus. Quartam Bernardus Francus. Quintam Petrus Veraſcus. Sextam Vaſcus Viuarius Gonſalui Salmanticenſis Epiſcopi frater, viri nobiles, ſtrenui, atque rei militaris periti. Ad cohortis prætorię ſiniſtram, Cardinalis Hiſpanus primam cohortem ducebat. Alteram Garcias Albanorum ad Tormim fluuium Dux. Tertiam Enriquus Enriquez Albenſium ad Aliſtem Comes. Quartam Garſias Oſorius, qui nepotis ſui Marchionis Aſturicenſis copias equeſtres, pedeſtreſq; ad id bellum duxerat. Inter hæc duo cornua ſtlopetarios, ſagittatores, haſtatos, velites, omnemque peditatum collocat, atq; ſic totum exercitum ſeruatis ordinibus iubet procedere, quoad ventum eſt ad anguſtias, quæ media regione inter Taurum, Zamoramq;, hoc eſt, decem millibus paſſuum, vtrinq; ſitæ ſunt. Has cliuorum arduitas flumini a dextra incumbentium, atq; a leua ipſius fluminis impetus facit, cum alioqui pars agrorum finitima ripæ plana ſit, latioreſq; vias admittat. Et quia poſituri ſumus ante oculos inter potentiſſimos Reges duos pugnam illam memorabilem, ex qua victor regnandi auſpicia erat reportaturus, non importune locus, vbi tanta res geritur, impræſentiarum eſt a nobis explicandus, cum præſertim a nobiliſſimis hiſtoriarum ſcriptoribus huiuſmodi locorum deſcriptio non ſolum particularis, verum etiam totius regionis nunquam ſit prætermiſſa.

Quod Numantia non eſt ea, quæ vulgo dicitur Zamora, ſed Soria, aut vicus in agro illius. Caput. IIII.

POST exactam ſtudiorum meorum rationem, cum primum in Hiſpaniam ex Italia redij, offendi opinionem diſſeminatam non modo inter homines omnium bonarum artium ignaros, verum etiam inter peritos, atq; inueſtigandæ antiquitatis curioſos, qui dicerent, aſſeueratiq; ſtultitiam ſuam defenderent, Numantiam illam nobilem, quæ per annos viginti Romanorum duces non ſolum ſuſtinuit, ſed pluries

fregit, profligauitq; eam eſſe, quæ ſit noſtra tempeſtate Zamora. Non alia ratione ducti, quam quod vulgus incertum; & Neoterici quidam ſcriptores hoc dicunt, & quod antiquiſſimi coſmographi, & hiſtorici ſcribunt Numantiam ad Dorium flumen eſſe ſitam. Sed ſi percontaris, qui ſunt autores illi, quos iſti ſuę peruicacię teſtes citant, obijciunt neſcio quem Lucam Tydenſem, & Fratrem quendam Aegidium Zamoranum, atq; alios eiuſdem claſſis viros obſcuros, quos ego nunquam legi, neq; me non legiſſe pudet. Atq;, vt nos autoritate regia perterrefaciant, afferunt Hiſtoriam generalem, quæ ſit ab Alphonſo huius nominis decimo Hiſpaniarum Rege perquam illuſtri, aut illius iuſſu concinnata. Sed quantę ſit autoritatis imperita multitudo: alijs quoq; in rebus experimento cotidie diſcimus. Nam quod ad nouos attinet ſcriptores, ego non magis illorum dictis credam, quam illorum, qui meras fabulas fingunt, aut ægroti veteris imitantur ſomnia. Quod vero de Alphonſi afferebant hiſtoria, nemo reperiretur hodie, qui operis illius patrocinium ſuſciperet. Sed quid opus eſt in re tam manifeſta verbis contendere. Stant contra probatiſſimorũ autorum teſtimonia, qui manifeſte oſtendunt, neq; ſub vlla dubitatione relinquunt, quid hac de re tenere debeamus, atq; huius artis princeps Ptolemæus, qui Dorij fontes ad occaſum ſolis vergere facit, ſi ad Numantiæ ſitum comparentur, cum ſit Zamora illis occidentalior, atq; per longitudinem diſtet a Numãtia partibus quatuor, quibus in Parallelo, qui declinat ab æquinoctiali partibus duabus, & quadraginta, in quo ſitæ ſunt Numantia, & Zamora, reſpondent circiter biſcentum millia paſſuum, quę diſtantia nunc propemodum reperitur inter Zamoram, & Numantiã, quam nos Soriam interpretamur, vel Garrai potius in agro Soriano, vicum antiqui adhuc Pontis veſtigia ſeruantem. Eſt & alia ratio breuiter demonſtrans Numantiam non eam eſſe, quę ſit hodie Zamora ex Strabone, qui numantiam facit octingentis ſtadijs, hoc eſt, centum millibus paſſuum a Cęſarea Auguſta diſtare, & Antonini Pij itinerario duobus & nonaginta millibus, hoc eſt, octo minus.

Atqui Zamora, inquiunt, ad Dorium ſita eſt, id quod omnes de Numantia dicunt, eſto, ſed non ex eo colligitur eandem eſſe vrbem, cum alia complura oppida idem flumen præterfluat, ad dextram Septimancas, Turdeſellas, Taurum, & de qua nunc agimus Zamoram, quod vel ex eo nouum eſſe putamus, quod neq; Gothorum temporibus, ſed neq; Romanorum vſquam Zamoræ ſit mentio, niſi forte, quod alijs compluribus oppidis accidit in Ocelum, Dorij ſucceſſit. Sed vt eo, vnde digreſſi ſumus, tandem redeamus, qui Hiſpaniam in tres prouincias diuiſere, per Dorium amnem Luſitaniam a Tarraconenſi diſtingunt, atq; ita, vt fluuius ab ortu ſolis ad occaſum incedens Luſitaniam ad leuam, ad dextram vero Tarraconenſem relinquat, in qua poſita eſt Zamora, numeraturq; inter populos, quos antiqui vocabant Vacceos, hos a Vectonibus Luſitaniæ populis Dorius amnis diſterminat, atq; vtroſq; per Pontem, de quo dictum eſt, ad commertia peragenda coniungit. Cumq; Luſitanorum ſtatiua Tauri reſiderent, atq; Zamoranæ arcis obſidio ex eadem fluminis parte fieret, oportuit illum, qui ſuis laborantibus opem ferre volebat ſecundo flumine, atq; eadem ripa exercitum ducere.

Sed quia ſe, vel militum numero, vel robore, vel vtroque hoſtibus imparem putabat, Taurinum Pontem traiecit, & quod ad dextram fluminis ripam faciendum erat, in leuam tranſlatum eſt.

Deliberatur a noſtris vtrum in caſtra ſit redeundum, an potius hoſtis Taurum vſque perſequendus.

Caput. V.

CV M itaq; ventum eſſet in fauces illas, in quas paulo ante diximus coarctari viam, quæ a Zamora Taurum ducit, quia non admittebat amplius quam binos, aut ternos milites: ſubſtitit exercitus, atq; in ſe conglobari cœpit. Regiq; nunciatum eſt hoſtes iam eo progreſſos, vt prius ſe poſſent in Taurum ſuam recipere, quam noſtros anguſtias illas euadere. Iubet itaq; uocari proceres, cohortiumq; præfectos, & quid pro tempore locoq; faciendum ſit, exquirit. Quibuſdam videbatur redeundum eſſe in caſtra, & diuerſoria nota, quoniam antea quam tantus exercitus fauces traijceret, iam foret nox, in qua nihil aliud ageretur, quam ſuos fruſtra vexare, & viros, equiteſq; fame, ſitiq; confectos periculo exponere. Namquod ad vulgi opinionem attinet, nemo futurus erat, qui non diceret, & Luſitanum fugiſſe, & Hiſpanum eo vſq; perſecutum, quoad illum in latebras ſuas occultaret. Ad hæc Cardinalis, nondum inquit ſatis liquet Rex clariſſime, hoſtis ne fugiat, an agmine compoſito proficiſcatur, & quoniam adhuc neq; exercitus noſter vidit hoſtem, neq; ille nos, non deerit, qui dicat, neq; hoſtes fugatos, neq; noſtros fuiſſe auſos abeũtes proſequi. Liceat itaq; mihi per tuam Celſitudinem, anguſtias illas euadere cum paucis equitibus, vt colle hoc ſuperato: poſſim libere de hoſtium copijs iudicare, atq; inde ea de re meã ſententiã dicere. Alioqui nõ auſim decernere fugiant ne hoſtes, an potius læti, exultanteſq; ſe in tabernacula ſua recipiant. Aſſenſus eſt Rex Cardinalis ſententiæ, hortaturq; illum, vt id quod decreuerat, exequeretur. At ille Petrum Guzmanum cum parte cohortis, quam ductabat, acciri iubet, cliuumq; faucium illarum ſuperat, ad verticemq; montis peruenit, vnde Luſitanorum copias æſtimare poſſet quam facillime. Videt omnia per ſuos ordines incedere, nihil turbulentum, nihil temerarium, nihil deniq; per tumultum fieri. Igitur ad Regem redit. Quæ viderit exponit: atq; ſententiam ſuam præter aliorum opinionem dicit. Vidi, inquit, inuictiſſime Rex atq; meis oculis contemplatus ſum Luſitanorum acies ordinatas incedere, magiſq; expectare inſequentes, quam fugere. An non Luſitanorum ſuperbia, verbaq; magnifica ſunt omnibus nota? Pudet certe magna locutos cedere, atq; timidiſſimo cuiq; aliquãdo redit in præcordia virtus. Eſtq; credibile veroq; ſimillimum Luſitanum animo extimare quantum ſubiturus ſit dedecus, ſi hoſtem fugiat, quẽ vltro ad certamen laceſſerit. Idq; nunc agit pedetentim incedens, vt poſſit aliquando dicere, ſe non fugiſſe ſed medio in campo expectaſſe hoſtem, cum præſertim nemo fugientem poſſit vere appellare ab eo, quem non videt. Quod ſi hoc ex loco noſtræ copiæ domum redierint, anteaquam hoſtem videant, atq; ab hoſtẽ videantur: relinquetur in dubio apud abſentes, eoſq; qui naſcituri ſunt, vter veſtrum ex hoc die victoriam reportauerit. Quid quod ante hac ex militibus noſtris ſtrenuiſſimis, quiſq; illum diem ſibi dari optabat, in quo decerneretur quæſtio illa inter Hiſpanos, Luſitanoſq; diu agitata, vtri forent viribus animiſq; pręſtantiores. Quod ſi nunc in tanta occaſione ſubtrahãtur a pugna, refrigeſcet profecto ardor ille, virtuſq; in exercitata languebit. Atqui dicet quiſpiam, ſi citra cruorẽ victoria ex hoſtibus comparari poteſt, quid opus eſt acies in pugnã committere? Immo vero Rex optime ſi hodie in fortunã prelij non deſcẽdis: bellũ hoc de die in diẽ protrahetur, neq; vnquã tuto in Hiſpania ſolus regnabis. Nunquã Cæſar imperiũ orbis obtinuiſſet, ſi non cũ Põpeio cõfluxiſſet, nunquã Auguſtus cum Narchiã, ſi non cũ Antonio. Atq; vt eſt in fabulis, Cœlũ ſuo

ſeruire tonanti. Non niſi ſæuorum potuit poſt bella Gigantum. Sed vt vetera illa omittamus, non hoc in Hiſpania noſtra experimento ſæpe didicimus? Si Ioannes ſocer tuus non cum patre patruiſque tuis ad Vlmetum conflixiſſet: neque regnaſſet vtique poſtea ſecurus, neque Enriquus, coniugis tuæ frater regnum illud ſuum qualecumq; continuaſſet: ſi non cum Alphonſo germano item fratre in eodem loco fortunam quoq; belli fuiſſet expertus. Quid igitur reliquum eſt clariſſime Rex: niſi vt bene iuuante Deo tuiſque auſpicijs hoſtem regni alieni affectorem inuadas, ex quo ſiue fugerit trophæum, ſiue expectauerit triumphum haud dubium ſis hodie reportaturus?

Quemadmodum exercitus vterq; ſe parat ad pugnam.

Caput. VI.

ATQVI Rex cui non minus erat curæ ſalus & vita ſuorum, quam rei bene gerendæ voluntas, viſus eſt aliquantulum Cardinalis ſententiæ aſſentiri. Sed cum cerneret ſuorum omnium alacritatem, atque animi præſtantiam, clamoreſq; dari ſibi hoſtem depoſcentium: iubet exercitum anguſtias illas euadere, atq; rurſus in ſuum ordinem redigi. Vocatiſq; ducibus cohortiumq; præfectis, admonet illos, ut magno animo ſint, meminerintq; verborum, quæ cotidie in aula iactabant, quoties de Luſitanorũ arrogantia, temeritateq;, ſermo exoriebatur, iubet deinde illos ad ſuam quemque prouinciam bonis auibus ire, atq;, vt rem bene gerant, hortatur. Illi in ſuam quiſque cohortem profecti, quid cuiq; faciendum ſit docet, atq; ita euaſis faucibus eodem in ordine, quo prius ſteterant, conſiſtunt, deinde agminatim hoſtem ſubſequuntur. Luſitanus cum intellexiſſet Hiſpanos aduentare, reputans ſecum quantum dedecus eſſet in fuga, potiuſq; pulcherrimam mortem eſſe obeundam, quam turpe aliquid committendum, iubet ſtare acies, atq; in hoſtem conuerti, & collatis ſignis cum illo dimicare.

Pollicebatur illi magnam victoriæ ſpem, quod equitum numero erat ſuperior, atq; hunc in modum diſponit exercitum. Cohortem prætoriam conſtituit ex amicis, & familiaribus, atq; aulicis purpuratis, ac præterea ex Hiſpanis, viros quoſdam non obſcuros, qui ſub illo ſtipendia faciebant, quibus addit Comitē Phariũ, qui & ipſe turmā equitum ex ſuis adduxerat, his omnibus præfecit Pereiram cohortium prætorianarum ducem. Huius ad leuam erat cohors, quam Ioannes Regis filius idemq; Luſitanorum princeps ductabat, in hac erat robur totius exercitus firmiſſimum. Hanc ſequebatur Eborenſis Epiſcopi cohors, quibus duabus accedebat ingens ſtlopetarum, & ſagittatorum numerus, atq; diuerſorum generum tormenta, & machinæ curris impoſitæ.

Ad dextram cohortis regiæ erat Pharij Comitis manus ex ſuis, atq; fratris Guimarani Comitis militibus ſtructa, hanc ſequebaẽ Archiepiſcopi Toletani cohors, poſt quā villę Regię, montiſq; Sacri comitum cohortes duę. Peditatus omnis quattuor in partes diſtributus non procul a prætoriana cohorte ad fluminis ripam diſpoſitus erat. Tunc Rex acciri iubet duces, primoreſq; exercitus, quos in hanc ſententiam dicitur allocutus.

Quo in ſtatu res noſtræ ſint commilitones videtis, venit dies, in quo decerneretur quæſtio illa inueterata inter vos, aduerſarioſque veſtros: vtri ſint armis, animiſq; potiores. Sumus numero non pauciores, ſuperamus equitatu, habemus cauſam pugnandi iuſtiorem, decertandum eſt cum illis, quorum maiores a maioribus noſtris ſunt

ad Aliubarotãm ſuperati. Neque obſtiterit, quod illi intrà patriam: nos extorres: illi omnibus rebus abundantes: nos omni commeatu deſtituti ſumus. Neceſſitas hæc debet facere vos ad pugnam alacriores, & rabiæ concitatos in hoſtem ire præcipites, vt poſt victoriam, bonis illorum iuſte fruamur, quibus nunc illi iniuſte abutuntur.

Sic animati Duces a Rege diſcedunt, ſuos quiſqꝫ hortatur, vt forti magnoque ſint animo. Quæ præmia victores maneant, aut quæ victos detrimenta ſequantur, illis ante oculos ponunt. In hunc igitur modum exercitus vtriuſqꝫ cohortes, militari gradu contra ſe inuicẽ tendunt, quoad ventum eſt ad ſpaciũ, vnde a ferentarijs res agi poſſet.

De pugna inter Hiſpanos Luſitanoſqꝫ ad Taurum.

Caput. VII.

INTERIM Alphonſus Fonſeca, quem diximus ad Regis Hiſpani dextram ſecundæ cohortis præfectum, petit a Rege dari ſibi primas certaminis ineundi partes, idem petit Aluarus Mendoza, idem alij eiuſdem ordinis, quibus erat incurrendũ in Luſitanorũ principis aciem. Quibus Rex, immo ſimul omnes inquit, inuadite: cuius agmen video equitatu peditatuque confertiſſimum. Sex igitur illæ cohortes quas diximus, ad Hiſpani dextram poſitas, ſigno vtrinque tubarum dato, in Luſitani principis atque Eborenſis Epiſcopi cohortes, ſignis collatis incurrunt, ſed magna pars tormentorum globis, ſtlopetarumque glandibus excepta, aut cecidit, aut ictibus ſaucia ex pugna diſcedit. Alij cum in hoſtium robur firmiſſimum incidiſſent, facile pulſi ſunt, ſeque partim ad cohortem prætoriam, partim ad cornus ſiniſtri cohortes receperunt.

Igitur cornu noſtrorum dextro fuſo, fugatoque in ſiniſtro, quod erat ad fluminis ripam, meliori euentu pugnatum eſt. Nam cohors prætoria cum eiuſdem cornus reliquis cohortibus, hoſtem ſublato clamore inuadit, ęditur hinc, atque illinc magna ſtrages, pugnatum eſt ad tres horas nuſquam inclinante victoria. Sed fortuna tandem cœpit aſpirare noſtris, atque hoſtem cedere cogit, quem neque pudor retinere, neque perſequentium illata cædes, neque princeps ſuus integro adhuc exercitu ad pugnam reuocare. Itaque fuſi pallanteſque alij alia via Taurum petebant, alij ſe in flumen præcipites dabant, mortemque timore mortis oppetebant, quorum cadauera ſecundo amni deuecta, poſtridie eius diei, cum armis ſpolijſqꝫ viſa ſunt.

Illud pro certo compertum eſt, ex Luſitanis multo plures flumine abſorptos, quam ferro caeſos occubuiſſe. Luſitanus cum fuſas fugataſqꝫ cerneret copias ſuas, hoſtemque fugientibus inſtare, neqꝫ ſubſidij quicquam a filio ſuperuenire, ne in aduerſæ partis armatos incideret, viam, quæ Taurum ducebat, declinans cum paucis, dubia iam luce ad Caſtrũnui tendit, vbi ab arcis præſide ſuarum partium fautore excipitur, magnificeque tractatur. Captum eſt Luſitani vexillum, cuius erat inſigne vultur, ſed Petri Veraſci, & Petri Vaccæ ignauia, quibus traditum eſt, vt aſſeruaretur, ab hoſtibus poſtea eſt receptum. Vnde non ſine cauſa inter Hiſpanos Luſitanoſque in hunc vſque diem diſceptatur: captum ne fuerit, an non, vexillum illud regium. Illud certe inter vtroſque ſatis conſtat, ſigniferum ipſum in prælio comprehenſum: Zamoramque deuectum, armiſque ſpoliatum, quæ Regis & Reginæ iuſſu in Hiſpanorum Regum conditorio, quod eſt Toleti in maximo diuæ Mariæ, vſque in hunc diem ſuſpenſa cernuntur. Capta ſunt & alia quoque octo ſigna, & cum Anteſi-

gnano complures alij viri nobiles. Eorum qui ex alterutra parte deſiderati ſunt: non potuit certus numerus colligi, fuiſſe autem cæſos multo plures, quam toto huius belli tempore nemo vnquam dubitauit. Ex noſtris vnus tantum captus eſt, Enriquus Enriquez Albenſium ad Liſtim Comes, qui putans ſe non deſerendum a ſuis, dum perſequendi fugientes ardore fertur, ad Taurini pontis caput exterius vſque progreſſus eſt.

Vbi circumſpiciens, an ſe quiſquam ex ſuis ſequeretur, a Luſitanis eſt comprehenſus: Taurumque perductus. Atqui Luſitanorum Princeps cernens patris copias fuſas, profligataſq;, contrahit ſuam cohortem, atque locum editiorem occupat, vt fugientibus ſubſidium præſtet. Ea quamquam nocte iam aduentãte, dubiaq; luce ſupererat animus quibuſdam ex noſtris Ducibus, cohortem illam euadendi, non potuerunt in ordinem redigere equites, pediteſque, per omnem campum ſparſos, partim in hoſtibus perſequendis, partim in cadaueribus occiſorum ſpoliandis, inſtabatque nox, in qua nihil inſigne agi poterat, cum præſertim in horas pluuia increbreſceret. Tum Hiſpanus cum intelligeret in campo nihil iam hoſtile, nihil infeſtum, ſed victoriam penes ſuos manere, iubet receptui canere, atque relictis Cardinale, atque Albanorum Duce, qui campum colligerent, ipſe per noctis tenebras, pluuiaque vrgente, ad incoeptam obſidionem redire properat. Erat namque ſuſpicio Luſitanum per alteram fluminis ripam: copiarum partem potuiſſe præmittere, quæ ſtationes raris cuſtodibus munitas diſturbarent, & obſeſſis cum commeatu recentes armatos immittere.

Quid Luſitani fugati fecerunt Tauri, Rege ſuo àmiſſo.

Caput. VIII.

QVO tempore Luſitanus acies ducebat eo conſilio, de quo in ſuperioribus dictum eſt, reliquit Tauri Guimaranorum Ducem cum præſidio, interim oppidani ad hoſtem deficerent. Qui videns Luſitanos ſuos fuſos, fugatoſque, inermes, cæſos, mutilatis membris truncos, atq; interrogatos quo modo ſe Luſitanorũ haberet, aut vbi eſſet, nihil certi reſpondere, ſuſpicatus proditionis aliquid ab Hiſpanis ſubeſſe, iubet portas obſtrui, muros, turreſq; præſidio firmari, ne cũ Luſitanis Hiſpanos quoq; intra munitiones admitteret. Toletanus præſul, & qui ſub illo militabant Hiſpani, & qui ex prælio fugerant Luſitani, Ducem orabant, ne de Rege ſuo benemeritos excluderet, ſimul etiam a perſequentibus imminere periculum dictitabant, ſi non intra moenia reciperentur. Vulneratique imprimis ad cælum vſque clamores tollebant, crudelitatem in ſe a ſuis exprobrabant. At Luſitanus Princeps poſteaquam ex ſuis, quos potuit, in ſuam cohortem recipit, Taurum reperit, & intra muros admiſſus Archiepiſcopum deducit ſecum, atque alios omnes in ſuum quemque diuerſorium excipi iubet.

Qui poſteaquam partem ſuorum numero abeſſe comperit: vt erat ingenti animo, vix diſſimulat Regis amiſſi damnum, premitq; altum corde dolorem. Sed quod magis illum torquebat, erat præſulis Toletani fides ſuſpecta, atque aliorum Hiſpanorum, qui in partibus ſuis merebant. Nam quæ poteſt miſerior eſſe condicio, quam illorum, qui neque amicis audent confidere? Iubet itaque vulneratos curari, feſſos recreari, moeſtos bene ſperare, atque in dubia fortuna ne deficiant, hortatur. At non Guimaranus Dux, cui fuerat a Rege cuſtodia vrbis credita, poteſt ſe continere, quin omnibus manifeſta doloris ſigna depromat, prorumpit in lachrymas, pulſat pectus, comam vellit,

veſtes dilacerat,atq; in quoſcunq; obuios deſerti Regis inuidiam concitat. O degeneres,inquit,& ingrati,beneficiorumq; immemores. Vbi eſt Dux veſter? vbi Rex? vbi Dominus? vbi ſpecimen? vbi Luſitanæ reip.columen? Non potuiſtis ſeruare vnum, in quo ſalus omnium continebatur, vitaque omnium ſita erat? Non pudet vos venire,poſtq; Ducem veſtrum deſertum, proditumque, hominum conſpectum intueri?

Ab apibus ſaltem cōdiſcere debuiſtis obſeruare Regem,quę ductorem circumſtant ſuū fremitu denſo, ſtipantq; frequentes,& ſæpe attollunt humeris,& corpora bello obiectant,pulchramq; petunt per vulnera mortem. At non hæc illa ſunt, quæ in pace quondam pollicebamini? in Regis aula frequentes & officioſi, ſed nunc in prælio ignaui,& deſertores. Itaq; non ſolum facti eſtis læſæ maieſtatis rei,ſed etiam amiciciæ legem violaſtis,quæ iubet amicos in aduerſis,antea quam vocentur,adeſſe,in proſperis non niſi vocatos. Hæc & huiuſmodi mœſtus,ac lugubris Dux iactitabat. Illi vero præ pudore, ſceleriſq; admiſſi conſcientia, nihil reſpondebant: ſed fortunam ſuam lamentabantur,quæ illos tali in tempore obcæcauit. Sed Hiſpanos,atq; imprimis præſulem Luſitanum non tam res male geſta,damnaq; in prælio accepta cruciabant: quam quod relicta potiori cauſa,pro transfugis ab omnibus habebantur, & quod ab ijs,in quorum partibus erant,ſuſpecta fides haberetur. Dum hæc Tauri peraguntur,Luſitanus apud hoſpitem ſuum varijs ſermonibus noctē producit,quid de filio,quid de cohortium præfectis,quid de tanto exercitu ſit actum ignarus: & quamquam animi dolorem vultu diſſimulabat,ſtupor tamen illi omnem abſtulit mentem,quippe qui non ſtatim ſuos fecerit certiores,quo illum pugnæ tempeſtas appulerit. Sed iam primo diluculo reſpiciens, omnibus de rebus dat literas ad filium perferendas,quas deinde ſubſequitur ipſe,ſeq; ſuis expectatum reddit. Hiſpanus interim exercitum victorem laudat, gratulantibus ſe hilarem,benignūq; exhibet,atq; Reginæ literas tantę victoriæ nuncias mittit, quæ Turdeſellis eo tempore morabatur, belli euentum expectans. Supplicationes itaque ſolenneſq; pompas decernit: puluinaria in templis iubet ſterni. Ipſa nudis pedibus ex aula regia ad ædē vſq; diui Pauli extra muros progreditur, laudans, & magnificās Deum, atq; gratias agens pro tantis in ſe,cōſortemq; ſuum,omnēq; exercitū collatis beneficijs.

Zamorana arx capitur. Magiſter à Calatràuà,& Vrenatium
Comes a Luſitano deſciſcunt,a quo Toletanus diſcedit.
Caput. IX.

INTEREBA Rex imperat obſidionem àrctari,ſtationes & machinas arci admoueri,vtque ſe ad oppugnationem parent, voce præconis edicit. Quod Alphonſus Valentinus arcis præfectus cum videret a Luſitano nihil auxilij amplius expectādum, quippe quē acceperat in aciem profligatum,agit per Cardinalem,cui erat conſanguinitate propinquus,vt priſtinis erroribus ſibi condonatis,in obſequium, famuliciumque Regium reſtitueretur: dicebat velle ſe,omniaq; ſua vitæ, neciſq; arbitrium regię maieſtatis dedere. Cardinalis propinqui miſericordia cōmotus,excuſare apud Regē ętatis leuitatem,omnem culpam in Ioannem Porrium illius ſocerum conferre: reſpondere pro illo fidelem deinceps operam, perpetuamque in Reges Hiſpanorum obſeruantiam. Annuit Rex Antiſtitis tam bene de ſe meriti precibus,condonat adoleſcenti reatum,omnia bona reſtituit, arcem recipit, in quam Luſitanus precioſas veſtes, aurum, argentum, ac pulcherrima quæque domus ornamenta congeſſerat. Erant qui a Re-

ge peterent illa omnia ſpolij nominè in manubias redigenda, vnde reſarcirentur damna in eo bello a multis accepta. At Rex neque ſibi quicquam inde accepit, neque alijs habendum ſibi permiſit, ſed omnia fide ſumma Luſitano reddi iubet. Accepta arce validiorique præſidio, commeatuque munita, Methymnam ad campum proficiſcitur, quo ſe venturam ad certam diem ex Turdeſellis Regina conſtituerat. Comeſtabilis interea non minus apud Regem, & Reginam laborat de reconciliandis obſequio regio duobus egregijs fratribus, altero a Calatraua Ciſtercienſis militiæ magiſtro, altero Comite Vrenati, quos Villenatium Marchio patruelis natu maior ad Luſitani partes illexerat, & quo citius rem conficeret, deſpondet Comiti filiam, atq; a principibus impunitatem erratorum pollicetur. Principes vero noſtri tam & ſi intelligebant ex ignoſcendi facilitate, quantum mali ſequeretur, reputantes tamen ſi duos iuuenes ætate florentes, armis inſtructos, opibus copioſos ab aduerſario ſubtraherent, ſibique obſequentes redderent, magnum fore momentum in vtramque partem, & ſuas augendi vires & hoſtiles debilitandi, Comeſtabils precibus acquieſcunt, errata condonant: illoſque deinceps ſuorum numero eſſe iubent. Toletanus quoque Archiepiſcopus cum fieret quotidie certior, omnia quæ ad ipſum præſulatus ratione pertinebant iura impediri, atq; oppida, municipia, caſtella, & arces partim a circumſtantibus præſidijs vexari, partim deficere, aut de defectione cogitare, petit a Luſitano cõmeatum, facultatemq; ad ſuos abeundi, antea quam noui quicquam molirentur. Petit præterea turmam equitum, quæ illũm comitetur, quoad ſe, ad ſuos reciperet. Id cum Hiſpano Regi compertum eſſet: mittit Petrum Marriquum Comitem a Triuinio cum ſua, cohortiſq; prætorianę parte, qui illũ perſequeretur, præhenſumq; ad curiã perduceret. Sed ille antea ſe Complutum, quod erat ſuę ditionis oppidum, recepit, quam Comes eum conſequi potuiſſet. ea itaque fruſtratus ſpe, ad Regem, Reginamq; redit. Inter illos, qui Luſitani partibus fauebant, erat Attencię arcis præſes, natura hominumq; labore munitiſſimę, qui nõ contentus regijs vectigalibus, quos ex Salinis opima percipiebat, finitimos populabatẽ agros, atq; in remotiores quoq; excurſiones faciebat. Erat preterea terræ illius indigena Garſias quidam Brauus ordinis equeſtris vir acer, & ſtrenuus. Is agit cum famulo quodam pręſidis, vt qua nocte ſortiretur vigiliam, ex muro demitteret funem, per quem ſcalę ſurſum attollerentur: quod cum ex voto proceſſiſſet, ſcandit primus omnium Garſias ipſe, tum alij centum inſtructi armis quos ad negotium peragendum duxerat, comprehẽſoſq; pręſide, vxore, omniaq; familia potitus eſt opimis ſpolijs, quibus propter inſignem viri operam in arce recuperanda, a Rege, atque Regina donatus eſt: æſtimata ſunt ſpolia centum millibus ducalium aureorum. Idem Brauus paucis poſtea diebus oppugnat Camarenam, opidulum id erat, quo ſe recipiebat Ioannes quidam Touarius famoſus alter latrunculus, atque viarum graſſator inſignis, qui & ipſi Luſitani partes ſeq̃bãtur. Quibus duobus mõſtris e medio ſublatis, pax regionibus illis reſtituta eſt.

Luſitanus redit in regnum auitum, petiturus inde Galliæ Regem: & quæ Madriti geſta ſunt.

Caput. X.

LVSITANVS cum videret ſe acie ſuperatum, amiſſis duabus arcibus, quibus plurimũ fidebat Burgenſi, ac Zamorana debilem, & ab ijs qui fuerunt autores tanti belli inchoãdi deſertum, ſuarum quoq; partium fautores indies minui, quid conſilij caperet ignarus: huc atq; illuc mentis aciem vertebat. Pudebat illum reditus in patriam, quam itu-

rus ad bellum peregrinum pecunijs exhauſerat. Turpe putabat venire in condiciones, quas victor hoſtis proponebat. Vires ſuas impares iam prelio expertus erat.

Pecunię vnde nouum exercitum cōduceret, aut ſtipendia preſenti ſolueret, non ſuppetebant. Placuit tandem ab externis gentibus auxilium petere. Sed vnde peteret niſi ab eo, cum quo nuper fœdus inierat, & qui pro Ruſcinonis Comitatu repetendo, iam bis noſtros bello laceſſerat? Sed antea quam in Galliam proficiſceretur, ſtatuit Luſitaniam ſuam repetere, vnde facilius, tutiuſque nauigare poſſet. Itaque partem copiarum per arces, caſtella, & munitiones, quæ adhuc pro ſe in officio perſtabant, in præſidiarias cohortes diſtribuit, partem ſecum in patriam reducit. Et quia interim Ioannes ille Vlloa, qui ſibi Taurum vrbem cum arce ad futuri belli vſum tradiderat, diem ſuum obierat: Marialbanorum Comitem in vrbe cum validiori præſidio relinquit. Prẹſidiorumque prẹfectus edicit, vt quam diu ipſe abeſſet, hoſtium agros populentur, ferro & igni omnia vaſtent, ſeque breui ex Gallia cum auxiliaribus copijs venturum pollicetur. Erant eo tempore Madriti, quod oppidum nos Carpetanorum Mantuam interpretamur, erant, inquam, duę factiones, quarum, altera cuius caput erat Ioannes Zapata vir, qui inter indigenas nobilis, & factioſus Marchionem Villenatem ſequebatur, qui non modo arcem, verumetiam totum oppidum firmiſſimo prẹſidio tenebat, cui prẹfecit Rodericum Caſtanetum Ciſontani Comitis fratrem, pulliſque alterius factionis principibus propterea, quod Regis, & Reginæ partes tuebantur, ſoli Marchionarij oppidum habitabant. Nam plebs ſequitur fortunam, vt ſemper, & odit prẹſentem ſtatum, & concupiſcit nouum. Erat pulſæ factionis caput Petrus Nunius a Toleto equeſtris ordinis vir. Is agit cū clientibus, & amicis, quos in oppido habebat quam plurimos, quemadmodum intra mœnia reciperetur, ſi maiores copias, quam eſſent præſidiariæ, conduceret. Communicat rem cum Petro Ario, atque vterque cum Duce Infantatus, omnibus viſa eſt res digna, in quam omnes intendant neruos, putantes ſe in eo ſingularem operam non ſolum Regi, & Reginæ: ſed etiam vniuerſæ Hiſpanæ reipub. nauaturos. Dux Reginam conſulit, quid ſibi in tali negotio faciendum eſſet. At illa, vt ad rem conficiendam totis viribus inſiſtat, non modo hortatur, verum etiam atque etiam rogat, obteſtaturque. Mittit præterea ex cohorte prætoria tres cataphractorum equitum turmas, cum ſuis quamque præfectis, Iacobo ab Aquila, Ioanne a Roboribus, Ioanne item a Turribus: quibus imperat, vt Ducis iuſſa faceſſant, atque omnibus in rebus illi obtemperent. Dux igitur auctus copijs a Regina miſſis, ſimul etiam cum Petro Nunio, & Petro Ario, qui & ipſi magno poterant eſſe adiumento, cum omnibus ſuæ domus grauis, & leuis armaturæ militibus rem aggreditur. Id cum Marchionis prẹfectus ſenſiſſet, neque enim tantus belli apparatus latere potuit, fugat ex oppido, quos ſuſpicabatur partis aduerſæ fautores, plebem in partes regias procliuem minis terret, muros, portaſque oppidi præſidio validiori firmat, ſubſidiarios milites opportunioribus in locis diſponit. Atqui Dux ea ſpe fruſtratus in oppidi ſuburbio metatur: oppidum arctiſſima obſidione cingit, commeatus intercludit, vt quos non potuit viribus expugnare, caperet fame. Iubet prẹterea cuniculos agere ad portā, qua itur Guadalaiarā, cui prẹſidebat Petrus Aiala ex ordine equeſtri diui Iacobi commendatarius, qui ſuſpicatus id quod erat, portæ munitiones cum muri parte ſuffoſas iam lignis incumbere, atq; ſuppoſito igni non magno negotio ruituras, ne hoſtis irrumpens oppidum diriperet, atque factio extorris, quę inter obſeſſores merebat, in aduerſæ factionis partes acrius ſæuiret, cœpit agere cum

Duce de tradendo oppido certis cōditionibus, quibus præcipue de oppidanorum indemnitate cauebatur, illorum maxime, quibus cum erant inimicicię ex inueterato factionis aduerſæ odio. Duce igitur cum ſuo exercitu intra muros recepto, Marchionis pręfectus cum omni pręſidio ſe in arcem recipit commeatu, armis, tormētiſq; munitiſſimam. Sed nihilo ſecius illam Dux arctiori obſidione pręmit, Muſculoſque duplices a parte arcis extima ducit, atq; viris, armis, machiniſq; munit, vt non modo quiſquam ingredi, aut egredi non poſſet, verum etiam ſi grandior exercitus aliunde veniret auxilio nihil obſeſſis vſui eſſe poſſet. Alterum quoq; murum duxit per arcem, quæ eſt inter arcem, oppidanorūq; domos, intermiſſis, quibuſdā aditibus per quos tumultuarijs, pugnis ſe inuicem laceſſerent. Ibi çecidit Iacobus ab Aquila, vnus ex tribus illis Ducibus, quem diximus ad hoc bellum miſiſſe Reginam. Ceciderunt & alij complures viri nobiles, & obſcuri, tam ex obſeſſis, quam ex obſeſſoribus. Ex munitionibus pręterea, quas in agro Madritano inſederant Ioannes ille Zapata, & Petrus a Corduba, cotidie fiebant excurſiones, incendia, cædes, populationesq; pecudum, & armētorum, vſq; ad oppida, loca ſuburbana, quoad profectum eſt a Duce, vt certis in locis equitum præſidia diſponerentur, qui latrunculos illos paſſim exultantes in latebras ſuas cogerent ſe recipre, atq; hunc immodum obſidio in duos menſes protracta eſt.

PRIMÆ DECADIS LIBER SEXTVS, MATRICALI PANHISPANION

celebratur, vbi cœptum eſt de ſocietate, quam fraternitatem vocant conſtituenda agi.

Caput Primum.

CVM hæc Madriti geruntur, curia, hoc eſt, Rex, & Regina ſenatuſq; regius Matricali citra montes in vectionibus oppido celebri erat. Ibi quoq; panhiſpanion, id eſt, omniū ciuitatum, municipiorumq; Hiſpaniæ conuentus agebatur, curias in numero multitudinis indigenæ appellant, in quibus cum aliæ res cūplures decretæ ſunt, tū vel maxime quod Eliſabe iunior vno omnium conſenſu declarata eſt Hiſpaniarum Princeps, atq; hęres regnorūq; ſucceſtrix, quod et iure iurādo ſanxerūt ciuitatū, municipiorumq; procuratores, ſi modo proles virilis Regi, & Reginæ non contigiſſet.

Cœptum eſt agi prætera de fraternitatibus, ita Hiſpani vocant populorum inter ſe ſocietates ad hoc potiſſimum inſtitutas, vt latrocinia cædeſque in vijs publicis, & agris perpetratæ vindicarentur, quę mala, in vrbes quoq; & municipia vicoſq; tyrannorum arcibus ſubiectos adeo ſerpebant, vt domi foriſque nihil eſſet tutum, ſed vbiq; terror, vbiq; pauor, & plurima mortis imago, eoq; miſeriarum deuentum eſt, vt graſſantibus ſceleratis hominibus, nemo iam eſſet vir bonus, & pie, iuſteq; viuendi cupidus, qui pro recuperanda libertate non libentiſſime dimidium fortunarum ſuarum non paciſceretur. Idque cum omnes vellent, omnes cuperent, deq; nulla re alia frequentius alter ad alterum loqueretur, quam de inueniendo tantis malis aliquo remedio, nemo tamen erat,

qui negotium aſſumeret, atq; rem tam deſperatam aggrederetur, & morbo tàm pernicioſo medicamentum aliquod inueniret. Primus omnium quaſi ſignum aliquod ad bene de Hiſpana rep. ſperãdum ſubſtulit Alphonſus Quintanilla equeſtris ordinis vir nobilis, ingenioſus, acer, & vehemens: idemq; fiſci rationumq; regiarum quæſtor maximus. Hic ortus ex aſturibus montanis facile oſtendit, ſummos viros in obſcura quoq; patria plærumque naſci, at econtrario ignobiles in patria illuſtri. Et quo maior tantæ rei peragendæ accederet autoritas, aſſumit ſibi ſocium Ioannem Ortegam.

Ambo Regem, Reginamq; conueniunt, quo in ſtatu res Hiſpana ſit, commemorant, quod in tanta rerum omnium perturbatione debeat, & poſſit fieri demonſtrant, hoc bonos omnes, hoc in commune populos expoſcere, nil aliud deeſſe, quam regiam facultatem, vt bene iuuante deo negotium perageretur. Placuit iuſtiſſimis principibus opportunus ſermo, ad rem exequendam hortãtur, autoritatem ſuam omnibus in rebus decernendis pollicentur. At illi oppidorum procuratores adeunt. Mala, quæ ſuſtineant impræſentiarum, quæq; in futurum expectent, ante illorum oculos ponunt ex negligentia quot pericula impendeant, atq; ediuerſo ex prouidentia quot bona ſequantur, identidem repetunt. Sed quia de tanta re conſulendi erant ij, quorum procuratorio nomine res agebant; placuit conſtitui diem, & locum, in quibus hæc diſputanda eſſent.

Locum in quem vndiq; confluerent, placuit eſſe Donias, quo poſteaquam ad conſtitutum tempus conuenerunt, cœptumque eſſet de re cuius cauſa venerant diſceptari, alij aliud ſentiebant, altercationibuſq; tempus conſumebant fruſtra, & contentio illa eo tandem eſt deducta, vt omnes in eo iam eſſent articulo, vt quiſq; ad ſuos re infecta rediret.

Quorum diſſenſionem cum Alphonſus Quintanilla ſenſiſſet, videns omnes ſuos conatus ceſſiſſe fruſtra, ne quid inexpertum relinqueret, hac, aut non multum diſſimili oratione, illos in concionem vocatos aggreſſus eſt.

Alphonſi Quintanillæ concio, pro ineunda Hiſpanorum ſocietate.

Caput. II.

SI quiſquàm ex vobis eſt viri Hiſpani, qui miretur: cur ego qui neq; ingenio, neq; doctrina, neq; multa rerum experientia præditus deſumpſerim mihi, vel potius arrogauerim hoc dicendi munus, deſinet profecto mirari, cum vitæ meæ rationes, inſtitutaq; ab ineunte mea puericia ſuſcepta cognouerit. Ego viri optimi, cum ſtatuiſſem omne tempus meum in aula regia conſumere, atque ſine æqualium meorum inuidia, obſequium meum infœliciſſimo Regi primum, ac deinde inuictiſſimis his principibus meis præſtitiſſem, nunquam deſtiti cogitare, ſi qua in re Hiſpanis meis acommodus eſſe poſſem. Habeo huius animi mei teſtes cum alios quam plurimos, tum maxime ex veſtro numero non paucos, qui ex me ſæpe audierunt partim publice in huiuſmodi loci verba facientem, partim priuatę in ſermone familiari, quam me hic ſtatus reip. non delectaret, in quo bonorum nulla, aut certe per quam exigua ratio haberetur. Malorum vero paſſim graſſaretur impunitas. Neq; id quidem principum noſtrorum vitio, quibus nihil iuſtius, nihil indulgentius, nihil humanius excogitari poteſt: ſed temporum culpa, quæ non ſinunt illos animaduertere in facinoroſos: atq; pro dignitate bonos præmijs afficere, & quod ad commutatiuam pertinet iuſtitiam, ius ſuum cuique tribuere.

Itaq; cum nuper ego cum hoc collega meo honeſtiſſimo viro retuliſſemus ad illos

de ſermonibus, quos de ineunda inter Hiſpanos ſocietate Matricali habere cœpimus, per quam omnia in meliorem ſtatum reformari poſſent, incredibile dictu eſt, quanta ſint voluptate affecti, quāta geſtierint lætitia, quāta nobis diligentia, ſtudio, & cura cōmendarint, vt vobiſcum de tanto, tamq; inopinato bono ageremus operam omnem, atq; autoritatem ſuam polliciti, ſi quibus in rebus opus eſſet. Sed ad rem, cuius cauſa huc veniſtis redeamus, negotium eſt, quod non modo animos veſtros a ſummo excitare, verumetiam ad facinoroſorum hominum vltionem inflammare debeat. Agitur de priuatis facultatibus veſtris, quas in agris, in paſtionibus, in mercaturis, in veſtris domibus habetis, quarum bona pars aut pactione, aut vi ab his latronibus intercipitur. Agitur de amicorum oppreſſione, de filiorum integritate, de filiarum pudicicia de vxorum caſtitate, de clientum veſtrorum incolumitate. Agitur de fiſco, regiiſq; vectitigalibus, quæ ſi non fide ſumma, & ſine fraude exigantur, neceſſe eſt per capita ſiue cenſum veſtrum diſtribui omnia, quæ ad illorum ſumptus neceſſaria ſunt. Agitur de veſtra omnium ſecuritate, qui neq; per noctem domo egredi, neq; per diem extra vrbium munitiones prodire audetis. Agitur de pietate, de religione, deq; omni cultu diuino, quem videmus in dies refrigerari, atq; indubitatum tendere interitum. Quid igitur reliquum eſt viri Hiſpani, niſi vt bonis auibus ineatur ſocietas, quæ tot nobis calamitates propulſatura ſit, totq; commoditates paritura, quæ dabit vitam cum tranquillitate iucundam, reſtituet virtutes, quæ nos Deo, atq; proinde hominibus faciant beniuolos, quæ nos ira, atque proinde libidine ſuperatis duabus animi peſtibus ingenitis reddant nobis ipſis amicos, & quoniam ſatis demonſtratum eſt hanc ſocietatem ſiue illam libet fraternitatem appellare, debere fieri, ſupereſt vt oſtendamus an poſſit fieri, & a nobis quidem fieri, ac præterea facile & a nobis fieri. Nam de impoſſibilibus aut ſimpliciter aut a nobis fieri, quia in poteſtate noſtra non ſunt, nemo deliberat per ſe, neque alios in conſultationem admittit. Quod autem id de quo eſt præſens conſultatio poſſet fieri, & a nobis quidem fieri, & facile fieri notius eſt, quam quod demonſtrari debeat. Suppetunt namque pecuniæ, neque deeſt plæriſque omnibus conferendi voluntas, abundamus viris, armiſque, neque opus eſt aliunde illa accerſere. Habemus autoritatem principum, qui noſtris inceptis fauent.

Habemus cauſam potiorem, hoc eſt, iuſtam contra iniquos, quietis amatorum contra ſeditioſos multos, & fortes viros contra paucos, & ex ſcelerum conſcientia pauidos. Hoc experti ſumus in ipſo ſtatim initio, quo iuſtiſſimi noſtri principes regnare cœperunt, cum iuſſiſſent in huiuſmodi homines acriter animaduertendum, id quod eſt Segouiæ geſtum. Mirum dictu, vno atque altero ad ſuſpendium adacto, repente omnes alij aufugere, neque vſquam deinde viſi ſunt. Qui ſtatus in hunc vſque diem permanſiſſet, ſi non Luſitanorum illa tempeſtas quietem noſtram interpellaſſet. Nam quid ego de ſocietatibus illis dicam, quæ ſub Enriquo Rege fuerunt inſtitutæ, cum omnes viæ latrunculis, & graſſatoribus eſſent obſeſſæ, cum viatores agminatim, ac nec ſic quidem iter facere auderent, nonne ad primam præconis vocem ſubito latuerunt? Durauit certe mos ille, quo ad ipſi adminiſtri ſuis legibus abuſi ſunt, atque dicionis ſuæ terminos tranſgreſſi. Ex quo neceſſe fuit ab Enriquo ſocietates illas diſſolui, quod certe nobis accidere non poteſt, quibus non eſt alia cura, quam itinera pacare, latrocinia, furta, homicidia coērcere, ac præterea nihil. Erunt fortaſſe nonnulli, qui huic ſententiæ meæ obſiſtant, dicantque non poſſe ijs de rebus facile conuentus fieri, ex tam longinquis regio-

ſibus, aut ſi fiant, non conferendis ſtipibus non fore concordes. Erunt præterea qui dicant huiuſmodi ſocietates non poſſe diu conſiſtere, quod in alijs quoque huiuſmodi ſocietatibus factitatum, ſumus experti. Et quos interim æquo iure cogerimus venire, aut illi, in quos fuerit acrius vindicatum, reddentur multo peiores, quam antea fuerint.

Immo vero ſi opus fuerit non magna erit difficultas ſemel, aut bis in anno, per prouincias certis in locis conuentus, aut nundinas ſi fieri, quẽadmodũ paſtores meſtruas faciunt, quas vocant meſtas, atqꝫ etiam nunc annuas, quæ ſunt ſolenniores. Illi pro re tantum pecuniaria hoc faciunt, nos pro omni ſubſtantia noſtra, pro vita, pro libertate, pro religione non faciemus? Nam quod ad ſtipium collationem attinet, nemo eſt, qui paruo ære mercari nolit, quod alioqui ſit omni patrimonio redimendum. Nemo eſt, qui cũ hac de re ſum locutus, qui nõ geſtiat, q̃ nõ pruriat, qui non percupiat, vndecũqꝫ depromere, æſtuare, extricare, quod ſit tanto operi erogandum. Quod vero nonnulli timent, neſi aliquando diſſoluantur iſtæ ſocietates, acrius inſurgant arcium præſides in ſubiectos populos, in quos ante hac exercebant iniquam dominationem, qui receptabant latrones, qui facinoroſos tuebantur: Quin potius ſi nos intra dicionis noſtræ terminos continuerimus, ſi nos nobiſmet ipſis non defuerimus, ſi condiderimus leges, quibus ſacrum hoc collegium ſantiatur, non modo non diſſoluetur, ſed manebit, æternumque durabit, quandiu peſſima hominum ſeges ſuborietur. An inter ciuitatis regiæ incolas Talabricenſeſqꝫ potuit per annos quam plurimos permanere, qualiſcumqꝫ illa fraternitas ab hominibus obſcuris inſtituta, quæ tot commoditates per omnem regionem illam graſſatoribus refertam attulit, & vos Hiſpani, proceres illos ſaltem imitantes, non facietis in toto, quod illi fecerunt in parte? Expergiſcimini aliquando viri Hiſpani, & a maioribus veſtris ingentes animos concipite: quam iuſtam habeatis cauſam recogitate: cum quo hoſtium genere vobis res gerenda eſt intelligite: in facinoroſorum hominum vltionem inſurgite: pro quibus meritis non ſolum in hac vita mercedem opimam laborum veſtrorum conſequemini, ſed etiam in beatorum numero veſtra nomina tranſcribentur.

Hiſpanorum ſocietatis leges, legumqꝫ executores conſtituuntur.

Caput. III.

POSTEA quam dicendi finem Quintanilla fecit, viſi ſunt omnes prope modum illius orationi, atque ſententiæ acquieſcere, poſtulatumqꝫ eſt vna omnium voce, vt conderentur leges, quibus ſacra ſocietas illa ſanciretur, atque ſtipis conferendæ ſtatueretur modus, & militum numerus, qui decreta exequerentur. Sed ne in ius regium contributio illa æternum cederet, cautum eſt, vt eſſet temporaria, durаretqꝫ in æternum, Summa concilij ad principes deuoluta eſt, & ab illis ad ſecretius illud Auguſtumqꝫ ſenatum, quo res Hiſpana gubernatur. Principio quod ad condendas leges pertinebat, data eſt facultas optimis quibuſdã viris ex ordine equeſtri, atqꝫ vtriuſqꝫ iuris agendarũqꝫ rerum peritis, numerus militũ decretus bis mille equites, per claſſes vero ſtipibus diſtribuendis, pręfecti ſunt viri boni ſuarũ rerũ frugales, alienarũ vero abſtinentiſſimi. Conſtitutũ eſt pręterea collegiũ ex bonis, prudentibuſqꝫ viris, quos Hiſpani conſueuere deputatos appellare. His præſidere voluerunt Lupum Ripariũ Carthaginenſem Epiſcopum, Nemo vnquam a principio putauit ſocietatem illam tandiu per-

manſuram, ſiue quod in primo illo triennio putabant à viarum latrocinijs, graſſationi buſque poſſe Hiſpaniam purgari, ſiue quod populi grauate ferrent tam crebras fieri exactiones, ſiue quod antiquarum ſocietatum exemplo, aliqua ex leui cauſa hæc quoq; poſſet diſſolui. Conſtitutæ itaque ſunt ab initio tumultuariæ quædam leges, quippe quas putabant non longo tempore duraturas, ſed qualeſcumq; ille fuerint, nihilominus confirmatæ ſunt, additumq; robur, regiaque autoritas, cum eſſet curia Matricali Anno ſalutis ſexto & ſeptuageſimo ſupra milleſimum quadringenteſimum. Cumq; poſtea ex triennio in trienniũ & deinceps, ſocietas illa propagaretur, & ex negociorum varietate cotidie noui caſus emergerent, opus quoq; fuit nouo principum remedio.

Fuerunt autem caſus, in quibus ſocietas illa iuris dicendi, exequendiq; iudicij facultatem haberet, quinque. Primus in illos, qui furtum, aut latrocinium, aut mortem, vulnuſq; aut vim aliquam in loco deſerto intuliſſent. Secundus in eos, qui illa eadem facinoroſa in populo commiſiſſet, perpetratoq; ſcelere ſolum vertiſſet, in fugamq; ſe proripuiſſet. Tertius in eos, qui aut fores effringerent, aut domorum parietes effoderent, aut incendia ualuis apponerent, aut ſcalis admotis dietas noctu conſcenderent. Quartus in eos, qui ſtuprum in cuiuſq; ætatis, aut ſexus, aut conditionis hominem inferrent.

Quintus in eos, qui iuris, iudicijq; executores impedirent, quo minus rem demandatam exequerentur. Conſtituuntq;, vt in omnibus ciuitatibus, oppidis, municipijs, caſtellis, viciſq; grandioribus, bini pedanei iudices quotannis crearentur, & executor vnus, qui haberent facultatem iudicandi, determinandi, abſoluendi, condemnandi, ſententiamq; exequendi in ijs dumtaxat caſibus quinque. Si quid autem præter hos quinq; caſus legibus expreſſos emerſiſſet, de quo merito dubitari poſſet, ad ſocietatem ne illam an ad ordinarios recurrendum eſſet, placuit rem integram ad ipſos principes deferri, ex quorum arbitrio ea de re, aut nouæ leges conderentur, aut ſi videretur iuri communi definiendum relinquerent. His itaq; ordinatis omnes ciuitates, oppida, populiq; ſanctam & ſalubrem illam fraternitatem inierunt, præter quam illi, qui dominos priuatos habebant, veriti ne inde ſibi exactiones geminas exigerentur, alteras, quas priuatis dominis dependerent. Quæ res cum ad Comeſtabilem Hiſpaniæ delata eſſet, non modo non renuit, ſed vltro illos, qui dominationi ſuæ ſubditi erant, hortatus eſt, ne tam vtilem, iuſtam, honeſtamq; ſocietatem recuſarent. Huius exemplo reliqui omnes Hiſpaniæ proceres ſecuti ſunt, neq; ſecutos fuiſſe poſtea pœnituit.

De Cantapetra, Regis & Reginæ iuſſu obſeſſa, Deq; Beneuentani Comitis liberatione.

Caput. IIII.

POST victoriam partam ex ea pugna, quã in agro Taurino Dorij fluminis pugnatum eſt, Luſitani partes paulatim defluere, Regiſque, ac Reginæ procedere in melius cœperunt. Amiſſæ namq; munitiones, quæ pro Luſitano ſteterant, ad Hiſpanos principes accreſcebant & ij, quibus autoribus ille tantum negocium inchoauerat, partim ſuis difficultatibus impliciti, partim fortunam ſecuti victoris auxilia præmiſſa non mittebant. Sola itaq; Taurus cum paucis adiacentibus caſtellis, & oppidulis in fide permãſit, inter quę fuerũt caſtrum inui, ſeptem eccleſię, Cantapetra, vnde Luſitani excurſiones crebras in agros finitimos faciebant. Quas vt compeſce-

rent, viſum eſt principibus noſtris Cantapetram in primis debere obſideri, propterea quod & captu facilior videbatur, & ad res deinceps gerẽdas locus opportunior, & qđ impræſentiarum latrones, graſſatoreſq; plura nocumenta quam aliunde inferebant, non ſolum in vicos, agroſq; finitimos Salmanticenſium, Methymnatium, Matricalenſium, ſed etiam in longinquiora loca, excurſiones, populationes crebras facientes. Erat oppidum illud non ingenio loci, quippe quod erat in planicie ſitum, non arte, neq; hominum cura munitum, cuiuſmodi ſunt epiſcopia, hoc eſt, epiſcoporum prędia, quorum vſus fructus non perpetuus, ſed temporarius eſt, & cum illorum vita terminatur, neq; tam futuris proſpiciunt, quam præſentibus vtuntur, fruunturq;. Hoc tamen Luſitanus quanta potuit diligentia muniuit, atque aggere, vallo, foſſaque præcipiti, & cuniculis rectis, tranſuerſiſq;, & murorum cauis inexpugnabilem reddidit, ex equitibus, peditibuſq; addit ſtrenuiſſimum quemq;, quibus præfecit Alphonſum Petridem Viuarium, paris ſtrenuitatis, & audaciæ virum, At noſter balliſtas, tormenta ſulphuraria, machinaſ que eo comportari iubet, ſtationes a tergo, & a fronte munitas diſponit, militeſq; per illas diſtribuit, præfectoſq; accommodat, quid cuiq; ſit agendum præcipit. Contra caſtruminui ſeptemq; eccleſias certis in locis præſidia diſponit: ad compeſcendas latronum excurſiones per agros, ne pabulatorum, lignatorumq; ac framentatorum miniſteria interciperent, & quia neceſſe erat Regem ipſum Panhiſpanio, quod Matricali agebatur intereſſe, obſidionis curam Duci a villa Formoſa fratri Notho, & comiti a Triuinio commendat, ipſe itq; reditq; viam, toties quoties vtrobiq; illius præſentia opus erat.

Nullum interea tempus ocio dabatur, quin ſtationarij milites ſtationes muris promouerent, machinarij tormentis mænia quaterent, ſtloperarij glandibus, arcuarij ſagittis, ſuſtibularij lapidibus obſeſſos laceſſerent. At illi contra eruptionibus crebris non ceſſant ex improuiſo ſecuros impetere, tumultuarijſq; pugnis medio in campo cum illis decertare. Editur vtrinq; cædes maxima, ſed in Luſitanos proportione multo maior, quia ex paucis numerus minuebatur, qui ſuppleri non poterat, niſi auxilia mitterentur. Scribunt itaq; ad Regem ſuum, quo in ſtatu res ſit, certiorem faciunt, niſi ſupplemẽtum cohortibus reficiendis mittat, non poſſe diutius obſidionem ſubſtineri, neq; fieri, quin ſe aut victori dedant, aut ferro, fameq; mors oppetenda ſit. At Luſitanus recenſitis copijs, quas habebat imminutas, tum ſuorum abitu, qui deſiderio domus ſine commeatu in patriam redierunt, tum morbis ex laboribus, victuq; maligno, tum quod ex auxiliarijs nemo apud eum remanſerat, cum non auderet ad ſoluendam obſidionem recta proficiſci, ad alias artes ſe contulit, exercitum ſtatuit in Salmanticenſem agrum ducere, vicos igni, ferroque vaſtare, eo conſilio, vt noſter intermiſſa obſidione, ſuis laborantibus opem ferret, & obſeſſis reſpirandi locum daret, & ad commeatus, aliaq; neceſſaria importanda, & ad permutandos bene valentibus ægrotos, vegetis, integriſq; feſſos, atque vulneribus confectos. Erant qui Regi dicerent huiuſmodi populationibus inſiſtere non eſſe opus regium, ſed latronum, graſſatorumq;. Illud vero magnificum, generoſum, atq; ingentis animi opus: ſuis laborantibus opitulari, in ſummis periculis poſitos media ex morte recipere. Quod ſi non ſuppetebãt vires, vt cũ hoſte ſignis collatis decertare poſſet, vaſtationẽ illam vicorũ, agrorumq; populationem honeſtius, tutiuſq; per pręfectos fieri poſſe dicebãt. Erant qui ſuaderẽt, vt ad Gallorũ Regis pacta, ꝓmiſſaq; recurreret, quãdo inclinatis rebus ac propemodũ perditis, nõ erat vnde ſubſidiũ maius, certiuſq; ſperari poſſet. Alij cõtra, leuitati Gallicę non multũ eſſe fidendũ, cũ pręſertim quo tẽpore fœdus illud initum fuerat, Luſitanis rebus fortuna aſpirare videbatur, quæ nunc ad-

uerſa refragaretur. His ſententijs Luſitanus incertus quid faceret, pergit, vt id exequẽretur, quod ab initio conſtituerat, in agrumq; Salmanticẽſem ducit exercitum. Quod vbi noſter comperit, cum parte exercitus comitem a Triuinio mittit, qui Luſitani conatibus aduerſetur, ſeq; cum Salmanticenſibus iungat. Id cum Luſitanus ex interceptis exploratoribus accepiſſet, ſimul etiam & Hiſpanũ, cui non erat par, comitem ſubſequi, reputans ſecum non eſſe e dignitate regia cum comite pugnare, neq; prudentis cum ſuperiore confligere, cœpit ſe paulatim in Taurum ſuam, hoc eſt, in latebras notas recipere.

Sed ne ſuos in tanto periculo desereret, cœpit cum victore de permutandis captiuis agere, vt ipſe Beneuentanum comitem data fide abſolueret, oppidaq;, & caſtella, quę ſecreto data erant, redderet, noſter Comitem Pinnamancorum liberum ex vinculis abire iuberet, obſidionemq; Cantapetræ tolleret, ea lege, vt præſidiarij milites anno ab armis ceſſarent id quod Pharij comitis interuentu peractum eſt. Beneuentano comiti in damni accepti compenſationem, a Rege & Regina aureorum ducalium millia decem dono data, la coruña quoque ciuitatis, cum portu iampridem illi facta, rurſus confirmata eſt, imperatumq; arcis præſidi, vt illam comiti traderet. At oppidani, tametſi ſeditionibus inteſtinis erant diſcordes, ad hoc vnum facta conſpiratione arcem in comitis poteſtate poſitam videntes, ſeq; a regali corona alienatos, pro communi libertate acriter inſurgunt, arcem obſident, terra, mariq; oppugnant. Cæterum comes ex familiaribus cognatiſq;, & amicis, ac gregarijs militibus cohortes parat, quas in auxilium obſeſſis mittat. Oppidani vero ex inſtanti periculo facti acriores, obſidionem premunt, ſtationes a terra, marique muniunt, diu, noctuq; obſeſſis negocium faceſſunt. Comes denique, cum eo, quod ſemel intenderat, nihil proficeret, ſpe fruſtratus, cum oleum perdidiſſet, & impenſam, ab incœpto deſiſtit. At ciues magna cum ſua ex comitis ſeruitute, in perpetuam ſe libertatem vendicarunt.

De profectione Regis ad patrem, deque fontis Rabidi obſidione ab eodem Rege obiter ſoluta.

Caput. V.

CVM hæc apud Vectones in Hiſpania geruntur ſuperiori, Ioannes Tarraconenſium Rex, huius noſtri Ferdinandi pater, per literas ſæpe cum mandatis filium pellexerat, vt cum ſibi per inſtantium negociorum intermiſſionem liceret, veniret ad ſe commentaturus de rebus, quæ ad vtriuſq; cõmoda, regniq; gubernationem pertinerent. Erant eo tempore Rex & Regina Valladoliti. Sed Rex vt patris voluntati obſequeretur, in Tarraconenſe regnum proficiſcitur. Regina vero Turdeſellas cum præſenti exercitu, vt ſe Luſitani conatibus, ſi quid interea moliretur, opponeret. Per idem quoq; tempus Gallorũ Rex fontẽ Rabidum obſideri iuſſerat, atq; in Bardulos finitimos vicorũ direptiones agrorũq; populationes fieri. Cuius rei accepto nuncio Rex noſter, poſtea quã patris deſiderio ſatisfecerat, & rebus, propter quas venerat ordinatis, ad Cantabrorũ vrbem, victoriã venit, atq; ex Aſturibus, Bardulis, Cantabris, Vaſconibus, ſuperioriſq; Hiſpanię populis, ad quinquagita peditũ millia diuerſorũ generũ armaturę cõegit, omniq; hoc belli apparatu ad fontis Rabidi obſidionẽ proficiſcitur. Iam Galli de aduentu Regis cum exercitu intellexerant, Regemq; ſuum quid illis faciendum eſſet conſulerant, illiſque reſponderat, vt cederent tempori, ſeque Oeaſonem reciperent, ibique hibernarent, vere proximo eandem obſidionem redintegraturi, nec ſecus

atq; ſunt iuſſi, faciunt. Noſter vero de Gallorum habitu factus certior, & ipſe quoq; ſuas copias dimittit. Vtroſq; Bardulos, Montanoſq; populos luſtrat, imperió ſuo legibuſq; obſequentes laudat, in criminoſos animaduertit, totamq; prouinciam pacatam relinquit, atq; ad res inchoatas Reginamq; rediens, controuerſias procerum ex regno Nauariæ obiter componit. Nam erant ex illis, qui Pompeiopolim vrbē totius regni Metropolim, aliaq; oppida, & caſtella vellēt illi tradere, atq; ſe ipſos omneſq; fortunas ſuas illius fidei permittere. Quod Rex auerſatus renuit, Phœboq; ex ſorore ſua nepoti adiudicauit. Inter Lermatem comitem, Petrumq; Peraltanum ſimultates compoſuit, & cum æternam pacem non poſſet, inducias tēporarias indixit. Cardinalis interea pontificalis officij partes eſſe ratus operam ſuam interponere, literas cum mandatis ad Gallorum Regem mittit. Hiſpanorum, Gallorumq; antiquam ſocietatem amiciciamq; commemorat. Bardulorum officia in Gallos, inimicicias in Britannos ex profeſſo narrat, in quos nunc ſæuire, armaq; inferre iubeat in illorum fauorem, qui quondam fuerint illi hoſtes acerrimi. Rogat, immo obſecrat, obteſtaturq;, vt a tanta rei indignitate ſe abſtineat, neq; velit amicos veteres inimicis permutare. Nam, quod ad Ruſcinonis comitatum pertinebat, nō erat tanti, vt tam inueterata ſocietas ſolueretur, cū præſertim ſi quid fractum, aut diſſutū erat, facile poſſet refici, ac reſarciri, ſi ad vtriuſq; regni collimitium mitterentur vtrinq; viri boni, & ſapientes, quorum arbitratu, & ſententialitates contentioneſq; ſedarentur: Per eundem Cardinalis familiarem Gallorum Rex reſcribit, non diſplicere ſibi reditus in gratiam cum principibus Hiſpanis, ſi condicionibus ęquis, negocium tranſigeretur, & Luſitani quoq;, qui ſe illi commendarat, ratio haberetur. Ad perficiendam rem incohatam vltro citroq; internuncius commeat, remeatq;, quoad ventum eſt ad illud, vt in annum induciæ conſtituerentur, quo tempore diſſenſiones inter Hiſpanorum, Gallorumq; reges tranſigerentur, ex qua tranſactione totus Luſitani conatus pendebat.

Parietinus Comes Veleſium capit, arcem obſidet, ac deinde in dedicionem accipit.

Caput. VI.

QV O tempore in Hiſpania ſuperiori a Rege noſtro hęc gerebantur, Dux infantatus in Carpetania Madriti arcem, quę adhuc pro Marchione ſtabat, iuſſu principum obſidione cingebat. Comes Parietinus, qui, vt ſæpe dictum eſt, diui Iacobi Magiſtrum militiæ ſe profitebatur: Veleſium oppidum illius ordinis alterum caput, proficiſcitur, oppidoque potitus arcis præſidem hortatur, quando ratione Magiſtratus ad ſe pertineret, eam ſibi traderet, & cum ſæpe antea precibus, blandicijs, & pollicitationibus nihil profeciſſet, minis agere cœpit, & niſi pareat, ſe arcem obſeſſurum, neq; quieturum, quoad illam expugnet, pœnaſq; ab illo exacturum, quas proditores ſolent pendere. At præſes vir conſtans, fortiſq; nihilo magis quam antea mouetur, arcemq; armis & omni commeatus genere munit, ſeq; ad omnem belli fortunam aptat. Cæterum Magiſter hominis pertinaciam cernens arcem obſidet, perq; bimeſtre ſpacium obſeſſos eo anguſtiarum redigit, vt iam & ad victum neceſſaria, & ad ægrotantium medicamenta, & ad vulneratorū remedia oīa, quibus erat opus, deficerēt. Quo in ſtatu ſit res Marchionem præſes certiorem facit, & niſi quam primum ſuppetias ferat: nullam eſſe moram quin qualicunq; conditione faciat deditionem. Erat eo tempore Marchio Com-

pluti cum Archiepiſcopo Toletano, cuius vtriuſqꝫ idem erat ſenſus de re communi.

Qui videntes ex illa arcis cum oppidulo amiſſione, quam magnū detrimentum ſequeretur, ad impendentis, ac futuri belli opportunitatem: ſimul etiam quod Lupus Vaſcus Archiepiſcopi frater, atque eiuſdem factionis perquam ſtudioſus, qui præſidio tenebat optum ciuitatem finitimam, reddebatur infirmior, ex familiaribus, & amicis, propinquiſqꝫ & alios eiuſdem ſectæ participes cogunt grauis & leuis armaturæ equitum ad tria millia, qui numerus multo ſuperabat obſeſſores. Non potuit Magiſtrum latere tantus belli apparatus qui contra ſe fieret. Rem ad commendatarios, cohortiumqꝫ præfectos, ac primarios viros refert, quæ ſit eorum ſententia exquirit. Omnibus viſum tempori eſſe cedendum, neqꝫ expectandum, vt tanta ſpes fortunæ belli committeretur, poſſe namqꝫ alio tempore obſidio illa commodius repeti, & tutius continuari.

At Magiſter, vt erat natura ingenti animo, & ex magnitudine rerum, quas geſſerat magnam ſui fiduciam habens: fretus quoqꝫ meliori cauſa, & cui non dubitabat diuum Iacobum, cuius teſſeram, belliqꝫ inſignia gerebat: propiciū fautorēqꝫ fore obfirmat animum, cōmilitonibuſqꝫ reſpondit ſe velle in obſidione perſtare: vitamqꝫ, ſi opus ſit, pro laude, atqꝫ maiorum ſuorum dignitate paciſci. Cum vidiſſent illum commilitones animo tam obſtinato, vt neqꝫ paſſum ab incœpto retrocedere vellet, alacres operi ſe accingunt, foſſas murorum eruderant, aggeres, valloſqꝫ erigunt propugnaculis mœnium, pinniſqꝫ pluteos appendunt. Stationes vero crebras vallo, foſſaqꝫ munitas contra arcem diſponunt, & fortiſſimo quoqꝫ milite complēt. Nunquā putarant Archiepiſcopus, & Marchio Magiſtrum tantas copias expectaturū. Sed cum ad oppidi muros acceſſiſſent, ſtlopetrarum glādibus, ſcorpionumqꝫ ſagittis repulſi: per extrariam arcis portam, poſticumqꝫ admiſſi, in ſtationes agmine facto irrumpunt. Pugnatum eſt vtrinqꝫ vehementer ab ortu ſolis ad occaſum. Cadebant ex vtraqꝫ parte multi, ſed a Marchionis, & Archiepiſcopi multo plures: ꝓpterea quod iniquitas loci hos impediebat, illos vero adiuuabat, & quia ſuccincti venerant putantes Magiſtrum non expectaturum hoſtes, neqꝫ machinas ad oppugnandum. neqꝫ victum ad permanendum, neqꝫ commeatum & neceſſaria ad arcem inſtruendam: opus intermittunt, atqꝫ in tempus aliud differunt, receptiſqꝫ vulneratis, & ægrotis, atqꝫ in eorum locum validis, robuſtiſqꝫ ſuffectis ad ſuos quiſqꝫ reuertitur: intra paucos dies cum machinis, & tormentis, magnoqꝫ commeatu grandioriqꝫ exercitu rediturі. Eodem tempore, quēadmodum paulo ante diximus, Dux Infantatus Madritanam arcem Regis & Reginæ iuſſu obſidebat. Qui factus certior Toletanum, Marchionemqꝫ a Compluto Veleſium verſus copias ducere, carriſqꝫ & paluſtris, numeroſas grandeſqꝫ machinas, magnamqꝫ vim commeatus ſecum vehere, partem exercitus retinet ad continuandam obſidionem, partim Magiſtro mittit in auxilium ad diſtribuendos Marchionis, & Toletani præſulis conatus, copiiſqꝫ Furtaiū fratrem præfuit, monetqꝫ quid illum facere oporteat. Ille, qua hoſtes venturi erant, locum opportunum occupat. Magiſtrum de aduentu ſuo, & qua de cauſa venerit certiorem facit.

Ille vero refectus, recreatuſqꝫ tam inſperato auxilio: munitis ſtationibus tantum relicta obſidione cum reliqua exercitus parte auxiliaribus ſe cohortibus adiungit. Iamqꝫ hoſtes aduentabāt, iam ſe medio in cāpo mutuo conſpiciebāt, neqꝫ amplius inuicē aberāt, quam quo telorum ictus poterant pertingere. Continuerunt ſe tamen: & neutri in alteros irruerunt: quia orto iam veſpere non ſupererat lux ad decernendum armis.

Itaqꝫ locum tutiorem ad pernoctandū vtriqꝫ ſibi eligunt, ordinatiſqꝫ cohortibus in armorum procinctu, vtriqꝫ expectant, quid alteri molirentur. Marchio vero & Ar-

chiepiſcopus cum perſpicerent ſe non poſſe exequi id cuius cauſa venerant, niſi armis viam aperirent, veriti ſummam omnium rerum ſuarum, fortunæ vnius prelij committere, ſub ipſum mediæ noctis ſilentium in caſtellum quoddam quod pro ipſis ſtabat, neqꝫ longe aberat, ſe recipiunt, poſteroqꝫ die ſine vlla ſpe arcis recuperandæ, complutum redière. Atqui præſes præſidiarijqꝫ milites cernentes ſe omni auxilio deſtitutos, neque in rerum omnium penuria poſſe diutius famem tollerare, deditionem faciunt, rebus proprijs quæ ante obſidionem poſſederant, & vita quæ iam in poteſtate victoris erat conceſſa.

Luſitanorum Rex Tauro relicta in regnum ſuum redit, atque inde ad gallorum Regem proficiſcitur, & quid illic egerit. Caput. VII.

LVSITANVS Rex cum videret ſe deluſum ab ijs, quibus autoribus, tantum negocium ſuſceperat, atqꝫ omnia ceſſiſſe aliter, quam ab initio putauit, Mari albano Comiti arcis vrbiſqꝫ tauri præſidium cōmendat, nam Ioannes vlloa ille qui ſibi urbem tradiderat, repētina morte interceptus erat, diſpoſitiſqꝫ præſidijs per caſtella & arces quæ pro illo ſtabant, ducta ſecum Ioanna ex ſorore nepte ſua, Luſitaniam ſuam repetit. Diuqꝫ ſecum reputans quam turpe illi foret non modo apud ſuos, ſed etiam apud amicos & alieniores, quorum aures falſis rumoribus impleuerat, neqꝫ iam ſpes vlla eſſet reliqua, niſi in gallorum Regis fœdere quod pepigerat, pollicitationibuſqꝫ quas illi iure iurādo ſanxit, ſtatuit iam non per literas, nō per nuncios legatoſque, ſed per ſe ipſum res ſuas agere, ordinataque regni adminiſtratione claſſem armat, & omnibus ad viaticū neceſſarijs implet, conſcenſa naue, prætoriam galliam Narbonenſemqꝫ nauigat, Maſſiliæqꝫ urbis portum ſubit, Regemqꝫ gallorum qui in turonenſibus turribus eo tempore morabatur, de ſuo aduentu certiorem facit. Gallus eo nuncio lætus, aut lætitiam vultu ſimulans: honorifice hoſpitem excipi benigneqꝫ tractari iubet, & pro regia dignitate omnia miniſtrari. At Luſitanus iter ſuum eo dirigit, vbi Rex gallorum eſſe dicebatur. Ruſticabatur autem tempore non longe a turribus Turonenſibus, qui factus certior Luſitanum aduentare, oppidoque propinquum eſſe, mittit in occurſum qui rogēt dicantque vt ex nauigationibus viæque laboribus in oppido quieſceret, ſeque ad breue tempus venturum dicit, & venit quidem, dataque & accepta ſalute, ſe comiter atque honorifice alloquuntur tractantque, & multis verbis vltro citroque habitis rerum ſuarum commentationem in aliud tempus differunt. Poſt aliquot dies gallorū Rex Pariſios proficiſcitur, quem ſubſecutus eſt Luſitanus, qui videns Regem alijs negocijs implicitum, ſua vero quorum cauſa tam longam viam terra marique fuerat emenſus, de die in diem protrahi, adhibet bonos & graues viros Regiſque amicos, qui exponant illi cauſam ſui aduentus in galliam, commemorentque ictum fœdus ſpemque auxilij quam ſit pollicitus ad gerendum bellum contra communes hoſtes ipſius Regis, quo Ruſcinonis comitatum repetere audent, ſuos cuius dotale regnum contra omnia diuina & humana iura retinent. Eſſeque tanti Regis etiam ſi non de ſua vtilitate ageretur, prohibere iniurias, ſubleuare lapſos, ſupplicibus opem ferre, atque regno expulſos in priſtinum ſtatum erigere. Hoc eſſe Regum opus honorificentius quam regnare. Quare oblitus ſe Regem, genuaque amplectens orabat, obteſtabaturque ne in cauſa tam iuſta & honeſta deſereret, fortunæque Regum miſereretur, eorum maxime qui vim paterentur iniuſte.

Sed neq; fortunas ſuas tam eſſe perditas, vt non haberet regnum auitum adhuc incolu-
me, atque in ipſo vnde ſummo verētur vrbes, oppida, caſtella, proceres, viros, principes ac
primarios, quorum idem ſit cum illo ſenſus de rep. Hiſpana. Ad rem tamen confici-
endam vnum tantum deeſſe caput ducem, moderatoremq; cuius auſpicijs omnia gererē-
tur, eum eſſe regem galliarum ac præterea neminem. Ad hanc Luſitani petitionem,
ac potius promiſſi ac debiti exactionem gallus per eoſdem inter nuncios reſpondet, non
debere mirari Luſitanum, ſi homo tot tantiſq; negotijs implicitus ad res illius non reſpe-
xerit. Sum (inquit) o amici ſolicitus bellorum, quæ mihi (vt videtis) impendent, alterũ
hinc a Burgũdionum Duce, alterum illinc a Britannorum Rege, quorum conatibus re-
primendis binæ copiæ ſunt comparandæ, quas iam oportebat fuiſſe conſcriptas præ-
ter eas quæ ſunt Oeaſone contra Bardulos Hiſpaniæq; ſuperioris incolas, quibus erāt
ſibi animus alias adiungere. Vt tamen cauſa pro qua bellum erat gerendum fieret iuſti-
or, debere ipſum imprimis neptem ex ſorore iuxta conſuetudinem Romanę eccleſiæ vxo-
rem ducere. Alioqui neq; ille poſſet eſſe Rex, nec ſe illi poſſe iure opem ferre. Et
quia intercedat illi cum ducenda vxore propinquitas ſanguinis quæ eſſet impedimento,
quo minus iure poſſet fieri, ſupplicandum eſſe a ſummo Pontifice, vt illos a legibus ſol-
ueret, quem prohiberent in iura connubij matrimoniumq; cōuenire. Hoc Regis Gal-
lorum reſponſo Luſitanus non multum lætus: exequitur tamen quod Gallus monebat.
Literæq; ſupplices ab vtroque ea de re ad ſummum Pontificem date, cœptumque in cu-
ria de negocio diſceptari, neque defuerunt vtriuſque partis aduocati, qui rem in ſummam
difficultatem deducerent. Vrgebant Pontificem Regis & Reginæ Hiſpaniarum Le-
gati, dicentes ex illa diſpenſatione, ſi cōcederetur, ſequerentur multa detrimēta per omnē
Hiſpaniam, cædes, latrocinia, agrorum populationes, viarum graſſationes, atque dari ma-
teriam vnde religio mortalium & cultus diuinus minueretur. Cumque diſpenſatio-
nes huiuſmodi, conciliandæ pacis, & tollendarum litium contentionumque cauſa conce-
di debeant, nunc concederetur, in ſeminarium diſcordiæ, ac ſimultatis, non modo ipſorum
Regum, ſed etiam ſummatum, & infimatum, & mediocris conditionis hominum odia, ini-
miciciæ, diſſenſiones orirētur, & quę bello implicitos ſequi conſueuerũt. Inſtabant ex al-
tera parte Gallorũ Regis Legati & procuratores: dicētes iniuſte ſibi denegari quod alijs
concedi ſolet, neque Regem ſuum ita meritum eſſe de ſede Apoſtolica, vt eius petitiones
in caſſum cederēt. Quibus Pontifex videbatur fauere: propterea quod opera Gallo-
rum Regis indigebat, ad certas quaſdam res ad Cameram Apoſtolicam pertinentes.
Tandem vicit vtilitas, diſpenſationem concedit, datque Luſitano perferendam, ſecreto ta-
men ne res aduerſarijs nunciaretur. Interea Luſitanus ad Burgundiæ Ducem profi-
ciſcitur, eum quo erat illi arcta ſanguinis propinquitas: experiri volens, ſi poſſet illum cũ
Rege Gallo in concordiam reducere, quo facilius auxiliares copias a Gallo poſſet habe-
re. Erat eo tempore Burgundionum Dux occupatus, in bello quod cum Lotoringiæ
duce gerebat. Locutique inter ſe multa de conditione reditus in gratiam ducis cũ Re-
ge Gallo: Luſitanus partes negocij peragendi ſuſcipit, rediensque Pariſios nuncium acci-
pit de morte Burgũdionum Ducis, in prælio quo pugnatum eſt, cum Lotoringiorum
Duce. Burgundiæ Ducatus propterea quod Dux ſine liberis deceſſerat ſexus virilis:
ex Gallorum legibus ad coronam corpuſque regnorum Galliæ deuoluebatur. Rex
occaſionem ex morte Ducis Ducatus capiendi arripit, hoc unum agit, Luſitanum dimit-
tit, in Hiſpaniam vt redeat hortatur, ſeque confecto Burgundiæ negocio miſſurum ma-
iores copias, quæ ſe limitaneis coniungant, qui erant Oeaſone pollicetur. Luſitanus

omni iam ſpe fraudatus,eo miſeriæ fortunarum ſuarum deuenit,vt de religionis ingreſſu cogitaret,idque Hieroſolymis vt eſſet longius, quam quo rerum Hiſpanarum nuncius peruenire poſſet,feciſſetque niſi a familiaribus atque imprimis a Phario Comite:qui illum in tota peregrinatione illa fuerat ſecutus,mutare ſententiam fuerat coactus. Tunc abeundi copia a Gallorum Rege petita,& obtenta,eadem via remenſo mari in Luſitaniam ſuam qua venerat,reuerſus eſt.

De Segouienſi Arce dolo a Maledonato capta, & a
Regina rurſus in poteſtatem ſuam redacta.
Caput. VIII.

ANDREAS Caprarius,quem in parte ſuperiori ſæpe diximus,ſub Enriquo Rege fuiſſe Regiæ domus villicum,atque Segouienſis Arcis præſidem,ex quo tempore Luſitanus in mediam Hiſpaniam irruperat, Regi & Reginæ familiariſſimus fuit, propterea quod fortuna belli adhuc ancipiti,Luſitano relicto partes illorum ſecutus eſt,theſauroſque Regis Enriqui quos in Arce ſeruandos depoſuerat, oportuno tempore illis tradidit. Quo facto ita principum voluntatem demeruit, tantamque ab illis gratiam inierat,vt non modo nihil ex ijs quæ antea poſſidebat,immutarent,ſed illum poſtea multum beneficijs & honoribus accumularent,inter quę arcis præſidium vrbiſque tutelam & quod grande pignus amoris erga illum, & illius erga ſe fidei fuit, quod vnicam filiam Eliſaben iuniorem iam principem deſignatam, nondum enim Ioannes erat natus, illi ad ſeruandam educandamque commendarunt. Erat Alphonſus quidam cognomento Maledonatus,cui Caprarius Arcem ſui loco tenendam crediderat, qua poſtea Petro a Bouadilla ſocero ſuo Beatricis bouadillæ vxoris ſuæ patri tradi iuſſerat. Maledonatus ſenſit eam honoris diminutionem,indoluitq; amplius quā pro materia decebat. Habitaque temporum ratione, in quo non modo ſceleris quod parabat,impunitatem aſſequeretur, verumetiam grande aliquod ſibi prouenturū, cœpit cogitare quēadmodum Arcem prenderet. Eliſabenque principem in poteſtatem redigeret,quibus obſidibus cum Rege & Regina ſi poſſet, proditionis precium paciſceretur, quod ſi nō liceret,ad Luſitanum confugeret. Erat illi tanta familiaritas in ea domo:vt ingrediendi Arcem & exeundi,facultas ſemper pateret. Fingit ſibi opus eſſe ſaxo quodam magno quod erat in Arce. Id ſibi Maledonatus petit,ad neſcio quos domus ſuæ vſus,& cum vix a pluribus verſari poſſet,armat quattuor facinoris quod incipit conſcios. Arma fuerunt occulta, & quæ facile tegi poterant, cum prę ſertim ab illis nulla poſſet oriri proditionis ſuſpicio. In Arcis portas irruunt,Ianitorem trucidant, Præſidem in vincula conijciunt. Cuius ſatellites cum putarent tantum ſcelus nō potuiſſe niſi a plurimis attentari, in turrim perpulchre munitam,vbi Eliſabe Princeps erat, ſe recipiunt. Cum illam proditores oppugnarent,nihilq; proficerent, reliquas Arcis munitiones & propugnacula occupant,& quia pauci erant ad tantam rem tuendā,ex ciuibus qui alterius erāt factiones,complures admittunt. Ioannes Arius ciuitatis præſul, qui propter ſimultates,quas cū villico habebat, eo tempore aberat, ad rei actę nunciū accurrit, ſeq; vrbis primoribus agglomerat. Ciuitatis portas quę villico ſtabāt, nō magno negocio capiunt. Regina certior facta earū rerū quę Segouię gerebātur, eo iter arripit. Iamq; vrbi aduētabat, cū ciuitatis ꝓceres,legatos ad illā in occurſum mittūt,qui ſupplicēt illi ne admittat ſecū in vrbē comitē beneuētanū, quippe qui pedibus manibuſq; fauebat villico, eiuſq;

vxori Beatricis Bouadellæ. Quod niſi prohiberetur vrbem intrare, poſſe fieri vt populus ira percitus aliquid auderet, quod in ipſius Reginæ offenſam & villici atque eius vxoris perniciem cederet. Ad quam petitionem Regina reſpõdet, iniquum eſſe quod Segouienſes ciues, vellent imponere leges principibus, quas ſubditis conſueuerunt imponere Reges, victoreſque victis. Ite igitur (inquit) atq; meis verbis dicite illis, vt deſinant inſanire, molianturq; aliquid, quod poſtea in ipſorum caput retorqueatur. Hæc dicens, vrbem cum vniuerſo comitatu ingreditur, atque deinde arcem petit. Cumq; arcis pars a ciuibus teneretur, pars ab ĳs qui in auxilium villici præſidiſq; confluxerunt, neque ceſſarent miſſilibus ſe laceſſere: Cardinalis, & beneuentanus Comes, aliĳq; quibus Regina auſcultabat, ſuadebant illi vt arcis portas claudi iuberet, ne ſi furor populi frequentis, arcẽ occuparet, pugna conſeretur, quã nemo, nec ipſa quidẽ, poſſet dirimere. At illa contra, iubet omnes portas aperire, populumq; admitti: quantum arcis impluuium capere poſſet. Quos Regina ex ſuperiori loco comiter allocuta: Dicite (inquit) o amici: quis furor agitat vos, aut quid ſibi vult in media rerum omnium trãquillitate hic armorum tumultus? Si quid eſt quod in rem veſtram ſit, aut male tractationis aliquã habetis in villicum actionem, en ego adſum: quę remediũ ponam, neq; patiar a quoquam ex ĳs quibus iuſtitiam, aut partem aliquam reip. adminiſtrandam commendaui, iniuriã fieri. Omnes vna voce conclamant, excludatur villicus, cuius inſolentias, atq; ſuorũ, pati non poſſumus. At illa iubet omnes qui a ciuibus ſtabant, & qui ab Andrea Caprario ex munitionibus pelli, eiuſq; præſidium Gonſalo Aconi Regiæ domus Oeconomo & quęſtori maximo, ſub publica fide tradit. Ciuibus autem imperat, vt deputent certos, bonos ſapienteſque viros, qui deferant ad ipſam aut ad eos; quibus ipſa cauſæ cognitionem commiſerit, querelas illorum quos Caprarius aut ſuorum quiſpiam læſerit. Ille vero innocentiam ſuam purgauit, & ſi quid obiectum eſt, & omnem culpam in ſuos reiecit. Nam compertum eſt poſtea, totum illud inuidia & maliuolentia quorundam nobilium eſſe conflatum. Quare Regina, & arcis pręſidium & alia ornamẽta dignitatis, illi reſtitui iubet.

De Archiepiſcopi Toletani & Marchionis villenatis cum Rege & Regina reditu in gratiam.

Caput. IX.

QVANTA pertinacia & rebellione Archiepiſcopus Toletanus & Villenatum Marchio, Luſitanorum Regis partes ſecuti ſunt, in libris ſuperioribus demonſtratum eſt, eoq; fortunæ illos deduxerat, vt nihil iã quęrerent, niſi honeſtam viam ab officio male promiſſo diſcedendi, ſeq; ad melioris cauſæ principes transferendi. Spem vero omnem fiduciamque rei conficiendæ magnam Tarraconenſium habebant, qui de illorum reditu in gratiam cum Rege & Regina ſæpe egerat. Sed interim mittunt bonos prudenteſq; viros & religioſos, qui errata excuſent, poenitẽtiamq; erratorum exponãt, & petant veniam, voluntatemq; impoſterum, intermiſſa obſequia emendandi, declarẽt. Acta eſt cauſa diligenter apud Regem & Reginam per amicos, quorum orationi & pręcipus acceſſerunt litteræ a Tarraconenſium Rege, qui conficiendo negocio plurimum ſtudebat. At principes noſtri habita ratione temporis & fortunæ, quæ in rebus bellicis plurimum dominatur, & paruo momento huc & illuc impellitur, deinde quod meminerant officiorum Archiepiſcopi, quæ apud ipſos fuerunt illuſtria, quo tempore in

multarum rerum difficultate laborabant: & quod Marchio trahebat ſecum multas nobiliſſimaſq; familias propinquorum & affinium amicorumq;: qui illum ſequebãtur, ſtatuunt illos donare venia, vt hoc vno beneficio: & Rex patri & Regina Socero obſequeretur, ſimul etiam vt illos ex hoſtibus amicos facerent, exequerẽturq; Vergilianum illud, quod fuerat Romanorum peculiare, parcere ſubiectos, & debellare ſuperbos. Atq; vt beneficium beneficio comularent, vectigalia & bona quorum vſu illis fuerat interdictũ, reſtitui iubent. Sed & Lupus Vaſcus Archiepiſcopi frater Optum vrbem cum Arce tradidit, tametſi ab Enriquo Rege hęreditario iure fuerat ea donatus. Madriti quoq; Arcem quam Dux infantatus longa obſidione premebat, Regis & Reginæ arbitrio relinquit. Caſtrorum etiam Iuliorum Arcem quæ Præſide Petro a Beatia pro ſe ſtabat, ſequeſtro tradendam Gonſalo ab Auila pollicetur, quo ad ſibi ſatisfiat quibuſdam de rebus ex pacto conuento quod cum illo pepigere. His in hunc modum peractis iureiurando ſanxerunt, ſe permanſuros in fide atq; obſequio Regis & Reginæ, ſeque pro hoſtibus habituros, quos illi hoſtes eſſe, & pro amicis, quos illi amicos eſſe decreuerint. Archiepiſcopus inſuper ad ſummum Pontificem, ſedemq; apoſtolicam dat literas de ſuo reditu in gratiam cum Rege & Regina, partim excuſans ſe quod fecerit tot mutationes in exhibendo ſuis principibus obſequio, partim accuſans, pœnitentiamq; agens quod abiurata Eliſabe Principe ac deinde Regina, quam antea iurauerat, Ioannam ſubdituam Enriqui Regis filiam iureiurando Principem Reginamq; poſtea deſignauerit. Nunc vero ſe bona fide rediſſe in ipſorum gratiam, quos læſerat, idq; aſſecutum non tã ſuis meritis, quã illorum ſingulari humanitate atq; clementia, quare a ſanctitate ſua precabatur ſupplicabatq;, vt quod a ſe factum erat boni conſuleret, atq; in bonam partẽ acciperet. Per idem vero tempus Othomanus Turcarum Rex trecentarum & eo amplius nauium Euboeam Inſulam Boeotiæ adiacentem petit, & primo aduentu Storam & Baſilicon oppida non magno negotio expugnat, captaq; funditus delet, deinde Chalcidem vrbem nobiliſſimam obſidet, atq; poſteaquam triginta diebus oppugnat, tandem per totam noctem tormentis machiniſq; muros quatiens, atq; viciſſim militibus oppugnans, ſub lucem acrius inſiſtit, ſecundaq; diei hora capit. Turci victores debacchati ſunt, in omnem ſexum & ætatem, eo vel maxime irati quod in ea oppugnatione ingentem cladem acceperant,

PRIMÆ DECADIS LIBER SEPTIMVS. QVA RATIONE TAVRVS CIVITAS, quæ pro Luſitanorum Rege ſtabat paſtoris cuiuſdam induſtria rececepta eſt.

Caput Primum.

CVM adhuc per ea tempora Rex eſſet cum Ioanne pàtre in prouincia Tarraconenſi, Regina vero Segouiæ, quo venerat, pacificandæ ciuitatis cauſa ex turbulenta illa ſeditione quam induxit Maledonatus de quo dictum eſt in ſuperioribus. Venit ex inſperato nuncius, qui fecit ipſam ipſa lætitia lætiorẽ. Taurum vrbem in poteſtatem Præfectorum ſuorum veniſſe ſine vllo militum ſanguine, ſine vllo diſpendio, ſine detrimẽto deniq; vllo. Quæ res in hunc modũ geſta eſt. Paſtor quidam ouiũ Bartholomeus nomine ipſius ciuitatis incola, venit ad Alphonſum Fonſecam

Abilenſem Epiſcopum, dixitq; daturum ſe viam, qua vrbs illa caperetur, ſi ei auſcultatum fuiſſet. Quonam, inquit, modo Epiſcopus, aut vnde id compertum haberet? ego, inquit, iam inde a puero paſtor ſum, qui in ſuburbanis paſcuis ſemper oues meas paui, atq; abſeruaui, frequenterq; illas egi paſtum in cliuum illum arduũ, qua eſt ad murum aſcenſus adeo præceps, & anfractibus conciſis interruptus, vt nemo vnquam attentarit, nec reptando quidem per eum aſcendere. Sed neque vnquam in vrbe fuit ſuſpicio ea parte muros ſuperari poſſe. Itaq; Luſitani ab illa murorum parte ſecuri non vigiles, non circitores, non excubias adhibent. Mittit Epiſcopus armatos decem expeditos cum paſtore qui illum ſequerentur, viderentq; an eſſet credibile, poſſe fieri, quod paſtor promittebat ſe præſtaturum. Eunt itaq; cum illo, & reptando ad murorum radices euadunt, aſcendunt, deſcendunt, mediaq; in vrbe conſiſtunt, non canis, non gallus, non anſer, non denique vllus mortalium ſtrepitus auditur. Neque id mirum, quod illa pars vrbis erat deſerta. Redeunt itaq; ad Epiſcopum, quid viderint, quid ſenſerint, immo quod nihil ſenſerint, narrant, Epiſcopus munitionum duces, qui in locis finitimis erant, conuenit, qui in longinquioribus, per literas facit certiores. Omnibus placuit rẽdebere experiri. Mittunt itaq; ſexcentum armatos, qui paſtorẽ ſequantur & quid agere illos oporteat, monent. At illi duce ſuo præuio reptando per cliui ardua eunt, qua poſſunt. Sed inter eundum venit illis in mentem poſſe fieri, vt opertunitas illa, tantumq; rerum omnium ſilentium ex compoſito cum paſtore fuiſſet fictum, neque committendum, vt vnius hominis dicto, ſiue ſimplicis, ſiue ſubdoli tantæ copiæ periculo exponerentur. Tumultuantibus itaque omnibus, & quid facerent dubijs, Petrus Veraſcus vnus ex ijs, qui partem copiarum ducebãt, in hunc modum locutus eſt.

Audite obſecro vos commilitones mei, eſto, iſtam cautionem veſtram laudo, atque probo, neque enim vnquam nocuit proſpicere, vnde pericula poſſint ingruere, ſed in hoc homine quo duce nunc vtimur, ego non video vnde ſuſpicer dolum aliquem ſubeſſe? In eum ſtatum res iam deducta eſt, vt non poſſimus niſi magna cum ignominia negocio inexperto redire. Audendum igitur eſt, & aliquid fortunæ arbitrio relinquendũ. Nam audaces fortuna plærunq; iuuare ſolet, quẽadmodũ & timidũ perdere, & ingens gloria ſine magno labore, atq; periculo, cõparari minime poteſt. Cũq; omnes hærerent inter ſpem, metũq;, interdubij neſcirent quid facerent. Antonius Fonſeca adoleſcens animoſus ætatis feruore percitus in muros tẽdit, ſequitur illum Petrus veraſcus, atq; hunc Vaſcus Viuarius, puduit reliquos non ſuũ quenq; ducẽ ſequi, neq; ceſſatum eſt, quoad omnes in vrbem ſunt recepti. Fuerunt autẽ hi ſexcenti milites, reliqui omnes iuſſi ſunt tenere locum, qui erat contra certam quandã ciuitatis portam, vt cum illi fuiſſent admiſſi, hi quoq; fracta porta reciperentur intra vrbẽ. Qui vrbẽ tenebãt, in partes duas diſtributi. Altera forũ occupãt, altera portã vrbis inuadunt, portarum clauſtra, ſeraſq; refringũt, ſuos qui expectabant admittũt. Prima cotio fuit cũ Luſitanis, qui vrbẽ circũibant armati. Sed cum cognouiſſent omnia teneri ab hoſtibus, & ciues omnes putaſſent eiuſdẽ facti conſcios, cũ comite, ac duce ſuo in arcẽ ſe recipiũt. Qui cum uidiſſet totam vrbem in poteſtatẽ hoſtium redactã, arce deſerta ſe cum ſuis in caſtrũ Inui recipit.

At Maria Sarmẽti Ioannis Vlloę vxor arcẽ occupat, cumq; notis & domeſticis familiaribuſq; ſuis propugnat. Non quo propoſuerit ſibi a Luſitanis aliquam ſpem, ſed vt cum ipſa Regina meliori cõditione arcis deditionẽ faceret. Ad hui⁹ rei nunciũ Regina accurrit. Vrbem magno omnium plauſu, atq; lęticia ingreditur, ciuibus qui exulabant bona reſtitui iubet. Paſtori, qui tã pręclari facinoris autor fuit, in alimẽta hæreditario iure, &

quod ad poſteros illius tranſiret, decreuit, quantum ad honeſtum victum ſufficeret, illum præterea, omnemq; illius poſteritatem ab omni exactione liberauit. Maria Sarmenti, quæ arcem tenebat, erat ſoror Iacobi Sarmenti Comitis Salinarum, qui in toto illo bello Regem, Reginamque ſecutus, non vltimam operam nauauit. Frantq; multi alij affines, & propinqui, qui in eodem bello merebant. Hi ſuſceperunt partes ſupplicandi pro illius vita fortuniſque. Cauſaſq; ſupplicandi præferebant, quod erat fœmina, quod vidua, quod mariti cauſa omnibus inuiſa, quodq; omni tempore belli, nunquam maieſtatem Regiam verbo læſiſſet, nam re qui poterat? cum eſſet in poteſtate mariti, quo nihil fuit importunius, neq; minus ſuorum amicus. Non poſt illius mortem cum arcem Luſitanus occupauit. Nunc vero cum munitio illa videretur eſſe in eius poteſtate, illamque armis tueri, non eſſe cauſam, vt aliquid eorum, quæ in hoc bello gerenda eſſent, impediret, ſed vt fidei, & miſericordiæ illius ſe dederet. His precibus Regina commota, illius viduitati, & fratris Salinarum comitis, & affinium, propinquorumq; obſequijs omnem culpam condonauit, omneſq; illius clientes domeſticoſq;, ac familiares ſcelere abſoluit. Arcem capit. Munitionem molis quam in agro Taurino Ioannes Vlloa maritus vi, atq; iniuria tenebat, Iacobo Benauidio metatori regio iubet reſtitui. Atq; in hunc modum ciuitate compoſita, omnibuſq; rebus in ordinem redactis, Valladolitum proficiſcitur. Nam eo Rex dicebatur eſſe venturus, vt reliquias belli omnes in illis locis conficerent.

Mortuo Comite Parietino Ferdinandus Rex pro Magiſtro creatur, & Luſitani bellum renouant.

Caput. II.

EO tēpore Regina nunciū accepit de obitu Roderici Enrici Manriqui Comitis Parietini, qui ſe Magiſtrū dici malebat diui Iacobi. Nam partem illam Magiſtratus, quæ pertinet ad prouinciā Caſtellæ poſſidebat. Accipit etiam, Alphonſum Cardeniū prouinciæ Legionēſis commendatarium maximū cum multis cohortibus Veleſiū properare, vt a tredecim cōmēdatarijs, qui ex inſtituto illius ordinis antiquo ſoli habēt ius nouum creandi Magiſtrum, eodem iure & ipſe crearetur, id quod ex ordinis inſtituto fieri deberet. At quia Regi & Reginæ omnes tres regni Hiſpani magiſtratus Regio cenſui annumerare animus erat, quod & poſtea fecerunt. Regina vt inſtantis electionis comitia impediret, triduo Veleſium ex Valladolito venit, quo iam ſuffragatores illi tredecim conuenerāt, quos Regina iubet aduocari, atq; illos in hunc modū alloquitur.

Scitis ſpathiferi immo vero cruciferi milites, qđ Magiſtratus diui Iacobi ab initio conſtitutus eſt tuendæ, atq; ex occaſione ampliandæ religionis cauſa, & ad hos vſus tot oppida, tot caſtella, tot arces, tot munitiones a regibus, prælatis, a bonis viris, & honeſtis ſunt conceſſæ. Sed quoniam aliquando ad eoſdem vſus hoc magiſtratu fuit opus, illis maxime qui cum Granatenſibus Mauris bellum gerebant, autoritate Sedis apoſtolicæ adminiſtrationem eius inierunt, aut concedi filijs Regū primogenitis, aut viris illuſtribus procurarēt. Nunc vero cum ſit nobis in animo, poſtea quā Hiſpaniarum bella quieuerint, omnē armorū impetum in Mauros transferre, e re publica noſtra eſſe duximus, vt interim Magiſtratus iſte collocetur in Rege, quo facilius ab vno Imperatore viribus aucto vniuerſa res bellica gubernetur. Quod vero ad cōmendatariū maximū attinet, ego curabo vt boni conſulat, & pro fide, qua erga me, Regemq; habet, non ægre laturus ſit.

Ad hoc vero perficiendũ duas modo a vobis res peto, primũ, vt ſuffragationẽ iſtam impręſentiarũ differatis, alterũ, vt ab apoſtilica ſede per libellos ſupplices petatis, vt pro Magiſtro, ſine quo ordinis corpus eſſe nõ poteſt, det vobis Hiſpanorũ Regẽ, quod nõ modo erit vnicuiq; veſtrũ vtile, ſed & vniuerſo ordini honorificũ. Conſilij huius ſui commendatarium maximum facit participẽ, idq; vt æquo animo ferat ab eo petit, ſeq; pollicetur ſi de iure ſuo experiri vellet, non obſtaturã, quo minus ius ſuũ perſequeretur.

Commendatarij quod a Regina ſunt iuſſi faciunt libẽter, nam & comitia diſſimulant, & a ſummo Pontifice pro adminiſtratione ordinis Regem ſibi depoſcunt. Commendatarius vero maximus, vtcunq; Reginæ imperium acceperit, aſſenſus eſt illi, Et vultu hilari nihilo ſegnius ad bellum cum Luſitanis gerendũ in ſuam prouinciã redit. Interim dum hæc Vcleſij a Regina geruntur, Rex e Bardulia Taurũ venit, recenſitiſq; cohortibus, quæ erant in ſtationibus, & præſidijs contra caſtrum Inui, aliaq; caſtella, & munitiones, quæ pro Luſitano ſtabant, commendataq; bellicæ rei ſumma Duci a Villa formoſa fratri Notho, & Comiti Phario Hiſpaniæ Comeſtabili, ipſe Ocaniam proficiſcitur, vbi Regina erat, & inde vterq; Toletum ſe confert, vbi pro victoria toties parta, & periculis euaſis in bello Luſitano concepta vota perſoluunt. Diui Franciſci cœnobium, & templũ illi annexum ſub nomine diui Ioannis ædificant, & omnia quidem magnificentiſſime, & pro dignitate Regia abſoluta. Inde Madritum profecti accipiũt nuncium, per fines pacis Auguſtæ, & ciuitatis Roderici duobus exercitibus Luſitanos in Hiſpaniam rurſus hoſtiliter irruere, atq; omnia ferro, igniq; vaſtari. Scribunt itaq; ad commendatariũ maximum Legionenſis prouincię, & ad Laurentiũ Suarium comitem Emporitanum, quibus commendant tuendorum finium cuſtodiam, cum facultate quoties opus eſſet euocandi ad arma omnes, qui aut ſtipẽdia regia merebant, aut ex ea cauſa immunitatibus fruebantur. Fiunt vtrinq; in aliorũ finibus excurſiones, agrorum populationes, mortalium captiuitates, vulnera, cædes, captiuorum venditiones permutationeſq;, & multo maiora facinora, quam ab hoſtibus nominis Chriſtiani fieri conſueuerunt. Nec ſegnius in ciuitatis Roderici finibus res agitur. Nam ex munitionibus, quæ pro Luſitano ſtabant, erumpebant latrones, graſſatoreſq; eo audacius, frequentiuſque, quod audiebant Luſitanos intra fines Hiſpaniæ verſari. Negocio itaque in regium conſilium miſſo, cum alij aliud ſentirent, & a qualibet deliberationis parte pericula & incommoda ſequerentur, placuit tandem, vt Regina in partem illan Luſitaniæ, quæ ad pacem Auguſtam pertinet. Rex vero traiecto monte Tauro contra caſtrum Inui, & eiuſdem factionis reliquos proficiſceretur.

Ferdinandus Rex caſtella, quæ pro Luſitano adhuc ſtabant, ſimul obſideri iubet.

Caput. III.

CVM primum Rex Madrito in Methymnam ad campum venit, conuocatis fratre Notho, & Comeſtabili cum cohortibus, quibus illos pręfecerat, de obſidẽdis caſtellis illis vnde tot mala oriebãtur, animũ intendit, & quo modo id fieri poſſet cõmodius in cõſultationẽ mittit. Euocatiſq; equitibus, peditibuſq; omnis generis armaturę, ex ciuitatibus, oppidiſq; finitimis, vno die quatuor caſtella diſtributis cohortib⁹ obſidione cingi iubet. Alphonſo Fõſecę Abilẽſi Epiſcopo, & alteri Alphõſo Fõſecę Caucẽſiũ, & Alahegiorum domino, & Vaſco Viuario Salmãticenſis Epiſcopi fratri Cantapetræ

toritate ſua ſcribebat, veraque permutabat, fugitiuorum denique receptator erat, & fa‑cinoroſorum omnium aſylum. Quod vbi Rex pro comperto habuit, cum paucis comitibus Salmanticam iter arripit, ad prætorem clanculum diuertit. Vbi ſit Rode ricus ille Maledonatus requirit. Domi ſuæ aiunt cum alijs ordinis ſui eſſe. Conſcen‑dit equum Rex, prætorem cum executore officiali ſatellitibuſq; ianuam obſideri iubet.

Atqui Maledonatus interclusam ſibi viam qua fugeret cernens, per ſolaria, tabulata‑que, perq; tectorum imbrices elapſus, in diui Franciſci ædem ſe recipit. Rex impe‑rat monaſterium obſideri, & niſi a fratribus dedatur, templi ianuas reuelli, atq; ſi fue‑rit opus effringi. Egreditur cum fratribus ſacræ domus cuſtos. Regis genua com plectitur, ſupplicat vt ignoſcat homini, vel ob eam cauſam, quo ad religioſam do‑mum confugerit. Atqui Rex, vt erat ingenio facilis, naturaque indulgentiſſimus, precibus fratrum commotus, hominem quantumvis criminoſum vita condonat, mo‑do arcem quam iniuria tenebat, Regiæ poteſtati traderet. Fratres Regis iuſſa exe‑quuntur, fugitiuum ex latebris produnt, cum Regis miniſtris in vinculis ducunt, quo arcem tradat, ducitur ad Leonis montem. Cui Rex quid ſuis dicere debeat, præ‑ſcribit. Ille ſuos ex arce ſub fide publica egredi ad ſe iubet, & vos inquit, o amici quo me mea traxerit fortuna videtis. Libertas mea in poteſtate Regis eſt, ſed uita in ma‑nibus veſtris. Nunc experiar an quo tempore vos mihi autoraui præſtatis fidem, quam mihi dediſtis, ijdemq; permanetis, quos fore vos eſtis polliciti. Dicite hæc meo nomine vxori, atq; vt Regi ſuam arcem quia iam mea non eſt, ſine mora tradat, niſi mauult & maritum perdere, atq; omnem familiam noſtram proditionis ignominia æter‑num notari. Cæterum illi in arcem recepti, ſiue vxore volente, ſiue nolente clamant, ſe nolle arcem tradere, niſi magnis, atq; inſignibus donentur præmijs. Quod ſi Rex in præſidem ſæuierit, ſe facturos minantur, vt ille non inultus ad Manes deſcenderet. Nam Luſitanorum res non vſq; adeo erant deperditæ, vt non poſſent redintegrare bellum in Hiſpania, ſeq; non adeo parui eſſe momenti, vt quo ipſi inclamarent, non & eodem ſtatera propenderet. Hæc & huiuſmodi verba ex munitione homines perditi blaterabant. Cumq; iam vinctis manibus, & lugubri veſte, vultuq; miſerando eo lo‑ci deduceretur Maledonatus, vnde crudele ſpectaculū ex arce videri poſſet. Iamiamq; carnifex gladium ſtringeret, iuguliq; partem tentaret, qua ferrum immergeret, clamabat identidem, miſerabilis homo, perfidiamq; ſuorum exprobrabat, ſed præcipue in vxo‑rem querelas ſuas referebat. Hæc eſt illa fides, inquit, o Vxor, qua matrimonij fœ‑dus iniuimus? hic amor, hæc pietas eſt illa, quam te mihi exhibituram in proſperis & in aduerſis pollicebaris? Nunc demum experior, quanti viuum feceris, cum ſic morien‑tem paruifacias. Neq; me Rex iubet occidi, cum ſuum repetit, neq; carnifex hic, qui iuſſus ligauit manus, mucronemq; iugulo intentat, ſed familiares, & amici mei, ſed tu ſi‑mul cum illis, quibus fortunas meas credidi. His vocibus, qui munitionem tenebant commoti deditionem faciunt, atq; ex pacto præſidem ſuum a morte redimunt, ſibiq; li bertatem, abeundi quo velint, a Rege impetrant. Arce tradita, & in Regis poteſtatem redacta, Rex Salmanticam, & e Salmantica Inui caſtrum regreditur obſidionis ſtatum requirendi cauſa.

Caſtrorum Iuliorum arcem, quam Præſes adhuc pro Marchione tenebat, Regina tandem obtinet.

Caput. V.

ꝗs cuiq; magiſtratui cederet, et cui ſors cõtingeret, eius officiũ cũ vita finiretur, atq; deinde in eius locum is ſufficeretur, quẽ Rex & Regina atq; deinceps qui pro tẽpore regni culmen obtineret, ſufficiendum eſſe decreuerint. His peractis Regina Hiſpalim verſus molitur viam, quo eundi neceſſitas vrgebat.

Regina Hiſpalim adit, & quid illic egerit multis verbis enumerat.
Caput. VI.

CAVSA tam longam viam adeundi Reginæ fuit, quod lumen illud non modo Bæticæ, verum etiam totius Hiſpaniæ propemodum erat extinctum bello cum finitimis vrbibus, quæ alioqui ſibi fuerant contributæ, & quaſi vrbis Metropolitanæ hoc eſt matricis filiæ & partita membra Aſindum, Aſtygi, Carmonia, diſſenſionibus duorum eiuſdem ciuitatis qui totum populũ in duas partes diſtrahebant, a Methymna aſindica Enriquus Guzmani Ducis. Roderici Pontij a Germanica Legione Marchionis Gaditani. Non erat plebis a patribus diſſenſio illa, non ordinis equeſtris a ſenatu & plebe, non ſacrorum ordinum a profanis, ſed omnia totius corporis membra in factiones binas quæq; partita, inter patrem & filium, inter virum & vxorem, inter fratres propinquos & affines diſcordiæ & ſimultates, hinc odia & inimicitiæ, quæ non ſinebant illos eſſe quietos. Latius adhuc ſerpebat malum, quod ſe ad aliarum ciuitatũ dicionem extendebat. Nam cordubæ duæ quoq; erant factiones, altera quæ Alphonſum Aquilarium Montillæ dominum, altera quæ Iacobum a Corduba Egabrenſem comitem ſequebatur. Atq; hic ducem a Methymna aſindica, illę Marchioni Gaditano fœderatę. Igitur Regina partem illam Bæticæ, quæ non ſolum vectigalia Regibus pendere conſueuit ad belli ſupplendas neceſſitates, verumetiam ad ornamenta pacis extra ordinarioſq; ſumptus ſufficit, Hiſpalim venit. Quæ ciuitas ex gentis Illius cõſuetudine ludos magnificentiſſime parat, vrbem ſertis & coronis, auleis & tapetis, velis & cauſtis, fontibus aqua & vino ſcaturientibus ornat, magnaq; omnium ordinum lætitia excipitur Regina omnium votis expetita, omnium præcibus a deo immortali poſtulata. Deducitur deinde ad templum illud inſigne virgini Deiparæ dedicatum, ex cõſortio cum diuo Clæmente martyre atque Pontifice Romano, cui ædes illa fuerat a Ferdinando dicata, propterea quod in die illius feſti vrbem illam ex Maurorum poteſtate ceperat, atq; ad Chriſtianam religionem reſtituit. Diua igitur Dei genitrice eadẽq; virgine ſalutata, habitiſq; gratijs pro tot tantiſq; erga ſe coniugemq; ſuum Regem beneficijs, ad palatia Regum perducitur, quæ fuerant a maioribus ſuis pauimento vermiculato, parietibus muſæacis, laquearibus cedrinis, in pœniorum morem arte punica conſtructa. Cumq; ex itinere laboris per aliquot dies quieuiſſet a negotijs, audiſſetq; ciuium querelas, de ciuilibus criminalibuſq; cauſis a multis temporibus non deciſis, iubet inſtitui ſeptimum quemq; diem veneris, in quo ipſa pro tribunali ſedens ius diceret. Sedebant ex altera parte Præſules qui curiam comitabantur, & ex altera Regij Senatores & ciuilis Pontificijq; iuris peritiſſimi, ante ſe ſubſidebant tabelliones, Scribæ, Secretarij & qui præerant a commentarijs, aſtabãt & qui inſignia Regia præferũt lictores, nullæ dilationes, nullę nũdinæ niſi in diẽ perẽdinũ tergiuerſantibus reis concedũtur, ſi qua lis adeo implicita quæ non poſſet breui tẽpore finiri, delegabat diffiniendã alicui ex iuriſcõſultiſſimis. Mirum dictu, intra bimeſtre tempus omnes quæ impendebant compoſitæ lites, aut per ſe ipſam, aut per illos quibus cauſæ delegabantur. In ſceleratos facino-

roſoſq;, in depeculatores decoctoreſque, in adulteros & ſtupratores, in graſſatores &
latrones animaduerſum eſt, præterquam in eos qui vertere ſolum, aut in exilium timo
re aufugerunt. At ciues cum viderent vrbem malefactoribus plenam, & eſſe nemi-
nem fere quem non labes aliqua tangeret, ſi iuſtitiæ rigor in vniuerſos ſæuiret, fore vt
ciuitas deſolaretur, adiungunt ſibi Alphonſum ſoliſium Epiſcopum Gaditanum: qui
eo tempore pro Petro Mendoza S. R. E. Cardinali atq; Archiepiſcopo Hiſpalenſi
Vicariũ Prouiſoremq; agebat in illa eccleſia. Is cũ magna populi multitudine ex omni-
bus ordinibus collecta Reginam adit, proq; venia impetranda longam orationem habet,
lociſq; communibus vtitur in commendanda iuſtitia, & miſericordia, veritate & pace,
ita tamen vt ſit propenſior in pacem & miſericordiam. Afferebatq; illud ex Pſalmogra
pho. Miſericordia & veritas obuiauerunt ſibi, iuſtitia & pax oſculatæ ſunt, & de
Samaritano (hoc eſt) de Ieſu Saluatore noſtro, qui vulnerato a latronibus in quos incide
rat, infudit vinum & oleum, ſed plus olei quod leniret dolorẽ, quam vini, quod excitaret.
Itẽq; illud, vt ſitis filij patris q in cœlis eſt, qui facit ſolẽ ſuũ oriri ſuper bonos & malos.
Quodq; et ſi nulla hominũ ſocietas ſine iuſtitia diu ſtare nõ poſſet, tamẽ cũ iã flagitia &
facinora crebreſcãt, iuſtitię mun⁹ reſtringẽdũ eſt, niſi quaten⁹ exẽplo aliorũ temeritas eſt
coercẽda. Sed qd faciaſ cũ omnes pariter in eãdẽ labẽ trahũtur qd cũ in eodẽ ſunt? Quid
igitur faciemus inquies, o Regina omniũ mortalium clariſſima atq; proinde indulgẽtiſ-
ſima? Nimirum vt confugias ad ſententiam illam Poetæ quæ iam abijt in Adagiũ,
quidquid multis peccatur, inultum eſt. Nam ſi iuſtitia (inquit) gladium non expreſſe
rit, omnia in antiquam ſolitudinem redigentur. Audacius aliquid dicã optima Prin-
ceps, quę hanc mihi copiam dicendi concedere dignata es. Si in hoc lachrymabili bel-
lo in quo cũ Luſitanorũ Rege non de gloria, ſed de ſumma imperij decertaſtis, inclamã-
te iam ad vos victoria, omnia pro iure veſtro pſequi velletis, nõne incideretis in illud pro
uerbium etiam vulgo comprobatum. Summum ius, ſumma iniuria eſt? an non poti-
us illam ſequeremini ſententiam Senecæ Poetæ tragici in Hercule furenti,

Si æterna ſem per odia mortales agent.
Nec cœptus vnquam cedat ex animis furor.
Sed arma fœlix teneat, infœlix paret,
Nihil relinquent bella. Tum vaſtis ager
Squallebit aruis, ſubdita tectis face
Altus ſepultas obruet gentes cinis.
Pacem reduci velle victori expedit:

Victo neceſſe eſt. Adiecit tandem in peroratione miſerationis fomẽtã, quę Reginã faciẽ-
dæ iuſtitiæ cupidam cõpeſcuit, eoq; deduxit, vt omnes donaret venia, omniq; a crimine
abſolueret, præterquã eos, qui aut Ereſeos impietate, aut ęris alieni debito erant obnoxij.

Ducis a Methymna Oratio apud Reginam contra
Marchionem, & Marchionis excuſatio.

Caput. VII.

POSTEAQVAM priuatorum lites quieuerunt, duo illi princi-
pes duces, omnium malorum cauſa, inuicem ſe apud Reginam criminã-
tur, altero in alterum omnem culpam reijciente. Dux a Methymna
Aſindica occaſione arrepta priorem locum occupat, atq; in hunc pro-
pe modum eſt allocutus. Quanta Guzmanorum domus obſeruan
tia & fides erga Hiſpanorum Reges deceſſores tuos chariſſima Prin-

ceps fuerit, quam illuſtria in vniuerſam Hiſpanam remp. beneficia extent, neminem eſſe
opinor, quem lateat. Nam vt omittam illa vetera, non eſt ſilendum quod prodigio ſi-
mile videtur, vnde familia noſtra nobilitata eſt. Alphõſus petrides Guzmanus, qui pre-
ſidio Mellariam quam exiſtimo eſſe quem nũc dicitur Tariſa pro Sancio Hiſpanorum
huiusqꝫ nominis Rege quarto tuebatur, cum obſideretur a Ioanne Regis fratre exule auxi-
liaribus copiis Bellamarinorũ Regis Abeniuza copiis adiutus, admonereturqꝫ vt mu-
nitionem traderet in Maurorum hoſtium poteſtatem, niſi mallet filium ſuũ qui a Mau-
ro Rege in vinculis tenebatur, ante ipſius patris oculos trucidari, non modo Arcem non
tradidit, ſed & per muros pugionem proiecit, quo filius confoderetur. Quo miracu-
lo ſtupefactus hoſtis & filium iugulari iuſſit, & deditionis ſpe ſublata obſidionem ſoluit.
Illud quoqꝫ omnibus notum, quo pacto Enriquus Guzmanus nebulæ Comes ſecun-
dus Ioannis Alphonſi primi Comitis eiuſdẽ oppidi filius, idemqꝫ Alphõſi Petride Guz-
mani nepos, cum terra mariqꝫ oppugnaret Gebeltaricum a terra Ioannes filius pater me-
us, a maris Oceani parte ipſe pater idemqꝫ auus meus claſſariis oppugnatoribus, æſtu
ſuperueniente vndis obrutus eſt, cumqꝫ ſe in ſcapham recepiſſet, potuiſſetque incolumis
euadere, dum miſericordia pereuntium plures admittit quam nauigium potuiſſet ſuſtine-
re, ipſe cum omnibus periit. Quid de patre meo primo a Methymna Aſindica Du-
ce Ioanne Guzmano dicam? qua fide, qua conſtantia, qua vigilantia bello plus quam
ciuili quod pater tuus geſſit cum fratribus ſuis patruelibus Ferdinandiqꝫ Tarraconen-
ſium Regis patrui ſui filiis, hanc ipſam vrbem defendit, cum reliquæ omnes ciuitates fi-
nitime ad illos defeciſſent? Qua fœlicitate immo qua celeritate Gebeltaricum illam
familiæ noſtræ fatalem poſt centũ & triginta annos a Mauris poſſeſſam recepit, Chri-
ſtianeqꝫ fidei reddidit. Sed nolo Maiorum meorum obſequia in Reges ſuos debita cõ-
memorare, nam genus & Proauos & quæ non facimus ipſi, vix ea noſtra voco, ſed tan-
tum mea quæ quia omnibus nota ſunt, paucis perſtringã. Quanta labes vniuerſam
Hiſpaniã inuaſit poſtea quam Enriquus frater tuus gubernationis habenas remiſit, ſeqꝫ
totum paucorum amicorum arbitrio tractandũ dedit, noſti clariſſima Princeps omnes
ciuitates ſiue volentes, ſiue nolentes aliquem ſibi ducem ex primoribus finitimis aſciue-
runt, malueruntqꝫ tyrannorum impotentiam pati, quã ſuo Regi ſeruire. Huic ciuita-
ti duo imminebant qui de principatu parati erant decertare, ego vt ingenue fatear & Ro-
doricus Pontius Marchio Gaditanus, ſed diſpari ex cauſa, ego vt patriam mihi clariſſi-
mam conſeruarem atqꝫ in obſequio regi ſuo debito cõtinerem, atqꝫ in eo ſtatu quo illam
a Maioribus meis accepi, perſtare ſuaderem, ille vero vt quacunqꝫ ratione poſſet, eã labe
factaret. Vterqꝫ quidem noſtrum ciuis & indigena, ſed qua pietate fuerimus in remp.
Hiſpalenſem, non dico me & illũ qui in hæc tempora incidimus, ſed mei atqꝫ illius maio-
res qui fuerant contemporanei ciues ipſi ſunt teſtes, cum mei ſemper coluerint hanc vr-
bem quaſi matrem, illius vero tractauerint quaſi Nouercam. Et nunc vterqꝫ noſtrũ
in ſuo ſtudio permanet, acqꝫ maiorum ſuorum inſtituta perſequitur. Omitto Enriquo
Rege quid vterque noſtrum egerit, ego pro hac vrbe, ille contra. Sed poſtea quam Cel-
ſitudo tua Hiſpanarum rerum potita es, facta Regni diuiſione per Marchionem Ville-
natem, ego prior pro vobis in hac vrbe ſigna acclamationemqꝫ ſubſtuli, ille vero ſiue ſce-
lerum ſuorum pœnas timens, ſiue quod eſt ingenio rerum nouarum cupido, ſtatim ad-
heſit iis ducibus, qui primi ſumpſerunt arma contra vos Reges clariſſimi, atqꝫ guberna-
tionis veſtre initia interturbare, ſunt conati, & ipſe quoqꝫ per ſe cũ Luſitanorũ Rege cœ-
pit agere, quemadmodum illi hanc vrbem traderet. Habet Aſindum equis & armis no

biſem ciuitatem grandi præſidio oppreſſam, pulſis ciuibus qui illius audaciæ non obtēperabant. Habet Arcem cum Oppido Alcala ad fluuium iram in agro propemodũ ſuburbano huius ciuitatis. Habet complures facinorum ſuorum adiutores & conſcios, qui nihil magis ſpectant, quam huius vrbis direptionem, atq; imprimis Ferdinandũ Ariam metatorem, qui Tariſam infreto gaditano Caſtellum munitiſſimum & Vtrariam pergrande municipium cum Arce munitũ tenet. Quid autem hoc tempore cogitet, argumento eſt, quod neq; per litteras quicquam benignum ad Celſitudinem veſtrã ſcripſerit, quo ſe excuſaret, neq; nunc quidem, cum ſit tam prope, obſeruantiam ſuã erga vos declaraturus venit. Erit igitur iuſtitiæ tuæ Regina clariſſima bene de te deque patria ſua meritos premijs afficere, male vero meritos male perdere, atq; imprimis hanc ciuitatem vobis atq; maioribus veſtris obſequentem, malis pernicioſiſq; ciuibus purgare, bonis autem paciſq; amatoribus quietam relinquere. Ad hanc Ducis orationem Regina comiter & benigne reſpondet, obſequia ſua erga Regiam celſitudinem & Maiorum ſuorum benefacta in remp. Hiſpanam ſibi eſſe gratiſſima, atq; eo nomine ſe habituram rationem, vt non fruſtra fecerint ea, quæ ex officio boni viri facere tenebantur. Quod vero ad Marchionem pertinebat, ſe ea cauſa potiſſimum Hiſpalim veniſſe dixit, vt illius vrbis ſtatum componeret, pacificaretq;. At Marchio videns ſe eo Fortunæ delapſum, vt ſi quid antea ſimulauerat, iam ſimulare non poſſet, cum præſertim nihil vnquam palã fecerit, quod poſſet dici factum in quo Regia maieſtas imminueretur, Hiſpalim venit vno tantum familiari comitatus, atq; a Ianitoribus in conclaue admiſſus, quo ſe iam Regina receperat, ſuſpicatus, longa Ducis oratione & cauſa quæ videbatur eſſe melior perſuaſam, alia via ſe inſinuauit, breuiterq; illam ſic allocutus eſt. En tibi Regina, præpotens Marchio ille Gaditanus quem aduerſarij mei apud te criminati ſunt, in manibus tuis eſt. Veni non vt crimina illorum in ipſos autores retorquerem, delicatiſſimas aures tuas obtundens, ſed vt in me ab illis obiecta purgarem, atq; innocentiam meam oſtenderem, quæ me ſecurum facit, vt ſine vlla fide publica huc venirem. Veni inquam, non vt alios accuſem, ſed vt me ipſum a ſuſpitione de me concepta excuſem. Dicunt aduerſarij mei, me tenere armis oppreſſam Aſindum & Alcala ad Iram fluuium, ex hoc loco faciam tradi cui Celſitudo tua iuſſerit. Quod ſi etiam ijs quæ mei patrimonij ſunt, opus eſt ex hoc loco & tẽpore tibi trado, quando meipſum quoq; tibi tradidi. Quod vero ad ſuſpicionem de me habitam attinet, ſi vllum fuerit repertum factum aut dictũ in quo Celſitudinem veſtram lęſerim, ecce me paratũ vt lęſę maieſtatis crimen tuę Celſitudinis arbitrio luã. Quod ſi fui negligẽtior in declarãdo hũc animi mei ſenſum, hic ipſe aduerſarius meus fuit in cauſa, qui mihi domi negociũ faceſſebat. Hac Marchionis oratione Regina placata ad tradẽdas munitiones illũ omni crimine abſolutũ dimiſit.

Quod Regina receptis munitionibus quæ ad Hiſpalim pertinebant totam regionem illam pacauit. Caput. VIII.

NVNQVAM putarat dux a Methymna Aſindica, Marchionẽ Gaditanũ eo venturũ, ſed neq; familiares amici opinati fuerãt, quod obſequiũ exhiberet Reginę, arcẽq; Aſindicã traderet, cui Regina tradendã eſſe iuberet. Nũc vero cũ viderẽt omnia cecidiſſe aliter quã exiſtimarãt, omnes ſpes ſuas inaneſq; cogitationes abiecerũt, atq; ſe paulatim ad alia ſtudia trãſtulere. Nam antea toti a ſpe belli gerẽdi contra Marchionem pendebant, ſeque locupletes facturos expectabant ex diuitijs agreſtibus, quas Ruſtici Agricolæ & Paſtores illius iuſſibus ſubditi poſſidebant. Nunc vero

alios curare mercaturam, alios prædia colore, alios rem pecuariam exercere, & ex opificibus turbaq; vrbana ſuam quiſq; artem repetere. Itaq; Arce Aſindica a Marchione tradita Ioanni a Robreto & munitione Alcala ad iram fluuium, imperat Duci a Methymna, vt Marchionis exemplo & ipſe tradat munitiones, quæ ad ciuitatem Hiſpalenſem pertinebant, idq; non eſt cunctatus facere, ne videretur in exequendis Reginæ iuſſis ſegnior, quam fuerit Marchio. Fuerunt autem munitiones trans montes marinos Fraxinetum, Arechium, Aracena, Alaniſum. Conſtantina, citra montes Nebriſſa, capita ſancti Ioannis, Ponticulus, quibus præſidere bonos viros ciues Hiſpalenſes, qui modo fuiſſent alterutrius factionis exortes. Iuſſit quoq; nomine ſuo Ferdinando Ariæ metatori. qui præſidio vtrariam tenebat, vt Oppidum cum Arce Hiſpalenſibus redderet, Mellariam quoq; quam iuniores in Tariſam commutarunt, reſtitueret Alphonſo Enriquo Hiſpaniarum Architalaſſo, cuius præſidiũ hæreditario iure ad illum pertinebat. Ad hæc Reginæ iuſſa premeditatus reſpõdet, iniuſte ſecũ agi, ſi qđ ſemel iure poſſedit, ſibi inuito ſubripiatur, Arces illas ab Enriquo Rege ſub fide publica Gonſalo Saauedræ patri ſuo perpetuo iure traditas, ſeq; illius hæredem eſſe indubitatum, ſimuletiam Preſidi qui pro illo vtrariæ Arcem tenebat, iubet vt ſe muniat tueaturq;, polliceturq; ſi Regina obſidionem tentauerit, ſe tempeſtiue ſuppetias laturum. Arcis præſes non minori animo iuſſa metatoris accipit, quam illi fuit imperatum, parat omnia quibus opus erat ad ſe comitesq; ſuos propugnandos, qui & ipſi parati erant aut munitionem creditã tutari, aut indubitatam mortem oppetere. Regina hominum pertinatiam audiens iubet illos magna cum diligentia obſidione cingi. Cohortes prætorianas & qui ex curialibus armari potuerunt, & eos qui ſponte ſua huic ſe neceſſitati obtulerunt, eodem mittit, tormentis & machinis muros quati præcipit, atq; ita per dies circiter quadraginta nihil prætermittitur eorum quæ inter obſeſſores & obſeſſos in obſidionibus fieri conſueuerunt. Igitur Regina cum videret negocium in dies protelari, Guterrium Cardenium Quæſtorem ſuum maximũ mittit, vt quo in ſtatu ſit res inquirat, & quibus eſſet opus cognoſcat. Is cum primum Vtrariam acceſſit, præſidem hortatur vt deditionem faciat, antea quam Reginæ indignationem in ſe conuertat. Quod niſi faciat, atq; potius Fortunam quam rationem experiri mallet, ſe pro comperto habere illi breuiter eſſe pereundum. Ad hæc præſes cum diceret nullas ſe deditionis cõditiones uelle audire, quin potius malle omnia perpeti quæ victia victoribus perpeti conſueuerunt, Queſtor maximus videns ſe nihil proficere, neq; a peruicacia ſua hominem poſſe reuocari, oppugnationem a quattuor partibus parari iubet, eo tormenta, machinas, ſtlopetras & ſcorpiones, arietes teſtudineſq; intendi præcipit, atq; ſub primi lumina ſolis & ortus negocium incipi, quod ſine vlla intermiſſione ad veſperam vſq; perdurauit. Cum ex vtraq; parte plures cecidiſſent, neq; iam obſeſſi oppugnantium vires ſuſtinere poſſent, cum recentes ex ppugnatoribus feſſis vulneratiſq; ſuccederent, neq; obſeſſis requies ulla daretur, tandem victi ſuccubuerunt. Omnes cæſi, aut ad mortem vulnerati preter duos & viginti, qui poſtridie Hiſpalim ad Reginam in vinculis tranſuecti ſuſpendio vitam finierunt, Nam Præſes imprimis pugnans miſerabiliter & digne iam perierat.

Quod Regina dum eſſet Hiſpali Ioannem peperit, qui fuit deinceps Primogenitus Princeps atq; hæres deſignatus.
Caput. IX.

DVM hæc adminiſtrantur a Regina Hiſpali, Rex non ceſſat Caſtri Inui obſidionem interuiſere, atq; mittere in conſultationem frequenter, ſi quo modo arx illa ſiue dolo, ſiue pactione, ſiue quocunq; alio modo ſine viribus capi poſſet. Nam cum ratione ſitus oppugnatio foret periculoſa, velletq; Rex non multo ſanguinis diſpendio negocium confici. Reficit cohortes, præfectos inſtruit, ſtipendia militibus ſoluit, & cætera quibus ſe abſente opus eſſet, imperat fieri, ipſe ad Reginam properat, in Bæticis rebus occupatam. Vbi cum per aliquot dies fuiſſent immorati, Regina quæ ex longo temporis interuallo non peperat, atque ea ex cauſa iam ſe inter effœtas numerabat, ex inopinato pregnans eſt inuenta, peperitque filium ſuum primogenitum Principem Regnorum hæredem, ex puncta Eliſabe iam ſeptenni, quam, deſperata virili prole, futuram Hiſpaniarum Principem iurauerant, atque ab alijs iurari fecerant. Natus eſt igitur Ioannes princeps Anno a ſalute Chriſtiana Milleſimo quadringenteſimo duo de octogeſimo tertio. KL. Iulias. Ingens ex eo Nuncio ſecuta eſt lætitia per omnes terras Hiſpanorum principum imperio ſubiectas, quoniam natalis ille tranquillitatem pacemque perpetuam omnibus pollicebatur. Illo eodem tempore Alboacen Granatenſiũ Rex per Legatos petijt inducias a Rege & Regina, reſponſumque Legatis, induciarum condiciones placere, ſibi modo ſoluerent cenſum a Granatenſium Regibus Hiſpaniarũ Principibus pendi ſolitum. Legati rurſus miſſi eadem de re, quo ad exactionem cẽſus pertinebat, reſpondent. Reges illos, qui ſoliti erant cenſum illum tributarium pendere, mortuos eſſe, neque iam in monetarijs officinis cudebatur aurum & argentum, nunc vero non fabricari niſi ferreas cuſpides & ſpicula, quæ præfigerent hoſtibus, quibus ſe ab exactione illa tributaria liberarent. At noſtri, tametſi reſponſum illud ſuperbia arrogantiaque plenum videbatur, quia tamen induciæ illę vtriſque conducebant, & Luſitanorũ temeritas & audacia pendebat adhuc, temporarias inducias concedunt. Reſtabat rebellionem vlciſci Metatoris Ferdinandi Saauedræ, principio illius bona publicantur, ſpoliatur honoribus, declaratur perduellionis reus, mittuntur Cohortes cum Præfectis qui illum quęrant, quęſitumque vndecumque ad vltimum ſupplicium trahant. Sed cum eſſet vir nobilis, haberetq; complures propinquitatis & affinitatis iure coniunctos, quorum obſequia in Luſitanorum bello fuerant illuſtria, vt cumque merito venia donata, bona honoreſque reſtituti, præſidium Tariſæ cum Arce Alphonſo Enriquo Hiſpaniarum Archithalaſſo reſtitutum. Petro Godoi qui tres Carmonenſes Arces pręſidio tenebat, imperatum, vt illas traderet, qui aliquandiu cunctatus dum rependi ſibi neſcio quos ſumptus exigit, tandem Regis & Reginæ iram veritus nulla conditione tradit, traditaſque Guterio Cardenio Quæſtori maximo ſub fide publica credunt. Commendatarius quoque maximus Legionenſis prouinciæ, qui Luſitano bello quemadmodum ſæpe dictum eſt, inſignem operam nauarat, obſequiorum ſuorum fiducia petit a Rege & Regina, ſupplicatque, velint ius ſuum in magiſtratus petitione ſibi ſeruari, ſe fuiſſe tredecim commendatariorum ſuffragijs creatum, Magiſtratu atque totius ordinis cõſenſu pro magiſtro expeti, ſeque ita meritum de re publica Hiſpana vt repulſam pati nõ mereretur. Regina vero & ſi cupiebat dignitatem illam in Regis capite collocari, tamen habita ratione commendatarij maximi tam præclare de ſe meriti, a Rege petit, vt illi cedat, neq; vllam eſſe rationem, vt in tam obſequentem amicum ingrati eſſe viderentur.
Iubent itaq; illum a tredecim illis ſuffragatoribus & totius ordinis cõſenſu & vna omnium voce magiſtrum creari, mittuntq; libellos ſupplices ad Pontificem Max, vt electio

illa

illa apoſtolicę Sedis autoritate confirmetur, id quod eſt a ſummo Pontifice conceſſum;
Quęſtor vero maximus in locum Magiſtri in commendatariū maximū eſt ſuffectus.

Rex Victoriam proficiſcitur, vt cum Ioanne patre quaſdam res commentaretur, & inde Hiſpalim ad Reginam redit. Caput. X.

PACATIS Beticæ cōtētionibus, munitionibuſq; receptis, Rex, animo reuiſendi patrē Tarraconenſiū Regē a Regina digreſſus, ad caſtra Iulia venit, quorū arcem, quā Gonſalus ab Abila ſequeſtro tenebat, in Xanthū ab Aquila ciuē, equiteq; Abilenſem trāsferri iubet, pręſidioq; & neceſſarijs alijs rebus inſtruit. Inde Victoriā recta proficiſcitur, quo iam pridē conſtitutū erat, Tarraconenſiū Regem eſſe venturū, & quidem iam aduentabat, cum filius in occurſum patri progrediens, iam cōgrederentur, filius patris dextrā manu prenſans conatur illam exoſculari, atq; ille diu reluctatus manū ſubducit, ſeq; ad filij ſiniſtrā locat. Cumq; ad Tarraconenſis diuerſoriū ſic veniſſent, Hiſpanus equo deſcendēs patrē volebat in domū deducere. At ille abſit, inquit, a me, atq; a dignitate tua fili chariſſime, vt cum ſis Rex Hiſpaniæ, vnde mihi eſt origo, & cui omnes ex eadē ſtirpe propagati obſequiū, & obſeruantiā debent, ego ſim tibi dexter, & tu mecū ſiniſter, hoc eſt exterior incedas, atq; ita pater filiū comitatus eſt vſq; ad illius diuerſorium, & inde ad ſuum redijt. Ortus eſt deinde ſermo inter Palatinos, vt fieri ſolet, an recte pater primas partes filio ceſſerit, & filius acceperit. Nam vterq; Rex erat, & Tarraconenſis hoſpes Hiſpani filij, atq; idcirco maiori honore afficiendus, & ijs accedebat, quod erat pater. At alij dicebāt recte factum eſſe, quod tametſi Reges erāt, ſed tamen ita diſpares, quod filius ex toto, ex parte vero pater erat. Erat eo tempore præſens vir iuris conſultiſſimus, & orator ſatis vehemens & probatus, atq; antiquitatum, & exemplorum memoria præclarus, qui ea de re conſultus ab hominibus ijs de rebus ignaris reſpondit recte ſe feciſſe vtrumq; Regem, & patrem, qui filio primas conceſſerit, & filiū, qui acceperit, atq; imprimis afferebat illud quod, Q. Fabius maximus conſul cum pater proconſul equo vehens illi obuiam proceſſiſſet, imperauit Lictori, vt iuberet patrem ex equo deſcēdere, qui iuſſus paruit, filiumq; collaudauit. Atq; hunc tenorē vterque, in deferendis alteri honoribus per totos illos viginti dies, quibus Victorię ſunt commorati, in ſedendo, & aſſurgēdo, in deducendo, & reducendo, & cęteris in rebus omnibus, in quibus vita humana prioris, & poſterioris ordinē poſuit, ſeruauit. Igitur cū primū de re communi cœpiſſent inter ſe commētari, primum de regno Nauariæ conſtitutum eſt, vt decerneretur Phœbo ex filia nepoti Regis Tarraconenſis, conſeruareturq; in eo tanquam vnus familię Regum Tarraconenſis prouinciæ, tametſi non per agnationem, ſed per cognationem eſſet ex eadem familia ortus. Decreta quoq; ſunt multa alia ad regni Tarraconenſis, & Siciliæ, & Inſularum noſtri maris adminiſtrationem pertinentia. Inde digreſſi, Tarraconenſis Tarraconenſem ſuam, & Hiſpanus Caſtri Inui obſidionem reuiſit, quam offendit ex voto perpulchre inſtructam, & obſeſſos iam ad deditionem clamantes, & libenter iam de ſe dedendi condicionibus audientes. Erant enim iam & numero multo pauciores, & viribus exhauſti, atq; omnium rerum, quæ ad victum pertinebant copia defecti. Cum enim res in eo eſſet ſtatu, vt facile tranſigi poſſet, cœptum eſt agi de arcis deditione, & Rege cupido ad maiora eundi, & illis vltimum exitum timentibus ſic conuenerunt, vt præſes cum ſuis ſatellitibus, boniſq; liberi abirent quocumque vellent, arcemque Regis arbitrio relinquerent, traditamque

demoliri, atq; ſolo æquari iuſſit, illi vero in Luſitaniam tranſmigrarunt. His peractis Rex Hiſpalim ad Reginā proficiſcitur, atq; inde Cordubam ire conſtituunt, vt quēadmodum res Hiſpalenſes, ita & Cordubenſes, quæ eodem morbi genere laborabant, aduentu præſentiaq; ſua pacarēt. Sed antea quam inde diſcederēt, vt futuræ ciuitatis tranquillitati proſpicerent, Marchioni poſtulanti, vt liceret ſibi per regiam poteſtatē, æquo iure cum duce a Methymna in patria cōmuni viuere, reſponderūt non eſſe e rep. Hiſpalenſi, ut reditus in vrbē illi pateret, quod cum Marchio ægre tuliſſet, vt ipſo exulante æmulus in vrbe maneret, Duci quoq; a Methymna idem imperarunt. Illis namq; abſentibus facile poterat ciuitas eſſe quieta, cum cauſæ diſceptandi tollerentur.

Decadis primæ & Libri ſept. Finis.

Reliqui tres temporum iniuria deſiderantur.

ÆLII ANTONII NEBRISSENSIS AVTORITATE REGIA HISPANARVM

atq; Hiſpanienſium rerum Hiſtorici in ſecundam Decadem, quæ eſt de bello Granatenſi Præfatio, in qua oſtenditur, neq; Principibus Hiſpanis fuiſſe vnquam ad bellum inferendum vires maiores, neq; hoſtibus ad propulſandum auctiores.

SEQVITVR bellum Granatenſe, quod & tēporis ſpacio, & expeditionū apparatu, & hoſtiū robore & locorum difficultate fuit maximū omniū, quæ poſt deletas Gotthorū opes in Hiſpaniā vnquā geſta ſunt. Superiorū nāq; Regū in Mauros expeditiōes partim tumultuarię, partī interciſſę multorū annorū intercapedine fuerūt. At poſtea q; ſemel Pricipes nr̄i bellū hoſtibus inferre decreuerunt, nunquā ceſſatū eſt, quoad per continentes annos prope decem omnia ſunt confecta. Nulla propemodum interea quies data militibus, non in domibus ſuis, non in æſtiuis, non deniq; in hibernis. quin potius prioris cuiuſq; victoriæ finis, principiū erat ſequentis. Quod ſi te ad belli apparatū conuertas, nihil defuit, quod ad maximæ potētiæ vires oſtentādas pertineret, non peditū, equitūq; cataphractorū, non leuis armaturæ numerus incredibilis, non carrucariorū, mulionum ſuffarraneorū, non calonū, lixarū, pabulatorū copioſa multitudo, non tormentorū, machinarūq; genus vllū, non cōmeatus vſq; ad ſatietatē terra, mariq; aduecti. Nam quod ad hoſtes attinet, nunquā ad ea tēpora res Maurorū fuerunt auctiores & militū numero, robore, exercitatione armorū, atq; ad exercitus, ſtipendiaq; perſoluenda ditiores. Ad ſepties mille ſtipendiarios equites e publico in belli procinctu ſemper habebāt, pręter euocatorū, gregariorūq; innumerā multitudinē. Nam peditum tantus erat numerus, vt Granata ipſa in medio totius regni ſitu poſita, neq; ad bellicos tumultus parata, vti ferebatur, ſolita ſit per ſingulas vrbis portas, quæ numero erāt ſeptē, ferentariorū, ſagittatorūq; ternos millenos effundere viros. Quod vero ad publica vectigalia pertinet ad ſtipendia militū perſoluenda, arces muniēdas, machinas aptādas, aliaq; ad tantū bellū neceſſaria, ſi quis tractus illius anguſtias, & ſoli malignitatē, præruptaq; montiū cōſideret, incredibile, quod ſum dicturus, videbitur, dicam tamen nihilominus, septies centū mille aureos patrios Regi ſuo Granatę regnū quotannis pēdebat. qui numerus ratione pōderis in ducales noſtros aureos in decies centū mille excreſcit. Vnde igitur

dicet quiſpiã ſub principibus noſtris tãta fiſci diminutio regni illius facta eſt? Quia nimi
rũ alia tributorũ ratio ſub illorũ Regibus quondã fuit, quã nũc eſt ſub noſtris. Illorum
imprimis agricolæ & paſtores frugũ pecudũq; Regi ſuo pẽdebãt ſeptimas, queadmodũ
noſtri ſacerdotibus, & eccleſiæ, atq; ipſi etiã tantũ decimas. Illis quibus nõ erãt filij, neceſ
ſe erat Regẽ ex aſſe relinquere hęredẽ, & quibus erãt, pro virili portione cũ illis cohære
dẽ inſtituere. Quo præterea die nouellæ pecudes, aut armẽta cuiuſq; ſigno inurebãtur,
tertiã partẽ ualoris quãti æſtimabat, fiſco annotabãt. Iã vero ex portorijs, vecturis, dela-
tionibus, calũnijs, innumeris exactionibus, incredibile dictu eſt, quantũ regius cẽſus augẽ
retur. At vero apud noſtros nihil tale, aut ſi quid eſt, perquã modicũ eſt. Quare nihil
mirandũ ſi tãtis copijs, tãtiſq; rerũ omniũ facultatibus hoſtes freti tandiu potuerũt prin-
cipum noſtrorũ potentiã ſuſtinere. Sed bene, quod tandẽ penes illos victoria fuit qui
erant, queadmodũ iure, ita & armis potiores.

Enumerat cauſas, cur iuſte Hiſpani principes bellum Granatenſibus Mauris in-
tulerunt. Et quemadmodum Zahara caſtellum in collimitio ſitum a Mau-
ris captum eſt. Caput Primum.

COMPOSITIS Hiſpaniæ rebus, queadmodũ in ſuperioribus de-
cem libris præſcriptũ eſt, iam Principũ noſtrorũ fortuna laborabat in
inueniẽdis cauſis, quę illos ocio, ac lõga pace indormiẽtes excitarẽt. Et
ſi enim iam inde ab ineũte regni ſui exordio illa maxima cura eorũ ani-
mis inſederat, quo pacto delere poſſent dedecus illud Hiſpanię, atq; pro
inde totius Chriſtianę religionis inſigne opprobriũ, ingruẽtia tamẽ ne
gocia nõ ſinebãt illos de tãti belli magnitudine cogitare, cũ pręſertim ex ſuperioribus bel
lis atq; rerũ oĩm perturbatione Hiſpana reſp. eſſet penitus labefactata. Et quamq; nulla
belli iuſtior poterat videri cauſa, q̃ pro religione cõtra noĩs Chriſtiani hoſtes arma cor-
ripere, cũ aliqui philoſophi tradãt, eos, q intellectu vigẽt, atq; ratione ſuapte natura, Bar
barorũ eſſe dñ̃os, atq; eodẽ iure bellũ illis iuſte inferri poſſe. Accedebãt tamẽ aliæ ꝓpio
res cauſę, quæ nõ tã patiebãtur noſtros tã longo tẽpore deſidere, atq; illa imprimis, quod
ab heſternis nationibus iãpridẽ probro nobis obijciebatur, qđ nõ modo hoſtes in cõſpe
ctu noſtro, atq; ante oculos poſitos nõ ſubmoueremus, verũ etiã crebris nos iniurijs vl-
tro laceſſentes vix poſſemus ſuſtinere. Quis enim ab orbe noſtro tã remotus, atq; rerũ
noſtrarũ tã ignarus erat, q neſciret agrorũ populationes, armentorũ, gregũq; cũ ſuis pa-
ſtoribus direptiones vicorũ, caſtellorũ expugnationes ab immaniſſimis hoſtibus illatas?
Erat & altera cauſa, quę nos propẽſiori quodã mõ ſtimulabat, ea q̃ maiorũ noſtrorũ ſo-
cordia fuerat abalienata, quęq; ad nos hęreditario quodã iure ptinebãt, iuſta clarigatione,
ac longi poſtliminij iure nõ repetere. Quid? quod hoſtes cotidie magis magiſq; inualẽ
ſcebãt, & in dies plura minabãtur, atq; p̃clare nobiſcũ agi putabam⁹, ſi æquo cũ illis iure
Hipanarũ rerũ imperio potiremur. Superiorib⁹ his cauſis acceſſit alia propinquior ad-
huc, quę belli hoſtibus inferẽdi occaſionẽ adhuc faceret iuſtiorẽ. Nam principes noſtri
dũ ſtudẽt bella inteſtina, diſſẽſioneſq; ciuiles cõponere, atq; piratarũ, graſſatorũq; latro
cinia cõercere, ac præterea leges ferre, qbus futuræ trãquillitatis, paciſq; fundamẽta iace-
rent, permiſerãt tẽporarias cũ hoſtib⁹ inducias fieri. Erat ea tẽpeſtate Maurorũ Rex Ha-
li Abẽhazã vir in bellicis artib⁹ apprime doct⁹, nec minus rerũ nouarũ cupipidus. Is cũ
intelligeret, noſtros alijs ĩ reb⁹ accupatos, fact⁹ certior Zaharã, caſtellũ id erat media regio-
ne inter Aſindũ, Arundãq; ſitũ, negligẽti⁹ cuſtodiri, ac p̃ſidio eſſe vacuũ, arripit occaſio
nem, & cõtra fas, iuraq; fecialia, ac induciarũ pacta conuenta caſtellũ noctu oppugnat, ac

non multo negocio capit, arcis præſidē præſidiarioſq; obtrūcat, matres, virgines, viros, pueroſq; vinctos cū armētis, & gregibus pecudū in ſpeciē triūphi ducēs arce, caſtelloq; validiori pręſidio munitis victor ſe ad ſuos recipit. Eo tēpore Rex & Regina Methymnæ ad campū agebāt, qui, eorū quę ad Zaharam geſta ſunt accepto nūcio, nihil cunctandum eſſe rati, omnia cōſilia in hoſtes vertunt, arma parāt, exercitus cōſcribunt, pecunias vndecūq; honeſte poſſunt, magna cū diligētia cōquirunt, cū primū fieri poſſit bellū hoſtibus illaturi, illa maxime fiducia lęti, quod violati fœderis, iuriſq; gentiū nefas ab hoſtibus primū ſteterit. Et ne quid interea detrimēti Limitanei paterētur, ſcribūt ad ciuitatū præfectos, ad arciū, caſtellorūq; præſides, & ad eos duces quibus prouincię Bæticæ, atq; Murgitani regni ex antiqua Hiſpanorum conſuetudine finium tuendorū cura demandata eſt, vt excubent in armis, arces, atq; oppida muniant, limiteſq; ſumma vigilantia tueantur. Alphonſo præterea Cardenio equeſtris ordinis, qui ſub diui Iacobi noīe dicatus eſt, Magiſtro per literas imperant, vt quā maximo poſſit equitatu aſtygitanā Coloniam inſideat. Alterius quoq; militię a Calatraua Ciſterciēſis Magiſtro Roderico Tellio Gironi, vt Menteſam præſidio teneat, omnibuſq; in cōmune edicūt, vt non modo hoſtiū excurſiones per agros compeſcant, verum etiam ipſorum fines populentur, ac ferro & igni vaſtatos reddant. Quæ omnia nihilo ſecius quam illis ſunt imperata, exequuntur.

Quemadmodum Alama Duce Marchione Gaditano, & Iacobo Merulo ciuitatis Hiſpalenſis præfecto expugnata, & capta eſt. Caput. II.

DVM hęc per vtriuſq; partis Limitaneos agūtur, Iacobus Merulus, quem Rex & Regina ciuitatis Hiſpalēſis prętoribus, ſenatoribuſq; aſſeſſorē dederant, atq; impēdentis belli neceſſitatibus pręfecerāt, agit per exploratores, ac ſemitarū, diuerticulorūq; viros peritos, vt pertentēt oppidū aliquod, ſiue caſtellū hoſtile, ſi quo modo poſſit a noſtris intercipi. Paucis poſt diebus referūt Malacā vrbē maritimā, atq; mediterraneā ſegniter, Alamā negligētius ab hoſtibꝰ obſeruari. Merulus rē oēm ad Rodericū Pontiū Marchionē Gaditanū refert, atq; vterq; Petrū Enriquez prouincię bęticæ prefectū in cōſiliū adſciſcūt. Cūq; de alterutra vrbe petēda diutius cōſultaſſent, placuit tandē Alamā debere peti, propterea qđ videbatur expugnatu, captuq; facilior. Omnibus viſum facinꝰ pręclarū, atq; omni laude digniſſimū, & in quod eſſet totis viribus incūbendū. Sed quia grādiori exercitu opus erat, hortātur alios proceres, arciūq; pręſides, vt veniāt ipſi, aut auxiliares mittāt copias. Enriquū Guzmanū a Methymna a Sindica ducē huiꝰ cōſilij nō fecere participē ob antiquas ſimultates, quę illi cū Marchione Gaditano interceſſerāt. Coiere ad negociū peragendū leuis armaturę equitū ad tria milia, peditū aliquāto numerꝰ amplior, q̄ per montiū anfractus, perq; iuga, valleſq; depreſſas, noctu magis q̄ die iter faciētes nō ſine magna difficultate peruenerunt tandē nocte intēpeſta in cōuallē, quę aberat ab Alama paſſuū circiter duo millia. Trecēti ex omni numero ſtrenui milites iubētur ſeq duces itineris. Cūq; vrbē propius acceſſiſſent, pręmittūt excubias, vt captēt, q̄d apud hoſtes agatur. Referūt ab arcis parte omnia eſſe quieta, nō circitorū exhortationes, non vigilū acclamationes, non deniq; vllum audiri ſtrepitū. Igitur per amicę noctis ſilentiū ſcalas muro exteriori admouēt, ſcandit primus omniū Ioannes Ortega, qui ſe profitebatur ſcalariū, vir paratus in vtrumq; facinus, ſiue rem conficere, ſeu certę occumbere morti. Sequebatur illum Martinus Galindus paris audaciæ vir ab Aſtygi vrbe nobiliſſimus eques, ſed a quodam familiari ſuo inſtantis periculi admonitus locū cedit. Ille gradū occupat, qui ab Scalario inter

rogatus, quis tu es, qui me ſequeris? Ioannes, ait, ille Toletanus. Subijcit Ortega, a Toleto in tãta re aliquid boni? Perge, inquit ille, nã paulo poſt experieris. Tum ſequit̃ Martinus ipſe Galindus, & poſt illos cõſcendũt alij triginta, qui occupato exteriori arcis pomerio trãſiliunt murũ interiorẽ, vigiles ſomno ſemiſepultos trucidant, alioſq; ex eadẽ arce auxilio ſubeũtes pari ratione cõficiunt. In quo Toletanus ille queẽadmodũ erat pollicitus egregie rem geſſit. Capiuntur mulierculę cum pueris, præſidiarij ex muro deturbantur. Noſtri arce potiti ſeras poſtici in agrũ ſpectantis frãgunt, ſocios in arcẽ ad ſe recipiunt. Oppidani, qui in media vrbis parte ſiti, ſumma in pace ſecuri agebãt nihil tale formidantes, terrore ſubito perculſi eorripiũt arma, vt arci, quam primũ ſuppetias ferant.

Quam ab hoſtibus occupatã vidẽtes murorũ turres, & propugnacula, ciuitatis portas, & tẽpla pręſidio muniũt, vias ad arcẽ ſpectantes vallo, & foſſa, beronibuſq; occludunt, eoq; ferreos arcus, ſcorpiones, balliſtas, ſclopetras, & alia tormentorũ genera comportant, ſagittas, catapultas, phalaricas, glandes plũbeas, & ſaxeos orbes in arcis portã pariter intendunt, metuẽtes id quod erat futurũ, vt inde hoſtes ad vrbẽ diripiendã erumperent. Augebat illis animũ ad obeundos labores, quod ad paucas horas expectabãt ſuorũ auxilia tum a caſtellis, oppidiſq; finitimis, tum etiã a Granata ipſa equitũ, peditumq; egregia altrice, quę nõ amplius quã triginta millia paſſuũ aberat, & quę vnius diei itinere poſſet longe maiorẽ exercitum auxilio ſubmittere quã noſter eſſet. Quod ipſum noſtros vehemẽter angebat, intelligebãt namq;, ſi eo die tota vrbs in poteſtatẽ ſuam non veniſſet, omnes ſuos labores fruſtra ſuſceptos, atq; poſtridie tantã hoſtium multitudinẽ ſuperuenturã, vt neq; arcẽ tueri, neq; cum illis confligere, neq; illorũ impetus ſuſtinere, neq; ſe demum niſi maximo accepto detrimẽto poſſe ad ſuos recipere. Interim dũ quid cõſilij capiant duces exquirunt. Xanthus ab Abila Carmonẽſis arcis præfectus, vir nobilis, atq; animi pręceps, qui & ipſe inſignẽ equitũ cohortẽ ductabat, eſt ne quiſq; ex vobis, inquit, viri fortiſſimi qui me in hoſtes erũpere volentẽ ſequatur? Aderat forte pari magnitudine animi vir Nicolaus Rogius, & ipſe arcuẽſis arcis pręſes, qui ait, Ego, te mi Xanthe & ſi nemo alius, ſequar. Vnũ & cõmune periculũ vna ſalus ambobus erit. Qui alios vt ſequerentur exhortati vix prima portarum limina attigerãt, & in medio ſtatim eruptionis conatu hoſtiũ telis obruuntur. Eorũ cæde noſtri animo cõſternati diffidere rebus, incerti quid agant, quo ſe cõſilio ex tãtis anguſtijs explicẽt. Viſum eſt quibuſdã arcem demoliri, ſeq; ante quã hoſtes auxilio veniãt, debere ad ſuos recipere. Sed Marchio, & prouincię Bæticę præfectus, & Iacobus Merulus, & quibus erat animus præſens, ac bello viuida virtus, arcẽ nullo modo deſerendã eſſe cenſent, Cauſabãtur illi imprimis difficiles in vrbẽ aditus, hoſtiũ auxilio ſubeuntiũ in breui tẽpore aduentũ, ac præterea rerũ cõmeatus penuriã. Hi vero cõtendunt ab incœpto nullo modo eſſe deſiſtendũ, & quando in arce capienda ſemel ſibi bene ceſſit, vrgendos eſſe ſucceſſus, atq; viam inueniendã, qua tota vrbs capiatur, & quo alacrius rem adoriãtur, ciuitas diripiẽda militibus proponitur, vt quod cuiq; ex præda ceſſerit, extra ſortẽ poſſideat, neq; in manubias redigatur. Itaq; placuit demoliri partẽ muri, qui arcẽ ab vrbe dirimebat. Per vrbis ruinas noſtri duce Marchione agmine facto erũpunt, alij per arcis partẽ, alij per muros, qua parte erãt arci cõtinẽtes. Alij domorũ culmina cõſcendũt, alij parietes cõmunes ſuffodiũt, pars viarum anguſtias obſident, pugnatur vndiq; vehemẽter eminus telis, cõminus gladijs. Hos prędæ atq; victoriæ ſpes alit, illos vrbis amiſſæ deſperatio agit præcipites, vtroſq; auxiliorũ aduẽtus acuit, noſtros, vt ante hoſtiũ aduentũ rem peragãt, illos, vt partẽ vrbis captæ integrã ſeruent, qua ſuos opem laturos receptent, pugnatũ eſt tota die ad veſperam. Mauri deinde

paulatim pugnā cedere, ſeq; in templum quod non longe a muris erat recipere. At noſtri, ne quid intra muros eſſet hoſtile, oppugnationem templi non differunt, teſtudines, pluteoſq; parietibus admouent, arietibus limina quatiunt, apponūt incendia, obſeſſi tandem partim capiuntur, partim trucidantur. Atq; ita noſtri prę da ingēti, & grandi captiuorum numero, & quod iam inde ab initio petierāt, florentiſſima vrbe potiuntur. In Alama expugnata damnū Zaharæ ab hoſtibus illatū compēſauimus, præterquā quod ad futuri belli momentū plus detrimenti in eius expugnatione intulimus, quam in illius amiſſione accepimus, quod poſtea totius belli exitu intellectū eſt, parua Zaharæ amiſſæ in limitibus prę ſertim accepta iactura, atq; ingens Alamæ in hoſtilis regni viſceribus illata, futuri euentus omen fuit, quod paruo noſtrorū detrimento dira calamitas, atq; pernicies erat hoſtibus accipienda. Quod & fanaticus quidam ſenex non diſſimulauit, qui cum primū de Zahara expugnata nūcius Granatam eſt allatus, aut me, inquit, mea fallunt oracula, at de regno Maurorū in Hiſpania, quod per tot annos poſſederant actū eſt.

Quod Granatenſium Rex ex Alamæ nuncio cum ingenti exercitu venit, atq; oppidum a noſtris captum oppugnat. Caput. III.

EX Alamæ captæ nuncio ingens trepidatio Granatæ conſecuta eſt. principio nemo erat, qui crederet noſtros tantū facinus aggreſſuros, vt vrbem in medijs regni penetralibus ſitā attentarent. Sed poſtea quam vnus & itē alter rem certiorē facit, atq; alius tantū arcem, alius partem quoq; vrbis, alius totā vrbem captā nunciat, omnes in cōmune fortunam ſuā lamentari, lugere regnū, quod tanto tēpore poſſederant, breui periturū. Rex ipſe tanti mali nuncio perculſus rē ad populi primores refert, quod poſſit eſſe tantæ calamitatis remediū exquirit. Placuit totis viribus incūbendū, aut quā primū ſuis laborātibus, atq; in vltimo periculo cōſtitutis ex prę ſentibus copijs ſuppetias ferat. Deinde cū omni equitatu, peditatuq;, atq; tota regni mole laborandū, vt hoſtem in medij regni viſceribus exultantē abigāt. Miſſi itaq; ſubſidio mille armaturę leuis equites, qui poſtridie eius diei quā vrbs capta eſt ſub primā lucē viſi muros bis, terq; obequitarunt, vidēteſq; omnia iam in hoſtiū poteſtatē redacta, neq; quicquā auxilij ſuis prę ſtare poſſe redierūt. Rex interea ſcribit ad omnes omniū prę fectos, atq; arciū prę ſides, vt pro negocij magnitudine cogant exercitus quā maximos poſſint, atq; ad Alamā obſidendā quatriduo cōueniāt. Intelligebat nāq;, omnē ſpem vrbis recuperādæ in celeritate poſitā eſſe, antea quā hoſtes ſe validiori præſidio muniāt, & maiores Chriſtianorū copiæ confluant atq; tormēta, & machinæ cū grandiori cōmeatu eo cōportentur. Qui nihilo ſecius quā ſunt iuſſi ad locū, tempuſq; conſtitutū omnes conueniunt. Erat equitū ingens numerus, ſed peditū incredibilis multitudo, inter quos ſagittatores, ſtlopetarij cōplures.

Caſtris poſitis cōſtituunt ab omnibus ſimul partibus vrbē inceſſere, non diu, non noctu ab oppugnatione deſiſtere, vt noſtri ancipiti periculo diſtracti, atq; vigilijs, & laboribus defeſſi cederent. At duces noſtri multitudine hoſtiū cōmoti nihilo ſegnius agunt, milites per murorū pinnas, propugnaculaq; partiūtur, cohortes quæ laborātibus opem ferant certis in locis diſponūt. Ipſi per vrbis pomeria propugnatores hortātur, ne in tāto diſcrimine rē ſomniculoſe, negligēterq; agāt. At hoſtes tametſi nō venerāt inſtructi machinis, ſulphurarijſq; tormētis, magno tamē animo, vel potius temeraria quadā deſperatione, muros vndiq; adoriūtur, pluteos, ac teſtudines murorū radicibus admouēt, funda

menta ſuffodiunt, arietant portas, ſcalas admouent, nullūq; tēpus intermittūt in quo non hoſtibus obſeſſis negociū faceſſant. At noſtri & ſi numero pauciores erāt, non modo ſuperfuit animus ad deturbandū hoſtes, verū etiā auſi portas erūpere, oppugnantes vltro inceſſebant. Cadebant ex illis complures propterea quod auſu temerario, vel potius præcipiti quadam rabie concitati ad muros accedebant. Oppugnatū propugnatūq; eſt oppidum eo die ſummis vtrinq; viribus. Sed Mauri cernentes nihil ſe ea oppugnatione proficere ſtatuunt flumen, quod vrbem præterlabitur, per inciles foſſas diuertere. Noſtri vero ne aquationis vſus interciperetᷣ, cū alioqui non eſſent in vrbe fontes, nō putei, nō ciſternæ, coacti ſunt pro aqua cū hoſtibus pugnā conſerere. Cūq; ex vtraq; parte complures caderent, non potuit effici quo minus hoſtes magnam fluminis partem alio diuerterent. Erat cuniculus ex vrbe pertendens ad flumen aquationis vſui iam pridem ab Oppidanis comparatus. Sed cum ex diuerſa fluminis ripa ſagittis & miſſilibus aquatores ſummouerentur, non potuit euitari, quin pro vſu rei tam neceſſariæ ab vtriſq; diu noctuq; pugnaretur, atque plures vtrinq; caderent. Laborabant præterea noſtri aliarum rerum multarum inopia. Nam cum iam inde ab initio vrbs capta diriperetur, multitudo ignara conſiliorum putans vrbem non eo expugnatā vt muniretur præſidio, ſed vt direpta dirutaq; desereretur, frumenta equis proculcanda ſpargunt, dolia & ſerias mellis & olei frangunt, atq; corrumpunt alia, quæ poſſent aliquando vſui eſſe futura. Duces noſtri in tanta rerum omnium difficultate poſiti ab vrbibus finitimis per litteras auxilia petunt, proceres primoreſq; populorum ad ferendas ſuppetias hortantur, quanto in periculo ſint exponunt. Ducem a Methymna Aſindica ob memoratas ſimultates veriti ſunt commonere, ne rogatum facerent deteriorem ſibi implacatioremque, cum præſertim de tanta re illum a principio non conſuluerint. Ad Regem præterea Reginamq; ſcribunt, quo in ſtatu res ſit enarrant, atq; vt copias auxiliares quamprimū curent mittendas, hortantur.

De auxiliaribus copijs cum comeatu obſeſſis miſſo, & quod Rex ex Methymna profectus magnis itineribus properat, vt negocio intereſſet.

Capur. IIII.

NVNCIO eorum quæ ad Alamam gerebantur ad finitimas noſtrorum ciuitates allato, omnes ſe incredibili ſtudio ad arma capeſſenda concutere, atq; ſuis in tanto periculo poſitis ad auxilia ferenda cohortari. Sed imprimis Enriquus a Methymna Aſindica Dux ſimultatum quæ illi cum Marchione Gaditano interceſſerant, aut obliuione ſempiterna memoriam delens, aut ad tempus diſſimulans equites pediteſq; aut ſuæ dicionis, aut ſua æra merentes euocat, amicos rogat, omnes in commune ad ferendam laborantibus opem accendit. Exponit præterea publice apud Menſarios ingentem pecuniarum aceruū, vnde ſtipendia Gregarijs militibus perſoluerentur. Atq; in hunc modum quam maximo exercitu comparato, accedunt alteræ copiæ a Corduba, Aſtygi, Hiſpali, Aſindo, cæteriſq; Oppidis & municipijs in hoſtium collimitio poſitis. Conueniunt præterea eodem comes Egabrenſis & Alphonſus Aquilarius atq; Limitaneorum Pręfecti, qui omnes grandi rerum omnium commeatu & qui poſſet ſibi obſeſſiſque ſufficere iumetis impoſito Alamam contendunt. Mirum tam breui tampore tantam equitū peditumq; multitudinem potuiſſe vnum in locum conuenire, atq; tanto omnium conſenſu tanquā animi alacritate ad præclarum facinus peragēdum coniuraſſe. Erat ea tem

peſtate Rex & Regina Methymnæ ad campũ, qui nuncio accepto de Alama a noſtris expugnata & deinde ab hoſtibus obſeſſa nihil cunctãdum eſſe rati cunctis viribus opitulandum eſſe interclusis decernunt, Ad bæticæ prouinciæ ciuitates, Oppida, Caſtella, arciumq; præſides, & ad limitaneorum præfectos ſcribunt, vt ſint in armorum procinctu. Ipſe vero Rex quo die nunciũ accepit, a Regina digreſſus magnis itineribus Cordubam contendit. Erant in illius comitatu Beltranus dux Alburquerquerus, Petrus Manriquus comes a Triuinio, Enicus Mẽdoza comes quoq; a Tendilla, quibus ſe deinde adiunxit Ioannes Siluius Ciſontanus comes ex Toleto vrbe regia progrediens in occurſum. Cumq; perueniſſent ad Amuzum, oppidum eſt id a Corduba diſtans ſeptentrionem verſus paſſuum circiter millia viginti: mittit literas ad ducem Methymnęum, ad comitem Aegabrenſem, ad Alphonſum Aquilarium: & ad alios cohortiũ præfectos, imperans illis ne properẽt, ſeq; expectent, velle ſe dicit ferendo ſubſidio intereſſe. Atqui duces, qui iam intra hoſtium fines exercitum ductabant cum grandi armorum commeatuſq; impedimento putãtes iam non eſſe integrum, ſed neq; tutũ retrocedere, tum quod obſeſſi laborabant in ſumma rerum omnium inopia, tum etiam quod tantus exercitus non poterat diutius contineri, propterea quod ad paucos dies erat conductus, & paucorum dierum cibaria comportabantur, reſcribunt ad Celſitudinem ſuam ſe voluiſſe illius iuſſis obtemperare, ſed rem eo loci deductã, vt iam non ſit in ipſorum poteſtate, vt ſaluis rebus poſſent repedare. Orabant, obteſtabanturq; illum quando aliud fieri non poterat, id quod feciſſent, boni conſuleret. At Rex nihilo ſegnius inſtitutũ iter peragit, quod ad ventum eſt ad locũ, quem accolæ Pontonem magiſtri vocant. Vbi certior factus exercitum procedere, neq; poſſe illum ob memoratas cauſas expectare, properabat tamen vt copias conſequeretur, niſi periculi a finitimis hoſtibus imminentis admonitus fuiſſet. Itaq; ſtatuit Ramblæ rei euentum expectans immorari. Vbi vero poſtridie nuncium accepit de hoſtium fuga, deq; Alama obſidione ſoluta Cordubam rediit, quo venturam eſſe Reginam cõuenerat, cum qua de futuri belli ratione conſultaretur. Conſtabat namq; Granatenſes Mauros dum haberent hoſtem in agro propemodum ſuburbano nunquam quieturos, ſed neq; ceſſaturos ab obſidione repetenda, quo ad vrbẽ amiſſam recuperarent. Ex quo alterum e duobus erat neceſſarium, aut vrbem relinquendam, aut bellum eſſe continenter gerendum. Nam quod erat tertium alternis menſibus tam grandem exercitum cogere, qui ſufficeret ad commeatus importandos infiniti cuiuſdã erat ſumptus, & vnde multo maius detrimentũ noſtri, quam hoſtes acciperent.

Soluitur Alamæ obſidio, commeatus in vrbem importatur, Dux a Methymna cum Marchione ex antiqua ſimultate in gratiam redit.

Caput. V.

MAVRVS deſerta obſidione cum ſe Granatam recepiſſet, noſtri ſumma rerum omnium inopia laborantes ſpem, metumq; inter dubii pendebant, cum ſpeculatores nunciant auxiliares noſtrorum copias aduentare. Erumpunt portis bipatentibus omnes, atq; in occurſum venientium hilares procedunt. Ruunt vtriq; in amplexus, & oſcula, dicunt accipiuntq; ſalutem. Hi percontari, illi narrare pericula geſtiunt. Hos iuuat, beneficia in tam bene meritos collocaſſe, hi conſeruatores, atq; vitæ, ſalutiſq; ſuæ autores venerantur. Iam Gaditanus Marchio acceperat quanta animi ala

critate dux a Methymna ſe geſſit principem in contrahendis auxilijs,quantaq; liberalita
te in ſtipendio militibus perſoluendo fuerit vſus, quantos præterea labores in ductando
exercitu ſubierit,cum alioqui potuiſſet iure ſuo in aduerſarij calamitate,aut lætari,aut ſal
tem diſſimulare. Ipſe prior ducē adit,atq; poſt arctiſſimos amplexus dicta, acceptaq;
ſalute huiuſmodi verbis eſt vſus. Hic dies clariſſime Dux,mihiq; imprimis obſeruan
de controuerſijs,ſimultatibuſq; noſtris finem impoſuit,idemq; ſpero initium dabit neceſ
ſitudinis,amoriſq; inter nos ſempiterni. Nam & ego ſemper meminero beneficij a te
hodie accepti,atq; ſalutis,quam tibi vni acceptam refero,& tu e diuerſo cum de me cogita
bis,de tua erga me benignitate memineris, & te meæ ſalutis autorem fuiſſe lætabere.

Sed quando neq; fortuna tua deſiderat, vt tuis in me beneficijs gratiā referam, neq; pro
tui animi magnitudine id a me exigis,reliquum eſt, vt Deus immortalis,& mens ſibi con
ſcia recti prēmia digna ferant. Ad quę breuiter Methymneus dux miſſa,inquit,iſthæc
fac perquam illuſtris Marchio. Neq; enim decet in cauſa maxime religionis Chriſtia
næ bonos viros priuatarum ſimultatum meminiſſe, quin potius omnes offenſas, ſi quæ
hinc inde,aut illatę, aut acceptę ſunt,condonemus patrię,atq; nomini Chriſtiano, æter-
naq; obliuione ſepeliamus. Nunc quando bene vtriſq; ceſſit,genialis agatur iſte dies,
ſitq;,inter nos gratiæ reconciliatæ teſtis ſempiternus. Iungunt itaq; hoſpitia,& quem
admodum eſt in adagio illo veteri,pares cum paribus facillime congregātur. Sed quid
non mortalia pectora cogit auri ſacra fames? Cernens auxiliaris miles hoſpitem ſuum
ſeruis,ancillis, armis, omniq; precioſa ſupellectili adauctum, cœpit inuidere, atq; alius
alium muſſans extimulare,cur non inquiens, & nos quoq; ex præda pro virili portio-
nem petimus,qui non minus in ferendo auxilio,quā iſti in capienda vrbe laborauimus?

Neq; enim minor eſt labor,quam quærere parta tueri. Itaq; cum poſtridie de relin-
quendo in vrbe prēſidio,deq; reducēdo exercitu a ductoribus ageretur,cœptum eſt non
iam obſcure,ſed palam atq; pro concione publica diſceptari de præda inter præſidiarios,
ſubſidiarioſq; diuidenda. Hi namq; dicebant deberi ſibi non modo partem ſpoliorum,
ſed & omnem prædam,quando vt ait poeta, non minor eſt labor, quam quærere,parta
tueri. An qui in ſumma rerum omnium difficultate atq; anguſtia poſiti iam iam in
hoſtium poteſtatem venturi erant,aut cædem miſerandam ſubituri,non dederent ſe cum
ſuis omnibus bonis, vitæ,ſalutiſq; ſuę autoribus? pellem,inquit ſcriptura ſacra,pro pelle
dabit homo pro anima ſua. Illud inſuper addebant ex limitaneorum iure, legibuſq;
iam inde ab ipſa hominum origine obſeruatis,qui in hoſtium poteſtatem deuenerunt ſui
iuris omniumq; bonorum ſuorum facultatem amiſerunt,atq; ſui ipſorum dominium in
victores tranſtulere. At vos, inquiunt,omniaq; bona veſtra,tā ea quæ antea iure poſ
ſidebatis,quam ea quæ nunc ex belli huius manubijs obuenerunt, veſtri iuris eſſe deſiere,
cum iam iam in hoſtium poteſtatem ventura eſſent,niſi nos auxilium tuliſſemus. Quę
igitur inuidia eſt,non concedere partem illis, qui vobis omnia reddiderunt, vitam, liber-
tatem,fortunaſq; omnes,tam iure antea poſſeſſas,quam nunc ex bello aduenticias? Illi
vero contra,immo inquiunt,quæ æquitas,quod iure noſtrum ſemel eſſe cœpit, quodq;
vigilijs,& laboribus,atq; inſuper vitæ periculo nobis acceſſit,atq; in cenſum noſtrum iu
ſte numerari debet,nobis inuitis velle præripere? At liberaſtis obſidione detentos,ape-
ruiſtis viam,qua ciuibus veſtris in patriam reditus pateret,feciſtis quod ex iure diuino,&
humano facere debuiſtis. Nunc vero pro eo mercedē exigere,quod vltro bene feciſtis,
quæ humanitas eſt? immo quis pudor,atq; inciuilitas, beneficiū ſemel bene collocatum
exprobrare?. His ſe ſtimulis,atq; iurgijs in rixam,& ex rixa ſe in pugnam prouocan-

tes Dux a Methymnã ſic alloquitur. Quo pergitis o comilitones mei,quis furor,iraq; mentem præcipitat? hoc tãtum obſecro prohibete nefas, ne velitis pro parua bonorum fortunæ acceſſione tantã rei bene geſtæ gloriam cõmaculare. Et quid aliud hoſtes noſtri contra nos facerent,quam quod vos facere incipitis? Nunquid ea ex cauſa huc venimus,vt cum ciuibus noſtris pugnã confereremus,an potius vt ex periculo,& obſidionis anguſtia explicaremus? Sinite igitur,rogo vos,habeant illi parua,atq; minuta fortunę bona,quæ ſibi ſorte ſua obtigerunt, dum modo vos beneficẽtiæ veſtræ conſciencia fruamini,quæ ſola bonis, atq; ſapientibus viris pręmium recte factorum ſemper fuit iudicata. Hoc clariſſimi, deq; omnibus benemeriti Ducis ſermone mitiores facti milites auxiliarij ceſſerunt,puduitq; illos incœpiſſe,quod non fuerunt conſecuti. Tum exercitus parte cum omni commeatu,quem importauerant,in vrbis præſidio relicto, cæteri cum Duce,& Marchione in domos quiſque ſuas læti redierunt.

Maurus Alamæ obſidionem repetit. Regina Cordubam venit. Bellum Mauris apparatu maiori decernitur.

Caput. VI.

GRANATENSIVM Rex audito Ducis & Marchionis ex Alama diceſſu,obſidionem maiore belli apparatu repetit, atq; die noctuq; omni ex parte oppugnari iubet. At Iacobus Merulus Hiſpalenſis ciuitatis pręfectus,& Martinus a Corduba ex familia comitis Aegabrenſis,& Ferdinãdus Carillus vir nobilis,qui relicti fuerãt vrbis tuende cauſa pręfecti,ſtationes diſtribuunt, vigiles,circitoreſq; partiũtur, & qua parte murus erat infirmior,ſtrenuiſſimus qſq; miles collocatur. Cũq; per aliquot dies cõtinuos omne tempus mutatis oppugnatoribus noſtros ad laſſitudinẽ vſq; oppugnãdo defatigaſſent,ſtatuũt in matutino quodam diei crepuſculo, qua parte munitionis nulla erat ſuſpicio,ſcalas admouere. Iamq; vigilibus trucidatis ad ſeptuaginta intra vrbem recepti erant,atq; aſcendentiũ numerus magis magiſq; augebatur. Ad clamorem teſſerę noſtri excitati arma corripiunt, admiſſoſq; intra mœnia hoſtes cædunt, fugant, atq; impulſos ex muris deturbant. Actum erat de retinẽda vrbe,deq; omnibus qui illam pręſidio tenebant,actum quoq; de omni ſpe regni illius recuperãdi,quod per ſeptingentos annos hoſtes poſſederant, ſi non Hiſpanæ reip. fortuna vnum ex militibus poliendi,atq; aptandi ſpicula ſagittis peruigilẽ ſeruaſſet, qui, hoſtium ſciens ſtrepitũ, ſocios dormiẽtes ad arma capiẽda excitauit. Fuit nobis tam fatalis ſagittarũ ille politor,quam Romanis anſer ille Capitolinus,qui Senones mœnia ſubeũtes,iamq; pinnas murorum prenſantes primus omnium ſenſit,atq; clangore ſuo vigiles,propugnatoreſq; excitauit.

Maurus cernens ſe ea oppugnatione nihil proficere,obſidionem intermittit in aliud tempus,quo machinis,& oppugnatoribus,atq; tota illius regni mole auctus vrbẽ amiſſam recuperet. Regina interea quam Rex Methymnę reliquerat, cum ad bellũ, quod cum Mauris gerebatur,in Bęticã proficiſceretur,ad primores regni,ad ciuitates,& municipia,vnde poterat exercitus cõparari,& ad euocatos,qui regia ſtipẽdia merebant,literas dat,quibus oẽs hortatur,vt ad certũ diem ſint in armorum procinctu, & ſe cũ Rege agglomerent,vt quã maximo fieri poſſit exercitu,hoſtiũ fines adoriãtur. Comeſtabilem quoq; Hiſpaniarũ accerſiri iubet,vt ſupioris Hiſpanię citra Taurũ mõtem ꝓ ſe,& pro Rege gubernationẽ cõmẽdet. Qui veniẽs & qua ex cauſa iuſſus ſit venire fact⁹ certior, hac vna in re dicit ſe cogi nõ poſſe,neq; debere,vt Rege ſuo militãte,atq; cũ hoſtibus rem

gerente, Comeſtabilis in pace quietus & extra fortunam belli poſitus vitam agat. Non potuit Regina illius ad obſequium pronã volũtatem non laudare, laudatumq; vt ſuum in bello munus exequeretur, ſeq;, vt ad Regem quamprimum fieri poſſit, conferret, hortatur. Prouinciæ deinde adminiſtrationem in Archithalaſſum Regis transfert, quem regij conſilij iure conſultis præficit, atq; prætoribus maximis, quibus in locis opus erat conſtitutis, quam magnis poteſt itineribus Cordubam ad Regem proficiſcitur, niſi quatenus paucos dies dominicæ reſurrectioni dedicatos Toleti immoratur. Quo tempore Regina Cordubam venit, nihil aliud fere ad regium ſenatum verſabatur, quam de Alama capta quid eſſet decernendum. Erant complures ex ordine equeſtri, atq; ſenatorio viri rei militaris periti, quibus natura regionis, & loci ſitus erat notus, qui Regi & Reginæ ſuadebant, vt demolirentur vrbem, quæ niſi magno totius Hiſpaniæ diſpendio retineri non poſſet. Nam cum eſſet in medijs hoſtium penetralibus ſita, eſſe opus quot annis quater, aut quinquies commeatus importari, quod tuto fieri non poterat, niſi toties equitatus ingens cogeretur. Quare belli gerendi ratio potior videbatur, vt euerſa funditus Alama, conſilia verterentur omnia quemadmodum Loxa poſſet capi, quæ minori ſumptu capta retineri poſſet. Sed quia ciuitas illa grandior erat, & quæ, vt obſideretur, maiore belli apparatu indigeret, quam pro tempore illo eſſet in promptu, in aliud tempus obſidionem eſſe differendam, cum præſertim illa tempeſtate Bætica rei frumentariæ penuria laboraret, ſatiſq; eſſet quod Rex cum præſenti exercitu commeatum importaret Alamam, ſiue placeret vrbem dirui, ſiue muniri, præſidiarios milites omnium rerum egeſtate laborantes eſſe recreandos. At Regina, quæ propagandi fines Hiſpaniæ ingenti cupiditate flagrabat, non probauit illorum ſententiã, qui dicebant Alamam eſſe diruendam, nec vlla ex cauſa ceſſandum a gerendo bello, quod ſemel inchoauerant, & cuius cauſa quo tempore alijs rebus eſſent impliciti, ipſa cum Rege illuc venerant. Et quando illud oppidum fuit primum, quod ex hoſtium poteſtate in ſuam dicionem venerat, & vnde totius belli futuri auſpicia erant capienda, nullo modo eſſe deſerendum, ſed potius in eo laborandum, quemadmodum caſtella, & oppida, munitioneſq; finitimæ caperentur, vnde hoſtibus damna inferrentur, & Alamæ noſtræ quies trãquillitaſq; perueniret. Huic Reginæ tam piæ honeſtæq; voluntati Rex acceſſit. Tum regni proceres & qui aderant, & qui abſentes poſtea aduenerunt aſſenſi ſunt, ſeq; ad bellum, quod impendebat, parant, atq; alacri animo ſe ad arma accingunt, Rex cum proceribus, qui aderant, & cum præſenti exercitu Aſtygitanam Coloniam petit. Fuerunt in illius comitatu ordinis eccleſiaſtici Petrus Mendoza Cardinalis Hiſpanus, qui poſtea ex Archiepiſcopo Hiſpalenſi, fuit Toletanus Antiſtes, Ex eadem familia Iacobus Furtatus ex epiſcopo Pallantino Archiepiſcopus Hiſpalenſis, & Alexãdrinus Patriarca &. S. R. E. Cardinalis. Ordinis equeſtris Magiſtri, Alphonſus Cardenius militiæ diui Iacobi, Rodericus Tellius Ciſtercienſis militiæ a Calatraua, A ponte Traiani, hoc eſt ab Alcantara Magiſter Ioannes Stunica non adfuit, quia ætate pupillari ſub patre Placentini Ducis erat poſitus. Ex ſeculari militia Dux a villa formoſa Regis frater Nothus, Ludouicus Cincinnatus a Methymna cœli Dux, Aenicus Lupides Cardinalis Hiſpani frater Infantatus Dux, Beltranus a Cauea Alburquerquerus Dux, Petrus Veraſcus Hiſpaniarum comeſtabilis, Rodericus Pontius a legione Gaditanus Marchio, Iacobus Lupides Patiequus Villenatium Marchio, Alphonſus Tellius Vrẽnatum Comes, Iacobus a Corduba Aegabrenſis comes, Petrus Manriquus a Triuinio comes, Aenicus Lupides Mendoza Tendillanus comes, Ioannes Siluius Centifontanus comes, Guterius a

ſepto maiori, Caietanus comes. Alphonſus a Corduba domus Aquilariæ dominus.

Alij quoq; ex equeſtri ordine viri principes, qui partim acciti a Regina, partim rogati, partim ſponte, partim vltro venerunt. Nec defuerunt duo quęſtores maximi, Ioannes Chaconius & Rodericus Vlloa. Regij pręterea cenſus, & fiſci procuratores, domuſq; regię Villicus maximus Enriquus Enriquides. Tũ luſtrato exercitu cenſi ſunt equites ad octo millia, peditũ vero numerus amplior, ordinatiſq; cohortibus ex Aſtygi colonia cum ingenti cõmeatu Alamam petit. Iacobum Merulum alioſq; duces, & milites, qui cum illo erant, laudat, laudatoſq; a pręſenti militia ſoluit. In Meruli locũ Ludouicum Ferdinandũ comitem a Palma ſufficit, & quadringentorum equitum cum ſuis ducibus pręſidium illi relinquit, vrbem, quibus in locis erat opus, munit, atq; omnium rerum copia, quæ ſunt ad victum neceſſaria in trimeſtre tempus inſtruit. Erant in ea vrbe tria Maurorum fana, mezquitas illi vocant, quas ex profano ritu expiatas Cardinalis Hiſpanus Regis & Reginæ iuſſu Chriſtianæ religioni dedicauit. Primam Dominicæ incarnationis nomine. Alteram diui Iacobi Hiſpanorum patroni. Tertiam Michaelis archangeli. Has Regina vaſis aureis, argenteiſq;, veſtibus, & aulæis, libris, cymbalis, tintinnabulis, & omnibus quæ ad cultum diuinum neceſſaria ſunt adornauit. Ipſa quoq; religionis ardore commota ſuis digitis textilia quædam velamina laborauit, quæ adhuc in templo illo primo manuum ſuarum monumenta extant.

Rex Granatenſium agros populatur. Loxam obſidet, atq; obſidionem intermittit.

Caput. VII.

HIS ad Alamam peractis, Rex antea quam Cordubam rediret, campos Granatæ adiacentes obequitat, agrorum fruges in herba metit, arbores ſuccidit, & omnia vaſta reddit. Interea Regina non ceſſat, alios principes, qui Regem non fuerant ſecuti literis conuocare, vrbes, oppida, municipia, & populos, vt ſe futuro bello, quod in Loxam parabatur, accigant, hortatur. Ex omnibus quoq; locis vndecunq; fieri poterat, commodius frumenta, vina, ſuccidia, reliquumq; omnem commeatum in certum tempus, locumq; comportari, machinas quoq; & tormenta, cæteraq; omnia, quibus ad obſidionem opus erat, aptari iubet. Interea Mauri cum intelligerent noſtros omni bellico apparatu in illorum perniciem coniuraſſe, & ipſi vires, & conſilia, quibus ſe tueantur, arceantq; noſtros, excogitant, aggeribus, foſſis, vallis, & propugnaculis muris, & pinnis, vrbes, oppida, & caſtella muniunt. In quanto ſint periculo tranſmarinos Mauros faciunt certiores, atq; auxiliares ab illis copias, & ad victum neceſſaria implorant. At Principes noſtri illorum conſilia præuertunt, nam ingenti omnis generis nauigiorum claſſe, in freto Gaditano comparata vtriuſq; Mauritaniæ littora, portuſq; & ſtationes luſtrari iubent, ne quiſquam ex illis ad ſuos iuuandos tranſmeare, aut aliqua in re opitulari poſſet. Igitur Rex cum exercitu, quem Regina parauerat, dum ipſe Alamam inſtruit, Granatenſiumque agros populatur, cumq; omni commeatu, quem vnum in locum comportari iuſſerat, ad alterum exercitum proficiſcitur, atq; vtriuſq; exercitus ordinatis cohortibus Loxam petit, atq; inter olíueta ſuburbana, quæ in vallibus, & collibus conſita Singilis amnis præterlabitur, caſtrametari iubet. Erat prope vrbem cliuus ex Loxenſium religione ſancto Alboacemi ſuo dicatus, qui propterea, quod vrbi impendebat, & ſtationes in eo diſpoſitæ videbantur poſſe hoſtium eruptiones compeſcere, &

cere, & caſtra redere tutiora, iubet Rex conſidere Rodericum Tellium militiæ a Calatraua Magiſtrũ, & Vrenatium Comitem illius fratrẽ, Gaditanũ quoq;, Villenatemq;, Marchiones, & Alphonſum domus Aquilariæ dñm, ſtrenuos duces, & qui pulcherrimum equitatum, peditatumq; ductabant. Cęteros, pro commodo quemq; ſuo, atq;, obſidionis, quæ parabatur, tabernacula figere, & tentoria collocare iubet. Erant in vrbe ad tria millia armatorum ex omni Maurorum numero delecta ſub duce rei militaris experientiſſimo, alatarum, hoc eſt Aromatopolam, illi vocabant. Hi eruptionibus crebris laceſſebant noſtros, multaq; illis damna inferebant. Et quia caſtra erant anfractibus, præruptiſq; montium intercisa, non poterant ſibi inuicem auxilia mittere. Quarto die, poſtea quam Mauri ſunt obſeſſi, bonã armatorum partem in inſidijs collocant, partem in eos mittunt, qui ſancti Alboaceni cliuum inſederant. Committitur pugna cum ſtationarijs, atq; his militibus, qui erant in præſidio poſiti contra ſubitas Maurorum eruptiones, accurrunt ſubſidiarij, hoſteſq; ſubeuntes in fugam compellunt, fugienteſque perſequuntur immemores caſtrorum, quæ ſine defenſoribus, & deſerta reliquerant. Interea ex inſidijs Mauri prodeuntes ex altera parte cliuum conſcendunt, caſtra oppugnant, capiuntq;. Quod cum noſtris eſſet nunciatum, in caſtra iam capta redeunt, eos hoſtes ex vrbe inſequuntur, noſtri ancipiti pugna diſtracti, & cum illis, qui caſtra deripuerant, ad horam integram pugnant, quoad ex alijs caſtris auxiliaribus copijs ſubeũtib9 hoſtes fundũt, fugãt, atq; intra ſua mœnia includũt. In ea pugna cõplures primarij viri ceciderunt, ſed imprimis Rodericus Tellius a Calatraua Magiſter duabus ſagittis confixus interijt. Cuius mors non modo Regi & Reginæ, ſed quia curialium iuuenum erat Princeps, vniuerſæ iuuentuti flebilis fuit. Rex vero cum intelligeret, quanto in periculo eſſent, non modo ij, qui Alboaceni cliuum, ſed etiam illi, qui alia loca inſederant, cum neutri poſſent in hoſtium ſuperuentu alijs auxilium ferre, ſtatuit caſtra in locum tutiorem procul ab vrbe reducere, quoad geminatis copijs bina aut terna caſtra poſſit vrbi admouere. Neque enim aliter poterat obſidio coarctari, quo minus obſeſſi ſocios auxiliares poſſent admittere, & ea quæ ad victum neceſſaria erant in vrbem importari, itaq; ſtatuit poſtridie eius diei caſtra mutare. Sed antea quam præconis voce conclamari caſtra iuberentur, plebei, & turbæ, & gregarij milites, & qui ſub nullo certo duce militabant, cum viderẽt procerum tentoria reuelli, ſarcinas, & impedimenta iuehes aptari, cliuumq; Alboaceni ab inſeſſoribus deſeri, atq; ab hoſtibus occupari, ſuſpicati auxiliares copias nocte heſterna intra vrbem admiſſas hoſtium numerum auxiſſe, omnem ſpem ſuæ ſalutis in fuga poſuerunt. Non illos pudor retinuit, non deſertorum, caſtrorumq; ignominia, non timor, qui plærumq; degeneres animos arguit, quemadmodum generoſos fiducia ex periculo explicat. Superérat hoſti animus ad perſequẽdos fugientes, niſi Rex equum conſcendẽs procerũ cohortes luſtraſſet, acies trepidantium ſtetiſſet, labenteſq; animos in pugnã reuocaſſet. In eo conflictu Comeſtabilis tria vulnera in facie accepit. Dux a Methymna cœli equo deiectus ab ijs, qui illũ obſeruabãt, pugnę reſtitutus eſt. Comes Tẽdillanus, qui ſtationẽ habuit vrbis munitionibus proximã prætermodũ telis hoſtiũ impetit9 ceſſiſſet in interitũ, niſi Frãciſcus Stunica, q patris ſui Placẽtini Ducis cohortes ductabat, accurriſſet, atq; in ſumo periculo poſitũ vitę, pugnęq; reddidiſſet. Gaditanus Marchio illa die inſignẽ operã nauauit, q cũ ſuis pugnãs non ſolũ hoſtes repreſſit, verũ etiã cędẽ in eos ingentẽ edidit, atq; in vrbis muros impegit. In hũc itaq; modũ mulionib9, & lyxis, calonibuſq; ſpaciũ, atq; tẽpus datũ colligẽdi ſarcinas, & impedimẽta, iumẽtiſq;, & carris imponendi, niſi quatenus vehicu

ſorum defectu magna rei frumentariæ copia eſt relicta. Regina earum rerum, quę ad Loxam nō ſatis fœliciter geſta ſunt, facta certior indoluit, pluſq; pro materia decuit, ſed premens alium corde dolorē, ſpem vultu ſimulat, ſeq; maiori animo erigit ad ea quæ reſtabant peragenda.

Maurus Alamam iterum obſidet, noſter obſidionem ſoluit, vrbemq; commeatu inſtruit. Caput. VIII.

QVI Alamę pręſidio cum Palmēſi Comite, alijſq; ducibus a Rege ſunt relicti, cum audiſſent Loxę obſidionem Solutam, Regemq; copias inde mouiſſe, ex cuius captiuitate ſperabant ſibi faciliorem futuram militiam, nunc ex liberatione difficilem, periculoſamq;, quod pro comperto habebant, hoſtes non quieturos, quoad Alamam in ſuam redigerent poteſtatem, muſantes inter ſe dicebant, non eſſe expectandum, donec hoſtes venirent, eoſq; obſidione cingerent, quin potius vrbem eſſe diruendam, ipſos cum ſpolijs, atq; omni præda debere ſe ad ſuos, tutioraq; loca recipere. At Comes, & qui cum eo duces in vrbis pręſidio erant intelligentes, quam ignominioſum, ac turpe facinus eſſet, vrbem ſuæ fidei creditam deſerere, diſſuadent, hortanturq; ne tale aliquid cogitarent, nunc precibus orant, nunc minis deterrent, nunc admonent, vt in Regis aduentum rem integram reſeruent, neq; quicquam interea ea de re ſtatuant. His rationibus milites confirmati obfirmant animos ad ſe, vrbemq; ſibi commiſſam tuendam, aut mortem pulchram ſibi oppetendam. Et ecce Maurus cernens Loxam obſidione liberatam, Regemq; noſtrum cum exercitu ſe Cordubam recepiſſe, cum duobus equitum millibus, & ingenti peditum numero Alamam inuadit, diu, noctuq; oppugnat, noſtri propugnant, in eoq; dies aliquot inſiſtitur. Sed obſeſſos alimenta, vireſq; deficere, atq; in dies propugnantium numerus minui, vigiliarum, laborumq; viciſſitudo creſcere. Illos tamen recreabat, reficiebatq; vna, & ea quidem certiſſima ſpes, quod breui Rex ſuppetias eſſet allaturus cum ingenti rerum omnium commeatu, neq; illos ſua opinio fefellit, nam & ad conſtitutum diem venit. obſeſſores impugnanteſq; fugauit, vrbem alimentis, & aliarum rerum copia inſtruxit, duces, militeſq; feſſos recentioribus permutauit. Nam Palmenſis Comitis in locum, Ludouicum Oſorium eccleſiæ Aſturienſis Archidiaconum, qui poſtea menteſanus Præſul fuit, virum probum ſuffecit.

Hiſq; rebus peractis alteram per Granatenſium agros excurſionem facit, prædiorum villas, ſpeculatorumq; turres diruit, frumenta, frugeſq; in herba corrumpit, pecora, armentaq; abigit, paſtores, agrorumq; cultores in ſpeciem triumphi ante ſe captiuos agit, atq; ſic cum integro exercitu Cordubam Victor redit. Quanta eſſet principum noſtrorum potentia, quantaq; animi magnitudine bellum hoc inchoarunt, vel ex eo animaduerti poteſt, quod hoc eodem anno quater cōegerunt exercitum, quam maximus poterat ex vniuerſa Hiſpania comparari, quater hoſtium fines hoſtiliter ingreſſi omnia illius regni penetralia proculcarunt: vnde ſecuta eſt tanta rerum penuria, quę ad victum pertinent, vt niſi gens illa cibi parciſſima, vini abſtemia, frigoris, caloriſq; patiens, propoſitiq; tenax fuiſſet, vel ſola huius anni diligentia potuiſſet illos in ſui, rerūq; omnium ſuarum deditionem cogere. Sed neque in aduerſis deerat illis animus, non ſolum ad impetus noſtrorum ſuſtinendos, verum etiam cum magis afflicti eſſe viderentur, ad hoſtes laceſſendos ſupererat audacia. Oſtenderūt hoc in obſidine Canneti, quod erat caſtellum noſtrum in collimitio vtriuſq; regni poſitum, namq; dum hoſtes intra ipſorum fines omnia vaſtant, populanturq;, illi intra noſtros Cannetum oppugnant, ca-

piunt, diripiuntq;, & cum præda vtriuſque ſexus, atq; omnis ætatis, condicioniſq; mortalibus, in patriam victores redeunt. Quid? quod eodem ipſo tempore, cum inter patrem & filium de ſumma regni certamen eſſet, omneſq; ciuium, populorumq; vires in duas factiones eſſent diuerſæ, quarum altera patrem, altera filium ſequebatur, neutra tamen a nobis in perniciem alterius auxilium petijt, ſed ipſi inter ſe priuatas inimicitias, nobiſcum vero vno omnium conſenſu, conſilioq; bellum publice gerebant.

Nam cum pater in regni ſui primores quoſdam nobiles ſęuiciam exerceret, proximi, & affines non auſi alium ſibi Regem creare, filium loco patris delegerunt, ſtatueruntque in regni culmine, Granata vrbe Metropoli cum ſuis munitionibus illi tradita. Pater regno pulſus Baſtam vrbem amicam ſe contulit, inde ſimultates inter patrem & filium ortæ, atq; inde cædes, morteſq;, & odia conſecuta. Interea pater per temporis occaſionem Alambram vrbis arcem, quæ pro filio ſtabat, admotis ſcalis intercipit, præſidioq; munit, inde per uias publicas erumpit, ciues, ſuas quiſq; partes, ſecuti vrbe in media vbiq; pugnant. Sed factio, quæ filium ſequebatur, ſuperior euadit, aduerſarioſq; tota ex vrbe fugat, Alambram captam recipit, ſuoque Regi reſtituit.

Et quamquam concordia illa diſcors hoſtium inter ſe victoriam noſtram ex illis per aliquot annos remorata eſt, fuit tamen eis tandem exitio vltimo, quo ſine multo ſanguinis diſpendio, minoriq; negocio ſe, omniaque ſua tam ſacra, quā profana nobis tradiderunt. Sed quia iam tempus erat, vt Rex & Regina alijs quoque rebus proſpicerent, quam illis, quę ad inſequentis anni bellum pertinebant, antea quam e Corduba diſcederent Limitaneos, duceſq; Limitaneorum certis in locis diſponunt. Petrum Comitem a Triuinio, quem paulo ante Anagarenſium ducem creauerant, Menteſanis finibus præeſſe voluerunt. Alphonſum Cardenium diui Iacobi militiæ Magiſtrum in Aſtigitanis conſidere. His duobus maximis imperatoribus iubent cęteros duces, Comites, Marchiones, & pręfectos, ciuitatum, oppidorumq; prętores, & arcium, caſtellorumq; pręſides obtemperare. Commendaniq; non ſolum, vt fines ab hoſtium incurſu tueantur, ſed etiam vt pro temporis opportunitate hoſtem adoriantur, atq; omnia ferro, & igni populentur. His rebus ita compoſitis cum Regina conualuiſſet e partu, quo Ioannam regnorum poſtea hęredem ſucceſtricem fuerat enixa, Cum Rege Madritū proficiſcitur.

Rex & Regina Madriti Hiſpanas ſocietates reformant, pecunias vndecunque honeſte poſſunt æruſcant, Nauariæ res nouas inchoant.

Caput. IX.

PRIMA noſtrorum Principum, poſtea quam venere Madritum, cura fuit reformandi, atq; in priſtinum ſtatum redigendi ſocietates, ſiue vt Hiſpanorum vulgus nunc loquitur, fraternitates, quæ pro viatorum ſecuritate fuerant in Matricalenſi Panhiſpanio conſtitutę. Legum autem illarum, quibus ſocietates illæ fuerunt ſancitę, tranſgreſſores, violatoreſq; multandos, aut repetundarum damnatos cum ignominia eijciendos imprimis eſſe iuſſerunt. Procuratores deinde illarum fraternitatum ex omnibus prouincijs iuſſi in vnum locum conuenire, is fuit Pintum, quod eſt oppidulum Diœceſeos Toletanæ. Ii detulerunt quęrelas earum rerum, quæ vſquam in Hiſpania perpetratæ ſunt, quod facinus manſit impunitum, in eos vero prætermodum eſt animaduerſum, qui magiſtratus fraternitatis ærarium depeculati ſunt, qui partem adminiſtrationis ſibi commiſſæ negligentius exercuerunt.

Dati quoque iudices, qui repetundarum accuſatos, aut damnarent, aut abſoluerent. Eiſdem quoq; data facultas rogandi nouas leges, atq; abrogandi veteres, prout reipublicæ vtilitas exigere videretur. Et quia reconditum ærarium, neque fiſcus, regiuſque cenſus erat ſatis ad tantæ maieſtatis molem ſuſtinendam, ſtatuunt, vndecunq; honeſte poſſent pecunias æruſcare. Ab Hiſpanæ ſocietatis procuratoribus petunt ſedecim millia iumentorum, atq; mulionum octo millia, qui iumenta omni genere commeatus onuſta agerent, quo Alama inſtrueretur. A Sede quoq; apoſtolica auxilium implorauere ad ſtipendia militibus perſoluenda, tam ijs, qui contra hominis Chriſtiani hoſtes in liminibus gerebant bellum, quam ijs, qui in certis Hiſpaniarum partibus, quæ nondum ſatis erant pacatæ, in præſidijs agebant, quam ijs etiam, quibus erat opus ad cuſtodiã principum, & quicquid decreuiſſent executioni mandandum. Ad ſupplendos hos ſumptus miſſa eſt a Pontifice ſummo cum ſenatus apoſtolici aſſenſu facultas diſtribuendi centum millia ducalium aureorum per vectigalium eccleſiaſticorum claſſes, vt in redditibus onerandis ex iuſticia diſtributiua nemini fieret iniuria. Ex eccleſiæ quoq; theſauro bullas mittit, quæ, cruciferis in Chriſtianorum hoſtes euntibus, concedi ſolent, ea lege vt ſtipes ex fidelibus emendicatæ, non alia in re, quam in ipſo bello cum hoſtibus gerendo inſumerentur. Ad extra ordinarios vero ſumptus a mercatoribus, opiteceniſibuſq;, & aſſiduis ciuibus mutuo accipiunt, quod ad certum tempus eſſet reddendum. Et quia Regiæ domus inopia omnibus erat nota, ea contributio nemini viſa eſt iniqua, cum præſertim illud mutuũ, quod impræſentiarum dabatur, ſuo tempore ad dominos eſſet rediturum. Per ea tempora nuncius Regi & Reginæ allatus eſt Phœbum Phœbi Nauarienſis Regis filium, atq; Foxani Comitis pronepotem, ad quem regni ſucceſſio pertinebat, in ætatis flore diem ſuum obijſſe, ex cuius morte in Catharinam ſororem regni hæreditas eſt tranſlata. Ea in matris erat tutela. Cumq; ad eas ſimultates, quæ inter Gallos, & Hiſpanos oriebantur, magnum eſſet momentum, in quas partes Nauariæ regnum cederet, quod dotis nomine tradendum erat ei, quem Catharina maritum ſortiretur, cœptum eſt in ſecretiori curiæ ſenatu agi, quemadmodum inter Ioannem Hiſpaniarum Principem, & Catharinam Nauariæ Reginam ſponſalia fierent. Decretumq;, vt ad hoc perragendum, mitterentur legati ad Reginæ matrem, qui illam de recenti obitu filij conſolarentur, & de filiæ matrimonio cum illa agerent. Mittendas quoq; cenſuerunt copias, quæ Nauariæ vrbes, oppida, caſtella, munitioneſq; occuparent, firmarentq; præſidijs, vt pro nobis ſtarent, ſi quod de matrimonio cœptum eſſet, tranſigeretur. Miſſus itaq; ex ſenatu regio Rodericus Maledonatus a Talabrica iuris conſultiſſimus, qui legationis ſummam Nauariæ Principi exponit. Quot, & quanta inde commoda ſequerentur, enumerat, enarrat præterea quanta honoris acceſſio Nauariæ Reginæ fieret, ſi Hiſpaniarũ Principi nuptui daretur. Ad quæ Nauariæ Princeps, tametſi affectu Gallis quam Hiſpanis erat propenſior, comiter tamen oratori reſpondet, ſe eo nomine poſſe fœlicem appellari, ſi contingeret ſibi, Hiſpaniarum Principem ſortiri generum, atq; parentes illius Regem & Reginam tot, tantarumq; rerum dominos inter affines numerare.

Sed ea de re inconſulto Rege fratre ſuo, quicquã certi reſpondere, non eſſe honeſtum. Illo tamẽ cõſulto ſe miſſurã Regi & Reginæ reſpõſum ad ea, quę propoſita legatio continebat, atq; ita legat⁹ re infecta redijt. Interea Ioannes Riparius, qui Hiſpanarũ cohortiũ pręfectus erat, miſſus in Nauariam, vt ſe iũgeret Lerinatium Comiti, cui Regis ſpuria ſoror nupta erat, Pompeiopolimq;, & magnam illius regni partem affectu, præſidioq;

obtinebat, vtq; communi vtriuſq; conſilio rem gererent, ſeq; ad excipiendos Gallorum impetus pararēt, ſi forte aliquid interea molitentur. Et ne inchoatū in Mauros bellum refrigeſceret, & res in Nauaria inchoatę ceſſarent, Rex & Regina prouincias inter ſe diuiſerūt. Hęc ſuperiorē Hiſpanię partē, quæ Nauarię finitima eſt. Ille Bęticā eſt ſortitus.

Rex in Galliciam proficiſcitur, contentiones inter Comites, Lemnium, & Beneuentanum componit.

Caput. X.

ANTEA quam Rex in Bęticam proficiſceretur, res uouæ in Gallicia ortæ illius iter remoratæ ſunt. Nam cum Ferdinandus a Cunia, cui Rex & Regina illius regni gubernationem commiſerant, inter cætera oppida, & caſtella, quæ ſuperioribus annis a corona regia fuerant abalienata, in cenſum regalem redegiſſet, arcem quoq; Auguſti Luco impoſitā, quæ cum oppido ad Lucenſem eccleſiā pertinebat, ſiue iure, ſiue iniuria dicioni regiæ ſubegit. Erat Epiſcopi frater Petrus Aluarus Oſorius Lēni Comes, Pōtiſq; Ferrati dominus, atq; illius regni totius omniū facile princeps. Qui ſpoliati fratris dolore commotus arcem obſidet, tametſi Regis & Reginæ præſidio teneretur.

Quorum iuſſibus, vt ab incepto deſiſteret, cum excuſationes quaſdā ineptas afferens non obtemperaret, ne illius audacia relinqueretur impunita, Rex magnis itineribus in Galliciam contendit. Et quamquam inter eundum accepiſſet nuncium de arcis obſidione ſoluta, nihilominus ire pergit, ſed antea quam Aſturicam vrbem acceſſiſſet, de Comitis morte certior factus eſt, ibiq; per aliquot dies ſubſtitit, quoad tumult⁹ quoſdā ſedaret, qui ex illius obitu oriebantur. Comiti Lemnio virili ſexus non fuerant liberi, prætérquam vnus, qui viuo patre vnum tantum procreauit nomine Rodericum, & eum quidem ſpurium, quem auus hæredem inſtituit. Iſq; viuens in bonorum poſſeſſionem miſit, oppida, caſtella, arces, munitioneſq; tradidit. Mortuo igitur Comite Lemnio, Rodericus nepos aui titulum aſſumit, bonorum poſſeſſionem continuat, quem propinqui, & affines, domeſtici, & familiares, ſocij, & amici, quos auus habebat quamplurimos, atq; vniuerſa propemodum Gallecorum iuuentus ſequitur. Erat altera ex parte Rodericus Pimentellus Beneuenti Comes, cuius filio ex Comitis Lemnij filiabus vna erat deſponſata, & quia filia erat legitima, Rodericus autem nepos ſpurius, & ex ſpurio filio natus, eodem iure aſſeuerabat omnia defuncti Comitis bona ad nurum ſuam pertinere. Idq; ſe non ſolum iure, ſed etiam ſi opus foret, armis perſecuturum. Comes Lemnius ſe iure potiori eſſe, & quod bona ex aui teſtamento poſſideret, & quod natalium defectum per apoſtolicæ Sedis literas iam eſſet ſuppletus. Itaq; cum alter iam poſſideret, alter de perturbanda poſſeſſione certaret, non experiri legibus, ſed armis potius decernere maluerunt. Vterq; ſuos conuocat, ad arma omnia ſpectant.

Atqui Rex, quod ad bellum in Bætica gerendum properabat, ne inter duos illuſtres viros pugnandi occaſionem relinqueret, paucos dies alios Aſturicæ immoratus eſt. Iubet imprimis, vt Comites, vterq; ſuos, quos habebant in armis, domum quemque ſuam remitterent, deinde vt ad ſe veniant, iuſque coram ipſo perſequantur, interponit inducias in tempus, quo lis tota componi poſſet, ſe rediturum cuique quod ſuum eſſet pollicetur. Comites non ſecus, ac iuſſi ſunt, faciunt, nam & quiſque copias dimittit, ad Regem venit, cauſamque ſuam apud illum defendit, aduerſarij rationes impugnat, Rex litem arbitrio iudicum dijudicandam remittit.

aliiſq; rebus ordinatis Madritum ſe ad Reginam confert, vt quod antea decreuerant, alter ad bellum cum Mauris in Bæticam, alter ad id quod in Nauaria inceperāt exequendum, proficiſceretur. Et ecce interim ab Italia negotium aliud exortum eſt, quod tamet ſi honeſte poterant diſſimulare, noluerunt tamen, quibus in rebus auxilio eſſe poſſent, operam ſuam non interponere. Erat in armis vniuerſa Italia, propter ignominioſam mortem Archiepiſcopo Piſano a Florentinis illatam. Erant præterea duæ factiones, altera Pontificis, & venetorum: Florentinorum, & Ferdinandi Regis Neapolitanorum altera. His accedebant reliqui omnes Italiæ principes, & ciuitates, quæ ſub reipublicæ forma gubernantur. Ferdinandi, Florentinorumq; copiæ in agro Romano caſtra metantur, ciuitatem eo anguſtiæ deducunt, quam obſeſſi perpeti conſueuerunt.

Superuenit deinde Pontificis, Venetorumq; exercitus, hoſteſq; ex improuiſo adortus, fundit, fugatq;, caſtra diripit. Ferdinandus copias fuſas recipit, bellumq; inſtaurat. Hinc cædes, agrorum populationes, villarum incendia per totam Italiam fiunt, neq; erat vnde tantis malis remedium afferri poſſet, niſi Principes noſtri partim obſeruantia erga Pontificem, partim Ferdinandi Regis cognatione, partim etiam populorum omnium miſericordia permoti, componendæ diſcordiæ curam ſuſcepiſſent.

Mittunt itaq; oratores ad Pontificem Maximum, ad Venetos, & Florentinos, & ad alios principes, & ciuitates, quæ illos ſequebantur, rogantq; vt relictis armis concordię potius, & paci acquieſquant, ſe velle, inter vtroſq; de pacis conditionibus agere. Miſſi igitur legati Ioannes Gerundenſis Epiſcopus, & Bartholomeus Berrius iuris, legumq; peritus. Qui ab omnibus, ad quos miſſi fuerant, comiter excepti, hos, & illos ambiendo Principum noſtrorum nomine nunc exhortationibus, & monitis, nunc precibus, & promiſſis, ita omnium animos flexerunt, vt non ſolum concordię, paciq; faciendę ſint aſſenſi, verum etiam Regi & Reginæ eo nomine per literas gratias agerent, quod illos ex tantis moleſtijs, curiſq; liberauerint. Miſſæ hac de re literæ breues a Pontifice, miſſę & ab apoſtolico Senatu, miſſę quoq; a populi Romani gubernatoribus, ex vrbe Roma poſtridie Calendarū Ianuarij datæ. Anno a ſalute Chriſtiana Tertio & Octogeſimo ſuper Milleſimū Quadringēteſimū. Paucis diebus poſtea quā negocium peractum eſt in hunc modū, procuratoribus principū vocatis in ſenaculū, Pontifex pacē, paciſq; condiciones pronūciare facit, Regis & Reginæ legatos cæteris omnibus nudis capitibus, genibuſq; flexis, ſedentes pileatoſq; laudat, principibuſq;, a quibus miſſi ſunt, pro tam benigna opera gratias agit, Inter pacis cōdiciones vna fuit, vt bello ſpoliatis ablata bona redderentur. Venetorum procurator neq; venit vocatus, neq; condicionibus acquieuit, ex quibus Ferraria Venetorum armis occupata Marchioni erat reddenda. Cæteri omnes in Venetos arma mouent, qui timentes in ipſorū excidium omnes Italiæ principes conuraſſe, Turcarum ſocietatem inire incipiunt, vt eorum auxilio, & ſe tueantur, & reliquis omnibus non modo Italis, ſed etiam Chriſti nomine ſignatis bellum inſerant. Eoſdem Turcas Neapolitanorum Rex in Venetorum perniciem allicere tentat. Ad Regem & Reginam Treuentinum Comitem mittit, qui pro ſuſcepto labore gratias agat, certioreſq; faciat, quemadmodū Veneti concordiā totius Italię auerſati, cum turcis ſocietatem inire parant, vt Italię bellum inſerant, atq; imprimis Siciliæ, inſuliſq; adiacentibus, quæ periculo maiori eſſent expoſitę. Quare huiuſmodi homines pro publicis hoſtibus habēdos, quippe qui ex aliorū iactura viuāt, atq; eum aliorū detrimento vires ſuas augere conētur. Ad hanc Treuētini Comitis legationē Rex & Regina reſpōdēt, ſe Venetos, Venetorumq; Ducem, inter amicos numerare, neq; illos adhuc feciſſe quicquam, cur eſ-

ſent ex amicitia ſemel inita ſubmouendi, ſe tamen miſſuros ad Venetorum ciuitatem legatos, qui ſuaderent, vt modeſtius agerent, ſeq; intra fines ſuos continerent. Quod ſi nolent aſſentiri, atq; in meliorem viam redire, tunc ſe, non modo illorum amiciciam abdicaturos, verum etiam illos pro hoſtibus habituros, atque ita orator dimiſſus ad Regem ſuum reuerſus eſt.

ÆLII ANTONII NEBRISSENSIS HISPANARVM ATQVE HISPANIENſium rerum hiſtorici Decadis Secundæ Liber ſecundus, De Canaria inſula Regis & Reginæ auſpicijs a Petro vera duce expugnata.

Caput Primum.

QVASI deeſſent Principibus noſtris domeſtica negocia, quibus intenderent, ita nulli parcentes labori animum ſuum huc atq; illuc diuidunt, in parteſq; rapiūt varias, perq; omnia verſant. Nam cum eſſet in manibus, atq; inter oculos haberent Granatenſe bellum, in quo tam de gloria, quam de ſumma imperij certandū erat, haberentq; res in Nauaria inchoatas, quæ cum Gallorum Rege præpotenti erant implicitæ, curas tamē ſuas in alterum orbem mittunt, non modo ſæculi noſtri hominibus, verum etiam quantum ſuſpicamur antiquis omnibus incognitum. Et quemadmodum in hiſtoriæ huius apparatu diximus, in oceano Atlantico, qui Europæ, atq; Aphricæ latera occidentalia abluit, complures ſunt inſulæ partim adiacentes continenti, partim in altum remotæ, atq; rurſus, adiacentes duplices ſunt, alteræ ad Europam, alteræ ad Aphricam pertinentes, de remotis Hiſpaniæ adiacentibus alias diximus, & fortaſſe dicturi ſumus, nunc de adiacentibus Aphricæ littori occidentali, inter quas numerantur Canariæ, de quibus hoc in loco ſcripturi ſumus, pauca dicenda ſunt. Canarias a Canum magnitudine dictas fuiſſe, Plinius in hiſtoria naturali autor eſt, ex quibus Iuba Rex duos perduxit huiuſmodi Canes. A Græcis fortunatæ ſunt cognominatæ, de quibus tam poëtæ, quam hiſtorici multa fabulantur ad hunc locum minime pertinentia. Earum nomina Ptolomeus, Martianus, Plinius, atq; alij autores, tam Græci, quam Latini explicant, ſed quibus non poſſumus nomina reddere, quibus noſtro tempore nuncupentur. Nam & antiqui eas nouerunt, earumq; ambitus, & incolarum mores deſcriptos reliquerunt. Sed qua ex cauſa illarum celebritas ex memoria hominum oblitterata eſt, ignoratur, nauigationis defectu id eſſe factum credibile eſt. Illud certe conſtat, illarum noticiam ad nos perueniſſe ab hinc annos circiter Viginti ſupra Centum, ſub initium regni Ioannis huius nominis ſecundi, qui ſub Catharina matre, & Ferdinādo patruo tutoribus regnare orſus eſt. Anno a ſalute Chriſtiana Milleſimo quadringenteſimo quinto. Eo tempore Bethancor quidam Gallus, vt aiuut, natione, Infantis Regis tutores adit, ab illis impetrat facultatem explorandi maris Atlantici partem illam adhuc incognitam, quæ occiduum Aphricæ latus abluit. Is igitur ſiue quod ab ijs, qui ante illum nauigarunt, aliquid audierat, ſiue quod fortunā ſuam experiri voluit, paratis nauibus eo nauigare cœpit, atq; in primam incidit, quam noſtro tempore Lanzarotam corrupte, pro eo quod eſt lanceam ruptam,

ſiue fractam,aut ipſe ex facto vocauit,aut ab alijs ſic antea vocatam acceperat, deinde illi proximam expugnauit Fortem fortunam. Nam inter cognomenta fortunæ vnum eſt fortis, de qua Columella in horto. Et celebres fortis fortunæ dicite laudes. Varro quoq; de lingua Latina. Dies, inquit, fortis fortunæ dicti a Seruio Tullo Rege, quod is fanum fortis fortunæ ſecundum Tiberim extra vrbem Romam dedicauerat.

Has duas inſulas Bethancorus in cultum vitæ melioris, Chriſtianamq; religionem conuertit. Huius Bethancori hæredes Hiſpalenſibus quibuſdam ciuibus precio man ciparunt,ex his deinde in alios,& ex alijs in alios,dominium in Ferdinandum Perazam, & Ferdinandum Arium deuolutum eſt. Horum maiores Gomeram,& Ferream non magno negocio expugnarunt,in eundemq; cultum,religionemq; reduxerunt,nunc Guil lelmus Paraza illas ſub comitis titulo poſſidet. Reſtabant adhuc ex ſeptē inſulæ tres, Canaria magna,Teneriphion,& Palma, barbarorum quidem ſitu,& inertia turpes,ſed ingenio loci,& bonorum naturalium copia opulentæ. Has Rex & Regina cum vellent quaſi prędia ſuburbana Hiſpanijs iungere, claſſem parari,armis,cōmeatuq; inſtrui iubent. Petrum a Vera,& Alphonſum Moxicam viros ſtrenuos,atq; terreſtris,naualiſq; pugnę expertiſſimos prępiciunt. Inſulam de repente inuadunt. Barbari ſe more ſuo pręparant,non haſtilibus ferro prætentis,ſed ſudibus præuſtis, non ſaxis, & lapidibus ex fundis,& fuſtibulis,ſed lacertorum viribus,quaſi ex balliſta, aut tormento aliquo ſulfurario contortis. Nullum oculis ſignum deſignabant,quod non telo contingerent.

Iam vero ad excipiendos, euitandoſq; ictus tanta erat dexteritas,vt teli venientis plagam ſola corporis declinatione eluderent. Vidi ego Hiſpali,id quod mihi fuit miraculo,non ita cæteris, qui illud fieri ſæpe viderant. Erat quidam ex ea inſula Canarius, qui in eodem veſtigio ſiniſtri pedis inſiſtens,ab octo paſſibus volentibus illum ſaxo petere, ſe exponebat,fugiens plagam,nunc facta in alterutrum latus parua admodum capitis declinatione,nunc totius corporis ſubtractione, nunc alterna crurum permutatione venientem ictū fugiebat,tantoq; periculo ſe toties percuſſori exponebat,quoties illi æreum quadrantem porrexiſſet. Quod ad victum, veſtitumq; pertinet, tanta cibi, potuſq; parſimonia,tanta omnium membrorū nuditas,vt facile & in promptu habere poſſent omnia,quibus ad propulſandas naturæ iniurias hominum fragilitas indiget. Cum huiuſmodi hominum genere ducibus noſtris habendum erat negocium. Quibus accedebat altera difficultas ex inopia commeatus, qui longa nauigatione ex Hiſpania vſq; aduehendus erat,& quod bellum non collatis ſignis gerēdum erat,vt ex vno prælio breui tempore victoria in alterutram partem declinaret,ſed quod expectādum erat, quo ad hoſtis pugnare vellet,ita ſe in cryptas,&cuniculos,in cauernas, & ferarum latibula abdiderant,vt nulla arte, nullis viribus elici inde poſſent. Sed principum noſtrorum fortuna,quorum auſpicijs res gerebatur,occaſionem attulit,qua negocium compendio finiretur. Erant in ea inſula Reguli duo,ex multis cædibus,& iniurijs vltro citroq; illatis ita diſcordes,vt nulla ſatisfactio poſſet illos in concordiam reducere. Ex his,alterum noſtri duces ſibi conciliant,ciuſq; opera vtuntur ad alterum Regem profligādum, atq; ita paucis diebus tota inſula in Regis & Reginæ poteſtatem venit. Ciuitas qualiſcumq; tunc erat,in metropolim omnium ſeptem inſularum erigitur,in eamq;,ex Rubicone quod erat Lanceæ ruptæ promontorium cum oppidulo, Epiſcopij ſedes transfertur. Rex,cuius ope noſtri Duces vſi ſunt, cum vxore Regina ad Principes noſtros Madritum miſſi. Adhuc duæ aliæ reſtabant inſulæ debellandæ Teneriphion, & Palma,de quibus ſuo in loco dicemus,& quo pacto Alphōſo ab Auguſti luco rem

gerente aliarum quinque numero, & cultu, & religione acceſſerunt.

Strages noſtrorum in præruptis ad Malacham iugis accepta Magiſtro diui Iacobi & Marchione Gaditano ducibus.

Caput. II.

REGEM & Reginam ex tot, tantiſq; victorijs exultantes, ne ex continuis ſucceſſibus arrogãtiores fierent, fortuna, vel potius diuina quędam prouidentia, dignata eſt admonere illos, vt meminiſſent ſe mortales eſſe, atq; iuxta illud Pſalmographi, non in curribus, non in equis, ſed in nomine Domini eſſe fidendum, hoc Regem admonuit, cum ad Loxam caſtra metatus obſidionem vrbis parabat, & perturbato exercitu rem inchoatam reliquit. Hoc iterum in memoriam illis reduxit illa calamitas, quam ad Malacham ſuis in ducibus experti ſunt. Erat, quemadmodum in libro ſuperiori dictum eſt, in Aſtigitana colonia Alphonſus Cardenius, diui Iacobi militiæ Magiſter, quem Rex & Regina limitibus illis tuendis præfecerant. Erat præterea finitimis in locis Rodericus Pontius a Germanica legione Marchio Gaditanus. Hi ab exploratoribus facti ſunt certiores, eſſe montes non procul a Malacha mari noſtro impendentes, Axarquiam Mauri ſua lingua vocant, qui incolerentur ab agricolis, & paſtoribus, vnde magna præda ex hoſtibus auehi poſſet. Eſſe præterea Malacham equitibus exhauſtam, & loca, per quæ noſter exercitus permeare, & remeare ſine vllo impedimento poſſet. Et quia ad loca penetranda exercitu grandiori opus erat, rem ad finitimos duces, & præfectos rei militaris deferunt, hortanturq;, vt ad tam inſigne negocium peragendum, omnes coeant. Hi fuerunt Ioannes Siluius Centifontanus comes, qui prætoribus, decurionibuſq; populi Hiſpalenſis aſſiſtebat, Alphonſus a Corduba domus Aquilariæ dominus, Petrus Enriqui prouinciæ Bæticæ præfectus, Garſias Manriqui Cordubæ, & Ioannes Roboreus Aſindi prætores maximi, arcium quoq; præſides, & regij exercitus duces. Qui omnes cum ſuis, & cum ciuitatum, & oppidorum populis, quibus præſidebant, ex compoſito ad diem certum Antiquariæ, quæ ciuitas eſt in hoſtium collimitio, conueniunt, partim armati partim inermes. Neq; enim omnes bellum hoſtibus inferendi cauſa coierant, ſed alios res nouas videndi ſtudium, alios emendi, vendendiq;, aut merces permutandi cauſa deduxerat. paucos Chriſtianæ religionis amor, aut ex re bellica honoris amplificandi cupiditas exciuit. Erat itaq; non tã exercitus ad pugnam paratus, in qua plęrunq; pauci ſuperant multos, quam hominum quædam multitudo inordinatã, numeroſitas, & frequentia, quę impedimento ſibi eſſe ſolet, & quamq; iam decreuerãt, Axarquiam eſſe petendam, denuo cœptum eſt conſultari, in quas potiſſimum partes copiæ ducerentur. Nam erant, qui dicerent Axarquiam eſſe confragoſam, atq; præruptis montium anfractibus interciſſam, tandem placuit ire, quo illos fortuna ſua trahebat, hoc eſt, quo illos exploratorum error impegerat. Ordinatis igitur cohortibus primæ partes obtigerunt Alphonſo domus Aquilariæ domino, & prouinciæ Bæticę prefecto, qui exploratores ſequebatur, poſtremos tuebatur militiæ diui Iacobi Magiſter, Medię comiti Centifontano, quem Hiſpalenſes multi ciues nobiliſſimi comitabantur, Marchioniſq; Gaditano cui Aſindenſes accedebant. Cæteri omnes in ternas has copias diſtributi, ab Antiquaria in auſpicatis auibus profecti, die inſequenti ad veſperam locum deſtinatum attingunt, & quia tanta hominum turba in tam longo tempo-

ris intervallo non potuit hoſtes latere, iam receperant ſe cum pecoribus, & armentis in loca tutiora. Pylas, fauceſq; montium, & ſemitarum diuerticula occupant: armatiſq; muniunt, copiarum noſtrarum primi in finitimos locos ſparguntur, villas, vicoſq; cultoribus vacuos incendunt, ſaltus ab armentarijs, paſtoribuſq; deſertos reperiunt. Extremorum equites, quos Magiſter diui Iacobi ductabat, cum in cõfractuoſa quędam loca incidiſſent, neq; ſe ſatis explicare poſſent, ex caſtello proximo, quod Moclinetum appellant, erumpentes hoſtes inuadunt, turbatos, atq; quo ſe vertant incertos cædũt cominus, & ſaxis, ſagittiſq; & telis eminus petunt. Magiſter ab anterioribus auxilium implorat. Accurrit Marchio cum equitatu, quem habebat paratiſſimum, illoſq; ex anguſtijs, in quibus hęrebant, in patentiores expedit campos. Superueniunt etiam, qui omnem exercitum ductabant principes. Quid conſilij capiant in commune conſultant, inter omnes conuenit, ſe ab exploratoribus, & itinerum menſoribus fuiſſe deceptos, qui in loca illa deduxiſſent, vnde plus detrimenti, quam emolumenti eſſent reportaturi, relinquendam eſſe prędam, quam pertenuem & exiguam collegerant, deniq; conſulendum eſſe ſaluti, quocumq; modo poſſent, nam honeſte iam non poterant, cum illis tanquam in viuaria cõcluſis hoſtium arbitrio eſſet pereundũ. Nam quid facerent bidui inedia confecti, diei, noctiſq; laboribus & vigilijs defeſſi, ab hoſtibus vndiq; circumuenientibus intercluſi? Superuenit aliud malum, quod fuit omnium pernicioſiſſimum, quod in tenebris res eſſet gerenda, & in locis, quos ipſi ignorabant, hoſtibus erant noti.

Itinerum duces iuſſi, vt exercitum, qua melius ratione fieri poſſet, ex illis anguſtijs in apertos campos perducerent, vbi aut collatis ſignis cum hoſtibus ſit pugnandum, aut vnde reducibus in domum cuiq; ſuam eſſet redeundum. At illi contra ſiue quod iter ignorabant, ſiue quod illis dei volũtas omnem mentẽ abſtulit, incipiunt ducere per arduum, & ſaxis, dumiſq; cliuum inęqualem, qua non pediti, nedum equiti patebat iter. Iamq; oboriebantur tenebræ, cum ſentiunt iuga montium, qua illis eundum erat, ab hoſtibus occupata. Regrediuntur itaq;, & in vallem, quam mediam torrens quidam pręruptus ſecabat, inopes conſilij deſcendunt. Erant a tergo pręterea montes in pręcipiti ſtantes, atq; vallibus impendentes quos iam hoſtes occupauerant. Noſtri ancipites, & quo ſe potiſſimum verterent dubij, ſtabant attoniti: expectantes quid hoſtes facerent. At illi perpetem noctem clamoribus more ſuo montes, & valles implent, crebros excitãt ignes, ſaxa rotatilia, rupeſq; in hoſtes deturbant, atq; interim auſi cominus accedere in illos, tanquam in ſignum poſitos, ſcorpionum ſagittas, ſtlopetarum glandes, fundarum, & fuſtibulorũ ſaxa dirigunt, neq; veniebat telũ, quod in caſſum mitteretur, atq; ita ad mediã vſq; noctem nulla quies data. Cum Magiſter, quouſq; degeneres patiemur pro hoſtium libidine, quaſi pecudes ad lanienam vinctæ, necari? At ſi deſunt vires o viri, non deſit animus ad aperiẽdam viam, qua nobis aut ſaltem ſalutem conſequamur, aut honeſtam mortem opperamus. Et ſimul hoc dicens cliuum aſcendere cœpit, quem ſignis prætentis reliqui omnes, qui ſub illo merebant, ſecuti ſunt, quo ad ventum eſt ad montis iuga, quæ iam hoſtes inſederant: ibi pugnatum eſt acriter, compluresq; vtrinq; ceciderunt. In ea pugna cæſus ſignifer, ſignumq; cum eo amiſſum, cæſus quoq; Ioãnes Oſornius ipſi Magiſtro arcta ſanguinis propinquitate coniunctus, cæſus & Ioannes Bazanus, & alij equeſtris ordinis complures viri nobiliſſimi. Marchio Gaditanus Magiſtri exemplum ſecutus duce itinerum altero, atq; alia ex parte eundem cliuum conſcendit, atq; incolumis in alterum montis decliue latus euadit, in eoq; locum eligit, in quo ſubſidiariam diſponit aciem, qua & ſe tueretur, & eos qui ſequebantur palantes, ſparſoſque ad ſe reciperet.

Magiſter vero ex montium iugis repulſus ad eos duces.qui ſe a tergo ſequebãtur, adglomerat,& quod reliquum erat noctis in excipiendis hoſtium telis conſumunt. Neq; illis profuit in alteram ſe vallem recipere: nam & in eiſdem iugis hoſtes ſe medios interpoſuerunt,ne ſe Marchioni cõiungerent. Qui tametſi iuga montium euaſerat, ocioſus non erat. Dum enim expectat illos,qui a tergo ſequebantur,non potuit effici, quo minus cum hoſtibus eſſet pugnandum. Sed quę potuit eſſe pugna,in qua ex altera parte vegeti, & recentes,ex altera defatigati, & laſſi erant? alteri alacres ex pręſenti victoria, alteri ex accepta calamitate animo deiecti. In ea pugna Marchio tres fratres amiſit, Iacobum,Lupum,atq; Beltrandũ,duos quoq; ex fratribus nepotes Laurentium, & Emanuelum,quibus vero ſuperfuerant vires,non illas ad pugnam,ſed ad fugam collegerunt. Reliqui omnes aut cæſi,aut capti ſunt. Magiſter militiæ ſancti Iacobi,& Alphonſus domus Aquilariæ dominus, & Bæticæ prouinciæ præfectus nacti priuos quiſq; ſuos itinerum duces per loca teſqua,& inuia, & qua neq; hoſtes quidem ſequi poterant, incolumes euaſere. Centifontanus comes in anguſto quodam loco deprehenſus cum aliquandiu paucis comitatus pugnaſſet,victoribus tandem ſe dedidit,captuſq; cum Petro Siluio fratre ſuo in vrbem Granatam in vinculis eſt ductus. Capti quoq; ſunt pręſides arcium Antiquariæ,Moronis,& Aſſindi,Bernardinus Manriquus, Ioannes a Pineto,& Ioannes Montiſaluus,& alij complures viri nobiles,quos erat infinitum numerare. Illud quoq; non omittendum,quod ſuperat omnem fidem, binos,aut ternos ex hoſtibus ante ſe duxiſſe in vinculis captos,ſenos,aut octonos. Quid memoro viros? Mulieres quoq; ex vrbe Malacha egreſſæ ante ſe captiuos agebant, vt liqueat illud non hominum fuiſſe opus,ſed Dei,cuius officium eſt deponere potẽtes de ſede,& exaltare humiles. Id quod Lacedęmonius Chilon ſciſcitãti Aeſopo quid Iupiter faceret, reſpõdit, extollit mites,atq; ſuperbos deprimit. Hic eſt Iuppiter noſter,id eſt,iuuans pater, hic & ſol iuſticię,qui vt ait Macrobius,fulgentia obſcurat,& quæ ſunt in obſcuro illuminat. Idem eſt Nemeſis,hoc eſt indignatio,qui virginis effigie contra ſuperbiam colitur.

Maurorum Rex iunior ab AEgabrenſe Comite,& regij miniſterij præfecto in pugna capitur.

Caput. III.

EX tanto moerore, & luctu recreauit, refecitq; gentem Hiſpanam Dei benignitas,ne acceptæ calamitatis deſperatione langueſcens ad inchoatum bellum fieret remiſſior,caſtigauit namq; Hiſpanorum ſuperbiam, non vt animos ad pugnam remitterent, ſed ne per inſolentiam hoſtes contemnerent. Nam & pro nobis diuinum ſtare fauorem, vel his duobus argumentis demonſtratum eſt,quod,vt paulo ante diximus,ex vno,atq; ſimplici regno duos Reges excitauit,quodq; nunc dicturi ſumus, alter illorum in noſtrorum principum venit poteſtatem. Quis enim non videt,ex diſcordia illa patriscum filio factum eſſe diſſidium,vnde victoria noſtra de hoſtibus originem duxit? Saluatore noſtro pręcidente. Omne regnum in ſeipſum diuiſum deſolabitur. Quæ res in hunc modum eſt geſta. Ex duobus Maurorum Regibus, iunior,qui patre potentior erat,cernens ſe apud ſuos,vel ex ea cauſa maiorem in modum amari, quod Chriſtianorum nomini eſſet infenſior,atq; belli gerandi cupidior,quam maximum poteſt equitatum,peditatumq; tam ex ſua,quam ex patris factione comparat. Neq; ita enim deſi-

debant animis, vt non maius odium in Chriſtianos, quam ipſorum inter ſe eſſet. Itaq; parato exercitu, quos potiſſimum fines hoſtium inuaderent conſultantibus, placuit in Cordubenſes, & Aſtygitanos irruere, propterea quod ex ſuperiori ſtrage ad Malacham accepta, totus ille tractus erat equitum, peditumque numero exhauſtus. Lucenam itaque, & Aquilare, caſtellaque finitima petunt, agros populantur, arbores frugeſque ſuccidunt. Nuncius ad Aegabrenſem Comitem venit, qui ex Vaena oppido ſuo pergrandi equitum, peditumque ſemper habebat cohortes ad huiſmodi repentinos caſus paratas. Is iungit ſe miniſterij regij præfecto, qui Lucenæ oppidi erat dominus, qui duo comparato, nolo dicere exercitu, ſed exercitus ſpecie in hoſtes eunt. Non credet poſteritas, quod ego nunc ſcripturus ſum, ſed neque præſentes credent, ſi qui ſunt, ad quos ſcripta mea peruenient, ſed neq; ego crederem, ſi quis alius mihi narraret, ſed habeo mille teſtes, qui mihi atteſtabuntur, quorum aliqui interfuerunt, alij ab ijs, qui interfuerunt, audierunt, aut ſi adeo ſunt curioſi ab ipſis audire poſſunt. Si acie iuſta, ſigniſq; collatis fuiſſet dimicandum, cuiq; noſtrum cum denis, decem cum centenis, & centum cum millenis res fuiſſet peragenda. Mauri cum audiſſent noſtros aduentare, caſtra tollunt, equos conſcendunt, pedites, Rex iubet, ex armentis pecoribus, & captiuis collectam praedam agere Loxam verſus, ipſe cum ſuis copijs expectat, an ſe hoſtes perſequantur, interdum dum pedites, quos præmiſerat ſubſequitur. Iamque tranſierat locũ, quẽ indigenæ Martini Condiſali torrentem appellant, qui ſex paſſuum millibus a Lucena diſtat, cum ſe hoſtes inuicem conſpiciunt, ſubſiſtunt vtrique, Mauri, quid noſtri auderent, nam contemnebant illos, quia multo pauciores erant, Noſtri, quo ad ſe pedites, qui ſequebantur, ſibi adiungerent. Equites auxilio peditum aucti ex vtriſque agmine facto ſignis infeſtis inuadunt hoſtes, qui ex tribus equitum turmis vnam faciunt, quæ a tribus ducibus ordinaretur. Primus erat Rex ipſe, alter exequendi iudicij prætor maximus, tertius quem Mauri lingua ſua vocabant Alatar, hoc eſt Aromatariũ. Qui barbaricum illud more ſuo inclamantes, quo etiã nos clamore cũ hoſtiũ vires extenuare volumus, vti ſolemus, excipiunt noſtros ex aduerſo venientes tanto conatu, tantiſque viribus irruentes, vt neque primos quidem incurſus ſuſtinere potuerint. Hoc eſt illud grande miraculum, & quod alijs incredibile viſum iri præfatus ſum, verſi deinde omnes in fugam dimiſſa præda vni tantum ſaluti proſpicientes. Aſt alia ex parte Alphonſus a Corduba domus Aquilariæ dominus, qui eo ipſo tempore Antiquariæ morabatur, ad hunc nuncium cum præſenti equitatu ſuperuenit, hoſteſque fugientes anteuertit, ſeque venientibus opponit in anguſto quodam loco. Quos ipſe a fronte, comes Aegabrenſis, atq; regij miniſterij præfectus a tergo ferientes magnã in illos ſtragem ędunt. In eodem loco inuenta ſunt poſtea mille hoſtium cadauera, præter illos qui paſſim fugientes ceciderant. Rex ipſe captus, Alatar & duces alij hoſtiũ cęſi, atq; ita victores noſtri ex eo conflictu redierũt in morem triumphi cum captiuis, & præda, quam ex hoſtibus auerterant, quæ in manubias redacta in commilitonibus diſtributa eſt. Rex ipſe captiuus extra ſortem Comiti donatus, apud quem honorifice, atque pro dignitate regia tractatus eſt. Et ne tantæ rei geſtæ monumentum aboleretur a Rege & Regina Comitis inſignibus additum eſt coronatum regis caput catenis vinctum, & in ora clipei vexilla nouem, quæ in prælio fuerant ex hoſtibus capta. Et quia eiuſdem victoriæ miniſterij Regis præfectus fuerat particeps eadem inſignia, atq; inſigniorum ornamenta ab eiſdem Principibus, & ob eandem cauſam illi communicata ſunt.

Belli

Belli apparatus cenſus illorum, qui cum Rege ad Granatenſis regni populationem profecturi erant. Caput. IIII.

INTER cætera negocia, quæ ad ſenatum regium cotidie referebantur nihil erat frequentius, quam quemadmodum in Mauros bellum inchoatum ordine procederet, & quæ belli gerendi ratio imprimis eſſet ineunda. Cumq; ea de re ſæpe conſultaretur, nulla potior inuenta eſt, quam vt ora maritima numeroſa claſſe obſideretur, ne quid auxilij, aut commeatus a Mauritania inueheretur, atq; in finibus adhiberentur cuſtodes, ne a terra aliquid alimenti ad hoſtes perueniret, aut per commercium, aut captiuorum redemptionē, aut furtim, aut alio quouis modo. Tertium reſtabat, vt per omnia regni hoſtilis penetralia fierent agrorum populationes, villarum, vicorumq; incendia: arborum, frugumq; ſucciſſiones, vt qui ſine multa Chriſtiani ſanguinis effuſione expugnari armis non poſſent, fame cogerentur in deditionem venire. Diſpoſitis itaq; a terra, mariq; cuſtodibus conuocantur omnes Hiſpaniæ principes, trium ordinum Magiſtri, Duces, Comites, Marchiones, Comeſtabilis, Metati, prouinciarum, vrbiumq; præfecti, arciumq; præſides, utq; veniant cum ſuis cohortibus regia autoritate monentur, atq; in diem, locumq; certum, vbi Rex eſſet, omnes cōuenire iuſſi. Coierunt itaq; in loco, qui ab incolis appellatur Carectum, vbi facto cenſu, inuenta ſunt equitum cataphractorū, atq; leuis armaturę decē millia, peditū armatorū ad pugnam, ad ſuccidendas arbores, frugeſq; inſtrumētis ruſticis armatorū triginta millia, fabrorum, & machinariorum ingens numerus, mulionum, agaſonumq;, & carrucariorum, qui iumenta, aſinos, boueſq; agerent quadraginta millia, præter lyxarum, calonum, pabulatorum, frumentatorum, piſtorum, coquorum, dulciariorū numeroſam multitudinem, meretricum proſtibularumq;, & eorū qui exercitu nulli ſunt vſui, ſed magno potius impedimento magnam turbam. Exercitus vero a rege in hunc modum eſt diſtributus. Magiſtro militiæ diui Iacobi, & Marchioni Gaditano, & Alphonſo domus Aquilariæ domino, & Ludouico Ferranti, qui poſtea fuit Comes a Palma, priores ſunt cōmiſſæ partes. Poſteriores vero Hemerocallio Comiti, & Ioanni Septo maiori Conchelli domino, & cohortium a Duce Infantatus miſſarū, & quas Dux a Methymna cæli miſit præfectis, & Martino Alphonſo Montis maioris dño, Mediarum partium cohortes hunc in modum diſpoſitę. Primā ducebat Garſias Lupides Patellanus Ciſtertiēſis militię a Calatraua Magiſter. Secundā a monteregio Comes. Tertiā Frāciſcus a Stunica pręfectus copiarū, quas Dux placentinus pater, & quas eiuſdē Ducis filius Ciſterciēſis militiæ a Ponte Traiani Magiſter. Quartā Guterius a Septo maiori Caietanus Comes, & Fredericus Ducis Albanorū filius. Quintā Dux Triciēſis, cū ijs q ſub illo merebāt, & qui a Menteſa, & Vbeta, & Biacia venerāt. Sextā Dux alburquerquerus, & Ioannes a Methymna Aſſindica Ducis filius, q ducebat copias ab Enriquo patre miſſas. In ſubſidiaria cohorte, quę alijs omnibus maior, atq; firmior erat, Rex ipſe medius ibat ſtipatus mille equitibus, quingentis cataphractis, totidēq; leuis armaturæ, qui ex cohorte prætoria Regis & Reginę fuerāt delecti, hanc ducebat Iacobus Lupides Patiequus Villenatium Marchio. Signū vero regiū pręferebat Alphōſus Siluius, nā Ioānes Siluius cuius hæreditario iure illud erat munus, Granatę in vinculis adſeruabatur, ex clade, quam ad Malacham accepimus, quemadmodum in ſuperiori parte dictum eſt, captus. Ex alia quoque parte pedites cum ſuis centurionibus in cohortes diſtributi locos opportunos tene-

ri iuſſi, balliſtas, & tormenta, aliaſq; machinas obſeruabant equites, pediteſq; ab Hiſpali, & Corduba, atq; Aſtygitana colonia, & reliqua omni Baetica miſſi. Copijs hunc in modum ordinatis ventum eſt in locum, quem Indigenae equitem Collem appellant, vbi ea nocte ſubſtiterunt. Poſtridie eius diei hoſtium fines ingreſſi prope Illoram oppidum arte, & ingenio loci munitiſſimum caſtrametati ſunt, oppidani ex munitionibus erumpunt, & cum primis ex cohortibus noſtris tumultuariam pugnam praetentant.

Sed noſtrorum viribus impulſi cedunt, inſequuntur noſtri, atq; vtriq; ſimul oppidi ſuburbia intrant. Inde quoq; hoſtes repulſi in caſtellum, arcemq; ſe recipiunt, vnde ſagittis teliſq; petebant eos, qui frumenti areas moenibus propinquas incendebant, inde quoq; tormentorum ſaxeis orbibus, & ſtlopetarum glandibus, miſſilibuſq; fugantur, atq; ita incendium peractum eſt. Et quia oppidum expugnari non potuit, incenſa quoque ſuburbia. miſſi quoq; a Rege Comes Aegabrenſis, & domus Aquilariae dominus, qui cum parte exercitus Montis frigidi, caſtellorumq; agros vaſtarent. Atq; ita non modo Illora, & Illora finitima praedia igni, ferroq; corrupta ſunt, ſed & omnia, quae intra quatuor millia paſſuum erant, in cineres, fauillaſq; abierunt.

Tagara oppidum capitur. Alama commeatu inſtruitur.
Tendillanus Comes praeſidio ſufficitur. Caput. V.

HIS rebus ad Illoram, Montemq; frigidum peractis caſtra mutãtur in locos, vnde poſſent maiora detrimenta hoſtibus inferri. Nam quacumq; tantus exercitus procedebat, non ſolum pedites ad hoc munus deſignati, vt runcinis, falcibuſq; meſſorijs, & foenarijs, atq; ruſticis ſecuribus omnia arborum genera, frugeſq; vaſtarent, ſed & ipſe caſtrorum tractus omnia ſternebat, & milites e caſtris egreſſi villas, vicoſq; finitimos, & molas equarias, molendinaq; dolabris demoliebantur. Erat Tagara oppidum non minus quam ſuperiora munitum, quod inter Alamam, & Loxam poſitum noſtris pernicioſum, hoſtibus vero accõmodũ; Hoc iubet Rex oppugnari, fabri lignarij, & ferrarij operi ſe accingunt. Teſtudines, arieteſq;, pluteos, vineas, turreſq; ligneas aptant, oppugnatores ab omni parte machinas muris admouent, atq; murorũ fundamenta rutabulis, & bidẽtibus ſubruere tentant. Extra muros, & intra moenia vehemẽter laboratur, neq; vllũ interea telorũ ceſſat genus, oppugnatores balliſtis, & tormentis, propugnatores caemẽticijs lapidibus, & ollis ſulfure, ac pice plenis, & admoto igne ardentibus rem ſuam agunt. Obſeſſi tandẽ noſtris inſtãtibus cedunt, atq; deſerta murorũ defenſione in caſtellum, arcemq; ſe recipiunt, oppidum hoſtibus diripiendum relinquunt.

Capto oppido coeptum eſt deliberari de arce oppugnandi. Erant qui dicerent abſtinendum eſſe ab oppugnatione. propterea, quod muri erant craſſiores, atq; ſignino opere ex calce, & harena compacti, neq; aderant ſulfurariae machinae ita grandes, quibus tam ſolida materia dirui poſſet. Alij dicebant admouendas eſſe machinas atq; tentandum putres ne eſſent muri? an ita firmi, vt praeſentes machinae non poſſent illos demoliri? Placuit Regi arcem debere oppugnari, propterea quod tanta erat vtriuſq; ſexus & aetatis multitudo, quae eo ſe receperat, vt deficientibus alimentis breui cogerentur ſe dedere. Iubet itaq; arcẽ a quatuor partibus oppugnari, Magiſtro militiae diui Iacobi, & Marchioni Gaditano, & domus Aquilarię domino primã cõmendat. Tricienſi Duci, & Ludouico Ferranti Palmę Comiti alterã. Garſię Ferrãti Mãrico cũ copijs Cordubenſibus tertiã. Ferdinando Veraſco, qui Ducis infantatus copias ducebat, alterã ex turribus,

quæ pro arcis porta ſtabat, oppugnandam committit. Quiſq; illorum, quibus ea cura demandata eſt, eodem temporis momento negocium rapit, pugnatur, propugnaturq; pro uiribus ab vtriſq;, durat ea pugna ad horam diei nonam. Vulnerati ex vtraque parte complures viri nobiles, inter quos Enriquus Enriqui Regiæ domus maximus Oeconomus. Intermiſſa eſt ea oppugnatio, quod vtriq; erãt defatigati, vt amplius durare non poſſent. Poſtero die repetita eſt oppugnatio tam acri, & vehementi conatu ac tam frequenti grandine telorum, vt Mauri non valentes impetum ſuſtinere cœperint cum oppugnatoribus de dedicione agere. Induciæ in paucas horas datæ, quoad negocium cum Rege tranſigeretur, & ſub fide publica miſſus illorum ſacerdos, Alfaqui vocant illi, qui ipſorum nomine Regi arcem traderet, ſi vellet miſeris vitam, atq; libertatem cum bonorum retentione concedere, vitam Rex facile concedebat, libertatem & bona condonare noluit, propterea quod auſi ſunt bis oppugnationem expectare.

Et erant Mauri, qui dicerent mortem potius oppetendam, quam vt ſe ſine vlla condicione dederent. Alij nihil excipientes, & Regis miſericordiam ſpectantes, volebant ſe dedere. Interea noſtri cum intellexiſſent hoc diſſidio vires hoſtium, atque animos defeciſſe, inſtant oppugnationi, irrumpunt in arcem, repugnantes trucidant, nihil reſiſtentes capiunt, bona diripiunt, præda Regis arbitrio pro cuiuſq; dignitate, & rei bene geſtæ merito diſtributa, arcem cum caſtello, & oppido placuit dirui, atq; ſolo adæquari. Inde Rex cum exercitu Alamam proficiſcitur, quam triginta mille iumentorum vehibus inſtruit, quibus commeatus importabatur, atque vrbis præſidio milites mille, partim equites, partim pedites reliquit, quibus præficit Enicum Lupidem Tendillanum Comitem, commendatq; vt non modo arcem tueãtur, ſed & pro temporum occaſione hoſtibus etiam bellum inferant.

Granatenſium agrorum vaſtatio, atq; Regis in Cordubenſem coloniam reditus.
Caput. VI.

INSTRVCTO Alamæ penario, & vrbis munitionibus refectis omnis cura Regis in vaſtandos Granatæ agros traducitur. Illa enim fuit cauſa cur tanto exercitu, tantoq; rerum omnium apparatu hoſtium fines ingreſſus eſt, vt vrbem, quę erat totius hoſtilis regni caput, & ciuitatem Metropolim ad alimentorum præcipue inopiam redigeret. Erat Granata quemadmodum in Decadis huius præfatione diximus, tanta equitum, peditumq; armatorum multitudine referta, vt niſi pergrandi noſtrorum exercitu illa vaſtatio agrorum ſine magno periculo fieri non poſſet. Ex Alama igitur profecti, non modo ſternunt obiter omnia, quæ in via, aut viæ proxima erant, ſed etiam longinquiora, quæ a dextris, ſiniſtriſq; intra quatuor milia paſſuum ab vtroq; latere continebant, vt erãt vici, villæ, armentorũ ſtabula, magalia pecorũ, ſpeculæ, & turres, quo ſe paſtores, & agricolæ temporibus dubijs, atq; ſuſpectis recipiebant.

Die tertia poſtea quam ab Alama diſceſſerunt, in oppidulo Alendino, quod a Granata quatuor milia paſſuum diſtat, caſtra figunt. Eſt illud oppidum ad radices Oroſpedæ montis poſitum cõtra collem Niuoſum, ab eo ſic dictum, quod niuibus ſemper obrutus eſt. Ager illius in circuitu oliuis, & vitibus, atq; omnium generum arboretis conſitus, vbi non ſunt arbores, ſata omni frumentorum genere, atque leguminum & panici culta ſunt. Hęc omnia Rex iubet ſuccidi, & ſterni, atq; lumarijs & meſſorijs falcibus meti. Dum hæc a peditibus fiunt, equites, vt illos a quocunq; ſuperuentu ſe-

curos reddant, certis in locis diſpoſiti tumultuarias pugnas cum hoſtibus exercent, qui deinde armatorum peditum auxilio aucti oppidum irrumpunt, diripiuntque, & frumenti areas oppido propinquas igni corrumpunt. Die inſequenti Rex cum omni exercitu cohortibus ordine ſuo diſpoſitis ſuburbanos Granatæ agros populandus inuadit, atque proxime vrbem cum ſubſidiaria cohorte tota die ad veſperam vſque conſiſtit, dum arborum, meſſiumque ſtrages conficeretur. Et quia totus ager ille foſſis incilibus, atque voraginoſis aquæ ductibus interciſus eſt, quorum diuerticula noſtris incognita, hoſtibus explorata erant, certis in locis præſidiarias cohortes exponit, quæ vni ſuccidendarum arborum, meſſiumq; ſtudio intentis pericula prohibeant, ſecuritatemq; præſtent. Populatione itaq; agrorum peracta hoſtes cum viderent ſe nulla ex parte calamitatem illam prohibere potuiſſe, ad alias ſe vertunt artes, aquarum incilia perturbant, fontes veneno corrumpunt, pontones, & omnia, quæ noſtris vſui eſſe poterant intercipiunt. Peracta igitur agrorum vaſtatione ex voto, atque Regis ſententia iubet mutari caſtra. Et cum adhuc tempus ſupereſſet, in quo aliquid fieri poſſet, quod ad bellum inchoatum noſtris conduceret, hoſtibus nocumento foret, deficiente tamen commeatu earum maxime rerum, quæ ad victum pertinent, coacti ſumus domum quiſque ſuam repedare. Rex igitur Cordubam petit, vbi ſtipendia militibus, atq; arborum, meſſiumque ſucciſſoribus pactam mercedem perſolui iubet. Mauri cum viderent ſe omni ex parte circumuentos a mari claſſe ingenti, a terra crebris præſidijs, regni penetralia ferro, igniq; deſolata, mittunt ad Regem legatos, qui pollicerentur ſuo, atq; regis ipſorum nomine ſe redituros quotannis vim maximam Granatenſium aureorum, atque in eius tributi pignus impræſentiarum ſe daturos obſides nobilium filios, atq; ex regio ſanguine procreatos. Rex negocium in quo de re tanta agebatur, ad Reginam refert, quæ eo tempore in Cantabris Victoriæ morabatur intenta rebus, quas in Nauaria inchoarat, & quæ ad prouinciæ illius adminiſtrationem pertinebant. At Regina tametſi nihil magis optabat, atque ab immortali Deo precabatur, quam vt videret diem, in quo vrbe Granata, & Granatæ regno potiretur, ad Regis conſultationem reſpondet, non placere ſibi vllas hoſtibus inducias concedi. Sed quia multa ſimul reſtabant peragenda non modo in Hiſpania, ſed cum finitimis Nauarienſibus, & Gallis, cum quibus de Ceretaniæ, deq; Ruſcinonis comitatu iam pridem lis pendebat, atque de Nauaria quoque ſpectabatur, non diſplicere tamen temporarias hoſtibus inducias concedi, dum modo ſequeſtro deponerent arces, & caſtella, quo pignore tributum illud, quod ſe reddituros quotannis pollicebantur, eſſet certum, neque dubia fide ſoluendum. Nam quod de obſidibus dicebant, apud illos, qui non multi obſides faciunt, nihil certi afferebat. De caſtellis, & oppidis ſequeſtro deponendis non placuit hoſtibus, ſed neq; Regi & Reginæ de dandis obſidibus condicio. Res itaq; infecta manſit, & Reginæ iuſſu, quæ in huiuſmodi rebus erat ſcrupuloſior imperatum, vt fines diligentius vtrique obſeruarentur, & quod in redimendis captiuis nullum fieret commercium, vnde aliquid alimenti hoſtibus accederet, quin potius ipſa patiebatur, ex re ſua pecuniarum partem contribui, quam huiuſmodi in rebus colluſionem aliquam cum hoſtibus fieri.

De reddenda libertate Maurorum Regi iuniori deliberatur,
& primo quod non ſit reddenda.

Caput. VII.

CVM adhuc Rex Cordubæ &, Regina in Cantabris Victoriæ moraretur, Maurorum Regis iunioris mater, & qui factionem illius ſectabantur, miſerunt legatos, qui agerent cum Rege noſtro quemadmodum Rex, qui apud Aegabrenſem Comitẽ in vinculis erat, donaretur libertate, quam non gratis, ſed ingenti precio dicebant ſe velle redimere. Imprimis perpetuo obſequio ſui ipſius, & illorum, qui ſe in Granatæ regno ſequebantur. Deinde certo aureorum vectigalium numero, qui tributi nomine quotannis Hiſpanorum Regibus penderetur. Tum Chriſtianorum, qui in Granatæ regno captiui erant, certo quoq; numero eorum, quos Rex ipſe nominaret. Rex audita legationis ſumma, dat literas ad Aegabrenſem Comitẽ, vtq; ducat, aut mittat ad ſe Maurorum Regem, petit. At ille non grauate iuſſis Regis obſecutus, Regem captiuum deducit. Laudatur Comes, atque honorifice ab Hiſpanorum Rege accipitur, gratiaſq; illi agit, quod tam impigre illius voluntati obtemperarit, Regem captiuum Martino Alarconi Porcunatis arcis præſidi adſeruandum tradit, ipſum Regem afflictum videre noluit, quoad decerneretur quid de illo ſtatuendum eſſet, ſed bene vt de ſe, deq; Regina cõiuge ſperaret, illi nũciari iuſſit, vtq; interim hac vna ſpe captiuitatẽ ſuã cõſolaretur. Ad hæc tam benigna regiæ volũtatis oracula Maurus reſpõdet, ſe non poſſe ſub tantis, ac tam beneficis Principibus in luctu, atq; mœrore eſſe, & quod vna tantum res in calamitate ſua dolebat illi, quod videretur nunc neceſſitate compulſus facere id, quod cum eſſet liber ſummopere concupierat, hoc eſt, ſubijcere ſe illorum poteſtati, vt ab illis acciperet regnum Granatenſe, quemadmodum auus paternus ſuus illud acceperat ab immortalis memoriæ viro Ioanne Hiſpanorum Rege ſecundo ſocero ſuo, atq; Reginæ ſuæ conſortis patre fortunatiſſimo. Et quia Regis præſentia alijs compluribus in locis deſiderabatur, non modo in rebus, quas Regina in Nauariæ finibus inchoauerat, ſed etiam in ijs, quæ in prouincia Tarraconenſi per vrbium præfectos, atque ciuitatum gubernatores adminiſtrabantur, antea quam Rex ex Bætica proficiſceretur, proſpiciens bello, quod cum Mauris acceptum, atque deinceps gerendum erat, diſpoſuit, quibus in locis oportebat, Limitaneorum militum cohortes, quibus præfecit & duces; qui fines ab hoſtium incurſibus tuerentur & quoties illis videretur bellum inuicem inferrent. Quod vero ad Regem Maurorum iuniorem attinebat, retulit ad ſenatum, qui tunc frequens erat, non ſolum ex togatis ciuibus, atq; ciuilis, & Pontificij iuris conſultiſſimis, ſed eccleſiarum etiã prælatis, & totius Hiſpaniæ principibus viris. Mauri Regis procuratores pro libertate illius iudicanda offerebant quemadmodum paulo ante diximus perpetem Hiſpanorum Regibus ſubiectionem, & aureorum quotannis duodecim millia, & ex captiuis Chriſtianis, qui in Granatenſi regno inuenirentur, tercentum eorum, quos Rex noſter nominaſſet. Daturos quoq; ſe impræſentiarum pollicebantur obſides, filiũ vnicum Regis legitimum cum alijs Maurorum illuſtrium filijs, eorum ſcilicet, qui eſſent factionis eiuſdem ſtudioſi. Poſtulabant etiam captiui Regis nomine auxilium ad ea expugnanda oppida, & caſtella, quæ poſt catiuitatem ſuam ab illo deſciuerant ad Regem ſeniorem patrem ſuum, idque niſi mature fieret, alios ex deſperatione ſuæ libertatis illorum exempla ſecuturos. Sententiæ procerum, atque infimatum etiam ea de re fuerunt variæ. Alij dicebant nulla condicione reddendum eſſe, qui ſemel in vinculis teneretur. Alij contra, non modo redendum eſſe libertati, verum etiam auctum

præmijs, & honoribus dimittendum, afferebantq; vtriq; rationes, quibus ſententiam ſuam tuerentur. Eorum, qui priorem deffendebant, Princeps erat diui Iacobi Magiſter, qui poſt longam in ſenatu regio diſceptationem huiuſmodi apud Regem habuit orationem. Tria, inquit, ſunt clariſſime Rex, quæ veniunt in dubitationem, quoties de bello hoſtibus inferendo deliberatur. Primum de genere belli. Alterum, quibus medijs conatus noſtri victoriam conſequantur. Tertiũ, quo pacto ea, quæ victoria nobis peperit, quam diutiſſime conſeruari poſſint. Genus belli eſt ita iuſtum, & honeſtum, vt nullum magis eſſe poſſit, ita vtile & neceſſarium, vt nullo modo ſit diſſimulandum. Nam quid honeſtius excogitari poteſt, quam pro Chriſtiana religione contra nominis Chriſtiani hoſtes arma induere? Quid iuſtius, quam repetere armis ea, quæ iniuſte nobis fuerunt erepta? Quid magis neceſſarium, quam aduerſarios noſtris iugulis intentos funditus perdere? Quid vtilius, quam fines noſtros propagare, atq; hoſtium limites compeſcere? Sed hac de re nulla mihi controuerſia eſt cum ijs, qui huic meæ ſententię refragantur, idem ſentimus, in eodem ſtatu cauſæ ſumus, de hoc omnis contentio eſt, ſit ne reddendus libertati Rex captus, an potius æternum in vinculis retinendus. Ex his duobus vtrum ſit impendenti bello conducibilius nunc diſceptamus. Eſt autem hoc bellum, cui nunc inſiſtimus non ita difficile, vt ſit extimeſcendum, non ita facile, vt ſit contemnendum. Quare pro belli magnitudine non omnia, neq; ab omnibus auxilia ſunt quærenda, ſed ea tantum, quæ nos honeſte iuuare poſſunt. Nunc autem penſitatis vtriuſq; partis viribus, omnia ſunt nobis potiora, militum numerus copioſior, corporis, atq; animi vires multo alacriores, belli gerendi duces præſtantiores, machinæ, & quibus hoſtes petantur, & quibus nos ab hoſtibus tueamur, magnitudinis, & multitudinis incredibilis apparatus. De exitu vero huius belli quid illi timeant, & quid nos ſperemus, vel hoc eſt argumentum maximum, quod ſæpe tentarunt emere pacem, vel ſaltem inducias, pollicentes maria, & montes auri, atq; tributi nomine perpetuam ſeruitutem. Quam oblatam condicionem quaſi turpem rejeciſtis, quia vobis erat in animo non per partes, ſed totam ſimul extinguere gentem Mahumeticam ex Hiſpania. Et quid prodeſt, poſtea quam hoc bellum inchoatum eſt, tot feciſſe belli apparatus, tot expeditiones, toties congregaſſe populos, tot adijſſe labores, & pericula, ſi nunc in medio rerum conatu negocium infectum relinquitur?

Quod ſi hunc Regem, quem in vinculis habetis, iuri ſuo reſtituiris, omnia hæc perdidimus, vt de nobis dici poſſit illud, quod eſt in Græcorum prouerbio: oleum perdit, & impenſam, qui bouem mittit ad ceroma. Atqui, inquiunt iſti, pro libertate ſua offert duodecim millia aureorum annua, dicant mihi obſecro, quanta portio eſt hæc ex ſumma illorum millionum, quæ in hoc ſuperiori biennio exhauſta ſunt in huius belli ſumptus? non dico ex vectigalibus regijs, & fiſco, ex mutuis, & exactionibus, impoſitionibus, & tributis, ex cruciatis, & apoſtolicæ Sedis ſubſidijs, ſed ex violenta conuocatione, & delectu ciuitatum, oppidorum, ex coactione angariarum, & perangariarum, per omnes totius regni populos. Atq;, vt iam veniã ad vltimum ex tribus, illis quę propoſui me dicturũ, quomodo poſſint, quæ in bello parta ſunt, quã diutiſſime retineri, quæro ab iſtis, ſi captiuo Regi libertas redditur? an cum libertate etiam pars illa regni, quam nunc poſſidebat, condonanda eſt? & altera pars, contra quam geſturus eſt bellum; cui ceſſura eſt, illi ne? an vobis? a quibus in auxilium belli copias petit. Reſpondebitis, opinor, quod vtraq; pars vobis eſt ceſſura, quoniam ſemel ſeruitio ſuo libertatem emit, &, vt iuriſconſulti dicunt, quicquid ſeruus acquirit, domino ſuo acquirit. Ita ne o caeci

fidendum eſt libertati alicuius, quam neceſſitas dedit? Omnis ſeruitus violenta eſt, nihil autem eſt violentum, quod diutius permanere poſſit. Cum viderit ſe liberum, dicet ſe non teneri reddere, quæ neceſſitate coactus pollicitus eſt ſe daturum. Eſt igitur vero quam ſimillimum, quod libertus hic veſter non nobis, ſed ſibi ipſi militabit? Quid? quod neutra Maurorum factio iſti obtemperabit. Non quæ patrem ſequitur obſeruantia ſuæ religionis, & obſequij, quod illi debent, non quæ ipſum ſequitur, cum eum viderint deuinctũ regibus, qui alienam religionem ſequuntur. Atq;, vt vno verbo ſententiam meam tibi o clariſſime Rex oſtendam, ita ſentio, bellum hoc proſequendum eſſe, Regem captiuum retinendum eſſe in vinculis, ne ex hoſte vno, & eo quidem ſenecta ętate confectum, nobis faciamus duos integros, & geminatis viribus robuſtiores, neq; in libertate nomine tributi pendant vobis quantum, & quandiu ipſi volent, ſed in ſeruitute, & ſub munitionibus veſtro præſidio inſtructis reddant quot annis, quantum Celſitudo veſtra reddendum eſſe ſtatuerit.

Marchionis Gaditani oratio, quod Rex Maurorum iunior ſit reddendus libertati.

Caput. VIII.

EORVM, qui in ſenatu regio partem alterã tuebantur, ſentiebantq; captiuum Regem libertate donandum eſſe, princeps erat Rodericus Pontius a Germanica legione Marchio Gaditanus, qui hac de re iuſſus a Rege ſententiam dicere, huiuſmodi habuit orationem. Ex tribus rebus, quas Magiſter militiæ diui Iacobi vir perquam illuſtris, de prima nullum eſt mihi cum illo certamen, nam de bello hoc proſequendo quid ego in ſecretiori ſenatu veſtro, atq; hoc in loco publice, & alijs in locis cum familiaribus meis, & amicis priuatim dixerim, tu es mihi teſtis clariſſime Rex, & illi, quibus cum hac de re ſæpe ſum locutus. De quo nunc diſceptamus, videndum, atq; imprimis diſcernendum, an ex miſerandi huius Regis captiuitate Celſitudini regiæ, ſi detineatur in vinculis, aliquid honoris acceſſerit, magis quam gloriæ, & veræ laudis accederet, ſi libertate donaretur. Fuit quidem regiæ maieſtatis veſtræ, ab vno, atq; altero ex ſubditis Regem hoſtium prælio ſuperari, captiuum in pompam triumphi duci, ſed in vinculis detineri, per Deum immortalem obſecro, quid habet honoris? Quid? quod apud genus hoc hominum non eſt ita ſanctum, ac venerabile nomen regium quemadmodum apud nos, itaq; pro libidine, atq; leui ex cauſa Reges abdicant, proſcribunt, occidunt, atq; in eorum locum alios ſufficiunt. Quod ſi in viuos, & incolumes, atq; in ſua poteſtate conſtitutos hoc audent, quid non in captiuos facient? Et vt ex eis exempla petamus, ab eo quod ſæculo noſtro fecerunt hoc ipſo Rege capto, quem nunc in vinculis habemus, pleriq; omnes ſuę factionis ad Regem patrẽ deſciuerũt obliti, & nominis, & fidei, quam ſuo Regi obſtrinxerant, vt Celſitudo veſtra exiſtimet, ſe non habere captiuũ Regem, ſed ex media plebe obſcurũ hominẽ. Sed videamus nunc, & æqua lãce perpendamus, quid vtilitatis ex hac Regis captiuitate nobis accreſcat, aut e diuerſo quid detrimenti ex eius libertate. Dum inter ſe pater, & filius diſſidebant, atque de principatu belligerabant, vterq; negocium noſtrum agebat, vterq; nobis militabat. Neq; enim erant tantæ illorum vires, vt & nobis reſiſtere, & inter ſe decertare poſſent. Nunc vero poſteaquam iunior hic Rex captus eſt, & in vinculis tenetur, ex duobus ad monarchiam res eſt redacta, maius negocium nobis acceſſit, quam prius erat, quoniam duplices illorum vires in

vnum corpus coierunt. Quid igitur, inquies optime Rex, tu faciendum cenſes? nimirum vt redintegretur diſcordia inter patrem, & filium Reges, & ſe mutuis vulneribus conficiant, vt non ſit nobis cum vno duplici bellum gerendum, ſed cum altero ex duobus, quorum alter pro nobis militans, faciat aduerſarij noſtri partem debiliorem. Reſtat nunc ſuſpicio illa, & timor, ne pater, & filius nomina pietatis, & naturæ pignora inter ſe redeant in gratiam. Hoc inter priuatos paſſim fieri ſolet, inter Reges vero nunquam, ſi ſemel regnandi dulcedine ineſcati ſunt. Quoties legimus, non ſolum apud poëtas, ſed etiam apud hiſtoricos, partim externos, partim domeſticos, patres a filijs regno eiectos in exilio vixiſſe? Nam fratres a fratribus vulgare eſt, vſq; adeo, vt, quod ait poëta, Nulla vnquam poteſtas conſortem patiatur. Quare pater, & filius nunquã ceſſabunt inter ſe certare ille de regni poſſeſſione tuenda, hic de patre ex regni culmine diſturbando. Alenda eſt igitur inter eos diſcordia, atq; non ſolum hic dimittendus, ſed etiam ſi poteſt fieri tertius aliquis ſubmittendus, vt ſi vnum e tribus ſors interceperit, nunquam deſint regni competitores. Neq; multifaciendum eſt, quod de rebellione iſti formidant, ſi non permanſerit in officio, nam & ingrati crimen apud illum manebit, ſi fidem violauerit, apud te vero beneficentiæ, atq; magni animi opus immortale, cuius nunquam pœnitebit. Simul etiam & eodem facto apud omnes gentes potentiæ magnitudinem oſtendes, cum audiuerint, Regi, cum quo bellum geſſeris, dediſſe libertatem, & in regni partem reſtituiſſe. Duabus igitur in rebus vno opere te cæteris pręſtare monſtrabis, quas antiquitas Ioui tribuebat, quas & nos Deo noſtro viuo, & vero tribuimus optimum, & maximum appellantes, optimum propter beneficentiam, qua erga cunctos mortales vtitur, & maximum propter omnipotentiam, quæ non per partes, vt cætera, ſed per omnia ſe extendit. Per beneficentiam igitur captiuum donabis libertate, per potentiam non timebis rebellionem. Dicant igitur nunc iſti, qui huic meæ ſententiæ aduerſantur, vtra ſit fauorabilior, & magis ad pulchritudinem, honeſtatemq; accedens, mea, in qua dico Regem captiuum libertate donandum, an ſua, in qua dicunt in vinculis, ac ſeruitute detinendum? Cumque tria ſint genera bonorum, propter quæ omnes omnia faciunt, vtile, iucundum, & honeſtum, quæ vtilitas prouenit ex vnius non Regis iam, ſed hominis in ſeruitute, & vinculis poſiti captiuitate, cuiꝰ neq; tu poſſis vti opera, neq; ſui precio redimere? Quæ voluptas ex eius vinculis? an ſtridor ille catenarũ, & manicarũ, compedumq; ſtrepitus delectat? Quæ pulchritudo, & honeſtas, vt te iuuet benefeciſſe, & benefactorum frui conſcientia, atq; vnde ſpectare poſſis gloriam immortalem? Hæc Marchionis ſententia plęroſq; mouit, non ſolum ex partis ſuæ ſtudioſis, ſed ex ijs etiam, qui antea refragabantur, atq; imprimis Rex ipſe viſus eſt propenſior in eandem ſententiam. Sed quia Magiſtro aliud videbatur, & plures quoq; illi aſſentiebant, placuit rem integram ad Reginam referri. Quæ reſpondit, non diſplicere ſibi, quæ Marchio ſentiebat, pręſertim cum de captiuorum redemptione ageretur, & quod maiorũ ſuorum exemplo multi Maurorum Reges olim illi fuerint ſubditi, atq; tributarij. Iuſſus itaq; Rex iunior venire Cordubam, Regis noſtri ad genua ſupplex cum dextram manum auerſam exoſculari vellet, eamq; vt porrigeret ab aſtantibus admoneretur, propterea quod ſubditus, & tributarius, facerem, inquit Rex noſter, ſi in illius regno mihi faciendum eſſet, nunc vero in noſtro, quia hoſpes eſt, & libertate donatus comiter, atq; honorifice tractari oportet. Factus igitur ex ſeruo libertus conceptis verbis iurauit ſe ſtaturum pactis conuentis rerum omnium, quæ tranſacta fuerant, atque intra certum tẽpus omnia executurum, atque ita liber, & multa ſupellectili, & veſtium

ornamentis donatus in regnum ſuum rediјt, ex cohorte prætoria adhibitis cuſtodibus, qui illum in patriam proſequerentur, incolumenque reducerent.

Maurorum Regis ſenioris copiæ a Palmenſi Comite ad Lupariam turrim deletę.

Caput. IX.

MAVRORVM Rege iuniore dimiſſo, ordinatiſq; rebus, quæ ad limites Bęticæ tuendos, & ad bellum hoſtibus inferẽdum pertinebant, Rex e Corduba profectus iter ſuum ad Reginam tendit, quæ per idtem pus Victorię in cantabris morabatur, atq; obiter illuſtrauit fanum illud per omnes Hiſpanias celebre, quod ad amnem Lupi diuæ matri Deiparę dedicatum eſt, in quo nouendialibus vigilijs ex noſtro religionis more operatus eſt. Interea Mauri, qui Regem ſeniorem ſequebantur, cum audiſſent iuniorem impetraſſe à Rege noſtro non modo inducias, & pacem, ſed etiam copias in auxilium contra partes illas, quæ patrem ſequebantur, ad odium, quod antea illius habebant ex publica ſimultate, acceſſit aliud ex religione, dicentes illum rem impiam, atq; nefariam, & contra Mahumeti legem feciſſe, quod cum Chriſtianis fœdus percuſſerit in perniciem ſuę gentis. Sed & pleriq; illorũ, qui eum antea ſequebant̃, ſuę religionis amore ducti ab illo ad ſeniorem Regem defecerunt. Cumq; audiſſent Regem noſtrum ad ſuperiores Hiſpanię partes profectum, coegerunt totas Granatenſis regni vires, & vno omnium conſenſu ex equitibus, & peditibus facto pergrandi exercitu ſtatuunt Bęticæ noſtræ fines inuadere, populari agros, & ferro, atq; igni omnia vaſtare. Erat genus hominum tam ex Chriſtianis, quam ex Mauris, qui prædandi, atq; homines capiendi ſtudio ſemitas obſidebant, atq; inde in viatores, & pecudum, armentorumq; paſtores, & ruſticos agrorum cultores graſſabantur, Almogauares lingua punica vtriq; vocant, ex ijs Chriſtiani ſeptem fines hoſtium tranſgreſſi, dum ex vertice quodam montis interdiu ſpeculantur, quo in loco noctu graſſarentur, ex ſpecula proſpiciunt Maurorum copias agminatim procedentes contra limites, qui ad Hiſpalim, & Aſſindum pertinent. Hi omiſſa ſpeculatione, cui erant intẽti, partiti inter ſe locos, quo quiſq; illorum eſſet iturus, vt noſtros certiores faceret de hoſtium ſuperuentu, alius ad Ludouicum Portucarrerium Palmæ ad Singilim dominum eo tempore, ac poſtea comitem, alius ad Aſtygiſtanam coloniã, alius ad Aſindũ, alij ad arciũ præſides, & cohortiũ præfectos eunt, illoſq; monent, quo proficiſcantur, & quid eſſent facturi. Palmenſis comes eiuſdem rei finitimos duces facit certiores, vt cum præſentibus copijs in certum locum coeant, ipſe cum amicis, & familiaribus, atq; domeſticis ſuis, & alijs, qui ſe illi agglomerarãt, pergit in occurſum, eo quo ſuſpicio erat hoſtes eſſe venturos. Qui tripartito exercitu pylas, fauceſq; montium peditum præſidio munierũt, ne poſtea occupatas a noſtris confecto negocio reditus in patriam intercluderetur. Equites in partes diuiſi duas, altera ad agrorum excurſiones, populationeſq; miſſa, altera quę firmior erat in inſidijs collocata eſt. Excurſiones in Vtrariæ agros faciunt, per cãpoſq; ſparſi p̃das gũt. In eos Portucarrerius cum ſocijs, & cõmilitonibus exercitũ mouet, in eoſq; palantes irruit, ipſi ſe ad inſidias recipiũnt. Noſtri cedentibus inſtant, quoad ventum eſt ad inſidias. Et quia in partes duas erant diuiſi in anteriore Moroni, & Vrſinæ oppidorũ pręſides, & cohortium Magiſtri à ponte Traiani, & Hiſpanæ ſocietatis pręfecti, in hos inſidiarum ſubſeſſores erumpunt. Pugnatur ęquo Marte ab vtriſq;, fractiſq; haſtis iam cominus gla-

dijs,& pugionibus res agebatur,ſuperuenit Portucarrerius cū recentibus copijs,& non magno negocio hoſtes in fugam vertit, atq; in duas partes diuiſos, alteram perſequitur, altera in Marchionis Gaditani caſu incidit,cum adhuc nuncium auxilio veniret Aſidenſibus,& ſuis comitatus. Cęſi ſunt complures ex hoſtium principibus,& capta ſigna quindecim,quę Portucarrerius cū huius victorię nuncio miſit ad Reginam, quę eo tempore in Cantabris agebat. Fuit tanta omnium lętitia ex eo nuncio,vt publice ſint decretę ſupplicationes,candelę,& funalia per vrbis vicos accenſa. Regina vero tanti facinoris autorem,eiuſq; victorię ſocios collaudat. Vxorem Palmenſis comitis veſte auro intertexta donat, qua in feſto Magorum, quos vulgus appellat Reges, quotannis vteretur,vt illius diei, in quo tanta res geſta eſt, ſempiternum aliquod monumentum relinqueretur. Nec multos poſt dies Marchio Gaditanus cum ab exploratoribus accepiſſet Zaharam caſtellum,quod in belli huius initio diximus a Mauris captum, exhauſtum eſſe incolis, & negligentius obſeruari, atq; non difficulter capi poſſe, Portucarrerium eundem acciſcit,& ex Aſindo,atq; finitimis vndecunq; potuit equitatum ſibi adiungit,perq; mediæ noctis ſilentium Zaharam proficiſcitur. Iuxta muros ſecreto quodam loco armatos decem ponit, & poſt illos proxime alios ſeptuaginta, ipſe autem cum reliqua manu non longe in inſidijs latet. Sub primam lucem dimittit aliquot ex peditibus,qui per campos graſſarentur. Ex caſtello erumpunt equites ad ſeptuaginta, neq; enim plures erāt,quos ſequuntur vigiles,& circitores, & q̄ nocte heſterna in ſtationibus fuerant,murorumq; cuſtodiam deſerunt,non enim putabant interdiu caſtellum oppugnari poſſe. Interea ex militibus noſtris vnus ſcalas munitionibus admouet, murum ſcandit,quem decem illi ſequuntur,quos diximus,partemq; muri occupant, pugnamq; cum Caſtellanis conſerunt. Accurrunt reliqui ſeptuaginta, atq; vnam ex portis capiunt. Qui ex caſtello eruperant, cum audiſſent hoſtes intra munitiones admiſſos, ad mœnia ſe recipiunt,quos inſequuntur,qui latebant in inſidijs,& cū fugientibus ſimul Caſtelli portas intrant. Caſtellani in arcem coeuntes obſidentur, & quia plures erant, deficientibus alimentis diu in obſidione durare non poterant,ex pacto arcem Marchioni tradunt, ipſis autem abeundi quo vellent permiſſa libertas. Atque ita caſtellum nuper amiſſum Marchionis induſtria receptum eſt.

Tendillani Comitis in vrbe Alama Stratagemā inſigne,atq; aliæ res ibidem geſtæ.

Caput. X.

HOC in loco reſtat nobis narrandum Stratagema illud inſignę, quod non ſolum per omnem Hiſpaniam celebratur,ſed per vniuerſum nominis Chriſtiani orbem circumfertur,autor illius,atq; inuentor fuit Enicus Lupides Comes Tendillanus, quem Rex & Regina præfecerant cohortium præſidio,quas ad Alamam tutandā reliquerant. Is cum primum huius negocij adminiſtrationem ſuſcepit, milites nimia ſolutos licentia coercuit,atq; imprimis Scipionis Aemilani,&.Q. Metelli exempla ſecutus aleatores,& ſcorta,popinas,& cauponas.& cætera exercitus impedimenta e caſtris ſuſtulit,ipſos milites in ſtudijs equeſtribus,pedeſtribuſq; exercuit,in Granatenſes agros, quoties dabatur occaſio, excurſores, atq; exploratores mittebat, neq; vnquam ipſe quieſcebat, neq; hoſtes quietos eſſe patiebatur. Tantumque terrorem Mauris finitimis incuſſerat, vt neq; ſuburbana prædia excolēdi tempus,locumq; daret,neq; ſaltem intra cu-

culum ſomnos perpetes ducere liceret. Hyems illa, quæ præceſſerat, fuit pluuioſa, murique putres ebibebant imbres ex ſtillicidijs cadentes, cum ſubito compagibus ſaxorum ſolutis corruerunt, magnamque vrbis partem nudam reliquere. Quod ſi caſus tantæ calamitatis ad hoſtium aures perueniſſet, actum erat iterum de Alama, multoſque per annos regni illius excidium immoratum fuiſſet. Ex illa murorum ruina tantus terror milites præſidiarios omnes inuaſit, vt ex deſperatione nihil iam niſi de fuga, & de vrbe deſerenda cogitarent. Sed bene quod Dei benignitas ducis mentem excitauit, atque, vt ait Poëta, duris vrgens in rebus egeſtas, & illud, Ingenium mala ſæpe mouent, & illud quoque, & labor ingenium miſeris dedit. Iubet itaque comes Tendillanus qua parte murus ingentem feneſtram patefecerat, conſutis lintheis prætendi muri ſpeciem, tam ſimilem vero, vt procul aſpicientibus nulla videretur eſſe differentia inter verum, & aſſimulatum. Et ne quis transfuga proderet hoſtibus quid intra vrbem accidiſſet, iubet diligentius portas, & poſticos cuſtodiri, ne quiſpiam temere intraret, & egrederetur, aut mœnia tranſiliret. Iubet interea partem muri lapſam ſubſtrui non opere tumultuario, ſed ex calce, & cementicijs lapidibus multo firmius, quam antea fuerat. Sæpe hoſtium exploratores venerant captantes ex occulto quid apud noſtros ageretur, ſæpe etiam excurſores equites, vrbem obequitabant, nunquam tamen ſenſerunt quicquam in ea parte murorum fuiſſe immutatum, non colorem, non ſpeciem, non quicquam aliud vnde ruina illa poſſet percipi.

Cumque rei pecuniariæ inter milites maxima eſſet difficultas, propterea quod ſtipendia ſuo tempore non ſoluerentur, neque de futura ſolutione certam haberent fidem, conuocatis omnibus dixit ſe habere pro certo, quod pecuniæ ad ſtipendia ſoluẽda iam eſſent a Celſitudine regia decretæ, ſeque non modo indies, ſed in horas ſingulas ſpectare illas, quare vt bono animo forent hortatur, polliceturque ſe daturũ interea non veras, ſed imaginarias pecunias, quibus inter ſe rerum venalium commercia exercerent, fidemque ſuam interponit vmbratiles illas pecunias veris ſe redempturum.

Ex charta igitur panucea fecit ſchedulas ſua manu, atque ſubſcriptione ſignatas, quibus imponit nomina, precium quantum quæque ſit valitura, quaſdam vocans nummos aureos, quaſdam argenteos, quaſdam æreos, & in vno quoque genere plures differentiæ, puta aſſes, ſemiſſes, trientes, quadrantes. Iubet vt nemo ſuppoſiticias illas pecunias recuſet. Ex illis ficticijs pecunijs ſtipendia militibus perſoluta ſunt, & per illas emptiones, venditioneſque factæ, tanta fuit Comitis autoritas, atque reuerentia. Idem quoque ſumptu ſuo in Alcala regia vrbe Pharon erexit, conſtituitque vt per noctem perpetem funalia arderent, quo captiui ex vrbe Granata elapſi fugam erigerent. Hoc anno Ludouicus huius nominis vndecimus Gallorum Rex Ambaliæ diem ſuum obijt. Cui ſucceſſit Carolus octauus. Hoc eodem anno Ioannes Luſitanorum Rex animaduerti iuſſit in ✠ ✠ Vergancenſem Ducem, de quo ſuſpicio erat cum alijs ex eiuſdem regni nobilibus in Regis necem coniuraſſe. Tres illius fratres in exilium miſſi, Luſitanorum Comeſtabilis, & ✠ ✠ Comes Pharius, & Aluarus a Luſitania, qui poſtea fuit Hiſpaniarum Regis & Reginæ ſenatus princeps.

ÆLII ANTONII NEBRISSENSIS HISPANARVM ATQVE HIPANIENſium rerum hiſtorici Decadis Secundæ liber Tertius. De Ruſcinonis & Cerretaniæ comitatu reddendo, & legationbus hinc inde ea de re miſſis.

Caput Primum.

LVDOVICVS, de quo in fine libri ſuperioris diximus, cum moreretur, teſtamẽto ſuo iuſſit, Ruſcinonis, & Ceretaniæ comitatus Ioannis Tarraconenſium Regis hæredibus reſtitui. & qui viuens Ioanni viuenti, neque illo vita functo Ferdinando filio hæredi redddendum curauit, idem morti proximus conſcientia teſte coactus legitimis dominis reddi iubet. Fidemque publicam ſoluens, mittit literas ad eos, qui arces præſidio tenebant, vt transferrent poſſeſſionem in illos, quos Rex & Regina Hiſpanorum Principes nominaſſent. Interim Ludouicus moritur, quibus negocium demandatum erat accepto nuncio de Regis morte, executionem differunt, quoad Carolus Rex Ludouici ſucceſſor conſuleretur, an quicquã noui ea de re vellet decernere, qui per literas iubet, executionem teſtamenti, & reſtitutionẽ illam debere protelari, quoad de integro eadem de re deliberaretur quid fieri iure deberet. Mittitque oratores ad Regem & Reginam, qui patris obitum, & ſuam in regnum Galliæ ſucceſſionẽ nunciarẽt, dicerentq; ſibi gratam fore ſocietatẽ, atq; amicitiã maiorum ſuorum cum Hiſpanorum Regibus ab antiquis temporibus obſeruatam, & vt ipſi quoque, ſi ipſis videretur, inuiolabiliter obſeruarent. Cui legationi a Rege & Regina reſponſum eſt, ſe dolere, atque ægre ferre obitum clariſſimi Regis patris ſui, tum quod erat amicus, atque fœdere ſibi coniunctus, tum etiam quod erat vir bonus, atque ſociorum, & amicorum ſocius, & amicus, & quod magis in Rege laudãdum eſt, iuſtus, ac timens Deum.

Quod tamen cum relinqueret filium, qui patris mores imitaretur, amicoſque & ſocios conſeruaret, atque in officio retineret, eo nomine ſe gaudere dixerunt, ſeque breui miſſuros legationem oratorum, qui partim de obitu patris Regem conſolarentur, partim congratularentur illi de noua regni ſucceſſione, ſimul etiam, vt antiquum fœdus cum illo renouarent, & vt quod pater moriens de Ruſcinonis, & Ceretaniæ comitatibus legauerat, executioni mandaret. In hæc verba oratores dimiſſi redierunt. Nec multo poſt miſſi legati duo, Ioannes Riparius vir domi, & militiæ inſignis, & cum eo Ioannes Arius vnus ex regijs ſenatoribus, & qui poſtea fuit Epiſcopus Segobienſis, qui cum literis, & mandatis, ſimul etiam & publicis inſtrumentis, atque facultate faciendi omnia, quæ Regis & Reginæ nomine facienda eſſent. Erat eo tempore Gallorum Rex Turoni, quas noſtro tempore vocant turres in Turonia, quo cum veniſſent, publice legatio expoſita eſt, atque omnia peracta, quæ in mandatis habuerant. Ad quam legationem Rex ex ſcripto reſponderi iubet, ſibi omnia eſſe grata, quæ Regis & Reginæ Hiſpaniarum nomine fuerunt expoſita. Quod vero ad Ruſcinonis, & Ceretaniæ comitatus attinebat, quia inde videbatur inſtaurandæ ſocietatis, & amicitiæ fundamentum pendere, reſpondet ſine vlla condicione ſibi placere fœdus cum Hiſpanorum Regibus, quemadmodum a maioribus ſuis ſemper fuerat percuſſum. De comitatibus vero Ruſcinonis, & Ceretaniæ reddendis ſibi non conſtare quo iure poſſideret, atque ſi e poſſeſſione cedendum ſibi foret, aliam rationem futuram cum Hiſpanorum

Regibus

Regibus, eorum ſcilicet, qui Caſtellæ appellãtur, atq; aliam cum Tarraconenſiũ Rege, qui per Reginam coniugem Hiſpaniæ dotalis regno ſucceſſit. Quare ea de cauſa di-cit ſe miſſurum legatos viros bonos, & legum, iuriſq; peritos, qui cauſam omnem cum Hiſpanorum iure conſultis diſputent, atq; decidant, quid vtriq; parti ſit faciendum, quo minus antiquũ fœdus inter Hiſpanos, Galloſq; violetur. Hoc reſponſo noſtris ora-toribus dato, quia videbant negocium, cuius cauſa venerant, in longũ tempus differri, neq; unquam habiturũ eſſe finem, ſtatuunt conteſtari Regem ipſum, regiumq; ſenatum, atq; illius regni triplicem virorũ ordinem, vt quoniam per ipſos ſtaret, quo minus an-tiquum fœdus, & Hiſpanorum, Gallorumq; ſocietas inſtauraretur neq; iuſtam eſſe cau ſam, cur rei effectus impediretur, immo prætextum non reddendi cõmitatus illos, quos iure diuino, & humano reddere tenebantur. Igitur coram omni populo, atq; imprimis ipſius Regis procuratoribus obteſtati ſunt ipſum cœli numen, & ſi vſquam iuſticia eſt, & mens ſibi cõſcia recti, deinde ipſum Regem, atq; alios omnes, qui partem aliquã pu-blicę gubernationis ab illo acceperant, vt quicquid detrimẽti ex ea cauſa alterutri regno accidiſſet, in caput illorum recideret, qui tantorũ malorum occaſionẽ dederint. Simul etiam obteſtati ſunt reum fore mulctarũ, quæ ſunt fœderis violatoribus impoſitæ, præ-ter iuris iurandi contemptam religionem, quæ ſolum Deum habet vltorem. Ad hanc oratorum conteſtationẽ Gallorum Rex iubet reſponderi illud idem, quod antea reſpon-derat, cum primum ea de re fuerat poſtulatus, ſe velle & quidem libentiſſime ſtare pactis conuentis, & antiquo fœderi, quod maiores ſui pepigerant cum Hiſpanorum Regibus, illis tamen quos appellant Caſtellanos, Ruſcinonem vero, & Ceretaniam, quæ Gotha-laniæ prouinciæ erant contributa, non pertinere ad Caſtellam, cum qua fœdus ab an-tiquo percuſſum erat. Nihilominus tamen ſe miſſurum legatos pollicetur, qui in ipſius Regis & Reginæ curia quæſtionem illam diſceptent decidantq;, atq; deinde fœdus fan-ciant, atq; confirment. Atq; ita oratores infecto negocio, cuius cauſa venerant, dimiſ-ſi ſunt, atq; a Rege digreſſi redierunt.

Oratores a Gallorum Rege dimiſſi cum reſponſo dubio de confirmando fœdere.

Caput. II.

GALLORVM Rex reputans ſecum ex reſponſo, quod Hi-ſpanorum Principum oratoribus dederant, nihil aliud ſequi, quam in-ter duos potentiſſimos Reges diſſidium in vtriuſq; regni perniciem, tentauit oratores placare muneribus, atque imprimis Ioannem Ripa-rium, qui legationis erat Princeps. Nam cum illa fœderis antiqui renouatio fauorabilior eſſet Gallorum Regi, propterea quod in regni nouitate non dum regnandi fundamenta iecerat, multaq; reſtabant illi peragenda, vt tu-to regnare poſſet, rogabat illum, vt apud Regem & Reginam ſuum illud reſponſum, quod dederat, leniret, interpretareturq;, vt qui nihil aliud magis cuperet, quam illorum beneuolentiam ſocietatemq;. Et quod de Ruſcinone, & Ceretania reſponderat, in bo nam partem acciperent. Et quoniã cum Rege & Regina gratia, & autoritate tantum valeret, laboraret, quemadmodũ fœdus illud inſtauraretur, atq; pro virili ſua parte inter vtroſq; Principes autor eſſet pacis. Et quo magis illum oppigneraret, mittit laborati argenti tot vaſa, quibus abaci plures inſtrui poſſent. Et per ſtructorem ſuum, qui ar-gentum illud detulerat, rogabat, vt munuſcula ſua non ſperneret, ſed tanquam pignus

& monumentũ amoris ſui erga illum ſeruaret, daturus multo plura ſi rem inchoatã perficeret. Ioannes Riparius reputans ſecum id, quod futurũ erat, nunquã fœdus illud bona fide percutiendũ eſſe, remq; eo venturam, vt non bono & æquo, ſed armis decernenda foret, noluit Regis munera accipere, non ſuperbia, aut quod Regem contemneret, ſed ne vllum beneficium apud ſe maneret ab illo profectum, cum quo publicas inimicitias paulo poſt exerciturus eſſet. Hoc gallorum Rex ægerrime tulit, neq; potuit vincere oratoris contumaciam, quamquã iterum atq; identidem miſiſſet rogatum, ne munera ſua ſperneret. Rex & Regina cum ex reſponſo Gallorũ Regis intellexiſſent, rem omnem ad arma ſpectare, mittunt cohortes ad Gothalaniæ & Ruſcinonis, & Ceretaniæ fines, inciperéq; iubent, ex ea parte bellum inferre Gallis. Pendebant adhuc ex alia parte inimicitiarum cauſę, quod Gallorum Regis ex ſorore Nauariæ Regina neptis, quã Hiſpaniarum Regina cupiebat Matrimonio iungere Ioanni primogenito ſuo Principi, cauſata ætatum diſparilitatẽ, nupſit Ioanni Labritenſiũ domini filio, natione & animi affectu Gallus erat, neq; dubiũ, quin bello Gallico inchoato Gallũ ſequeretur, atq; per Nauarię fines daret Gallis aditum in Hiſpaniam hoſtiliter penetrandam, viſum eſt Regi & Reginę, atq; belli gerendi conſilio præfectis occupare, pręſidioq; munire in ipſo Nauarię regno caſtella, & munitiones aliquas, quæ pro illis ſtarent. Munierunt itaq; Tutelam caſtellum arte, & natura firmiſſimum, atq; finibus cuſtodiendis præſidia diſpoſuerunt, ne dum Ruſcinonenſe Ceretanumq; bellum gereretur, aliquid detrimenti ex ea parte Hipania acciperet.

Rege & Regina abſentibus bellum cum Mauris per Hiſpanos proceres continuatur. Caput. III.

QVAMquam Rex & Regina cum eodem hoſte duobus maximis bellis eſſent impliciti, altero Ruſcinonẽſi pro vendicando comitatu, quem amiſerant, & altero Nauarienſi, quod putabant ereptam ſibi partem illam Hiſpaniæ, quam ex corpore auulſam dotis nomine, pro certo habebant, in ſuum corpus reditură, magis tamen ſtimulabat illos, quod bellum cum Mauris inchoatum intermittebatur, atq; refrigeſcebat. Et ne duces, per quos bellum poſtea erat gerendum, longa deſidia torpeſcerent, ſcribunt, atq; per literas hortantur illos, vt aliquid agant interea, quod ad bellum poſtea gerendum conducat, vtq; agrorũ populationibus, & incendijs intendant, neq; hoſtes in pace quietos eſſe ſinant. Proceres itaq; Hiſpani ſe ipſos inuicem hortati cum quam maximis poſſunt copijs Cordubã conueniunt, atq; inde profecti Antiquariæ campos petunt. Vbi exercitu luſtrato cenſa ſunt equitum ſex millia, peditum vero ad millia duodecim. Qui omnes vno omnium conſenſu belli gerendi maximos duces deligunt Magiſtrũ militiæ diui Iacobi, & Marchionẽ Gaditanũ, & Alphonſum domus Aquilarię dñm. Qui tres exercitus in cohortes diſtribuunt, & quid cuiq; ſit agendũ ordinant, caſtra nebulonibus & ſcortis, alijſq; impedimẽtis purgant, partes exercitus priores ſortiuntur domus Aquilariæ dñs, & regij miniſterij præfectus, & Portucarrerius Palmẽſis comes, & pretorianarum cohortium præfecti Ioannes Almaraz, & Ioannes Merulus. Poſteriores vero Commendatarius maximus a Calatraua militiæ cum Aſindenſium, & Aſtygitanorum, & Carmonenſium ducibus. Medias vero partes obtinebant Magiſter militię diui Iacobi, & Marchio Gaditanus, & Martinus a Corduba, & Ferdinãdus Carillus. Hi tres cohortiũ pretorianarũ duces, exercitib⁹ hunc in modũ ordinatis, cãpos Malacitanos populabundi inuadunt. Ex equitibus certis in locis præſidia diſponunt, ne pedites

dum ſata, ſegeteſq;, & meſſes ſternunt, dum vineta, oliueta, ficeta, atq; aliorum generum arboreta ſuccidunt, aliquid detrimenti paterentur. Hoc imprimis factum eſt in agris ad Aloram adiacentibus. Hoc deinde ad Choini, & Cazarabonellæ, & Sabineti, & Cartimę vallibus, quibus in locis non defuerunt equitũ, peditũq; pugnæ tumultuariæ, ad Cartimam præcipue, vnde pro hortorũ ſuburbanorũ defenſione equites cum peditibus, ex caſtello erũpentes cũ priori exercitu noſtro auſi ſunt pugnã cõſerere, ſed tandẽ repreſſi, caſtelliq; muris impacti hortorũ defenſionẽ, ſuburbanaq; ædificia hoſtibus diripiẽda reliquerũt. Inde in Pupianę agros, arboretaq; pergẽtes paria fecerũt ad Alauẽdinũ vſq;, cuius incolæ cum ducibus paciſcebãtur ſe daturos captiuos omnes Chriſtianos, quos in vinculis habebant, dum modo arboribus parceretur, feciſſentq; duces, niſi quod arborũ ſucciſores per agros ſparſi iam prope omnia corruperant, in humumq; deiecerant. Pars quoq; exercitus trans Cartimitanos mõtes traiecta in Pupianæ, & Churianę, & Tympanitidis turris agris quicqd frugiferũ inuẽtũ eſt ferro, igniq; vaſtauit. Dum hęc intra regni Granatenſis viſcera gerebãtur, claſſis ex Hiſpali, & Alindo e regione ad Malacam ad noſtri maris oram maritimã acceſſerat omni genere cõmeatus onuſta, vnde refocillatus exercibus tota belli moles in Malacitanos cãpos incubuit, omnia diſturbat, nihil relinquit intactum ex ijs, quæ agri procreãt, quæ boues arãt, quæ homines ædificant, omnia, inquã, humi ſtrata iacent, totumq; negocium intra dies quadraginta peractum eſt.

Inde in Antiquariæ prata redierunt intra dies illos quadraginta, atque inde domum quiſque ſuam repetit, admoniti tamen prius omnes, vt ad certum tempus, locumq; conuenirent, vt cum Rege, quem breui vẽturum eſſe expectabant, Granatenſes agros populaturi redirent, ſimul etiam vt Alamę penarium, quod iam exhauſtum eſſe putabatur, omni commeatus genere inſtruerent.

Rex & Regina Turiaſſonam ad Taraconenſium conuentum per agendum proficiſcuntur: Caput. IIII.

DV M hæc in partibus diuerſis aguntur, Rex ex Bætica, & Regina e Bardulorum finibus profecti Victoriam eodem tempore cõuenerunt. Et quia inſtabat dies Turiaſſonę celebrandus erat Tarraconenſium conuentus iam pridem' inſtitutus, Rex & Regina ſimul eodem peruenerunt. Conuenerunt præterea omnes regni primores, ciuitatumq;, & municipiorum procuratores partim ſponte ſua, partim euocationibus admoniti. Pro Rege & Regina fiſci procuratores in conuentu propoſuerunt ærarium regium, & pecunias regijs ſumptibus decretas exhauſtas eſſe, impendere quòque multa, quibus opus eſſet ad bella, quæ neceſſario gerenda erant cum Gallorum Rege pro Ruſcinonis, & Ceretaniæ comitatibus, cum Mauris pro Granatæ regno vendicando, & vnde ſtipendia ſolui poſſent prætorianis cohortibus, ſine quibus regni ſumma conſtare non poteſt. Procuratores quoque ciuitatum, & populorum detulerunt querelas ex iniurijs a potentioribus illatis, & legibus in iudicio non ſeruatis, & fori conſuetudine obſoleta. Succreſcebantq; in dies negocia, quæ non videbantur finem habitura, & bellum cum Mauris inchoatum ex populationum intermiſſione redintegrabatur, quæ ſuperioribus annis per Aprilem menſem fieri conſueuerant, qui iam maiori ex parte lapſus erat. Statuunt itaque curialia illa negocia, quæ ſuboriebantur, in aliud tempus differre, conuentumque illum tantopere expetitum incipiunt ſoluere. Cumque duo maxima bella iam inchoata eſſent, alterum cum

Gallis, & cum Mauris alterum: cœptum eſt in ſenatu regio deliberari, vtrum potius exequerentur, nam, duo maxima bella ſimul adminiſtrari poſſe, non videbatur.

Regina, quæ nihil magis præ oculis habebat, quam Mahumeticum nomen ex vniuerſa Hiſpania tollere, Bæticamq; prouinciam ex Limitanea mediã facere, huic bello intendendum eſſe dicebat. Rex vero pro Ruſcinonis, & Ceretaniæ comitatu retinendo potius laborandum eſſe, quanto iuſtius videbatur, ſua repetere, quam inuadere aliena.

Simul etiam dicebat, ſemper fore occaſionem Mauros bello laceſſendi, at Gallos, nulla vnquam fuit maior, cum Rex puer, & ſub tutoribus eſſet, multiſq; in regni nouitate negocijs implicitus. Pro vtraq; parte non deerant rationes, vtrum bellum foret proſequendum, ſed cum omnes cernerent Reginam tanto belli contra Mauros gerendi ardore inflammatam, pleriq; illius ſententiæ acquieſcebant. Sed ne omnino videretur voluntati Regis aduerſari, hanc rationem excogitauit. Quid? inquit, o coniunx dulciſſime ſi Deo iuuante vtrumq; poteſt fieri, partiamus copias, tu cum tuis Tarraconenſibus, & Valentinis, & Cathalanis, & Hiſpanorum, Caſtellanorũq; aliquot cohortibus Gallicum bellum procurato, ego bellum cum Mauris tanto ſumptu, & impenſis, & laboribus inchoatum proſequar. In hanc Reginæ ſententiam vtraq; pars pedibus, manibuſq; abierunt. Rex ad peragendũ Turiaſſone conuentũ manſit. Regina vero Bæticam verſus iter tendit, quã Petrus Mendoza Cardinalis Hiſpanus eſt proſecutus, qui cum Toletum aduentaſſent, Toletanus Clerus Cardinali obuiã proceſſit, atq; illũ admonuit, vt conſuetudinẽ ab antiquis tẽporibus obſeruatã nõ perturbaret. Ea erat, vt cũ primũ illius eccleſiæ Antiſtes vrbem ingrederetur, ſenatores, & equites, & ex ciuibus nobiliſſimi, & legum, iudicijq; adminiſtri illum equo, aut mula, aut alio vehiculo inſedentem pedites ſtiparent, atq; in templũ vſq; deducerent, vbi ſtipite crucis adorato in templi adyta penetraret. Regina intelligens negocium, quod agebatur, Cardinalem pompã illam recuſantẽ rogat, vt munus ſuum exequatur, atq; per ipſam non eſt, quo minus conſuetum morẽ non perturbet. Abſit a me, inquit ille, o Regina omnium, quęq; fuerunt, clariſſima, vt aliquis honor ſit mihi alius potior, quam, vt liceat Celſitudini tuæ præſtare obſequium debitum, & a tuis ſubditis exhiberi conſuetum. Et quæ poteſt eſſe perniciosior conſuetudo, quam quæ faciat me minus obſequentem illi, cuius munere mihi conſtat quicquid habeo, quicquid poſſideo, frangatur itaq; potius inepta hæc conſuetudo, quæ iubet me ingratitudinis crimen incurrere, quã, vt quiſpiam poſſit dicere, quod Cardinalis Hiſpanus vel vno tẽporis articulo fuerit Regina ſui honoris autore vno gradu ſuperior. Quod ſi opus eſt, in huiuſmodi rebus conſuetũ morẽ obſeruari, aliud tẽpus erit, in quo ſine mea ignominia, & pudore poſſit hæc ciuitatis conſuetudo retineri, & ſimul hoc dicens regalis mulę habenas prenſat, atq; in vrbis portas agit. Tres igitur dies, quibus reſurrectionis dominicæ Paſcha celebratur, Toleti feriatos ducunt. Quarto deinde die iter in Bæticam continuatur, in Oretaniamq; tandẽ perueniunt. Luſtratiſq; Menteſa, Biacia, Vbeta, Caſtulone, & Andugaro, vrbibus deprauatos illarum ciuitatum mores emẽdauit, talos, & taxillos, teſſeras, pyrgos, turriculas, fritillos, atq; huiuſmodi fortunæ ludicra, aleatoreſq; omniũ generum ſuſtulit, atq; in alea ſe exercentes a prętoribus, & iuſticię adminiſtris animaduerti grauiter iuſſit. Mirum dictu quod breui tempore vix reperiebãt, qui, ſe uidiſſe, talis quempiã ludere, diceret, cũ antea in cauponis, in popinis, in tabernis, in cellarijs vinarijs nullus eſſet ludus frequentior. Inde Cordubam Regina proficiſcitur, quo iuſſerat conuocari omnes, qui ſuperioribus annis ad bellum hoc gerendum vocari conſueuerãt, & poſtea nomina ſua dederunt.

Rex Turiaſſonę in conuentu manet, & Regina Cordubam proficiſcitur, & Alora capitur.

Caput. V.

REX, qui Turiaſſonę ad conuentum peragendum manſerat, cum vi-
deret ſe nihil proficere in eo, quod poſtulauerat ſuppetias ad bellū pro
Ruſcinonis, & Cerretaniæ comitatu vendicando, intelligens in bellum,
quod Mauris inferendum erat, præſentiā ſuam deſiderari, deſerto con-
uentu Cordubam ad Reginam proficiſcitur, quo iam Hiſpanię proce-
res conuocarat. Machinas quoq; oppugnatorias, & ſulphuraria tor-
mēta parari iuſſerat a Gallia vſq; & Germania machinarijs accerſitis. Erat pręterea ve
hiculorum tanta multitudo parata, quanta opus erat ad onera importanda, tum cōmea-
tus, tum machinarū, & quia Rex non putabatur eſſe venturus, Regina Cardinali rei mi-
litaris ſummā cōmēdat, ducēq; maximū creat. Sed cum Rex ſuperueniſſet, omnia con
ſilia ſunt immutata, cœptūq; denuo cōſultari, quod belli genus inchoandū eſſet. Alij
dicebāt inſiſtendū eſſe in eo quod ſemel inceperāt, in agrorū ſcilicet populatione, paſcuo-
rum direptione, vicorū, villarumq; vaſtatione: quę iam hoſtes ad ſummā prope inopiā
redigerant, atq; adhibita noſtri maris acriori cuſtodia, & affinibus prouiſo ne quid ali-
menti ad eos perueniret, vt res breui conficeretur, nihil aliud opus erat, quam, vt interio
res agri vaſtarentur. Alij dicebāt genus illud hominū non eſſe, quales cæteri ſunt mor
tales, ſed tenui victu, nullo vini vſu inediæ, & ſitis, frigoris, & caloris, & aliarū naturæ
iniuriarū pacientiſſimi, & qui huiuſmodi eſſent, longā obſidionem paſſuros cum longo
obſeſſorum diſpendio. Rex & Regina rationibus, quę pro vtraq; parte referebātur per
ſpectis, Aloram imprimis debere obſideri cenſent, propterea quod inde plura nocumēta
noſtris finibus ingruebāt, & capto oppido tutius inde poterant regni illius interiora va-
ſtari. Poſſe autē facile capi, non erat dubiū, conſiderata Maurorū, & munitionis fragili
tate, & machinarū numero, & magnitudine. Et ne conſiliū hoc Aloram petendi ad ho-
ſtes perueniret, ſecreto paucis cōmunicatū eſt, atq; rumor in vulgū ſpargi iuſſus, quod
tota belli moles in Loxam parabatur, neq; enim putabant Aloram poſſe vllis viri-
bus expugnari. Igitur cohortes more ſolito ordinatæ, ſimulantes, atq; prędicantes ſe
Loxam petere, ſubito in ſuburbanis Aloræ conſederunt. Oppidani trepidantes nihil
omittunt, quod ad ſe tuendos pertineret. Rex machinas certis in locis diſponi iubet, tur-
res, & muros ſaxeis orbibus tundi, neq; ceſſatū eſt a tormentorū luſu, quoad turres duæ
cum parte muri intercepta repente corruūt. Interea Mauri citra murū, qui ceciderat, ten
tarunt alterū ducere, ſed ſagittis, & ſtlopetis, & minorū machinarum ictibus repulſi, non
potuerunt opus perficere. Sed attoniti, & amētes defenſione deſerta præſidē ſuum hor-
tantur, conteſtāturq;, vt ſe, atq; oppidum quā meliori poſſit cōditione Regis miſericor
diæ dederet. Iamq; parabatur oppugnatio ea parte, qua muri, turreſq; ceciderāt, iam plu
tei, & ſcalę: iam arietes, & teſtudines: iam turres ligneę, ciconęq; muris admouebantur,
cū tres Mauri perfugæ ad Regē veniunt, quo in ſtatu ſint hoſtes narrāt, ſi vita, & bonis
mobilibus donent, nullā eſſe morā, quin ſe, atq; oppidū dedāt pollicētur. Rex per inter-
pretē iubet oppidanis conditionē ſe dedendi, illi præſidē, velit, nolit, deditionē facere com
pellunt. Captum eſt oppidum. XI. Kl. Iulias. Anno Chriſtianæ ſalutis. M. CC-
CC. LXXXIIII. Chriſtiani captiui, qui erant in oppido a Rege ſunt redēpti.
Fanū quod erat hoſtiū Mezquita in honorem, atq; nomē diuę Matris Dei incarnatio-
ni dominicæ dedicatum. Præſidium oppidi cum ducentis equitibus totidemq; pe-

ditibus armatis Ludouico Portucarrerio Comiti Palmenſi commendatum eſt. Murorum, turriumqꝫ ruinæ inſtauratæ. Mauri ſub fide publica iuſſi abire, quo vellent.

Cartimitanæ vallis populationes, & ad Cazarabonellam clades accepta, & Caietani Comitis occiſio. Caput. VI.

CAPTA Alora Rex iubet inde caſtra moueri in vallem Cartimitanam, præmittitque Gaditanum Marchionem cum parte exercitus, in qua fuerunt equitum duo millia, peditum vero par numerus. Cui vallem ingreſſo incolæ oppidi Alozainæ occurrunt, ſe, atqꝫ omnia ſua bona profitentur velle Regi dedere, modo recipiat eos in fidem, atque tutelā ſuam. Marchio negocium ad Regem refert, Rex reſpondet, vt illos ſuſcipiat, fidemqꝫ publicā nomine ſuo cum illis interponat, modo ſtent promiſſis de fidelitate, & obſequio Regi præſtando. Rex cum vniuerſo exercitu in eiuſdem vallis oppidum munitiſſimum Cazarabonellam tendit, quam obſidione, quam poteſt arctiſſime cingit. Equites ex oppido erumpentes inter prædiorum ruſticorum macerias, & diuerticula nota cum noſtris locorum ignaris tumultuarias pugnas conferunt. Cadunt ex noſtris complures non magno hoſtium detrimento. Cohortium præfecti videntes ſuos extra ordinem palantes, fuſoſqꝫ imprudenter ruere, iubent canere receptui, minuſqꝫ audientes, atqꝫ nimio pugnæ ardore inflammatos, reducere in ordines cum vellent, & ipſi quoqꝫ in idem periculum incidere. Atqꝫ imprimis Guterius a ſepto maiori Caietanus Comes, qui dum ſuos colligit, atqꝫ in ordinem reuocare nititur, ex ſagitta lethale vulnus accepit. Agebat annum ætatis quartum & vigeſimum, dederatqꝫ ſui magnum ſpecimen, qualis futurus eſſet vir, cum in adoleſcentia fuerit iuuentutis facile princeps. Fuit eius mors cunctis lachrymabilis, ſed præcipue Regi & Reginæ, non ſolum propterea quod in ætatis flore generoſus adoleſcens cecidit, ſed quia inſtantis belli ſucceſſum retardauit. Nam & ex eius morte hoſtibus accreuit animus, & noſtris imminutus eſt, tantaqꝫ fuit vnius hominis iactura, vt qui paulo ante ſe dediderant, ſtatim rebellarint, & qui ſe dedere parabant, deditionem facere recuſauerint.

Facta eſt tamen nihilominus agrorum vaſtatio, ita vt per totam vallem Cartimitanam colligēdæ frugis nulla ſpes relinqueret. Cūqꝫ omnibus viſum eſt, per id tēporis nihil reſtare, quod agi poſſet, placuit domū reddire, & ipſo quidem Rege non aduerſante. At Regina, quæ tota pendebat ex ſpe, atqꝫ nuncio rerū, quæ in exercitu agerentur, noctesqꝫ & dies non ceſſabat mittere arma, cōmeatum, pecunias, & alia, quæ ad bellū proſequendum videbātur neceſſaria, cum audiſſet Regē cum omni exercitu redire, iamqꝫ in Antiquariæ campis caſtra metatū, mittit literas cū mandatis ſcribens, ſe mirari cum anni tempus adhuc ſupereſſet, in quo aliquid agi poſſit, cur rei bene gerēdæ occaſionem relinqueret. Et quādo exercitū haberet paratū, & machinas, & alia omnia, quæ ad bellum continuandum erant neceſſaria, aut Granatenſes agros popularetur, aut oppidum aliquod obſideret, aut aliquid inueniret, in quo milites exerceret, ne longa inertia torpeſcerent.

Puduit Regem, atqꝫ proceres in ſtudio belli contra nominis Chriſtiani hoſtes gerendi ſuperatos fuiſſe a Regina. Turbatiſqꝫ iam ordinibus, atque militibus ex parte dimiſſis, cohortes reuocant, in ordinemque reducunt, atque in Granatenſium agros redeunt, & quod ex ſuperioribus populationibus relictum fuerat, vicorum, & villarum arbores, frugeſqꝫ ſuccidunt, domorum, tectorumqꝫ ædificia demoliuntur.

Dilarumqꝫ oppidum ad radices niuoſi Montis poſitum, & Vrigarum, & Aciliam in

ſuburbano Granatæ ipſius poſita direptioni exponunt. frumenti,atq; panici areas comburunt,molas aquarias, partim longinquas,partim vrbi proximas diſturbant. Et,ne ex vrbe erumperent,qui in populatores agrorum, arborumq; ſuccisſores graſſarentur, Rex cum cohorte prætoria contra vrbis portas duobus ab vrbe paſſuum millibus ſtetit,quo ad negocium confectum eſt. Ex alia parte Regina hortata fuerat,atq; rogarat Ducem a Methymna Aſindica,& Aegabrenſem comitē,vt dum Rex ad Granatā moraretur,non eſſent ocioſi,ſed hic contra Loxam, & ille contra Simonam hoſtium fines inuaderent. Qui Reginæ iuſſis obtemperantes pro virili parte, quæ illis contigit, nihil omiſſerunt,intactum,quod hoſtibus vſui eſſe poſſet. Atq; rebus vtrobiq; in hunc modum geſtis,recentem cōmeatum quinquies mille iumentorum vehes, quas Regina miſerat,Rex Alamam importari iubet, & pro Tendillano comite Guterio Patellano præſidio vrbis ſuppoſito Cordubam petit cum integro exercitu, quoad Regina conſuleret,nunquid vellet opus aliud incipi,antea quam in domum quiſq; ſuā dimitteretur.

Septinilum oppidum expugnatur,& Arundenſes campi vaſtantur,atq; Rex & Regina Hiſpali agunt hyemem.

Caput. VII.

AT Regina,cui nullū tempus erat gratum,ſiue iucundū,quod non in bello cum Mauris conſumeretur, & cur,inquit, hæc anni pars vltima ſic præteribit iners,quo minus aliquid agatur? ſed quid potiſſimum ageretur non ſatis conſtabat,viſumq; eſt tandem pleriſq; omnibus,Septenilum oppidum cum caſtello in finibus vtriuſq; regni poſitum debere tentari, quo expugnato, & fines noſtri ex ea parte pacabantur, & hoſtium interius fierent anguſtiores. Igitur Rex cum exercitu cohortibus, quemadmodum ſuperius dictum eſt, ordinatis e Corduba profectus Marchionem Gaditanū cum duobus equitum millibus,& conuenienti peditatu præmittit,qui, vt fieret certior,quo in ſtatu oppidani eſſent, curauit ex paſtoribus, & ruſticis aliquos comprehendi, a quibus accepit, nullos eſſe hoſpites,ſed Caſtelli tantum incolas, & habitatores, qui tamen putarentur ad mœnia, munitioneſq; tuendas poſſe ſufficere. Fixis deinde tabernaculis, machiniſq; & tormentis ſuis in locis diſpoſitis, machinarij, & tormentorum præfecti opus ſuum aggrediuntur,perq; dies tres,nocteſq; continuas non ceſſant maioribus tormentis turres muroſq; quatere, minoribus vero intra muros ſaxeos orbes paſſim intorquere. Principio cum obſiderentur,cœperunt cum noſtris pugnæ ſimulachra conferere. Sed cum viderent ſe non eſſe numero pares,& ſagittarum ictibus,& ſtlopetarum glandibus ex paucis in horas pauciores fieri,ſtatuunt cōtinere ſe intra munitiones,portas oppidi non ſolum obſerant,ſed ſtructili opere ex lapidibus, & mortario claudunt.

Cumq; intellexiſſent parari oppugnationem,cui non poterant reſiſtere, cum viribus, & armis non ſufficerent,cœperunt de ſe dedendi condicionibus agere, quod facile impetrarunt,quoniam ex direptione præda tenuis erat, & non tanti æſtimanda, vt vel vno die tantus exercitus vno in loco immorari opportuerit. Iuſſi ſunt igitur ex condicione,vt bonis ſuis ſuffarcinati abirent,datis cuſtodibus,qui illos ad Arūdæ vſq; terminos deducerent. Rex oppidum ingreſſus murorum ruinas inſtaurare iubet, oppidi præſidium cum ducentis equitibus Franciſco Enriquez commendat,quos armis, & alimentis inſtructos relinquit. Ipſe cum exercitu,cohortibus ordinatis Arundam,quæ octo

milliбus paſſuum inde aberat, ciuitatem equis, & armis nobilem, & quæ illo tempore Aſindum, aut Aſtygitanam coloniã animis, & viribus æquabat, cõtendit. Potuiſſetq; vrbẽ obſidere, ſed quia inſtabat hyems, ſatius eſſe duxit, non tentare quod effici fortaſſe non poſſet, agros tamen & omnia prædia ruſtica, & vrbana populatus, demolitus eſt.

Rex itaq; ex Arunda, & Regina ex Corduba ad certũ diem Hiſpali conueniunt, vbi hyemem illã totam permanſerunt, non ſolum regni gubernationi proſpicientes, ſed etiam ad inſequentis anni bellum, quod erat cum Mauris continuandum, expeditionem parantes. Sed neq; limitanei, qui Alamę, & Alorę, & Septenili in prȩſidijs erant reiecti, fuerunt interea feriati, in fines hoſtium excurſiones cotidie, populationeſque faciebant, & quibus poterant in rebus Regi Mauro iuniori ſuppetias ferebant.

Hiſpanæ ſocietatis conuentus Orgazij agitur, in quo aureorum triginta millia per tributarios ſparguntur.

Caput. VIII.

SOCIETATIS Hiſpanæ non ſolum Alphonſus a Quintanilla, & prouiſor a villa Franca inuentores, quibus Rex & Regina auctoritate ſua curã demãdauerunt, ad omnia quę ad illã pertinerent ſed & procuratores hoc ipſo tempore inſtituerunt facere conuentũ. Cumq; de loco non conuenirent, omnibus tandem placuit eſſe Orgazium oppidum a Toleto diſtans Auſtrum verſus paſſuum millia circiter viginti. Conuenerunt eodem Dux a villa formoſa Regis frater Nothus, qui tunc dux erat maximus militum, illorum ſcilicet, qui ſocietatis Hiſpanæ ſtipendia merebant, & Alphõſus Burgenſis Conchenſis Epiſcopus, qui eodem tempore regij ſenatus erat princeps. Inter cætera, quæ in eo conuentu ex primoribus inſtitutis emendata ſunt, & de nouo ſancita, Alphõſus Quintanilla nomine Regis & Reginæ expoſuit, id quod omnibus erat notum, quam exhauſtum eſſet publicum ærarium, & res fiſci in quanta eſſet egeſtate, quot præterea ſumptus emergerẽt cotidie, qui nulla euitari poſſent ratione niſi totius regni ſummam perditum iri vellent. Quod ſi rem Hiſpanam ſaluam eſſe cupiebant, opus eſſe, vt non ægre ferrent, ſi per omnes Hiſpaniarum tributarios populos exactiones pecuniarię ſpargerentur. Cumq; de ſumma diſceptaretur, quantũ eſſet exigendum ad prȩſentẽ neceſſitatem ſupplendam, placuit aureorum ducalium triginta millia debere exigi, quibus opus erat ad perſoluendas iumentorum diurnas mercedes, ad inſtruenda armis, & alimentis oppida in medijs hoſtium penetralibus relicta, quibus imprimis proſpiciendum erat. A cȩteris autem rebus, quę videbanẽ imprȩſentiarum non ita neceſſarię, iuſſit Regina ſuperſederi, ne exactiones continuarentur, ſimul ve exigerentur.

Quod Ioannes Luſitanorum Rex Ducem Auiſeum patruelem ſuum occidit.

Caput. IX.

SVB idem tempus Ioannes Luſitanorum Rex Ducem Auiſeum patruelem ſuum propria manu confodit. Cauſa autem occidendi ex anno ſuperiori pendebat, quo tempore iuſſerat exerceri quæſtionem contra Ducem Guimaranenſem læſæ maieſtatis reum, quem damnatum iure capitali ſupplicio puniri fecerat, atq; illius fratres, & propinquos, amicos, & familiares exilio mulctari. Ex eo inquam tempore Ducis propinqui, & amici cœperunt minus familiares ſe Regi exhibere, obſequia conſueta, & debita minus obedire. Rex non ita

beneuolum ac familiarem ſe illis præſtare, inde querelæ, & detractiones, atq; in Regem maledicta paſſim diſſeminare. Non potuit Regem latere, quæ illi minus prouide in vulgus ſpargebant, patefacta eſt illi tandem coniuratio, aut certæ coniurationis ſuſpicio. Ea erat de Rege occidendo, deq; in eius locum ſufficiendo Duce Auiſeo, qui iam quaſi Rex ſalutabatur, ambiebatur, neq; immaturos honores adoleſcẽs imprudens abnuebat, iam ſe coli, obſeruari, atq; adorari patiebatur. Neq; deerant adulatores, hoc eſt blandi inimici, neq; Aſtrologi, et Mathematici, qui ex geneſeos horoſcopo illi regnum portenderent. Harum rerum factus certior Rex, qui alioqui adoleſcentem diligebat, quod frater illius erat patruelis, quod vxoris frater, quod adoleſcens annos vndeuiginti natus, ſecreto apprehendit illum, quaſi filium monet, ne aſſentatoribus credat, ne ſe decipi ſinat, ętatemq; ſuam conſideret, quæ tota pendet ex ſpe, cum pauca expertus nouerit. Sed cum ille in eiſdem artibus permaneret, Rex magnanimus in adoleſcentem ſuccenſus, non poterat iam iram a multo tempore diſſimulatam retinere. Cum igitur aliquando vidiſſet illum familiariter, vt ſolebat, cubiculum regium ingredientem, ſtricto pugione bis terq; petit, humiq; porrectum extendit, dicens. Siccine o proditor te putabas pro Rege tuo regnaturum. Nunc morere, atq; affer nuncium Guimaranenſi Duci, quo in ſtatu coniurationem ab illo inchoatam relinquas. Sæuitum eſt deinde in illius coniurationis ſocios, ſepultæq; ſunt conſpirationis illius omnes reliquiæ. Ad tanti facinoris nuncium, quem Rex & Regina Hiſpali acceperant, non ſunt facti penitus certiores, quo pacto res geſta eſt. Nam erant, qui dicerent, ducem non occiſum, ſed in vinculis aſſeruari iuſſu Regis, atq; de illo quęſtionem exerceri, quemadmodum de Guimaranenſi Duce Rex fecerat. Miſerunt itaq; legatos, qui Luſitani acerbitatem in Ducem patruelẽ ſuum temperarent, lenirentq;, ac ſuaderent, nullam vnquam de morte hominis cunctationem eſſe longam. Quod ſi iam de illo actum erat, nihilo minus Beatricem defuncti Ducis matrem ſuo nomine conſolarentur. Oratores fuerunt Enicus Manricus Legionenſis Epiſcopus, & Gaſpar Fabra ex Tarraconẽſi prouincia ordinis equeſtris vir nobilis. Qui quãquã apud Regem oratorio nomine functi non ſunt, alterũ tamẽ quod in mãdatis habuerũt, ſunt executi, atq; mortui Ducis matrẽ pro tẽpore, & pro materia ſunt conſolati.

Rex iunior ex Almeria fugatus ad hiſpanos ſe recepit, & frater illius iunior inuentus domi trucidatur.

Caput. X.

IN Superiori libro ſcriptum eſt, cauſam iunioris Regis dimittendi fuiſſe, vt cum ſeniore de ſumma regni certaret, vtq; mutuis odijs, cædibus ſe vterq; conficeret, & nobis inter ſe decernentes militarent. Sed multo aliter poſtea euenit, quam a principio putabamus. Et ſi enim inter patrem, & filium de principatu magna erat ſimultas, & quæ nullum eſſe habitura finem videbatur, maior tamen fuit ſuæ religionis amor, qui non paſſus eſt, auxiliares Chriſtianorum copias in alterius factionis partes admitti.

Quare iuniore Rege libertati ſuæ reſtituto, quia videbatur non ſibi, ſed libertatis autoribus regni culmen affectare, ex beneuolo ſuis factus eſt infenſior, neq; iam fidei quicquam apud ſuos habere. Sola Almeria, ſiue volens, ſiue nolens, in officio manſit, atque inde auxiliaribus copijs noſtrorum adiutus gerebat bellum aduerſus alterius factionis partes, quod ipſum fecit illum ſuis magis inuiſum. Interea Mauri cũ viderent, Regem

ſeniorem annis, & laboribus feſſum, rem bellicam negligentius adminiſtrare, alium ſibi ducem eligunt, ipſius Regis ſenioris fratrem Baadilum nomine, cui totius regni habenas commiſerunt. Hic cœpit ſolicitare Almeriæ ſacerdotes, quos illi vocant Alfaquies, atq; multa pollicitus per religionem ſuam rogare, vt ſibi viam aperirent, qua poſſent iuniorem Regem capere, quippe qui iam non Mahumeteus, ſed Chriſtianus erat, Chriſtianorumq; ſectator. Sacerdotes conditionem accipiunt, atq; ex potentioribus oppidanis alios ſibi adiungunt, tempus, locumq; conſtituunt, quo, & quando Baadilus ſit venturus

Venit itaq; cum equitatu, peditatuq; quanto ad rem perficiendam opus erat. Tradita eſt illi ciuitas. Rex iunior, cum quæreretur, furtim elapſus eſt. Frater illius minor in domo regia eſt inuentus, qui cum alijs eiuſdem factionis ſectatoribus cæſus, trucidatuſq; eſt. Atque ita ciuitas in poteſtatem Regis ſenioris venit, ſed coactus tandem eſt, ſe regni adminiſtratione abdicare, & Baadilus frater pro Rege ſalutatus, habituſque eſt.

ÆLII ANTONII NEBRISSENSIS HISPANARVM ATQVE HIPANIENſium rerum hiſtorici Decadis Secundæ liber Quartus. In ſequentis anni. M. CCCC. LXXXV. apparatus belli.

Caput Primum,

ETSI omne tempus illud, quo Rex & Regina Hiſpali fuerũt, fuit autem Semeſtre, conſumptum eſt in admidiſtratione reip. tum animaduertendo in eos, qui partem ſibi commiſſam negligentius adminiſtrarunt, tum in eos, qui ob ius dicundum repetũdarum poſtulabantur. In legationibus præterea audiendis, quæ a diuerſis partibus orbis mittebantur. Nullus tamen in aula principum frequentior erat ſermo, quã de bello, quod anno inſtanti, qui a natali Chriſtiano erat milleſimus quadringenteſimus octogeſimus quintus, gerendum erat. Hoc in ſenatu publico, hoc in illo ſecretiori, qui ad rem procurandam inſtitutus eſt, hoc in tota curia agebatur. Iam in locis publicis, in priuatis, in eccleſijs, in monaſterijs, in vijs, in plateis, in compitis, in tabernis, & popinis de nulla alia re ſermo oriebatur, quam de belli expeditione, quæ parabatur. Anno ſuperiori cum exercitus dimittebatur, omnes fuerunt admoniti, vt in annum ſequentem primo vere in procinctu armorum eſſent parati, atq; vt Cordubæ adeſſent iuſſi, hoc ſecundo, ac tertio in huius anni initio factum eſt.

Omnes ad prædictum tempus, locumq; conuenerunt, perinde ac iuſſi ſunt, & multo quidem quam antea inſtructiores. Iam machinæ, & tormenta ſulfuraria, & lignea per omnem hyemem parata erant. Iam carri & plauſtra, boues & iumenta conuenerant, neq; aliud deerat quam Dux, qui tantam belli molem moderaretur. Sed non defuit, nam ad præſcriptum tempus Rex & Regina cum omni ſexus fœminei prole regia, & ex regni primoribus, qui regiã curiam frequentabant, Cordubæ adfuerunt ad idus Aprilis. Exercitu in vnum locum congregato in tanta procerum totius Hiſpaniæ celebritate maius certamen erat de oſtentandis opibus, & potentia in corporis cultu, & ſumptu cotidiano, in culina, & penu omnium generum epulis vndecumque petitis, vt conuiuia

ſumptuoſiora pararent, quam de armorum cura quis pulchrior in armis appareret, quis equum mollius agitaret, quis curſu pedeſtri reliquis præſtaret. Rex & Regina per honeſtos, & religioſos viros procerum principes rogarunt, atq; obteſtati ſunt, vt ab eiuſmodi in ordinatis ſumptibus temperarent potiuſq; intra modũ, & parcius quam ſumptuarie permittũt leges ſe gererent, quã eos qui dignitate inferiores erant, malo exemplo corrumperent. Hoc Principes ipſi faciunt, imprimis vno, aut duobus ferculis in cœna contenti. Hoc reliqui proceres imitantur, aut ſi affluentius conuiuia exercere volebant, luxuriæ ſuæ pudebat plures adhibere teſtes. Mirum dictu omnes certatim frugalitati operam dare, modeſtius menſas ſtruere. Minores Abacos apponere. Exoletorũ numerũ minorẽ menſæ adhibere, eorũ, qui funalia per noctis tenebras præferrent, longus ille ordo ad duos, aut tres, vt multum reductus. Hic mos præferendi funalia per multos dies durauit. Fuit deinde inter belli duces contentio, vt inſtantis anni bellum inchoaretur. Omnibus fere placuit Malacam debere peti, neq; Regi conſilium diſplicuit. Sed, prius alia oppida expugnari, opus eſſe, quo tutius itinere terreſtri in caſtra commeatus importari poſſent, & pabulatores liberius per campos pabularentur. Tentatum eſt, caſtellum montis Frigidi furtim capi, ſi quo modo per tenebras id fieri potuiſſet, ſed fruſtra id tentatum eſt. Erant qui dicerent obſidendum eſſe caſtellum, ne quid a tergo relinqueretur hoſtile. Alĳ vero dicebant caſtellũ illud non eſſe tanti, vt tãtus exercitus in tam parui momenti materia deberet immorari. Placuit itaq; Regi, totã belli molẽ inde promoueri in maioris negocĳ oppidũ aliquod obſidẽdũ.

Cartima, & Coinum caſtella munitiſſima obſidentur, &
Benaniaquex oppidum diruitur.

Caput. II.

CVMQVE duo eſſent caſtella inter ſe proxima, quæ, ratio exigebat, debere oppugnari, anteaquam Malaca obſideretur, & proceres, atq; rei militaris periti duces, vtrum prius oppugnandum eſſet, inter ſe decertarent, Coinum, & Cartima ea erãt, quid prohibet, inquit Rex, quando copiæ ſuperſunt, vtrumq; caſtellum obſideri? Hoc placet omnibus, quia Regi placuit. Mittit itaq; Magiſtrum militiæ diui Iacobi, & Hiſpaniæ Comeſtabilem, & Alphonſum domus Aquilariæ dominũ, & Portucarrerium comitem Palmenſem, qui Cartimam obſidione cingant. Simul etiam ex alia parte Marchionem Gaditanum, & comitem Cluniẽſem, & Furtatum Mendozam, cum Cardinalis Hiſpani cohortibus, & præfectum Beticæ mittit, qui eodem ipſo temporis articulo Coinum obſideant. Rex ipſe in vtriuſq; caſtelli conſpectu medius caſtra metatur, vnde vtriuſq; obſeſſoribus quoties opus eſſet, poſſet auxilia ſubmittere.

Poſtridie eius diei obequitauit duo illa caſtella captans vbi commodius caſtra collocaret. Cartimitanæ vallis incolæ, quos anno ſuperiori intercedente Marchione Gaditano Hiſpanorum Regum obſequio ſe dediderant, deinde ad Coinum accepta clade rebellarant, nunc fortuna iterum mutata, eadem qua prius perfidia ſe iterum dediderũt caufati quod non in poteſtate ſua fuerit, in fide permanere. Benamaxichum vocabatur oppidum, quod huiuſcemodi dediticĳ incolebant. Quos Rex benigne allocutus, muneribuſq; affectos hortatus eſt, vt eſſent conſtãtes in obſequio, neq; ſe, vt antea fecerant, tam cito mutarent. Quod ſi minus poſſent facere, ſaltem ſe medios, atque ſequeſtres inter

vtroſq; ſeruarent,quo ad omnis illa regio in Chriſtianorum dicionem redigeretur.

Agros illorum interea & ſaltus,ſata,& arboreta ruſtica,& vrbana prædia iuſſit non attingi,neq; aliter tractari, quam ſi Chriſtiani eſſent, atque in hunc modum incolumes dimiſſi ſunt, atq; proinde fœlices, ſi condicionem oblatam ſeruare voluiſſent. Sed non ſteterunt promiſſis, factique ſunt multo quam antea deteriores, tum admittendo ſuos, tum arcendo noſtros. Quod vbi Regi compertum eſt, iubet oppidum oppugnari, expugnatumq; dirui, in viros,qui ex oppugnatione ſuperfuerant, paſſim ſæuiri, ex primoribus oppidanis octo ſupra centum patibulo ſuffigi. Cætera multitudo ex omni ſexu, & ætate ſub haſta venum data, atque in manubias redacta eſt. Quæ res quemadmodū Benamaxichi geſta eſt per interpretes iuſſa denunciari Cartimæ, Coini, Mundæ, & in caſtellis omnibus, & oppidis finitimis, per eoſdem quoque interpretes totius vallis incolas omnes admonuit,vt ſe Regis clementię dederent,neq; vellent vltimā experiri fortunam,atq; omnia perpeti,quæ victoribus in victos facere collibuiſſet. Benamaxitanorum exemplū poterat vicinos populos mouere,ſed illi nihilo ſecius perſtant, ſeq; pro vita,ac libertate tuenda periculis omnibus exponūt. Rex igitur partem exercitus, & tormentorum,ac machinarum ad eos mittit,qui Cartimam obſidebant, partē ipſe ad Coini obſidionem retinet. Coinum præter munitiones,quas arte, ac natura validiſſimas habet,vndiq; cinctum eſt arborum denſis, atq; confragoſis nemoribus, aggeribus, & macerijs ꝑruptas vias,incilib⁹ foſſis vorticoſos riuulos faciētibus,vt dificile ſit peruiū, niſi indigenis, & quibus itinerum diuerticula nota ſunt. Huic Rex iubet admoueri ſtationes,quā poteſt arctiſſime, oppidani quam longiſſime poſſunt a muris arcere. Hinc ab vtraque parte tumultuaria pugna conſerta, mox & ſtataria. Tum ſtationes fixæ roborantur. Tormenta,& machinæ ſuum opus exercent. Murum,ac turres extrarias crebris ictibus quatiunt. Neque ceſſatum a murorum concuſſione,quoad magna pars cum ſuis turribus cecidit,latuſque apertum hoſtibus reliquit.

Coinum fruſtra oppugnatur a noſtris, Gomeritis adiuuantibus Coinates, ſed tandem vtriq; ſe dedunt.

Caput. III.

EST in Mauritania hominum genus bellicoſum, qui non ſibi,ſed mercede conducti alijs populis bella gerunt,Gomeres appellant, nomen,vt videtur,deductum a Gomer filio Iapheth,de quo in libro Geneſeos,& in Paralipomenonis. Et niſi Ioſephus in antiquitatibus, & Hieronymus in Hebraicis quæſtionibus poſteritati Iapheth tribuerent incolatum Aſiæ, & nominatos a Gomer Iapheth filio primogenito ſcriberent fuiſſe cognominatos Galatas,qui proculdubio populi ſunt Aſiatici, videri poterant Gomeritæ,a Gomer filio Iapheth fuiſſe cognominatos. Sed hi, de quibus hoc in loco loquimur,non ad Gomer filium Iaphet, ſed ad Phuth filium Cham filij Noę referuntur, quibus partes Libyæ ceſſerunt habitandæ,quare hi Gomeritæ non a Gomer filio Iapheth,ſed a Phuth filio Cham, ſunt cognominati Phutei. Ab his Gomeritis, quos diximus Lybiam incolere, appellatur noſtro tempore Velez la Gomera, & vna ex quinq; inſulis fortunatis la Gomera Eo igitur tempore,quo obſidebatur Coinum,ingens multitudo Gomeritarum, quos diximus Mauritaniam incolere,fretum Herculeum traiecere, non tam vt ſtipendia inter ſuos mererent,quā amore religionis inducti. Et Mundę,quod

diximus

diximus caſtellum Coino proximum, conſedere, captantes occaſionem obſeſſis Coinatibus ſe addere ſocios. Id quod Regem noſtrum non latuit. Nam quid potuit latere vni tantum obſidionis curæ inuigilantem ne quiſpiam ingrederetur, aut egrederetur?

Quare cuſtodijs alios cuſtodes adhibuit, excubias extra caſtra per tramites, & diuerticula ſemper habuit. Sed nihil eſt audaciæ, atq; temeritati imperuium. Ex Gomeritis namq; unus ſi quis, inquit, eſt viri fortiſſimi, quem Coinatum fortuna moueat, me ſequatur, & ſimul hoc dicens ſequentibus alijs compluribus in medios cuſtodes irruit, viamq; vi aperit, & ad horam Coinates ex compoſito facta eruptione ſtationes noſtrorum inuadunt, alios trucidant, alios fugant, ſuos intra mœnia recipiunt, atq; tam præſenti, opportunoq; auxilio adiuti animum ad ſe acrius tutandos erigunt. At Rex Gomeritis intra muros receptis nihilominus oppugnationem parari iubet, pluteos, & teſtudines aptari: arietes, & ciconias muris, atq; ruinis murorum admoueri. Primas oppugnationis partes Duci Arragarenſi, & Beneuentano Comiti mandat, atq; alios, qui ſuccederent, ordinat. Dumq; alia ad oppugnationem opportuna parantur, quidam ex prætorianis cohortibus milites impatientes moræ Duce Petro Alarconio ordinatam oppugnationem præuertunt, per murorum ruinas irrumpunt, intra muros recepti cum obuijs quibuſq; pugnant, omneſque in fugam conuertunt, quoad in late patentem quandam viam eſt deuentum, vbi ſe Gomeritæ cum pluſculis oppidanis agglomerauerant. Ibi pugnatum eſt acriter, atq; ex noſtris complures ceciderunt redintegrante pugnam ſæpius Petro Alarconio. Qui cum a ſuis admoneretur: vt ſe a pugna ſubtraheret, non, inquit, ea de cauſa in hoc certamen deſcendi, vt quiſpiam poſſet dicere Alarconium vidiſſe terga hoſti vertentem. Atq; ita cum paucis circumuentus fortiter dimicans confoſſus eſt, cecidit & Tellius Aquilarius vir nobilis, & qui ſe in armis ſæpe oſtentauerat. Cæteri in fugam conuerſi adiuuante magna ex parte mulicrcularum manu, quæ ex ſolarijs, & feneſtris iactu lapidum, tegularum, & vrceorum ſingularem viris operam nauarunt. Atq; hunc in modum hoſtes mœnibus excluſi ſunt, oppidi oppugnatio deſerta eſt, ſed non ceſſatum interea a murorum concuſſione, & ſaxorum ingentium iactu per totum oppidum nihil intactum relinquentium.

Hactenus in Nebriſſenſis archetypis & protocollis inuentum eſt, cætera incuria quorundam, & fucorum rapacitate nihil aliud rimantium, quam quomodo autorum lucubrationibus inſidientur, perierunt.

ÆLII ANTONII NEBRISSENSIS, EX GRAMMATICO ET RETHORE HIſtorici Regij de bello Nauarienſi, Liber prior incipitur, cui præmittitur Præfatio de antiquitate, nomine, & ſitu huius Regni.

INTER Gallos, Hiſpanoſq; gentes belligerandi cupidas natura
ingenij humani conſcia Pyrenei montis præcipitia poſuit, vt vtriq; po
puli ſe intra fines ſuos continerent. Sed quo non penetrat hominis am
bitioſa temeritas? Ecce Gothi Narbonenſem Galliam Hiſpaniæ
annectunt. Profugiq; agente vetuſta Gallorum Celtæ permiſcent no
men Iberis. Sed omittamus nunc illa vetera, non videmus ętate noſtra,
partem Brachatæ Galliæ Tarraconenſi contributã? non vidimus nuper factionis Gal
licę principi Nauariã ſeruientẽ? Tametſi diuerſa fuit ratio alteris in alterorũ ſolo permu
tatis finibus aberrandi. Neq; enim Gallia Narbonenſis ſub Gothis tantũ principibus
Hiſpaniæ portio fuit, verum etiam ſub Romanis, atq; ante Romanorum tempora to
tus ille tractus Hiſpaniæ annumeratus eſt. At Nauariam, quis æquus rerum æſtima
tor iudicet, ab Hiſpania poſſe diſiungi? An cũ natura voluerit nos a Barbarorũ incurſu
præruptiſſimorũ montiũ obiectu eſſe tutos, pateremur hoſtes intra patriæ noſtræ re
giones debachari? Quam ob cauſam hæc cura magnanimæ illi viragini Eliſabæ Hi
ſpaniarum Reginæ ſemper inſidebat, quemadmodum angulus ille à toto ſuo corpore di
uulſus, vel permutatione, vel dotis nomine, vel alia quacunq; honeſta ratione informam
priſtinam redigeretur. Semperque Horatianum illud in ore habebat: O ſi angulus ille
proximus accedat, noſtros qui fœdat Iberos. Nam pręter iungendi pulchritudinem, ve
rebatur ab ea parte nunquam Gallos eſſe quietos. Hoc bis per oratores egit, & qui
dem ſumma diligentia, atq; etiam iniquis conditionibus attentauit, vt Catharina Pho
xenſis comitis filia vnica, atq; proinde illius regni hæres Ioanni filio Hiſpaniarum Prin
cipi nuberet, atq; eadem via dotale regnũ in ſuum corpus rediret. Sed fortuna in omni
bus alijs indulgentiſſima hoc vnum illius fœlicitati denegauit, quippe quæ alia via tan
tæ rei gloriam dulciſſimo coniugi reſeruabat. Vtrunq; tamen Nauaria illa, quæ antea
fuerat abſciſſa iam noſtra eſt, nobis ceſſit, in cenſu noſtro numeratur. Sed priuſquã di
camus quo iure, quibuſq; viribus in noſtrã venerit poteſtatẽ, pauca nobis de nomine,
de ſitu, de natura regionis præmittenda ſunt. Nauaria nomen eſt nouũ, nuperq; exco
gitatum, dicta quantũ aſſequi poſſumus coniectura, quod Hiſpani vocant Nauas cam
porum areas planas, arboribuſq; purgatas, quæ tamen habeant in circuitu ſyluas, dume
taq; fruticoſa, & inde Nauaria fortaſſe dicta loca, quæ complures habeant huiuſmodi
Nauas. Hanc regionem fere incolunt Vaſcones, in quibus iſta numerãtur, Pompelo im
primis regionis caput, quã Strabo Pompeiopolim vocat, ſic dictã, quod ſit a Pompeio
magno, aut eius nomine cõdita, quo tẽpore cõtra Sertoriũ in ea regione bellũ geſſit Me
tello miſſus adiutor a ſenatu, eſt & Ituriſſa, & Alantona, & Caſcantũ, & quę iã pridẽ no
bis ceſſerãt Triciũ, Lucroniũ, & Quintiliani oratoris patria Calaguris. Terra tũ peco
ri, tũ agricolationi aprime fertilis, & quãq; Pyrenęo appoſita lõge tñ Celtiberos, et Bar
dulos vtrinq; finitimos, & aëris clemẽtia, & ſolis begninitate ſuperat. Habet Nauaria in
Galliã Aquitaniã duas tantũ pylas, hoc eſt, portas, ſiue aditꝰ, alterã per Runcatas ualles

alteram per vallem Runcetanorũ. Ronças, hoc eſt, runcas Hiſpani vocant vepreta run
conibus inſtrumẽtis ſucciſa, vnde vtraq; valles illæ, quę non aliã quã runcationis cultu
ram admittũt, runceta poſſunt recte appellari, & populi huiuſmodi locorũ incolę Run
cetani. Vtrunq; aditum Benearnenſis Gallię regiuncula excipit, dicta a Benearno op-
pido, quod Antonino pio autore diſtat a Cęſarauguſta millia paſſuũ centũ duodecim,
atq; a ſummo Pyrenco eadẽ via millibus paſſuum ſex & triginta. Sed autea quã de bel-
lo Nauarienſi ſcribere incipiã, quia video cõplures dubitare, frequenterq; diſputare, quo
iure Hiſpani Nauariam inuaſerint, inuaſamq; ſubegerint, pauca de huius belli iure hoc in
loco dicamus.

De iure gentium, & diuino, atq; humano, quo Hiſpani orbis
moderator Nauariam obtinuit.
Caput Primum.

E T S I regni propugnãdi libido non omnino caret vicij ſuſpicione, cum
Reges magis debeãt fines tueri ſuos, quã inuadere alienos. Fit tamen ali
quãdo, vt neceſſitate cogãtur bellũ ſuccipere, quod eſſet alioqui iniuſtũ,
atq; proinde nefariũ. Hinc eſt illud Auguſtini in quarto de ciuitate Dei
volumine, belligerare, inquit, & perdomitis gentibus dilatare regnũ ma-
lis videt̃ fœlicitas, bonis neceſſitas, ſed quia peius eſſet, vt iniurioſi iu-
ſtioribus dominarentur, non incongrue iſta neceſſitas facit ex cauſa aliqua iniqua iuſtiſ-
ſimam. Vnde factum eſt, vt iniquitas illorũ, quibus cum bella iuſta ſunt, regnũ adiuue
rit, vt creſceret. Itaq; Romani iuſta bella gerendo imperium ita magnũ acquirere potue
runt, quia ſortiti ſunt hoſtes iniuſtos, quibus cum bella iuſta gererentur. Atq; ita cauſas
ex cauſis trahendo, eo uſq; peruenerũt, vt totius noſtri orbis imperio potirẽtur. Nun-
quã enim hoſtibus bellũ indixere, niſi per legatũ facta imprimis clarigatione, deinde per ſa
cerdotẽ fecialem deuotione, dirarũq; imprecatione. Quare nihil mirandũ eſt, ſi rector,
idemq; mundi arbiter, qui dat, adimitq; regna, in cuius manu cor Regis eſt, & per quem
Reges regnant, abſtulit mentẽ Nauariorũ Regi, indurauitq; cor illius, vt noſter belli ge
rendi cauſam haberet iuſtiorem, atq; proinde membrũ illud abſciſſum in ſuum corpus
reſtitueretur. Neq; iniuria id, quod aduerſarij putant, ſed per leges diuinas, & huma-
nas, Pontificias, & ciuiles, perq; ius ipſum, quod natura omnia animalia docuit, quodq;
per omnes gentes ita diſſeminatum eſt, vt nulla ſit natio tam Barbara, atq; a cõmuni ſen
ſu tam obhorrens, quæ non illi naturæ legi acquieſcat, vt arma tenẽti omnia det, qui iu-
ſta negat. Nam quid iniuſtius excogitari poterat, quã ad iuſtum bellũ proficiſcenti nega
re aditum, viamq; ex iure gentium cunctis mortalibus cõmunem? Cum præſertim de
regni indemnitate illi ſatis caueretur. Quid? non ex lege diuina, quę naturali cõſentanea
eſt, Moyſi pręcipitur, vt inuadat, ac deinceps poſſideat regnũ Seon Regis Amorrhæo
rum, propterea quod denegauit filijs Iſraël tẽdentibus in terrã promiſſionis tranſitũ per
fines ſuos? Miſit, inquit ſcriptura in libro numerũ, Iſraël nuncios ad Seon Regẽ Amor-
rhęorũ, dicẽs: Obſecro vt trãſire mihi liceat per terrã tuã, nõ declinabimus in agros, nec
vineas, non bibemus aquas ex puteis, via regia gradiemur, donec trãſierimus fines tuos.
Qui cõcedere noluit, quin potius exercitu cõgregato egreſſus eſt obuiã in deſertũ, & ve
nit in Iaſa, pugnauitq; cõtra eũ, a quo percuſſus eſt in ore gladij, & poſſeſſa eſt terra eius.
Tulit ergo Iſraël oẽs ciuitates eius, & habitauit in vrbibus Amorrhæi. Eadẽ prope, atq;
eiſdẽ verbis ſcribũtur in Deuteron. In primo quoq; Machabæorũ volumine. Iudas, in-
quit, ex Galaaditis ſuperatis rediens victor in terrã Iuda venit vſq; Ephron, & hæc ciui-

tas magna, & munita valde in media via ſita, & nõ erat declinare ab ea dextra, vel ſiniſtra,
ſed per mediũ iter erat. Et incluſerũt ſe, qui erãt in ciuitate, & obſtruxerũt portas lapidi
bus, & miſit ad eos Iudas verbis pacificis dicens, tranſeamus per terrã veſtrã, vt eamus
in terram noſtrã, & nemo vobis nocebit, tantũ pedibus trãſibimus. Et nolebant eis ape
rire. Et oppugnauit ciuitatẽ illam tota die, & tota nocte: & tradita eſt ciuitas in manu
eius, & peremerũt omnẽ maſculũ in ore gladij, & eradicauit eam, & accepit ſpolia eius,
& tranſiuit per totã ciuitatẽ ſuper interfectos. His itaq; huiuſmodi exemplis manifeſte
oſtenditur, quæ ſit Dei voluntas transformantis imperia, & mutantis regna, qui indu-
rat cor Seon Regis Amorrhæorũ & Ephronitarũ, vt horũ ſpolijs Iudas potiretur, &
illorũ ciuitates Iſraëliticus populus iuſte poſſideret, ſub illo prætextu, quod negauerũt
id, quod iure gentium erat commune, ſicut fluminis aqua, aëris ſpiritus, ſolis lumen.

Quid ſi ex cauſa aliqua nobis occulta voluit Deus Nauariã materno rem gerente auo,
a Ioanne in Carolum, hoc eſt, a Gallis ad Hiſpanos reducere? & quæ alia potuit iuſtior
eſſe cauſa, quã quod regnũ iniuſte acquiſitũ iuſte amitteretur? Nam quis ignorat Blan-
cam iuniorẽ Ioannis Nauariæ, ac deinceps Tarraconenſiũ Regis ex Blanca vxore filia
Caroli procreatã, quæ fuit Enriquo huius nominis Hiſpanorũ Regũ quarto nupta, ac
deinde repudiata, veneno interceptã a Leonora ſorore, eiuſq; marito Foxẽſi comite, vt ad
ipſos regni ſucceſſio perueniret? id quod in illos male vertit. Nam intra dies quindecim
poſtea quã ſibi regiũ nomen adoptauit, miſerabiliter, & digne perijt. Sed ex ea & Co-
mite Phoxenſi natus Gaſtonus, & ex Gaſtono Phœbus pater non diu vixerunt. Sed
& Phœbus Phœbi filius in ipſo ætatis flore raptus eſt, ſuperſtite Catharina ſorore, qua
ſiniſtris auibus Ioanni vltimo Nauarienſiũ Regi nuptui dedita, dotale regnum ad Hiſpa
nos ſuos redactum eſt. Non vides quam veridice in hac familia expenſum eſt, quod in
Exhodo Hebræorũ legis lator eſt interminatus? Ego, inquit, ſum domius Deus tuus
fortis Zelotes, viſitans iniquitatẽ patrum in filios vſq; in tertiam & quartam generatio
nem eorũ, qui oderunt me. Illud quoq; ex libro Sapientiæ: Degeneres, inquit, ſtolones
non agent radices altas, neq; ſtabile firmamentum collocabunt. Per leges quoq; Pon-
tificias, & ciuiles Ioannes Nauarię Rex vere potuit regno ſpoliari, ex eo quod ſchiſmati
cus, & ſchiſmaticorũ fautor, atq; proinde hæreticus læſæq; maieſtatis reus, atq; eodem
iure inteſtabilis ipſe, & omnis eius poſteritas Gentilico regno mulctanda, quod vtriuſ-
que iuris conſultiſſimi doctores multis argumentis, & rationibus, exempliſq; probant,
ex eo quod in ſequentis hiſtoriæ Contextu narrabimus.

Quod Nauariæ Rex fuit ſchiſmaticus, quia Gallorum Regis ſchiſmatici fautor. Capur. II.

LVDOVICVS Gallorũ Rex more gentis ſuæ homo leuiſſimus
non contentus ſe intra pelliculam ſuam, hoc eſt, intra regni ſui fines con
tinere, animum in Italiam iniecit, & quia intelligebat cum multis nego
tium ſibi gerendum, querit ex Italiæ principibus amicos, & ſocios,
non optimates ex ciuitatibus, non iuſtos oppidorũ dominos, ſed quos
audiebat violentã in ſubiectos exercere dominationẽ, quos rerũ nouarũ
cupidos norat, quos deniq; ex profeſſione hoſtes eccleſię Romanę ſciebat. Torquebat tñ
illũ talia molientẽ Iulius ſecũdus Pontifex max. patrimonij eccleſiaſtici vindex acerrim'
ideq; fortiſſimus propugnator, quẽ ſolũ videbat conatib' ſuis obſtaturũ, ac pterea nemi
nẽ. Agit cũ Georgio. S. R. E. Cardinali Rotomagẽſi tẽpeſtate illa vtrũq; de Põtifice

meritò in Gallia tamen legato a Latere, homine ambitioſo, nec minus res nouas molien
di cupido, vt cum reliquis apoſtolici ſenatus conſcriptis patribus, quos ambire poſſet
ipſe per ſe, quoſq; antea Rex ipſe pecunia, muneribuſq; corruperat, indicāt Pōtifici Oe-
comenicū cōciliū, crimina intēdant, teſtes ſubornēt, qui dicāt ſe vidiſſe, quod nō viderint,
per quę cogāt pōtificatu ſe abdicare rigidus ille patrimonij eccleſiaſtici defenſor, vt in eius
locū adoptēt quiſpiā, qui omnia ex Galli Regis arbitrio faciat Ex omni patrū numero
quinq; tm̄ ad ſe pellexit. Nā alij oēs in officio apud Pontificē permāſerūt, quos prouēti
bus eccleſiaſticis, ſi quos habebāt in Gallia mulctauit, Gallis oībus, qui ſub ditionis ſuæ
imperio erant, Romana curia interdixit, edicto quoque iuſſit, ne apoſtolicis literis quiſ-
piam obtemperaret, ex eccleſię ſubditis amicis, & socijs, quos potuit ſibi cōciliauit, quos
non potuit, pro hoſtibus habēdos eſſe cēſuit, atq; hunc in modū ſchiſmate, id eſt, diuiſio-
ne facta, incōſutilē illā noſtri Saluatoris tunicā, hoc eſt, eccleſię vnitatē lacerauit, quā neq;
ſatellites quidē, & Chriſti carnifices ſoluere ſunt auſi, ſeq; publicū hoſtem profeſſus ec-
cleſię Romanæ, apoſtolicoq; ſenatui bellū indixit. Iterū Bononia capitur a Pontifice;
pulſa Bentiuolorū familia, quibus miſerāda ciuitas miſerā ſeruierat ſeruitutē. Flaminię
quoq; ciuitates ad eccleſiā pertinētes Venetis iniuſte poſſidētibus detraxit. Ferrariā pręterea,
quā & Mutina ſequebatur, ex manibus Alphonſi ducis per cenſuras apoſtolicas
iam extorſurus erat, ſi non hæc dira peſtis negocium interpellaſſet. Ferrarienſes nāq;
atq; proinde Mutinēſes nihil aliud ſperabāt, quā ſiue iure, ſiue iniuria dedere ſe Pontifici,
atq; ab Alphonſo decidere, qui nō modo in ciues ſæuiſſimā tyrannidē exercebat, ſed &
tributū, & tributariā obedientiā Pontificibus debitā denegabat. Sed cū iam ſecuris ad
arboris radicē admoueretur, ad quē Alphonſus confugeret, niſi ad fugitiuorū receptato
rem? ad tyrannorū propugnatorē? ad facinoroſorū hominū ſingulare ſubſidiū? Igitur
Pontifex, quod iure nō poterat viribus aſſecuturus Bononiā venit, vt ex proximo rem
gerat. Eo ſenatū apoſtilicū conuocat. Adſunt omnes pręter paucos illos nigri genij no-
tatos cauterio. Et ecce Gallorū Regis pręfectus, qui Mediolanū præſidio tenebat, Bo-
noniam venit cū exercitu, vrbē obſidet cum ſuo Pontifice, tormētis, machiniſq; oppu-
gnat, atq; fortaſſis rē peregiſſet, niſi exercitus Hiſpanus a Neapoli, duce fabricio colum
na Pontifici ſuppecias tuliſſet, cōegiſſetq; Gallos ſe in Mediolanū ſuā recipere. Sed alia
ex parte Gallos eccleſię hoſtes fouere nō ceſſat, Bentiuolis Bononiā extorribus exercitū
tradit, qui, dum Pontifex Rauennæ ageret, recepti in vrbē a proditoribus quibuſdā Bono
nienſibus omnia ſacra, & profana: diuina, & humana miſcuerūt, arcē munitā a Pontifice
ſumptu immodico demoliunt, ſtatuā ęream Pontificis nomine dicatā deturbāt, ſubiectiſ
que ignibus confundunt, eccleſiæ inſignia radunt, in quorū loco Gallica reponunt edi-
cta, pręconia, iudicia, omnia Galli regis nomine fiunt, in curiales, amicaſq; Pōtificis par-
tes ſæuiunt. Interea Cardinales illi, qui ad eccleſiæ hoſtes transfugerant, non concilium;
ſed concilij vmbram ſimulant. Nam quis appellarit concilium, quod capite, quod pe-
dibus, quod corpore, quod anima, quod ſpiritu deniq; viuificante caret. Potificem ci-
tant, alios noſtri orbis Principes conuocant, terminos, intra quos ſint conuocaturi præ
ſcribunt, de ſumma vniuerſalis eccleſiæ decernere ſtatuunt. Locum placuit eſſe Piſas,
tempus Kalendas Septembris, vtrunque tamen fruſtra. Nam & Florentini pro-
hibiti ſunt Piſas accedere, & cum loco tempus quoque. Pontifex interea non ceſ-
ſat illos ad eccleſiæ vnitatem hortari, ne ſint tantorum cauſa malorum commonefa-
cere, præſcribit terminos, primo quinquaginta dierum; deinde quindecim, deinde o-
cto intra quos reſipiſcerent, & ad meliorem ſenſum redire poſſent, & ne quid fraudis

ſubeſſe ſuſpicentur, interponit fidem publicam, cuius ſponſorem offert ipſum ſenatus apoſtolici conſenſum. At illi admonitionibus his facti multo deteriores Pontificis indulgentiam interprętantur timorem, & a crimine maiores ſumunt animos, multoq; pertinatius inſiſtunt cœptis. Igitur pontifex ira percitus quando longa patientia nihil proficit, gladium ex Petri manibus corripit, in rebelles, contumaceſq; ſtringit, honorum inſignibus expoliat, dignitatibus eccleſiaſticis, beneficijs omnibus mulctat obtẽtis, & ad obtinẽda poſthac inhabiles, & indignos facit. Ipſos, atq; ipſorũ fautores ſchiſmaticos, atq; proinde hęreticos declarat, bona publicat, ad huius ſentẽtię executionẽ Chriſtianos principes inuocat, atq; imprimis noſtrũ, vt eccleſię cauſam tueatur. Qui tametſi eo tempore in Africi belli expeditione implicitus erat, atq; in ipſo Herculeũ fretũ traijciẽdi articulo intẽtus nihilominus tñ reſpexit ad Petri nauiculã fluctuantẽ, & omiſſa in aliud tẽpus Africa, & exercitu, quẽ in Mauros parauerat, claſſe cõparata equitum, peditũq; bonam partẽ in Italiam mittit, ſeq; vt Neapolitano pręſidio iungãt, ducibus, atq; cohortiũ præfectis imperat, vt ſi qua in re fuiſſet opus, volũtati Pontificis obſequerent̃. Antea tamen Gallum, quo cũ non modo affinitas, ſed etiã fœdus arctiſſimũ erat, vt ab eccleſiæ iniuria ſe abſtineat, ne hoſtes illus foueat, ne ſe ſceleratis immiſceat hominibus monet, initã cum illo amicitiã cõmemorat, quæ neceſſario ſoluẽda erat, ſi ille cõtra eccleſiã, ipſe pro eccleſia ſtaret. Itaq; frangũtur fœdera, rũpitur amicitia, affinitas, quia vinculo arctiori cõglutinata erat, diſſolui nõ potuit: Bononia interim Pontificis iuſſu a noſtris obſidet̃, Galli bentiuolis auxilia mittũt, & quia in dies augebant̃, ceſſere noſtri, illi Rauenã obſident, noſtri dum obſeſſis auxilia ferũt, nõ potuit euitari fatale illud, ſimul & lachrymabile pręliũ, in quo propius fuere periculo qui vicere. Nam & victoria tandẽ apud Gallos permãſit, non illa quidẽ incruẽta, ſed vti aiũt cadmæa, qppe in qua multo plures ex hoſtibus quã ex noſtris ceciderũt. Ex victoria Galli vitio gẽtis ſuæ facti inſolẽtiores Rauenã oppugnant, expugnatãq; diripiunt, in omnẽ ſexum, & ætatẽ bacchantur, non tẽplis, non ędibus ſacris, nõ Chriſto dicatis virginibus parcũt, tantũ, quod Italię vniuerſę terrorẽ iniecere, vt de vrbe deſerẽda iã Romani agerẽt, idq; feciſſent, niſi magnitudo animi, atq; præſtantia Pontificis trepidãtes, & attonitos, & iã nihil aliud q̃ de fuga cogitãtes in vrbe retinuiſſet, deq; rep. Chriſtiana bene ſperare iuſſiſſet. P. Cornelius Scipio nondum Africano ſimilis, qui poſt Cannẽſem cladẽ cũ ex reliquijs Canuſiũ plures perfugiſſent, deq; deſerẽda Italia nobiliſſimi quidã adoleſcẽtes deliberarẽt, ſtricto ſuper capita cõſultantium gladio iurauit ſe pro hoſte habiturũ, qui non in ſua verba iuraſſet, effecitq;, vt omnes iureiurãdo aſtringerẽtur, nunquã ſe Italiã deſerturos. In hæc diuertimus, vt oſtẽderemus, quod præter ius illud naturale, ac diuinũ, etiã per leges Pontificias, & ciuiles debuit regno mulctari Nauarię Rex, quod per literas apoſtilicas identidẽ admonitus Gallũ ſchiſmatis concinnatorẽ noluit deſerere.

Quod Hiſpanus Rex Chriſtianos Principes hortatur ad bellum contra ſchiſmaticos gerendum, Regemq; Nauariæ dubium ſolicitat. Caput. III.

IGITVR Hiſpani orbis moderator, cernens Gallorum rabiem magis magiſque ſæuire, illorum furori nihil iam poſſe obſiſtere, concutit illud conſiliorum pectus fœcundum, & qua via peſtilenti occurrat morbo dies, nocteſque cogitat, ſtatuit hoſtis vires, quas videbat in dies augeri, in partes diſtrahere. Enriquum Britanorum Regem, eundemque chariſſimum generum, ad quem ex iure Aquitania Gallia

pertinebat, vt ducatum bello repetat, hortatur, auxilium pollicetur, vtque iuſtior eſſet re-
petendi cauſa, apoſtolica intercedit autoritas, qua Gallum Aquitania priuat, Britannoq;
occupandam exponit. Ex alia parte Maximilianum Cæſarem conſocerum ſuum, atq;
Caroli maximi Burgundionum ducis ex filia nepotis tutorem ſolicitat, vt ab vtriuſque
Germaniæ finibus Gallum adoriatur. Italiæ res publicas, quæ belli euentum ancipites
expectabant, ad ſocietatem inuitat. Mittitq; itaq; Britannus copias ſuas, quæ in collimi-
tio baſtulorum, Aquitannorumq; conſiderent, quibus vt ſe Hiſpanorum exercitus iun-
geret commodius, per Nauariam iter aperiẽdum erat, cuius Rex in Gallorum partes vi
debatur eſſe propenſior, ſiue quod natione Gallus erat, ſiue quod patrimonij ſui bona
pars in Gallia erat, quã, ſi ſequeretur Hiſpanorũ ſtudia, videbatur amiſſurus, cũ alioqui
eſſet principis noſtri beneficiarius. Nam quis ignorat, cum inter Phoxenſes dominos,
primum patrem, ac deinde filium, ac ex parte alia Ioannem Labritenſis domini filium de
Nauariæ regno iure, viribuſq; certaret, haberetq; vtraq; pars ſuos fautores, Phoxenſes
Gallum, Labritenſis Hiſpanum, noſtro ſtudio Ioannem obtinuiſſe regnum? & eo no-
mine quæcumq; fortuna ſequeretur, adiuratiſſimus Hiſpanorum cliens eſſe deberet.

Igitur ne quid detrimenti exercitus noſter per alienos fines incedens pateretur, petit a
Ioanne certa quædam pignora, quæ ſiue volentem, ſiue nolentem cogant in fide perma-
nere, & quæ ea eſſent quærenti, tres arces reſponſum eſt, ſtellam, Amaiam, & ad Pyrenei
Galliam ſpectãtis radices ſanctum Ioannem, poſt negocium peractum redendas, interea
tamen apud ſequeſtros deponerentur Hiſpanos viros nobiles, & ingenuos, qui fide pu-
blica interpoſita pacta conuenta ſeruarent, pollicetur præterea noſter, ſe redditurũ Ar-
cos, & Guardiam oppidula, dico quæ quondam Nauariæ regno fuerant contributa, in-
demnitatem inſuper, quacunq; regius exercitus progrederetur, protectionẽ quoq; ſi Gal
lus bellum in Nauariam intẽtaſſet vnquam. De arcibus illis tribus ſibi placere Ioan
nes reſpondet, de ſequẽtibus non placere, niſi facerẽt indigenę, dumq; tẽpus de die in diem
protrahit, ſecreto Gallũ omnibus ijs de rebus facit certiorẽ, ſibiq; vt auxilia mittat, quam
primum etiam atq; etiam implorat, Hiſpanos eſſe in armorum procinctu, ſibiq; viam
ferro aperſendam, ſi non ſit qui obſtet, non eſſe dubium. Nuncius earum rerum, quæ
in Hiſpania geruntur, ad Pontificem perfertur, cogit conſcriptorum patrum frequẽtem
ſenatum, bono animo vt ſint hortatur, ex Hiſpania, vt quondam ſæpe, ita & in præſen-
tiarum perditæ rei ſpectandam eſſe ſalutem dicit. Quare iuuandus eſt inquit opti-
mus ille princeps, in communes bonorum omnium hoſtes, noſter vterq; ſtringendus eſt
gladius, atq; dum ſæcularem alterum acuimus, interim ſpiritualem alterum in ſchiſma-
ticorum ceruices intentemus. Conſultant itaq; patres conſcripti, quid nam ſit de Na-
uariorum Rege decernendum, fit ſenatus decretum, in quo omnes pedibus, manibuſq;
eunt, declaratus eſt ſchiſmaticus, atq; proinde hereticus, quia identidẽ admonitus pertina
cius agebat, & ſe iam non obſcure Gallum profitebatur. Mulctatur regno, & omni-
bus fortunis, non modo ipſe, ſed & vxor, & filij cum omni poſteritate ſua, in Hiſpanum
omne ius regnandi transfertur. Gallus interim omnes copias ſuas contrahit, & quas
in Italia in præſidijs habebat & quas in ſtatiuis, aliaſq; in Germania conſcribit, Ioanni
ſuo quamprimum poſſit auxilium laturus. Sed dum ille moratur, noſter negocium
peragit. Intelligens namq; belli momenta in celeritate magis, quam in militum robo-
re poſitam eſſe, fœderico a Toleto Albanorum ad Tormim duci cõſobrino ſuo inſtan-
tis belli ſummam commendat, præfectumq; exercitus maximum, ſiue, vt more noſtro
loquar, ducem generalem facit, quid illi faciendum ſit, edocet, vt quam celerrime Nauarię

fines inuadat, hortatur, vt rem gerat ſtrenue monet, & quia nullum eſſe bellum iuſtum
nouerat, niſi quod rebus petitis antea denunciatum ſit & in dictum, ne quid inexperium
relinquat, ſæpe monitum, adhuc monendum eſſe dicit Permetaium, qui in curia noſtra
pro Ioanne procuratorio nomine oratorem agebat, nunciat, niſi e veſtigio pe iitasarces,
in quos vſus dictum eſt, traderet, ſe omnia rapturum, qui citra & vltra Pyreneum adil-
lum pertinerent. Atq; in hæc verba orator dimiſſus eſt. At Nauarius his admo-
nitionibus nihilo melior factus, interea Gallum ſolicitat, atque ſi vult ſaluis rebus adeſſe,
properet auxilium ferre, neq; iam ſimulationi locum eſſe denunciat, ſe ab Hiſpano pro
hoſte haberi, hoſtem cum ingenti exercitu in limitibus eſſe, neque inuadendi regni accaſio
nemintermiſſurum, quod omni præſidio vacuum eſſe optime nouerat.

Noſtrorum militum numerus cenſetur, & qua via Pompe-
lo cum magna regionis parte capta eſt.

Caput. IIII.

ERant in exercitu noſtro, partim ex ſtipẽdiatis militibus, partim ab Hi-
panis proceribus ad hoc bellũ miſſis cataphractorum equitum mille,
& mediocris armaturæ mille quingẽti, peditum vero ad ſex millia, qui
omnes ex imperio Regis conuenere Victoriam, ſic appellant Baſtulo-
rum vrbem in Nauariæ collimitio ſitam. Igitur Albanus iuſſu Re
gis, qui tempeſtate illa Burgis morabatur, exercitum educit, equites gra
uis armaturæ in centurias diſtribuit, ſingulis centuriones præficit. Leuioris armaturę
equites per ſuos duces partitur, pedites præterea in ſuos ordines dirigit. Hos comita-
batur tormentorum, machinarumque, vis maxima, iumentorũ quoq; ac commeatus
pro militum numero copia ſatis magna, atq; hoc belli apparatu Nauariæ fines ingredi-
tur. Nauaria iam inde a multis ſęculis in duas factiones diuiſa eſt, Agramontanorum
alterã, ex qua Ioannes ipſe Rex erat, alteram Beamontanorum, ex qua erat Ludouicus
comes Lerinas, idemq; Nauarię comeſtabilis, atq; Regi noſtro non modo affinitate, ve-
rum etiam quadam ſingulari beneuolentia coniunctus. Huic Albanus primas exerci
tus noſtri cohortes tradit. Nam eo tempore ob antiquas cum Rege ſuo ſimultates
apud nos agebat regno extorris. At nunc in patriam reduci minutula quædam op-
pida, & caſtella, quæ antea fuerant in illius clientela nulla vi coacta ſe dedunt, alia prę ti-
more in deditionem veniunt. Albanus non dediticiis modo, ſed etiam dubiis parcen-
dum eſſe iubet, neq; in alios quam imperduelles, contumaceſq; ſæuiendum eſſe præcipit,
quæ Albani ducis modeſtia magno fuit momento ad res alias conficiendas. Cumq;
nihil offendiſſet hoſtile, & quod progredienti poſſet obſiſtere, quinis caſtris peruenit ad
locum, qui ab ipſa totius regni capite Pompelone diſtat paſſuum millibus octo, vnde
vrbs ipſa facile perſpici poterat, illic metari caſtra iubet, pręterea quod locus erat tum pa-
bulationi tum aquationi, tum lignationi commodus. Ioannes interea cum videret for
tunas ſuas eo anguſtiarum deductas, vt neq; iam fallere hoſtem poſſet, neq; Gallum deſe
rere, integrum ſibi videretur, ſtatuit dotale regnum dulceſq; relinquere ſedes, non auſus
hoſtem domi ſpectare, omnemq; recuperandi regni ſpem in Gallorum leuitate poſuit.
Quærentibus vero ciuibus ſuis quid illos vellet facere, ſi hoſtes ingruerent, vt ſe tue-
rentur quandiu poſſent, reſpondit, ſin minus tempori cederent, ſalutiq; conſulerent, dum-
modo ſcirent ſe breui redditurum, cum multo grandioribus Gallorum copiis, quam eſ-

ſent Hiſpanæ. Atq; triduo ante diſceſſit, quam vrbs dederetur. Atqui oppidani cum cernerēt ſe præſidio deſtitutos, & a Rege ſuo deſertos, atq; ex alia parte hoſtem cum exercitu in campo medio exultantem, cum fortuna mutant & fidem. Mittunt itaq; oratores ex populi primoribus, qui cum victore de conditionibus deditionis agerent. Qui perhumaniter ab Albano excepti, mandata exponunt, petunt multa, vt pauca ex multis accipiant. Poſt longam concertationem, Albanus in pauca verba ſententiam colligit, non ſolere, inquit, victoribus victos dare leges, ſed ab illis datas accipere. Ite igitur & veſtris ciuibus hæc dicta reportate, aut mihi ex templo ſine vllis conditionibus ſe tradant, omnia ſacra, & publica in manus meas permittant, ipſi cum libertate fortunis priuatis fruantur, aut ſi non placet illis hæc conditio, ſciant ſe paſſuros omnia, quæ in vrbium expugnationibus accidere ſolent, omnis ætatis, & ſexus cædes, ſacrarum, priuatarumq; rerum incendia, bonorum omnium direptiones. In hæc verba oratores dimiſſi, promiſſa, minaſq; ducis ad ſuos perferunt, & ne tempus in caſſum abiret, atq; interea hoſtis rem ſuam perageret. Albanus inſtandum eſſe ratus poſtridie eius diei ſigna tolli iubet, copias omnes ſuas explicat, atque in ſuos ordines redigit, vrbem verſus agmine infeſto tendit. Cumque propius acceſſiſſet tantum terrorem oppidanis incuſſit, vt mulierculæ, & pueri e muris manus tenderent ſupplices victoris miſericordiam implorantes. At proceres nihil iam de Gallico ſubſidio ſpectantes eoſdem oratores remittunt, ſe velle ducis imperata facere dicunt, modo illis dieculа concedatur, non quo tam breui tempore auxilares e Gallia copias ſpectarent, ſed quo ſe poſſent apud reliquos mortales, atq; imprimis Regi ſuo excuſare, quod neq; momento quidem temporis hoſtem ſuſtinuerint.

Caſtris itaq; in ſuburbio poſitis, tota illa nox in vigilijs perpes agitur, ne quid hoſtis ex loci occaſione moliretur. Die in ſequenti, qui fuit dominicus, idemque diui Iacobi Zebedęi feſto celebris, atq; alia ratione magis adhuc celebrandus, quod erat annus Hiſpani iubilei a natali Chriſtiano milleſimus quingenteſimus duodecimus. Magiſtratus ex vrbe progrediuntur, atq; omnium ciuium nomine, ſe fortunaſq; ſuas omnes ducis fidei dedunt, ſtetq; vt promiſſis, pactiſq; conuentis orant, obteſtanturq;. At ille nihil moratus vrbem ingreditur, inq; ipſo portarū limine in verba vnius ex primoribus procuratorio noſtri principis nomine iurat ſe, atque proinde Regem ſuum, cuius auſpicijs, atq; imperio rem gerebat obſeruaturum priuilegia, immunitates, libertates, tum publice, tum priuatim a Regibus ſuis antea conceſſas, neq; paſſurum aliqua ex parte infringi, temerari, violari, quin potius ſi in fide permanſerint, alijs multo maioribus præmijs cumulaturum. Tum portarum claues in argumentum poſſeſſionis illi conceſſę, atq; hunc in modum ciuitas primaria cum omni regione contributa præter admodum pauca Hiſpaniæ ſuę annumerata eſt, cum fuiſſet par annos circiter ſexcentos, vt ab Enico Ariſta in cipiamus per indigenas, aut aliunde aſcitos Reges gubernata.

De toto Nauariæ regno, cum Pompelone pacato.
Caput. V.

ALbanus ciuitatis ſtatu compoſito, præſidijſq;, quibus in locis opus erat, diſpoſitis, nuntios ad reliqua oppida, vicoſq; & caſtella, & munitiones, ac pagos mittit. Quid Pompelonenſes fecerint, illis exponi iubet, vt matricis ciuitatis exempla ſequantur admonet, idq; per lictores, præcones tibicines agit. At illi ſiue nuntiorum contemptu, ſiue quod indies Regem ſuum cum auxiliaribus copijs expectabant, ſiue quod nondum

quid eſſent acturi conſtituerant, inducias conſultationi, tempuſq; petunt, nuncios inanes, dubioſq; remittunt. Dux vero inſtandum eſſe ratus, dumq; per hoſtes licet, nihil impacatum relinquere, alios autoritatis maioris viros mittit, qui perduellibus nuncient, niſi ſe intra paucas horas dedant, obſideſq; deditionis pignora mittãt, proſcripturum ſe illorum capita, publicaturum bona, omniaq; direptioni daturum minatur. Alioqui ſe non minori facilitate illos ſuſcepturum, quam Pompelonenſes. Ad has ducis minas, pollicitationeſq; permoti omnes ſtatuunt ſe dedere, ſub eiſdem conditionibus, quibus ſe metropolitanæ ciuitatis incolæ dediderãt, fuere autem oppida, & municipia hæc fere, Elumberri, Sangueſſa, mons Regius, Amaia, Olitum, Taphalia, Tutela, præter arcem & Runcitanos, Eſcuanoſq;, qui prærruptiſſimorum montiũ, atq; locorum ingenio freti, turpe duxerunt non ſpectare belli euentum, neq; ſe venturo cum auxilijs Regi ſuo reſeruare.

Hiſpanus interea, non ceſſat copias ſubmittere, Nauariẽ ſemq; exercitum augere, non modo ad præſidia municipatim diſtribuenda, tuendoſq; regni fines, verum etiam ad proſequendum Regem profugum qui dicebatur ex Benearnenſibus, Vaſconibus, Tranſpyrenęis copias parare, aut quibus ſe tueretur, aut quib' amiſſi regni fines inuaderet, quãdo Gallorum ſuppetię immorabantur. Cum Runcetanis, valliſq; Salazariæ incolis agit, vt ſe muniant, tueanturq;, ſe velle apud eos Gallorũ auxilia ſpectare dicit. Albanus a Rege ſuo admonitus Antonium a Cunia Zamoranũ Epiſcopũ ad Ioannẽ mittit, qui illi ſuadeat, vt reſipiſcat tandẽ, atq; Hiſpanis partibus adhęreat, neq; omnẽ ſuã ſpem in Gallorum auxilio ponat. Quod ſi fecerit, ſe habere in mãdatis futurum, vt regnũ reſtituatur, ſin aliter ſit animatus, videat ne omnia, quæ ſua cauſa ſint prouentura, in autoris caput retorqueantur, & dum partem recuperare nititur, amittat & totum. Dum ad hæc peragenda orator properat in media comprehenſus via, atq; non ſatis modeſte habitus eſt. Dubiumq; fuit, iuſſu ne Regis, an Benearnenſium perfidia ſit factum, qui natura immanes non legibus humanis, & diuinis, ſed neque legi naturæ, atque proinde iuri gentium aſtricti ſunt. Sed quod a Rege tam fœdum facinus ſit imperatum, non caruit ſuſpicione, quod iuris humani violatores clarigatione iuſta poſtulatũ non reddiderint, neq; Epiſcopus in libertatem reſtitutus, ſed precio ingenti redẽptus eſt. Eratq; in animo duci exercitum in autores violati iuris inducere, niſi quod Tutela, Olitum, Taphalia, Sieleſq; iam cum præſide ſuo conſentientes, cum audiſſent Ioannem cum Vakſtribus quibuſdam populis montium prærupta occupaſſe, cœperunt hęrere, atq; ſe ancipites in belli euentum reſeruare. Sed noſter nequid hoſtile a tergo relinqueret, ſubſtitit, vindictãq; in aliud tempus diſtulit, conuerſuſq; ad rebelles, ſiue dubios, omnia parauit, atq; in ſtatu firmiori relinquit. Antea vero quam exercitum duceret, ſiue in Regem profugum, ſiue in Runcetanos, Eſcuanoſq;, ſiue vt ſe Britannis cõiungeret ad commune bellum gerendum libuit experiri Pompelonenſes animos, & quali fide in abſentem futuri eſſent, prætẽtare. Coactis itaq; in diui Franciſci æde huiuſmodi apud illos orationẽ habuiſſe dicit.

Albani Ducis ad Pompelonenſes oratio, atq; iuris iurandi de futura illorum fidelitate extorſio. Caput. VI.

SI apud ignotos ſermo mihi faciẽdus eſſet ciues Pompelonenſes, poſſem ego vobis nunc commemorare, non principis noſtri res præclare geſtas, quæ adeo notæ ſunt, vt cum admiratione per totum orbem terrarum circunferantur, non potẽti æmulo, ac competitore ſuperato dotalis regni membra diuerſa in ſuum corpus redacta, non bonam Hiſpaniæ partem a pœnis per

multa ſæcula poſſeſſam quaſi longo poſtliminio Chriſtianæ religioni redditam, non claſſes armatas in Perioecos, in Antichthones; in Aſcios miſſas, ſuperatoſq; alterius orbis incolas, quos nemo vnquam attigerat, ſed neq; audierat quidem, aut ſuſpicatus fuerat. Non purgatam religionem pulſis, aut regeneratis Hæbręis, Mauris reconciliatis pſeudo Chriſtianis, atq; omnium ordinum ſimulatis, falſiſq; fratribus in meliorem ſtatum reductis, quæ adeo ſunt illuſtria, vt non modo vobis, qui propemodum adfuiſtis, verum etiam cunctorum mortalium oculis ſeſe cotidie ingerãt, adeo ſtupenda, vt nulla vnquam ex hominum memoria delere poſſit obliuio. Sed hæc omnia fuere partim inauditæ cuiuſdam fœlicitatis, partim ſingularis, ac pene diuinæ prouidentiæ. His tamen omiſſis, quod ad vos magis pertinet, quis vnquam fuit Rege noſtro iuſtior? quis clementior? quis ęquitatis, bonitatiſq; obſeruantior? Sed hæ virtutes regię ſunt: quid ille priuatę? liberalitas, comitas, affabilitas, cum maieſtatis grauitate ſemper in vultu hilaritas. Quis igitur ſe non putet beatum a tali principi gubernari? atq; etiam beatiorem, cui liceat conſpectu propiore frui. De titulo forſam dubitatis, doctoribus ciuilis, ac pontificij iuris conſultiſſimis credite, bonis viris, atq; religioſis credite, ipſi denique vniuerſali eccleſiæ, atque Apoſtolico ſenatui credite, qui Regem veſtrum ſchiſmaticum, hæreticum, apoſtolicę Sedis hoſtem publicum, atq; reum læſæ maieſtatis declararunt, bona publicarunt primo occupanti, atque nominatim principi noſtro conceſſerunt.

Aut igitur totum hoc orthodoxæ fidei nomen eſt inane, aut Rex veſter dijs, & hominibus inuiſus, infamis, inteſtabilis ex Chriſtianorum communione ſegregandus eſt, cui ſi quis eſt, qui adhæreat, qui faueat, qui Regem putet, qui Regem nominet, ſimilis illi eſt, atq; vt Apoſtolus ait, communicat operibus eius. Atqui dicet quiſpiam ex vobis viri Pompelonẽſes, quis vnquam audiuit Regem & eum quidem Regem, qui ſuperiorẽ non habet, vocari in ius, in auditum, cauſaq; indicta condemnari, regnoq; ſpoliari? quaſi nouum ſit, & nunc primum ad aures veſtras peruenerit a ſummo ſacerdote Reges mulctari regno, atq; imperio Imperatores? Non Zacharias Pontifex Childericũ Gallorum Regẽ abdicare ſe coactũ, atq; religionem ingredi compulſũ, propterea quod in iure reddendo negligentior erat, regni culmine deturbauit? inq; illius locum Pipinum ſubſtituit? Non idem Pontifex Deſiderium Longobardorum Regem nouiſſimum, eundemq; eccleſiæ hoſtem regno priuauit? Non Stephanus ſecundus huius nominis Pontifex Conſtantinum, & Leonem orientis imperio deiecit, propterea quod in eccleſiæ cauſa imploranti auxilium denegauit? Non Innocentius tertius Othonem quartum huius nominis Imperatorem imperio deturbauit, quod Fœdericum Siciliæ Regem impotentius perſequebatur? Non Innocentius quartus eundem Fœdericum vtraq; Sicilia, & imperio mulctauit, propterea quod Apoſtolicis præceptis non obedierit? Longum eſſet alios complures ex ſummorum pontificum catalogo depromptos memorare, qui ex cauſis etiam leuioribus Imperatores, Reges, Principes ex ſummo rerum faſtigio deiecerunt. Quid? non & in veteri teſtamento ſacerdotes, & prophetæ Reges impios, principeſq; iniquos regnorum adminiſtratione aut mulctarunt, aut mulctandi cauſa fuerũt? Sic per Samuelem prophetã Saul Rex regno excidit, ſic per Ioiadam pontificem Athalia Regina. Sic per Hieremiam Sedechias, ſic per Heliam Achaz, ſic per Danielem Nabuchodonoſor, & Balthaſaſar Caldeorũ Reges, ſic alij complures ex cauſa ſimili non ſolum regno, ſed & vita priuati ſunt, & dubitat quiſpiam omnem animam Deo eſſe ſubiectam, cui ipſomet teſtante data eſt omnis poteſtas in cælo, & in terra? an de ſucceſſoribus ambigitur deq; poteſtate illis communicata? non eſt opinor quiſpiam ita demens, vt hoc

dicat,conſulite igitur in medium ciues optimi, & quo in ſtatu res veſtræ ſint conſiderate. Rex meus tam armis, quam iure, & cauſa potior eſt, ad vos non pertinet cum illo de iure certare, curam hanc in diuos reijcite, arma deponere victori expedit, victo neceſſe eſt, cui ſemel vinctas manus dediſtis, eidem & animos dedite. Noluit Ioannes vobis eſſe Rex, nolite & vos illi eſſe ſubditi. Nam quod de auxilio dicebat ſibi a Gallorum Rege mittendo, cur non & hic vobiſcum expectauit, & qui pro tali tantaque vrbe non perſtitit, pro qua tandem ſe periculis exponeret? Et quoniam principi meo eſt in animo ſe Britannis coniungere, & bene iuuante Deo communi bello arma in Aquitaniam transferre,atque, vt vos in medio Hiſpaniæ regno tranquilla pace fruamini, Benearnenſes, atque Tranſpyreneos, Vaſcones armis debellare, nequid interea per ocium moliamini, exigit a vobis fidem publicam, iuriſque iurandi ſanctiſſimam religionem, vt quod vobis fœlix, fauſtum, fortunatumque ſit, iam non Galli, ſed Hiſpani, non ſolum amore, ſed etiam pietate deuincti teneamini, quod erit vobis non minus vtile, quam iucundum, Regi certe noſtro quam gratiſſimum. Ad hanc Albani orationem poſtulatum eſt, vt in diem perendinum reſponſum differretur,idque ſupplicibus eſt conceſſum. Igitur primores populi communicata re cum ciuibus ſuis,redeunt ad diem conſtitutum,referuntq; in mandatis placere omnibus in communi,ſe victoris legibus ſubijcere,atq; in illius verba iurare ſe pręſtaturos omne obſequium, quod ſubditi regibus debent,modo liceat illis infame vaſallorum nomen effugere. Hiſpanorũ namq; vulgus inter ſubditũ,& vaſallum hoc diſtare putat,quod ſubditus antiquis, & cõſuetis tantum legibus,moribuſq; obſequitur,atq; iuris dicũdi magiſtratibus paret. At vaſallus quicquid domino ſuo libitũ fuerit ſine vlla exceptione paratus eſt excipere. Ad has ſupplicũ voces Albanus, non ęquum, inquit,poſtulatis viri Pompelonẽſes,qui victori modum imperandi pręſcribere vultis. Quod niſi extemplo abiurata priſtini Regis veſtri fide,in verba Hiſpani iuratis,vos illius fide permãſuros,quãdiu rerum veſtrarũ potietur,experiemini profecto & quidem breui quid victor armatus,idemq; iratus poſſit.

At illi videntes tergiuerſationi ſuæ nullum locum eſſe relictum, abiurato priori Rege cõceptis verbis iurãt,ſe deinceps Hiſpanos, atq; Hiſpanis principibus dedititios fore,obteſtantes ipſum ducẽ vt dictis,promiſſiſq; ſtaret,id quod eſt a Rege poſtea cõfirmatum.

Quod pacata vrbe Dux Albanus Pyreneum tranſilit, vt ſe Britannis agglomeret.

Caput. VII.

DVX Albanorum, cernens maiorem rei bene gerendæ vim in celeritate,& occaſione,quam in robore,numeroq; militum cõſiſtere,cum pręſertim ex vultu,verbiſq; omnium alacritatem videret, ſtatuit Tranſpyreneum bella tranſmittere, vt totius negotij reliquias cõficeret,ſeq; deinceps Britãnorum caſtris adiungeret,qui iam in Aquitaniæ finibus metabantur, vt omnium deinde cõſilio, vterq; exercitus Aquitanicum bellum adminiſtraret, pręmittit itaq; equitum tres turmas,peditum vero ad tria millia,quorum præfectis imperat, vt Pyrenei anguſtias,qua per rũcatas valles iter in Gallias patet, occupẽt,ſanctiq; Ioannis caſtellum cum arce ad mõtis radicem poſitũ,quod iam inde ab initio belli noſtris ceſſerat,validiori pręſidio firmẽt. Caſtellani nãq; pręſidiarijs non penitus obtẽperabant,quin potius cum Tranſpyreneis obſidere moliebantur. Erant pręterea Eſcuanorum,Runcetanorũq;,& Salazarenſium valles,quæ aliquatenus culturam

patiuntur, non ſatis pacatæ, ad quarū incolas, ne quid à tergo lateribuſq; detrimē ti in-
ferrent, partē exercitus mitti iubet, qui non magno negocio rem confecit, & cū obſidibus
in caſtra ſe receperūt. At in Garritanę vallis incolas acrius ſæuitū eſt, tū quod Hiſpa-
niæ iugū non facile patiebantur, tum etiā vt alijs exēplo eſſent, quāta illos pericula ma-
nerent. Quo terrore finitimi omnes perculſi pars in tutiores montiū receſſus fugerunt,
pars victorū arbitrio paruere. Acceſſit quoq; noſtris caſtellū nomine mons Gelatus,
opera, & induſtria ✠ Villalbani centurionū præfecti. Qui cum audiſſet Gallo-
rum copias aduētare, paulatimq; Saluaterrę quod eſt oppidū ✠ in dies increbreſcere,
vt hoſtem longius ſubmoueret, caſtellū expugnat, validiſſimoq; tercentorū militū præ
ſidio, triumq; centurionū præfectura munit. Quo cum auxiliares Galli acceſſiſſent,
facile a præſidiarijs repulſi ſunt. Erat in animo Hiſpanorū moderatori confecto bello
Aquitanico Ioanni Regi omnia reſtituere, ſi ad meliorem ſenſum quandocūq; redijſſet,
qui cum Locronium veniſſet, vt futuri belli neceſſitatibus proſpiceret, accepto nuncio
de Zamorani præſulis prehenſione, atq; vi contra ius gentium illata, dignas tanto Prin
cipe concipit iras, totuſq; inultionem iuris, religioniſq; violatæ inſurgit. Atq; impri
mis concionibus crebris imperat publicari, declarariq; ſchiſmaticos. Ludouicum
Gallorum Regem, illiuſq; impietatis adiutores, fautoreſq;, ac nominatim Nauariorum
Regem, qui iam non diſſimulanter ſe hoſtē eccleſiæ profitebatur. Intelligenſq; omnia
iam ad arma ſpectare, bello prius hoſtibus indicto paulatim copias Albanorū duci ſub-
mittit, tum ex euocatorū numero, tum ex curialiū, euocatorūq; iuuentute, qui mira ani
mi alacritate Gallorum vires experiri cupiebāt. Igitur Albanus cum perſpiceret copias
ſuas in dies augeri, relicto in vrbe, caſtelliſq; pręſidio, quantum eſſe opus intelligebat, ex
ercitum Pyrenen verſus mouet, primaq; caſtra die altero metatus eſt ad Burgetum, quo
in loco fuerat olim pugna illa memorabilis, in qua ſub Alphonſo Hiſpanorum Rege co
gnomine Caſto, cum Mauritanorum auxiliaribus copijs, duodecim illi Pares in toto
orbe decātati cum Imperatore ſuo Carolo magno profligati ſunt. Vbi per aliquot dies
immoratus dum tormenta, & machinæ, per montium cliuos, rupiumq; aufractus præ-
cipitiaq; trahuntur, dum commeatus, & impedimenta vndiq; cōportantur, dum ex mi
litibus tardiores, emanſoreſq; expectabat tandem Pyrenęos ſaltus, atq; aquarū diuortia
tranſgreditur, quo die ad ſancti Ioannis caſtellum peruenit. Poſtridie eius diei de ſuo
aduentu Britannos certiores facit, quas ducat copias, belliq; apparatum exponit, omne
Nauariæ regnum Hiſpanis ceſſiſſe, nihil reſtare peragendum, niſi quod ad Britannos
ipſos pertineret. Hortatur illos, vt copias ſimul iungant, Aquitaniamq; inuadant,
Vaionamq; imprimis, ne quid a tergo relinqueretur hoſtile. Erant in Britannorum
exercitu ſagittatorum ad octo millia, manus robore, atq; animo præſtans. His accede
bant ex auxiliaribus Germanis haſtatorum, ſtlopetariorumq; ſexcenti, qui ſi ſe Hiſpa-
nis agglomeraſſent, atque vno conſilio rem geſſiſſent, nemo dubitabat, non modo
Vaionam breui tempore expugnari potuiſſe, ſed Victrices copias, nihil prohibitu-
rum, quin intra paucos dies in agro Burdegalenſi metarentur. At Britanni manda
torum ſui Regis immemores, cœperunt inter ſe tumultuari, atque in varias ſententias
abire. Alij nanque inſtantis hyemis inclęmentiam cauſabantur, in qua nihil memo-
rabile agi poterat, aut quod futuro bello conduceret, alios redeundi in patriam amor ra-
piebat, alios futuri euentus belli ſolicitabat. Erant, qui opinarentur cohortium præ-
fectos, atque exercitus Duces a Gallo pecunia corruptos ceſſiſſe militum voluntati,
alij ſuſpicabantur ex incerta quadam cauſa a ſuo Rege clanculum reuocatos. Quare

vno omnium ſummatum, atq; infimatum conſenſu reſpondent, temporis importunitati obſequendum eſſe, atq; in patria commodius hibernaturos, quam ſub pellibus, & in tabernaculis in ſolo alieno. Pollicentur tamē ſe cum primo vere ad inchoatum bellum redituros, datoq; reſponſo naues conſcendūt, ſeq; in Britanniam recipiunt. Albanus vero audito Britannorum reſponſo, ſtatuit ſancti Ioannis arcem, caſtellumq; munire.

Montem vero Gelatum, quia non facile præſidio teneri poterat, ne eo hoſtes aliquando potirentur dirui, ſoloq; æquari iubet. Poſt Britannorum nanq; diceſſum erat illi in animo non tam alienos fines inuadere, quam Nauariæ regnum pacare, pacatumq; tueri.

Quod Gallorum copijs Ioannes Rex auctus ad vrbis ſe obſidionem parat. Caput. VIII.

INTERIM Gallus accepto nuncio rerū, quæ inter Hiſpanos Galloſq; vltro, citroq; gerebantur, quodq; Britanni ſe in patriam recepiſſent quod præterea Hiſpani illius copias longe a Nauariæ finibus ſubmouerent, decernit maiori belli apparatu negocium faceſſere, turpe exiſtimans Regem, qui ſua cauſa regnū amiſerat, in priſtinum ſtatum non reducere. Igitur pręſidia, quę varijs in Ciſalpinę Gallię locis diſpoſuerat, ad ſe vocat, ex Alpinis quoq; Taurinis, Sueuis, atq; Germanis, ad octo militū millia conducit. Leuis armaturæ equites Epyroticos complures adiungit, machinas vndecunq; poteſt comportari iubet, & quia Hiſpanus per pręfectos rem gerebat, ipſe quoq; ſummam belli Delphino commendat. Delphinum Galli Regem deſignatum appellant, quemadmodum Hiſpani Principem, hoc eſt, qui inde mortui Regis locum ſucceſſurus eſt, addit & alios duces, qui Delphino obſequātur, Do, Palizam. Do. Borboniū. Do. Dilautre, viros nobiliſſimos, & qui copias ingentes ductare conſueuerant. Quibus belli gerendi rationē in hunc modū pręſcribit, vt ad certū diem omnes ad limites cōueniant, ſeq; Ioanni Regi, copijſq; illius, quas ex Benearnenſibus, Vaſconibuſq; contraxerat, ac præterea Limitaneis, qui regni fines tuebantur, alijſq; earumdem partium ſtudioſis adiungerent. Quibus in eundem locum ad conſtitutum diem coactis, viſum eſt ſummo duci debere imprimis exercitum luſtrari. Cenſaq; ſunt grauis, & leuis, mediocriſq; armaturæ peditum ad viginti millia, ſclopetariorū, haſtatorūq;, & ſagittariorū par numerus. Ex equorum præterea tranſuectione probatorū equitum ad quatuor millia Gallorum conſuetudine multiplicata. Tum copię ad hunc modum partitę, Ioanni Regi, cui adhibitus eſt Do. Paliza comes, Germanorū duo millia, Vaſconū, Benearneſiūq; peditū quatuor millia, atq; equites mille decreti. Do. Borbonio, atq; alteri Do. Delautre decernuntur ex Benearnēſibus, Vaſconibuſq; decem millia, quibus adduntur equites quadringenti. Reliquas vero copias Delphinus ſibi retinuit. Rex igitur Ioannes, per Runcetanorū valles copias ſibi creditas ducens obiter caſtellū obſidet, cui præſidebat Valdeſius cohortis prętorię pręfectus cū peditibus, qui nuper in caſtris ſeditionē fecerāt. Oppugnatur caſtellū vehementer ea parte, qua facilius captu videbatur, ſed non minori animo a præſidiarijs propugnatur. Poſtridie vero eius diei maiori conatu, Germani præcipue, rem adoriuntur, & tripartito agmine muros inuadunt. Ibi Valdeſius quid alios facere oporteret demonſtrans duabus tragulis perfoſſus occumbit. Ex cuius cæde negocio non magno caſtellum capitur. Seditioſi milites illi paſſim trucidantur præter paucos, qui ſe in arcem receperant, quin & ipſi facta deditione armis ſpoliati euaſere. Ex alia vero parte Borbonius cum ſuo conſorte Bardulorum fines depopulantur,

vicos ferro, igniq; vaſtant: atq; ſancti Sebaſtiani oppidanis, & finitimis tantum terroris incutiunt, vt ſatis habuerint ſe defendere, nedum Hiſpano exercitui ſuppetias ferre. At Delphinus Ioannem regem per literas monet, vt quando ſemel illi bene ceſſit, pompelonem recta copias ducat, ſe Albanorum ducem, quocunq; ſe receperit, obſeruaturum, curaturumq;, ne ſuis laborantibus auxilio eſſe poſſit, ipſe vrbem obſidione premat, experiaturq; an in ſuis quondam ciuibus priſtinus amor, obſeruantiaq; reſideat. At ille metatus eſt caſtra duodecim prope millibus paſſuum ab vrbe, ibiq; biduo moratus expectabat, ecquid ciues Pompelonenſes cauſa ſua molirentur. Quod ſi eueſtigio vrbē propius copias admouiſſet, quia non ſatis firmo erat pręſidio munita, potuiſſet, & ſuis ad res nouas moliendas animū addere, & non magno labore hoſtē ex toto Regno fugare, cum pręſertim ſtatim ad ſuum aduentum, Stella, Olitum, Taphalia ſigna pro eo ſuſtuliſſent.

Quod Dux Albanorum ex Transpyrenęis montibus Pompelonem ſe recepit.

Caput. IX.

SED interim Antonius Fonſeca alter ex duobus maximis quæſtoribus, vir domi, militiæq; peritus, & qui in re bellica fortunam ſemper habuit obſequentem cohortibus aliquot Hiſpani Regis iuſſu comparatis per noctis ſilentium mira celeritate ſuperuenit, oppidaq; iam abalienata nobis reſtituit, atq; obſidibus acceptis pręſidio firmauit. Ipſe uero cum reliqua cohortiū parte ſe in vrbem recepit. Sed neq; Stellates diu in fide permanſere, nam & præſidio excluſo ad Ioannem deſciuerunt, & acclamationibus crebris perfidiam ſuam teſtati ſunt. Neq; violati iuris poena fuerunt immunes.

Franciſcus namq; Beamontanus Nauarienſis Comeſtabilis frater collecta indigenarum manu de repente ſuperuenit, portam occupat, oppidumque ferro, igni, & direptione vaſtandum exponit, defectionis autores partim gladio cæduntur, partim ſe in arcem recipiunt, quam ille obſidione, quam poteſt arctiſſime, cingit, Mœniaq; firmiori quam poteſt pręſidio munit. Albanus præterea cum videret Gallorum copias in dies augeri, ſuas vero quotidie imminui, ſtatuit non decernere cum hoſtibus æquo Marte, ſigniſq; collatis, ſed aut ex occaſione, aut ex loco ſuperiori. Itaq; relicto pręſidio in ſancti Ioannis caſtello, quod ſolum Transpyrenæum a nobis ſtabat, nam mons Gellatus ne hoſtes eo potirentur, iam in flammas, cinereſq; abierat, ſtatuit iugo montis ſuperato Pompelonem totius regni columen ſe recipere, vrbemque tutari, in qua vna re totius belli ſumma, victoriaq; vertebatur. Quod ſentiens Delphinus Ioannem Regem monet, vt Hiſpanorum ſummo Duci, quem erat credibile per Runcatas valles profecturum ſe a fronte opponeret, ſeque a tergo perſecuturum hoſtem pollicetur, vt ancipiti diſcrimine circumuallatus, & dubius, quo ſe potiſſimum verteret, cum ſpolijs victoriam hoſtibus cedat. At ille, tametſi inſtans periculum intelligebat, diſſimulat tamen, ac ſpem vultu ſimulans, nullumq; timorem præ ſe ferens, cum magno tubarū, muſicorumque inſtrumentorū, & bellicarū machinarū ſtrepitu, ſub meridiē caſtramouet, ac primo noctis conticinio ad Burgetū conſidet, poſtridie vero duodecim millibus paſſuum confectis altera metatur caſtra ad locum, quem incolæ Riſonam appellant. Vbi ab exploratoribus factus eſt certior ab eo loco duobus tantū millibus paſſuū Regē cum Do. Paliza diſtare, eſſeq; illis in animo a tertia noctis vigilia copias mouere, atq; montiū portas occupare, qua patet deſcenſus ad agrum Pompelonēſem. At uero Albanus intelligens

periculum inſtans, eoq; ſe neceſſitatis deueniſſe, vt alieno tempore, atq; ex inferiori loco, eſſet illi cum hoſte maioribus copijs aucto decernendum, cum præſertim Delphinum a tergo inſtaturum putaret, a ſecunda noctis vigilia magno cum ſilentio caſtra mouet.

Et ne abeuntes hoſtis perſentiſceret, recta via prætorias per montium diuerticula, per que anfractus, condenſaque ſyluarum copias ducit, donec ſuperatis Pyrenæi iugis in loca plana deſcenderunt. Fonſeca interim factus certior earum rerum, quæ in vtriſque caſtris gerebantur, ſimulat ſe per noctem velle eruptionem, atq; Ioannis Regis caſtra de improuiſo inuadere. Hortatur ſecreto fortiſſimum quenq;, vt ſe ad tam præclarum facinus paret, ſic tamen, vt ſimulatio ad hoſtes per exploratores perueniat, qui rem quaſi veram Regi nunciant. At ille ſuperuentus hoſtium nocturnos reformidans, vigiles, circitores, excubitoreſq; maiori cũ diligẽtia diſponit, atq; in ſtatione omnes manere iubet, exiſtimabat nanq; vrbanas, atq; caſtrenſes hoſtium copias ex compoſito caſtra ſua inuaſuras, atq; ita deluſus de intercludẽdis hoſtibus, portiſq; occupandis oblitus eſt, tandem ſenſit dolos, cum intellexit Albanum Ducem, copiaſq; Hiſpanorum reduces ſe in vrbem recepiſſe. Sub idem tempus Hiſpaniarum moderator, Regij miniſterij præfectum, quem poſtea Marchionem Comarienſem creauit, cum cohortibus mittit, qui ſtellatis arcis obſidionem premeret, atq; diu, noctuq; oppugnaret, quoad in deditionem veniret. Intelligebat nanq; magnum in eo belli momentum verſari, ſi antea quam Ioannes poſſet obſidionem ſoluere, in poteſtatem Hiſpanorum arx veniſſet. At præfectus rem non ſomniculoſe gerens, tormentis, machinis, crebriſq; armatorum oppugnationibus, eo anguſtiarũ arcis præſidem deduxit, vt coactus ſit paciſci niſi intra paucos dies a Rege ſuo obſidione liberaretur, ſe arcem cum ſuis omnibus munimẽtis traditurum, ex pacto igitur arx tradita magnam noſtris ſpem, maiorem Hoſtibus deſperationẽ attulit.

EIVSDEM AVTORIS DE BELLO NAVARIENSI LIBER POSTERIOR.

Quod Rex Ioannes ſpe ſua fraudatus, maiores copias contrahit. Caput. I.

IOANNES Rex cum videret omnes ſuos cogitatus, multo aliter ceſſiſſe, quam putarat, non tam fortunã ſuam, quam negligentiam propriam incuſans, miſſis a Delphino duobus alteris Germanorum millibus, ad vrbis ſe oppugnationem parat, copiaſq; ſuas vrbi primum oſtentans, vt ciuibus animum adderet res nouas moliendi, non longe ab vrbe caſtra diſponit, interq; metandum noſtri voluerant caſtra turbare, pugnaq; tumultuaria quid hoſtes auderẽt experiri, niſi dux tuendis potius mœnibus, quã extra muros pugnãdi, tẽpus illud eſſe admonuiſſet, partitur itaq; milites per ſtationes, certiſq; in locis prẹſidia diſponit, quibus fortiſſimũ quẽq; ex proceribus prẹficit.

Lumina per compita, domorumque omnes feneſtras accendi iubet. Ex factione Agramontanorum, quos putabat ſuſpectos, vrbe pellit, vtque hoſtium fidem exploraret, ſub mediũ noctis ſilentiũ, ſubornat tumultus ſimulati cõſcios, qui ad arma vocent, qui hoſtes iam murorũ culmina prenſare dicãt, atq; tota caſtra in vrbis oppugnationem ruere, iubet itaq; ſigna moueri, tubas, & cornua bellicũ canere. Accurrit quiſq; ad ſtationem ſibi deſtinatã, ibi oppidani, quem animũ apud res Hiſpanas haberent, facile oſtende-

runt, fideiq; ſuæ argumentum ingens dederunt, quod armati Hiſpaniam identidem inclamitantes, quid ſibi faciendum eſſet a Duce flagitabant, nec ab armorum concuſſione ceſſatum eſt, quoad tumultus ſimulatio eſt detecta. Poſtero die Ioannes Rex è caſtris copiarum partem educit, ex vrbe prætetea ſtrenuiſſimus quiſq; eruptionem facit, ex quo non potuit effici quin animoſi iuuenes, cum paris animi iuuenibus congrederentur. Ibi Salmator quidam ex noſtris, Gallum equitem cataphractum, qui alijs duobus altero equite, & altero pedite comitatus ſeſe in armis oſtēdebat, ſolus inuadit, haſtaq; in ſiniſtrum humerum impacta, illum æquo deturbat. Ibi Pinnaloſa ex cohorte prætoria eques nobiliſſimus, vnum ex equitibus Epyrotarum aggreſſus, cum ſe ille ad alios gentis ſuæ decem recepiſſet, illo omiſſo alium ex eodem numero, qui procerior videbatur, haſta medium transfixit, cumq; inſtarent cæteri vt pudorem ſuum, & commilitonis cædem vlciſcerentur, noſter ex illorum medio elapſus paulatim ſe ad ſuos incolumem recepit. Die inſequenti Ioannes iterum cohortes per vrbis ſuburbana explicat, ſpectans an per ſeditionem factionis ſuæ ciues aliquid noui molirentur, neq; enim adduci poterat, vt exiſtimaret ciues ſuos in tam præſenti auxilio quieturos. Erat inter amicos regios ex Vaſconibus vir nobilis, idemq; auratus eques, qui genere, diuitijs, animiq; ac corporis robore præſtantior alijs videbatur, ſed vt in eiuſmodi fortuna plærunque contingit, ſuperbus, arrogans, iracundus, atque animi præceps facilius cedit, Barronem Alimacū cognomine appellabant. Cūq; Regis præſentia ſuos in pugnā accenderet, noſtriq; impetum multitudinis non ſuſtinentes ſub vrbis mœnia, vallum, munitioneſq; ſe reciperent, puduit Vaſconem digna modo, atq; indigna locutum, non aliquid egregium de ſe præſtare. Iſq; alios, qui a tergo ſequerentur hortatus, equo calcaribus incitato, in medios hoſtes haud dubium periturus incurrit, Vbi a duobus peditibus excipitur, equoq; deturbatus facta deditione tētauit ſe tribus aureorum millibus redimere. At pedites vindictæ magis quam aureorum cupidi ſuperbum illum, atq; arrogantem, & adhuc plura miſerabiliter pollicentem trucidarunt. Sunt qui dicant Nauarienſis Comeſtabilis iuſſu propter antiqtas cum illo ſimultates occiſum. Huius cæde alij deterriti paulatim pugna exceſſere, ſeq; iam non patriæ aſſertores, & vindices, ſed hoſtes profeſſi agros populantur, vicos diripiunt, omnia profana, ſacraq; miſcent.

De ſuburbani agri a Gallis facta vaſtatione, & de prima vrbis oppugnatione.

Caput. II.

ERANT in ſuburbano agro ſacrarum virginum templa duo, alterum Encratis martyris, alterum diuæ Claræ nomini dedicatum. In hoc potiſſimum Barbarorum impetus apparuit. Alij namq; ſponſarum Chriſti ſtupro incūbunt, alij cellarū penetralia rimātur, alij ſtricto enſe necē edituis virginibus minātur, niſi auri, argentiq; defoſſa vaſa indicent, alij frangunt, diruunt, reſupinant quicquid illis fit obuium. Sed illud ſacrilegium non eſt ſilentio prætereundū, quod a trecentorum Germanorum præfecto commiſſum eſt. Neq; enim contentus ſanctuaria profanaſſe, adyti fores effringit, argentum ſacratiſſimi corporis Chriſti conditorium rapit, atq; irreuerenter hoſtiam illam viuam, Deoq; placentem in medio altari ſiſtit. Cumq; ab æditua templi increparetur, quod tam inhoneſte corpus domini, Deiq; noſtri attrectaret, hic, inquit, non Germanorum, ſed Hiſpanorū Deus eſt. Sed piaculi huius vindictam iuſtum Dei

iudicium in aliud tempus diſtulit, illud tamen non diſſimulauit, quod ab altero Germano commiſſum eſt, qui cum ſacrarij alterius fores effregiſſet, hoſtiamqꝫ quaſi profanum cibum deuoraſſet, conditorium ipſum auro, argentoqꝫ ad fabre celatū, in priuatos vſus cōuertiſſet, non multo poſt diſtento paulatim ventre medius crepuit, cōmunicata ſcilicet cum illo proditoris Iudæ pœna, quandoquidē in mundi Saluatorem par fuit vtriusque ſacrilegium. Sed quid in hominibus obſcuris, & ſine nomine immoramur? audi facinus indignū clariſſimi viri, qui erat filius Nothus domini Labritenſis, idemqꝫ Ioannis Regis frater. Is quaſi rem diuinam auditurus venit in templum, peractoqꝫ ſacrificio accedit ad ſacerdotem, ſacerdotalibuſqꝫ veſtibus illum ſpoliat, vaſa ſacra, quibus ſanguis, corpuſqꝫ dominicum miniſtratur, diripit, profanatqꝫ. Meminerat, opinor, verbi domini, quod in Exodo pręceperat: Non apparebis, inquit, in cōſpectu meo vacuus.

At hic qui ad rē ſacrā inanis venerat, dū vacua pudet redire manu, vaſa ſacra, veſteſqꝫ ſacerdotales, quaſi ſpolia ex hoſtibus refert. Hæc omnia in conſpectu, atqꝫ ante oculos ipſius Regis fiebant, qui tamen, ſiue volens, ſiue inuitus diſſimulabat. Cumqꝫ videret tempus tantum direptionibus dari, tentauit iterū vrbem oppugnare, atque iterum experiri ciuium ſuorum fidem, expectans an in tali tempore aliquid pro ſe auderent.

At illi ſiue præſidij metu, quod ſuis capitibus imminebat, ſiue quod fortunam victoris ſecuti iam non diſſimulāter, ſed ex animo a Gallis ad Hiſpanos deſciuerant, a fide his data non diſceſſere. Repulſus igitur inde, non ſine magna ſuorum ſtrage nō ad priora caſtra, ſed ad alia, quæ longius ab vrbe aderant, ſe recepit. Vbi per aliquot dies immoratus fortunam ſuam lamentabatur, videbat namque milites tum auxiliares, tum etiam ſuos, non tam vrbis capiendæ, quam prædæ cupidos diem ex die protrahere, magis tamen angebat rei pecuniariæ, atqꝫ proinde commeatus difficultas, ſed imprimis quod hyems impendebat, in qua ſi ſemel exercitus diſſolueretur, non facile poſtea cogeretur.

Statuit itaqꝫ ſemel de ſumma regni decernere, vrbemqꝫ totis Gallorum, Germanorumqꝫ viribus oppugnare. Quam ob cauſam alteras a Delphino copias, machinaſqꝫ oppugnatorias implorat, ipſe interim ſcalas, ligneas turres, pluteos, arietes, teſtudines, vineaſqꝫ parat, totuſqꝫ in futuræ ōppugnationis imagine verſatur. At Do. Paliza, qui conſtantiam Hiſpanorum optime nouerat, quippe qui ex Neapolitano bello bis erat expertus Hiſpanorum robur, animiqꝫ vigorem, ſuadet Regi, ne adoriatur negocium, quod efficere non poſſit, etiam ſi omnis Gallorum ſudor in eo vno opere diffundatur, quod ſi aliter ille eſſet animatus, ſe tamen habiturum eſſe rationem militum, qui ſuæ curæ demandati eſſent, neqꝫ permiſſurum, etiam ſi cupiant, vires ſuas in caſſum effundere.

His ducum altercationibus vltro citroqꝫ agitatis, conuenit inter eos, vt Rex cum ditionis ſuæ militibus, hoc eſt, Benearnenſibus, Labritenſibus, Phoxenſibus, Traſpyrenæiſqꝫ Vaſconibus primas partes occupet, ſe autem cum Gallis, Germaniſqꝫ ſubſidio futurum, ſiue obſeſſis animus ſuperſit facta eruptione in hoſtes ingruere, ſiue, quod erat credibile, Hiſpanus moderator ſuppetias obſidione laborantibus ſuis mitteret.

De apparatu partis vtriuſqꝫ ad diei inſequentis oppugnationem, propugnationemqꝫ.

Caput. III.

FAMES interea non minus obſeſſores, quam obſeſſos vrgebat, atq; vtroſq; præcipitabat negocium omne incompendium mittere, obſeſſos, vt ſe ex obſidionis expedirēt anguſtia, obſeſſores, vt capta vrbe ſpolijs onuſti ſe in patriam, aut in hiberna reciperent. Rex itaq; alteris Germanorum copijs a Delphino auctus, atq; tormentis, machiniſque munitus vrbis oppugnationem parat, totuſq; in hanc vnam cogitationem fertur, non tam, vt recuperata ciuitate potiretur, quam, vt animus ex ciuium ſuorum ſanguine ſaciaretur. Agricolas, paſtoreſq; & omnem ruſticam iuuentutem in ciuium perniciem natura propenſam conuocat, illiſque vrbis direptionem proponit.

Quod oppidani formidātes ducem obteſtabantur, ne exponeret illos irato Regi trucidandos, neve vxores, liberoſq; rapi, bonaq; diſtrahi ſineret. Quare illius genib⁹ obuoluti ſupplicabant Hiſpanum Regem faceret certiorem, quo in ſtatu res Pompelonenſium eſſet, mitteretque quam primum ſuppetias, quæ ſufficerent hoſtem ex Hiſpaniarum finibus propulſare, hoc ad illius fidem pertinere, quando ſemel ſe in illius poteſtatē, patrociniumq; dedidere. Ad hoc Albanus, ego, inquit, o amici ſi fidem veſtram exploratam haberem, ſupereſt mihi animus præſentibus copijs vrbem hāc, vtcunq; munitam, non ſolum defendere, ſed etiam in medio campo cum hoſtibus ſignis collatis decernere. Nunc vero ſatis habeo propugnare, quod illi totis viribus oppugnare contendunt.

Sed vos interim bono animo eſte, quieſcite, atq; defenſores veſtros pro vobis, mœnibuſq; veſtris decertantes ſpectate. Hoc ducis ſermone ciues confirmati, nihilominus tamen ad Hiſpanum Regem literas dāt, hoſtium vires, & quid ab eis timeant, exponunt, vt fortunarum ſuarum miſereatur orant, obſecrantq;. Igitur Hiſpanus ne rem fortunæ beneficio relinquat, exercitum ex Cantabris, Bardulis, Aſturibus, lociſq; finitimis cogit, alios qui longius aberāt euocari iubet, aut vt in armorum procinctu ſint, hortatur.

Præſentibus copijs Triciensium ducem præficit, atq; superuenietib⁹, vt ſe illi agglomerent ad certum diem, locumq;, imperat. Ducem, vt quam primum laborantibus opē ferat, hortatur. Qui, quā celerrime poteſt, ad Reginæ pontem, quē locū miniſterij regij præfectus præſidio tenebat, recta proficiſcitur. Dumq; auxiliares copias expectat, nuncios Albano duci mittit, qui dicant ſe miſſum a Rege cum exercitu, laturum ſuppetias illi pro vtriuſque arbitrio, proinde faceret ſe certiorem de belli gerendi ratione, modo, loco, & tempore. Ad hæc Albanus reſcribit, vt coacto exercitu in eodem loco reſideret, ſe illi ſignificaturum tempus, quando illius ſubſidio foret opus. Eſſe vero e rep. Hiſpana expectare, quid interea hoſtes molirentur, neq; enim dubitabat prope diem oppugnaturos vrbem, ſed nihil inde periculi impendere, ea ſibi erat fiducia ex militum ſuorum alacritate, cumq; iam oppugnationis dies conſtituta inſtaret, comperit ex tranſfugis, & exploratoribus, qua ex parte hoſtes vrbem inuaſuri eſſent. Ea erat ſtatio Antonio Fonſecæ, quæſtori maximo decreta, propterea quod murus e vetuſtate putris, atq; proinde ruinoſus erat, neq; in tam præcipiti neceſſitate a quouis alio facile muniri poſſet, cum propter nimias illius opes, amicos, & clientes, tum etiam propter ſingularem quandam viri ſolertiam ex rebus bellicis comparatam, in quibus iam inde ab ineunte adoleſcentia non ſolum interfuit, verum etiam præfuit, quam ſępiſſime. Is itaq; partem muri, quę ab æde diui Iacobi protenditur ad portam, qua itur ad diui Franciſci templum aggere, foſſa, valloq; muniri iubet, atq; paris longitudinis, latitudiniſq; decem pedum alterum murum opere tumultuario intra mœnia ducit, quem ex terra pauita trabibuſque contexta beronibuſque harena oppletis, & culcitris præmunit. Hunc immittatur Petrus

Lupides Patellanus in ſtatione ſua munitionem alteram erigit inter flumen, vrbiſq; muros, complexus molem, quæ faceret vrbis propugnacula firmiora. Alij præterea partem muri ſibi deſignatam fulciunt, erigunt, inſtaurāt, propugnaculiſq; prætexunt. Igitur Rex coacto exercitu, infeſtiſq; ſignis ad vrbem recta proficiſcitur, & quam proxime poteſt caſtra metari iubet. Poſtero deinde die, qui fuit feſtus diuæ Chatarinæ nomine relatus in faſtos, cum prima luce machinæ ſulphurariæ, non contra quæſtoris maximi ſtationem, vt putabatur, ſed e regione ad murū, qui Oſormini comitis filio Garſiæ Manrico fuerat demandatus, viſæ ſunt. Neq; toto eo die ceſſatum eſt a torquendis ſaxeis orbibus, quoad bona muri pars cum ſuis munitionibus ſolo ęquaretur. Sed pro muro putri, beronibuſq; caducis, firmiſſima armatorum acies ſucceſſit. Nam cum commendatarius maximus pro muris ſe hoſtibus oſtendiſſet, puduit aulicos iuuenes non protegere virum, qui maiori negocio reſeruandus erat. Sed illos ſuperueniens dux, e loco tam periculoſo iuſſit ſecedere, atq; hoſtem potius inter muri ruinas expectare monuit, quā ſe tormentorū ictibus imprudēter obiectare. Sed nox ſuperueniēs certamē in aliud tēpus diſtulit, requieſq; data eſt, non tā ſomno, ꝙ reficiēdis muris, munitionibuſq; reponendis.

De ſecunda oppugnatione vrbis a Gallis facta, & e diuerſo de Hiſpanorum propugnatione.

Caput. IIII.

DIE inſequenti omnē tēpus in quatiendis mœnibus contritū eſt non tanto impetu quāto ſuperiori. Nox deinde, quæ præceſſit oppugnationis diem, barbaro more, tota conuiuijs, compotationibuſq;, ludis, iociſq; et iubilis, cantilenis, & clamoribus acta eſt, certatim omnes ad Regis prætoria concurrunt, & viciſſim Do. Paliza tabernacula frequentat. Alij primos ſibi ſcalarum aſcenſus depoſcunt, alij ſe ſigna poſituros inter murorum ruinas pollicentur, alij ex Hiſpanorum manibus arma detracturos, alij deniq; niſi confecto negocio in caſtra non relaturos pedem. At Rex e diuerſo, ijs, qui primum ſigna in vrbem retuliſſent, millenos aureos ſpondet, qui primi, qui ſecundi, qui deinceps manibus ruinarum ſumma prenſaſſent gradatim præmia proponit. Do. Paliza barbam permulcens manu at ego, inquit, prædico vobis o milites, neminem veſtrum ad nos rediturum ſi promiſſa tentatis efficere. Cum primum illuxit, præconis voce omnes ad arma citātur, ſeq;, vt oppugnationi parent, ædicto monentur. Quæ vox cum primum in vrbe audita eſt, omnis ætas, omnis ſexus ad pomeria, munitioneſq; concurrunt. Neq; enim armati ſolum ſtationes ſibi decretas, & deſignata ſubſidia occupant, ſed & ſenes emeriti, ac pueri imbelles contos, & ſudes conuehūt, atq; pro viribus ſuis quiſq; ſaxa, trabeſq; comportant. Mulierculæ ollas, ahenaq; caldaria, feruenti oleo, reſina, pice, ac ex lixiuio cinere plena parant, quæ propugnaturi in muros ſubeuntium capita fundant. At qui dux Albanus murum, qui partim dirutus, partim conquaſſatus erat, ne qua pars ductoris pręſentia, teſtimonioq; orbaretur, tripartito diuidit, vnam Antonio Fonſecæ quæſtori maximo, alteram Ferdinando a Vega diui Iacobi commendatorio maximo commendat, tertiam ipſe ſibi retinuit. Cumq; ſtrenuiſſimus quiſq; primas inſtantis periculi partes ſibi depoſceret, ne præſcriptus ordo turbaretur, iubet ſuum quemq; locum, ſibi iam inde a principio conſignatum tenere, deinde tria diſponit ſubſidia, quæ viciſſim laborantibus a prima fronte ſuccedant. Præ

toriam vero cohortem in medio collocat,quæ in vtranque partem proſpiciat, a fronte ſi quo in loco eſſet opus ſubſidio, & oppidani aliquid a tergo molirentur. Quibus rebus ita ordinatis dũ hoſtis incurſum oẽs expectãt,vt forti,magnoq́; & præſenti animo eſſent,hortatur. Alijs Hiſpanorum victorias de Gallis habitas narrat, quas nuper in Italia,quas annis ſuperioribus in Bardulorum finibus ad Fontem Rabidum, & ad Salſulas in Gallia Narbonẽſi obtinuerãt. Repetebat alijs Alphõſo Rege cognomine Caſto, Carolũ magnum cũ ſuis duodecim Paribus in eo ipſo loco fuſos, fugatos,profligatosq́;. Admonebat præterea, ne terrerent eos Germanorum vaſta corporis moles, vultusq́; truculenti,meminiſſentq́; potius,quod hiſtorici de illis produnt, haberet cognationem quandam, & ſimilitudinem cum ſuis niuibus,quæ frigore rigentes calore reſoluuntur, & quemadmodum primi eorum impetus maiores eſſent, quam virorum, ita & ſequentes, poſteaquam caluerint,eſſe minores,quam fœminarum. Dum hæc intra muros geruntur. Ioannes Rex copias ſuas explicat,atq́; ex amicis familiaribuſq́;, & palatinis purpuratis tercentum deligit, quibus ex Gallorum primoribus in Regis gratiam complures annumerat. Hi ſequebantur purpureum ſignum quibuſdam aureis baltheis varie gatũ. Hos obſeruabant ex Tranſpyreneis, Vaſconibuſq́; ſagittatores, ſtlopetarijq́;, & velites ad octo peditum millia,poſt quos Germanorum ſex millia procedebant. Extremas exercitus partes cum tribus cataphractorum millibus Do. Paliza tuebatur, nequid a tergo auxilia noſtra molirentur, oppugnaturumq́; ordinem interturbarent.

Ad vtrunq́; armatorũ latus,Benearnenſium,Labritenſium, Phoxenſiumq́;, & gregariorum hominum multitudo erat,quæ ſcalas,arietes,teſtudines, aliaque opugnatoria inſtrumenta comportabat. Cumq́; bona diei pars iam eſſet peracta, armatiq́; omnes in procinctu eſſent,machinarij ſimul tormenta in partem muri librant,quæ in hoc fuerat reſeruata,vt cum ictibus concuſſa rueret, nudata vrbe hoſtes irrumperent. Ea cum ingenti fragore ſubito cecidiſſet,tercentum illi,qui ſe Regis obſequio deuouerãt, anteſignanum ſuum ſecuti foſſam euadunt, munitioneſque ſubeunt, & ruinarum faſtigia manu prenſant, pila, haſtaſq́; ferro acuto præfixas, contos, bipenneſque ſecures in hoſtium ora prætendunt. Hos Germanorum quoque altera cohors ſequitur, non tam propoſiti a Rege præmij ſpe ducta, quam gloria inferendi ſigna ſua in vrbem. At contra Hiſpani arma armis,ſigna ſignis obuia cõferunt, ferri aciem acie retundunt, manus manibus, brachia brachijs,pectora pectoribus impellũt. Nec vllum interea ceſſat telorum genus, non ſcorpionum ſagittæ, non fuſtibulorum, fundarumq́; lapides,non ſtlopetarum glandes plumbeæ,non machinarum ſaxei orbes contorti. Erat ſtans in præcipiti turris propugnaculum,quod tormentorum ictibus concuſſum repente corruit. Huius fragmenta multos ex noſtris obruunt,ſed Cõmendatariũ maximum imprimis, Villalbanumq́; Chiliarcum,quorũ inſignis opera huius diei fuit. Similis ruina oppreſſit Petrum Manrricum, cui ſemianimi expugna ſubtracto Ioannes Ramirus Ciſtercienſis ordinis a Calatraua eques religioſus ſucceſſit. Neque quæſtoris maximi ſudor latere potuit,qui nunc militis, nunc ductoris, nunc hortatoris officio functus,ſuam atq́; aliorum ſtationes luſtrans, voce, manu, & autoritate multa ſimul faciebat,frequentius tamen requirens partem muri ſibi creditam, in qua ingens erat feneſtra,quæ vrbis penetralia hoſtibus denudabat. Eam igitur, quia faciliores aditus oſtendere videbat,ſummis viribus oppugnant, ſed non minoribus a noſtris propugnatur. Cumq́; neutri alteris cedere ſtatuiſſent,edebatur interim magna vtrinq́; cædes.

Neque iam noſtri pro mœnibus,atq́; ſuperiori ex loco rem gerebant, ſed intercepto

muro quaſi in medio poſuit Deus omnia campo daturus tandem victoriam cauſæ meliori. Tum Galli cernentes ſe nihil proficere, atq; plura vulnera accipere, quam inferre, paulatim pugna excedunt, atq; in tabernacula pedem referunt humeris portantes duodeuiginti inſignium virorum cadauera relictis in media foſſa duobus ſignis, quique illa obſtinate pertinaciterq; tuebantur numero prope centum immortui hęrentes, atque illa complexi. Interea Rex accitis notarijs dictabat epiſtolas, quas ad Reginam, ad finitimos principes, ad amicos tabellarijs daret, quibus faceret illos certiores rerum omnium, quæ ad Pompelonem gerebantur, neq; reſtabat quicquam apponendum, niſi qua die, quotaq; hora fuiſſet vrbs capta. Sed cum vidiſſet omnes negocio infecto ſe in caſtra recipere, alios feſſos diloricatis armis, alios vulneratos, alios timore, aut morte futura pallidos, audiſſetque ſua cauſa tot amicos, familiareſque cæſos, flens, heiulanſque, pectuſque plangens agnoſco, inquit, fortunam meam, eoque miſeriarum me adductum, vt nulla poſſit me fortuna facere fœlicem.

De Germanorum pollicitatione Regi facta, & de duobus Germanis, qui minabundi ad Ducem venere. Caput. V.

REGEM ſic aflictum, affectumq; Germanorum primores conueniunt, bono animo eſſe, deq; ſuo regno bene ſperare iubent, pollicentur, ſe die poſtero negocium ſuſcepturos, effecturoſq; quod aliorum ignauia non eſſet factum, ac tradituros ſe per manus vrbem cum ſuis ciuibus, vt ſe de illorum ſanguine ad ſatietatē vſq; vlciſceretur. His pollicitationibus recreatus, refectuſq; Rex illis gratias agit. Illorum fidei, fortitudiniq; ſe atq; fortunas ſuas commendat. Re omni perdita, & comploratа, quicquid acquiſierit in illorum poteſtate futurum pollicetur. Igitur Albanus, cum cerneret hoſtes intermiſſa pugna ſecedere, quaſi victor, vtq; ſuos animaret, alieniſq; terrorem incuteret, iubet tympana cum cimbalis tintinnabuliſq; pulſari, tubas, cornuaq;, ingenſq; claſſicum edere, & quaſi victos, ac fugientes clamoribus proſequi. Sed auteaquam in prætorium ſe ille reciperet, murorum interrupta, minaſq; inuiſit, ac refici, inſtaurariq; iubet, foſſas, & pomeria eruderari. Mœnia quoq; eo diligentius adſeruari, quo propius hoſtes eſſent, atq; male geſtæ rei pudore magis irati. Vulneratos deinde conſolatur, fortes laudat, atq; omnes comiter, benigneq; affatur. Die inſequenti, qui fuit Chriſto a mortuis reſurgenti dicatus, Hiſpani pro mœnibus in procinctu armati ſtetere, expectantes Germanos acrius quam in heſterna oppugnatione inceſſuros. Sed cum ad multam diem omnia in caſtris quieta vidiſſent in alias curas animum conuertere. Alij munitiones reficere, alij arma infibulare, præpilare haſtas, ſpicula producere. Pars iuuenum, quæ pugnandi erat auidior, portis erumpit, pugnaſque tumultuarias conſerit.

Erant inter eos ex Hiſpani Regis amicis, & familiaribus, Ioannes Albion ex Tarraconenſi prouincia eques auratus, qui ſtlopetariæ glandis ictu perfoſſus ſubito corruit, magnumq; moriens amicis, quos habebat quam plurimos, deſiderium ſui reliquit. Primis deinde tenebris ecce duo ex Germanorum primoribus tibicine militari præuio ad Nauarienſis comeſtabilis ſtationem recta tendunt, velle ſe cum duce commentari non nihil dicunt, quod in rem communem exercitus vtriuſq; foret. Albanus, quamquam ſtatuerat nullam condicionem audire, quæ ab hoſtibus offerretur, iubet tamen illos admitti, atq; dicendi quid ſibi velint facultatem dat. Tunc alter illorum, qui procacior

videbatur,huiuſmodi ſermonem habuit. Credo ego clariſſime Dux Germanorum mores,ex quorum numero nos ſumus,dignationi tuæ notos eſſe, qui tametſi non ſibi,ſed illis militent, a quibus ſint mercede conducti, non tamen fide minori, ac diligentia bella gerant,quam ſi aut de imperio,aut de ſuo capite res ageretur. Venimus huc ad octo armatorum millia virorum conducti a Rege Gallorum in auxilium Nauariæ Regis.

Qui maioribus Regis veſtri viribus regno pulſus,viribus quoq; reſtitui vult Gallorum Rex, cuius cauſa regnum amiſerat. Quod vero ante hac multa ſunt facta,quæ Regis veſtri maieſtatem offendunt,id nobis diſplicet, ſed non aliter fieri potuit, quam factum eſt. Nunc vero cum res in eo ſit articulo, vt Hiſpanorum audacia cum ſuo duce pœnas ſuæ peruicaciæ mox ſit luitura, venimus rogatum, atq; admonitum, ne velitis experiri extrema illa , quæ victi a victoribus armatis,iratiſque perpeti conſueuerunt.

Nam quid ſpei reliquum eſt Hiſpanis numero paucis,fame confectis,muro, foſſa,valloq; nudatis, omniq; auxilio deſtitutis? contra Germanorum tot phalāges armis inſtructas,corpore vegetas,atque in hoc deuotas, vt aut rem inchoatam efficiant,aut obſtinate mortem oppetant. Suſcepimus vero legationis hoc munus non cuiuſquam iuſſu, ſed ſpōte noſtra, vt animum noſtrum vobis declararemus,& quod nos in ſimili fortuna poſiti faceremus. Quid illud eſſet quiſpiam diceret. Nimirum cederemus tempori,atque victori herbam porrigentes veniam peteremus. Quo in ſtatu res veſtræ ſint, videtis, quę vos pericula maneāt,circunſpicitis. Vna ſalutis ſpes reliqua eſt vobis,ſi vos ſine vlla cōditione victoris arbitrio dedideritis. Mites,atq; benigni ſunt Duces noſtri,ex fortuna ſua metientur veſtrā,omne ius belli vobis remittēt,atq; incolumes abire ſinent,armis tantū aliiſq; ornamētis ſpoliatos,quæ vobis etiā,ea eſt illorū māſuetudo,forte cōdonaſſent, niſi in prędā,manubiaſq; Germanorum iampridem fuiſſent ab ipſo Rege deſignata.

De ducis reſponſo Germanis dato,& de obſidione relinquēda Gallorum conſilium.

Caput. VI.

ATQVI Dux noſter,tametſi erat natura placidus , atq; ineptiarum huiuſmodi contemptor,ac deriſor potius, ſubiratus tamen his Germani verbis. Vana,inquit, ſpes vos o Germani tenet,qui ex animo veſtro putatis hiſpanos niſi cibo,potuq; ad ſatietatem vſq; refectos languidius arma tractare. Neſciebatis Hiſpanos in fame ſimiles eſſe lupis,quos improba vētris exegit cæcos rabies, per ignes,per tela,p hoſtes cibū,ſi deſit,quęrere? Quod ſi numero pauciores,fameq; debilitatos,atq; hoſtium cęde feſſos,interceptiſq; muris nudatos,nos putabatis,cur ceſſaſtis hodie occaſionē arripere? ſociiſq; veſtris cæſis,fuſis,fugatiſq; opem ferre,atq; in oppugnationē inchoatam ſuccedere? cum præſertim bona diei pars ſupereſſet,in qua poſſetis auaritiæ veſtrę cupiditatem explere.

Quod ſi feriata vobis hæc dies fuit craſtina experiri poteſtis,an Hiſpanos vires defecerint,idq; vt faciatis rogo vos,ſitiſq; primi,in quos,quicquid virium nobis reſtat, effundamus. Hi nanq; cōmilitones mei dedignantur iam ignauos hoſtes ſibi dari,neq; prębeeri materiam, vnde poſſint egregium aliquod facinus ędere. In hæc verba illos dimiſit interminatus ne poſt hac, aut illi, aut alius quiſquam huiuſmodi nugas ad ſe perferant, ſed aut veniant armati perfidiæ ſuæ pœnas luituri , aut victi ſuppliceſque a victoribus veniam petentes. Nam quod egregius Poëta de populo Ro. ſcriptum reliquit, Hiſpani poſſunt ſibi iuſtius vſurpare. Parcere ſubiectis, & debellare ſuperbos. Hoc re-

ſponſo ducis triſtes, ac demiſſo animo Germani in caſtra redeunt. Hiſpanorumque alacritatem, vigoremque animi ſocijs exponunt. Fames interea magna magiſque indies extra intraque muros creſcere, vtroſque cogebat armis decertare, atque finem bello imponere, ſed Regem acrius vrgebat, quem non modo commeatus, & pecuniæ defficiebant, quod hyemis impotentia inſtabat, verum etiam quod ingentes copiæ ab Hiſpano Rege mittebantur, quæ ſuppetias Albano duci ferrent, quę ſi ſemel intra vrbem reciperentur, omnis ſpes ſua in ventos eſſet abitura. Supplex itaque Germanos rogat, vt ſtent promiſſis, fidem ſeruent, nihil ſpei ſibi iam eſſe relictum niſi in illorum fortitudine, hoſtium ſpolia, ciuiumque bona illorum tradit, proteſtatur nihil ſibi ex ea victoria niſi ſanguinem ciuium expetere. Penituit Germanos tam temere operam ſuam fuiſſe pollicitos, tamque arduum, ac difficile negocium ſuſcepiſſe, puduit tamen illos promiſſa non reddere. Reſpondent itaque perendinum in diem vrbem captam ſe per manus illi tradituros, aut omnes ad vnum in medio opere pulchram mortem obituros. Huius tam pernicioſæ pollicitationis Domi. Paliza factus certior, in tabernacula Germanorum tendit, illorumque præfectos, ac centuriones in vincula conijcit, atque inſuper ignominioſis verbis increpat, quod ſe inconſulto rem tam inconſideratam, improuiſamque attentarent, vnde non ſolum ipſi miſerabiliter, & digne perituri eſſent, ſed & ſuo duci imprudentiæ, atque rei male geſtæ notam inurerent. Quod ſi tale aliquid poſthac vnquam admiſerint, per Galli principis genium iurat, ſe in ipſos capitaliter animaduerſurum. Deinde in Regis prætorium tendit, quem cum ſe pugnę aptantem offendiſſet, acerbius, quam regia dignitas ſuſtineret, increpat illum, temeritatiſque illi crimen obijcit, quippe qui tentet in caſſum vires effundere, atque florentiſſimas copias internectioni hoſtibus dedere. Quod ſi tam pręceps animi, & conſilij erat, vt ſuum tempus, fortunamque non agnoſceret, idque penitus volebat, vt rei perditæ ſe, ſuoſque omnes adderet, ſe tamen non paſſurum, vt exercitum ſibi a Rege commiſſum hoſtibus ſine cauſa trucidandum obijceret. Sed neque cenſebat diutius in obſidione permanendum, cum iam hyems impenderet, fameſque indies creſceret, nec eſſet vnde commeatus in caſtra ſatis commode comportari poſſet. Multi ſermones cum Rege, Regiſque familiaribus in hac diſputatione conſumpti ſunt. Sed Rex tandem inuitus ceſſit conſilio Do. Palizæ, placuitq; poſtridie obſidionē ſoluere, & ſub primā lucē vaſa conclamare, ſignaq; tollere.

Quod Galli ſoluta obſidione diſcedunt, quo die Dux Trienſis cum auxiliaribus copijs venit.

Caput. VII.

IGITVR nocte in ſequenti a quarta vigilia, dum tormenta, machinæq; carris aptantur, binæ acies factæ ex omni equitatu, peditatuque quaſi ad pugnam paratæ in procinctu ſteterunt. Principio noſtri putarunt Gallos ſe ad oppugnationem parare, quam erecto, & alacri animo expectabant, ſed cū illos vidiſſent in diuerſum paulatim ſecedere, omnes ſubito portis, ruiniſq; murorum erumpunt, hoſteſque inſequentes ad pugnam laceſſunt. At illi relicta machinarum parte, & quicquid exercitus inualidum, vulneribuſq;, aut morbo confectum erat, negligentes compoſitis ordinibus beneficio noctis ſe intuta receperunt, finemque inſequendi noſtri impoſuere, qui propterea quod pauciores erant, & perturbatis ordinibus, quātum quiſque poterat, hoſtes inſequebantur, ne quid detrimenti per noctis tenebras paterentur, in vrbē ſunt regreſſi, id quod

geſtum

geſtum pridie calendas Decēbris, qui eſt diui Andreę nomine relatus in faſtos. Poſtridie
vero huius diei prima luce Galli copias ſuas in ordinem redegerunt, ſteteruntqꝫ in pro-
cinctu quaſi pugnaturi, ſiue vt ſuos aberrantes ex fuga reciperent: aut ſi noſtri perſeque-
rētur, vt pugnarēt, ſi ex loci opportunitate facultas daretur, vel vt tutiores in fines ſuos
abirent. Eodem die paulo ante ſolis occaſum Dux Tricienſis cum auxiliaribus copijs
ad vrbem acceſſit, erant in comitatu illius regalis miniſterij Pręſes, quem diximus Re-
ginæ pontem inſediſſe, Dux Secobrienſis Hiſpani Regis fratris patruelis, Dux a Villa
formoſa, Dux Lunenſis, Marchio Aquilarius, Comes ab Accuto monte, Comes a
Ripa Gorza: & reliqua fere omnis regalis curiæ iuuentus, Quos ſequebātur equites
mille quingenti, armis, auro, purpuraqꝫ fulgentes. Peditum vero generis omnis arma-
turæ numerus fuit ſex millium, quos ductabant Gometius Buitronus, Martinuſque
Auindanius, & Rengiphus. Creſcebat indies auxilium, quod ad Reginæ pontem co-
gebatur. Sed Dux veritus, ne noſtri fame, vulneribus, morbis, vigilijs, laboribuſqꝫ con-
fecti Gallorum vegetam atqꝫ recentem multitudinē ſuſtinere diutius non poſſent, cum
præſentibus copijs, atqꝫ quam maximo poteſt commeatu in auxilium properat. Cuius
aduentus & ſi omnibus in commune fuit iucundus, ciuibus tamen longe magis, qui Re-
gis irati ſæuitiam in ſe domoſqꝫ ſuas pertimeſcebant. Albano tamen Duci non ſatis con-
ſtabat fuerit ne gratus, an potius moleſtus. Dolebat namque ſolidam ſibi gloriam eripi,
quā nemo cū altero quocunqꝫ libenter patitur eſſe communē: quiqꝫ animi magnitudine
præcellunt, libentius ſe fortunę periculis exponunt, quam rei bene gerendæ alteri parti-
cipent. Itaqꝫ ſæpe Ducem Tricienſem per litteras & nuncios hortatus eſt, ne ferret ſup-
petias, ni acceſſitus ſibi: ſatis præſidij eſſe, non ſolum ad propulſandas ex vrbe hoſtiū op-
pugnationes, ſed etiam ad erumpendum, atqꝫ medio campo collatis ſignis confligendum.
Hos animos illi dabant Hiſpaniæ lumina, quæ in ſuo erant comitatu, & qui maioribus
ſæpe rebus non ſolum interfuere, ſed etiam præfuerunt. Atqꝫ in primis duo fulmina belli
Antonius Fonſeca quæſtor maximus, & Caucenſium & Alaheiorum dominus Fer-
nandus a Vega Commendatorius maximus a Caſtella, nam alter a Legione Germa-
nica tantum huic negocio interfuit. Coronarij quoqꝫ Centurionū præfecti Vilalbanus
& Rengiphus, quorum opera compluribus alijs in rebus fuit inſignis, ſibi ipſis hoc tēpo
re non defuerunt. Sed neqꝫ Petrus Lupides Patellanus cum gentili ſuo Ioanne Patella-
no. Ludouicus quoqꝫ a Corduba Comarenſis Marchionis filius, atque alter Ludoui-
cus a Cauta: Petrus & Ioannes ambo a Cunta cognominati. Iacobus Rogius, atque eo-
dem cognomēto Rodericus Diaz, Petrus Manrricus, & Manrricus quoqꝫ Garſias Co
mitis Oſſormini filius, Iacobus Merulus Ioannis filius animos atqꝫ nomē cognomēqꝫ
aui referens. Ioannes, & Garſias vterque a Vuloa cognominati, Comeſtabilis Nauarien-
ſis, Francus Bramontanus, Ioannes Carrenus, Alphonſus Carrillus, Petrus a Tapia,
Ioannes a Caſtella, Aluarus a Luna, Iacobus a Vera, Sanctius a Leiua, Manuel Bena-
uidius. Nam quid ego Petrum Marchionē a Villafranca magni Ducis filium inter cę-
teros memorem? qui per veſtigia patris idem hoc tempore ſilebitur, atqꝫ alias meritis lau
dibus non fraudabitur. Quid alios complures eiuſdem ordinis viros? quos infinitum
erat memorare, quorū fiducia, nihil erat, quod magnanimus Dux ſibi non polliceretur,
victoriā ex hoſtibus maxime, quam præ manibus habebat. Vtcunqꝫ tamen erat anima-
tus agit hoſpitem lętum, Ducemqꝫ aduētantem longe ab oppidi portis excipit, atqꝫ data
acceptaqꝫ ſalute in templum miſericordię, quod erat extra muros, quam honorificētiſſi
me poteſt illum collocat. Copias vero auxiliares eadem caſtrametari iubet, qua paulo an-

te Germani inſederant. Hic dies, quo & Galli ſoluerunt obſidionem, & auxilium noſtris superuenit, fuit calendarum Decembris.

Quo pacto Galli in fugam conuerſi, iterum vrbem obſidione cingere ſimulant, deque nuncio per Feciales ab illis miſſo, Ducumqꝫ noſtrorum reſponſo. Caput. VIII.

POſtridie vero eiuſdem diei Galli, qui noſtris inſequentibus trans fluminis pontem ſe in loca tutiora receperant, prima luce in campo radicibus montium adiacente cohortibus ordinatis apparuerunt. Cumqꝫ iam ab vrbe quattuor millibus paſſuum abeſſent, noſtriqꝫ putarent, illos nihil niſi de canendo receptui cogitare, de repente vrbem verſus redierunt, incertum qua ex cauſa. Sed quia trahas, clauſtraqꝫ, & carros pręmiſerant, non erat dubium, illos ſubſtitiſſe primum, ac deinde regreſſos, vt ſui exercitus reliquias colligerent, atqꝫ præcedentiũ impedimentorũ terga redderent tutiora. Interim Dux noſter non ceſſat Bardulos, & Vaſcones, Cantabroſqꝫ exhortari per nuncios, vt vias corrumpant, atqꝫ arborum ramis foſſiſqꝫ & aggeribus faciant imperuias, atqꝫ hoſtes fame, ac frigore cõfectos ex ſuperiori loco inceſſerent. Sed Galli, cum intelligerent noſtros nõ eſſe numero pares ad decertandũ Marte dubio, puderetqꝫ illos huius belli principio magna pollicitos, nunc inglorios abiectoſqꝫ diſcedere, decreuerunt ſubſiſtere. Atqꝫ vt velamen aliquod pudori prætenderent diſponunt acies, cohorteſqꝫ in ordinẽ redigunt, mittuntqꝫ Feciales ad Duces noſtros, qui decernendi locum tempuſqꝫ indicant, quod ipſum fuit argumento, illos non militũ numero, non animi robore, non vlla alia re, quã commeatus, victuſqꝫ penuria ab vrbis obſidione deſtitiſſe. Ad hanc Fecialium conteſtationẽ vterqꝫ Dux alterũ rogat, vt reſpondeat, comiterqꝫ in collegã partes ſuas reijcit. Sed vicit tandem Albani Ducis vrbanitas. Erat autẽ Dux Tritienſis, cũ de rebus bellicis ageretur, paulo liberior, ne dicam iactãtiorem, is cũ alias multa facete, & ex more ſuo ſolitus eſſet arrogãter dicere in expeditionis huius initio, duo potiſſimũ illius dicteria circũferuntur. Nam cũ Gallorum Rex Hiſpanorũ paupertatem exprobrãs diceret: non amplius illos in hoc bello duraturos, quam dum emendicatæ ſtipes ſtipendio militum ſoluẽdo ſufficerent. Hoc male ſalſus Rex dicebat alludens ad pecunias, quas ex ſedis apoſtolicæ indulgentijs ad belli Mauritani ſumptus exigebãtur. Quid, inquit, Tritienſis Dux noſtra refert, armis an calathis hoſtium ora contundamus? Calathis nãqꝫ ſolẽt mendici ſtipes fruſtaqꝫ & quadras panis rogatas excipere. Cumqꝫ illi rurſus Albani Ducis auxilio proficiſcenti Rex noſter multa benigne polliceretur, ſeqꝫ ſummiſſurum non ſolum copias cõmeatumqꝫ rerum omniũ, quæ ſunt ad bellum neceſſaria, ſed etiam pecunias ſtipendio militibus perſoluendo neceſſarias, cepit ſubcinere carmen illud, quod eſt in ore omniũ. Vamos nos dixo el mi Tio a Paris eſſa ciudad. Ac ſi diceret, niſi me copię militũ, cõmeatus, ſtipendiaqꝫ deficient, nulla per me mora erit, quin victor Pariſios vſqꝫ perueniam. Igitur nunc libertate vſus Fecialibus reſpõdet ſe, non ea cauſa veniſſe, neqꝫ id ſibi a Principe, a quo mittebatur, mandatum, vt collatis ſignis decerneret, ſed ad hoc tantum, vt obſeſſam vrbem firmiori pręſidio muniret. Neqꝫ enim, inquit, de eo nunc certamen eſt, vter exercitus medio in campo ſit armis ſuperior, ſed ex duobus Principibus vter Nauariæ regno potiatur: in eoqꝫ nunc victoriæ momentum conſiſtere, vt ille victor ſit, qui ſemel parta defenderit, poſſederitqꝫ: ille victus, qui prætendit hoſtem poſſeſſione deturbare, nec tamen quod aggreditur efficit. Quo ſi Gallis, inquit, tantum animi ſu-

pereſt, vt velint nobiſcum armis experiri, expetent aliquos dies, dum Hiſpanorum copiæ, quæ me ſequuntur a tergo, in vnum locum conueniant. Tunc ſe cum collega ſuo non modo in agro Pampylonenſi, ſed in medijs campis pugnandi copiam daturos. Hoc per Feciales reſponſo accepto, Galli e veſtigio, vt erant in armorum procinctu iter arripiunt, rectaꝗ́ ſe in patriam atque ad ſuos recipiunt.

Quemadmodum Do. Paliza Ioannem Regem de regno recuperando diffidentem conſolatur, Ducumꝗ́ noſtrorum de perſequendis hoſtibus conſultatio.

CAPVT. IX.

REx interim Ioannes, qui vſqꝫ in tempus illud ſpem metumꝗ́ interdubius, atqꝫ animi pendens fuerat, nunc iam, cum videret ſuos, atqꝫ illos maxime, quibus plurimum fidebat, & in quibus omnem dignitatis recuperandæ fiduciam collocauerat, non ſolum vrbis obſidionem deſerere, ſed etiam ſic abire, ac ſi eo nunquam eſſent redituri: non vt antea ſpem vultu ſimulans, pręmens altum corde dolorem, non fortunam ſuam lamentis quæſtibuſqꝫ incuſans, ſed præ nimio dolore omnem triſticiæ imaginem facie ac vultu præferebat, vrbemꝗ́ nunquam amplius videndam, dotaleſqꝫ agros identidem reſpiciens attonito ſimilis hęrebat. Quem ſic affectum Gallorum Dux maximus Paliza multis exemplis ex hiſtoria, multiſqꝫ rationibus ex communi vita depromptis conſolari nitebatur. Sed ille tanquam ęgrotus iam deploratus, ac de ſalute deſperans, nulla medicorum ſomenta admittebat, neque ſe aliqua ratione curari patiebatur. Nam quid faceret dotali regno expoliatus, atqꝫ re male geſta patrimonio orbatus? idqꝫ non tam aduerſa fortuna, quam ſua culpa: quippe qui neſcierit inter duos Reges potentiſſimos ſe medium ſequeſtremꝗ́ præſtare, aut ſi non poſſet vtrumque, alterum ex illis ſaltem demereri. Atqui Duces noſtri cum viderent, hoſtes nihil iam niſi de reditu in patriã, domoſqꝫ ſuos, atque diuerſoria nota cogitare, quid in tali tẽpore factu opus eſſet, inter ſe conſultant. Albanus pallantes, fuſos, & fame ac frigore confectos ad internectionem vſque perſequendos eſſe dicebat, neqꝫ rei bene gerendę occaſionem tam certam, tam facilem, tam honorificam, glorioſamꝗ́ omittendam eſſe. Tritienſi vero diſſimulandam eſſe hoſtium fugam, neque illis inſtandum, ne ex deſeperatione cogerentur pugnam redintegrare, vnde eſt notum illud carmen. Quondam etiam victis redit in pcordia virtus. Afferebatqꝫ multorum exempla, qui neceſſitate compulſi ex victis eualere victores. Referebat præterea Pyrrhi Epirotarũ Regis præceptum illud memorabile. Hoſtibus fugientibus non eſſe pertinaciter inſtandum. Petebat Albanus a Tritienſi ex exercitu, quẽ vegetum recentemꝗ́ ductabat, aliquot equitum turmas, peditumqꝫ cohortes, quæ hoſtem abeuntem inſequerentur, nam ſuas cauſabatur partim vigilijs, partim morbis laboribuſqꝫ confectas. At ille, cui non placebat conſilium illud de inſequendis hoſtibus, dicebat ſe non ea cauſa veniſſe, vt medio in campo confligeret, ſed vt obſeſſis, atqꝫ vltima neceſſitate & anguſtia poſitis opem ferret, idqꝫ a Rege ſibi in primis fuiſſe mandatum, atqꝫ hunc in modum alter ab altero digreſſi ſunt. Tricienſiſqꝫ Lucronium cum ſuo exercitu ad Regem redit, Albanus vero in ciuitate iam quieta pacataqꝫ permanſit, quoad illam ordinaret, atqꝫ per manus traderet, cui Rex tradendã eſſe decreuiſſet. Sed ne hoſtis intrepidus ſecuruſqꝫ ſic impune abiret, mittit litteras ad viros principes, qui erant finitimi his locis, per quos Galli Germaniqꝫ iter faciebant, hortaturque illos, vt fugientibus negocium

faceſſant, neꝗ ſinant illos ſic quietos abire. Qui non ſegnius quam imperatum eſt iuſſa exſequũtur. Nam & Gongorę dñs trecentos ducens equites agmina ſequebatur, neque præ frigore ac fame conſequi ceſſat: nam prima luce adortus partim cæſis, partim captis cum ducentis equitibus ſpoliiſꝗ militaribus per medias vrbis portas viaſꝗ publicas victor regreditur. Ex altera quoꝗ parte Lizari dñs cum tercentum peditibus expeditis extrema Gallorum agmina inſecutus inuadit Germanos, quos machinis aſſeruandis Galli præfecerant. At illi cum viderent Bardulorum omnes populos in vnũ coiiſſe, impetumꝗ illorum non poſſe ſuſtinere glandiaria tormenta In eos dirigunt, igneꝗ iniecto inſtantes glandibus perturbãt, ipſiꝗ per fumũ ſulphurariaſꝗ tenebras elapſi, peranfractus, ſyluarumque diuerticula fugiunt. Quos vbi Barduli aufugiſſe intellexerunt, nam in principio ſubeſſe inſidias aliquas ſuſpicabantur, machinas inuadunt, iumentiſque tenuiores reportãdas imponunt, maiores vero plauſtris carriſꝗ trahẽdas applicant. At non mediocri negotio in vrbem aduehunt, non ſine quadam triumphi ſpecie, nam & armatorum peditum ingens multitudo præcedebat, & non minor ſequebatur acclamantium vno ore: Io Triumphe. Quod geſtũ eſt idibus Decembris, hoc eſt, poſtridie eius diei in quo Diuæ Luciæ feſtum celebratur. Anno a ſalute Chriſtiana Milleſimo quingenteſimo duodecimo.

Belli Nauarienſis finis.

Apud inclytam Granatam. Anno a virgineo partu milleſimo quingenteſimo quadrageſimo quinto.

REVERENDISSIMI AC ILLVſtriſſimi Domini Domini Roderici Toletanæ Diœceſis Archiepiſcopi rerum in Hiſpania geſtarum Chronicon Libri nouem nuperrime excuſſi, & ab iniuria obliuionis vindicati. Adiecta inſuper Oſtrogothorum, Hugnorum, Vandalorum, cæterorumque hiſtoria.

Necnon Genealogia Regum Hiſpanorum Reuerēdi patris Domini Alphōſi de Carthagena Epiſcopi Burgenſis.

APVD INCLYTAM GRANATAM.
ANNO. M. D. XLV.
Menſe Octobri.
CVM IMPERIALI PRIVILEGIO.

Xanthus Nebriſſenſis candido Lectori. S.

CVM IN ANIMO SEMPER HABVErim Lector candide, patris mei ſcripta ac monimenta ingenijq; ſui lucubrationes, quibus ille rempu. Hiſpanã ad bonarum literarũ ſtudia pro virili portione erigere conatus eſt, ab obliuionis tinearumq; iniuria vindicare: ſtatui illius vigilias, quibus ille vitam. i. lucem non dederat, publicare: quas vero ipſe, dũ vita rexerat artus, euulgarat, vt e noſtra typographica officina correctiores, limatioreſq; prodirent curaui. Idq; vt melius ac facilius fieret, prelum ipſum calcographum intra ędes noſtras priuatoſq; parietes admiſimus. Itaq; cum anteactis diebus Aelij Antonij patris mei hiſtoriam rerum in Hiſpania ſimul & Nauaria a ſereniſſimis indelebiliſq; memoriæ dignis Regibus Fernando & Eliſabe coniugibus geſtarum torculari ſubdere, ederecq;, ac celſitudini Philippi Hiſpaniarum Principis conſecrare in mentem veniſſet: Roderici Toletanę Diœceſis Archiepiſcopi nouem Chronicorũ libros, ac Oſtrogothorũ hiſtoriam ab eodem, vt conectura duco, autore conſcriptam, ſimul Alphonſi de Carthagena Epiſcopi Burgẽſis Hiſpanorũ Regum genealogiam, necnon cuiuſdam ignoti Hiſtorici de rebus in hiſpania geſtis ab alijs hiſtoriographis deſtitutis ſcribẽtis Chronicam, quæ oĩa cum blatis ac tineis rixabãtur, ſupradictæ hiſtorię paternę annectere viſum eſt. Qua autem de cauſa id fecerimus, paucis noſtram nunc accipe mentẽ, quia ea, quę ab Aelio Antonio patre noſtro de prædictis Regibus memoriæ prodita fuerant, non ita copioſa erant, vt iuſtum codicis volumen abſoluerent, veriuſque hiſtoriæ fragmentum, quam annales integri cenſenda forent. Cuius rei cauſa extitit, quod iam autori ipſi ſenio confecto multiſq; alijs laboribus implicito prouincia hæc demandata fuerat, eiuſque in hiſtoria deſcribenda conatus repentina morte interceptus eſt. Fuit & inſuper alia ratio, quoniam eiuſdem germanęq; materię, quæ ab illis, & quæ a patre exarata fuerãt, licet de diuerſis Regibus, omnibus tamen Hiſpanis, ac diuerſimodo ſtyli genere, videbantur. Nec vero mihi crimini vertendum erit, quod Archiepiſcopi Roderici hiſtoriam ſermone humili ſtyloq; rudi contextam prelo cõmittere typiſq; excudere auſus fuerim, cum ſermo ille incultus obtuſaq; ſtyli acies non illi merito iure imputari debeat, ſed potius infœlici illi ſæculo, in quo pene res literaria obdormiera, vixq; aliquis eloquẽs ſaltẽ diſertus repertus eſt. Sunt tamẽ alię in illo virtutes, ſi rẽ bene perpẽdere voluerimus, quibus Gothicum illũ dicendi characterẽ cõpenſabimus, puta hiſtorię veritas, qua nullã maiorem in hiſtorico virtutẽ eſſe reor, fides ac ipſius hiſtorici grauitas, quę rebus in hiſtoria enarratis plurimã autoritatẽ impartitur. Pręterea genus illud dicendi ſimplex ac minime fucatũ, nulliſq; verborũ lenocinijs ornatũ, nullaq; ceruſſa aut purpuriſſa incruſtatũ magis lectorũ animos cõciliat, quãuis ſint nonnulli, inter quos Salluſtius annumeratur, qui affirmẽt, fortiũ virorũ facta tãta eſſe, quãto verbis, qui ſcripſerũt, ea extollere potuerũt. Tũ etiã quod nullus alius hac noſtra tẽpeſtate extat, qui de eiſdẽ rebus aliquid poſterorũ notitię literis mãdauerit. Sed hac in re ſatis ſuperq; extra propoſitã metã euagati ſumus, iam dudũq; cõmota mihi mulio virga innuir, vt receptui canam. Sed illud vnũ, anteq; finem imponã, lectorẽ admonuero, nos de Roderici hiſtoria varia cõtuliſſe exẽplaria manu ſcripta (nã hactenus non fuerat typis excuſſa) quę tamen omnia cõculcata perperãmq; ſcripta erant, multa correximus, nonnulla immutauimus, quædam lectorum iudicio emendanda reliquimus. Quod etiam in cæteris hiſtorijs effectum eſt. Hęc ſunt, quæ noſtra liceat te voce moneri. Vale. Anno a Chriſto nato milleſimo quingenteſimo quadrageſimo quinto, quarto calendas Octobris.

¶ Index capitũ, q̃ in libris Chronicõ. D. Roderici ecclīæ Toletanę Antiſtitis cõtinẽtur. per. a. priorẽ folij faciẽ, per. b. poſteriorẽ deſignamus. & primo libri primi.

Prologus in hiſtoriam.
De fundamento huius hiſtoriæ. caput. i. folio. i. a.
De Europa & generationibus Iaphet. caput. ij. fo. i. a.
De primis incolis, & primo nomine Hiſpaniæ. ca. iij. fo. i. b.
De aduentu Herculis in Hiſpaniam, & pugna illius cõ Gerione tricipite. caput. iiij. fo. ij. a.
De victorijs Herculis, & ædificatione ciuitatum in Hiſpania. caput. v. fo. ij. b.
De morte Caci & vaſtatione Ilij, & morte Herculis. caput. vi. fo. iij. a.
De operibus Regis Hiſpanis. caput. vij. fo. iij b.
De origine & primis actibus Gothorum. caput. viij. fo. iij. b.
De opinionibus originis gentis Gothorum, & commendatione eorum. caput. ix. fo. iiij. a.
De ſitu Scythiæ, & de Gothorum exercitus regimine. caput. x. fo. iiij. b.
De Tanai, & ortu Parthorum. caput. xi. fo. v. a.
De fœminis Gothorum, quæ poſtea dictæ ſunt Amazones. caput. xij. fo v. a.
De actibus Gothorum, & de Telepho & Euripilo Gothorum Regibus. caput. xiij. fo. vi. a.
De victorijs Gothorũ cõtra Perſas et Græcos. c. xiiij. fo. vi. a.
De ſapiẽtib⁹ Gothorũ, & conſiliarijs eorũdẽ. ca. xv. fo. vi b.
Iterum de bellis Gothorum, & Gnina & Oſtrogotha Regibus eorum. caput. xvi. fo. vij. a.
De Gallo & Voluſiano & Claudio Imperatoribus, & pugnis eorum cum Gothis. caput. xvij. fo. vij. a.
De Conſtantino Imperatore, & Geberic, & Hermanarico Gothorum Regibus, & eorum bellis. caput. xviij. ubi in numero capitis eſt erratum, corrige vt hic eſt. fo. vii. b.
De Hunis, & morte Hermanarici. caput. xix. fo. viij. a.

CAPITA SECVNDI LIBRI.

De ſchiſmate in Athanaricom & Fridigernum, & hereſi Arriana. capot. i. fo. viii. b.
De fame Gothorũ, & morte Valẽtis Impatoris. c. ij. fo. ix. a.
De quibuſdam vaſtationibus, & pace Romanorũ, & morte Athanarici & Fridigerni. caput. iij. fo. ix. a.
De ſtrage Radagaſi & Stiliconis, & uaſtatione Italiæ. Caput. iiii. fo. ix. b.
De deſtructione urbis, & morte Alarici. caput. v. fo. x. a.
De victoriis Ataulphi, & morte eius. caput. vi. fo. x. b.
De Segerico et Valia et uictoriis i Hiſpania. ca. vij. fo. xi. a.
De Theudoredo & caſu Hunorum. caput. viij. fo. xi. a.
De Theuderico & Regulis Sueuorum. caput. ix. fo. xii. b.
De Eurico Rege. caput. x. fo. xiii. a.
De Alarico & Giſaleico. caput. xi. fo. xiij. a.
De Theudio. caput. xij. fo. xiij. b.
De Agila Rege. caput. xiii. fo. xiiij. a.
De Athanagildo, et Luiba, & Leouigildo. c. xiiii. fo. xiiij. a.
De Recharedo Rege. caput. xv. fo. xiiii. b.
De Luiba, et Viterico, ac Gundemaro. caput. xvi. fo. xv. a.
De Siſebuto Rege. caput. xvij. fo. xv. b.
De Suintila, & Rechimiro filio eius. ca. xviij. fo. xv. b.
De Siſenando & Cintila, & concilijs eorum temporibus celebratis, & de Tulga. caput. xix. fo. xvi. a.
De Cindaſuindo, & inuentione Moraliũ per Taionem Epiſcopum. caput. xx. fo. xvi. b.
De morte Cindaſuindi, & Primatu eccleſiæ Toletanæ. Caput. xxi. fo. xvij. a.
De Receſuindo, & concilijs eius tempore celebratis, & de ſancto Ildefonſo. caput. xxij. fo. xvij. a.

CAPITA TERTII LIBRI.

¶ De regno Bambæ. caput. i. fo. xviij. a.
De rebellione Hilderici. caput. ij. fo. xviij. b.
De proditione Pauli. caput. iij. fo. xviij. b.
De proceſſibus Regis contra Paulũ. caput. iiij. fo. xix. a.
De tranſitu Pyrenæi. caput. v. fo. xix. b.
De aduẽtu exercitus ad Nemauſum. caput. vi. fo. xx. a.
De irruptiõe Nemauſi. et deſperatiõe Pauli. ca. vii. fo. xx. b.
De legatione Argebadi Epĩ ad Regem. caput. viij. fo. xxi. a.
De fuga Lupi Ducis, & metu Francorũ. ca. ix. fo. xxij. a.
De reformatione prouinciæ Narbonenſis, & reditu Regis in Hiſpaniam. caput. x. fo. xxij. a.
De reparatione vrbis Toletanæ. caput. xi. fo. xxii. b.
De regno Eruigij, & Iuliano Pomerio. caput. xij. fo. xxiij. a.
De regno Aegicæ. caput. xiij. fo. xxiij. b.
De morte Aegicæ, & regno Vitizæ. caput. xiiij. fo. xxiiij. a.
De facinoribus & fraudibus Vitizæ. caput. xv. fo. xxiiij. a.
De cauſis diſſenſionis, propter quas fuit deſtructio Hiſpaniæ ſubſecuta. caput. xvi. fo. xxiiii. b.
De regno Regis Roderici. caput. xvii. fo. xxv. a.
De violentia facta filiæ Comitis Iuliani, & de coniuratione cum Arabibus. caput. xviij. fo. xxv. a.
De ſecũdo introitu Arabũ in Hiſpaniã. ca. xix. fo. xxvi. a.
De deſtructione Gothorum, & commendatione Hiſpaniæ. caput. xx. fo. xxvi. b.
Deploratio Hiſpaniæ, & de cauſa excidij Gothorum. caput. xxi. fo. xxvii. a.
Qualiter Taric urbes et oppida occupauit. c. xxij. f. xxviij. a.
De captiõe Malacæ, Murtiæ et Granatæ. c. xxiij. f. xxviij. b.

LIBRI QVARTI CAPITA.

De Pelagij Regis initio. caput. i. fo. xxix. b.
De introitu Pelagij in cauam, & ſtrage Arabũ, & captione Oppæ, & cæ. caput. ij. fo. xxx. a.
De tranſlatione arcæ, & reliquiarum, & ſacrorum librorũ in Aſturias. caput. iii. fo. xxx. b.
De morte Munuzæ, & filiorum Vitizæ, & Comitis Iuliani, & Regis Pelagij caput. iiij. fo. xxxi. a.
De regno Fafilæ, & Aldefonſi Catholici, & eorum morte. caput. v. fo. xxxi. a.
De Froila. et operibus eius, & morte. caput. vi. fo. xxxi. b.
De Aurelio, & Silone, & Mauregato, & Veremũdo Diacono. caput. vii. fo. xxxij. a.
De Aldephõſo Caſto. et pijs operibus eius. c. viij. fo. xxxij. a.
Et Angelicis Aurificibus, & Bernardo. ca. ix. fo. xxxij. b.
De legatione ad Carolum, & uictoria Regis Alphonſi. caput. x. fo. xxxij. b.
De ciuitatibus Hiſpaniæ, et a qbus acqſitæ. c. xi. fo. xxxiii. b.
De uictoriis Aldephonſi, & morte eius. ca. xij. fo xxxiiij. a.
De ſtrage Normanorũ, et victorijs Ranimiri. c. xiij. f. xxxiiij. a
De Rege Ordonio, et eius ſ'agualibus. ca. xiiii. fo. xxxiiij. b.
De Aldephõſo Magno, et eius filijs glioſis. c. xv. fo. xxxv. b.
Item de pijs operibus, et filijs Aldephõſi. ca. xvi f. xxxvi. a.
Epiſtola Ioãnis Papæ ad Aldephonſum Regẽ. fo. xxxvi. b.
Alia epiſtola. fo. xxxvi. b.
De ſublimatiõe Ouetẽſis vrbis in Metropolim, et dedicatiõe eccleſiæ ſancti Iacobi, et cõcilio Ouetẽſi. c. xviii. f. xxxvii. a.
De incarceratione Garſiæ filij Regis, & morte Aldephõſi. caput. xix. fo xxxvij. a.

De prælijs Garſiæ & morte eius. caput.xx. fo.xxxvij.b.
De Rege Ordonio, & bellis eius, & de tranſlatione eccleſiæ Legionenſi.caput.xxi. fo.xxxvij.b.
Item de prælijs Ordonij, & vxoribus eius, et captione magnatum, & morte Regis.caput.xxij. fo.xxxviij.a.

CAPITA LIBRI QVINTI.

¶ De Prolis, & iudicibus caput j. fo.xxxviij.b.
De Nunio Raſura et filijs eius.caput.ij. fo.xxxix.a.
De Comite Sancio & morte eius.caput iij. fo.xxxix.b.
De Aldephonſo, & Ranimiro, & diſcordia fratrum. caput.iiij. fo.xxxix.b.
De regno Ranimiri, & rebellione monachi Aldephonſi. caput.v. fo.xl.a.
De victoria Ranimiri, et Comitis Fernandi Gundiſal. caput.vi. fo.xl.a.
De pditiõe Abenaia, et victoria Ranimiri.ca.vij. fo.xl a.
Item de prælijs Ranimiri.caput.viij. fo.xl.b.
De Rege Ordonio, et diſſenſione cum Caſtellanis, et morte eius.caput.ix. fo.xlj.a.
De Rege Sancio, et Ordonio malo.caput.x. fo.xlj.a.
De Rege Ranimiro, et Strage Normanorũ.ca.xi. fo.xlj.b.
De vaſtatione Caſtellæ, et Zomoræ, et Galleciæ, et morte Ranimiri.caput.xij. fo.xlij.a.
De Rege Veremundo, et miraculo Tauri.ca.xiij. fo.xlij.a.
De inſolentijs Veremundi, et vxoribus eius, et de victoria Almanzori.caput.xiiij. fo.xlij b.
De irruptione Legionenſi, et Aſtoricenſi. fo.xliij.a.
De morte Almanzori.caput.xv. fo.xliij b.
De fuga Abdelmelich, et morte Regis Veremundi. caput.xvj. fo.xliij.b.
De Aldephonſo, et miraculo ſororis ſuæ, et morte Comitis Garſiæ Fernandi.caput.xvij. fo.xliiij.a.
De Sãtio Comite, et pijs opib9 Aldephõſi c.xviij f xliiij.b.
De Rege Veremundo, et filiabus Sancij Comitis Caſtellani. caput.xix. fo.xliiij.b.
De ortu & genealogia Regũ Nauarrẽſiũ.c.xx. fo xlv.a.
De Rege Garſia Enechonis, & filio ei9 Sãcio.c.xxi.f xlv.a.
De Rege Garſia, qui dictus eſt Tremuloſus.c.xxij.f.xlv.b.
De Rege Sancio, & generationibus Regum Nauarræ. caput.xxiij. fo.xlv.b.
De infante Garſia, q fuit occiſus in Legiõe.c.xxiiij.f.xlvj.a.
De diuiſiõe regni, et infamatiõe Reginæ.ca.xxv fo.xlvj.b.

CAPITA LIBRI SEXTI.

Caput primum. fo.xlvij.a.
De diſſenſione Aragonenſium, & de regno monachi Ranimiri.caput.ij. fo.xlvij.b.
De vnione regni & Comitatus Barcinonæ, & filijs Comitis, & Reginæ.caput.iij. fo.xlvij.b.
De Petro Rege Aragoniæ, & eius morte.ca.iiij.fo.xlviij.a.
De Rege Iacobo, & filijs eius, & magnalibus euſdem. caput v. fo.xlviij.b.
De matrimonio Regis Ferdinandi cum ſorore Veremundi. caput.vj. vbi eſt erratum in numero. fo.xlix.a.
De victoria Regis Garſiæ contra Regem Ranimirum. caput.vij. fo.xlix.a.
De morte Regis Veremundi.caput.viij. fo.xlix b.
De vnione regnorum Caſtellæ & Legionis, & de filijs Regis Ferdinandi..caput.ix. fo.xlix.b.
De diſcordia fratrum, & morte Regis Garſiæ.c.x.fo.xlix.b.
De Monarchia Regis Ferdinandi, & de acquiſitione Portugalliæ, & diuiſione regnorum.caput.xj. fo.l.a.
De vaſtatione regni Toleti, & de tranſlatione reliquiarum in regnum ſuum.caput.xiij. fol.lj.a.
De religioſis actibus Regis Ferdinandi, & morte eius, & vxoris illius.caput.xiiij. fo.lj.b.
De diſcordia fratrum, & qualiter vicit Santius Aldephonſum.caput.xv. fo.lj.b.
De pugna fratrum, & tranſitu Aldefonſi ad Regem Toleti.caput.xvj. fo.lij.a.
De venatiõibus & pgnoſticis Aldephonſi.c.xvij. fo.lij.b.
Qualiter regna fratrũ Rex Sãtius occupauit.c.xviij.f.lij.b
De obſidiõe Zamoræ & Sãcij Regis morte.c.xix.fo.liij.a.
De receſſu Aldephonſi ob Almeone, & reditu in terram ſuam.caput.xx. fo.liij.b.
De ſublimatione Aldephonſi in Regem, & de vxoribus & filiabus eius.caput.xxi. fo.liiij.a.
De virtutibus Aldephonſi.caput.xxij. fo.liiij.a.
De obſidiõe & captione ciuitatis Toletanæ.c.xxiij.f.liiij.b.
De dote eccleſiæ Toletanæ. caput.xxiiij. aduerte erratum in numero. fo.lv.a.
Quod Mezquita Maurorum facta eſt eccleſia Chriſtianorum.caput.xxv. fo.eodem.a.
De commutatione officij Toletani.caput.xxvj fo.eodem.b.
De ſchiſmate clericorum, & de reditu Primatis, & de bonis viris a Gallijs ductis.caput.xxvij. fo.lvj.a.
De ſchiſmate, & de poſitione Burdini.ca.xxviij. fo.lvj.b.
De captione Alcale, & Valentiæ.caput.xxix. fo.lvij.b.
De morte Regis Garſiæ, & ſororis eius.ca.xxx. fo.lvij.b.
De aduentu Arabum, & morte Auenabet.c.xxxi f.lviij.a.
De ſtrage Chriſtianorum in Sacradiis, et victoria Aldephõſi in prouin. la Hiſpalenſi.caput.xxxij. fo.lviij.a.
De obſidione Veleſij, et morte Infantis Sancij.caput.xxxiij. folio.lviij.a.
Quod Vrraca Regis filia datur in matrimonium Regi Aragoniæ Aldephonſo.caput.xxxiiij. fo.lviij.b.
De morte Regis Aldephõſi, & miraculoſo prognoſtico mortis eius.caput.xxxv. fo.lix.a.

CAPITA LIBRI SEPTIMI.

Caput primum. fo.lix.b.
De victorijs Regis Aragoniæ contra Gallecos, & Caſtellanos, & morte Comitis Gomicij.caput.ii. fo.lx.a.
De electione Aldephonſi Regis in Regem.ca.iij. fo.lx.b.
De magnalibus Regis Aldephonſi circa principium regni ſui.caput.iiij. vbi eſt error in numero. fo.lxi.a.
De ortu & genealogia Regum Portugalliæ.ca.v. fo.lxj.a.
De inſignibus præliorum Regis Portugalliæ Aldephonſi. caput.vj. fo.lxj.b.
Quod imperator diuiſit Imperiũ ſuis filijs.c.vij. fo.lxij a.
De captione Cordubæ.cap.viij. fo.lxij.b.
De aduentu Regis Franciæ in Hiſpaniã.caput.ix. fo.lxij.b.
De ortu Almohadum.caput.x. fo.lxij.b.
De captione Beatiæ, & Almariæ. caput.xi. fo.lxiij.a.
De ſucceſſiõe Regis Sãcij in regno Caſtellæ.ca.xij.fo.lxiij b.
De reſtitutione Magnatum Legionis per Regem Caſtellæ. Caput.xiij. fo.lxiij b.
Quod Calatraua data fuit Abbati Fiterienſi, & de morte eiꝰ Regis Sancij.caput.xiiij. fo.lxiiij.a.
De rege Aldephonſo, & perſecutione, quam in infantia tolerauit & de nuptijs eius.caput.xv. fo.lxiiij.b.
De diſſẽſatiõe magnatũ Caſtellæ ſup cuſtodia regis Caſtellæ.

& de fugā eiuſdem Maticuza.caput.xvj. fo.lxiiij.b.
Quod Rex Fernandus obtinuit fere totam Extremaduram Caput.xvij. fo.lxv.b.
De cōmendatione fidei, ſeu fidelitatis.ca.xviij. fo.lxv.b.
De rege Fernando Legionenſi filio Imperatoris. caput. xix. folio.lxvi.a.
De bello eiuſdem cū Salamantinis.cap.xx. fo.lxvi.a.
De ſuccurſu ciuitatis Roderici.cap.xxi. fo.lxvi.b.
De bello Fernandi Roderici.caput.xxij. fo.lxvi.b.
De victorijs regis Fernandi, & morte eius. caput.xxiij. folio.lxvij.a.
De rege Aldephonſo, & eius militia, & filijs. cap. xxiiij. folio.lxvij.b.
De actibus Aldephonſi Regis Legionenſis.ca.xxv.fo.lxvij.b.
De inſignibus Nobilis Aldephonſi & captione Conchæ. Caput.xxvi. folio.lxviij.a.
Item de magnalibus & pijs operibus Nobilis Aldephonſi. Caput.xxvij. folio.lxviij.b.
De populatione Placentiæ, & exercitu Martini Primatis. Caput.xxviij. folio.lxviij.b.
De bello Alarcuris.caput.xxix. fo.lxxix.a.
De diſcidio Regum Legionenſis & Nauarræ à Rege Aldephonſo Nobili.caput.xxx. fo. lxix.a.
Quod Rex Aldephonſus Nobilis dedit filiam ſuam Regi Legionenſi.caput.xxxi. fo.lxix .b.
De captiōe victoriæ, Guipuzchuæ et Iuidæ.ca.xxxij.f.lxix.b
De diſcidio Didaci Lupi, & obſidione Caſtellæ, & ædificatione monaſterii Regalis.caput.xxxiij. fo.lxx.a.
De conſtructione hoſpitalis, & inſtitutione ſcholarum, & acquiſitione Vaſconiæ.caput.xxxiiij. fo.lxx.b.
De captione Saluæ terræ.caput.xxxv. fo.lxx.b.
De cōdictobello, et morte Infātis Fernādi.ca.xxxvj.f.lxxj.a.

OCTAVI LIBRI CAPITA.

Caput primum. Folio.LXXI.B.
De aduentu Vltramontanorū ad bellū.ca.ij. fo.lxxj.b.
De concurſu Pontificum & Magnatum Hiſpaniæ ad congreſſum.caput.iij. folio.lxxij.a.
De prærogatiua uirtutū Nobilis Aldephōſi.ca.iiij. f.lxxij.b.
De proceſſu ad bellū & captione Malachōis.ca.v.f.lxxiij.a.
De captione Calatrauæ, & diſceſſu Vltramontanorum. Caput.vj. folio.lxxiij.a.
De captione montis unde ad prælium proceſſit Chriſtianorum exercitus.Caput.vij. folio.lxxiiij.a.
De proceſſu ad locum pugnæ, & occurſu Agarenorum. Caput.viij. folio.lxxiiij.b.
De diſpoſitiōe acierū, et ordinibus bellatorū.ca.ix.fo.lxxv.a.
De victoria chriſtianorū et ſtrage Sarracenorū.ca.x.f.lxxv.b
De magnalibus bellatorum.caput.xj. fo.lxxvi.a.
De captione Beatiæ, & Vbetæ, & aliorum caſtrorum, & reditu exercitus.Caput.xij. fo.lxxvj.b.
De captione Alcaratii & Alcantaræ, & aliorum Caſtrorum, & fœdere cū Rege Legionenſi.ca.xiij.fo.lxxvij.a.
De obſidiōe Beatiæ, et tregua cum Arabibus, & populatione Miraculi, & peſtæ famis.cap.xiiij. fo.lxxvij.a.
De morte Regis Nobilis Aldephonſi cap.xv. fo.lxxvij.b.

CAPITA LIBRI NONI.

Caput primum. Folio.LXXVIII.A.
De contubernio Regis Enrici, & Dominæ Mafaldæ. Caput.ij. folio.lxxviij.b.
De morte unicij, & captione Montis alacris, & obſidione Villæ albæ.caput.iij. folio.lxxix.a.
De morte Regis Enrici.caput.iiij. fo.lxxix.b.
Quod Infās Fernādus fact⁹ eſt Rex caſtellæ.ca.v.fo.lxxix.b
De tumulatione Regis Enrici.ca.vj. fo.lxxx.a.
De largitate Reginæ Verengariæ, & de captione Comitis Aluari.Caput.vij. folio.lxxx.a.
Quod Comes Aluarus, & Comes Fernandus reſtituerunt quædam caſtra nouo Regi.caput.viij. folio.lxxx.b.
De Comitum morte Aluari & Fernādi.ca.ix. fo.lxxxi.a.
De laudib. regis Fernādi, et ei⁹ vxore Beatrice.c.x.f.lxxxi.a.
De rebellione quorundam magnatū, & morte Comitis Gundiſalui. caput.xi. folio.lxxxi.b.
De filijs Regis, & primis uaſtationibus contra Mauros. Caput.xij. folio.lxxxij.a.
De captione Capellæ & fundatione eccleſiæ Toleti, & Abenbath.caput.xiij. folio.lxxxii.b.
De morte Aldephonſi Regis Legionenſis et ſucceſſione Regis Fernandi.caput.xiiij. folio.lxxxij.b.
De ingreſſu Legionenſi, & concordia Regis cum ſororibus. Caput.xv. folio.lxxxiij.a.
De obſidione & captione Cordubæ.ca.xvj. fo.lxxxiij.b.
De reſtauratione, & dote eccleſiæ Cordubenſis, & campanis relatis ad ſanctum Iacobum.cap.xvij. fo.lxxxiiij.a.
De traductione ſecundæ oxoris Reginæ Ioannæ.cap.xviij. folio.lxxxiiij.b.

OSTROGOTHORVM HISTOriæ libri unici capita.

Prologus. Folio.LXXXV.A.
De reg. Oſtrogotorū, et de actib⁹ Theodorici.ca.j.f.lxxxv.a
De Odoacre & morte eius.caput.ij. fo.lxxxv.b.
De regno Theodorici in Italia Caput.iij. fo.lxxxv.b.
De Theodorici hæreſi & morte eius.ca.iiij. fol.lxxxvi a.
De Guthide, & ſucceſſoribus eius.cap.v. fo.lxxxvj.a.
De Tothila & actibus eius.cap.vj. folio.lxxxvj.b.
Hugnorum & Vandalorū, & Sueuorum, & Alanorum, & Salignorum hiſtoriæ prologus incipitur. fo.lxxxvij.a.
De origine Hugnorum.caput.vij. folio.lxxxvij.a.
De Honoria & morte Athilæ.caput.viij. fo.lxxxviij.a.
De Vandalis.caput.ix. folio.lxxxviij.a.
Quud Barbari à Pānonia in Gallias transfugerūt.caput.ix. folio.lxxxviij.b.
De introitu Barbarorū in Hiſpaniā.ca.x. fo.lxxxviij.b.
De regno & fuga Vandalorum, & primo introitu Gothorum.caput.xj. folio.lxxxix.a.
De Giſerico, & tranſitu eius in Aphricā.ca.xij.fo.lxxxix.a.
De tranſitu Vandalorū in Siciliā.ca.xiij. fo.lxxxix.b.
De Hugnerico.caput.xiiij. folio.xc.a.
De Gutamundo & Thraſamundo.ca.xv. folio.xc.b.
De hiſtoria Alanorum.caput.xvj. folio.xcj.a.
De regno Sueuorum.caput.xvij. folio.xcj.a.
De Rhetiario & morte eius.caput.xviij. folio.xcj.b.
De Seuorū regib⁹.ca.xix. fo.xcj.b.

¶Capitum repertorij finis.

PROLOGVS.

SERENISSIMO, INVICTO ET SEMPER AVguſto Domino ſuo Fernando Dei gratia Regi Caſtellæ & Toleti Legionis, & Galleciæ, Cordubæ atq; Murtiæ Rodericus indignus cathedræ Toletanæ Sacerdos hoc opuſculum & Regi Regum perpetuo adhærere optat,

FIDELIS antiquitas & antiqua fidelitas primæuorum doctrix & genitrix poſterorum credidit actibus minorari, ſi ſibi ſoli ſe genitã reputaret. Cum enim, per ea quæ facta ſunt, Dei inuiſibilia percepiſſent, quia morte interueniente non poterant permanere ea, quæ diuina reuelatione, ſtudio vigilanti, doctrina, vſu, memoria, intellectu circa creaturarum opera ratione præuia inuenerunt: inueſtigantes experimenta rerum & ænigmata figurarum futurorum notitiæ prouiderũt, & duce ſpiritu præſentia perceperunt, & futura indagijs prænouerunt. Sed obliuio quæ ſemper memoriæ aduerſatur pediſſequa negligentia ſubſequente, quod diligentia adinuenerunt, greſſu obuio liturauit. Cæterum ne deſidia ſapientiæ innimica itinera ſtudij occultaret, illi, qui pro luce ſapientiam habuerunt, & eam rebus omnibus prætulerunt, figurales litteras inuenere, quas in ſyllabas congeſſerunt, vt his compingerent dictiones, quibus vt ex trama & ſtamine quaſi a texentibus oratio texeretur: & per hoc futuris ſæculis præterita vt præſentia nunciarent, & vigilata ſtudia artium liberalium & officia mechanica ſubtiliter adinuenta ſcriptura poſteris conſeruarent. Curſus ſyderum, motus planetarum, diſpoſitiones ſignorum, effectus aſtrorum, quę aſtronomorum curioſa diligentia adinuenit, cubitorum Geometriæ diſtinctiones, & graduum differentias, & punctorum diſtãtias, quo obiectu luna lucida denigretur, qua eclypſi Solis claritas tenebreſcat, qua indagine herbarũ notitiã & earum efficaciam experimentis phyſicalibus percipere, ſine ſcriptis qua memoria poſſet quãtũlibet inſtãs ſolertia reminiſci, ne dixerĩ inuenire, niſi principiorum notitia præceſſiſſet, quæ primæui inuenta ſucceſſoribus conſcripſerunt? Verum quia humana ſtudia multifarie variantur, pari prouidentia & eodem ſtudio ſolicitudo diligẽs eorũdẽ deſcripſit acta ſapiẽtiũ, & ſtultorũ fideliũ, et Ethnicorũ virtutes catholicas et politicas, iura canonica & ciuilia, vt per hoc mũdi curſus in ſuo ordine dirigatur, Et geſta principum, quorum aliquos ignauia fecit viles, alios ſapiẽtia, ſtrenuitas, largitas & iuſtitia futuris ſæculis cõmendauit, vt quãta ſit differẽtia vtrorũq; exitu cõprobetur, Et diſcãt poſteri bonorũ exẽplis inniti, & malorum ſemitis declinare. Qua et ſi ad tẽpus bonorũ videatur dñs obliuiſci in fine miſericordiã nõ abſcidet. Et ſi ad tẽpus etiã impij ꝓſperẽtur, tollũtur, in altũ vt lapſu corruãt grauiori. Quis em̃ de creatione mũdi, de patriarchorũ ſucceſſiõe, de exitu de Aegypto, de lege veteri, de Regibus terræ ſanctæ, de exterminio eorundẽ, de annũciatione, de natiuitate, de paſſione, reſurrectione, & aſcẽſione Dñi Ieſu Chriſti earũ teſtibus morte ſublatis poſſet relatione veridica eſſe certus, niſi libri canonici, aut euãgelia teſtarẽtur? Quibus, eo quod ſcripſerunt, tanto amplius obligamur, quãto per eorũ doctrinã in præteritorũ notitia innouamur. Glorioſa etiam prælia Romanorũ & aliarũ gẽtiũ, quæ in mũdo varietate mirabili acciderunt, ſine ſcriptura a memoria excidiſſent. Cũ igitur Hiſpaniarũ ſucceſſus variorũ principum cruẽtis cladibus iteratus & linguam mutarit, & origo ſuæ gentis pluribus intercepta dominijs ſit oblita, iã fere gẽs et origo incolarũ Hiſpaniæ ignoratĩ. Quia igiĩ placuit veſtræ excellẽtiæ maieſtati, meę regrere ignorãtiã paruitatis, vt ſi q̃ de antiqıatib' Hiſpanię, et de ijs

etiam, quę ab antiquis vel modernis temporibus acciderunt, meę memorię occurriſſent, petioni veſtrę deſcribere laborarem, et vt a quibus gētibus calamitates Hiſpania ſit perpeſſa, & Hiſpanorum Regum originem, & eorum magnalia, qui patrum glorias imitatione ſequuti ſunt glorioſa, per ſcripturæ meæ indaginem ad diligentiæ noſtræ notitiam peruenirent. Ego vero tanti domini, tam excelſi non poſſum precibus contraire, & vix poſſibile cogor ob reuerentiam attentare. Tempore enim vaſtationis Arabum ſcripta & libri cum pereunte patria perierunt, niſi quod pauca diligentium cuſtodia euaſere. Itaq; ea quæ ex libris beatorum Iſidori, & Illephonſi, & Iſidori iunioris, & Hiditij Galleciæ Epiſcopi, & Sulpitij Aquitanici, & concilijs Toletanis, & Iordani ſacri palatij Cancellarij, & Claudi Ptolemæi orbis terræ deſcriptoris egregij, & Dionis, qui fuit hiſtoriæ Gothicę ſcriptor verus, & Pompei Trogi, qui fuit hiſtoriarum Orientalium ſolicitus ſupputator, & alijs ſcripturis, quas de mēbranis & pictatijs laborioſe inueſtigatas laborioſius compilaui, a tempore Iaphet Noe filij vſq; ad tempus veſtrū glorioſiſſime Rex Fernande ad hiſtoriam Hiſpanię contexendam, quam ſolicite poſtulaſtis, prout potui fideliter laboraui. Inter omnes autem principes Gothorum Reges ſęcula pręcipuos habuere, & teſtamentali edicto Hiſpanię legauere, quorum inſignia vſq; ad tempora, quę me prętereunt, deriuaui, addens aliqua, quę eorum hiſtorię famulantur, nec non & clades, quas Hiſpania pertulit ante eos. In qua Hiſpania peragratis Aſię & Europę prouincijs & vaſtatis vltimo dominio reſiderunt, vbi etiam ab Arabibus ſub Roderico Rege Dei iudicium pertulerunt. Vobis itaq; Caſtellę, & Toleti, & Legionis, & Gallecię, Cordubę, & Luſitanię, Murcię & Gienni inclyte domine Rex Fernande ortum eorum, qui primo in Hiſpanijs habitauere, & bella Herculis, quę exercuit ſuper eos, & quæ Romani mortis iudicia intulere, & quibus Vandalos, Silingos, Alanos, & Sueuos exitijs cōſumpſerūt, prout ex antiquis libris & relatione fideli recolligere potui, ego Rodericus indignus cathedræ Toletanæ Sacerdos ſtylo rudi & ſapientia tenui ad præconium veſtræ gentis, & veſtræ gloriam maieſtatis ſolicitus compilaui: pro venia ſupplicans eo, quod munus tam exiguum auſus ſui lecturorum diligentiæ exhibere, & conſpectui tanti Principis pręſentare.

D·RODERICI VIRI CLARISSIMI IDEMQVE TOLETANAE ECCLESIAE

Antiſtitis, atq; proinde Hiſpaniarum protomyſtæ rerum geſtarum in Hiſpania Chronicon Libri incipiuntur. De fundamento huius Hiſtoriæ. Caput Primum.

VT veritas Geneſis atteſtatur, quã Moyſes ſcripſit Spiritu prophetię, humanũ genus vagum, & profugũ in terra miſeriæ aberrauit, donec culpa hominũ inundante cęteris enecatis periculo cataclyſmi. Noe ſolus cum filijs & vxoribus domino protegente fuere vt ſeminarium humani generis reſeruati. Hæc ſunt nomina filiorum eius: Sem, Cham & Iaphet. Sed horum filij pœnas peccantiũ iam obliti culpas ablutis criminibus adiecerunt, & volentes altiſſimo ſimilari turrim ſuperbię erexerunt. Sed pares in culpa pari, vt Lucifer, pręcipitio corruerunt. Et ſicut ibi diuiſi angeli, diuiſa officia ſunt ſortiti. Ita cum omnia in diuina eſſentia ſint contenta, ab his vbiq; ei ſemper aſſiſtitur, & per eos in terris ſalutis miniſteria diſponũtur. Boni vero his cõſimiles habẽt prę oculis diuinę iudiciũ maieſtatis, & filiali timore altiſſimi offenſam metuẽtes Dei dulcedinẽ licet in ęnigmate iam pręguſtãt, Alij autẽ angeli, qui dãnando homini inuiderũt, & mortifera ſuggeſſerunt, Dei iudiciũ non euadunt, ſed ſemper eos culpa, & ſuppliciũ comitanť, ſic & mali, qui iniquitatis iudiciũ ſecũ ferunt, voluptatũ ſolicitudine cruciãtur. Noe itaq; generatio in Chaldæa, & Damaſci Syria, & maiori Armenia, & Aſſiria, in qua Niniue dicitur eſſe ſita, in certis ſedibus vagabatur, & cęterę regiones Aſię Africæ, & Europę vacuæ habitatoribus ſolitudine quieſcebãt, donec primordia noſtræ originis ſuperbia cõfundente unitatẽ ſimpliciũ linguarũ diuiſio ſeparauit, Et quia loquelę diuerſitas cõuictus, mores, & animos variauit vnilingues, aliã & cæterarũ linguarũ alias ſortitæ ſunt regiones, & prout vnius linguę profeſſio exigebat, diuerſos populos effecere, & ab inuicem ſegregati climata, prouincias, & patrias diuiſerũt, & lingua alia alienationẽ a proximo ſuggerebat, & nõ tã diſcidio, quã odio ſeparati loca placida elegerũt, in quibus ſedes cõmodas locauere, & proprijs terminis non cõtenti alios inuadere pręſumpſere, & ex iniurijs mors & gladius prouenere, & nomina ſua in terris, & cognationib⁹ vocauere. poſtea linguas idiomatibus diſtinxerũt. Filij Sem poſſederũt Aſiã, ſed nõ totam. Filij Cham Africã habuere, Filij Iaphet ab Amano, & Tauro mõtibus Cilicię, que ſunt in Aſia, & totã Europã vſq; Gades Herculis in finibus Hiſpaniæ poſſederunt. Et qđ filij Cham, & Iaphet aliqđ in Aſia habuere, exiſtimo actũ bello. Sed qa de generatione Iaphet cura eſt proſequi in hoc Libro, de alijs fratribus hic omitto.

Noë. Sem. Cham. Iaphit. Angeli boni. Angeli mali. Noe habitatio. Diuiſio linguarũ.

De Europa, & generationibus Iaphet. Caput. II.

EVropa autẽ incipiens a Tanai fluuio ex vna parte Tyrrheno, & ex alia Septentrionali & Gaditano Oceano terminatur. Tanaim vero hunc dico, qui ex Ryphęis mõtibus Oriẽs ad hæc pręceps ruit, vt cũ vicina flumina Męotis, & Boſphorus gelu ſępiſſime ſolidẽtur, ſolus ex cõfractuoſis mõtibus euaporãs nũquã Algore Scythico indureſcit, hic Aſię Euro

Tanais. Meotis. Boſporus

tinum ſtellã Heſperum, & patriã a ſtellę nomine Heſperiã vocauere. Dicitur autem Europa a quadã filia Regis Agenoris ſic vocata, quã Iupiter rapiẽs tertiæ parti mundi ex eius nomine nomen dedit. Hi poſt diuiſionẽ liguarũ, vt regiones adirent, & vt Nemrod tyrannidẽ euitarent, diuiſi ſunt in linguas, & nationes, & linguã, quæ nunc Latina dicitur, obſeruarunt, alij & filij Iaphet, qui in Europę partibus reſederũt, linguas alias habuere, Gręci aliã, Blaci, & Bulgari aliã. Cumani aliam. Sclaui, Boemi, Poleni aliã. Vngari aliã. Inſulæ etiã Hibernia, & Scotia ſpecialibus linguis vtũtur. Teutonia uero, Dacia, Noruegia, Suecia, quæ a Sueuis, & Scytis nomẽ accepit. Flandria, & Anglia vnicã habent linguã, licet idiomatibus dignoſcantur. Scantia, & aliæ Septentrionales Oceani inſulæ, quæ Europę annumerãtur, alijs linguis vtuntur. Valia contigua Angliæ, & britannia minor circa littus Britannicum linguas proprias ſunt ſortitę, ſimiliter Vaſcones, & Nauarij, Cetubeles, itaq; in populos dilatati ad plana Hiſpaniæ deſcẽderunt, & iuxta fluuiũ, qui nunc Iberus dicit̃, villas &, pagos, & oppida cõſtruxerũt, & inibi remanẽtes, qui prius Cetubales ab Ibero fluuio, corrupto vocabulo Celtiberes ſe vocarũt: vnde & eadẽ prouincia Celtiberia appellatur, quæ Oceano Tyrrheno, & Pyreneis montibus terminatur. Hanc Carpentaniã, quæ in ſe quatuor habet oppida, ſcilicet Aucã, & Calagurrã, Tyraſſonã, & Auripam, quæ poſt Cæſarauguſta ab Auguſto Cęſare fuit dicta, vis Romanorũ principũ occupauit. quæ tamẽ ſicut referũt Plinius, & Siſebutus, ad Carthaginẽſem prouinciã pertinebãt. Deinde ad alias partes Hęſperiæ procedẽtes in terris ſuis cognationes, & nomina vocauere, & in diuerſis prouincijs diuerſos principes habuerunt, ex quibus fuit Geryon, & alij, qui vſq; ad Herculẽ durauere. Phaleg autẽ tẽpore cuius linguarũ diuiſio facta fuit, vſq; ad Gerionẽ ſub quo Hercules fuit natus. M.CC. LXIII. ſunt anni, a morte Herculis vſq; ad captionẽ Troiæ Anni, XIII. A captione Troię vſq; ad Romulũ, qui Romã cõdidit, Anni, CCCC. XLII. A Romulo vſque ad Cõſules, Anni. CC. XL. I. A Tarquino ſuperbo vltimo Regũ Cõſules rexerunt populũ Ro. per annos. CCCC. LX. III. Et poſt hunc regnauit ſolus Caius Iulius Cæſar annis. IIII. Menſibus. VI. tẽpore Conſulũ. Africa, & Hiſpania a Scipione deſtructis. Tolemon, & Brutus duo Conſules cõdiderunt Toletũ Centũ & octo annis ante quam Iulius Cæſar regnare cœpiſſet, tempore Ptolemæi Euergetis Regis Aegypti. Nunc ad hiſtoriam Herculis reuertamur, Toletum

De aduentu Herculis in Hiſpaniam, & pugna illius cum Geryone tricipite. Caput. IIII.

CVM itaq; Hercules fere tota Aſia occupata perueniſſet ad ſaxum mirę magnitudinis, & excelſæ: vt ſaxum, & populos, qui ſe inibi receperũt, expugnaret, & incolas in deditionẽ cogeret, terræ motu repulſus in Libyã nauigauit, habens Atlantẽ aſtrologũ magnũ pronepotẽ magni Atlantis fratris Promethæi, qui fabuloſe dicitur homines de luto formaſſe, & ſpiritũ immiſiſſe. Mercurius, & nepos eius multarũ artiũ peritus tẽpore Moyſi ſcribit̃ claruiſſe. Atlantẽ Hercules charũ habebat, eo quod eius cõſilio regebatur. Erat & mons altiſſimus, qui dicebat̃ Atlas, ſed quia Hercules Atlantẽ magnis honoribus extollebat, æquiuocato nomine dixit poëta: Hercule ſuppoſito ſydera fulſit Atlas. Habebat etiã ſecũ Traxilinũ in muſica clarũ contra periculũ Sirenarum. Eo enim tẽpore Argonautarũ dicitur periculũ accidiſſe, & in finibus Hæſperiæ nauiũ ſuarum ſtationẽ locauit, & in illa parte turres for

Gades, tiſſimas fabricauit, quæ eſſent poſteris in monumentũ, quæ adhuc hodie Gades Her
culis nũcupãtur. Erat autẽ tunc tẽporis in Hęſperia Princeps quidã, Geryon voca
batur, & abundabat gregibus, & armentis, & habebat tria regna, quæ nunc dicuntur
Gallecia, Luſitania, Bætica: vnde & iſte Geryon cũ eſſet alias fortis, & ferox, triceps
ſcribitur fabuloſe, de quo Ouid. in nono Metamorph. Nec me paſtoris Iberi forma
triceps, nec forma triplex tua Cerbere mouit. Et idẽ in lib. Heroidũ: Pro dignũ tri-
plex armẽti diues Iberi Geryonis quãuis in tribus vnus erat. Expreſſius autẽ de mor
tę Vergil. in ſeptimo Aeneid. Cum iam Laurẽtia victor Geryone extincto Tyrin-
thius attigit arua, Tyrrhenoq; boues in flumine lauit Iberas. Contra hunc pugnauit
Hercules, & repetito bello ferocẽ virtute domuit, & proſtrauit, priuatũ vita patri-
Gallecia, monio, & armẽtis, obtentãq; partẽ illã Hęſperię populis, qui ſecũ a Gallatia venerãt,
Galatia, captam tradidit habitandam: vnde & a Galatis Gallecia quinta prouincia Hiſpaniæ
nomen accepit, licet ab antiquis alia cauſa eius nominis aſſignetur.

De victorijs Herculis, & ædificatione ciuitatum in Hiſpania.
Caput. V.

ET inde procedens in eam, quæ nunc Luſitania dicitur, propę flu-
Luſitania, Ana, uium Anam in cãpo Hiſpanię propter victoriã habitam ludos inſti
tuit recolens Olympiadẽ, quam Pelops auus eius maternus inſtitue
rat in Olympo, & eam prouinciã a luſu Liberi patris filij Iouis, &
Ana flumine Luſitaniã nominauit, eoq; in Olympiade portentũ Io
Bætica. ui Olympiaco fabricabãt. Inde procedens ad Bęticã in planicie, quę
Bæti flumine irrigatur, ciuitatem Hiſpalim erexit, nomen adaptans, eo quod prima
Hiſpalis. Bætis. habitacula palis ſuppoſitis tegimen ſuſceperunt, & in ea ſpalos, qui ſecũ de prope Scy
Spali. thiam venerant, incolas collocauit. Prouincia autẽ illa a ſitu, & flumine nomẽ ſor
Vega. titur, Hiſpani enim valles planicie cõmodas Vegas vocãt. His tribus regionibus prę
ditus Geryon dicitur præfuiſſe, procedenſq; per Cartaginẽſem prouinciã occupans
Carthago. deuaſtauit, & Cacũ, qui in Carpetania, & Celtiberia morabaẽ, bello contritũ in fugã
Carpetania. cõegit. Hic dicitur Vulcani filius, cuius habitatio principalis in monte Carpetaniæ,
Cacus.M. qui adhuc hodie mons Caci dicit̃, celebris habebat̃, cui armentorũ, & gregium, & ve
nationũ copia famulabat̃, & in Sirreo iugo ſublimior inuenitur, cuius principiũ pro-
Sirreũ iugũ Lerma. pe Lermam, Tyrrheno prope Socorbicã terminatur. Cacus autẽ bello inferior fugæ
Socorbica. prodigus Lauiniã petijt, & in montẽ, qui nunc Auẽtinus dicitur in ſpelũca ſaxea, &
Lauinia. profundiſſima, tenebroſaq; metu Herculis ſe recepit, cuius aditũ grauis moles catenis
Auentinus. appenſa ferreis protegebat, quã ipſe paterno artificio fabricauerat. Hic ſemiuir, &
ſemifer dicitur fabuloſe, eo quod immanitate horribilis, & atrocitate terribilis ad iacen
tium orarũ homines inopes cladibus infeſtabat, & tam hominũ quã ferarũ ſtrages
innumeras exercebat, quorum capita dira ſuperbia deteſtandis poſtibus affigebat. De
truncis vero miſerabilibus execrandam ingluuies rabiẽ ſatiabat. Verum Hercules in
radice montis Caci ex ijs, qui ſecum de Tyro & Auſonia venerant, de qua dicit Lu-
Tyriaſſo. canus: Cumq; ſuperba foret Babylon ſpolianda trophęis Auſonijs, ciuitatẽ propter
victoriam habitã auxit, & ex Tyrijs, & Auſonijs nomen indidit Tyraſſonam. Inde
Tyraſſona Auſonia. que ad munitiones Celtiberię properãs coactos in deditionẽ recepit. Et quia bellis vr
Vrgellum. gebat, ciuitatẽ Vrgellũ ædificauit eiſdẽ. Auſonijs etiã, qui ſecũ venerãt, Annues op-
Annues. pidum cum territorio ſubiugauit, eiſq; cõtradidit, quod Auſoniam nominauit, cuius

Auſonia.
Vicus.
Barchino.

ciuitas Vicus hodie nũcupatur, ibiq; ex nouẽ nauibus ſui pediſſequis, cæteris ad Galleciam applicatis, nona ad littus applicuit Celtiberiæ, vbi ciuitatẽ ædificauit, quã ex nona barcha Barchinonã appellauit, tractuſq; Græcorũ delicijs ad ſtationẽ nauium in freto Britannico remeauit, & obtenta Hiſpania, immo verius deſolata, quæ a ſui principio, quã primo Cetubeles habitarunt, ſatis proſpera fœlicitate gaudebat, infœlices populos, quos longa quies inermes fecerat, & ignauos Græcorũ iugo, qui naturaliter ſubditis ſunt infeſti, gladius Herculis ſubiugauit, dimiſſoq; eis Hiſpano quodam nobili, qui ſecum ab adoleſcentia fuerat conuerſatus, ab eius nomine Heſperiam Hiſpaniam nominauit, ipſe autem aſcenſis nauibus in Italiam eſt profectus,

Hiſpania.

De morte Caci, & vaſtatione Ilij, & morte Herculis.
Caput. VI.

CVM q; ad loca, vbi nunc Romæ gloria principatur, Hercules peruenisset, & Heros Tyrinthius vnus ex magnis Heroibus cum armentis Gerionis a finibus Hiſpaniarum edomitis remearet, & montis Auentini vallib' ſe cum Iberis armentis ſecus ripã Tyberis fluminis receptaret, & armẽta nobilia per amoena paſcua ſub famoſi Tyberis marginibus laſciuirent, Vulcanides inſuſpecta tranquilli ſoporis gratitudine fruebatur, ſed ne quicquã ſceleris intentatũ ſuæ nequitiæ remaneret, quatuor præelectos Tauros cum totidẽ paris formæ coniugibus ex armentis fallaciter abſentauit, & vt falleret veſtigantẽ per caudam traxit retrogrado in ſpeluncam.

Aurora vero poſtera rubeſcẽte clauiger cum armẽtis cepit iter carpere conſuetum, & pecudes in receſſu deuexas valles mœſtis mugitibus impleuerunt, ad quarũ voces altiſonas vna boum remugijt in ſpelunca, & ex inſperato furta ſacrilegi reuelauit.

Tunc Hercules furibũdus collis Auentini ambitũ anhelis curſibus ter luſtrauit fruſtra ſublatas pecudes inueſtigans, cum potius receſſum, quam acceſſum veſtigia teſtarentur. Demũ vero cernens ſemiferum in ſpeluncæ aditu reſidentẽ aërη culmen montis curſu celeri impetiuit, trinodem clauam dextera relibrante. At proles Vulcania tunc timore trepidans inſueto curſu refugit concito in ſpeluncã aditu accurrẽte mole ſaxea iã obſtructo. Ad quẽ cũ Hercules nullo modo poſſet aditũ reperire, ſicut erat præualidus cornu rupis duris impulſibus lacerauit, & aditu ad ſpeluncam virtute valida præparato, cepit Hercules Vulcanidẽ nunc telorum imbribus, nunc ſaxorum impugnare grandinibus. Sed ſemifer impar viribus ad eum Hercule propinquãte fruſtra artium paternarũ auxiliũ inuocauit, ignes fumificos inceſſanter ore ſtygio euomendo, quibus innatas ſpeluncæ tenebras cõdenſabat. At orbis domitor exſpers metus contẽpto diſcrimine tetri rogi caliginoſis ignibus ſaltu præcipiti ſe iniecit, & ſemiferũ trepidantẽ arreptũ gutture ſuffocauit, & vaſtatis partibus Italiæ, ac ſubiectis in Græciam transfretauit, reſumptoq; exercitu vaſtauit Ilium, & Antæum paleſtræ inuentorẽ cum non poſſet in terra eleuatũ in aëre interfecit. Poſtea Olympiades diu neglectas ob memoriã Pelopis reſtaurauit, & tandem dolore colei vexatus pyræ ardenti coactus impie ſe ingeſſit, & qui multos extinxerat ſe extinxit, licet fabuloſe dicatur a Deianira data camiſia concrematus, quæ tamen dedit ignorans. Nam quidam maleficus Deianiræ ſuaſit, quod Hercules aliam præferebat, ſed ſi hanc camiſiam indueret, captus amore maneret. Maleficus autem venenũ incentiuum camiſiæ miſcuit, qua indutus Hercules viuus arderet; vnde Ouidius, Incedit demum

Italia.
Ilium.

Deianira virum. Anno vitæ ſuæ. LII. Per idem tempus Alexander Helenam rapuit, bellumq́ꝫ Troianum Decenale ſurrexit.

De operibus Regis Hiſpanis, Caput. VII.

HISPAN autem vir induſtrius ſtrenuus & de Heroum maioribus, quem Hercules præfecerat genti miſeræ Hiſpanorum, diſſipatam Hiſpaniam reparauit, & opera fortiſſima prudenter extruxit, quarum aliqua adhuc extant, turres in Pharo Galleciæ, & in Gadibus, quas & Moderna tempora admirantur. Ciuitatem iuxta iugum Dorij ædificauit in loco ſubiecto promontorio, quod Cobia dicitur, & quia ſecus Cobiam ſita, Secobia nuncupatur, vbi aquæductum conſtruxit, qui miro opere ciuitati aquarũ iniectionibus ſimulatur, & in multis alijs locis inueniũtur opera ab operibus noſtri temporis aliena, quæ tanto amplius admiramur, quanto ab antiquiori tempore adhuc extãt. Græcorũ ergo ſeruitute Hiſpania remanſit oppreſſa vſq́ꝫ ad tempora Romanorũ. Medio tempore regno diuiſo plurium prędā diripientium vaſtationẽ non potuit fugere, quia leonũ faucibus cogebatur inferri.

De origine, & primis actibus Gothorum. Caput. VIII

IGITVR quia magnorum petitio me cõegit Gothorum originem, & acta deſcribere, prout ex diuerſis hiſtoriographorũ ſcripturis recolligere potui, vſque ad mea tempora contexui, & deſcripſi.

Verum cum diuerſæ ſint opiniones de Gothorum origine, Claudius Ptolemæus orbis terrę deſcriptor egregius refert, in Oceani ſolo eſſe magnã inſulam nomine Scanthiam, quam Pomponius Mella dicit eſſe poſitam in Codono Oceani maris ſinu, lateribus pandis per longũ ducta ſeſe concludẽs, & habet ab Oriente Viſtulã fluuiũ, quia Sarmaticis mõtibus ortus in conſpectu Scanthiæ Triſulcus illabitur Oceano Septentrionali, & diuidit Scithiã, & Germaniã, & habet ab Oriente vaſtiſſimum lacum, de quo egreditur fluuius dictus Vagi, quaſi eius vtero generatus, & tranſiens per partes auſtrales Vndoſus voluitur in Oceanũ. Ab Occidẽte immẽſo pelago circũdatur. A Septẽtriõe innauigabili Oceano eſt cõcluſa. Et licet in Sc͞thia multę & diuerſę maneãt nationes, ſeptẽ tantũ nomina eorũ meminit Claudius Ptolemęus, ſcilicet Gothi, Veſegothi, Oſtrogothi, Dani, Rugi, Arothi, Thanij, quibꝰ poſtea Rodulphus Rex fuit, qui audita virtute Regis Thodorici, contẽpto proprio regno eius militię ſeſe dedit. In cuius Schãtiæ quadam parte tãta eſt frigiditas, qđ apes nuſq́ꝫ reperiunt, & circa ſolſtitiũ ęſtiuale. XL. diebꝰ, & noctibus continue lux habetur, & in ſolſtitio hyemali eodẽ dierũ, & noctiũ numero nox cõtinua tenebreſcit. Sunt & ibi aliæ gentes, qui velut Turingi eximijs vtuntur equis, & pelles ſapphyrinas cũ alijs gẽtibus cõmercãtur, & decora nigredine pelliũ, cũ viuãt inopes, ditiſſime veſtiunt, Oſtrogothi autẽ, & Dani, qui ex ipſorũ ſtirpe progreſſi Herulos proprijs ſedibus expulere. Hæ itaq́ꝫ gẽtes corpore, & animo grãdiores pugnabant ſęuitia beluina. Ex hac ergo Schanthia inſula quaſi gentiũ officina, & nationũ vagina, Gothi cũ Rege ſuo nomine Verio quondã memorant egreſſi, & quã cito terram exeuntes a nauibus attigerũt, dedere illico nomẽ loco Gothiſcantiam nominantes, & locus ille hodie Gothiſcãtia appellatur. Et inde venientes ad ſedes Vl

merrugorum, qui tunc in ripis Oceani habitabant, cõmiſſo prælio eos a proprijs ſedibus pepulere, eorumq; vicinos Vandalos ſubiugantes ſuis victorijs applicarunt, & diuerſos Reges ex ſuo genere habuerunt.

De opinionibus originis gentis Gothorum, & commendatione eorum. Caput. IX.

POST mortem Veric, regnauit in eis Gadaric, qui fuit magnificus triumphator, & multos in Scythia, & Gepidia, quæ nunc Dacia dicitur, populos ſubiugauit. Poſt hunc filius eius Philemer, & videns Philemer Rugorum terram vbertatis penuria laborare, dedit conſilium, vt ab illis ſedibus tranſmigrarent, & cum diu ſedes altiſſimas, & congrua loca perquirerent, ad vlteriores Scythiæ terras venit, vbi regionis vbertatem, & votiua gaudia admiratus decreuit, vt in proprijs reſidere. Et cum terram requireret vt explorans, & pontem in vaſto flumine reperiſſet, & regionem vltra placidam proſpexiſſet, decreuit regionis intima peragrare, & parte exercitus iam tranſmiſſa pontis ſtructura corruit tranſeuntium pedibus conquaſſata, nec tranſmiſſis licuit remeare, nec alijs tranſuadere. Is enim locus, vt fertur, paludibus tremulus concluditur voragine circuniecta, qui vtraque confuſione imperuius inuenitur, verumtamen adhuc hodie & voces armentorum audiri, & indicia hominum deprehendi, quamuis alonge commeantium relatio proteſtetur. Pars vero Gothorum, quæ apud Philemer citra remanſerat, optatum potita ſolum ad gentem Spalorum aduenit, vbi cõſerto prelio victoriam ſunt adepti, ex inde vt victores Spali.
ad extremam partem Scythiæ, quæ adiacet ponto mari, cum triumpho venerunt, & Scythiam ſuis victorijs ſubiecere. Et quia ibi diutius reſederunt, & regimen tenuere, Scythæ vt indigenæ ſunt vocati. Et licet Gothi ad gẽtes alias ſepius diuertiſſent, rectores ſuos in Scythia dimittebant, penes quos gentis tuitio conſiſtebat. Hæc, quæ diximus de Gentis Gothorum principio, Abauius deſcriptor gentis Gothorum egregius veriſſima hiſtoria atteſtatur, in quam ſententiam multi de maioribus cõſenſerũt.

Ioſephus quoq; annalium relator veriſſimus, qui veritatis regulam, & cauſarum origines retraxit fideliter, & Iſidorus Gothicæ gentis indigena, & chronicorum diſertor optimus, hæc, quæ diximus de Gothorum principio, cur omiſerint, ignoramus.

Sed tantum ab hoc loco eorum proſapiam memorantes, Ioſephus Scythas, Iſidorus Getas aſſerunt appellatos. Sed cum de eorum antiqua origine, opiniones variæ habeantur, plus occultat varietas, quam declarat. Ioſephus dicit de Magog filio Iaphet Scythas & Maſſagetas proceſſiſſe. Vnde quidam nitũtur ea, quæ Ezechiel propheta contra Gog, & Magog ſpiritualiter prophetauit, Gothorum actibus adaptare. Iſidorus doctor nullius ſcientiæ expers eos Getarum, ſiue Scytharum docet ex genere proceſſiſſe, &, e, litera mutata in, o, Getæ dicunt Gothi. De quibus Poëta. Mortem contemnunt laudato vulnere Getæ. Sed Ioſephus, & Iſidorus, quia ortum eorum a Scanthia omiſere, Scythas, & Getas ab incolatu patriæ, non ab origine appellarunt, hi ſeptentrionalia iuga tentantes, Scythica regna montibus ardua poſſederunt, & pars illa adhuc hodie Gothia appellatur. Interpretatio autem nominis eorum eſt lingua noſtra fortitudo, & re vera nullius enim gentis ſtrenuitas ita regnis, & imperijs ſe obiecit. In primo enim egreſſu a Schantia gentem ſtolidam Vlmerrugorum, & Vandalorum a ſuis ſedibus eiecerunt. Iuga Schythica ſubiecere. Vexorum Vexores.

Regem Aegypti prælio fugauere. Aſiam ſubiugarunt, & eorum aliqui inibi remanſere ex quibus Parthi, vt dicitur, proceſſere, horum fœminæ relictę a viris armis in prælijs claruere, & partem Aſiæ ſubiecere, Armeniam, Syriam, Ciliciã, Galatiam, Piſidiam, Ioniam, & Aeoliam domuere. Telephus Rex Gothorum vicit Danaos, interēmit Therſandrum, inſecutus fuit Vlixem. Cyrus famoſus a Thomyri fuit occiſus. Darius filius Hyſtapis, & filius eius Xerxes ab Anciro Rege Gothorum inferiores in prælio ſunt inuenti. Hos Alexander vitandos docuit, Pirrhus pertimuit, Cæſar exhorruit, cum Pompeius pro arripiendo reipublicæ principatu contra Iulium Cæſarem arma mouit, & iſti cęteris fortius dimicarunt. Thraciam irruere, Italiam vaſtauere, Romam ceperunt, Veronam ædificarũt nomen imponentes, quaſi ve Roma in odium Romanorum, & Gallias ſunt aggreſſi, Hiſpanias ſunt adepti, ibiq; apud Toletum ſedem vitæ & imperium locauere. Hi poſtquã Scanthiã reliquerunt, in tabernaculis, & tentorijs habitarunt, terras vberes ſeminabant, nuſquam munitiones, vel domicilia fabricabant, & licet terras & ciuitates, & oppida ſubiugarunt, ſemper bellis, & vaſtationibus inſiſtebant contenti dominio populorum prædis diuites, & tributis. A ſui principio ferocitati dediti belluinæ, vix humanæ rationis debitum attendebant. At poſtquam mores aliarum gentium videre, & vrbes, humaniores effecti benignitatem, & manſuetudinem induere, adeo quod & philoſophos habuerunt, ad quorum ſapientiam humili ſtudio peruenerunt. Diu proprijs ducibus ſe rexerunt, & poſtea regale faſtigium aſciuere, quod & ſacerdotio ornauere. Hos omnes Europæ populi tremuerunt, Alpium obijces his ceſſerunt. Poſt exterminium Scythiæ gens Vandalica a Panonia non tam eorum pręſentia fuit trita, quam opinione fugata. Eorum impetu Alani ſunt extincti. Sueui inter confractuoſos Hiſpaniarum angulos eorum armis periculum finis ſunt expertι, & regno quod deſidioſe tenuerant, turpiori diſpendio caruere. Libertatem ſemper bello, quam pace potius ſeruauere. In bellandi neceſſitate vires precibus prætulere, & in armis ſpectabiles haſtis, & iaculis, arcubus, & ſagittis, enſibus, atq; clauis, equeſtri, & pedeſtri prælio confligebant. Cura tamen equorum charior illis fuit, telis, & iaculis pro recreatione pręludere affectabant. Ludorum certamina vſu gerebant in armorum experiētia. Solo naualis belli exercitio caruerunt vſq; ad tempora Seſebuti, ſub quo ad tantam gloriam peruenerunt, vt victoriarum inſignijs non ſolum terras, ſed & ipſa maria ſubſulcarunt. Fuere autem magnanimi, & audaces, & naturaliter ingenio faciles, & ſubtiles, in propoſito prouidi, & conſtantes, geſtu, & habitu approbandi, viribus pollentes, ſtatura ardui, & proceri, diri vulneris manu prompti, corpore validi, membris apti, diſpoſitione compoſiti, & coloris albi.

Telephus. Thomyris. Ancirus.

De ſitu Scythiæ, & de Gothorum exercitus regimine. Caput. X.

SCYTHIA ſiquidem Germanæ terrę confinis ab occidente, vbi Iſter amnis oritur, dilatatur, habens ab oriente Seres, in ſui principio Caſpij maris littus. Ab occidente Germanos, & flumen Viſtula, a meridie ponto, & extremo alueo Danubij terminatur. In principio Scythię ſunt montes Riphei, qui Aſiam diuidũt, & Europam, ex quibus oritur Tanais fluuius, qui in palude Męotica finem facit. In Scythia autem prima gens ab oriente ſunt Gepidæ, ad aquilonē Miſia, ab

Africo magnus Danubius, ab occidente Venetiarum natio populoſa, quorum nomi
na licet nunc per varias familias, & loca mutentur principaliter tamen Sclauiæ nomi
nantur. Gothi ergo deſcen ſiſalpibus, quibus inhabitabant destructa Gręcia, Ma
cedonia, Ponto, & Aſia, & Illyrico. Macedoniam, & Illyricum annis fere. XV. te-
nuerunt, & poſt iuxta Meotidam, quę fuit eis prima ſedes Scythiæ, cõmorantes Phi-
limer Regem habuiſſe noſcuntur. In ſecunda, id eſt, Datię, & Myſię Zeutam eru
di tum philoſophũ habuerunt. Poſt hunc Dicineum, poſt hunc Zamolxem, quem
miræ philoſophię, & eruditionis hiſtoriographi proteſtant. Nec defuerunt eis, qui
eos in ſapientia erudirent, vnde & Gothi ſapientiores pœne omnibus Barbaris extite
re, Græcis pœne conſimiles, vt refert Dion, qui eorum hiſtorias compoſuit Græco
ſtylo, & generoſos dicit inter eos Pileatos vocari, ex quibus Reges, & Sacerdotes or
dinabantur, & adeo laudatos in bello probauit, vt Mars, quem poëtæ deum belli pro-
nunciant, ex eis dicatur ortus fuiſſe. Vnde Vergilius, Gradiuumq́ patrem Geticis,
qui præſidet aruis. Vnde Gothi Martem ſemper cultura aſperrima placauere, opi-
nantes bellorum præſulem captorum ſanguine complacandum. Tertia vero ſe-
de ſuper Ponticum conſederunt, iam humaniores, & prudẽtiores effecti, & diuiſi per
familias caſtra figebant. Arcus ex neruis magno ſtudio compingebant. Vnde Luca
nus, Armenioſque arcus Geticis intendite neruis. Habuere & carmina, & modula
tiones, & inſtrumenta muſica, & pſallentes.

De Tanai, & ortu Parthorum. Caput, XI.

SCythis, quos Amazonarũ viros priſca tradit autoritas, Vexores Rex
Aegypti bellum intulit, in quo a Gothorum exercitu victus fuit, qui- Scythæ.
bus præerat Rex Tanais, & niſi Nilus, & munitiones, quas proter in- Vexores.
curſus Aethiopum Vexores fecerat, obſtitiſſent, eum cum patria extin Tanais.
xiſſet. Cumq́ eum ibi poſitum lædere non valeret, reuertens fere to-
tam Aſiam ſubiugauit, & Formi Regi Medorum tunc ſibi charo ad perſoluẽdum tri
butum ſubditam eſſe fecit, ex cuius exercitu nonnulli victores prouincias ſubditas
contuentes in omni fertilitate pollere, deſerto ſuorum agmine in Aſiæ partibus reſede-
runt. Ex quorum genere dicit Pompeius Trogus Parthorum proſapiam deſcen
diſſe. Vnde & lingua Scythica Parthi, id eſt, fugaces, ſiue exules dicuntur, ſuoq́ gene
ri reſpondentes inter omnes pœne Aſiæ nationes, ſoli ſunt ſagittarij, & acerrimi bel-
latores. De nomine vero Parthorum, aliqui etimologiam traxerunt; vt dicerẽtur
Parthi, quaſi parentum fugaces, quia a parentibus receſſerunt.

De fœminis Gothorum, quæ poſtea dictæ ſunt Amazones.
Caput. XII.

HVNC ergo Tanaim poſt mortem ſui inter numina poſuere, poſt cu-
ius deceſſum exercitus eius collocatis ibi fœminis ad gentes alias diuerte-
runt, quibus diutius immorantibus mulieres coactæ ad incurſus hoſtiũ
arma ſumpſere, ex quibus aliquæ rediere ad viros, aliæ remanſere. Illæ
autem quæ remanſere, in prædam a vicinis gentibus tentabantur, ſed do-
ctæ armis fortiter reſtitere, hoſteſq́ ſuper ſe venientes cum magna verecundia abegẽ
runt. Eodem tempore fuere apud eos, qui in Scythia remanſere, duo iuuenes elegantes
ex regali progenie procreati, alter Plinus, alter Scolopecius vocabatur, qui egreſſi de

terra ſua cum multitudine iuuenum habitauerunt iuxtà fluuium, qui dicitur Thermodoontus. Incolæ autem eius terræ eos, & ſuos bellis, & factionibus occiderunt. Mulieres vero eorum de virorum interitu condolentes paucos, qui euaſerant, occidere, vt omnes viduæ pari fletu virorum ſanguinem vindicarent, nec ex inde maritalia gaudia admiſerunt, ſed tantum pugnis, & prełijs inſtiterunt. Cum quibus autem pacem habebant concubitui ſe tradebant, & partus tempore maſculos enecabant, & fœminas reſeruabant, & dextras mamillas abſcidere decreuere, vt armis, & ſagittandi officio expeditius vterentur. Virgines autem earum ſpretis officijs mulierum armis, & venationibus inſiſtebant, quæ audientes alias fœminas ſui generis a Gothis relictas prælijs exerceri, in earum Coloniam tranſierunt, quę omnes ſimul fretæ maiori audacia ſe ad inuicem cohortantes, quia ſine principatu incertius ferebantur, duas

Lāpedo. Marpeſia. prudentiores, & audaciores Lampedo videlicet, & Marpeſiam elegere, eaſq; principatui prefecere. Quæ dum curam rerum gererent, & propria defendentes aliena vaſtarent, Sorte Lampedo cepit fines patrios contuendos. Marpeſia vero fœminarum agmine ſumpto nouum genus exercitus attentauit, & in Aſiam proficiſcens diuerſas gentes bello contriuit, alias pace concilians ad Caucaſum remeauit, ibique certum tempus demorans locum ſaxum Marpeſiæ appellauit. Vnde & Vergilius. Ac ſi dura ſilex, aut ſtet Marpeſia cautes. Hic ergo multũ temporis Amazones confortatæ, inde egreſſæ Tale fluuium tranſiere, Armeniam, Syriam, Ciliciam, Galatiam, Piſidiam: omniaq; loca fœlici exercitu domuere, & reuerſę Ioniam, Aeoliamq; deditas ſibi prouincias effecere. Vbi diutius dominantes ciuitates, caſtraq; ſuo nomine dicauere. Epheſi quoque templum Dianæ mirę pulchritudinis ob ſagittandi ac venandi ſtudium, quibus ſe artibus dedicarunt, effuſis opibus condidere. Tali, ergo caſu ex Scythia genitæ fœminę potitæ victoria, per centum fere annos regna Aſiæ tenuere, & ſic demum ad proprias ſocias in cautes Marpeſias, quas ſuperius diximus, ad montem Caucaſum repedarunt. Quæ videntes proles ſuas rareſcere, a vicinis gentibus concubitum petiere, ita, vt facta nundina in anno ſemel maſculis miſceantur, & eadem die futuro tempore reuertentes cõcubitui ſe concedunt, patribus maſculos, ſibi fœminas reſeruantes, & armorum vſui deputantes. Dum vero hæ fœminę partes Aſię deuaſtarent, Perſarum exercitus ſuperuenit, qui cum fœminis bellum agreſſi, XL. millia fœminarum cum Marpeſia occidere. Poſt Marpeſiam Sinope filia eius materno principatui ſubrogatur, poſt hanc regnauit Orithyia, quæ aduerſus Menalaum, & Herculem mouit bellum, & plus dolo, quã pugna Orithyia victa ab Hercule fuit capta, & de exercitu fœminarum fere centum milia in ore gladij cecidere. Hercules autem reſtituit Orithyiam ſorori ſuæ Antiopę, quæ cum Orithyia corregnabat, Poſtea Orithyia miſit ad Scythiam, vt Scythę auxiliũ ſibi deſtinarent, quo contra magnum Herculem prælium repararet. Arpedo autem regnabat illo tempore apud Scythas, qui recolens Amazones ex Scytharum, ſeu Gothorum genere proceſſiſſe, dolens tam inſignes fœminas deperiſſe, miſit filium ſuum in auxilium Amazonarum, cum magna multitudine bellatorum, a quorum facie veritus Hercules in Gręciam ſe recepit. Poſt Orithyiam ſuſcepit regnum Penthesilea, quę audiens Gręcos in Troię exterminium adueniſſe, ſuccurſui ſe contulit Troianorum cum, LXX. millibus armatarum, & ibi ſtrenue multa geſſit. Tandem

Thaleſtris. ibidem cum multis ex ſuis ab Achille dicitur interfecta. Poſt Pentheſileam Thaleſtris ſuſcepit regnum Amazonarum: Hęc acta pace cum Alexandro, qui & Pa-

ris, Græcos deſijt infeſtare. Erant autem Amazones varia veſte compoſitæ, capillis a fronte tonſis, a ceruice demiſſis, mamillis dextris abſciſſis, ſiniſtras ſtrictura tunicæ coarctabant. Et erant eo tempore pluſquam ducenta millia armatarum. Et hæ Gothorum fœminæ vſq; ad Iulium Cæſarem regnum egregie tenuerunt ex inde vſque ad hæc tempora regnum tenent in terra, quę vulgariter dicitur Fœminea.

De actibus Gothorum, & de Thelepho, & de Euripilo Gothorum Regibus, & regni Athamari. Caput. XIII.

SED quia de viris Gothorum ſermo aſſumptus fuerat, & quãta fuerit gentis illius gloria, de fœminis fecimus mentionem, quarum fortitudine hoc probatur. Oroſius dicit, Gothos Regẽ nomine Telephum poſt multa tempora habuiſſe. De quo Iuuenalis. Impune diem conſumpſerit ingens Telephus. Is ergo Telephus Herculis filius, ſorori Priami fuit coniugio copulatus, procerus corpore, ſed terribilior in vigore, qui paternam fortitudinem proprijs viribus æquans genas, & formam ſimilitudine præferebat. Huius regnum Miſiam appellauere maiores. Cum itaq; Hercules tempore Gedeonis fuiſſe dicatur, & ante Telephum filium Herculis, plures Reges habuerit gens Gothorum, ſcilicet, Varic, & Gadaric, & Philemer, & Zamolxem, & Tanaim: & diu poſt Telephum filium Herculis, & Hercules fuerit tempore Gedeonis, qui iudicauit populum Iſraël centeſimo octogeſimo quinto anno, & ita videtur quod multis annis ante tempora Gedeonis Gothi a Scanthia ſunt egreſſi. Is ergo prædictus Telephus habuit bellum cum Danais, in qua pugna Therſandrum ducem Græciæ interemit, & dum Aiacem infeſtus inuadit, Vlixemq; proſequitur, ictibus equo cadente, ipſe corruit. Achilliſq; iaculo femore ſauciatus diu mederi nequiuit, Græcos tamen quanuis ſaucius ex ſuis finibus propulſauit. Telepho vero defuncto, Eurypilus ſucceſſit in regno ex Priami Regis germana progenitus, qui cum ob Caſandræ amorem bello intereſſet Troiano, parentibus, ſoceroq; ferre auxilium cupiens, mox veniẽs eſt extinctus. Poſt longa vero tempora Cyrus ille famoſus Rex Perſarum cum Tomiris Regina Getarum, ſiue Maſſagetarum ſibi execiabile bellum inferret, tranſmiſſo Araxe fluuio mortis, & regni pœnas ſubiuit, cuius caput abſciſſum Tomiris in vtrẽ humano ſanguine plenum miſit, dicens. Satiare ſanguine, quem ſitijſti. Tunc Regina Tomaris adepta victoriã, tantamq; prædam in partem Miſiæ, quæ nunc Amazonia dicitur, victrix abſceſſit, & mutato nomine, minorem Scythiam appellauit, & ciuitatem Tamer a ſuo nomine ædificauit, & adhuc hodie ſucceſtrices earum fœminæ agentes militiam ſtrenuæ habentur in opere militari, & terra earum adhuc hodie dicitur vulgariter Fœminea.

De victorijs Gothorum contra Perſas, & Græcos. Caput. XIIII.

POST hæc Darius filius Hyſtapis Rex Perſarum, Anchiri Regis Gothorum filiam in matrimonio poſtulauit, rogans, pariter & deterrens, niſi ſuam perageret voluntatem. Cuius affinitatẽ Gothi ſpernentes legationem, & petitionem pariter fruſtrauere, qui quia repulſus, & dolore ſtimulatus, contra ipſos egit exercitum ſeptingentorum millium armatorum, nauibuſq; pœne a Ghalcedonia vſq; ad Chalcedō

Bizãtiũ: Bizantium inſtar pontium tabulatis duobus menſibus fatigatus octo millia perdidit
armatorum. Timens autem ne põtem eius aduerſarij occuparẽt,celeri fuga in Ghra-
ciam repedauit,nec Miſiæ ſolum credidit eſſe tutum. Poſt cuius deceſſum Gerxes fi-
lius eius paternas iniurias vlciſci deſiderans,de ſuis ſeptingenta millia, de auxiliantibus
vero trecenta millia habuit armatorum. Naues roſtratas mille ducentas, quæ ad
nauale bellum roſtris ferreis armabantur, onerarias autem ad tria millia legitur ha-
buiſſe. Et contra Gothos profectus bellum non fuit auſus tentare, ſed eorum
animoſitate,& conſtantia ſuperatus abſque certamine confuſus receſſit. Philippus
quoqꝫ pater magni Alexandri cum Gothis amicitias fœderans Medumpam Gudi-
le Regis filiam accepit vxorem, vt tali affinitate roboratus Macedonum regna firma-
ret. Qua tempeſtate Philippus inoptã pecuniæ paſſus Odiſicanam Moſiæ ciuita-
Odiſicana. tem,quæ propter viciniam Tomiri Reginæ Gothidi erat ſubiecta,vaſtare curauit.
Sed ſacerdotes Gothorum,qui pij vocantur, patefactis portis cum citharis, & ve-
ſtibus candidis obuiam egreſſi patrijs dijs,vt ſibi propicij Macedones repellerent, vo-
ce ſupplici modulantes,quos Macedones ſibi fiducialiter occurrere contuentes, ſi fas
eſt dicere, ab inermibus terrentur armati, & ſoluta acie, quam ad bellandum non ad
vrbis excidium conſtruxerunt,inito fœdere ad propria ſunt reuerſi. Quem do-
lum cum poſt longum tempus cognouiſſet Sitalcus egregius doctor, & ductor Go-
thorũ.CL. millia pugnantiũ congregauit,& Athenienſibus bellũ intulit. In eis Per-
dica tunc regnãte,quẽ Alexander apud Babyloniam miniſtri inſidijs potans interitũ
Athenienſes. porrecto anulo in Atenienſium principatu reliquerat ſucceſſorem, magnoqꝫ prælio
in hoc inito Gothi inuenti ſunt pro victoria ſuperiores, & pro iniuria, quã in Meſia
Babylon. Greci fecerant,Gothi in Grecia diſcurrentes cunctam Macedoniam vaſtauere.

De ſapientibus Gothorum, & conſiliarijs eorundem.

Caput. XV.

DEINDE regnauit in Gothis Boruiſta, & venit ad eum in Go-
thiam Dicineus,quo tẽpore Silla in Romanis habuit principatũ,
& Dicinei conſilio Germanorum terras,quas Franci detinent, oc-
cuparunt,& dedit ei Boruiſta fere regiam poteſtatẽ, Gothorũ re-
gnum Ceſar,qui pœne totum mundum ſuo ſubiecit imperio, cre-
bro pertentãs non potuit ſubiugare,neqꝫ Caius. Tiberius Impera-
tor tertius Romanorũ,licet ſepius attentarit. Gothi autẽ hoc commodũ,hoc ſalubre,
hoc votiuum,hoc agendum in agendis,& in iudicijs iudicabãt,quod Dicineus eorum
conſiliarius approbabat,ipſe autẽ mores eorũ barbaricos immutauit. Ipſe fere omnẽ
Philoſophiam,Phyſicã,Theoricam,Practicam,Logicam,Diſpoſitiones.XII. ſigno-
rum,planetarum curſus,augmentum lunæ, & decrementum, Solis circuitũ, Aſtro-
logiam,& Aſtronomiã,& naturales ſcientias Gothos docuit,& ex belluina ferocita-
te homines,& philoſophos inſtaurauit. Hec,& alia Dicineus Gothis peritia ſua tra-
dens mirabiliter enituit apud illos,& non ſolũ mediocribus,immo & Regibus impe-
rauit. Elegit preterea nobiliores,& prudentiores,fecitqꝫ ſacerdotes,quos ad Theolo-
giam inſtituẽs vocauit ſpeciali nomine Pileatos,& quia Tyaris capita palliabãt,arbi-
tror ſic vocatos. Decedẽte vero Dicineo pœne pari veneratione Eumoſicum habue-
re,quia nec impar inſolertia habebatur. Etenim Rex, & Pontifex ob ſui peritiam
illis fuit,

illis fuit, & in ſumma iuſticia populos iudicabat. Et hoc rebus humanis exempto, ſuccedit in regno poſt multa tempora Dorpaneus.

Iterum de bellis Gothorum, & Oſtrogotha, & Gniua Regibus eorum. Caput. XVI.

ANNO .XII. ante æram conditã vſq; ad ęram. C. XXV. in qua regnauit Domicianus, & fiunt anni. C. XXXVII. ſcriptum non reperi, & ideo hic omiſi. Demum autem Domiciano imperante ęra. C. XXV. Gothi eius auaritiam metuentes fœdus, quod cum alijs principibus pepigerant diſſoluentes, ripam Danubij diu poſſeſſam a Romano imperio deletis militibus, cum eorum ducibus vaſtauere. Caput Opij Sabini, qui inibi Romanis pręerat abſcidentes caſtella, & ciuitates & oppida Romanis ſubdita deuaſtarunt, qua neceſſitate Domicianus cum omni virtute ſua Illyricum properauit pene republica iam exhauſta, & Fuſco eis prelaio cum electitiſſimis viris amnem Danubij conſertis nauibus inſtar Pontis tranſire coegit contra exercitum Dorpinæi. Tum Gothi inſignes reperti arma capeſſunt, primoq; conflictu Romanos deuincunt, Fuſcoq; duce imprimis extincto caſtra militum diuitijs ſpoliant Romanorum, magnaq; potiti gloria per loca proceres ſuos pro gloria, & fortuna Semideos vocauerunt. Hi autem licet communiter dicerentur Gothi, illi autem, qui in Scythia commorantes in Orientali plaga manebant, Oſtrogothi, qui in Occidentali, Veſegothi ſpecialiter vocabantur. Et gens iſta mirum in modum in ea parte Scythię, qua manebat, in Ponti littore tanta terrarum ſpacia, tot ſinus maris, tot concurſus fluminum tenens enituit, vt Vandalus, & Margomanus Squadrorũ Princeps eorum eſſent ſubditi, Faſtida Rex Gepidarum ab Oſtrogotha Rege Gothorum, aut bellum ſibi parari, aut terrę ſpacium legatione pręmiſſa petijt derelinqui. Tunc Oſtrogotha, vt erat animi ſolidi, reſpondit relatis, bellum talle ſe abhorrere, durumq; fore, & omnino ſceleſtum confligere cum propinquis, loca vero non cedere fore dignum. Gepidæ autem in bella irruunt, & inclinata parte Gepidarum, Rex eorum pudendus opprobrijs ad patriam fugit bello coactus. Victores Gothi diſceſſione contenta in ſua patria toto tempore fœliciter remanſerunt. Poſt deceſſum Oſtrogothę Gniua ad regimen ſublimatur, qui exercitum diuidens in duas partes, vnam partem ad vaſtandam Meſiam dirigit, quæ negligentibus principibus fuerat deſtituta. Ipſe vero Philippolim ire feſtinat, & diu obſeſſam inuadit, prædaq; potitus Priſcum ducem, qui inerat, fœderauit, quaſi cum Imperatore Decio pugnaturus, qui Decius cœpit regnare æra. CCLX. VII. Ad conflictum igitur venientes, illico Decij filium ſagitta crudeli funere ſauciauit. Quod pater aduertens ad confortandos animos fertur dixiſſe. Perditio nevnius militis nihil eſt reipublicæ diminutum, affectu tamen paterno compatiens hoſtem inuadit, aut mortem, aut vltionem filij expoſcendo, diſpoſitoq; prelio finem conſequitur vitæ, Imperij, vltionis.

æra. cxxv.
Gothi.
Danubius.
Gothi.
Oſtrogothi.
veſegothi
Squadrorum.
Vandalus.
Margomanus.
Gepidæ.
Myſia.
Philippolis.
æra. cc.
lxvij.

De Gallo & Voluſiano, & Claudio Imperatoribus, & pugnis eorum cum Gothis. Caput. XVII.

DEFVNCTO autem Decio Gallus, & Voluſianus filius eius regnum adepti ſunt Romanorum, & regnauere Annis duobus. æra CC.LXX. Gallo autem infata cedente, Galienus per ſe arripuit principatum, æra. CC. LXXI. tempore cuius Gothorum exercitus cum multis nauibus per Helleſpontum in Aſiam tranſierunt, vbi multas eius prouinciæ ciuitates, & opulentiſſimum templum Dianæ, quod ſuperius diximus Amazones condidiſſe, extractis diuitijs ſuccendere, & ſpoliatam Chalcedoniam ſubuertere, quam poſtea Cornelius habitus reparauit. Quæ & ſi vrbis regiæ dignitatem obtineat, antiquæ pugnæ poſteris ſigna præfert. Hac ergo fœlicitate victorijs, ſpolijs, prædacꝫ ditati tra nſeuntes per Helleſpontum in ſuo itinere Troiam, & Ilium vaſtauere, & quæ erant a bello Agamenonis vix aliquantulum reparatæ, hoſtili gladio iterum feriuntur. Poſt tale excidium iterum Aſia eorum experta eſt feritatem. Nam Anchialon ciuitatem aggreſſi, quam mari vicinam Sardanapalus Rex Aſſyriorum dicitur conſtruxiſſe, ibi multis feruntur manſiſſe diebus aquarum calidarum recreatione iucundi. Erat autem ad infirmorum efficaciſſimę ſanitatem. Ex inde ad propia repedarunt. Cumcꝫ regiones Romanis ſubditas deuaſtarent, Claudius Imperator, qui cœpit regnare æra. CC. LXXXVI. occurrit. Et victos coëgit ad primas ſedes ſcythiæ remeare. Romani autem Claudium Auguſtum, pro eo quod tam fortiſſimam gentem a finibus reipublicę remouiſſet, inſigni gloria honorantes in foro illi aureum clypeum in Capitolio auream ſtatuam collocarunt.

æra.cc.lxx · Gothi. · Helleſpōtus. · Templū Dianæ. · Chalcedō · Troia, Iliū · Anchialū · æra.cc. lxxxvi.

De Conſtantino Imperatore, & Geberic, & Hermanarico Gothorum Regibus, & eorum bellis. Caput. XCII.

DEMVM cum auxilia plurima Diocleciano, & Maximiano Romanorum principibus præbuiſſent, ſuccendente Conſtantino Cæſare magno, qui cœpit regnare, æra. CCC. XXVI. aliquandiu ſunt neglecti, eo quod Cæſar magnus ſuccedentibus ſibi proſperis contra Parthos, & Perſas in ſuperbiam tumuiſſet. Et cum Dioclecianus Achillem in Alexandria ſuperaſſet, & Maximianus Herculeos, & Quingentinos in Africa atriuiſſet, cœperunt Romani Gothorum auxilia dedignari. Tunc Gothi Sarmatarum regionem aggreſſi copioſiſſimis ſuper Romanos agminibus irruere, & vehementi virtute cuncta depredatione, & gladio vaſtauere. Aduerſus quos Conſtantinus aciē inſtaurauit, ingenticꝫ certamine Danubium compulit pertrāſire de diuerſis gentibus virtutis gloria clarus, ſed de Gothorum victoria amplius glorioſus, quem Romani acclamante ſenatu laude ſunt publica proſecuti, quod tantam gētem vicerit, quod patriam reipublicę reformarit. Gothi autem ad iuga propria reuertentes ibidē aliquandiu habitarunt, ſed quia licet vitia virtutibus non cedebant, iterum contra Romanos rebellia attentarunt, & ſub Ariaco, & Aurico, qui tunc temporis Gothis præerant Pannoniam, & Italiam deuaſtantes Liguriam inuaſerunt, & commoditate regionis illecti ſtuduerunt famoſiſſimam Romanæ vrbis æmulam in ſuo nomine condere ciuitatem, quæ ab aliquibus creditur fuiſſe Verona, quæ vt alibi diximus quaſi vræ Roma eſt appellata. Alij qui dicunt fuiſſe Sicambriam, quæ fuit iuxta paludem Mæotidam ædificata.

æra.ccc. xxvi. · Gothi. · Sarmatæ. · Verona. · Liguria. · Sicābria.

Poſt Ariacum & Auticum Geberid ſuccedit in regnum Anno Conſtantini. XXVII. æra. CCC. LIII. Nam hic cũ eſſet nobiliſſimus, genereq́ʒ gloriã, generis ſui auorum magnalibus voluit adæquare, & primitias regni in gẽte Vandalica cupiens oſtẽtare contra Huimar Regem eorũ bella tentauit, victumq́ʒ coegit a patria exulare.

Æra. ccc. liij. Vandali.

Huimar autẽ, & Vandali expulſi a ſedibus ad Conſtantinũ principem Pannoniam petierunt, ibiq́ʒ fere per. LX. annos locatis ſedibus Imperatorum decretis velut incolę paruere, & poſt longum tempus a Stilicone magiſtro Romanæ militiæ Conſule, & patricio inuitati Gallias occuparunt. Vbi finitimos deprædantes impedientibus Gothis non potuere ad primas ſedes in Pannoniam remeare. Nam Giberido rebus humanis exempto Hermanaricus regimen ſuſcepit in Gothis anno Conſtantini Inperatoris ſecundo. æra. CCC. LVII. Hic multas, & bellicoſiſſimas gentes perdomuit, ſuiſque legibus parere coegit, quem merito nonnulli Alexandro maximo compararunt. Siquidem cum gentes domitas haberet ſubiectas, & apud omnes earum ſubiectione clarus floreret, non eſt contentus niſi gente Herulorum, quibus præerat Alaricus, fere trucidata reſiduum ſuæ ſubijceret ditioni. Nam gens prædicta quanuis multos ſua velocitate ſubigeret, Gothorum tamen ſubiacuit ſtabilitati, vt & ipſa inter gentes reliquas Hermanarico ſeruiret. Poſt Herulorum cædem Hermanaricus in Venetos arma mouit, qui quanuis armis deſpecti præ numeroſitate tamen primo reſiſtere conabantur, & licet ab vna ſtirpe exorti Venetiani, & Sclauiani dicantur, hos omnes Hermanaricus ſubegit, & vt proprijs laboribus imperauit.

Pãnonia. Gallia. Æra. ccc. lvij. Heruli. Venetiani.

De Hunis, & morte Hermanarici.
Caput. XIX.

HERMANARICVS autem Rex Gothorum, qui, vt ſuperius retulimus, multarum gentium extiterat triũphator, aliquo vulnere ſaucius ægram vitam imbecillitate contraxit, & tunc Alanber Rex Hunorum in Oſtrogothas, qui iam a Gothis ſeiuncti manebant, inſiluit, & proſtrauit. Hermanaricus autem dolore vulneris, & Hunorum potius vitæ ſuæ Anno. VX. eſt defunctus. Cuius mors Hunis occaſionem præbuit præualendi, ipſiq́ʒ Gothi, qui remanſerant extinctis pene Oſtrogathis, & Veſegothis ad Valentem Imperatorem nuncios tranſmiſerunt, vt partes Thraciæ, & Mœſiæ eis traderet ad manendum, qui annuit, & petitas terras contulit excolendas, & Danubium tranſmeantes Datiæ & Thraciæ largitione principis inſederunt.

Alamberi. Oſtrogothi. Hunni.

Libri primi finis.

RERVM IN HISPANIA GESTARVM CRONICON LIBER SECVNdus, de Schiſmate in Athanaricum, & Fridigernum, & hæreſi Arriana. Caput Primum.

æra.ccc. lxxxi. PRIMVS Gothorum gentis adminiſtrationem ſuſcepit Athanaricus ęra.CCC.LXXXI. & regnauit annis.XIII. qui perſecutione crudeliſſima aduerſus fidem commota contra Gothos, qui in gente ſua Chriſtiano nomine cēſebantur, cædes cœpit. Ex quibus plurimos, qui nolebāt idolis immolare, fecit martyres, reliquos autem multis perſecutionibus afflictos, dum interficere prę multitudine abhorreret, dedit licentiam in Romanorum prouinciam tranſmigrare. æra.
æra.ccc. lxxxix CCC.LXXXIX. Gothi in Hiſtrum aduerſus ſe metipſos in Athanarico, & Fridigerno diuiſi alternis ſe cædibus deuaſtarunt. Sed Athanaricus Fridigernum Valentis Imperatoris auxilio ſuperauit, & ei cœpit potentia prēminere. Verūtamen Fridigernus quaſi ſub Regulus habebatur. Tandem vero ne gentis Gothicæ gloria ſcinderetur, Fridigernus cum ijs, qui in Oriente Oſtrogothi dicebantur, & Athanaricus cum Veſegothis in Occidente tabernacula metabantur. Tunc Gudila Epiſcopus eos
Gudila. legem docuit Chriſtianam, & ſcripturas noui, ac veteris Teſtamenti, linguā tranſtulit in eandē. Et Gothi, qui hactenus idololatriæ ſuperſtitioni dediti gentilibus ſacrificijs ſe vouebant, iam nunc fide ſuſcepta eccleſias conſtruxerunt, & ſacerdotes Euangelicos habuere, ſpecialeſq; literas, quas eis cum lege Gudila eorum Epiſcopus tradiderat, habuerunt, quæ in antiquis Hiſpanorū, & Galliarum libris adhuc hodie ſuper extant, & eſt litera, quæ dicitur Toletana. Huius rei gratia legatos cum muneribus ad Valentem Imperatorem miſerunt, & doctores propter ſuſcipiendam Chriſtianæ fidei regulam poſtularunt. Valens autem a veritate catholica deuius, & Arrianæ hæreſis peruerſitate detentus, vt audiuit Gothos fidem catholicā ſuſcepiſſe, applauſit eiſdem, & miſſis hæreticis ſacerdotibus Gothos perſuaſione nefanda ſui erroris dogmati aggregauit in tam præclarā gentē virus peſtiferum transfundendo. Sicq; errorem, quem recens credulitas bibit, tenuit, diuq; ſeruauit vſq; ad tertiā ſynodū Toletanam, quę fuit ſub Rechareddo principe celebrata. Gothi autem ſtatim, vt Valentis literas ſuſcepere, & ſibi dogmatis ſui eccleſias conſtruxere, & talia iuxta eundē Arrium de ipſa diuinitate documenta ſumpſere, vt crederent filium patris maieſtate eſſe minorem, & æternitate poſteriorem. Spiritum autē ſanctum nec dominum eſſe, nec ex ſubſtantia patris exiſtere, ſed per filium creatum eſſe, vtriuſq; miniſterio deditū, & amborum obſequio ſubditum. Aliam quoq; patris ſicut perſonam, ſic & naturam aſſerentes, aliam filij, aliam deniq; ſpiritus ſancti, vt non iam ſecundū ſanctę ſcripturæ traditionem vnus Deus & vnus dominus coleretur, ſed iuxta idololatriæ ſuperſtitionē tres Deos & dominos faterētur. Cuius blaſphemię malū per deceſſum temporū, Regumque ſucceſſum annis pluribus tenuere. Qui tandem ſalutis ſuæ reminiſcentes, & ino
æra.ccc. xc. litam perfidiam deteſtantes ad vnitatem catholicæ fidei redierunt. æra.CCC.XC.

De fame Gothorum, & morte Valentis Imperatoris.

Caput. II.

GOTHI, qui primum Chriſtianos a ſedibus ſuis expulerunt, rurſus ab Hunis, & ipſi cum Athanarico, & Fridigerno ſuis Regibus ſunt expulſi tranſito Danubio, cum vim ferre non poſſent, Valentis Imperatoris imperio armis depoſitis ſe dederunt. Sed vbi viderunt ſe opprimi a Romanis, contra conſuetudinem libertatis rebellia tractauerunt. Verum famis periculo eminente Fridigernus, & Athanaricus, qui vice Regum illis præerant, exercitus inopiæ condolere, & immundorum animalium morticina eis dare, ita vt mancipium pro vno pane, aut decem libris carnium mercaretur. Mancipijs autem, & ſupellectili iam diſtractis, filios eorum auarus mercator poſcebat, parentes autem ſaluti pignorum prouidentes elegere ingenuitatem potius perire, quam vitam, dum qui venditur vitæ ſeruetur. Contigit illo tempore, vt dictator Romanorum Fridigernum Gothorum Regulum dolo ad conuiuium inuitaret. Sed cum Fridigernus doli neſcius cum paucis conuiuio adueniſſet, ſuorum in prætorio occiſorum vox ſuſpectis auribus intonuit, & voce flebili non ignota illico velocitate egreditur Fridigernus, ſuoſq; ſocios eripiens ab interitu imminente ad Romanorum necem inſtigat. Qui nacti votiuam occaſionem elegerunt bello magis quam fame deficere, & Lupicinum & Maximinum duces gladio occidere, & illa dies Gothis famem Romanis ſecuritatem ademit, cœperuntq; Gothi iam nõ vt aduenę, & peregrini, ſed vt ciues, & domini poſſeſſoribus imperare, totaſq; Septẽtrionales vſq; ad Danubiũ ſub iure tenere, quod cõperiens in Antiochia Valẽs Imperator mox armato exercitu in partes Thraciarũ egreditur, vbi lachrymabili bello cõmiſſo vincentibus Gothis in quodã prælio iuxta Andrianopolim Sautius ipſe fugit, ignorantibuſq; quod Imperator in tam vili caſella deliteſceret Gothis ignem, vt aſſolẽt, apponentibus cum regali põpa crematur, & merito ipſe ab eis tẽporali crematur incendio, qui tam pulchras animas æternis ignibus tradiderat concremãdas. Inuenere autẽ Gothi illo prælio cõfeſſores priores ex Gothis, quos dudũ propter fidem a ſuis finibus expulere, & voluere eos participes fieri prędæ ſuæ, qui cum acquieſcere noluiſſent, fuere ex eis aliqui interfecti, alij montuoſa loca tenentes ſibi refugia conſtruxere, & non ſolum perſeueratione Chriſtiani catholici, ſed & in cõcordia Romanorũ, a quibus dudũ excepti fuerant, permanſere. Eo tẽpore Veſogothi Thraciã, Daciamq; Ripenſem poſt tanti trophęi gloriam, tanquam ſolum genitale potiti colere inceperunt.

Hunni

Adrianopolis.

De quibuſdam vaſtationibus, & pace Romanorum, & morte Athanarici, & Fridigerni. Caput. III.

GRATIANVS utem, qui cœpit regnare æra. CCC, XC. I. & regnauit annis. VI. poſt obitũ Valentis patrui ſui, Theodoſium, qui agnominabatur Hiſpanus, filium Theodoſij Comitis electũ præfecit imperio Orientis anno regni ſui quinto, & fratrem paruum Valentinianũ Romano imperio ſubrogauit. Qui Valentinianus regnauit cum Theodoſio annis. VIII. Cum autem eſſet Theodoſius acris ingenij conſilio, & virtute præclarus præceptorum ſeueritatem ſic liberalitate, & blanditia temperauit, vt remiſſum exercitum ad fortia prauocaret. At vero milites Principe meliore cõperto impetendi Gothos fiduciam acceperunt, eoſq; Thraciæ finibus pepulere. Sed cum Theodoſius pene vſq; ad deſperationem ægrotaſſet, Fridigernus cum Gothis diuiſo exer-

Æra.ccci xci.

Theſſalia citu Theſſaliam, Epiros, Achaiam, & Alatheos cum reſiduis copijs deprædatus Pan-
Epyros. noniæ ſuperuenit. Quod cum Gratianus Imperator, qui a Roma in Gallias ſeceſ-
Achaia. ſerat, comperiſſet, mox ad eos collecto exercitu venit, & eorum exercitum, cui præ-
Alathei. erat Fridigernus, primo aduentu proſtrauit. Sed cum qui euaſerant ad Athanarici
Pānonia. exercitum confugiſſent, & mox Athanaricus deliberauit collegæ ſanguinem vindi-
care. Sed Gratianus occurrens venit ad eos non tam armis, quam gratia, & mu-
neribus complanandos, pacemque firmat, victualia concedendo. Quod audiens
Theodoſius poſtquam conualuit gratum tulit, & in hanc pacem ipſe conſenſit, Atha-
naricumq; Regem, qui Fridigerno ſucceſſerat, ſibi benignis moribus, & muneribus
Conſtantinopolis. ſociauit, & Conſtantinopolim accedere inuitauit, qui acquieſcens cum Theodoſio
vrbem Regiam eſt ingreſſus, miranſq; vrbis ſitum, ſtationemq; nauium, populoſq;
diuerſarum gentium, quaſi in vno fonte e diuerſis mūdi partibus ſcaturire: En, inquit,
cerno, quod incredulus audiebā. In tali ergo admiratione maiorią a principe ſufful-
tus honore, obijt paucis menſibus interiectis, quem Princeps affectionis gratia ple-
ne plus mortuum quam viuum honorans dignæ tradidit ſepulturæ

De ſtrage Radagaſi, & Stiliconis, & vaſtatione Italiæ. Caput. IIII.

DEFVNCTO igitur Athanarico ęra. CCCCX.IIII. attēdentes
Aera. ccc xc.iiij. Gothi Theodoſij benignitatem Romano Imperio ſe dedere, fuereq;
ſine Rege. XXVIII. annis. Et exinde dicti ſunt Foederati, quos
Theodoſius contra Eugenium tyrannū, qui occiſo Gratiano Gal-
lias occuparat, pluſquam viginti millia armatorū fideles, & amicos
intelligens ſecum duxit, victoriaq; de prædicto tyrāno potitus vl-
Alani. tionem exegit. Sub Theodoſio Alani, Vandali, & Sueui Hiſpanias ſunt agreſſi, Ala-
Vandali. ni Carthaginē, & Luſitaniam ſortiuntur. Pars Vandalorum, qui Silingui diceban-
Sueui. tur, Bæticæ reſederunt. Reliqui Vandali cum Sueuis Gallecią ſunt adepti. Poſtquā
Silingi. vero Theodoſius, qui cœpit regnare cū Gratiano æra. CCC. XC. II. & regnauit
Aera. ccc xc. ij. cum eo annis quinq;, & Valentinianus regnauit Romæ annis ſeptē, & Theodoſius
in oriente poſt mortem Valentiniani iunioris regnauit monarches annis decem, & ſi-
unt in vniuerſo anni. XVII. Hic pacis, & Gothorum gentis amator fuit, & rebus
Aera. cccc.xij. exceſſit humanis æra. CCCC. XII. & ſucceſſere ei Arcadius, et Honorius filij eius,
& regnauere annis. XXV. qui luxurioſe viuentes Gothis conſueta donaria ſubtra-
xerunt. Mox Gothis increuit faſtidiū, verētibus ne longa pace eorū ſtrenuitas ſolue-
retur. Et iudicarūt indignū ſe Romanorū ſubditos poteſtati, eoſq; ſequi, quorum le-
ges, & imperiū contēpſere, & quos in pręlio ſępius deuicerūt. Sed dum Regē eligere
procurarent anno. XI, Arcadij, & Honorij æra. CCCC. XXIII. in Radagaſo, &
Aera. cccc.xxiij. Alorico diuiſi ſe varijs cędibus lacerarūt. Tandē in concordiā veniūt, ob excidiū Ro-
manorū, & pari intentione vniforme conſiliū inierunt, vt ambo pariter corregnarent,
Alaricus tamen potior haberetur, & ad deprædandas Italiæ regiones ad inuicem di-
uiduntur. Sed Radagaſus genere Scytha cultui idololatriæ deditus Barbaricæ in-
humanitatis feritate ſæuiſſimus cum ducentorum armatorum millibus Italiæ partes
vaſtatione aggreditur vehementi ſpondens in contemptum Chriſti dijs ſuis Roma-
norū ſanguinē immolaturū. Cuius exercitus ab Stilicone duce Romano in mōtuo-
Thuſcia ſis locis Thuſcię circūcluſus fame eſt potius quā ferro conſumptus. Ipſe poſtremum

Rex captus, & interfectus. Quo extincto conſors regni alacrius cœpit regnare ſolus, nomine quidem Christianus, ſed hereticus profeſſione. Qui dolens tantam multitudinem Gothorum extinctam habito ſuorum conſilio, ad Honorium miſit legationem, vt, ſi permitteret, Gothi pacati in Italiam reſiderent, ſin autem aliter, bello foret agendum. Sed Honorius vtramq; pollicitationem formidās inito conſilio cum ſenatu, vt eos a finibus Italiæ pellerent, prouincias longe poſitas, ſcilicet, Gallias, & Hiſpanias, quas pœne perdiderant, conceſſerunt. Gothi autem acceptant donationem ſacro oraculo confirmatam, & ad patriam ſibi traditam proceſſerunt. Poſt quorum diſceſſum nihil mali in Italia perpetrato, Gothis nihil a Romanis ſuſpicantibus, Stilico patricius, & ſocer Honorij, qui fuerat natus de genere Vandalorū gente perfida, & doloſa, in alpibus Gothos inuadere procurauit. Sed Gothi recollectis animis, vt ſolebant, & recolentes tantam multitudinē cum Radagaſo extinctam omnem pœne exercitum Stiliconis vſque ad internectionem furibundo animo proſtrauerūt, & in Lyguriam, quam tranſierāt rediere, eamque prædis, & ſpolijs deuaſtantes Aemiliam pariter vaſtauere, & Tuſciam diſcurrerunt.

Gallia. Hiſpania.

Vandali.

Aemilia.

De deſtructione vrbis, & morte Alarici.
Caput. V.

ETNE victrix cædiū expers remaneret, Alaricus cum ſuis in vindictam ſanguinis Radagaſi aduerſus Romam prælium inceperūt, obſeſſamq; magnę cladis impetu irruperunt. Sicq; vrbs cunctarum gentium victrix Gothicis triumphis victa ſubcubuit, & capti ua. Gothi autem tantæ fuerunt clementiæ, quod omnibus indulſerunt, qui ad ſanctorum limina confugerunt, nec quemqaam a ſanctuarijs extraxerunt. Ingreſſi vrbem omnibus pepercerunt, ſed ijs, quos extra loca martyrum inuenerunt, Chriſti, & ſanctorum nomina inuocantibus, ſimili miſericordia indulſerunt, in reliquis autem & ſi pręda hoſtibus patuit, feriendi licentiam pietas refrenauit. Incurſantibus vero Gothis in illa vaſtitate per vrbem dum quidam potens virginem conſecratam ætate prouectam in trāſitu repperiſſet, eam modeſte admonuit, vt ſi quid apud ſe auri, argentiq; haberet, voluntarie exhiberet, illa fideli conſcientia, quod habuit, reuelauit. Cumq; ille vaſorum formam, & pulchritudinem ex illa antiqua Romanorum opulētia miraretur, Virgo ait. Hæc vaſa mihi de ſacrario beati Petri Apoſtoli ſunt commiſſa, præſume, ſi audes. Ego ſacram hoſtiam non audeo tibi dare. Gothus ille ad nomen Apoſtoli magno pauore perterritus, hoc Regi per nuncium nunciauit, qui Rex confeſtim reportari omnia ad ſacrarium ſancti Petri per virginem illam ſumma cum reuerentia iuſſit, dicens. Cum Romanis ſe bellum gerere non cum apoſtolis Ieſu Chriſti. Redit igitur virgo reuerentiſſimis officijs honorata, redeunt & cum illa omnes, qui ei ſe ſociauerunt ſuper capita ſua vaſa illa aurea, & argentea cum hymnis, & canticis reportantes. Concurrerunt vndiq; ad voces canentium de latibulis agmina Chriſtiana. Concurrerunt & Pagani Chriſtianis admixti, & dum ſeruos Chriſti ſe eſſe fingerent, calamitatis excidium euaſerunt.

Hoc & Auguſti, in pri. de ciuitate Dei teſtatur.

Mira Gothi curiuſdā reuerētia erga virginem & pietas erga deū. Alarici dictum religioſum.

Capta eſt itaq; Roma ab Alarico anno. M. C. LXIIII. ditionis ſuæ. Et beatus Innocētius Papa primus refert, qui tunc temporis apud Rauenam poſitus, vt peccatoris populi non videret excidium, illa irruptio non hoſtis fortitudine, ſed Dei iudicio acta fuit. Hac tempeſtate Gothi Placidiam Theodoſij Imperatoris filiam Ar-

Roma capitur ab Alarico Gothorū Rege.

cadij, & Honorij Imperatorum ſororem, cum ingenti auri, argentiq; theſauro Romę capiunt, adeptiſque multis opibus Romanorum, tertia die euerſa vrbe partibus, & incenſa, inclyti & ſpolijs, & victoria receſſerunt. Deinde per Campaniam Bruciam, Sucaniamq; ſimili ſtrage bachantes Rhegiam peruenere. Inde conſcenſis nauibus cum Siciliam exiguo ab Italia freto diuiſam tranſire diſponunt, infeſto mari periclitati, multum exercitum perdidere, quibus tanta fuit gloria de Romanæ vrbis obtentu, vt nihil mali ſe paſſos arbitrarentur euentum naufragij victoria compēſantes.

Cāpania. Brucia. Lucania. Sicilia.

Poſt paucos autem dies apud Conſentiam, quam ipſe deſtruxerat, Alaricus morte ſubita eſt defunctus. XXVII. regni anno, æra. CCCCL. quem ſui nimia dilectione lugentes Barſento amne a ſuo alueo deriuato, in medio amne collecto captiuorum agmine, locum effodiunt ſepulturæ, in cuius foueæ gremio Alaricus cum multis copijs ſepelitur, & loco obtecto, rurſus amnem proprio curſui reddidere, & vt neſciretur ab aliquo, omnes foſſores captiuos, qui interfuerant, extinxerunt.

Cōſentia. Aera. ccccl. Barſentū.

De victorijs Athaulphi, & morte eius.

Caput, VI.

ALARICO ſepulto, ad regni faſtigium Athaulphum conſanguineum eius forma, mēteq; conſimilē ſublimarunt æra. CCCCXLIX. & regnauit annis ſex, qui & ſi nō adeo proceræ ſtaturę, pulchritudine tamen corporis erat in oculis intuentium gratioſus. Hic ſuſcepto regno rediens Romam ſi quid remāſerat, totum abraſit more conſumentium locuſtarum, nec tātum priuatis diuitijs, immo publicis Italiam ſpoliauit, Imperante Honorio reſiſtere non valente. Cuius ſororē Placidiam, quam Gothi Romæ ceperant, tum propter nobilitatem, tum propter pulchritudinem in foro Iulij, ciuitate Emiliæ, ſibi matrimonio copulauit. Et Honorio rebus exhauſto iam quaſi cognato deferens reliquit Italiam, & ad Gallias ſe conuertit, quod cum audiſſent Burgundiones, & Franci, qui prius Gallias infeſtabant, cœperunt ſe ſuis finibus coarctare. Vandali, Alani, & Sueui, quos Gothi fugauerant a Pannonia, qui & in Gallijs ſe receperant, relatione maiorum didicerant qualiter Geberid Rex Gothorum incommodis, & cædibus eos in Pannonia coarctarat, & a Gothis coacti ad partes confugerant Galliarum. Vnde audito eorum aduentu, ſe ad Hiſpanos tranſtulerūt. Cumque Athaulphus diu Gallias infeſtaſſet, ei vt principi paruere. Confirmato itaq; Gothorum regno, Athaulphus audiens inſolentias barbarorum, cœpit condolere miſerijs Hiſpanorum, & occurrere incurſibus Vandalorum. Dum autem relictis Gallijs Hiſpanias peteret, a quodam ſuorum apud Barcinonam fuit inter familiares fabulas iugulatus, æra. CCCCLV. Huius Athaulphi, & Placidiæ matrimonio conātur quidam adaptare prophetiam Danielis, Filiam Regis Auſtri aſſumet Rex Aquilonis, nec ſtabit ex eis germen. Et vocant Regem Auſtri Teodoſium, & Regem Aquilonis Athaulphum, nec ſtetit ex eis germē, quia prolem non habuerunt. Sed aliter exponitur in Daniele de Regibus Syriæ, & Aegypti, nec reſpectu loci vbi prophetauit, regnum Romanum verſus auſtrum conſiſtit. Interea Stilico comes, de quo diximus, cogitauit Honorium pellere de imperio Romanorum, & ſuum filium Eucherium ſubrogare. Sed Honorius ſtratum bello cum Eucherio filio interfecit.

Aera. ccccxlix.

Athaulphi mors æra. cccc. lv.

De Sigerico, & Valia, & victorijs in Hiſpania. Caput. VII.

POST obitum Athaulphi Princeps Gothis eligitur Sigericus, æra. CCCCLV. & regnauit anno vno. æra. cccc. lv. Erat autem Sigericus Romanorum clade in vrbe notiſſimus, ſtatura mediocris, profundo animo, ſermone rarus, cõtemptor luxuriæ, ira turbidus, habendi cupidus, ad ſolicitandas gentes prudentiſſimus, contentionum ſemina iacere, odia miſcere paratus, claudicans equi caſu. Hic, cum plures haberet filios, ſperans regnum filijs prouenturũ, ne inteſtino bello, ſicut in reliquis gentibus aſſolet prouenire, populus vexaretur, cœpit ad pacem intendere Romanorum. Ordo in filijs iſte fuit. Primus Giſericus pater, & dominus. Sequens Hunericus. Tertius Guntemandus. Quartus Traſamundus. Quintus Hildericus.

Cum igitur Sigericus proponeret Gothos ob cauſam filiorum pace diutina detinere, & Romanorum beneplacitis conniuere, Gothi, quorum belli quam pacis potior cauſa fuit, contra ipſum continuo conſpirarunt, & cum factione impia peremere. æra. CCCCLVI. Valia Sigerico in regno ſuccedens regnum tenuit tribus annis belli cauſa Princeps a Gothis effectus. Sed ad pacem diuina prouidentia ordinatus, mox enim, vt regnare cœpit, fœdus cum Imperatore Honorio pepigit. Placidiam ſororem eius olim captam ei reſtituit honoratam, promittens Imperatori ſe propter rempublicam adiutorem. Itaqꝫ ad Hiſpanias per Conſtantium patricium euocatus, Romani nominis cauſa barbaris intulit magnas cædes. Vandalos Silingos in Bætica bello proſtrauit. Alanos, qui dominabãtur Vandalis, & Sueuis adeo cęcidit, vt extincto Athace ipſorũ Rege pauci, qui ſuperfuere ex Alanis, obliti regni nominẽ Gunderico Regi Vandalorum, qui in Gallecia reſidebat, ſeſe darent, & dum cum Valia confligere tentauiſſent, non potuerunt eius potentiam ſuſtinere. Deuictus itaqꝫ cum Vandalis Gundericus fugam in Aphricam meditatur, & dum a bello Hiſpaniæ vellet in Aphricam transfretare, in freto Gaditani maris vi grauiſſimæ tempeſtatis effractus, memor illius ſub Alarico naufragij omiſſo nauigationis periculo relictis Hiſpanijs fugam in Gallias procurauit. Proſtratis igitur Vandalis, Alanis, & Sueuis potitus victoria ab Hiſpanijs glorioſus Valia reuertitur in Toloſam, Romano imperio fugatis hoſtibus aliquantas prouincias, ſecundum quod promiſerat, derelinquens.

Et data eſt ſibi ab Imperatore ob meritum victoriæ ſecũda Aquitania cum prouincijs, & ciuitatibus aliquantis. Poſt hæc apud Toloſam longa valetudine deprimente exceſſit a rebus humanis, qui fœlix fuerat, licet parum.

De Theudoredo, & caſu Hunorum. Caput. VIII.

VALIA Rege defuncto Theudoredus ſuccedit in regno æra. CCCCLIX. & regnauit annis. XXXIII. qui regno Aquitanicono non contentus, pacis Romanæ fœdus recuſat, pleraqꝫ municipia Romanorum ſuis cædibus occupauit, Aurelianum nobiliſſimum Galliæ oppidum obſeſſum multis viribus oppugnauit, a cuius obſidione eminente virtute Ethij Romanæ militiæ Ducis non impunitus abceſſit. æra. cccc. lix. Iuſſu igitur Valentiniani Imperatoris Ethio remoto à militię principatu, cum Theudoredus Narbonem vrbẽ fame, & obſidione diutina infeſtaſ-

ſet, rurſus a Litorio Romanæ militiæ duce Hunis auxiliantibus effugatur. Litorius autem dum primũ geſſiſſet bella rei publicæ contra Gothos, denuo dæmonum ſignis, aruſpicumq; reſponſis fallaciter circunuentus, bellum cum Gothis inijt moriturus, amiſſoq; Romano exercitu, miſerabiliter interijt ſuperatus. Fecitq; intelligi, quantũ illa, quæ cum eodem perijt multitudo, prodeſſe potuerit, ſi fide, potius quam fallacibus dæmoniorum auſpicijs dimicaſſet. Extincto igitur Litorio, & receptis epiſtolis Valentiniani, Theudoredus cum Romanis pace inita, denuo aduerſus Hunos Galliarum prouincias deuaſtantes, atque vrbes plurimas euertentes in campis Cathalanicis contra Hunos, & Regem eorum Athilam bellum aſſumpſit. A parte Romanorum tanta Ethij patricij, cui innitebatur reſpublica, virtus enituit, vt in ea parte Hunorum ferocitas ſopiretur auxiliantibus Francis, Burgundionibus, Saxonibus, Vrionibus, qui quondam fuerant Romani milites, ſed tunc in auxiliũ requiſiti. Sangibanus autẽ Rex Alanorũ metu perterritus futurorum Aurelianis ciuitatẽ Galliç vbi ſiſtebat, pollicetũ Athilę ſe daturum. Sed vbi Theudoredus, & Ethius cognouere, ante aduentũ Athilę iniectis aggeribus occuparunt; & quia ſuſpectũ cuſtodiri faciunt Sangibanũ, quem cũ gente propria in die belli medium ſtatuere. Athila autem Rex Hunorũ tali diſcrimine conturbatus timuit experiri, & futura cœpit per aruſpices ſciſcitari, qui prænunciantes infauſta hoc ſolatij prædixere, quod ductor aduerſæ partis occũberet, & ſua morte triumphum ſedaret. Erat autẽ in campis illis locus ſuperexcreſcens, quem vterq; cupiebat exercitus obtinere, dexterã partẽ Huni, ſiniſtrã Gothi, & Romani cum ſuis auxilijs occuparunt. Inter quos dextrum cornu tenebat Theudoredus, ſiniſtrum Ethius cum Romanis, medium Sangibanus. Ex aduerſo autem acies Hunorum ordinatæ in quorum medio cum ſuis Athila conſiſtebat, vt hac ordinatione ab imminenti periculo ſeruaretur, excepto cornu Athilæ multiplices populi, & nationes diuerſæ, quas ſuæ ſubdiderat ditioni ſuæ gentis exercitum ambiebant. Athila autem ſolicitus ſuper omnes ſuos erigit ad certamen. Sed Thuriſmundus Theudoredi filius, & Ethius dux Romanus cruento Marte collis ſupercilium occuparunt. Arderico Rege Gepidarum, qui ob nimiam fidelitatem conſilijs intererat, & ſecretis, & Valamer Rege Oſtrogothorum, qui erat ſecreti tenax, doli ignarus, blandus alloquio, cum eſſent audacia ſtrenui, & eos Huni ſæpius infeſtaſſent, ne dixerim ſubiecißent, adiũuantibus ſupramodum venientes Hunos collis beneficio facile turbauerunt. Athila autem videns ſuos cauſa dicta turbatos, eos alloquitur, ne qui hactenus iuuicti extiterant, nunc inferiores inuenirentur. Hæc, & alia illo dicente, accenſi in pugnam præcipitantur, & præſentia Regis cunctationem inertibus auferebat, bellum manibus aggrediuntur atrox, multiplex, immane, pertinax, cui ſimile antiquitas nulla narrat, in quo geſta talia referantur, vt nihil eſſet quod in vita ſua conſpici potuiſſet egregius, qui huius ſpectaculi non fuit cõtemplator, tãta enim fuit cruoris effuſio, vt fluminis alueus, ſicut ſolet imbribus inundare, fluenta traheret mixta cruore. Tunc Theudoredus Rex Gothorum dum adhortãs ſuos diſcurreret per exercitum, qui pugnabat, cuius telo occidit, ignoratur, niſi quod equo deſiliens calcantium pedibus cõculcatus vitã clauſit vltimæ ſenectutis, hoc fuit quod aruſpices Athilæ prædixerunt. Ibi etiam fuit occiſus cognatus Athilæ Laudericus. Tunc Gothi ſe ab Alanis diuidentes Hunos fortiter inuaſerũt, & pœne Athilam extinxerunt, niſi quod videns ſuorum interitum fugit ad caſtra, & in ambitũ, quem ex pauſtris, & ſcrinijs ſibi firmauerant, ſe recepit. Thuriſmundus autem Theudoredi filius de col-

quem cum Ethio occupauerat, credens ſe nocte ad agmina propria remeare, ad carpen
ta hoſtium ignarus acceſſit quem fortiter dimicantem, quidam de equo deiecit capite
vulneratum, ſed ſuorum prudentia liberatus a præliandi intentione ceſſauit. Ethius
etiam noctis cõfuſione diuiſus, cum inter hoſtes medius vagaretur, ſi quid aduerſi Go
this acciderat, intrepidus inquirebat, tandem ad caſtra veniens reliquum noctis ſcu
torum defenſione tranſegit. Die autem poſtera clareſcente campos plenos cadaueri
bus aſpexerunt, & tamen Huni erumpere non audebant. Sciebant autem Gothi
Athilam non niſi magna clade percuſſum certamina deuiare, quamuis tamen armis
teperet, tubis canebat minans incurſus, velut leo cõfoſſione venabuli prouocatus, qui
ſpeluncæ aditus obambulando, nec audet inſurgere, nec ceſſat fremitibus vicina terre
re. Sic Athila Rex bellicoſus licet incluſus ſuos turbabat. Fertur autem deſpera
tis rebus in ſupremo agmine de ſellis equinis pyram ſtruxiſſe, vt ſi irruerent aduerſa
rij, flammis ſe ingereret conſumendus, ne aut aliquis eius vulnere lætaretur, aut in po
teſtatem hoſtium dominus tantarum gentium deueniret. Verum Gothi de ignoto
to Regis interitu admirati, & quod in eius abſentia tanta fuit fœlicitas ſubſecuta, do
loribus ſtimulati exploratum diutius, & ploratum demum inter denſiſſima cadauera
repererũt, & cantibus honoratum inimicis ſpectantibus abſtulere, & per globos diſ
ſonis vocibus inter bella furentia funeris debitum exoluerunt, & ſubrogati filij gau
dium funeſto funeri miſcuerunt. Thurimundus autem glorioſus pro bello, vt tan
ti patris decebat filium, peractis lachrymis orbitatis virtutis impetu in Hunos mor
tem patris voluit vindicare, & ſuper hoc Ethium patricium tanquam ſeniorem, pru
dentia maturum duxit in articulo conſulendum. Ille vero metuens ne eleuati victo
ria Gothi conſurgerent in Romanos, conſuluit, vt ad ſedes proprias remearet, & re
gni paterni initium roboraret, ne Germani eius procuratis copijs præuenirent.

Quod conſilium non vt callide fuit actum, ſed vt fides ſyncera, vt vtile acceptauit.

Sic enim humana fragilitas dum ſuſpitionibus carere conatur, agenda plærunque
rerum occaſione relinquit. Thuriſmundus patre mortuo in cãpis Cathalanicis vbi
pugnauerat, & victor extiterat, ad maieſtatem regiã ſubleuatur æra. CCCCXCII. æra.cccc. xci.
& regnauit anno vno, cum patre duobus, qui tamen patri annumerantur. Et licet
fratrum, & fortium turba gauderet, ipſe tamen ſic ſua initia temperauit, vt nullius re
periret de regni ſucceſſu certamen. In hoc itaque famoſiſſimo bello ab vtriſque parti
bus tercentum ferme millia cæſa feruntur, exceptis. XV. millibus Francorum, & Ge
pidarum, qui ante bellum mutuis vulneribus conciderunt. Multa ſigna cœli; &
terræ eodem tempore præceſſerunt, quorum prodigijs tanta belli crudelitas ſignaba
tur. Nam aſſiduis terrę motibus homines conturbati, a parte Orientis Luna fuſca
ta, a Solis occaſu apparuit ſtella cometes, atque ingenti magnitudine infauſta diu fulſit,
ab Aquilonis plaga coelum rubuit, ſicut ignis immixtis per ruborem igneum lineis
clarioribus, quæ in ſpeciem haſtarum fulgentium rutilabant. Nec mirum ſi tanta
rum gentium tanta ſtrages, tot portentis diuinitus monſtraretur. Athila igitur co
gnita diſceſſione Gothorum, & tamen dolo metuens procuratam diu ſe continuit in
tra caſtra. Thurimundus vero Toloſam a campis Cathalanicis eſt reuerſus. Eu
phronius autem Epiſcopus Auguſtudini, innumera occiſorum cadauera ſepeliuit.

Igitur Athila Danubium tranſiens poſt bellum Cathalanicum contra Alanos
mouit bellũ. Quod cũ Thuriſmundus Rex Gothorum, non imparis glorię pre
ſenſiſſet, in auxilium Alanorum exercitui Athilæ mox aduenit. Conſertoque prælio

ſicut in campis Cathalanicis pauendo Romanis vexilla Athilæ effugauit, ipſumque Athilam fugientem coegit oblitus olim trans Danubium repetere manſiones. Et ille famoſus Athila victoriarum dominus bello gemino conſternatus inglorius effugatur. Turiſmundus vero repulſis ab Alanis Hunorum cateruis Toloſam redijt, & pace compoſita inter ſuos dum inſolentius ſolito cœpiſſet agere, anno regni ſui ſecundo, cum de vena ſanguinem minuiſſet fuit a ſuo cliente conſilio fratrum interfectus. Sed ante mortem vna manu paruo ganipulo, quem tenebat, ſui ſanguinis vltor fuit, & de inſidiantibus aliquos interfecit.

De Theuderico, & regulis Sueuorum.

Caput. IX.

THEVDORICVS germanus eius poſt necem fraternam æra CCCCXCIII. annis tredecim imperauit, & Rechiarium Sueuorum Regem cognatum ſuum reperit inimicum. Hic enim Rechiarius ex quo Theudoredi Regis filiam duxerat de ſe præſumens vniuerſam pœne Hiſpaniam ſibi credidit occupandam, habens ſedes Galleciam, & Luſitaniam, e quibus egrediens Hiſpanias inuadebat, cui Theuodoricus cognatus ſuus, vt erat modeſtus, per legatos pacifice demandauit, vt non ſolum recederet a finibus alienis, verum etiam nec pręſumeret attentare. Cumque ad eum Theudorici legatio aduenisſet, tumido animo ſic reſpondit. Si hic murmurans Toloſam venio vbi ſedes, & ſi poteris ibi reſiſte. His auditis Theudoricus compacatis gentibus, quibus arma mouerat, a Gallia Gothica contra Richiarium properauit. Cui cum Richiarius cum magna copia occurriſſet, conſerto prælio iuxta fluuium Vrbicum inter Aſtoricam, & Legionem Theudoricus victor enituit. Cæſis Sueuorum agminibus aliquantis, & multis captis, pluriinisque fugatis, ipſe poſtremo Rex Rechiarius telo ſaucius cum paucis aufugit, carenſqꝫ præſidio Sueuorum nauem conſcendit, ſolius fugæ præſidio comitatus, aduerſaqꝫ peocella Oceani Portucale proijcitur, ibiqꝫ captus aduerſario redonatur priuatus regno victoria, atqꝫ vita. Theudoricus vero victor exiſtens, ſubactis pepercit, eiſqꝫ præfecit clientem proprium nomine Aliulphum, qui Sueuorum perſuaſionibus incitatus pręuaricari præſumpſit, credens ſe æqua cum domino poteſtate prouinciam obtinere. Erat quippe Auernorum ſtirpe genitus a nobilitate Gothici ſanguinis alienus. Quo comperto Theudoritus contra eum exercitum deſtinauit, qui mox veniens eum in primo certamine ſuperauit, & ſuorum auxilio deſtitutus capite plectitur, ſenſitque iratum, quem neſciuit ſeruare placatum. Tunc Sueui rectoris intuitum contuentes ſacerdotes ſuos ad Theodoricum ſupplices direxerunt, quos ob pontificalem reuerentiam grate ſuſcipiens non ſolum impunitatem Sueuis indulſit, ſed, vt ſibi de ſuo genere principem eleuarent, flexus miſericordia condonauit. Occiſo Rechiario Theudoricus de Gallecia ad Luſitaniam pertranſiuit, & dum Emeritenſium vrbem intenderet depręDari, Sanctæ martyris Eulaliæ miraculo territus cum ſuo exercitu mox diſceſſit, & cum parte exercitus duces dimiſit, qui ea, quæ in Hiſpanijs acquiſierat, tuerentur, & partem vnam exercitus cum duce, qui Ceurila dicebatur, ad Bæticam deſtinauit. Partem aliam cum Sunerico, & Nepotiano ducibꝰ Galleciæ deputauit, qui Sueuos apud Lucũ ſęuis cædibus

vaſtauere

vaſtauere, & ex tunc Gothorum Duces in Hiſpanijs pręfuerunt. Ex inde Theudo
ricus Sueuorum gentecumſuis principibus ſubiugata in Galliā Gothicam eſt reuer-
ſus. Et tunc Agrippinus Comes, vt Gothorū auxilia mereretur, Narbonam tradi-
dit Theudorico. Poſt cuius diſceſſum Sueui biſarie ſunt diuiſi, alij Maſdram Maſ- Agrippi-
ſilæ filium in Principem eligere, qui tantum duobus annis regnauit, alij Frantam. nus. Maſdra.
Maſdra autem ſtatim mortuo, pars Maſdræ filium eius ſubſtituit Remiſmun- Franta.
dum. Qui cū Franta illico pacē fecit, & ambo pariter fœderati partes Luſitanię deua Remiſ-
ſtabant. Poſt bienniū mortuo Franta pars eius Frumarium ſibi præfecit, qui cum mundus. Frumarius.
Remiſmundo ſuper regni pręminentia litigaret, euertit Flauiam vaſtationes in patria
exercendo, Remiſmundus, & Lucum, & Auriam, & maritima deuaſtabat. Sed poſt
biennium Frumario decedente, Remiſmundus pace cum Gallecis inita, Sueuorum
in Galkecia obtinuit principatum. Sueui enim cum ſibi in Regulum præfecere, qui
ad Luſitaniam tranſiens Coimbriam pace detentam diripuit, & exhauſit, Vlyſbo-
nam etiam occupauit, Luſidio ciue & incola, qui illic præerat eam tradente. Poſt ali Colbria.
quot dies Remiſmundus his ſucceſſibus eleuatus ad Theudoricum Regem Gotho- Vlyſbo-
rum nuncios deſtinauit, & pacem, & amiciciam poſtulauit. Quos Theudoricus be- na. Luſidius.
nigne recipiens annuit poſtulatis, & in ſignum veri amoris coniugem miſit ei per Sa-
lanum quendam ex officio Palatino cum adiectione munerum, & armorum. Et rece Salanus.
pta coniuge & muneribus cœpit amplius ſuperbire, & Salanum donarijs honeſta-
tum remiſit ad Theudoricum cum epiſtolis ſuæ laudis. Qui cum ad Galliam re-
diſſet, Theudoricum ab Eurico fratre ſuo reperit interfectum.

Euricus.

De Eurico Rege. Caput. X.

EVRICVS pari ſcelere, quo & frater ſucceſſit in regno æra. D.
VI. & regnauit annis. XVII. in quo honore prouectus, & crimi-
ne, partes Luſitanię impetu deuaſtauit. Pampilonam, & Cęſaraugu
ſtam miſſo exercitu in dedicionem recepit, ſuperioremq́ꝫ Hiſpaniam
ſuę ſubdidit poteſtati. Tarraconem, & prouincię nobilitatem, quę
ei repugnauerat, irruptione exercitus peragrauit. In Gallias autem reuerſus
percupida feſtinatione ſuccenſus audiuit Volentinianum a Maximo interfectum, &
ipſum Maximum ab Vrſo Romano milite interemptum. Vnde attendens Ro-
manum imperium conturbatum Arelatū, & Maſſiliam ſubiugatas principatui ſuo
adiecit, & contra Riothimum Regem Britonnum, qui cum. XII. millibus in auxi- Arelate. Maſſilia.
lium venerat Romanorū, bella reſtaurās victor extitit, & oppreſſor. Ad hęc omnia Riothi-
cum Gizericus Rex Vandalorum, qui expulſus ab Hiſpania regnabat in Africa, con mus.
ſilio, & muneribus incitabat, vt dum reſpublica turbaretur, ipſe in Africa quiete pla- Gizericus.
cida frueretur. Quod Euricus grate ſuſcipiens Hiſpanias, Galliaſq́ꝫ cum Burgun-
dionum prouincijs ſubiugauit. Cumq́ꝫ quadam die apud Arelatum Gothos ad col
loquium congregaſſet, & Gothi manibus tela tenerent a parte ferri alia viridi, alia ro-
ſeo, alia nigro, alia croceo colore, naturalem ferri ſpeciē vidit aliquandiu immutatam.
Sub hoc Rege Gothi legum ſuarum ſtatuta ad ſcripturæ ſeriē redegerunt, nam an
tea tantum moribus, & conſuetudine tenebātur. Obijt Arelati Euricus Rex, & mor
te propria vitam finiuit.

De Alarico, & Giſeleico.
Caput. XI.

EVRICO mortuo Arelati filius eius Alaricus apud Toloſam
ad Gothorum regimen ſublimatur æra. D.XXIII. & regnauit an
nis. XXIIII. aduerſus quem Fludingius Francorum princeps Gal/
liç Gothicę regnum affectans, Burgundionibus ſibi auxiliantibus
bellum mouit, fuſiſq; Gothorum copijs ipſum poſtremo Regem
apud Patauium pręlio interfecit. Giſaleicus ſuperioris Regis filius
Amalaſuentis. ex concubina, quia Amalaricus filius Alarici ex Amalaſuente Regina filia Theodo
rici Regis Oſtrogothorum, qui in Italia tunc regnabat, erat paruulus, vix quinquēnis
Narbonę Alarico mortuo ſubrogatur æra. D. XL. VI. regnans annis quatuor. ſi/
cut genere vilis: ita infœlicitate, & ignauia ſummus. Deniq;, vt eadē ciuitas a Gun/
debalo Burgundiorum Rege direpta fuiſſet, iſte cum magna ſuorum clade Barcino/
ne ſe recepit, ibi moratus donec regni faſcibus fugæ ignominia priuaretur. Videnſq;
non poſſe proficere, in Africam transfretauit poſcens ſuffragium Vandalorum, qui
ſine auxilio ab Africa rediens ob metum Theudorici in Aquitaniam ſe recepit. A
qua poſt anni circulum in Hiſpaniam eſt reuerſus, atq; Theudorici Regis duce duo
decimo a Barcinonia milliario commiſſo prælio effugatur, & interijt trans Druen/
tiam fluuium Galliarum. Sicq; honore priuo caruit, & poſt vita.

De Theudio. Caput. XII.

POST mortem Amalarici mater profeſſa ſexus fragilita/
tem cum ſperneretur a Gothis, Theudem conſobrinū olim
filij ſui tutorem ob germanitatis gratiā a Tuſcia accerſiuit,
vbi priuate degebat, & eum in Regē cum conniuentia Prin
cipum eleuauit æra. D. LXX. & regnauit annis. XVII.
menſibus quinque. Qui dum eſſet hęreticus, pacē tamen
conceſſit eccleſiæ, adeo vt licentiā catholicis Epiſcopis daret
in vnum apud vrbem Regiam conuenire, & quæcunq; ad
diſciplinam eccleſiæ pertinerent, libere ordinaret. Eo regnante dum Francorū Reges
cum infinitis copijs in Hiſpaniam conueniſſent, & Tarraconenſem prouinciam de/
Theudiſclus. uaſtarent, Gothi duce Theudiſclo obijcibus Hiſpanię interclusis Francorum exerci/
tum multa cum admiratione victorię proſtrauere. Sed dux idem prece, atq; ingen/
ti pecunia ſibi data viā fugæ hoſtibus reſiduis vnius diei, noctiſq; ſpacio condonauit,
cętera infœliciū turba, cui trāſitus collati tēporis nō occurrit, Gothorū perempta gla/
dio non euaſit, & ſic inſidioſam Francorū calumniā repulit ab Hiſpanis. Theudis ve
ro immemor beneficij Ameleſuentis, poſt aliquos dies eam fecit in balneo ſtrangula/
ri. Et quia ipſa ſe, & filium Iuſtino Catholico Orientis principi commendarat, cum
audiſſet, facinus condoluit interfectæ, & miſit Beliſarium Ducem, & Patricium, vt
in Theudem vindicaret. Sed ipſo intercepto negotijs Romanorum ante aduen/
tum eius fuit Theudis interfectus, & ſic remanſit impietas impunita. Poſt tam fœli/
cis ſucceſſum victoriæ trans fretum Gothi minus prouide nauigarunt. Deniq; dum
aduerſus milites, qui Septam oppidū pulſis inde Gothorū militibus Tyrrheni littora
pertrāſiſſent, & eidē caſtrū magna vi certaminis expugnarēt, aduenīēte die Domini/
co armis depoſitis quieuerūt, ne diē ſacrū pręlio funeſtarēt. Hac igiť occaſione reperta
milites repentino incurſu aggreſſi exercitū mari vndiq;, terraq; concluſum inermem
exercitum adeo proſtrauere, vt nec quidem vnus ſupereſſet, qui tantæ cladis exci/

dium nunciaret. Nec mora ipſum principem debita mors præuenit, vulneratur enim a quodam in palatio, qui iamdudum dementis ſpeciem, vt Regem deciperet, ſimularat. Fingit enim arte inſaniam, vt principem trucidaret, quo vulnere Rex proſtratus vi gladij indignantem animam exhalauit. Fertur autem in emiſſione ſanguinis coniuraſſe, ne quis interficeret percuſſorem, dicens ſe congruam meriti viciſſitudinem recepiſſe, quod & ipſe priuatus commiſerat in ducem ſuum. Interempto Theudio, Theudiſclus Dux exercitus Gothis præficitur incunctanter. æra. D. LXXXVII. & regnauit anno vno, menſibus tribus. Qui dum plurimorum potentum connubia proſtitutione publica macularet, & ob hoc necem pluribus procuraret, præuentus manu coniuratorum Hiſpali confoditur, & inter epulas iugulatur.

De Agila Rege. Caput. XIII.

EXTINCTO Theudiſclo in regnum Agila ſublimatur æra. C. LXXXVIII. & regnauit annis quinque. Iſte aduerſus Cordubam mouit bellum, & in contemptum religionis catholicæ ſepulturam beatiſſimi Aciſcli martyris hoſtium, & iumentorum pręſentia profanauit, & inito certamine contra ciues pœnas dignas ſanctis inferentibus, prout meruit, eſt expertus. Nam belli præſentis vltione percuſſus filium cum copia exercitus interfectum, & theſaurum omnem cum inſignibus opibus confuſus amiſit. Ipſe victus, ac miſerabili metu fugatus apud Emeritam ſe recepit, aduerſus quem interiecto aliquanti temporis ſpacio Athanagildus tyrannide regnum pręſumpſit, dum exercitum contra ſe miſſum Athanagildus apud Hiſpalim proſtrauiſſet. Hinc Gothi videntes excidio proprio ſe euerti, & magis metuẽtes ne in Hiſpaniam Romani milites hac inuaderent occaſione Agilam Emeritę peremerunt. Et Athanagildi ſe regimini tradiderunt.

De Athanagildo, & Luiba, & Leouigildo. Caput. XIIII.

OCCISO Agila Athanagildus Tyrannide fit ſucceſſor æra. D. XC.III. & regnauit annis. XIIII. Hic cum iam dudum Agilam regno priuare conaretur, auxilia militum ab Imperatore Iuſtiniano popoſcit, ſed ſubmouere Agilam a regno non potuit, donec a ſuis fuit Agila interfectus. Deceſſit autem Athanagildus Toleti propria morte, & vacauit regnum menſibus quinque. Poſt Athanagildum Narbonę præficitur Luiba Gothis æra. DC. VII. & regnauit tribus annis, qui ſecundo anno poſtquam adeptus eſt principatum, Leonigildum fratrem non ſolum ſucceſſorẽ, ſed & participem regni fecit, & Hiſpanię prouiſorem. Ipſe Gallię regno contentus ſic regnũ duos ſuſtinuit, cum nulla poteſtas patiẽs ſit conſortis. Huic autẽ vnus tantũ annus in ordine temporũ reputatur, reliqui Leonigildo fratri annumerãtur. Duxerat autẽ Leonigildus vxorẽ nomine Theodoſiam filiã Seueriani ducis prouincię Carthaginẽſis, qui fuerat filius Regis Theoderici. Luiba vero defuncto Leonigildus adeptus eſt Hiſpanię, & Gallię principatũ. æra. DC. X. regnauit annis. XVIII. Hic bellis regnũ deſiderãs ampliare, opes inſtituit cõgregare, ſtudio eius exercitu concordante fauore victoriarum, & animoſitate pręclarus multos populos ſubiugauit. Cantabriam nanque iſte obtinuit, & deſtruxit. Baregiam iſte

cepit. Sabaria ab eo fuit deuicta, ceſſerunt ei plurimæ rebelles Hiſpaniæ ciuitates.

Fudit quoque diuerſo prælio milites aduerſantes, & quædam caſtra, quæ occupauerant, eis abſtulit dimicando. Hemergildum deinde filium contra imperium tyrannizantem obſeſſum Hiſpali dolo cepit, & quia nefandis ritibus noluit conſentire, tormentis varijs cruciauit. Demum ſecuri percuſſum parricida impius dignum Deo martyrem conſecrauit. Poſtremum bellum Sueuis intulit, regnumque eorum in ius Gothorum bello celeri commutauit, & magna ex parte potitus Hiſpaniam ampliauit, nam antea gens Gothorum anguſtis finibus arctabatur. Sed offuſcauit in eo error impietatis tantæ gloriam probitatis. Denique Arrianæ perfidiæ furore repletus in catholicos perſecutione commota Leandrum Hiſpalenſem, & Mauſonam Emeritenſem ſanctiſſimos Epiſcopos, & alios plurimos exilio relegauit, eccleſiarum reditus infiſcauit, & priuilegia earũ abſtulit, multoſque terroribus Arrianæ peſtilentiæ applicauit, plæroſque ſine perſecutione illectos auro rebuſque decepit. Auſus quoque inter cætera hæreſis ſuæ contagia catholicos rebaptizare, non ſolũ ex plebe, ſed & ſacerdotalis ordinis dignitate, ſicut Vincentium Cæſarauguſtanum, quem de Epiſcopo apoſtatam eſſe fecit, & tanquam a cœlo decidit in infernum. Extitit autem quibuſdam ſuorum pernicioſus, nam quoſcunque potentiſſimos, ac nobiliſſimos vidit, aut capite mutilauit, aut ablatis opibus ſpoliauit, & proſcriptos in exilium relegauit. Fiſcum quoque iſte primus locupletauit, primuſque ærarium de rapinis ciuitatum, hoſtiumque manubijs auarus locupletauit. Primus etiam inter ſuos regali veſte regia coopertus reſedit in regali ſolio more Regum. Nam ante eum Reges qui fuerant in veſtibus, & conſeſſionibus militibus communiter conuiuebant.

Condidit ciuitatem in Celtiberia, quam ex nomine filij ſui Recopolim nominauit.

In legibus quoque ea, quæ ab Eurico videbantur incondite conſtituta, correxit ſtudio vigilanti. Plurimas leges adijciens prętermiſſas, plæraſque ſuperfluas reſecauit.

Sed dum infirmitate acriter torqueretur, præcepit filio Recaredo, vt Epiſcopos ab exilio reuocaret. Et Leandrum Hiſpalenſem, & eius germanum Fulgentium Aſtigitanum, qui in doctrina eccleſiaſtica fulgebat inſignis, tanquam patres audiret, & eorum monitis obediret. Obijt autem defunctus propria morte Toleti.

De Rechardedo Rege.
Caput. XV.

LEONIGILDO defuncto in regno ſucceſſit eius filius Rechardus æra. DC. XXVIII. & regnauit. XV. annis. Hic fuit cultu præditus religionis, & paternis moribus longe diſſimilis. Nam ille irreligioſus, & bello promptus, hic fide pius, & pace præclarus. Ille armatorum exercitio gentis imperium dilatauit, hic glorioſus eandem gentem trophæo fidei ſublimauit. In ipſis enim regni ſui exordijs per Leandrum & Fulgentium in fide catholica inſtitutus totius Gothicæ gentis populos inoliti erroris labæ deterſa ad cultum rectæ fidei reuocauit. Synodum deinde Epiſcoporum ſexaginta duorum ad condemnationem Arrianæ hæreſis de diuerſis Hiſpaniæ, & Galliæ prouincijs in vrbe Regia congregauit. Et eidem concilio religioſiſſimus Princeps deuotus aduenit, geſtaque concilij ſubſcriptione firmauit, abdicans Pontificibus, & palatij primoribus: clero & militia approban-

tibus cum populo vniuerſo perfidiam, quam hucuſquè Gothorum populus didicerat ex dogmate Arriano prædicans trium perſonarum vnitatem. Vnum Deum filium a patre conſubſtantialiter genitum. Spiritum ſanctum inſeparabiliter à patre, & filio procedentem, & eſſe amborum vnum Spiritum, vnde & vnum ſunt.

Egit etiam glorioſe bellum aduerſus infeſtas gentes fidei auxilio ſubleuatus. Francos enim cum. LX. ferme millibus armatorum Galliam Gothicam irruentes miſſo aduerſus eos Emeritẽſi duce Claudio glorioſo triumpho repulit, & proſtrauit. Nulla vnquam in Hiſpanis Gothorum victoria, vel maior, vel ſimilis inuenitur. Proſtratis enim, & captis plurimis millibus hoſtium, reſidua pars exercitus Gothis ſequentibus vſq; ad regni ſui confinia cæſa fugit. Sæpe etiam contra inſolentias Romanorum, & irruptiones Vaſconum plurima bella geſſit. Vnde non magis bella tractaſſe, quam gentem Gothicam, quaſi in ludo paleſtræ pro vſu certaminis videtur exercuiſſe. Prouincias autem, quas pater prælio conquiſiuit, iſte pacifice conſeruauit, æquitate diſpoſuit, moderamine gubernauit. Fuit autem placidus, mitis, egregiæ bonitatis, tantaque in vultu gratia abundabat, & tanta animi benignitate dulcis erat, vt omnium mentibus influens, & malos in ſuæ dilectionis reuerentia conſeruaret, adeo liberalis, vt opes priuatorum, & eccleſiarum prædia, quæ paterna labes fiſco addixerat, iuri debito reſtauraret clæmens, vt tributa populi indulgendo ſæpius relaxaret. Multos etiam ditauit rebus, plures honoribus ſublimauit. Opes ſuas in miſeris, theſauros in egenis recondens. Sciens ad hoc illi fuiſſe regnum collatum, vt eo ſalubriter frueretur, bonis initijs addidit bonum finem. Fidem rectæ gloriæ, quam in initio regni percepit, nouiſſime publica confeſſione, & pœnitentia conſummauit. Toleti fine pacifico migrauit ad Chriſtum. Anno Quarto glorioſiſſimi Regis Recaredi, Idibus Maij, Tertia Toletana Synodus celebratur, & inter Secundam Synodum, ſub Montano, & iſtam fuerunt. LXII. anni. Et hæc fuit ſub Helladio. Et interfuerunt Maſona Emeritenſis, Euphemius Tarraconenſis, Leander Hiſpalenſis, Migecius Narbonenſis, Pantardus Bracchatenſis, & ſuffraganei eorum. Et in hoc concilio fuit ab Hiſpanis eliminata hæreſis Arriana, qua infecta fuerat gens Gothorum a tempore Athanarici Regis, & Valentis Imperatoris, qui dedit Gothis doctores, vt eos in Arriana perfidia confirmarent. Sed in hoc concilio eliminata ſpurcitia eius ſectæ Gothi in vera confeſſione fidei catholicæ remanſerunt, & ponitur ibi Omelia ſancti Leandri Epiſcopi de laude eccleſiæ pro conuerſione Gothorum, quæ ſic incipit: Feſtiuitatem hanc omnium eſſe ſolemniorem feſtiuitatum nouitas ipſa ſignificat, & cætera. Et fuit iſtud concilium. LXII. Epiſcoporum.

De Luiba, & Victerico, Gundemaro.

Caput. XVI.

POST Recaredum Regem cœpit regnare Luiba filius eius æra, DC. XL. III, & regnauit annis duobus ignobili quidem matre progenitus, ſed virtute indolis inſignitus, quem in primo flore adoleſcentiæ Victericus ſumpta tyrannide innocuũ Regem deiecit, præciſaq; dextra occidit anno ætatis. XVI. regni autem ſecundo æra. DC. XLV. Extincto Luiba, Victericus regnum, quod viuente illo inuaſerat, vindicat annis. VII. vir quidem ſtrenuus in armorum arte, victoriæ æra. dc. xliij.

tamen expers. Nam cum aduerſus Romanos bellum ſæpius intentaſſet, ſemper inglorius eſt inuentus, niſi quod quoſdam milites ducens Segonciam captos cœpit. Hic in vita illicita multa fecit, in morte autem gladio perijt, quia gladio fuerat operatus, mors quippe innocentis non pertranſiuit multa. Inter epulas enim prandij conſtitutione quorundam extitit interfectus, corpus autem viliter exportatum, vilius eſt ſepultum æra. DC. LII. Gondemarus poſt Victoricum regnum ſuſcepit, & regnauit annis duobus. Hic Vaſcones vna expeditione vaſtauit, alia militem Romanum obſedit. Propria morte Toleti deceſſit.

De Siſebuto Rege. Caput. XVII.

SISEBVTVS Rex Chriſtianiſſimus poſt Gundemarum ad Regale faſtigium euocatur æra. DC. LIIII. regnans annis. VIII. menſibus ſex. Qui in initio regni Iudæos ad fidem Chriſtianā permonens, æmulationē quidem habuit, ſed non ſecundum ſcientiam, poteſtate enim compulit, quos prouocari oportuit fidei ratione, ſed ſicut Paulus dicit, ſiue per occaſionem, ſiue per veritatem Chriſtus annuncietur, in hoc gaudeo, & gaudebo. Siſebutus itaq; Iberiam, vt vir ſapiens, & nimium literaturæ deditus per annos. VIII. retentat. Hic per Hiſpaniam vrbes Romanas ſibi ſubiecit, venerabilem Helladium Toletanæ ſedis Metropolitanū Epiſcopum ſanctitatis præconio præfulgentem eccleſia veneratur. Iſidorum Hiſpalenſem Metropolitanum tunc temporis Hiſpania celebrabat ſanctiſſimum doctorem, egregium, & præclarū. Qui anno ſeptimo præfati principis Siſebuti contra Acephalorum hæreſim apud Hiſpalim in ſecretario ſanctæ Hieruſalem concilium celebrauit, atq; per veridica doctorum teſtimonia Syrum quendam Acephaleum Epiſcopum ſupra fatum hæreſim vendicantem exuperat, & vera concilij aſſertione eius eloquia condemnauit, atq; a ſuo errore præfatum Pontificem diu docendo perpetualiter liberauit. Fuit autem Siſebutus eloquio nitidus, literarum ſapientia doctus, in iudicijs ſtrenuus, ac præſtantiſſimus pietate, mente benignus, gubernatione regni præcipuus, in bellicis documentis, & in victorijs ſemper clarus. Aſturos enim ſæpius rebellantes miſſo exercitu in deditionem reduxit. Rucones montibus arduis conceptos vndique per duces euicit. Eccleſiam ſanctæ Leocadiæ Toleti miro opere fabricauit. De Romanis quoque perſonaliter bis fœliciter triumphauit, & quaſdam eorum vrbes pugnando ſubegit, reſiduas intra fretum omnes exinaniuit, quas gens Gothorum poſt in ſuam redegit facile ditionem. Tantæ clementiæ extitit erga uictos, vt quos hoſtilis potentia mancipauerat ſeruituti, dato precio reſtitueret libertati, eiuſque theſaurus redemptio exiſteret captiuorum. Hunc alij proprio morbo, alij immoderato medicaminis hauſtu, alij veneno aſſerunt deceſiſſe.

Helladius Epiſcopꝰ ſanctitate fulgens.
Iſidorus Hiſpalenſis Ep̄s cōcilium celebrauit Hiſpali.
Syrus ep̄s hæreticus.

Cuius exitus non ſolum religioſis, ſed etiam optimis Laicis extitit luctuoſus. Huius temporibus nefandus Mahomat nequitiam ſectæ ſuę ſtultis populis prædicauit.

Obijt itaque Siſebutus relicto filio Recaredo paruulo, qui poſt patris obitum Princeps paucorum dierum, id eſt, ſeptem menſium conſummatur, huius vitę breuitas nihil habuit memoria dignum.

De Suintila, & Rechimiro filio eius.

Caput. XVIII.

GLorioſſimus Suintila filius Regis Recaredi ſuſcepit diuina gratia re-
gni ſceptrum æra. DCLXIII. & regnauit annis. X. Iſte ſub Rege æra. dc.
Siſebuto ducis nactus officium caſtra domuit Romanorum. Ru- lxiii.
chones etiam ſuperauit. Poſtquam vero regni apicem eſt adeptus, Rucho-
vrbes reſiduas, quas in Hiſpanijs manus occupauerat Romanorum, nes.
conſerto prælio obtinuit, & ſubiecit, auctamq; triumphi gloriã præ
cæteris Regibus fœlicitatem mirabiliter reportauit. Totius Hiſpaniæ monarchiam
intra fretum Oceani quod nulli retro principum eſt collatum, excluſis Romanis pri-
mus obtinuit inter Gothos. Auxit eo prælio virtutis eius titulum duorum patri-
ciorum obtentus, quorum alterum prudentia ſuum fecit, alterum virtute prælij ſubiu-
gauit. In initio regni incurſus Vaſconum coarctauit, qui Tarraconenſem prouin-
ciam infeſtabant. Montiuagi vbi populi aduentus eius terrore perculſi cõfeſtim Vaſcones
quaſi debita iura noſcentes remiſſis telis, & comploſis ad precem manibus ſupplices
ſubmittunt ei colla. Ologitis ciuitatem Gothorum ſtipendijs ſuis, & laboribus, vt
eis parceret, fabricarunt, hanc quidam dicunt Olorum, quidam Olitum, pollicentes Ologitis.
iuriſdictioni parere, & imperio obedire. Præter has militaris gloriæ laudes plurimę Olorum.
in eo virtutes regię effulſere, fides, prudẽtia, & induſtria, in iudicijs examinatio pro- Olitum.
uida, in regimine cura præcipua. Circa omnes largitas læta, erga inopes miſericordia
ſemper prompta, ita vt non ſolum princeps populorum ſed etiam pater pauperum
vocaretur. Toleti propria morte deceſſit æra. DCLXXIII. Huius filius Rechimi-
rus in conſortio regni aſſumptus pari cum patre ſolio corregnauit, in cuius infantia æra. dc.
ita ſacræ indolis ſplendor enituit, vt in eo & vultu, & meritis paternarum virtutum lxxiij.
effigies appareret. Iſto fere cum patre mortuo ſuperſtites remãſere alij duo filij Suin-
tilæ Siſenandus, & Cindaſuindus, quos ſuſceperat ex Theodora filia ſupradicti prin-
cipis Siſebuti. Sed beatus Iſidorus Gothorum hiſtoriæ deſcriſptor egregius, vſq;
ad quintum annum principis Suintilæ fuit ſeriẽ hiſtoriæ proſecutus, & quarto anno
regni Scintilę, non dico ſuintilæ, a quo tertius fuit iſte, cum beatus Iſidorus in Hiſpa-
lenſi eccleſia ſolemnia celebraſſet, & populum ſibi commiſſum cœleſtis frumenti adi-
pe ſatiaſſet, ſe eorum orationibus commendauit, & vltimum vale dicẽs obitum ſuum, Beati Iſi-
quem prophetice nouerat, reuelauit. Obijt itaque quarto principis anno, æra. dori obi-
DCLXXXI. ſecundo nonas Aprilis. tus.
æra. dc.
lxxxi.

De Siſenando, & Cintila, & concilijs eorum temporibus celebratis, & de Tulga. Caput. XIX.

POST Suintilam, & Rechimirum filium eius, cepit regnare Siſe- æra. dc.
nandus, æra. DCLXXIII. & regnauit annis Quinque, & menſi- lxxiij.
bus. XI. Iſte per tyrannidem in Gothorum ſolio collocatur. Qui
anno regni tertio ſui. LXVIII. Galliæ, & Hiſpaniæ apud Tole-
tum Epiſcopis congregatis cum abſentium vicarijs, & palacij ſenio-
ribus in eccleſia ſanctæ Leocadiæ virginis, & martyris Chriſti, ex-
tante adhuc Iſidoro Hiſpalenſi Epiſcopo, & in multis iam libris fulgente mirifice, de
diuerſis cauſis concilium celebrauit ſub iuſto vrbis regię primate, & ſubſcribunt ibi
Iſidorus Hiſpalenſis, Selua Narbonenſis, Iulianus Bracharenſis, Audax Tarraco-
nenſis, Imirus vicarius Emeritenſis, & ſuffraganei eorũ, & fuerunt omnes. LXVIII.

IIII. concilium. & iſtud fuit quartum concilium Toletanum. Poſt mortem Siſenandi Cintila Go
this præficitur æra. DCLXXIX. vno anno menſium numerato regnans quatuor
V. concilium. annis. Hic quintum conſilium Toletanum. XXIIII. procurat ſub Eugenio Re-
giæ vrbis primate. Vbi non ſolum de rebus mundanis, verum etiam de diuinis
multa ignaris mentibus a lumine gratiæ ſunt infuſa. Quanta vero ſanctorum con-
gregatio cum Epiſcoporum vicarijs aſſiſtẽtibus, & cum ſenioribus palatij, qui digni
intereſſe concilio habebantur, extitit aggregata in eccleſia ſanctæ Leocadię virginis, li-
ber canonum glorioſe declarat. Huic Synodo Braulio Cæſarauguſtanus Epiſco
pus prę cęteris illuſtris effulſit, atq; piam doctrinam Chriſtianis mentibus decenter
infudit, cuius & opuſcula nunc vſq; eccleſia veneratur. Huius eloquentiam Roma
vrbium mater, & domina per epiſtolare alloquium eſt mirata. Et in hoc cõcilio ſub-
ſcripſit Selua Tarraconenſis, & aliqui de ſuffraganeis ſuis, & vicarijs abſentium Epi
VI. cõcilium. ſcoporun. Sextum concilium de obſeruatione fidei Catholicæ, & alijs eccleſiaſti-
cis diſciplinis fuit tempore eiuſdem Principis Cintilæ celebratum ſub Eugenio vr-
bis Regiæ Metropolitano, & primate, ſubſcribentibus Selua Narbonenſi, & Iuliano
Bracharenſi, & Honorato Hiſpalenſi, & Protaſio Tarraconenſi, & eorum ſuffraga-
æra. dc. lxxxiij. neis, & vicarijs abſentium Epiſcoporum. Mortuo Cintila Tulgas bonę indolis,
& radicis Gothorum regnum ſuſcepit æra. DCLXXXIII. & regnauit duobus
annis. Iſte blandus, & Catholicus in omnibus eſt inuentus. Regna ſibi ſubdita
pacifice dilatauit. In iudicio rectus iudex, claruit largitate, magna fuit lenitate. Sy-
nodos a ſuis prædeceſſoribus cõfirmatas ſimili autoritate confirmauit. Doleat gens
Gothorum tam cito talem indolem amiſiſſe. Cunctis flentibus, quia flos tantæ in-
dolis in fructum non adoleuit. Toleti propria morte deceſſit.

De Cindaſuindo, & inuentione Moralium per Taionem Epiſcopum. Caput. XX.

POST Tulgam Cindaſuindus per tyrannidem regnó Gothorum in-
uaſo coepit Iberiæ triumphaliter principari, æra. DCLXXXV. &
æra. dc. xxxv. regnauit annis decem. Hic Toletana vrbe Synodale decretum
XXX. Epiſcoporũ cũ omni clero, & vicarijs eorũ epiſcoporũ, quos
langor, vel inopia detinuerat, & cũ palatino collegio, quod intereſſe col
legijs merebatur. Anno regni ſui quinto indixit laudabiliter celebrandum diſcur-
rentibus tantum notarijs, quos ad recitãdum ordo requirit, & hoc fuit ſeptimum con
VII. cõcilium. cilium Toletanum ſub Eugenio Metropolitano, & primate vrbis Regiæ celebratũ.
XV. Kl. Nouembris, de refugijs, & pręſidijs, eccleſiaſticis diſciplinis: & interfuerũt,
& ſubſcripſerunt Orontius Emeritenſis, Antonius Hiſpalenſis, Protaſius Tarraco-
nenſis, & eorum ſuffraganei, & abſentium vicarij, omnes numero. XL. Et fuit in hoc
cõcilio magna turbatio, eo quod liber Moralium, quem beatus Gregorius ad petitio
nem beati Leandri compoſuerat, deperditus negligentia in Hiſpanijs non extabat.

Vnde & idem Princeps ſacro concilio approbante, Taionem Cæſarauguſtanum
Epiſcopum religione, & literatura præſtantem, & ſolicitum ſcripturarum ad Roma-
num Pontificem cum ſua petitione pro libris Moralium nauigio deſtinauit, & dum
a Papa de die in diem reſpõſio differretur, quaſi in armario Romanę eccleſię præ mul
titudine voluminum non poſſet quęſitum de facili reperire, orationis cauſa Taio Epi
ſcopus in Baſilica apoſtolorum principis pernoctauit, ab oſtiarijs eccleſię conniuen-

tia eſt petita, at vbi impetrauit, circa noctis medium cum ſe lamentis nimis ante beati Petri loculū irrigaſſet, & mox luce miſſa cœlitus adeo tota eccleſia illuſtratur, vt nec modicum quidem luminaria eccleſiæ relucerent, & tunc vidit ſanctorum agmina in voce pſallentium introire. Deniq; vbi timore nimio Epiſcopus territus, & quaſi exanimis iam iaceret, oratione ab eis completa ex illa ſanctorum curia ad eam partem in qua Epiſcopus conſiſtebat, duo ſenes indealbatis veſtibus acceſſerūt, & cum eum iam pœne mortuum inueniſſent, ad ſtatum priſtinum reduxerunt dulci alloquio ſalutatum. Cumque interrogarent ob quam cauſam a tam remotis partibus adueniſſet, aut cur in ea baſilica ſic vigilijs inſtitiſſet; & quaſi inſcij omnia quæſiuiſſent, Epiſcopus multis eloquijs conſolatus fiducialiter ſic eſt fatus. Obſecro domini, qui ſunt illi, & quæ ſanctorum illa caterua, quæ ſeſe tanto lumine comitetur. Cui dixerunt; duo principes, quos cernis manibus ſe tenere, ſunt Petrus, & Paulus Apoſtoli domini noſtri Ieſu Chriſti. Cæteri ſucceſſores eorum, qui in iſta baſiliſca requieſcunt.

Cumque cauſam cur venerat explicaſſet; & percunctatur, qui eſſent ipſi, qui ad eum venerant conſolandum, alter eorum reſpōdit ſe eſſe Gregorium pro cuius libris deuotiſſime laboraſti, & ideo venimus, vt quod expetis reuelemus. Dixeruntq; in armario librorum in theca penultima inuenies, quod requiris. At ille pro oraculo lætus, quærit ſi in illa tam ſancta multitudine ſanctus Auguſtinus adeſſet, pro cuius libris non minori quam pro libris beati Gregorij deſiderio tenebatur. Tunc ille vir clariſſimus, & omni ſpectatione gratiſſimus, inquit. Auguſtinum, quem quæris, altior nobis continet locus. Certe vbi ad eorum pedes cœpit proruere, citius ab eius oculis ſenes ſanctiſſimi cum luce, qua venerant abiere ipſo, & oſtiarijs ſimul territis vehementer. Cumq; ſequenti die viſionem Romano Pontifici reuelaſſet, in Apoſtolorum ſede venerabilis Taio extitit glorioſus, qui antea deſpicabilis habebatur.

Libri morales deteguntur.

Et reperto libro prout ſanctorum oraculum reuelarat, recepta benedictione Papali ad ſuum principem eſt reuerſus libro, gaudio, & gloria comitatus habitus Romæ, & in Hiſpanijs venerandus.

De morte Cindaſuindi, & primatu eccleſiæ Toletanæ.
Caput. XXI.

CINDASVINDVS. Recenſuindum filiū ſuum regno Gothorum præponit regnans per ſe annis ſex, menſibus nouem, & cum filio ſuo Recenſuindo annis quatuor, diebus quindecim. Iſte a Romano Pontifice obtinuit priuilegium, vt ſecūdum bene placitū pontificum Hiſpanorum primatiæ dignitas eſſet Toleti, ſicut fuerat ab antiquo, & per multas ſynodos cum Epiſcopis celebratas eccleſiam erudiuit. Huius tempore ab omni perturbatione Hiſpania conquieuit, adeo vt nullus in ea infidelis reperiretur, vel qui arma ſumeret rebellandi. Libros ſanctorum patrum diligenter fecit perquiri, & inſtituta beati Iſidori firmiter obſeruari. Hic perfidum Theodiſtum Hiſpalenſem Epiſcopū ſynodali ſententia in exiliū miſit, & dignitatē primatiæ, quam ab antiquo habuerat, totius approbatione concilij Toletanæ eccleſiæ confirmauit. Obijt Toleti.

Toleti primatia.

De Recenſuindo, & concilijs eius tempore celebratis, & de ſancto Ildefonſo.

Caput. XXII.

æra.dcxcv RECENSVINDVS poſt mortem patris ſucceſſit in regno
æra.DC.XCV. & regnauit annis. XVIII. & menſibus. XI.
in vniuerſo.XXIIII. annis. Sed quini anni ei in ordine temporum
non computantur, quia patri cui corregnauerat numerantur. Re-
ſtat, vt ei decem & octo anni, & menſes vndecim computentur.
Hic ter concilia clarente Eugerio vrbis Regiæ Metropolitano
Toleti inſtituit celebrari. XLVI. Epiſcoporum cum infinito clero, & vicarijs deſi-
ſtentium, atq; officiarijs digniſſimis palatinis in baſilica prætorienſi ſanctorum Petri,
& Pauli apoſtolorum. Et non ſolum de mundanis actibus, verum etiam ſanctæ
trinitatis myſterium animas inſtituit ignorantes. In diebus huius anno quinto regni
VIII. cõcilium. eius fuit octauum concilium Toletanum, præſentibus, & ſubſcribentibus Orontio
Emeritenſi, Antonio Hiſpalenſi, & Potamio Bracharenſi, & eorum ſuffraganeis, nec
non & Epiſcopis prouinciæ Narbonenſis, & Tarraconenſis ſub Eugenio Toleta-
no pontifice, & primate ſolenniter celebratum, & fuerunt numero. LII. Epiſcopi, &
X. vicarij abſentium, & plures abbates, &. XVI. de viris illuſtribus officij palatini,
& ponuntur in ſerie eiuſdem concilij leges quædam a prædicto Recenſuindo prin-
cipe promulgatę. Nonum concilium Toletanum fuit tempore eiuſdem principis
IX. concilium. anno, VII. regni ſui ſub Eugenio vrbis Regiæ pontifice celebratum, præſentibus, &
ſubſcribentibus Epiſcopis aliarum prouinciarum, numero. XVI. & vicarijs abſen-
X. cõcilium. tium, & viris illuſtribus ex officio palatino. Decimum concilium Toletanum fuit
tempore eiuſdem principis, anno. VIII. regni ſui, & ſub Eugenio pontifice celebra-
tum, & ſubſcripſerunt Fugitinus Hiſpalenſis, Fructuoſus Bracharenſis, & ſuffraga-
nei, & vicarij aliorum, numero. XXV. Hic fidem catholicã ex corde diligens a ſcio
lis ſanctæ ſcripturæ petebat dubia ſcripturarũ, & articulos fidei declarari, adeo quod
eum diuinæ ſcripturæ ſemper collatio delectabat. Altaria Chriſti ornamentis va-
rijs decorabat. Huius temporibus eclipſi Solis ſtellis meridie apparentibus, omnis
Hiſpania territatur, atq; incurſationem Vaſconum non cum modico exercitu repu-
Gerticos. lit ſine damno. Recenſuindus itaq; cunctos mire dilexit, & a cunctis dilectus fuit in
Bamba. villa propria, quæ tunc Gerticos, nunc Bamba dicitur, in territorio Pallantino obijt
Pallantia KL. ſeptembris, ibique ſepultus fuit, æra. DCCXXIII. Nono huius Recenſuindi
æra. dcc. xxiij. principis anno ſuſcepit ſanctus Ildefonſus pontificatum eccleſiæ Toletanæ. Fuit
Ildefonſus. autem beatus Ildefonſus genere nobilis, diſcipulus beati Iſidori, monachus profeſſio-
ne, vir per omnia laudabilis, & pręcipuus ſanctitate, demum Pontifex Toletanus.
Huius tempore cum Heluidius, & Pelagius a Gallis venientes, plęraſq; partes Hi-
ſpaniæ infeciſſent, virginitatem beatæ virginis infamantes, beatus Ildefonſus illis oc-
currens ſacrarum ſcripturarum teſtimonijs, & lingua melliflua, & gratia in labijs
ſuis diffuſa eorum dogmata confutauit, & ab Hiſpanijs confuſos abegit. Vnde &
in feſto glorioſæ virginis, quod in Hiſpanijs. XV. KL. Ianuarij celebratur, cum ipſe
ad matutinale officium comitatus clero, & populo, & multis luminaribus ad eccleſiã
conueniſſet, apparuit ei beata Virgo choris Apoſtolorum, martyrũ, atq; virginum
comitata, & ſic ait. Quia fide certa, conſcientia pura lumbos tuos virginitatis cingu
lo cinxiſti, & gratia labijs tuis diffuſa virginitatis meæ gloriam in cordibus fidelium
depinxiſti, accipe veſtem de theſauris filij mei, vt etiam in hac vita veſtimento gloriæ
adorneris, & ea in meis, & filij mei ſolennitatibus veſtiaris. Et his dictis cum glorio

ſo cœtu, quo apparuerat, ad gloriam filij remeauit. Beatus autem Ildefonſus de pro-
miſſis ſecurus ſucepto munere lætus remanſit. Hac autem veſte nullus poſt eum vti
præſumpſit, niſi Siſibertus Archiepiſcopus, qui culpa ſua ab illa ſede propulſus, fuit Siſibertus
exilio relegatus. Sedit autem nouem annis, & duobus menſibus in cathedra Tole-
tana. Et expleto. XVIII. Recenſiundi principis anno, qui ſine patre Cindaſuindo,
XVIII. annis regnauerat. X. Kl. Februarij vitã finiuit Toleti, et in eccleſia beatę Leo-
cadię ad pedes beati Eugenij deceſſoris ſui cum magna reuerentiã eſt ſepultus, & mul-
tade operibus, quæ conſcripſitante pontificatum, & cætera poſt pontificatum miro
eloquio conſumauit. Aliqua etiam morte præuentus imperfecta reliquit. Et
quia diuina gratia perfuderat os illius, Ildefonſus os aureus dicebatur, & etiam quia
in diuerſis libris melliflue loquebatur, & de virginitate beatæ Virginis nitido, poli-
toq; eloquio perorauit, anchora fidei eius tempore in tota Hiſpania, Gothica, Gallia
roboratur, & libri ab eo ęditi, poſtquam fuere in concilijs lectitati, & ab omnibus ap-
probati, tanquam cibi diuinę gratię in fide puſillanimes refecerunt. Et cum beatus
Iſidorus ſcripſiſſet Gothorum originem vſq; ad quintum annum Regis Suintilæ,
ſanctus Ildefonſus ſcripſit tempora Gothorum, Alanorum, Vandalorum, & Sue-
uorum, a quinto anno Suintilæ, vſq; ad octauũ decimum Recenſuindi. Et Iſidorus
iunior, qui a principio mundi incipit chronica, vſque ad octauum decimum Recen-
ſuindi annum fideliter proſecutus, & vſque ad deſtructionem Hiſpaniæ per Ara-
bes, ipſe ſcripſit.

LIBER TERTIVS RE-
RVM IN HISPANIA GESTARVM
chronicon, de regno Bambæ.

Caput Primum.

DEFVNCTO itaque Recenſuindo ibidẽ ab omnibus
Bamba vir nobilis, de Gothorum nobili genere ſtrenuus,
pacificus, manſuetus, qui ante regni faſtigium multorum re-
uelationibus celebris habebatur, ad regni faſtigium vnani- æra. dcc.
miter ſublimatur æra. DCCXIIII. & regnauit annis no- xiiij.
uem, menſe vno, & quãuis renuens, & inuitus, demũ tamen
minis, & terrorib⁹ vix cõſenſit, ſed decreuit ſe a Regis nomi-
ne temperare, donec in maiori eccleſia vrbis Regię vnctio-
nis reciperet ſacramẽtum. Mox igitur a principibus To-
letum ducitur, & in primate eccleſia beatę virginis a Quirico eiuſdẽ Pontifice in Re-
gem omnibus annuentibus cõſecratur, & omnes in electione eius promiſſione ſpõta-
nea ſubſcripſerunt, & fidem ei, & patrię iurauerunt, & Paulus futurus proditor ſub-
ſcripſit cum alijs, & iurauit, & iam cultu regio inſignibus ante altare diuinũ fidem Ca-
tholicã eſt profeſſus, & iuramẽto leges, & conſuetudines iuri conſonas confirmauit.

Et in ipſa hora, qua a Pontifice vngebatur, cunctis cernentibus viſus eſt vapor ab
eo loco, vbi vnctionis oleum fundebatur in modum virgæ funeæ aſcendiſſe, & viſa
eſt apis de eius capite proſiluiſſe, & ad cœlos continue volitaſſe. Et qui diligẽtius co-
gitabant, intelligebant per eum Gothorum regnum fœliciter exaltandum, & in pacis
dulcedine gubernandum.

De rebellione Hilderici. Caput. II.

Nemauſus. Magalonenſis. Iudæi. Aregius.

SED quia nouitas perturbationibus raro caret, in primo anno regni eius turbatio non modica excitatur. Nam Hildericus, qui Nemauſenſis vrbis comitatum tenebat fauentibus ſibi Gumildo pernicioſo Magalonenſi Epiſcopo, & Ranimiro Abbate contra ſtatuta Gothorum Iudæos in patriam reuocauit, & virum venerabilē Aregium Nemauſenſem Epiſcopum rebellionis ſuæ vecordia niſus eſt irritire, quem quia non potuit laqueare, a ſede expulſum Francorum manibus tradidit illudendum, & Raminirum abbatem perfidiæ ſocium in pontificatu exulis ſubrogauit, & a duobus Epiſcopis proditionis conſortibus fecit contra ſtatuta canonum conſecrari. Demum a temeritatis inſania non verentes Hildericus comes, Gumildus Magalonenſis, Ranimirus Nemauſenſis intruſus coniuratione iterum innouata a monte Cameli vſq; ad Nemauſum terram diuidunt, coniurationis complices aſciſcentes, vt fidelitatem infidelitas ſuperaret, & furoris ſui veſania non contenti, ciues, & agricolas. qui aduentum Bambæ noui principis expectabant, cœperunt prædis, & vaſtationibus laceſſere. Quod cum ad Regis noticiam perueniſſet, miſit ilico cū exercitu Paulum ducem, qui ex Græcorum proſapia nobili ortus erat, ſed gentis ſuæ verſutiam non oblitus cœpit remiſſius agere, & militum corda, qui accenſi ad prælium veniebant, vt regnī iniuriam vindicarent, a gradu propero retardabat, & perſuaſionibus inclinabat, dicens, impedimenta principis militantibus expedire. Et iam publice fidem promiſſam Bambæ principi violauit, & vt ad optatum faſtigium perueniret, Renoſindum Celtiberiæ ducem, & Hildiſum adhuc in palatino officio conſiſtentem arcano conſilio circumuenit, vt ſuis inſidijs conſentirent. Simulabant enim ſui deſiderij virus occultans contra rebelles regiæ poteſtatis exercitum circunferre, quod vir magnæ ſanctitatis Argebadus Antiſtes eccleſiæ Narbonēſis ſollerter percipiens niſus eſt præcludere aditum ciuitatis. Sed & hoc ipſum ad noticiam Pauli venit, & anteaquam reuerendus Antiſtes, quod fideliter cogitauerat, effectui manciparent, Paulus portas Narbonæ præcurſoribus militibus occupauit, & circunfuſa exercitus multitudine habita concione cœpit iniurias in Antiſtitem retorquere, eo quod vrbis ingreſſum niſus fuerat impedire.

Renoſindus. Hildiſus. Argebadus.

De proditione Pauli. Caput. III.

ET cum iam corda fere omnium inclinaſſet, rebellionem contra regiam maieſtatem, quam corde conceperat, publice denudauit, iure iurando promittens Bambam pro Rege ſe nullatenus habiturum, nec in eius conſiſtere famulatu, ſed ſuaſit, vt Regem ex ſe ipſis eligerent, cui & ipſe, vt cæteri in omnibus obediret. Ad hæc Ranoſindus factionis conſcius ſic reſpondit. Regem nolumus niſi Paulum, & & ipſum in Regem eligimus, & ei, vt principi obedimus. Tunc omnes coniuratione aſtricti illud idem voce publica acclamarunt. Paulus vero fidelitatis immemor, ambitione anhelus, præſumptione ſuperbus, cōſenſit crimini proditorum, & mox regalibus inſignijs inſignitus omnes ſibi allicuit iuramento ſub eadem forma, qua ipſe cum alijs Toleti iurauerat Bambæ Regi. His peractis regnū obtentās alios minis, alios donis, alios pœnis ſibi alliciens Francos, & Vaſcones datis muneribus ad ſui auxilia incitauit. Hildericum comitem, Gumellum, Ranimirum pſeudo pontifices de

Gumell9. Ramir9.

facili

facili ſuæ perfidiæ ſociauit, & nec ſolum Gallia Gothica, ſed & pars Celtiberiæ ac-
quieuit conſilio proditorum. Paulus vero tantorum coniurationibus iam ſecurus ſe
cœpit parare, vt intraret Hiſpanias proditor contra dominum pugnaturus, & regni
confinia inuaſurus. Dum hæc agerentur, Vaſcones quietis ignari loca Pyrenæi &
Cantabriæ inuaſerunt rapinas agentes, vt eius gentis etiam hodie facta, & deſideria at-
teſtantur, qui libenter rapiunt aliena. Quod cum Bambæ noticiam perueniſſet, con
tra iniurioſos de iure procedens a finibus Cantabriæ, & Pyrenæi confuſos abegit.

De proceſſibus Regis contra Paulum,

Caput. IIII.

REGEM autem in finibus Cantabriæ commorantem a partibus
Galliæ pertulit celer rumor de rebellatione Pauli & Hilderici.
Cumqꝫ illuſtribus palatij rumoris inſtantiam reuelaſſet, bifariẹ
conſilia diuiduntur, alij redire ad patriam, & ampliorem ſumere ap
paratum contra proditores patriæ proceſſuri, alij ſuadebant, vt
incontinenti procederent perfidos inuaſuri. Cumqꝫ Regis Ca-
tholici ſollers cura conſilia nutantia audiuiſſet, ſuos magnanimus ſic affatur. Quid
Paulus & ſui attentauerunt, iam audiſtis, eos ergo expedit præueniri, ne creſcat in-
cendium tanti mali, & Gothorum gloriam non deceret repetere propria: donec tanti
facinoris iniuria vindicetur, & pudendum eſſet, vt Paulus proditor, qui fraude non
armis patriam ſupplantauit, Gothorum gloriæ audeat repugnare, & qui imbellem
gentem pro quiete patriæ non valuit ſubiugare, Gothorum militis hoſtem ſe au-
deat exhibere, quaſi nulla virtute eius tyrannidi reſiſtere valeamus, cum a ſęculis Go
thorum magnalia omnes populi, omneſqꝫ Principes ſint experti. Et ſi enim de Franco
rum viribus Paulus præſumat, claret clare, quod ſępe Franci inuaſi ab hoſtibus Go
thorum auxilia implorarunt, & eorum beneficijs ſunt erepti, Si quãdo & prælium
interceſſit, ſemper Gothi ſuperiores Gallicis ſunt inuẽti. Properemus igitur reſiſten
tium contubernia deuaſtare, vt armis impares armis duplicibus deuaſtentur, & glo-
rioſus erit etiã deficientibus alimonijs arma capeſſere, quã abundantiæ ignauia detor-
pere. Iuuat & quod Gothorũ nobilitas ſemper donauit nobiles libertate, quos Fran
ci ſeruitute nobiliſſima oppreſſerunt. Ab hinc ergo Vaſconum cladibus accedamus,
& per eos ad ſedicioſorum interitũ properemus. His auditis exercitus gratulatur, & Calagur-
accenſi animis Gothorum gloriã ęmulatur, & ſciſſurã patriæ reſarcire viribus me- ra.
ditatur, & tranſitũ faciens per Calagurram, & Oſcam per vallem Pyrenęi, quę Aſpa Oſca.
dicitur, Vaſconias ſunt aggreſſi, quas dies aliquot deuaſtantes, & eorũ campos incen- Aſpa.
dijs concremantes, & caſtra plus lignea, quã lapidea fabrica eleuata, pugnis, & machi-
nis deiecerunt, ita vt, qui ſe adiutores Paulo ſpoponderant, depoſita feritate vitam ſer
uari, pacemqꝫ largiri datis obſidibus poſtularunt, quas non tam præcibus, quam mu
neribus vix potuere a Principe obtinere. Et acceptis obſidib⁹, & tributis, paceqꝫ firma-
ta, Rex Bamba & ſuus exercitus ad Galliam proceſſerunt, & diuiſit exercitũ in tres
manus, Vnam partem verſus Ruthenum, & Albam aquitaniæ ciuitates, cui præfecit
Deſiderium nepotem ſuum, qui tunc temporis in Narbonenſi habebatur, Aliam par Rutení.
tem verſus Auſonam contra eos, qui fauentes Paulo in Celtiberia rebellarant. Ter Alba.
tiam vero per viam Toloſæ verſus Narbonam, Biterram, & Agatham deſtinauit, Auſona.
Rex autem cum potiori multitudine eam manum, quę per Auſoniam iuerat, ſequeba Celtiberia
tur. Sed quia inimicus bonorum operũ ſemper nititur in bonis operibus Zizaniam Narbona
Bitera.
Agatha.

d

ſeminare, quidam de exercitu rapinis, & adulterijs delectati, etiam domos incendijs conſumebant, quod Rex iuſtus ita acriter vindicauit, ac ſi læſę maieſtatis criminis eſſent rei, vt cæteris fieret exemplum, ne ſimilia attentarent, & alloquens exercitum perorauit. Cum bellum immineat non licet illicitis implicari, quia Dei benignitas eſt omnis immundiciæ execatrix. Cauendum eſt ergo ne Dei iudicium facinoribus prouocemus, & non viribus hoſtium, ſed noſtris ſceleribus conſternamur, & quod Gothorum gloria armis efficere conſueuit, noſtris exceſſibus amittamus, & ego, qui præſum, merito confuſioni ſubiaceam, ſi impunita facinora derelinquo. In domino igitur cenfidentes, purgati a crimine procedamus. Cumque Barcinonem per-
Barcino. uenilſet, quæ erat vna de rebellantibus, eam incurſu celeri acquiſiuit, & eadem capiens ſatellites repugnantes, ſcilicet Euredum, Pompedium Guntifredum, Vulſum dia-
Gerunda. conum, & Naufredum. Deinde Gerundã incurſu ſimili ſubiugauit, vbi fuere ei literę preſentatæ, quas Paulus proditor amatori eiuſdẽ vrbis Antiſtiti miſerat ſub his verbis. Audiui quod Rex Bamba cum exercitu ad vos venire diſponat, ſed tua prudentia non conturbetur, nec enim hoc fieri puto, & tamen quem primum de nobis ambobus ibi tua ſanctitas cum exercitu viderit accedentem, ipſum ſe credat habere dominum, & in eius debet perſiſtere charitate, hæc miſer ſcripſit neſcius, quod contra ſe iuſtum iudicium proferebat. Vnde & verba reſcripti Rex Bamba conſiderans dixit ei: Non in his ſcriptis Paulus a ſemetipſo locutus, ſed neſciens prophetaſſe.

De tranſitu Pyrenæi. Caput. V.

EGRESSVS itaque Princeps a ciuitate Gerunda conſerto exerci-
Illiberi. tu venit ad municipium Pyrenæi, quod Cauco liberi nuncupatur, vbi eſt portus maris nauigantibus commodus, & ſecurus. Ibi etiam
Vulturia. Pyrenæus mari finitur, & caſtra alia Vulturiã & Libyam ſibi ſubiecit, quæ quidem caſtra auro, & argento, & ſericis, & bonis alijs abundabãt, quæ omnia exercitui aduenere, glorioſo principe manus ab his omnibus continẽte. Vnde & ad ſeruiendũ ſibi animos omnium inflammabat.
Libya. Libya caſtrum. Cumque ad caſtrum Libyæ, quod eſt caput Ceretaniæ perueniſſet, Hyacinthus Epiſcopus Elenenſis cum Aragiſclo ſibi caſtrũ capere nitebatur, ſed nec caſtrũ capere potuit, nec Bambę Principis manus euaſit. Miſſiſque duobus Ducibus cum parte exercitus, Rex Bamba caſtrum, quod Clauſura dicitur, eiſdem decertantibus occupauit, captis ibidem Ranoſindo, & Hildigiſo cum multo agmine perfidorum, qui ad defenſionem caſtri conuenerant faſtuoſi, quod ijdem duces poſt terga manibus alligatis glorioſo principi pręſentarunt. Victimirus etiam vnus ex perfidis, qui ſe in Sardonia receptarat, relicto caſtro aufugit timidus in Narbonam, & Paulo vſurpato principi facta Bambæ Principis nunciauit, qui corde ſolutus, vt fuerat particeps factionis, ſic fuit etiam & timoris. Vnde & a Narbona fugiens ſeruili animo conſternatus, ad-
Sardonia. uentum Principis non ſuſtinuit expectare, & Victimiro, qui a Sardonia fugerat, tuitionem Narbonæ commiſit relictis ibi Ranimiro Pſeudoepiſcopo, Argemundo,
Narbo. & Gultricione primicerio, qui etiam Ranimirus viſo exercitui, ante quam ciuitas in-
Biterra. ciperet expugnari, fugam petijt, ſed mox in territorio Biterrẽ. capitur, & reducitur fugitiuus. His igitur munitionibus occupatis glorioſus Bamba fatigatum exercitum, & manum, quem per Toloſam miſerat recollegit, & ſe, & ſuos donans quieti, biduo ibi manſit. Cumque exercitus vndique conueniſſent, manũ vnam miſit per mare, vt Narbonam nauali impetu coarctarent. Ipſe vero quatuor præmiſit

Principes cum electo exercitu armatorũ, qui Narbonam machinis impugnarent. Cumq; ad muros vrbis Principes perueniſſent, ſecundũ legem oblata pace ſalutẽ, ſi ſe Regi redderent, pollicentur. Victimirus autẽ, qui pro Paulo inibi rebellabat, cœpit Regem conuitijs laſceſſire, & cæteris mortis periculũ, & Pauli potentiã minitari. Quod Gothorũ animoſitas impatiens tolerare, incanduit animis, & ora blaſphemãtium iaculis impetiuit, immanis vtrinq; pugna conſeritur, & alternatim ſagittarum immiſſionibus impetuntur, & dum ab vtriſq; fortiter agitur, a Regis exercitu tot lapidum ictibus ciuitas infeſtatur, vt videretur omnibus quaſi alluuione grandinis ſubuertenda. per quatuor enim fere horas a fundibularijs ſic fuit ciuitas infeſtata, vt nec quidẽ reſpiraculũ ſupereſſet. Tunc Gothorum agmen virtute magnanima dilationem victoriæ non prçſtolans, ad portas vrbis fiducialiter acceſſerũt, & ſuccenſis portis ingreſſi ſunt ciuitatẽ. Tunc Victimirus ingreſſu Gothorũ turbatus, in eccleſia beatę Virginis ſe recepit, plus gladio, quẽ manu tenebat, ſe iactans defenſurũ, quam reuerentia arę ſacræ. Vnus autẽ de exercitu audiens eum verbis ſuperbię intonare, ſumpta tabula inuaſit eum: ſed miſer, & vilis corde diſſoluitur, & in terra cadẽs viuus capitur, & priuatus gladio, quẽ tenebat, vinctus ducitũ, & cum his, quibus vrbẽ tueri decreuerat, flagellis duriſſimis flagellatur. Ciuitate itaq; triumpho nobili iam obtẽta, & multis bellatoribus cõmunita Biterrã, & Agathã ciuitates victoria ſimili ſubiugarunt, cõprehenſis Agathæ Viliſmundo Epiſcopo, & Aragiſclo, & Ranoſindo germano Epiſcopi Viliſmundi. Poſt hæc contra Magalonã ſuas acies direxerũt, quod audiens Gumildus Pſeudopontifex eius vrbis, qui tunc aderat proditionis conſcius, mente & animo conſternatus fugam inijt, & ad Nemauſum Paulus peruenit, Rex autem Bamba vrbem exercitu circumfuſo, & nauali prælio ſic arctauit, quod Magalonam ſimili victoria ſubiecit pariter, & muniuit.

Biterra. Agatha. Magalona.

De aduentu exercitus ad Nemauſum. Caput. VI.

POST hæc contra Nemauſum Gothorũ acies diriguntur, prima acies quatuor ducibus cum magno bellatorũ agmine cõmendatur, in qua erat robuſta iuuentus fere triginta millium pugnatorũ, & iſti ſeduli prçcurſores Regis exercitũ præcedẽtes in ortu auroræ Nemauſi conſpectibus aduenerunt corã oculis concluſorũ clari nobilitate animorũ, pariter & armorum. Erat autẽ Paulus Nemauſi cum complicibus factionis, & cum Francorũ exercitu in auxiliũ aduocato. Verũ in eadẽ ciuitate cum Paulo erant potiores, & qui tãdiu ei' perfidiæ pertinaciter adhęſere, donec cũ ipſo facti degeneres perierũt Gumildus Epiſcopus, Fruiſc', Flodorarius, Victimirus, Ranemundus, Adoſyndus, Adulphus, Maximus, & Gothila, & alia peccantiũ ſynagoga quaſi ſtuppa pertinacia ſimili colligata. At vbi uenientẽ Regis exercitũ conſpexerunt, cũ paucos crederent, in campo confligere decreuerunt, ſed ſuſpicantes inſidias supereſſe, eligunt in vrbe rei exitum præſtolari, præſertim cum crederent peregrina auxilia citius aduentura. Vbi autem terris ſolis claritas eſt infuſa, tubis clangentibus cœpit Gothorum exercitus muros vrbis acriter impugnare, & eos etiam, qui erant in vrbe fundis, iaculis, & ſagittis exicialiter coarctare, & pugna ſimili, qui interius reſiſtebant, exteriorem exercitum impetebant, & æquali certamine tota die, & tota nocte crudeli Marte vndique concertarunt. Vnus autem conſpirationis particeps eminus ex muro proloquens, talia proclamauit. Quid hic, inquit, pugnæ inſiſtitis mori-

turi? cur ad lares proprios non redditis? cur ante tempus vitæ diſpendium procu-
ratis? cur pręrupta montiũ, concaua vallium, condenſa nemorum, aſpera collium non
requiritis? vt cum auxilij noſtri aduenerit fortitudo: poſſitis ibi ſaltem admodicũ vitę
diſpẽdio prouidere: nec vt terream ſic peroro: ſed veſtrę miſerię condeſcẽdo. Iminent
enim auxilia aduenticia, quę tanto vos durius extirpabunt: quanto virtute & multi-
tudine pręminebunt, & tertia dies eſt hodie: ex quo ab illo exercitu huc adueni. Nec
enim veſtro principe confidatis: quem vobis oſtendam a noſtris auxiliatoribus capti-
uatum. Non ergo expedit pro eo vlterius decertare: quem forte iam conſtat no-
ſtrorum gladio interiſſe: & cum noſtra victoria vos inuoluerit: ſpes vobis ve-
niæ nulla erit: nec hęc dicens bellantes terruit: ſed ad pugnam potius animauit: ad
murumq; viriliter accedentes pugnam acuunt acrius dimicantes. Et tunc ad Regem
Bambam nuncios deſtinarunt: vt exercitus in auxilium properaret: ne forte ad-
uerſę partis auxilia pręuenirent. Auditis nuncijs in noctis initio Rex Bamba prę-
Vãdemirus. miſit cum Vandemiro duce decem millia pugnatorum, qui tota nocte gradu pro-
pero incedentes in ortu diei ad eos, qui Nemauſum obſederant, aduenerunt, &
quanto obſeſſoribus creuerunt animi, tantum obſeſſis elanguidis fuit demptum.
Cum enim viderunt hoſtibus exercitum accreuiſſe, exiſtimarũt Bambam Principem
adueniſſe. Cumq; Paulus in quandam turrim, vt exercitum conſpiceret, aſcẽdiſſet,
deiectus animo ſic eſt affatus. Aemulum meum video aduenisſe, quem in ſuis diſpo-
ſitionibus recognoſco. Hæ ſunt vires, hæc potentia, hic exercitus, nec habet amplius
quid ſpectet, nihil eſt, quod de cętero timeatis. Famoſa enim Gothorum virtus, qua
gentibus præeminebat, penitus iam defecit, quia præliãdi deſuetudo torpore confecit,
quos conſuetudo aſſidua virtute præfecit. Et ſi ad certamen veniremus, facti degene-
res potius fugient, quam reſiſtant. Ad hæc ex ſuis aliqui aſſerebant, Regem ſine ve-
xillorum inſignijs non venire. Ad quod Paulus, Ideo, inquit, ſine inſignijs adue-
niſſe, vt putaremus adhuc alium Regis exercitum ſupereſſe, & hoc fraude agitur, vt
quos bello non ſufficit, dolis curet. Hæc Paulo dicente cœpit tubis regalibus ex-
ercitus concrepare, & vrbem varijs inſultibus infeſtare, ſed qui intus erant, licet alia
iactitarent, plus de muri fortitudine, quam de ſuis viribus confidebant. Vnde lapi-
dum, & iaculorum iniectionibus inſiſtebant, & ingeminantes certamina rediuiua
plus ipſi, quam exterior exercitus lædebantur. Cumq; pars Pauli ſagittis, & fun-
dis, & ſpiculis, & vulneribus grauiter vrgeretur, iam timore affecti, & animo con-
ſternati Paulo dixerunt. Non videmus Gothorum audaciam decreuiſſe, non ſtre-
nuitatem in eorum aliquibus defeciſſe, ſed inſtans magnanimitas hoc cõfirmat, quod
gentis illius antiqua nobilitas aſſeuerat, & plagarum & vulnerum profunditas.
Iam nos docet a quantis viribus infligantur, & excuſſio iaculorum non prius per-
cutit, quam extinguat, iactus lapidum ſimul vulnerat, & occidit præter inſtantiam
ſagittarum, quibus nequeunt arma reſiſtere, vel cautela. Quorum Paulus dum
verbis trahitur deſperationis iaculo figebatur.

De irruptione Nemauſi, & deſperatione Pauli. Caput. VII.

EXERCITVS itaq; Regis Bambę reputãs tardũ ſi victoria in cra-
ſtinuum differatur, accenſis animis concitati fere vſq; ad horam nonam
muros fortiter impugnarũt, portas vrbis ignibus ſuccenderũt, & muros
irrumpunt, & in pleriſq; locis aditu patefacto occupant ciuitatẽ. Cũq;
incluſi non poſſent ferocitatẽ intrãtium tolerare, in præſidiũ confugiunt

arenatum, quod a Gothis fuerat antiquitus cõtra Romanorũ potentiam obſirmatum, ſed viri exercitus perſequentes vſq; ad prẹſidium cædere non deſiſtunt, adeo quod omnia fere habitacula, & plateẹ plenẹ iacent cadaueribus mortuorũ. Aliqui tamen de vulgo, qui prẹdæ inſiſtere nitebantur, aduerſo gladio perierũt. Cumq; in parte Pauli diſſenſio oriretur, eo quod incolæ proditionem in ſuorum aliquos retorquebant, mutuis ſe vulneribus concidebant, & adeo inualuit iſta cædes, quod licet ipſe Paulus quendam eſſe de ſuis vernulis acclamaret, de manibus ferientium non potuit liberare.

Vnde & factus contemptibilis tam ipſe, quam ſui, qui cum eo ab Hiſpania venerant, ab omnibus incolis ſuſpicioni, & deſpectui habebantur. Verebantur enim ne in ſuis capitibus admiſſam Bambæ principis gratiam procurarent. Vnde & rediuiua concertatione conciſi mirabili ſpectaculo caterua proſternitur perfidorũ, & qui Gothorum euaſerant vim armorum ſuorũ gladijs ceciderunt, ita vt penetralia, & abdita cadaueribus eſſent plena, aliqui etiã loetali vulnere ſauciati mortuorũ effigiem ſimulabant. Paulus autem talia videns tyrannidis ferocitate depoſita, magna cordis miſeria arctabatur, cum nec poſſet hoſti reſiſtere, nec ciuibus ſubuenire. Vir autẽ quondã de familia Pauli calamitati cõpatiens, inquit Paulo. Quid agis? vbi ſunt conſiliarij, qui te ad tanti ludibrij ſpectaculũ perduxerunt? Quid tibi profuit contra Regem, & tuos inſurgere, cũ nec te, nec tuos valeas adiuuare? Hẹc vir ille inſultandi animo hæc dicebat, ſed memor beneficij ex compaſſionis amaritudine loquebatur. Tunc Paulus orauit, vt dolori confuſionẽ non admiſceret, & illico vir ille in gradu marmoreo, vbi taliã proferebat, a Pauli militibus eſt occiſus, licet frequenti lachryma Paulus diceret eſſe ſuum, & vt parcerẽt, flagitaret, ſed neglitur contẽptui habitus, quaſi continuo moriturus. Tunc Paulus omnino deſperans, quæ ſuperbe præſumpſerat regalia depoſuit ornamenta, & ea die reuoluto anno, hoc eſt, in Kalendis Septẽbris, qua religioſus Bamba fuit ad regimẽ ſublimatus, ea die fuit eruptio ciuitatis, & Paulus regalibus ſpoliatus, coronam depoſuit cum fortuna. His igitur malis Paulus proditor tabefactus tertia die poſtquam depoſuit regni culmen, ſuis loquitur, vt mortis vale, aut vitẹ conſilium ſibi darent.

Pauli deſpicatio.

De legatione Argebadi Epiſcopi ad Regem. Caput. VIII.

TVNC omnes cõmuniter flagitant Argebadum Antiſtitem Narbonenſem, vt regi occurreret veniã petiturus. Hic eorũ actibus non conſenſit, ſed coactum duxerant a Narbona, & tamen pietate ſolita condeſcendens ſuſcepit officiũ ſupplicãdi, & celebratis diuini myſterij ſacramentis, eiſdẽ ſacris veſtibus, cum quibus Deo immolauerat, quarto ab vrbe milliario exiuit obuiam Principi veniẽti. Et cum ad Regis prẹſentiã perueniſſet, de equo deſcendẽs corã maieſtate regia ſe proſtrauit, quẽ Rex, vt vidit, pietate motus illico ſubſtitit, & iuſſit a terra Pontificẽ eleuari, & Pontifex voce flebili Principi ſupplicauit eiulans, atq; dicẽs Peccauimus, inique egimus, nec tanti Principis venia digni ſumus, cum ſit noſtra iniquitas non tantũ terræ, ſed coelo etiã reuelata, quia & promiſſẹ fidei pacta fregimus, & lẹſẹ crimen incurrimus maieſtatis, ſed pietatis tuẹ clẹmẽtia cõdeſcendat, & præſtet venia, quod petitio non meretur, vt ad internetionẽ mucro nõ ſẹuiat, & gladius reliquias nõ extinguat, & ſaltẽ remaneat ſeminariũ incolarũ. Iube ergo ceſſare a ſanguine, q̃a pauci euaſimus, & pro paucis veniã poſtulamus, ſi enim cito nõ peperceris, nõ ſupererit cui parcas. Regis clẹmẽtia his cõmota vitã omnibus pollicetur ſalua iuſticia tãtẹ culpæ. Pro tanta gratia Prẹſul lẹtus

Argebadus antiſtes Narbon. pſe & ſ’ris, q̃ ab excidio euaſerunt, veniã Regi petiit.

addidit ſupplicare, vt ad iuſticiam condonaret. Sed Rex inquit, quod iam dixi penitus
obſeruabo, ſed condiciones alias non admitto: tibi autem ſoli ſufficiat me in omnibus
pepercisſe. Rex itaq; propter nimiã inſtantiam aliquantulũ indignatus properauit
ad arenarum præſidium capiendum. animoſus eo quod audierat Francorũ auxilia ad
uenire. Rex itaq; cum exercitu procedente armorum fulgor ex Solis reuerberatione
præfulgidus terram quaſi ſplendore duplici radiabat, & tantus erat decor exercitus,
quod vix poſſet ei aliqua gloria cõparari, cum maiores, mediocres, & iuuenes ſic pro-
cederẽt ordinate, vt nullus eſſet, qui a ſuo ordine diſſideret, & ſpecialibus vexillis quę
libet acies ſignabatur, fertur etiam angelorũ præſidia affuiſſe, & multis vidẽtibus pu
Angelorum præſidia. gnatorum animos erexiſſe. Cumq; duæ manus, quæ ſecum aderant, & illa quæ in
Aquitaniam iuerat Principi aduenisſent vno ab vrbe ſtadio viſione iam anglica ro-
boratus diſpoſitis aciebus corda ſuorum ad bellum exitat perfidorum. Inualuerat
quippe rumor Francos, & Saxones, qui in ſubſidium venerant obſeſſorum ad belli
dubia ſe parare, ſed cum nil eſſe Princeps ſtrenuius comperiſſet, niſi quod aliqui, qui
nuper aduenerant talia iactitabant, mox pręcepit, vt de caueis arenarũ proditores cum
ſibi fauentibus abſtrahãtur, vt viui Principi pręſentẽtur. Bellatoribus autẽ iuſſa com
plentibus Paulus cum complicibus mox extrahitur de abditis arenarum, & per mu-
rum fune depoſitus a duobus Ducibus capillis tractus, & ludibrio habitus Principi
pręſentatur. Quo viſo Rex magnificus prorumpens in lachrymas cœpit Regem
omnium collaudare, & protenſis in cœlum manibus proclamauit: O Rex omnium
te collaudo, qui humiliaſti ſuperbum, vt vulneratum, & in brachio virtutis tuę aduer
ſarios diſperſiſti. Sed mox Paulus, vt faciem Regis vidit, ſoluto cingulo, quo cingeba
tur, ſuper terram coram Regis pedibus ſe proſtrauit, & collum cingulo proprijs ma-
nibus alligauit. Iam enim exanimis, & pauore perterritus quid faceret ignorabat, qui
paulo ante ſe viderat glorioſum. Cum itaq; ante Principem Paulus, & complices ſic
iacerent, Regis compasſio, inquit, ita. Cur ad tantum malum veſaniæ prorupiſtis,
Regis cõpaſſio. vt malũ pro bono beneficio redderetis? vitam dono, ſed ſub arcta cuſtodia præcipio
conſeruari, donec de vindicta iudicium agitetur. Tunc traditi ſunt per exercitum
certis cuſtodijs deputati. Francos autem, & Saxones, qui capti fuerant, iubet mitius
pertractari. Erant enim nobiles, & ſtipendio non odio trahebãtur, quos omnes poſt
diem octauum decimum datis muneribus ſuis terris reſtituit manumiſſos.

POST hæc autem Rex condolens dirutę ciuitati præcepit muros
cum inſtantia reparari, & incenſas ianuas renouari, & occiſorũ corpo
ra ſepeliri, & vulneratos medicorum officio confoueri, & theſauros
omnes, qui capti fuerãt, ſolerter inquiri, & cum diligentia cuſtodiri,
non cupiditate illectus, ſed ſacrorum reuerentia prouocatus. Prodi
tor enim Paulus timens ne ærarium, quod a Rege ſuſceperat, ſibi de-
ficeret, ſacrorum ſpolijs ærarium augmentauit, & vaſa aurea, & argentea, quæ habe
re potuit, de theſauris domini ſacrilegus infiſcauit, & coronam auream, quam Reca-
Sanctus Fœlix. redus Princeps deuotiſſimus Gerundæ ad altare beati Fœlicis obtulerat, Veſanus
Paulus ſuo capiti vſurpauit. Rex ergo Bamba ſacra vaſa, quæ potuit reperire,
præcepit ſuis eccleſijs redonari. Tertia feria poſt victoriam Paulus cum alijs,
qui erant cuſtodiæ deputati, ligatus Principi exhibetur. Cumque vinculatus
cum ſuis tribunali adſiſteret: Adiuro te per fidem, inquit Princeps, vt ſi te læſi

in aliquo, aut tibi malum occaſione maliciæ procuraui, hic ediſſeras coram cun- ctis, vt contra me tantum facinus cogitares, & regni etiam apicem attentares.

Mox Paulus coram omnibus proteſtatur, ſe a principe nunquam læſum, nec in aliquo moleſtatū, ſed ſuis beneficijs plus merito exaltatum; & quod fecerat, inſtinctu diaboli ſe feciſſe, ſimiliter & omnes factiones complures reſponderunt. Tunc iuben tibus ſenioribus, & viris illuſtribus ex iudicio palatino, qui iudicialiter aſſiſtebāt, pro latum eſt inſtrumentum Toleti confectum, in quo, ſicut ſuperius diximus, Paulus fidelitatē ſicut alij, Regi, & patriæ iuramento, & ſubſcriptione manus propriæ robora uit. Allatæ ſunt etiam, & relectę condiciones, quibus iurare popolum ſibi fecit, vt ei in ſeparabiliter adhærerent, & ei fideliter obedirent, & tanquam principem obſeruarent, & contra Regem Bambam, & defenſſores illius efficaciter adiuuarent, & contra deiectionem eius, vel periculum vſq; ad effuſionem ſanguinis totis viribus dimicarent, & glorioſum Bambam infauſtum Regem in concione ſua ſententialiter iudicarunt. His condicionibus, & electione Bambæ in commune perlectis a ſenioribus, & viris illuſtribus iudicati ſunt ſententialiter Paulus, & ſui Regis, & patriæ proditores, eo quod in Regis mortem, & patriæ exterminium coniuraſſent, vnde & capitali ſententia condemnantur. Sed Rex verax, promiſſi non immemor, præcepit eis vitam, ſicut Archiepiſcopo promiſerat, conſeruari, ſed decaluationis obprobrio tunc confuſos effoſſis oculis præcepit in vinculis cuſtodiri.

Paulus proditor.

De fuga Lupi ducis, & metu Francorum.
Caput. IX.

ITERVM rumor increbuit ex aduerſo Francos, & Teutonicos contra Regem quantocius aduenire. Quod Rex memor antiquæ iniurię ſuę gentis gratanter accepit, experiri cupiens contra Frācos. Vnde & aliquandiu expectauit. Sed falſo rumore penitus expirante, deliberauit cum eis in eorum finibus experiri. Sed quia pacta pacis cum Rege Francorum interceſſerunt, noluit pacis fœdera violare, & tamen Francorum vrbes, quæ magnis munitionibus pręminebant, aduentu Regis in Galliam Gothicam iam audito, ab eius facie timuerunt, & propriū excidiū deplorantes, a proprijs ſedibus receſſerunt, vitę ſuę latebroſis ſubſidijs prouidentes.

Cumq; Rex Francorum a vaſtationis propoſito iam ceſſaſſet, & Nemauſenſem vrbem foſſatis, & muris fortiſſimis reſtauraſſet, nunciatum eſt ei Lupum Ducem de nobilioribus Francię Biterrenſem territorium deuaſtare. Quod Rex audiens cum exercitu properans Lupi fugam voluit pręuenire. Sed cum Lupus iuxta villam, quæ Aſperianum dicitur, regreſſum principis audiuiſſet, tanto timore fugæ periculum meditatur, vt ſui ſibi, & ipſe ſuis viderentur penitus iam deeſſe, & partita fuga omnes ſine comitatus ſolatio aufugerunt, prædas, & ſpolia, & diuitias, quas attulerant, hoſtibus reliquerunt, & multi, quibus timor abſtulit alas, capti poſtea rem auferunt, & tanta fuit celeritas fugientis, quod non potuit conſequi ſtudium ſubſequentis, & ſic fugerunt ad abſcondita latebrarum, quod pauci, aut nulli potuerunt inueniri.

Lupus.

Aſperianum.

De reformatione prouinciæ Narbonenſis, & reditu Regis in Hiſpania.
Caput. X.

FVGATO itaque Lupo duce, princeps victor fœlici regreſſu
Rutenū Alba. Narbonam peruenit, & diſponens de prouincia Narbonenſi, & de
Ruteno,et Alba ciuitatibus,quę tunc ad eam ciuitatem pertinebant,
præcepit diruta reſtaurari,& eos, qui ob metū diſcidij fugerant, re-
uocari,& conſuetudines indebitas in melius immutari, & omnia lo-
ca a malis vſibus reformari,& locis debitis rectores, qui clæmenter
agerent deputari,vt terra tantis ſordibus deformata quaſi nouo baptiſmate purgare-
tur, Præcepit etiam,vt Iudæi,quos Hildericus vocauerat,ab illis finibus pellerentur,
ſtatutum omnium pacis concordia roborauit,& radicem rebellionis,& ſchiſmatis pe
nitus extirpauit,& dimiſit ibi manum validam fortium bellatorum, Francorum præ
lia non formidans,immo potius vilipendens,cum nullus eſſet principum vicinorum,
qui cum eo præſumeret concertare. His omnibus prouide ordinatis, diſpoſuit in
Hiſpaniam remeare. Cumq; ad locum, qui Canebat dicitur,perueniſſet, concione
Canebat. totius exercitus conuocata,omnibus grates refert, quod tam fideliter, tam viriliter, &
tam ſtrenue ſibi in omnibus aſtitiſſent,& quod eorum prælijs tam cito rebellia ſubie
ciſſet. Vnde & imperterritus animo princeps clæmens cunctos abſoluit, dans li-
Helena. centiam,& ſumptus itineris,vt quo placeret itinere rem carēt,ipſe quoq; Helenam ve
niens,biduum ibi manſit. Indeq; veniens in Hiſpaniam ſexto menſe a ſuo receſſu re
dijt glorioſus,& quarto fere milliario ab vrbe regia Paulus cum ſocijs factionis decal
uatis capitibus,raſis barbis,pedibus denudatis,indutis ſaccis,camelis impoſiti, & Pau
lus confuſionis potior corona picea cornoatus, ſequente longa deductione ſuorum,
quos cęcitas,& proditio deducebat,facti omnibus in deriſum,& ludibrium,in obpro
brium & cachinnum,vrbem ingreſſi ſunt Toletani, & carcere deputati,vt qui ſupra
ſe nequiter leuauerunt,ſedeant ſolitarij, & tabeſcant.

De reparatione vrbis Toletanæ.

Caput. XI.

POSTQVAM igitur Rex cum triumpho nobili fuit ſedi re-
giæ reſtitutus,ceptra regni meditans eleganter,ciuitatem Toleti mui
ro, & exquiſito opere renouauit, quam & opere ſculptorio verſifi-
cando prætitulans hoc in portarum epigrammatibus ſtilo ferreo
in nitido,lucidoq; marmore fecit ſcribi. Erexit factore Deo Rex
inclytus vrbem Bamba, ſuæ celebrem protendens gentis honorem.
In memorijs quoq; martyrum,quas ſuper eiſdem portarū turribus titulauit, hoc
ſimiliter exarauit. Vos domini ſancti,quorum præſentia fulget. Hanc vrbem,
& plębē ſolito ſeruate fauore. Hic anno regni ſui quarto in Toletana vrbe beatę Ma-
riæ ſemperq; virginis atrio in ſecretario poſt tranſactos octo & decem perturbatio-
num, & diuerſarium cladium annos, concilium ſalutis parauit, & iſtud fuit conci-
Concilium.xi. lium vndecimum Toletanum ſub Quirico vrbis regiæ primate. Interfuerunt huic
concilio ſedecim Epiſcopi,& multi vicarij abſentium Epiſcoporum, cum quibus &
tempora abſq; concilio prætereuntia deplorarunt .In hoc vero concilio conſolatio
nem cum tantis viris recepit, & ibi fuit tunc illud concilium conſtitutum , vt vicini
Epiſcopi ſingulis per annum menſibus in vrbe regia debeant commorari. Huius
cclxx.naues Arabum. tempore ducentę ſeptuaginta naues Arabum ad littus Hiſpaniæ peruenerunt,cumq;
cædes,& vaſtationes agerent,& ad Regis noticiam perueniſſet,miſſo exercitu bella-

torum ilico capiuntur,& naues incendio concremantur,& pars potior aduentorum
gladio detruncantur,& pars alia captiuatur,& ſic exercitus ad Regem cum gloria eſt
reuerſus. Tempore autem Cindaſuindi Regis ex Græcia Vir aduenit nomine Ar- Ardauaſtus.
dauaſti,qui ab imperatore ſuo expulſus,mari tranſuectus in Hiſpaniam eſt adductus.
Quem Rex Cindaſuindus ſuſcepit magnifice,& conſobrinam ſuam ei matrimo
nio copulauit,ex qua ſuſcepit filium,quem Eruigium nominauit,qui Eruigius in pa- Eruigius.
latio nutritus proceſſu temporis honore comitis ſublimatur,mortuoq; Cindaſuindo
in ſuperbiam eleuatur,& contra Regem Bambam factionem incepit callide cogitare,
& Regis potui ingeſſit herbam, per quam Regis memoria turbaretur. Cumque
Quiricus Epiſcopus vrbis Regiæ,& optimates palatij intelligerent Regē memoria
deſtitutū,& cauſā penitus ignorarēt,ne Rex Catholicus ſacramētis fidei fraudaretur,
ſtatim confeſſionis,& pœnitentiç antidotum obtulerunt,& Rex glorioſus deuote ſu
ſcepit,& religionis habitum poſtulauit,& ad monaſterium conuolauit in villa,quæ
Pannis plica dicitur, & ibi creditur tumulatus,& vixit in regno annis nouem, & in
monaſterio annis ſeptem.

De regno Eruigij,& Iuliano Pomerio.
Caput.XII.

HVIC ſuccedit Eruigius,eo quod eſſet Recēſuindi ſobrinus,ſed ty-
rannide non de iure. Reliquerat enim Recenſuindus filium paruu-
lum Theodophredum,cui regni ſucceſſio debebatur. Cœpit au- Theodophredus.
tem regnare Eruigius æra ſeptingenteſima viceſima tertia,& regna- Ciſilone.
uit annis. VII. Hic Ciſilonem filiam ſuam magno viro Egicæ Bam
bæ principis conſobrino dedit vxorem propter Recenſuindi filium
Theophredum,ne regni eius primordia impediret. Huius in tempore fames vali-
da Hiſpaniam pro parte depopulauit. Hic anno regni ſui primo procurauit fieri
concilium duodecimū Toletanum quinto idus Maij,in quo fuerunt triginta quinque
Epiſcopi cum inexſtimabili clero,& Chriſtianorum collegio laicorum,& hoc conci- Concilium.xij.
lium fuit ſub Iuliano vrbis Regiæ primate,& ſubſcripſerunt Iulianus Hiſpalenſis,
Luiba Braccharenſis,Stephanus Emeritēſis,& ſuffraganei,& vicarij Abſentium prę
latorum. Anno quarto flauij Eruigij principis fuit celebratum tertium decimū con Concilium.xiij.
cilium Toletanū ſub eodem Iuliano primate,& interfuerunt Epiſcopi numero qua-
draginta octo,Luiba Braccharenſis,Stephanus Emeritenſis,Spandus abbas agens vi
cem Tarraconenſis,Pacatus abbas agens vicem Sumphredi Narbonenſis,& alij Epi
ſcopi Hiſpaniæ, & Galliæ cum vicarijs abſentium vices agentibus. Quartum Concilium.xiiij
decimum concilium Toletanum fuit anno quinto Flauij Eruigij ſub Iuliano vrbis
Regiæ primate,ſubſcribentibus Vitaliano Cypriani Tarraconenſis Metropolitani
vicario.& Ioanne abbate Sumphredi Narbonenſis archiepiſcopi vicem agēte,& Ma
ximo abbate vicario Stephani Metropolitani Emeritenſis,Reciſindo vicario Luibæ
Archiepiſcopi Braccharenſis Gaudentio vicario Floriſindi Archieſpicopi Hiſpalen-
ſis,& ſubſcripſerunt ſedecim Epiſcopi,& alij vicarij abſentium prælatorum. Et fuit
celebratum hoc concilium die dominico duodecimo Kl. Decembris. In cuius tempo
re iam Iulianus Epiſcopus dictus Pomerius ex traduce Iudæorum, vt flores roſarū
de inter vepres ſpinarū productus omnibus mundi partibus in doctrina Chriſti ma-
net præclarus,qui & iam a parentibus Chriſtianis progenitus ſplēdide in omni pru-

dentia Toleti manebat edoctus, vbi & poſt modum epiſcopatu extitit decoratus.

De regno AEgicę. Caput. XIII.

AEGICA gener, & ſucceſſor Eruigij poſt mortē eius ad regni Gothorum aſſumitur principatum æra ſeptingenteſima trigeſima, &
æra dcc. xxx. regnauit annis decem, & cum filio annis tribus ſed iſti tres anni patri non filio cōputantur & ita in vniuerſo regnauit annis tredecim,
& dū regnū accepit, filiā Eruigię cōiuratione Bambæ abiecit, Hic
Gothos morte fuit & odio perſecutus. Huius tempore inguina-
Narbo. lis plagæ neceſſitas inualuit in prouincia Narbonenſi, occaſione cuius ad Narbonenſem cathedram Epiſcopi pertinentes a Toletano concilio excuſantur, ita tamen quod
eiuſdem ſacri concilij inſtituta in ſingulis cathedralibus eccleſijs nuncientur, & admittantur, & ſiquis Epiſcoporum hoc non fecerit, & anathemate feriatur, & quinta bonorum parte mulctetur. Anno regni eius primo quintum decimum concilium cele-
xv. concilium. bratur Toleti in eccleſia prætorienſi ſanctorum Apoſtolorum Petri, & Pauli omnibus Hiſpaniæ, & Galliæ Epiſcopis aggregatis beatæ memoriæ Iuliano clareſcente
ſub ſexagenario numero Epiſcoporum, & multiplici Chriſtianorum collegio in circuitu aſſiſtente. In quo pro diuerſis cauſis, & pro abſolutione iuramenti, quod prę
fato principi Eruigio noxaliter fecerat, expoſcit ſynodum, vt ſolueretur a iuramento.

Eius in tempore liber de tribus ſubſtantijs, quem dudum Romam miſerat, primas ſanctiſſimus Iulianus, & minus caute tractando Benedictus Papa Romanus indixerat reprobandum ob id, quod voluntas genuit voluntatem. Sed ſanctus Iulianus veridicis teſtimonijs in hoc concilio ad exactionem præfati principis per oracula eorum, quæ Romam tranſmiſerat, verum eſſe firmauit, & apologeticum fecit, & Romam miſit per ſuos legatos presbyterum, diaconem, & ſubdiaconem viros eruditiſſimos, & in omnibus Dei ſeruos, & in diuinis ſcripturis imbutos, cum verſibus etiam adclamatorijs, ſecundum quod & olim tranſmiſerat de laude Romani Imperatoris.

Quod Roma digne & pie recipiens cunctis legendum indixit, atq; Imperator adclamando, laus tua Deus in fines terræ lectum ſępius notum fecit, qui & reſcriptum domino Iuliano per ſuprafatos legatos cum gratiarū actione, & cum honore remiſit, & omnia, quæcumq; ſcripſit, iuſta, & pia eſſe deprompſit, & fuit hoc quintum deci
xv. concilium. mum concilium Toletanum celebratū anno primo Regis Aegicę quinto idus Maij
ſub Iuliano vrbis Regiæ primate, & ſubſcripſerunt Sumphredus Narbonenſis, Floreſindus Hiſpalenſis, Fauſtinus Braccharenſis, Maximus Emeritēſis, Metropolitani,
& Siſuldus vicarius Cypriani Tarraconenſis, & alij vicarij Epiſcoporum, qui non venerant cauſa legitima impediti, & fuerunt præter vicarios ſexaginta vnus. Anno
xvi. concilium. ſexto Flauij Aegicę nonis Maij fuit celebratum ſextum decimum concilium Toletanum ſub Fœlice vrbis Regiæ primate, & ſubſcripſerunt Fauſtinus Hiſpalenſis Maximus Emeritenſis, Vera Tarraconenſis, Fœlix Braccharenſis, Metropolitani, & alij
Epiſcopi ſuffraganei, & vicarij abſentium vices agentes. Anno ſeptimo Flauij Aegicæ Regis quinto idus Nouembris fuit celebratum ſeptimum decimum concilium
xvii. concilium. Toletanum in eccleſia ſanctę Leocadiæ, vbi ſanctum eius corpus requieſcit in ſuburbio Toletano ſub Fœlice vrbis Regiæ primate qui grauitatis, & prudētię excellentia nimia præpollebat. & ſubſcripſerunt Fauſtinus Hiſpalenſis, Maximus Emeritenſis,
Vera Tarraconenſis, Fœlix Braccharenſis, Metropolitani, pręter abſentes, qui pro

ſe vicarios deſtinarunt. In quo concilio idem Rex præſentialiter adfuit, & coram omnibus humi proſtratus ſe eorum orationibus commendauit, & tomum, quam manu tenebat primati, & concilio offerens ſuper ijs, quæ ibi continebantur, ſibi ſatisfieri poſtulauit, & hæc omnia in libro canonum pleniſſime declarantur.

De morte Aegicę, & regno Vitizę. Caput. XIIII.

HIC Flauius Aegica tribus annis ante mortem Vitizam filium ſuum, quem ex Ciſilone ſuſceperat, præfecit Galleciæ, quæ olim regnum fuerat Sueuorum, & præcepit, vt in Tuda, quæ eſt vna de amœnioribus Galleciæ ciuitatibus reſideret, & illuc etiam Flauuius Aegica Faſilam ducem patrem Pelagij, licet inuitum, exilio relegarat. Quem Faſilam Vitiza occaſione vxoris fuſte in capite vulnerauit, ex quo vulnere mortu⁹ fuit iuxta Vrbicum, & ibi ſepultus in villa, quæ Duodecim manus ab alijs Palatium appellatur. Poſt hęc Flauius Aegica propria morte Toleti moritur, & ibidē honorifice ſepelitur. Cui ſucceſſit filius eius Vitiza, æra ſeptingenteſima quadrageſima, & regnauit annis nouem, qui patri ſuccedens in ſolio, quamquam petulcus, clęmentiſſimus tā men fuit, & non ſolum, quos pater exilio condemnauerat, verum etiam quaſi clientulos, vt reſtitueret, laborauit. Nam quod pater impoſuerat graue iugum, ipſe modice releuabat. Quos & pater patrio ſolo abdicauerat, ipſe reſtituens fœlici ſtatui redonabat, & poſtremo conuocatis omnibus cautiones inſtrumentorum, quas pater in dolo confecerat, ipſe in conſpectu omnium digno incendio concremauit, & non ſolum liberos reddidit ab inſolubili vinculo cautionum, verum etiam omnia reſtituit, quæ Aegica infiſcarat, & expulſos officio reſtituit palatino. Hic in eccleſia ſancti Petri, quæ eſt extra Toletum cum Epiſcopis, & magnatibus ſuper ordinatione regni concilium celebrauit, quod tamen in corpore canonum non habetur. Cumq; Vitiza circa initium optime inchoaſſet, cœpit poſtmodum flagitioſius ſe habere, & Pelagium filium Faſilę ducis Cantabriæ, qui poſtea contra Sarracenos cum Aſturibus rebellauit, ob cauſam patris, quam prædiximus, ab vrbe regia coegit expulſum, & cum antea petulanter ageret in occulto, iam nunc luxus impudiciciam publicat in aperto, & laxatis habenis nulli vitio ſe ſubtraxit, & vtinam ſolus in ſuis ſordibus perijſſet, ne nobilitatem Gothorum cleri, & populi ſuis immundicijs infeciſſet. Ad tantæ enim perditionis & diſſolutionis peruenit cumulū, vt plures vxores & concubinas ad ſatietatem libidinis inſimul detineret, & exemplo ſimili viros illuſtres, & potiores Gothorum ad ſimilia facinora inducebat, quorum exemplo in minoribus populi peccata ſimilia inundabant. Per idem tempus Gundericus Toletanæ Sedis primas ſanctimoniæ dono illuſtris habetur, & in multis mirabilibus clarior celebratur. Huic ſucceſſit Sinderedus Epiſcopus vrbis Regiæ primas, vir ſanctimonię ſtudio clarus, & durauit vſque ad tempora Roderici, & ſub iſto fuit perdita ciuitas Toletana. Hic viros longeuos, & honorabiles, quos in eccleſia Toletana repererat, poſt mortem ſancti Fœlicis & Gunderici deceſſorum ſuorū zelo ſanctitatis, licet non ſecūdum ſcientiam, cœpit grauiter infeſtare, & hoc ad inſtictum Vitizę, qui propter ſui nequitiam eorum iuſtitiam timeſcebat.

Galleciæ.
Sueui.
Vrbicum
Duodecim manus palatium
æra. dcc. xl. dccij.

De facinoribus, & fraudibus Vitizæ.

Caput. XV.

VERVM quia iſta ſibi in facie reſiſtebant, propter vexationem pontificis ad Romanum Pontificem appellabant, Vitiza facinoroſus timens ne ſuis criminibus obuiarent, et populum ab eius obedientia reuocarent, dedit licentiam, immo præceptum, omnibus clericis, vt vxores, et concubinas vnam, et plures haberent publice iuxta libitum voluptatis. Et ne Romanis conſtitutionibus, quæ talia prohibent, in aliquo obedirent, & ſic per eos populos retineret. Tanta igitur temporibus facinorum alluuio inundauit, vt fere Gothorum ſtrenuitas, quæ conſueuerat regnis, & gentibus imperare, in viciorū altitudine iam ſubmerſa omnibus abominationibus ſubiaceret. Itaque Gothorum, Hiſpanorumque regnum diffuſum magnitudine dominabatur a mari vſque ad mare, & a Tingi ciuitate Aphri-

Tingi. Rhodanus.

cæ, vſque ad Rodanum ſuæ ſceptra propaginis dilatauit, excelſum nobilitate, largum abundantia, deuotum religione, pacificum vnione, clarum conciliorum eloquentia, Epiſcoporum frequentia, religioſorum reuerentia, ſanctorum pontificum Leandri, Iſidori, Helladij, Eugenij, Ildefonſi, Iuliani, Fulgētij, Martini Dumienſis, Idalij Bar-

Dumienſis.

cinonēſis, Talonis Cæſarauguſtani clara doctrina, & Zazei Cordubeñ. profunda philoſophia. Sed quoniā humani generis inimicus, humano generi non deſinit inuidere, ſeminauit in poteſtate ſuperbiam, in religione acidiam, in pace diſcordiam, in abundantia luxuriam, in ſolertia ignauiam, adeo vt ſic vt populus, ſic & ſacerdos, ſic vt impij, ſic & princeps, qui cum pro ſuis iniquitatibus timeret expelli muros præcepit dirui ciuitatum præter paucas, quarum muros deſtruere formidauit, & arma ferrea in vomeres commutari, vt quaſi omnibus conniuens illicita, videretur quietem, & pacem, & licita procurare. Ipſe tamen doloſe agebat, ne poſſent ſibi reſiſtere qui volebant eius ſceleribus obuiare. Alluuione ergo voluptatum in tota Hiſpania inundante Vitiza principe maieſtatis oculos prouocante, repletã eſt terra iniquitate. Omnis quippe caro corruperat viam ſuam, & qui optimus, quaſi paliurus, & qui rectus, quaſi ſpina de ſepe.

De cauſis diſſenſionis, propter quãs fuit deſtructio Hiſpaniæ ſubſecuta.

Caput. XVI.

SED quia dominus voluit Gothorum gloriam incuruare, Sathan immiſit in pacem, quam ſimulauerat Vitiza. Cum enim Theodofredus filius Recenſuindi, qui in ętate paruula a patre fuerat derelictus, & in iuuenili ętate placidus, elegantis formę, & indolis gratioſæ ab omnibus amaretur, timens Aegica pater Viticæ ne iuuenis tanti generis, & tantæ ſpei ad regni faſtigium aſpiraret, a proprijs finibus Cordubam exi-

Corduba

lio relegauit. Cumq; ſibi manſio Cordubæ placuiſſet, ibi palacium miræ fortitudinis fabricauit, quod & filius eius ætatis robore adoleſcens, & dilatauit, & obfirmauit, qui aliquandiu ibi moratus duxit vxorem de regali genere nomine Ricilonem, ex qua ſuſcepit filium Rodericum.

Cum autem Vitiza regni gubernacula poſt patrem ſuum Aegicam ſuſcepiſſet, æmulatione, qua pater, cœpit perſequi Theudofredum, donec captum vtroq; lumine fecit

ne fecit

ne fecit orbum. Pelagium etiam, cuius patrem apud Tudam fuſte peremerat, volebat pœna ſimili condemnare, ſed ad Cantabriam fugiens euaſit furiam perſequentis, quia volebat Dominus liberationis aſylum in Hiſpaniis conſeruare. Vitiza autem ſacrorum Canonum inimicus Oppæ fratri ſuo Archiepiſcopo Hiſpalenſi contradidit eccleſiam Toletanam, eiuſdem eccleſiæ inuente Pontifice Sinderido, vt ſicut ipſe carnali, ita & frater ſpirituali adulterio fœdaretur, & vt iniquitatem iniquitati adiiceret, violatis priuilegiis eccleſiarum reuocauit Iudæos, & maioris immunitatis, quam eccleſias priuilegiis honorauit. Sed quia iuſto iudicio Dei agitur, vt actores ſcelerum pœnas ſubeant vltionis, de manu Domini duplicia ſuſceperunt, qui pro ſimplicibus ſatisfacere noluerunt. Igitur Rodericus filius Theudofredi, quem Vitiza, vt patrem priuare oculis viſus fuit, fauore Romani ſenatus, qui eum ob Recinſuindi gratiam diligebat, contra Vitizam decreuit publice rebellare, qui viribus præeminens cepit eum, & quod patri ſuo fecerat, fecit ei, & regno expulſum, ſibi regnum electione Gothorum, & ſenatus auxilio vindicauit. Vitiza itaque plenus abominationibus, vacuus regno, orbus oculis, propria morte Cordubæ, quo Theudofredum relegauerat exul, & Exrex vitam finiuit. æra. DCC. LI. Cumque duos filios reliquiſſet, Siſebutum & Ebam, neuter succeſſit in regno, eo quod eſſent propter patris inſolentias omnibus odioſi,

Tudæ

æra.dcc.li. dcc.ix.

De regno Regis Roderici. Caput. XVII.

HORTANTE autem & adiuuante ſenatu, & adhuc Vitiza viuente cœpit conregnare Rodericus vltimus Rex Gothorum. Anno Vlit quarto, Arabum vero. XC. primo. æra. DCC. XLV. IX. Anno ſeptimo Vitizæ, & tantum tribus annis regnauit. Vno per ſe, duobus etiam cũ Vitiza. Erat autẽ Rodericus durus in bellis, & ad negotia expeditus, ſed in moribus non diſſimilis Vitizæ: nam & circa initium regni ſui Vitizæ filios Siſibutum, & Ebam probris, & iniuriis laceſſitos a patria propulſauit, qui relicta patria ad Recilam Comitem Tingitaniæ ob patris amiciciam transfretarunt. Erat autem tunc temporis Toleti palatiũ a multorũ Regũ tẽporibus ſemper clauſũ, & ſeris pluribus obſeratũ, hoc fecit Rex Rodericus contra voluntatem omnium aperiri, vt ſciret quid interius haberetur, putabat enim theſauros maximos inuenire, ſed cum aperuit, præter vnam arcam repoſitam nil inuenit, qua aperta reperiit quendam pannum, in quo Latinis literis erat ſcriptum: Quod cum contingeret ſeras frangi, arcam, atque palatium aperiri, & videri, quæ inibi habebantur, gentes eius effigiei, quæ in eo panno erant depictæ Hiſpanias inuaderent, & ſuo dominio ſubiugarent, quod Rex videns doluit aperuiſſe, &, vt erat prius, fecit arcam, & palatium inſerari. Erant autem in panno depictæ facies, vt vultus, diſpoſitio, & habitus Arabum adhuc monſtrat, qui ſua capita tegunt vittis, ſedentes in equis, habentes veſtes diuerſis coloribus variegatas, tenentes gladios, & balliſtas, & vexilla in altum tenſa, qua pictura Rex, & proceres timuerunt.

æra.dcc. xlix. dcc. xi.

Toletum

De violentia facta filiæ Comitis Iuliani, & coniuratione cum Arabibus.

Caput. XVIII.

MOS erat tunc temporis apud Gothos, vt Domicelli, & Domi-
cellæ magnatum filij, in Regali curia nutrirentur. Inter cæteras
Domicellas filia Comitis Iuliani præſtantior habebatur. Erat au-
tem Iulianus vir nobilis de nobili Gothorum Proſapia ortus, illu-
ſtris in officio Palatino, in armis exercitatus. Comes Spathariorũ,
Conſocra familiaris, & conſanguineus Vitizæ, & in oppido, quod Conſocra
dicitur, & in maritimis diuerſarum poſſeſſionum titulis abundabat, contigit autem
vt idem Iulianus legationis cauſa a Rege Roderico in Aphricam mitteretur, qua le-
gatione pendente, Rex Rodericus filiam eius, de qua diximus, violenter oppreſſit.
Hæc erat Regi promiſſa, ſponſaliter non traducta, alij dicunt vxori Comitis vim
feciſſe, ſed vtrum libet fuerit Galliæ Gothicæ, & Hiſpaniæ exitialis excidij cauſa fuit.

Verum peracta legatione rediens Iulianus, vt ſtuprum comperit vxore, vel filia
reuelante, dolorem continuit alacritate exterius procurata, & legatione expoſita re-
ceſſit indignans, & tempore hyemali nauigio iuit Septam, vbi vxorem cum rebus
Septa. domeſticis collocauit, & habito verbo cum Arabibus in Hiſpaniam eſt reuerſus, &
ægrotantis matris deſiderium ſimulans a Rege filiam impetrauit infirmæ matri ſola-
tio deſtinandam, quam receptam reſtituit matri ſuæ. Eo tempore Comes Iulia-
Inſula viridis. nus Inſulam viridem, quæ nunc Arabice Gelzirat alhadra dicitur, detinebat: ex
Gelzirat. qua Barbaris Aphricanis damna plurima inferebat. Vnde & ab eis plurimum ti-
alhadra. mebatur. Erat autem tunc temporis in Aphrica Princeps quidam, qui Muza pro-
prio nomine dicebatur. Et erat Abulit a Miramomenino præſes Aphricæ con-
Muza. ſtitutus: huic fuit Iulianus Comes factioſo colloquio fœderatus promittens ei ſi ſi-
bi crederet, Hiſpaniam ſe daturum. Muza autem cognomento Abenozair au-
diens Comitem Iulianum gaudio eſt gauiſus eo, quod ſtrenuitatis eius magnalia ex-
pertus fuerat in periculis gentis ſuæ, & continuo verbum huiuſmodi Abulit Ami
ramomenino Arabum nunciauit, qui inhibuit ei, ne in Hiſpaniam cisfretaret, time-
bat enim poſſe in periculum redundare, ſed paucos mitteret, per quos poſſet pro-
Tarif. miſſum Comitis aperiri. Muza autem miſit cum Comite Iuliano quendam Ta-
rif nomine, & cognomine Abienzarcha cum. C. militibus, &. CCCC. peditibus
Aphricanis, & hi in quatuor nauibus tranſierunt, Anno Arabum. XC. primo,
æra. dccl. æra. DCC. L. in menſe, qui dicitur Ramadan. Et iſte fuit primus aduentus Ara-
dcciij. bum citra mare, & applicuerunt ad inſulam citra mare, quæ ab eius nomine dici-
tur Gelzirat harif, & ibi ſubſiſtit donec ad ſe cognati, & complices ex Hiſpania ad-
Gelzirat. uenerunt, & primos inſultus fecit in Gelzirat haladra, & inde abſtulit magnam prę-
haref. dam, & alia loca maritima deuaſtauit, & Hiſpania miſera, quæ a tempore Leoui-
Gelzira. gildi Principis fere per. C. XL. annos in pace ſubſtiterat, iam nunc incipit in no-
uatis antiquæ miſeriæ cladibus laniari, cædibuſque in Luſitania, & Bætica pro
parte peractis. Iulianus cum Arabibus, quos adduxerat ad Muzam, redijt fa-
ſtuoſus. His diebus Sinderedus, de quo diximus, vrbis regiæ Præſul, & Primas ad-
uentum Arabum expaueſcens, & Vitizæ inſolentijs fatigatus, Romanæ patriæ ſe-
ſe dedit, oues deſerens, vt mercenarius, non vt paſtor. Viri autem longæui, de qui-
bus diximus Vrbanum virum ſanctimoniæ in Epiſcopum elegerunt intruſione
Vrbanus. Oppę, qui iam nil poterat non obſtante.

De ſecundo introitu Arabum in Hiſpaniam. Caput. XIX.

POST hęc Muza vocatus Abulit a Miramomenino iuit in Friquiam. relicto in patrię principatu Taric Abentiet, qui erat ſtrabo, cui iniunxit, vt Iuliano comiti auxilia largiretur, & amiciciã conſeruaret. Tunc autem dedit Comiti Iuliano. XII. millia bellatorum, quos ſeparatim duxit in Hiſpaniam in nauibus mercatorum, ne cauſa tranſitus perciperetur, & conuenerunt ad montem, qui ab illo Mauro Gebel Taric adhuc hodie nuncupatur. Arabicę autem Gebel mons interpretatur, Menſe Regeb. Anno regni Arabum. XC. ſecundo. ęra. DCC. LI. quæ cum ad Regis Roderici noticiam perueniſſet, miſit contra eos ſobrinum ſuum nomine Enneconem, qui cum eis ſępius dimicans, ſępius fuit victus, & ad vltimum interfectus. Vnde & Arabes ſumptis animis, audaciam aſſumpſerunt. Iuliano Comite eos per Bęticam, & Luſitaniam deducente. Gothorum enim exercitus prima vaſtatione perculſus, & longa pace armorum vſibus deſuetus antiqua magnalia ignorabat, & facti deſides, & imbelles, ignari certaminis ſunt inuenti, & obicibus terga vertentes, ad mortem citius, quam ad fugæ ſubſidia peruenerunt.

Gebel mons vñ dedicatur æra.dcclij.

Taric autem cum Iuliano Comite ad Muzam in Aphricam eſt reuerſus, & Iuliani fidelitas ex his factis apud Arabes fuit mirabiliter approbata. Vnde & Muza Taric, & Comiti ampliorem exercitum ſociauit, & retinuit Ratilam Comitem Tingitanum, terrebant enim eum doli Comitis laqueoſi, ſi forte cum alijs mitteretur, qui cum in Hiſpaniam applicaſſent in Bætica, & Luſitania cœperunt direptiones, & excidia exercere. Rex autem Rodericus audita ſtrage ſuorum, & prouinciæ vaſtatione, Gothis omnibus congregatis, aduentui Arabum ſe obiecit, & ad incurſum eorum ſtrenue properauit. Cumq; veniſſent ad fluuium, qui Guadalete dicitur prope Aſſidonam, quæ nunc Xerez dicitur, ex alia parte ſedit exercitus Africanus. Rex autem Rodericus cum corona aurea, & veſtibus deauratis, a duobus mulis in lecto Eburneo ferebatur, vt Gothorum Regum dignitas exigebat, & per octo dies continuos a Dominica in Dominicam dimicarunt, ita quod de Taric exercitu fere decem & ſex milia ceciderunt. Sed Iuliano Comite, & Gothis, qui ſecum aderant dure inſtantibus, franguntur acies Chriſtianæ, qui longa pace & abundantia deſides, imbelles, & ignaui certaminis ſunt inuenti, & obicibus terga dantes, die Dominica, quinto Idus menſis Xauel. Anno Arabum. XC. tertio æra. DCC. LII. Rex Rodericus, & Chriſtianus exercitus vincitur, & fuga inutili perierunt. Duo autem filij Vitizæ, qui cum Iuliano Comite conſpirauerant, Regi Roderico in hoc prælio aſtiterunt, & alter a ſiniſtris, alter a dextris collaterales acies gubernabant, & dicitur in præcedente nocte, cum Taric conſilium habuiſſe, vt ipſi a bello ceſſantibus, Gothorum exercitus de facili vinceretur, & Rex Rodericus cum eſſet magnanimus, antequam fugeret, permitteret ſe occidi, & eo mortuo poſſet eis regnũ perditũ prouenire, non enim credebant, quod poſſent, vel vellent Arabes patriã retinere, vnde & in cõflictu armis depoſitis, quãtotius effugerunt, & hoc ipſum Taric promiſerat, quod reſtitueret eis omnia, quæ fuerant patris ſui. In exercitu Chriſtiano fuiſſe conſtat plus quam centũ millia armatorũ, ſed erat populus duorum annorũ peſte, & inedia imbecillis. Et quia diuina gratia protectionis manum elongauerat ab

Muza.

Aſſidona.

æra.dcc. lij.dcc.xiij

Hiſpanis gens illa vitrix, gens illa nobilis, gens Gothorum, cui ſe dederant Aſia, & Europa, & eius fugacibus. Vandalis orbis ceſſerat Aphricanus, triumphis Arabicis incuruatur. Conſerto prælio cum Arabibus, Rex Rodericus fortiter inſiſtebat, ſed iners manus ſtrenuitatis Gothicæ recuruata, quæ multorum ſanguine conſueuerat gloriari, hoſtes ſuo cogitur ſatiare.

Iulianus.

Iulianus autem animabat Gothos, qui ſecum aderant, necnon & Arabes, vt bellum acrius reſtaurarent. Cumque bellum ex vtraque parte inſtantius efferueret, alternis cædibus plurimi occidere. Iam iamque Gothorum aciebus fere vndique conſternatis, Rex Rodericus interdum fuga, interdum occurſibus nitebatur, ſed aliquandiu bello protracto, gens Gothorum in parte cæditur, in parte fugæ præſidio liberatur, & dum hoc agitur, quid de Rege Roderico acciderit ignoratur, tamen corona, veſtes, & inſignia, & calciamenta auro, & lapidibus adornata, & equus, qui Orelia dicebatur in loco tremulo iuxta fluuium ſine corpore ſunt inuenta.

Rex Rodericus euanuit.

Quid autem de corpore fuerit factum penitus ignoratur, niſi quod modernis temporibus apud Viſium ciuitatem Portugalliæ, inſcriptus tumulus inuenitur. Hic iacet Rodericus vltimus Rex Gothorum.

Maledictus furor impius Iuliani, quia pertinax, & indignatio, quia dura, Veſanus furia animoſus indignatione, impetuoſus furore, oblitus fidelitatis, immemor religionis, contemptor diuinitatis, crudelis in ſe, homicida in Dominum, hoſtis in domeſticos, vaſtator in patriam, reus in omnes, memoria eius in omni ore amareſcet, & nomen eius in æternum putreſcet,

De deſtructione Gothorum, & commendatione Hiſpaniæ.

Caput. XX.

æra. dcc. lij.

PRO dolor hic finitur gloria Gothicæ maieſtatis æra. DCC. Lij. & quæ pluribus bellis regna plurima incuruauit, vno bello vexilla ſuę gloriæ inclinauit, qui Scythiam, Pontum, Aſiam, Macedoniam, Gręciam, & Illyricum varijs cædibus vaſtauerunt, & eorum mulieres. Orientalem plagam prælijs ſubiecerunt. & Cyrum magnum Dominum Babyloniæ, Aſyrię, & Mediæ, Syrię, & Hircanię victum & captum in vtre ſanguinis extinxerunt, & cui victa Roma prouinciarum Domina flexit genu, cui Imperator Valens ceſſit incendio, cui ille eximius Atila Rex Hunnorum Catalonico bello recognouit Imperium, cui Alani fugitiuo prælio Pannoniam dimiſerunt, cui Vandali ceſſerunt Gallias fugitiui, quorum bella minacibus, tonitruis toti mundo a ſæculis intonarunt, Machometi nuper orta rebellio vno bello inaudito exidio conſummauit, vt diſcant omnes, ne diues in diuitijs, ne potens in potentijs, ne fortis in fortitudine, ne ſublimis in gloria glorietur.

Valens.

Hunin.
Alani.
Vandali.

Qui gloriatur autem in Domino glorietur, quoniam ipſe vulnerat, & medetur: ipſe percutit, ipſe ſanat. Cum enim ſit Domini omnis terra, omnis populus, omnis natio, omnis lingua, omnia curſu inſtabili uariantur, creatore omnium ſemper & in omnibus, ſtabili ac permanēte, qui mundi partes, & climatum ſingula donis diſſimilibus adornauit, inter quas Hiſpaniam in Occidentis finibus conſtitutam omniū deſiderabilium copia vbertauit, hanc, vt diximus, peragratis ferme omni

bus, & obtentis Aſiæ, & Europæ prouincijs, & experti bella, & certamina. & quibus inſederant, varias manſiones attendentes in locorum commoda, ipſam omnibus prætulerunt, eo quod inter omnes mundi prouincias ſpecialibus vbertatis titulis redundabat, quæ Pyrenæis montibus a mari vſque ad mare protenſis Oceano circumducitur, & Turreno. Gallia, & Gothica, id eſt, Narbonenſis prouincia cum Rutheno, Alba & Viuario ciuitatibus, quæ Gothorum tempore ad Narbonenſem prouinciam pertinebant, & in Africa, & vna prouincia decem ciuitatum, quæ Tingitania dicebatur, ad Gothorum dominium pertinebant.

Gallia Gothica.
Rutenſ.
Alba.
Viuariū

Hiſpania quippe quaſi Paradiſus domini uere principalibus fluminibus irrigatur, ſcilicet Ibero, Doria, Tago, Ana, & Beti. montanis inter quælibet interiectis. Mediæq; valles ſui latitudine deſeruiunt vbertati, & humore fluminum fœcundantur, & pro magna parte riuis, & fontibus irrigantur, ſed & puteorum ſuffragia raro deſunt, fœcunda frugibus, amœna fructibus, delicioſa piſcibus, ſapida lacticinijs, clamoſa venationibus, guloſa armentis, & gregibus: ſuperba equis: commoda mulis: priuilegiata caſtris: curioſa vino, deſes pane: diues metallis: glorioſa ſericis: dulcis mellibus: copioſa oleo: læta croco: præcellens ingenio, audax in prælio: agilis exercitio: fidelis dominio: facilis ſtudio: pollens eloquio: fertilis in omnibus, nulla in fertilitate ſimilis: nulla municionibus comparabilis: paucæ magnitudine æquales: in libertate præcipua fidelitate precioſa: in audacia ſingularis. Sunt & alia flumina, quæ retentis nominibus capitalia nuncupantur, vt Minius, qui in parte Galleciæ oritur, & per eandem diſcurrens prouinciam in Oceanum deriuatur. Ab hoc & flumine prouincia illa Minea appellatur. Abaris, & Succaris, quæ oriuntur in territorio Segontinenſi Toletanæ prouinciæ in Rhenū retentis nominibus dilabuntur. Hoc ergo regnum tam nobile, tam ornatum patriæ gladio in ſe uerſo, quaſi in eo manus hoſtium non cœpiſſent, ſuccubuit vno impetu vix incœpto, & captæ fuerunt omnes Hiſpaniæ ciuitates, & manibus diripientium ſunt ſubuerſæ.

Minius
Minea.
Abaris.
Sucaris.

Deploratio Hiſpaniæ, & de cauſa excidij Gothorum.

Caput. XXI.

BELLO autem miſerabiliter conſummato, cum vix ſupereſſet, qui ad bellū ex alterutra partiū non veniſſet, omnibus in ſe cęſis, remanſit terra populis vacua, ſanguine plena, fletu madida, vlulatu clamoſa, aduenis hoſpita, ciuibus peregrina, nudata incolis, orbata filijs, confuſa Barbaris, infecta ſanguine, ſtupida vulnere, deſtituta munimine, & ſuorum ſolatio deſolata. Iam clades Herculis innouantur. iam Vandalorum, Alanorum, & Sueuorum obducta vulnera repuireſcunt, quæ olim Romanorum gladio ſauciata, Gothorum medicamine poſt curata, nunc ipſa fœtu cæditur, iam extincto, & oblita cantica in loquela labij, iam lingua loquitur peregrina. Viri exercitus in coccineis, & equorum igneæ ſunt habenæ, eorum facies vt nigredo, vultus gloria quaſi oleæ, & eorum oculi velut ignis, velocior pardis miles eius, & lupo crudelior veſpertino. Enimuero gens Aphrorum, quæ olim de viribus non præſumens dolis & diuitijs nitebatur, nunc ei cedit Gothorum ſtrenuitas in momento, quę citius cecidit, quam dici poſſit, & vix relinquitur, vt deploret, quod mortis inſtantia non reliquit, vt clamet tranſeuntibus iam non

viua. Attendite ſi eſt dolor ſimilis ſicut meus, vox eius percipitur, vt Phitonis, & eloquium eius muſitat, vt ex humo, ploratus & vlulatus lugubris vix auditur. Hiſpania ſuos filios plorat, & conſolari non potuit, quia non ſunt. facta eſt eius habitatio iam deſerta. eius gloria iam confuſa. iam eius filij gladio ceciderunt, & eius inclyti iam captiui, Principes eius in opprobrium habuerunt, & vix bellator in exterminiũ, qui erant liberi, mancipati ſunt ſeruituti. Qui conſueuerant in militia gloriari, coguntur cultro, & vomere incuruari. Qui veſcebantur voluptuoſe, nec vilibus ſatiantur, & qui nutriti ſunt in croceis, non tangibilia amplexantur, vt nec inundatio pluuiarum, nec alluuio tempeſtatum eis potuerunt adaquari, quæ Hiſpaniam non prætereunt tempeſtates, paruuli alliduntur, adoleſcentes cędibus inuoluuntur, iuuenes gladijs extinguntur. Viri prælijs proſternuntur. Senes excidio conſſumuntur, & quos ſenium, & decrepita fecerat honorandos, hos Afrorum crudelitas abijcit exstirpandos, mulieres ſeruantur ad ignominiam, & earum ſpecioſitas ad contumeliam. Qui robuſtus animo occubuit gladio, qui velox pedibus a ſagittarijs eſt confoſſus, pepercit gladius inimicis, & in domeſticos debacchatur, non erat, qui reſiſteret Gothis dimicantibus in ſeipſos. Quis dabit capiti meo aquas, & fontem oculis lachrymarum, vt plorem excidium Hiſpanorum, & miſeriam gentis Gothorum? Conticuit religioſa ſacerdotum. ceſſauit frequentia miniſtrorum. abſceſſit diligentia prælatornm. perijt doctrina fidei, & ſanctorum vnio. pater ſoluitur orthodoxorum. ſanctuaria deſtruuntur. eccleſiæ diruuntur. Et quæ laudabant in cymbalis, prouocant in blaſphemijs. lignum ſalutis a ſanctis eijcitur. non eſt, qui aſpiciat, vt ſaluetur, ſolemnia penitus ceſſauerunt, & eccleſiæ organa in blaphemiam tranſierunt. non eſt qui iubilet in eccleſijs, & ſubſannat confeſſio Machometi. defœdat abuſio ornamenta, & vaſa ſancta contaminant alieni. religionem deuorant inimici, & omnis habitatio deſolatur, cum occiditur habitator. ciuitates ignominijs conſumuntur, & quæq; viridia ſucciduntur. Adeo enim peſtis inualuit, quod in tota Hiſpania non remanſit ciuitas Cathedralis, quæ non fuerit aut incenſa, aut diruta. Arabes enim, qua vi non poterant ſubiugare, falſo fœdere deceperunt Oppa filio Aegicæ Hiſpalenſi Epiſcopo ſuadente, vt ſubiecti Arabibus viuerent ſub tributo, & ſi forte Dominus patriam viſitaret, fierent ſubuenientibus in ſuccurſum, & ſic fraudibus circumuenti reddiderunt oppida, & præſidia ciuitatum, & iſti dicti ſunt Mixti Arabes, eo quod mixti Arabibus conuiuebant, quorum hodie apud nos, nomen perſeuerat, & genus & tali fraude Arabes fere omnia occuparunt, & omnibus occupatis, rupto fœdere theſauros eccleſiarum, & diuitias incolarum pariter exhauſerunt. Niſi quod Epiſcopi poſtmodum cum reliquijs Aſturijs ſe dederunt. Quicquid illa Babylon magna inter regna ſæculi prima a Cyro & Dario ſubuerſa pertulit, niſi quod perpetuo exterminio ſolũ a beſtijs, & ſerpẽtibus habitatur, Quicquid domina prouinciarum Roma ab Alarico, & Athaulpho Gothorũ Regibus, & Giſerico Vandalorum Principe eſt perpeſſa, Quicquid Hieruſalem iuxta dominicã prophetiã lapide ſup lapidẽ non relicto ſuſtinuit diruta, & incenſa, Quicquid Carthago nobilis a Scipione Romano direptione, & incendio paſſa fuit, hoc miſera Hiſpania omnium cladium coniectis miſerijs eſt experta. nec eſt, qui adijciat miſereri. Sed quia Regis ad exemplum totus componitur orbis, peccata Vitizæ, & vltimi Roderici, & aliorum Regum, qui præceſſerant, quorum aliqui factione aliqui fratricidio, ſeu parricidio regni vſurpauerant poteſtatẽ, ſucceſſione legitima non ſeruata, incanduit ira Dei,

Eccleſiarum deſtructio.

Oppa. Aegica.

& Gothorum gloriam, quam hactenus ſuſtentarat, eiecit a facie maieſtatis, & quos ſu-
ſtinuit in hæreſi Arriana a tempore Valentis Imperatoris, vſq; ad tempora Recare-
di, ſicut ſuperius eſt deſcriptum, nunc Vitizæ abominationibus, & aliorum Regum
ſceleribus prouocatus non addidit vlterius tolerare. Nomina autem Regum hic
duximus exprimenda, qui factioſo gladio perierunt. Athaulphus apud Barchino- Barcino.
nam inter familiares fabulas a quodam ſuorum fuit proditionaliter interfectus. Sege
ricus fuit a ſuis ſimiliter interfectus, & Turiſmundus apud Tholoſam concilio fra- Tholoſa.
tris ſui a ſuo famulo interfectus, Theudoricus fuit a fratre ſuo ſimiliter interfectus, Al
māricus apud Narbonā in foro fuit a ſuo exercitu interfectus, & Theudis fuit interfe
ctus a quodam, qui ſe inſanum, vt Regem interficeret, ſimulauit, Theodiſclus apud
Hiſpalim, a quodam ſuorum fuit inter epulas iugulatus, Agila a ſuis eſt apud Emeri- Narbo. Hiſpalis.
tam interfectus, Leouigildus interfecit filium ſuum Hermeuigildum, eo quod nolebat
hereſi conſentire, & Luiba filius Recharedi a Viterico fuit proditionaliter interfectus,
Vitericus cōiuratione quorūdam fuit inter epulas interfectus, & Vitiza a Roderico
exoculatus, & Rodericus a Iuliano, vt credit̄, interfectus, Froila fratrē ſuum Vimara-
mim proprijs manibus interfecit, & ſui vindictam apud Canicas Froilam occidit.

Qualiter Taric vrbes, & oppida occupauit. Caput. XXI.

POST bellum autem infauſte patratum, Taric Chriſtianos fuit Taric. Aſtygis.
vſque in Ecijam ſecutus, & qui erant in ciuitate, & etiam qui extra,
fugerant, adhuc de multitudine confidentes ei improuide occurre-
runt, & bello infœliciter inchoato, infœlicius perierūt, & occiſis plu-
ribus, plures ad ciuitatis ambitum redierunt. Taric autem cum
ſuo exercitu reſedit iuxta fluuiū Ciloſontis, qui ex tunc dicitur fons
Tarici. Chriſtiani autem audientes quod gens aduenerat, quæ Gothorum gloriam
ſua multitudine ſuperarat, & licet falſo, quod humanis carnibus veſcebatur, tanta ſe
ignauia abiecerunt, vt nec reſiſtere cogitarent, & quia Toletum cunctas vrbes fortitu Toletum
dine præcellebat, curabant omnes inibi receptari, & aliæ ciuitates, & oppida remanſe
runt paucis defenſoribus habitata. Tunc Comes Iulianus Taric conſuluit, vt de ſuo
exercitu bellatoribus compartitis, per diuerſas partes Hiſpania vaſtaretur, & ipſe da-
ret de ſuis complicibus, qui ducatu, & auxilio Arabes adiuuarent. Tunc Taric di
uiſit exercitum, & miſit quendam, qui de Chriſtiano factus fuerat ſarracenus, qui dice-
bat̄ Arabice Mogeit airomi: & erat ſeruus Amiramamonini, & duxit ſecum. dcc. mi Mogeit.
lites, & Cordubam eſt profectus, vix enim inter Arabes pedes quiſpiam reperieba- Corduba.
tur: Nam ex equis Gothorum de pedeſtri ordine milites fuerant facti, & miſit alium Malaca.
exercitum contra Malacam, & Granatam. Ipſe autem cum maiori exercitu ve- Granata. Al enteſa
nit Menteſam prope Giennium, & ciuitatem funditus diſſipauit. Mogeit autem Corduba
cum Cordubæ veniſſet, in villa, quæ Secunda dicitur prope Cordubam, inſidias oc-
cultauit, & quidam de exercitu a quodam paſtore, quem ceperat, rumores Cordubæ
ſciſcitarunt, qui & retulit maiores Cordubę ad Toleti præſidium confugiſſe, & pręſe
ctum vrbis cum. cccc. militibus remanſiſſe, et vrbem circundatam muro forti, niſi
quod iuxta pontem erat muri ambitus interciſus. Mogeit autem cum ſuo exerci-
tu tranſiuit Bethim, et aëre & rore noctuo tenebroſo venit ad locum, per quē muri in-
terruptio viam dabat, vbi etiam erat ficulnea, cui, vt ſcalæ auxilio adhærētes ad locum

intercidij aſcenderunt, & vittis Mogeit vſi pro funibus ad muri ardua cōſcenderunt, & vigilibus interfectis ſeras, & ianuas infregerunt, & per pontis ianuam intrauerunt, quod cum vrbis dominus percepiſſet, in eccleſiæ præſidium, quod erat fortiſſimum, ſe recepit, ſed ibi eum tribus menſibus obſederunt, poſt quos idem dominus ciuitatis ad montana, quę imminent ciuitati, dimiſſis aliquibus in eccleſiæ munimento, abijt fugitiuus, quod cum ad Mogeit noticiam perueniſſet, poſt eum inſecutores continuo deſtinauit, infœlix autem fugitiui equi caſu præcipiti conquaſſato, deſperatis rebus, vt in proprio clipeo reſidebat, quem Mogeit ſuperueniēs cepit viuum, nec aliquis de ſe-
Mogeit. nioribus Hiſpanorum captus dicitur præter iſtum. Omnes enim alij deditione, aut fœdere ſe dederunt. Mogeit autem Cordubā rediens tandiu præſidium eccleſię impugnauit, donec captos capitibus mutilauit, & ex tunc dicta fuit eccleſia captiuorū.

Iudęos autem, qui inibi morabantur, cum ſuis Arabibus ad populationem, & cuſtodiam Cordubæ dimiſerunt. Dominum autem vrbis, quem ceperant, Vlit Amiramamonino Arabo præſentarunt,

De captione Malacæ, & Murtiæ, & Granatæ. Caput. XXIII.

EXERCITVS autem, qui Malacam iuerat, cepit eam, & Chri-
Malaca. ſtiani, qui inibi habitabant ad montium ardua confugerunt. Alius exercitus Granatam diutius impugnatam victoria ſimili occupauit, & Iudæis ibidem morantibus, & Arabibus ſtabiliuit. Deinde ad
Oreola. vrbem, quę tunc Oreola nunc Murtia dicitur properauit, & domi-
Murtia. nus Murtiæ egrediens contra eos infœliciter eſt aggreſſus, & in vrbis ambitu circunſeptus, cum eſſet prouidus, & diſcretus, fecit mulierū capita circuncidi, vt in muris afforis apparentes viri, eminus crederentur, & cannæ, quas manibus præferebant, lanceæ putarentur, ipſe autem ſe ſimulans nūcium ciuitatis exiuit ad obſeſſores, & blandiens domino eorundem ſecuritatis gratiam impetrauit, interpoſito fœdere treguarum Tunc paucos ex eis introduxit in ciuitatem, & cum vidiſſent hominum raritatem, de datis treguis doluerunt, nec tamen pro religione iuramenti
Toletum treguas violarunt, ſed paucis Arabibus ibi relictis, cæteri Toletum iuere, vbi Taric
Taric. tunc temporis conſiſtebat. Cum enim Toletum veniſſet, inuenit eam fere habitatoribus deſtitutam, plures enim ad Amayeram, alij ad aſturias, alij confugerant ad montana. Taric autem ex Arabibus, quos ſecum duxerat, & Iudæis, quos Toleti
Guadalfaiara. inuenerat, muniuit Toletum, exinde iuit Guadalſaiaram, & ad montem, qui dicitur
Gebeltaric. Gebelculeman, & impoſuit ei nomen Gebeltaric, inde venit ad ciuitatem Montiuici-
Gebelculema. nam, in qua inuenit menſam viridem ex lapide precioſo, & menſa, & pedes ex vno lapide erant, & erat immenſę latitudinis, & longitudinis, & impoſuit villæ nomē Me-
Medina talmeida dina talmeida, quod interpretatur ciuitas menſæ, exinde venit Amaiam olim Patri-
Ciuitas menſę ciam ciuitatem, ad quam propter fortitudinis prærogatiuam deiecta confugerat mul-
Amaia. titudo, ſed quia fame, & penuria fere laborabat tota Hiſpania, fame protinus fuit capta, & cepit ibi multa millia captiuorum, & theſauros, & donaria magnatum, exin-
Campi gothici. de campos Gothicos, & Aſturicam deuaſtauit, & in Aſturijs ciuitatem Gegionem, & alia loca plurima occupauit, & in locis idoneis præpoſitos ſtabiliuit, & Toletum
Aſturica poſt modum eſt reuerſus anno Arabum. XCIII. Muza autem filius Azair an-
Gegion. Muza. no prædicto menſe Ramadan audiens magnalia, quæ Taric princeps ſui exercitus

exercuerat in Hiſpanos, familiaris zeli ductus inuidia in Hiſpanias ciſfretauit, ducens Inſula vi
ſecum pluſquam. XII. millia bellatorum, & cum veniſſet ad inſulam viridem, quæ ridis.
Gelzirat alhadra iam Arabice dicebatur, incolæ ſuaſerunt, vt ea via, qua Taric intra- Gelzirat,
uerat, ipſe iret, quod noluit acceptare. Tunc auditores, qui dicuntur Adalides, & alij aladra.
Chriſtiani ſuaſerunt, vt per alia loca, & ciuitates, quæ a Taric non dũ fuerant acquiſi-
tę, ipſe procederet maiora præteritis patraturus, & ipſe gaudens eorum cõſilio appro
bato venit ad locum munitum, qui latine Ciuitas ſalua, ab Arabibus Medinatſido- Ciuitas
ria exinde fuit dicta, hęc eſt inter mare, & eam quę nunc Xerez, latine autem dicitur ſalua.
Aſſidona, & eam pugnæ violentia occupauit. Deinde venit Carmonam, & quia Medinæ
dictum fuerat ei, quod vix impugnatione aliqua poſſet capi, miſit comitem Iulianum ſitoda.
cum aliquibus Chriſtianis, vt fugam, quaſi victi a prælio ſimularẽt, & ſic a ciuibus re- Xerez.
ceptati, pro hoſpitalitatis officio, hoſpitam ciuitatem in manus Arabum prodiderunt. Aſſido-
noctu enim vigiles occiderunt, & per portam, quę Corroba dicitur, Arabes induxe- na.
runt. Deinde venit Hiſpalim, in qua Gothorum ſubſtiterat multitudo, quæ ante Carmo-
Gothorum aduentũ a Silinguis Vandalis vrbs regia habebatur, ſed Gothi ab ea mu na.
tauerunt curiam in Toletum. hanc Hiſpalim, cum Muza aliquando obſediſſet, Chri Hiſpalis.
ſtiani, qui iuerant ad villam, quæ Beia dicitur, aufugerunt. Ipſe autem captam Hi- Silingi.
ſpalim de Iudæis, & Arabibus populauit, & inde iuit Beiam, & eam diſpendio ſimili Vandalſ.
occupauit. Deinde iuit Emeritam, quæ multis, & antiquis ędificijs antiquæ digni- Beia.
tatis gloriam teſtabatur, & incolę de multitudine pręſumentes contra eum ad pręliũ Emerita.
exierunt, ſed ea die Muza non potuit pręualere. Videns autem quod vi non pote
rat obtinere, in Lapidicina vrbi proxima inſidias occultauit, & ſequenti die, vt heri fe
cerant, ciues ad pręlium proceſſerunt, ſed inter celatam, & acies intercepti ex ciuibus
plurimi occiderunt, & qui euadere potuerunt, ad vrbis ambitum confugerunt. Erat
enim muri firmitas miro opere fabricata. Chriſtiani autem corde puſillanimi deſpe
rantes ſequenti die colloquium petierunt. Cumq; permiſſi ad Muzę pręſentiam
acceſſiſſent, & viri caniciem attendentes, ad ſuos poſt colloquium redierunt, & expoſi
ta canicie obſeſſoris opinati ſunt ſenem breui tẽpore deſiturum, & ideo illa die a com
poſitionis colloquio deſtiterunt. Tunc Muza pręcepit murũ perfodi circunquaq;,
obſeſſi autem abintus exeuntes plures ex foſſoribus occiderũt. Die tertio iterum col-
loquium poſtulantes ad Muzę præſentiam redierunt, & quos pridie canos notaue
rant, tincturę opere coloris contrarij inuenerunt, & fatuitate attoniti miraculum repu
tarunt, & ad ſuos ilico redeuntes nunciarunt virum virtute pręditum, qui nunc iuue
nili, nunc ſenili pręſtantia iuxta beneplacitum mutabatur, & hoc miraculo conturba
ti vrbem protinus reddiderunt, interpoſito tamen pacto, vt ſaluis rebus recederent &
perſonis. Cepit itaq; villam anno Arabum. XCIIII. vltima die menſis Rama-
dan. Et dum hęc fierent Chriſtiani de Elepla, & Veia, & alijs partibus inſurgentes Elepla.
Hiſpalim adierunt, & vrbis præſidinm occupantes plures ex Arabibus, quos Muza Beia.
reliquerat occiderunt, cæteri, qui euadere potuerunt, ad Emeritam, quam Muza cepe-
rat, confugerunt. Tunc Muza filium ſuum Abdulaziz miſit Hiſpalim cum exer
citu copioſo, qui veniens vrbem, ilico occupauit, & Chriſtianos, qui cędem egerãt, in-
terfecit, Eleplam etiam occiſis incolis occupauit. Dum hęc agũtur, Pelagius in Aſtu
rijs rebellauit. Muza autem victorijs, & ſpolijs glorioſus iuit Toletum, vbi Taric Pelagius.
non minori gloria reſidebat, qui in occurſum Muza ad Talauerę confinia eſt egreſ- Talauera
ſus, & iuxta riuum, qui Teitar dicitur, ſimulato gaudio conuenerunt. Muza autem, Tietar.

qui Taric calumnias cogitabat, Taric redarguit indignanter, eo quod licet fœliciter mandatum præterierat in peractis, & Toletum pariter venientes de optentis, & acquiſitis, de diuitijs, & theſauris, de mēſa exquęſiuit exactiſſime rationem, & receptis menſa viridi, & pecunijs, quę Taric volūtarie reuelauit, veniētes ambo Cęſarauguſtam ipſam, & ciuitates alias, & plura oppida Carpetanię, & Celtiberię occuparunt.

Cæſarauſta. Carpetania. Celtiberia.

LIBER QVARTVS RERVM IN HISPANIA GESTARVM CHRONICON, de Pelagij Regis initio.

Caput Primum.

ET dum tot diſpendijs Hiſpaniam diſſecarent, Deus omnipotens in ira ſua miſericordiæ non oblitus Pelagium quaſi ſcintillam modicam in ſuo cōſpectu voluit conſeruare, hic Pelagius, vt eſt dictum, fugiens a facie Vitizæ, qui eum voluerat excæcare, licet ſpatharius eius fuiſſet, apud Cantabriam ſe recepit, ſed audiens ſuccubuiſſe exercitū Chriſtianum, & Arabes quæq; deſiderabilia inuaſiſſe, ſumpta ſecū ſorore propria, Aſturijs ſe donauit, vt ſaltim in Aſturiarum anguſtijs poſſet Chriſtiani nominis aliquam ſcintillam conſeruare.

Pelagius. Cātabria.

Sarraceni enim totam Hiſpaniam occupauerant gentis Gothicę fortitudine iam contrita, nec alicubi reſiſtente exceptis paucis reliquijs, quæ in montanis Aſturiarum, & Biſcagæ, Alauæ, Guipuſcuæ, Ruchoniæ, & Aragoniæ remanſerunt, quos ideo Dominus reſeruauit, ne lucerna ſanctorum in Hiſpanijs coram domino extingueretur. Præfecerunt itaq; Sarraceni in ſingulis regionibus præpoſitos, qui a pauperibus, vinitoribus, & agricolis Chriſtianis, quos ſub tributo permiſerant permanere, cēſus colligerēt, & tributa. Erat enim in regione Gegionis iā Sarracenis ſubdita, qui et in mōtanis aliqua loca occuparūt pręfect⁹ quidē Munuza nomine, Chriſtianus quidem, ſed Arabibus fœderatus, qui captus pulchritudine ſororis Pelagij, cum eo amicicias ſimulauit, & fingēs cauſam legationis Pelagium miſit Cordubam, quæ olim patricia, tunc erat Arabibus ſedes regni, eo miſſo Munuza procurante quodam liberto ſibi ſororem Pelagij copulauit, ſed poſtquam Pelagius redijt, facinus noluit tolerare, & reſumpta ſorore, licet diſſimulans, in Aſturijs ſe recepit non minus magnanimus, quam ſolicitus, liberationem patriæ adhuc ſperans. Munuza autem pro ablatione coniugis reputans ſe contemptum, Taric principi nunciauit iam manifeſte Pelagium rebellare, qui miſſis militibus pręcepit Munuzę, vt Pelagium caperet, & Cordubam deſtinaret. Cumq; milites ad Aſturias perueniſſent, voluerunt Pelagium dolo compoſito retinere, ſed conſilium per quendam amicum in vico, qui Vrete dicitur, Pelagio reuelato, quia non poterat armis reſiſtere, ad oppoſitam ripam Pioniæ fluminis equo inſidens pernatauit, & quia fluuius inundabat, Sarraceni perſequi ceſſauerunt, & ad vallem, quę Canicæ dicitur ſolus venit. Inuenienſq; plurimos, qui metu ad edicta Arabū properabant, ſpiritu fortitudinis, & ſpe in domino confortauit, quia & ſi propter peccata flagellat filio peſtilentes, in fine tamen non obliuiſcetur miſereri.

Aſturiæ. Biſcagia. Alaua. Guipuzcua. Rucona. Aragonia. Munuza. Vrete. Pionia. Vallis Canicæ.

Illi autem ſacra monita attendentes excuſſo metu facti magnanimi, & fideles ad
montem magnum, qui Auſeua dicitur, conſcenderũt, & per omnes Aſtures ſacra mo Auſeua.
nita perſuadens quaſi de graui ſomno puſillanimes excitauit, & de omnibus partibus
Aſturiarum ad eum tanquam ad Dei nunciũ concurrentes in tãta deſolatione ipſum
in principem elegerunt. Cœpitq; per loca deuia, & incerta cædes agere cõtra Mau-
ros, & quaſi Girouagus torũ totam victoriam perturbare, & ſuos ad perſecutionem
Arabum roborare. Exercitus autem, qui in capturam eius venerat, Cordubam eſt re
uerſus. Quod cum audiſſet Taric, qui Cordubæ reſidebat, Alchamam principem Alchamã
militiæ contra Pelagium deſtinauit, & Oppa Epiſcopum Hiſpalenſem filiũ Aegicæ,
vt Pelagium ad obediendum ſibi monitis ſuaderet.

De introitu Pelagij in caueam, & ſtrage Arabum, & captione Oppę &c.

Caput. II.

QVORVM aduentum cum Pelagius percepiſſet, in cauea qua-
dam, quæ eſt in latere montis Auſeuæ, de quo diximus, ſe recepit, eſt Auſeua
autem hæc cauea quaſi diuino artificio rupe inexpugnabili circun-
cluſa, & ab impugnatione ſecura. Et cum illa cauea vix ſit mille ho
minum receptiua, aſſumptis ſecũ, quos ſtrenuiores credidit, reliquos
diuinæ gratiæ commendauit, vt in tutis montium Dei miſericordiã,
& rei exitum expectaret. Ipſe autem in cauea cum iјs, qui ſecum aderant, Dei miſe-
ricordiam implorauit. Cumq; Alchaman, & Oppa Epiſcopus cum multitudine
fundibulariorum, & peditum ad Aſturias perueniſſent, & vaſtationes aliquas peregiſ
ſent, demum in circuitu caueæ fixis tentorijs recederunt. Oppa autem, qui multos
Chriſtianos ſuaſerat, tunc, vt fertur, mulo inſidens dicitur Pelagium taliter allocutus.

Quanta fuerit Gothorum gloria in Hiſpanijs ipſe noſti, & licet ſemper cõtra Ro Oppæ
manos, & gentes barbaras inuicta fuerit, nunc Dei iudicio victa plorat, quæ eſt ergo oratio
fiducia tua, vt clauſus in antro cũ viris pauculis nitaris reſiſtere contra Arabes, quos
totus exercitus gentis Gothicæ ſub vno Rege non potuit ſuſtinere? recole Gothorũ
regnum quanta doctrina, quanta potentia abundauit, & nunc vltimæ virtutis exina
nitone conſumptum ad nihilum eſt redactum. Conſule igitur vitæ tuæ, & eorum,
qui tecum pari miſeria conſumentur, & Taric inuicti principis te exhibe voluntati,
vt & honoribus redoneris, & cum iјs, qui tecum ſunt, vita, & operibus perfruaris.
Cui reſpondit Pelagius. Etſi ad tempus Deus percutiat filios peſtilentes, non tamen Pelagii re-
proijciet in ęternum. Noſti autem Epiſcope Oppa qualiter tu, & fratres tui, & pa- ſponſum
ter tuus Rex Vitiza veſtris ſceleribus cum Iuliano comite irã altiſſimi prouocaſtis,
propter quod excidium gentis Gothicæ ſuperuenit, & flet eccleſia penitus deſtituta fi
lios perditos, & extinctos, nec conſolari ſufficit, donec Dominus cõſoletur, ſed per id
modicũ, & momentaneum exterminij noſtri pondus adijciet eccleſia, vt reſurgat, &
ego ſperans in miſericordia Ieſu Chriſti hanc multitudinem, cum qua venis, nullate-
nus pertimeſco, habemus enim aduocatum apud patrẽ dominum Ieſum Chriſtum,
in quem credimus, & ſperamus. Tunc Oppa Epiſcopus de perſuaſione deſperans
exercitui dixiſſe ferunt. Inueni hominem obſtinatum, nil reſtat de cætero niſi pugna,

Tunc Alchaman præcepit fundibularijs, ſagittarijs, iacularijs oſtium ſpelũcę for
titer impugnare. Sed Dei manu pro ſuis concluſis miſericorditer dimicante lapi-

des, ſagittæ, & iacula in emiſſorum intentum vertebantur. Sicque tali iudicio ſer-
me. XX. millibus Arabum interfectis, cæteri quaſi vertigine turbabantur. Quod
Pelagius cum vidiſſet, laudans Dei potētiam, & ſpiritu fortitudinis roboratus cum
ſuis egreditur a ſpelunca, & Alchaman cum maxima multitudine Arabum interfe-
Auſeua. cit, prę ter eos, qui euerſis iaculis perierunt. Reliqui vero ad Auſeuę ardua fugien-
tes ab iis, quos Pelagius reliquerat, cędibus perierunt. Qui autem ab iis euaſerant,
Libana. Deua. in Libana ad ripam Deuę fluminis peruerūt, & ſuper quodam montis ſupercilio in-
cedentes eodem ſupercilio in fluuium corruente, & aggere opprimente in flumine
ſunt ſubmerſi, & Aegyptiorum ſubmerſio nouo miraculo pręſentatur. Oppa au-
tem a Pelagio captus manſit, ab aliquibus dicitur Oppa fuiſſe filius Vitizę, ab aliqui
bus frater Comitis Iuliani. Sed verius filius fuit Aegicæ, & frater Vitizæ, ſed v-
trumlibet iſtorum fuerit, certum eſt fuiſſe Archiepiſcopum Hiſpalenſem.

De translatione arcę, & reliquiarum, & ſacrorum librorum in Aſturias. Caput. III.

VRBANVS autem Sinderedi ſucceſſor, de quo ſuperius dixi-
mus, arcam reliquiarum, & ſcripta beati Ildefonſi, & Iuliani Pome-
rii, & veſtem ſacram, quam beata Virgo dederat Ildefonſo, cum iam
videret in Hiſpaniis deſtructionem eccleſię, & populi Chriſtiani, ad
Aſturias dicitur detuliſſe, & de loco in locum, vt perſecutio expoſce
bat, a fidelibus ferebatur. Poſtquam vero vrbs regia fuit non irru
ptione, ſed fœdere ab Arabibus occupata, quod tamen fœdus Sarraceni poſtea irru-
perūt. Clerus, & Chriſtiani eiecti cum aliis, qui in Hiſpaniis ſeruituti barbaricæ man
cipati elegerunt degere ſub tributo, permiſſi ſunt in lege, & eccleſiaſticis inſtitutis, &
habere pontifices, & euangelicos ſacerdotes, apud quos viguit officiū Iſidori, & Lean
dri, & viget hodie in, vi. parrochiis Toletanis. Eo & tēpore, quo Vrbanus in vrbe re
Ouātius. gia pręſidebat, Ouātius Archidiaconus Toletanus doctrina, ſapiētia, & ſanctitate ſe-
Frodoarius. cūdū ſcripturas ſpe, fide, charitate pręcipuus habebat̄, & Frodoarius Accitanę vrbis
Epiſcopus religione, & ſapiētia prędicabatur inſignis, & vſq; ad tēpora Almohadū,
q Imperatoris Aldefonſi tēpore incœperūt, in pace inſtituta euāgelica ſeruauerūt, &
Ioannes. in iſto medio fuit apud Hiſpalim glorioſus, & ſctiſſim' Ioānes Epiſcopus, q ab Arabi
bus Caeit almatran vocabat̄, & magna ſcientia in lingua Arabica claruit, multis mi
raculorū operationb' glorioſus effulſit, qui etiā ſacras ſcripturas catholicis expoſitio
nibus declarauit, quas ad informationē poſterorū, Arabice conſcriptas reliquit, quas
fuit etiā ibi alius electus nomine Clęmens, qui fugit a facie Almohadū Talauerā, ibiq;
diu moratus vitā finiuit, cuius contēporaneos memini me vidiſſe. Venerūt etiam tres
Epiſcopi. Aſſidonenſis. & Elepēſis, & tertius de Marchena, & quidā Archidiaconus
ſanctiſſimus, pro quo etiā dominus miracula operabatur, qui Archiquez Arabice di
cebatur, & vſq; ad mortem in vrbe regia permanſerunt Epiſcopalia exercentes, & v-
nus eorum in eccleſia maiori eſt ſepultus. Quod autem ab aliquibus dicitur quod a
Iuliano pontifice Toletano, & Pelagio principe reliquiarum arca, & ſanctorum ſcri
pta ab eccleſia Toletana in Aſturias ſunt tranſlata, ſtare non poteſt, cum Iulianus
Pomerius tertius fuerit ab Ildefonſo, & Sinderedus, ſub quo Hiſpaniæ deſtructio,
quartus fuerit a Iuliano. hoc modo Ildefonſo ſucceſſit Quiricus, cui Iulianus Pome-
rius, cui Siſibertus, cui fœlix, cui Gūdericus, cui Sinderedus, ſub quo fuit ab Arabibus
ciuitas

ciuitas occupata. Item ab aliquibus dicitur, quod Primatus Hiſpaniæ prius fuit in eccleſia Hiſpalenſi, & poſt trãslatus ad eccleſiã Toletanã, quod etiã ſtare non poteſt. In XVI. enim concilio Toletano, vbi Siſibertus Archiepiſcopus Toletanus fuit depoſitus merito culpę ſuę, a generali concilio omniũ Archiepiſcoporũ, Epiſcoporũ, & Cleri Hiſpaniarũ, & Gallię Gothicę, decreuerũt nihil tractandũ in cõcilio donec prouiderẽt primę ſedi Vrbis regię de paſtore. Et elect⁹, & trãslatus fuit Fœlix Archiepiſcop⁹ Hiſpalẽſis ad eccleſiã Toletanã factus Pontifex Toletanus & in eodẽ concilio Fauſtinus Bracharenſis Archiepiſcopus factus eſt Hiſpalenſis. Fœlix Portugalenſis Epiſcopus factus eſt Megarenſis Archiepiſcopus, & poſtea de ordinatione earũ concorditer tractauerunt. Vnde patet, quod ſi Hiſpalenſis eccleſiæ maior eſſet, non transferretur eius Epiſcopus ad minorẽ. Quia igitur propter diuerſas relationes ſcriptorum interdum de veritate hiſtoriæ dubitatur, diligentia lectoris inquirat, vt ex ſcripturis autenticis videat, quid debeat approbare.

De morte Munuzę, & filiorum Vitizæ & Comitis Iuliani, & Regis Pelagij. Caput. IIII.

NVNC ergo ad ordinem Hiſtoriæ reuertamur. Cum itaq; Dominus diuino prælio inimicos ſuos ad oſtium cueæ Pelagij Principis, & in rupe Deuæ fluuio imminẽte precipitio, & iaculis proſtrauiſſet, Munuza, qui ciuitati Gegioni maritimę, & Aſturijs præſidebat, fugę periculo ſe commiſit, ſed ab Aſturibus in vico, qui Olalies dicitur, fuit captus, & interfectus. Licet autẽ Gegio ciuitas ſit deſerta, Gijon terra vulgariter appellatur, in qua eſt monaſteriũ ſancti Saluatoris. Muza autem condolens ſtragi ſuſpicatus eſt factione filiorum Vitizæ, & Iuliani Comitis prouenisſe, & eos pariter pectis & capitibus, & vita priuauit. Gothi autem, quibus fugæ facultas affuerat, audientes quod a Gothis manus Domini non diſceſſerat, clanculo ſe furãtes ad Pelagium Principem aduenerunt, & zelantes legem, & Machabæorum iuſticiam æmulantes pro fide commori elegerunt. Ciuitatem etiam Legionem, quæ indeſcenſu Aſturiarum ab Arabibus tenebatur, primo exercitu inuaſerunt in ea vexilla fidei exaltantes. Eo tempore Aldefonſus Catholicus filius Petri Ducis Cantabriæ, in Aſturias tranſmigrauit bella Domini cum Pelagio Principe pugnaturus, cui Princeps Pelagius in vxorem dedit ſuam filiam Ormiſindam. Pelagius vero poſt multa bella decenter exercita migrauit cum domino apud Canicas anno. XVIII. regni ſui.

Deua. Olalies. Canicas. Gegio.

De regno Fafilæ, & Aldefonſi Catholici, & eorum morte. Caput. V.

MORTVO Pelagio, cœpit regnare Fafila filius eius æra. DCC. LXX. & regnauit annis. II. qui leuitate ductus plus debito venationibus inſiſtebat, & quadã die dũ vrſum inſequi niteretur, decreuerat enim cum vrſo ſingulariter decertare, ab eodẽ vrſo fuit miſerabiliter interfectus. Iſte dignũ memoria nihil egit, niſi quod quandã eccleſiã ſanctę Crucis pulchro opere decorauit. Poſt hunc cœpit regnare gener Pelagij Aldefonſus æra. DCC. LXXII. & regnauit annis. XIX. Hic agnominatus fuit Catholicus, quia documenta fidei in ſe legaliter obſeruauit, & ad id alios, vt zelator fidei, prouocauit, & ideo ab omnibus amabatur, & communi voto ab omnibus in Regem eſt receptus. Hic fuit filius Petri Ducis Cantabriæ,

æra. dcc. lxx. æra. dcc. lxxij.

& habuit fratrem, qui Froila dicebatur, fuit autẽ Petrus Dux ex progenie glorioſiſſi-
Froila. Recared. mi Principis Recaredi, qui cum fratre ſuo Froila ſępius Arabes bellis intentans plu-
rima bella geſſit, & ciuitates multas occupatas ab eis Chriſtianæ potentię redonauit.
quaſdam muniens, quaſdã proſternens, quas bellatorũ defectu non poterat retinere.
Retinuit autẽ in Gallecia Lucum, & Tudam, & Aſtoricam. In deſcenſu autẽ Aſtu-
riarum expugnato exercitu Arabũ, Legionem, quę poſtea ex frequenti Regũ habita-
tione Vrbs regia fuit dicta. Occupauit etiã campos Gothicos, qui ab Eſtola, Carrio-
ne, Piſorica, & Doria fluminibus includuntur, & in partibus Caſtellæ Septẽmancas,
Dominas, Saldaniam, Amaiam, Mirandã, Ciniſariam, Aleſancum, Tranſmerã, Sup-
portam, Catrantiũ. Et a Malaua, et Ordunia, Viſcagia, & Nauarra, et Ruconia, et Sa-
raſacio vſq; ad Pyrenęũ plurima caſtra muniuit populis Chriſtianis. Et multis ex his
qui tenebantur captiui reduxit ad patriam, & ad loca, quę potuit communire. Ad
ipſum enim tanquam ad ſingulare Chriſtianæ profeſſionis aſylum ex vicinis regioni-
bus, quas Arabes occupauerant, Chriſtiana mancipia concurrebant, & quãuis diui-
na gratia tantis cum honoribus exaltaret, humilitatem non deſerens omnibus ſe ama-
bilem exhibebat, & Deo deuotus in ciuitatibus, quas obtinuit. Secũdum quod potuit
opportune, dedit operam, vt Epiſcopi crearentur, quorum doctrina reliquiæ Chri-
ſtianæ in fide catholica firmarentur. eccleſias etiã, prout tanta deſolatio tolerabat, ſtru-
cturis, & ornamentis liberaliter decorabat, libros etiam ſacræ ſcripturæ vndecunq;
poterat colligebat, & omnia opera pietatis Deo & eccleſijs, & hominibus pro viribus
Ormiſinda. exhibebat. Reliquit autem ex Ormiſinda Regis Pelagij filia duos filios Froilam, &
Vimaranum. Vimaranum, & filiam Odiſindam, & Mauregatum tertium filium ex ancilla, & pro-
pria morte vitam finiuit, in cuius tranſitu voces pſallentium in aëre feruntur auditæ.
Odiſinda. Mauregatus. Ecce quomodo tollitur iuſtus, & nemo cõſiderat, ablatus eſt a facie iniquitatis, & erit
in pace memoria eius. Sepultus eſt autem cum vxore ſua Ormiſinda in eccleſia ſan-
ctæ Mariæ in tentorio Canicarum.

De Froila, & operibus eius, & morte. Caput. VI.

æra. dcc. xci. POST mortem eius, Froila filius eius ſucceſſit in regno: æra. DCC.
Ouetum. XCI. & regnauit annis. XIII. Iſte populauit Ouetum, & fecit ibi ec-
cleſiã cathedralem. Cumque a tempore Vitizæ inſolens abominatio
noleſſet, vt Clerus carnalibus coniugijs potiretur, iſte intelligens iram
Dei pro tanta immundicia æſtuaſſe, iuxta ſacrorum canonũ inſtituta
pręcepit, vt miniſtri eccleſiæ caſtitate ſeruata, nullatenus matrimonijs,
vel connubijs fœdarentur, & licet alias auſterus fuerit, & crudelis: propter hęc, quæ
circa Clerũ inſtituit, direxit Dominus manũ eius. Cumq; Omar Dux Cordubæ fi-
nes Galleciæ infeſtaſſet, occurrens ei Froila bello proſtratũ cepit, & interfecit, & in eo
pręlio quinquaginta quatuor millia Arabum ceciderunt, rebellantẽ etiã ſuo dño Gal-
lecię populũ ſubiugauit, eorũ prouinciã deprędatus. Nauarros, & rebellãtes inuaſit,
Momerana. & ſibi conciliãs vxorẽ ex eorũ regali progenie, Momeranã nomine, ſibi duxit, & cũ eis
Vaſcones ſibi infeſtos ſuę ſubdidit dicioni, rediẽs ad Aſturias ſuſcepit filiũ ex Momerã-
Vimaranus. na nomine Aldefonſum. Cũq; frater eius Vimaranus eſſet pulcher, ſtrenuus, & affabi-
lis, ab omnibus amabatur, quẽ Froila ob zelũ regno proprijs manibus interfecit, &
filiũ eius Veremundũ, quaſi pro ſatisfactione, in filiũ adoptauit. nec tamen ceſſauit in-
Veremundus. dignatio ſui generis contra eum. Vnde & a ſuis apud Canicas fuit factione ſimili-

interfectus, & apud Ouetum cum vxore ſua Momerna fuit traditus ſepulturæ.

De Aurelio, & Silone, & Mauregato, & Veremundo Diacono. Caput. VII.

POST huius interitum Aurelius frater eius ſucceſſit in regno, æra
DCCC.IIII. & ſex annis regnauit, cuius tẽpore ſeruilis origo cõtra
proprios dominos inſurrexit, ſed eius induſtria in ſeruitutẽ priſtinã æra. dccc. iiij. dcc.
ſunt redacti, & in diebus eius Silo frater eius Odiſindę Froilę Regis lxvi.
ſorori coniugio copulatur, propter quam poſtea optinuit regni ſce-
ptrũ, et in principio anni ſeptem regni ſui vitã finiuit morte propria,
poſt cuius mortem Silo cauſa Odiſindę regnum accepit, æra. DCCC. X. & regna- æra. dccc.
uit annis. VIII. & in prauia ad regni ſoliũ ſubleuatur, cum Arabibus pacẽ firmauit, x. dcc lxx.
& Galleciam rebellantem in monte Ciperio ſuperauit, & ſuo Imperio ſubiugauit. vij. Ciperius mons.
Aldeſonſus autem filius Froilę, & Momernæ propter Odiſindam amicam ſuam re-
gale palatium gubernabat, & Silonis negotia procurabat, quia Silo de prole ex Odi
ſinda deſperans iners fiebat, & anno regni ſui octauo humanis actibus eſt ademptus,
& in eccleſia ſancti Ioannis apoſtoli, quam ipſe conſtruxerat, fuit ſepultus. Silone au
tem defuncto. æra. DCCC. XVIII. omnes magnates palatij cum Regina Odiſin- æra. dccc. xviij. dcc.
da ad regni ſolium eleuauit Aldeſonſum. Mauregatus autem eius patruus ex ancilla, lxxx.
vt ſuperius diximus, elatus in ſuperbiam ad Arabes conualuit, eiſq; confœderatus au Mauregatus.
xilium poſtulauit, ſpondens ſe eis fideliter ſeruiturum, ſi eorum auxilio nepotis Impe
rium obtineret.. Cumq; enim eſſet affabilis, perſuaſit, & dato ſibi exercitu Ara-
bum regnum nepotis inuaſit fauentibus ſibi aliquibus Chriſtianis. Aldeſonſus autem
a facie eius verens fugit in Alauam, & Nauarram, ipſe autem Mauregatus, vt fauo- Alaua.
rem Arabum retineret, contra Dei legem multa commiſit. Puellas enim nobiles in-
genuas, & plebeias ſtupris Arabum concedebat. Vnde Deo, & hominibus odio-
ſus, expletis in regno. V. annis, & prauus in Prauia habuit ſepulturam. V. annis re- Prauia.
gnauit, ſed eius anni in computatione temporum annis Aldeſonſi Regis annume-
rantur. Eo mortuo Veremundus filius Froilæ in Regẽ eligitur, & quamuis magna Veremundus.
nimus regnum tamen ſponte dimiſit recolens ſe olim diaconi ordinem ſuſcepiſſe, &
duobus annis vixit in regno, & ſobrinum ſuum Aldeſonſum, qui ad Nauarros con-
fugerat, reuocauit, & in regno ſubſtituit ſuſceſorẽ, & cũ eo alijs. IIII. annis, & ſex men
ſibus dulciſſimã duxit vitam, & propria morte vitam finiuit ſepultus Oueti cũ vxo-
re ſua Imilone, quam viuens a ſe, propter conſcientiam ordinis, ſeparauit, relictis ex Imilone.
ea duobus filijs paruulis Ranimiro, & Garſia.

De Aldeſonſo Caſto, & pijs operibus eius. Caput. VIII.

ALdeſonſus itaq; dictus Caſtus filius Regis Froilæ vir virtutũ, caſti-
tate, & pietate pręcipuus abſq; contactu fœminę Cęlibem duxit vi-
tam. Vnde & Aldeſonſus Caſtus meruit nominari. XLI. annis re-
gnauit, anno ſui regni tertio exercit⁹ Arabũ cũ duce ſuo nomine Mu
gay Aſturias eſt ingreſſus, ſed Aldeſonſi milites in loco, q Lucos di- Lucos.
cit, Arabes pręuenerũt, & cũ eodẽ Duce bello inito ſeptuaginta mil-
lia Arabũ cęciderũt, multiſq; prędijs repellens Arabũ pacẽ patrię cõfirmauit. An-
no autẽ regni ſui. XLI. a ſuis per tyrannidem regno expulſus in Abelienſi monaſterio Ablienſe
ſe recepit. Indeq; a Theudo, & alijs ſuis fidelibus reuocatus regni culmini redonatur.

Nunc miſericordiæ ſuæ opera proſequamur. Hic cum multis virtutibus emica-
Ouetum ret, palatia regia pulchro, & forti opere conſtruxit Oueti. Fundauit etiam eccleſiam cathedralem, & maius altare in honore ſancti Saluatoris, & altaria duodecim apoſtolorum cum ſuis titulis eleuauit, eccleſiãq; ſanctę Mariæ iuxta Baſilicã ſancti Thyrſi ex lapidibus, & colũnis marmoreis argẽto, & auro cũ regali palatio adornauit. & Gothorum gloriã tam in eccleſijs, quã in palatijs, vt olim Toleti fulſerat, prout potuit, reparauit, & ſic reparato tẽplo per Eſdram & Neemiam, lætabãtur iuuenes, qui prioris templi gloriã ignorabant, & ſenes flebãt, qui prioris tẽpli magnificentiã recolebant. Sic & ibi, qui gloriã viderant Toletanã, perfundebantur lachrymis, & mœrore. Iuuenes autem prӕteritę glorię inſcij Regis magnalia cum laudibus extollebant. In altari etiam ſancti Michaelis poſuit arcã reliquiarum, quã Rex Pelagius, & Vrbanus Epiſcopus vrbis Regiæ tẽpore perditionis Hiſpaniæ ad Aſturias tranſtulerũt, ad quã hodie ex vniuerſis partibus deuote concurrũt populi Chriſtiani laudantes Dei beneficia, quæ Dominus Ieſus Chriſtus ibidem ſuis fidelibus impartitur, & in eadem eccleſia dicitur eſſe veſtis illa glorioſiſſima, quã beata Virgo contulit glorioſo Pontifici Ildefonſo. Hæc autẽ arca reliquiarũ dicitur Hieroſolymis conſtructa fuiſſe, & tẽpore perſecutionis Pſeudomachometi per mare Hiſpalim fuiſſe tranſlata, indeq; Toletum adducta, demum, vt dictum eſt, tempore quaſſationis cum multis alijs ſanctorum reliquijs in Aſturijs collocata.

De Angelicis Aurificibus, & Bernardo. Caput. IX.

AD hæc cum Rex p recioſos lapides corã aſpiceret, cogitauit crucem de auro eiſdẽ lapidibus fabricare, ipſiq; ab eccleſia ad palatiũ venienti occurrerunt duo angeli in effigie peregrina, ſe eſſe aurifices aſſerẽtes, Rex autẽ datis auro, & lapidibus etiã dedit domũ, in qua poſſent ſecretius operari. Cumq; in prãdio cõſediſſent, miſit nũcios ad aurifices ſollicitãs, qui nã eſſent. Cumq; nuncij acceſſiſſent, inuenerũt crucem miro opere cõſummatã, & corruſco ſplẽdore totius domus penetralia illuſtrãtẽ, adeo vt non poſſent tantũ ſplendorẽ intuentiũ oculi tolerare, quod Rex audiens feſtinauit, & tanto ſplendore cõperto agens gratias ſaluatori conuocato Clero, & populo, & Pontifice glorioſam crucẽ altari obtulit Saluatoris, & iſta referens Leoni tertio, qui ſedi apoſtolicę prӕſidebat, obtinuit, vt in Ouetẽſi eccleſia Archiepiſcopus crearetur. Cũq; circa talia, & circa prӕlia exiſteret animoſus, Semena ſoror eius Comiti Sancio viro nobili furtiuo conubio clã conſenſit, ex quo ſuſcepit filiũ nomine Bernaldũ.

Luna. Quod cum ad Regis noticiã perueniſſet, Comitẽ Sanciũ in caſtro, quod Luna dicitur, carcere, & vinculis coarctauit mortis, & vinculorũ ſtatuens vnũ finẽ. Sororẽ autẽ Semenã religioni in monaſterio mãcipauit, Bernaldũ, quia nõ habebat filiũ, delicate nutriuit, qui poſtquã adoleuit ſtatura, vultu, eloquio, ingenio, & conſilio, & etiã armis fere omnibus præminebat.

De legatione ad Carolum, &, victoria Regis Alphonſi. Caput. X.

REX autem longo regimine, & laboribus fatigatus ad Imperatorẽ Carolum, qui Italis, & Theutonicis, & Gallicis imperabat, ſecrete nuncios deſtinauit, qualiter carebat filijs, & regnum, ſi veniret in adiutorium, ſibi daret. Imperator autem Carolus impugnationi Arabum inſiſtebat. Qui cũ Hiſpanias occupaſſe nt tranſiecto Pyrenęo Galliã Gothicã Bur

degalam, Patauiam, & Turoniam, & fere totam Aquitaniam occuparunt. Sed eos Carolus ab occupatis ſedibus virtute prȩlij abigebat etiã trans Pyrenȩum partẽ Celtiberiæ, quȩ Catalonia dicitur, vt victor inuaſit, vt prȩpotens cõſeruauit, & tamen his prȩlijs occupatus ſpopondit nuncijs ad Regis Aldefonſi auxiliũ ſe venturũ. Poſt nunciorum autẽ reditum innotuit legatio magnatibus Aldefonſi, qui ȩquanimiter non ferentes ſuaſerũt Regi cum inſtãtia, vt quod mandauerat reuocaret, alioquin ipſum a regno expellerent, & pacta ei nullatenus obſeruarent, & ſibi de alieno domino prouiderent, malebant enim mori liberi, quã in Francorũ degere ſeruitutẽ, in his inſtante fortius cæteris Bernardo bonȩ indolis, bonæ ſpei. Rex autẽ licet turbatus minis, & conſilio ſatisfecit, & iteratis nuncijs ad Carolũ, quæ ſpoponderat, reuocauit. Iratus autẽ Carolus fidẽ mentitã intẽtans, cepit Regi Aldefonſo terribiliter cõminare, & poſtpoſitis bellis Arabũ direxit acies in reliquias Hiſpaniarũ, qui cũ ad montana Hiſpaniæ perueniſſet, in quibus pauci, qui gladiũ effugerãt habitabant, cũ clamore valido, tacti dolore cordis intrinſecus lachrymas cũ ſacrificijs Domino miſcuerũt, quaſi non ſupereſſet eis vlterius viuere, cum cæli ſententiã gladio Arabũ iam experti rediuiuȩ morti iterũ parabantur, quæ tanto amplius cruciabat, quanto ab illis timebant, de quorum debebant præſumere charitate, & quibus erant coniuncti fibula Chriſtiana. Cumqꝫ hoc verbum fuiſſet in Aſturijs, Alaua, & Biſcagia, Nauarra, Ruconia, & Aragonia, diuulgatum, omnes eodem animo, & pari ſtudio elegerunt mori potius, quam ſeruire, collectiqꝫ in ſimul cum Rege Aldefonſo contra Carolum proceſſerunt. Carolus autem ad radicẽ Pyrenȩi ex oppoſito in valle quadã exercitum collocauit, quæ adhuc hodie Hoſpita vallis vocatur. Indeqꝫ procedens per vallem, quæ vallis Caroli dicitur planior inuenitur, ne aſcendentes impediret aſperitas Pyrenæi, vſqꝫ ad ſummitatem montis porrecto agmine proceſſerunt. In prima acie venerunt præfectus Britanniæ, Rollandus, & Anſelmus Comes, & Egiardus, qui erat præpoſitus menſæ Caroli, quibus occurrens Rex Aldefonſus cũ prædictis populis virtute gladij, immo domini ſuperauit, & eis ſtratis, plures ex eis, qui porrecto agmine procedebant, cæde & impetu ceciderunt adhuc Carolo per vallẽ Caroli veniente. Cumqꝫ ſtragem præcedentium comperiſſet, turbatus inſonuit buccina, quam ferebat damno, metu, fuga, & periculo comitatus, & aliqui, qui a ſtrage præcedentium aberrabant, eiſdem comitibus ſociati ad eum ſemianimes audita buccina confugerant. Et ad eos, qui extrema exercitus obſeruabant, propter Bermaldum, de quo fama erat, quod cum exercitu Arabum per partes Aſpæ, & Secolæ veniebat, poſtrema exercitus inuaſurus, & ipſe tamen in ſtrage primorum ſemper aſtitit Aldefonſo. Carolus autem indignatione, & confuſione demonitus, tantam multitudinem ſuorum extinctam deplorans, & clades quas Arabibus intulerat parui pendens, ad Germaniam repedauit, vt reperto exercitu Hiſpaniam retentaret. Sed thermarum delicijs interceptus exercitum craſtinando obijt Aquiſgram, & in glorioſo tumulo ſepelitur, qui erat priſcarum victoriarum epitaphijs circumſcriptus, ea parte uacua remanente, qua valle Caroli vindictam minitans inglorius redijt, & inultus. Nonnulli iſtorum fabulis inhærentes ferunt Carolum ciuitates plurimas, caſtra, & oppida in Hiſpanijs acquiſiſſe, multaqꝫ prælia cum Arabibus ſtrenue perpetraſſe, & ſtratam publicam a Gallis, & Germania ad ſanctum Iacobum recto itinere direxiſſe. Quod quidẽ quantũ ad partem Cataloniæ ſcilicet Varemonẽſis, Gerũdenſis, Auſonẽſis, Vrgelenſis territoria ſatis cõſtat, q̃ cũ Gothica Gallia Rex Francorum dicit ad ſe ex ea acquiſitione, quã ſuperius diximus, pertinere.

Patauia. Turonia. Agania.

Vallis hoſpita. Vallis. Caroli.

Aſpa. Secola.

Aquiſgrã

Sed Comes Barcinoniæ dicit ſe tranſactione ab eius feudo liberum & exemptum.

De ciuitatibus Hiſpaniæ a quibus acquiſitæ. Caput XI.

VERVM cum Carolus tempore Regis Caſti, qui cœpit regnare
æra. DCCC. XXV. fuiſſe noſcatur, non inuenio, quas ciuitates,
æra. dccc. xxv. dcc. lxxxvij. caſtra, vel oppida in Hiſpanijs acquiſiſſet. Nam Tarracona diu de
ſtructa fuit tēpore Bernardi Toletani primatis, ſicut patet in regeſto
Vrbani Papæ ſecundi, qui Vrbanus eundē Bernardū de reſtaura-
tione ciuitatis eccleſię ſuis literis animauit, poſt recuperationē etiam
Toleti regię ciuitatis Comes Barcinonię Ilerdam. Dertoſam, & Fragā noſcitur ac-
Montion. Titio. quiſiſſe. Montionē Titio quidā nobilis ex Aragonia acquiſiuit, & ei caſtrū illud pro
ditione ſublatū Comiti Barcinonię deditione prouenit. Oſca a Rege Petro Arago-
nię noſcitur acquiſita. Cęſaraugustā, Tiraſonā Calataiub, & Darocam cū cęteris ad-
Calataiud. iacentibus Aldefonſus Rex Aragonię dicitur acquiſiſſe, aſſiſtentibus ſibi retro Comi
te Pertricarum, cui conuenit Tutelei cū alijs caſtris, quę poſtea dedit Garſię Ranimi
Nauaria. ro Regi Nauarię cū ſua filia Margelina, & Gaſtone viceComite Benearnenſi, cui etiā
Margelina. caſtra, & poſſeſſiones in Aragonia prouenerunt. Idem etiā Rex habens vxorē Vrra
cam filiā Regis Aldefonſi, qui cepit Toletū, populauit Soriā. Almazan, Valeranicā,
quę nunc Verlanga dicitur, & Belliforamē. Sed in finibus regni Caſtellę Aldefonſus,
Aldefōſus qui cepit Toletū, cepit etiā Talauerā, Maquedā, S. Eulaliam, & Alfanum, popula
uit Scalonam, cœpit Margeritum, Canales, & Vlnos, Talamancā, Vzetam, Guadal-
faiaram, Fitam, & Almochariam populauit. Buitragum tempore eius Bernaldus, qui
tunc temporis erat Primas Alcala acquiſiuit. Idem etiam Rex Aldefonſus Secouiam,
Abulam, Salmāticam cum omnibus oppidis, & ſuarū diœceſium populauit, quæ a
tempore vaſtationis Arabum ſemper manſerant deſolatę. Medina, quę nunc Celum,
olim Segontia dicebatur, & Atentia, Ripa, Fandalus per ipſum, & ſuos ſuis victorijs
acceſſerunt. Oxoma, ſanctus Stephanus, & Gormatū tempore Comitum Caſtellæ
Chriſtiano nomini prouenerunt. Optam, & Anteliam, & Cauliam optinuit Impe-
rator, Veleſium Santius filius eius ſuę ſubdidit dicioni. Concā, Alarconē, Moiam, Pla
Aldefonſus. centiā, Beiaram, Alarcuis, Calatrauā, Caracuel olim perdita Aldefonſus nobilis cum
omnibus ante dictis addidit fidei Chriſtianę. Rex Fernandus pater Regis Aldefon-
Fernandus. ſi. qui cepit Toletum, Conimbriam acquiſiuit. Vlysbonam. Sanctam Hyreneam,
Elboram. Sintriā cepit Aldefonſus, qui primus in Portugallia habuit Regis nomen,
Cętera oppida earum diœceſiū quædam ipſe, quędam filius eius Rex Sancius popula
runt. Ea autem quę ſunt noſtris temporibus acquiſita, ſuo loco, prout Deus dederit,
proſequemur. Cum igitur hæc omnia infra ducentorum annorum ſpacium poteſta
ti accreuerunt Chriſtianę, non video quid in Hiſpanijs Carolus acquiſiuerit, cum ab
eius morte anni pene effluxerūt quadringentiſimi. Facti igitur euidentiæ eſt potius
annuendū, quā fabuloſis narrationibus attendendū, ſiue enim a Chriſtianis, ſiue a Sar-
racenis, ipſe, vel eius exercitus fuit victus itinere retrogrado comitatus damnis, & peri
culis retroceſſit, nec ſtratam ſancti Iacobi ſuo itinere potuit publicare, cui non obue-
nit tranſitū vallis Roſcidę penetrare. Sed longe poſt cū gloria apoſtoli Iacobi mira-
culis publicata pœnitentiū animos incitaſſet, propulſis a ſtrata Sarracenorum incurſi
bus, occultę ſemitę in viam publicā concreuerunt. per quam ferme ab vniuerſis Chri-
ſtianorum finibus beati apoſtoli limina viſitantur, niſi forte aliquod inſigne fecerit eo

tempore,quo cum Rege Galafro Toleti degebat,fertur enim in iuuentute ſua a Rege Pipino Gallijs propulſatus,eo quod contra paternam iuſtitiam inſolebat,& vt patri dolorem inferret, Toletum adijt indignatus, & cum inter Regem Galafrum Toleti, & Marſiliũ Cæſaraguſtę diſſenſio proueniſſet, ipſe ſub Rege Toleti functus militia bella aliqua exercebat,poſt quæ audita morte patris Pipini,in Gallias eſt reuerſus ducens ſecum Galienam filiam Regis Galaſtri, quam ad fidem Chriſti commiſam duxiſſe dicitur in vxorem,fama eſt,&apud Burdegalam ei palatia conſtruxiſſe.

Galafrus.

Galienæ palatia.

De victorijs Alphonſi,& morte eius. Caput.XII.

NVNC ad proſequenda facta Regis Alfonſi,a quibus diuertimus, reuertamus. Anno regni eius trigeſimo,duo exercitus Arabũ Galletiam ſunt ingreſſi. Dux vnius vocabatur Abolabez,Dux alterius Melhi, & audacter ingreſſi, audacius ſunt repulſi. Alter in loco,qui vocatur Naron, alter in Anceio fluuio perierunt. Subſequente tempore anno regni eius trigeſimo ſeptimo,cum fama ſui nominis Chriſtianos,& Arabes dulcoraret,vir quidam ciuis Emeritenſis Mahamut nomine,de familia Abderramę Regis Cordubæ,cui rebellionem procurauerat,indignationem veritus confugit ad clęmentiam Aldefonſi cum multis Arabibus,qui ei fauebant,& clęmẽter ſuſceptus per ſeptem annos in Gallecia fecit moram, qui octauo anno ſui aduentus Arabum manu aſcita,habitatoribus Galleciæ moleſtias inferebat, & proditionis pręteritæ non oblitus addidit congeriem factioni.In caſtro enim,quod ſancta Chriſtina dicitur,in pręiudicium clęmẽtis domini,& exterminium telluris hopiſte,niſus eſt rebellare. Sed Rex audiens mouit exercitum,obſedit caſtrũ cum multis militibus bellatorum. Cumq; bellum contra Regem prædictus proditor præſumpſiſſet,victus capite mutilatur,quod Regi ilico præſentatur,caſtrũq; capitur Regis dominio reſtitutum,& de Arabibus,qui primum ſecum venerant, & de alijs, qui poſt modum aduentauerant,cæſa vſq; ad quinquaginta milia remanſerunt. Rex autem Aldefonſus Ouetum cum victoria eſt reuerſus,licet autem dicatur quinquaginta duobus regnaſſe annis,quinque tempore Mauregati,& duobus in regno particeps Veremũdi, ſolus autem quadraginta vno,in quibus,licet vxorem habuit,ab eius contactu ſemper extitit alienus caſte,ſobrie,immaculate,ac pie regni gubernacula dirigendo,amabilis Deo,& hominibus apud Ouetum morte propria conſumatus immaculatum ſpiritum ad cœlos dimiſit, cuius corpus omni veneratione delatum in eccleſia ſanctæ Mariæ,quam ipſe fundauerat,in tumulo lapideo ſepelitur.

Naron.

Anceius fluuius.

Sancta Chriſtina.

De ſtrage Nomanorum,& victorijs Ranimiri. Caput. XIII.

POST obitum eius Ranimirus filius Veremundi Regis, & diaconi ipſo Rege Aldefonſo adhuc in extremis laborante, & hoc ipſum præcipiẽte,ad regni faſtigium ſublimatur,æra octingenteſima quinquageſima nona, & ſex annis regnauit,ſed quia in Bardulia pro accipienda vxore aliquandiu fecit moram,Nepotianus quidã comes palatij attentauit regnum tyrannide obtinere, Ranimirus autẽ hoc audiens feſtinato reuertitur, & apud ciuitatem Galleciæ, quæ Lucus dicitur, exerci-

æra. dccc. lix.

Bardulia.

Lucus.

tum congregauit, & Aſturias irruptione inuaſit, eo quod Aſtures Nepotiano faue-
bant. Nepotianus autem ſumpta manu Aſturum, & Vaſconum Regi Ranimi-
Narceia. ro occurrit, & ad pontem fluuij, qui Narceia nuncupatur, nec mora deſtitutus a ſuis
in ipſo certamine fugam parat, fugitiuus a duobus comitibus Somna, & Scipione in
Pramaria Pramaria capitur, & ſic regnum Ranimiro pacifice ſubiugatur. Rex autem Nepo-
Normani tianum in monaſterio relegari praecepit, vt ibi finem vitae orbus, & monachus expe-
Pharus. ctaret. Tempore Ranimiri gens Normanorum crudeliſſima, & pagana, ad Pha-
rum Galleciae applicuit, cum multis nauibus, & trieribus, quod, vt comperit Rex Ra-
nimirus, congregauit exercitum comitum, & magnatum, & in Pharo Galleciae ſupra
dicto, intulit eis bellũ, & Domino adiuuante, gens Normanica, licet aſpera, fuit victa,
& ſeptuaginta naues eorum incendio concrematae, magna eorũ multitudine interfe-
cta, qui ſupererant, nauigio aufugerunt ſpolijs multis victoribus derelictis. Fugientes
Hiſpalis. autem Hiſpalim confugerunt, & praedas agentes plurimos occiderunt, vſque adeo
quod ipſam Hiſpalim irruperunt, & poſt anni circulum ad propria redierũt. Dum
haec aguntur Ranimirus bellis impellitur inteſtinis. Nam comes Palatij Aldere-
dus & Piniolus procer palatij cum ſeptem filijs contra Regem in ſuperbiã ſunt ela-
ti, ſed eorum factionibus Ranimirus occurrens, Alderedum priuauit oculis, Pinio-
lum cum ſeptem filijs interfecit. Poſt haec autem Rex Ranimirus nolens ocioſus
a Dei ſeruicio inueniri, aggreſſus eſt loca Arabum, & tam in villis, quam in agris cun-
Anagarũ. cta, quae reperit, etiam Anagarum incendio concremauit. Tunc Sarraceni cum ma-
xima multitudine occurrerunt. Exercitus autem Regis Ranimiri viſa multitudi-
Clauigiũ. ne in loco, qui Clauigium dicitur, ſe recepit. Cumq; in nocte de certamine dubita-
ret, apparuit ei beatus Iacobus confortans eum, vt certus de victoria ſequenti die bel-
lum Arabibus inſtauraret. Cumq; diluculo ſurrexiſſet, viſionem Epiſcopis, & ma-
gnatibus reuelauit. Qui pro viſione gratias exoluentes, ad pugnam omnes ſe com-
muniter parauerunt apoſtoli oraculo roborati. Sed ex alia parte Sarraceni de mul-
titudine confidentes, ad praelium proceſſerunt. Hinc inde itaq; conſerto praelio Sar-
raceni confuſione turbati Chriſtianorum Gallijs terga dederunt, ita quod ex eis fere
ſeptuaginta millia ceciderunt. In quo bello beatus Iacobus in equo albo vexillum
Albaida. manu baiulans fertur apparuiſſe. Tunc Rex Ranimirus cepit Albaidam, Claui-
Clauigiũ. gium, Calagurram, & multa alia, quae regno adiecit. Ex tunc, fertur, haec inuocatio
Calagurra. inoleuit, Deus adiuua, & ſancte Iacobe. Tunc etiam vota, & donaria beato Iaco-
bo perſoluerunt, & in aliquibus locis, non ex triſticia, aut ex neceſſitate, ſed deuotione
voluntaria adhuc ſoluunt. Aderant autem cum Rege Garſias frater eius, qui a pa-
tre eorum Veremundo Diacono poſt mortẽ patris infantulus eſt relictus, quem Rex
Ranimirus tanta benignitate fouebat, quod & tanquam ſeipſum diligeret, & partici-
pem faceret regni ſui. Vrraca autem vxor Ranimiri, quam ex Caſtella duxerat, cum
eſſet Chriſtianiſſima eccleſias ſancti Iacobi, & ſancti Saluatoris, multis donarijs ador-
nauit. Conſtruxit etiam Rex Ranimirus eccleſiam ſanctae Mariae opere forni-
ceo in latere montis Naurantij, duobus miliaribus ab Oueto. Anno ſexto regni ſui
Naurantius m. propria morte deceſſit. Oueti honorifice tumulatus.

De Rege Ordonio, & eius magnalibus.
Caput. XIII.

RANIMIRO defuncto Ordonius filius eius ſucceſſit in regno
ęra octingenteſima ſexageſima ſexta, & regnauit annis decem. vir pa- æra. dccclxvi.
tiens, & modeſtus. vxorem duxit nomine Mamadona, ex qua ge-
nuit quinque filios. Aldefonſum, Veremundum, Nunium, Odoa-
rium, Froilam, qui dictus eſt Aragontus. Ciuitates deſertas, quas
eiectis Arabibus Aldefonſus maior inuaſione deſtruxerat, adductis
populatoribus reparauit, ſcilicet, Tudam, Aſtoricam, Legionem, Amaiam, Patriciā, Tuda.
Contra Arabes ſæpiſſime dimicans triumphauit, in primo anni regni ſui aduerſus Aſturica.
Vaſcones rebellantes exercitum congregauit, & coactos cædibus ſuo iuri eos, & pa- Legio.
triam ſubiugauit. Cumque victor ad propria remearet, audiuit Arabes contra ſe cum Amaia. Patricia.
exercitu aduenire, & cum toto ſui exercitus apparatu occurrit intrepidus ad bellan-
dum, & victor in Arabes plurimis eorum gladio detruncatis cæteri aufugerunt, &
ſumptis ſpolijs, & captiuis Rex Ordonius redijt glorioſus. Interim autem quidam
princeps Sarracenorum natione Gothus, ſed ritu Machometico inquinatus cum to-
ta ſua gente deceptus, quos Arabes Bencaharim dicunt, contra Regem Cordubæ re-
bellauit, eique plurimas ciuitates, quaſdam fraude ſubplantauit, quaſdam gladio, Cęſa-
raguſtam, Toſcam, Tudeliam, & Toletum, vbi filium ſuum nomine Lupum prępo
ſuerat ciuitati, poſtea autē in Frācos Cataloniæ, & Galliæ Gothicę arma vertit, præ
das, & cædes plurimas inſerendo, duoſque eorū Francorū duces Sanciū, & Pulionem
fraude, & prælio vicit, & cepit catenis, & carceri mācipauit. Duos etiam tyrānos Sar
racenorum Ibembeanza, & Alporz cum filio ſuo Azeth partim Muza, partim filius
eius Lupus præliando cœperunt. Carolus autem Rex Franciæ non ille magnus,
qui iam deceſſerat, videns quod ſine magnis ſumptibus, & diſcrimine ei non poterat
obuiare, decreuit Muzam muneribus compeſcendum, & acceptis muneribus inquie
tare ceſſauit. Tunc de tot victoriarum ſucceſſibus eleuatus præcepit ſuis, vt eum
Regem tertium in Hiſpania appellarent. Poſt hæc præſumptione præterita non
contentus, collecta manu valida, contra Regem Ordonium ſe parauit, ſed Rex Ordo
nius ad eius inſaniam comprimendam venit Albaidam, quam dictus Muza nuper
Chriſtianis ablatam conſtruxerat, & muris, & turribus in ea præſidium obfirmarat, Albaida.
ad quam veniens Rex Ordonius conclusit obſeſſam. Quod audiens Muza manu
valida in ſuccurſum Albaidæ feſtinauit, & veniens ad montem, qui Laturcius dici- Laturcius.
tur, fixis tentorijs ſpectauit. Ordonius autem audiens aduentum Muzæ medieta-
tem exercitus in obſidione dimiſit, cum reliqua contra Muzam animoſe proceſſit. ini
toque certamine Muzam cum ſuo exercitu ſuperauit interemptis pluſquā decem mili-
bus de numero militari exceptis plebibus interfectis, quæ hunc numerū excedebant.

Muza vero trino vulnere ſauciatus vix ſemiuiuus euaſit, & totius exercitus appa-
ratum, & munera, quę a Carolo ſuſceperat glorioſus, deuictus amiſit, quæ Rex Ordo
nius, & ſuus exercitus habuerunt, & ſic victor inclytus ad eos, quos in obſidione di-
miſerat, eſt reuerſus, & ſeptima die poſtquam redijt irruptione, munitionem accepit,
omnibus, qui inerant, interfectis, & ciuitate vſque ad fundamenta ſubuerſa, ad propria
redijt cum triumpho. Lupus autem filius Muzæ, qui principatui præerat Toleta-
no, auditis, quæ circa patrem ſuum acciderant, cum omnibus, quæ habebat, Regi Or-
donio ſe ſubiecit & dum vixit, ſubditus ei fuit, & contra Arabes pro Rege Ordonio,
cui ſe dederat, plurima bella geſſit. Rex autem Ordonius Cauriam cum rege ſuo
Zeyt, & Salmanticam cum Rege ſuo Muzerez potenter inuaſit, & pluribus interfe Cauria. Salmantica.

Normani ctis reliquum vulgus cum vxoribus,& filijs fecit vendi. Eiſdem tempor ibus Nor
mani piratæ ad Hiſpaniæ litora peruenerunt, & loca maritima depredantes, homi-
nes gladio,terras incendio conſumpſerunt. Exinde in tranſmarinã Mauritaniã tranſ-
fretantes, Nacorum ciuitatem eius prouinciæ inuaſerunt, magna Sarracenorum
multitudine interfecta. Deinde Maioricam, Minoricam, Euizam, Frumentariam,
Baleares inſulas vaſtauerunt. Deinde aduecti Græciam patratis incurſionibus eo-
dem nauigio ad propria redierunt. Rex autem Ordonius ſupradictus expleto an-
no decimo,quidam dicunt decimo ſexto regni ſui morbo podragico interceptus Oue
ti defunctus in eccleſia ſanctæ Mariæ cum prioribus Regibus tumulatur.

De Aldefonſo magno,& eius prælijs glorioſis.
Caput. X V.

POST mortem Ordonij regnauit Aldefonſus filius eius.
qui quatuordecim annorũ erat cũ regnare cœpiſſet. æra
æra. dccc. lxxv. octingenteſima ſeptuageſima quinta,& regnauit annis qua
draginta ſex. Hic in morte patris a palatio abſens erat,ſed
audita morte patris feſtinus venit Ouetum, ibiq; ab omni-
bus gratanter ſuſceptus regni faſtigiũ eſt adeptus. Cumq;
regni negotia laudabiliter inchoaret, Froila Veremundi ex
partibus Galleciæ cum magno exercitu veniens regnũ præ
Alaua. ſumere attentauit. Sed tamen ex improuiſo Rex Aldefonſus Alauę ſe recepit,vt colle
cto maiori exercitu Froilę Veremundi obuiaret. Inter hęc autem dum prędictus
Froila plus tyrãnice, quam regaliter ſe haberet, Oueti interficitur a ſenatu,cuius mors
quanto iuſtior,tanto gratior approbatur. Quod audiens Aldefonſus ab Alaua ad
Sublantia Aſturias properauit,& ſtatim vtilitati inhians,Sublãtiam,& Ceiam populauit. mu-
Ceia. ris,& turribus communiuit. Eilo autem Alauenſium comes corda ſuorum contra
Regem indebite incitauit exſtimãs rebellare,ſed dum Rex collecta manu factioni reſi-
ſtere properaret Alauenſium,aduentu Regis territi manus dederunt,pollicentes ſe de
cætero ſubditos,& fideles. Sicq; Alaua a ſuo imperio ſubiugata,Eilonem comitem
ferro victum miſit Ouetum. Eiſdem diebus legionem exercitus Arabum attenta-
uit cum duobus ducibus Imundar,& Alchana,quorum aduẽtum audiens Aldefon-
ſus cæde,& gladio effugauit. Poſt hęc volens,omiſſis alijs,ſtragi Arabum inſuda
re,& fidei terminos dilatare,Gallos,& Nauarros amicicia ſibi iunxit,& ex Francorũ
regali genere vxorẽ duxit nomine Amelinã,quę poſtea Ximena mutato nomine fuit
dicta,ex qua ſuſcepit quatuor filios,Garſiam,Ordonium,Froilam,& Gundiſaluum,
qui fuit Archidiaconus eccleſię Ouetenſis. Hic Aldefonſus vir bellorum,pietatis,
religionis,& iuſtitię fuit amator. Hic volens bellis domini tempora dedicare,aſſum-
ptis Gallis Gothię,& populis Vaſconum & Naruarrorum terras,quas Arabes de-
Lentia. tinebãt,fame,flamma,cędibus,& incurſionibus coartauit,Lentiam turribus igne con-
ſumptis optinuit habitatoribus interfectis. Inter cetera autem pietatis, & religionis
opera theſauros,quos pater ſuus ſibi reliquerat,eccleſijs,& pauperibus erogauit,eccle-
S. Iacobi. ſiam ſancti Iacobi,quę erat terrea,quadris lapidibus,& columnis marmoreis repara-
uit,eccleſias multas,& palatia intra diœceſim Ouetenſem, & per omnia loca regni ſui
oppida,munitiones,& caſtra. Factum eſt auem,vt Arabum maxima multitudo ex
regno Toleti ad regni ſui exterminium aduenirer,ſed Aldefonſi Regis occurſu cõfuſi,

& caruere optatis, & quę attulerant perdiderũt, & maxima multitudine bello perempta, etiam, quę fugę ſe dederant, perierunt. Peracta victoria in ripa Dorij, Rex rediit cum gloria, & honore, & in his bellis Bernardo fortiſſimo milite ſibi ſtrenue aſſiſtente. Verum quia pater eius, licet orbus, & decrepitus adhuc in vinculis tenebatur, Bernardus extruxit caſtrum, quod Carpium appellauit in territorio Salmanticẽſi, indeq; fœderatus Arabibus cœpit regni confinia infeſtare. Vnde & Arabes aſſumpta maxima multitudine Legionem, & Aſtoricam, & adiacentia loca vaſtare cœperunt. Sed Rex Aldefonſus abſolutione patris Bernaldum concilians contra Arabes exercitum inſtaurauit, Arabes vero prae multitudine nil verentes in duas partes exercitum diuiſerunt, vnam partem Puluerariam cum alia Regis exercitui occurrerunt, ſed Bernaldus cum parte exercitus eam medietatẽ, quæ contra Regis exertitum nitebatur in Vallemori pręuenit, & eos cęde mirabili deuaſtauit. Rex vero eis, qui Puluerariam fuerant occurrendo, iuxta Vrbicum, vt potens proſtrauit, vt victor occidit, vt pręualens exterminauit, & præter eos, qui fugę periculo perierunt, in campo cæſi vſq; ad duodecim millia remanſerunt, ita quod de vtroq; exercitu nulli alij euaſerunt, præter decem, qui obtecti ſanguine remanſerunt. Carpium. Salmãtica.

Item de prælijs, & pijs operibus Aldefonſi. Caput. XVI.

POST hęc iterum exercitus Arabum congregatus obſedit Zamoram, quod Rex audiẽs improuiſus cum ijs, quos ad manum habuit, ingreſſus eſt ciuitatem mãdans omnibus ſuę gentis, vt in ſuccurſum eius quamtotius properarent, & Bernaldo ſolliciter inſtigante exercitus adunatus Arabes exterminio conquaſſauit Alchaman eorum propheta gladio interfecto, quibus cędibus coacti Arabes ad tempus cũ Rege pacis fœdera firmauerunt. In diebus huius Aldefonſi dicunt quidã fuiſſe bellum Roſcidæ vallis, & non cum Carolo magno, ſed cum Carolo agnominato Marcello, cum quo aſſerũt accidiſſe, ſed cum tres Caroli fuerũt ſucceſſiue, ſilicet, Carolus magnus, Carolus Caluus, Carolus Marcellus ex cauſa ſuperius aſſignata, & quia in libris auctenticis inuenitur, & quia publica fama Francorũ, & Hiſpanorum communiter hoc proclamat, tempore magni Caroli dicimus accidiſſe. Si quis autem melius dixerit correptionem in hoc corpuſculo non recuſo, per idem tempus Froila frater Regis cum alijs quatuor fratribus, vt fertur, mortem Regis procurans, factio re detecta in Bardulia ſe recepit, ſed Rex frater eum inſequens comprehendit, & omnes fratres ſuos Veremundum, Nunium, Odoarium, & Froilam priuauit oculis ex hac cauſa. Veremundus autem clanculo fugit Aſtoricam, & per ſeptem annos geſſit tyrannidem, cum quibus etiam acto exercitu Graliare obſedit, ſed ab Aldefonſo Rege proſtrato exercitu. Veremundus orbus ad Arabes fuga celeri conuolauit. Tunc Rex in Ventoſam, & Aſtoricã, eo quod Veremundũ receperunt, vindicauit. Coimbriam etiam a Sarracenis obſeſſam ſoluta obſidione ſuo imperio conſeruauit. Tnuc etiam vrbes Portugalenſis, Viſenſem, Flauienſem cœperũt habitari ab incolis Chriſtianis, etiam vſque ad fluuim Tagum in partibus Portugaliæ aliqua populauit. Quidam dux, & proconſul Arabum nomine Abohali bello comprehenſus Regi eſt præſentatus, qui datis pro ſe cẽtum millibus aureorum permiſſus liber abijt, & ſecurus. Idem etiam Rex Septem mancas, dominas, & alias villas in cãpis Gothicis

Vallis roſcidæ. Caroli tres. Bardulia. Graliare. Ventoſa. Aſturica. Coĩbria. Portugalia. Viſeum. Flauia.

populauit. Poſt hęc Rex partes Toleti deuaſtans, & aliquas munitiones euertens habitatoribus trucidatis, accepta a Sarracenis pecunia, eis per triennium pacem de-
dit. Sicque reuerſus ad propria, Addanium quendam de familia Palatina in mor-
tem Regis comperit machinatum, quem fecit ilico laniari. Eccleſias quoq; beati Ia-
S.Iacobi. cobi, & ſanctorum Facundi, & Primitiui magnifice fabricauit, quas poſtea Arabes de-
S.Fcundi ſtruxerunt, caſtrum Gozon in maritima Aſturiarum obtuitionem patriæ obſirma-
Gozon. uit. Ciuitatem Zamoram nobiliter populauit, quæ ex eo nomen dicitur accepiſſe.
zamora. Cum Rex ipſe locū aſcenderet ad videndū, ſatelles quidam, qui inter cęteros Regem eum ſpiculo pręcedebat, vacā nigrā dicitur inueniſſe, quam volens rusticā applauſus vocabulo delinire fertur dixiſſe Zemora, vacas enim eius coloris Hiſpani armētarij moras vocāt. Vnde & Rex Zemoram nomē indicit ciuitati, & cū Rex tātis proſperis lętaret, duos preſbyteros Seuerum, & Deſiderium ad Ioannē Papam cū ſuis literis deſtinauit, q reuerſi cū Reinaldo eiuſdē Papa gerulo epiſtolā huiuſmodi detulerūt.

Epiſtola Ioannis. PP. ad Aldeſonſum Regem. Caput. XVII.

IOANNES Epiſcopus ſeruus ſeruorum Dei Aldeſonſo Regi Chriſtianiſſimo, ſeu cūctis venerabilibus Epiſcopis, Abbatibus, vel orthodoxis Chriſtianis. Quia igitur in cura nos totius Chriſtianitatis beati Petri apoſtolorū principis ſempiterna prouidentia ſucceſſores, ea domini noſtri Ieſu Chriſti conſtrigimur adhortatione, qua beatū Petrum apoſtolū monuit, dicens quadā voce. Tu es Petrus, & ſuper hanc petrā ędificabo eccleſiam meam, & tibi dabo claues regni cœlorum, & reliqua. Hinc rurſus imminente domini noſtri articulo glorioſę paſſionis, inquit. Ego pro te rogaui, vt non deficiat fides tua, & tu aliquādo cōuerſus cōfirma fratres tuos. Ideoq; quia veſtrę noticiæ fama per hos fratres limina apoſtolorū luſtrantes per Seuerū, & Deſideriū preſbyteros nobis miro odore bonitatis eſt reuelata, paterna vos adhortatione cōmoneo inceptis bonis operib' gratia duce perſeuerare, quatenus copioſa vos beati Petri protectoris veſtri, & noſtra protegat benedictio, & quotienſcunq; filij chariſſimi ad nos venire quilibet veſtrū, aut tranſmittere voluerit, tota cordis exultatione, & animi gaudio de vltimis Galleciæ finibus, cui vos præter me domi-
Ouetēſis nus rectores conſtituit, tāquam iure filios noſtros vos colligimus, & eccleſię Oueten-
eccleſia. ſis, quā veſtro conſenſu, & aſſidua petitione metropolitanā conſtituimus, omnes vos ſubditos eſſe mandamus, & concedimus etiā prædictæ ſedi, vt ea, quæ Reges, ſeu quibus fideles iuſte obtulerunt, vel in futurū domino opitulāte contulerint, ratum, firmū, & inconcuſſum manere in perpetuum præcipimus, hos quoq; latores literarum noſtrarum omnes hortor, vt habeatis commendatos, bene velete. Item alia epiſtola ab eodem Papa Romano directa per Arnaldum gerulum menſe Iulio.

Alia epiſtola.

IOANNES Epiſcopus ſeruus ſeruorum Dei. Dilecto filio Aldeſonſo glorioſo Regi Galleciarum. Literas deuotionis veſtræ ſuſcipientes, quia deuotum vos eſſe cognouimus erga veſtrā ſanctam eccleſiam, gratias vobis multiplices referimus dominum exorantes, vt victor regni veſtri abundet de inimicis veſtris, victoriam vobis concedat.

Nam vos

Nam vos filij chariſſimi ſicut petiſtis ſedulas preces Domino, fundimus, vt regnum veſtrum gubernet, vos ſaluos faciat, cuſtodiat, & protegat, & ſuper inimicos veſtros. Eccleſiam autē beati Iacobi ab Hiſpanis Epiſcopis cōſecrari facite, & cum eis cōcilium celebrate, & nos quidem glorioſe Rex ſicuti vos, a Paganis iam conſtringimur, & die ac nocte cum illis bella cōmittimus, ſed omnipotēs Deus dat nobis de illis triūphum, huius rei gratia, rogamus dilectionē veſtram, & animū deprecamur, vt quia, vt diximus, valde a Paganis opprimimur, aliquantos vtiles, & optimos Mauriſcos, cum armis, quos Hiſpani cauallos Alpharaces vocant, ad nos dirigere non omittatis, qualiter nos recipiētes Dominū collaudemus, vobis gratias referamus, & per eorum portionem de benedictionibus ſancti Petri vos remuneremus. Bene vale dilectiſſime fili, & clariſſime Rex.

De ſublimatione Ouetenſis vrbis in Metropolim, & dedicatione eccleſiæ ſancti Iacobi, & concilio Ouetenſi. Caput. XVIII.

REX itaq; viſis Epiſtolis gaudio eſt gauiſus, & cōſtituit diem, in qua conuenirent nobiles, & magnates, & Pontifices, qui eccleſiā beati Iacobi dedicarent, & celebrata dedicatione, omnes cum gaudio ad propria redierunt, & fuerunt ibi in deditione multi Epiſcopi, Vincentius Legionenſis. Gomellus Aſtoricenſis, Hermegildus Ouetenſis, Didacus Tudenſis, Egila Aurienſis, Siſnandus Irienſis, Recharedus Lucenſis, Theodoſinus Britonienſis, horū ciuitates iam per Dei gratiā a Chriſtianis poſſidebantur. Fuerūt ibi alij Epiſpoci, quorū ciuitates aliquę deſertę, aliquę ab Arabibus tenebantur, Ioannes Aucenſis, Dulcidius Salmanticēſis, Iacobus Caurienſis, Fauſtus Coimbrienſis, Ardimirus Lamecenſis, Theodemirus Viſenſis, Guimagus Portugalenſis, Argimirus Bracharenſis, Heleca Cęſarauguſtanus, horū vrbes, & ſi aliquando Aſturiarū Reges optinuerunt propter impotentiam retinendi, ab Arabibus occupatæ, aut retentæ, aut diruptæ remanſerunt vſq; ad tempora Aldefonſi, qui cepit Toletum. Et earū Epiſcopi ad Aſturias fugientes tam in ciuitate, quam in diœceſi Ouetenſi partitis ſibi territorijs, vt poterant, victitabant. Vnde in aliquibus libris antiquis Ouetū dicitur ciuitas Epiſcoporū, & tranſactis autē. XI. menſibus prædictus Rex vna cū vxore & filijs, Epiſcopis, Comitibus, & magnatibus autoritate Domini Papę Ioanni Ouetum ad celebrādum concilitū conuenerūt, in quo cū vniuerſali conuenientia ciuitas Ouetenſis dignitate Metropolitica inſignitur, & Hermigildus in Archiepiſcopū ſublimatur, quia Hiſpania captiuatis quinq; ſedibus Metropoliticis, ſilebat officio Metropolitico deſtituta. Incurſantiū enim hoſtilitate fugati intra Aſturiarū anguſtias Prelati, qui gladiū effugerant, confugerūt, & vt tanta anguſtia tolerabat, antiqua Toletani concilij inſtituta ſollicite conſeruentes Ouetenſem eccleſiā, & cæteras, quibus iam, vt metropolis præminebat, ordinabant iuxta Canonum ſanctiones, multiſq; ſecundum Deum vtiliter ordinantis, ſoluto concilio ad propria redierunt.

S. Iacobi eccleſia. Legionēſ. Aſtoricēſ. Ouetēſ. Tudēſ. Lucēſ. Aucenſis. Irienſis. Britonieſ. Salmantic. ceſ. Caurieſ. Coimbrienſis. Lamecēſ. Viſenſis. Portugalēſ. &c. Ouetum.

De incarceratione Garſiæ filij Regis, & morte Aldefonſi. Caput. XIX.

POST hæc veniens Zemoram Garſiam filium ſuū comprehendit, & apud Gazonem ferreis vinculis mancipauit. quia ſuſpectum habebat. eo quod ſocer eius Munio Fernandi tyrannidē actitans contra Regē rebellare parabat, ex quo facto alij filij indignati cōiuratione facta, patrem

Gazon.

ſuum regni regimine priuare parabant. Huius autem diſſenſionis cauſa fuit Regina
Semena, quę dicta fuerat Amelina, quæ ſatis inhumana ſtudebat noua grauamina, &
ſeruitutis onera inuenire, nihilominus diſcidia, & ſchiſmata procurare. Hęc Regem Al
deſonſum non habens charum, vt affectus expetit maritalis, excogitauit virum regno
Alba. Gordo. Arbolum Luna. Boides. priuare, & filium ſuum Garſiam, quē pater vinculauerat, ſubrogare. Albā, Gordonē,
Arboliū, atq; Lunam cōmouit, vt filius eius in his rebellans auxiliāte ſocero Munio
ne, captionis iniurias vindicaret coniuratione fratrū eum ad talia incitante. Rex au-
tem tam filij, quam ſuorum perſecutionibus coarctatus in villa, quæ Boides dicitur
in Aſturijs, regni regimine ſe priuauit, & filium ſuum Garſiam licet inuitus regni con
ſtituit ſucceſſorē præſentibus filijs, & potioribus regni ſui. Poſt hæc orationis cauſa
beati Iacobi limina viſitauit, & rediens a filio ſuo Rege Garſia, quē exaltauit, quia iam
tunc fratribus pręminebat, vt ſemel impeteret Sarracenos, & obtento a filio, quod pete
bat, mouit exercitum contra Mauros, & eorum terris ſtragibus, & incendijs deuaſta
tis, & factus inclytus ſpolijs, & captiuis victor ciuitatis reſtituitur Zemorenſi, & ſicut
principium, ſic finem regni victorijs adornauit, ibiq; proprio morbo coactus fœli-
cem ſpiritū creatori reſtituens vitæ curſum fœliciter conſumauit. Et ſepultus Aſto-
ricæ, poſt translatus Ouetum, in eccleſia ſanctę Mariæ cum vxore ſua Semena Regi
na finalem obtinuit ſepulturam, cum regnaſſet annis. XLVI.

De prælijs Garſiæ, & morte eius. Caput. XX.

æra. dcccc xxi. ALDEFONSO defuncto Garſias filius eius ſucceſſit in regno
æra. DCCCC. XXI. regnauit annis. III. Garſias igitur in ini-
tio regni ſui terras Arabum eſt agreſſus, & duris incurſionibus pe-
ragratas, euerſis pleriſq; munitionibus campeſtra flamma voraci
conſumpſit, & habito prælio cum Aiola Rege Arabum, plurima
ſtrage contritum vicit, & captiuauit. Prædaq; rerum, gregum, &
Tremul⁹ captiuorum maxima ſubſequente venit ad locum, qui Tremulus nuncupatur, ibiq;
cuſtodium incuria Aiolas curioſus abſceſſit, & ad ſuos redijt fugitiuus. Garſias
autem. III. annorum expletis circulis, Zemoræ propria morte deceſſit, Ouetumq;
delatus in monumentis Regalibus eſt ſepultus.

De Rege Ordonio, & bellis eius, & de translatione eccleſiæ Legionenſi. Caput. XXI.

POST Garſiam Ordonius frater eius regni gubernacula legitur ſu
æra. dcccc xxiiij. ſcepiſſe æra. DCCCC. XXIIII. & regnauit annis. VIII. menſi-
bus ſex. Hunc Ordonium Rex Aldefonſus Galleciæ præfecerat
adhuc regnans. Hic autē Ordonius paterna facta fœlici æmulatio-
ne capeſſēs, prudēs, & ſollers: iuſtus, & pius, & in neceſſitatibus pau
perum conſolator regnum prouide gubernabat. Cum enim viuente
patre principatū teneret, collecto exercitu aliquantas Bęticę prouincię ciuitates irrum
pens loca cāpeſtria deuaſtauit plurimis habitatoribus interfectis. In initio autē regni
Rex Ordonius collecto exercitu Talaueram oppidum animoſus obſedit, venienteſq;
Talauera Arabes, vt obſeſſis fierent in ſuccurſum, & ipſi pugna proſtrati, & obſeſſi fruſtrati,
vtriq; gladio perierūt, & direpto oppido, quæ ibi erāt, Regis Ordonij prędæ ceſſe-

runt & principē exercitus Cordubēſis captū adduxit, qui multis prędis, & captiuorū
cateruis eius gloriam ſubſequentibus in regnum ſuum reuertitur glorioſe. Poſt hæc
autem tantis vaſtationibus arctati Arabes ad Regem Corduba Abderramen, & Al
motaraph Regem Tingitaniæ miſerunt auxilia poſtulantes, qui legationi lugubri an
nuentes in terminatione pœnali exercitus coëgerunt, & Auolalpaz Alcaidus Cordu
benſis cum magno exercitu Arabū, & cum alio Rege Tingitanię Almotaraph nomi
ne ad Caſtrū, quod ſanctus Stephanus dicitur, in ripa Dorij peruenerūt. Quod Rex S. Stephanus.
Ordonius cū audiſſet, conuocato magno Chriſtianorū agmine feſtinus occurrit, &
triūphali prelio ꝓſtratos deleuit, & Rege Vlit, & Almohabat Duce magno, & alijs
Ducibus interfectis, cęteros aut cęde, aut captiuitate poſſedit, & cū triumphali gloria
ad propria eſt reuerſus. Sed a bellorū magnalibus impatiens abſtinere contra Eme- Emerita.
ritam exercitū congregauit, & totā Luſitaniam fere deuaſtās caſtrum Colubri, quod Alarız.
Turne Alariz dicitur occupauit, & acta præda auri, & argenti, & ſerici, & hominū Colubri. caſtrum.
triumphaliter remeauit. Sed illius prouincię incolæ occurrētes, oblatis muneribus
pacem humiliter poſtulabant, qua ad tempus indulta ad propria eſt reuerſus, & veni-
ens Legionem pro tantis victorijs omnipotenti Deo gratias referens, conuocatis Epi
ſcopis, & magnatibus, maiorem eccleſiam ſanctorum apoſtolorum Petri & Pauli,
quæ minus tute ſiſtebat, intra vrbem decreuit prouide transferendam, & in palatio re
gio, quod olim Balneum fuerat Paganorum, Epiſcopalem cathedram collocauit, con
ueniente Fruminio Legionenſi Epiſcopo cum alijs Epiſcopis, qui tunc temporis ibi
erant. Et cum tres eſſent in palatio manſiones, in prima domo altare maius in hono-
rem ſanctæ Mariæ ſemper Virginis erexerunt. In ſecunda domo ſancti Saluato-
ris, & apoſtolorum omnium conſtruxerunt. In tertia domo ſancti Ioannis Bapti-
ſtæ, & omnium martyrum, & confeſſorum, quibus omnibus dedicatis prædicta al-
taria ornamentis aureis, & argenteis liberaliter decorauit, & ad dotem eccleſiæ poſſeſ-
ſiones varias cumulauit, & in eadem eccleſia communi fauore principū, & magnatum
a duodecim Pontificibus fuit diademate inſignitus.

Item de prædijs Ordonij, & vxoribus eius, & captione magnatum
& morte Regis. Caput. XXII.

HIS peractis Rex Cordubenſis dolens tantum interitum ſuæ gentis
inuaſit terminos regni ſui, & ad Roindoniam vſq; peruenit, cui oc- Rōdonia
currens Rex Ordonius, conſerto prælio multi ex parte Regis Or-
donij, & ex Arabibus corruerūt, & cū per totā diē fortiter dimicaſ-
ſent, neuter victor, neuter victus fuit, ſed vterq; redierūt ad propria
cum iactura. Poſt hæc venit Abderramen cū magna multitudine
ſuorū, & Africę, quos cōduxerat, terrāq; ingreſſus eſt Nauarrorū vſq; ad locū, qui
Muez adhuc hodie nuncupaī, quos Rex Garſias filius Regis Sancij nequiēs tolera- Muez.
re Regi Ordonio nūciauit, qui cōfeſtim occurrēs cū ingēti auxilio properauit. Cūq;
in valle Vincaria ſibi adinuicē exercitus obuiaſſent, ſicut Dn̄s voluit ſuſtinere, multi
de Chriſtiano exercitu corruerūt, etiā duo Epiſcopi Dulcidius Salmātieēſis, & Her-
migius Tudēſis fuerūt ibi ab Arabibus cōprehēſi, & pro iſto Hermigio fuit ſobrinus
eius ſanctus Pelagius datus obſes, q poſtea fuit martyr. Similiter & Dulcidius fuit da
to obſide liberatꝰ. Is autē Rex Ordonius ꝓuocatus ex ſuis agmina cōgregauit, & in-
greſſus terrā Arabū, quę Sintilia dicitur, ſtrages, & plurimas cędes egit, caſtra, & op- Sintilla.

Sarmaliō. Eliph. Palmatiū. Caſtelio. Magnātia.
pida plurima in ore gladij occupauit, Sarmalion, Heliph, Palmatium, & Caſtellionē, & Magnantiā, & multa alia caſtra diripuit, & deſtruxit. Exinde Zemorā rediens cū triumpho vxorem ſuam Muninam Domnam, quę & Geloira alio nomine vocabatur, inuenit defunctam, ex qua ſuſceperat duos filios Aldefonſum videlicet, & Ranimirum plus de morte coniugis contriſtatus, quam de victoria iucundatus aliā quoq; duxit vxorem ex partibus Gallicię nomine Aragontum, quā poſtea ſuſpectā reliquit, pro quo condigne poſtea ſatisfecit. His tranſactis miſit pro Comitibus, qui Caſtellam regere videbatur ad locum, qui Tegulare dicitur in ripa fluminis Carrionis, qua ſi cum eis colloquium habiturus, & venerunt ad eum Nunius Fernandi, & Almondar albus, & filius eius Didacus, & Frenandus Anſuri filius, & nullo conſcio exceptis conſiliarijs cepit eos, & vinctos catenis Legionem adduxit, & carceri mācipatos poſt aliquantum tempus iuſſit occidi, & poſuit maculam in gloria ſua, & cruore innocuo baltheum gloriæ obfuſcauit. Et fœderatus Garſiæ Enechonis Ariſtæ Principi Nauarrorum filiam eius nomine Sāciam duxit vxorem. Poſt quod etiam cepit Anagarum, quod olim Tycium vocabatur, & Vicariam, quæ ex eo nomen dicitur habuiſſe, quod Gothorum tempore ſedes iudicij habebatur. Reuerſus autem ad propria, cum egrederetur, Zemoram in infirmitate percuſſus vitam finiuit. ſepultus Legione in eccleſia cathedrali.

(Margin: Tegulare. Anagarū. Ticium.)

LIBER QVINTVS RERVM IN HISPANIA GESTARVM CRONICON. De Froila & iudicibus.

Caput Primum.

Æra dccccxxxij.

POST mortem Ordonij Froila frater eius ſucceſſit in regno æra. DCCCC. XXXII. & regnauit anno. I. menſibus. II. & duxit vxorem nomine Munina Domna, ex qua ſuſcepit tres filios, Aldefonſum, Ordonium, & Ranimirum, & quartum de concubina nomine Acenare. Hic nihil egit memoria dignum, niſi quod filios Olmundi nobilis ſine culpa fecit occidi, & Fronimiū fratrem eorum Legionenſem Epiſcopum exilio condemnauit, & quia viri impij non dimidiant dies ſuos, percuſſus lepra vnius anni, & duorum menſium expleto circulo vitam finiuit, & iuxta fratrem ſuum Ordonium Legione inglorius ſepelitur, Epiſcopus Fronimius ſtatim fuit ſedi propriæ reſtitutus. Eiſdem diebus nobiles Bardulliæ, quæ nunc Caſtilla dicitur, attendentes nobiles ſuos Nunium Fernandi Almondar Album, & filiū eius Didacum vocatos ad colloquium, ex factione a Rege Ordonio interfectos, tyrannum etiam Froilam, & multa alia, quæ eis euntibus ad iudicium a Regibus, & magnatibus Legione iniurioſe fiebant, videntes etiam quod termini gentis ſuę ex omnibus partibus arctabantur, & pro iudicio contemptus, & contumelias reportabant, ſibi & poſteris prouiderunt, & duos milites non de potentioribus, ſed de prudētioribus elegerunt, quos & iudices ſtatuerūt, vt diſſenſiones patrię, & querelantiū cauſę eorum iudicio ſopirentur. Vnus fuit Nunius Nunij, dictus Raſoria, filius Nunij Bellidez, Alter dicebatur Flauinius Caluus, iſte tn̄ aut nul, aut parū de iudicijs.

(Margin: Iudices.)

cogitabat, ſed armis, & militiæ inſiſtebat. Erat enim facile iracundus, nec cauſarum varia pacifice ſuſtinebat, quod non competit iudicanti. Ex huius genere proceſſerunt multi, & alij magni nobiles de Caſtella. Flauinus Caluus habuit duos filios, Fernandum Flauinum, & Veremundum Flauini. Fernandus genuit Flauinum Fernandi. Flauinus genuit Nunium Flauini. Nunius duxit vxorem nomine Egilonem, ex qua ſuſcepit filium Flauinum Nunij. Flauinus Nunij genuit Didacum Flauini. Didacus Flauini duxit vxorem filiam Roderici Aluari de Aſturijs viri nobilis, & magnatis, & ex ea genuit Rodericum Didaci, qui dictus fuit Campiator. Alter filius Flauini Calui dictus fuit Veremnndus Flauini. Veremundus genuit Rodericum Veremundi. Rodericus genuit Fernandum Roderici. Fernandus genuit Petrum Fernandi, non illum, qui dictus fuit Caſtellanus.

De Nunio Raſura, & filijs eius. Caput. II.

NVNIVS autem cognomento Raſura fuit vir patiens, & modeſtus, ſollers, & prudens, induſtrius, circunſpectus, & ſic ab omnibus amabatur, vt vix eſſet, cui eius iudicia diſplicerent, aut eius ſententias cauſaretur, quas tamen rariſſime proferebat, quia in cõpoſitione amicabili fere omnia terminabat, & ſic charus ab omnibus habebatur, vt locus aliquis detractioni, vel inuidię non pateret. Hic habuit filium nomine Gudiſaluum Nunij, qui cum eſſet adoleſcens, bona indole coætaneis præminebat, & futurorũ inditijs omnibus complacebat. Nunius vero pater eius fere ab omnibus Caſtellæ militibus Domicellos filios petijt nutriendos, quos curialitate, affabilitate, & bonis moribus ſic inſtruxit, vt patres adoleſcentium de profectu filiorum profiterentur ſe tali nutritio obligatos, & ipſi adoleſcẽtes ſic erant Gundiſaluo Nunij dilectione coniuncti, vt eũ quaſi Dominũ ſociarent, nec poſſent ab eius conſortio, vel ad modicũ ſeparari. Cumque creuiſſet factus miles, militiam ſtrenuus exercebat, & pacis dulcedinẽ in patria retinebat, ita quod patre ſuo mortuo, patri fuit fauore omnium ſubſtitutus, & etiam principatũ militię conniuentibus ijs, qui ſecũ nutriti fuerant, addiderunt, & duxit vxorem nobiliſſimam Semenam nomine filiam Nunij Frenandi, ex qua ſuccepit filium nomine Fredinandum. Hic fuit omnibus patre charior, in ſermone verax, in iudicio iuſtus, in militia glorioſus, multa enim ſtrenue contra Arabes peragendo fines patrię ampliauit. Hic habuit filiũ, qui dictus eſt Fredinandi Gundiſalui. Hunc Deus ſupra patrẽ, & auũ tot gratijs exaltauit, vt ipſo non attendente, tam a magnatibus, & militibus, quã ab vniuerſis populis Caſtellanis in Comitẽ crearẽt, & omnes ſe ſuę ſubijcerẽt dicioni. Qui factus Comes totã Caſtellã ſic pacifico dñio confouebat, vt omnes Deo gratias agerent, qui per talẽ Comitẽ a populo ſuo releuauerat ſarcinã ſeruitutis. Hic cõtra Arabes plurima bella geſſit, quoniã & ſanctũ Stephanum, & alia plurima loca Chriſtianę reſtituit dicioni. Ex quo iſte ſuſcepit ſuę patrię S. Stephanus.
comitatũ, ceſſauerunt Reges Aſturiarũ inſoleſcere in Caſtellã, & a flumine Piſorica nihil amplius vindicarunt, ſtrenuitate enim ſua eorum inſultibus reſiſtebat, nec propter Piſorica.
eos a bellis Arabum deſiſtebat. Monaſterium ſancti Petri in ripa Aslancię fluminis ædificauit, & multis poſſeſſionibus illum dotauit, morte propria defunctus, in eo- Aslantia flu.
dem monaſterio eſt ſepultus, cui ſucceſſit filius eius Garſias Fredinandi homo Catholicus, qui bella plurima contra Reges Aſturiarum conantes Caſtellæ finibus præminere, glorioſe peregit, & caſtra plurima in ripa Dorij munifice reparauit,

& vſq; ad fluuium Carrionem iuriſdictionis ſuæ terminos dilatauit. Hic conſtruxit monaſterium in honore ſancti Coſmæ, & Damiani iuxta ripam Dori fluminis Aſlantiæ, in villa, quę Caueæ rubeæ nuncupatur, & ampliſſimis poſſeſſionibus dilatauit, & loca, quæ dedit, ſtatuit, Infantaticum appellari eo intuitu, quod ſi aliqua de genere ſuo non poſſet, aut nollet mariti comparis ſolatia adipiſci, de bonis monaſterij prouiderentur eidem largiter, & decenter, demptis duntaxat neceſſarijs clericorũ, qui inibi Deo, & ſanctis martyribus deſeruirent. Obijt autem morte propria, & in monaſterio ſancti Petri de Cardonia tumulatur

Dorius. Cauea rubea.

De Comite Sancio, & morte eius. Cap. III.

HVIC ſucceſſit filius eius Comes Santius Fernandi, vir virtutum, amator patriæ, & in ſubditos totus pius. Hic optinuit Pennam ſidelem, & Septem publicam, & Madolium, & Montelionẽ, & Varinatium, Oaromam, & ſanctum Stephanum, quæ in captione patris perdiderant Chriſtiani, & multa intulit agarenis. Antiquos ſoros Septem publicę iſte dedit. Caſtellanis militib⁹, qui & tributa ſoluere, & militare cum Principe tenebantur, contulit libertates, videlicet, vt nec ad tributum aliquod teneantur, nec ſine ſtipendijs militare cogantur. Hic habuit filium, qui dictus fuit Infans Garſias, & Legione fuit proditionaliter interfectus. & habuit filiam nomine Geloiram, quam duxit in vxorem Sancius maior Rex Aragoniæ, & Nauarræ, de quo, ſi Deus dederit, poſtea proſequemur. Huius mater optãs commertium cuiuſdam Principis Sarraceni, propoſuit filium interficere, vt ſic cum munitionibus, & oppidis optatis nuptijs potiretur. Cumq; quodã ſero letali poculo virus mortiferũ miſcuiſſet, filius reuelatione pediſecæ hoc præſenſit, & matri, vt prius biberet, ſupplicauit, quod ipſa renuens demum coacta, quod male miſcuerat, deguſtauit, & parricida mater hauſit, & meruit mortẽ in poculo, quod parauit. Et tandẽ Comes Sancius contriti cordis, pœnitentia ſtimulatus conſtruxit monaſteriũ nobile, quod Oniam nominauit, eo quod matrem viuentem Mioniam more Hiſpanico appellabat. Demum poſt multas victorias ſtrenue conſummatas fœlicem ſpiritum ſuo reſtituit creatori, & in monaſterio Onienſi, quod ipſe conſtruxerat, eſt ſepultus. Nunc autem ad genus, & acta Regum Aſturum reuertamur.

Garſias. Geloyra. Sancius. Onia.

De Aldephonſo, & Ranimiro, & diſcordia fratrum. Caput. IIII.

MORTVO Froila, Aldefonſus filius Regis Ordonij adeptus eſt ſceptra patris æra. DCCCC. XXXIII. & regnagnauit annis. V. menſibus. VII. anno vno menſium numerato. Nomen vxoris eius Semena, ex qua genuit infantem Ordonium, qui dictus eſt malus, & fuit iuxta Cordubã interfectus. Hic Aldefonſus leuitate potius, quã virtute deliberauit apud ſe, vt ad viam confeſſionis, & pœnitentiæ ſe transferret, & ideo religionis operibus deuouit ſe, & aliquandiu huic propoſito inhærendo decreuit ſibi ſubſtituere fratrem ſuum nomine Ranimirum. Cumq; propoſitum fratri per nuncios intimaſſet, Ranimirus audito nuncio cum magno exercitu venit Zemoram, & Aldefonſo regni regimen reſignante, Ranimirus ſuſtituitur fratri ſuo. Aldefonſus autẽ iam Exrex ad locũ, qui Dominos ſanctos vulgariter

dicitur, ſuper ripam Ceiæ fluminis properauit, habitumque monachalem aſſumens
viam perfectionis elegit.

De regno Ranimiri, & rebellione monachi Aldefonſi.
Caput. V.

RANIMIRVS autem ſucceſſit in regno æra nongenteſima tri æra.dcccc xxxix.
geſima nona vno anno mẽſium numerato, & regnauit annis decem,
& nouẽ menſibus, diebus. II. & cum eſſet vir bellis deditus, mouit
exercitũ contra Mauros, & dum exercitũ congregabat, frater ſuus
ea leuitate, qua de Rege ſe monachum fecerat, a monaſterio apoſtata
reſiliuit, & Legionem veniens cœpit inibi rebellare, & ad regnum itẽ
rum inhiare. Ranimirus cum hoc audiuit, direxit congregatum exercitum contra
eum, & duobus annis obſeſſum, in dedicionem recepit ad ſuæ beneplacitum volunta-
tis, & ſtatim in carcere mitti iuſſit. Et dum hæc fierent Aldefonſus, & Ordonius, &
Ranimirus filij Regis Froilę ſupra dicti cum conniuentia in Aſturijs rebellarunt, &
tyrannidem exercentes Aldefonſum, qui maior erat, honore regio præferebant, Aſtu
res enim indignati eo, quod inceſſione Aldefonſi, & ſuſtitutione Ranimiri non fue-
rant euocati, rebellionem huius modi factitabant. Vnde & Aſtures in dolo euocant
Ranimirum, vt ſi fieri poſſet, in manus filiorum Froilæ deueniret, quod præſentiens
Ranimirus armata manu Aſturias eſt ingreſſus, & coactos prælijs mancipauit; ſe-
cumq; ducens cum fratre ſuo Aldefonſo quõdam Rege in eodem carcere coarctauit,
& poſt aliquantulum temporis interuallum fratrem, & ſobrinos crudeliter excæca-
uit. Tandem Ranimirus pœnitentia ductus prope Legionem in ripa Turij mo- Turi⁹. fl.
naſterium ſancti Iuliani conſtruxit, & in eo fratrem, & conſobrinos pie prout potuit, S.Iulian⁹.
collocauit, vbi vſq; ad finem vitæ neceſſaria habuerunt. Mortuus autem Aldefon
ſus ibidem ſepultus eſt cum vxore ſua Regina Semena, & conſobrinis. Regnauit au
tem Aldefonſus annis quinque, & menſibus ſeptem, & in quinto anno regni ſui fuit
orbatus oculis, & poſtea duobus annis, & ſeptem menſibus ſuperuixit.

De victoria Ranimiri, & comitis Fernandi Gundiſalui.
Caput. VI.

RANIMIRVS autem regnum ingrediens Toletanum obſedit op-
pidum Maioritum, & muros diſrumpens, ſublatis rebus incolas capti- Maioritũ.
uauit, & reduce exercitu remeauit. Poſt hæc Arabes fines Caſtellæ
inuadere decreuerũt, & comes Fernandus Gundiſalui, qui Caſtellæ tunc
temporis præſidebat, nunciauit aduentum Arabum Ranimiro, qui con
uocato exercitu, properauit in auxilium comitis Caſtellani. Cumque Legionen-
ſis, & Caſtellanus exercitus conueniſſent, Arabibus apud oppidum Oxoniam oc-
currerunt, & collatis ſignis adinuicem dimicarunt, ſed Dei gratia adiuuante Chriſtia
nis victoria, Arabibus ceſſit fuga, multaque millia captiuorum Chriſtiono exercitui
prouenerunt. Sicque Rex Ranimirus ad ſua fœliciter eſt reuerſus.

De proditione Abenaiæ, & victoria Ranimiri.
Caput. VII.

Cæſarau-guſta.

POST hæc iterum Ranimirus contra Cæſaraguſtam exercitum congregauit, Abenaia autē, qui inibi princeps erat, audito quod Ranimirus, & Ferdinādus Gundiſalui comes Caſtellæ adinuicem concordarant, timuit in immenſum. Vnde & ſeipſum cum terra Ranimiri ſubdidit dicioni mentitus Abderramen Regi Cordubæ, cui erat ſubiectione ſimili obligatus. Rex autem Ranimirus omnes munitiones regni Cæſaraguſtæ, quæ Abenaiæ reſiſtebāt, cędibus, & irruptionibus coëgit Abenaię obedire. Poſt quę Ranimiro ad ſua reuerſo, Abenaia, proditionis non immemor, fregit pacta, & reconciliatus principi Cordubenſi ratus eſt poſſe inuadere

Septem mancæ.

terminos Ranimiri. Et agens exercitum peruenit celeriter Septem mancas, quod audiens Ranimirus aſſumpto exercitu proceſſit obuius contra eum, & ibidem adinuicem vtroq; exercitu dimicante cęſi Arabes nec fuga, nec ſtrage ſed victoria caruerūt, Et ſecunda feria in feſto, ſcilicet, ſanctorum Iuſti, & Paſtoris ex Arabibus vſque ad octoginta millia perierunt, & Abenaia proditor fuit captus, cæteri, qui euaſerant, ad

Alfōdega

oppidum quod Alfondega dicitur, confugerunt. Ranimirus autem plus ſanguine Arabum, quam prælijs, vel ſpolijs cupiens ſatiari, eos viriliter inſecutus in caſtro Alfondega, quo confugerant, comprehendit. Abderramen autem cum paucis fugæ comitibus vix abceſſit. Tunc fuit ſolis eclipſis per vnam totam horam diei. Tunc Rex, & ſui cum multis ſpolijs, & multa turba pediſequa captiuorum reuertitur glorioſe ſecum ducens Abenaia captiuatum.

Item de prælijs Ranimiri.
Caput. VIII.

Turmius

HIS peractis exercitus Sarracenorum per ripā Turmij fluminis eſt ingreſſus ſub principe, qui Aceipha dicebatur, & fauētibus ſibi Fernando Gundiſalui, & Didaco Munionis magnatibus regni ſui cœpit populare Salmanticam, Leteſmiam, Ripas, Balnea, Alfondegā, Pennam, & alia multa caſtra. Tunc etiam comes Rodericus populauit Amaiam, & prædas exercuit in Aſturijs in partibus ſanctę

Salmātica. Leteſmia. Ripæ. Alfōdega. Penna. Amaia. S. Iuliana.

Iulianæ. Poſt Rex Ranimirus talibus coniurationibus prouocatus exijt obuiam Sarracenis, & bellis, & cædibus ſæpe repulſi a cœptis operibus deſtiterunt, & Fernandum Gundiſalui non illum comitem Caſtellę, & Didacum Munionis fautores Arabum comprehendit, & alterum Legione, alterum Gordone in carcere vinculauit. Sed procedente tempore, quia captione eorum magnates alij murmurabant, recepto ab eis iuramento fidei obſeruandæ a carcere liberauit, & filio ſuo Ordonio dedit vxorem Vrracam filiam Fernandi Gundiſalui comitis Caſtellani. Poſt hęc Rex Ranimirus, qui ex Regina Tharaſia ſorore Garſiæ Tremuloſi Regis Nauarrę cognomine Florentina genuerat Sancium, & Geloiram in honore ſancti Saluatoris iuxta regale palatium, monaſterium fabricauit, & ibidem Geloiram filiam Deo dicauit. Decimo nono regni ſui anno obſedit oppidum, quod olim Aquis, nunc Talauera vocatur in

Aquis. q Talauera.

diœceſi Toletanenſi. Arabes autem ei ſuccurrere feſtinantes victi a prædicto Rege in prælio ceciderunt, & cęſis fere duodecim millibus, vſq; ad ſeptem millia captiuauit, & reuerſus ad ſua ſe miſericordiæ operibus dedicauit, & vxore ſua Regina Tharaſia

Ceia. Orna. Deſtriana

operante, ſancti Andreę, & ſancti Chriſtophori ſuper Ceiā, & ſanctæ Marię in ripa Dorij, & ſancti Michaelis archāgeli in valle Ornæ, quę nūc dicitur Deſtriana, mona

ſteria ædificauit, & poſſeſſionibus multis ditauit. Et cum Ouetum cauſa orationis adiſſet, ibidem grauiter ęgrotauit, & Legionem allatus, in vigilia Epiphaniæ facta confeſſione Epiſcopis, & Abbatibus, qui ſecum aderant, deuote ſuſcepit ſacramētum corporis, & ſanguinis domini Ieſu Chriſti, quo facto a ſe regnum, quod a patre ſuſceperat, abdicauit proclamans cum lachrymis. Nudus egreſſus ſum de vtero matris meæ, nudus reuertar illuc, dominus mihi adiutor, non timebo quid faciat mihi homo.

His ita peractis vitam finiuit, & in monaſterio ſancti Saluatoris, quod filię ſuę conſtruxerat, tumulatur. In his decem & nouem annis computantur quatuor anni Aldefonſi prędicti, quia poſt primum annum ſtatim ſubſtituit ſibi fratrem, per ſe autem regnauit Aldefonſus anno vno. Ranimirus annis quindecim.

De Rege Ordonio, & diſſenſione cum Caſtellanis, & morte eius. Caput. IX.

HVIC ſucceſſit in regno Ordonius filius eius ęra nongēteſima quinquageſima octaua, & regnauit annis quinque, mēſibus ſex. Iſte Ordonius ſatis prudens, & in regimine exercitus circunſpectus. Vnde frater eius Sancius, quem Rex Ranimirus ex Tharaſia ſorore Garſiæ Regis Naruarræ ſuſceperat, fauore, & auxilio eiuſdem Garſię auunculi, & Fernandi Gundiſalui comitis Caſtellani ipſis perſonaliter cum ipſis venientibus, Legionem acceſſit, vt fratrem ſuum a regno expelleret, & ipſe dignitate regia donaretur. Sed Rex Ordonius, vt erat in armis ſtrenuus, ciuitates muniuit, & munitiones viriliter defenſauit, & regnum ſibi intrepidus conſeruauit, & vxorem ſuam Vrracam, quia comitem Fernandum ſocerum ſuum hoſtem ſenſerat, dereliquit, & duxit vxorem aliam nomine Geloiram, ex qua genuit filium, qui fuit podagricus nomine Veremundum. Gallecij autem audientes diſſenſionem inter Legionenſes, & Caſtellanos cœperunt contra Regem Ordonium rebellare. Ipſe vero congregato exercitu Gallecos perdomuit vſq; Vlixbonā, & vaſtatione, & incendio omnia deprędatus eſt, & redijt inclytus multis ſpolijs, & captiuis. *æra.dcccc lviij.*

Poſt hæc autem inter Regem Ordonium, & Fernandum Gundiſalui comitem Caſtellanorum diſcordiam ſedata, exercitus Arabum venit ad ſanctum Stephanum in ripa Dorij, & vſque Burgis omnia deuaſtabat, ſed comes Fernandus Gundiſalui cum exercitu Regis Ordonij, & ſuorum, eos vſq; Dozium inſecutus pugna ſubegit, & magnam multitudinem victor occidit, plurimaque captiuauit. *Dozium.* Quo audito Rex Ordonius diſpoſuit in Arabes exercitum congregare, ſed infirmitate præuentus Zemoræ moritur, & Legionem delatus in monaſterio ſancti Saluatoris, quod pater ſuus condiderat, ſepelitur.

De Rege Sancio, & Ordonio malo. Caput. X.

DEFVNCTO Ordonio frater eius Sancius Regis Ranimiri filius ſucceſſit in regno, æra nongenteſima ſexageſima tertia. Et regnauit annis duodecim. *æra.dcccc lxiij.* Cumq; magnates regni contra ipſum vnanimiter conſpiraſſent, ad Garſiam Regem Nauarræ, qui dictus eſt Tremuloſus, ſuum auunculum feſtinauit. Erat autem Sancius intolerabili pinguedine aggrauatus, vnde dictus fuit Sancius graſſus, & conſuluit ei auunculus Abderramen principem Cordubæ poſtulare, vt poſ-

ſet a tantæ pinguedinis pondere releuari. Cumque cum eo pàcem firmaſſet, Cor-
dubam veniens ab Abderramen magnifice eſt ſuſceptus, qui conuocatis medicis anti-
doto cuiuſdam herbæ a grauitate pinguedinis liberatur, & agilitati, & diſpoſitioni re-
ſtituitur cæterorum. Inter hæc autem comes Fernandus, & magnates regni Aſtu
riarum Ordonium malum, quem Rex Aldefonſus cæcus ex vroxe ſua Semena ſuſce-
perat, in Regem, & principē elegerunt. Et comes Fernandus Gundiſalui dedit ei vxo
rem filiam ſuam Vrracam Regis Ordonij derelictam. Erat autem tunc temporis
quidam nobilis adoleſcēs nomine Vegila, qui cum eſſet de nobilioribus illius patriæ,
nolebat comiti Fernando, vt ſubditus obedire. Comes autem eum grauiter inſecu-
tus compulit exulare, & ad Arabes compulit tranſmigrare. Rex autem Sancius aſ-
ſumpta ab Abderramen multitudine Arabum eſt reuerſus, vt abſens regnum, quod
perdiderat, veniens obtineret. Quod audiens Ordonius malus in Aſturijs ſe rece
pit, vt difficultate montium inibi rebellaret. Rex autem Sancius olim graſſus, quam
cito aduenit, rebellibus domitis regnum recuperauit. Ordonius autem malus cum
eſſet vilis, & puſillanimis, & effœminatus, Deo, & hominibus prauus, operibus odio
ſus, nec in Aſturijs ſe tutum reputans iuit ad ſocerum ſugiens, & abiectus. Comes au
tem filiam ei abſtulit, & alteri viro dedit, & ad Arabes ire coēgit, cum quibus dum vi
xit, vilitatis ſuæ pœnas exſoluit. Rex vero Sancius regno pacato, duxit vxorem,
quæ Tharaſia dicebatur, ex qua genuit Ranimirum. Tunc Rex Sancius cum eſſet
homo deuotionis ſuadentibus vxore ſua Tharaſia, & ſorore ſanctimoniali Geloira
Legio. miſit Velaſcum Legionenſem Epiſcopum, & alios nuncios pro pace firmāda, & pro
Corduba petendo corpore ſancti Pelagij martyris, qui ſub Abderramen fuerat Cordubæ mar
tyrio coronatus. Rex autem conſtruxit monaſterium Legione, In quo corpus ſan
cti Pelagij ſtatuerat collocandum, & hac legatione pendente, Galleci diſcordes inter
ſe prædas, et iniurias exercebant. Sed Rex adueniens inſolentes domuit, et iniurio-
Dorius. ſos coēgit vſq; ad Dorium, qui diuidit Galleciam, et Luſitaniam. Quod audiens
Gundiſaluus, qui trans flumen Dorij princeps erat vſq; ad ripam eiuſdem fluminis
congregato potentiæ ſuæ exercitu, præceps venit, ſed videns ſe Regi Sancio non poſſe
ſe reſiſtere, ſuæ gratiæ ſe commiſit, & præſtito iuramento de tributis ſoluendis, etiam
terrę ſuę dominium Regi Sancio recognouit. Verum proditionis virus in corde
reſeruat, virus mortiferum pomo immiſſum Regi obtulit ad edendum, in cuius eſu
cor Regis cœpit ilico titubare, ſicut natura exigit venenorum, & Rex intelligens
dum Legionem mortis conſcius properaret, tertia die in via moritur, & Legione
iuxta patrem in ſancti Saluatoris monaſterio ſepelitur.

De rege Ranimiro, & ſtrage Normanorum.
Caput. XI.

SANCIO defuncto, filius eius Ranimirus habens a natiuitate an
æra.dcccc nos quinque patri ſucceſſit in regno æra nongenteſima ſeptuageſi-
lxxv. ma quinta. Et regnauit annis viginti quinque. Hic de cōſilio ma
dcccc. tris ſuę Reginę Thareſię, & amitę ſuę Geloirę monialis, ſecūdū lega
xxxvij. tionem patris cum Arabibus pacem fecit, & corpus ſancti Pelagij,
pro quo pater miſerat, impetrauit: & in monaſterio, quod pater ad
Normani hoc conſtruxerat, collocauit. Anno ſecundo regni eius multitudo Normanorum
cum Rege ſuo nomine Gundiredo in finibus Gallecię applicarunt, & ſtragibus, &

incurſibus vrbes, & loca Galleciæ vaſtauerunt, & Siſnandum Epiſcopum ſancti Ia-
cobi peremerunt diſcurrentes patriam, vſq; ad locum, qui mons dicitur Onagrorum. Onagrorum.m.
Tertio anno cum patratis vaſtationibus vellent ad propria nauigare, inuocato nomi-
ne Domini, & beati Iacobi, Comes Gundiſaluus Sancij occurit eis, ſi poſſet extermi-
nium vendicare, & cum prælium iniuiſſent, Dei gratia, & virtute Apoſtoli, qui ſine
lege vaſtauerant, Dei iudicio ſunt proſtrati, & tam ipſi, quam Rex eorum in ore gla-
dij ceciderunt, & comes Gundiſaluus Sancij eorum nauigia igne conſumpſit.

De vaſtatione Caſtellæ, & Zemoræ, & Galleciæ, & morte Ranimiri.
Caput. XII.

ET dum hæc fierent, Arabes per Ranimiri Regis pacem ſecuri con-
tra Caſtellanos exercitum direxerunt. Cumq; Ferdinandus Gun-
diſalui comes reſiſtere non valeret, occuparunt Arabes Septē man- Septem
cas, Donias, & Septempublicam, et Varinatium, et multa alia terrā; mancæ.
cædibus, et incendio deuaſtātes. Ad hęc oīa inhumaniter adiuuante Doniæ.
Vegila quodam nobili, qui a Fernando Gundiſalui comite ob rebel- Septem pubica.
lionē a partibus Alauę erat eiectus. Ex tanto ergo ſucceſſu Arabes inſolentes etiam Varinatium.
fœdus, quod cum Ranimiro habuerant, infregerunt, et venientes Zemoram inuaſam zamora.
funditus ſubuerterunt. Ea tempeſtate vir ſtrenuus Fernandus Gundiſalui Comes
Caſtellę moritur, qui in acquiſitione, et tuitione, & dilatione patrię vtiliter, ſtrenueq;
et fideliter laborarat, & in monaſterio ſancti Petri de Aslātia, quod ipſe cōſtruxerat ſe- Aslantiæ.
pelitur. Rex vero Ranimirus duxit vxorem nomine Vrracam. Cumq; eſſet puer,
nec ad diſcretionem ętatis veniſſet, ſtultis actibus cœpit comites Gallecię prouocare,
iam a conſilio matris, & amitæ alienus. Cumq; Galleci non poſſent eius inſolentiam
tolerare, quendam Veremundum filium Regis Ordonij ſuper ſe Regem beati Iacobi
creauerunt. Quod audiēs Ranimirus contra ipſum collecto exercitu in Galleciam
feſtinauit. Et ex alia parte veniens Veremundus in Portella de Arenis prælium com- Portella.
miſerunt, et licet inuicti adinuicem diceſſiſſent, ex vtraq; quam plurimi cæde mutua
ceciderunt, & duobus annis non ſine grandi vtriuſque gentis exterminio bellum in-
ualuit inteſtinum. Ranimirus autem morbo correptus obijt Legione, & in De- Legio.
ſtriana traditur ſepulturæ. Interea Alcorrexi Rex Agarenorum eam partem Gal- Deſtriana
leciæ, quę nunc Portugalia dicitur, & vſq; ad ſanctum Iacobum nō veritus Apoſto-
lum deuaſtauit, ſed merita Apoſtoli occurrerūt, & immiſſa in eis infirmitate, aut pau-
ci, aut nulli ſuperſtites euaſerunt, qui in patria nunciarent.

De Rege Veremundo, & miraculo Tauri.
Caput. XIII.

MORTVO itaq; Ranimiro, Veremundus filius Regis Ordonij
veniens Legionem ab omnibus ſuſcipitur, & ad regni gloriam pro-
mouetur, eo quod mortuo Sancio patruo ſuo, & Ranimiro conſo-
brino ad ipſum erat de iure regni ſucceſſio deuoluta æra Milleſima, æra.M.
& regnauit annis decem & ſeptem. Hic leges Gothorum liberaliter
confirmauit, & ſanctorum patrū canonicas ſanctiones ſeruari prę-
cepit, & licet alias eſſet ſatis prudēs, ſuſurronibus, & detractonibus aures bibulas incli-
nabat. Accidit autem quod tres ſerui de familia eccleſiæ ſancti Iacobi, quorum vnus

vocabatur Zadon, alter Cadon, alter Anſilon a pud Regem Dominum ſuũ Aathaulphum de crimine peſſimo accuſarent, & quod etiam promiſerant Sarracenis ſe legem Mahometicam ſuſcepturum, & Galleciam traditurum. Rex autem credidit, eo quod Epiſcopus eſſet filius illius principis, qui Regi Sancio in pomo mortis poculum propinaret. Cumq; prædictus Epiſcopus vocatus ad curiam quinta feria ante Paſcha veniſſet Ouetum, conſulentibus ſibi aliquibus, vt antequam eccleſiam deſcenderet, ſe Regis conſpectui præſentaret, Epiſcopus conſtanti animo ſic reſpõdit, quod prius ſe præſentiæ Saluatoris omnium exhiberet, & poſt in præſentia tyranni Principis comparerct, intranſq; eccleſiam Saluatoris ilico indutus ſacris veſtibus diuina officia celebrauit. Rex autem taurum ferocem præceperat adduci, vt inuenientem Epiſcopum deſtruiret. Sed Epiſcopus innocens cum talia præſenſiſſet, conſummatis officijs, ad locum vbi taurus æſtuans mugiebat acceſſit intrepidus, & mox taurus ad Epiſcopum veniens, cornua in manibus eius miſit, quibus dimiſſis ad montem vnde venerat, remeauit. Epiſcopus autem cornua, quæ ſibi taurus dimiſerat, coram altari deponens Domino Saluatori cum cæteris fidelibus ſoluit laudes, actores vero fallæ ſuggeſtionis, & eorum ſemine maledicto coarctans ad exemplum Dauid, qui pro morte Abner innocui, Ioab cum ſemine condemnauit, ſententialiter ſic profatur. De ſemine Zadon, Cadon, & Anſilon nõ deficiat leproſus, & claudus, cecus, & mancus, vilis, & tenens fuſum. Rex autem viſo miraculo perturbatus obtulit Epiſcopo ſatisfactionem, ſed Epiſcopus regem videre noluit, immo ſecunda feria poſt feſtum paſchæ iter arripiens ad Pamarienſem eccleſiam ſanctæ Eulaliæ vſque peruenit, ibi infirmitate correptus quarta feria vitam finiuit. Cumque ſui vellent corpus eius ad eccleſiam beati Iacobi deportare, immobile eſt inuentum, & attendentes quod a Domino fieret, tradiderunt corpus in eadem eccleſia ſanctæ Eulaliæ ſepulturæ.

Pamarienſis. S. Eulalia.

De inſolentijs Veremundi, & vxoribus eius, & de victoria Almanzori.

Caput. XIIII.

REX vero Veremundus habuit duas nobiles concubinas, & erant ſorores, legem Domini obliuiſcens. Et ex vna genuit infantem Ordonium, & ex alia Geloiram. Infans autem Ordonius procedente tempore ex infante Fronilda genuit Aldefonſum, Pelagium, Sancium, & Semenam. Prædictus etiam Veremundus habuit duas vxores legitimas Velaſquitam videlicet, quam viuentem dimiſit, & non contentus inceſtu, ſibi aliam nomine Geloiram adulterio contubernio copulauit, ex qua genuit Aldefonſum, & Thareſiam. Ex Velaſquita autem genuit Chriſtinam infantem. Ipſa vero Chriſtina ex Ordonio cęco filio Ranimiri Regis genuit Aldefonſum, Ordoniũ, Pelagiũ Comitiſſam, & Eldontiã. Eldontia autem ex Pelagio Froilę diacono genuit comitẽ Petrum, Ordonium, Pelagiũ Munionem, & matrẽ Suerij comitis, & fratrẽ eius, & Thareſiam comitiſſam. Quę cũ eſſet dña Carrionis, ibi eccleſiã ſancti Zoili ędificauit. Hi omnes dicũtur vulgariter infantes de Carrion. Igitur propter peccata Principis Veremundi, & populi Chriſtiani, Rex Arabũ, qui Alhagib dicebatur, ſe Almanzor conſtituit nominari. Alhagib autem interpretatur ſupercilium, quia ſicut ſupercilium defenſio eſt, ſiue vmbraculum oculorum, ſic & ipſe dicebatur defenſio populorum. Vnde & clariori vocabulo ſe Almanzor inſtituit nominari. Almanzor autem interpre-

tatur defenſus, ſiue defenſio, eo quod multis victorijs glorioſus ſe, & ſuos ſtrenue de-
fenſauit. Cumq; Vegila, de quo prædiximus, & quidam Comites, & alij plurimi
Chriſtiani ad eius præſidium confugiſſent, promittebant ei terram reliquiarum Hi-
ſpaniæ ſe daturos, & hac ambitione commotus adunato exercitu Arabum, & Chri-
ſtianorum, qui ſecum aderant, aſſumpto etiam filio ſuo Abdelmelic, quod in tempo-
re famulus erat Regis, cœpit Legionis, Caſtellę, & Nauarrę prouincias deuaſtare, cui
exterminio pro maiori parte cauſam præbuit diſſenſio principum Chriſtianorum,
qui ſibi ad inuicem auxilia denegabant. Almanzor autem cum eſſet prudens, ſtre-
nuus, hilaris, atque largus ita ſibi Chriſtianos allicere ſatagebat, vt Chriſtianos Ara-
bibus oſtenderet chariores. Hac benignitate chariſſimus erat ſuis adeo, quod om-
nes ex animo ei ſeruire pari ſtudio laborabant, ita quod a Dorio, qui erat limes inter Dorius.
Chriſtianos, & Arabes, vſq; ad fluuium Eſtolam omnia vaſtauit, in cuius ripa ten- Eſtola.
toria collocauit. Quod audiens Veremundus cum exercitu properauit, & inſul-
tum faciens in tentoria Almanzori multos de ſuo exercitu interfecit. Cum autem eſ-
ſet Almanzor magnanimus, atque conſtans, a proprio ſolio depoſito aureo pileo,
quem pro corona geſtabat, humi reſedit iuxta morem Principum gentis ſuæ.

Exercitus autem, qui eum ex animo diligebat, confuſionem autem ferre non ſu-
ſtinens, prælium reſtaurauit, & fugatis Veremundi militibus vſque ad Legionis
ianuas peruenerunt. Sed vrgentibus pluuijs hyemalibus, quæ ſolent in illis parti-
bus inundare, Almanzor ad propria eſt reuerſus. Ciues autē Legionenſes, & Aſto-
ricenſes timentes in futuro anno ſuper ſe tantam multitudinem aduenturam, corpora
Regum, quæ erant ſepulta Legione, & Aſtorica cum corpore ſancti Pelagij marty-
ris ad Aſturias tranſtulerunt, & apud Ouetum in eccleſia ſanctæ Mariæ ſepelie-
runt, & ſuper altare beati Ioannis Baptiſtæ corpus ſancti Pelagij poſuerunt. Qui-
dam autem ex ciuibus Legionenſibus corpus ſancti Froilani Epiſcopi deferentes in-
fra Pyrenæum ad vallem, quæ Cæſaris dicitur, in ſancti Ioannis Apoſtoli eccleſia Vallis Cę
collocarunt. ſaris.

De irruptione Legionenſi, & Aſtoricę.

ADVENIENTE autem verno tempore Almanzor iterum
exercitum congregauit, & veniens Legionem obſeſſam firmiter Legio.
impugnauit. Veremundus autem ſe apud Ouetum recepit mor-
bo podagrico prępeditus. Almanzor vero captioni Legionis fer-
uenter inſiſtens, dum fere per anni circulum impugnaſſet, in porta
occidentali prima irruptio facta fuit. Quarta die poſt hoc ſecun-
da irruptio iuxta portam meridionalem. Tunc Guillemus Gonſalui Comes Gal-
leciæ, qui ad defenſionem venerat, grauiter ægrotabat, ſed audiens murum effractum
ad locum periculi ſe armatū deferri pręcepit, vt mortem videret antequam excidium Aſtorica.
ciuitatis. Irruentibus itaq; Arabibus idem Comes occiditur, & ciuitas occupatur, & Coiāca.
Almanzor portas vrbis opere marmoreo cōſtructas, & arcē pręcipuā portę orienta- Valentia.
lis murū, & cęteras turres fecit deſtrui a fundamētis, vna dūtaxat relicta, quę eſſet po- S. Facūd⁹. Alba.
ſteris in memoriā, quod taliū murorū, & tantarū turriū deſtruxerat ciuitatē. Cepit Luna.
Aſtoricā, et ſumitatē turriū decurtauit, Coiancā, quę nūc Valētia, et ſanctū Facundū Gordo.
& alia plurima loca ſubuertit, Albā, Lunā, Gordonē, & Arboliū, licet impugnauerit, Arboliū.

Oxonia. Alcoueta. Valeranica. quę nunc Berlanga. Atentia.

non potuit optinere. Deindè rediens per terras Caſtellæ, Oxoniam, & Alcouelam, Valeranicam, quæ nunc Berlanga, & Atentiam optinuit, & deſtruxit, exinde ad ſua rediјt faſtu, & ſuperbia eleuatus. Sic enim ſuper Chriſtianos ira cæleſtis Regis exarſerat, vbi cum fere per duodecim annos Chriſtianorum terminos inuaſiſſet, & vt voluerat, vaſtauiſſet, & plurima loca ſibi tributaria effeciſſet, ſemper inuictus rediјt cum triumpho. Vndè etiam ab Hiſpania Gothorum gloria receſſiſſet, theſauros eccleſiæ Arabes abduxerunt, & cultus eccleſię datus eſt in contemptum. Et plaga, quæ acciderat tempore Roderici, & iam videbatur obduci, paſſa eſt recidiuum.

De morte Almanzor. Caput. XV.

Portucale. S. Iacob⁹

IGITVR anno. XIII. Almanzor reſumpto exercitu ingreſſus eſt per eam partem Galleciæ, quæ dicitur Portugale, munitiones, & ciuitates hoſtiliter deuaſtando. Cumq́ ad maritima perueniſſet, etiam ciuitatem, & ecclesiam beati Iacobi deuaſtauit, ſed fulgure territus ab eo loco, vbi eſſe corpus Apoſtoli credebāt, abſtinuit, quod tamen propoſuerat violare. Nihilominus tamen campanas minores in ſignum victorię ſecum tulit, & in Mezquita Cordubenſi pro lampadibus collocauit, quæ longo tempore ibi fuerunt. Almanzor autem cum ſuo exercitu percuſſus a Domino pro ſcelere ſacrilegiј dignam ſuſtinuit vltionem, nam qui ſanctum locum apoſtoli profanarat, immūda ſui plaga, ſcilicet dyſenteria, fere totus exercitus eſt conſumptus, reliqui morte ſubitanea perierunt. Quod audiens Rex Veremundus miſit multitudinem peditum expeditam, qui imbelles, & infirmitate conſumptos in montanis facile trucidarunt & ſic Almanzor coactus peſte ad propria eſt reuerſus. Rex autem Veremundus coactus hoſtibus legationem miſit Garſiæ Fernandi Comiti Caſtellano, & Garſiæ Tremuloſo Regi Nauarrorum, vt obliti iniuriarum ad agenda prælia fidei fœderati inſimul conuenirent. Quod audientes Rex Garſias miſit exercitum, Comes Garſias Fernandi perſonaliter cum ſua multitudine, & Rex Veremundus licet podagricus geſtatus humeris baiulorum, collecta potentia regni ſui omnes inſimul conuenerunt, & in loco quodam, qui Arabice Calacanazor,

Calatanazor.

Latine autem dicitur Vulturum altitudo, Almanzor venienti cum ſuis arabibus, vt caſtellam inuaderet, occurrerunt. Cumq́ ſeſe mutuis cædibus inuaſiſſent, maxima pars cecidit de exercitu Agareno, tamen noctis tenebris intercepti, neuter neutri ceſſit campum, & tanta ſtrage comperta ſuorum bellum in craſtino timuit reſtaurare. Vnde & de nocte fugiens cum veniſſet ad vallem Borgecorexi, dolore vexatus

Borgecorexi. Medina Cali.

animam exhalauit, & ad Medinam, quæ cælum dicitur, eſt delatus. Cumq́ dies craſtina illuxiſſet, exercitus Chriſtianus putauit Arabes ad prælium reuerſuros, ſed cum tentoria vacua hominibus conſpexiſſent, ipſa tentoria, & ſupellectilem, & ſpolia varia occuparunt. Comes autem Garſias Ferrandi viriliter inſecutus eos, qui euaſerant, fere vſq́ ad internitionem deleuit. Almanzor autem, qui ſemper inuictus fuerat, tanto dolore proſternitur, vt a die præliј neq́ cibum, neq́ potum ſumpſerit, donec diem concluſit extremum.

De fuga Abdelmelich, & morte Regis Veremundi. Caput. XVI.

IBIDEM anno ſequenti Abdelmelich filius eius poſtquam paternum ſuſcepit honorem, exercitum congregauit, vt vaſtationibus in Chriſtianorum finibus reſtauraret, veniensq; Legionem, quod reſiduum inuenit, in muribus, & turribus diſſipauit, ne poſſet iterum reparari. Sed Comes Garſias Fernandi adueniens ex Caſtella cum magna multitudine militum, & populorum ſibi Legionem adiunxit, & Abdelmelich in ore gladij effugauit. Sicq; Chiſtianis finibus a tot cladibus liberatis, aliquo tempore terra quieuit. Tunc reuocatis militibus Chriſtianis, Rex Legionis, & Rex Nauarræ, & Comes Caſtellæ poſſeſſiones, & iura militibus reſtituerunt, ne particularia ſchiſmata fierent Arabibus occaſio præualendi.

Eo tempore Rex Veremundus a ſuſurrone deceptus præcepit capi Gudeſteum Epiſcopum Ouetenſem, ſed vt tantum nefas non procederet impunitum, facta eſt ſiccitas magna in terra, ita quod totus populus ciborum penuria arctabatur. Cumque quibuſdam religioſis fuiſſet a Domino reuelatum peſtem propter iniuriam Epiſcopi accidiſſe, & Regi eſſet reuelatio intimata, confeſtim abſoluit Epiſcopum, & per Semenum Aſtoricenſem Epiſcopum, cui Rex Epiſcopum commendauerat, fecit reſtitui Gudeſteum, & ſtatim Dominus pluuiam voluntariam ſegregauit, & terra attulit fructus ſuos. Tunc Rex Veremundus corde compunctus eccleſiam beati Iacobi, & cætera loca, quæ Almanzor profanarat diripiens, prout potuit, reſtaurauit, & bonis operibus, & eleemoſynis iam intentus de commiſſis cum conſilio Prælatorum pœnitentiam agere ſatagebat, & in villa, quæ eſt in Berizo, moritur, & ſepelitur, & ab Alphonſo filio, & ſucceſſore transfertur poſt aliquantū temporis Legionem, & in eccleſia beati Ioannis Baptiſtæ cum coniuge Geloira, denuo ſepelitur. Berizo[illegible]

De Aldephonſo, & miraculo ſororis ſuæ, & morte Comitis Garſiæ Fernandi. Caput. XVII.

POST obitum Veremundi Aldephonſus filius eius ſucceſſit in regno, q quinq; annorū erat cum regnare cœpiſſet æra. M. XVII. & regnauit annis. XXVII. nomen matris eius Geloira. Cum eſſet paruulus datus eſt nutriendus Menendo Gundiſalui Comiti Galleciæ, & vxori eius Comitiſſę Maiori. Cum autem adoleuiſſet, accepit vxorem eorum filiam Geloiram, ex qua duos filios dicitur habuiſſe Veremundum, & Sanciam, & hæc Sancia procedente tempore nupſit Regi Fernando filio Regis Sancij Nauarrorum. Hic autem Aldephonſus in reprobum ſenſum datus, cum eſſet puer, dedit Tharaſiam ſororem ſuam in vxorem Abdallæ Regi Toleti ſub pacto auxilij contra Principem Cordubenſem, ipſa penitus reclamante. Cumq; Rex ille vellet eam ſuis amplexibus commiſcere, inquit illa, Chriſtiana ſum. & abhorreo connubia aliena, noli me tangere, ne interficiat te, quem colo, Dominus Ieſus Chriſtus. Ille autem deridens talia inuitam corrupit, ſtatimq; percuſſus ab Angelo ſenſit mortis periculum imminere, vocatiſq; familiaribus oneratis camelis auro, & argento, & veſtibus precioſis, & ſupellectili valde decora remiſit eam protinus Legionem, quæ ibidem in monachali habitu diu vixit, ſed ad monaſterium ſancti Pelagij ſe poſtea transferens ibidem, & vitam finiuit, & ſepulturam accepit. Eiſdem diebus Sancius filius Comitis Garſiæ Ferdinandi contra patrem viſus eſt rebellare. Cumque inter patrem, & filium eſſet diſcordia

æra. M. xvij.

concitata, Sarraceni fomentum impetus habuerunt, & Caſtellæ terminos inuadentes
Abula. Abulam, quæ populari cœperat, deſtruxerunt, Cluniam, & ſanctum Stephanum oc-
Clunia. cuparunt, cædes, & incendia in patria exercentes. Cumque Comes Garſiæ Ferdinan-
S Stephanus. di talia percepiſſet, magnanimitate pulſatus, licet gens ſua in eum, & filium eſſet diui-
ſa, eligens mori pro patria cum Arabibus decertauit, ſed multitudine circumcluſus
viuus capitur inter cæſos vndique comprehenſus, ſed paucis diebus moritur, eo quod
in bello fuerat lœtaliter vulneratus, & corpus eius a Sarracenis redemptum in mona
Cardonia ſterio ſancti Petri de Cardonia requieſcit.

De Sancio Comite, & pijs operibus Aldephonſi. Caput. XVIII.

HVIC ſucceſſit in Comitatu Sancius filius eius, vir prudens, iuſtus, liberalis, ſtrenuus, & begninus, qui nobiles nobilitate potiore donauit, & in minoribus ſeruitutis duriciam temperauit. Hic patris iniuriam impatiens ſuſtinere iuxta fœdus cum patre initum Nauarrorum, & Legionenſium exercitus conuocauit, & ingreſſus cum eis ad partes Toleti cæde, & clade cuncta vaſtauit, & prædis abductis, quæ remanſerant, flamma conſumpſit, nec ab his ſtragibus fuit regnum Cordubæ alienum. Sed vtroque regno vaſtatione conſumpto, & munera obtulerunt, & indignationis faciem donariorum copia placauerunt, & ſic patris iniuria vindicata glorioſus, & inclytus remeauit. Rex autem Aldephonſus concilium celebrauit, & reædificauit Legionem, quam Almanzor, & Abdelmelich filius eius deſtruxerant, prout ſuperius eſt expreſſum, & leges Gothicas reparauit, & alias abdidit, quæ in regno
Legio Legionis etiam hodie obſeruantur, & colligens oſſa Regum varijs direptionibus diſpartita in ſancti Ioannis Baſilica ſepeliuit. His temporibus duo filij Vegilæ ad Sarracenos transfugæ propter inſolentias, quas agebant, a Sancio Comite receſſerunt, & a Rege Aldefonſo benigne recepti in ſubmontaneis dominium acceperunt. Poſt hęc
Viſeum. Rex Aldefonſus cum ſuo exercitu veniens ad oppidum, quod Viſeum dicitur, mox obſedit. Cumque inermis infirmiora oppidi proſpectaret, inter ſcapulas ſagitta percuſſus lœtalis vulneris ſenſit ictum, & rebus in pręſentia pontificum ordinatis facta confeſſione, & ſumpto viatici ſacramento vitam finiuit, & ſoluta obſidione a ſuis Legionem deducitur, & in paterno mauſolo ſepelitur.

De Rege Veremundo, & filiabus Sancij Comitis Caſtellani. Caput. XIX.

POST mortem Aldefonſi Veremundus filius eius ſucceſſit in regno æra. M. XLIIII. & regnauit. X. annis, & quamuis puer po-
æra. M. xliij. ſtremis patris actibus adhærens, tam eccleſias, quam monaſteria, quam loca ſacra ab Arabibus diſſipata ſtuduit reparare, & malorum inſolentias refrenare. Hic duxit vxorem nomine Tharesiam filiam Sancij Comitis Caſtellani, qui Sancius habuit aliam filiam nomine Geloiram, alij dicunt vocatam Maiorem, quam dedit vxorem Regi Nauarrorum Sancio, qui dictus eſt maior, ex qua ſuſcepit idem Sancius duos filios Garſiam videlicet, & Fernandum.

De ortu, & genealogia Regum Nauarrenſium.

Caput. XX.

VERVM quia genealogiæ Regum Caſtellæ linea, & Legionis in
iuris poſt tempora Veremundi, & Comitis Sancij defecerũt, & ſuc
ceſſiones Caſtellæ, & Legionis fuerunt ad fœminas deuolutæ, opor
tet genealogiam texere a Regibus Nauarrorũ, qui hęredes fœminas
in matrimoniũ aſſumpſerunt. Cum enim Caſtella, Legio, & Na-
uarra varijs Arabum incurſionibus vaſtaretur, vir aduenit ex Bi-
gorciæ comitatu bellis, & incurſibus ab infantia aſſuetus, qui Enecho vocabatur, & Bigorcia.
quia aſper in prælijs Ariſta agnomine dicebatur, & in Pyrenęi partibus morabatur,
& poſt ad plana Nauarræ deſcedens ibi plurima bella geſſit, Vnde & inter incolas
regni meruit principatum, hic genuit filium Garſiam nomine, cui vxorem Vrracam
de regio ſemine procurauit.

De Rege Garſia Enechonis, & filio eius Sancio.

Caput. XXI.

MORTVO autem Enechone Ariſta regnauit Garſias Enechonis
filius eius, vir largus, & ſtrenuus, & in bellis continue ſe exercens.
Cumq; quadã die minus caute in quodam viculo, qui Larumbe di- Larumba
citur reſideret, ſuperuenientes Arabes improuidũ occiderunt, & Re
ginam Vrracam vxorẽ ſuam prægnantẽ in vtero lancea percuſſe-
runt. Sed continuo aduentu ſuorum latrunculis Arabum effugatis
Regina morti proxima, tamen viua, per vulnus lanceę ſicut Domino placuit, infantu
lum eſt enixa, & fotus miniſterio muliebri vitę miraculo omnium eſt ſeruatus, & San
cius Garſiæ fuit vocatus. Mortua autem matre, quidam nobilis, qui a tempore Ene
chonis Ariſtæ adhæſerat Regi Garſiæ ſuſcepit infantulum, & fecit eum diligentiſſi-
me enutriri, & tranſactis infantiæ, & puericiæ annis, cum adoleſcentiam perueniſſet,
ætatem indolæ, & indolem ſtrenuis operibus ſuperabat, & ſucceſſit in regno Regi
Garſiæ æra. DCCCC. XVIII. Nutritius autẽ eius cum eſſet nobilis, & abun- æra. dccce xviij.
dans ſemper eum conſilijs, & auxilijs ad magnalia prouocabat, & procuratus eſt ei
vxorem de Regio ſemine, quæ Theoda vocabatur, ex qua ſuſcepit filium Garſiam
nomine, qui agnominatus eſt Tremuloſus, habuit etiam quatuor filias, Semenam,
Mariam, & Tharaſiam, & Valaſquitam, quæ fuit data Comiti Biſcagiæ Munioni.

Verum Rex Sancius ex Cantabria Arabes grauiter infeſtabat adeo, quod vſq; ad
mortem Auce, & Tudeliam, & prope Oſcham fere omnia ſubdidit dicioni. Acqui-
ſiuit etiam Aragoniam, & Montana. Verum populi Cantabrorum agilitati, Aucæ. Tudelia.
& frigore aſſueti tempore irruptionis Arabum expeditiones viriliter ſuſtinebant, & Oſca.
quadam vice cum Arabes hyemali tempore inuaderent Pampiloniam, & Rex San- Aragonia
cius vltra Pyrenæum ageret, audito periculo, periculo ſe ingeſſit, & propter impor Pompelo
tunitatem niuium de crudis corijs fecit abarcas, quibus pro ſotularibus per medias ni-
ues tranſiuit illæſus, & ab hoc facto fuit exinde dictus Abarca, & aliqui qui ex genere
eius proceſſerunt, adhuc hodie cognomen retinent ab Abarca, & circa auroram obſeſ
ſis adueniens impetu dirupuit obſeſſores, & tanta ſuccubuit multitudo, vt vix ſuper-
eſſet, qui Arabum infortunium nunciaret, & quia habebat populos agiles, & in ſpicu
lorum actibus expeditos, vt eos ad bella, & infeſtationibus Arabum amplius prouoca
ret, interdum cum militibus ſtudio militari, interdum cum peditibus officio peditali,

ſemper tamen prælijs fidei inſiſtebat, & in rupibus arduis munitiones ſæpius conſtruebat, & aliquando pugna, aliquando furtim caſtra plurima occupabat, & more peditum calciatis abarcis peditibus comitatus pari, immo præcellenti agilitate, in Carpentania, & Celtiberia loca plurima acquiſiuit, quæ adhuc hodie Regis Sancij Abarcę dicuntur, & ipſe Rex Sancius Abarca adhuc hodie memoratur, & inde ſic compeſcuit incurſantes, vt terra diebus eius ſecuritate continua lætaretur, & regnauit Rex Sancius dictus Abarca annis. XXV. & deceſſit æra. DCCCC. XLIII.

æra. dcccc xliij.

De Rege Garſia, qui dictus eſt Tremuloſus. Caput. XXII.

EO mortuo, Garſias filius eius regnauit pro eo, qui dictus eſt tremuloſus, eo quod quando rumores periculi audiebat, vel debebat in prælio experiri, a principio totus tremulabat, ſed poſtea conſtantiſſimus perſiſtebat. Hic bonus, pius, & largus, ſtrenuus, & benignus, & quicquid habere poterat militibus erogabat, & quia imitator patris interdum ſe peditum phalangibus immiſcebat, peditans aggregatim, & etiam calceamētis ſimilibus vtebatur: Vnde dictus fuit Garſias Abarca. Regnauit autem annis. XXV. & mortuus fuit æra. DCCCC. LXVIII.

æra. dcccc lxviij.

De Rege Sancio, & generationibus Regum Nauarræ, Caput. XXIII.

POST mortem eius filius eius Sancius dictus maior ſucceſſit in regimine Nauarrorum, & duxit vxorem filiam Comitis Sancij de Caſtella, quæ Maior, vel Geloira ſecundum alios, dicebatur, & ſuſcepit ex ea duos filios, Garſiam, & Fernandum, & Rex Garſias habuit duos filios Regem Sancium, quem ſibi ordinauerat ſucceſſorem, ſed fuit occiſus in Pœna leni, & alium, qui Sancius ſimiliter

Pena lenis. Rhodam

eſt vocatus, apud Rhodam fuit proditionaliter interfectus. Hic habuit filium Ranimirum Infantem, qui Ranimirus duxit vxorem filiam Roderici Didaci, cum Valentiæ morabatur, & ſuſcepit ex ea filium Garſiam Ranimiri, qui primus regnauit in Nauarra, ex quo Fernandus filius Sancij Maioris ſedē regni a Nauarra tranſtulit in Caſtellam, & tunc temporis Nauarri inter regnum Caſtellæ, & Aragoniæ, quaſi acephali fluctuabant. Vnde cum poſt mortem Petri, & Aldefonſi Regum Aragoniæ, qui ſine filijs deceſſerunt, regnum Nauarræ diuerſis ſtudijs traheretur, Nauarri Garſiam Ranimiri, de quo diximus, miſſis duobus Baronibus, Guillermo Acenarij de Oteica, & Fortunio Enechonis de leet, clanculo a Montionis curia

Oteica. Montio.

euocarunt, & eum ſibi & Principem elegerunt, & per eum fuit regnum Nauarræ ſatis tenue reparatum. Hic duxit vxorem Magelinam filiam Rotronis Comitis Perticarum, ex qua ſuſcepit filium nomine Sancium, qui fuit prudens, magnanimus, & ſtrenuus in agendis, habuit etiam duas filias Rex Garſias, Blancam, quæ nupſit Sancio Regi Caſtellæ, & habuit filium nomine Aldefonſum, de quo inferius proſequemur, habuit & aliam filiam nomine Margaritam, quæ nupſit Guillermo Regi Siciliæ, ex qua ſuſcepit Regem Guillermum, qui ſemper diuitijs, & delicijs abundabat. Hic duxit vxorem Ionnam filiam Enrici Regis Anglorum,

Perticarū C.

nec tamen habuit ex ea prolem. Sed eo mortuo vxor ſua Regina Ioanna nupſit
Raimundo comiti de Toloſa, ex quo ſuſcepit filium nomine Raimundum, qui Tolo Toloſa.c.
ſę adhuc hodie principatur. Mortua Margelina, Rex Garſias duxit vxorem Vr-
racam filiam Imperatoris, quam habuit ex Gontroida ſorore Didaci Abrregonis, ex
qua ſuſcepit tertiam filiam. Et mortuo Rege Garſia, Vrraca Regina nupſit Aluaro
Roderici, & me ſua tempora inuenerunt. Et ex iſta habuit Rex Garſias tertiam fi
liam nomine Santiam quę data fuit Gaſconi vicecomiti Bearnenſi, & eo mortuo ſine Bearnẽſis
prole, nupſit Petro comiti Molinẽſi, & ſuſcepit ex ea filium nomine Aimericum qui Molinẽſis
fuit vicecomes Narbonenſis, eo quod comes Petrus fuit filius Ormiſindæ, ad quam Narbonenſis.
Narbona ſucceſſione prouenit. Sancius autem Rex Nauarræ duxit vxorem
nomine Beatiam filiam Imperatoris, ex qua genuit duos filios. Sancium, qui ſucceſſit
in regno, qui dicebatur agnomine Inſeratus, eo quod in caſtro Tudeliæ reſidens ſe Tudelia.
ab omnibus præterquam a paucis domeſticis occultabat, habuit & alium filium Fer-
dinandum, qui erat merito probitatis in occulis omnium gratioſus ſed caſu miſerabi-
li equi præcipicio quaſſatus apud Tudeliam vitam finiuit. Habuit & tres filias, Be
rengariam, quæ Ricardi Regis Angliæ fuit vxor. Quo mortuo ſine prole, in uidui Anglia.
tate laudabili diu vixit, & in ciuitate Cenomãnis ex donatione propter nuptias, quã Cenomani.
habebat, frequentius morabatur. Eleemoſinis, & orationibus, & pijs operibus inten
dendo caſtitatis, & religionis exemplo prouocans ſtudia fœminarum, & in eadem ci-
uitate vitæ curſu, fœlici exitu conſummauit. Secunda filia Regis Nauarræ fuit
Conſtantia, quæ fuit mortua nondum nupta. Tertia filia fuit Blanca, quæ nupſit co
miti Campaniæ Theobaldo, & ſuſcepit ex eo filium poſthumum Theobaldum, hic
duxit vxorẽ de Lothoringia filiam Metenſis comitis, ſed ab ea poſtmodum fuit iudi- Lotoringia
cio eccleſiæ ſeparatus. Poſtea duxit filiam nobilis baronis Guiſcardi de bello ioco, & Metẽſis.c.
Sibiliæ filiæ Philippi comitis Flandriæ, & Hanoni ex iſta ſuſcepit filiã nomine Blan Flandria.
cam, quæ eſt vxor nobilis Ioannis ducis Britanniæ. Poſtea duxit vxorem tertiã no- Hanoniã.
mine Margaritam filiam nobilis principis Archenbaudi, ex qua ſuſcepit duos filios Britannia
Thebaldum, & Petrum, & filiam Alienor, quorum infantiam Dominus alat, pro-
uehat, & exaltet. Hic Theobaldus fidei zelo ſuccenſus aſſumpta ſecum maxima mul
titudine militum, principum, & baronum iuit in ſubſidium terræ ſanctæ, & loca plu-
rima acquiſiuit, quæ Chriſtianæ reſtituit poteſtati ibiq; omnibus militibus indigen-
tibus etiam ijs, qui in expenſis eius non iuerant, vſq; ad reditum in ſumptibus ſatisfe-
cit, plæroſq; milites, quos Agarenorum verſutia captiuauerat, pactis, & pecunijs libe-
rauit, & reuerſus in Campaniam comitatum, & regnum laudabiliter gubernauit,
omnibus manſuetus, iuſtus, pacificus, & modeſtus, qui nunc Nauarræ, & Campa-
niæ principatur, & Dominus dirigat vias eius.

De infante Garſia, qui fuit occiſus in Legione.
Caput. XXIIII.

NVNC ad hiſtoriam Regis Sancij, qui dictus eſt maior, a qua di-
uertimus, reuertamur. Mortuo comite Sancio ſucceſſit in comita
tu filius eius Garſias, cui magnates Caſtellę vxorem procurati ſunt
Regis Veremundi ſororem, quæ Sancia dicebatur. Cumq; in-
fans Garſias cum ſuo exercitu, & Rege Sancio Nauarrorum vſq;
ad ſanctum Facundum facturus nuptias perueniſſet, ibidem dimiſ-

ſo exercittu cum paucis clanculo iuit Legionem, vt poſſet ſponſam conſpectu mutuo
intueri. Erant autem tunc temporis Legione filij Vegilę Comitis, Rodericus Vegi
lę, Didacus Vegilę, & Enechus Vegilę, qui ob patris odium proditionis anheli in fi-
lium congeſſerant factionem, & ei obuiam occurrentes, manus oſculo, pro vt exigit
Hominiũ mos hiſpanus, ſe eius dominio ſubiecerunt, quorum Hominio iam ſecurus, & para-
nymphis dulci alloquio perſuaſis, permiſſus eſt infans optatis ſolacijs delectari. Cũq;
ſe mutuo conſpexiſſent, ita fuit vterq; amore alteri colligatus, vt vix poſſent a mutuis
aſpectibus ſeparari. Tunc quidam milites de regno Legionis cum prædictis filijs
Vegilæ ad Sarracenos transfugæ, eo quod a comite Sancio indignanter receſſerant a
Caſtella proditione tracta, infantem Garſiam annorum terdecim occiderunt, Rode-
rico Vegilæ ea manu, qua eum de ſacro fonte leuauerat, gladio feriente, & proditionem
huiuſmodi ſponſa ſua Sancia, quæ vtcumq; perceperat, reuelarat, ſed magnates, qui ſe-
cum aderant, cum eſſent nobiles, & fideles tantum facinus credere noluerunt. Vnde
& peracto facinore Caſtellani, & Legionenſes inteſtinæ plagæ vulnere corruerunt.
Sponſa vero ſponſi dulcedine vix guſtata, ante vidua, quam traducta, fletu lugubri
ſemiuiua lachrymas cum occiſi ſanguine admiſcebat, ſe occiſam ingeminãs cum occi-
ſo. Qui cum in eccleſia ſancti Ioannis cum patre ſponſæ ſepeliretur, & ipſa cum ſe-
pulto voluit ſepeliri. Aliqui autem de proditoribus ad montium ardua confuge-
runt. Sancius autem dictus maior, qui ſororem infantis Garſiæ maiorem duxerat
in vxorem, ſtatim Caſtellę ingreſſus eſt Comitatum, ad quem erat ratione vxoris ſuc
Cãtabria. ceſſio deuoluta, ad quem etiam Ducatus Cãtabrię pertinebat, eo quod pater eius Rex
Garſias fuerat filius Sancij, qui regno Nauarræ Cantabriæ addiderat principatum,
& regnum Nauarrę, & comitatum Caſtellæ, & ducatum Cantabriæ bellis indeſinen
tibus mirabiliter ampliarat, cuius ſedes fuit Anagarum ab antiquo. Sub iſto Comes
Anagarũ. Burgelli. Didacus Porcelli populauit Burgis, quam quia ex Burgellis plurimis adimerat. Bur
Burgis conditur. gis ſtatuit nominari. æra nongenteſima vigeſima ſecunda. & iter ſancti Iacobi, quod
propter inſultus Arabum per Alauam, & Aſturiarum deuia frequentabant, ab Ana-
æra. dcccc xxij. garo per Birueſcam, & Amaiam immutauit, & per confinia Carrionis donec ad Le-
Anagarũ. gionem, & Aſtoricam veniatur.

Birueſca. Amaia. Carrio.

De diuiſione regni, & infamatione Reginæ.
Caput. XXV.

CVMQVE Arabes victorijs attriuiſſet, ſatis ſecure degebat, ha-
bebat autem equum, quem tenerrime diligebat, eo quod celeri fortitu
dine equis omnibus præminebat, erat enim ſtrenuus, domitus, &
probatus, & in eo tanquam in vitæ ſubſidio confidebat, quem dimi-
Anagarũ. ſit Anagari vxoris fidei commendatum. Tanta erat tunc tem-
poris infeſtatio Arabum, quod milites, Comites, & etiam Reges in
domibus vbi vxorem Talami ornabatur, equis ſtatio parabatur, vt quacunq; hora
clamor inuadentium inſonaret, ad equos, & arma poſſent ſine dilatione aliqua feſtina-
re. Filius autẽ eius Garſias, qui erat primogenitus, commendatũ equũ a matre petijt
ſibi dari. Et cum illa annuiſſet precibus inclinata, miles quidam Reginæ ſeruitio de-
putatus, eam a propoſito reuocauit, ne forte contra eam Regis indignatio incanderet.
Sed & ipſa acceptans conſilium, quod promiſerat, denegauit. Indignatus autem
filius vehementer ſuaſit fratri, vt matrem ſuam apud patrem de familiari commertio

cum milite, qui de equo diſſuaſerat, accuſarent. Sed Fernandus nolens eſſe matris delator dixit fratri, non accuſabo, ſed quæ dixeris, tolerabo. Garſias autem cuius furor maledictus, quia pertinax, & indignatio quia dura, matris infamiam coram patre propoſuit impudenter, & fratris teſtimonium inuocauit. Et Rex credulus filiorum vxorem ſuam in caſtro Anagari obſeruauit, & ſuper hoc curia congregata decretum eſt Reginam condemnandam duelli certamine, aut ſaluãdam. Sed cum nullus adeſſet, qui contra Regis filios vellet in certamine pro Regina experiri, Ranimirus aduenit homo pulcherrimus, & in armis ſtrenuus, & Regis Sancij filius, non ex illa, quam alij ortus matre. Ipſe ſe obtulit duelli periculo pro Regina. Cumq; negotium in magno diſcrimine tractaretur, acceſſit monachus ſanctitate præcipuus ex monaſterio Anagarenſi, qui dixit Regi. Si Regina falſo ſuſurro accuſatur, velletis eam a crimine liberare, & delatoribus indulgere? Qui reſpondit. Si poſſet cum iuſticia liberari, nihil poſſet mihi gratius obuenire, filij autem confeſſi fuerant ſancto viro, ſe in matrem ſuam falſo infamiam congeſſiſſe. Vir autem ſanctus timens ne in tanto periculo Regina innocens damnaretur, Regi qui perceperat, reuelauit: & ſaluatus eſt Reginæ ſanguis innoxius illa die. Rex autem de abſolutione Reginæ iucundius eam rogauit, vt filijs impietatis facinus indulgeret. Tunc Regina annuit ea lege, vt Garſias in Regno Caſtellæ, quod ei ex parte patris prouenerat, non regnaret. Quod & ita fuit. Nam cum regnum filijs diuidere decreuiſſet, ne occaſio diſcordiæ viam daret Arabibus præualendi, ordinatione patris Garſiæ primogenito regnum Nauarræ, & Ducatus Cantabriæ prouenerunt. Fernando vero Caſtellæ tradidit principatum. Regina itaque honori priſtino reſtituta, & etiam ampliori, Aragoniam, quæ eius erat ex donatione propter nuptias, dedit Ranimiro priuigno, qui propter eam ſe obtulerat ad duellum, idipſum Rege Sancio confirmante.

LIBER SEXTVS RERVM HISPANARVM CHRONICON.

Caput Primum.

SED quia Ranimirus principium fuit Regum, qui in Aragonia regnauerunt, a genealogia fratrum ſuorum aliquantulum diuertentes ſucceſſionẽ Regum Aragonum, qui multis victorijs claruerũt, ſtilo cõtinuo vſq; ad hæc tempora proſequemur. Fuit itaq; Ranimirus filius Regis Sancij, q dictus eſt maior, quẽ ſuſcepit ex quadam nobiliſſima domina de caſtro Aiuarum, qui patre mortuo cum eſſet ſtrenuus primus in Aragonia Regem ſtatuit ſe vocari, & hic fuit in Aragonia Regum primus. Hic genuit filium, quem a patris nomine Sancium nominauit.

Caſtrum Aiuarũ.

Hic Sancius obſedit Oſcam, & ſagitta percuſſus ſenſit ſe lœtaliter vulneratum, & adiurauit filios ſuos Petrũ, & Aldefonſum, quod nunq; ab obſidionẽ recederẽt, donec ciuitas caperetur, & ipſo vitam ex vulnere finiente, corpus eius inhumatum tandiu ſeruauerunt, donec ciuitas fuit capta. Cumq; ad ſoluendam obſidionem multitudo Arabum adueniſſet, Petrus, qui inter filios maior erat, & ibidem mortuo patre in Re-

Oſca.

gem fuerat eleuatus, à monaſterio ſancti Victoriani martyris fecit afferri corpus, & eius orationibus ſe commẽdans cum Arabibus concertauit, & martyris oraculo confortatus pugnæ inſtituit, adeo quod & fugauit Arabes, & de eorum ſpolijs exercitui inopia laboranti copiam miniſtrauit, & interpoſitis paucis diebus, ſic ciuitatem ſtrenue impugnauit, vt & ciuitatẽ ſibi redderent, & ſe eius dominio mãciparent. Hic eſt

Oſca capitur. Petrus, qui in bello poſtmodũ a Roderico Didaci fuit captus, ſed hoſtis clemẽtia continuo liberatus. Hic habuit duos fratres Aldefonſum, cuius facta poſtea proſeqmur,

Tomaris & Ranimirũ, q in monaſterio ſancti Pontij de Thomaris fuit monach⁹, & ſacerdos.

De diſſenſione Aragonenſium, & de regno monachi Ranimiri.
Caput. II.

VERUM interpoſitis multis annis, alijs duobus fratribus decedentib⁹ ſine prole, fuit inter Aragonẽſes diſſenſio ſubſecuta, quia cũ Ranimirus, vt diximus, eſſet monach⁹, & ſacerdos, nõ poſſet bella, neq iuſticiam more regio exercere, nec poſſet vxor legitime ſibi dari.

Vnde & quendã nobilẽ qui dicebatur Petrus Tharaſiæ, volebant Regi mortuo ſubrogare, & quia ille min⁹ ꝓuide ſe gerebat, coepit de futuro nomine ſe inſolere, & ſpei, nõ rei dominio ſuperbire, & nobiles dedignari. Vnde duo magnates ſilicet, Petrus Titionis de Catherecta, & Peregrinus de caſtello Acioli cum eſſent nobiles, & potentes, & vellent fidelitatem naturali domino cuſtodire, plurimorum animos a primo propoſito reuocarunt, & vt Ranimirum monachum a monaſterio euocarẽt, vigilanti ſtudio procurarunt. Dum enim quadam die apud Boriam Aragonenſium curia prouenifſet, vt prædictum Petrum ad regni faſti

Boria. gium ſubleuarent, & ex Nauarra aliqui ex magnatibus aduenifſent, & eos Aragonenſes minus curialiter recepifſent, Petrus Titionis eis occurrens recepit liberaliter, & iucunde, & ſciens Petrum Tharaſiæ balneis detineri, prædictos magnates duxit ad eum, ſed fuit eis a ianitoribus aditus denegatus. Et indignantes ilico abierunt, & peracto prandio cum Petro Titionis mutato propoſito receſſerunt. In eadem autem curia procurantibus dictis magnatibus, fuit promotio Petri Tharaſiæ impedita, & res dilatata vſque ad curiã Montionis. Cumq; in Montione iterum conueniſſent, potiorũ conſiliũ hoc firmauit, vt Ranimirũ monachũ fratri mortuo ſubrogarent, & eductum de monaſterio apud Oſcam in regni ſolio collocarunt, & ſororem Comitis Pictauienſis in vxorem ei poſt modicum temporis aſciuerunt. Hic fuit

Pictauiũ. in prælijs fortunatus, & ſuis benignus, propicius, liberalis adeo, quod fere omnes villas, & caſtra regalia militibus eſt largitus. Suſcepit autem filiam nomine Petronam, quæ poſtea dicta fuit Vrraca, quæ Raimundo Barcinonenſi Comiti fuit nupta, & cum eſſet nubilis, ſtatim Rex monachus fuit ſuo monaſterio reſtitutus, qui tamen dum in regno exiſteret, monaſterium ſuum eccleſijs, & poſſeſſionibus multis ditauit, quæ adhuc hodie poſſidet in Aragonia, & Nauarra.

De vnione regni, & comitatus Barcinone, & filijs Comitis, & Reginæ.
Caput. III.

EIVS itaque filia Vrraca coniuncta Comiti Barcinone, fuit regni, & Comitatus vna deinceps ſucceſſio ſubſecuta, & ſuſcepit idẽ. Comes ex Vrraca Regina duos filios, & vnã filiã, Aldefonſũ, ſcilicet, & Sanciũ, & Dulciam, quę nupſit Regi Sancio Portugalenſi, cuius generationẽ infer-

rius deſcribemus, Sancius duxit vxorem Sanciam filiam Nunij Comitis ex Caſtella, ex qua ſuſcepit filiũ Nuniũ, qui fuit mortuus ſine prole. Aldefonſus autẽ primogenitus patri, & matri ſuccedẽs ſceptra regni, & comitat⁹. Hic fuit ſtrenuus, & liberalitatis ſatus amator, & in partibus Prouinciæ multa geſſit. Comitatus enim Prouinciæ ſuus erat. Hic populauit Turolum, & alia plura caſtra, & duxit vxorem Sanciam nomine, quam Imperator Hiſpaniarum ſuſceperat ex Richa Imperatrice, quæ fuit filia Ducis Poloni, ex qua ſuſcepit tres filios, ſcilicet Petrum, Aldefonſum, & Fernandum, & tres filias, Conſtantiam, Alienor, Sanciam. Aldefonſo dedit comitatum Prouinciæ. Hic fuit bonus, ſtrenuus, atq; largus, & duxit vxorem neptem Comitis Folocalquerij, ex qua ſuſcepit filium, qui nunc Prouinciæ principatur, & eſt ſtrenuus, atq; prudens, qui ciuitates multas, & caſtra a comitatu deperditas acquiſiuit. Hic duxit vxorem Beatricem filiã Comitis Maurienem, ex qua ſuſcepit quatuor filias, quarum vna nupſit Regi Francorum domino Ludouico. Aliam duxit dominus Angliæ Rex Enricus. Conſtantia filia Regis Regi Vngariæ fuit nupta, & viro mortuo ſine prole in Aragoniam eſt reuerſa, quã Rex Petrus frater eius dedit in vxorem Regi Siciliç Federico, qui fuit poſtea Imperator. Cumq; Aldefonſus Comes Prouinciæ frater eius cum ſorore Regina in Sicilia nauigaſſet, ipſa iũcta matrimonialiter Federico Aldefonſus Comes vitam finiuit cum multis alijs nobilibus, qui cum eis ex Aragonia, et Catalonia nauigarant, Federicus autem ſuſcepit ex Cõſtantia filium Enricum, qui adultus duxit vxorem filiam Ducis Auſtriæ. Sed quia contra patrem intentauerat rebellare, pater eum tandiu tenuit captiuatum, donec in Apulia diem vltimum conſummauit.

De Petro Rege Aragoniæ, & eius morte.
Caput. IIII.

PETRVS autem, qui erat primogenitus Aldefonſo patri ſucceſſit in regno. Hic fuit ſtrenuus, curialis, & largus, & vndecumque pecunias habere poterat, liberaliter erogabat adeo, quod interdum caſtra, & municipia creditoribus obligabat, ne manus ſolita ſemper dare, inueniretur a largitionibus aliena. Hic ſemper fuit Regi Caſtellæ Aldephonſo nobili fidei amicitia fœderatus, & cum eo in famoſiſſimo bello Vbetæ fuit victor, vt inferius latius differemus. Hic cepit caſtellum Abibdeimuz, & alia caſtra, quæ a Sarracenorum inſtantia liberauit. Hic duxit vxorem Mariam filiam principis nobilis Guillermi montis Peſulani, quam habuerat ex filia Imperatoris Conſtantipolitani, & ſuſcepit ex ea filiũ nomine Iacobum. Vbeta. Albdeimuz.

Hic Rex Petrus ſub Innocentio Papa tertio Romam adiens, ab eodem Papa fuit in eccleſia ſancti Pancratij diademate coronatus. Demum cum venerabilis Arnaldus Narbonenſis Antiſtes contra hereticos, qui prouincia Narbonenſi nomen Domini blaſphemabãt, de Gallijs crucis ſignatorũ multitudinẽ aduocaſſet, aduenit Petrus Rex Aragonũ in auxiliũ Comitis Toloſani. Nam ipſe Raimundus Comes Toloſç Alienor ſororẽ Petri Regis Aragonenſis duxerat in vxorem. Raimundus etiã eius filius patri ęquiuocus ſorori Regis nomine Sanciæ erat matrimonio copulatus, & ex iſta Sancia genuit filiã, quę nupſit Aldefonſo filio Ludouici Regis Francorũ Comiti Pictauienſi. Rex itaq; Petrus cũ paucis Aragonenſibus, & pluribus Catalanis, & prędicto Comite, & etiã cum Fuxenſi, & alijs magnatibus Galliç Gothicę, iuxta ca-

Murellum ſtrum,quod Murelum dicitur,cũ Gallicis cõmiſerunt,& ſicut Domino placuit Rex
Fuxenſis. cum Aragonenſibus in prælio ceciderũt,quia ipſi ſoli viriliter perſtiterũt, Fuxenſi, &
Toloſano Comitibus terga ſ præbentibus cum aliquibus Catalanis. Nec Rex Petrus,
cum eſſet plene catholicus,in fauorẽ venerat blaſphemorũ, ſed, vt diximus, affinitatis
Sexena. debito. Mortu' autẽ ſepultus eſt in Sexena,quã mater ſua Regina Sancia cõſtruxerat
hoſpitali,& inſtituerat ibi collegium dominarũ. Occubuerunt autem cum eo in bel
lo de magnatibus Aragonis,Aznarius Pardi, & Petrus Pardi filius eius, & Gome-
tius de Luna,et Michael de Luſia, & multi alij de potioribus Aragonis. Hoc præ-
æra.M.cc. lium fuit æra milleſima ducenteſima quinquageſima ſecunda.
lij.

De Rege Iacobo,& filijs eius,& magnalibus eiuſdem.
Caput. V.

MORTVO Rege Petro filius eius Iacobus adhuc paruulus fue-
rat a patre Simonis Comitis montis fortis cuſtodiæ deputatus, &
eius filiæ deſpõſatus. Sed quia in bello Murelli idem Simon Regi
Petro dederat cauſam mortis, ſedes Apoſtolica ſic prouidit,vt infans
ſuis naturalibus redderetur,& per Petrũ Beneuentanũ ſanctæ Ma
riæ in Acquiro Diaconũ Cardinalẽ fuit Rex Iacobns ſuis fidelibus
reſtitutus. Hæc omnia venerabili Hiſpano Socobienſi Epiſcopo ſollicite procurãte,
& in proprijs ſumptib' perſonaliter laborante. Cũq; iam ad annos adoleſcẽtiæ perue
niſſet,Alienor filiã Aldefonſi Regis nobilis ex Caſtella,quã pater dimiſerat domicel-
lam,duxit vxorẽ,& genuit ex ea filiũ,qui dicitur Aldefonſus,ſed poſtea per venerabi
lem Ioannẽ apoſtolicæ Sedis Epiſcopũ Cardinalẽ,fuerũt iudicio eccleſiæ ſeperati. Eo
quod ſibi cõſanguinitatis linea attingebat,filio tamẽ per eundẽ legatũ legitimato. Rex
vero Iacobus æmulatione magna contendens parentum magnalia ſuperare,cœpit ter
Burriana. ras Arabum infeſtare,& cepit oppidum, quod dicitur Burriana, multis alijs caſtris,
& villis Arabum occupatis. Poſtea vero magno nauigio congregato ex omni littore
regni ſui Balcares inſulas eſt aggreſſus , & Maioricam caput regni ciuitatem nobi-
lem, maximam, & potentem impugnatione diutina fatigatam Rege, & incolis pene
cæſis, ſuo dominio ſubiugauit,licet de ſuis multi ceciderũt bellis varijs intercepti. Ob
tentis etiam Eniza,& Minorica relictis defenſoribus, in Aragoniam cisfretauit. Nec
vnius regni acquiſitione contentus regnum Valentiæ , quod multis munitionibus
præminebat, adijt confidenter , & longis concertationibus ciuitas infeſtata inuicto
Regiſe victam tradidit. Et ſubiectam, nec ſe credens Rex inuictus aliquid peregiſſe,
dum agendum aliquid remanebat, & inuadens cæteras vrbes regni tamdiu incurſi-
bus,& cædibus regni incolas coarctauit,donec vrbes,caſtra, & fere omnia municipia
regni Valentiæ Regi inclyto reddiderunt, vt iam tranquillitate ſuis regnis vndique
procurata,& omnib' aduerſarijs iam obtentis, non habeat,quibus moueat ex ſeguer
tam. Hic, vt diximus,a prima vxore per eccleſiam ſeparatus duxit aliam nomine Iole
ſam filiam Andreæ Regis Vngariæ, & Iolefæ Reginæ, quæ fuit filia Petri Impera-
toris,& Iolefæ Imperatricis Conſtantinopolitanẽſis,qui erant de genere Regũ Fran
corum, & ex hac vxore ſuſcepit filiam nomine Iolefam , quam dedit vxorem domi-
no Aldefonſo primogenito Regis Fernandi, qui Caſtellæ, Toleto, Legioni, Galle-
ciæ, Cordubæ,Luſitaniæ, & Murtiæ principatur. Suſcepit autem ex eadem alios
filios paruulos,quibus Dominus benedicat,& deinceps dirigat vias eius.

De matri-

De Matrimonio Regis Fernandi cum ſorore Veremundi, & de morte Sancij Regis.

Caput. VI.

NVNC ad Regis Sancij, & filiorum eius hiſtoriam reuertamur. Itaq; Rex Sancius dictus Maior patriæ finibus dilatatis, & pace inter filios ordinata, contra Veremundum Regem Legionis arma commouit, & de regno eius loca plurima acquiſiuit. Hic Sancius dum quadā die ſe in venationis ſtudio recrearet, aprum ſecutus, contigit in ciuitate olim nobili tunc deſerta, quæ Palentia dicebatur, cryptam in forma eccleſiæ inuenire, & altare in honore ſancti Antonini martyris adhuc extans, ad quam cum aper fugiens aduenisſet, & Rex vibrato venabulo feram in crypta occidere voluiſſet diuino percuſſus miraculo quod propoſuit, non potuit adimplere. Obriguit enim brachium eius dextrum, & ſic aper illæſus euaſit. Rex autem conuerſus ad preces beati martyris Antonini ſuffragium implorauit, & ilico deſtitutus iuſsit ciuitatem diruptam reparari, & ſuper cryptam eccleſiam ædificari, & procurauit ibidem Epiſcopum conſecrari, & totam ciuitatem cum omnibus terminis, & pleno dominio Epiſcopo, & eccleſiæ donatione obtulit liberali, villas, & poſſeſſiones alias ſuperaddens, quibus adhuc hodie gaudet eccleſia Palentina. Magnates autem detrimentum patriæ attendentes Regem Veremundum ſuaſione, & coſilio induxerunt, vt ſororem ſuam Sanciam valde pulchram virginem daret Fernando filio Regis Sancij in vxorem, qui & conſenſit, & a partibus veniens Galleciæ, regales nuptias in magnis copijs, & muneribus celebrauit. Tunc Rex Sancius dictus Maior quicquid acceperat vltra Piſoricam Fernando filio ſuo dedit Sanciæ nurui cum bene placito Veremundi. Poſt hæc Garſias, qui Nauarris Rex fuerat aſſignatus, cauſa voti beatorum apoſtolorum Petri, & Pauli limina viſitauit, & eo peregre ſic agente, Rex Sancius pater eius plenus dierum vitæ terminum conſummauit, cum regnaſſet annis triginta quinq;. Obijt autem æra. M. L. III. quem ſuus filius Rex Fernandus regalibus exequijs celebratis in Ouetenſi monaſterio ſepeliuit,

Pallentia.

æra. M. L. iij.

De victoria Regis Garſiæ contra Regem Ranimirum.

Caput. VII.

INTEREA Ranimirus, cui pater in Aragonia partem dederat, confœderatus Regibus Cæſarauguſtæ, Tudeliæ, atq; Oſcæ contra fratrem ſuum Regem Garſiam indebite conſpirauit. Qui cum peracto voto Roma redijſſet, inuenit Ranimirum fratrem ſuum iam Regis nomine ſuperbire, & ſuper Taſaliam exercitum congregaſſe. Sed Rex Garſias cum eſſet ſtrenuus, & magnanimus Ranimiro occurrit, & inſultu turbatum fugæ reliquit, adeo enim improuiſus aduenit, quod Ranimiro, & exercitui ad arma noluit conuolare, immo Ranimirus ſolis pannis lineis circumtectus nudis pedibus in equum proſilijt, equum non freno dirigens, ſed capiſtro. Sicque peracta cæde tam in Reges, qui auxiliatores venerant, quam in exercitum Ranimiri occupatis tentorijs, & ſupellectilibus vtrorumq; Rex Garſias victor reſedit, & quicquid Ranimirus a patre habuerat præter & ripam Gurſiam Rex Garſias ſtrenue occupauit.

Cæſarauguſta.

Tudelia.

Taphalia.

De morte Regis Veremundi. Caput. VIII.

PORRO eſt orta diſdordia inter Regē Fernandum, qui Caſtellę, & Veremundum qui præerat Legioni. Cauſa autem diſcordiæ iſta fuit. Cum Aldefonſus pater Veremundi adhuc puer regnare cœpiſſet, Rex Sanci⁹ a flumine Ceię verſus Caſtellã omnia occupauit.
Ceia. Sed cũ, vt dictũ eſt, Fernandus Regis filius Sancij ſororē Regis Veremundi duxerat in vxorē, terrã illã, quæ in cõtrouerſia habebãt, pacifice poſſidebat, eo quod ſibi, & vxori fuerat a Veremũdo libere derelicta tēpore matrimonij celebrati. Mortuo autē Rege Sancio, Veremũdus præteritæ iniuriæ reminiſcens pacta, quæ fecerat, non ſeruauit, & partē, quã ſponte ſorori dimiſerat, & ſorori, noluit vendicare, quod percipiēs Rex Fernãdus aſcito Garſia fratre ſuo Rege Nauarrę contra Regē Veremundũ, qui cũ toto potētiæ ſuę exercitu veniebat iuxta fluuiũ
Carrio. Carrionis occurrit, ibiq; exercitus cõgredientes adinuicē pluribus cędibus ſe laſerũt. Et Rex Veremundus de velocitate, & fortitudine equi pręſumens, & ipſe acer per cuneos militares imperterritus ſe iniecit, vt Regem Fernandum poſſet impetere gladio ſpeciali. Sed Rex Garſias, & Rex Fernandus non minori ferocia pertinaces ex aduerſo viriliter reſiſtebant, & dum Rex Veremundus equi impetu traherēt, confoſſus lancea in terrã cecidit expers victorię, ſimul & vitę. Multi etiã de ſuis militibus poſt eius impetum concurrētes inibi ceciderunt, & eodē momento vita, & dominio caruerunt. Corpus autē Regis Veremundi Legionē delatũ cum vxore ſua Tharaſia eſt ſepultũ.

De vnione regnorum Caſtellæ, & Legioni, & de filijs Regis Fernandi. Caput. IX.

POST hæc autem æra. M. LIIII. cum regnum Legionis ad Regem
æra. VI. Fernandum ratione vxoris ſuæ Sanciæ pertineret, non enim alius hæ-
L.iiij. res ſupererat, cõgregato exercitu Rex Fernandus impetiuit Legionem.
Legio. Et quamuis propter Veremundi mortem cœpiſſent indigne aliquantulum rebellare, tamen de facili obtinuit ciuitatem, eo quod nondum erat poſt deſtructionē Arabum firmiter reparata. Et ingrediens Legionem in Regem ab omnibus eſt receptus, & regali diademate decimo Kalendas Iulij a venerabili Seruando Legionenſi Epiſcopo inſignitus, & regnauit annis. XL. menſibus. VI. & ſic regnorum ſchiſmata quieuerunt. Confirmauit etiam leges Gothicas, & alias addidit, quæ ſpectabant ad regimen populorũ. Hic Rex Fernandus vir bonus, & iuſtus, ac timens, Deum, & ſtrenuus in agendis, ex prædicta Sancia Veremundi ſorore genuit Vrracam primogenitam ornatam moribus, & decore, antequam regni faſtigium obtineret. Poſtea genuit Sancium, poſtea Geloiram, poſtea Aldephonſum, poſtea Garſiam, hos filios fecit inſtrui literalibus diſciplinis, adultos vero militaribus ſtudijs aſſuetos, incurſiones, & prælia indidit frequentare, filias autē in deuotione erudiri præcepit, & ſtudijs fœminarum.

De diſcordia fratrum, & morte Regis Garſiæ. Caput. X.

SVCCEDENTIBVS autē proſperis Fernando, frater eius Garſias Rex Nauarrorũ cum eſſet magnanimus, & ſuperioris impatiens de fratris ſucceſſibus torquebatur. Cumq; cum contigiſſet apud Anaga-
Anagarũ. rum ęgrotare, & Rex Fernandus veniſſet ad eum gratia viſitandi, inique

cogitans Rex Garſias eum propoſuit retinere. Sed cum conſiliū pātuiſſet, Rex Fernādus Dei gratia liberatus exiuit oppidū, & ad propria remeauit. Paucis autē dieb' interpoſitis Regem Fernandū accidit infirmari. Cumq; ad viſitandū Rex Garſias modo ſimili aduenisset, vt ſcelus præteritū expiaret, quod in innoxium cogitauit, ipſe noxius eſt perpeſſus. Et captus a Rege Fernando cuſtodiendū Ceiæ deputatur, ſed paucis diebus elapſis promiſſione ſuaſis cuſtodibus, ſoluitur, & ſuæ patriæ reſtitutus cœpit vindictā totis viribus procurare, & cōgregato exercitu tam ſuorū, quam Ruchonū, Vaſconū, & Maurorū ad fratris iniuriā properauit. Cūq; poſt tranſitū montis Auce cōſediſſet, in loco, qui dicitur Ataporca, Rex Fernandus veniēs ex aduerſo, per legatos pacem humiliter poſtulauit, vt contenti ſuis pace perpetua lætarentur. Quod Rex Garſias renuēs nuncios cōminando grauia inhonoros ad ſe miſit. Cumque iam belli periculū immineret, magnates, & milites regni ſui ad ipſum communiter acceſſerunt humiliter ſupplicantes, vt eis, & ablata reſtitueret, & leges patrias confirmaret. Cum enim præcelleret ſtrenuitate corporis, & virium magnitudine ſuper omnes, adeo vt omnibus præmineret, crudeli ſuperbia graſſabatur, & poſſeſſiones militum inſiſcabat, & iura patriæ immutabat. Ipſe autem ſolis viribus autumans præualere, petitiones militum refutauit, ne uideretur annuere ex timore. Tunc duo milites, quorum bona proſcripſerat, naturale debitum abnegantes ſe in aduerſarium trāſtulerunt, ad hoc Nutritius eius, qui eū ab infantia nutrierat, vir prudēs, & bonus: ſtrenuus, & fidelis, ſinceris lachrymis cōſulebat, vt & petitis annueret, & ſibi ſuorum animos complanaret. Rex vero animo induratus, neutris ſatisfecit. Tunc ille Nutritius inquit: Intelligo quod hodie victus, & inglorius morieris, ſed ego præmoriar, ne te videam morientem, quem tanto ſtudio enutriui. Cumq; ſe exercitus circumſpicerent, & ad certamen vndiq; properarent, ille Nutritius depoſitis clypeo, & galea, & lorica, pannis duntaxat vſualibus circumtectus, ſola lancea, & gladio comitatus, morti in prima acie ſe obiecit, ne alumni, & gentis excidij eſſet teſtis. Cūq; mutuis cædibus hinc inde exercitus ſe impeterent, cœpit præualere exercitus Caſtellanus, eo quod numero, & potentia excedebat, & Rex Garſias ſuorum animos non habebat. Tunc quidam milites, qui fuerant ex familia Veremundi, & noctu collem, qui Nauarrorū exercitui imminebat, clanculo occuparant, Regis Garciæ acies cum duobus militibus, qui ab eo receſſerant, impetu irrumpentes, ad Regis aciem peruenerunt, & alter militum, qui ab eo receſſerat, dicitur eum lancea perfodiſſe, ex quo ictu in terram cecidit Rex Garſias, & duo magnates, qui cum eo aderant inibi ceciderunt.

Ceia. | Auce mons. | Nutritij fides.

Cumq; Rex Fernandus fratre occiſo, & fugato exercitu de victoria lætaretur, pietatis non immemor præcepit ſuis ne fugientes læderent Chriſtianos, tamen Sarraceni, qui aderant, pro maiori parte captiuitate, & gladio perierunt. Tunc Rex Fernandus præcepit corpus Regis Garſiæ honorifice Anagarum deportari, & in monaſterio ſanctæ Mariæ, quod ipſe conſtruxerat, & donarijs plurimis adornauerat, ſepeliri.

De Monarchia Regis Fernandi, & de acquiſitione Portugalliæ, & diuiſione Regnorum. Caput. XI.

IGITVR Rex Fernandus non minus de Dei gratia, quā de victoria glorioſus, regnum fratris obtinuit ſine mora factus Monarchus Hiſpaniæ vlterioris, ſcilicet Galleciæ, Aſturiarum, Legionis, & Caſtellæ, Anagari, & Iberi. Terra autem Nauarræ inter Iberum, & Pyrenæum

Anagarū.

remanſit Sancio filio Regis Garſiæ, qui fuit occiſus in Pennaleni, & Aragonia cum
Penalenis Ripagurtia Ripagurtia Ranimiro. Cumq; in tranquillitate ſecura gauderet, congregato exerci-
tu proceſſit, vt Portugaliam, & Luſitaniam occuparet, quas tunc temporis Arabes de-
Sena. tinebant, & primo ingreſſu cęſis pluribus cepit Senam eo pacto, vt incolę remanerēt,
Viſeum. & eſſent ſubditi ſub tributo, inde Viſeum veniens obſedit eam. Sed quia ciuitas mul-
tis ſagittarijs abundabat, Rex exploratis ingreſſibus ciuitatis pręcepit vrbis ianuas ab
armatis, & fortibus obſeruari, & propter ſagittarum inſtantiam præcepit aſſeres cly-
peis ſuperponi, ne impugnantes a ſagittarijs lęderentur, & duplex lignum ſagittarum
impetus hebetaret. Cumq; ciuitatē fortiter, & continue, impugnaret Viſeorum, coa-
ctam obtinuit, & habitatoribus captiuatis, & interfectis, diripientibus dedit manus, re-
pertuſq; fuit ille ſagittarius, qui in alia obſidione ſocerum ſuū interfecerat Aldephon-
ſum eumq; captum fecit Rex oculis, & manibus, & pede altero mutilari. Indeq; pro
Lamecū. cedens peruenit Lamecum, & quamuis ciuitas loci difficultate inexpugnabilis videre-
tur, tamen caſtris ligneis, & diuerſis machinis coarctata in continenti capitē incolis, &
opipus occupatis, & partem habitantium interfecit, partem ad reſarciendas eccleſias
diruptas reſeruauit. His itaq; munitionibus occupatis propoſuit Coimbriam maio
rem illius patriæ ciuitatem cum Dei adiutorio impugnare, & ad petendum cæleſte
ſubſidium eccleſiam beati Iacobi viſitauit, & implorato per triduum diuinæ auxilio
Coimbria Maieſtatis, beati Apoſtoli oraculo confortatus contra Coimbriam exercitum con-
gregauit, vbi fixis tentorijs circumquaq; machinas, & caſtra lignea eleuauit. Sed
quia ciuitas fortitudine, & magnitudine præminebat, obſidionē contigit diutius pro
telari. Erant autem ſub Arabum poteſtate monachi religioſi in loco arcto, qui Lor
Loruanū. uanum adhuc hodie appellatur, hi laboribus manuum inſiſtentes theſauros frumen-
ti, ordei, & milij, & ſiliginis ignorantibus Arabibus conſeruarant, hæc omnia pro-
prio victui ſubtrahentes. Verum quia protracta obſidio victualibus indigebat, de
receſſu ab omnibus tractabatur. Sed audientes monachi occurrunt, & quæ a longis
temporibus conſeruarant, Regi, & obſidioni liberaliter obtulerunt, & his victuali-
bus exercitus confortatus longanimis eſt effectus, & cibis reſocilati impugnationi vr
bis de die in diem virilius inſiſterunt, donec obſeſſi fame, & pugna coacti elanguidis
animis marcuerunt. Verū Chriſtianis viriliter inſiſtentibus, & machinis vndiq; quaſ
ſantibus, auxilio Dei, & beati Iacobi interuentu murus irrumpitur ciuitatis, quo vi-
ſo Arabes conſternati ciuitatem, & opes Fernando Principi obtulerunt pro vita tan-
tummodo ſupplicantes, quod Regis clęmentia acceptauit, & die Dominica hora ter-
tia inuicto Principi ciuitatis dominium reddiderunt. Eo tempore fertur vir Græcu
lus ex Hieroſolyma cauſa peregrinationis ad eccleſiā ſancti Iacobi aduenisſe, qui inde-
uotione pernoctās audiuit indigenas enarrare, vt militē in Chriſtianorū pręlijs appa-
rere, ſed ipſe licet deuotus Apoſtolo prædicabat non militē, ſed piſcatorē, cūq; in tali
pertinacia permaneret, reuelatione diuina meruit intueri equū ſplendore conſpicuum
Apoſtolo pręſentatū, & armorū inſignijs decoratū obſidētibus Coimbriā ſubuenire,
& peregrinus, de quo diximꝰ, viſione huius certus factus, & diē, & horā captionis Co
imbrię in eccleſia Apoſtoli publice p̄dicauit, & ſicut ipſe p̄dixit, ſic poſtea rei veritas
Mondaicum. patefecit, & ſic remāſit terra citra Mondaicū fluuiū Chriſtianę fidei acquiſita. Cōmi-
ſit autē cuſtodiā illius patrię Siſenādo, qui olim exul adhęſerat Abenadab Regi Aga-
renorū, et ſuę merito probitatis fuit in eius oculis gracioſus, q bella, et vaſtationes exer
cuit cōtra Chriſticolas Luſitaniā, et Portugaliā habitātes, iam nūc recōciliatꝰ Principi

Ferdinando fuit reſtitutus gratiæ, & honori Rex verò Ferdinandus pro triumpho gratias agens eccleſiam beati Iacobi viſitauit, & oblatis donarijs ad propria eſt reuerſus, & cœpit bonis actibus abundare, & toto tēpore vitæ ſuæ ab infeſtationibus Arabum non ceſſauit. Et timens ne poſt mortem eius de regno filij decertarent, ipſe viuens regnū diuiſit, & dedit Sancio primogenito a flumine Piſorica Caſtellam, Anagarum, & Iberum: & dedit Aldefonſo Legionem, Aſturias, & Tranſmeram vſq; ad flumen, quod dicitur Oue, Aſtoricam, & partem camporum, qui Gothici nuncupantur, & Berizum vſq; in Villā in monte, qui dicitur Ezebredus, dedit Vrracæ, & Geloiræ filiabus Zemoram, & Taurum: Garſiæ dedit totam Galleciam cum ea parte, quæ dicitur Portugale.

Piſoricā. Caſtilla. Anagarū. Trāſmera. Oue. Berizum. Baebred⁹.

De vaſtatione regni Toleti, & de translatione reliquiarum in regnum ſuum.

Capur. XIII.

POST hæc apud Legionem curia celebrata, direxit acies contrā Mauros, & quædam caſtra Chriſtianis infeſta victrici gloria ſubiugauit, videlicet Gormatium, Vadum Regis, Aquilariam, Valeraniicam, quæ nunc Berlanga dicitur, Ripam ſancti iuſti, ſanctam Emerentianam, Gormicis, & turres multas Speculatorum, quas nunc dicimus Atalaias, per quas Chriſtianorum introitus nudabatur, in valle Borgecorrexi, & in loco, qui nunc dicitur Caracena, vſq; ad Medinā Cælim ſolo diruptas adęquauit. Inde ad loca Cantabriæ properans expulſis Mauris montana Aucę & Ioniæ ſuę ſubdidit dicioni. Inde firmans propoſitum verſus Toletum, Talamanticam, Guadalfaiaram, Alcala, Maieritum, cætera loca dominij Toletani ſic cæde, & incendio deuaſtauit, vt Rex Toleti ſuorum clamoribus concitatus, & munera deddit, & iuramento promiſit tributa annis ſingulis ſe daturum. Poſtea adeo Regem Hiſpalis infeſtauit, vt corpus beati Iſidori permitteret inde leuari, quod a duobus epiſcopis Aluito Legionenſi, & Ordonio Aſtoricenſi multis miraculis coruſcantibus translatum eſt ab hiſpali Legionem. Aliqui dicunt corpus beatæ iuſtę cum corpore beati Iſidori tunc translatū. Sed quia noſtris tēporibus corpora ſanctarū iuſtę, & Ruffinę reuelatione oſtenſa per Petrū Fernandi nobilem Principē ſunt translata ad regale monaſterium prope Burgis, egòqolo, ſed diffiniat, qui pręſumit. Verum Rex Fernandus eccleſiam honorificā fecit conſtrui, & in honore eiuſdem ſancti Iſidori dedicari, quam auro, & argento, & lapidibus precioſis, & cortinis ſericis decorauit, & eandem eccleſiā veſpere, & mane, nocturniſq; horis, & ſacrificij tempore frequentabat interdum cum clericis in Dei laudibus modulando, interdum etiam vices cantoris explebat. Cumq; Sepulturam in monaſterio ſancti Facundi, aut ſancti Petri de Aſlantia eligere decreuiſſet, vxoris ſuę Reginę Sancię precibus inclinatus Legione in eccleſia, quam conſtruxerat, elegit ſibi, & coniugi & ſucceſſoribus ſepulturas, & etiā ab vxore ſuaſus Regem Sancium patrē ſuum a monaſterio Ouetenſi ad eandē tranſtulit ſepulturam, ad inſtantiā etiam Legionenſium Zemoram nobilem ciuitatem, quam Almanzor olim diruerat, reparauit. Poſtea cum ciuitas Abulenſis longis temporibus diruta remanſiſſet, Rex Fernandus ab ea corpora ſanctorum martyrum Vicencij, Sabinę, & Chriſtetę dicitur tranſtuliſſe, ſed quia aliqui dicunt ea eſſe Abulæ, alij in monaſterio ſancti Petri de Aſlantia, alij corpus ſancti Vicencij Legione, alij corpus Chriſtetę Palentiæ, dubium pro certo aſſerere non præſumo. Conſtituit etiam vt in toto regno Legionenſi leges Gothicæ ſeruarentur.

Gormatium. Vadum Regis. Aqlaria. S. Emerētiana. Gormicis. Borgecorrexi. Caracena. Medina cæli. Auca. Ionia. Toletum. Talamanca. Guadalfaiara. Alcala. Maieritū. Burgis. Zemorū. Abulēſis.

De religioſis actibus Regis Fernandi, & morte eius, & vxoris illius. Caput. XIIII.

HIC itaqꝫ Rex Fernandus iam ſenectute confectus vitam ſuam bonis operibus, & Deo placitis dedicauit. Eccleſias regni ſui, & precipue ſancti Iacobi, ſancti Saluatoris, ſancti Iſidori, & cathedralem eccleſiam Legionis poſſeſſionibus, & donarijs inclytauit, monaſteriorum etiam indigentiam de ſuis facultatibus ſubleuabat. Dum vero quadam die in cathedrali eccleſia Legionis audiret diuina, vidit miniſtros eccleſiæ cauſa familiaris inopiæ nudis pedibus miniſtrare, & ſtatim certos redditus ad calceamenta inſtituit miniſtrorum.

S. Facundus.

Cæterum cum ad ſancti Facundi monaſterium veniebat, cibis eorum contentus pari ordine, & conſortio quaſi vnus ex eis & diuinis officijs inſiſtebat, & cibarijs regularibus vtebatur. Cumqꝫ oblatū vas vitreum de manu Abbatis ad menſam reſidens ſuſcepiſſet, vas decidens de manu Regis ilico fractum fuit. Rex vero pro negligentia valde pœnitens incontinenti vas aureum gemmis ornatum fecit afferri, & Abbati offerens pro vitreo ſatisfecit.

Cluniacenſis.

Obtulit inſuper Cluniacenſi monaſterio de regio fiſco mille aureos annuatim perpetuo ſoluendos, nec minus eo regina Sancia vxor eius bonis, & pijs operibus abundabat, & in regni regimine, & bellorum diſcrimine eius ſollertia vtilis, & ſedula apparebat.

Celtiberia. Carpetania.

Cumqꝫ Regi Fernando Arabes Celtiberiæ, & Carpentaniæ tributa negarent, ipſe Rex cum exercitu eos aggrediens, & vaſtationibus infeſtauit, & priſtinę reſtituit ſeruituti. Sed iam vitæ ſibi termino imminente, apparuit ei beatus Iſidorus, & diē ſui obitus intimauit, & cum cœpiſſet poſt modicum infirmari, fecit ſe Legionem abduci, & nono Kalendas Ianuarij die Sabbati ingreſſus eſt ciuitatem, & ex more corpora ſanctorum, flexis genibus adorauit petens, & ſupplicans, vt cum dies obitus iam inſtaret, anima eius ab Angelis duceretur. In ipſa autē nocte Dominicæ natiuitatis licet æger ipſe Rex cum clericis interfuit matutinis concinens, vt infirmitas tolerabat, & obſeruabatur ibi tunc temporis officium Toletanum. Facto autem die vocatis Epiſcopis fecit ſibi Miſſam ſolenniter celebrari, & percepit corporis, & ſanguinis Domini ſacramentum. In craſtino autem vocatis Epiſcopis, & Abbatibus, & viris religioſis vna cum eis fecit ad eccleſiam ſe deferri, & impoſito capiti diademate, & indutus regalibus indumentis, coram ſarcophago ſancti Iſidori clamauit ad Dominum voce clara: Tua eſt potentia, tuum eſt regnum Domine, tu es ſuper omnes Reges, tuo Imperio omnia ſunt ſubiecta, quod te donante accepi, reſtituo tibi regnum, tantum animam meam in æterna luce iubeas collocari, & his dictis exutus regalibus ornamentis pro venia exorabat, & recepta ab Epiſcopis pœnitentia & gratia vltimæ vnctionis, indutus cilicio, & conſperſus cinere duobus diebus in pœnitentia; atqꝫ lachrymis ſuperuixit. Tertia autē feria hora ſexta in feſto. S. Ioannis Euangeliſtæ plenus dierum reddit Deo ſpiritum immaculatum, & iuxta patrem ſuum in eadem eccleſia ſancti Iſidori eſt ſepultus. Regnauerat autem viuente patre annis. XII. In Caſtella mortuo patre. annos. XII. in Caſtella, & legione annis. XVI. In vniuerſo annis. XL. menſibus. VI. diebus. II. Regina autem Sancia vxor eius ſuperuixit. II. annis, & obijt ſexto Idus Nouembris, & ſepulta eſt iuxta eum.

De diſcordia Fratrum, & qualiter vicit Sancius Aldephonſum. Caput. XV.

POST mortem itaqꝫ Regis optimi Fernandi, tres filij eius, & duæ filiæ remanſerunt. Sancius, Aldefonſus, Garſias; Vrraca, & Geloira, ſed licet ipſe regnum filijs diuiſiſſet, & partem ſuam vnicuiqꝫ aſſignaſſet, quia omnis poteſtas impatiens eſt conſortis, & quia Reges Hiſpaniæ a feroci Gothorum ſanguine contraxerunt, ne maiores aliquem velint parem, nec minores ſuperiorem, ſępius inter Gothos regalia funera fraterno ſanguine maduerunt. Rex itaq; Sancius Caſtellæ, & Nauarræ finibus non contentus, in humanitatis Gothicę ſucceſſor, & hæres, & ſanguinem fratrum ſitire, & ad eorum regna cœpit cupidus anhelare, vt nihil fratribus, vel ſororibus de ijs, quæ pater dederat, remaneret, ſed ſolus totum ambitioſus haberet. Vnde contigit, & cædes varias prouenire, & ſanguinem innoxium ſæpe fundi. Pater vero eorum attendens filij Aldefonſi plus quam cæterorum modeſtiam, Vrracam, & Geloiram filias commendarat. Cum eſſet vero Vrraca ſollers, & prouida, Aldefonſus ei tanquam matri in omnibus deferebat, & eius conſilio ſe regebat.

De pugna fratrum, & tranſitu Aldefonſi ad Regem Toleti. Caput. XVI.

SANCIVS vero, qui erat primogenitus, cœpit regnare æra milleſima nongenteſima quinta, & ſex annis regnauit. Hic Regna fra- æra.M. dccccv.
trum ſibi noluit vẽdicare, & primo incurſu cœpit Aldefonſum, qui erat medius, infeſtare. Dum autem Rex Sancius contra fratrem exercitum congregaſſet, ille veniens ex aduerſo occurſu oppoſito ſe obiecit, & in loco, qui Plantaca dicitur ſunt congreſſi, & Domino Plantaca.
diſponente, qui Sancium extollebat, vt lapſu rueret grauiori, Rex Sancius fugauit fratrem, & exercitum Legionis, & de vtroqꝫ exercitu plurimi ceciderunt. Et quod Arabes conſueuerant ſuſtinere, fraterno gladio in ſe verſo, Chriſtiani miſeri pertulerunt, victuſqꝫ in prælio Aldefonſus abijt Legionem. Iterum autem diem conſtituunt ad pugnandum, tali pacto, vt victus victori regnum cederet ſine pugna. Cumqꝫ in loco, qui Vulpecularia dicitur, conueniſſent, iuxta ripam fluminis Carrionis ex vtraqꝫ Vulpecularia.
parte pluribus bello cæſis, demum Rex Sancius fuit victus, & cũ fugæ dubię ſe dediſſet, Rex Aldefonſus volẽs parcere Chriſtianis pręcepit, vt nullus pręſumeret perſequi fugiẽtes. Erat autem cum Rege Sancio miles ſtrenuus dictus Rodericus Didaci Campiator. Hic Regem ſuum deuictum animans perſuaſit, vt quoad poſſet fugientem exercitum reuocaret, & in aurora Legionenſibus, & Gallecijs improuidis adueniret. Gens enim illa conſueuit in proſperis ſe iactare, & alios deridere, in aduerſis fortiter comminari. Vnde nocturnis confabulationibus fatigati circa mane fortius dormierunt, & irruente exercitu Regis Sancij ſunt præuenti, & multis captis, alijſqꝫ cæſis, cæteriſqꝫ fugatis, Rex etiam Aldefonſus capitur in eccleſia beatæ Virginis, quę eſt in præſidio Carrionis, & Burgis ducitur captiuatus. Tandem procurante Petro Aſſurij Comite cum conſilio Vrracæ ſororis ea conditione educitur, vt in monaſterio ſanctorum Facundi, & Primitiui monachali habitu veſtiretur. Cumqꝫ hoc totum Rex Sancius acceptaſſet, Rex Aldefonſus non propoſito, ſed timore ſumpſit habitum monachalem. Verum procurato conſilio cum Petro Aſſurij Comite fugit noctu, & Toletum veniens ab Almeone Rege inibi dominante ſolenniter eſt receptus, & multis muneribus honoratus. Et Rex Toleti interpoſito iuramento ſecuri

tatis ſibi preſtitit cautionem, & in ipſo atrio regio domos, & manſionem congruam fabricauit, vt Rex Aldefonſus extra ſtrepitum ciuitatis cum ſuis Chriſtianis commodius habitaret, & iuxta regale viridarium, vt recreationem reciperet quando vellet. Erant autem cum eo tres fratres viri nobiles, & fideles videlicet, Petrus Aſſurij, Gundiſaluus Aſſurij, & Fernandus Aſſurij, quos Vrraca Regina fratris ſui Regis Aldefonſi cuſtodiæ, & conſilio deputarat, & Almenon in eo gratias tot inuenit, quod eum quaſi filium diligebat. Ipſe vero pro Almenone contra vicinos Reges Arabum bella vtiliter exercebat, & pacis tempore per montana, & ripas fluminum venationibus intendebat.

De venationibus, & pronoſticis Aldefonſi.
Caput. XVII.

VERVM tunc temporis inter condenſa arborum, & in humore fontium, ripa Teuiniæ vrſis, & apris, & alijs beſtijs abundabat, & ipſe aſcendens per alueum, locum ſibi placidum, qui nunc Briocadicitur, adinuenit. Cumq; ſibi caſtellum, & loci amœnitas, & venationis copia placuiſſet, reuerſus Toletum a Rege poſtulans impetrauit, & collocatis ibi montarijs, & venatoribus Chriſtianis, remanſit locus ſuæ ſubditus dicioni, & pauculos Chriſtianos gnaros venandi, & officij ſagittandi ibi accolas collocauit, quorum ſucceſſio ibi manſit vſq; ad tempora Ioannis tertij Archiepiſcopi Toletani, qui locum ipſum habitatoribus ampliauit, & vicũ parrochiæ ſancti Petri, quaſi ſuburbium, populauit. Quadam autem die cum Almenone deſcendit in viridarium gratia ſpaciandi, & cum eis turba Arabum circunſedit, & proſpiciens cominus ciuitatem, cœpit altius cogitare qualiter poſſet tanta ciuitas reſtitui Chriſtianis. Verum cum conſeſſu diuino fatigati per viridarium ambularent, Rex Aldefonſus ſub vna arbore decubuit recreandus, & eo ſomnium ſimulante, Rex Almenon cum ſuis Arabibus loquebatur, ſi poſſet tam fortis ciuitas virtute aliqua expugnari. Cui quiſpiam ſic reſpondit. Si per ſeptem annos huic vrbi fruges, & vindemiæ aufferrentur, deficientibus victualibus poſſet capi. Quod Aldefonſus audiens corde intimo conſeruauit. Iterum quadã die cum Aldefonſus iuxta Almenonem cauſa ſolacij conſideret, cœperũt erigi capilli verticis Aldefonſi. Et Almenon cœpit comprimere manu ſua, ſed capilli tanto amplius cœperunt erigi, quanto amplius premebantur. Et ſapientes Arabum hoc notantes ſuaſerũt Regi, vt interficeret Aldefonſum, qui pronoſticum hoc ſignabat ipſum ad vrbis dominium eleuandum. Almenon vero noluit fœdus promiſſæ fidei violare, ſed iurare petijt, ne eo viuente ſui regni terminos infeſtaret, & Rex Aldefonſus ſpontaneus Almenoni hoc iurauit. Eo itaque Toleti degente, Vrraca Regina præſenſit quod Rex Sancius frater eius intendebat eam ijs, quæ pater ſibi dederat ſpoliare. Zemorenſes vero Regis Aldefonſi exilium æquanimiter non ferentes, Arriam Gundiſalui virum nobilem, & potentem, qui Vrracam Reginam nutrierat, in principem elegerunt, vt eo duce reſiſterent Caſtellanis.

Teuina.
Brioca.

Qualiter regnã fratrum Rex Sancius occupauit.
Caput. XVIII.

SED Rex Sancius ex Caſtellæ, & Nauarræ partibus exercitu congregato Legionem aduenit, & eam, licet modicum infeſtatam, vt victor inuaſit, & cætera, quæ Regis Aldefonſi fuerat dicionis. & ſibi trium regnorum impoſuit diadema. Et cum Rex Sancius circa huiuſmodi moraretur, Rex Garſias in ſuos tyrannide graſſabatur, & vilis ab omnibus, & a ſuis etiam habebatur, & contra fratrem bella, licet ſegniter, intentabat. Habebat autē quendam Vernulā cauſa familiaris ſecreti plus debito ſibi charū, cuius delationibus cōtra milites, & barones aures credulas adhibebat, & licet ſæpius ſupplicaſſent, vt a ſe prędictum Vernulam remoueret, diceſſum eius nullatenus voluit ſuſtinere. Et ipſi reputantes dedecus, & iacturam, quia eius delationibus lædebantur, delatorem in eius pręſentia occiderunt, in cuius morte ſe læſum reputans, & confuſum illatum dedecus ſæpe obijciens, omnes ſuos cœpit affligere indiſtincte, diſtricte cominans ſe indignationi ſuę nullum terminum poſiturum.

Sui autem minarum pericula paueſcentes, & illatum dedecus recolentes ab eius dominio, prout poterant, diſcedebant. Occupatis vero Legione, & Aſturijs, Rex Sancius vultum verſus Galleciam obfirmauit. Gallecis autem turbatione, qua diximus, in vota diuiſis, Rex Sancius de facili obtinuit, quod optabat. Interim autē Rex Garſias aſſumptis ſecū trecentis militibus iuit ad Agarenos, & niſus eſt ſuadere, vt ſecum contra fratrem ſuum exercitum deſtinarent, regnum fratris, & ſuum eis pollicens ſedaturum. Cui taliter reſponderunt. Cum Rex eſſes, regnum tibi ſeruare minime potuiſti? Quomodo ergo perditum nobis dabis? Honoratum tamen muneribus, ſed deſpectum ad Chriſtianorum patriam remiſerunt, qui duplici confuſione contritus cœpit prouincias infeſtare, & in Portugalia ſe receptans loca plurima occupauit.

Cui occurrens Rex Sancius frater eius in loco, qui ſancta Hirenea dicitur, ambo fraternas acies ordinarunt, & inito prælio, victus Garſias regno perdito captiuatur, & apud Lunam vinculis, & cuſtodiæ mancipatur. Luna.

De obſidione Zamoræ, & Sancij Regis morte.
Caput. XIX.

OCCVPATIS itaq; fratrum regnis terrā ſororum voluit etiā occupare indignās ſororibus, eo quod Aldefonſo fugitiuo, & exuli condolebant, & dicionis ſuæ phalangibus conglobatis vrbbem aggreſſus eſt Zamorenſem, & obſidione concluſam cœpit fortiter impugnare. Zamora. Sed Arias Gundiſalui, de quo diximus, & obſeſſi alij viriliter reſiſtebant, nec obſeſſor obtinere potuit, quod obtabat.

Cumq; vtrinq; certamina agerentur, & miles quidam ex ciuitate egrediens, qui dicebatur Belidius Athaulphi Regem per caſtra deanbulantem lancea petijt incunctanter, & feſtinatione, qua venerat, ſe reſtituit ciuitati. Verum Rodericus Didaci Campiator zelo domini interfecti eū proſequitur ſine mora, & fere in ipſa vrbis ianua interfecit, ſed velocitatem Belidij non potuit præuenire. Rex autem Sancius priuatus habitis, & ambitis recepto vulnere, vitā caruit, atq; regnis, & in exercitu turbatione non modica excitata inter obſeſſos, & obſeſſores cōflictus etiam interuenit. Et alij diuerſa fugæ pericula attentantes, alij per deuia deuiantes in captiuatis & mortis ſupplicia inciderunt. Caſtellani autem, quorum conſtantia audaci conſilio ſemper fulſit, corpus principis in ſarcophago egregie locauerunt, & commertio lugubri, & re-

Ouienſis. ſonis planctibus ſubſequentes ad Ouienſe monaſterium detulerunt, vbi expletis exequijs ſepulturæ honore regio tradiderunt.

De receſſu Aldefonſi ab Almeone, & reditu in terram ſuam.

Caput. XX.

CELEBRATIS vero exequijs, Caſtellani, & Nauarri Burgis pariter conuenerunt, & quia Rex Sancius deceſſerat expers prolis, Caſtellani, & Nauarri fidelitatis inatæ ſemper memores Aldefonſum, qui a facie fratris Toletum confugerat, in Regem, & dominum concorditer elegerunt tali pacto, vt prius ab eo reciperent iuramentum, quod Rex Sancius de eius conſcientia non fuerat interfectus. Et eidem electos nuncios clanculo deſtinauerunt. Vrraca etiam Regina Legionenſium, & Zemorenſium curia congregata, & eorum recepto conſilio ad fratrem ſuum Aldefonſum, quem præ cæteris diligebat, & Toleti tunc temporis morabatur, nuncios deſtinauit, vt accelararet accipere regna fratrum. Et præcepit nuncijs, vt hoc conſilium ſecretiſſimum haberetur, ne reuelatio in Regis periculum verteretur. Sed viri diabolici, qui nunc dicuntur initiati, & ſolebant Arabibus Chriſtianorum propoſita denudare, Regis Sancij morte comperta, nunciare Arabibus percurrerunt. Sed Petrus Aſſurij vir diſcretus, & in lingua Arabica eruditus, & pro rumoribus patriæ curioſus omni die extra Toletum, quaſi ſpaciandi gratia, ad tria milliaria, vel amplius equitabat. Et caſu accidit quodam veſpere, vt inueniret quempiam venientem, qui dixit ſibi ſe ideo aduenire, vt Regi Almenoni Regis Sancij interitum nunciaret. Petrus autem duxit eum quaſi cauſa colloquij extra viam, quem amputato capite interfecit, & ad viam rediens, & pauliſper procedens inuenit alium rumore, & cauſa ſimili venientem, quem excidio ſimili decollauit, ſed via alia alijs venientibus ſecretum non latuit Almenonem. Petro vero Aſſurij greſſu tertio procedente Vrracę Reginæ nuncius ſuperuenit, qui, vt facta fuerant omnia, nunciauit, & ille feſtiuus Toletum rediens cepit Aldefonſo inſcio itineri neceſſaria præparare. Cumque die altero Caſtellanorum nuncius aduenisset, & Regi negotium indicaſſet, ipſe & Petrus Aſſurij dubitabant, ne ſi Almenoni nuncium reuelarent, Regem caperet, & pacta grauia poſtularet, vel ſi celarent, & ipſe alias poſſet ſcire, hoſtilius deſęuiret. Et dum ipſi tali dubio tenerentur, Rex Aldefonſus confidens in Domino ſic reſpondit, honorifice me recepit, & neceſſaria liberaliter miniſtrauit, & vt filium me tractauit, quomodo eum celare potero, quæ Dominus mihi fecit? & accedens ad eũ, quod per nuncios acceperat, reuelauit. Almenon autẽ hęc omnia iam ſciebat, & omniũ viarum tranſitus fecerat diligẽtiſſime obſeruari, vt ſi eo inſcio vellet abire, ab obſeruotorib⁹ caperet̃. Cumq; audiſſet, quę dixerat Aldefonſus, factus hylaris ſic reſpõdit. Gratias ago Deo altiſſimo, qui me ab infamia liberare, & te a periculo voluit cuſtodire. Si enim me inſcio affugiſſes, captionẽ, aut mortẽ nullaten⁹ euaſiſſes. Nunc autẽ vade, & accipe regnũ tuum, & de meo accipe aurũ, argẽtum, equos, & arma, quibus poſſis tuorum animos complanare. Cumq; inter eos multa amicabiliter tractarentur, inter cætera hoc exegit, vt Rex Aldefonſus iuramentum ſibi, & filio ſuo primogenito, quod de ſecuritate fecerat, innouaret. Et cum neceſſitas immineret, cõtra vicinos Arabes adiuuaret. Et ipſe, & filius primogenitus Aldefonſo ſe fœdere ſimili

obligarunt. Erat autem minor filius de cuius fœdere nil dixerunt, nec Aldefonſus fuit ei in aliquo obligatus. His peractis Almenou cum maioribus gentis ſuæ vſq; ad montem de Velatome Aldefonſo regaliter comitato, dedit munera, & pecunias, quibus Aldefonſus Rex inclytus, dicto vale, in ſummitate montium ab eis diſceſſit, & ſuis fœliciter redonatur. Velatome.

De ſublimatione Aldefonſi in Regem, & de vxoribus, & filiabus eius. Caput. XXI.

VENIENS itaq; Zemoram cum Regina Vrraca, quæ erat prudens, & pijs operibus dedicata, habito conſilio diligenti cœpit in operibus iuſticiæ exerceri. Caſtellani etiam, & Nauarri ad ipſum ilico conuenerunt, & ante omnia iuramentum, vt diximus, exegerunt, quod non fuerat conſcius mortis Regis Sancij fratris ſui. Sed cum nemo vellet ab eo recipere iuramentum, ad recipiendum ſe obtulit ſolus Rodericus Didaci Campiator. Vnde & poſtea licet ſtrenuus, non fuit in eius occulis gratioſus. Et Rex Aldefonſus optento regno, quod perdiderat, & etiam regnis fratrum omnibus acclamantibus viuat, viuat, omnes ei communiter iurauerunt, & accepit imperij diadema æra mileſima centeſima prima. Tringinta annorum, & ſeptem menſium erat, cum regnare cœpiſſet, & regnauit quadraginta tribus annis. æra. M.c.i.

Hic habuit quinque vxores ſucceſſiue legitimo matrimonio ſibi iunctas, prima fuit Agnes, ſecunda Conſtantia, ex qua ſuſcepit filiam nomine Vrracam, quæ fuit vxor Comitis Raimundi de qua ipſe Raimundus genuit Sanciam, & Aldefonſum, qui fuit poſtea Imperator. Tertia Berta ex Thuſcia oriunda. Quarta Eliſabet, ex qua genuit Sanciam, quæ fuit vxor Comitis Roderici, & Geloiram, quam duxit Rogerius Rex Siciliæ. Hic Rogerius fuit frater Roberti Guiſcardi, & filius Tancredi de Alta villa, qui veniens a Normania Siciliam, & Apuliam, & Calabriam, & Capuam occupauit. Normania. Quinta Beatriz ex partibus Gallicanis. habuit etiam aliam vxorem, quę Ceida poſtea Maria fuit dicta, habuit etiam duas nobiles concubinas, vna dicebatur Semena Munionis, ex qua genuit Geloiram, quæ fuit vxor Raimundi Comitis Toloſani, & ex illo Comite genuit Aldephonſum Iordanis, qui ſic dictus, eo quod fuerit in Iordanis flumine baptizatus. Toloſa. Ipſa enim cum viro in Syriā transfretauit tempore illo, quo exercitus ille magnus procedens ex partibus Galliarum iſto Raimundo Comite, duce, ac præuio cum Epiſcopo Auicienſi Ieruſalem, Tripolim, & Antiochiā acquiſiuit, hortante, & perſonaliter in Gallijs, & Italia prædicante beatiſſimo Vrbano Papa ſecundo, qui primus ſubſtituit euntes in ſubſidium terræ ſanctæ in dextro humero crucis ſignaculo inſigniri, & eadem Semena Munionis genuit aliam filiam, quæ Tharaſia dicta fuit, quam duxit Comes Enricus ex partibus Biſontinis, congermanus Raimundi Comitis patris Imperatoris, ex qua ſuſcepit idem Enricus Aldefonſum, qui fuit poſtea Rex Portugaliæ. Syria. Auicienſis. Tripolis. Antiochia.

De virtutibus Aldefonſi. Caput. XXII.

NVNC ad geſtorum eius principia redeamus. Hic fuit ſtrenuitate maxima nobilis, virtute exceſſus, gloria ſingularis. abundauit in diebus eius iuſticia, finem accepit ſeruitus conſolationem lachrymæ, augmentum fides, dilationem patria, audaciam populus, confuſus eſt inimicus, obtinuit gladius, ceſſauit Arabs, timuit Apher, ploratus, & vlulatus Hi-

O Obſedit ſecura ſuum Caſtella Toletum — Toletum
P Caſtra ſibi Septena parans, aditumq; recludens
P Rupibus alta licet amploq; ſitu populoſa,
I Circumdante Tago rerum virtute referta
D Victu victa carens inuicto ſe dedit hoſti.
A Huic Medina Coelim, Talauera, Comimbria plaudas
C Abula, Secobia, Salmantica, Publica Septem.
A Cauria, Cauca, Colar, Iſcar, Medina, Canales,
P Vlmus, & Vlmetum, Magerit, Atentia, Ripa,
T Oſoma cum Fluuio lapidum, Valeranica, Maura,
A Aſcalona, Fita, Conſocra, Maqueda, Butracum
Victori ſine fine ſuo modulantur ouantes.
Aldephonſe tui reſonent ſuper aſtra triumphi.

Cepit itaq; Toletum æra. M. C. XXXIII. multis pactionibus interpoſitis, videlicet, vt Sarraceni haberent plene, & integre domos, & poſſeſſiones, & omnia, quę habebant, & Regi remaneret præſidium ciuitatis cum viridario vltra pontem. — æra. M.c. xxxiij.

Reditus autem, qui antiquo iure dabantur Regibus, ei perſoluerent Agareni, & etiam quod maior Mezquita eis in perpetuum remaneret. Sicq; Rex adepto præſidio, & ciuitatis dominio manſit ibidem pro ciuitatis tuitione magno periculo ſe exponens. Fuit autem capta in die Vrbani Papæ & martyris octauo Kalendas Iunij, viceſimo anno regni ſui, & quia de eius intentione dubium adhuc erat, diſtulerunt electionem Pontificis in futurum. Tunc Rex in vrbe Regia ſtatuit thronum ſuum, donec ſecurum præſidium ſtabiliret, & gentem fidei confirmaret, & electionis populus præualeret. — Mezquita.

De dote eccleſiæ Toletanæ. Caput. XXIIII.

VIDENS autem Rex, quod Deus proſpera indulgebat, conuocauit regni proceres, & maiores Epiſcopos, & Abbates, & viros religioſos, & qndecimo Kalendas Ianuarij omnes in vrbe Regia cōuenerunt, & habito diligenti tractatu dominum Bernardum virum religionis, & prudentiæ cōmuniter, & concorditer in Archiepiſcopum elegerunt, & Rex incontinenti dotauit eccleſiam liberaliter, & honeſte, & dedit ei Briocam, quam ſibi retinuerat a tempore Almeonis, Barciles, Cabañas, de Sagra, Couera, Rodiellas, Alcoleia ſub Talauera, Azecbuch, quæ nunc dicitur Melgar, Almonecir, Alpobrega, & in ciuitate omnes ſtationes, quas vulgariter tendas vocamus, necnon domos, molendina, furnos, viridaria, vineas, & hortos, pro quibus hodie eius memoriam, & exequias veneratur eccleſia Toletana, & multa alia priuilegia dedit immunitatis. — Brioca. Barciles. Cabañas. Couera. Rodellas. Alcolea. Azebuch. Mergit. Almonecir. Alpobrega.

Quod Mezquita Maurorum facta eſt eccleſia Chriſtianorum. Caput. XXV.

ET quia adhuc litera Gothica, & translatio Pſalterij, & officium Miſſæ inſtitutum ab Iſidoro, & Leandro Pontificibus, quod cum translatione, & litera dicitur Toletanum, per totam Hiſpaniam ſeruabantur, ad inſtantiam vxoris ſuæ Reginæ Conſtantiæ, quæ erat de

partibus Galliarum miſit Rem~m ad Gregorium Papam Septimum, vt in Hiſpanijs omiſſo Toletano Romanum, ſeu Gallicanum officium ſeruaretur. Bernardus autem Toletanæ eccleſiæ electus fuit de Agenenſi territorio oriundus ſcilicet de oppido Saluitatis. Hic cum fuiſſet ab infantia literatus omiſſo clericatu militiæ ſe aſcripſit, & poſtmodum infirmitate coactus in monaſterio ſancti Aurentij Auxitani beati Benedicti regulæ ſumpto habitu ſe dicauit, exinde vocatus ab Hugone Clumacenſi Abbate cum eo laudabilem egit vitam. Deinde cum Rex Aldephonſus vellet ſanctorum Facundi, & Primitiui ex ea cauſa, quam diximus, monaſterium ampliare mittit ad venerabilẽ Hugonem Clumacenſem Abbatem, vt ei virum prouidum, & religioſum mitteret, qui in prædicto monaſterio ſanctorũ Facundi, & Primitiui Abbatis officio fungeretur, & ſicut in Gallijs illud monaſteriũ pręcellebat, ita & iſtud omnibus monaſterijs eiuſdem ordinis in Hiſpanijs pręſideret. Prędictus autem Abbas Clumacenſis Bernardum, quem ob ſanctitatis meritũ charum habebat, cum alijs monachis deſtinauit, qui mox veniens factus Abbas, omnibus ſe exhibuit amabilem, & benignum, adeo quod cum Deus omnipotens Toletum Chriſtianæ reſtituit poteſtati, mox ipſe poſt modicum interuallum fuit electus in Archiepiſcopum, & Primatem. Cumq; rex ad partes Legionis iuiſſet, ipſe electus Regina conſtantia hortante aſcitis militibus Chriſtianis maiorem Mezquitam ingreſſus eſt Toletanam, & eliminata ſpurcitia Mahometi erexit altaria fidei Chriſtianę, & in maiori turri campanas ad conuocationem fidelium collocauit. Quod cum ad Regis notitiam perueniſſet, indignatus animo, & dolore accenſus, eo quod Sarracenis pactum firmauerat de Mezquita, a ſancto Facundo tribus diebus venit Toletum, proponens Bernardũ electum, & Reginam Conſtantiam incendio concremare. Cumq; tanti furoris indignatio ad noticiam Toletanorum Arabum perueniſſet, maiores, & minores cum paruulis, & vxoribus in pago, qui Magam dicitur, Regi obuiam exierunt. Cumq; Rex ad eorum multitudinẽ perueniſſet, exiſtimans eos cauſa quærelæ veniſſe ſic reſpondit, non vobis iniuria facta fuit, ſed mihi, cuius fides fuit hactenus illibata, ſed iam de cætero de fide non potero me iactare, mea autẽ intererit, & vobis ſatisfacere, & in præſumptores acrius vindicare. Arabes autẽ, vt erant prudentes, eleuatis vocibus, & flexis poplitibus cum lachrymis audientiam poſtularunt. Tunc Rex aliquantũ ſubſtitit tenens equum, & Arabes in hunc modũ perorare cœperũt: Bene nouimus, quod Archiepiſcopus, Dux, & Princeps eſt legis veſtræ, & ſi cauſa fuerimus necis eius, ob zelũ fidei Chriſtiani nos percutient vna die, & ſi Regina perierit cauſa noſtri, ſemini eius erimus perpetuo odioſi, & poſt dies tuos acrius vindicabunt. Vnde petimus, vt parcas eis, & nos voluntarie te abſoluimus a fœdere iuramenti. His auditis ira Regis in gaudium commutatur, eo quod Mezquitam habere poterat ſine fidei læſione, & ingreſſus vrbem Regiam, omnia pacifice pertractauit.

Auxitani.

Magam.

De commutatione officij Toletani. Caput. XXVI.

GREGORIVS autem Septimus, de quo diximus, ad petitionem Regis Aldefonſi miſit quendã Ricardum Abbatem ſancti Victoris Marſilienſis, vt eccleſias Hiſpaniæ tot perſecutionibus perturbatas, eccleſiaſtico moderamine ordinaret. Qui minus religioſe officium peragens cœpit irregularius ſe habere. Quod attendens Toletanus electus per maris, & terrę pericula ſe Romani Pontificis conſpectui

preſentauit, & Gregorio Septimo viam vniuerſę carnis ingreſſo inuenit Vrbanum ſecundum in ſede Apoſtolica ſubſtitutum,a quo gratanter,& benigne ſuſceptus conſecrationem, pallium, & priuilegium obtinuit, & primas inſtitutus Hiſpaniarum Apoſtolicæ ſedis benedictione ſuſcepta, & per Toloſam rediens ibidem cum Epiſcopis Gothicæ Galliæ, & Narbonenſis Archiepiſcopo concilium celebrauit. Ideo per pyrenæum in Hiſpanias tranſiens omnium eccleſiarum Hiſpaniæ curam geſſit, & ſtatuto die in feſto ſcilicet ſanctorum Criſpini, & Criſpiniani octauo Kalendas Nouenbris in honore beatæ Mariæ, ſemper virginis, & beatorum apoſtolorum Petri, & Pauli, & ſanctæ crucis, & beati Stephani protomartyris Toletanam eccleſiam conuocatis Epiſcopis dedicauit, & in maiori altari multas, & precioſas reliquias, quas a ſede Apoſtolica attulerat, & quas Rex, & Regina de ſuis, & patrum ſuorum theſauris obtulerant, collocauit, quorum hodie beneficijs lætatur populus Chriſtianus. Verum quia Ricardus legatus ſe gerebat in aliquibus minus caute, religione, & autoritate compeſcuit attenuata, adeo quod ille Ricardus legatione priuatus, fuit ab Vrbano ſummo Pontifice reuocatus. Verum ante reuocationem clerus, & populus totius Hiſpaniæ turbatur, eo quod Gallicanum officium ſuſcipere a legato, & Principe cogebantur, & ſtatuto die, Rege, Primate, legato, cleri, & populi maxima multitudine congregatis, fuit diutius altercatum clero, militia, & populo firmiter reſiſtentibus ne officium mutaretur, Rege a Regina ſuaſo contrarium minis, & terroribus intonante, ad hoc vltimo res peruenit militari pertinacia decernente, vt hæc diſſenſio duelli certamine ſedaretur. Cumque duo milites fuiſſent electi, vnus a Rege, qui pro officio Gallicano, alter a militia, & populis, qui pro Toletano pariter decertarent, miles Regis ilico victus fuit populis exultantibus quod victor erat miles officij Toletani. Sed Rex adeo fuit a Regina Conſtantia ſtimulatus, quod a propoſito non diſceſſit, duellum iudicans ius non eſſe. Miles autem, qui pugnauerat pro officio Toletano, fuit de domo Matantiæ prope Piſoricam, cuius hodie genus exiat. Cumque ſuper hoc magna ſeditio in militia, & populo oriretur, demum placuit, vt liber officij Toletani, & liber officij Gallicani in magna ignis congerie ponerentur & indicto omnibus ieiunio a Primate, legato, & clero, & oratione ab omnibus deuote peracta, igne conſumitur liber officij Gallicani. Et proſilijt ſuper omnes flammas incendij cunctis videntibus, & Dominum laudantibus, liber officij Toletani illæſus omnino a combuſtione incendij alienus. Sed cum Rex eſſet magnanimus, & ſuæ voluntatis pertinax executor, nec miraculo territus, nec ſupplicatione ſuaſus, voluit inclinari, ſed mortis ſupplicia, & direptionem minitans reſiſtentibus, præcepit vt Gallicanum officium in omnibus regni ſui finibus ſeruaretur. & tunc cunctis flentibus, & dolentibus inoleuit prouerbium. Quo volunt Reges, vadunt leges. Et ex tunc Gallicanum officium tam in Pſalterio, quam in alijs nunquam ante ſuſceptum fuit in Hiſpanijs obſeruatum, licet in aliquibus monaſterijs fuerit aliquanto tempore cuſtoditum, & etiam tranſlatio Pſalterij in pluribus eccleſijs cathedralibus, & monaſterijs adhuc hodie recitatur. Ricardo itaque legatione priuato, primas Bernardus cœpit in Hiſpanijs eccleſias ordinare.

Matantia. Piſorica.

De ſchiſmate clericorum, & de reditu Primatis, & de bonis viris a Gallijs ductis.
Caput. XXVII.

IISDEM diebus ſanctiſſimus Vrbanus Papa ſecundus tactus dolore cordis, eo quod ab Agarenis Hieroſolymitana ciuitas tenebatur, perſonaliter verbum crucis cœpit omnibus prædicare, ſicut ſuperius meminimus nos dixiſſe, eius indulgencijs prouocatus. Venerabilis Primas Bernardus de clericis indigenis Toletanam eccleſiam ordinauit, & aſſumptis ad viam neceſſarijs, crucis ſignaculo inſignitus receſſit a propria ciuitate volens cum exercitu, de quo ſuperius diximus, in Syriam transfretare. Cumque vix eſſet tribus dictis a ſede propria elongatus, clerici, quos in eccleſia inſtituerat, ſtulte locuti dixerunt adinuicem primatum ſuum nunquam de cætero reuerſurum. Vnde ſpiritu malignitatis, & inſipientiæ, inflammati alium electione indebita ſubrogarunt, & primatis domeſticos eiecerunt, qui gradu concito Dominum conſequentes, prout factum fuerat, intimarunt, at ille non immerito admiratus Toletum redijt in auctores ſceleris indignatus, quos cum electo ſuo non tardius degradauit, quam ipſi ſceleri præcipitio intronizauerant maledictum. & tollens aliquos de monachis ſancti Facundi in eccleſia collocauit, ne interim, dum rediret, eccleſia diuino officio fraudaretur. Ipſe vero cœpto itinere Romam iuit. Sed cum ad ſedem Apoſtolicam perueniſſet, prohibuit eum Dominus Papa Vrbanus, ne procederet, ſed in tanta nouitate ad ſedem propriam remearet, ne paſtoris abſentia nouella plantatio periculo ſubiaceret. Cumque eum a voti & crucis propoſito abſoluiſſet, ipſe per partes redijt Galliarum, vbi eligens de diuerſis locis viros honeſtos, & literatos, necnon & iuuenes dociles, quos habere potuit, in Hiſpaniam ſecum duxit. De Moſaico duxit beatum Giraldum, quem prius cantorem

Moſaicus

in eccleſia Toletana, poſtea fecit Archiepiſcopum Bracharenſem. De Vituricis ſanctum Petrum, quem prius Archidiaconū toletanum. Poſtea fecit Epiſcopum Oxomenſem. De Aginno Bernardum, qui fuit cantor eccleſiæ Toletanæ, poſtea fecit

Compoſtelanus.

eum Epiſcopum Seguntinum, poſtea Archiepiſcopum Compoſtellanum, & de eadem ciuitate Petrum, qui fuit iuuenis nutritus in eccleſia Toletana, poſtea Archiepiſcopum, poſtea Epiſcopum Socobienſem, & alium Petrum, quem fecit Epiſcopum Palentinenſem, & Raimundum, qui fuit oriundus de Saluitate, & fecit eum poſt beatum Petrum Epiſcopum Oxomenſem, qui poſtea ſucceſſit eidem in eccleſia Toletana, & Hieronymum de partibus Petragoricæ quoniam tempore Roderici Campiatoris fecit Epiſcopum Valentinum, ſed in breui ciuitate deperdita cum Dominus Bernardus Metropolitanus eius, & primas, in ciuitate poſuit Zamorenſem, vt ibi Epiſcopalia exerceret, in qua nondum fuerat nec Epiſcopus, nec eccleſia cathedralis. Duxit etiam de eiſdem partibus Bernardum, quem poſt mortem Hieronymi fecit Epiſcopum in eccleſia Zemorenſi, & iſte fuit primus proprius Epiſcopus Zemorenſis.

De ſchiſmate, & depoſitione Burdini. Caput. XXVIII.

DVXIT etiam de Lemouicis Burdinum, quem primo fecit Archidiaconum Toletanum, poſtea Epiſcopum Coimbrienſem, poſtea Archiepiſcopum Bracharēſem. Hic erat aſtutus, & verſipellis, qui cum vocaretur Burdinus, factus Epiſcopus fecit ſe Mauricium appellari, & immemor fidelitatis, & gratię ſanctę recordationis Vrbano Papa ſecundo viam vniuerſę carnis ingreſſo, acceſſit ad Paſchalem Papam ſecundū, qui prędicto Vrbano fuerat ſubſtitutus, & magnum pondus pe-

cuniæ ſecum portans promiſit Domino Paſchali Papæ ſecundo nouiter inſtituto magnum pecuniam ſe daturum, ſi remoto Bernardo, qui eum creauerat, fieret ipſe Pontifex Toletanus. Qui nequiciam eius in eo, quod deliquerat volens punire, accepit pecuniam, & eum poſtea petitione fruſtrauit. Cumq; eo tempore eccleſia perſecutione grauiſſima læderetur, eo quod Imperator Oto prædictum Papam captiuatum cum Cardinalibus carceri mancipaſſet, idem Burdinus dolore pecuniæ inſtimulatus ad ſchiſmaticum Imperatorem acceſſit, eius famulatui ſe deſpondens. Cumque de alio eligendo in Papam Imperator tractaret, attendens Burdini aſtutiam, mox præcepit eum eligi ad culmen Apoſtolicæ dignitatis, & factus Papa, immo verius Antipapa, Romam ingreditur Imperiali potentia comitatus, & in eccleſia ſancti Petri, vt Papa reſedit, & ſolennia celebrauit vocatus Gregorius Papa octauus. Cumque diuina gratia adiuuante Paſchalis Papa carcerem euaſiſſet, perſecutione coactus per maritima, & Apuliam ferebatur incertus, ibiq; diu degens, vt exul, perſecutionem conſtantiſſime tolerauit, & Gaiete dicitur obijſſe. Ibidemq; fuit in Papatu Gelaſius ſubſtitutus qui ſcripſit Toletano Primati, ſicut in eiuſdem Papę inuenitur regeſto epiſtolam ſub his verbis: Gelaſius Epiſcopus ſeruus ſeruorum Dei Venerabili fratri Bernardo Toletano Primati, & cęteris Hiſpaniarum Epiſcopis. Non latere credimus fraternitatem veſtram, qualiter frater noſter Mauritius Bracharenſis Epiſcopus ſe tam diu habuerit, & quomodo eccleſiā ſuā dimiſerit, & quomodo Regi excommunicato adhęſerit. Illud etiam, vt opinamur, noſtis, quod a prędeceſſore noſtro ſanctę memorię Paſchali Papa in concilio excommunicatus ſit, & quod Bracharenſi eccleſiæ ſit mandatum, vt paſtorem ſibi alium prouideret. Nunc tandem per Regis tyrannidem poſt longum electionis meæ ſpacium in cubile ſanctæ matris Eccleſiæ ſe ingeſſit. Ideoq; fraternitati veſtræ mandamus, vt ad electionem in Bracharenſi eccleſia faciendam ſolicitudine charitatis debitæ operam præbeatis. Ipſum vero Mauritium excommunicatum, periurum, & matris eccleſiæ conſtupratorem, cæteris eccleſiæ filijs publicetis. Datis Gaiete, octauo Kalendas Aprilis. Et eidem Papa in Gallias nauigans Lugduni deceſſit in Pontificatu anni circulo vix expleto. & huic ſucceſſit Calixtus ſecundus, qui erat Archiepiſcopus Vienenſis frater Raimundi Comitis patriæ Aldephonſi Imperatoris Hiſpani. Hic mox pace formata debitæ reſtituitur dignitati, & Burdinum iam ab Imperatore abiectum Sutrij concluſit obſeſſum & captum. Et depoſitum. Calabriæ in monaſterio ſanctæ trinitatis de Caua captiuitati perpetuæ mancipauit, qui ibi vixit fere vſq; ad tempora Eugenij Papæ tertij, a quo fuit quartus Dominus Alexander. Vnde & in ſecretario palatij Conſtantiniani hi verſus reperiuntur inſcripti.

Lugdunū

Vienna.

Sutrium.

Ecce Calixtus, honor patriæ, decus Imperiale:
Nequam Burdinum damnat, pacemq; reformat.

Hos inquam prædictos viros literatos, prouidos, & honeſtos, primas Bernardus per Gallias tranſiens in Hiſpania ſecum duxit, & eos in Toletana eccleſia canonicos ordinauit. Monachos, quos ibi reliquerat, ſancti Facundi monaſterio, & ex eis, quos ſecū duxerat, vt ſapiens architectus fundandis eccleſijs prouidit primaria fundamēta, quorum ſolers prudentia, & honeſta religio cauſam dotationis, & incrementi eccleſijs præbuerunt, ſicut adhuc hodie patet in priuilegijs poſſeſſionum, & libertatum, quæ eccleſijs ſupra dictis ob eorum ſanctitatis reuerentiam Principes indulſerunt.

De captione Alcalæ, & Valentiæ.
Caput. XXIX.

Alcala. CV M ergo primas Bernardus ad ſedem propriam rediјſſet, Caſtro,
quod dicitur Alcala, vix expugnabili obſidionem parauit, & incolæ,
qui eidem caſtro immineret, caſtrum aliud obfirmauit. Demumq;
fame affecti loci incolæ per deuia aufugerunt, relicto caſtro venera-
bili Bernardo Primati, quod adhuc hodie in Toletanæ eccleſiæ poſ-
Valentia. ſeſſionibus numeratur. Rex autem Aldephonſus acquiſita iam vr-
be Regia, & munita, reſtauratis oppidis, & ciuitatibus extremorum Dorij, inertiæ
inſcius Sarracenorum patrias peragrauit, loca munitiora diruens, & plana deuaſtans
adeo, quod ſibi coëgit ſeruire Ciſmarinos Arabes ſub tributo, & cum tanta gloria emi
neret in priuilegijs, quæ perſonis, vel eccleſijs conferebat, Imperatorem Heſperiæ ſe
vocabat. In diebus eius Rodericus Didaci Campiator, qui ex cauſa, quam dixi-
mus, non erat in eius oculis gratioſus, conſerta manu conſanguineorum, & militum
aliorum propoſuit per ſe Arabes infeſtare. Cumq; verſus frontariam Aragoniæ
Dorius. perueniſſet, congreſſus cum Rege Petro Aragoniæ obtinuit contra eum, & etiam
viuum cepit, ſed continuo manumiſit. Et inde procedens peruenit Valentiam, &
obſedit. Cumq; ad ſuccurſum Valentiæ Buchar Rex Arabum cum exercitu ad-
ueniſſet inito certamine obtinuit Rodericus, & Buchar fugit vix vitæ relictus, cæſa
tamen ex ſuis multitudine infinita. Et incontinẽti ciuitas ſe reddidit Roderico, & eam
habuit, quoad vixit, & fuit in ea Hieronymus, de quo diximus in Epiſcopum conſe-
cratus a Domino Bernardo Primate Archiepiſcopo Toletano. Sed poſtea mortuo
Roderico Didaci, fuit ciuitas iterum ab Arabibus occupata. Corpus autem Ro-
derici Didaci inter inſultus Arabum fuit a ſuis fideliter, & ſtrenue deportatũ ad mo-
naſterium ſancti Petri de Cardigna, vbi hodie etiam quieſcit humatus.

De morte Regis Garſiæ, & ſororis eius.
Caput, XXX.

HI S diebus Rex Garſias cœpit in vinculis ægrotaræ, quod audiens
Rex Aldephonſus doluit vltra modũ, diligebat enim eum, & quia
filium non habebat propoſuerat eum ſubſtituere ſucceſſorem, &
quam cito Toleto rediјt, a vinculis abſoluiſſet, ſed verebatur ne
cum eſſet inſolens, in regnis rebellia excitaret. Vnde fecit eum liberio
ri cuſtodia cuſtodiri, & placita iudulgeri. Et cum eſſet infirmus
& ſanguinem minuiſſet, præcepit Rex, vt a vinculis ſolueretur. Ex quo ipſe ait:
Deus noluit, vt in vita ſoluerer, abſolutionem renuo moriturus, ſed rogo, & mando
ſororibus meis, vt me cum compedibus ſepeliant Legione. Cumq; eum duce-
æra. M.C. rent Legionem, prout præceperat, a ſororibus, & Pontificibus, qui conuenerant,
xvij. ibidem regio funere eſt ſepultus, anno. XVI. regni fratris, æra. M. C. XVII.
Et interfuit etiam Renerius legatus, & Romanæ eccleſiæ Cardinalis, ibidemq;
celebrato concilio cum Bernardo Toletano primate, multa de officijs eccleſiæ ſtatue
runt, & etiam de cætero omnes ſcriptores omiſſa litera Toletana, quam Gulfilas Go
thorum Epiſcopus adinuenit, Gallicis literis vterentur. Poſt hæc obiјt Regina Vr-
raca Fernandi, & ſepulta eſt legione. Poſt modicum tempus obiјt etiam Geloira,
quę cum ſorore ſua Vrraca, & patribus Legione habuit ſepulturam,

De aduentu Arabum, & morte Aueniabet. Caput. XXXI.

MORTVIS autem vxoribus, quas habuerat ſucceſſiue Agnate, ſcilicet, Conſtantia, Berta, & Eliſabet, duxit Ceidam filiam Auenabeth Principis Hiſpalenſis, quæ poſtea baptizata dicta fuit Maria. Hic auditis magnalibus Aldefonſi, licet non viſum, vehementi tamen deſiderio adamauit, adeo vt fidem Chriſti ſuſciperet, & caſtra, quæ ſibi pater dederat, Regis Aldefonſi dominio manciparet. Caſtra autem quę viro dedit, ſunt iſta, Caracuei, Alarcuris, Cõſocra, Mora, Occania, Aurelia, Veleſium, Opta, Amaſſatrigo, & Cõcha, & ſuſcepit ex ea filium, qui Sancius vocabitur, quem Comiti Garſiæ de Capra dederat nutriendũ, & de conſilio ſoceri Auenabet vocauit ab Aphrica Almorauides, qui in gente Arabũ tenebant tunc tẽporis principatum, vt eorum auxilio vteretur cõtra Arabes ciſmarinos. Sed in contrarium res euenit. Nam cum ipſi in magna multitudine ciſfretaſſent, cœperunt Auenabeth grauius infeſtare, adeo quod eum in quodam prælio peremerunt, reputabant enim eum, quia filiam, & caſtra Chriſtiano dederat, Chriſtianum. Cumque Vandalutij eorum potentiam perpendiſſent, adinuicem tractauerunt, quid eſſet gratius, aut Chriſtianorum porcos, aut camelos Almorauidum cuſtodire, & ſectæ ſuæ zelo commoti ſeruire Almorauidibus elegerunt. Et extunc vltra marini, & ciſmarini ſub vnius Regis regimine ſeruierunt.

Caracuel.
Alarcuris
Conſocra
Mora.
Ocania.
Auecha.
Veleſium
Opta.
Amaſſatrigo.
Concha.
Vandalucij.

De ſtrage Chriſtianorũ in Sacralijs, & victoria Aldefonſi in prouincia Hiſpalenſi. Caput. XXXII.

CONGREGATI igitur Agareni cœperunt inuadere Chriſtianos, & effuſi ſunt ſuper terræ faciem vt locuſtę. Cumqꝫ veniſſent ad locum Caſtellæ, qui Roda dicitur, occurrerunt eis duo Comites, Garſias, & Rodericus. Et in congreſſu interfectis vtrinqꝫ multis militibus, tandem ſuccubuit exercitus Chriſtianus, & magna captiuitate patrata, & locis plurimis concrematis Agareni cum ſuperbia redierunt. Poſt hæc Aldefonſus ſtragem huiuſmodi non leuiter ferens iterum exercitũ adunauit occurrens exercitui Agareno, qui cũ ſuo maximo principe, quẽ Amiramomeninũ vocant, ex oppoſito egreſſus eſt. Cumqꝫ ambo exercitus in loco, qui Sacralia dicitur, concertaſſent, demum ceſſit populus Chriſtianus. Et licet multi de Arabibus perijſſent, tot & tanti de Chriſticolis perierunt, quod illius belli ſtrages, & memoria, quaſi in prouerbium adhuc extant. Fugatus itaqꝫ Rex Aldefonſus, quem tot victoriæ coronauerũt, non fuit tamen animo conſternatus, ſed reſumptis ſuis, & conuocatis de omnibus regnis omnibus conuocandis corde magnifico ad victoriam eleuato, eodem anno faciem contra Hiſpalim obfirmauit. Intranſqꝫ Bæticam, & eam partem Luſitaniæ, quæ ſibi non ſuberat, prędis, vaſtationibus, & incendijs ſic omnia deuaſtauit, quod horũ fuga, & Agarenorum victoria fœlici commertio mutarentur. Et licet Amiramomeninus multos haberet cum Comite Garſia Ordonij Chriſtianos, non tamen auſus fuit Regi occurrere venienti. Et Rex Aldefonſus reuerſus eſt prędа, & victoria glorioſus.

Roda.
Sacralia.
Hiſpalis.

De obſidione Veleſij, & morte Infantis Sancij. Caput. XXXIII.

Velifeus.

CVM itaq; poſt labores, & bella plurima Rex Aldefonſus longęuus degeret, & grandęuus confractus infirmitatibus & ætate, Amiramomeninus, qui Hali proprio nomine dicebatur, venit Veleſium obſiderę. Sed Rex Aldefonſus, vt diximus, ſenio, & grauedine non permiſſus, miſit Garſiam Comitem cum filio ſuo Sācio adhuc paruulo, & cum eis magnates, & milites regni ſui. Cumq; prope Veleſium perueniſſent, Sarracenorum maxima multitudo, quæ iam obſeſſis Veleſij præualebat, contra veniētes egreditur ad pugnandum, & hinc inde diſpoſitis aciebus congredi incœperunt. Et ſicut Domino placuit, pars Chriſtiana cœpit virtute Arabum infirmari, & in ea parte vbi Comes cum paruo aderat, cœpit fortius inualere.

Cumq; quiſpiam equum, cui infans Sancius inſidebat, grauiter vulneraſſet, Comiti dixit. Pater pater equus, cui inſedeo, eſt percuſſus. Cui Comes prę ſtolare, quia te etiam ferient ſucceſſiue, & incontinenti cecidit equus, qui fuerat ſauciatus, & Regis filio ſimul cadente, Comes deſcendit, & inter ſe, & clypeum paruum collocauit, cęde vndiq; perurgente. Ipſe vero cum eſſet ſtrenuus, & clypeo paruum tutabatur, & vndiq; irruentes cædibus repellebat, ſed pede ictu gladij amputato, non potuit amplius ſuſtentari, & incubuit ſuper paruum, vt ipſe, quam puer, antea cæderetur. Cæteri vero magnates, & milites Chriſtiani, qui mortis periculum euaſerunt fugientes, & victi victoriam effugerunt. Cumq; Comes Garſias Ferrandi, & Comes Martinus, & alij Comites, & magnates ad locum, qui nūc Septem Comites dicitur perueniſſent,

Septem comites. Septem porci.

eos Arabum ſequella præuenit. Et ſeptem de magnatibus cum multis alijs ibidem occiſis, occiſionis locum vocauerunt Arabes Septem porcos, quem poſtea locum Petrus de Franco Commendator Velenſis mutato nomine ſeptem Comites appellauit.

Comites autem & magnates, qui fugerant a conflictu, cum Toletum deiectis vultibus aduenisſent, & Regis præſentiæ aſtitiſſent, Rex dolore ineffabili conturbatus talia dixit eis. Vbi eſt filius meus iucunditas vitæ meæ? ſolacium ſenectutis, vnicus hæres meus? Ad quod Comes Gometius ſic reſpondit. Nobis filium, quem expoſcitis, non dediſtis, cui ille, & ſi dedi alijs, conſortes prælij & cuſtodiæ vos adiunxi, & ille cuius cuſtodię ſpecialiter reputaui, ſuſtinuit, incubuit, & occubuit ſuper eum, vos autem relicto puero cur veniſtis? Tunc Aluarus Fanun vir ſtrenuus, & fidelis ſic dicitur reſpondiſſe. Memores laborum, quos ab adoleſcentia toleraſtis, ciuitatum, & oppidorum, patrię, & caſtrorum, pro quibus totiens ſanguinē effudiſtis, & quod auxilium extincto paruo non prodeſſet, huc aduenimus, ne cum extincto paruo magnalium veſtrorum gloria extinguatur, ſi ea, quę a iuuentute veſtra fœliciter acquiſiſtis, nobis perditis perderētur, ſed nec ſic vis doloris potuit mitigari, quāto enim talia dicebantur, tanto amplius rediuiuis ſingultibus memoria filij torquebatur. Tunc perdita fuit Concha, Amaſſatrigo, Opta, Veleſium, Aurelia, Ocania, & Conſogra.

Concha. Amaſſatrigo. Opta. Veleſiū. Aurelia. Ocania. Conſogra Magam.

Quod Vrraca Regis filia datur in matrimonium Regi Aragoniæ Aldefonſo. Caput. XXXIIII.

ALIQVANTO itaq; temporis interuallo videntes Comites, & magnates Regem dolore, & ſenio tēdere ad defectum in pago prope Toletum, qui Magam dicitur, pariter conuenerunt tractaturi, vt Vrracha Regis filia, quæ mortuo Raimundo Comite viro ſuo adhuc vidua permanebat, nuptui traderetur. Et cum inter ſe aliquandiu tractauiſſent,

demum communi conſilio elegerunt, vt Comiti Gomezoni dicto poſtea de Campo ſpinę, qui erat potior matrimonio iungeretur. Et quia conſilium Regi proponere non audebat animoſitatis eius magnificentiam formidantes, quendam Iudęum Cidellum nomine aſciuerunt, qui ſatis erat famliaris Regi propter induſtriam, & ſcientiam medicinæ, & huic conſilium denudantes mittunt ad Regem, vt quæ tractauerant, nunciaret. Tunc Rex quaſi dolore duplici ſtimulatus Iudęo tale dicitur dediſſe reſponſum. Non tibi imputo, quod hoc dicere præſumpſiſti, ſed mihi, cuius familiaritate in tantam audaciã prorupiſti. Caue ergo ne de cętero audeas in mei pręſentia comparere, quod ſi feceris, ilico morieris. Mea autem intererit, meæ filię ſed non, vt poſtulant, prouidere. Hoc audito receſſerunt confuſi Comites, & magnates. Iiſdem diebus Aldefonſum paruulum filium Raimundi Comitis & Vrracę Comes Petrus de Traua in Gallecia nutriebat, de quo quia Comes Raimundus non fuerat in Regis oculis gratioſus, quaſi eius immemor non curabat, ſed vocato Toletano primate, & cęteris Epiſcopis, & abbatibus regni ſui, decreuit cum eis, vt filia eius Vrraca Aldefonſo Regi Aragoniæ matrimonio iungeretur, & vocato Rege Aragonum, quod decreuerant impleuerunt. Nuptijs itaq; amara conſperſione peractis, Aldefonſus Rex Aragoniæ vxorem ſuam in Aragoniam ſecum duxit. Rex autem Aldefonſus dictus Heſperiæ Imperator in ſenectute ſua regni pericula ſic ſedauit, vt nobiles, & ignobiles potentes, & impotentes vnius legis moderamine regerentur, adeo vt vtriuſque ſexus quantumlibet imbecillis per omnes regni ſemitas incederet ſine metu.

Campus ſpinæ.

Traua.

De morte Regis Aldefonſi, & miraculoſo prognoſtico mortis eius. Caput. XXXV.

CVMQVE ei vitæ terminus immineret, fere per annum infirmitate chronica tenebatur, & tamen conſilio medicorũ cotidie aliquantulum equitabat, vt laboribus aſſuetus, exercitio foueretur, & quia Deus omnipotens eius opera acceptarat, eius obitum prognoſtico flebili voluit intimare. Octauo etenim die in natiuitate ſancti Ioannis hora ſexta de lapidibus, qui erant in altaris gradibus cemẽtati non ex terra, vel ex iuncturis, ſed ex ipſa ſubſtantia lapidum cœpit aqua cunctis videntibus emanare, & tribus diebus continue emanauit. Erant autem illis diebus in ciuitate Petrus Legionenſis Epiſcopus, & Pelagius Ouetenſis, qui audito miraculo cum vniuerſo clero, & populo ciuitatis, induti ſacris veſtibus ab eccleſia cathredali vſq; ad altare ſancti Iſidori vbi hoc acciderat, proceſſerunt, & peracta miſſa, & ſermone propoſito ab Epiſcopo Ouetenſi ad locũ miraculi acceſſerunt, & ex ipſa aqua Pontifices, & cæteri laudantes Dominum cum lachrymis potauerunt, ignorantes tamen quid portenti nouitas præſignaret. Sed morte Regis audita ilico cognouerunt, quod luctus, & tribulatio Hiſpaniæ orphanę imminebat, quare & duri lapides plorauerunt.

Plenus itaq; gratiæ, & dierũ, kalendis Iulij, quinta feria clareſcente, reliquit luctum populo ſuo, periculum patriæ, gaudium hoſtibus, lamentum pauperibus, ſuſpiria religioſis, in eius obitu exiuit latro, præſumpſit prædo, latuit pauper, conticuit clerus, luſit incola, ſęuit hoſtis, fugit victoria, creuit fuga, gladius in domeſticos efferatur, & patria exterminio præparatur, quolibet, quod bonum erat, in ſuis oculis faciente. Rege itaq; finito exitu glorioſo primas Bernardus cum magnatibus, & alijs qui aderant, viginti dierum exequias celebrauit. Sed quia de tuitione ciuitatis Rege mortuo non ſpera-

Aldefonſus Rex moritur.

bant, corpus eius ad monaſterium ſanctorum Facũdi, & Primitiui, quod ipſe ditauerat, detulerunt. Vbi ſepultus cum hymnis, & laudibus requieſcit. Regnauit autem duobus annis fratre viuente, ſed iſti anni annis fratris annumerantur. Poſtquam vero Toleto redijt annis quadraginta, mẽſibus ſex, diebus duodecim, qui cũ alijs menſibus fiunt quadraginta vn⁹ anni, ſepultus ibidẽ cũ ſuis vxoribus ſuperius nominatis.

LIBER SEPTIMVS RERVM HISPANARVM CHRONICON.

Caput Primum.

VERVM Rex Aragonum Aldefonſus ſoceri ſui audito deceſſu, mox cum vxore ſua Vrraca in Caſtellam congregato exercitu properauit, & totam terram nullis fere reſiſtentibus, eo quod vxori eius ſucceſſione prouenerat, occupauit: quam vt bonus princeps quiete, & pacifice ordinauit, & a Maurorum incurſibus viriliter cuſtodiuit, & regnum Caſtellæ tanquam proprium vndique dilatauit, & loca deſerta reſtituens ductis incolis populauit, videlicet Belliſoramen, Valeranicam, Soriam, Almazanan. Cumq; de vxoris contubernio dubitaret, eo quod conſanguinea eius eſſet, munitiones plurimas Regis Caſtellę Caſtellanis omiſſis Aragonenſium fidei commendauit, quas eorum aliqui diu fideliter tenuerunt. Hæc autem erat conſanguinitas inter eos. Rex Sancius dictus maior fuit pater Fernandi Regis Caſtellæ, & Ranimiri Aragonię primi Regis, Fernandus genuit Aldefonſum, qui cœpit Toletum, Aldefonſus genuit Vrracam Reginam, Ranimirus genuit Sancium, qui Oſcam obſedit, Sancius autem genuit Aldefonſum, qui duxit Vrracam. Verum Comes Petrus Aſſurij a Rege Aldefonſo, qui cœpit Toletum, Reginam Vrracam paruulam ſuſceperat nutriendam.

Belliſoramen.
Valeranica.
Soria.
Almazanum.
Oſca.

Mortuo autem Rege poſt patris exequias Regina ingratitudinis ſpiritu incitata, terrã abſtulit Comiti Petro Aſſurij. Sed Rex Aragonum vxoris ingratitudinem non acceptans reſtituit Comiti terram ſuam, & quia Regina in his, & in alijs excedebat, Rex fecit eam in caſtro, quod Caſtellare dicitur, collocari. Regina autem indignanter tolerans cuſtodiri, vocauit milites ex Caſtella, cum quibus ſuaſis cuſtodibus ſibi datis reditum obtinuit in Caſtellam, ſed magnates regni ab ea diuortium procuratum nullatenus approbantes varijs tractatibus interpoſitis viri gratiæ reddiderunt. Sed tempore procedente cum Rex intellexiſſet a ſuis beneplacitis alienam, Soriam vſque eam duxit, ibiq; repudians dimiſit eam ſuæ arbitrio voluntatis, & ipſa ad Comitem Petrum Aſſurij properans ſuo conſilio ſe commiſit. Tunc celebrata curia terram petijt ab omnibus Caſtellanis, quam tamen a Rege Aragonię tunc tenebant. Sed, vt fidelitatis debitum expoſcebat, terram, quam tenebant, ei communiter reddiderunt. Cumq; ſui ad eam ex omnibus regni partibus cõuenirent indignatione maxima prouocati, eo quod Rex Aragonum eam repudiauerat, & in dominio patriæ Aragones præponebat, eiuſdem Regis dominium abiecerunt, & munitiones, & caſtra omnia, quæ tenebant, Reginę naturali dominæ reddiderunt. Tunc Co-

Caſtellare

mes Petrus Aſſurij indutus ſcarlato,& inſidens equo albo, & portans funem in ma-
nu acceſſit perſonaliter ad Regem Aragonum in caſtro,quod dicitur Caſtellare, cui — Caſtellare
manu,& ore hominium fecerat proterra, quam ab eo acceperat in honorem, in plena
curia ſic proponens. Terram,quam mihi dediſtis, Reginę reſtitui,cuius erat, meę do
minę naturali. Manus autem os & corpus, quæ fecerunt hominium vobis,offero
morte, vel diſpendio conſumenda. Tunc Rex cum eſſet aliquantulum iracũdus, vo
luit in continenti ſententialiter condemnare,ſed ſuaſus a ſuis ſentẽtiam diſtulit promul
gare. In craſtino autem magnates ſui in conſilio ſuaſerunt, vt tali principi,qui fideli
tatem naturali dominæ ſic ſeruauerat & ei corpus,& membra ad diſpendium offere-
bat,liberaliter indulgeret,fidelitatem enim vtriq; domino obſeruarat, pro vt dominij
debitum expoſcebat,& inſontem remiſit cum muneribus, & honore, cuius factum
Hiſpani adhuc hodie imitantur.

De victorijs Regis Aragoniæ contra Gallecos,& Caſtellanos,& morte Comitis Gomitij. Caput. II.

CASTELLANI autem confeſtim caſtra,& oppida intermiſce
runt, & ſic regnum in diſcidio conſtitutum, ab vtraq; parte graui-
ter vexabatur. Interea Comes Gomitius ad Reginæ connubium
anhelabat,ſicut patris tempore,vt prædiximus,a magnatibus fuerat
pertractatũ,ſed Regina Vrraca clanculo non legitime Comiti Go-
mitio ſatisfecit. Vnde & Comes quaſi de matrimonio iam ſecurus,
cœpit agere bella regni,& pro viribus Aragones propulſare, & genuit ex Regina fi-
lium furtiue,qui dictus fuit Fernandus Furatus. Interim autem quidam Comes Pe
trus de Lara reginæ gratiam clandeſtine procabatur,quod voluit,impetrauit, vt exi-
tus comprobauit. Cumq; regnũ diſcidio,& cladibus vexaretur, Aldefonſus Rex
Aragonum qui adhuc munitiora loca in Caſtellæ terminis detinebat,exercitu cõgre-
gato Caſtellæ fines inuaſit, & Caſtellani omnes cum Gomitio Comite congregati
ei communiter occurrerunt. Cumq; vtriq; in Cãpo ſpinę prope Septem publicam
cõueniſſent,Caſtellani ſuas acies ordinarunt. Primam aciem cum regni vexillo Pe — Campus ſpinæ.
tro de Lara Comiti conceſſerunt. In poſtrema vero fuit Comes Gomitius tãquam — Septem
maior,& cum exercitus congredi incœpiſſent, Comes Petrus,qui ad Reginæ connu — publica.
bium anhelabat,in primis ictibus vexillo proiecto ceſſit hoſtibus ſine pugna,& venit
Burgis,vbi Regina tunc temporis morabatur. Comes autem Gomitius cum ceteris — Burgis.
Caſtellanis bello inſtitit ſtrenue pręliãdo, ſed pręualente Rege Aragonię victus oc-
cubuit, & occiſus. Sed & miles quidam de domo Oleæ, qui vexillum Comitis in ſua — Olea.
acie præferebat,occiſo equo,ad terram cecidit,& amputatis manibus ſolis brachijs ve
xillum tenens non ceſſabat,Oleam,Oleam fortiter inclamare. Fugit ergo exercitus
Caſtellanus, multis ex eis cædibus detruncatis, & Caſtella nuper inclyta pro vili
commercio proſternitur derelicta. Aragonenſes autem de Caſtellæ victoria eleua
ti,Dorium tranſeuntes per campos Gothicos adeunt Legionem,intermedia irruptio — Doria.
nibus,& incendijs deuaſtantes,& licet inclyti eſſent prædis, tamen cœperunt defectu — Campi
pecunię ſtipendia minorari. Vnde & Rex Aragonum ad ſanctuaria miſit manum, — Gothici.
& theſauros auri,& argenti,& precioſorum lapidum,quos Regum, & Reginarum
deuotio dedicauerat,manu ſacrilega vſurpauit, & etiam poſſeſſiones oblatas a Regi-
bus infiſcauit. Vnde erga Deum, & homines ceſſit ei in ſcandalum, & peccatum,

ſperabat enim ſe regna vxoris perpetuo habiturum. Cumq; vlterius proceſſiſſet, Gallaeci, & Legionenſes cum infante Aldefonſo, qui, vt diximus, in Gallecia conſiſtebat, Regi Aragonum occurrerunt inter Aſtoricam, & Legionem in loco, qui dicitur Via anguis, & commiſſo prælio fugatis Legionenſibus, & Gallecis, & cæſis pluribus ex vtriſq; Rex Aragonum fuit victor, & per partes Caſtellæ rediens fautores Petri Comitis deuaſtauit, & eos perſequens, in Montione prope Palentiam coarctauit, vbi fugientes ſe receperant cũ Regina, & ex eis aliquos ibi cepit, & ſic in Aragoniam rediit triumpho duplici coronatus. Petrus autem Comes de Lara cum familiare commertium cum Regina indebite propalaret, ſperans illud matrimonio cõfirmare, omnibus præminebat, & cœpit Regis officium exercere, & quaſi dominus omnibus imperitare, ſed magnates alij infamiam dominæ non ferentes, cœperunt ei reſiſtere, & matrimonij propoſitum impedire.

Pallentia.

De electione Aldefonſi Regis in Regem. Caput. III.

Maceneto castro.

VERVM timentes, ne res ad effectum caſu aliquo perueniret, Gometho de Maceneto, & Guterrius Fernandi de Caſtro, præ omnibus inſtiterunt, vt Aldefonſum Reginę filium, & Comitis Raimundi, quem a tempore aui in Gallecia nutriebant, ad regni faſtigiũ euocarent, qui fauore omnium euocatus, in regni ſolio collocatur, reſiſtente nihilominus ſibi matre, & Comite Petro de Lara, ſed adiutus a ſuis Comitem Petrum de Lara a regno expulit, & expulſus ad Aſilum Comitis Barcinnonę abijt deſtitutus. Rex autem matrem ſuam Reginam Vrracam obſedit in turribus Legionis, ſed pace inter matrem, & filium procurata, retentis, quæ Regina voluit, cætera filio reſignauit, & inteſtinis diſcidijs iam ſedatis cœpit Rex, quãuis iuuenis, potentiam Aragonum attentare, qui adhuc in regno ſuo potiora loca ſub poteſtatis ſuæ dominio detentabant. Cumq; ex Gallecia, Legione, Aſturijs, & Caſtella, exercitum congregaſſet, Rex Aragonum ex aduerſo per partes Anagari cum ſuo exercitu veniebat. Videntes autem Epiſcopi, & Abbates Caſtellæ, & Aragoniæ quod iſta diſſenſio poſſet Arabibus viam dare, ſicut tempore Roderici, vtriq; Regi humiliter ſupplicarũt, vt a prælio abſtinerent, donec de concordia tractaretur. Demum cum eſſet iunior Rex Aldefonſus, fuit taliter procuratum, vt ſupplicaret per Epiſcopos, & Abbates Regi Aragonum tanquam patri, vt ſibi reſtitueret regnum ſuum, & cum de iure non poſſet, nollet eum de facto priuare, quia ipſe paratus erat tanquam filius, eum in omnibus adiuuare. Et Rex Aragonum his auditis, cum eſſet vir pius, & optimus, ſic reſpondit. Gratias ago Deo vero, qui filio meo tale conſilium inſpirauit, quia & ſi antea hoc feciſſet, me nunquam hoſtem, ſed propicium habuiſſet, & ecce nunc ex quo petijt gratiam, nihil eorum, quæ ad eum pertinent, mihi volo, ſed cuncta reſtituo incunctanter. Mandauit itaq; omnibus, qui munitiones, caſtra, & oppida detinebant, vt Regi iuueni priuigno ſuo omnia reſtituerent ſine mora, & firmata pace concorditer, & benignè, vterq; exercitus ſine belli periculo ad propria remeauit Aldefonſo Rege iuuene in integrum reſtituto. Verum Rex Aragoniæ audiuit ibidem Arabes ſuis finibus aduenisse, & in eorum occurſu properans in loco, qui Fraga dicitur, cum Arabibus decertauit, & qui alias ſemper inuictus fuerat, ſtrenuitate Aragonum frigeſcente ſacrilegij, quod Legione commiſerat, ſoluit pœnas, nam victus occiditur.

Anagari.

Fraga.

ciditur, &, ſi occiſus inuectus fuerit, dubitatur. Ab aliquibus enim dicitur corpus eius in montis Aragonis monaſterio tumulatum, a Mauris tamen ante redemptum. Ab alijs dicitur viuus a prælio eualiſſe, & confuſionem prælij nequiens tollerare, peregrinum ſe exhibuit huic mundo, effigie, & habitu immutatus. & annis aliquot interpoſitis quiſpiam ſe oſtendit, qui ſe eundem publice fatebatur, & multorum Caſtellæ, & Aragoniæ id ipſum teſtimonia affirmabant, qui cum eo in vtroque regno fuerant familiariter conuerſati, & ad memoriam reducebant ſecreta plurima, quæ ipſe olim cum eis habita recolebat, & antiquorum aſſertio ipſum eſſe firmiter aſſerebat. Demum tamen quia cum ex regno plurimi ſectabantur, & de die in diem corũ numerus augebatur, Aldephonſus Rex Aragoniæ fecit eum ſuſpendio interire.

Aragonis mons.

De magnalibus Regis Aldephonſi circa principium regni ſui. Caput. IIII.

ALDEPHONSVS autem filius Comitis Raimundi cœpit regnare æra. M. C. XLVI. & regnauit. LI. annis. Mater autem eius regnauerat poſt mortem Aldephonſi, qui cepit Toletum. IIII. annis & fuit vir bonus, largus, ſtrenuus, manſuetus. Cuius tempora viris optimis, Comitibus magnatibus, & alijs ſtrenuis magnatibus abundarunt, cum quibus magna, & ardua attentauit, & fœlici exercitu conſummauit, circa principium regni ſui ciuitatem Cauriam acquiſiuit, & in ea per Bernardum Primatem, qui eius tempore adhuc erat, dignitatis perditæ inſignia reformauit, & Mauros, qui in Luſitania habitabant, ſæpe, & ſæpius conculcauit. Interea Bernardus Primas venerãdus ordinatis eccleſijs prouinciæ, & Primatus, beneplacitis Deo actibus glorioſus quarto Nonas Aprilis quartodecimo anno regni Imperatoris defectu naturæ migrauit ad Chriſtum, & in eccleſia, quam de Mezquita ad Titulum beatę virginis conſecrarat, obtinuit cunctis flentibus ſep.ituram, aclamantibus vniuerſis Cur nos pater deſeris deſolatos. Vixit in Pontificatu annis quadraginta quatuor. Eſt autem titulus tumuli ſic inſcriptus. Primo Bernardus fuit hic Primas venerandus. Huic ſucceſſit Raimundus Epiſcopus Oxomenſis. Poſtea Imperator per partes Toleti Mauros aggrediens, Calatrauam, quæ regnum Toleti grauiter infeſtabat, & diu obſeſſam pugnis, & machinis occupauit, & eccleſiam cum multis poſſeſſionibus, & de. imis regalium redituum Domino Raimundo Toletano primati conceſſit, & eiuſdem villæ iuriſdictionis municipia, quæ munitionibus pręminebant, quædam retinu.t, quædam ſolo dirupta adequauit, ſcilicet Alarcuris, Caracoi, Petrochium, ſanctam Euphemiam, Meſtantiam, Alcudiam, Almodouar. Et cum eſſet irruptione frequenti Mauris infeſtus, omnia ſibi proſpere ſuccedebant, & iam Hiſpaniarum Regem in ſuis ſeuocabat.

æra. M.C. xlvi. — Cauria. — Calatraua. Alarcuris. Caracoi. Petrochium. S. Euphemia. Meſtantia. Alcudia. Almodouar.

De ortu, & genealogia Regum Portugalliæ. Caput. V.

VERVM Comes Enricus, de quo diximus, quod Rex Aldephonſus Tharaſiam filiam ei dederat in vxorem, cum eſſet vir bonus, iuſtus, ſtrenuus, timens Deum cœpit aliquantulum rebellare, non tamen ſubtraxit Hominium toto tempore vitæ ſuæ, ſed a finibus Portugalliæ eiecit, prout potuit, Agarenos, ſibi iam ſpecialem vendicans

Irenam, Sintriam, & Vlixbonam, Elboram, & Alanquellum, multa etiam loca, quæ patriæ vtilitas expoſcebat, & muris firmauit, & diu deſerta nouiter populauit. Habuit bellum cum Fernando Rege Legionis, in quo fuit victus, & captus: ſed clementia aduerſarij ſuis protinus redonatus propria autem morte deceſſit, ſepultus Coimbriȩ in monaſterio ſanctȩ Crucis. Cui ſucceſſit filius eius Sancius, de quo diximus, vir magnæ prudentiæ, & ſtrenuus in agendis, contra Mauros plurima bella geſſit, & Syluam nobilem ciuitatẽ animoſus obſedit, & aduentantibus ex Flandria plurimis bellatoribus demum cepit, & in ea Pontificalem cathedram eleuauit, ſed poſtea incurſu Arabum veniente remanſit primis incolis ſubiugata expulſo inde catholico incolatu, populauit etiam loca plurima, quæ in dicione Regis Portugalliæ adhuc extant. Cauam Iuliani, quȩ vulgariter dicitur Couillana, Guardiam, Montem ſacrum, Portum molarum, & turres nouas, & multa alia, quibus remanſit Portugallia dilatata, & morbo chronico diu detentus vitam finiuit, in monaſterio ſanctæ Crucis iuxta patrem traditus ſepulturæ. Huic ſucceſſit filius Aldephonſus in principio Chriſtianiſſimus, in fine ſuȩ deditus voluntati. In diebus eius Alchazar, & caſtra alia in deditionem fidei catholicæ peruenerunt, moriturus autem elegit in monaſterio Alcobatiȩ ſepulturam. Poſt hæc Sancius filius eius ſucceſſit in regno, huius temporibus Heluis, Iurmenia, Serpia, & multa alia caſtra Maurorum Chriſtianorum victorijs acceſſerunt. Adhuc extat, & Dominus dirigat vias eius. Et vt genealogiȩ Regum Portugalliȩ ſeriem texeremus a propoſito diuertimus aliquantum.

S. Irenea. Sintria. Olyſſiſone. Elbora. Alanquellum. Silua. Flandria. Caua Iuliana. Couillana. Guardia. Sacr. M. Portus molarum. Turres nouæ. Alcazar. Alcobatia. Heluis. Iurmenia. Serpia.

Quod Imperator diuiſit imperium filijs ſuis. Caput. VII.

NVNC ad geſta Aldephonſi Hipaniarũ Regis, prout cœpimus, reuertamur. Mortuo itaq; Aldephonſo Rege Aragonum, & ſubſtituto eidem Ranimiro monacho fratre ſuo cœpit Aldephonſus Rex Hiſpaniarum Aragoniam infeſtare, adeo quod ciuitates, & caſtra, quæ ſunt citra Iberum, & loca omnia occupauit. Tandem poſt longa certamina ea lege in concordiam redierunt, vt Rex Aragonum omnia ſupradicta teneret in feudo a Rege Hiſpaniarum, & ei fieret in vaſſallum, quod & fuit fideliter obſeruatum, vſq; ad obſidionem Conchæ, in qua dicitur Rex Caſtellæ Aldephonſus nobilis Regi Aragonum Aldephonſo hominium, & dominium remiſiſſe. Poſt hæc rediens Legionem impoſuit ſibi Imperij diadema, & vocatus fuit deinceps Imperator. Habuit autem duas vxores Berengariam, atq; Richam, ex Berengaria genuit Sancium, & Fernandum, Eliſabeth, & Beatiam, Eliſabeth nupſit Ludouico Regi Francorum, ex qua genuit filiam, quæ dicta fuit Adelodis, & fuit vxor Comitis de Pontino. Et illa comitiſſa genuit Mariam, quæ fuit mater Ioannæ Reginæ Caſtellæ, & Legionis. Beatia nupſit Sancio Regi Nauarrȩ, & ſuſcepit ex ea duos filios, & tres filias, de quibus ſuperius eſt iam dictũ. Poſt hæc conſilio quorumdam Comitum Amalarici de Lara, & Fernandi de Tranſtamarim diſcidia ſeminare volentium, diuiſit regnũ duobus filijs Sancio, & Fernando, Sancio primogenito dedit Caſtellam vſq; ad ſanctum Facundum, & Morum Reginæ, & aggerem fumorum, & Oroniam, Couellas, Medinam, & Araualum, & totum territoriũ Abulẽſem, & inde ſicut diuidit calciata, quæ dicitẽ deguinca, & in aſturijs ſicut diuidit ripa Oue. Reſiduũ verſus mare, & Portugalliã dedit minori filio Fernando.

Concha. hominiũ. Lara. Tranſtamara. S. Facundus. Morum. Agger fumorum. Oronia. Couellas. Medina. Areualũ. Strata gumcæ.

De captione Cordubæ. Caput. VIII.

Corduba POSTEA cum magna ſuorum multitudine metuēda vrbem aggreſſus eſt Cordubenſem. Cumq́ prope eam veniſſet, Princeps Auengamia,qui Cordubę pręſidebat, de viribus non confidens exiuit obuiam Imperatori, & claues obtulit ciuitatis eius dominio ſeſe tradens. Cumq́ Imperator acceptaſſet oblata, recepit etiam ciuitatem,& in Mezquita Raimundus primas,& Archiepiſcopus Tolenus ritu catholico ſolennia celebrauit. Cum vero ciuitas eſſet populoſa, nec Imperator ſufficeret tot ibi ad conſeruationē dimittere bellatores,qui poſſent reſiſtere incolis, ſi vellent forſitam malignari, demum conſilio minus ſano Auengamiæ, qui ei ciuitatem dederat, commiſit cuſtodiam ciuitatis, & ille ſuper librum Mahometi, qui Alchoranus dicitur, ſibi & Regi Sancio filio ſuo fecit hominium, & iurauit.

De aduentu Regis Franciæ in Hiſpaniam.
Caput. IX.

POST hæc quidam maligni inter eum & Regem Franciæ volentes odium ſeminare, Regi Franciæ obrepſerunt dicentes, Heliſabeth vxorem ſuam eſſe ortam ex villiſſima concubina, & Rex Ludouicus volens experiri ſuggeſta iter arripuit ad ſanctum Iacobum veniendi quod

Burgis. præſentiens Imperator Burgis occurrit, turba herilium procerum comitatus, equorum & theſaurorum copijs adornatus,& gener eius ab eo,& Rege Nauarræ, qui cum eo venerat glorioſiſſime eſt ſuſceptus,ita quod ipſe Rex Franciæ in aſpectu tantæ gloriæ obſtupebat. Cumq́ eum vſq́ ad ſanctum Iacobum produxiſſet, inde rediens Toleti curiam celebrau.t tam Chriſtianorum, quam Arabum eius Imperio ſubiectorum, cui etiam interfuit Raimundus Comes Barcinonenſis. Cumque Rex Franciæ tam nobilem curiam inſpexiſſet, admiratus omnia dixit coram omnibus proteſtatus, ſimilem curiam, ſimilem apparatum in orbis ambitu nuſquam eſſe, nec tantam ſupellectilem ſe vidiſſe. Tunc imperator oſtendens ei Comitem Barcinonæ, qui in magno, & honorabili apparatu erat. Ecce, inquit, ex huius ſorore Berengaria ſuſcepi filiam, quā vobis contuli in vxorem,& ſi vobis hanc ignobilem, & me inglorium ſuggeſſerunt, oculi veſtri videant veritatem. Tunc Rex Ludouicus gratias egit dicens: Benedictus Deus, quod filiam tanti Domini ex ſorore tanti Principis habere merui in vxorem. Obtulit autem Imperator infinita donaria,quæ ſine valore numerum excedebant,ſed nil eorum voluit recipere Ludouicus, niſi quendam Carbunculum, quem in corona ſpinæ Dominicę apud ſanctum Dionyſium collocauit, quem etiam memini me vidiſſe.

De ortu Almohadum. Caput. X.

IN diebus autē huius Imperatoris Aldefonſi ſurrexit apud Arabes vir quidam nomine Auentumerth, homo in Aſtronomia, & naturalibus valde doctus. Hic curioſitate vigili inueſtigans quæſiuit iuuenem filium figuli, qui Abdelmon proprio nomine dicebatur, & ei ſuadens grandia prædixit eum Regem Arabum affuturum, qui mox conſentiens prophetię monitis acquicuit. Auentumerth autem aſciuit quendam, qui Almohadi vocabatur, & erat in Mahometi doctrina

valde per'tus, & cœpit librum Mahometi, qui dicitur Alchoranus, exponere, & docere, & Caliphe de Baldac, qui eſt Papa Arabum, & deſcendit generationis linea de ſe- Baldaci mine Mahometi contraria prædicare, ſimiliter contra Almorauides, qui tunc culmen regni in Africa optinebant, rebellia adhortari, & tantam ſeduxerunt populi multitudinem, quod licet Rex Albadi, qui erat Rex, & Dominus Almorauidum, cum eis ſæpius concertaſſet, & etiam deuiciſſet, tanta fuit commotio eius gentis, quod non potuit præualere. Ille etiam Abdelmomus, qui regalia exercebat, adiutus prædicatione Almohadi, & concilijs Auentumerthi, Regem Aboali vicit, & interfecit, & totum regnum optinuit Africanum, & apud Marrochum gentis illius Metropolim Marrochum. ſtatuit ſedem ſuam, & Almohadi quaſi Dei prophetam in omnibus honorabat, cuius prædicatione totã Africam acquiſiuit, & ſuo gladio ſubiugauit. Tandem etiam in Hiſpaniam cisfretauit, & fere ſuo dominio omnes Arabes incuruauit, & eo reuerſo in terram ſuam, mortuus eſt Almohadi, quem Abdelmomus non longe a Marrochis regio funere ſepeliuit, & in tanta veneratione habetur, vt in neceſſitatibus ſuis ad eum recurrant ſubſidia petituri, & ab eius nomine complices huius ſectæ Almohades nominantur. Alij tamen dicunt Almohades, vnitos interpretari. Poſt hæc mortuo Abdelmuno filius eius Aueniacob ſucceſſit in regno, qui in Hiſpanias veniens a quodam Chriſtiano occiſus fuit in Portugali. Cui ſucceſſit frater eius Aduenïuçeph, qui in bello Alarcuris repulit Chriſtianos, & hoc mortuo ſucceſſit ei filius eius Auenmahomath, qui in Nauis Toloſę ab Aldephonſo Rege nobili fuit victus, quæ victoria diſceſſionis, & exterminij Almohadibus cauſam dedit.

De captione Beatiæ, & Almariæ. Caput. XI.

CVMQVE iam in purpura diadematis ſeminarium diſcidij germinaſſet, congregato exercitu obſedit Beatiam, & cum de ſuis aliqui Beatia receſſiſſent, Sarraceni vndiq; congregati ad ſoluendã obſidionem illico aduenerunt. Apparuit autẽ in nocte Sanctus Iſidorus confortans Imperatorem, & in congreſſu craſtino ſe pollicens adiutorem. Igitur luce craſtina apparente, inito prælio iuxta promiſſum ſancti Iſidori obtinuit Imperator, & fugatis auxilijs, Mauri incolæ, quia reſiſtere non valebant, eius dominio ſe dederunt, & ei vrbis præſidium tradiderunt, quod ipſe incontinenti repleuit bellatoribus, & incolis Chriſtianis, & remanſerũt Mauri ſubditi ſub tributo, & propter miraculum eccleſiam ſancti Iſidori conuentu regularium ordinauit, & donarijs plurimis adornauit. Et inde procedens peruenit ad ciuitatem maritimam, quæ dicitur Almaria. Cumq; aliquandiu ibi manſiſſet: Raimundus Comes Barcinonæ, & naues Ianuenſium aduenerunt. Qui cum eum in acquiſitione fideliter adiuuiſſent, obtinuit. Et ſibi retinuit ciuitatem, & ſpolia omnia Ianuenſibus eſt largitus, inter quæ inuentum fuit vas Smaradineum, vt ſcutella, & Ianuenſes illo contenti cætera dimiſerunt, quæ fere omnia Comiti Barcinonæ contulit Imperator, & reuerſus eſt Imperator inclytus victoria, & honore, & Beatiam vſq; peruenit, ibique relicto filio ſuo Sancio ad cuſtodiam ciuitatis, & Andugari, & quod Sate ipſe Almaria. Beatia. Andugarum. Imperator per montem, qui muratal dicitur, iter arripuit redeundi. Cumq; veniſſet ad Ilicem quandam frondibus denſam, & ramis, ibidem infirmitate vexatus vitam Muratal finiuit, & ſtatim Fernandus filius eius timens a fratre ſuo Sancio pręueniri cum magnatibus regni ſui regnum adijt Legionis.

De ſucceſſione Regis Sancij in Regno Caſtellæ. Caput. XII.

B æia. Muratal. æra.M c. xc.vij. Pertic.

CVMQVE Rex Sancius, qui Beatię remanſerat, hoc ſenſiſſet, relictis omnibus, qui vltra montem de Muratal Chriſtianitas poſſidebat, ad funus patris velociter properauit, & cum Primate Ioāne, qui tunc aderat, patrem ſuum duxit Toletum, & ibidem in patriarchali eccleſia honorifice ſepeliuit, & cœpit regnare æra. M.C.XC.VII. & regnauit anno vno, & ex tunc cœpit aſſignati regni negotijs prouidere, & viuente patre vxorem duxerat nomine Blancam filiam Garſiæ Regis Nauarræ, & Margelinę filiæ Rotronis Comitis Perticarum, ex qua iam ſuſceperat filium nomine Aldefonſum, qui trium annorum remanſerat in morte imperatoris.

Hic Rex Sancius tanta benignitate pollebat, quod clypeus nobiliū dicebatur, & tanta congerie virtutū claruit, vt pater pauperum, amicus religionū, defenſor viduarum, tutor pupillorū, iuſtus iudex omniū ab omnibus vocaretur. Nihil arduum reputabat, quod ad cordis magnificentiam pertineret, aſcenſiones uirtutum in corde ſuo continue diſponebat, & mundiciā amans ad ea, quę virtuoſum faciunt, anhelabat. Quid de moribus eius, de ſtrenuitate in hoſtes, de liberalitate in omnes, de iuſticia in ſuos, de pietate in fratrem, de deuotione in eccleſias, de timore in Deum dicam? Huic pater diuiſit imperium, ſed ipſe virtutes omnium in ſe virtutum fibula colligauit.

De reſtitutione magnatum Legionis per Regem Caſtellæ. Caput. XIII.

S. Facundus.

REX autem Fernandus cum eſſet pius, miſericors, & benignus, ſuſurronū tamen linguis aures credulitate facili inclinabat, qui volentes regni exordia perturbare mala de quibuſdam Comitibus ſuggeſſerunt, & ipſe eorum ſuſurris inclinatus abſtulit eis temporalia feuda, quæ tenebant. At illi Regem Caſtellæ Sancium adierunt, qui ſtatim congregato exercitu, venit ad ſanctum Facundum. Quod cum Fernandus Rex Legionis audiſſet, verēs cum fratre cōmittere habito ſuorū conſilio, fratris arbitrio ſe cōmiſit, & cum paucis equitans venit ad fratrē velociſſime ſine armis. Ipſo vero improuiſis omnibus veniente Rex Sancius in menſa conuiuijs conſedebat, & adeo Rex Fernandus venit feſtinus, quod vix potuerunt ei aſſurgere conuiuantes. Rex autē Sancius, vt improuiſus aduentus potuit tolerare, eum recepit curialiter, & iucunde, & iuxta ſe in collegio regio collocauit. Erat autē Rex Fernādus de cultu non curans, & venit illotus veſtes, & caput. Cumq; vidiſſet eum Rex Sancius, qui mundiciā veſtium, & corporis diligebat, fecit incontinenti balneum præparari, & tandiu in menſa non comedens expectauit, donec lotus corpus, & caput optimis veſtibus innouatus in cōuiuio cultu regio ſedit ornatus. Et cōuiuio ſplēdide celebrato, Rex Sancius aduentus ſui cauſam, & cuius cōſilio ſic aduenerat, ſciſcitatur. Cui reſpondit: Ad vos tanquā ad patrē, & Dominū veni ſecurus de virtute bona præſumēs, & ſupplico, quod regni mei fines inuadere non velitis, quia etiam ſi velletis, vobis hominiū facere ſum paratus. Cui Rex Sancius ſic reſpondit. Abſit a me, vt terrā, quā pater meus vobis contulit, meę ſubijciā poteſtati, vel frater meus filius tanti patris alicui hominio ſit aſtrictus. Sed cū pater noſter regnum nobis diuiſerit, & vos veſtris, & ego meis, & prouentus, & terrā tenemur magnatibus impartiri, quorum auxilio

patres noſtri terram perditam habuerunt, & Arabes repulerunt. Reddatis ergo feuda ſua Comiti Pontio de Minerba, & alijs magnatibus, quos priuaſtis, & non credatis ſuſurronibus contra eos, & ego in continenti recedo. Tunc Rex Fernandus cum eſſet pijſſimus, & benignus, omnia, quæ Rex Sancius dixerat, acceptauit, & ſtatim abinuicem amicabiliter receſſerunt.

Quod Calatraua data fuit Abbati Fiterienſi, & de morte Regis Sancij. Caput. XIIII.

QVIBVS peractis Rex Sancius venit Toletum, & rumor increuit, quod Arabes veniebant cum magno exercitu Calatrauam, fratres autem militiæ templi, qui arcem Calatrauæ tenebant, timentes quod non poſſent Arabum violentiæ obuiare, ad Regem Sancium acceſſerunt ſupplicantes, vt & arcem, & villã Calatrauæ reciperet, quia non erat eis facultas Arabibus reſiſtendi, nec inuentus fuit aliquis de potentioribus, qui vellet defenſionis periculum expectare. Erat autem tunc temporis in vrbe regia Raimundus homo religionis Abbas Fiterij, & cum eo monachus quidam, qui Didacus Velaſqui dicebatur, homo nobilis, & quondam ſtrenuus in officio militari, & de Buronę partibus oriundus, & a iuuentute cum Rege Sancio enutritus. Qui vidẽs Regem ſollicitum pro diſcrimine Calatrauæ, ſuaſit Abbati, vt a Rege peteret Calatrauam, & licet Abbas ſe a principio retraxiſſet, demum conſenſit monacho olim militi ſupplicanti, & accedens ad Regem petijt Calatrauam. Et licet aliqui fatuum reputarent, tamen ſicut Domino placuit, Rex conſenſit. Et Abbas cum monacho incontinenti venerunt ad primatem Ioannem, qui tunc præerat eccleſię Toletanæ. Qui audiens ſanctum propoſitũ gratias egit Deo, & ſtatim rerum ſuarum dedit auxilium, & fecit publice prædicari, vt omnes euntes in auxilium Calatrauæ omnium peccatorum veniam mererentur. Et facta eſt tanta commotio in ciuitate, vt vix eſſet, qui aut in propria perſona nõ iret, aut equos, aut arma, aut pecunias in ſubſidium largiretur. Et Rex Sancius incontinenti dedit Abbati, & ſanctę Mariæ de Fiterio in poſſeſſionem perpetuam villam, & præſidiũ Calatrauæ, & Abbas cum Didaco Velaſqui monacho venit duce Domino Calatrauã, & ſic eſt factũ diſpoſitione altiſſimi ordinãte, quod Agarenorum exercitus, de quo rumor increuerat, non aduenit. Et tunc multi, quos deuotio incitauit, temperato habitu, vt militaris agilitas expoſcebat, eorum ordinem receperunt, & incontinenti cœperunt contra Arabes cædes, & prælia exercere, & Domino adiuuante proſperatum fuit opus in manibus monachorum. Tunc Abbas reuerſus ad monaſterium armenta, & greges, & cætera mobilia, quibus tunc temporis Fiterium abũdabat, nec non & multitudinem bellatorum, quibus ſtipendia, & viatica miniſtrauit, duxit ſecum veniens Calatrauam exceptis debilibus, & ægrotis, quos ad miniſterium monaſterij dereliquit, & vt audiui ab his, qui viderant, fere viginti millia hominum ſecum duxit, & hic fuit in Fiterio primus Abbas. Mortuus autem ſepultus eſt in villa, quæ Cirolos dicitur prope Toletum, vbi Deus per eum, vt fertur, miracula operatur. Didacus autem Velaſqui poſtea diu vixit, quem etiam memini me vidiſſe, & obijt in monaſterio ſancti Petri de Gomello, & ibi ſepultus requieſcat in pace. Rex vero Sancius poſtquam dedit Fiterio Calatrauam, conſummatus in breui compleuit tempora multa, placita enim erat Deo anima illius, & ideo feſtinauit cum Dominus educere de medio iniquitatis,

Calatraua

Fiterium.

Burona.

Ciroli.

Gomello

& dare ei imperium non diuiſum. Obijt autem Toleti ſecundo Kalendis ſeptembris cui regni, & vitæ anni circulus finem dedit. Regnauit enim anno vno, diebus duodecim, iuxta patrem ſepultus in maiori eccleſia Toletana.

De Rege Aldefonſo, & perſecutione, quam infantia tolerauit, & nuptijs eius.

Caput. XV.

POST obitum deſiderabilis Sancij ſucceſſit ei filius nomine Aldefonſus Trimus, & patris priuilegio amplectēdus, æra milleſima centeſima nonageſima octaua hunc genuerat ex Blanca filia Garſiæ Regis Nauarræ. Hic ab infantia vultu viuax, memoria tenax, intellectu capax. Sed quia regnorum principia vix carent diſcordia etiam in adultis, multi de ſuis, qui ad diſcidia inhiabant, Fernando Regi Legionenſi infantis patruo ſuaſerunt, vt Regis pueri initia perturbaret, qui continuo acquieſcēs aliquas ciuitates, & oppida occupauit, ita vt ipſe Rex paruulus quæreretur.

æra.M.c. xcviij.

Cauſa autem huius ſeditionis, vt dicitur, iſta fuit. Cum deſiderabilis Sancius pater eius videret diem obitus imminere, vocatis magnatibus mandauit omnibus, vt terrarum dominia, quæ ab eo tenebant ſeudo temporali, vſq; annos quindecim retinerent, & tunc filio ſuo fideliter reſignarent. Cumq; puer Guterio Fernandi de Caſtro a deſiderabili Sancio fuiſſet commiſſus, & ipſe poſt patris obitum Cuſtodiæ pueri diligentiam adhiberet, acceſſerunt ad eum Garſias Garſiæ de Atia Comes Amalaricus, Comes Aluarus, Nunius Petri de Lara, & hi tres vltimi erant fratres filij Comitis Petri de Lara, & Auę Comitiſſę. Garſias Garſię erat frater eorum ex matre, & filius Comitis Garſię, qui in bello Veleſij cum infante Sancio fuit occiſus. Itaq; omnes ſuaſerunt Guterio Fernandi de caſtro, vt daret puerum Comiti Amalarico, qui erat potens, & charus habitantibus Extrematuram, & ſic poſſet terrę ſeditio complanari, & ipſi autem Guterio Fernandi tanquam maiori deferrent. Erat enim vir grandęuus, & honorabilis, qui etiam deſiderabilis Sancij patris pueri curam habuerat, cum viueret Imperator. Hic dicit̃ fere quingētos milites manu propria accinxiſſe cingulo militari, & habuit vxorē nomine Theodam, ex qua tamen prolē aliquã non ſuſcepit, ſed habuit fratrem nomine Rodericum Fernandi, qui fuit Caluus agnominatus.

Atia.

Extrematura.

Hic habuit quatuor filios Fernandũ Roderici, & Aluarum Roderici, & Petrum Roderici, & Guterium Roderici, & filiam Sanciam Roderici, quæ fuit vxor Aluari Roderici de Guzman. Cumq; Guterius Fernandi adhibuiſſet fidem verbis Comitis Amalarici, & fratrum ſuorum, eorum fidei commiſit infantem, & infantem receptum Garſiæ Garſię de Atia tanquam maioris cuſtodiæ commiſerunt. Ipſe vero cum eſſet ſimplex, & rerũ non prouidus diſpenſator, quęſiuit a fratribus vnde poſſet de ſumptibus prouidere. Ipſi vero gaudentes eo quod ad cuſtodiam pueri anhelabãt, dixerunt ei, vt ſe ab expenſarum onere expediret, & traderet puerum Comiti Amalarico, quod & ipſe acceptans ſumptibus caruit, & regimine, & honore.

Guzman

Atia.

De diſpenſatione magnatum Caſtellæ ſuper cuſtodia Regis Caſtellæ, & de fuga eiuſdem Matienza.

Caut. XVI.

CVM vero Guterrius Fernandi percepiſſet hos fratres cum Rege paruo rebellare, iuxta quod promiſerat, petijt ab eis reſtitui ſibi Regem, quem ipſi tanquam improuidum deriſerunt. Cumq; inter vtramq; domum de Caſtro videlicet, & de Lara longa concertatio incidiſſet, multa hinc inde pericula, multa homicidia acciderunt, adeo quod hæc diſcordia occaſionem præbuit Legionenſibus præualendi, in tãtum quod & aliquam partem Caſtellæ, & Extremorum Dorij occuparent. Caſtrum Lara. Extrema.

Cumq; Comes Amalaricus, & fratres ſui ſibi timerent Regem puerum Soriæ dimiſerunt ſub fidei cuſtodia in parrochia ſanctæ Crucis. Inter hęc autem Guterrius Fernandi vitam finiuit, & in monaſterio ſancti Chriſtophori de Eucis fuit ſepultus, & Comes Amalaricus in continenti petijt terram a nepotibus Guterrij Ferdinandi, ſed illi vſq; ad quintum decimum annum pueri iuxta ſtatutum Regis Sancij patris ſui reddere noluerunt. Vnde & ipſi corpus Guterrij Ferdinandi inhumaniter exhumantes, de proditione niſi terram reſtituerent, reputarunt. Sed nepotes eius ab impetitione huiſmodi liberarũt dicentes, quod Rex ab ipſo nunquã petierat terrã ſuam.

Vnde iam mortuus non poterat criminari & ſentẽtiã curiæ abſolutus propriæ reſtituitur ſepulturæ. Cumq; in nepotes eius vellent obiecti criminis infamiam retorquere, reſponderunt ſe teſtamentali edicto Regis Sancij terram ſibi creditam vſq; ad annos quindecim retinere, & tunc parati erant terram reſtituere Regi ſuo. His decertationibus inflammati terram Regis pueri cum deberent fideliter regere, & tueri, incurſionibus, & cladibus affecerunt, & creſcentibus malis vſq; adeo res proceſſit, vt Regi Legionenſi fere totius regni, & etiã Toleti per duodecim annos ſoluerentur redditus, & tributa, & Comes Amalaricus ad tantæ neceſſitatis articulum fuit ductus, vt Regi Legionenſi facere hominium cogeretur de dando Rege puero in vaſallum.

Cumq; cum ipſo Rege Soriam perueniſſet, vt iuxta hominium Regem puerum reciperet in vaſallum, facto concilio Sorienſi, illi quorum fidei Rex Tenellus fuerat deputatus Amalarico Comiti ſic dixerunt. Liberum vobis damus, & liberum cuſtodite, & tunc puer a quopiam concitatus in brachijs Bauili cœpit flere, & in domum ducitur ſub ſpecie cibi dandi, vt ſic a fletu ceſſaret, & patruo traderetur. Tunc Petrus Nunij de fonte Almexiri miles ſtrenuus, & fidelis Regem puerum protexit ſub cappa, & velociſſimo equo inſidens ea die ad caſtrum ſancti Stephani duxit eum. Soria.

Cumq; in concilio Sorienſi Rex Legionis, & Comites, & Varones varia varie pertractarunt, & ſimulatum ſomnium Regis pueri ſpectarẽt, Rex Legionis de puero percunctatur. Erat enim ſpectatione, & deſiderio fatigatus. Et dum quæreretur a pedagogo pueri quonam eſſet, reſpondit, miles venit, qui eum duxit patruo præſentandum. Cumq; Comites moram varijs protractionibus procurarent, demum in ciuitate facta perturbatione non modica, ea conditione a Rege patruo receſſerunt, vt ſollicite inquirentes vbilibet inuenirent, puerum reſtituerent iuxta pactum. Et ea nocte ad ſanctum Stephanum peruenerunt. Sed Comes Nunius quaſi quæliturus puerum præcurrit, & inde aſſumpto puero ſequenti die Atentiã ſe recepit, & pacti, & hominia pro liberatione domini non curauit. Quod audiens Rex Fernandus doluit reputans ſe deluſum, & miſit quendam militem Comiti Amalarico, qui eum de infidelitate, & periurio appellaret. Qui attendens pro liberatione domini naturalis quidlibet faciendum, & tenellum dominum omnibus præponendum, nũcium, qui ad reptandum venerat, iocoſe deluſum ſine reſponſo alio remiſerunt. Tandem cum S. Stephanus. Atentia.

Rex Ferdinandus Comitem Amalaricũ pręſentialiter reptaret, Comes Amalaricus ſic dicitur reſpondiſſe. Si ſum fidelis, aut proditor, aut alevoſus, neſcio: ſed quocunqꝫ modo potui tendlum puerum dominũ meum a ſeruitute indebita liberaui, cum ſim eius dominij naturalis. Ad hęc omnium iudicio eſt ab impoſito crimine obſolutus.

Quod Rex Fernandus obtinuit fere totum Extremaduram. Caput. XVII.

OCCVPAVIT itaqꝫ Rex Fernãdus omnes ciuitates, & caſtra, & villas pręter pauciſſimas, in quibus Rex puellus receptabat aliquãdo munus tute, & qui adhuc a mamillis nutricis paruulus dependebat, ętatis gratia fauorabilis, naturę beneficio innocẽs, patris priuilegio amplectendus, futurorum indicijs obſeruãdus quaſi iam reus, vel nocens ad mortẽ quęritur, quaſi non verus hęres exhęredatur, quaſi non filius primogeniti Imperatoris, qui debebat eſſe hęres ex integro, a patrimonio effugatur. Quid mali fecit, qui loqui non poterat, qui nec ſtatũ ſuę infantię agnoſcebat? niſi hoc dignũ perſecutione dicatur, quod quicqd poſſibilitati illius ętatis ſuberat, hoc in puero bonorũ pręſagijs monſtrabatur, quę omnia proceſſus infantiæ iam in pueritia oſtendebat, in qua regalis grauitas leuitatis puerilis ignara ſucceſſione temporum mirabiliter coalebat. Quęqꝫ in alijs principibus vix ętas etiam operatur, in iſto gratia ſuperabat. Itaqꝫ puerorum ludicra vir mente tranſcendens, & bella plurima contra patruum decenter exercuit. Et munitiones plurimas immerito perditas merito recuperauit, fauentibus ſibi Amalarico, & Nunio Comitibus, & plurimis magnatibus, qui toto tempore vitæ ſuę ei inſeparabiliter, & fideliter adhæſerunt, qui etiam eum proprijs humeris, & brachijs nutrierunt. Nec etiam fuit locus, vel ciuitas, licet Regem Fernandum prędictis de cauſis ſtulta vulgi mobilitas ſequeretur, in quibus aliqui ſaniori, & fideliori mente præditi Regi puero non fauerent. Vnde & quidam ex eis perſecutionẽ, & damna a Fernando Rege, & ſuis complicibus pertulerunt, & ipſi magis elegerunt cum vero domino fideliter exulare, quam fide læſa vtilitatis cauſa indebito principi obedire. Horum nomen, & genus etiam hodie habetur in omnibus regni finibus glorioſum, remuneratione plenũ, obprobrio vacuum, potentia ſublimatum, familiaritate regia honeſtatum.

De commendatione fidei, ſeu fidelitatis. Caput. XVIII.

QVID fide glorioſius, impoſſibile eſt eſt Deo placere quempiam ſine fide. Si prima gratia in iuſtificatione impij fides a Theologis prædicatur, per hanc dãnatus homo gratiæ redonatur. Quid fidelitate potius appetendum? cum enim ſit vtilis, & honeſta, ſine hac Deus, qui omnia poteſt, noluit mundum regi, quia ſi hæc periret, homo homini non ſubeſſet, nec quiſquam ab alio tutus eſſet, & conuictus inter homines non adeſſet, ſed nec quiſquam ſufficeret ſibi ſolus, & ita congregatio hominum deperiret, igitur cuncta pro nihilo facta eſſent. Fides itaque ſit præuia omnibus, per quam quilibet Deo placet, qui eſt Dominus dominorum, fidelitatem etiam circa inferiores tanquam pupillam oculi inuiolatam cuſtodiat, & illæſam. Nunquam enim hæreditatis eius tuta poſſeſſio violatur, & eius negotiatio nunquã mercede fraudatur, non eſt in ea labor ſine præmio, nec eſt timor ſine adiutorio, oculi eius ſecuri, frons velari ne-

ſcia non indiget velamento, tuta in occultô glorioſa in publico, iucunda inter amicos nobilis inter odioſos, probris infeſta, laudibus gratioſa, ab omnibus acceptatur, etiam vbi diſplicet approbatur. Sed & vitiorum monſtroſa caterua fidelitatem abnuens, quam in ſe renuit, in alijs concupiſcit, dignitate enim humanæ naturæ conſpicua non prono, ſed vultu incedit erecto, & terras dedignata ſimilis cæleſtib⁹ inuenitur. Quieſcit ſecuritate conſcientiæ, roboratur ſpei magnitudine, tota pura, tota deſiderabilis, tota vtilis inuenitur. Hanc exquiſiuit a iuuentute ſua Aldefonſus deſiderabilis Sancij filius, qui cum eſſet paruulus, vt dictum eſt, & fere regno priuatus ſuorũ fidelitate, & induſtria recuperauit perdita. Acquiſiuit non habita, reędificauit deſerta, donec iaceret fundamẽta vrbium, & erigeret excelſa turrium, & ruinas a ſęculis repararet. Proficiebat enim apud Deum, & homines ſapientia, & ætate; perſequentium manus euaſit ſuorum ſolertia liberatus. Tandem etiam Toletum obtinuit, quam duodecim annis occupauerat Rex Fernandus, perſecutus eſt perſecutorem, & quem iniuſte ſenſerat hoſtem, ſæpe perſecutus eſt fugientem. Omnia enim, quæ perdiderat, acquiſiuit, & etiam infantaticum, quod ſub dubio vertebatur. Erexit eum Deus altiſſimus, & magnificauit eum Creator ipſius, donec ſtabiliret illi ſolium gloriæ, & exaltaret ei diadema victoriæ. In fraude circumuenientium illi affuit, & honeſtum gloria fecit illum, cuſtodiuit eũ ab inimicis, & a ſeductoribus tutatus eſt illum, & dedit illi certamẽ, vt vinceret, & ſciret quoniam omnipotens regit Reges, & per eum principes tenent terram. Obtinuit itaq; omnia, quæ fuerant patris ſui.

Infantaticum.

De Rege Fernando Legionenſi filio Imperatoris. Caput. XIX.

NVNC a proſecutione propoſiti aliquantulum diuertentes Regis Fernandi magnalia proſequamur. Fuit autem Rex iſte Fernandus pius, hilaris, liberalis, ſtrenuus, benignus, & in prælijs fortunatus, erga religiones, & eccleſias ſic deuotus, vt eis fere omnia regalia largiretur, quæ tamen filius eius poſtea reuocauit, & adeo communis omnibus habebatur, quod, tanquam regularis, in mobilibus fere proprium non habebat, & quamuis induſtria immoratus, plus fauore, quam timore ab omnibus amabatur. Et accepit vxorem Vrracam nomine filiam Regis Portugalliæ Aldefonſi, ex qua ſuſcepit filium nomine Aldefonſum, Rex igitur Fernãdus licet gener Regi Portugalliæ pacificus raro fuit. Vnde ad conſilium cuiuſdã Vernali, qui a Rege Portugalliæ læſus effugerat, locum optimum populauit, qui dicitur Ciuitas Roderici, ex qua Portugalliæ intulit multa mala, populauit etiam Leteſmam in territorio Salamantino, & Granatam in territorio Caurienſi. Beneuentum, & Coiancam, quæ nunc Valentia dicitur in diœceſi Ouetenſi. Villare pandum, Manſellam, & Maioricã in diœceſi Legionenſi, caſtrum Toraph, in diœceſi Zamorenſi.

Roderici ciuitas. Leteſma. Granata. Beneuẽtũ. Coianca. Valentia. Villarepãdum. Manſella. Maiorica Caſtrum Toraph. Vallis Muzę.

De bello eiuſdem cum Salamantinis. Caput. XX.

CVMQVE Salamantina ciuitas cæteras regni vrbes, & habitatoribus, & terminis ſuperaret, indignati ciues eo quod Rex eorum terminos decurtabat, contrà Regem fauentibus ſibi Abulenſibus ſęditionẽ mouerunt, & in valle Muzę pariter congregati cum duce quodam, qui Munio Rauia dicebatur, cum Rege Fernando prælium inierunt, & pręter

ſpem omnium victoria Regi prouenit, & ducem quẽ ſibi fecerant, Munſonem Rauię viuũ cepit, quẽ capitali ſententia condemnauit, & ſic maioribus ſibi fauentibus, quorum ſentẽtia principio non potuit præualere vim vulgi multitudine faciente, demum experti præſumptionis flagellum, & potentia minorati, nunc ſuis maioribus, & ſuo principi pro venia ſupplicabant, & ſic Rex victor ciuitatem, vt voluit, ſubiugauit maioribus, qui ſibi fauerant, honoratis. Poſt hęc Rex Fernãdus corpus Regis Ranimiri Deſtrianę ſepultum Aſtoricam tranſtulit, & in cathredali eccleſia ſepeliuit.

Deſtriana.

De ſuccurſu ciuitatis Roderici. Caput. XXI.

Roderici ciuitas.

ERAT autem tunc temporis vir nobilis, de quo diximus, ex Caſtella Fernandus Roderici agnomine Caſtellanus, qui, poſtquam feuda, quæ tenebat, Regi reſtituerat Caſtellano, receſſerat a Caſtella, & tranſiuit ad Agarenos, & cum eorum maxima multitudine ad ciuitatem Roderici venit feſtinus, vt præoccuparet locũ, & incolas improuiſos. Sed dicitur ſanctus Iſidorus cuſtodi ſacrorum ſuæ eccleſiæ aduentum prędicti principis, & Arabum reuelaſſe, vt ipſe Fernando ſimiliter reuelaret & Rex Fernandus audiens egit gratias incontinenti properans ad ſubſidium obſeſſorum. Sed quia ciuitas nondum erat muris munita, populatores quadrigas, & ſcrinia dolia, arcas, & lectos, & lignamina omnia in circuitu poſuerũt, quibus vſq; ad aduentum Regis hoſtibus inſtiterunt. Rex autem veniens inuictus animo, confiſus in Domino, & oraculo confortatus cum obſeſſoribus concertauit. Et maxima eorum multitudine interfecta, quæ vix poterat numerari, alios egit fuga, alios retinuit in captura, & munita ciuitate Roderici quieuit terra a prælijs diebus multis.

De bello Fernandi Roderici. Caput. XXII.

Lubricale Campi Gothici.

ET Rex Fernandus optans ſtrenuos, Fernandum, de quo diximus, reuocauit. Sed idem Fernandus quieſcere neſcius cœpit inuadere Caſtellanos, & in campis Gothorum in loco, qui dicitur Lubricale, pugnauit cum Comitibus Caſtellanis. Et ſocerum ſuum Oſorium Comitem, qui degebat tunc temporis in Caſtella, & Aluarum Guterrij fratrem Roderici Guterrij interfecit, & multis alijs fugatis, captiuatis, & interfectis, Comitem Nunium, & Rodericum Guterrij captiuauit, qui tamen poſtea recepto reuertendi hominio taliter diceſſerunt, vt Comes Nunius ſtatuto tempore, & Rodericus Guterrij poſtquam ſepeliſſet Aluarum Roderici, ſe reſtituerent captioni. Sed cum Rodericus Guterrij eſſet ſagax, fratrem ſuum in ſarcophago poſuit, & tandiu diſtulit ſepelire, donec Fernandus Roderici vitam finiuit, & ſic fuit a captiuitatis hominio liberatus. Comes autem Nunius die, & loco, quo redire debebat, aſſumptis ſecũ ſexcentis militibus venit Donias, & in præſentia omnium Fernandi Roderici ſe obtulit captioni dicens coram omnibus, ecce adſum, & iuxta condictum me recipite in captiuum. Sed cum Fernando Roderici non eſſet facultas ſexcentis militibus reſiſtendi, nemo manus in eum iniecit. Et Comes Nunius proteſtatus coram omnibus captiuitati ſe tempore placiti obtuliſſe abijt liberatus, & ſic ſollicitudo deluſa eſt captiuantis. Occiſo autem Oſorio Comite Fernandus Roderici filiam eius, quam in vxorem duxerat, dereliquit afflictę addens afflictionem, ſed ipſa nupſit Petro Arię, ex quo genuit Rodericum Petri de villa Luporum, & poſt paucos dies Rex Fernandus ſoro

Donias.

dus ſororem ſuam ex parte nominæ Stephaniam ei matrimonio copulauit, ex qua ſuſcepit idem Fernandus filium Petrum Fernandi, qui fuit poſtea magnus, & coram Regibus honoratus.

De victorijs Regis Fernandi, & morte eius.
Caput. XXIII.

ALDEPHONSVS autem Rex Portugalliæ dolens, quod Rex Fernandus ędificauerat ciuitatem, miſit exercitum cum filio ſuo Sancio primogenito contra eam. Sed quia Rex Fernandus a Rege Caſtellæ infeſtabatur, diuiſo exercitu partem reliquit, quæ occurreret Caſtellanis, partem duxit contra exercitum Portugallis, & occurrit filio Regis Sancio venienti in termino ciuitatis in loco, qui dicitur Arganale, & conſerto prælio, Regi Fernando victoria, Portugallenſibus ceſſit fuga, & multis occiſis multiſq; fugatis cæteri Regis Clæmentiæ ſe dederunt, quos non vt victor euertit, ſed vt clemens abire permiſit. Rex autem Portugallię indignatus cœpit Galleciam infeſtare, & occupauit totam Linciam, & Turonium, & alia multa loca, deinde congregato exercitu Badallocium eſt aggreſſus, quæ in diuiſione acquirendorum prouenerat Regi Fernando. Cumq; ſuper hoc nuncius ad ueniſſet, Rex Fernandus congregato exercitu bellum intulit Aldephonſo, & cum ſuccumberet exercitus Portugallis, Rex eorum confugit ad eam, de qua agitur, ciuitatem, iam enim fere duas partes occupauerat ciuitatis Agarenis in arce concluſis. Sed nec ibi quidem ſe tutum exiſtimans, dum per portam effugeret ciuitatis, quę peſulo ferreo claudebatur, impegit ad peſulum, & crure confracto vix in equo poterat reſidere. Arganale. Lincia. Turoniū Badallocium.

Vnde & ilico fuit captus, & Regi Fernando ſatis miſerabilis præſentatus, quem benigne ſuſcipiens Rex Fernandus iuxta ſe in conſeſſu regio collocauit. Sed Rex Portugalliæ grauis diſcriminis attendens ſtatum, confeſſus eſt ſe Regem Fernandum indebite offendiſſe, & pro ſatisfactione regnum obtulit & perſonam. Sed Rex Fernandus pietate ſolita manſuetus, ſuis contentus Regi Portugalliæ ſua remiſit.

Tunc reſtituit rex Aldephonſus Regi Fernando Luniam, & Turonium, & cætera, quæ ſuæ fuerant ditionis, & dimiſſus ad propria eſt reuerſus, nec propter læſionem tibiæ potuit poſtea militare officium exercere. Rex autem Fernandus cum iterum Badallocium obſideret, egreſſi ad eum Agareni ab arce ſeſe cum præſidio tradiderunt, quorum hominio, & fide ſuſceptis præfecit eis quendam Arabem, qui Abenhabel dicebatur, cuius fidei commiſit cuſtodiam ciuitatis. Sed Rege ad patriam redeunte prædictus Arabs oblitus fidei continuo rebellauit, & Amiramonino ſe tradens Regem Fernandum poſtea grauiter infeſtauit. Arabes autem attendentes Regem Aldephonſum debilitate, qua diximus, præpeditum, eundem in caſtro ſanctæ Ireneæ congregata multitudine obſederunt. Quod audiens Rex Fernandus in ſuccurſum eius celeriter properauit, & eius aduẽtu territus Rex Aldephonſus timuit ne ad vindicãdas iniurias adueniret, ſed cognita veritate egit gratias, vt debebat. Agareni autem Regis Fernandi præſentiam non ferentes ab obſidione continuo receſſerunt, & Rex Fernandus ad regnum rediens dimiſit Vrracam vxorem, quia eum con ſanguinitatis gradu tertio attingebat, & duxit vxorem Tharaſiam filiam Comitis Fernandi, quæ fuerat vxor Comitis Nunij de Caſtella. Et ea mortua duxit Vrracam filiam Lupi Comitis Naiarẽſis, ex qua ſuſcepit duos filios Sancium, & Garſiam, quorum vterq; expers prolis vitam finiuit. Cæterũ Rex Fernandus annis triginta Lunia. S.Irenea.

vno in regno fœliciter conſumatis, obijt Benauenti æra. M. CC. VIII. & in eccleſia beati Iacobi eſt ſepultus iuxta auum ſuum Comitem Raimundum, & Imperatri cem Berengariam matrem ſuam.

De Rege Aldephonſo, & eius militia, & filijs. Caput. XXIIII.

MORTVO Rege Fernando, ſucceſſit ei eius filius Aldephonſus. Hic fuit homo pius, ſtrenuus, & benignus, ſed ſucceſſionum viciſſitudine mutabatur, & a conſobrino ſuo Aldephonſo Rege Caſtellę, & Sancio Rege Portugallie infeſtatus circa principium regni ſui venit ad Regem Caſtellę, & in curia Carrionis accinctus ab eo cingulo militari manũ eius fuit in plena curia oſculatus, & in eadem curia Rex Caſtellę nobilis Aldephonſus Conradum filium Frederici Imperatoris Romani accinxit ſimiliter cingulo militari, & ei primogenitam Verengariam deſponſauit. Sed ipſo Conrado in Teutoniam reuertente prædicta domicella deſponſationi continuo contradixit, & per Gundiſaluum Toletanum Primatem, & Gregorium Sancti angeli Diaconum Cardinalem Apoſtolice ſedis legatum diuortio celebrato, puella Verengaria manſit innupta, & ſic ad tempus quieuit terra pace amicabiliter reformata. Sed quia, vt diximus, auriculariorum ſuſurris ad varia trahebatur, eorum conſilio duxit Tharaſiam filiam Sancij Regis Portugalliæ in vxorem, licet eſſent conſanguinei in ſecundo gradu, ex qua ſuſcepit Sanciam, & Fernandum, qui fuerunt mortui ſine prole, & aliã filiam, quæ dulcis dicitur, & adhuc viuit, & in odium Regis Caſtellæ fuit hoc contubernium procuratum ſuggerentibus enim ſuis vernulis, dolebat ſe a Rege Caſtellæ recepiſſe cingulum militare, & tamen ab illa vxore fuit iudicio eccleſiæ ſeparatus. Demum inter ipſum, & Regem Caſtellæ guerris, & vaſtationibus perpetratis, duxit vxorem Dominam Verengariam Regis Caſtellæ filiam, de cuius virtutibus poſt dicemus, & ſuſcepit ex ea filios Fernandum, cui Caſtellæ, & Legionis prouenit poſtea Principatus: & Aldefonſum, & duas filias, Conſtantiam, quæ fuit in Burgenſi monaſterio monialis, & Verengaria, quæ nupſit Ioanni de Brena, qui ex parte vxoris, quam habuerat, Ieroſolimitani regni ad tempus negotia miniſtrauit. Poſtea vero filiam ſuam, quam ex prædicta Verengaria ſuſceperat, Baldouino Imperatori Conſtantinopolis deſponſauit, & quia idem Baldouinus adhuc puer a Græcorum incurſibus non poterat Imperium defenſare, ſedes Apoſtolica Ioanni dicto Regi commiſit Imperium toto tempore vitæ ſuæ, & ſic fuit deinceps Imperator, & vxor eius Verengaria Imperatrix, quibus defunctis Baldouinus cum vxore ſua Maria in Imperij culmine dominantur, & Dominus caſtodiat eorum ſtatum. Rex autem Aldephonſus, & Regina Verengaria ſuſceptis filijs ſũ prædictis propter conſanguinitatem fuerunt ab Innocentio Papa Tertio ſeparati; & poſtea inter Reges guerræ, & vaſtationes vix aliquo tempore ceſſauerunt, Rege tamen Caſtellæ in omnibus præualente, & de regno alterius caſtra, & plurima occupante, ſed tamen nec ſibi, nec filio, ſed nepoti Fernando omnia acquirebat.

Carrion.

De actibus Aldephonſi Regis Legionenſis. Caput. XXV.

VERVM in ſenectute poſitus Rex Legionis actus ſuos Domino dedicauit, & Arabibus mouit guerram, & obtinuit ab eis Montem anguſ, Emeritam, Badallocium, Alcantaram, atq; Canceres, populauit etiam Saluã leonem, Saluam terram, & Sabucale, & alia plurima loca, per quę regni terminos ampliauit, & conflixit etiam cum Auhenhuc induſtrio Sarraceno, qui nuper expulſis Almohadis Vouandalię vſurpauerat monarchiam. Sed bello ſubactus Aldephonſo Regi prope Emeritam dedit terga, & victa Emerita dedit manus. Mortuus eſt autem in Villa noua de Sarria æra milleſima ducenteſima ſexageſima octaua, & in eccleſia beati Iacobi requieſcit, & reliquit duas filias Sanciam, atq; Dulcem, quibus etiam ſucceſſionem regni legauit. Sed quia omnes regni nobiles tam de ciuibus, quam de alijs olim filio ſuo Fernando iurauerant, non potuerunt regnum filiæ obtinere. Sed aliquantis diſcidijs procuratis, & ciuitatibus, & nobilibus in varia ſtudia ſeparatis, Nobilis Verengaria Regina Caſtellæ interpoſuit partes ſuas, & ſic omnes gratiæ ſolertia dulcorauit, quod licet infantes quam plurimos fautores haberent, & munitiones, & caſtra quam plurima in omnibus fere regni finibus poſſiderent, ad hoc infantes & matrem, earum Reginam Tharaſiam neceſſitate induxit, vt eius gratiæ ſe ſponderent. Vnde paternæ largitatis in omnibus imitatrix curialitate ſua vt infantes coadiuuarent, magnos redditus fecit a filio aſſignari, & ſic obtinuit pacifice regnum patris æra milleſima ducenteſima ſexageſima octaua.

Mons anguſ. Emerita. Badallocium. Alcantara. Canceres. Salualeon. Saluaterra. Sabucale. Villa noua. Sarria. æra.M.cc. lxviij.

æra.M.cc. lxviij.

De inſignibus Nobilis Aldephonſi, & captione Conchæ; Caput. XXVI.

NVNC ad Aldephonſi Regis hiſtoriam reuertamur. Licet igitur fidelitate ſuorum regni perdita reparaſſet, tamen ſemper fuit a patruo infeſtatus. Paſt hæc Rex Nobilis Aldephonſus guerram habuit cum auunculo ſuo Sancio Rege Nauarræ, & euicit ab eo Lucronium, Nauarretum, & Antilenam, Grannonem, Cæſareum, & Birueſcam, & fere omnia vſq; Burgis, quæ idem auunculus in eius infantia occuparat. Poſt hæc orta eſt diſſenſio inter eum, & Regem Aragonũ Aldephonſum, & abſtulit ei nobile caſtrum, quod Feriça nuncupatur, per induſtriam nobilis viri, qui Nunio Sancij dicebatur, qui cepit caſtrum, & dedit illi nobili Regi Aldephonſo. Poſt hæc autem virtute altiſſimi roboratus conuertit manus ad infideles, vt bella fidei exerceret. In manu robuſta vaſtauit eos, & in cordis magnificentia coëgit eos, ſuccendit ignibus ciuitates, & ſuccidit viridia delitiarũ, repleuit terram timore ſuo, concluſit Arabes aduentu ſuo, deſtruxit munitiones inſidiantium, & fidei terminos dilatauit, obſedit Concham munimentum Arabum, & laboribus pluribus arctauit eos, extruxit in gyro plures machinas, nec die, nec nocte pepercit eis, & cibus, & victus defecit ei, ſed cor regiũ confortauit eũ, neglexit delicias ſeducentes, & zelatus eſt nomen glorię, longanimitas ſua glorificauit eum, & regalis cõſtantia direxit eum donec concluderet obſeſſos in arcto, & hoſtis clementiam imploraret. Miſerunt legatos ad Almohades, verba doloris ad gentẽ Arabię, induratus auditor concluſit aures, & ſuum auxiliũ denegauit, timor belli confudit eũ, & odor belli terruit eũ, fama Regis concluſit mare, & nomen eius compeſcuit trãſeuntes, donec reddita eſt ei munitio Conchę, & turres eius ſubditæ ei, rupes eius factæ ſunt peruiæ, & aſpera eius in planicies,

Lucroniũ. Nauarretum. Antilena. Granon. Cęſareũ. Birueſca. Feriza. Concha.

eius repleuit populis. In diœceſi eius extruxit oppida, & religionem fidei locauit in eis, magnificentiæ ſuæ addidit opus, & ædificauit Alarcuris vallem ſanguinis. Iu- dicia Dei abiſſus multa, & ignota filijs hominum. Iudicium Dei ſuper opera eius, & ſententia cœli in agmen illius. Commouit arma in Regem Aphricæ, & prouo cauit cito gentem Arabiæ, populus eius inſtaurauit acies, & arma potentiæ direxit in Mauros. Exercitus eius tranſiuit Bætim, & Dux eius Præſul Toleti. Magna tes regni in conſilijs præſulis, & exercitus omnis ſub Præſule dignitatis, nomen eius Martinus Magnus. Et genus eius a Piſorica, honor gentis vita eius. Et ſtola eius diadema eccleſię. Sapientia eius pax multorum. Et lingua eius informatio diſciplinæ. Manus eius ad ſubſidium pauperum. Et cor eius ad compaſſionem humilium. Cin gulum eius zelus fidei. Et arma eius ad perſecutionem blaſphemiæ. Agmen omne ad nutum illius, ſanguis Arabum in conſpectu illius. Regio Betica flammis ſuccen- ditur, & factum Preſulis proſperatur, proceſſit enim per caſtra Bęticę terras, & op pida ſuccendendo, fœliciter autem ad propria eſt reuerſus. Alarcuris Piſorica

De bello Alarcuris. Caput. XXIX.

SVbſannauit eum blaſphemia Aphricę, & incanduit ira Arabum. Ioſeph Mazemutus regnabat in Aphrica, & genus Almohadum caput gentis. Surrexit Princeps in multitudine magna, & varijs vocibus repleuit campeſtria, Parthus, Arabs, Apher, Aethiops, Al- mohat, & de claris montibus in exercitu eius, & Valdus Bæticæ ad nutum illius, tranſiuit Tyrrhenum in ſtricto Hiſpalis, & vndas ma- ris calcauit trieribus. Exercitus eius innumerabilis, multitudo illius vt arena maris, Applicatio eius ad Hiſpalenſem Metropolim, & proceſſus illius ad campeſtria Cor- dubæ, firmauit vultum verſus Alarcuris, & faciem indignationis ad regnum Toleti, plana Toloſæ nudauit paſcuis, & ſcopulorum ſemitas ampliauit Vngielis, tranſiuit montis ſupercilia, & in multitudine nimia ſiccauit riuos, fama volatilis perfudit ſæcu la, & celer rumor pulſauit Hiſpaniam, in auditu nuncij lætati ſunt multi, & aduen- tus hoſtium prouocauit plurimos, ignorat homo viam altiſſimi, & filij Adæ conſi- lia cœli. Cumq; congreſſi fuiſſent exercitus, ſuccubuit exercitus Chriſtianus, & nobilis Rex a ſuis violenter eductus a bello, ſuorum induſtria eſt ſaluatus, licet ipſe mori potius eligeret, quam ſaluari. obtinuit etiam Agarenus poſt prælium quædam caſtra. Hoc eſt bellum Alarcuris, quod fuit æra. M.CC. XXXIII. Quindecimo Kalendas Augusti ſedente Celeſtino Papa Tertio. Alarcuris æra M.CC. xxxiij.

De diſcidio Regum Legionenſis, & Nauarræ, à Rege Aldephonſo nobili. Caput. XXX.

CVM autem Aldephonſus Rex Legionis, & Sancius Rex Na- uarræ venire in auxilium ad bellum Alarcuris ſimulaſſent, & iam ad regni Caſtellæ confinia perueniſſent, audito quod in prædicto bel- lo non bene ſucceſſerat, a propoſito deſtiterunt, & Rex Nauarræ, qui iam ad regnum Caſtellæ peruenerat, retroceſſit. Rex Legionis per- uenit Toletum, vbi paucis diebus cum Rege nobili commoratus ad terram redijt Legionis, & poſt modicum temporis interuallum ambo regnum Caſtellæ ho- ſtiliter inuaſerunt. Sed Rex Legionis Arabibus fœdere ſociatus, multis ex eis

Soria. Almazanum. Toletum Mageritũ Alcala. Opta. Concha. Velesium Alcaratiũ Bolani. Vallis arearum. Castrum viride. Coianca. Carpium Paradinæ S. Eulalia. Placentia S. Crux. Mons angij. Turgellũ Castrum legionis Ardon. C. Gundisalu. C. Terræ Alba de aliste

ſecum aſcitis regnum Caſtellæ per campos gothicos eſt ingreſſus diruẽs, diripiens, & deuaſtans, & Rex Nauarræ ex alia parte deuaſtãs Soriam, & Almazanum cędes, & incendia exercebat. Ex illa parte contra Toletum Rex Almohadum, dictus Iucef, anno ſecundo obſedit Toletum, deinde Mageritũ, & Alcalam. Optam, & Concham, & Veleſium, & deinde per Alcaratium eſt reuerſus vaſtatis omnibus, & deſtructis, quæ extra murorum ambitum ſunt inuenta. Rex autem nobilis Aldefonſus fœderato ſibi fideli amico Petro Rege, qui in Aragonia tunc regnabat, terram ingreſſus eſt Legionis, & optinuit plura caſtra, ſcilicet Bollanos, Vallem Arearum, Caſtrum viride, Coiancam, quę mutato nomine Valentia nuncupatur, Carpium, & Paradinas, & plurimis prędis actis, & cædibus perpetratis, effugatis etiam Agarenis, quos Rex Legionis ſecum duxerat, ambo ad propria redierunt. Tertio autem anno Rex Almohadum, de quo diximus, iterum veniens obſedit Toletum, Maquelam, & Talaueram, ſed nullam earum potuit obtinere. Euertit tamen ſanctam Eulaliam, & alia loca, quæ munitione carebãt, & inde procedens cepit Placentiam, Sanctam crucem, Montem angij, & Turgellum, & inde cum faſtu, & ſuperbia eſt reuerſus. Tunc temporis Rex Caſtellæ, & Rex Aragonum iuxta Abulam in monte Palumbaria morabantur. Reuerſo autem Agareno ad propria ex monte Palumbaria ambo Reges contra Regem Legionis pariter proceſſerunt, & obtinuerunt Caſtrum legionis, & Ardon, & Caſtrum Gundiſalui, & Caſtrum terræ, & Albam de aliſte, & vſque ad Aſtoricam cuncta cædibus, & incendio vaſtauerunt, & inde per partes Aluę, & Salmanticæ venientes omnia exterminio conſumpſerunt, & Montem regalem caſtrum nobile occuparunt, inde ad propria remearunt. Sed Rex nobilis Aldefonſus dignum iudicans furori cedere venienti, ad tempus cum Rege Arabum fecit treguam, vt poſſet tutius vicinis Regibus obuiare.

Quod Rex Aldephonſus nobilis dedit filiam ſuam Regi Legionenſi. Caput. XXXI.

CVMQVE proponeret Regem Legionis truciori diſpendio infeſtare, quidam guerræ periculum paueſcentes familiari conſilio procurarunt, vt Rex Legionenſis peteret a Rege Caſtellæ filiam ſuam Berengariam in vxorem, & licet Rex nobilis hoc reſpueret, eo quod ipſe, & Rex Legionenſis conſanguinitatis linea eſſent vincti, Alienor Regina vxor nobilis Aldefonſi, cum eſſet prudẽtiſſima ſagaci prouidentia, & ſolerter rerum pericula attendebat, quibus per coniunctionem huiuſmodi poterat obuiare, & Regi Legionis vallem Oleti cum ſuis magnatibus venienti, dedit prædictam filiam in vxorẽ, & propter nuptias datis donationibus, quæ tantæ Dominę competebãt, & nuptijs ſolenniter celebratis traduxit eam in regnum ſuum. Rex autem Caſtellæ nobilis Aldephonſus omnia, quæ abſtulerat, nunc genero olim hoſti dedit filiæ ſuæ nuptæ, & ſic pace quaſi cum filio reformata a vaſtationibus quieuerunt.

De captione Victoriæ, Guipuzchuę, & Iuidæ. Caput. XXXII.

Ruconia. Aiuara. Zura. Miranda.

POST hoc Rex nobilis Aldephonſus volens Regis Nauarræ iniurias vindicare, cum Rege Aragonum fideli amico congregauit exercitum in Nauarram, & obtinuerunt Ruchoniam, & Aiuare, quæ Regi Aragonum prouenerunt. Obtinuerunt etiã Inzuram, & Mirandam,

quæ Regi nobili remanſerunt. Et ſic vterq; Regum patratis varijs vaſtationibus,ad
propria eſt reuerſus. Iterum autem Rex Caſtellæ nobilis Aldefonſus cepit Ibidam, Ibida.
& Alauam infeſtare,& obſidione diutina Victoriam impugnauit. Interim autem Alaua.
Sancius Rex Nauarrę fortis viribus, armis ſtrenuus, ſed voluntate propria obſtina- Victoria.
tus, regno diſcrimini derelicto cum paucis magnatibus migrationis comitibus ad
ad Arabes tranſmigrauit,& eis aliquandiu commorans nuncios, quos ad Miramo-
menlnũ Tranſtyrrhenum trãſmiſerat,expectauit, quibus pecunias, & donaria redu-
centibus Rex nihilominus deductionis cauſa peragrans Arabum ciuitates, & in eo-
rum patria morabatur. Interim autem obſeſſi Victoriæ pugnis, & laboribus fati
gati,& defectu victualium macerati in deditionis periculum inciderunt. Sed vene-
rabilis Garſias Pampilonenſis Epiſcopus libertatis ſtudio gratioſus cum famis peri-
culum comperiſſet,ad Regem Sancium in terram Arabum cum obſeſſorum aliquo
feſtinauit, qui rei expoſita veritate a Rege obtinuit, vt Regi Caſtellæ Victoria trade
retur. Qui rediens tempore conſtituto cum eo milite, quoniam obſeſſi Victoriæ
deſtinarant,Regis Sancij mandatũ expoſuit, vt Regi Caſtellæ Victoria redderetur.
Obtinuit itaq; Rex nobilis Aldefonſus Victoriã,Ibidã,Alauã & Guipuſcuam,& ea Guipuſcua.
rum terrarum munitiones,& caſtra,præter Treuennium,quod fuit poſtea commu- Treuenniũ
tatione Inzuræ datum ſibi, Mirandam etiam dedit commutatione ſimili pro Portel Zura.
la,ſanctum Sebaſtianum,Fontem Rapidũ, Beloagam Zeguitagui,Aircorroz, Aslu Miranda.
ceam,Arzorociam, Victoriam Maranionem, Auſſam, Athauit, Iruritam, Portella. S. Sebaſtianus.
& Sanctum Vicentium acquiſiuit,verum Rex Nauarræ redijt onuſtus muneribus
Agareni,ſed exoneratus prædictis omnibus,& honore. Fons Rapidus.

De diſcidio Didaci Lupi,& obſidione Caſtellæ,& ædificatione monaſterij regalis. Caput. XXXIII.

HIS igitur conſumatis Didacus Lupi Biſcagiæ dominus, qui in- Biſcagia.
ter omnes magnates Hiſpaniæ præcipuus habebatur, a volũtate Re
gis nobilis familiari diſcidio diſcordauit. Vnde feuda, quæ tenebat
reſtituens,ad Regem ſe tranſtulit Nauarrorũ,indeq; bellis,& incur-
ſationibus frequenter inſiſtens, damna plurima intulit Caſtellanis,
ſed Rex nobilis Aldefonſus iniuriarum impatiens aſcito ſibi genero
ſuo Rege Legionis fines ingreſſus eſt Nauarrorum. Cumq; Stellam nobiliſſimum Stella.
oppidum obſediſſent,Didacus Lupi ex Biſcagia, qui erat in oppido cum multis Ca
ſtellanis nobilibus impugnantibus,reſiſtit violenter, & inter obijces vinearum inter-
ceſſerunt cędes,& pericula præliorum. Sed quia oppidum ſui munitione vires im-
pugnantium minorabat, nec ſpes victoriæ animos protrahebat,Reges ab obſidione
oppidi receſſerũt, & vaſtatione in circuitu damnoſa incolis conſumata Reges ad pro
pria redierunt. Poſtea autem inter Regem Caſtellæ,& Regem Nauarrę,& Regem
Legionis treuga per interuallum temporis interuenit. Rex enim nobilis Aldefon
ſus bellum de Alarcuris corde altiſſimo reponebat. Sed vt altiſſimo complaceret,
prope Burgis ad inſtantiam sereniſſimæ vxoris ſuę Alienor Reginæ monaſterium Burgis
dominarũ Ciſtercienſis ordinis ædificauit,& nobiliſſimis fabricis exaltauit,& multis Monaſterium.
redditibus, & poſſeſſionibus varijs ſic dotauit,vt virgines ſanctæ Deo dicatę, quæ
ibi die,ac nocte laudabiliter Deo pſallunt,nec inopiam ſentiant,nec defectum,ſed ſtru-

in ſequentem annū belli dubia prorogari, vtilior eſt enim dilata opportunitas, quam audaciæ præceps temeritas.

De condicto bello, & morte infantis Fernandi. Caput. XXXVI.

AGARENVS autem adeptus præſidium Saluę terrę cum magna ſuperbia ad propria eſt reuerſus. Aldefonſus vero Rex nobilis habito cum Archiepiſcopo, Epiſcopis, & magnatibus conſilio diligenti, ore eius vniuerſis acclamantibus eſt prolatum, melius eſſe in bello voluntatem cœli ſub diſcrimine experiri, quam videre mala patriæ, & ſanctorum. Fecitq; ædictum per omnes prouincias regni ſui, vt milites, & pedites relictis ſuperfluis veſtium, & aurifigij, & ornatus cuiuslibet, quę ad rem non pertinent, armis vtilibus ſe munirent, & qui prius in ſuperfluis diſplicebant, nunc in neceſſarijs, & vtilibus altiſſimo complacerent. Omnes autem a minimo vſq; ad maximum voluntati regię paruerunt.

Ad hęc omnia dulciſſimo Fernando filio primogenito nobilis Aldefonſi competentem ſuę modeſtię operam impendente, qui eodem tempore febre correptus finiuit vitam, antequam belli terminus adueniſſet. In cuius morte fletus patrię, luctus inconſolabilis genitori, quia in ipſum tanquam in vitę ſpeculum contemplabatur.

Erat enim ſpectatio populorum. Sic enim eum Dominus honeſtauerat, vt etiam
ab omnibus amaretur, & quod ętas in adoleſcentibus non permittit, iam in ipſo gra
tia diſpenſabat. Obijt itaque in oppido Magerito in diœceſi Toletana mēſe Octo
bri, ęra milleſima ducenteſima quadrageſima nona vacuus dierum, plenus gratia, & Magerituā
virtute. Sepultus eſt in monaſterio ſanctę Mariæ regalis prope Burgis a Rode ęra. M. cc.
rico Toletano Pontifice, & multis Epiſcopis, & magnatibu ſęcularibus, & religio xlix.
ſis, excelentiſſima ſorore ſua Berengaria Regina, ad quam poſtea regnum Caſtellæ ſucceſſione prouenit, impendente liberaliter, & decenter officia funeris, & honoris, & gemitus doloris, vbi virtutum eius ſic plenitudo claruit, vt eius prudentia deuoti ſexus excederet pietatem. Et eleemoſinarum largitio, principum largitates, etiam pudica modeſtia inconſolabili luctui ſolatia procabatur, vt exinde famæ eius dulcorata ſuauitas in augmentum creſceret, & dulcorē. Religionum, & pauperum, & quorum titulos pauperies incruſtabat, toto tempore vitæ ſuæ ſubuentrix extitit, & leuatrix, præter opera magnifica, quæ regnante ſuo filio mirifice claruerunt. Verum nobilis pater conſolationem de morte filij niſi in magnalibus non admittens collecto ſuo
rum exercitu per ripam fluuij, qui Sucaris dicitur, terram aggreditur Sarraceni, & Sucaris.
obſedit caſtrum, quod dicitur Alcala, & cepit illud, & Surcariam, & Garadem, & Alcala. Surcaria.
Cubas, in quibus multi Agarenorum capti, multa etiam ſpolia ſunt inuenta, qui Garada.
bus occupatis, & munitis vtiliter, fœliciter ad propria eſt reuerſus vrgente inſtan Cubæ.
tia hyemali.

LIBER OCTAVVS RERVM IN HISPANIA GESTARVM CHRONICON.

Caput Primum.

Tolctum. VERTENTE autem anno factum eſt, eo tempore, quo ſolent Reges ad bella procedere, Aldephonſus nobilis citatis gentibus, congregatis armis, virctualibus comportatis, nec non & omnium cordibus ad bellum erectis, factus eſt occurſus omniū apud Tolctum, quę ſola potuit ſui opulentia, omniū neceſſitatibus non deeſſe. Interim Roderico eiuſdem vrbis Pontifice, & cæteris nūcijs propter opus ſimile deſtinatis, aduerſis partibus redierunt. Et cœpit vrbs regia repleri populis, abūdare neceſſarijs, inſigniri armis, diuerſificari linguis, variari cultibus. Nam zelo belli ex omnibus fere Europæ partibus ad eam diuerſarum nationum varietas cōcurrebat. Nec erat, qui poſſet alicuius rei cauſari defectū, cum & ipſa ciuitas ſui abundantia occurreret, & prodiga manus nobilis principis omnibus ad omnia neceſſaria miniſtraret. Concurſus autem venientium a menſe Februario particularis incœpit, & multiplicationis paulatim incrementa ſuſcipiens per totum vernum tempus, & amplius creuit turbarum multitudine copioſa. Et quia diuerſarum nationum varietas diuerſitate morum, linguarum, & cultuū diſcrepabant, de voluntate principis in eadem vrbe eiuſdem vrbis Pontifex morabatur, vt diſſidentium varietas per eius induſtriam ſedaretur, & ſic factum eſt per omnipotentis Dei gratiam, qui ſolo nutu omnia diſponebat, vt nulla ſeditio, nulla perturbatio exorta fuerit, quæ potuerit belli negocium impedire, licet per hoſtem humani generis fuerit ſæpius attentatum. Et quia de die in diem creſcebat numerus ſtigmata Domini in corpore ſuo portantium, ne intra vrbis anguſtias arctarentur, Rex nobilis volens eorum commodis prouidere extra vrbem circa fluenta Tagi delitioſa viridaria, quę ob Regiæ grauitatis recreandam maieſtatem coalita fuerant, eis expoſuit, vt ſub vmbraculis arborum æſtus iniurias euitarent, ibiq; ex fructiferis arboribus conſtructis tabernaculis vſq; in diem proceſſus ad bellum in regijs ſumptibus permāſerunt. Octauo itaq; die poſt feſtum, quo Chriſtiana religio Penthecoſten celebrat. Petrus Rex Aragonum nobilis Aldefonſi fidelis amicus ſecundum fœdus apud Concham initum dictis plus faſtu regio feſtinatis die præfixa venit Tolctum: vbi a Pontifice, & toto clero proceſſionaliter eſt receptus, ibiq; in viridario regio fixis tentorijs gentis ſuæ præſtolabatur aduentum.

(Margin: Tagus.)

De aduentu vltramontanorum ad bellum. Caput. II.

COEPERVNT etiam venire magnates de partibus Galliarū, Burdegalenſis, & Nanatenſis Epiſcopus, multiq; Varones de eiſdē partibus, & Italia conuenerūt, & ſimplices milites necnon & de pedeſtri ordine plurima multitudo. Aduenit etiā venerabilis Arnaldus, Ciſtercienſis. qui, aliquādo ſolicitudine Siſtercij funct⁹, tunc regebat eccleſiā Narbonēſem. Hic paulo ante emulatiōe legis Catholicę prouocat⁹ cōtra

quoſdam, qui in Narbonenſi, & vicinis prouincijs blaſphemare nomen Domini,
& eccleſiam ore nephario præſumpſerunt, corda fidelium excitauit, vt ſigno crucis
contra hęreticorum verſutias armarentur. Et ſic factum eſt per Dei gratiam, quod
vbi contempta prædicatio non profecit, falce crucis putatis hæreſibus fides Catholi-
ca de die in diem fœliciter coaleſcit, & deſtructis Biterijs, & Carcaſſona blaſpheman- Biterij.
tium ſanguine, & flamma vorace, & vltrici gladio eſt conſumptus æra milleſima du- Carcaſſo-
centeſima quadrageſima ſexta. Hic itaq; pontifex cum multitudine citerioris Gal- na.
lię vaſis belligeris, ſignis, & armis honeſta vrbẽ ingreſſus eſt Toletanam, in qua de- æra.M.cc.
center a nobili Rege, & eiuſdem vrbis præſule eſt receptus. Conuenerunt etiã ad ean xlvi.
dem vrbem plęriq; milites de partibus Portugallis, peditum vero copioſa multitudo,
qui mira agilitate expeditionis onera facile ſuſtinebant, & audaci impetu impetebant.

De concurſu Pontificum, & magnatum Hiſpaniæ ad congreſſum. Caput. III.

AD hęc magnates Regis Aragonum ſtrenuitate inclyti, apparatu in-
ſignes, armis, & equis honeſti Toletum ad exercitum peruenerunt,
inter quos fuerunt Garſias Romerij, Eximinus Cornelij, Michael
de Luſia, Anazarius Pardi, Guillermus de Ceruaria Comes Em- Empo
purenſis, Raimundus Fulconis, Guillermus de Cardona, & multi rienſis.
alij principes, & Varones, & ſimplices milites, nec non balliſtario- Ceruaria.
rum, & peditum copia gratioſa. Aderat in vrbe regia cum nobili Rege magnatũ ſuo Cardona.
rum generoſa ſocietas, nobilitate, ſtrenuitate, & multitudine approbanda, quos ſic, &
morum elegantia, & curialitatis prærogatiua, & ſtrenuitatis ſuper eminentia venuſta
uerat, vt & in oculis hoſtium non ſolum terribiles, verum digni honoribus appare-
rent. Ciuitatum vero & oppidorum concilia ſic copioſę phalanges, & equis, & ar-
mis, & vehiculis, & victualibus, & omnibus ad bellum neceſſarijs præmunita vene-
runt, vt non eſſet inter eos, qui aliquo indigeret, immo ſua alijs liberaliter communica
rent. Quamuis vero in oppidis, & ciuitatibus ſub vno degant principis regimine,
tamen a ſuæ principio gentis, & armorum, etiam & militaris dignitatis inſignia ha-
buerunt, & militare nomen ſortiti ſunt ab antiquo. Multa etiam contra Sarrace-
nos, & contra Chriſtianos ipſi, & eorum parentes decenter exercuerunt. Fuerunt
etiam ibi Pontifices, qui ſe, & ſua provt Deus dedit in ſumptibus, & laboribus deuote
pro fidei negocio impenderunt. In ſolicitudinibus vigiles, in officijs deuoti, in con-
ſilijs prouidi, in neceſſitatibus largi, in exortationibus ſeduli, in periculis ſtrenui, in la
boribus patientes. De regno Caſtellæ Archiepiſcopus Toletanus, Tellius Palen Toletanꝰ
tinus Epiſcopus, Rodericus Segontinenſis, Menendus Oxomenſis, Petrus Abulen Pallanti-
ſis. De regno Aragonum Garſias Tyraſonenſis, Berengarus Barcinonenſis electus. nus.
De ſęculari vero militia regni Caſtellæ Didacus Lupi de Pharo, Comes Fernãdus Segõtiẽſis
de Lara, Comes Aluarus, & Comes Gundiſaluus, frater eius Lupus Didaci de Cam Oxomen
beris, Gonſaluus Roderici, & frater eius, & multi alij nobiles, & magni, & ſtrenui, ſis.
quorum nomina longum eſſet enumerare. Fuerunt etiam fratres Calatrauæ ſub Abulẽſis.
vno militiæ ſuæ magiſtro Roderico Didaci, grata Deo, & hominibus fraterna ſo-
cietas, fratres militiæ templi ſub vno magiſtro Gomitio Ramiri, qui poſt bellum fœ
liciter expirauit. Hi ſunt, qui primi in nouo teſtamento ſigno crucis ſuſcepto ſu-
perbiæ militaris faſtum ſtrenuitate ſeruata, charitatis, & religionis vinculo arctaue-

rum, fratres etiam militiæ hoſpitalis, qui fraternitatis, charitatis inſiſtentes deuote, zelo fidei, & terræ ſanctæ neceſſitate accenſi defenſionis gladium aſſumpſerunt. Hi ſub vno priore Guterrio Ermegildi, Fratres etiam militiæ ſancti Iacobi ſub vno magiſtro Petro Auę, hi in partibus Hiſpaniæ multa opera militiæ decenter egerunt. multi etiam Chriſtianæ religionis diuerſorum votorum, & profeſſionum zelo, & compaſſione moniti, inſigniti ſignaculo ſanctæ Crucis inibi couenerunt.

De prærogatiua virtutum, & largitatis nobilis Aldefonſi.

Caput. IIII.

LICET autem tam diuerſa, tam varia, tam extranea multitudo non eſſet facilis ad regendum, etiam patienti, nobilis tamen Rex magnanimitate ſua omnia pacifice regebat, omnia equanimiter, & trãquille tolerabat, ita, vt tedium in virtutẽ mutaret, cum vultu hilari tedium ſuperaret. Irreuerenter prolata reuerenti reſponſo in reuerentiam conuertebat. Ambitionis loquacem triſtitiam larga manu in lętam facundiam commutabat, curiali applauſu faſtibus militaribus occurrebat, regali ũ morũ grauitate ſeruata, id in ipſo operabaẽ benignitas, vt præexcellentia videretur ęqualitas, ſapientia grauitate cõſperſa, ſic omnia miniabat, vt his fieret eius curialitas in ſuſpirium, & ſtrenuitas in exemplum, ita quod de eo dici poſſet. Hic virtutis habet plus, quam poſſedimus omnes. Adoleſcentes, iuuenes, & quos virilis ætatis robur perfuderat, ſenes, & decrepiti, quid laudare, quid appetere ſi facultas ſuppeteret, quid mirari, quid diligere repererunt, eius induſtriam in agendis ſtupore atoniti mirabãtur, quem doni, & dati perfectio ſic perfecit, vt gratiæ, & naturæ chariſmatibus abundaret, adeo vt mundi circulus fateatur Aldefonſum nobilem Hiſpaniæ ſe debere. Iuuenes, & adoleſcentes, quorum auorum nobilitas præſentabat, præficiebat titulo militari, vt quos nondum proprię virtutis extulerat gloria, & creantis manus, & parentum magnalia magnalibus obligarent. Hos ſic equorum tuta firmabat magnanimitate, armorum copioſa ſecuritate, veſtium ſpecioſa varietate, vt in ipſo inuenirent & dominum, quem diligerent, & munificũ, quem laudarent. Et quamuis diuerſus eſſet ritus alienigenarum, & in moribus ab indigenis diſſiderent, quia mores omnes virtus magiſtra dijudicat: potuit omnibus ſatisfacere, qui virtutes omnium in ſe potuit conſeruare, & quaſi non vnius patrię incola, ſic mores omnium in ſe ſciuit aſſumere, vt nulli videretur a ſuis moribus diſſidere. De largitate autem eius quis loqui præſumeret? cum id in ipſo modicum fuerit, quod in alijs vix poterat reperiri. Sic enim ab infantia largitatem ſeruauit, vt obliuiſci non potuerit, quod de matris vtero ſecum traxit. Sic omnia largitatis ſuę priuilegio confirmauit, vt ore omnium promulgata ſentẽtia omnib⁹ munificis ſilentio impoſito pręrogatiuã munificẽtię ſentẽtialiter obtineret, & licet magnis magnifice diſtribueret, manũ a minorib⁹ nõ retraxit. Cũ enim eſſent Vltramontani pluſquã decem millia equitũ, & centũ millia peditũ, dabanẽ omni die viginti ſolidi vſuales, pediti vero quinque ſolidi, mulieres, paruuli, debiles, & cæteri ad bellum inepti non erant ab hac gratia alieni. Hæc erant, quæ in communi, & publice donabantur, præter donaria priuata, quę ſui quantitate hunc numerum excedebant, quę magnatibus non diurna diſtributione, ſed potiori ſumma per nobilis Regis nuncios mittebatur. His muneribus cumulabatur equorum numeroſa

generoſitas,

generoſitas, paruulorum iocunda varietas, quæ omnia tenacitatis curua ſeueritas vultu propitio non poterat intueri. His autem omnibus ſi iungantur Regibus oblata donaria, ſuis diſtributa ſtipendia, plus modus dantis, & hilaritas meruit, quam his omnibus emi poſſet. Et ad hæc omnia ne gens alienigena expeditionis omnibus indigeret, omnibus tentoria, & eorum vehicula eſt largitus. Addidit etiam gratiam gratiæ, & cibariorum vehicula cum ceteris neceſſarijs ſexaginta millia ſummas, & vltra cum ſummarijs erogauit.

De proceſſu ad bellum, & captione Malachonis.
Caput. V.

SATISFACTO itaq; omnibus per omnia duodecimo Kalendas Iulij exercitus Domini ab Vrbe regia eſt profectus. Vltramontani p ſe dato eis pro Duce Didaco Lupi de Pharo. Petrus ſtrenuus Rex Aragonum cum ſuis. Aldephonſus nobilis cum ſuis, & licet ſeparatim procederent, modicum tamen ſpacium exercitus diuidebat. Primo die caſtrametati ſunt iuxta Alueum Guadararaz. Secundo iuxta Guadalcelet. Tertio iuxta Algodor. Vltramontani vero iuxta Daralſerciam caſtra fixerunt. Et inde procedentes obſederunt præſidium Malachonis, Malachon & ſignum in bonum diuina gratia faciente, licet qui erant in arce ſatis viriliter ſe defenderent, inſtantia tamen vltramontanorum, quæ magna ſtrenuitate feruebat pro Chriſti nomine mori deſiderans, virtutem reſiſtentium, & munitionum præſidium in nomine Domini minorauit, cepitq; Malachonem, omnibus, qui inerant, interfectis. Sequenti die exercitus Regum aduenit, ibiq; ſubſtitit vno die, ſed & aliquantulum victualia defecerunt, tamen occurrit induſtria Regis nobilis, & fecit exponi victualia copioſe.

De captione Calatrauæ, & diſceſſu Vltramontanorum.
Caput. VI.

INDE igitur procedentes omnes pariter peruenimus Calatrauam. Agareni autem, qui inibi rebellabant, excogitauerunt tribulos ferreos fabricare, & per omnes tranſitus Anæ fluminis proiecerunt, & quatuor habentes aculeos qualitercumq; caderent, vno eorum erecto pedibus hominum, & equorum vngulis figebatur. Sed quia humana artificia contra Dei prouidentiam nihil valent, ſic Deus voluit, vt pauciſſimi, vel nulli fere illis tribulis læderentur, & gratiæ Dei manu ſuppoſita tranſiuimus flumen Anam, & caſtrametati fuimus in circuitu Calatrauæ. Agareni autem oppidum illud ſic in ſummitatibus turrium armis, & vexillis, & machinis munierant, vt volentibus impugnare ſatis difficile videretur. Præterea licet ſit oppidum illud in plano, tamen ex vna parte muri eius per tactum fluminis inacceſſibile inuenitur, ex alijs partibus ſic muro, & antemurali, foſſatis, & turribus, & propugnaculis eſt munitum, vt abſq; longa machinarum impugnatione inexpugnabile videretur. Erat autem ibi Agarenus quidā nomine Auencaliz longa armorum aſſuefactione aſtutus, & bellorum exercitia frequenter expertus. De huius induſtria plus ſe ipſis confidebat populus obſeſſorum, licet eſſet ibi in præſidio quidam Almohat, qui præſidij cuſtodiæ præſidebat. Cumq; in obſidione per dies aliquot moraremur,

& Reges cum Principibus de impugnatione præſidij dubitarent, poſt longos tractatus placuit omnibus non relinquere oppidum intentatum, licet impunagnatio difficilis videretur. Plærique autem melius iudicabant cœpto itinere ad bellum procedere, quam impugnationibus caſtrorum inſiſtere, præſertim cum in talibus, & ſtrenui periclitentur, & exercitus fatigetur, cum & ius acquiſitionis, & retentionis talium pendeat ex fine belli. Aſſumptis itaq; armis, lociſq; oppidi ſpecialiter Religionibus, & Principibus aſſignatis voce fidei eleuata oppidum ſunt aggreſſi. Sicq; per Dei gratiam factum eſt, vt die Dominica poſt feſtum ſancti Pauli expulſis Arabibus fuit

Calatraua reſtituitur

Calatraua Regi nobili reſtituta, quæ ſtatim a fratribus, qui dudum ibidem reſederant, fuit munita, & Chriſtiano nomini redonata. Nobilis autem Rex de omnibus ibidem inuentis nihil ſibi retinuit, ſed vltramontanis, & Regi Aragonum cuncta ceſſit. Sed quoniam humani generis inimicus non ceſſat Chriſtianis actibus inuidere, miſit Sathan in exercitum charitatis, & corda emulantium conturbauit, & qui ad certamen fidei ſe accinxerant, retrorſum a bono propoſito abierunt. Omnes enim fere vltramontani communi propoſito ſtatuerunt, vt relictis Crucis ſignaculis, omiſſis etiam belli laboribus ad propria remearent. Rex autem nobilis ſuorum victualia compartitus, quantum neceſſe erat omnibus eſt largitus, ſed nec ſic cœpta obſtinatio potuit reuocari, immo paſſim omnes inglorij receſſerunt excepto venerabili Arnaldo Narbonenſi antiſtite, qui cum omnibus, quos habere potuit, & multis nobilibus de prouincia Viennenſi ſemper in bono conſtans a bono propoſito non receſſit. Et erant circiter centum triginta milites præter pedites, de quibus etiam aliqui remanſerunt. Remanſit etiam de partibus Pictauiæ Theobaldus de Blazon, homo nobilis, & ſtrenuus, & natione Hiſpanus, & genere Caſtellanus. Rex Aragonum cum omnibus ſuis vſq; ad finem permanſit indiſſolubili dilectione Regi nobili fœderatus, & quia ſicut dicit Salomon: Si poſſides amicum, in tentatione poſſide illum. Hic probari potuit, quiſq; qualiter diligebat. Sed quoniã diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum, licet ſchiſmatis huius periculoſus exitus timeretur, omnia tamen cœperunt de die in diem fœlicius proſperari. Recedentibus itaq; his qui Crucem Domini in Angaria attulerunt, ſoli Hiſpani cum paucis vltramontanis ſuperius nominatis proficiſci cœperunt ad bellum Domini confidenter, & primo venerunt Alarcuris, ibiq; caſtrametati municipium occuparunt, necnon, & Caſtella alia in vicino. In eadem manſione aduenit Sancius Rex Nauarræ, qui licet a principio ſimulaſſet nolle venire, cum ad diſcrimen peruentum fuit, ſtrenuitatis ſuæ gloriam a Dei ſeruitio non ſubtraxit. Sicq; Regum ternarius in Sanctæ Trinitatis nomine proceſſerunt, & primo die caſtrametati ſunt in circuitu Saluæ terræ. Dominica die ſequenti viſum fuit Regibus, & principibus, vt totus exercitus armaretur, & etiam omnia tanquam ad bellum diſponerentur, & per Dei gratiam talis apparuit multitudo armis, & ſignis, & equis ornata, vt intuentibus nobilis hoſtibus, & terribilis appareret, nobis amabilis, bello expediens diſceſſum abſentium compenſaret, ita quod etiam corda magnanimorum creuerunt, puſillanimes confortati, dubij confirmati, & diſcedentiũ ſchiſma, quod multos terruerat, receſſit a cordibus timidorum: ibiq; etiam die altero ſpectantes, poſt peruenimus ad aliam manſionem, quæ dicitur Fraxineda. Tandem peruenimus ad aliam manſionem eiuſdem nominis. Tertio vero die ad aliam manſionem in radice montis de Muradal, quæ dicitur Guadalfaiar.

Fraxineda.
Muradal
Guadalfaiar.

De occupatione montis, vnde ad prælium proceſſit Chriſtianorum exercitus. Caput. VII.

INTEREA dum hæc agerẽtur. Mahomat Rex Agarenorum
prope Gienniũ in montanis congregauerat gentes ſuas, ibiq; præſto
labatur exercitum Chriſtianorũ. Nec erat ei corde pugnare, quia ve-
rebatur auxilia peregrina, ſed vt in redditu inſiliret, vt forte Chriſtia-
ni fatigati laboribus, diminuti mortibus ei reſiſtere non valerent. Et
ideo forte conſilio altiſſimi factum fuit, quod aduenticij diſceſſerunt,
poſt diſceſſum enim eorum, quidam inicitati diabolo clanculo de noſtro exercitu ſe fu-
rantes ad Arabes transfugerunt, eis ſtatum Chriſtiani exercitus, & defectum victua-
lium detegentes, qui tamen ceſſauerat poſt diſcidium Calatrauæ. Sicq; procurante
prouidentia, quæ in ſui diſpoſitione non fallitur, fuit factũ, vt Agarenus mutato con
ſilio, aſſumpta audacia pręſumens gloriã a partibus Gienni proceſſit, contra nos pro
perans Beatiam vſq; peruenit, & aliquos inde miſit ad Nauas Toloſę, vt in anguſtia
tranſitus, vbi eſt rupis fere in via, alueiq; vorago, vt Chriſtianorum tranſitum impe-
dirent. Et ſi Chriſtiani ſummitatem montium non cepiſſent, in montis ſupercilio re
ſiderent, vt aſcenſum exercitus Domini prohiberent, ſicut capti in bello poſtea nar-
rauerunt. Hac intentione obſeruabant tranſitum, vt tandem deficientibus victuali-
bus affecti tedio, & inedia rediremus. Domino autem aliter faciente, Didacus Lupi
de Pharo, cui ducatus exercitus erat commiſſus, præmiſit filium ſuum Lupum Di-
daci, & duos nepotes eius Sancium Fernandi, & Martinum Munionis, vt præcede-
rent ad montis ſupercilia obtinenda. Verum cum illi de ſtrenuitate confiſi aliquantu
lum procederent improuiſi, in ſummitate montis iuxta caſtrum, quod Ferral dicitur, Ferral.
quoſdam Arabes inuenerunt, qui inſultum facientes in eos fere læſiſſent, niſi diuina
gratia operante acceptis armis prædicti Chriſtiani cum ſuis Arabes viriliter repulſiſ-
ſent, & ſummitatem montis per Dei gratiam obſeruarunt, ita quod ſtatim fixis ten-
torijs inibi remanſerunt. Quinta autem feria circa horam nonam venimus ad pe-
dem montis, & eadem die plerique de noſtris ad montis ardua conſcenderunt. Maior
vero pars circa Guadalfaiar alueum remanſerunt. Sexta feria in mane tres Reges Al- Guadalfaiar.
dephonſus de Caſtella, Petrus de Aragonia, Sancius de Nauarra, inuocato nomine
Domini aſcenderunt, ibiq; in quodam decliuo montis fixis tentorijs reſederunt, & ea
die occupatum fuit à noſtris Caſtrum Ferral, ſub quo ſunt quædam voragines, & in
rupe anfractus, & ſcopulorũ præcipitia iuxta Loſam, & tanta eſt ibi anguſtia tranſ
itus, vt etiam expeditos impediat difficultas. Ibiq; quædam phalanges Agareno-
rum per diem illum, & partem ſequentis Chriſtianorum tranſitus obſeruabant, ibi-
que frequenter illo die inter noſtros, & ipſos quædam belli præludia interceſſerunt,
ita quod ex vtraq; parte aliqui non tamen plurimi ceciderunt. Dum hæc agerentur,
Regum, & Principũ deliberatio eligebat, qua eſſet ſine periculo procedendum, tranſi
tus enim Loſæ non erat poſſibilis ſine damno. Et cum iam exercitus Agareni vici-
nior nobis eſſet, necnon & eius tentorium rubeum appareret affixum, diuerſorum de
proceſſu exercitus diuerſæ ſententiæ ferebantur. Aliqui enim attendentes impoſſibili
tatem tranſitus retro cedere conſulebant, & per locum faciliorẽ ad Agarenorum cam-
peſtria tranſmeare. Ad hoc nobilis Aldefonſus Rex Caſtellæ, & ſi hoc conſiliũ diſcre
tione fulgeat, periculũ ſecũ portat, populus enim, & alij inexperti cũ nos retro cedere,
viderint, non bellũ quęrere, ſed bellũ fugere iudicabunt, & fiet diſceſſio in exercitu, nec

poterunt retineri. Sed ex quo ex vicino hoſtes proſpicimus, ad eos neceſſe eſt, vt eamus, ſicut autẽ fuerit voluntas in cælo, ſic fiat. Cumq; hoc conſilium nobilis Regis præualuiſſet, Deus omnipotens, qui negòciũ ſpeciali gratia dirigebat, miſit quendam hominem plebeium ſatis deſpicabilem, & habitu, & perſona, qui olim in montanis illis pecora pauerat, & cuniculorum, & leporum ibidem captioni inſtiterat, oſtendit facilem viam, omnino poſſibilem per decliuum lateris montis eiuſdẽ, nec oportet ab aſpectu hoſtium occultari, & ipſis videntibus, nec impedire valentibus, venire ad locũ pugnæ congruum poteramus.

De proceſſu ad locum pugnæ, & occurſu Agarenorum. Caput. VIII.

SED quia in tanto diſcrimine tali perſonæ vix credi poterat, duo Principes præceſſerunt, Didacus Lupi de Pharo, & Garſias Romerij, vt ſi inuenirent eſſe vera, quæ paſtor dixerat, montẽ quendam in ſummitate ſui habentẽ planiciem occuparent, & dante Domino ſic euenit, vt ille tanquam Dei nuncius, qui infima mundi eligit, verax inueniretur, & prędicti Principes montis planiciem occuparunt, & tres Reges die Sabbati ſummo mane ſuſcepta benedictione Pontificali, & gratia ſacramenti, ad prædictum montẽ cum ſuis agminibus peruenerunt: Caſtrum Ferral quaſi

Caſtrum Ferral. omnino tunc inutile eſt dimiſſum. Ipſi tamen credentes nos a pręlio deuiare, eo quod

Loſa. Loſæ tranſitum non ſeruauimus, prædictum Caſtrum cum magna lætitia occuparunt. Reges itaq; poſtrema exercitus obſeruantes cum toto comitatu ad ſuos Principes, qui præceſſerant, peruenerunt. Quod attendentes Agareni non eſſe ſubterfugium, ſed proceſſum, grauiter doluerũt, & proſpiciẽtes tentoria, quę in prædicti montis cacumine figebant, cateruã militũ deſtinarũt, vt a metatione caſtrorũ primos agminis cohiberent. Nos enim propter viæ anguſtias porrecto agmine procedere cogebamur: cum noſtris autẽ diutius confligentes Domino faciente viriliter ſunt repulſi, & noſtri occupata planicie montis per Dei gratiã caſtra fœliciter locauerunt. Et tentorijs vix metatis, videns Rex Agarenorũ, quod in obſeruatione tranſitus nihil ei proderant inſidiæ, neq; doli, diſpoſitis aciebus eadem die proceſſit ad campum, & præcipuam aciem, quæ eius erat cuſtodię deputata, ſuper quodã promontorio, ad quem difficilis erat aſcenſus, nobiliter collocauit, cæteris ſuis aciebus a dextris, & a ſiniſtris prudentiſſime ordinatis, & ibi ab hora ſexta vſq; ad veſperũ ſpectarunt, putantes nos eo die ad præliũ proceſſuros. Sed conſilij deliberatione habita prouiſum fuit, vt bellum vſq; ad ſecundã feriã differretur, eo quod equi erant montiũ difficultate vexati, & exercitus fatigatus, & vt etiã ſtatum eorũ, & proceſſum poſſemus in iſto medio contueri. Cumq; intellexiſſet Agarenus, quod non procedebamus ad bellũ, elatus in gloriã, nõ ex cautela, ſed prouenire credidit ex timore. Vnde epiſtolas miſit Beatiã, & Giennum quod tres Reges obſederat intra triduũ capiendos. Tamen aliqui de ſuis, qui altius cogitabãt, dixiſſe talia referũtur: Videmus prouide, & ſollicite collocatos, & plus videntur ad pugnã parari, quã ad fugę ſubſidia anhelare. Sequẽti die Dominica ſummo mane iterũ egreſſus eſt Agarenus in cãpũ, vt pridie, & manſit in cãpo uſq; ad meridiẽ diſpoſitis aciebus, & ad æſtus iniuriã repellendã allatũ fuit tentoriũ rubeũ ad vmbraculũ Agareni diuerſis artificijs adornatũ, ſub quo glorioſus debito reſidẽs conflictũ faſtu regio expectabat. Nos vero ſicut pridie fecimus eorum exercitũ attendentes obſeruatis caſtris deliberabam⁹, qualiter in craſtino procedere deberemus. Toletanus autẽ, &

cæteri Pontifices per ſingularum ciuitatum,& ſingulorũ Principum manſiones ver
bum exhortationis,& indulgentię deuotiſſime proponebant. Eo die illuſtris Rex A-
ragonum conſobrinum ſuum Nunium Sancij accingit cingulo militari. Agareni
etiam in modum torneamenti circa vltimam partem caſtrorum quędam belli prælu
dia attentabant. Tandem inter ſextam,& nonam poſt longam expectationem Aga
reni ad locum, quo caſtra metati fuerant, ſunt reuerſi.

De diſpoſitione acierum, & ordinibus bellatorum. Caput. IX.

SEQVENTI vero die circa mediam noctem vox exultationis,
& confeſſionis inſonuit in tabernaculis Chriſtianis,& per vocẽ prę
conis inclamatum eſt,vt omnes ad bellum Domini ſe armarent. Ce-
lebratis itaq; Dominicę paſſionis miſterijs, & facta confeſſione,ſum
ptis ſacramentis,acceptis armis ad campi certamina proceſſerunt, di-
ſpoſitiſq; aciebus ſicut iam dudũ fuerat pertractatũ, inter Principes
Caſtellanos Didacus Lupi cum ſuis habuit primos ictus. Mediã aciem Comes Gun
diſaluus Nunij cũ fratribus Templi,& Hoſpitalis,& Vcleſij,& Calatrauę. Collate
ralem habuit Rodericus Didaci de Camberis, & Aluarus Didaci frater eius,& Ioan
nes Gundiſalui, & alij nobiles cum eiſdem. In vltima acie nobilis Rex Aldefonſus,
& Rodericus Archiepiſcopus Toletanus cum eo,& alij epiſcopi ſupradicti. De Ba
ronibus Gundiſaluus Roderici,& frater eius Rodericus Petri de Villa luporũ, Sue-
rius Telli,& Fernandus Garſię,& alij. In qualibet autem iſtarum acierũ, erant com-
munia ciuitatum, ſicut fuerat ordinatum. Strenuus autẽ Petrus Rex Aragonum ex
ercitum ſuum diſpoſuit in totidẽ aciebus: primos ictus habuit Garſias Romerij,ſecun
dam aciem Eximinus Cornelij,& Aznarius Pardi: in vltima fuit ipſe cũ alijs magna
tibus regni ſui:ſimiliter & in collaterali acie alios de ſuis nobilib9 collocauit. De com-
munibus etiã ciuitatũ Caſtellę habuit ipſe ſecũ. Rex Nauarrę Sancius ſpeciali prærro
gatiua ſtrenuitatis perſpicuus cũ ſuis a dextris Regis nobilis procedebat,& in comita
tu ſuo cõmunia ciuitatũ Sicobiæ,Abulę,& Medinę. Diſpoſitis itaq; aciebus,eleuatis
ad cælum manibus, directis ad Deum oculis, cordibus ad martyriũ excitatis, protẽ
ſis vexillis fidei,& nomine Domini inuocato ad belli diſcrimina omnes pariter perue-
nerunt. Primi autẽ, qui primos ictus dederunt in acie Didaci Lupi de Pharo,fuerunt
ſuus filius, & nepotes ſuperius nominati ſtrenui, & audaces. Agareni vero in ſummi
tate quadam præſidium inſtar atrij firmauerunt de ſcrinijs ſagittarũ,infra quod erant
pręcipui peditũ collocati, ibidemq; Rex eorũ recedit habens iuxta ſe enſem, induens
cappam nigram, quæ fuerat Abdelmumi,qui fuit principiũ Almohadum,& librum
etiam ſectę nefarię Mahometi,qui dicitur Alchoranus. Extra atrium erant etiam alię
acies peditum, quorum quidam tam de interioribus, quam de exterioribus ſibi ad-
inuicem colligatis,vt quaſi de fugę præſidio deſperarent,cõſtanter belli inſtantiã ſuſti-
nebant. Erat autẽ exterius ante atrium acies Almohadum militaris equis, & armis,
& infinita multitudine terribilis in aſpectu: a dextris autẽ ipſorum,& a ſiniſtris erant
Arabes velocitate,& lancearum agilitate nocui inexpertis, qui & fugiendo impetunt,
& fugati acrius inſoleſcunt. In planitie vero vbi volubilitati non obeſt anguſtia, no-
ciuiores reperiuntur, hi ſimiles Parthis ſagittarum inſiſtunt negocijs, & in clauarum
ponderibus vaſa ferũt vertiginis, & hi,& illi extraordinarijs vagationibus intẽti acie
rum ordinem non obſeruant, vt aduerſarios incurſionibus turbent, & ſuis ordina-

tim venientibus ruptis agminibus ex aduerſo graſſandi tribuant facultatem. Sed & iſtorum, & aliorum innumerabilem multitudinem nullum credo de noſtris potuiſſe veraciter extimare, niſi quod poſtea ab Agarenis audiuimus, quod erant octoginta millia militum, peditum vero turbæ non poterant numerari. Ad hæc dicebantur
Azdora. Marrochi adeſſe quidam Agareni de partibus Azdorę prope Marrochos mirius accepti in oculos Regis ſui, hi equis relictis, Regi ſuo, vt eius gratiam compararent, pedites aſtiterunt, & ex his omnibus nullus creditur euaſiſſe, aſtabat etiam Regi corū quædam acies ſtupenda multitudine obſtipata, & militaribus inſignibus mirabiliter adornata.

De victoria Chriſtianorum, & ſtrage Sarracenorum.
Caput. X.

AGARENI autem fere immobiles in loco manentes cœperunt repellere primos noſtrum, qui aſcendebant per loca ſatis congreſſui importuna, & in his repulſis aliqui ex noſtris congreſſoribus difficultatibus fatigati aliquantulum ſubſtiterunt. Tunc etiam aliqui ex medijs aciebus Caſtellæ, & Aragoniæ in vnum agmen ad primas acies conuenerunt, & fuit ibi commotio magna, & res dubio periculoſa, ita vt etiam aliqui, non tamen de magnis, viderentur fugæ præſidio inhiare, ſed primi, & medij ex Aragonia, & Caſtella coniunctim congreſſui inſiſtebant, collaterales etiam acies cum Agarenorum aciebus acriter dimicabant adeo, quod quidam eorum terga vertentes fugere videbantur. Quod attendens Aldephonſus nobilis, videnſq; quoſdam plebeia vilitate quid deceat non curare, dixit omnibus audientibus Pontifici Toletano: Archiepiſcope ego, & vos hic moriamur. Qui reſpondit ei: Nequaquam, immo hic præualebitis inimicis. Rex autem inuictus animo feſtinemus, inquit, primis ſuccurrere in periculo conſtitutis. Tunc Gonſaluus Roderici, & fratres eius proceſſerunt ad primos. Fernandus vero Garſiæ vir ſtrenuus, & in militia induſtrius retardauit ipſum Regē conſulens, vt obſeruato moderamine procederent ad ſuccurſum. Tunc Rex inquit iterum: Hic Archiepiſcope moriamur, talis enim in tali articulo mors non dedecet. Et ille: Si Deo placet corona victorię non mors inſiſtat. Sin autem aliter Deo placuerit, vobis commori omnes communiter ſumus parati. In his autē omnibus teſtificor coram Deo nobilis Rex non mutauit vultum, nec geſtum ſolitum, nec loquelam, immo viriliter, & conſtanter, vt leo impertérritus, aut mori, aut uincere firmus erat, nec diutius valens tolerare primorum periculum feſtinato greſſu vſq; ad atrium Agareni dante Domino hilariter vexillorum inſignia peruenerunt. Crux vero Domini, quæ coram Toletano Pontifice conſueuerat baiulari, præferente eā Dominico Paſchaſij canonico Toletano per Agarenorum acies miraculoſe tranſiuit, & ibidem illęſo baiulo ſine ſuis vſq; ad finem belli, ſicut Domino placuit, perdurauit. Erat autē in vexillis Regum imago beatę Marię virginis, quæ Toletanę prouincię, & totius Hiſpanię ſemper tutrix extitit, & patrona. In cuius aduentu acies illa mirabilis, & turba innumerabilis, quæ hactenus ſatis immobilis permanebat, & rebellis noſtris obſtiterat, cæſa gladijs, fugata lanceis, victa ictibus terga dedit. Tunc etiam ad inſtantiā germani ſui, qui Zeit Auozecrith vocabatur, Rex Agarenus iumēto varij coloris inſidēs fugę pręſidio ſe cōmiſit, & cum quatuor mili-
Bearia. tibus periculi ſocijs Beatiam vſq; venit, & Beatienſibus quid facerent ſciſcitantibus, dicitur reſpondiſſe: Nec mihi, nec vobis poſſum conſulere, Dominus ſit vobiſcum.

Ibiq; mutato iumento, Giennũ ea nocte peruenit. Interea Aragonenſibus ex ſua, Caſtellanis ex ſua, Nauarr.s ex ſua parte inſtantibus cæſa ſunt multa millia Agarenorum. Quo viſo, & audito Toletanus Pontifex hęc verba dixit nobili Regi. Eſtote memor gratię Dei, quę omnes defectus in vobis ſuppleuit, & opprobrium aliquandiu toleratum hodie releuauit. Eſtote etiam memor veſtrorum militum, quorum auxilio ad tantam gloriam perueniſtis, his & alijs in hunc modum dictis, ipſe Toletanus, & alij Pontifices, qui ſimul aderant, cum lachrymis deuotionis in laudis canticum eleuatis vocibus proruperunt dicentes. Te Deum laudamus, te dominum confitemur. Erat etiam ibi Tellius Palentinus Epiſcopus, Rodericus Segontinenſis, Menendus Oxomenſis, Dominicus Placentinus, Petrus Abulenſis. Multi etiam alij clerici Domino cantica decantantes. Campus autem ſic ſtrage Agarenorum plenus erat, vt etiam in robuſtiſſimis equis vix ſuper eorum cadauera abſq; periculo tranſiremus. Erant autem Agareni, qui ſupra prædictum atrium inuenti ſunt, ſtatura proceri pinguedine dilatati, & quod mirabile eſt dictu, licet iacerent in omnibus partibus corporis detruncati, & iam a pauperibus ſpoliati, in toto campo nec ſignum ſanguinis poterat inueniri. Quibus peractis noſtri gratiæ Dei terminum nolentes imponere, per omnes partes vſq; ad noctem eos infatigabiliter ſunt ſecuti, & ſecundum extimationem creduntur circiter bis centum millia interfecta. De noſtris autem vix defuere viginti quinque.

De magnalibus bellatorum. Caput. XI.

QVAE autem ſpecialiter facta ſunt a magnatibus, neminẽ credo ſufficienter poſſe dicere, cum nemo potuerit omnia particulariter intueri. Scilicet qualiter Aragonenſium audax ſtrenuitas operam dedit ſtragi, qualiter agilitate facili præuenerit fugientes. Quam viriliter Eximinus Cornelij cum turba ſuorum aduenerit agentibus primos ictus. Qualiter Garſias Romerij, & Aznarius Pardi cum alijs magnatibus Aragonię, & Cathaloniæ belli dubia magnifice peregerunt. Qualiter Nauarrorum bellicoſa agilitas belli inſtantiæ ſe obiecit, & perſecuta ſit fugientes. Qualiter & Vltramontani, qui remanſerant in occurſum, magnanimi Agarenorum in curſibus reſtiterunt. Qualiter Caſtellanorum magnifica nobilitas, & nobilis magnanimitas largis copijs ſuppleuit omnia, manu ſtrenua compreſſit pericula, victricigladio præuenit velocia, fœlici victoria cõplanauit aſpera, & crucis improperia in gloriam commutauit, & hoſtis blaſphemias laudum canticis dulcorauit. Sed ſi ſingulorum magnalia vellem proſequi, citius in ſcribendo manus deficeret, quam dicendi materia mihi deeſſet. Sic enim omnes pręuentrix armauerat gratia, vt nullus de ijs, qui eſſe aliquid videbãtur, aliud appeteret, niſi aut pati martyrium, aut obtinere. His itaq; omnibus peractis fœliciter, iam circa ſolis occaſum in Agarenorum tentorijs ſedimus fatigati, ſatis tñ pro victorię lætitia recreati neq; ex nobis ad caſtra qui redierunt, niſi famuli ad ſarcinas deportandas. Tanta autem fuit in campo Arabum multitudo, quod medietatem ſpacij vix potuimus occupare. In campo autem, qui voluerũt rapere, plurima inuenerunt, aurum ſcilicet, argentum, veſtes precioſas, ſuppellectilia ſerica, & multa alia precioſiſſima ornamenta, necnon & pecunias multas, & vaſa precioſa, quæ omnia pro maiori parte pedites, & aliqui milites de Aragonia habuere. Maiores enim, & quos fidei zelus, & Regis reuerentia, & amor ſtrenui-

tatis nobilitauerat, hæc omnia contemnẽtes vſq; ad noctem perſecutioni viriliter in‑tenderunt. Præſertim cum præcedenti die Pontifex Toletanus ſub interminatio‑ne anathematis inhibuiſſet, ne quis prædę campi inſiſteret, ſi diuina prouidentia victo‑riam concedere dignaretur. Camelorum autem, & cęterorum animalium, necnon & victualium, quæ inibi ſunt inuenta, vix poſſet quantunlibet ſubtilis diſcretio ęſti‑mare. In eodem itaq; loco illo die, & ſequenti moram fecimus fatigati. Homines, & vehicula, & res, & ſarcinas, quæ fuerant ob belli inſtantiam propoſita, vel negle‑cta, famulorum ſtudio ſunt aduecta. Et quod vix videtur credibile, licet verum, in illis duobus diebus ad vſus omnes nulla alia ligna combuſimus, niſi haſtas lãcearum, & ſagittarum, quas ſecum duxerant Agareni. Vix tamen in illo biduo potuimus conſumere medietatem, quamuis ex induſtria non ad neceſſitatem ignem appone‑rent, ſed ad eorum multitudinem conſumendam.

De captione Beatię, & Vbetæ, & aliorum caſtrorum, & reditu exercitus.
Caput. XII.

Bilche. Feral. Balnea. Toloſa. Beatia. Vbeta.

EXINDE procedentes quidam ex noſtris caſtrum de Bilche for‑tiſſimum obſederunt. Nos vero die tertia poſt bellum quarta ſci‑licet feria venientes cepimus caſtrum Bilche, necnon & alia tria ſci‑licet, Ferral, & Balnea, & Toloſam, quæ vſq; hodie per Dei gra‑tiam a fidelibus incoluntur, ibiq; moram per vnum diem fecimus, & procedẽtes ex noſtris ad ciuitatem Beatiam vacuam inuenerunt, fugientibus Agarenis, & ſuorum periculo iam comperto ſe in Vbetam receperũt, præ‑ter quoſdam inexpeditos, qui in eorum oratorio, quod Mezquita dicitur, incendio pe‑rierunt. Hoc audito Reges, & Principes communi conſilio decreuerunt Vbetam obſidere. Hoc factum fuit feria ſexta poſt bellum. Igitur ſecunda feria octauo ſcili‑cet die poſt bellum aggreſſi ſunt ciuitatem inuocato nomine Chriſtiano, & ſicut Do‑mino placuit ex ea parte vbi inſtabant Aragonenſes, quidam armiger Lupi Ferrencij de Luna murum aſcendit, & in eius aſcenſu corda reſiſtentium languerunt, & ſe Re‑gis gratiæ ſpoponderunt. Super hoc itaq; habito frequenti tractatu primo obtule‑runt Sarraceni mille millia aureorum, vt ciuitas eis integra remaneret, quod & aliqui acceptarunt. Dolentibus admodum Regibus, diſſimulantibus tamen propter in‑ſtantiam magnatorum, demum Toletano, Narbonenſi, & cęteris Pontificibus auctoritate Pontificali pacta huiuſmodi prohibentibus, factum eſt, vt ciuitas fundi‑tus euerteretur, Sarracenis ad vitam ſeruatis, captiuitati nihilominus mancipatis, & iam Dei gratia propter luxum hominum tepeſcente Chriſtiani cupiditate illecti inten‑debant iniurijs, & rapinis. Vnde & Dominus impoſuit frenum oris eorum, & per‑cuſſit eos infirmitatibus, & iumenta, & vix erat in tabernaculis, qui commilitoni poſ‑ſet ſocio, vel domino miniſtrare. Et neceſſitate compulſi rediuimus Calatrauã, ibiq;

Auſtria. Teotonia

inuenimus Ducem Auſtrię de partibus Theothonię, qui ſatis in magno venerat ap‑paratu. Indeq; cum Rege Aragonum, cui erat conſanguinitate coniunctus, in Ara‑goniam eſt reuerſus. Nos vero cum nobili Rege Aldephonſo ad vrbem perueni‑mus Toletanam, ibiq; cum Pontificibus, & clero, & vniuerſo populo in eccleſia bea‑tæ Marię virginis proceſſionaliter eſt receptus, multis Deum laudantibus, & in mu‑ſicis inſtrumentis acclamantibus, quod eis Regem ſuum reddiderat ſanum, & incolu‑mem, & corona victoriæ coronatum. Inde diuiſo exercitu, vnuſquiſq; ad propria

eſt reuerſus. Hic finis belli, quod fuit æra milleſima ducenteſima quinquageſima fe- æra M.ccl
ria ſecunda decimo ſexto kalendas Auguſti.

De captione Alcaratij, & Alcantarę, & aliorum caſtrorum, & fœdere cum Rege Legionenſi. Caput. XIII.

POST hęc autem, licet Chriſtianorum populi eſſent laboribus, &
infirmitatibus fatigati, Rex tamen nobilis a magnalibus non pote-
rat abſtinere. Et congregrato exercitu eodem anno menſe Februa
rio Caſtrum Dominarum impugnatum machinis occupauit, & re C. dñarũ.
ſtituit, quorum fuerat, fratribus Calatrauæ. Et inde procedens ce-
pit caſtrum, quod Eznauexore dicitur, & militiæ ſancti Iacobi de-
dit illud. Et inde perueniens ad caſtrum famoſum, quod Alcaratium dicitur, obſi- Eznauexore.
dione diutina impugnauit, & in die aſcenſionis Domini eiuſdem anni cepit illud Do- Alcaratiũ
mino faciente, & a Roderico Toletano Pontifice, & clero, qui aderat, proceſſionali-
ter eſt receptus in eccleſia ſancti Ignacij, quæ Mezquita fuerat, diuinis ſolenniter ce-
lebratis, cepit etiam aliud caſtrum, quod Riuus Oppæ dicitur, expulſis Arabibus Oppæ riuus.
ab eodem. Et ſic reuerſus in terram ſuam, in villa eccleſiæ Toletanę, quę ſanctus Tor
quatus dicitur, feſtum Pentecoſtes præſente vxore ſua Regina Alienor, & filio ſuo S. Torcatus.
Enrico, & filia ſua Berengaria Legionenſi Regina, & nepotibus ſuis Fernando, & Al
phonſo cum gratiarum actionibus, & gloria celebrauit. Accidit autem eo anno, vt
Dei iudicium Hiſpaniam viſitaret, nam ſic in omnibus regni finibus victualia defece
runt, vt homines panem petentes cum non eſſet, qui porrigeret, in plateis, & compi-
tis famis exitio morerentur. Licet ipſe Rex nobilis largiſſime eleemoſinas erogaret, &
Pontifices, & magnates milites, & populares ſupra poſſe ſtuderent, quæ habere po-
terant, pauperibus impartiri. Nec tantum ſterilitas in fructu terræ, ſed etiam in volu
cribus, gregibus, & armẽtis, q̃ conceptu, & fœtu eo anno ſterilitate ſimili caruerunt,
& equitaturæ, & equi multi defectu palearũ, & ordei perierunt. Et licet tanta peſtis pa
triam infeſtaret, Rex nobilis ab aſcenſionibus corde conceptis non potuit retineri, &
cum Aldefonſo Rege Legionenſi olim genero fœdus initum innouauit, & reſtituit
ei Rex Caſtellæ Carpium, & Montem regalem, vt diruta de cætero non ſtarent. Et
dato ei in auxilium Didaco Lupi de Pharo magnate nobili, & potente, Reges pari- Carpium Mons regalis.
ter condixerunt, vt vterq; per confinia regni ſui exercitum duceret contra Mauros.
& Rex Legionenſis in eo introitu cepit Alcantaram munitionem nobilem, quam de-
dit poſtea fratribus Calatrauæ. Alcãtara.

De obſidione Beatiæ, & tregua cum Arabibus, & populatione Miraculi, & peſte famis. Caput. XIIII.

ALDEPHONSVS autem nobilis Rex Caſtellæ, æra. M. æra.M.
CC. quinquageſima prima octauo kalendas Decembris congrega ccli.
to exercitu vrbem ingreſſus eſt Toletanam, & per Conſocram, & Conſocra
Calatrauam trãſiens circa Beatiam fixit caſtra, & ſic inualuit fames Calatraua Beatia.
ibi, vt exercitus carnes humano generi inſuetas edere cogerentur.
ibiq; aduenit prædictus Didacus Lupi cum magno militum comi-
tatu. Rex enim Legionenſis poſt captam Alcantaram reuerſus fuit in terram ſuam.
Cumq; diu Beatiæ obſidio traheretur, nec a patria victualia portarẽtur, omnibus

ſere fame deficiētibus,ſuorū conſilio Rex nobilis treguà cū Arabibus reformàta rediјt
Calatrauā,& cū fratres,& ſeculares,qui inibi morabanť fame,& inedia laborarēt, ma
gnates,& milites, & cęteri populorū, prout vnuſquiſq; potuit ſubuenerūt, ſicut tāta
aduerſitas tolerabat. Rodericus etiam Toletanus Pontifex attendens verbū Ioannis
Apoſtoli,qui viderit fratrē ſuū neceſſitatem habentem, & clauſerit viſcera miſericor
dię ſuę,quomodo Dei charitas eſt in illo. Et itē dicit ſcriptura. Paſce fame morićtem,
quē niſi paueris,occidiſti:totum argētum,quod apud ſe potuit inuenire,fratribus ero
gauit. Et ne caſtra frontariæ remanerent habitatoribus deſtituta,elegit ipſe cum in-
digentibus indigere,& cum fratribus in terræ ſolaciū,& ſubſidium eo tēpore remane
re. Rege itaq; cum exercitu ad patriā redeunte,prædictus Pontifex omnibus ſæcula
ribus remanentibus Calatrauæ a feſto Epiphaniæ vſque ad octauas ſancti Ioannis
omni die edulium miniſtrauit. Sed in quadrageſima ad tantæ neceſſitatis anguſtias
peruēerunt,quod ipſe Pontifex cum fratrum capitulo potius carnes comedere, quam
terram deſerere decreuerunt, niſi Dominus aliter prouideret, ſed Dei abundantia pie
tatis miſericorditer ſic prouidit, vt prædicto Pōtifici alimonia non deeſſet, & fratrū
indigentiam ſupportaret vſq; in diem, qua terra Domini diuitibus, & pauperibus
fructum dedit. Eo tempore idem Pontifex in via publica, per quam Toletū Ara-
Miracu͞ū. bes grauius infeſtabant, caſtrum, quod Miraculum dicitur, populauit, vbi cum ali-
quandiu cōſediſſet pluuijs & inundationibꝰ impeditus,caſtri fabrica non creſcebat, ta
men in eo quod fieri potuit, relictis militibus, & alijs bellatoribus, qui nouæ popula
tionis ambitum cuſtodirent, imminente ſolennitate Ramis palmarum venit ad ec-
cleſiam Toletanam. Vbi proceſſione ſolenniter celebrata, cum clamor inſurgeret
egenorum, idem Pontifex verbum expoſuit charitatis, & ſic Omnipotens corda au-
dientium inflammauit,vt ipſo incipiente cæteri, qui verbum Domini audiebant,vſq;
ad tempus fructuum cęteros pauperes receperint, & ſic charitatis gratiarum nume-
rum augmentauit, vt in tota vrbe vix remanſerit, qui exhibitorem proprium non ha
beret, & eadē die, qua fuit hęc diſtributio charitatis, ſeptingenti milites, & mille qua-
dringenti pedites Arabum caſtro Miraculi aduenerunt, & eos, qui intus aderant,
vnius diei cōcertatione fortiter impugnarunt,adeo quod aliquis de intriſecis ſine mor
te, aut effuſione ſanguinis vix remanſit. Agareni autem incluſorum conſtantiam
formidātes, multis ex ſuis ſagittis,gladio, & lapidibus interfectis, greſſu retrogrado
receſſerunt, & tanta fuit cæſio obſeſſorum, quod nullus ex eis in caſtro potuit rema-
nere. Sed poſt acceſſum Arabum Roderico Pontifici,cuius erant, nuncio deſtina-
to, ſucceſſores fortes, & incolumes receperunt, & ipſi Toletum vehiculis ſunt adue-
cti, vbi commoditate debita recreati vſq; ad ſanitatis gaudium ſub chirurgico reman-
ſerunt. Rodericus autem Pontifex his diſpoſitis iuit Burgis ad Regem nobilem Al-
dephonſum, qui opera eius commendans in Domino dedit ei viginti aldeas in poſ-
ſeſſionem perpetuam eccleſiæ Toletanæ.

De morte Regis nobilis Aldephonſi. Caput. XV.

CONSVMATIS autem quinquaginta tribus annis in regno,
Rex nobilis Aldephonſus generum ſuum Regem Portugalliæ ad col
loquium conuocauit. Cumq; eſſet in procinctu itineris eundi Pla-
Placētia. centiam vltimam ſui dominij ciuitatem in aldea quadam Areuali, quæ
Guterrius dicitur Guterrius Munionis, cœpit grauiter infirmari, vbi demum ſe-

bræ correptus vitam finiuit, & ſecum gloriam Caſtellę ſepeliuit, facta prius confeſſio ne Roderico Pontifici, & ſumpto ſummi Viatici ſacramento, aſſiſtentibus Epiſcopis Tellio Palentino, & Dominico Placentinenſi. Sequenti die in præſentia Alienor vxoris ſuæ chariſſimæ, & Reginæ Berengarię filiæ ſuę dulciſſimę cum Enrico filio, & Alienor filia, & nepotibus ſuis Fernando, & Alphonſo in ætate conſiſtētibus pue rili. æra milleſima ducenteſima quinquageſima ſecunda in die Fidis virginis ſecunda (æra M.cc. feria decimo Kalendas Octobris, non plenus dierum, ſed virtutibus, & honore bea- lij. x. M. tum ſpiritum ſuo, qui dederat, reſtituit creatori. cc.xiiij.) Et factus eſt luctus omnium, & deſolatio magnatum, necnon & omnium populorum, & corpore eius in decenti ſar cophago collocato, ea die peruenimus Vallemoletum. Deinde ex omnibus regni par ribus Pontifices, & Abbates, religioſi, & ſęculares, milites, & magnates, humiles, & maiores ad exequias tanti funeris conuenerunt. Sic enim corda hominum vulnera uit relatio mortis eius, quaſi quilibet improuiſę ſagittę iaculo feriretur. Sic enim ſtre nuitas, largitas, curialitas, ſapientia, & modeſtia eum ſibi ab infantia vendicarant, vt poſt mortem eius ſepulta credantur omnia cum ſepulto. Omnes enim non tantum in ſuis, ſed in alijs Hiſpaniæ finibus effrenatis ſtudijs, & laxatis habenis licentiæ, quo libuit abierunt, & nihil ſibi retinuerunt, cum theſauros verecundiæ amiſerunt. Sepul tus eſt autem in regali monaſterio prope Burgis a Roderico Toletano, Tellio Palen- tino, Roderico Segontinenſi, Menendo Oxomenſi, Girardo Segobienſi Epiſcopis, & alijs religioſis officioſa obſequia funeris filia eius Regina Berengaria impendente: quę tanto dolore eius exequias conſumauit, qd' fere dilaceratione, & lachrymis ſe extinxit, & ſicut in vita regnū virtutibus adimpleuit, ſic in morte totam Hiſpaniā, immo mun- dum lachrymis madefecit. Sepultus eſt autem in prędicto monaſterio a Pontifici- bus ſupradictis, vbi laudum eius præconia, nec inuidia, nec obliuio poterit abolere.

LIBER NONVS RERVM
IN HISPANIA GESTARVM CHRONICON.

Caput Primum.

EO igitur ſepulto iam continuo filius eius Enricus par- uulus, & hæres, a Pontificibus, & magnatibus, vniuer- ſo clero, Te Deum laudamus, cātate ad regni faſtigium eleuatur. Vndecim annorum erat cum regnare cœ- piſſet, & duobus annis, & decem menſibus regnauit.

Verum poſt mortem Regis nobilis viginti quinque diebus tranſactis Alienor vxor eius fuit rebus huma- nis exempta. Hęc erat Enrici Regis Angliæ filia, pu dica, nobilis, & diſcreta, & ſepulta eſt in prædicto mo- naſterio iuxta virum, & cuſtodia pueri Regis, & regni gubernatio remanſit penes Berengariam Reginam ſororem eius. Cuius diligentia ſic apparuit toto tempore ſui regiminis, vt pauperes, diuites, eccleſiaſtici, ſęculares ſi- cut tempore Regis nobilis fuerāt, in ſuis ſtatibus ſeruarentur, licet Baronum varietas zelo inuidiæ circum acta diſcidia procuraret. Cum autem eſſent tres Comites, Fer-

nandus, Aluarus, Gundiſaluus filij Comitis Nunij ſupradicti cœperunt ad custo-
diam Regis pueri inhiare, vt concepta odia poſſent in his, quos oderant, vindicare, ſicut
pater eorum fecerat tempore pueritiæ patris eius, aliqui etiam, quibus Regina Beren-
garia ſe credebat, eorum ſtudijs conſenſerunt, mediante quodam milite Palentino, qui
Garſias Laurentij dicebatur, & de mandato Reginæ erat cuſtodiæ Regis pueri depu-
Tabulata tus. Hic promiſſa ſibi a Comite Aluaro in hæreditatem villa, quæ dicitur Tabu-
lata, Regi ſuaſit, vt ad Comitis Aluari cuſtodiã ſe transferret. Quod cũ ſolers Re-
gina Berengaria percepiſſet animo gratanti conceſſit, ſed timens inſolentias, quæ ve-
nerunt, fecit iurare Comitem Aluarum & magnates, vt ſine ipſius Reginæ conſilio,
nec aliquibus terram auferrent, nec aliquibus terram darent, nec vicinis Regibus guer-
ram mouerent, nec multam, quę Hiſpaniæ pecta dicitur, imponerent in aliqua regni
parte, & iuramento, & hominio in manu Roderici Toletani Pontificis firmauerũt,
& ſi contrarium facerent, proditionis infamia tenerentur. Sed quia Regina pro-
pter importunitates militum, & maiorum tędio erat affecta, timebat ne regnum in
ſui cuſtodia turbaretur, & ideo Comiti Aluaro dedit puerum conditionibus ſupra-
dictis. Qui cum Gundiſaluo Roderici, & fratribus ſuis tunc ſibi fauentibus incon-
tinenti Burgis egrediens cœpit exterminia procurare, magnos humiliare, & vulgi di-
uites exhaurire, religiones, & eccleſias ancillare, & decimarum tertias, quę ad eccleſia-
rum fabricas pertinebant, cœpit ſimiliter infiſcare. Sed excommunicatus a Roderi-
co Toletano Decano, qui vices Archiepiſcopi tunc gerebat, coactus fuit reſtituere, &
iurare ne de cętero attentaret, & eccleſiarum homines, qui priuilegiorum regalium
immunitate gaudebant, cœpit Angarijs, & exactionibus ſubiugare.

De conturbernio Regis Enrici, & Dominæ Mafaldæ, Caput. II.

VERVM cum apud Vallemoleti curiam celebraſſent magnates
alij, Lupus Didaci de Pharo, Gonſalus Roderici, & fratres eius Ro-
dericus Roderici, & Aluarus Didaci de Camberis, Alphonſus Tel-
li de Meneſis, & alij nobiles regni exterminio condolentes curauerunt
tantis cladibus obuiare, & Reginę Berengarię prudentiã adeuntes hu-
militer ſupplicarunt, vt regni miſerijs condoleret. Comes autem Al-
uarus cœpit Reginam nobilem infeſtare, adeo vt ea, quæ ſibi pater ſuus dederat, occu-
paret, & ei etiam ore temerario demandauit, ne in regni finibus remaneret. Tunc Re-
gina nobilis cum ſorore ſua Alienor, quæ fuit poſtea Regina Aragonũ, & erat tunc
Apellum temporis domicella, in caſtrum Gunſalui Roderici, quod Apellũ dicitur, ſe recepit,
ibiq; deguit vſq; ad mortem fratris. Sed prędicti magnates tanquã naturali dominę
fideliter adhęrentes Regi paruo fidelitatis debitum in omnibus ſeruauerunt. Cæte-
rum prædictę Reginæ ſolers induſtria omnia ſic prouide ordinauit, vt magnates ſi-
bi fauentes, & Comitis Aluari inſolentias refrenaret, & iura ſua Regi paruo conſer-
uaret. Verum cum Rex Tenellus intentionem Comitis ſagaci indole iam ſentiret,
libenter volebat ad ſororis cuſtodiã ſe transferre. Sed Comes Aluarus per ſuos cõpli-
ces ita cauit, quod Rex puer, quod volebat, non potuit effectũ mãcipare. Nã Comes
callide cogitauit vxorem ex Portugallia ſibi dare, qua mediante poſſet puerum in
ſuo beneplacito retinere. Sed in contrarium res euenit. Nam cum Mafaldam fi-
liam Regis Portugallię adduxiſſet, & puer non eſſet in ætate nubili, remãſit domina

coniugali

coniugali commertio defraudata, & quia ſe conſanguinitatis linea attingebant, de mandato Innocentij Papæ fuit contubernium ſeparatum, & poſt, vt fertur, inter ſe, & dominam voluit Comes Aluarus connubiū procurare. Sed ipſa, cum eſſet pudica, verbum reſpuit indignanter.

De morte nuncij, & captione Montis alacris, & obſidione Villæ albæ. Caput. III.

POST curiam Vallis oleti Comes Aluarus cum ſuis complicibus, & cum Rege extrema Dorij peragrauit maiorum animos ſibi concilians, vt eorum fauore poſſet alijs imperare, & habentium diuitias exhaurire, & inde ſe tranſtulit vltra Serram. Et cum veniſſet Maquedam, quæ eſt oppidum in diœceſi Toletana, Regina nobilis miſit nunciū de fratris ſtatu clanculo percunctari. Erat enim ſolicita, eo quod a Comite Aluaro negligentius ſeruabatur, & cum Comes Aluarus de nuncio comperiſſet, fecit ſcribi literas impoſturæ, & falſo ſigillo Reginæ nobilis intercludi, in quibus continebatur, quod Regina nobilis ſcribebat aliquibus de conſilio magnatum de campis, vt cum toxico ſibi miſſo fratri ſuo exitiale poculum propinarent, vt ſic puerum ad ſororis odium grauius prouocarent, & hominem continuo ſuſpenderunt. Sed cum labia malignorum ſibi velut ebria mentiantur, qui Suſannam a falſo teſtimonio liberauit, Reginam nobilem, & innocentem ab impoſturæ mendacio liberam declarauit, &, vt in ſuis mendacijs caperentur iniqui, communis, & fidelis aſſertio omnium ſine dubio affirmabat Reginæ nobilis veritatem, deteſtans maledictis, & conuitijs, quod iniquitas adinuenit. Et licet effronte ſuperbia Comes Aluarus niteretur, tanta tamen efferbuit ſubſanatio populi contra eum, vt cogeretur recedere a partibus diœceſis Toletanæ, & Optam veniens ibi aliquandiu fecit moram. Aduenit autem miles nobilis Rodericus Gundiſalui de Valle viridi, qui beneplacitum Regis pueri iam habebat, vt ad ſororem ſuam inſcio Comite Aluaro ſe transferret. Sed cum Fernandus Munionis Comitis Aluari fautor, & nepos aduentum prædicti nobilis comperiſſet, ei ex improuiſo aſſumptis militibus ſuperuenit, & captum duxit ad Alarconem. Tunc Comes Aluarus, vt in regno excidia excitaret fautoribus Reginæ nobilis mouit guerram, & aſſumptis, quos habere potuit, cum Rege ad Vallem oletū in ſequenti Quadrageſima peruenerunt, & Paſchate reſurrectionis Dominicæ celebrato, cum militibus Caſtellanis, & de extremis Dorij Vallem triticariam vaſtauerunt, & domos magnatum, qui Reginæ fauebant, hoſtiliter diſſiparunt. Deinde in caſtro, quod Mons alacer dicitur, Suerium Tellij obſederunt. Sed cum Gonſalus Roderici, & fratres eius, & Alphonſus Tellij pluribus militibus præminerent, Regis præſentiam reuerentes noluerunt obſeſſo fieri in ſuccurſum. Sed ipſe Suerius Tellij Regi petenti protinus caſtrum dedit.

Maqueda. Opta. Alarcon. Extrema Dorij. Vallis triticaria. Mons alacer.

Ex inde Comes cum Rege procedens in campis plurima deuaſtauit, & apud Carrionem per dies aliquos fecit moram. Deinde ad Villam albam de Alcor contra Alphonſum Tellij properauit, & quidam milites ex agmine præcurrentes extra munitionem Alphonſum Tellij repererunt, & captis equis, & armis ipſum etiam vulnerarunt, & vulneratus in municipio ſe recepit, vbi per aliquot dies obſeſſus viriliter ſe defendit.

Carrion. Alcor. Villaalba

De morte Regis Enrici. Caput. IIII.

Pallentia. Cinisariū AB obſidione vero Comes recedens Pallentiam feſtinauit. Regi-
na autem, & ſui nobiles in Aptello, & Caſtro Ciniſario moraban-
tur, & neſciebant quid agerent, eo quod in exercitum Rege præſen
te non poterant inſilire, nec illatas iniurias ſuſtinere. Vnde com-
muniter decreuerunt Regi reſtituere terram ſuam, & de cælo au-
xilium expectare. Cum igitur terra, vt dictum eſt, varijs incurſioni
bus vaſtaretur, & Comes cum paruo Pallentiam aduenisſet, contigit eum in domo
Epiſcopi hoſpitari, & res eccleſiæ, vi hoſtem conſumere, & deuaſtare. Quadam
autem die cum Rex puer inſtaret ludicris cum coætaneis Domicellis minus prouide
cuſtoditus, Domicellus quidam e turre caſu tegulam proijciens Regem in capite vul
nerauit, ex quo ictu poſt dies paucos fuit mors lugubris ſubſecuta. Sed ante quam
rumorem loquacitas diuulgaſſet, Regina ſapiens miſit Lupum Didaci, & Gundi-
ſaluum Roderici magnates pro filio ſuo Fernando, qui apud Taurum cum patre
tunc temporis morabatur. Qui euntes rumorem de morte Regis pueri ſumpſe-
runt, & Regi Legionis cauſam aliam ſuadentes cum Infante Fernando ad Reginam
Verengariam redierunt. Interim autem Comes Aluarus tulit Regem a Pallentia,
Tarecum. vt in caſtrū, quod Tarecum dicitur, cęlaretur. Sed quia res non potuit occultari, ſo
ror eius Regina funeſtis rumoribus concitata Pallentiam cum magnatibus propera-
uit, vbi a venerabili Tellio Epiſcopo ciuitatis cum proceſſione ſolenniter ſunt rece-
Doniæ. pti, & inde ad caſtrum, quod Doniæ dicitur, procedentes continuo vi ceperunt.

Tunc magnates cum Comite Aluaro de concordia tractauerunt, ſed nihil voluit
Comes Aluarus acceptare, niſi Infans Fernandus Rex futurus ſuę cuſtodiæ, vt auun
culus, traderetur, cui pactioni Regina nobilis, & magnates verentes præterita nullate-
nus conſenſerunt, & procedentes ad Vallem oleti venerunt, & conſilio habito ad ex-
trema Dorij proceſſerunt. Et cum veniſſent ad villam, quæ Cauca dicitur, habita-
Cauca. tores villæ eos recipere noluerunt, ſed ad Aldeam quandam, quæ Sanctus Iuſtus di-
S. Iuſtus Socobia. citur, ſeceſſerunt, & ibidem nuncios receperunt, ne Socobiam, vel Abulam, vel ad ali
Abula. quam extremorum Dorij accederent ciuitatem. Nunciatum eſt etiam quod San-
cius Fernandi frater Regis Legionenſis contra Reginam, & filium eius magna cum
multitudine adueniret. Vnde & Regina nobilis, & filij ſui cum his, qui aderant, ad
Vallem oleti protinus redierunt.

Quod Infans Fernandus factus eſt Rex Caſtellæ.
Caput. V.

CVM autem audiſſet Regina potiores extremorum Dorij, & de
vltra Serram Socobiæ conuenire, miſit nuncios, qui eis fidelitatis
debitum ſuaderent. Cumq; viri extremorū Dorij hoc audiſſent,
uenire ad Reginam nobilem continuo conſenſerunt, & cum ad Val-
lem oleti communiter conueniſſent, ibidem tam extremorum Do-
rij potiores, qui pro omnibus venerant, quam etiam magnates, &
milites Caſtellani communi conſenſu regnum Caſtellę fidelitate debita Reginę nobi
li obtulerunt, Ipſi enim decendentibus filijs, cum eſſet inter filias primogenita, regni
ſucceſſio debebatur, & hoc ipſum patris priuilegio probabatur, quod in armario
Burgenſis eccleſiæ ſeruabatur, & totum regnum, ante quam Rex haberet filium, bis

iuramento, & hominio hoc firmarat, ipſa autem intrā fines pudicitiæ, & modeſtiæ ſupra omnes mundi dominas ſe coarctans regnum ſibi voluit retinere.

Sed extra portam Vallis oleti cō acta multitudine extremorum Dorij, & Caſtellæ, vbi forum agitur, conuenerunt, eo quod tantam multitudinem domorum anguſtia non ferebat, & ibidem filio regnum tradens, Infans Fernandus, de quo diximus, omnibus approbantibus ad eccleſiam Sanctæ Mariæ ducitur, & ibidem ad regni ſalutem ſublimatur, anno ætatis ſuæ decimo octauo, clero, & populo decantantibus: Te Deum laudamus, te Dominum confitemur. Et ibidem omnes ei fecerunt hominium, & fidelitatem Regi debitam iurauerunt, & ſic honore regio ad regale palatium eſt reductus. Cum autem audiſſet Regina nobilis Aldephonſum Regem Legionenſem ad villam, quæ Airoium dicitur, aduenīſſe: modeſtiæ ſuæ inſiſtens pudori, per Mauritium Burgenſem, & Dominicum Abulenſem Epiſcopos humiliter ſupplicauit, vt ſe ab inquietatione filij temperaret. Sed ipſe Rex elatus ſuperbia, quam cordi eius Comes Aluarus inſtillarat, ſupplicationi, & precibus contradixit, eo quod imperio inhiabat, immo tranſiuit Piſoricam, & venit Lacunam, vbi cum diebus aliquot permanſiſſet, direxit faciē contra Burgis, & cū loca plurima, & domos militum deuaſtaſſet, & alias incendio concremaſſet, ad villam, quæ Arcus dicitur, ſuperuenit: ſperans ciuitatem Burgenſem ſe capturum. Sed cum audiſſet in eadem vrbe Lupum Didaci, & multos milites congregatos, fruſtratus ſpe vacua, & inani contra conſiliarios indignatus in terram ſuam propere remeauit.

Aioroidi

Piſoricāi

Lacuna.

Arcus.

De tumulatione Regis Enrici. Caput. VI.

REGINA autem, in Regem filio ſublimato, dum hæc fierent Pallentiæ morabatur, & ibi venerunt ad eam ex Secobia, & Abula, & alijs oppidis extremorum Dorij milites copioſi conſiliorum ſuorum ſeruitia offerentes. Et tunc Regina duos venerabiles Pontifices Tellium Pallentinum, & Mauritium Burgenſem miſit Tarecum, vt Enrici Regis corpus reciperent cum ſuis parentibus tumulandum, præſertim cum & hoc ipſum Comes Aluarus iam mandaſſet, & præfati Pontifices recepto corpore Pallentiam redierunt. Et inde Rex nouus cum matre ſua Regina nobili ad caſtrum, quod Munio dicitur, aduenerunt, & dum Rex oppidum impugnaret, Regina nobilis fratrem ſuum Enricum Regem in Sarcophago nobiliter præparato detulit ad monaſterium prope Burgis, & ibidem iuxta fratrem ſuum Fernandum Infantem cum planctu magno exequijs celebratis regaliter ſepeliuit. Inde vero Regina veniens Munionem inuenit caſtrum a Rege Fernando, & ſuis fidelibus occuputum, militibus, qui inerant, captiuatis. Poſt hæc ad Lermam & Laram, quas Comes Aluarus detinebat, cum Burgenſi concilio procedentes inuaſas fortiter occuparunt, & rebellantes milites vi ceperunt. Inde ad vrbem Burgenſem redeuntes a Pontifice, clero, & populo honorifice, & proceſſionaliter ſunt recepti, gaudentibus omnibus quod liberati ab hoſtibus in dominæ naturalis dominio remanſerunt.

Tafecum

Munio.

Munios.

Lerma.

Lara.

De largitate Reginæ Verengariæ, & deceptione Comitis Aluari. Caput. VII.

Belli foramen. Anagarũ. Naiara.

VERVM quia perturbatione huiuſmodi obſiſtente, regales redditus ad ſtipendia defecerunt, & Regina nobilis, quidquid habuerat in largitionibus, diſpenſarat, ad argenti, & auri, & gemmarum donaria miſit manum, & quæq; ex talibus reſeruarat, in auxilium filij liberaliter erogauit, & de conſilio magnatum, qui ſecum aderant, ad partes Belli foraminis, Anagari, & Naiaræ proceſſerunt, & receptus villis, quas ſibi incolæ gratiſſime reddiderunt, Burgis iterum ſunt reuerſi, munitiones enim, quas Comes Gonſalus Nunij detinebat, non potuerunt propter ſui fortitudinem expugnare. Et dum Rex, & Regina nobilis eſſent Burgis, Comes Aluarus cum fratribus, & complicibus per Aggerem Alliorum, & Quintanam fortunij tranſierunt, & in Belli foramine hoſtiliter irruentes, nec ætati, nec ſexui pepercerunt, ſed cuncta cæde, & incendio conſumpſerunt, quod ceſſit nouo Regi, & Reginæ nobili in amaritudinem, & dolorem, & hac vaſtatione peracta Comites ad propria redierunt, & Rex nouus cum matre Regina nobili, & ſuis magnatibus a Burgis Pallentiam cœpit ire. Et dum ad villam, quæ Pallentiola dicitur, perueniſſent, Comes Fernandus in Ripella vallis Guiariæ aciebus diſpoſitis ſubſiſtebat. Comes Aluarus cum ſuis militibus Ferrariolam ſe recepit, & quarta feria quatuor temporum menſis Septembris cum Rex Fernandus, & Regina nobilis ituri Pallentiam iuxta Ferrariolam pertranſirent, collateralem aciem cum Alphonſo Tellij, & Suerio Tellij ſeparauit, ne agmen exercitus tranſeuntis a militibus Comitis læderetur. Et cum Comes Aluarus extra villam cum aliquibus militibus reſediſſet, in villam cæteris intromiſſis, vt poſſet exercitum contemplari, remanſit cum paucis in villam colligi dedignatus. Sed cum Alphonſus Tellij, & Suerius Tellij, & Aluarus Roderici, & quidam alij eum eminus agnouiſſent, contra eum equorum impetu proceſſerunt, & videns multitudinem præminere, iam exanimis, quamuis superbus recolligere ſeſe cœpit. Sed cum prædicti milites adueniſſent, Comes Aluarus de equo deſcendit, & iacens in terra clypeo ſe obtexit. Sed illi manibus eum trahentes captum cum duobus militibus concaptiuis Regi, & nobili Reginæ præſentarunt. Et qui multos offenderat, qui nulli pepercerat, qui naturali dominæ eius dominium abnegarat, diuino iudicio nunc proſtratus ſuorum militum, & fratrum intuentium auxilio deſtitutus capitur inglorius, & confuſus. Tunc Regina nobilis gaudio, & lachrymis Deum laudans diu gratiarum inſtitit actioni, quod inimicum ſuum, & regni, & filij ſibi tradidit tam facili captione.

Alliorum agger. Quintana Fortunij. — Pallẽtiola — Ferrariola

Quod Comes Aluarus, & Comes Fernandus reſtituerunt quædam caſtra nouo Regi. Capur, VIII.

Cannetũ. Alarcon. Amaia. Belli foramen. Anogarũ. Naiara. Pandicuruum. Caſtrum Xoriz. Orzcion.

VIDENTES igitur cuncti, qui aderant, quod Deus omnipotens Reginæ nobilis opera dirigebat, cum gaudio, & actionibus gratiarum Pallentiam intrauerunt, & inde ad Vallem oletiiuerunt, vbi fuit Comes Aluarus in captione, & vinculis cuſtoditus. Cumq; ibidem de compoſitione aliquandiu tractaretur, ea conditione fuit pactio acceptata, vt Comes Aluarus reſtitueret caſtra omnia, quæ tenebat, ſcilicet Cannetum, & Alarconem, Amaiam, & Tarecum Cæſareum, & Villamfrancam, Turrim Belli foraminis, Anagarum, Naiaram, & Pandicuruum, & his deditis solueretur. Caſtrum Xoriz, & Orzcionem detinebat Comes Fernandus

frater eius, & ad eorum captionem tenebatur Comes Aluarus cum centum militibus Regem ſequi, donec ea ſuæ potentiæ ſubiugaret. Comes autem Aluarus Gundiſaluo Roderici fuit commiſſus donec compleret ſuperius prænotata. Rex autem duxit exercitum verſus Caſtrum, & licet Comes Fernandus fultus copia victualiũ, & multitudine armatorum inibi rebellaret, ea conditione reſtituit Caſtrum, & Orzcionem, vt eius vaſſallus fieret, & ab eo, vt vaſſallus proprius, Caſtra teneret. His peractis Domino diſponente, quieuit perturbatio noui Regis, & ſex menſium ſpacio fuit ſedicio ſic ſedata, quæ credebatur perpetuo duratura, quod Rex Fernandus ſuſceptus ab omnibus cœpit ſibi iuriſdictionem regiam exercere.

De Comitum morte Aluari, & Fernandi. Crput. IX.

POST hæc autem, Comites videntes in Regno potentiæ ſuæ gloriam minoratam, immo potius annullatam, in Valle iuniperi territorij Pallentini cœperunt iterum rebellare, & prædas in campis Gothicis exercere. Sed Rex Fernandus cum Regina nobili matre ſua, & aliqua parte magnatum venit ad Aggerem fumorum, & Medinam de riuo ſicco, & ſic Comitum inſolentiæ pro parte maxima ceſſauerunt. Sed vidintes Comites in Valle iuniperi non poſſe reſiſtere, Regis Legionenſis dominio ſe dederunt, &, vt moueret guerram filio, ſuaſerunt. Cumq; vtrinq; exercitus conueniſſent, & quidam nobiles ex Caſtella verſus partes Salmanticæ intrauiſſent, videntes Regem Legionis ſibi cum ſuo exercitu occurrentẽ, in Aldea Medinæ del campo, quæ Caſtellio dicitur, intrauerunt. Cumq; Rex Legionenſis eos inibi obſediſſet, & Comes Aluarus çœpiſſet caligis ferreis calciari, percuſſus a Domino cœpit grauiſſime infirmari, & firmata tregua inter patrem, & filium ab inuicem diſceſſerunt. Comes autem Aluarus morbi, & treguæ dolore vexatus Taurum ſemianimis eſt delatus, vbi mortis anxietate coactus militiæ Sancti Iacobi ſeſe dedit, & ibidem vitam finiuit, & Veleſij eſt ſepultus. Et poſt modicum temporis Comes Fernandus frater eius, cui, non vt voluit, in regno Caſtellæ deſideria prouenerunt, in Africam transfretauit, & ab Amiramomenino ſuſceptis muneribus varia iactitauit, & dum ibi longa mora, vt moris eſt Arabum, traheretur, cum contigit infirmari, & fecit ad vicum prope Marrochos, qui Elbora dicitur, ſe transferi. Vicus enim a Chriſtianis duntaxat incolis colebatur, & dum percepit ex incurabili morbo interitum imminere, a Gundiſaluo fratre Hoſpitalis, qui Innocentij Papę Tertij familiaris extiterat, ſuſcepit habitum Hoſpitalis, & vniuerſę carnis viam ingreſſus cum alijs, qui ibidem obierant, ad domum Hoſpitalis, qui Pons fiterij dicitur, in diœceſi Pallentinenſi, in Sarcophago eſt delatus, & ibidem ab vxore ſua Comitiſſa Maiore, & filijs ſuis Fernando, & Aluaro, & multis alijs eſt ſepultus.

Vallis Iuniperi.
Agger fumorum.
Methyſſa Ruſq.
Salmantica.
Medina. Caſtellio.
Taurus.
Veleſium
Elbora.
Marrochi.
Fiterij pons.

De Laude Regis Fernandi, & eius vxore Beatrice. Caput. X.

ADuerſarijs itaq; ſic a Domino iudicatis, Rex Fernandus regnũ obtinuit pacifice, & quiete, Regina nobili omnia diſponente, quæ adeo filium educauit, vt regnum, & patriam iuxta morem aui ſui nobilis Aldephonſi in pace, & modeſtia gubernaret, vſq; ad regni ſui viceſimum quintum annum. Sed quia indecens erat, vt tam magnus Princeps extraordinarijs petulantijs traheretur, mater ſua, quæ ſemper voluit eum ab illicitis cuſtodire, procurauit ei vxorem nomine Beatricem, quæ

fuit filia Regis Philippi in Romanorum Imperatorem electi, & Mariæ filiæ Corſae Conſtantinopolitani Imperatoris, quæ fuit optima, pulchra, ſapiens, & pudica, miſſiq; pro ea nuncij, Mauritius Burgenſis Epiſcopus, vir laudabilis, & diſcretus: Petrus Abbas Sancti Petri de Aslantia: Rodericus Abbas de Riuo ſicco: Petrus Odoarij Prior Hoſpitalis ad Fredericum Romanorum Regem, ſub cuius cuſtodia erat tunc temporis Domicella, in Theutonia acceſſerunt: ab ipſo Rege honorabiliter ſunt recepti. Cumq; Legationis cauſam, vt iniunctum fuerat, explicaſſent, prædictus Rex, & ſui Principes reſponſionem aliquandiu ſuſpenderunt, & fere per menſes quatuor prædicti nuncij expectarunt. Tandem Rex Federicus in Imperatorem electus conſobrinam ſuam Beatricem Domicellam nobilem, pulchram, compoſitam, & prudentem Regi Fernando per dictos nuncios cum apparatu nobili deſtinauit, & cum Pariſius aduenissent, Rex Francorum Philippus nomine, qui tunc Gallijs præſidebat, eam honeſte recepit per terram ſuam honorifice dans ducem, ad regnum Caſtellæ fœlici itinere peruenerunt. Et Regina nobilis Verengaria cum comitatu nobili religioſorum, & ſecularium magnatum, & Dominarum vltra Burgum, qui Victoria

Burgis. Victoria.

dicitur, occurrit nobili Domicellæ, & Burgis ex inde venientes inuenerunt Regem Fernandum cum magnatibus, & nobilibus, & ciuitatum primoribus expectantem, qui Domicellam, & nuncios honore, quo decuit, receptauit, & tertia die ante feſtũ Sancti Andreæ in regali monaſterio prope Burgis celebrata Miſſa a venerabili Mauritio Burgenſi Epiſcopo, & armis militaribus benedictis ipſe Rex ſuſcepto gladio ab altari manu propria ſe accinxit cingulo militari, & mater ſua Regina nobilis enſis cingulum deaccinxit, tertia die in feſto ſcilicet Sancti Andreæ Beatricem dulciſſimam Domicellam duxit ſolemniter, & legitime in vxorem, Miſſam venerabili Mauritio in cathedrali eccleſia celebrante, & benedictionem nubentibus largiente. Et fuit ibi curia nobiliſſima celebrata aſſiſtentibus totius regni magnatibus, dominabus, & fere omnibus regni militibus, & primioribus ciuitatum.

De rebellione quorundam magnatum, & morte Comitis Gundiſalui. Caput. XI.

POST modicum vero temporis propter iniurias, quas Rodericus Didaci de Camberis in terra ſibi credita exercebat, licet eſſet Cruce ſignatus in ſubſidium Terræ ſanctæ, Rex Fernandus citauit eum,

Vallis Oleti.

vt ad curiam veniens ſatisfaceret de obiectis. Cumq; ille ad Vallem oleti curiam aduenisset, cum naturaliter iræ inconſtantia duceretur, a falſis amicis ſuaſus inuiſo, & inſalutato Rege receſſit. Rex autem pro huiuſmodi indignatus abſtulit ei terram. Et cum prędictus Rodericus Didaci nollet reſtituere munitiones, tandem reſtituit eo pacto, vt Rex daret ei quatuordecim millia aureorum, & cum pecuniam ſuſcepiſſet, tunc demum reddidit caſtra Regi.

Molina.

Anno poſtea iterum reuoluto, Gonſalus Petri Molinæ conſilio Comitis Gun-diſalui cœpit contra Regem minus prouide rebellare, & partem Reginæ Molinæ vicinam rapinis, & vaſtationibus moleſtare. Cumq; monitus nec deſiſtere, nec ſatisfacere voluiſſet, Rex Fernandus ſuper eum exercitum congregauit, ſed ſuperuenienti nobili Regina Verengaria matre ſua, cum Rex non poſſet Caſtrum Zaphare expugnare, concordiam procurauerat, & certis pactionibus Rex ſoluto exercitu a Molina receſſit. Et diebus aliquot interpoſitis Comes Gundiſaluus Nunij, qui ad

Arabes ſe tranſtulerat, cum a Rege Caſtellæ beneficia non poſſet aſſequi, vt optabat, iterum ſe reſtituit Agarenis, & dum in partibus Cordubę moraretur, in villa, quæ Beatia dicitur, infirmitate grauiſſima contigit ipſum mori, & delatus a ſuis ſepultus eſt in Cephinis, vbi habent oratorium fratres templi.

Beatia. Cephini.

De filijs Regis, & primis vaſtationibus contra Mauros. Caput. XII.

SVSCEPIT autem Rex Fernandus ex vxore ſua gratiſſima Beatrice filios hic notatos, Aldephonſum primogenitum, Federicum, Fernādum, Enricum, Philippum, qui oblatus a domina Berēgaria Regina nobili auia ſua Deo, & Roderico Toletano Pontifici per manus eiuſdem Pontificis ad titulũ eccleſię Toletanę in ſorte Domini eſt vocatus, & in cōtinenti idē Pontifex prębendam, & alia beneficia in prædicta eccleſia aſſignauit. Habuit alios filios, Sancium, qui oblatus Roderico Toletano Pontifici, a quo cum clericali tonſura Pſalmiſtę officium eſt adeptus, prębendam, & beneficiũ in Toletana eccleſia eſt conſecutus: Hemanuelem, & duas filias Alienor, quę deceſſit paruula, & Berengariam, quę in regali monaſterio degit virgo Domino conſacrata. Verum Regina nobilis Berengaria mater Regis volens eum a Chriſtianorum iniurijs alienum, militię ſuæ primitias voluit Domino dedicare, & treguam cum Arabibus noluit vlterius protelari: ſed exercitu congregato, aſſiſtētibus ſibi Roderico Toletano Pontifice, & alijs magnatibus regni ſui per Beatiam, & Vbetam vaſtationes exercēs aggreſſus eſt Caſeatam, & captis, & interfectis multis millibus Sarracenorum, quia caſtrum varijs impugnationibus erat dirutum, tunc noluit retinere. Rex autem Caſeata occupata, per ripam Bętis magni fluminis ad partes peruenit Gienni, & deſtructis quibuſdam munitionibus vrgente inſtantia hyemali ad propria eſt reuerſus. Poſt hæc autem iterum exercitum congregauit, & tradente eas ſibi Auomahomat, qui erat Arabum princeps nobilis filius Auoabdellę filij Abdelmumi cepit Beatiam, Andugarum, atq; Martos, & caſtrum iſtud nobiliſſimum dedit fratribus Calatrauę, & deſtructis alijs caſtris, & municipijs, ad ſua fœliciter eſt reuerſus. Et tertio ingreſſus terram Arabum cepit Seuiot, Xodarum, & Gartiez, & bellatoribus obfirmauit, alijſq; vaſtationibus peractis ad vrbem reuerſus eſt Toletanam. Eo tempore erat in Hiſpanijs legatus Romanæ eccleſiæ Ioannes de Abbatis villa, quæ eſt in Comitatu Pontini, Sabinenſis Epiſcopus Cardinalis, vir bonus, ſapiens, literatus, qui celebratis in ſingulis regnis concilijs, poſtquam monita ſalutis propoſuit, ad Sedem apoſtolicam eſt reuerſus, tribus annis legationis expletis. Poſt hæc iterum Rex Fernandus terram Arabum eſt ingreſſus, & cepit Eznatoraph, turrem de Albep, Sanctum Stephanum, & Chicranam, & alia vice duxit exercitum per Giennium ſancti Ioannis, quod propter ſui fortitudinem non potuit expugnari, & inde procedens cepit Pegum, & captis incolis, & occiſis, munitionem funditus deſolauit, & veniens ad oppidum, quod Alhama dicitur, captis habitatoribus, & occiſis, locum deſtructione ſimili diſſipauit. Poſt quod ad propria cum exercitu remeauit. In hac expeditione non interſuit Rodericus pontifex Toletanus, qui Guadalphaiare remanſerat febris acumine fatigatus, vbi finis periculum vix euaſit, ſed miſit cum exercitu Dominicum capellanum ſuum virum venerabilem Epiſcopum Placentinenſem, qui in exercitu loco eius pontificalia exerceret.

Beatia. Vbeta. Caſeata. Gienniũ. Beatia. Andugarum. Martos. Seuiot. Xodarũ. Gartiez. Pontinũ. Eznatoraph. Turris Albep. S. Stephanus. Gienniũ. Pegum. Alhama.

De captione Capellæ, & fundatione eccleſiæ Toleti, & Abenhuth. Caput. XIII.

Capella. ET procedens iterum contra Mauros obſedit Capellam, caſtrũ mu
nitiſſimum, in diœceſi Toletana, & diutinis impugnationibus tan-
dem cepit, & expletis quatuordecim hedomadibus expeditionis, ad
vrbem Regiam eſt reuerſus. Et tunc iecerunt primum lapidem
Rex, & Archiepiſcopus Rodericus in fundamento eccleſiæ Toleta
næ, quæ in forma Mezquitæ a tempore Arabum adhuc ſtabat, cu
ius fabrica opere mirabili de die in diem, non ſine grandi admiratione hominum, exal-
tatur. In diebus huius Regis Fernandi ſurrexit quidam nomine Abenhut in caſtro
Rechor. Murcia. Rechoc in territoiro Murcienſi, & cœpit contra Almohades rebellare, qui ciſmari-
nos Arabes adeo crudeli dominio opprimebant, quod de facili Abenhuti propoſito
conſenſerunt, & obtenta Murtia, & finitimis oppidis, & caſtellis omnes Almohades,
quos habere potuit, capite detrũcauit, & omnes Mezquitas præſentia Almohadum
iudicans inquinatas aſperſione aquæ fecit a ſuis ſacerdotibus expiari, & armorũ ſuo-
rum inſignia fecit nigra, quæ in bellis, & alibi præferebat, quaſi luctu præſignãs exci
Vandalia dium gẽtis ſuæ, & in modico tempore obtinuit Vandaliam hiſpanorum, præter Va
lentiam, & confinia, in quibus Zaen de genere regio rebellauit. Erat autẽ Auenhut
Cæſarauguſta. de genere Abohaget olim Regis Cæſarauguſtæ, & cũ fere Monarchus in ciſmarina
Vandalia haberetur, audacia, largitate, iuſtitia, veritate, prout gentis eis infidelitas,
ſeu verſutia tolerat, præminebat. Sed a quodam ſuorum, qui Abenroman dicitur,
inuitatus ad epulas, & delitias familiares, quas gentis illius colit voluptas, factione ho
Almaria. ſpitis, & vaſalli occiditur in conclaui apud præſidium Almariæ. Et tunc inualuit
Arabs quidam dictus Mahoma Alienalaginar, qui paulo ante bouis, & aratri veſti
Ariona. gia ſequebatur. Hic Arionę, & Gienni, Granatæ, Vaſtæ, & Accij, & locis alijs
Giennũ. adhuc hodie principatur, & poſt interitum Abenhuti, Vandalia ciſmarina in plures
Granata. Baſta. Regulos eſt diuiſa, & ab Almohadibus ſeparata, quod Chriſtianis vtile inuenitur.
Accium.

De morte Aldephonſi Regis Legionenſis, & ſucceſſione Regis Fernandi. Caput. XIIII.

POST hæc iterum obſedit Giennium, & machinis validis impugna-
uit, ſed videns quod ciuitas tãta fortitudine præminebat, quod non poſ
ſet humano ingenio expugnari, habito magnatum ſuorum cõſilio inde
Abd. receſſit, & cum Abdaralſertiam perueniſſet, rumor aduenit patrẽ ſuum
Sarria. æra M.cc. in villa noua de Sarria ab hoc ſęculo migrauiſſe, & in eccleſia beati Ia-
lxviij. cobi traditũ ſepulturæ, æra milleſima ducenteſima ſexageſima octaua, & quod etiam
regnum legauerat, quas ex Regina Taraſia ſuſceperat, filiabus. Propter quod ma-
ter eius Regina nobilis domina Berengaria ad eum materna ſolicitudine veniebat,
vt ad recipiendum bonum paternum quamtocius feſtinaret, quod ei de mandato pa-
tris Pontifices, magnates, & ciuitatum concilia iurarunt, ne forte in mora perturbatio
aliqua oriretur. Erant autem cum eo Rodericus Pontifex Toletanus, Lupus Di-
daci, Aluarus Petri, Gonſaluus Roderici, Garſias Fernandi, Alphonſus Tellij, Guil
lermus Gonſalui, Didacus Martini, & alij nobiles, & magnates, & plures milites ci-
Orgatiũ. uitatum, qui cum Rege inclyto venientes Reginam nobilem in pago, qui Orgatium
dicitur, inuenerunt, & inde cõmuniter vrbem Regiam intrauerunt, a qua mora pro-

poſita omnes continuo receſſerunt, & ad oppidum, quod Agger Sellarum dicitur, peruenerunt. Indeq; ad caſtrum Sancti Cypriani de Mozoth cum matre, & comitatu veniens caſtrum ei, vt domino, reddiderunt. Sequenti die eum ſimiliter in Villa Lalij receperunt, vbi ad Regem, tanquam ad dominum, ex Tauro nobiliſſimo oppido milites aduenerunt, qui Regem ſui, & oppidi naturalem dominum cognouerunt, & vt ſequenti die Taurū adiret, inſtantiſſime ſupplicarūt, nobili Regina hæc omnia procurante. Altera vero die Taurum intrauimus, vbi omnibus annuētibus Rex Fernandus facto ſibi hominio in Regem. & dominum eſt receptus. Indeq; per caſtra dominæ Reginæ aliquandiu incedentes recepimus ex alijs ciuitatibus milites, & nuncios venientes, qui videbantur de receptione Regis aliquantulum dubitare. Sorores enim domini Regis Sancia, & Dulcis, de quibus diximus, rebellionē cum complicibus præparabant. Sed tamen regni Prælati, quorum intereſt regnum, & ſacerdotium contueri, in auditu auris Regem Fernandum in Regem ilico receperunt, ſcilicet Ioannes Ouetenſis, Nunius Aſtoricenſis, Rodericus Legionenſis, Michael Lucenſis, Martinus Salamantinus, Martinus Mindonenſis, Michael Ciuitatenſis, Sancius Caurienſis. Hi omnes cum ſuis ciuitatibus patre mortuo filio ſe dederunt, nec rebellio cogitata potuit inualere. Nam quam cito venimus Maioricam, & Manſellam, Regi ſe protinus reddiderunt.

Agger ſellarum. S. Cyprianus. Mazoth. Lalij villa Taurum. Maiorica. Manſella.

De ingreſſu Legionenſi, & concordia Regis cum ſororibus.

Caput. XV.

SEQVENTI vero die intrauimus Legionem, quæ in regno illo ſedis regię pręminet dignitate, ibiq; ab Epiſcopo, & vniuerſis ciuibus ad regni Legionis faſtigium eleuatur, clero, & populo cantantibus concorditer, & iucunde, & extunc Rex Caſtellæ, & Legionis pariter eſt vocatus. Ibiq; nuncij aduenerunt ex parte Reginę Tharaſię ſuper compoſitione internuncia referentes & licet verbū grauatibus diſpliceret, tamen Regina nobilis intantum timuit regni, & pauperum vaſtationē, quod procurauit, vt Rex ſubſiſteret Legioni, & ipſa iret Valentiam de concordia cum Regina Tharaſia tractatura. Cumq; ambæ Reginę Valentiæ conueniſſent, ſic ſolertia Reginę nobilis Berengarię procurauit, vt Regis ſorores Regi reſtituerent omnia, quę tenebant, & ipſę eſſent prouiſione contentę, quam eis Rex, & Regina nobilis aſſignarent, ſi quid iuris in regno habebant, ſimpliciter reſignarent. Et pacto huiuſmodi cōfirmato, Rex aduenit, & inde omnes iuimus Beneuentū, quo etiam infantes filię Reginę Tharaſię aduenerunt, vbi Rex Fernandus, & Regina nobilis eis redditus triginta milium aureorum in locis competentibus aſſignarunt, percipiendos toto tempore vitę ſuæ, & ſic obtinuit omnes munitiones, & omnia caſtra quiete, & pacifice Rex Fernandus. Et in hoc enituit quam plurimum Reginę nobilis ſolers cura, qua non minori gratia Regi filio dedit hoc regnum, quam regnum Caſtellę, quod ad eam iure hęreditario pertinebat. Sic enim ſciuit omnia ordinare, vt licet regnorum vnio fere omnibus diſpliceret, ipſa ſtuduit taliter prouidere, vt ſine ſanguinis effuſione regnorum vnio proueniret, & vtrumq; regnum pace perpetua lætaretur. Indeq; Rex iuit Zemoram, Salamanticam, Leteſmiam, Ciuitatem Roderici, & Albam, & per cęteras regni partes, in quibus honore regio, & hominio ab omnibus eſt ſuſceptus. Tunc Rex Fernandus dedit Caſeatam iure hęreditario Roderico Archiepi-

Caſtella. Legio. Valentia. Beneuentū. Zamora. Salamantica. Leteſma. Ciuitas. Roderici. Alba. Caſeata.

ſcopo Toletano, quę tamen aliquantulum reparata a Sarracenis incolis tenebatur.

Sed Rodericus Archiepiſcopus euolutis a donatione mēſibus tribus, exercitu congregato iuit contra Caſeatam cum multitudine armatorum, & expulſis Mauris, qui ruinas oppidi reparabant, illud retinuit, & ad honorem Regis, qui illud dederat eccle

Pilos &c.

ſię Toletanæ, cuſtodiuit hactenus, & cuſtodit cum alijs caſtris, ſcilicet Pilos, Toyam, Lacra, Agoſmo, Fonte Iuliani, Turribus Dela, cum Ficu, Alaulula, Areola, duobus Germanis, Villa Montini, Nubila, & Caſtorla, Concha, & Chelis. Poſt hęc ite-

Vbeta.

rum Rex Fernandus obſedit Vbetam, oppidum populoſum bellatoribus, & munitione magna tutatum, ſed adeo fortiter impugnauit, vt concluſi ſaluis corporibus oppidum reſignarent. Et tunc Rex oppido acquiſito ad vrbem Regiam eſt reuerſus,

æra M.cc. lxxij.

æra milleſima ducenteſima ſeptuageſima ſecunda. Obijt Regina Beatrix in oppido, quod Taurum dicitur, & ducta ad regale monaſterium prope Burgis iuxta Regem Enricum regaliter eſt ſepulta.

De obſidione, & captione Cordubæ. Caput. XVI.

CAETERVM elapſo biennio a morte patris ſui Regis Legionenſis obſedit Cordubam regiam, & patriciam ciuitatem, ad cuius obſidionem hoc modo venit. Sarraceni quidem offenſi prıınoribus ciuitatis venerunt ad quoſdam milites Chriſtianos ſpondentes ſe daturos vnum ambitum el Axarquia ciuitatis. Hi autem mili

Corduba

Axarquia

tes, qui Almógaueres dicuntur Arabice, verbum gaudij audientes, licet non crederent, periculoſe ſe dederunt, & in noctis ſilentio ad murum Cordubæ peruenerunt, & cum vocem vigilum non audiſſent, quia ſoporis ignauia tenebãtur, appoſitis ſcalis, quas ſecum tulerant, ad muri altitudinem aſcenderunt, & turres aliquas occuparunt, in quibus vigiles occiderunt, & ambitum, qui Axarquia dicitur, inuaſerunt multis ex Arabibus interfectis, qui in hoc ambitu habitabant, & ipſi metu poſtpoſito in turribus reſederunt, licet ex alio ambitu Arabes ſagittis fundis, iaculis, & lapidibus fortiter impugnarent, & ſucceſſum huiuſmodi nunciarunt Chriſtianis, qui in frontaria morabantur. Quod cum audiſſet miles quidam de familia Regis qui Ordonius Aluari dicebatur, ſtatim omnes, quos habere potuit, Cordubam ſecum duxit, & ſtatum obſidionis domino Regi continuo intimauit. Interim autem aduenit Aluarus Petri de regni magnatibus potens, & nobilis, & obſidentibus ſe adiecit, & Rex Fernandus, qui in regno Legionis eo tempore morabatur, recepto nūcio conuocatis ciuibus, & militibus licet non expectatis vix cum centum militibus cœpit continuo proficiſci, ſed imbrium, & fluuiorum inundationibus aliquantulum impeditus non potuit tam cito occurrere, vt volebat, aduenit tamen tempore opportuno, & cotidie tam ex Caſtella, quam ex Legione veniebant milites, & magnates, & communia ciuitatum. Cœpit Corduba grauius coarctari, tandem affecta pugnis, & inedia victa redditur, & inuita, & vitæ tantum modo conſeruati incluſi Arabes exierũt, & in feſto Apoſtolorũ Petri, & Pauli a ſordibus Machometi patricia ciuitas expurgatur. Sed Rex in turri maiori, vbi ſolebat nomen perfidi inuocari, præcepit lignum crucis viuificę exaltari, & cœperũt omnes cum gaudio, & lachrymis, Deus adiuua, conclamare, & ſubſequenter regale vexillum iuxta crucem dominicam collocari, & cœpit in iuſtorum tabernaculis gaudij, & læticiæ vox audiri, clero cum Pontificibus acclamante. Te Deum laudamus, te Dominum confitemur.

De reſtauratione, & dote eccleſiæ Cordubenſis, & campanis relatis ad ſanctum Iacobum.

Caput. XVII.

ET tunc venerabilis Ioannes Oxomenſis Epiſcopus regalis aulæ cancellarius cum Gundiſaluo Conchenſi, Dominico Beacenſi, Adamo Placentinenſi, Sancio Caurienſi Epiſcopis Mezquitam ingreſſus eſt Cordubenſem, quę cunctas Mezquitas Arabum ornatu, & magnitudine ſuperabat. Et quia venerabilis Ioannes, de quo diximus, Roderici Toletani primatis vices gerebat, qui tunc temporis apud ſedem Apoſtolicam morabatur, eliminata ſpurcitia Machometi, & aqua luſtrationis perfuſa in ęccleſiam cõmutauit, & in honore beatæ Virginis erexit altare, & miſſam ſolenniter celebrauit, & ſermonem exhortationis diem proponens ſecundum ſapientiam ſibi datam, & gratiam ſuis labijs inſtillatam diffudit in cordibus auditorum, adeo vt pœnitentiali gaudio recreati contriti cordis ſacrificia, & labiorum vitulos immolarent. Et Rex Fernandus nouæ eccleſiæ dotem obtulit competentem. Poſtea conſecrato ibi Epiſcopo magiſtro Lupo, Rodericus primas, & Pontifex Toletanus, aliquos redditus priuilegio confirmauit, & Lucenam inſuper dedit ei. Et tanta eſt vrbis Lucena. illius abundantia, amœnitas, & vbertas, quod audito præconio tantę vrbis ex omnibus Hiſpaniæ partibus habitatores, & futuri incolæ relictis natalibus ſedibus, quaſi ad regales nuptias cucurrerunt, & ſic incolis continuo eſt repleta, quod domus habitoribus, non habitatores domibus defecerunt. Et cum in opprobriũ populi Chriſtiani campanæ ſancti Iacobi, quas, vt diximus, Almanzor detulerat in Cordubæ S. Iacob. Mezquitam dependerent functæ officio lampadarum, Rex Fernandus eaſdem campanas fecit ad eccleſiã beati Iacobi reportari, & eccleſię beati Iacobi reſtitutæ ſunt, cũ cæteris cymbalis beneſonãtibus in ſanctis ſuis peregrinorum deuotio laudat Deum.

Stabilita igitur incolis, & bellatoribus ciuitate, Rex Fernandus Toletum ad Reginam nobilem eſt reuerſus, quæ pari victoria iucundata, vtpote quæ conſilio, & ſubſidio, licet abſens, omnia procurarat, gratias cũ lachrymis egit Deo, quod antiquã dignitas ignauia principũ liturata ſui ſolertia, & ſtudio filij fuit Hiſpaniæ reſtituta.

Hæc enim Regina nobilis Berengaria ſic filium in bonis operibus enutriuit, quod bona ſtudia, quæ Regina nobilis nullius virtutis oblita, nullius chariſmatis expers, vt lac mellifluum gratijs circunfuſum cordi eius influere non ceſſauit, nec vnquam ab vbere pleno virtutibus ablactauit, & licet vir factus, in ætate roboris confirmatus, mater eius nunquam ceſſauit, nec ceſſat, quæ Deo, & hominibus ſunt accepta, ſtudio vigili ſuadere, quia nec vnquam fœminea, ſed ſemper magnificentiæ opera perſuaſit.

Hæc enim Regina nobilis tanto ſtudio conſeruauit, & adeo dilatauit recepta chariſmata gratiarũ, vt omnis ætas, omnis ſexus, omnis condicio, omnis profeſſio, omnis natio, omnis lingua affectum ſentiat cum effectu, & virtutum faſciculo non partito, omnibus miſericordiæ opera compartitur, & paternorum operum prouida executrix, plus inuenitur regni, & rerum prodiga, quam virtutum, quam merito noſtra tempora admirantur, cui nunquam ſimilem, nec moderna, nec patruum noſtrorum tempora habuerunt. Pro qua Dominum exoremus, vt eam dignetur diutius conſeruare, & ſibi profutura concedat, & bonis operibus abundare, donec fœlicẽ ſpiritum ſuo reſtituat redemptori.

De traductione ſecundæ vxoris Reginę Ioannæ. Caput. XVIII.

Pontin ã. æra M cc. lxxv.

ET ne Regis pudicitia alienis commertijs lęderetur, Regina nobilis mater ſua domiceſſam nobilem generoſam, proneptem Regis Francorum illuſtriſſimi Ludouici, filiam Simonis illuſtris Comitis de Pontino, & Mariæ illuſtris Comitiſſę eiuſdem Ioannam nomine procurauit in coniugem ſibi dari, æra milleſima ducenteſima ſeptuageſima quinta. Burgis adueniens more regali curia, & nuptijs celebratis ad Reginæ aſſumitur dignitatem. Hęc vero Regina pulchritudine, pręſtantia, & modeſtia ſic floruit, vt in conſpectu viri virtutibus gratioſa, coram Deo, & hominibus ſic accepta, & ſuſcepit ex ea filium, qui dicitur Ferdinandus, & filiã paruulam, quę a proauia Alienor eſt vocata, & alium paruulum Ludouicum. Verum Rex Fernandus cum filijs ſuis Aldephonſo, & Fernando, qui tunc in flore adoleſcentię lętabantur, Cordubã eſt reuerſus, & in aduentu ſuo multa caſtra Sarracenorum, quę Chriſtianorum incurſibus, & inteſtinis cędibus longo tempore tabeſcebant, volentes colere pacifice terras ſuas ſupradictis interpoſitis ſe Regis dominio tradiderunt.

Ecija. Almodouar. Luc. Luxcena. Stepa. Sede filia.

Tunc datę ſunt ei ciuitates, & caſtra, quorum præſidia Chriſtianis, vt diximus inueſtiuit, & ab Arabibus tributa ſuſcepit, & eorum nomina hic notantur. Ecija, Almodouar, Luc, Luxcena, Stepa, Sede & fila, & multa alia, quorum nomina longum eſſet enumerare. Hoc opuſculum, vt ſciui, & potui conſumaui, Anno incarnationis Domini milleſimo ducenteſimo quadrageſimo tertio. æra milleſima ducenteſima octogeſima prima. Anno viceſimo ſexto regni Regis Fernandi, quinta feria, pridie Kalendas Aprilis, anno Pontificatus mei trigeſimo tertio. Sede Apoſtolica adhuc vacante anno vno, menſibus octo, diebus decem, Gregorio Papa nono viam vniuerſæ carnis ingreſſo.

OSTROGOTHORVM HISTORIA INCIPITVR.

Prologus.

CVM Gothorum cauſa olim in Athanaricũ, & Fridigernum fuiſſet diuiſa, ea lege in concordiã redierunt, vt Fridigernus Oſtrogothis, & Athanaricus Veſegothis regali excellentia præminerent. Hi autem, qui ab Oriente tabernacula metabantur, dicti ſunt Oſtrogothi, quaſi Orientales Gothi, Oſter enim vocant in lingua Gothica Orientem, & inde Oſterric, id eſt, Orientale regnum. Vueſt autem Occidens interpretatur, & inde Vueſtgothi, quaſi Occidentales Gothi, inde alia pars Theutonię Vueſtfalia nuncupatur, quaſi Occidentalis campus, & ex tunc vſq; ad Fridigerni interitum regni diuiſio perdurauit. Poſt cuius mortem Athanaricus ſolus obtinuit principatũ, ſed & eo mortuo in Alaricum, & Redagarſum interim ſunt diuiſi. Vnde Redagarſo in Thuſcia interfecto Alaricus ſolus obtinuit curam regni, & ſic poſtea res manſit, donec Oſtrogothi ſeiuncti ab alijs ſedes proprias metabantur, & in Miſia, & ripa Danubij morabantur. Veſegothi autem Pannoniam, Gallias, & Hiſpanias inuaſerũt, in quibus etiam ſedes vltimas poſuerunt. Vnde quaſi prophetice dicti ſunt Veſegothi, id eſt, Occidentales Gothi. Oſtrogothi autem, qui Hugnis, Pannonijs, & Romanis grauia bella geſſerunt. Sed quia ſucceſſiones, & acta Veſegothorum in alio libro digeſſimus, in hac parte Oſtrogothorum ſucceſſiones, & prælia proſequemur.

Athanaricus.
Fridigernus.
Oſtrogothi.
Veſegothi.
Alaricus.
Rhadagaſius.

De Regibus Oſtrogothorum, & de actibus Theodorici. Caput Primum.

MORTVO Athila, Valamer Rex Oſtrogothorum, & Ardaricus Rex Gepidarum contra Hugnos, qui remanſerãt, proceſſerunt. Hugni autem ex aduerſo venientibus occurreruut, & conſerto prælio Hugni ceſſerunt, & tot ex Hugnis cęſi fuerunt, quod deinceps Oſtragothorum potentiã metuerunt. Poſt hæc Leo Imperator cum Oſtrogothis pacem firmauit, & Valamer Rex eorum dedit obſidem nepotem ſuum Theodoricum filium fratris ſui Theudemiri. Mortuo Valamer frater eius Theudemirus regnum ſuſcepit Oſtrogothorum, cui Leo Imperator ſtatim reſtituit ſuum filium Theudoricum, quem obſidem receperat a Valamer. Mortuo Theudomiro ſucceſſit in regno Oſtrogothorum filius eius Theudoricus, huius bonitas ita enituit, cum eſſet obſes, vt tam ab Imperatore, quam a Romanis chariſſimus haberetur, adeo vt famę eius pura ſynceritas, ad aures Zenonis relatu celeri perueniret. Vnde & Zeno, qui Conſtantinopoli Imperabat, Theodoricum ad ſe venire ſuis epiſtolis inuitauit, & recepit iucundo applauſu, & congruis honoribus venientem, & in Conſulem & Patricium exaltauit, & ei æream ſtatuam ante Palatium collocauit. Cumq; ibidem aliquanto tempore Imperialibus delicijs teneretur, cœperunt Oſtrogothi aliquantulum murmurare, eo quod defectu victualium vexarentur, nec licebat eis propter pacis fœdera a vicinis Gentibus aliquid attentare. Vnde

Athila.
Valamer.
Ardaric⁹.
Gepide.
Hunni.

& pacem initam cauſabantur, & Theodorico talia nunciarunt. Quæ audiens Zenoni continuo reuelauit. Zenon autem de Oſtrogothorum penuria contriſtatus, quia nolebat Theodoricum a ſe fieri alienum, quem tantis virtutibus cōpererat abundare, tradidit ei Italiam, vt ciborum inopiæ ſubueniret, & commendauit ei Senatum populumq; Romanum. Egreſſus igitur a Zenone venit ad Oſtrogothas nuncians eis, vt ſe pararent ad obtinendam Italiam ſibi datam. Cumq; pergere incœpiſſent, Gepidæ, & Vulgari ſe illis in itinere obiecerunt, ſed ex eis plurimi ceciderunt, & victor Theodoricus exiens de Miſia, & tranſiens per Pannonias Italiam eſt ingreſſus.

Gepidæ
Vulgari.

De Odocare & morte eius. Caput. II.

Heruli.
Turingi.
Ticinum

ODOACAR autem Rex Herulorum, & Turingorum fugato Oreſte Patricio, & obtenta ciuitate Ticini depoſuit ab Imperiali purpura Auguſtudulum, qui Imperialem vſurpauerat poteſtatem, & Romam obtinuerat, & totius Italiæ principatum. Hic cum audiſſet aduentum Theodorici, prope Aquileiam occurrit Theodorico, ibiq; pugna inita, Odocar victus extitit, & fugatus. Theodoricus autem vſq; Veronam eum perſequi non ceſſauit, præſumptione denuo reſtaurata bellum iterum innouauit, ſed eadem infelicitate, qua prius, pluribus de ſua multitudine interfectis, ipſe iteratę fugæ ſubſidio eſt relictus, ſed Theodoricus impetu perſequēs fugientes etiā Veronam locum refugij occupauit. Odocar autē in vrbē fugiens a ciuibus eſt abiectus, & ei introitus denegatus. Ipſe vero, quæ attingere potuit, gladio, & incendio deuaſtauit, & Rauenam veniens ibi ſe clauſit, geſtiens rebellare. Theodoricus autē obtenta Verona venit Mediolanum, & eam obtinuit. Ibiq; dimiſſis matre, & ſororibus, & ſupellectili familiari Rauenam iuit, Odoacar profugū obſeſſurus, & cum obſidione diutina arctaretur, Odoacar ſub fide ſe dedit Theodorico. Qui demum volens iterum rebellare, a Theodorico morte crudeliſſima eſt peremptus.

Aquileia.
Verona.
Mediolanum.

Mortuoq; Odoacar, frater eius Onoulphus cum reſiduis Odoacar Theodoricum voluit infeſtare, ſed victus ab eo tranſconfinia Danubij eſt fugatus.

De regno Theodorici in Italia. Caput. III.

POST hæc autem Theodoricus pacifice optinuit Italiæ principatum, & Romam veniens a Romanis omnibus voluntariæ eſt receptus. Ipſe vero, vt erat vir gratiæ, & virtutum, ſic ſe ſciuit omnibus conformare, vt charus ab omnibus haberetur. Et quia tunc tēporis ſtipendia victualiū fuerāt minorata, aſſignauit Romanis ſingulis annis. C. XX. millia modiorum, pro quo Romanis charior eſt effectus, & quāuis tot fauoribus redundaret, nunquā voluit Imperator dominio derogare ſed omnia quiete, omnia pacifice gubernabat, & per totā Italiam regalia habitacula opere nobili fabricauit, cuius virtutes, & acta Sidonius, & Enodius latius proſequuntur. Cum itaq; in Italis annis decē, & octo victor regnaſſet, audiens extinctū Regem Gothorum Giſaleicum, cæpit in Hiſpaniā proficiſci, & in via Francorum ſuperbiam domuit, & proſtrauit, & partem regni, quam manus hoſtium occupauerant, Gothorum reſtituit poteſtati. Et intrans Hiſpanias Regnum tenuit annis quindecim pro Amalarico nepote ſuo, qui paruulus adhuc erat, & totam Hiſpaniam, & Galliam Gothicam ſubiugauit. Cumq; nepos Amalaricus ad ætatem legitimam perueniſſet. Theodoricus regnum Gothorum dimiſit eidem, mandans filiæ, & nepoti,

& quaſi voce teſtamentali denuncians, vt Senatum, populumq; Romanum dilige-
rent, & Imperatorem Orientalem haberent propicium, & pacatum. Ipſe vero reuer
ſus eſt in Italiam & per ipſum fuit Romæ dignitas reſtituta, nam partem murorum,
quam Alaricus, & Athaulphus Reges Gothorum, & Giſericus Rex Vandalorum
vaſtationis tempore diſſiparant, ipſe redintegrauit, & proſpere regnum rexit. Vnde Vandali
& a Senatu ſtatuam meruit inauratam. Amalaricus autem nepos eius cœpit regna
re æra. D. LXV. & quinq; annis regnauit ſine auo, & tam ſuam adoleſcentiam, gra.d.levi
quam matris viduitatem Iuſtino Orientis Principi commendauit.

De Theodorici hæreſi, & morte eius. Caput. IIII.

MORTVO Zenone Iuſtinus Catholicus ſuſcepit Imperium Orien
tis, tunc Ormiſda Papa miſit ad eum Germanum Epiſcopum Capua-
nenſem, quem Iuſtinus propter ſanctitatis præconium honorauit. Eo
tempore hæreſis Arriana adeo inualuerat, quod fere vtrunq; Imperium
infecerat viru ſuo. Gothi etiam, Vandali, & Alani, & Sueui a tempore
Valentis Imperatoris eadem perfidia tenebantur. Prędictus autem Germanus Epi
ſcopus multos apud Conſtantinopolim ad fidem catholicam reuocauit, & Iuſtinus Conſtan
mandauit catholicis Epiſcopis eccleſias reſtaurare, & per ſacerdotes catholicos guber- tinopolis
nari. Quod audiens Theodoricus Arriano veneno repletus ad Iuſtinum nuncios
deſtinauit, vt Arrianis Epiſcopis eccleſias reſtitueret, & eos in pace permitteret rema
nere, alioqui ipſe in omnes de Italia deſæuiret, nec ſexui parceret, nec ætati. Nunci
autem cum lachrymis poſtularunt, vt petitioni annueret, & Arrianos permitteret
frui pace, & ſic parceret Italis occidendis, quod & fecit compaſſione Italiæ prouoca-
tus. Ormiſda Papa defuncto, Ioannes Conſtantinopoli ad Papalē apicem ſubleua-
tur. Et dum hæc fierent, Theodoricus prauitate hæretica concitatus Symmachum
Patricium, & Boecium Senatorem gladio interfecit, nec in eo primis operibus vlti-
ma reſponderunt. Eo cum Ioannes Papa a Conſtantinopoli adueniret, inuenit Ra-
uenę Theodoricum, & cum ei verba ſalutis proponere incepiſſet, ipſum Papam cum
ijs, qui cum eo venerant, interfecit, indignans, quod Iuſtinus reueritum honorauit.
Paucis autem diebus interpoſitis, Theodoricus ſacrilegijs Arrianus impiam animam
Dei iudicio exhalauit. Tunc quidam ſolitarius Heremita vidit Ioannem Papam, &
Symmachum Patricium eius animam deportare, quam in ollam Vulcani, quę ipſi
litori eſt vicina, vt executores diuinæ ſententiæ proiecerunt. Iuſtinus vero Impera
tor cum per vndecim annos apud Conſtantinopolim regnauiſſet, in pace quieuit.

De Guthide, & ſucceſſoribus eius. Caput. V.

MOrtuo Theodorico Oſtrogothi nepotē eius Amalaricū in Principē ele
gerunt, ſed paruo poſt tēpore in Hiſpania vitā finiuit. Poſt hunc etiam
Oſtrogothi cum voluntate Amalaſuentę Theudem elegerunt, ſed quia
Theudis Amalaſuentam paucis diebus interpoſitis in balneo ſtrangula-
uit, Oſtrogothi Regem alium elegerunt, qui Guttis nominabatur. Hic
ad regale faſtigium eleuatus iuit Rauenam, & filiam Eurici Regis, & Amalaſuentę
Reginæ, quam ibi auus Theodoricus reliquerat, abſtulit violenter, & ſibi matri-
monio copulauit. Cumq; Beleſarius Neapolim inuaſiſſet, & Gothos cum incolis
extinxiſſet, veniens Romam voluit Gothos, qui inibi habitabant, gladio ſimili extir-
pare. Sed qui fugere potuerunt, Rauenam ad Gutidem peruenerunt. Gutis autem

vt cognouit talia, ſtatim cum magno exercitu contra Beleſarium venit Romam. Beleſarius autem non ratus congredi opportunũ, vrbis ianuas facit claudi, & introitus cuſtodiri. Oſtrogothi autem extra muros omnia euertebant, & incendio conſumebant, & loca ſacra bonis omnibus ſpoliabant, &, quoſcunq; de Romanis habere poterant, trucidabant, & ciuitatẽ vndiq; grauiter infeſtabant. Beleſarius vero e contrario firmiter defendebat. Romani calamitate duplici tenebantur, nam foris eos gladius, intus famis penuria affligebat. Cumq; per annum fuiſſet obſeſſa in Rauenã cœlitus

Lyguria. territi redierunt. Eo tempore tanta fames inuaſit Lyguriam, vt, ſecundũ quod prædixerat Sanctus Dacius Mediolanenſis Epiſcopus, matres filiorũ carnes chariſſimas attentarent. Poſt hoc iterum Gutis exercitũ congregauit, & veniens contra Romanos a Beleſario fuit victus, & crudelitatis ſuę recipiens talionẽ multis de ſuis occiſis, dum ipſe fugeret, a Ioanne magiſtro militum fuit captus, & Beleſario pręſentatus. Beleſarius autem tanta victoria glorioſus Gutim Conſtantinopolim ſecum duxit, & obtulit cum Iuſtiniano. Ille autẽ benigne recipiens honorauit patricia dignitate, & factum patricium, quia ſtrenuus eſſet, miſit eum ad fines Perſidis contuendos, vbi & vitam

Caſſinus mons. finiuit, hoc tempore Sanctus pater Benedictus in monte, qui Caſſinus dicitur, habitabat, & gens Longobardorum Romani populi tunc amica Pannoniã poſſidebat, & habebat Regem, qui Alboini dicebatur. Oſtrogothi autem mortuo Guthide ſuper ſe Regem alium leuauerũt nomine Heldebatum, & iſto poſt annum occiſo, alium præfecerunt, qui intra anni cirlucum vitam finiuit.

De Tothila, & actibus eius. Caput. VI.

DEINDE Tothilam elegerunt. Hic fuit ſtrenuus, & crudelis, qui ſuorum exercitu congregato cœpit Italiam impugnare, & per campaniam, & montem Caſſinum, per Lucaniam, & per Britiam tranſeuntes ad regnum Calabriæ peruenerunt, indeq; mare modicũ trãſeuntes Siciliam occuparunt. Deinde Romam reuerſi, quia fame grauiſſima laborabant, vt humanas carnes pro pabulis attentarent, Tandẽ cęde, inopia tabefacti a defenſione penitus ceſſauerunt. Tothila autẽ per portam ingreſſus eſt Hoſtienſem, & pręcepit buccinis intonare, vt Romani ſe in latebris occultarẽt, aut ad ſanctuaria ſe transferrent, vt a gladio ſeruarentur. & fecit volens parcere ſanguini Romanorũ. Poſt hęc cum Romanis aliquanto tempore, vt pater cum filijs habitauit, & cum antea crudeliſſimus haberetur, hanc humanitatẽ creditur Beati Benedicti monitis induiſſe, ad quẽ iuerat, vt intelligeret, ſi haberet ſpiritum prophetiæ. Ciuitates autẽ Italię varijs incurſionibus diſſipa-

Ciuitas. Peruſium Fulgineũ Aemilia. uit. Ciuitatem, Caſtellum, Peruſium, & Fulgineũ, & multas Emiliæ ciuitates, cum plurima cęde hominũ diruit, & euertit. In tantis vero excidijs aliqui Senatores tot calamitatibus cruciati Conſtantinopolim adierunt, & Iuſtiniano excidiũ Italię nunciarunt. Imperator vero dolore repletus cõtinuo miſit Narſem cubiculariũ eunuchum cum magna multitudine pugnatorũ, qui veniens in Italiam Oſtrogothis oblita prælia reparauit, &, ad extremæ virtutis vltima coarctauit, & Regem eorum Tothilam interfecit, & eos ab Italiæ finibus propulſauit. Ciuitates, & oppida, quæ Tothila decem annis tenuerat, Romano Imperio reſtaurauit. Reliquiæ autem Oſtrogothorum, quæ remanſerant, ad ripam Danubij confugerunt, & ex tunc Ramani a Gothorum cladibus reſpirarunt, nec Oſtrogothi legũtur Regem poſtea habuiſſe, niſi quod

Veſegothi. ſe Veſegothorũ cœtui miſcuerunt, qui in Hiſpanijs, & Gallia Gothica regnauerunt.

Hugnorum, & Vandalorum, & Sueuorum, & Alanorum, & Salignorum hiſtoriæ Prologus incipiur.

QVIA ſtylo flebili noſtræ gentis repetita ſæpius excidia
recitaui, ne per intercapedines digitorū mira defluant Hiſpa
norum, deſcriptis cladibus, quas fere ſemper a ſui principio
eſt perpeſſa, ad eorum tempora verto ſtylum, qui licet bre-
uiori, acriori tamen dominio ſæuierunt. Quorum inhu-
manitas tanta fuit, vt omnem beſtiarum rabiem ſuperarent,
nec vnquam humani generis ingluuiæ ſatiati pietatis ſpiri-
tum admiſerunt, ſed ſemper exterminio inhiantes cædibus,
& excidijs intenderunt, quod diuini iudicij talio ſic euertit,
vt parum aut raro in tutis ſedibus remanerent, & fere ſemper inteſtinis ſupplicijs pœ
nas criminum, vt oportuit, receperunt, quorum principium, medium, atque finem,
prout maiorum relatio docuit, ſi Dominus dederit annotabo. Gothorum originem,
gloriam, & proceſſum, quorū inſignia ſuper omnes Barbaros effulſerunt, in ſuperio-
ri volumine declaraui, prout docuit veritas primæuorum. Verum quia præter Go
thos quatuor gentes ferociſſimas ſęcula habuerunt, ſcilicet Hugnos, Vandalos, Ala-
nos, & Sueuos, qui ſemper cædere, nunquam quieſcere voluerunt, horum originem,
ſedes, & acta, cogit ſuſcepti laboris ratio explicare.

De origine Hugnorum. Caput. VII.

HVGNORVM origo, vt refert antiquitas, ita cœpit. Rex
Gothorum Gardarici Magni filius, qui poſt egreſſum a Scantia Hunni.
tertio loco Gothorum tenuit principatum, qui & terras Scythicas, Philimer.
vt diximus, occupauit, in populo ſuo reperijt quaſdam Magas, quæ Scantia. Maga.
in exercitu ſtupra, & maleficia procurabant, & factitijs ſtrenuos eui
rabant, quas habens ſuſpectas longe ab exercitu effugatas in ſolitudi
ne fecit exponi. At immundi ſpiritus per deſerta, & inuia euagentes, vt multorum
cogit ratio opinari, ſe earum complexibus ad coitum miſcuerunt, & genus hoc fero
ciſſimum ediderunt, primum minutum, tetrum inter paludes exiſſe commemorant,
& quaſi genus hominum, nec alia voce notum, niſi quod humani ſeminis imaginem
exhibebae. Tali ergo Hugni ſtirpe progeniti procedente tempore magis humanæ
naturæ vicini, licet ſatis diſſimiles, humanæ formæ imaginem præferebant, & a rugi-
tibus beſtiarum humanis vocibus ſe aptabant, Gothorum linguam, quam a matri-
bus didicerant, in aliquibus imitantes. Et vt Priſcus hiſtoricus refert, in vlteriori
ripa paludis Mæotidę inſidentes non alijs laboribus, ſed tantum venationibus, & pi-
ſcationibus inſiſtebant, niſi quod poſt quam creuit, fraudibus, & rapinis vicinarum
gentium commoda perturbabat. Erat autem eis ſpecies pauenda nigredinis, & ve
lut offa incompoſita, & informis, non plene, vt facies, & figurata, ſed habens in facie
quaſi puncta pro luminibus oculorum, & ſæuitiam animi toruus prodebat aſpectus,
etiam in proles recenter natas impie ſęuiebant, nam genas earum ferri calidi ſtigma-
te figurabant, vt ante vulnus, quam lactis ſuſciperent nutrimenta, exigui quidem
forma, ſed argutis motibus expediti, ad equitandum promptiſſimi, latis ſcapulis,
ad arcus, ſagittaſque parati, ceruicibus, & ſuperbia ſemper erecti. Quadam au-
tem die, dum venatores eorum in vlteriori ripa Mæotidæ circa venationis ſtudia la-

borarent, cerua ſe obtulit improuiſa, ingreſſaq́ paludem nunc progrediens nunc ſub ſiſtens, vt index viæ ſolicita præcedebat, & venatores paludem imperuiam, quam, vt pelagus exiſtimabant, pedibus tranſierunt, moxq́ ignotis apparuit Scythia nunquam viſa, & creduntur ſpiritus illi, vnde progeniem traxerant, id egiſſe, quod enim in tam modico tempore a non multis fœminis quocunq́ concubitu tantus populus proceſſiſſet, tamq́ ferox, non videtur humana poſſe contingere ratione. Illi vero, qui præter Mæotidam alium eſſe mundum penitus ignorabant, admiratione Scythiæ ſtupefacti, vt erant ſolertes, iter illud oſtenſum diuinitus crediderunt, & ad ſuos in mæotidem reuertentes, geſtum prout euenerat, retulerunt, & terras Scythiæ laudauerunt. Et continuo Hungnorum exercitus paludibus procreatus Scythiam adiuerunt, & quoſcunq́ in principio inuenerunt, ſuæ victoriæ litauerunt, & ingentem Paludem Scythiæ tranſierunt. Alpizuros, Lizuros, Iumaros, Boiſcos, qui in ripa paludis Scythiæ inſidebant, quaſi cum turbine rapuerunt. Alanos quoq́ pugna ſibi pares, ſed humanitate, victu, formaq́ diſſimiles, frequenti certamine ſubiugarunt. Nam quos bello forſitam minime ſuperabant, terrore vultuum conſternebant, & iam longa generatione veri hominis imaginem natura ſcientes ferali ſæuitia trahebantur. Hermanaricus autem Rex Gothorum, qui, vt ſuperius retulimus, multarum gentium extiterat triumphator, aliquo vulnere ſaucius ægram vitam imbecillitate contraxit, & tunc Voalamber Rex Hungnorum in Oſtrogòthos, qui iam a Gothis ſeiuncti manebant, fecit inſultum, eoſq́ proſtrauit. Hermanaricus autem dolore vulneris, & Hungnorum potius vitę ſuæ anno centeſimo decimo eſt defunctus, cuius mors Hungnis occaſionem præbuit præualendi, ipſoſq́ Gothos, qui remanſerant, & Oſtrogothos fere extinxit. Oſtrogothi autem, & Gepidæ vſq́ ad bellum Cathalanicum ſub Hungnorum dominio remanſerunt. A tempore Hermanarici Regis Gothorum vſq́ ad Voalamer Regem Oſtrogothorum, & Ardaricum Regem Gepidarum, qui tempore belli Cathalanici rati poſſe reſtitui libertati, ſe Gothorum auxilijs addiderunt. Poſt quod bellum, de quo in ſuperiori libro latius eſt expreſſum, Athila pro diſceſſu hoſtium non reſtitutus præſumit gaudia, meditatur grandia, erigitur ad coronam oppreſſioni inhiat, Romanis intonat, & inde reuertitur in Pannoniam, vt maiorem exercitum congregaret. Et cum cœpiſſet Alanos infeſtare, Thuriſmundus aduenions vicit eum, & licet ſugatus poſt Thuriſmundi diſceſſum virtutem animi non abiecit, ſed maiore exercitu congregato corde intimo reponens iniuriam Romanorum perfectionem dirigit in excidium eorundem habens ſecum quam prius exercitum ampliorem. Primum partes Aquilegiæ deuaſtauit, quæ erat in Metropolis Venetorum. Deinde ciuitatem obſidionis ambitu coarctauit. Cumq́ obſidio diutius traheretur, cœpit exercitus victualium penuria murmurare. Quadam autem die cum ciuitatem Athila circuiret, vt videret, qua poſſet facilius impugnari, inſpexit ciconias in roſtris filios deportantes egredi ciuitatem, & lætus auſpicio dixit ſuis: Pugnate hilariter, quia tranſmigratio auium tranſmigrationem indicat obſeſſorum, & tunc fortius ſolito dimicantes obſeſſę vrbis muros, & ianuas irruperunt. Et quædam domina nomine Digna, quæ in turre altiſſima habitabat, in Natiſſam fluuium ſe proiecit, ne Barbarorũ ludibrio ſeruaretur. Inde vrbe euerſa, & penitus diſſipata, vicina oppida diruit, & caſtella. Concordiam, & Bellunum, & Feltrum, Vicentiam, & veronam, Pergame, Brixam, atq́ Cunam, Mediolanum Metropolin, Ligurum, & Ticinium, quæ nunc Papia, omnes diripuit, & euertit, cædi

Alpizuri. Lizuri. Iumari. Tucrres. Boiſci. Alani.

Gothi. Oſtrogothi. Gepidæ. Cathalanicũ bellum.

Aquiligia

Digna. Natiſſa. Cõcordia Belunum Feltrum. Vincẽtia. Verona. Bergamũ. Brixia. Cuna. Mediolanum. Ticiniũ.

tamen, & in medio paruus inſiſtebat. Ipſo talia perpetrante, & Liguriam, & Venetias deuaſtante, quæ erant quaſi viſcera Romanorum, propoſuit Romam ſimili diſpendio viſitare, ſed ſuorum conſilio diſſuaſus timuit ſibi, vt Alarico, ſi Romam inuaderet eventurum, qui poſtquam Romam vaſtauerat. humanæ vitæ protinus ſenſit finem, Dumq; inter conſilia fluctuaret, venit ad eum cum legatione placida ſanctiſſimus Leo Papa, in cuius aduentu ſic furorem depoſuit conſuetum, vt ſui, & alij mirarentur intantum, vt idem Papa receſſum eius ab Italia impetraret. Fuerat enim Athila Dei territus poteſtate, viderat enim dum ſibi Papa cominus loquebatur, aliū prope ſtantem in ſimilitudine ſacerdotis tenentem gladium euaginatum, & mortē terribiliter comminantem, ſi nollet Papæ beneplacitis obedire. Cumq; ſuis viſionem huiuſmodi reuelaſſet, pacem, vt Papa petierat, ſuaſerunt, & in loco vbi Ticinus Pado flumini admiſceretur, ab inuicem diſceſſerunt.

De Honoria, & morte Athilæ. Caput. VIII

HONORIA autem Valentiniani germana Athilam incitauit per clandeſtinum eunuchum, vt eam ſibi peteret in vxorem. Athila autem audito nuncio eſt gauiſus, & ſtatim ad Imperatorem Valentinianum internuncios deſtinauit, vt ſororem eius peterent ſupradictam, quod ſi renueret, interminans minitauit ſe in Italiam reuerſurum, & grauiora prioribus patraturum. Igitur Athila Danubium tranſiens contra Alanos mouit arma. Quod cum Thuriſmundus Rex Gothorum non imparis gloriæ pręſenſiſſet, in auxiliū Alanorum exercitui Athilę mox aduenit, conſertoque prælio ſicut in campis Cathalanicis pauenda Romanis vexilla Athilæ effugauit, ipſumq; Athilam fugientem coëgit oblitas olim repetere manſioſiones. Et præter alias, quas habebat, duxit vxorem, quæ Ildico dicebatur, & inter conuiuia, quę ſobrietatis terminos exceſſerunt, plus ſolito bibit vinum, & cum ſanguis per os, & nares cœpiſſet effluere, fuit continuo poſt breue ſpacium ſuffocatus.

In ipſa nocte Imperator Martianus, qui tunc Conſtantinopolim morabatur vidit in ſomnis arcum Athilæ eſſe fractum, & intellexit eum mortuū, aut confractum.

Vnde Ethrium patricium interfecit, eo quod in bello Cathalanico eius conſilio, quod Thuriſmundo dederat, Athila euaſiſſet, ſed eorum prælia, & proceſſus in ſuperiori volumie deſcripſi calamo latiori.

De Vandalis. Caput. IX.

VANDALOS autem Scythas fuiſſe ſuperioris libri auctoritas proteſtatur, quos Gothi egreſſi a Scancia primo impetu proſtrauerunt. Pars autem altera Vandalorum dicta Silingui per ſe exer- Vandali.
citū faciebant, & ſpeciali nomine vocabatur, licet a principio vtriq; Silingui.
vna gens fuerint Vandalorum. Alani ſimiliter ex Scythia oriundi a cti a Gothis in Vandalorum Coloniam tranſierunt, vt Gothis Alani.
impares poſſent cum Vandalis ſe tueri. Sueui etiam, qui a Germanis proceſſerunt,
eam partem Scythiæ inuaſerunt, quę a Sueuis, & Scythis Suetia nominatur, in qua Sueui.
eſt Metropolis ciuitas Vbſalenſis. Horum nomen, & patria in Theutonia adhuc Vbſalēſis Teutonia
antiqui ceſpitis nomen habet, quę Sueuia nominatur. Hi itaq; genitale ſolum egreſſi, Suetia.

& in obtenta Suetia habitantes, & Gothorum gladios formidantes ſe Vandalorum,
& Alanorum coetui miſcuerunt, vt ſimul iuncti Gothorum potentię obuiarent, qui
bus tamen ſemper in bellis impares ſunt inuenti. Cumq; enim Geberidus Gotho-
rum regeret principatum, & Vimar Vandalorum, quos iuuabant Alani, & Sueui,
tanta ſtrage fuere proſtrati, quod nunquam poſtea in Scythiæ ſedibus præſumpſe-
Pānonia runt remanere, nec nobilitati Gothicę obuiare, ſed a Conſtātino Cæſare Pannoniam
petierunt, & per ſexaginta annos terrā, vt agricolę, coluerūt tributarij Romanorum.

Quod Barbari a Pannonia in Gallias transfugerunt.
Caput. IX.

DEMVM Fridigernus Rex Gothorum eis aduenit, ſed morte
pręuentus eos non potuit obtinere. Verum ipſi timentes Atha-
naricum, qui in Gothorum regimine adhuc ſtabat, a Stilicone con-
ſule, & patricio Gallias petierunt, vt Romano imperio rebellantes,
Galia. ſua multitudine ſubiugarent. Cumque ad Gallias perueniſſent,
biēnio ante irruptionem vrbis Romanæ vaſtatis prouincijs inter-
Burgundiones. iectis in Gallias peruenerunt, Burgundiones, & Francos, ſiue Gallicos mirabili im-
Franci. petu proſtrauerunt, & etiam Aquitaniam ſubiecerunt. At poſtquam tyrannus
Aquitania. Eugenius interfecerat Gratianum, & Gallias occuparat, Vandali, Silingui, Alani,
& Sueui cum tyranno Eugenio contra imperium rebellarunt. Sed Theudoſius
progrediens contra ipſos duxit de Gothis pluſquam viginti milia armatorum, & Eu
genio interfecto, pręcictæ gentes fugaci compendio receſſerunt, & Pyreneis monti-
bus ſe dederunt. Sed Didymus, & Veranianus ambo fratres de nobilioribus, &
potentioribus Romanorum ſe in eorum tranſitu obiecerunt, & fratrum obice po-
tentatu a tranſitu ſunt repulſi, & tribus annis per prouincias Galliæ vagabundi a
Romanis, & Gothis cędes frequentiſſime ſunt experti, ſed prędicti fratres, qui clau-
ſtra pyrenei potenti pręſidio tuebantur, fuerunt apud Conſtantinum Cęſarem accu-
ſati quaſi rebellioni Eugenij conſenſiſſent, ſed licet innoxij, & inſontes a Conſtantino
Cæſare ſunt occiſi.

De introitu Barbarorum in Hiſpaniam.
Caput. X.

MORS autem fratrum Vandalis, Alanis, & Sueuis occupādi Hi
ſpanias viam dedit, qui intrantes Hiſpanias vaſtationes, & neces
Vandali. cruentis incurſibus exercebant. Ciuitates, & oppida, villas, & pa
Alani. gos incendio conſumentes, ſpolia occiſorum diuiſione cruentiſſi-
Sueui. ma partientes, ad tantam cladem accolas perduxerunt, vt humanas
carnes famis periculo attentarent. Beſtiæ quoq; cadaueribus aſ-
ſuetæ in viuorum interitum ferebantur, atq; ita quatuor plagis, beſtiarum, ſcilicet fa-
mis, peſtis, gladij Hiſpania miſera lacerata diuini iudicij ſenſit iram. Tandem ve-
ro videntes Barbari terram extinctis cultoribus elanguere, & fructibus defraudari, &
in ipſos penuriam redundare, non miſerijs incolarum, ſed ſuæ cœperunt penurię con
dolere. Vnde & incolis conuocatis, cum eis prouincias diuiſerunt, vt incolæ ter-
Luſitania ram colerent, tributa dominis ſoluturi. Ipſi autem prouinciarum dominia ſorte ſa-
Cartaginenſis. crilega partirentur. Alani itaq; Luſitaniam, & Cartaginenſem prouincias habue-

runt. Vandali, qui Silingui in Bætica reſederunt. Alij Vandali Galleciam occuparunt. Sueui maritima, & occidua Occeani tenuerunt, & partem Celtiberiæ, quæ ad montana Oceani tendebatur. Tot faucibus indulta laceratio Hiſpananorum, cum ſupereminerent guttura voratorum carnibus occiſorum, nec ſubiectione, nec officio mitigari potuit crudelitas dominorum.

De regno, & fuga Vandalorum, & primo introitu Gothorum. Caput. XI.

POSTQVAM autē Hiſpanias ſunt ingreſſi, primus in Vandalis regnum obtinuit Gundericus, & in Gallecia poſuit ſedem regni annis decem & octo, & fœdere interpoſito ipſe, & Sueui pariter ibidem corregnabant. Alani enim, qui Carthaginenſem prouinciam, & Luſitaniam occuparant, præminebant Vandalis, & Sueuis. Sed quia Alani Celtiberiam infeſtabant, quę ſola in Hiſpanijs in poteſtate remanſerat Romanorum, Valia Rex Gothorum, qui erat in amicia Romanorum, per Conſtantium patricium, qui in Celtiberia reſidebat, in auxilium eſt vocatus, & intrans Hiſpaniam, adeo Alanos infeſtauit, vt Regem eorum Athacem extingueret, & relictis ſedibus Carthaginenſis, & Luſitaniæ ad Gundericum Regem Galleciæ, quem nuper proſtrauerant, ſe transferrent, regni nomine iam oblito. Omnes tamen in bello Valia ſuperauit, & Silingos, qui in Bætica morabantur, bello ſimili coarctauit. Valia autem victorijs inclytus ad Galliam Gothicam eſt reuerſus. Poſt cuius diſceſſum Gundericus Sueuorum fœdera violauit, vt eis ſubiectis ipſe ſolus præeſſet Vandalis, & Sueuis, ſed Sueui obſtinatione ſolita pertinaces in Neruaſis montibus reſtiterunt. Vnde cum eos Gundericus aliquandiu obſediſſet, cœpit de victoria deſperare, ſed ne videretur deſperatione, ſiue impotentia recedere ab obſeſſis, cauſam maioris negotij ſimulauit, & obſidione relicta, ad Baleares inſulas ſe conuertit, & eos prædis, & cædibus deuaſtauit. Inde rediens ad Carthaginem ciſmarinam, quæ Spartaria dicitur, eam diruit, & deleuit. Hanc olim Scipio Aphricanus deleta maiori Carthagine, vaſtatione ſimili diſſiparat, & ibi fuit antiquitus dignitas ciuitatis. Sed poſtquam ipſa a Vandalis fuit euerſa, Gothorum tempore dignitas ad Toletanam eccleſiam eſt translata, & adhuc hodie Carthaginenſis dicitur prouincia Toletana. Euerſa Carthagine, proceſſit, vt Bæticam deuaſtaret, non parcens Silinguis, qui erant cum Vandalis vnus populus, & gens vna.

Carthago

Bætica.

Sed cum Hiſpalim diruiſſet, & actā cęde diripuiſſet, in Baſilicam Vincentij martyris eius vrbis ſacrilegus miſit manus. Sed Dei ſententia nolens tantum facinus tolerare demonij impetu in foribus templi cecidit interfectus, æra quadringenteſima ſexageſima ſeptima. Et tunc remanſerunt in Hiſpanijs tria regna in Carthagine, & Luſitania Alanorum, qui ad manſiones ſuas poſt receſſum Valiæ redierunt. Secundum regnum in Gallecia Sueuorum. Tertium in Bætica Silinguorum, quæ regio a Silinguis Vandalis adhuc hodie Vandalia nuncupatur, quam Andaluziam corrupto vocabulo vulgariter appellamus, & incolas Andaluzes.

Hiſpalis.

æra. cccc. lvij.

Vandalia

De Gilerico, & tranſitu eius in Aphricam. Caput. XII.

MORTVO Gunderico, frater eius Giſericus ſuceſſit in regno, & regnauit quadraginta annis. Hic cum eſſet Catholicus in apoſtaſiam Arrianæ perfidię eſt elapſus, & cum frater eius Gundericus verens vicinitatem Gothorum Regum, qui in Gallia Gothica, & Aquitania reſidebant, & partem Hiſpaniæ veniente Valia occuparant, propoſuit in Aphricam transfretare ſperans vtreni obiecta Gothorum inſultibus fore tutum. Gilericus autem propoſiti conſcius cū omnibus Vandalis, eorumq; familijs relictis Hiſpanijs ad Aphricam transfretauit, & continuo obſedit Hipponam. Cuius obſidionis anno primo beatus Auguſtinus, beati Ambroſij diſcipulus, eiuſdem vrbis Epiſcopus migrauit ad Chriſtum inter impetus obſidentium Vandalorum, anno decimo poſt mortem Hieronymi, Epiſcopatus ſui trigeſimo quinto. Cum autem Vandalorum tranſitum Valentinianus iunior, qui occidentali prælio præerat audiuiſſet, timuit ne totam Aphricam ſubiugarēt, & cum obſiſtere non valeret, per Trigerium pacem miſit, & partem Aphricæ, Ipponæ videlicet regionem, conceſſit ei pacifice poſſidendam, conditionibus interpoſitis, ne quid vltra inuaderent de Imperio Romanorum, & hoc ipſum firmauit iuramenti robore Giſericus. Sed fraternæ pertinaciæ non immemor obſeruator, & ſacramenti velociſſimus violator ilico pacta fregit, & feſtinauit Carthaginem obſidere, & id reſiduum, quod reparatum fuerat poſt tempora Scipionis, impetu inuadens, Carthaginem pace deceptam dirupuit, & conſumpſit. Carthago ante Romam fuit condita ſeptuaginta duobus annis, & ſeptingentis triginta ſeptem annis, & diebus decem & ſeptem a fundatione ſua, a Scipione incenſa in puluerem eſt redacta. Poſt centum & duos annos fuit denuo reparata. & poſt iterū a Giſerico deſtructa, quatuordecimo Kalendas Nouembris, & adhuc hodie ſimul irreparata. Et cum eſſet Arrianæ ſectæ perfidus obſeruator, ſtatim in exordio ſui regni cœpit perſequi catholicos Chriſtianos, & eorum Epiſcopos in exilium condemnauit, & eos, qui ei reſiſtere non timebant, pœne vltimo condemnabat. Et tanta fuit tunc temporis perſecutio in eccleſijs Aphricanis, quod vix poterat aliquis catholicus reperiri. Proſcripſit etiam bona eccleſiarum, & ſeruitutem impoſuit omnibus clericis, qui vtcunq; ſub eius dominio latitabant. eccleſias profanabat, & iumenta ſua tam in eccleſijs, quam in porticibus religabat, & adeo per totam Aphricam Arrianam hæreſim ſeminauit, quod loca ſacra, & Deo dicata in habitacula ſuis domeſticis cōferebat, & viros ſanctos Arrianam hæreſim deteſtantes ipſe deteſtabatur, & ſine intermiſſione eorum ſanguinem procabatur, & cum poterat effundebat, ita vt vſq; ad os totam Aphricam ſanctorum ſanguine ebriaret. Per idem tempus quatuor viri Hiſpani in Arrianam ſectam tranſire nolentes, diuerſis mortibus interempti illuſtri martyrio conſumātur. Arcadius, Probus, Paſchaſius, & Euticius, puer autem Paulillus nomine frater Paſchaſij, & Euticij propter fidem Catholicam damnatus eſt infimæ ſeruituti.

Hipponа. Carthago

De tranſitu Vandalorum in Siciliam. Caput. XIII.

Sicilia. Panormum.

VERVM quia nec ſacrilegijs, nec cędibus hominum poterat ſatiari, Aphrica conculcata in Siciliam nauigauit, vt eam pari exterminio laceraret, & direptionibus iam peractis, obſedit Panormum eius inſulæ regiam ciuitatem. Cumq; hæc omnia Theodoſius iunior, qui Orienti præerat, percepiſſet, exercitum congregauit, vt Giſericum a

Sicilia effugaret. Et dum hæc fierent, rumor aduenit, quod Hugni Thracias, & Illi- Hugni.
rycum deuaſtabant, & hac neceſſitate Theodoſius exercitum, quem contra Vanda-
los deſtinauerat, reuocauit, vt Thracibus, & Illyricis fieret in ſuccurſum. Martianus
autem, ſeu Maiorianus, qui imperabat in Occidente, ab Italia in Hiſpaniam eſt pro-
fectus, & cum ad Carthaginenſem prouinciã perueniſſet, in eodem littore aliquantas
naues ad tranſitũ cõtra Vandalos pręparauit, ſed proditione ſuorũ fuit Vandalis reue
latũ, qui in prouiſo nauigio venięteſ ex eis aliquas ſuccenderũt, & aliquas abduxerũt.
Sicq; Martianus diſpoſitione fruſtratus in Italiam eſt reuerſus. & Tertone a Richimi
re patricio occiditur circunuenius, eo quod reipublicę ignominiam intulerat, & iactu
rã. Quod audiens Giſericus non contentus Aphricæ, & Siciliæ vaſtatione, aggreſ
ſus eſt patriã Romanorum, Romanæ autem eccleſiæ adhuc præerat Leo Papa. Ro
mani vero timentes aduentum principis Giſerici relicta ciuitate ad montium ardua Romæ.
confugerunt, & veniens Giſericus ciuitatem habitatoribus vacuam, ſed plenam diui-
tijs occupauit, ſed nec incendere voluit occupatam nec in eos, qui remanſerant, gladio
deſæuire. Nam Leo Papa in introitu ciuitatis occurrerat venienti, & diuini verbi
pabulo Giſerici tyrannidem ſic ſedauit, vt a ferro, & incendio abſtineret, & ſuaſus ab
Eudoxia Valentiniani relicta, quæ eius commercium cupiebat, vt Romam ingrede
retur, Romanorũ copias cupiebat, & per quatuordecim dies exhauſit opes, & theſau
ros abſconditos eorundẽ, & Chriſtiani Valentiniani Eudoxiam relictam, & duas fi-
lias duxit captiuas cum multis milibus captiuorum. Roma itaque domina ciuita-
tum remanſit vidua quaſi terręmotu tertio conquaſſata. Primo Alarici, Secundo
Athaulphi, Tertio Giſerici. Vandali vero Romam egreſſi ſe per Campaniam di-
uiſerunt omnia gladio, & incendio diſſipantes. Nolam, & Capuam nobiles Campa Nola. Capua.
niæ ciuitates impetu ſubuerterunt, & incendio cõſumpſerunt, & ſimilia in alijs ciuita
tibus Caſtellanis, & ruribus peregerũt. Sanctus vero Paulinus Nolanus Epiſcopus
quicquid habere potuit pro redemptione captiuorum patriæ erogauit. Supplicanti
etiam viduæ, vt vnicum filium captiuum redimeret, cum nil haberet omnibus ero-
gatis, ſe ipſum in ſeruum vendidit, & filium viduæ liberauit, & cum alijs captiuatis
ipſe quoq; in Aphricam eſt delatus, vbi ſanctis operibus glorioſus meruit obtinere
ſibi, & omnibus concaptiuis, qui a patria ſua ducti fuerant, libertatem, & ſic cum
omnibus in Campaniã eſt reuerſus. De hoc beatus Auguſtinus in libro Dialogorũ
plenius declarauit. Et ſic Giſericus victor, & inclytus ad Carthaginem eſt reuerſus,
& mox miſit nuncios ad Theodoſiũ, qui præerat Orienti, & pace firmata remiſit ei
honorifice Valentiniani relictã, & vnã filiam, alteram retinens ſuo filio Hugnerico, &
tamen perſequi eccleſiam non omiſit inſiſtens hęreſi Arrianæ. Paucis autem diebus
interpoſitis, Giſericus iterum in Italiam voluit nauigare, ſed repulſus a Biſilio patricio
nauali victoria in Aphricam eſt reuerſus. Sicq; veſaniæ ſuæ virus vbiq; refundẽs,
frequenter victor, vltimo victus, quadrageſimo regni ſui anno vitam finiuit.

De Hugnerico. Caput, XIIII.

MORTVO Giſerico, filius eius Hugnericus ſuccedit in regno, & re
gnauit annis octo. Hic habuit vxorem Valentiniani filiam, ex qua ſu-
ſcepit filium nomine Heldericum. Initium autẽ regni ſui conſperſit vi-
ru perfidiæ Arrianæ, & ſicut in regno, ſic patris in hæreſi fuit hæres, &
in perſecutione Catholicorum patre atrocior eſt inuentus, eccleſias inſi-

ſcauit, ſacerdotes, & cęteros in eccleſiaſticis officijs conſtitutos exilio condemnauit,
monachos,& laicos circiter quatuor millia durioribus poenis arctauit, & eorum plu
rimos martyrio conſumauit, plurimis confeſſoribus linguas abſcidit, qui tamen lin-
guis abſciſis, Domino faciẽte, vſq; in finem vſum loquelæ non amiſerũt, Lętus etiam
Lætus: Nepẽſis. Neptenſis Epiſcopus ſub eo martyrio coronatur, & quia Arriani contagij labe no-
luit maculari, victor, & martyr cœleſti conſortio meruit adunari. Et quia Hugne-
ricus calycem irę Dei alijs propinauit, ea potione, qua, & Arrius doctor eius effuſis
viſceribus impium ſpiritum ſuo reſtituit incentori regni ſui anno octauo.

De Gutamundo, & Thraſamundo.

Caput. X V.

MORTVO Hugnerico Gutamundus nepos ex filio Giſerici ſuc-
cedit in regno, & regnauit annis vndecim, menſibus octo, qui ſtatim pa
cem cum eccleſia reformauit, & omnes catholicos ab exilio reuocauit.
Iſto mortuo, Thraſamundus frater eius ſucceſſit in regno, & regnauit
annis viginti ſex, menſibus nouem. Iſte inſaniæ Hugnerici ſucceſſor,
& hæres ſtatim in catholicos miſit manum, & eos aportans, & euertens bona eorum
Fiſci titulis aſſignauit,& ex omni Aphrica centum triginta Epiſcopos mittens Sar-
diniam exilio condemnauit, nec ſui temporis hæreſi ſaciatus Hildericum filium Hu-
gnerici iuramento aſtrinxit, ne catholicos exules reuocaret, eccleſiam reſtitueret, aut fo
ueret. Iſto autem Thraſamundo impium ſpiritũ Carthagine exhalante Hildericus fi
lius Hugnerici ex filia Valentiniani in regno ſubſtituitur Vandalorum, ſed nolens
tranſgredi iuramentum, quod fecerat Thraſamundo, antequam regni culmine dona-
retur, Epiſcopos, & cæteros catholicos ab exilio reuocauit, & eccleſijs reſtituit inſi-
ſcata, & per totam Aphricam pacem datam ecleſiæ ædicti præconio publicauit, &
priuilegia, quæ Thraſamundus abſtulerat eccleſijs, redonauit. Cum enim mater
eius eſſet catholica, fidei opera ſuadebat. Gilimerius autem de potioribus Van-
dalorum contra Hildericum proditione, & tyrannide inſurrexit, & prælio victum
cepit, & eum cum filijs cuſtodiæ carceris mancipauit, multoſque nobilium Vanda-
lorum, qui in Aphrica, vt indigenæ, reſidebant, & Hilderico, vt domino obediebant,
& propter captionem eius tyranno indebito reſiſtebant, ſuſtinuerunt a Gilimerio
perſecutiones varias, & iacturas, ita quod multos ex eis cum Hilderico in carceribus
coarctaret, alioſque proſcriptis ſubiectis capitali ſententia condemnauit, omnique ſce
lere inquinatus, venundatus nulli malitiæ ſe ſubtraxit. His miſerijs
Aphrica. Aphrica diſſipata, ſanctus Lætus Epiſcopus Neptenſis, martyr eximius, de quo di-
ximus, in viſione apparuit Iuſtiniano Imperatori, vt ſuccurreret tantæ cædi, quo
oraculo incitatus Imperator confeſtim miſit exercitum cum Beleſario magiſtro mi-
litum contra tyrannidem Gilimerij, qui Beleſarij aduentum verens Hildericum Re-
gem cum affinibus ſui generis, & alijs nobilibus interfecit. Venienſque Beleſarius
Gutimirum, & Gebanundum fratres Gilimerij primo prælio interfecit. Deinde
prælio iterato ipſum Gilimerium fugæ extermirio propulſauit, ſed inſequens capti
uauit, & ipſum captum cum diuitijs, & rapinis nequiter conquæſitis Imperatori Iu-
ſtiniano Conſtantinopolim deſtinauit, & eo miſſo redegit totam Aphricam in pro
uinciam Romanorum anno nonageſimo ſeptimo. ex quo Vandali Aphricam intra-
uerunt,

uerunt, & manſit poſtea Romanorum ſubdita ditioni, donec per Mahometi aſtutiam
fuit reddita hæreticæ peruerſitati, in qua peccatis exigentibus adhuc manet. Sicq;
regnum Vandalorum cum populo ſuo funditus extirpatur, quod a Gunderico Re- Vandali
ge vſq; ad interitum Gilimeri durauerat centum tredecim annis.

De hiſtoria Alanorum. Caput XVI.

NVNC a Vandalorum hiſtoria liberatus Alanorum me ingero Alani
ſeruituti. Eorum originem, proceſſus, & acta, donec Gallias infre-
gerunt, & Hiſpanias intrauerunt, ſuperius enarraui. Poſtquam igi
tur Hiſpanias ſunt ingreſſi in Carthagineñſi, & Luſitania prouincijs
ſuperbo oculo corde auido, crudeli propoſito ſedes altiſſimas collo-
carunt, ita vt Silinguis in Bętica, Sueuis in Gallecia, Romanis in Cel
tiberia præeminerēt, & Vandalos, quos in vna prouincia concluſerāt cum Sueuis po
tius impetiuerūt, & incurſibus coarctauerūt, Romanis etiā in Carpētania, quā a Car
thagineñſi prouincia defalcarāt intulerūt multas cędes, & abſtulerūt multas vrbes, quo
rū neceſſitate Conſtantius Patricius, vt dixi ſuperius, Gothorū Regem Valiam inuo
cauit, qui mox veniens Alanos tanquam acie durę ſilicis hebetauit, & quam in alijs
exercuerant feritatem venienti Valię reliquerunt, & regni nomine abnegato, ſe Gun-
derico, quem deuicerant, ſubiecerunt, ſed cum eo, ad quem confugerant, Gunderico in
conſpectu Valiæ ceciderunt, & ciuitates ſuæ ditionis in Carthaginenſi prouincia
Valia tradidit Conſtantio Præſidi Romanorum, & ſic fuit in Hiſpanijs eorum po-
tentia dilatata, & Regis nomine apud Alanos iam extincto, ceſſere Romanis Vanda-
li, & Sueui, qui fere totam Hiſpaniam occuparūt, & facti ignaui pro maiori parte non
militiæ, ſed aſcripti populo remanſerunt, nec, vt magnanimi, ad ſedes alias migraue-
runt, donec poſt temporis interuallum Gothis venientibus, vt accolæ peruenerunt,
& hic finis regni, & gloriæ Alanorum.

De regno Sueuorum. Caput. XVII.

LIberati ab ignauia Alanorum tranſire reſtat ad hiſtoriam Sueuorum.
Horum originē, & proceſſum in ſuperiori opere declaraui. Sueui autem
cum Hiſpanias intrauerunt, Hermericū Principem habuerunt, & cum
Vandalis Gallæciam occuparunt, ſed Vandalis nauigantibus in prouin
cias Aphricanas, ſoli Sueui Galleciam tenuerunt. Galleci tamen in aliqua parte pro
prio dominio vtebantur, quos Hermericus aſſiduis incurſibus prædabatur. Tan-
dem morbo chronico aggrauatus pacē inijt cum Gallecis, & tanquam inſufficiens
filium ſuum Recilam regni ſubſtituit ſucceſſorem, qui armorum ſtudijs prouocatus
raro a prælijs quieſcebat. Cum autem Romani miſiſſent quendā militię ſuę Ducem
nomine Andebodem cum multis copijs, vt Bæticā occuparet, occurrens ei Recila ad
fluuium, qui Silingius dicitur, in Bęticæ regione, cōſerto prelio Andebodem vicit, & Silingius.
interfecit magnis auri, & argenti copijs occupatis, & Romanorum exercitu diſſipato
Bæticam ſuę ſubdidit ditioni, & volens Luſitaniam ſubiugare, obſedit Emeritam, &
captam regno proprio adunauit, Hermericus autem pater ipſius interijt, poſtquam
ſeptem annis fuerat morbo diutino fatigatus. Regnauerat autem annis triginta duo-
bus, Carthaginenſem etiam prouinciam ſuæ ſubdidit poteſtati, & ita Gallecia, Lu-
ſitania, Betica, Carthaginenſi prouincia ſuo dominio ſubiugatis, erat in Hiſpanijs

ſere Monarchus,&, vt in hac quiete ſecurior permaneret, Carthaginenſi prouinciæ re
Carpenta-nia. gionem Carpentaniam, videlicet quam Romanis abſtulerat, reſtituit facta pace.
Cumque veniſſet Emeritam, prout fertur, ſub gentilitatis errore vitam infœliciter
conſumauit, cum regnaſſet annis octo.

De Rheciario, & morte eius. Caput. XVIII.

MORTVO Ricila Rheciarius filius eius, & factus Catholicus ſuc
ceſſit in regno annis. IX. Hic duxit vxorem filiam Theuderedi Re
gis Gothorum, & pro tanto coniugio eleuatus eſt, ſuſpicatus non tan
tum Hiſpaniæ, ſed & Vaſconijs Imperare, & ad Theuderedum ſo-
cerum ſuum in Galliam Gothicam eſt profectus, & ab eo rediens ho
Tarracõ-nenſis noratus Gothorum auxilium ſecum duxit, & Tarraconenſem pro-
uinciam & Cæſarauguſtam Carpentaniæ, quæ Romano Imperio ſeruiebant, impe-
Cæſarau-guſta. tens occupauit, Carthaginem, etiam regiones, quas Romanis reddiderat Ricila pater
Carthago eius prædæ incurſionibus deuaſtauit. Mortuo autẽ ſocero ſuo Theuderedo in bel-
Catalani. lo Cathalanico, & eius filio Thuriſmundo, ſuccedente Theodorico ſecundo filio, Rhe
ciarius cœpit in Hiſpanijs inſolere, & Theodoricus Rex Gothorum filius Theude-
redi, qui regnabat in prouincia Narbonenſi, contra eum citius properauit. Rhecia-
rius autem de ſuis viribus plus præſumens occurrit Theodorico, & prælio adinui-
cem inchoato, Rheciarius effugatur, poſtea capitur, poſtea interijt interfectus.

De Sueuorum Regibus. Caput. XIX.

SVEVI autem bifarie diuiſi, alij Maſdram Maſſilię filium in Prin
cipem elegerunt, qui tantum duobus annis regnauit. Alij Frantam.
Maſdra autem ſtatim mortuo, pars Maſdræ filium eius ſubſti-
tuit Remiſmundum, qui cum Franta ilico pacem fecit, & ambo pari-
ter fœderati partes Luſitaniæ deuaſtabant, poſt biennium mortuo
Franta pars eius Frumarium ſibi pręfert. Qui cum Remiſmundo
Flauia. ſuper regni pręminentia litigaret, euertit Flauiam, vaſtauit patriam. Remiſmundus
Lucus. etiam Lucum, & Auriam, & maritima deuaſtabat. Sed poſt biennium Frumario de-
Auria. cedente, Remiſmundus pace cum Gallecijs inita Sueuorum in Gallecia obtinuit prin
cipatum. Sueui enim eum ſibi in Regulum pręfecerunt. Qui ad Luſitaniam tranſ-
Luſitania ſiens Coimbriam pace deceptam diripuit, & exhauſit, Vlixbonã etiam occupauit, Lu-
Coimbra ſidio ciue, & incola, qui illic præerat, eam tradente. Poſt aliquot dies Remiſmundus
Vlixbona his ſucceſſibus eleuatus ad Theodoricum Regem Gothorum nuncios deſtinauit, &
pacem, & amicitiam poſtulauit. Quos Theodoricus benigne recipiens annuit poſtu
latis, & in ſignum veri amoris coniugem miſit ei per Sallanum quendam ex officio
Palatino cum adiectione armorum, & munerum copioſa. Et recepta coniuge, & mu
neribus, cœpit amplius ſuperbire, & Sallanum muneribus honeſtatum remiſit ad
Theodoricum cum epiſtolis ſuę laudis, qui cum ad Gallias redijſſet, Theodoricum
ab Eurice fratre ſuo reperijt interfectũ, huius tempore Alax natione Galata effectus
apoſtata Regis auxilio ſectæ ſe contulit Arrianæ, & inuentus eſt fidei catholicæ ini-
micus, qui de Gallia Gothorũ adueniens hoc virus peſtiferũ genti Sueuorũ infudit,
Regibus in Arriana hęreſi permanẽtibus. Catholici perſecutionẽ, & pericula pertule
runt, donec regnauit Theodemirus, qui prædicatione Martini Dumienſis Epiſcopi

fidei catholicæ redoratus eliminata ſpurcitia Arriana Sueuos reſtituit fidei vnitati. Hic Martinus Dumienſis Epiſcopus religione,doctrina & fide præclarus multa docuit,& firmauit in eccleſiaſticis inſtitutis,pro cuius memoria eccleſia Gallecíæ adhuc gaudet. Regnauit autem Theodemirus annis decem.

De Miro, & fine Sueuorum.

Caput. XX.

POſt Theodomirum Mirus princeps efficitur Sueuorum, & regnauit annis tribus. Hic ſecundo regni ſui anno Ruchonibus mouit guerram, & bellis attritos opibus ſpoliauit. Et dum Leouigildus Rex Gothorũ Hermegildum filium ſuum propter fidem catholicã Hiſpali obſediſſet, Hiſpalis. Mirus proceſſit in auxilium Leouigildi,& Hermegildo capto & interfecto Mirus ibidem terminũ vitæ clauſit. Huic ſucceſſit Euricus filius eius in regno, quem in adoleſcentia conſtitutum Andeca per tyrannidem regno priuat, & coegit, eum monachum fieri, & detonſum in monaſterio inſerauit. Sed quia malorum impietas non remanet impunita, protinus Rex Gothorum Leouigildus ingreſſus Hiſpanias bellum intulit prouincię Sueuorum, & Andecam deuictum regno priuauit, & regnum eius in prouintiam redegit Gothorum. Ipſum autem Andecam poſt regni honorem fecit tonderi, & presbyterij officio mancipari. Enimuero oportebat, vt, quod Regi ſuo fecerat innocenti, ipſe proditor congrua viciſſitudine pateretur. Et ſic Sueuorum regnum obtentum a Gothis expers gloriæ hic finitur, quod durauerat centum & ſeptuaginta ſeptem annis.

De Silinguis. Caput. XXI.

EXplicatis regno & actibus Sueuorum,me cogit materia acta deſcribere Silinguorum, quorum ratio cum Vandalis vna fuit, niſi quod Silingui. illis in Aphricam transfretãtibus iſti in Bętica remãſerunt. Vbi experti cædes, & incurſiones, & pericula Romanorum non euaſerunt excidia Alanorum. Sed & Reges Galletiæ Sueuorum eos multis direptionibus ſubiecerunt,& Hiſpalis eorum Metropolis interdum diruta, interdum inuaſa nunquam fœlicitate ſtabili potuit efflorere: donec ſub Leouigildo Gothorum principe ſiluit captiuata, Regis & regni gloria uiduata,& in Gothorum prouinciam iam redacta. Et hic finem habuit principatus & potentia Silinguorum,quorum exterminium a Gothorum Rege Valia inchoauit,& per Leouigildum poſtea conſumatum. Primus enim Gothorum Athaulphus Hiſpanias eſt ingreſſus, ſed Barcinonę interfectus eſt. Poſt ipſum Valia,qui Vandalos & Sueuos,Alanos & Silinguos domuit,& proſtrauit,& in Silinguis prouincijs de Gothorum maioribus inſtituit principes populorum, nec tamen ibi ſedem regni voluit collocare. Theodoricus etiam Sueuos ſuo dominio ſubiugauit,& extunc cœperunt Gothi in Hiſpanijs dominati, & regni ſedem a Gallia Gothica in Hiſpaniam tranſtulerunt.

FINIS.

DOMINI ALPHONSI DE CARTHAGENA EPISCOPI BVRGENſis Regum Hiſpanorũ, Romanorũ Imperatorũ, ſummorum Pontificũ, necnon Regũ Francorũ anacephalęoſis.

PROLOGVS.

COGITANTI MIHI FRATRES DILECTISſimi, & frequenter in animo reuoluenti, quantum ſit humanis animis ſciendi infixa cupido, vt nullo præcipiente, nemine ſuadente, omnis homo a natura ſcire deſideret, quatenus hominem exuere videatur, cuius animus ad ſciendum nullo deſiderio teneatur, & illius repulſionis dignus haberi merito debeat. Tu ſcientiã repuliſti & ego te repellã. Dulcedo quædã mentis aduenit. Conſidero enim prompto humano animo iucunditatem adeſſe, ſi ſciendi deſideriũ operi applicare aliqualiter voluerit. Sed cum infinita pene ſcientiarũ & artium ſit multitudo, quarũ aliquę de neceſſarijs naturę, quorum directio humano iudicio non ſubeſt, aliæ vero in cõtingentibus occupantur, quę aliter & aliter interdum eueniunt. & ad quę dirigẽda cogitationes humanæ accurate declinant. Multorũ animos ad diuerſas ſciendi ſpecies inclinari videmus. Alij enim ad ſcientifica & naturalia & ſupra naturã, alij vero ad aliquas alias diſciplinas vehementius inclinantur, prout iugeniorum ſuorum acumen vel hebetudo videtur expoſcere. Sed hoc vnum inter cætera, quod nec ingenij altitudinem poſcit, nec etiam capacitatẽ, licet mediocrem, aut paruam tranſcendit, contẽnendum non eſt. Hiſtotiarum quippe notitia audiendi quid in ſua, quid ve in alia regione antiquis in ſæculis, & prope noſtra tempora actum ſit: & qui principes has terras, quas incolimus, per diuerſa ſęcula gubernarunt, rationi congruũ deſideriũ eſt. Nec enim, cũ homines ſimus, aliena prorſus putare debemus, quæ inter homines tranſierũt, illi vulgato etiam trito Terẽtiano verbo adhęrẽtes. Homo ſum, nihil humanũ alienũ puto. At, licet hoc cõtinue in memoria habere neceſſariũ nõ erat, vtile tamẽ pariter ac delectabile cenſeo, libellũ aliquẽ tenere, qui hæc ſub breui cõpendio cõtineat: vt cũ ſermo de huiuſcemodi rebus occurrerit, aliqualẽ cognitionẽ apprehendere valeamus. Hac itaq; intentione motus cõſcribere feceră arborẽ quandã genealogię Regũ Hiſpaniæ, eorũ geſta aliquantulũ miſcẽs, vt nec hiſtorię ꝓlixitatẽ, nec arboris breuitatẽ haberet, ſed quodã mediocri modo hiſtoriali latitudini, et arboreę breuitati reſpõderet. Illiq; excellẽtiſſimo, ac indelebilis memorię Regi honeſtorũ ſtudiorũ auidiſſimo, qui nuper ab humanis oculis ad ſuperos euocatus eſt, dedicauerã. At, cum particula prima ſuę Regię maieſtati tradita tranſitus eius interueniſſet, quieuit opuſculum illud alijs temporibus per me vel alium altioris & abundãtioris ingenij, forte ſi placuerit diuinę mãſuetudini, proſequendũ. Interim autem aſcendit in mentem, ne ex toto calamus refrigeſceret, ex illis quæ tunc ſcripſeram, quantum ad tempora quæ attigerunt. & alijs ſcriptis, quæ ſequentiũ temporum actiones enarrant, breuiorem arborem tranſplantare, quæ nec hiſtoriã lato ſermone cõtineat, nec ex toto illam ſub ſilẽtio dimittat, ſed Reges omnes, qui in Hiſpania regnarunt, ab illo tempore, quo hæc politia in Regum noſtrorũ genealogia, ac eorum Regia familia continuata eſt, ſerioſe deſcribat. Aliorum enim ſæculorũ, quæ ante præceſſerant, profundiſſima abyſſus inueſtigabilis facta nobiſcum nullam iam proportionem habere videtur. Reduxi ergo ad modũ arboris omnes, qui in hac Hiſpania noſtra

Regis diademate ſunt potiti.ab Athanaricho incipiens in quo ſtipitem genealogiæ huius rationabiliter, vt puto.conſtruxi,vſq; ad inſignem, ac potentiſſimum Enriquum quartum hodie regnantẽ,cuius regnum Regum Rex fœliciter dirigat, & exaltet. At quia imagines rerũ fortius memoriã coadiuuant,quã nuda ſcriptura,Reges ipſos congruo arboris loco depingi feci in recta linea Regibus ſolis depictis. In marginibus vero aliquibus alijs,quorũ ſtrenuitas non ab re iuxta Reges collocari petebat per ſola capita;figuratis. Et quia aliorũ inſignium etiã extraneorũ Principum noſſe tẽpora,concurrentiamq;.quã cum noſtris Principibus habuerunt,nedũ delectat,quinimo etiã ad cognoſcendũ aliqua, quę interdũ inueſtigamus, non modicũ confert, congruere mihi viſum eſt,illorũ adijcere tẽpora, quorum celſitudo, imperijq; magnitudo abſcondendę non ſunt,ſed perpetuis tẽporibus propalãdę,poſui itaq; ſummos Pōtifices,qui non alieni Principes iudicãdi ſunt,quia tam noſtri,quã aliorũ hominum omniũ ſuperiores exiſtunt,& in vniuerſo orbe pleniſſimã habent poteſtatẽ. Deniq; Romanorũ Imperatores,quibus licet non ſubſimus,cũ Hiſpani Romanũ Imperium ſupra ſe non recognoſcant,eruerunt enim Deo adiuuante de faucibus infideliũ regnum. Solũ enim Reges ſuos, vt ſupremos principes in tẽporalibus habent, ſunt tamen merito memorandi Imperatores Romani, qui inter omnes Reges primã ſedem,& quaſi quandã primo genituram non incõgrue habent. Ideo in illis concurrẽtijs adiunxiſſe & Reges Francorum,qui in altitudine ſolij magno ſplendore clareſcunt,amicitiaq;, & ſanguinis neceſſitudine ab antiquis tẽporibus noſtris extiterũt Principibus ſociati,indignũ fuiſſet a concurrentia hac ſegregare. Ideo hac concurrentia his tribus principatibus ſupremo ſi quidẽ pontificatu,qui omnes principatus excedit,Romanoq;,& Gallicano temporalibus,regũ quę inſigniſſima ſunt inuenire decreui. Sed & illud nõ ęqualitate pręſidentię motus, cum non ęquari, ſed pontificatui Romano ſubijci, & regna tẽporalia cum debita humilitate reuereri digniſſimũ eſt, qualitate tamen perſonarũ tam ſcribentis,quam quibus ſcribitur attente penſata, non indignũ arbitratus ſum,vt in calce concurrentiæ adijcerẽ Pontifices,qui in eccleſia Burgenſi ſederunt,ab illo incipiens tẽpore,quo ſedes ipſa cathedralis effecta eſt,& vſq; ad tẽpora noſtra producens. Nam & ſi principatus alij ſupremi tam eminentia,quã magnitudine,& alijs numeroſis dotibus longe altius pręſtent,quoad nos tamen noſſe pręſules,qui,& quo tempore in hac inſigni eccleſia pręfuerunt, delectabile pariter, ac vtile eſt. Conſonumq; rationi putaui hanc arborẽ charitati,ac fraternitati veſtrę dirigere,cũ eccleſia hęc caput diœceſum Caſtellę capitis nomine tã a nobis,quã ab omnibus populis vulgariter inſignitur. Cum ergo capita ſint eccleſia eccleſiarũ,& ciuitas ciuitatũ Caſtellę,neſcio cui cõgruentius ad aptari queat memoriã omnium Regũ tenere,quã illis,qui capita dicuntur,& ſunt illarum terrarũ, quarum Monarchia deſcribi,& in perpetuã recordationẽ reddigi breui ſtylo tentatur,caput enim principalis pars corporis eſt,quinimo & totum corpus repræſentare videtur, eiuſq; Mauſoleum locum religioſum facere ſolet,ac ſi totum corpus cum capite ibi eſſet. Sit ergo Principũ ibi ſerioſa memoria,vbi principalis pars regnorum,in quibus principatũ geſſerunt,conſiſtit. Accipiat ergo fraterno corde fraternitas veſtra munuſculũ hoc,quod fraterna manu donatur,illudq; multitudini librorum, quibus inſignis bibliotheca veſtra abundanter munita eſt adijcere curet, vt qui annalia antiqua hac ex parte ſcienti cupidus fuerit, illud legendi aliqualis notitiæ adeptione congaudeat. Sed iam his præludijs finem imponens, quod dicere geſtio diuino auxilio humilimis precibus inuocato, vt ſequitur,proſequar.

Caput Primum.

ILLVD autem pręmittendum eſt, Hiſpaniam, de cuius Regibus loqui intendimus, partem quandã honorabilem orbis eſſe. De qua, vt ſciamus. quanta ſit, & in quot prouincias diuidatur, mẽti adducendum eſt, orbem a rotunditate circuli dictum, quia rota quædam eſt, cum Oceanus vndiq; circunfluens fines eius circulo ambiat. Hunc in tres partes antiqui diuidendum dixerunt, quarum vna Aſia vocatur, altera Europa, tertia Africa, quę etiam Libya aliquibus in libris nuncupari ſolet. hæ autem partes æquales non ſunt. Nam Aſia a Meridie per Orientem vſq; ad Septentrionem peruenit. Europa vero a Septentrione vſq; ad occidentem, & inde Africa vſq; ad meridiem, & ſic dimidium orbis tenent Europa, & Africa: aliud vero dimidium ſola Aſia occupat. Quod ideo ſic a ſapientibus deſcriptum eſſe putandum eſt, quia mare Terrenum, quod Mediterraneum vocatur, ab Occidenti inter Septam & Gibeltarium, ſeu Tariſam ingrediens, & verſus Orientem fluens, has duas partes Meridianam, & Aquilonem interſecat, & cum vna eſſe deberent, aquarum inundatione diuidit. Sic ergo ſi in duas partes Orientis, & Occidẽtis diuidatur orbis, Aſia Orientalem, Europa vero, & Africa Occidentalem partem tenebunt. At cum Hiſpania in Europa ſit, congruens eſt, vt Aſiam, & Africam dimittentes de Europa modicum quid dicamus. Europa ſiquidẽ a flumine Tanai deſcendens ad occaſum per Septentrionalem Oceanum vſq; ad fines Hiſpanię venit. Cuius pars Orientalis, & Meridiana a Ponto confugiens tota mari magno coniungitur, & in inſula Gadibus finitur.

Prima Europę regio Scythia inferior eſt, quę a Męotidis paludibus incipiens inter Danubium, & Oceanum vſq; ad Septentrionalem Germaniam porrigitur. Quæ terra generaliter propter Barbaras gentes, quibus inhabitatur, Barbarica dicitur. Huius pars prima Alemania eſt, quę ad Męotidas paludes pertingit. Poſt hanc Dacia, vbi & Gothia, & poſt illas multę alię prouincię ſequuntur, donec ad Hiſpaniam perueniatur, quas deſcribere operoſius eſſet intentu, quia non deſcriptionẽ orbis ſeu mappam mundi conficere propoſitum eſt, Sed Hiſpanię, de cuius Regibus dicturus ſum, ſitum ad mentem adducere. Qui autem de alijs Europę prouincijs informari deſiderat, Iſidorum, & alios, qui orbis partes ſermone laro curauerunt diſtinguere, diligenter inquirat. Ego enim hanc ſolam primam Europæ partem breuiter in memoriam adduxi, quia intra eam Dacia continetur. & Gothia. Vnde & Gothi exiſſe feruntur, qui in Hiſpania, vt infra dicetur, regnarunt. Alijs ergo Europæ prouincijs omiſſis Hiſpaniam calamo noſtro Daciæ, & Gothiæ a quibus primi Reges noſtri ortum habuerunt, coniungamus.

Caput ſecundum.

FVIT autem Hiſpania prius ab Ibero amne, ſeu flumine Iberia nuncupata, poſtea ab Hiſpano Hiſpania cognominata eſt. Ipſa eſt enim vera Heſperia ab Heſpero ſtella Occidẽtali dicta. Sita autẽ eſt inter Africam, & Galliam, a Septẽtrione Pyrenęis mõtibus clauſa, a reliquis partibꝰ vndiq; mari cõcluſa, ſalubritate cęli ęqualis, omniũ frugum generibus fœcũda, gẽmarũ, metallorũq; copijs ditiſſima, interfluunt eã flumina magna, Bętis, quod modo Guadalquiuirũ vocatͣ, Minius, Iberus, Tagus, in aliquibus aluei ſui partibus aurũ trahẽs. Habet prouincias ſex, Tarraconen

ſem, Carthaginenſem, Luſitaniã, Galleciam, Bęticam, & transfretũ in regione Aphricę Tingitaniam. Duæ ſunt autem Hiſpanię, citerior, quæ in Septentrionali plaga a Pyreneo vſq; ad Carthaginem porrigitur. Vlterior, quæ in Meridiem a Celtiberis vſq; ad Gaditanum fretum extenditur, citerior, & vlterior dicta, quaſi citra terras, & vltra, quod vltima, vel quod non ſit poſt hanc vlla. Eſt autem Hiſpania de latioribus prouincijs, quæ ſub Europa includuntur, habens in ſe ſex prouincias, vt prędixi, quæ iam alijs nominibus nominãtur. Neq; enim dicimus Tarraconenſem, quia hic loquimur de prouincia eccleſiaſtice ſumpto vocabulo, pro vt Metropolim, & eccleſias ſuffraganeas deſignat. Sed quandam particulam, ſeu contractum terrarum.

Illam igitur, quæ Tarraconenſis dicebatur, Cataloniam vocamus. Carthaginenſis vero eſt illa particula terræ, in qua regna Valentię, & Murciæ conſiſtunt. Luſitania continet partem Portugalię, quę intra Fagum, & Guadianam, necnon etiam particulam illam, quæ citra Tagum, & vltra Dorium eſt, aliaſq; huius regni terras, quas Extrematuram dicimus. Gallecia vero in ſuo nomine durat. Sed ſub Gallecię nomine, etiam pars Portugallię intelligenda eſt, quæ intra Dorium, & Miniũ conſiſtit. Bętica vero Vandalia eſt, quam Andaluziam dicimus, dicta a Bęti flumine, quod Guadalquiuirum vocatur, ab Arabibus ſumpto vocabulo. Etenim apud Arabes Guadalqueuir flumen magnum ſignificat. Hęc intra ſe Granatæ partẽ continet. Tingitania autem eſt in Aphricę parte, quam dicimus Benamarim, a Tingi ciuitate, quam Taniar vocamus, nomen aſſumens, alię uero terrę, quas in Hiſpania hodie diuerſis nominibus nominamus ſub illis, quas diximus, tunc cõtineri putarem, vt Caſtella, & Nauarra cum Carthaginenſi, Legionenſis pars cum Gallecia. Toletana, & Conchenſis cum Luſitania, quę ſimul cum Bętica, quam Andaluziam, & Granatam dicimus Hiſpaniam vlteriorem faciebant, quam citeriorem poſt reſpectum ad nos poſſumus appellare, cum vltra, & citra reſpectiue ad locum, in quo loquẽtes exiſtunt, dicitur. Nos igitur cum citra Iberum ſumus, has partes Hiſpaniæ citeriorem Hiſpaniam vocamus, Italici, & alij Orientales vlteriorem vocant. Cum per reſpectum ad eos vltra Iberum commoremur, quę ſic groſſe tetigi, vt aliquam cognitionem horum nominum habeamus, & aliqualiter correſpondere denominationibus, quas hodie partes Hiſpanię habent ex ipſa propinquitate vacabulorum, ſentiamus.

Non quod ſigillatim his finibus diſtinguantur, difficillimum enim eſſet nunc limites illarum diuiſionum certitudine plena tenere. Hoc tamen ex his diuiſionibus conſtat Tingitaniam, quę vltra mare Mediterraneum eſt, licet in Aſia ſita ſit, intra Hiſpanię partes contineri, quod licet peregrinum ab aliquo importuno videatur, intentius tamen intuentibus aliquid ſorte non parum importare valeret, vt memor ſum alibi ad propoſitum aliud dixiſſe.

Caput tertium.

NVNC vero intentum noſtrum proſequens, hoc de regno Hiſpaniæ, pro vt terram, in qua regnatur deſignat, ſufficiat dixiſſe, tamen pro vt Reges, & potentia demõſtrat aliqua dicamus. Neſcio enim quare apud nos vnico verbo hęc duo diuerſa coniungimus, vt regnum ipſam terram vocemus, & hoc eodem verbo regnãdi vim, & potentiam exprimamus. Dicimus namq; regnum Hiſpanię, vel Franciæ, cum de terris illis loquimur, ſimiliter quoque cum de aliquibus Regibus

earum ſermo ſit, regnum eorum tot annis duraſſe ſcribimus, vel dictamus exercitiũ, ac poteſtatem regnandi, quæ temporalia ſunt, & regnum vocantes, vt Salomon dixit, nam terra in ęternum ſtat. Non ſicut apud Italicos, qui terram, in qua regnãt, non regnum, ſed reamum vocant. Cum ergo de Hiſpania, pro vt reamum eſt modicum diximus, de regno eius, pro vt regnantium tempora ſignificat, paulum quoq; dicamus. Nemo autem dicere poſſet, qui fuerunt hi, qui ab initio ſęculi ante diluuium in Hiſpania regnarunt, quia impoſſibile eſſet hoc ſcire, cum omnes chronicæ poſt diluuium principium narrationis aſſumãt, nec aliqua auctentica hiſtoria reperiri poteſt, quæ ante aquas diluuij geſta hominũ narret, excepto canone ſacro, qui ab initio creationis mundi ſermonem aſſumens, tam ante Noę quam etiam poſtea, multa hiſtorice prophetica reuelatione deſcripſit. Quicunq; tamen illi fuiſſent, ſi aliqui fuerunt, qui Hiſpaniam gubernaſſent, ſub inundatione aquarum conſtat periſſe. Sed & poſt ipſum diluuium expleta infantia ſęculi, & in quandam adoleſcentiam mundo quodam modo aſcendente, hoc diſtinctum ſciri non poſſet. Licet aliqui ſub glebo diuiſionem gentium poſt diceſſum ab Abel deſcriptitarunt. Sed nos illud non quęrimus ſpecifice, & particulariter ſcire, groſſe tamen, pro vt attentę antiquitatis abyſſum inuaſtigari aliqualiter poteſt. Conjcere conniuentibus oculis, vtcunq; velemus, qui fuerunt illi, qui Hiſpaniam antiquis in ſæculis inuaſerunt. Ferunt autem, quod Europa recepit populos a generatione Iaphet, qui ſeptem filios dicitur habuiſſe. Quorũ primus fuit vocatus Gomer. Secundus Magoth. Tertius Madans. Quartus Inanus. Quintus Tubal. Sextus Moretus. Septimus Tiraſus. A Gomero primo filio dicunt populatam Gallecia m. A Tubalo quinto filio alij deſcenderunt Hiſpani. A Magotho ſecundo filio ſcythæ, Gothi, Vandali, Suaui, & Alani, & ab alijs vero filijs alij profluxere nationes. Inter iſtos deniq; adinuicem magna bella, & grandes diſſenſiones proceſſerunt. Alij enim alios e terris expellentibus, & alijs reſiſtentibus oportebat, vt bellici labores inſurgerent. Nam inter offendentes, & defendentes tunc, & nunc conſequens eſt, vt gladius hoſtilis inſurgat. Nam alij inuaſionem potentia incitante deſiderant, alij defenſionem neceſſitate cogente procurant. Et ne hoc, nec illud ad rationis perſuaſionem quiete confici poteſt, ad arma oportet recurrere. Tranſierunt ergo multa tunc tempora, & in eis armorum plurimi actus, quos referre calamus non valeret. Sed hoc vnum dicitur, quia a confuſione linguarum in Abel, vſq; ad tempora Gedeonis iudicis Iſraël fluxerunt anni mille, & ducenti, & triginta, & tres. Et huius Gedeonis tempore natus eſt Hercules magnus, qui ingentia facinora, & armorum miranda exercicia per diuerſas orbis partes præſertim in Hiſpania egit. Hic enim, vt ferunt, vna cum Iaſone obtinuit vellus aureum inſulæ Colcos, & deſtruxit Troiam prima irruptione occidens Laomedontem Troiæ Regem, necnon vicit Diomedem Thraciæ, ac Centauros, & Lacedęmonios. Superauit quoque filios Leui, qui erant nepotes Regis Saturni, necnon Buſirim AEgypti, & Anthęum Aphricæ Reges, fœminas quoq; Amazonas, quæ tunc erant multarum gentium victrices, pro vt hæc omnia aliquæ hiſtoriæ ferunt, & fabulæ poëtarum. Boëtius quoq; in metris ſuis horum aliqua narrat, dicens, Herculem duri celebrant labores, Ille Centauros domuit ſuperbos, Abſtulit ſæuo ſpolia leoni. Reliqua, quæ illic in metro ſequuntur, quæ hic ſuccincte tetigi, veritatem eorum Deo, qui omnia cognoſcit, relinquẽs, vt ſcripta reperij huic ſcripturæ inſerere, non aſſerere curam cepi. Cum autem hæc omnia Hercules alijs in orbis partibus expleuiſſet, ab Aphrica in Hiſpa-

nias tranſijt. Audierat enim Gerionem Hiſpaniæ principem potentiæ ſuæ robori plus debito nitentem erga Hiſpanos tyrannice ſe habere. Aduentum vero eius audientes Hiſpani nimium lætati ſunt, ſperantes manu Herculis a Gerionis tyrannide liberari, quod & factum eſt. Nam Hercules Gerionem defidans duellum cum eo aggreſſus eſt, victumq́ ſtrangulauit, & ſuper caput eius turrim dicitur fundaſſe prope Curuniam, quod oppidum in Gallecię finibus ipſe fundauerat. Demum occidit Cacum illum ferum hominem, qui tanta feritate uigebat, vt potius fabulæ quam hiſtoriæ narratio feritatis eius ab aliquibus ſcribenda putetur. Ab hoc Caco montem caci, quem vulgariter Moncaio dicimus, prope Tiraſonam & Agredam ſituatum nomen aſſumpſiſſe ferunt. Hercules itaq́ occiſis Gerione & Caco, & multis magnificis operibus in Hiſpania factis ad Græciam eſt reuerſus, dimittenſq́ nepotem quendam ſuum, qui Hiſpanus vocabatur, vt in Hiſpania regnaret, a cuius nomine Hiſpaniam vocatam putant. Nam primo Iberia ab Ibero flumine ſeu Heſperia ab Heſpero Planeta, qui prope occidentem adueſperante die lucet, vocabatur. Hic Hiſpanus eſt primus, quem in Hiſpania regium titulū aſſumpſiſſe hiſtoriæ narrant. Qui magno tempore in pace regnans multa magnifica opera dicitur conſtruxiſſe. Inter quæ ille ſingularis aquæ ductus habetur, qui apud Segouiam in ſua firmitate hucvſq́ perdurans, ciuitati aquarum copiam miniſtrat, pulchritudinem nimiam in ipſa operis fortitudine oſtendens. Nam cum quædam particula ſupereminens, per quam cloaca dirigitur, ſæpe reficiatur, & refecta faciliter corruat, ipſe tamē pōs et aquæ ductus tanta firmitate ædificatus fuit, vt ab illo ſęculo vſq́ in pręſentem diem quaſi quadam incorruptione fulgens maneat. Tantaq́ differentia diuturnitatis inter moderna opera & vetuſtiſſima eſt, quod, quidquid ibi noſtris diebus reficitur, raro per decennium durat, tanto ponte, qui Hiſpani temporibus factus eſt, per tot ſæcula immutabiliter perdurante.

Caput. IIII.

HIC Hiſpanus filiam ſuam nomine Liberiam in matrimonium tradidit inſigni Principi Græciæ vocato Pyrrho, qui ex iure vxoris ſuæ poſt mortem Hiſpani ſoceri ſui in Hiſpania regnauit. Hoc tempore dicunt tantam ariditatem per totam Hiſponiam fuiſſe, quod viginti ſeptem annis pluuia viſa non eſt deſcendiſſe: quo factum eſt, vt omnia flumina prorſus areſcerent præter modicū aquarū, quæ in Guadalquetiiro & Ibero profluebāt, & vt aliqui dicūt in Guadiana. Cuius cauſa Hiſpani ad diuerſas terras vitā ſaluaturi abierūt, ariditate autē ceſſante habitatores ad Hiſpaniā reuerſi ſunt. Pyrrho deniq́ defuncto Gręci poſt eū aliquo tēpore regnauerūt, quorū nomina expreſſe nō legi. Poſt hęc gētes quædā extranee, quę Almonizi vocabātur, Hiſpaniā intrātes Græcos expulerūt, & regnarūt in ea quadraginta annis. Demum exercitus multi ab Alemania & inſulis adiacentibus Hiſpaniam inundantes Almonizis expulſis apud Hiſpanos magnis temporibus regnauerunt. Donec Pœni ab Aphrica trāſeuntes magnam partē Hiſpanię ſubiecerūt. Et enim Hamilcar primo Saguntū obſidens occiſus fuit. Deinde Hannibal immaniſſimus fortiſſimuſque obſidionem repetens Saguntum oppidum expugnauit. Quod vtique non ciuitatē Saguntiam noſtram, ſed caſtrū illud iuxta Valentiam Monuiedrum uulgariter nuncupatū fuiſſe autumant. Sagunto autē occupato & alijs multis partibus Hiſpanię ſuę

ditioni ſubiectis Hanibal nomine & gloria excellere incipiebat, quod Romanus populus,qui tunc quaſi adoleſcens erat, & alijs gentibus imperare non mediocriter præſumebat, moleſte tulit: maxime cum iam Saguntum Romani in amicitiam recepiſſent. Cuius occaſione bellum contra Hannibalem & Pœnos implacabile indixerunt. Quo factum eſt,vt Hannibal, qui potentia magna & animo bellicoſo vigebat, in Italiam proficiſceretur, dimiſſis Haſdrubale & Magone fratribus eius, vt ea tuerentur, quæ apud Hiſpanos acquiſierat. Romani vero miſerunt contra eos nobiles quoſdam de familia Scipionũ,qui pugnãtes contra Haſdrubalẽ victi et occiſi ſunt. Poſt quorum mortem alium de Scipionibus,qui.P. Cornelius Scipio minor dictus eſt, ad Hiſpanos miſerunt,multi nanq; fuerunt Scipiones. Scipionis enim verbum cognomentum familiæ, non nomen particulare hominis eſt. Hic Scipio dimicauit contra Magonem acerrimo prælio, vt hinc inde occiſi plurimum caderent, & Magonem victum & captum cum alijs captiuis miſit ad vrbem. Magone vero ſic uicto Haſdrubal frater eius occurrit obuiam Scipioni.præliumq; intrans uictus euaſit, & profectus eſt in Italiam ad Hannibalem fratrem ſuum. Scipio vero victor exiſtens expugnatis Haſdrubale & Magone fratribus Hannibalis redijt Romam, Hiſpania manente ſub regimine Romanorum. Aliquibus autem temporibus ſic elapſis, cum Romani gubernantes inſolenter,ceu fieri ſolet, haberent (raro enim euenit, vt peregrina potentia,ſi diu continuatur, ad grauamina non proſiliat ſubditorum, vnde & Bonifacius Papa dicebat, non modica diſpendia Romæ attuliſſe peregrina regimina, hinc eſt quod ſucceſſione principantium naturalitas acquiſita Regum ad ſubditos,& ſubditorum,ad Reges,nimium conciliat animos,& regnantis iugũ benignum & tolerabile reddit) Hiſpani ergo proteruiam Romanorum non ferentes rebellare cœperũt.Contra quos Romani miſerunt ducem nomine Tiberium Sempronium, qui vi armorum pluſquam centum & viginti ciuitates,oppida & caſtra occupans Hiſpanos ſub ditione Romanorum reduxit. Demum exacto aliquo tempore, ſexcenteſimo ferè anno poſtquam Roma condita fuerat, iterum rebellarunt Hiſpani, & taliter ſe inuenerunt contra Romanos, quod nullus ex ducibus Romanis reperiebatur, qui acceptare auderet ſe mitti aduerſus eos. Et tunc miſerunt quendam nomine Sergium Galbam conſulem, qui, multis prælijs cum Hiſpanis confectis, poſtremo ab eis fuit deuictus. Quo ſic deuicto miſerunt Romani alium ducem, qui obſedit Numantiam, quæ nunc Zamora vocatur, in cuius obſidione magnam ſtragem,damna & pericula Romani habuerunt, ciuitate in ſua rebellione contra eos manente. Sed poſt iſtud miſſus eſt.P. Scipio, qui poſt Aphricanus inferior vocatus eſt, nepos alterius Scipionis,quem Aphricanum ſuperiorem appellant. Hic Numantiam tam ſtrictiſſima obſidione afflixit, quod expugnatam ex toto deſtruxit. Et ſic manſit Hiſpania ſub ditione Romanorum aliquo tempore. Sed poſt conſueta animoſitate rebellantibus Hiſpanis venit Pompeius, qui ſubijciens eam dimiſit in illa filios ſuos ac duces Petreium & Afranium, & in Italiam redijt. At cum inter Romanos tunc illud inteſtinum & famoſum bellum ſurrexiſſet,& Pompeio cum Iulio Cęſare genero ſuo impacabiliter diſſidente, Iulius Cæſar in Hiſpaniam venit, & contra Petreium & Afranium apud Leridam dimicauit, vbi exercitum Petrei & Afranij immenſa ſiti afflictum in deditionem reduxit. Manſit itaq; tunc Cæſare ſubijciente ſub poteſtate Romanorum Hiſpania vſque ad tempora Honorij Imperatoris. Cuius tempore Vandali & Alani ad Hiſpaniam venerunt,& eã magna ex parte occupauerũt,

ac Suevi Galleciam. Sed paulo poſt Vandali in Aphricam tranſierunt, & quidam alij Barbari, quorum nomina non habentur, Hiſpaniam intrarunt. Et ſic huiuſcemodi inundationibus diuerſarum gentium, & rituum magnis temporibus Hiſpania afflicta fuit. Partim Romanis. partim Vandalis, Alanis, Hugnis, & Sueuis illam ſibi iuxta potentiam ſuam tyrannice occupantibus, donec exercitus nobilis militiæ Gothorum illis expulſis ad illam habiturus deuenit. Quorum Reges ex ipſa habitatione, & incolatu Hiſpani effecti in ea regnarunt, & regnant, non iam Gothorum, ſed Hiſpanorum ſub diuerſis titulis Reges vocati.

Caput. V.

ET quia de his ſub arboris figura particulariter dicendum aſſumpſimmus, aliqua ex illis, quæ intra Hiſpaniam geſſerunt, ſuis congruis locis dicturi de origine eorum, & his, quæ ante Hiſpaniæ ingreſſum alijs in locis per eos geſta ſunt, breuiſſime vt aliena, non vt noſtra ad clariorem intellectum dicendorũ breuiſſimo curſu tranſeamus. Origo autem Gothorum, vt ex aliquibus hiſtorijs colligitur, ex inſula Scanthia, ſeu Scythia fuit. Illam namq; primo ſunt adepti, cuius poſſeſſione non contenti, inde exeuntes propinquas Scythiæ inſulas, & terras peragrantes, vicinas gentes bellis laceſſebant, quod antiquiſſimum eſt. Nam ante Her-
culem, qui tempore Gedeonis iudicis Iſraël fuiſſe dicitur, Gothi Reges habuiſſe di-
cuntur, quos nominant Beric, & Gadaric, & Philimer, & Zamolxem, & Tanau- Beric.
ſum, qui ſucceſſiue in eis regnauerunt. Et poſt tempora Herculis, & Telephi filij Gadaric.
eius multos Reges Gothi habuiſſe feruntur, ac plurima bella tam verſus Aquilonem, Philimer.
quam etiam Orientalem mundi plagam geſſiſſe. Tamq; in illis animoſitas, bellan- Zamolſis
diq; deſiderium erat, quod etiam fortitudinem, & militare exercitium ex eorum origi- Tanais.
gine ad fœminas dicitur pertranſiſſe. Nam illæ pugnatiſſimæ fœminæ, quas Amazonas vocarunt, ex genere eorum profluxiſſe narrantur; vt in hominibus, qui animalia rationabilia ſunt, illud, quod in auibus rapacibus natura operante fieri videmus, in illis ſæculis factum audiamus. Et ſicut inter aues rapaces, ſeu de rapina viuentes, fœmellę ſoleant eſſe audaciores. Sic apud illos, qui aliena rapere, & populos ex ſuis ſedibus expellere continue inſiſtebant, Amazonæ fœmellæ impetum etiam auda-
ciorem habeant, licet ipſi Gothi maſculi audaciſſimi fuerunt. Etenim Tomyris Tomiris.
Amazona Regina Getarum, immo Gotharum Cyrum Regem Perſarum, & Cyrus.
Medorum, qui tantæ potentiæ fuit, vt regnum Chaldæorum Baltaſare Rege oc- Baltaſar.
ciſo, & Babylone deſtructa extinxerit, & in regnũ Perſarum mutauerit bellũ gerens, illũ deuicit, ac occiſum capite mutilauit, quod in vtre pleno ſanguine conſanguineorũ, & nobilium de exercitu ſuo miſit, dicens. Sacia te ſanguine, quem ſitiſti, vt qui ſanguinem aliorum crudeli cęde ſæpiſſime fuderat, ſanguine ſuo, & ſuorum infœlix operiretur, vt illud euangelicum verbum etiam illo tempore compleretur. Qui gladio
occidit, gladio peribit. Sic & Samuel Propheta cum Galaath Regem gladio ſcin- Samuel.
deret, dixit, ſicut fecit abſq; liberis mulieres gladius tuus, ſic etiam erit ſine liberis inter mulieres mater tua. Sępe enim impij, & crudeles crudeliter opprimuntur, & potentes, vt Sapiens ait, potenter tormenta patiuntur. Nam iuxta prouerbium vul-
gare, canis lupos occidens, plerunq; a lupis occiditur. Tomyris vero adepta victo- Tomyris
riam, & maximam prædam in partem Myſiæ, quæ ab Amazonis Amazona dici-

tur, victrix abſceſſit, & mutato nomine minorem Scythiam appellauit, & ciuitatem
Tamer a ſuo nomine ędificauit. Et adhuc hodie ſucceſſores earum fœminæ agen-
tes militiam ſtrenue habentur in opere militari. Et terra earum, vt Roderici hiſto-
ria refert, vulgariter Fœminea vocatur, ego tamen licet, vt legi, deſcribo, non tamē me
mini me vidiſſe aliquem, qui militarem exercitum fœminarum ſegregatum vidiſſet,
licet vna, vel alia militari exercitio dedita aliquando videatur, Sicuti apud Francos
Poncella pridie Poncella militabat.

Caput. VI.

SED exercitum fœminarum dimittentes, ad viriles Gothorum cu
Beric. neos redeamus, poſt mortem autem Berie, qui primus inter Gothos
Gadaric. Rex nominatur, ſucceſſit, Gadaricus, qui fuit magnificus triūpha-
tor, & multos in Scythia, quæ nunc Dacia dicitur, populos ſubiu-
Philimerus. gauit. Poſt hunc filius eius Philumerus videns Philumerigorum ter
ram vbertatis penuria laborare, dedit conſilium, vt ab illis ſedibus
tranſmigrarent, & cum diu altiſſimas ſedes, & congrua loca perquirerent, ad vlterio
res Scythiæ terras venit, vbi regionū vbertatem, & votiua gaudia admiratus decre-
uit ibi, vt in proprijs reſidere. Et cum terram explorans deambulaſſet, & pontem in
vaſto flumine reperiſſet, regionemque vltra flumen illud placidam propexiſſet, vo-
luit regionis vltima peragrare, & parte exercitus iam tranſmiſſa pontis ſtructura
corruit tranſeuntium pedibus conquaſſata. Et ſic nec tranſmiſſis licuit remeare,
nec alijs tranſuadere. Is enim locus, vt fertur, paludibus tremulis concluditur, &
ex vtraque parte confuſione imperuius inuenitur, & forſam pons ille ligneus erat, &
pondere multitudinis ruit, ac citra remanētibus, quia difficilis reparatio videbať, repa-
rare noluerunt, vel forte cum nullam aliam cauſam itineris continuandi haberent, niſi
quia terras ad inhabitandum quęrebant, circa flumen remanentes conſederunt, grādi
parte exercitus ſui vltra prodeunte ſatis ſibi habitationis videbať in terris citra flumē
ſituatis manſiſſe. Pars vero Gothorum, quæ cum Philimero citra remanſerat, opta
Spali. tum potita ſolum, ad gentem Spalorum aduenit, vbi conſerto prælio victoriam ſunt
adepti. Exinde, vt victores ad extremam partem Scythiæ, quæ adiacet Ponto ma
ri cum triumpho venerunt, & Scythiam ſuis victorijs ſubiecerunt. Et quia ibi diu-
cius reſederunt, & regimen tenuerunt, Scytæ, vt indigenæ, ſunt vocati. Et licet
Gothi ad gentes alias ſæpius ſe vertiſſent, rectores tamen ſuos in Scythia dimitte-
bant, penes quos gentis regimen conſiſtebat. Hinc euenit, quod Ioſephus Scy-
thas, Iſidorus Getas appellat. Vnde & illud in laudem eorum per quendam poë-
tam dictum eſt. Contemnunt mortem laudato vulnere Getæ. Acſi diceret tanta
animoſitas Gothorum militiæ eſt, quod pro honore adipiſcendo mortem cōtemptui
habent, laudantes vulnera, quæ pro reipublicæ tuitione, ac exaltatione in prælijs vi
riliter recipiuntur. Nam mutata prima litera, e, in, o, & vltima, e, in, i, qui Getæ
appellabantur, Gothi dicuntur. Hi ſeptemtrionalia iuga tentantes Scythica regna
montibus ardua poſſederunt, & pars illa adhuc Gothia appellatur, interpretatio au-
tem nominis eorum in lingua noſtra eſt fortitudo, & re vera nullius gentis ſtrenui-
tas ita regnis, & imperijs ſe obiecit, ſicuti huius, in primo enim egreſſu a Scantia gen-
tem ſtolidam Vlmerrigorum, Vandalorum a ſuis ſedibus eiecerunt, iuga Scythica
Vexores. ſubiecerunt, Vexorem Regem AEgypti prælio fugauerunt. Aſiam ſubiugarunt,
& eorum

& eorum aliqui inibi remanſerunt, ex quibus partibus, vt dicitur proceſſerunt, &
partem Aſiæ ſubiecerunt, Armeniam, Syriam, Siliciam, Galatiam, Piſidiam, Io-
niam, & Aeolium expugnauerunt. Telephus Rex Gothorum vicit Danaos, in- Telephus
teremit Therſandrum, inſecutus fuit Vlyxem, Darius Hyſtaſpis filius, & Xerſes ab Therſandrus.
Rege Gothorum inferiores in prælio ſunt inuenti. Hos Alexander vitan- Vlyxes.
dos docuit, Pyrrhus pertimuit, Cæſar exhorruit. At cum Pompeius pro arripi- Darius.
endo reipublicæ principatu contra Iulium Cæſarem arma moueret, iſti cæteris for- Xerſes.
tius dimicarunt, in Franciam irruerunt, Italiam vaſtauerunt, Romam ceperunt, Ve- Alexāder.
ronam ædificauerunt, nomen imponentes, Verona, quaſi ve Roma in odium Ro- Pyrrhus.
manorum, Gallias ſunt agreſſi, Hiſpanias ſunt adepti, ibique apud Toletum ſe- Cæſar.
dem vitę, & Imperij locauerunt, in habitaculis, & tentorijs habitarunt. Terras vbe-
res ſeminabant, nuſquam munitiones, vel domicilia fabricabant. Et licet terras, & ci-
uitates, & oppida ſubiugarent, ſemper bellis, & vaſtationibus inſiſtebant, non conten
ti dominio populorum, ſed prælijs omnia infeſtantes. Et licet in ſui principio fero-
citati deditι, vix humanæ rationis debitum attendebant, tamen poſtquam mores alia-
rum gentium viderunt, & vrbes, humaniores effecti benignitatem, & manſuetudi-
nem induerunt, adeo quod & philoſophis, ad quorum ſapientiam humili ſtudio
peruenerunt, diu proprijs Ducibus ſe rexerũt, & poſtea regale faſtigium adſciuerunt,
quod & ſacerdotio ornauerunt. Hos omnes Europæ populi tremuerunt, Alpium
obijces his ceſſerunt. Poſt exterminium Scythæ gens Vandalię a Pannopa non tan
tum eorum præſentia fuit exterrita, quam opinione fugati, eorum impetu Alani ſunt
extincti. Sueui inter anguſtos Hiſpaniarum angulos eorum arma proprio periculo
ſunt experti, & regno, quod ſedicioſe tenuerant, turpiori diſpendio caruerunt, liber-
tatem Gothi potius bello, quam pace ſeruauerunt: In bellandi neceſſitate vires pre-
cibus prætulerunt, & in armis ſpectabiles haſtis, & iaculis, arcubus, & ſagittis, enſi-
bus, ac clauis tam equeſtri, quam pedeſtri prælio confligebant, & in armorum ex-
perientia ſolo noualis belli exercitio caruerunt, vſque ad tempora Siſebuti. Sub quo Siſebutus
ad tantam gloriam peruenerunt, vt victoriarum inſignia non ſolum in terris, ſed in
ipſo mari publicarent. Fuerunt autem naturaliter magnanimi, & audaces, ingenio
faciles, & ſubtiles, in propoſito prouidi, & conſtantes, geſtu, & habitu approbandi,
viribus præpolentes, ſtatu ardui, & proceri, duri vulneris, & manu prompti, corpo
ris validi, membris apti, diſpoſitione compoſiti.

Caput. VII.

SED ſic confuſe generaliter ſcripſi, prout ſcriptum inueni, vt ali-
qualem notitiam Gothicæ gentis ſub genere habeamus. Nam illo
rum temporum ſerioſa, & ſpecialis narratio certitudinaliter non
habetur, quia Salomon inquit. Tempus cuncta obliuione operit,
nec ad geſta Principaliter attinet, quid Gothi in remotis regionibus
ſeculis antiquis geſſerunt. Sed hoc addendum eſt, quod Gothi, qui
cum Philimero Rege citra Pontis fretum manſerunt, multa ſtrenuiſſima opera ar- Philimerus.
morum agentes ſub multis Regibus, ac Ducibus ſuis per per diſcurſum temporis
ſuccedentibus contra plurimos Reges, gentes, & nationes dimicarunt, pluries victo-
res, licet aliquando tamen raro fuiſſent deuicti. At cum ad hanc partem Europæ,
quæ Italia, Alemania, & Gallia, & Hiſpania eſt, veniſſent, ſe iterum ſubdiuiſerunt,

Et illi,qui apud Italiam,& Arcum adiacentes terras remanſerunt, Oſtrogothi vo-
cati ſunt. Illi vero qui ad Hiſpanos acceſſerunt, Veſegothi ſunt vocati,Oſtrogothos,
id eſt,Orientales Gothos, Veſogothos, id eſt,Occidentales, vocantes ex vulgari ſuo
idiomate, vt arbitror, interpretatione recepta. Et quia Gothi, qui in Italia remanſe-
Theodoricus. runt Oſtrogothi appellabantur. Ideo Theodoricus, de quo mentio fiet, Oſtrogo-
thorum Rex appellatus eſt. Gothi vero, qui Pyrenæos montes tranſeuntes Veſo-
gothi dicti ſunt. Procedente tempore Gothicum titulum exuentes Hiſpanorum no-
men induerunt, vt in dicendis exprimetur. At licet differentia nominum eſſet, large
tamen aſſumpto vocabulo omnes dicebantur Gothi,cum ab eadem origine deſcendiſ-
ſent. Origo autem,vt proxime dixi,ab Aquilonari parte fuit. Et ſi accurate attendere
volumus,terram illam,quam hodie Reges Dacię tenent cum aliquibus adiacentibus,
fuiſſe illam,vnde Gothi principaliter exierunt,exiſtimandum eſt. Sunt enim quatuor
regna, Dacię, Suecię, Noruegę ac Gothię ſiue Gothorum a quibus terris,necnon ali-
quibus alijs qui vltra illas intra illum ſummum Aquilonis in magna latitudine ſitę a
Barbaris hodie incoluntur. Putandum eſt illam multitudinem armatæ militiæ
copioſo numero exiuiſſe. Nam Gothiam ſolam, quæ parua terra eſt, incredibile eſ-
ſet,tot populos genuiſſe. Nec huic rei obſtat,quod omnes nomen Gothicum aſſum-
pſerunt, quia tam antiquis,quam modernis tēporibus hoc fieri conſueuit,a parua ter-
rarum gleba gentes multas interdum nomen accipere, cum generaliter nominantur,
licet in particulari ſuas nominum ſubdiuiſiones accipiant, ſicuti omnes,quotquot ſub
amplitudine horum regnorum morantur, Caſtellanos vocamus, licet Caſtella vna
prouincia ſit,& multæ aliæ propria nomina,& deſignationes habentes ſub hac Mo-
narchia ſpacioſis finibus ſitę conſiſtāt. Sic itaq; fieri potuit,vt a terra Gothię licet non
magna,omnes finitimę gentes, quæ ad occupandas terras aliorum animoſitate vigen-
ti exierunt,nomen acceperūt. At quia inter regna Regis Daciæ, Gothia computatur,
illa arma regia Regibus, qui in arbore ſequenti depicti ſunt,quandiu titulum Gotho-
rum habuerunt, apponi feci, quæ Reges Daciæ pro omnibus quatuor regnis addu-
cunt. Titulo vero mutato,& Caſtellę, & Legionis ſeparatim, vel coniunctim aſſum-
pto, arma,quę procedente tempore aſſumpſerunt,prope illos ponuntur. Nec tamen
volo, vt quiſquam putet eos, qui in illis regionibus frigidiſſimis remanſerunt, Hiſpa-
nis præſtare,quia ab illis deſcendunt. Cum hoc in vetuſtis,& in recētibus ſęculis cre-
bro vſitatum ſit, quod cum ex aliquibus terris inſigniores, & animoſiores viri exeun-
tes alias regiones virili animo expugnāt,eaſq; perpetua habitatione incolunt,licet a ter-
ris,vnde exierunt,denominationem, & arma retineant,longe tamen eminentiores ſunt
Alexāder. illis,qui in originis ſuę terra quieti manſerunt. Nam Alexander Magnus a Macedo-
nia prouincia Græcię exiens nomen Macedonis retinuit,ſed quis non dicat illum to-
tius eſſe Dominum factum, ac illos,qui poſt eum in regnis expugnatis regnarūt,illu-
Pharamūdus. ſtriores fuiſſe illis, qui intra Macedoniæ latebras reſiderunt. Sic & Pharamundus a
Pannonia Vngariæ prouincia exiuit, ſed eo in Francia manente, Reges Francorum,
qui ab eo deſcēderūt,quis dubitat clariores Vngarorū Principibus eſſe? licet illi clari,
& excellentes exiſtant. Sic & Hiſpanię Reges, licet ab illis Ferrarum Principibus in
ſuis protoparentibus deſcenderunt, tamen ſceptra altiora, & clariora acquirentes ma-
nentibus intra illarum terrarum confinia, eorumq; ſucceſſoribus nimium præſtare,
non incongruum eſt. Sic & apud nos in alijſq; regionibus fit, vt nobiles,& Barones
ex montaneis domibus exeuntes, ac in alijs partibus terrarum dominia acquirentes

Duces, Comites, & Barones effecti longe præſtantiores habeantur illis, qui in domibus, quas ſolaria vocant, morantur. Licet etiam ipſi cognomentum illarum domorum retineant, quæ ſimilia memor ſum reſpondiſſe cuidam Prælato oratori Regis Daciæ, qui audiens aliqua, quę in diſputatione ſedium cum Anglicis de antiqua claritate, & clara antiquitate Gothorum, ad Regis noſtri eminentiam demonſtrandam in medium adducebantur, ſe interſerere voluit, & Regi Dacię, qui Gothororũ Rex nuncupatur, ſedem eminentem quęrere. Nam & ſi magnum, & inſignem illum Regem faterer, tamen maiores, & inſigniores illos fuiſſe, qui a Gothia, & circum viciniis regionibus exeuntes Italiam, & Galliam, ac etiam Hiſpaniam occuparunt, quis negare valeret? Et ex illis profluit is, qui hodie Hiſpaniæ ſceptra gubernat, licet a Gothia quaſi quodam ſolario cognomentum magnis temporibus ſeruauerunt. Et etiam hodie realiter tenent, Licet titulorũ nomina ex præliis, & aliis inſignibus geſtis, quæ poſtea venerunt, ſunt mutata. Hæc ad intelligentiam dicendorum præmiſiſſe ſufficiat, etiam quod mente concepimus exequamur, & ex deuotis præcordiis omnipotentis Dei iterata deprecatione, ſuffragio implorato Reges ipſos, prout temporum ſuorum ordo depoſcit, huic arbori inſeramus.

Rex Daciæ.

Caput. VIII.

ATHANARICVS iuxta propoſitum huius arboris ponitur primus, qui gentis Gothorum regium ſolium ſuſcepit anno a natiuitate Domini tricẽteſimo quadrageſimo tertio, & regnauit annis tredecim. Nam licet dubitandũ non eſt, quin Gothi ante iſtum plurimos alios Reges, & Principes habuiſſent, tamen poſtquam fines terrarum ſuarum exeuntes, terras, & regna aliorum tam per italiam, quam per Græciam, & Hiſpaniam occupare decreuerunt, hic Athanaricus primus Rex habetur, ideo merito, vt radix arboris proponitur, ab hoc enim tempore cum Gothis Hiſpani quandã communionem habemus, vt intra Hiſpaniæ hiſtoriam illos includere debeamus. Primo namq; intra fines ſuos morantes, vel partes Orientales infeſtantes ad annalia noſtra non pertinent, ſed tanquã exteri, vt cæteræ nationes ſunt reputandi. Huius Athanarici tẽpore Gothi ſub gentilitatis erroribus tenebantur, licet aliqui eorum catholicã fidem ſuſceperunt. Ideo Athanaricus gentili errori fauens perſecutione crudeliſſima aduerſus fidem mota contra Gothos, qui in gente ſua cenſebantur, cędes incœpit exercere, ex quibus plurimos, qui nolebãt idolis immolare, martyres fecit. Tunc Gudilla Epiſcopus legẽ eos docuit Chriſtianam, & in linguam eorum ſcripturas noui, & veteris Teſtamenti tranſtulit. Gothi itaq;, qui hactenus idololatrię ſuperſtitioni dediti gẽtilibus ſacrificiis ſe vouebant: Iam fide ſuccepta eccleſias conſtruxerũt, & ſacerdotes Euangelicos, ſpeciales literas, quas eis vna cũ lege Gutilla eorum Epiſcopus tradiderat, habuerunt, quę in antiquis Hiſpaniarũ, & Galliarum libris adhuc hodie apparent, quam literã aliqui Toletanã vocant, ſed cõmuniter Gothicam dicimus, legitur cũ difficultate propter diſſuetudinẽ, quia ille modus ſcribendi deſiit, & alia forma literæ vtimur. In Italia tamen a paucis citra temporibus vetuſtiſſimum modũ ſcribendi cum diphthongis, qui iam ab vſu omniũ receſſerant, oratores in eloquentię libris, & etiam in epiſtolis familiaribus ſequi cœperunt, & quaſi a ſepulchro vetuſtæ antiquitatis ſepultam literam, vt alium Lazarum, ſuſcitare voluerunt.

Athanaricus. Anno ccc.xliij.

Gudilla.

Hic autem Athanaricus a Theodoſio Imperatore inuitatus ad Conſtantinopolim acceſſit vrbiſque illius ſitum, ſtationemq; nauium populoſque diuerſarum gen-

Theodoſius.

tium; quas in vno fonte ex diuerſis mundi partibus ſcaturire videns, nunc deniq; inquit, cerno, quod incredulus audiebam, paucisq; menſibus interiectis obijt. Quem Imperator,ſicut viuentem honorauerat, ſic mortuum honorans dignę tradidit ſepulturæ, depingitur Athanaricus ſub cultu armorum, quia fuit bellicoſus, ſtrenuus, & in armis exercitatus. Habet autem in ſcuto ſuo arma regia Gothorum, quæ continuantur vſq; ad Pelagij tempora, depingitur etiam hic Gudilla Epiſcopus, quia Gothos legem Chriſtianam docuit. Concurrentia. Concurrerunt cum Athanarico, & prope tempora eius in ſede Apoſtolica Liberius primus natione Romanus annis quinque, & Fœlix ſecundus natione Romanus anno vno, & Damaſcus primus natione Hiſpanus annis decem & octo. In ſolio vero Imperij Romani Valentinianus, qui imperauit cum fratre ſuo Valenti annis vndecim, & Valens cum Gratiano imperauit annis quatuor. Hoc tempore Sanctus Ambroſius Mediolanenſis Archiepiſcopus claruit.

Caput. IX.

Alaricus.

ALARICVS huius nominis primus poſt Athanaricum regni Gothorum culmen aſcendit. Non tamen confeſtim, nec pacifice, ſed tempore intermedio, & etiam diſſenſione ciuili interuenientibus, defuncto nanq; Athanarico anno Domini tricenteſimo quinquageſimo ſexto attendentes Gothi Theodoſij Imperatoris Romani benignitatem Romano Imperio ſe dederunt, & fuerunt ſine Rege

Anno.ccc.lvi.

vigintiocto annis, quib' expletis cœpit regnare Alaric' anno Domini. C.LXXXI. regni Hiſpaniæ anno. XLI. & regnauit annis. XX. &. VII. Hic Romam expugnauit, ſed ad eccleſias confugientibus nullam offenſam intulit. Huius expugnationis cauſa Auguſtinus librum de Ciuitate Dei compoſuit, vt in prologo eius patet. Obijt autē Alaricus apud Cuſaniam, quā ipſe deſtruxerat, morte ſubita, quem ſui nimia dilectione lugētes flumine quodam a ſuo aluco in aliam partem deriuato, in medio aluci collecto captiuorum agmine, locum effodiunt ſepulturæ. In cuius fontis gremio Alaricus cum multis copijs ſepelitur, & loco confeſtim obtecto rurſus flumen proprio curſui reddiderunt. Et, vt neſciretur locus ſepulturæ eius ab aliquo, omnes foſſores captiuos, qui interfuerant, extinxerunt. Tanta ſuperbia elati, vt quod Deus immortalis in ſepultura Moyſi ſerui ſui propter cauſas ſuę infinitę ſapientię notas obſeruare decreuit, ſecretam illam ſine alicuius periculo eſſe volens, iſti timidi, & inflati in ſui temporalis Regis tumulo cum cæde innocentum ſeruorum mutari quomodo voluerunt, depingitur autem Alaricus cum vexillo alto, enſeq; nudo in manu eleuata contra cuiuſdam imaginē vrbis propter euerſionem, quam fecit in vrbem Romanam, quę præcipua inter omnes orbes mundi fuit, & eſt. Concurrentia. Concurrerunt tempore illo, quo Gothi ſine Rege erant, quod durauit vigintiocto annis, & poſt cum Alarico, & prope tēpora eius in ſede Apoſtolica Quiricus primus natione Romanus annis vndecim. Anaſtaſius natione Romanus annis tribus. Et Innocentius primus natione Albanenſis annis quindecim, in ſolio vero Imperij Romani Gratianus cum fratre ſuo Valentiniano, & Theodoſio patre annis ſex. Per idem tempus Chriſtianorum templa iubente Theodoſio deſtructa reficiuntur. Et hic Theodoſius poſtquam cum Graciano imperauerat annis ſex, imperauit cum Valentiniano alijs vndecim. Hic deſtruxit templa Deorū, & Arcadius in Oriente, & Honorius in Occidente imperauerunt annis tredecim.

Caput. X.

ATaulphus conſanguineus Alarici, & ei forma, menteq; conſimilis poſt Alaricum in regni faſtigio ſublimatur anno Domini quadringenteſimo vndecimo regni vero Hiſpaniȩ anno ſexageſimo octauo, & regnauit annis ſex, & apud Barcinonam fuit inter familiares fabulas iugulatus, & depingitur ſub armato cultu, quia armis ſe dederat, in terram tamen proſtratus, & mortuus, quia fuit occiſus. concurrentia. Concurrerunt cum Athaulpho, & prope tempora eius, in ſede Apoſtolica Zozinus natione Græcus annis duobus, & Bonifacius natione Romanus annis tribus. In ſolio vero Imperij Romani Honorius cum Theodoſio iuniore Arcadij fratris ſui filio imperauit annis quindecim. Anno. cc cc.xi.

Caput. XI.

SIGERICVS Athaulpho defuncto Rex à Gothis præficitur, anno Domini quadringenteſimo decimo ſeptimo, regni vero Hiſpaniæ anno ſeptuageſimo quarto, & regnauit anno vno. Depingitur in veſte pacifica abſq; cultu armorum, quia bella non geſſit. Fuit autem tanta breuitas temporis regni eius, vt concurrentiam Pontificum Romanorum, & Imperatorum non capiat. Anno. cc ccxvij.

Caput. XII.

VALIA ſucceſſit in regno poſt Sigericum anno Domini quadringenteſimo decimo octauo, regni Hiſpaniæ anno ſeptuageſimo quinto, & regnauit tribus annis. Hic ad Hiſpanias per Conſtancium Patricium euocatus Romani nominis cauſa Barbaris intulit magnas cȩdes. Vandalos, Silignos in Bætica bello proſtrauit, depictiſq; Vandalis Vndericus Rex Vandalorum, qui in Gallecia reſederat, in Africam transfretauit. Poſt hæc apud Toloſam Valia longa valetudine reprimente rebus exceſſit humanis. Depingitur ſub cultu armorum, quia bella plurima geſſit. Anno. cc ccxvij.

Concurrentia. Concurrerunt cum Valia, & prope tēpora eius in ſede Apoſtolica Celeſtinus primus natione Romanus annis octo. In ſolio vero Imperij Romani imperabat prȩfatus Honorius, anno vero ſecundo huius Valiæ primus omniū ex Francis Rex aſſumptus eſt in Regem gentis Francorum, coronamq; regni ſibi impoſuit Pharamundus Marcomiri Ducis filius, cœpitq; regnare Imperij Honorij anno nono, à natiuitate vero Domini quadringenteſimo decimo nono, vel viceſimo. Regnauit autem in Germania ſuper Francos annis vndecim.

Caput. XIII.

THeudoredus poſt Valiȩ obitū ſucceſſit in regno anno Domini quadringenteſimo viceſimo primo, regni Hiſpanorum ſexageſimo octauo, & regnauit annis tribus. Hic cum Athila Rege Hugnorum in campis Cathalanicis magnum prælium habuit, in quo Theudoredus eſt interfectus, & Athila Rex victus. Hoc autem prælium fuit de famoſioribus prælijs mundi. Depingitur Theudoredus ſub cultu armorum in campo mortuus, quia in prælio fuit occiſus. Concurrentia. Concurrerunt cum Theudoredo Rege, & prope tempora eius in ſede Apoſtolica Sixtus tertius natione Romanus annis octo, & Leo primus natione Thuſcus annis viginti quatuor: in ſo- Anno. cc ccxxi.

lio vero Imperij Romani. Theodoſius iunior cum Valentiniano conſobrino ſuo, imperauit annis viginti ſeptem, & iſte fuit ſecundus Rex Francorum. Anno autem decimo regni Theudoredi obijt Pharamundus primus Rex Francorum, & ſucceſſit ei Clodius filius eius, & regnauit annis viginti, iſte fuit ſecundus Rex Francorum. ſed triceſimo anno regni Theudoredi obijt hic Clodius Rex Francorum. & ſucceſſit ei Meronus filius eius, qui regnauit annis duodecim, iſte fuit tertius Rex Francorum.

Caput. XIIII.

TVRISMVNDVS filius Theudoredi patre mortuo in campis Cathalanis, vbi pugnauerat, & victor extiterat, ad maieſtatem regiam ſubleuatur, Anno Domini quadringenteſimo quinquageſimo ſecundo, regni Hiſpaniæ nonageſimo primo, regnauit anno vno, & a ſuo cliente fratrum conſilio interfectus eſt. Sed ante mortẽ vna manu paruo ganipulo, quem tenebat, ſui ſanguinis vltor fuit, & de inſidiantibus aliquos interfecit. Depingitur Turiſmundus in veſte pacifica vulneratus, quia licet bellicoſus extiterat, in domo tamen pacifice ſedens a proditore fuit occiſus, cuius regni temporis breuitas concurrentiã Pontificum Romanorũ, & Imperatorum non capit.

Anno. ccc.lij.

Caput. XV.

THEODERICVS huius nominis primus Thuriſmundi Germanus poſt mortem fratrum regni ſolium aſcendit, Anno Domini quadringenteſimo quinquageſimo quarto, Hiſpaniẹ vero regni nonageſimo ſecundo, & regnauit annis tredecim. Hic in principio ſui regni iniuit prælium cõtra Rheciarium Regem Sueuorum, qui in Gallecia regnabat, in quo Rheciarius Rex interfectus eſt. Paululum vero poſtea cum ad Gallias rediſſet à fratre ſuo Enrico occiſus eſt. Ideo depingitur Theodoricus occiſus, quia fraterno occubuit gladio. Concurrentia, concurrerunt cũ Theodorico, & prope tempora eius in ſede Apoſtolica Hilarius natione Sardus, annis ſex, in ſolio vero Imperij Romani Mauritianus, & Valẽtinianus imperauerunt annis ſeptem. Sub iſtis martyrizantur vndecim millia virginũ: anno octauo præfati Theodorici obijt Meronus Rex Francorum, & ſucceſſit ei Childericus filius eius, & regnauit annis viginti duobus, & iſte fuit quartus Rex Francorum.

Anno. ccc.liiij.

Caput. XVI.

ENRICVS poſt necem fratris ſucceſſit in regno anno Domini quadringenteſimo ſexageſimo ſeptimo, regni Hiſpaniæ anno centeſimo quinto, & regnauit annis decem & ſeptem. Hic Enricus apud Arelatum conuocatis magnatibus, & proceribus, attento quod Gothi leges in ſcripto non habebant, ſed moribus abſq; ſcriptura, quaſi per quoddam arbitrium regebãtur. Sicut apud Græcos Lacedæmonij legibus ſine ſcripto regebantur, ideo leges ad ſcripturam reduxit, vnde & hic inter cæteros legiſlatores merito computari poteſt. Et vbi Iſidorus in quinto Ethimologiarum narrat Foroneum primo Grecis leges tradidiſſe, Mercurium Trimegiſtum Aegyptijs, Solonem Athenieñſibus, Licurgũ Lacedæmonijs, Numam Pompilium Romanis, congrue hic Enricus poteſt cõputari, qui primus leges tradidit Gothis, vt inter illos, q leges humanas primi in ſcriptis tradiderũt, hic noſter interſeratur, vt de lege diuina taceamus, quæ excellentior abſq; aliqua proportione ſuperior omni

Anno. ccc.lxvij.

bus eſt. Obijt autẽ Enricus Arelati, & morte naturali vitã finiuit. Depingit̃ in veſte pacifica. Quia in pace, & quiete mortuus eſt. Concurrentia. Concurrerunt cum Enrico, & prope tempora eius in Sede apoſtolica. Simplicius natione Tiburtinus annis quindecim, in ſolio vero imperij Romani Leo primus imperauit annis decem & ſeptem.

Caput. XVII.

ALARICVS huius nominis ſecundus Enrici filius patre defuncto ad Gothorum regimen apud Toloſam ſublimatur, anno Domini quadringenteſimo octogeſimo quinto, regni Hiſpaniæ centeſimo Anno. cccclxxxv vigeſimo ſecundo, & regnauit annis viginti tribus, aduerſus quem Fludiguinus Francorum Princeps Galliæ Gothicæ regnum affectans Burgundionibus ſibi auxiliantibus bellum mouit, fuſiſq; Gothorum copijs ipſum poſtremo Regem apud Pictauium prælio interfecit, ideo depingitur armatus, & occiſus, quia in prælio vulneratus occubuit. Concurrentia.

Concurrerũt cum Alarico, & prope tempora eius in Sede apoſtolica Fœlix tertius natione Romanus annis octo, & Gelaſius natione Aphricus annis tribus, & Anaſtaſius natione Romanus annis tribus, & Simacus natione Sardus annis quindecim.

In ſolio vero imperij Romani Zeno imperauit annis decem, & ſeptem Anno vndecimo huius regni Alarici obijt Childericus Rex Francorum, & ſucceſſit illi Clodoricus eius filius, qui regnauit annis triginta, ſed tamen quindecim annis Paganus fuit, alijs quindecim Chriſtianus. Iſte fuit quintus Rex Francorum, & primus ex Regibus Franciæ fidem catholicam ſuſcepit.

Caput. XVIII.

GISELARICVS filius Enrici Regis ex cõcubina Alarico fratre defuncto, qui filium Amalaricum nomine, quem ex Amalaſenta vxore ſua filia Theodorici Regis Oſtrogotorum in Italia regnantis genuerat & infantem quinque annorum reliquerat, ad regnũ Gothorum tyrannide aſſumptus eſt, anno Domini quingenteſimo o- Anno dviij. ctauo, regni Hiſpaniæ centeſimo quadrageſimo quinto, & regnauit annis quatuor, & a quodã Duce Regis Theodorici Oſtrogotorum in prælio campeſtri apud Barcinonam victus fugit. & Aphricam transfretauit, & nunquam redijt, & extunc in antea Rex reputatus non eſt. Depingitur Giſelaricus in veſte pacifica, enſe extra manum erepto, quia armis depoſitis fugitiuus euaſit. Concurrentia.

Concurrerunt cum Geſalarico, & prope tempora eius in Sede apoſtolica, Ormiza natione Campanus annis nouem. In ſolio vero Imperij Romani, Anaſtaſius imperauit annis viginti & ſex.

Caput. XIX.

REX Oſtrogothorum Theudoricus huius nominis ſecundus annis maternis Amalarici Gothorum regnum aſſumpſit, anno Do- Anno. dxij. mini quingenteſimo duodecimo regni Hiſpaniæ centeſimo quadrageſimo nono, & regnauit annis duodecim. menſibus ſeptem. Hic cum audiſſet Giſelaricum ſua timiditate, ac cordis puſillanimitate fugatum, & per diuerſas orbis prouincias vanum incedere, & regimi-

ne Gothorum ad Analaricum nepotem ſuum pertinere, maturo conſilio habito potentem exercitum congregauit, & in Hiſpaniam veniens cum eſſet nobiliſſimus, magnificus, & virtuoſus libenter ab omnibus in Regem aſſumptus eſt, quandiu Alarici nepotis ſua pueritia duraret. Ea namq; mente regnum aſſumpſit, vt nepoti, cum vir aetatis perfectę factus eſſet, confeſtim regnum dimitteret, quod & fecit. Ei namq; adoleſcenti facto regnum dimiſit, & ab Hiſpania in Italiam ſe reduxit, vbi obijt morte ſubita. Depingitur ſenex in veſte longa quia in pace obijt grandęuus aetate, & magnę auctoritatis quo ad alia, licet in fide erroneus fuit, ſequens haereſim Arrianam, & catholicos perſequens. Et quia nedum in Hiſpania, ſed etiam in Italia regnabat, habet in quarta parte ſcuti Aquilam ad denotandum, quod regni Italiae aliquam partem habuit. Concurrentia. Concurrerunt cum Theodorico. & prope tempora eius in ſede Apoſtolica, Ioannes Priſcus natione Thuſcus annis duobus. In ſolio vero imperij Romani Iuſtinus primus imperauit annis ſeptem anno tertio huius regni Theodorici obijt Clodoneus Rex Francorum, & ſucceſſit ei Clocarius filius eius, qui regnauit annis quinquaginta. Iſte fuit ſextus Rex Francorum.

Caput. XX.

Anno. d. xxiiij.

AMALARICVS Alarici filius, & nepos Theodorici ex filia poſt Theodoricum in regni ſolio collocatur, anno Domini quingẽteſimo viceſimo quarto, regni Hiſpaniae centeſimo ſexageſimo primo, & regnauit annis quinque menſibus octo, & Achiliberto Rege Francorum in quodam praelio occiſus eſt. Depingitur autem armatus, occiſus quia in praelio interfectus. Concurrentia. Concurrerunt cum Amalarico, & prope tempora eius in ſede Apoſtolica, Foelix quartus natione Sabinus annis quatuor, & Bonificius ſecundus natione Romanus annis quatuor, Agapitus natione Romanus annis vndecim. In ſolio vero imperij Romani, Iuſtinianus primus imperauit annis triginta & octo.

Caput. XXI.

Anno. d. xxxij.

POST mortem Amalarici Theudius in regno aſſumitur anno Domini quingenteſimo triceſimo ſecũdo, regni Hiſpaniae anno centeſimo ſexageſimo ſeptimo, & regnauit annis decem & ſeptem, menſibus quinq;: aſſumptio autem eius ſic fuiſſe dicitur, Amalaſenta mater Amalarici timens ſexus fragilitatem cum ſperneretur a Gothis, hunc Theudium conſobrinum ſuum olim filij ſui tutorem ob conſanguinitatis gratiam a Thuſcia accerſiuit, vbi pugnare degebat, & tunc in Regẽ eum fauore Principum eleuauit, qui licet eſſet haereticus patruo tamen conceſſit, vt licentiam catholicis Epiſcopis daret, in vnum apud Toletum, quae tunc vrbs Regia habebatur, conuenire. Et quaecunque ad diſciplinam eccleſiae pertinent libere ordinare. Hic Theudius immemor beneficij ab Amalaſenta Regina recepti, poſt aliquos dies eam fecit in balneo ſtrangulari, & quia ipſa ſe, & filium Iuſtinianum catholico Orientis Principi commendarat, qui cum audiſſet facinus, condoluit interfectę, & miſit Belaſarium Ducem, & patritium, vt in Theudium vindicaſſet ſed ipſo intercepto negocijs Romanorum ante aduentum eius fuit Theudius interfectus in hunc modum. Cum quadam die in palatio eum ſuis proceribus loqueretur, quidam hiſtrio, quem vulgari nomine Aluardanũ vocamus, fingens ſe inſanum,

vulnerauit eum. ex quo vulnere Rex proſtratus vi gladij indignantem animam exhalauit, fertur autem in emiſſione ſanguinis coniuraſſe, ne quiſquam interficeret percuſſorem, dicens ſe congruam meriti viciſſitudinem recepiſſe, quia ipſe priuatus occiderat Amalaſentam Reginam dominam ſuam. Depingitur Theudius occiſus, & quaſi percuſſus claua, quia ab Hiſtrone, ſeu Albardano percuſſus interijt. Concurrentia. Concurrerunt cum Theudio, & prope tempora eius in Sede apoſtolica, Ioannes ſecundus annis duobus, & Siluerius natione Campanus ex parte Ormizeda Epiſcopo Romano anno vno, & Virgilius natione Romanus annis decē & octo.

In ſolio vero imperij Romani imperabat prædictus Iuſtinianus primus. Huius Iuſtiniani tempore reſpublica Romana multum eſt proſperata tam in Oriente, quam in Occidente. His temporibus apud montem Caſinum poſt ſolitariam, & arctam vitam in cœnobio monaſtico ſanctus Benedictus degebat.

Caput. XXII.

THEVDISELVS Dux exercitus interempto Theudio a Gothis in Regem præficitur, anno Domini quingenteſimo quadrageſi- Anno. d. xl. mo, regni Hiſpaniæ anno centeſimo ſexageſimo octauo, & regnauit anno vno menſibus tribus, qui dum plurimorum potentium connubia proſtitutione publica macularet, & necem pluribus procuraret, magnates Gothorum attendētes grandem maculam, ac plurima obprobria ex hoc poſſe venire Gothicæ nobilitati, necnon ingentia pericula. Nam ſi ſub tam ſcelerato, & turpi principe prælia intraſſent, vinci, & perire timebant, quia nonnunquam propter peccata Ducū exercitus militares ſunt cum magna ſtrage proſtrati, deliberauerunt eum capere, & occidere, quod opere compleuerunt. Nam cum quadam die apud Hiſpalim in prandio eſſet, ingreſſi ſunt omnes, qui illius cōiurationis, & tractatus fuerant participes, & ceperunt eum, aliqui vero ex illis, quorum vxores adulterio maculauerat, & conſanguineos occiderat, tam lethaliter vulnerauerunt eum, quod mortuus eſt. Depingitur cum in menſa prandet occiſus. Cuius breuitatis temporis tanta fuit, quod concurretiam Pontificum, & Imperatorum non capit.

Caput. XXIII.

AGILDA extincto Theudiſelo in regno ſubleuatur, anno Do- Anno. d. xli. mini quingenteſimo quadrageſimo primo, regni Hiſpaniæ anno centeſimo ſexageſimo nono, & regnauit annis quinq;. Iſte aduerſus Cordubam mouit bellum, & in cōtemptū religionis catholicę ſepulturam beatiſſimi Aſcicli, & victoriæ martirum hoſtium, & iumentorum præſentia profanauit, & inito certamine contra ciues pœnas dignas ſanctis inferentibus, pro vt meruit, eſt expertus.

Nam & in illo conflictu filius eius interfectus eſt, & theſaurum ſuum, & partem exercitus amiſit. Et poſt aliquod tempus apud Enfriciam a ſuis occiſus eſt. Depingitur autem Agila pugione in corpore fixo, quia ſic occiſus eſt. Concurrentia. Concurrerunt cum Agila, & prope tempora eius in Sede Apoſtolica, Pelagius primus natione Romanus annis quatuor. In ſolio vero imperij Romani imperabat idem Iuſtinianus primus. Hoc tempore Armeni fidem Chriſtianam receperunt.

Caput. XXIIII.

Anno. d. lv.

ATHANAGILDVS poſt mortẽ Agilæ per tyrãnidem efficitur ſucceſſor in regno, anno Domini quingenteſimo quinquageſimo quinto, regni Hiſpaniæ centeſimo ſeptuageſimo quarto, & regnauit annis quatuordecim. Hic cum iamdudũ Agilam regno priuare conaretur, auxilia militum ab Imperatore Iuſtiniano popoſcit. Sed ſubmouere Agilam a regno non potuit, donec a ſuis fuit apud Curenam interfectus. Deceſſit autem Athanagildus Toleti morte ĩ propria, & vacauit regnum menſibus quinque. His diebus Theodomirus ex Sirenis, & Sireni, qui in Gallecia morabantur ab hæreſi Arriana, qua infecti erant, ad fidem catholicam ſunt conuerſi. prædicante quodam ſanctæ vitæ Epiſcopo, nomine Martino, per cuius ſaluberrimam doctrinam, & honeſtam vitam eccleſiæ Galleciæ magnum decorem, & honorem repecerunt, ſanctus quoque A Emylianus Abbas hoc tempore in Hiſpania claruit. Depingitur Athanagildus in veſte pacifica, quia bella non dicitẽ geſſiſſe, & ex propria ægritudine obijt. Depinguntur etiam in latere capita illius Martini Epiſcopi, qui in Gallecia prædicabat, & ſancti A Emyliani. Concurrentia. Concurrerunt cum Athanagildo, & prope tempora eius in ſede Apoſtolica, Ioannes tertius natione Romanus annis ſeptem.

In ſolio vero Imperij Romani Iuſtinus ſecundus imperauit annis vndecim. Anno decimo huius Athanagildi, obijt Detarius Rex Francorum, & ſucceſſit Chiluericus filius eius, qui regnauit annis viginti tribus. Iſte fuit ſeptimus Rex Francorum.

Caput. XXV.

Anno. d. lxix.

LVIBA primus Gothus in regno pręficitẽ, Anno Domini quingenteſimo ſexageſimo nono, regni Hiſpaniæ centeſimo octogeſimo octauo regnauit annis tribus, qui ſecundo anno, poſtquam adeptus eſt principatum, Leouigildum fratrẽ ſuum non ſolum ſucceſſorem, ſed & participem regni fecit, & Hiſpaniæ prouiſorem, non tamen Galliæ regno fuit contentus, obijt autem Luiba Narbonæ morte communi. Depingitur in veſte pacifica, quia non fuit bellicoſus. Concurrentia.

Concurrerunt cum Luiba, & prope tempora eius in ſede Apoſtolica, Benedictus quintus, natione Romanus annis quatuor, & in ſolio vero imperij Romani Tiberius ſecundus imparauit annis ſeptem.

Caput. XXVI.

Anno. d. lxxij.

LEOVIGILDVS defuncto Luiba fratre eius Hiſpaniæ, & Galliæ adeptus eſt principatum, anno Domini quingẽteſimo ſeptuageſimo ſecundo, regni Hiſpaniæ centeſimo octogeſimo nono, quia vnus annus ſolum Luibæ cõputatur, & regnauit annis decem & octo. Hic Leouigildus habuit vxorem Theodoſiam filiam Seueriani, qui erat Dux prouinciæ Carthaginenſis, filius Regis Theodorici, qui Seuerianus ex vxoris nomine Theodora, quæ ex genere Regum deſcendebat, genuit inclytos filios, & filias. Inter hos quidem Leandrum, Iſidorum, qui fuerunt Archiepiſcopi Hiſpalenſes, vnus poſt alium, & Fulgentium Aſtygitanum Epiſcopum, & duas filias Florentiam virginem Abbatiſſam, & Theodoſiam Reginam, quam diximus vxorem Leouigildi,

ex qua Leouigildus genuit duos filios Hemergildū, qui fuit martyr, & Recaredum, qui fuit Rex, vt ſtatim dicetur. Hic Leouigildus bellis regnum deſiderans ampliare, opes inſtituit congregare, & ſtudio eius exercitum concordante fauore victoriatum, & animoſitate præclarus multos populos ſubiugauit. Cantabriam namq; iſte obtinuit, & deſtruxit Baregiam, iſte cepit Sabādriam, & ceſſerunt ei plurimi rebelles Hiſpaniæ ciuitates, fudit quoq; diuerſo prælio militem aduerſantem & quædam caſtra, quæ occupauerant, eis abſtulit dimicādo. Hemergildum deinde filium obſeſſum Hiſpali dolo cepit. Et quia nefandis ritibus Arrianæ perfidiæ noluit conſentire, tormentis varijs cruciauit. Demum ſecuri percuſſum patricida ipſius dignum Deo Martyrem conſecrauit. Poſtremo bellum Sirenis intulit, regnumq; eorum in ius Gothorum bello ſceleri cōmutauit. Et magna ex parte Hiſpaniam ampliauit. Nam antea gens Gothorum anguſtis finibus arctabatur, non tantum totam Hiſpaniam, ſed aliquas partes eius tenebant, hoc tempore regnum Sueuorum deſtructum eſt.

Baregia.
Sabādria.

Nam Leouigildus in Galecia pugnans contra Andecam Regem Sueuorum, illum deuicit. Et extunc in antea regnum Sueuorum, quod centum, & ſeptuaginta, & ſeptem annis durauerat, extinctum eſt, & Gothorum regno applicatum, vt deinceps ſub Gothico nomine cenſeretur, & Sueuicum nomen ceſſaret. Hic Romanos milites apud Legionem bello extinxit, vrbemq; cepit, & ex ſuo nomine Legionem vocauit. Obijt autē Leouigildus morte propria Toleti, & depingitur in veſte pacifica, ac longa, quia leges condidit, quarum promulgatio autoritatem, & maturitatem deſiderat, ſed habet enſem nudum ſub manu, quia bellicoſus fuerat. Depingitur etiam in margine prope eum Seuerianus Dux Charthaginenſis, & Theodora vxor eius, & Leander, & Iſidorus Hiſpalenſes Archiepiſcopi, ac Fulgentius Epiſcopus Tingitanus illius ſiquidem ciuitatis, quam hodie Tanger vocant. Hi fuerūt probiſſimi Pontifices filij Seuerini, & Theodoræ. Nec non depingitur Florentia Abbatiſſa, & Theodoſia Regina vxor Leouigildi filiæ præfatorū Seueriani, & Theodore, ac poſt eos Recaredus filius Leouigildi, qui poſtea fuit Rex, & ibi integre eſt depictus, vt Hemergildus habens ſecurim in capite fixā quia a patre Leouigildo ſecuri percuſſus martyrium conſumauit. Concurrentia. Concurrerunt cum Leouigildo prope tempora eius in ſede Apoſtolica Pelagius ſecundus annis decem, & Gregorius primus natione Romanus inſignis ſanctus, & doctor eccleſiæ annis quatuordecim. In ſolio vero imperij Romani Mauricianus imperauit, & annis viginti, anno quintodecimo regni Leouigildi obijt Tilboricius Rex Francorū, & ſucceſſit ei Cletaurus filius eius, qui regnauit annis quadraginta tribus, iſte fuit octauus Rex Francorum.

Caput. XXV.

REcaredus poſt mortem Leouigildi patris eius ſucceſſit in regno anno Domini quingeteſimo nonageſimo, regni Hiſpaniæ ducēteſimo ſexto, & regnauit annis quindecim. Hic fuit cultu præditus religionis, & paternis moribus longe diſſimilis. Nam ille religioſus, & bello promptus. Hic fide pius, & pace præclarus. Ille armorum exercitio gentis imperium dilatauit. Hic glorioſus eandem gentem tropheo fidei ſublimauit. In ipſis regni enim ſui exordijs per Leandrū, & Fulgentiū auunculos ſuos, erant enim fratres Theodoſiæ Reginæ ſuæ matris, in fide catholica inſtitutus totius Gothicæ gentis populos Arriani erroris labe deterſa ad cultū rectæ

fidei reuocauit ſynodum ſexaginta quatuor ad condemnationem Arrianę hereſis de diuerſis Hiſpaniæ, & Gallię prouincÿs in vrbe Regia Toleto congregauit, & eidem concilio religioſiſſimus princeps deuotus aduenit, geſtaq; concilio ſubſcriptione firmauit Pontificibus, & palacÿ primioribus, clero, & militia approbātibus abdicans cum populo vniuerſo perfidiā, quam hucuſq; Gothorum populus didicerat ex dogmate Arriano, & prædicans trium perſonarum vnitatem, vnum Deum, filium a patre conſubſtantialiter genitū, Spiritum ſanctum inſeparabiliter a patre, & filio procedentem, & eſſe amborum vnum ſpiritum, vnde & vnum ſunt. Egit etiam glorioſe bellum aduerſus infeſtas gentes fidei auxilio ſubleuatus, Francos enim, cum quadraginta fere milibus armatorum in Galliam Gothicam irruentes, miſſo aduerſus eos Claudio Duce glorioſo triumpho repulit, & proſtrauit. Nulla vnquam in Hiſpanÿs Gothorū victoria maior, vel ſimilis inuenit, proſtratis enim, & captis plurimis militibus hoſtiū reſidua pars exercitus Gothis ſequētibus vſq; ad limina regni ſui cęſa fuit. Sępe etiam cōtra inſolentiam Romanorū, & irruptiones Vaſconū, plurima bella geſſit, Toleti fine pacifica migrauit ad Chriſtum. Depingitur Recaredus ſedens in veſte pacifica magnæ autoritatis propter excellentiā ſuam, quia fuit vnus de melioribus Regibus Hiſpanię, & habet crucē in manu propter expulſionē hęreſis Arrianę, quam fecit, ab eius tēpore vſq; in pręſens nulla alia apud Hiſpanos publice hæreſis reperta eſt, habet etiā enſem nudū in alia manu, quia bella fœliciter tam per ſe, quā per ſuos Duces, & exercitus egit, ſic enim decet Principes catholicos fidē nedum monitis, ſed etiā enſe tueri. Concurrētia. Concurrerunt enim cum Recaredo, & prope tēpora eius in ſede Apoſtolica Sauinianus natione Tuſcus anno vno, & Bonifacius tertius natione Romanus mēſibus ſeptem, & Bonifacius quartus de ciuitate Valentię annis ſex. In ſolio vero imperÿ Romani Phocas imperauit annis octo. Hic conceſſit beato Bonifacio quarto Pontifici Romano templum, quod Pantheon dicebatur, vt conſecraretur in honorem beatæ Mariæ, & omnium ſanctorum, vt latius continetur in legenda illius feſti, quod celebratur Calendis Nouembris.

Caput. XXVIII.

Anno. dc. v.

LVIBA huius nominis ſecundus Recaredi filius nomen aſſumpſit, anno Domini ſexcenteſimo quinto, regni Hiſpanię ducēteſimo viceſimo primo, & regnauit annis duobus, menſibus quinq;, de ignobili quidem matre progenitus, ſed virtute indolis inſignita, quem in primo flore adoleſcentiæ Vitericus ſumpta tyrannide innocuum deiecit, preciſaq; dextera occidit anno ætatis ſuę ſexto decimo. Depingitur Luiba in ętate adoleſcentiæ gladio in pectore fixo, quia adoleſcens interfectus eſt, cuius breuitatis temporis tanta fuit, quod concurrentiam Romanorum Pontificum, & Imperatorum non capit, hoc tempore prælia grandiſſima aduerſus Regem Perſarum exhorta ſunt, quibus Romani fortiter debellarunt plurimas prouincias, & Hieroſolimam dimiſerunt.

Caput. XXIX.

Anno. dc. vÿ.

VItericus extincto Luiba per tyrannidem regnum aſſumpſit anno Domini ſexcenteſimo ſeptimo, regni Hiſpaniæ ducenteſimo viceſimo tertio, & regnauit annis ſeptē, ſtrenuus quippe in armis. Et tamē victorię expers. Nam cū aduerſus Romanos bellū tentaſſet ſemper inglorius eſt inuentus, niſi quod quoſdā milites captos duxit Saguntiam.

Hic in

Hic in vita ſua multa illicita fecit, in morte gladio perijt, quia gladio innocentē Luibam occiderat, vt illius innocētis ſanguis non maneret inultus. Et vt iuxta veritatis verbū gladio occidens gladio periret inter epulas enim prandij coniuratione quorundam, qui Luibę cōſanguinei eſſe dicuntur, exceita interfectus eſt. Corpus autē viriliter expectatum, vilius eſt humatū. Depingitur Vitericus cum enſe in capite percuſſus, & occiſus, quia gladio interijt. Concurrentia. Concurrerunt cum Viterico, & prope tempora eius in ſede Apoſtolica Deuſdedit natione Romanus annis tribus, in ſolio vero Imperij Romani Heraclius cum Conſtancio filio ſuo imperauit annis triginta vno. Hoc tēpore Machometus nefandus Pſeudoprophcta Agarenorū nequitiam ſectæ ſuæ ſtultis populis prædicauit. Tertio anno Imperij huius Heraclij Perſarum Rex multam partem reipublicæ Romanæ cepit, deuaſtauitq; Hieroſolymam, & venerabilia loca incendit populorum captiuās copias vna cum Patriarcha Zacharia, & precioſum lignū ſanctæ Crucis in Perſidem duxit. His temporibus floruit ſanctus Galius in Alemania ſancti Columbani diſcipulus.

Caput, XXX.

Gvndamirus poſt interitum Vitrici cœpit regnare anno domini ſexcenteſimo quartodecimo, regni Hiſpaniæ duceteſimo triceſimo, & regnauit annis duobus. Hic Vaſcones vna expeditione vaſtauit, alia militem Romanum obſedit. Hic ſtatuit, vt nullus ad eccleſiam confugiens inde inuitus extraheretur, quod non quaſi quid nouum accipiendum eſt, ſed corroboratiuum priuilegiorum, quæ Romani Pontifices, & Imperatores alij Principes eccleſiæ Dei conceſſerunt. propria morte Toleti deceſſit. Depingitur in veſte pacifica cum enſe in manu propter bella, quę geſſit Concurrentia. Concurrerunt cum Gundamiro, & prope tempora eius in ſede Apoſtolica Honorius primus natione Campanus annis duodecim. In ſolio vero Imperij Romani imperabat idē Heraclius, hoc tempore Coſdroe Perſarū Rex interēptus eſt per Heraclium, & tunc populus a captiuitate liberatus, & cū ſancta Cruce reuocatus, Hic Heraclius deuicta Perſide cum gloria rediens Patriarchā Zachariam, & omnē populum Chriſtianū captiuum Hieroſolymam reduxit, & ſanctā Crucē, quā a Coſdroe recep tat, portās ornatus regio ſchemate dū per portā per quā Chriſtus baiulans Crucē ad paſſionē exiuit, vellet intrare, porta diuinitus clauditur, & humiliato illo ad intrandum aperitur, & Cruce reportata celebritatē exaltationis ipſius inſtituit fieri annuatim. Et fit hoc Feſtum quartadecima die ſeptembris. Anno domini xiiij.

Caput. XXXI.

Siſebutus poſt Gundamirum ad regale faſtigium reuocatur anno Domini ſexcenteſimo decimoſexto, regni Hiſpanię ducēteſimo triceſimo ſecundo, & regnauit annis nouem, menſibus ſex. Hic Chriſtianiſſimus per hiſtoriatores vocatur, zelo autē fidei accenſus in initio regni ſui Iudæos ad fidem Chriſtianā permouens ęmulationem quidē habuit, ſed non ſecundum ſcientiam, poteſtate enim compulit, quos prouocari oportuit fidei ratione. Attendens tamen, quod ſicut Paulus dicit, ſiue per occaſionem, ſiue per veritatem Chriſtus annunciet, in hoc gaudeo, & gaudebo, fecit baptizari omnes Iudęos in regno ſuo. Hic Siſebut⁹ per Hiſpaniā vrbes Romanas ſibi ſubiecit. Hoc tēpore venerabilē Claudium Toletanum ſedis Metropolitanæ ſanctitatis pręconio pręfulgentem eccleſia veneratur. Iſidorum quoq; Hiſpalenſem Metropolitanum tunc temporis Hiſpania celebrabat, vt ſanctiſſimū doctorem, egregium, & pręclarum, qui anno ſeptimo pręfati Anno domini xvi.

Principis Siſebuti contra Acephalorum hæreſim apud Hiſpalum in ſacrario ſanctæ Hieruſalem conciliũ celebrauit. Hic Siſebutus de Romanis perſonaliter bis fœliciter triumphauit, & quaſdã eorum vrbes pugnando ſubiecit, & claſſe nauigãs aliquas gentes iuxta fretum morantes bello conſtrauit, quas gens Gothorũ poſt in ſuam redegit facile ditionem. Tantę clementię extitit erga victos, quos hoſtilis potentia mancipauerat ſeruituti, vt dato precio reſtitueret libertati, eiuſq; theſaurus redẽptio exiſteret captiuorum. Hunc alij proprio morbo, alij immoderato medicaminis hauſtu, alij veneno aſſerunt deceſſiſſe, cuius exitus non ſolum religioſis, ſed etiam optimis laicis extitit luctuoſus. Depingitur Siſebutus armatus, & cum enſe nudo, & brachio eleuato propter bella, quę geſſit, ſcuto vero rubeo, & cruce alba propter zelum fidei, quẽ habuit, ſic enim depinguntur Reges, ac milites Hiſpanorum, qui inuocantes Sanctum Iacobum infideles expugnant. Concurrentia. Concurrerunt cum Siſebuto, & prope tempora eius in ſede Apoſtolica Seuerin⁹ natione Romanus anno vno, & Ioannes tertius natione Dalmatius anno vno, in ſolio vero Imperij Romani imperabat idem Heraclius. Hoc tẽpore Machometus Princeps Sarracenorũ moritur, poſt quẽ Obier principatur.

Caput. XXXII.

Anno.dc. xxv. REcaredus huius nominis ſecundus Siſebuti filius poſt patris obitum Rex effectus anno Domini. DC. XXV. regni Hiſpaniæ. CC. XXXIII. ſeptẽ mẽſibus duntaxat regnauit, cuius vitę breuitas nihil habuit memoria dignũ. Depingit̃ autẽ puer, & in veſte puerili, quia puer obijt.

Caput. XXXIII.

Anno.dc. xxvi. SVintila huius nominis prim⁹ filius Recaredi primi Regis glorioſiſſimi Rex efficitur anno Domini. DC. XXVI. regni Hiſpanię. CC. XXXIIII. & regnauit annis decem, iſte ſub Rege Siſebuto Ducis nactus officium, caſtra domuit Romanorum, Rucones etiam ſuperauit, poſtquam vero regni apicem eſt adeptus, vrbes reſiduas, quas in Hiſpanijs manus occupauerat Romanorũ, confecto prælio obtinuit, & ſubiecit, tantaq; triumphi gloria præ cęteris Regibus claruit, vt fœlicitatẽ mirabiliter reportare videretur. Totius autẽ Hiſpanię Monarchiã intra fretum Oceani, quod nulli recto Principũ eſt collatum excluſis Romanis primus obtinuit inter Gothos: auxit eo prelio virtutis ſuę titulũ duorũ Patriciorum obtentus, quorũ alterum prudẽtia ſuum fecit, alterum virtute prelij ſubiugauit. Toleti propria morte deceſſit. Huius filius Rachimirus in cõſortio regni aſſumptus pari cũ patre ſolio corregnauit. In cuius infantia ita ſacrę indolis ſplẽdor enituit, vt in eo, & vultus, & mẽtis paternarũ virtutũ effigies appareret. Iſto fere cum patre mortuo ſuperſtites remanſerunt alij duo filij Suintila, & Siſenandus, quos ſuſceperat ex Theodora filia Principis Siſebuti. Hoc tẽpore beatus Iſidorus Gothorũ hiſtoriæ deſcriptor, egregiuſq; doctor Hiſpalẽſis Archiepiſcopus migrauit ad Chriſtũ anno quarto prędicti Principis, Secũdo Nonas Aprilis. Depingitur Suintila armatus, quia bella plurima fœliciter geſſit, & habet prope ſe adoleſcentẽ filiũ Rachimirum, quia illũ ſe viuente corregnare fecit. Concurrẽtia. Concurrerunt cũ Suintila, & prope tẽpora eius in ſede Apaſtolica Theodorus primus natione Gręcus annis ſex, in ſolio vero Imperij Romani Conſtãtinus tertius cũ Adriano fratre ſuo imperauit annis viginti ſex: anno octauo regni Suintilæ obijt Clotarus Rex Francorũ, & ſucceſſit ei Degibertus filius eius, qui regnauit annis decẽ & ſex, iſte fuit nonus Rex Francorum.

Caput. XXXIIII.

SIſeuandus Suintilę filius cœpit regnare anno Domini.DC. V. regni Hiſpanię. CC.XLII. & regnauit annis. V.menſibus. XI. Iſte per tyrannidem in regni Gothorum ſolio collocatur, cum Suintulæ fratri ſuo primo genito deberetur, propria morte Toleti obijt. Depingitur Siſeuandus in veſte pacifica, quia non legitur bella geſſiſſe, ſed leges condidis, quæ in foro illo, quem librum Iudicum vocant, continẽtur. Concurrentia. Concurrerunt cum Siſeuando, & prope tempora eius in ſede Apoſtolica Martinus primus natus de ciuitate Tiburtina annis ſex. In ſolio vero Imperij Romani imperabat idem Conſtantinus tertius. Sub hoc magna pars Romanæ reipublicę a Sarracenis deſtructa eſt. Anno.dc. v.

Caput. XXXV.

SVintila huius nominis ſecũdus Gothis præficitur anno Domini.DC. XL. regni Hiſpaniæ. CC. XLIX. & regnauit annis quatuor. Hoc tempore duo concilia apud Toletum fuerunt celebrata ſub Beato Eugenio vrbis regiæ Metropolitanæ Primate ſubſcribentibus Salua Narbonenſi, & Honorato Hiſpalenſi, & Protaſio Tarratonenſi, & eorum ſuffraganeis, & vicarijs abſentium Epiſcoporum. Depingitur autem Suintila in veſte pacifica, quia pacẽ habuit, & in margine caput Sancti Eugenij Archiepiſcopi Toletani, quia famoſus Pontifex fuit, & ſub eo concilia aliqua celebrata fuerunt. Concurrentia. Concurrerunt cum Suintila, & prope tempora eius in ſede Apoſtolica Eugenius primus natione Romanus annis duobus. In ſolio vero Imperij Romani imperabat idem Conſtantinus tertius. Anno.dc. xl.

Caput. XXXVI.

TVlgas bonæ indolis ex radice regia Gothorum regnũ aſſumpſit anno Domini ſexcenteſimo quadrageſimo quinto, regni Hiſpaniæ ducenteſimo quinquageſimo tertio, & regnauit annis duobus. Iſte blandus, & catholicus eſt inuentus, regna ſibi ſubdita pacifice dilatauit. In iudicio rectus iudex claruit, largitate præfuit, lenitate ſynodos a ſuis prædeceſſoribus confirmatas, autoritate ſimili confirmauit, doluit autem gens Gothorum tam cito, tam bonę indolis iuuenẽ amiſiſſe cũctis flentibus, quia flos tantæ indolis in fructum non adoleuit. Toleti propria morte deceſſit. Etenim nonnunquam accidit, vt optimi Reges tollantur de medio propter demerita ſubditorum. Depingitur iuuenis, & in veſte pacifica, quia iuuenis obijt, & bella non geſſit. Concurrentia. Concurrerunt cum Tulga, & prope tempora eius in ſede Apoſtolica Vitilianus natione Campanus annis quatuordecim. In ſolio vero Imperij Romani imperabat idem Conſtantinus tertius. Anno.dc. xlv.

Caput. XXXVII.

CIndaſuindus poſt Tulgam regno Gothorum per tyrannidẽ inuaſo cœpit regnare anno Domini ſexcenteſimo quadrageſimo ſeptimo, regni Hiſpaniæ ducenteſimo quinquageſimo quinto, & regnauit annis decem. Huius tempore in Toletana vrbe duo concilia ſunt celebrata, obijt propria morte Toleti, Depingit̃ in veſte pacifica qa bella geſſiſſe non legit̃. Concurrentia. Concurrerunt cum Cindaſuindo, & prope tempora eius in ſede Apoſtolica Deodatus natione Romanus annis quatuor. In ſolio vero Imperij Romani Conſtantinus quartus imperauit annis decem & octo. Huius tempore Sarraceni Siciliam inuadunt, & cum ſpolijs multis recedunt. Iſtius tempore Sex- Anno.dc. xlvq.

ta ſynodus celebratur Conſtantinopoli contra Græcorum Patriarcham, cui interfuerunt ducenti & octo Epiſcopi. Anno ſecundo huius regni Cindaſuindi obijt Dagibertus Rex Francorum, & ſucceſſit ei Clodoneus ſecundus filius eius, qui regnauit annis decem & ſeptem, iſte fuit decimus Rex Francorum.

Caput. XXXVIII.

Anno.dc. lvij. RECinſuindus filius Cindaſuindi poſt mortem patris ſucceſſit in regno anno Domini ſexcenteſimo quinquageſimo ſeptimo, regni Hiſpaniæ duceteſimo ſexageſimo quinto, & regnauit annis decem & octo, menſibus vndecim. Hic tria concilia clarente Eugenio vrbis Regiæ Metropolitanæ Toleti inſtituit celebrari. Huius Recenſuindi Principis anno nono ſuſcepit Sanctus Illefonſus Pontificatum eccleſiæ Toletanæ. Fuit autem Beatus Illefonſus de genere nobili, diſcipulus Sancti Iſidori, monachus profeſſione, vir per omnia laudabilis, & præcipuus ſanctitate, demum Pontifex Toletanus. Et cum hoc tempore Eluidius, & Pelagius a Gallis venientes plæraſq; partes Hiſpaniæ errore infeciſſent, virginitatem beatæ Virginis infamantes: Beatus Illefonſus illis occurrens ſacrarum literarum teſtimonijs, & lingua melliflua, & gratia in labijs ſuis diffuſa eorum dogmata confutauit, & ab Hiſpanijs confuſſos abegit. vnde etiam in feſto glorioſæ Virginis, quod in Hiſpanijs quintodecimo Kalendas Ianuarij celebratur, cum ipſe ad matutinale officiũ comitatus clero, & populo, & multis luminaribus ad eccleſiam conueniſſet, apparuit ei beata Virgo choris Apoſtolorum, martyrum, ac virginum comitata, & ſic ait, quia fide certa, & conſciẽtia pura lumbos tuos virginitatis cingulo accinxiſti, & gratia in labijs tuis diffuſa virginitatis meæ gloriam in cordibus fidelium depinxiſti, accipe veſtem de theſauris filij mei, vt iam in hac vita veſtimento gloriæ adorneris, & ea in meis, & filij mei ſolẽnitatib⁹ veſtiaris, & his dictis cũ glorioſo cœtu, quo apparuerat, ad gloriã filij remeauit. Beatus autẽ Illefonſus de promiſſis ſecurus ſuſcepto munere lætus remãſit.

Hac autem veſte nullus poſt eum vti præſumpſit, niſi Delibertus Archiepiſcopus, qui culpa ſua ab illa ſede propulſus fuit exilio relegatus. Sedit autem nouem annis, & duobus mẽſibus in cathedra Toletana, & expleto decimo octouo anno Recenſuindi Principis decimo Kalendas Februarij vitã finiuit Toleti, & in eccleſia Beatę Leoccadiæ ad pedes Beati Eugenij prædeceſſoris, ac auunculi ſui cũ magna reuerentia eſt ſepult⁹. Obijt autẽ Recenſuindus morte propria Toleti relicto filio Theudofredo, quẽ Vitiza poſtea excęcauit. Et depingit̃ in veſte pacifica quia pacẽ habuit. Depingũtur etiã in margine ſanctus Illefonſus, quia illo tẽpore claruit, & Theudofredus filius Recinſuindi, qui excęcatus fuit, & duo filij Theudofredi Coſta, & Rodericus nepotes Recenſuindi, vt genealogia clarius cognoſcatur, de quibus ſuis locis congruentibus dicetur. Concurrentia, Concurrerunt cum Recenſuindo, & prope tempora eius in ſede Apoſtolica Donus natione Romanus annis tribus, in ſolio vero Imperij Romani imperabat idem Conſtantinus quartus. Anno nono regni Recenſuindi obijt Clodoneus Rex Francorum, & ſucceſſit ei Theodoricus filius eius, qui regnauit annis decem & nouem, Iſte fuit vndecimus Rex Francorum.

Caput. XXXIX.

VIr nobilis Bamba de Gothorũ genere procreatus, ſtrenuus, pacificus, mãſuetus, qui ante regni faſtigium multorũ celebrationibus celebris habebatur. Defuncto Recenſuindo ad regni ſoliũ vnanimiter ſubleuatur anno Domini. DC. LXXVI. regni Hiſpanię ducẽteſimo octogeſimo quar

to, & regnauit annis nouẽ, menſe vno. In principio regni eius Paulus Græcus vnus
de magnatibus eius contra eum rebellauit. Contra quem Bamba cum magno exerci-
tu apud Nemauſum obſedit, & per vim obtinuit ciuitatẽ, atq; muros eius deſtruxit,
& captum Paulum vinculis ad Toletum reduxit, vbi triũphaliter Bamba eſt receptus
pręcedentibus Paulo, & cõplicibus ſuis decaluatis capitibus, & barbis raſis, pedibuſq;
nudatis. Ibane autẽ induti ſaccis, & camelis impoſiti, Paulus vero corona picta co-
ronatus, vbi carceribus mancipati manſerunt. Rex vero ciuitatẽ miris operibus inſi-
gniuit. Quarto autẽ regni ſui anno conſiliũ Toleti celebrauit ſub Quirico Primate,
cuius tẽpore ducentę & ſeptuaginta naues Arabũ ad littus Hiſpaniæ peruenerũt, ſed
miſſo per Regem exercitu cõcremantur. Ac cum humana proſperitas aduerſantibus
carere non ſoleat, & extrema gaudiȷ luctus occupet, Rex Bamba, qui cum inſigni tri-
umpho coronatus extiterat, poſtremo per Eringidium conſobrinũ Cindaſuindi Re-
gis veneno potui mixto inficitur, qua potione memoria Regis turbatur, quod Quiri
cus Pontifex Toletanus, & optimates palatiȷ cernentes, & cauſam penitus ignoran-
tes, ne Rex Catholicus ſacramẽtis fidei fraudaretur, ſtatim confeſſionis, & pœnitentię
antidotum obtulerunt, quod religioſus Rex devote ſuſcipiens religionis habitũ po-
ſtulauit, & ad monaſterium conuolans quod in villa, quæ Pampliga dicitur, in diſtri
ctu Burgenſi in quadã eccleſia extra muros ſubdita monaſterio Sancti Petri de Ar-
lanca tunc ſitum erat, finiuit vitam. Vixit autem in regno annis nouem, & in mona
ſterio annis ſeptem. Depingitur Bamba armatus, ſed coopertus cucula monachali,
quia glorioſe bellum contra Paulum & fautores regnans geſſit, ſed in fine monachus
effectus ab hac luce ſubtractus eſt. Concurrentia. Concurrerũt cum Bamba, & pro
pe tempora eius in ſede Apoſtolica Agato natione Siculus annis duobus, & Leo ſe-
cundus natione Syrus menſibus decem. In ſolio vero Imperiȷ Romani imperabat
idem Conſtantinus quartus.

Caput. XL.

HErmigius eo quod eſſet Recenſuindi ſobrinus ſucceſſit in regno ty-
rannice, & non de iure, reliquerat enim Recenſuindus filium paruu
lum Theodoſirdũ, cui ſucceſſio regni debebatur. Cœpit autem re-
gnare Hermigius anno Domini. DC.LXXXV. Regni Hiſpa- Anno.dñ.
niæ. CC. XC. III. & regnauit annis ſeptem. Hic Ciſilonem filiam lxxxv.
ſuam magno viro Egicę, Bambę Principis conſobrino dedit vxorẽ,
propter Recenſuindi filiũ Theuſredũ, ne regni eius primordia impediret. Huius tẽpo
re fames valida Hiſpaniam pro parte depopulauit. Hoc tempore tria conſilia in Tole
tana vrbe ſunt celebrata ſub Iuliano primate. Hic Iulianus Archiepiſcop⁹ dictus Po-
merius ex genere Iudęorum, vt flores roſarum inter vepres ſpinarũ productus omni
bus mundi partibus in doctrina Chriſti manet pręclarus. Non enim perfidia maio-
rum ſuorum, qui fidem catholicam pertinaciter recipere noluerunt, ſed fidelis Ha-
brahæ, qui credidit Deo, & reputatum eſt illi ad iuſticiam, veſtigia ſecutus, rebel-
lium, & incredulorum Iudæorum pertinatiam abhorrens, vt verus Iſraëlita, in
quo dolus non eſt, Chriſtianæ veritatis cultor, & prædicator fuit, & inter mul-
tos claros Pontifices, qui Toleti fuerunt, vnus hic de clarioribus fulſit. Depingi-
tur Hermigius in veſte pacifica, quia bella non legitur geſſiſſe, ſed plura conci-
lia celebrari feciſſe. Depingitur quoque in margine Iulianus Pomerius Archi-
pontifex, quia famoſus vita, & ſcientia fuit. Non tamen ponitur ei Aureola.

quia non legimus eum in cathalogo ſanctorum collocatum, licet ſanctus communiter reputatur. Concurrentia. Concurrunt cum Hermigio, & prope tempora eius in ſede Apoſtolica Benedictus ſecundus natione Romanus menſibus decem, in ſolio vero Imperij Romani Iuſtinianus ſecundus imperauit annis decem.

Caput. XLI.

EGICA gener, & ſucceſſor Hermigij poſt mortem eius ad regni Gothorum aſſumitur principatum anno Domini ſexcenteſimo nonageſimo ſecundo, regni Hiſpaniæ trecenteſimo, regnauit annis decem, & cum filio annis tribus, ſed iſti tres anni patri non filio computantur, & ita in vniuerſo regnauit annis tredecim, & confeſtim vt habuit regnum filiam Hermigij, quam in vxorem acceperat, ob crimen Hermigij patris ſui, quod in veneratione Bambæ Regis commiſerat, a ſe abiecit. cõmuni morte dicitur obijſſe. Depingit̃ Egica in pacifica veſte, quia bella non geſſit. Concurrentia. Concurrerunt cum Egica & prope tempora eius in ſede Apoſtolica Sergius primus natione Syrus annis tredecim, & Leo tertius annis duobus. in ſolio vero Imperij Romani Leo ſecundus annis tribus, & Tiberius tertius annis ſeptẽ. Anno ſexto Egicæ obijt Theodoricus Rex Francorũ, & ſucceſſit Chibericus ſecundus filius eius, qui regnauit annis duodecim, iſte fuit duodecimus Rex Francorum.

Caput. XLII.

VITIZA filius Egicę poſt patris mortem ſucceſſit in regno anno Domini ſeptingenteſimo ſecundo, regni Hiſpanię trecenteſimo decimo, & regnauit annis nouem. Iſte luxurioſe vixit, & alijs luxuriandi cauſam dedit. In initio regni ſui Theudofredum filium Recinſuindi Regis apud Cordubam exilio relegauit, & oculos eius effodit. Qui Theodofredus Rex ex vxore ſua nomine Retilene de Regũ genere procreata genuit Coſtam, & Rodericum. Hic Vitiza voluit occidere Pelagium, cuius patrem apud Tudam fuſte peremerat, ſed ad Cantabriam fugiens euaſit furiam perſequentis, quia volebat dominus liberationis aſylum in Hiſpanijs conſeruare. Vitiza autem ſacrorum canonum inimicus Opæ fratri ſuo Archiepiſcopo Hiſpalenſi tradidit eccleſiam Toletanam eiuſdem vrbis viuente Pontifice Sinderedo, vt ſicut ipſe carnali, ita & frater ſpirituali adulterio fœdaretur, & vt iniquitatem iniquitati adijceret violatis priuilegijs eccleſiarum reuocauit Iudæos, & maioris immunitatis priuilegijs, quæ eccleſijs ✠ , ſed quia iuſto iudicio Dei agitur, vt actores ſcelerũ pœnas ſubeant vltionis, de manu Domini ſupplicia ſuſcepit, qui pro ſimplicibus ſatisfacere voluit. Igitur Rodericus filius Theudofredi, quem Vitiza, vt patrẽ, priuare oculis viſus fuit, fauore Romani ſenatus, qui eum ob Recinſuindi gratiam diligebat, contra Vitizam decreuit publice rebellare, qui viribus præminens cepit eum. Et quod patri ſuo fecerat, fecit ei, & regno expulſo ſibi regnum electione Gothorum, & ſenatus auxilio vindicauit, Vitiza itaq; plenus abominationibus, vacuus regno, orbus oculis propria morte Cordubæ, quo Theodofredum relegauerat exul, & Rex vitam finiuit. Cumque duos filios reliquiſſet Siſibertum, & Ebam nullus ſucceſſit in regno, eo quod eſſent propter patris inſolentias omnibus odioſi. Depingitur Vitiza abſque oculis, & cum compedibus ferreis, quia cæcus, & incarceratus vitam exiuit. Concurrentia. Concurrerunt cum Vitiza, & prope tempora eius in ſede Apoſtolica Ioannes ſextus natione Græcus anno vno, & Ioannes ſeptimus ſimili-

ter natione Græcus annis tribus, in ſolio vero imperij Romani Iuſtinus ſecudus, qui primo imperauerat, & expulſus fuerat, recuperauit imperium annis ſex.

Caput. XLIII.

COSTA Theodofredi filius regnum Gothorum aſſumpſit, anno Domini ſeptingenteſimo vndecimo, regni Hiſpaniæ treceteſimo decimo nono, & dicitur regnaſſe quinq; annis, & ſeptem menſibus, quod tamen temporum computatio non recepit, quia ſecundum tempora, quibus alij Reges regnarunt, tot anni ei attribui non poſſunt, ſed licet quanto tempore regnauit certitudinaliter neſciatur, hoc tamen teſtantur hiſtoriæ vulgari ſermone conſcriptæ, quod Vitiza ex abundãtia maliciæ ſuæ noluit cum excæcare, ſicut Theodofredum patrem ſuum excæcauerat. Sed Coſta viriliter exiſtens fretus auxilio Senatus, & populi Romani, qui intuitu amicitiæ, quam cum Recinſuindo Rege auo ſuo habuerant, fauorẽ ei preſtiterunt, & auxilium, rebellauit patenter contra Vitizam, & indixit ei bellum, & venerunt ad prælium campeſtre, in quo Vitiza fuit victus, & captus, cui Coſta præcepit effodi oculos, ſicut ipſe fecerat Theodofredo patri ſuo, & ſic vita, & regno priuatum, ac cæcum, miſit Cordubam in exilium, vbi infœliciter vitam finiuit. Sæpe nãq; iuſticiæ diuinæ ineffabilis ſtatera in hoc ſæculo male meritos digne punit, vt prauitatis ſuæ exuberantia petente exuberantes pœnas recipiant, & in hac vita temporalibus supplicijs afflicti ad æterna ſupplicia in futuro ſeculo tranſeant puniendi. Merebantur enim Vitizæ exſecranda flagicia, vt hic, & ibi aeriter puniretur. Hic Coſta relictis duobus filijs paruulis morte propria obijt. De regno huius hiſtoricus Rodericus mentionem non facit, ſed poſt Vitizam immediate inſeruit Rodericum, poſui tamen illum, vt vtriq; hiſtorię ſatisfacerem. Depingitur Coſta in veſte pacifica, quia in pace obijſſe dicitur.

Anno dccxi.

Caput. XLIIII.

ROdericus vltimus Rex Gothorum, qui etiam viuente Vitiza corregnare cœperat, hortante, & adiuuante Senatu Rex Gotorum efficitur, cœpit autem regnare anno ſecũdo regni Vitizæ, qui fuit annus Domini ſeptingenteſimus nonus. Et regnauit annis duobus cũ Vitiza, & vno p ſe, ideo dicẽdus eſt cœpiſſe regnare anno Domini ſeptingenteſimo vndecimo, regni Hiſpaniæ tricenteſimo decimo nono, & regnaſſe per vnum annum, vt alij duo anni Vitizæ computententur, quod vtiq; intelligendum eſt ſecundum illos, qui nullam mentionem faciunt de Coſta Rege, Nam iuxta opinionem illorum, qui dicũt Coſtam regnaſſe immediate poſt Vitizam, hoc non obtineret, quia quinq; anni addi deberent. Sed nos licet interſerimus Coſtam, vt ſatisfaceremus vni opinioni, proſequamur tamen ſecundum aliam, quam hiſtoriator Pontifex Rodericus ſequitur, vt iuxta Rodericum Hiſtoriatorem Roderici Regis geſta narrentur. Erat autem Rodericus durus in bellis, & ad negotia expeditus, ſed in moribus diſſimilis Vitizæ. Nam & circa initium regni ſui Vitizæ filios Diſibertum, & Ebam obprobrijs, & iniurijs laceſſitos a patria propulſauit, qui relicta patria ad Riciliam Comitem Tingitanię ob patris amiciciam transfretarunt. Hic Rodericus filiam Iuliani Comitis, quæ in regali curia morabatur, violẽter oppreſſit, Iuliano per eum legationis cauſa in Aphricam miſſo, quo redeunte, ſtuprum filiæ intenſiſſime

Anno dcc.ix. Anno dcc.xi.

doluit,& nauigio ſeptam veniens ibi vxorem cum rebus domeſticis collocauit. Et habita coniuratione ſecreta cum Arabibus in Hiſpaniã eſt reuerſus,& ęgrotantis matris diſidium ſimulans a Rege filiam impetrauit iuſſione matris ſolatio deſtinãdam, quam receptam reſtituit matri ſuæ, & extunc in Antea cœpit ad deſtructionem Hiſpaniæ totis viribus properare,& ſe Arabibus,qui Machometiſtæ erant, copulare. Et quia Arabes timebant in Hiſpaniam tranſire, voluerunt primo paulatim experiri. Et quidam Princeps nomine Muza præſes Aphricæ conſtitutus ab Vlic Miramabolino miſit cum Comite Iuliano quendam Principem nomine Tarif cum aliquibus militibus, & peditibus Aphricanis, qui tranſeuntes ſtrictum maris venerunt Tariſam, & poſt hæc fecerunt inſultum ſuum in Algeziram, & alia loca maritima, & multis hominibus occiſis,magnaque præda habita redierunt in Aphricam, & cum eis Iulianus Comes,qui referentes hoc Muzæ magnam confidentiam tribuerunt iterum in Hiſpaniam audacius trãſeundi. Muza vero vocatus ab Vlic Miramabolino iuit in Aphricam relicto in patria principatu Tarif, cui iniunxit, vt Iuliano Comiti auxilia largiretur, qui ei dedit duodecim millia bellatorũ, quos Iulianus ſeparatim in Hiſpaniam duxit in nauibus mercatorũ, ne cauſa tranſitus perciperetur, qui omnes conuenerũt in monte,qui A tarif Gebel dicit, Gebel enim Arabice,idẽ eſt quod mons, hodie autem corrupto vocabulo dicitur Gibraltar, quod cum ad Roderici Regis noticiam perueniſſet, miſit contra eos nepotem ſuum nomine Sancium, qui cum eis ſæpius dimicans ſępius fuit victus,& vltimo interfectus. Vnde & Arabes ſumptis animis audaciam ſumpſerunt iuliano Comite eos per Bęticam, quę hodie dicitur Andaluzia, & Luſitaniam, quam vocamus Stremaduram deducente, cœperunt diruptiones,& excidia exercere. Rex autem Rodericus audita ſtrage ſuorum, & prouinciæ vaſtatione Gothis omnibus congregatis ad aduentũ Arabũ ſe obiecit, & ad occurſum ſtrenue properauit. Cumq; veniſſent ad flumen, quod Guadaleth vocatur, prope Aſidonam,quę nunc Xericium dicitur, ex alia parte ſedit exercitus Aphricanus. Rex autem Rodericus cum corona aurea, & veſtibus deauratis a duobus mulis in lecto eburneo ferebatur, vt Gothorũ Regum dignitas exigebat,& per octo dies continuos a Dominica in Dominicam dimicarunt, ita quod de Tarif exercitu fere decem & ſex millia ceciderunt. Sed iuliano Comite, & Gothis, qui ſecum aderant, dure inſtantibus franguntur acies Chriſtianorum, qui longa pace, & abundantia deſides, imbelles,& ignaui certaminis ſunt inuẽti,& obicibus terga dantes die Dominica anno Domini ſeptingenteſimo quarto decimo: a Machometi vero errore principis anno nonageſimo ſecundo, Rex Rodericus,& Chriſtianus exercitus deuincuntur, & fuga indocili perierunt. Duo autem filij Vitizæ,qui cum Iuliano Comite conſpirauerunt, Regi Roderico in hoc prælio aſtiterunt, & alter a dextris, & alter a ſiniſtris,collaterales acies gubernabant, & dicuntur in præcedenti nocte cum Tarif conſilium habuiſſe, vt ipſis a bello ceſſantibus Gothorũ exercitus de facili vinceretur. Et Rex Rodericus cum eſſet magnanimus,antequã fugeret,permitteret ſe occidi, vt eo mortuo poſſet eis regnũ peruenire. Non enim credebant quod poſſent, vel vellent Arabes patriã retinere. Vnde in conflictu animis depoſitis quantocius effugerũt, & hoc ipſum Tarif promiſerat,quod reſtitueret eis omnia, quę fuerãt patris ſui, quod poſtea non impleuit. Alij tamen putant hos fuiſſe filios Coſtæ fratris Roderici, qui prætendebant ad ſe regnũ pertinere,ſed ſiue ſiue Vitizę,Coſtę fuiſſent, conſtat eos infideliter ſe habuiſſe, prælio itaque infœliciter acto, quid Regi Roderico aduenerit, ex certo neſcitur, niſi

quod corona, veſtes, & inſignia, & calciamēta auro, & lapidibus adornata, & equus, qui Orelia dicebatur in loco tremulo iuxta flumen ſine corpore ſunt inuēta, quid autem de corpore fuerit factum, penitus ignoratur, niſi quod poſt multa tempora apud Viſeum ciuitatem Portugalliæ inſcriptus tumulus fuit inuentus. Hic iacet Rodericus vltimus Rex Gothorum. Depingitur autē Rodericus ſub luctuoſa veſte, vt qui ſuperbe cum pompoſis inſignijs ad prælium proceſſit, infœliciter victus ſub nigra veſte miſerabiliter depingitur. Habuit enim magnam lamentandi cauſam, & cum eius tempore Hiſpani regni monarchia humiliata eſt, Gothorum nomen apud Hiſpanos prorſus ceſſauit. Nam licet Hiſpaniæ Reges a Rege illo deſcenderant, titulum tamen Gothicum dimiſerunt, alijs regnis titulis ſunt inſigniti. Depingūtur etiam in margine iuxta eum ſceleratiſſimi proditores. Iulianus Comes, & Opa Archiepiſcopus, decet enim, vt ſicut proborum virorum depinguntur imagines, vt ad memoriam noſtram veniant laudandi, ſic & ſceleratorum. vt veniant execrandi, ſicut & Iudas in cena Domini ſolet depingi, Tarif quoq; infidelis Machometiſta depingitur, qui cum eis venit in exercitum Hiſpanorum, vt a memoria noſtra non cadat ab iſtis Machometiſtis terras noſtras occupatas fuiſſe, vt cū eos debellamus, non exiſtimemus, quod a terris ſuis illos expellimus, ſed quod noſtras, quas violēter occuparunt, recuperamus. Concurrentia. Concurrerunt cum Roderico, & prope tempora eius in ſede Apoſtolica Siſuiuus natione Romanus diebus viginti, & Conſtantinus natione Syrus annis ſeptem. cū iſto Conſtantino fuerunt in ſede Apoſtolica nonaginta & duo Pontifices, in ſolio vero imperij Romani Philipus ſecundus imperauit anno vno, menſibus ſex.

Caput. XLV.

PElagius poſt cladem cepit rebellare Agarenis, & principatū Hiſpaniæ inter Chriſtianos obtinere, ſed quia hoc paulatim effectum eſt, clare non apparet in chronicis, quo tempore regni titulum aſſumpſit, licet aliqui poſt biennium a clade in Regem aſſumptum dicant. Ne tamen interruptionem ponamus, congruēter dici poteſt, quod ex eo die, quo Rodericus infœliciter regnum amiſit, Pelagium nutu diuino in regno fœliciter ſubrogatum putemus, & illi illud biennium, licet in illo forſam regnum vacaſſet, attribuamus. Sic ergo regni eius tempora computando regnare illum cœpiſſe exiſtimandum eſt, anno Domini ſeptingenteſimo duodecimo, regni Hiſpaniæ trecenteſimo viceſimo, & regnauit annis viginti. Hic de regio Gothorum Anno.
genere deſcendens plurimas Agarenorum ciuitates cepit, & multa prælia cōtra Agarenos deuicit. dccxij.
De cætero autē alij Reges nuncupati non fuerunt Reges Gothorum, ſed Reges Legionis, vel Aſturiarū. Hic Pelagius genuit duos filios, ſcillcet Faſilam, qui poſt mortem eius regnauit, & Ormiſeldam Reginam vxorem Alphonſi Regis catholici. Et quia in iſto cœpit regnum Hiſpaniæ reparari, ideo ab eo incipit tertia computatio annorum, videlicet a reparatione regni. Obijt autē Pelagius morte communi, & depingitur armatus in manu enſem nudum habens, quia multa prælia, & vrbium obſidiones glorioſe peregit. Habet in ſcuto leonem depictū rubeum in campo albo, quæ ſunt arma Regum Legionis, quia ab eius tempore ceſſauit in Hiſpania intitulatio Gothorum, & arma eorum, & ſucceſſit intitulatio a regno Legionis, quod forte fuit, quia prima ciuitas, quam ab Arabibus occupauit, fuit Legio, & extunc in Antea Regia ciuitas reputata eſt, continuantur autē hæc arma in Regibus Legionis,

quí ſeparatim in Legione regnauerunt. Coniunguntur vero per catela ſcuti cum armis Caſtellæ, quando regna mutata fuerut. Depingitur etiam in margine Regina vxor eius. Concurrentia. Concurrerunt cum Pelagio, & prope tempora eius in ſede Apoſtolica Gregorius ſecundus natione Syrus, annis decem & ſex, in ſolio vero imperij Romani Anaſtaſius ſecūdus imperauit annis tribus. Hic Philippum Imperatorem captū oculis priuauit. Iſte in omnibus malus fuit. Huius exercitus Theodoſium elegit Imperatorem, qui Anaſtaſio deuicto ordinauit ipſum in presbyterum.

Poſt quem Theodoſius imperauit anno vno. Secundo vero anno huius regni Pelagij obijt Childibertus Rex Francorū, & ſucceſſit ei Degibertus ſecūdus filius eius, qui regnauit annis quinq́ꝫ. Iſte fuit tertius decimus Rex Francorum. Poſt quem ſucceſſit Theodoricus filius eius, qui regnauit annis quindecim, & iſte fuit quartus decimus Rex Francorum.

Caput. XLVI.

Anno. dcc.xxxij. FAfila Pelagij filius cœpit regnare anno Domini ſeptingētesimo triceſimo ſecundo, regni Hiſpanię trecenteſimo triceſimo primo, & ab eius reparatione viceſimo, & regnauit annis duobus. Hic a quodam vrſo, cum venationi inſiſteret, miſerabiliter eſt interfectus. Ideo depingitur cum vrſo pugnans, quia vrſi dentibus, & brachijs depreſſus obijt. Concurrentia. Concurrerunt cum Fafila, & prope tempora eius in ſede Apoſtolica Gregorius tertius natione Romanus annis decem. In ſolio vero imperij Romani Leo tertius imperauit annis viginti quinq́ꝫ. Huius tempore Sarraceni Conſtantinopolim venerunt, & tribus annis ciuitatem obſidentes abceſſerunt, & inde multa bona abſtulerunt.

Caput. XLVII.

Anno.dccxxxiiij. ALphonſus huius nominis primus cognominatus Catholicus gener Pelagij poſt mortem Fafilę cœpit regnare anno Domini ſeptingenteſimo triceſimo quarto, regni Hiſpaniæ trecenteſimo triceſimo tertio, & ab eius reparatione anno viceſimo ſecundo, & regnauit decem & nouem annis. Hic vir catholicus, & bellator, & magnanimus eſt inuentus. Ex vxore ſua Ormiſelda Pelagij genuit hos filios, Froilā, & Aurelium, qui regnauerunt poſt eum gradatim, vt ſequitur, & Egimadam, quæ fuit vxor Silonis, qui propter eam regnauit. Et Ilmaraum patrem Veremundi Regis in arbore ſuo deſcripti. Et Mauracatum ex concubina, qui etiam regnauit, ſicq́ꝫ habuit duos filios legitimos, & vnum baſtardum, & vnum generum, & duos nepotes Veremundum, & Alphonſum Caſtum vnum poſt alium in gradibus ſuis. Depingitur autem Alphonſus armatus enſem nudum manu tenens, quia multa bella fœliciter peregit, Obijt autem Alphonſus morte communi. Depingitur autem in margine Ormiſelda vxor eius, & Aurelius, qui regnauit poſt Froilam primogenitum, & Ilmaraus, qui non fuit Rex, ſed fuit pater Veremundi Regis. Et Egimada vxor Silonis, qui propter eam regnum habuit, & Veremundus, & Mauracatus, qui regnauerunt, & infra in rectitudine arboris integre ſunt depicti. Concurrentia. Concurrerunt cum Alphonſo, & prope tempora eius in ſede Apoſtolica Zacharias natione Græcus annis decem. In ſolio vero imperij Romani Conſtantinus quintus imperauit annis quindecim, Anno octauo regni Alphonſi obijt Theodoricus Rex Francorum, & ſucceſſit ei Childericus frater eius, qui regnauit annis nouem.

Caput. XLVIII.

FRoila huius nominis primus poſt mortem patris cœpit regnare anno Domini ſeptingenteſimo quinquageſimo tertio, regni Hiſpaniæ trecẽteſimo quinquageſimo ſecũdo, & ab eius reparatione anno quadrageſimo primo, & regnauit annis tredecim. Iſte populauit Ouetum, & conſtruxit eccleſiã cathedralem. Hoc tempore Homa Dux Cordubæ fines Galleciæ infeſtabat, & occurrens ei Rex Froila prælium contra Agarenos habuit, & deuicit. In quo prælio quinquaginta quatuor millia Arabum ceciderunt. Poſtea vero apud Tangas oppidum Aſturiarum a fratre ſuo Aurelio fuit interfectus, relinquens filium paruulum Alphonſum, qui fuit cognominatus Caſtus. Depingitur Froila cum enſe in manu, quia Agarenos deuicit, & pugione in pectore, quia ab Aurelio fratre ſuo occiſus eſt. Depingitur & in margine Regina vxor eius, & Alphonſus Caſtus filius eius, qui poſtea loco ſuo integre depictus eſt. Concurrentia. Concurrerunt cum Froila, & prope tempora eius in ſede Apoſtolica Stephanus ſecundus natione Romanus annis ſex. In ſolio vero imperij Romani Conſtantinus ſextus cum filio ſuo Leone imperauit annis quindecim, anno ſecundo huius regni Froilæ Childericus Rex Francorum depulſus eſt a regno Franciæ per Pepinum filiũ Cardi Marcelli, qui in Regem Francorũ eſt aſſumptus autoritate Zachariȩ Papȩ, vt habetur libro Decretorũ, & regnauit annis quindecim.

Anno. dcc.liij.

Caput. XLIX.

AVrelius Alphonſi catholici filius poſt interitum fratris cœpit regnare, anno Domini ſeptingenteſimo ſexageſimo ſexto, regni Hiſpaniæ trecẽteſimo ſexageſimo quinto, & ab eius reparatione quinquageſimo quarto, & regnauit annis ſex, & morte propria vitam finiuit. Depingitur Aurelius verſa facie, quia fratrem ſuum iniuſte occidit. Et quaſi ex verecundia de tanto flagitio faciem non monſtrans, vt alter Caym verecundans ob Abel occiſum. Concurrentia. Concurrerunt cum Aurelio, & prope tempora eius in ſede Apoſtolica Paulus natione Romanus annis decem. In ſolio vero imperij Romani Leo quartus imperauit annis ſex.

Anno. dcc.lxvi.

Caput. L.

SIlo gener Catholici Regis Alphonſi poſt mortem Aurelij ex iure Hediſſimadę vxoris ſuæ Regis Alphonſi filiæ cœpit regnare anno Domini ſeptingenteſimo ſeptuageſimo ſecundo, regni Hiſpanię trecenteſimo ſeptuageſimo primo. Et ab eius reparatione ſexageſimo. Et regnauit annis octo, cum Arabibus pacem firmauit. Et Galleciam rebellantem in monte Ciperio ſuperauit, & ſuo imperio ſubiugauit. Obijt autem Silo morte communi, & depingitur in veſte pacifica, & enſe in manu prope montes, quia ſuos rebellantes in montibus ſubiecit, licet cum hoſtibus bellum non habuerit. Depingitur etiam in margine Regina vxor eius, quia propter eam habuit regnum. Concurrentia. Concurrerunt cum Silone, & prope tempora eius in ſede Apoſtolica Conſtantinus ſecundus natione Romanus anno vno, & Stephanus tertius natione Syrus annis quatuor. In ſolio vero imperij Romani Conſtantinus imperauit annis decem.

Anno. dcc. lxxij.

Caput. LI.

Anno. dcc. lxxx.

MAuracatus commemorati Alphonſi Catholici ex cõcubina filius Sïlone defuncto per tyrannidem Rex efficitur. Anno Domini ſeptingenteſimo octogeſimo, regni Hiſpaniæ trecenteſimo ſeptuageſimo octauo, & regnauit annis tribus. Hic Mauracatus, vt fauorẽ Arabum acquireret, contra Dei legem multa commiſit. Puellas namque virgines tam nobiles, quam plebeias ſub certo numero quolibet anno Arabibus dabat. Iniquus, & malus in omnibus eſt inuentus. Obijt morte communi. Depingitur Mauracatus in veſte longa, & coopertus clamyde iuxta morem Arabum, quia cum Arabibus turpem amicitiam fecit. Concurrentia. Concurrerunt cum Mauracato, & prope tempora eius in ſede Apoſtolica Adrianus primus annis quatuordecim. In ſolio vero imperij Romani Nicephorus imperauit annis nouem.

Caput. LII.

Anno. dcc. lxxxiij.

VEremundus huius nominis primus filius Bilmarai, filij Alphonſi cognomento Catholici, Mauracato mortuo in Regem eligitᷣ. Anno Domini. DCC. LXXXIII. regni Hiſpaniæ trecenteſimo octogeſimo primo, & ab eius reparatione ſeptuageſimo primo, & regnauit annis duobus. Hic fuit magnanimus, & regnum ſponte dimiſit, recolens ſe olim ordinem diaconi ſuſcepiſſe, & conſobrinum ſuum Alphonſum, qui ad Nauarros confugerat, reuocauit, & in regno ſuſtituit ſucceſſorem, & cum eo alijs quatuor annis, & ſex menſibus dulciſſimam duxit vitam, & communi morte vitam finiuit, cũ vxore ſua Iurelione, quam a ſe propter conſcientiam ordinis ſeparauit, relictis ex ea duobus filijs paruulis Ranimiro, qui fuit Rex, & Garſia. Depingitur Veremundus in veſte longa, & pacifica, quia bella non geſſit.

Depingitur etiam in margine Regina vxor eius, & duo filij eorum Ranimirus, qui fuit Rex, & Garſias, qui cum Ranimiro fratre corregnauit. Concurrentia. Concurrerunt cum Veremũdo, & prope tempora eius in ſede Apoſtolica Leo tertius natione Romanus annis viginti tribus. In ſolio vero imperij Romani Michael imperauit annis duobus.

Caput. LIII.

Anno. dcc. lxxxv

ALphonſus ſecundus cognominatus Caſtus, filius Regis Froilæ cœpit regnare anno Domini ſeptingenteſimo octogeſimo quinto, regni Hiſpaniæ octogeſimo tertio, & ab eius reparatione ſeptuageſimo tertio, & regnauit annis quadraginta vno. Hic fuit optimus Rex, & ædificator eccleſiarum, & reædificauit eccleſiam Ouetenſem. Et quia deſiderabat in ea ponere aliquam precioſiſſimam crucem, Deus voluit, vt miraculoſe per Angelum crux inſignis fieret, quæ hodie ibi inter reliquias in magna veneratione habetur. Hic dicitur deuiciſſe Carolum magnum Regem Francorum, & Rolandum, & alios famoſiſſimos milites vocatos Pares in Nauarra apud Ronces valles, vbi Carolo ad Hiſpaniã venienti obuiam occurrebat. Hic Caſtus vocatus ſine liberis deceſſit. Depingitᷣ hic Alphõſus ſenex in veſte longa, & honeſta angelis ſibi dantibus crucem, quã fabricauerant. Concurrentia. Concurrerunt cum Alphonſo, & prope tẽpora eius in ſede Apoſtolica Stephanus quartus natione Romanus ſedit menſibꝰ ſeptẽ. Et Paſchaſius natione Romanus annis ſeptem.

Et Eugenis

& Eugenius ſecundus natione Romanus annis tribus. In ſolio vero Imperij Romani Carolus Magnus Rex Francorum electus fuit in Imperatorem Romanorum anno vno, regni huius Alphonſi viceſimo tertio. Et ex tunc cœperunt eſſe ſimul Reges Francorum, & Imperatores, quod durauit aliquo tempore.

Caput. LIIII.

RAnimirus huius nominis primus filius Regis Veremundi cœpit regnare anno Domini octingenteſimo viceſimo tertio, regni Hiſpaniæ quadringẽteſimo viceſimo quarto. Et ab eius reparatione centeſimo decimoquarto. Et regnauit annis ſex menſibus nouem. Hic cum Arabibus decertauit in illo celeberrimo prælio campeſtri, quod apud Calagurram habitum eſt, in quo ſanctus Iacobus apparuit, & deuicta immenſa copia Arabum vota emiſſa fuerunt de dando perpetuis temporibus ex quolibet iugere boum, ſeu iumentorum ferentium certam menſuram grani eccleſiæ ſancti Iacobi, quæ hodie in multis huius regni prouincijs exoluitur. Ex illo autem prælio in antea conſueuerunt Hiſpani, cum prælijs campeſtribus pugnant, eleuatis dextris clamando inuocare ſanctum Iacobum. Obijt morte communi relicto Ordonio filio. Depingitur hic Ranimirus dormiens in caſtris armatus, eo quod ſic dormienti apparuit ei ſanctus Iacobus. Depingitur etiam in margine vxor eius, & Garſias frater, qui licet non fuit Rex, corregnauit tamen cum eo, & Ordonius filius eius, qui poſt eum regnauit, qui infra depingitur integre in rectitudine arboris. Concurrentia. Concurrerunt cum Ranimiro, & prope tempora eius in ſede Apoſtolica Valentinus natione Romanus diebus quadraginta. Et Gregorius quartus natione Romanus annis decem & ſex. In ſolio vero Imperij Romani Ludouicus Rex Francorum imperauit annis decem & octo. Anno. dñi ccc.xxiij.

Caput. LV.

ORdonius huius nominis primus filius Ranimiri cœpit regnare anno Domini octingenteſimo viceſimo ſeptimo, regni Hiſpaniæ quadringenteſimo viceſimo. Et ab eius reparatione centeſimo viceſimo, & regnauit annis decem. Hic deuicit in prælio Muzam Regem Cordubæ, in quo prælio dicuntur occiſi duodecim millia milites Arabes, & alij plurimi pedites. Obijt autem Rex ægritudine podagrica relicto filio Alphonſo, qui fuit Rex, & alijs filijs, videlicet Veremundo, & Nunnio, & Ordonio, & Froila. Depingitur armatus ſub capa longa. Depinguntur etiam in margine Regina vxor eius, & præfati filij Veremundus, & Nunnius, Ordonius, & Froila. Concurrentia. Concurrerunt cum Ordonio, & prope tempora eius in ſede Apoſtolica Sergius natione Romanus annis tribus. In ſolio vero Imperij Romani Lotarius imperauit annis decem. Huius tempore Sarraceni funditus eccleſias beatorum Apoſtolorum Petri, & Pauli cum omnibus Romanorum finibus dilapidarunt. Anno. dñi ccc.xxvij.

Caput. LVI.

ALphonſus huius nominis tertius cognominatus Magnus filius Regis Ordonij cœpit regnare anno Domini octingenteſimo triceſimo tertio, regni Hiſpaniæ quadringenteſimo, & ab eius reparatione centeſimo triceſimo, & regnauit annis quadraginta. Hic genuit duos filios, videlicet Garſiam, Ordonium, & Froilam, qui omnes fuerunt Reges, vnus poſt Annõ. dñi ccc.xxxiij.

alium. Et vnum alium vocatum Gundiſaluum, qui fuit Archidiaconus Ouetenſis. Iſte erigi fecit eccleſiam Compoſtellanam in cathedralem, & poſtea fuit erecta in Metropolitanam. Huic rebellauit Bernardus de Carpio famoſus Varo. Obijt autem Alphonſus apud Zamoram morte communi. Depingitur ſub cultu armorum, quia bella glorioſe geſſit. Depingitur etiam in margine Ximena Regina vxor eius, & quatuor filij tres Reges, & vnus Archidiaconus. Concurrentia. Concurrerunt cum Alphonſo, & prope tempora eius in ſede Apoſtolica Leo quartus natione Romanus annis octo, poſt obitum Leonis Ioannes Anglicus natione Maguntinus ſedit annis duobus, & mortuus eſt, fertur per aliquos, quod erat fœmina. Et Benedictus tertius annis duobus. In ſolio vero Imperij Romani Ludouicus ſecundus imperauit annis viginti.

Caput. LVII.

Anno. dccc.lxxxiij. GArſias primogenitus Alphonſi cœpit regnare anno Domini octingenteſimo octogeſimo tertio, regni Hiſpaniæ quadringenteſimo octogeſimo ſexto, & ab eius reparatione centeſimo ſeptuageſimo ſexto, & regnauit annis tribus. Obijt apud Zamoram iuuenis abſque liberis morte communi. Ideo depingitur iuuenis, & in veſte pacifica, quia non legitur bella geſſiſſe. Concurrentia Concurrerunt cum Garſia, & prope tempora eius in ſede Apoſtolica Adrianus ſecundus natione Romanus annis quinque. In ſolio vero Imperij Romani Carolus ſecundus cognominatus Caluus Rex Francorum regnauit in Francia annis vndecim, & in Imperio anno vno menſibus nouem.

Caput. LVIII.

Anno. dccc.lxxxvij ORdonius ſecundus frater Garſię cœpit regnare anno Domini octingenteſimo octogeſimo ſeptimo, regni Hiſpaniæ quadringenteſimo nono, & ab eius reparatione centeſimo ſeptuageſimo nono, & regnauit annis octo menſibus ſex. Hic multa prælia contra Arabes vicit, ſemel tamen ab eis fuit deuictus, in prælio apud vallem Iunquerem, quo plurimi ex catholicis ceciderunt, & aliqui captiui fuere. Inter quos duo Epiſcopi Legionenſis, & Aſturienſis capti ſunt. Et pro Epiſcopo Legionenſi Pelagius nepos eius obſes datus apud Cordubam pro fide catholica martyrium ſuccepit. Hic Ordonius Comites Caſtellæ, qui Regi Legionis tunc obediebant, ad palatium regium venientes ſub ſecuritate eius occidi fecit. Quam ob rem Caſtellani Regibus Legionis ex tunc in antea rebellarunt, & ſibi duos iudices conſtituerunt, ex nobilibus, & prudentioribus regni, videlicet Nunium Raſuram auum celeberrimi, & bellicoſiſſimi Principis Fernandi Gundiſalui Comitis, & Lainũ Caluum proauũ proaui inſignis bellatoris Roderici de Biuar, q Cidus cognominatus eſt, quod in lingua Arabica Dominũ ſonat. Ex vtroque autem horum iudicum Reges Caſtellę deſcendunt per aliqua latera, vt infra ſuo loco in duobus ramis arboris demoſtrabitur, quorum vnus ramus, in quo Fernandus Comes ad dexteram: alius, in quo Cidus ad ſiniſtram per reſpectum ad arborem depinguntur. Obijt autem Ordonius apud Zamoram abſque liberis morte cõmuni. Depingitur armatus, quia plurima bella geſſit. Depinguntur etiam in latere Regina vxor eius, & Pelagius martyr, qui fuit tempore eius. Concurrentia. Concurrerunt cum Ordonio, & prope tempora eius in ſede Apoſtolica Ioannes octauus annis. In ſolio vero Imperij Romani

Carolus ſecundus Rex Francorum, qui tunc imperabat, obijt anno tertio euſdem Ordonij, & ſucceſſit ei in Imperio Carolus tertius filius eius, qui imperauit annis duodecim. Et in regno Franciæ Ludouicus ſecundus filius eiuſdem Imperatoris, & Regis Caroli, & regnauit annis duobus. Iſte fuit decimuſnonus Rex Frocorum.

Anno quinto eiuſdem Regis Ordonij obijt Ludouicus Rex Francorum, & ſucceſſit ei Carolus tertius frater eius, qui regnauit annis ſex. Iſte fuit viceſimus Rex Francorum.

Caput. LIX.

FRoila huius nominis ſecundus frater Ordonij, & filius Alphonſi tertij cœpit regnare anno Domini octingenteſimo nonageſimo quarto, regni vero Hiſpaniæ quadringenteſimo nonageſimo ſeptimo, et ab eius reparatione centeſimo octogeſimo ſeptimo, & regnauit anno vno menſibus duobus. Hic genuit quatuor filios, Alphonſum quartum, & Ranimitum ſecundũ, qui ambo Reges fuerunt, & alios duos Ordonium, & Froilam, qui non fuerunt Reges. Hic occidit abſq; culpa filios Dimundi magnatis, & fratrem eius Fruminum Epiſcopum relegauit, & ob hæc crimina, vt creditur, lepra percuſſus vitam finiuit. Depingitur Froila in veſte pacifica, quia bella non geſſit. Depingitur etiam in margine Regina vxor eius, & duo filij, qui non fuerunt Reges, videlicet Ordonius, & Froila. Concurrentia. Concurrerunt cum Froila, & prope tempora eius in ſede Apoſtolica Martinus ſecũdus anno vno. In ſolio vero Imperij Romani Arulplus imperauit annis duodecim. Anno. dc ccxc. iiij

Caput, LX.

AAlphonſus huius nominis quartus filius Froilæ Regis cœpit regnare anno Domini octingenteſimo nonageſimo quinto, regni vero Hiſpanię quadringẽteſimo nonageſimo octauo, & regnauit annis quinque menſibus ſeptem. Hic ex Ximena vxore genuit Ordonium vocatum Malum, & monachus effectus regnum Ranimiro fratri dimiſit. Sed leuitate ductus penituit, & cum regnum recuperare vellet a Ranimiro fratre ſuo iam Rege facto apud Legionem obſeſſus captus, & excæcatus in vinculis vitam finiuit. Depingitur Alphõſus cęcus in veſte longa, quia bella non geſſit, & cæcus mortuus eſt. Depingitur etiã in margine Regina vxor eius, & Ordonius filius eius cognomẽto Malus, qui poſtea regnum aſſumpſit. Concurrẽtia. Concurrerunt cũ Alphonſo, & prope tẽpora eius in ſede Apoſtolica Stephanus quintus annis ſex, & Formoſus anno vno, & Boniſacius tertius quindecim, & Stephanus ſextus anno vno. In ſolio vero Imperij Romani Ludouicus ſecundus imperauit annis ſex. Anno ſecundo huius regni Alphonſi obijt Carolus Rex Francorũ, & ſucceſſit ei Ludouicus tertius, qui regnauit annis . Iſte fuit viceſimus primus Rex Francorum. Anno. dc ccxc.v.

Caput. LXI.

RAnimirus huius nominis ſecundus frater Alphonſi, & filius Froilę cœpit regnare anno Domini nongenteſimo primo, regni Hiſpaniæ quingentſimo tertio, & ab eius reparatione cẽteſimo nonageſimo tertio, & regnauit annis decẽ & nouẽ duobus mẽſibus. Hic genuit duos filios, qui ambo Reges fuerunt Ordoniũ, & Sanciũ. Et multis bellis proſpere actis obijt morte cõmuni. Depingitur enſem in manu habens, qa bella geſſit. Depingiẽ etiã in margine vxor eius, & Sancius cognomẽto Groſſus, qui poſtea fuit Rex, Cõcurrẽtia. Concurrerũt cũ Ranimiro, & prope tẽpora eius Anno. dc ccc.i.

in ſede Apoſtolicâ Romanus diebus quindecim, & Theodorus natione Romanus diebus quindecim, & Ioannes nonus annis duobus, & Benedictus quartus annis tribus, & Leo quintus diebus quadraginta, & Chriſtoforus menſibus ſex. Hic de Papatu eiectus eſt, & factus eſt monachus. In ſolio vero Imperij Romani Verengarius primus imperauit annis quatuor, & Rorardus imperauit annis ſeptem, qui fuit Alemanus. Anno primo huius Regis Ranimiri obijt Ludouicus Rex Francorum, & ſucceſſit ei Carolus quartus cognominatus Simplex, qui regnauit annis vigintiquinque, qui fuit viceſimus ſecundus Rex Francorum.

Caput. LXII.

Anno. dc ccc.xx. ORdonius huius nominis tertius filius Ranimiri cœpit regnare anno Domini nongenteſimo viceſimo, regni Hiſpaniæ quingenteſimo viceſimo ſecundo, & ab eius reparatione ducenteſimo duodecimo, & regnauit annis quinq;. Hic genuit Veremundum, qui fuit Rex. Obijt autē apud Zamoram morte communi. Depingitur in veſte pacifica, quia bella non geſſit. Depingitur etiā in margine Regina vxor eius, & Veremundus filius, qui poſtea fuit Rex. Concurrentia. Concurrerunt cum Ordonio, & prope tempora eius in ſede Apoſtolica Sergius natione Romanus annis ſeptem, & Anaſtaſius natione Romanus annis duobus. In ſolio vero Imperij Romani Verengarius ſecundus imperauit in Italia annis ſeptē. Anno ſecundo huius regni Ordonij obijt Carolus Rex Fracorum, & ſucceſſit ei Ludouicus quartus filius eius, qui regnauit annis decem & ſeptem, iſte fuit viceſimus tertius Rex Francorum.

Caput. LXIII.

ORdonius quartus cognominatus Malus, filius Alphonſi Regis excæcati vſurpare conatus eſt regnum. Habuit autem filiam Comitis Fernandi Gundiſalui in vxorem. Sed propter malitiam eius abſtulit eam ab eo. Comes ipſe vero fugatus a regno per Sancium Regē apud Cordubam occiſus eſt. Ideo depingitur cum gladio in pectore fixo. Nec computantur ei anni regnandi, nec concurrentia. Quia hæc omnia attribuuntur Sancio.

Caput. LXIIII.

Anno. dc ccc. xxvi. SANCIVS huius nominis primus cognominatus Groſſus, filius Ranimiri, & frater Ordonij tertij cœpit regnare anno Domini nongenteſimo viceſimo ſexto. Regni vero Hiſpaniæ quingenteſimo viceſimo ſexto, & ab eius reparatione ducenteſimo decimoſexto, & regnauit annis duodecim. Contra hunc rebellauit Ordonius malus filius Alphonſi Regis excæcati, & ſe Regem vocauit. Sed fugatus a regno prope Cordubam, vt præmiſimus, occiſus eſt. Huius Sancij tempore Fernandus Gundiſalui Comes bellum contra Arabes continue gerens multa prælia glorioſe geſſit cum hoc Rege Sancio, vt fertur, idem Fernandus illum contractum, qui vulgariter narratur ſuper equo, & accipitre, iniuit, cuius occaſione Caſtella a ſubiectione Regum Legionis ex toto liberata eſt. Obijt autem Sancius (vt aiunt) ex veneno in pomo ſumpto, relicto Ranimiro filio, qui fuit Rex. Depingitur Sancius in veſte pacifica, & groſſus corpore, quia magna pinguedine occupatus erat. Depingitur etiam in margine Regina vxor eius, & Ranimirus filius, qui etiam fuit Rex. Concurrentia. Concurrerunt cum Sancio, & prope tempora eius in ſede Apoſtolica Anaſtaſius Pertius natione Romanus

annis duobus, & Laudo natione Romanus menſibus ſex, & Ioannes decimus ſedit annis tredecim. In ſolio vero Imperij Romani Enricus primus imperauit annis decem & octo.

Caput. LXV.

RAnimirus huius nominis tertius filius Sancij cœpit regnare anno Domini nongenteſimo triceſimo ſeptimo, regni Hiſpaniæ quingenteſimo triceſimo nono. Et ab eius reparatione ducenteſimo viceſimo nono, & regnauit annis vigintiquinq;, obijt abſq; liberis apud Legionem morte communi. (Añ.dcccc xxxvij.) Huius Ranimiri tempore, illi famoſi nobiles vocati Infantes de Salas filij nobilis viri Gundiſalui Guſtios ab Arabibus occiſi ſunt dolo, & coniuratione Enriei de Lara auunculi ſui. Depingitur Ranimirus in veſte pacifica, quia bella non geſſit. Concurrentia. Concurrerunt cum Ranimiro, & prope tempora eius in ſede Apoſtolica Leo ſextus natione Romanus menſibus ſex, & Stephanus natione Romanus menſe vno, & Ioannes vndecimus natione Italicus menſibus decem, & Stephanus octauus menſibus quatuor. In ſolio vero Imperij Romani Hugo, imperauit annis ſex, & Verengarius tertius imperauit annis ſeptem. His temporibus maximum ſchiſma fuit in Italia. Anno decimonono huius regni Ranimiri obijt Ludouicus, & ſucceſſit ei Lotarius primus, qui regnauit annis triginta tribus, iſte fuit viceſimuſquartus Rex Francorum.

Caput. LXVI.

VEremundus huius nominis ſecundus filius Regis Ordonij tertij mortuo Sancio patruo ſuo, & Ranimiro conſobrino, regnum, quod ad eum reuolutum erat, ſuſcepit anno Domini nongenteſimo ſexageſimo ſecundo, regni Hiſpaniæ quingenteſimo quadrageſimo quarto, & (Añ.dcccc lxij.) ab eius reparatione ducenteſimo triceſimo quarto, & regnauit annis decem & ſeptem. Hic duxit duas vxores, ex quarum prima genuit Alphonſum, qui poſt eum regnauit. Huius tempore Almanſor Dux Arabum multa mala Chriſtianis intulit, & vſq; ad Compoſtellã fertur acceſſiſſe. Sed hic Veremundus Rex, & Garſias Fernandi Comes Caſtellæ ſimul contra eum procedentes apud Calatañazor in famoſiſſimo pręlio illum deuicerunt. Qui ex huius victoriæ dolore, cum vincere aſſuetus eſſet, intra paucos dies dicitur deceſſiſſe. Hic Veremundus falſa ſeductione ductus a Thaulpho Epiſcopo Compoſtellano ad ſe taurũ ferocem inieci iuſſit, Epiſcopus vero benigne ſpectans ſuſcepit, & taurus manſuete accedens cornua in manibus eius dimiſit. quo miraculo viſo Rex ſtupefactus de commiſſo pœnituit. Iſte idem Rex Athaulphum Epiſcopum Ouetenſem incarcerauit, quo in carcere exiſtente ſiccitas magna venit in terra, donec Rex pœnituit, illumq; liberauit, & illo liberato pluuia de cælo deſcendit. Obijt autẽ Veremundus ex podagræ ægritudine, & depingitur cum malis pedibus, & baculo in manu. Quia propter podagram incedere libere non valebat. Depingitur etiam in margine Archiepiſcopus Compoſtellanus cum tauro, & Epiſcopus Ouetenſis in turri vbi erat in carceribus, & duæ Reginæ vxores eius, & Alphonſus filius eius, qui fuit Rex, & Eluira filia, quæ fuit monialis. Concurrentia. Concurrerunt cum Veremundo, & prope tempora eius in ſede Apoſtolica Martinus tertius natione Romanus annis tribus, & Agapitus ſecundus natione Romanus annis octo. & Ioannes duodecimus annis ſeptem. In ſolio vero Imperij Romani Ioannes ſecundus imperauit annis duobus, & Verengarius quartus annis duodecim.

Caput. LXVII.

Anno.dc ccc.lxxix.

ALphonſus huius nominis quintus filius Veremūdi cœpit regnare anno Domini noningētesimo ſeptuageſimo nono, regni Hiſpaniæ quingenteſimo ſexageſimo primo, & ab eius reparatione ducenteſimo quinquageſimo primo, & regnauit annis viginti ſeptem. Hic genuit Veremundum, qui ſucceſſit in regno, & Sanciam, quę nupſit Fernando filio Regis Nauarræ, qui fuit Rex Caſtellæ, & poſt ea propter eam fuit Rex Legionis, vt infra dicetur. Hic Alphonſus cum teneret obſeſſam Viſeum ciuitatem Portugalliæ, quę tunc erat Arabum, & quadam die ambularet in circuitu eius inſpiciendo muros, ſagitta e muro emiſſa letaliter eſt percuſſus, ex quo vulnere vitam finiuit. Huius tempore Sancius Comes Caſtellæ deuicit Arabes in vno magno prælio apud Cordubam. lerat enim in auxilium cuiuſdam Arabis cō tra aliū Arabem Regem. Depingit̄ Alphonſus armatus ſagitta in corpore fixa, quia ſagitta perijt. Depingitur etiam in margine Regina vxor eius & Sancia filia eius, quæ poſtea fuit Regina Caſtellæ, & Legionis. Concurrentia. Concurrrrunt cum Alphonſo, & prope tempora eius in ſede Apoſtolica Benedictus quintus menſibus ſex, & Leo octauus anno vno, & Ioannes tertiuſdecimus annis octo, & Benedictus ſextus anno vno, & Bonus anno vno, & Bonifacius ſeptimus annis octo. In ſolio vero Imperij Romani Otho primus imperauit annis duodecim, & Otho ſecundus annis viginti. Anno nono huius Regis Alphonſi obijt Lotarius Rex Francorum, & ſucceſſit ei Ludouicus quintus filius eius, qui regnauit in Francia annis duobus, iſte Ludouicus fuit vltimus Rex Francorum ex regali proſapia Pipini, & Carlenſuini.

In ipſo ſiquidem defecit regalis progenies Caroli Magni, quæ regnauerat annis ducentis & triginta octo, translato regnoad progeniem Comitum Pariſienſium: anno vndecimo huius Regis Alphonſi poſt mortem Ludouici Regis Francorum regnauit in Francia Robertus Pηſſimus filius Hugonis pariſienſis Comitis, qui regnauit cum patre ſuo annis nouem, & poſt mortem patris annis triginta tribus. Iſte fuit viceſimus quintus Rex Francorum.

Caput. LXVIII.

Anno.M. vi.

VEremundus huius nominis tertius filius Alphonſi Quinti cœpit regnare anno Domini milleſimo ſexto, regni Hiſpaniæ quingenteſimo octogeſimo octauo, & ab eius reparatione ducēteſimo ſeptuageſimo octauo, & regnauit annis decem. Hic Veremundus deſponſauit Sanciam ſororem ſuam cum Infante Garſia filio Sancij Comitis, & Domini Caſtellæ, qui Garſias fuit proditorie interfectus apud Legionem, & poſt mortem eius hæc Sancia fuit deſponſata Fernando filio Sancij vocati Maioris Regis Nauarrę, qui poſtea fuit primus Rex Caſtellæ propter vxorē ſuam, quę erat filia Comitis Sancij. Et cum inter hos Fernandum, & Veremundum diſſenſio exorta fuiſſet, in prælium venerunt, illiſque apud Carrionem ad inuicem pugnantibus Veremundus victus, & mortuus eſt, & abſque liberis obijt, & regnum Legionis translatum eſt ad Fernandum Regem Caſtellæ propter Sanciam vxorem ſuam, & ſic fuerunt tunc vnita regna Caſtellæ, & Legionis. Depingitur Veremundus armatus lancea fixa in corpore, quia in prælio occiſus eſt. Concurrentia. Concurrerunt cum Veremundo, & prope tempora eius in ſede Apoſtolica Benedictus ſeptimus annis octo, & Ioannes quartuſdecimus menſibus ſeptem, & Ioannes quin-

tuſdecimus quatuor, & Ioannes decimuſſextus natione Romanus menſibus decē, & Gregorius quintus natione Saxo annis duobus, & Ioannes decimus ſeptimus natione Græcus menſibus decem, & Silueſter ſecundus natione Gallicus annis quatuor.
In ſolio vero imperij Romani Otho tertius imperauit annis decem.

Caput. LXIX.

HVcuſq; in hac arbore textura facta eſt Regum Legionis. Nam licet in Caſtella Comites gubernarēt abſq; recognitione ſuperioris, non tamen titulum regium aſſumpſerunt. Sic ergo prima gubernatio Hiſpaniæ ab Athanarico, quem primum in arbore poſuimus, vſq; ad Rodericum incluſiue fuit ſub titulo regio Gothorum. Ideo illis depinximus arma Gothica, quibus hodie vtuntur Reges Daciæ, qui etiam intitulantur Reges Gothorum. Demum poſt ingreſſum Arabum magna ex parte Hiſpania occupata, & regno ad anguſtos fines reducto, regnauit Pelagius, qui de regio genere Gothico erat. Sed non eſt intitulatus Rex Gothorum, aſſumpſit enim titulum a Legione, vel Aſturijs, & vocatus eſt interdum Rex Legionis, aliquando Aſturiarum. Ideo depinximus ei, & ſucceſſoribus ſuis arma Legionis ſola, Leonem videlicet rubeum in campo albo. Darauit autem hæc intitulatio abſq; eo, quod in Caſtella aliquis Rex eſſet vſq; ad Sancium incluſiue, qui cum Rex Nauarræ eſſet, propter vxorem, quæ filia Sancij Comitis Caſtellæ erat, Caſtellam habuit. Et extunc in Caſtella regius titulus fulſit, vt in arboris diſcurſu patebit. Et vt clarius radix iſtius arboris ex omni parte clareſcat, non incongruum puto ad memoriam reducere, quod nobilis quidam de partibus Lugorniæ ad Nauarram veniens Arabibus expulſis regni titulum in ea aſſumpſit. Hic autem vocabatur Eneccus Ariſta, & fuit primus Rex Nauarrorum. Enecus Ariſta.
Et poſt eum filius Garſias cognomento Eneci, quia filius Eneci erat, illis enim temporibus etiam Reges a patribus cognomina accipiebant, ac poſt eum Sancius filius eius, Garſias Eneci.
quem ferunt a matre pręgnante, & ab Arabibus lancea percuſſa, per aperturam vulneris extractū fuiſſe. Hic Sancius Abarca cognominatus eſt euētu, ex eo quod montes tempore niuium ad bellandū contra Arabes tranſiens, quia pedibus tranſire oportebat, Abarcis iuxta ruſticorum morem vſus eſt, totuſq; exercitus ſuus Abarcarum miniſterio niues pertranſit, propter quam animoſitatem, animiq; ad pugnandum feruorem Abarca cognomen aſſumpſit. Sancius Abarca.
Poſt hunc regnauit Garſias filius eius, huius nominis ſecundus, qui Tremulentus cognominatus eſt, quia licet ſtrenuus in armis eſſet, tamen cum prælium illud ingredi oportebat, membra tremebant. Hic fuit quartus Rex Nauarrorum, & poſt hunc regnauit Sancius filius eius, qui cognominatus eſt Maior. Garſias Tremulentus. Sancius Maior.
Hic Caſtellæ regnum propter vxorem aſſumpſit, & ponuntur infra in rectitudine arboris hi quatuor Reges Nauarræ, videlicet Eneccus, Garſias, Sancius, & alius Garſias, licet in Caſtella non regnarunt, vt ſciatur, tamen a qua radice deſcenderit Sancius, qui propter vxorē in Caſtella primus regnauit eos hic nominauimus.

Caput. LXX.

NOminatis ſupra proximis Regibus Nauarræ, & in recta linea arboris poſitis, a quibus per lineam maſculinam Sancius Maior, demum Fernandus filius eius Reges Caſtellæ deſcendunt. Deinde in margine deſcriptis Nunio Raſura, vno de iudicibus Caſtellæ, ac Comite Ferdinando, cæteriſq; Comitibus, de quorum genere Ferdinandus Rex ex latere materno propagatus eſt. Congruens eſt, vt

non omittamus illos, per quorum texturã Reges Caſtellę a Laino Caluo vna cũ Nunio Raſura Caſtellę iudice per lineã maternã proceſſerunt, licet non in præfatũ Fernandum, ſed in Alphonſum octauum vnum ex deſcendentibus eius, qui prælium Vbetæ deuicit, & monaſterium de Huelgas ædificauit. Illa linea deriuata eſt in modum, qui ſequitur. Lainus Caluus vna cum Nunio Raſura iudicauit Caſtellã. Hic genuit Fernandum, a quo genitus eſt Lainus Fernandi, qui genuit Nunium Laini, a quo genitus Lainus Nunij, qui genuit Didacum Laini. Qui ex vxore ſua Thereſa Nunij, quæ neptis fertur fuiſſe ex cõcubina Regis Legionis, genuit illũſtrenuum bellatorem Rodericum cognomento Cidi, qui fuit pater Eluiræ Reginæ Nauarræ, a qua natus eſt Garſias Rex Nauarrę pater Blanchę, quæ fuit Regina Caſtellę, vxor Sancij Regis cognomento Deſiderati. Ex quorum matrimonio præfatus Rex Alphonſus octauus procreatus eſt, fuit autem hic Alphonſus vndecimus a Laino Caluo, & quintus a Cido, & duodecimus a Nunio Raſura, & decimus a Comite Fernando Gundiſalui. Depinguntur autem deſcendentes per lineã Laini Calui in margine omnes per capita exempto Cido, qui propter ſtrenuitatem operum depingitur integre, & ſupra equum, ſicuti Fernandus Comes, hi enim duo inter cęteros ſtrenuos Hiſpaniæ bellatores famoſi nimium fuerunt, illorumq; celebris fama noſtris temporibus durat.

Lainus Raſura.

Caput. LXXI.

SIcuti Reges Nauarrorum præmiſimus, vt clarius ſciretur, a qua radice Sancius Maior deſcendebat, ſic non incongruum eſt; vt nominemus Caſtellæ gubernatores, a quorum ſanguine Fernandus Rex Sancij Regis filius ex latere materno deſcendit. Ad mentem ergo reducendum eſt, quod antiquis temporibus regnum Caſtellæ aliqualiter Reges Legionis in ſuperiores cognoſcebat. Sed cum Ordonius huius nominis ſecundus, qui in Legione regnabat, ad ſe euocaſſet, illiq; ſecure ad pręſentiã regium irent, ille, neſcio quo ſpiritu ductus, illos occidi fecit, quo ſceleratiſſimo facinore Caſtellani nimium, & non immerito moti ab obedientia Regum Legionis perpetuo receſſerunt. Et ne abſq; gubernatore vagarentur, ex nobilibus regni duos ſibi iudices elegerunt. Quorum vnus Nunius Raſura, alius Lainus Caluus vocabatur, & ex vtroq; eorum Reges moderni deſcenderunt. Sed quia prius ſtirps Nunij Raſurę ſtirpi regiæ coniuncta eſt, illam primo deſcribamus. Deinde ſtirpẽ Caini Calui, quæ tardius regio generi vnita fuit, enarremus. Fuit namq; Nunius Raſura iudex Caſtellæ. Et poſt illum iudicauit Gundiſaluus Nunij filius eius, quia, vt diximus, mos antiquorum erat filio cognomen patris apponere. Hic fuit pater Ferdinandi Gundiſalui, qui iam non ſolum iudicis, ſed Comitis nomen aſſumpſit. Cuius corpus apud monaſterium de Arlanza quieſcit. Poſt hunc gubernauit Caſtellam Garſias Ferdinandi Comes filius eius, qui in monaſterio de Cardeña tumulatus eſt. Cui ſucceſſit Sancius Comes filius eius, qui monaſterium de Oña ædificauit, & in eo ſepultus quieſcit. Poſt hunc incœpit gubernare Caſtellam infans Garſias filius eius, qui adoleſcens apud Legionem occiſus, abſq; liberis obijt. Deuolutumq; eſt regnum ad Eluiram ſororem ſuam vxorem Sancij Regis Nauarræ, ex quibus ortus eſt Fernãdus Rex ſextus a Nunio Raſura primo iudice Caſtellæ. Et quartus a Comite Fernando Gundiſaluo. Depinguntur autem hi progenitores ſui in margine vno per capita, ſolo Comite Fernando integre, armatoq; ſupra equum depicto, quia ſtrenuitas, & ſingularitas operum eius, vt ſingularius depingeretur, merito poſcunt.

Caput. LXXII.

SAncius Rex Nauarræ dictus Maior filius Garſiæ Tremulenti Regis Nauarrę genuit ex Eluira filia Sancij Comitis Caſtellę vxore ſua duos filios Garſiam, & Fernandū, & ex concubina alium, qui dictus eſt Ramirus. Et quia infans Garſias filius gancij Comitis Caſtellæ apud Legionem per dirionem filiorum Comitis Velę occiſus eſt, priuſquā Sanciam filiam Regis Legionis ſponſam ſuam in matrimonium duceret, dominium Caſtellæ deuolutum eſt ad Eluiram Reginā Nauarræ, & eius cauſa ad Sancium virum eius, qui poteſt dici primus Rex Caſtellæ. Sed quia paruo tēpore ſe intitulauit Regem Caſtellæ, non computantur illi tempora regnandi. Diuiſit autem dominia ſua, & Nauarram dedit Garſiæ primogenito. Caſtellam Fernādo ſecundo genito. Aragoniam Ramiro baſtardo, qui primus in Aragonia Rex vocatus eſt. Et Fernandus fuit primus qui ſegregatim in Caſtella Regium titulum aſſumpſit. Ideo in eo computantur tempora regnandi. Sed quia Sancius pater eius habuit dominium Caſtellæ vna cum dominio Nauarræ, & Aragoniæ, depinguntur iuxta eum duo ſcuta, vnum cum armis Caſtellæ ad dexteram, & aliud cum armis Nauarræ, & Aragoniæ ad ſiniſtram, ipſe vero depingitur in veſte longa tanquam vir magnæ autoritatis. Depingitur etiam in margine Eluira vxor eius, & tres filij Fernandus Caſtellæ, Garſias Nauarræ, Ramirus Aragoniæ Reges. Non additur enim concurrentia, quia infra addetur Fernando.

Caput. LXXIII.

FErnandus huius nominis primus filius Sancij dicti maioris Regis Nauarræ cœpit regnare in Caſtella anno Domini milleſimo deciſeptimo, regni Hiſpaniæ quingenteſimo nonageſimo octauo, & ab eius reparatione ducenteſimo octogeſimo octauo, & regnauit annis quadraginta. Hic duxit vxorem Sanciam filiam Alphonſi Regis Legionis, ſororē Veremundi Regis. Et cū hic Veremundus abſq; liberis in prælio cecidiſſet, Fernandus propter Sanciam vxorem ſuam regnum Legionis obtinuit. Et ſic fuit primus, qui Rex Caſtellę, & Legionis intitulatus eſt. Hic genuit ex vxore ſua Sancium, & Alphonſum, qui ei, vnus poſt alium, in regno ſucceſſerunt, & Garſiam, qui Rex Galleciæ vocatus eſt, ſed captus in vinculis ferreis deceſſit, & Vrracam dominam Zamoræ, & Eluiram dominam Tauri ſororem eius. Ex concubina vero genuit Fernandum, qui fuit Cardinalis. Hic Rex optimus, & bellicoſiſſimus Coimbriam diuturna obſidione expugnatam ſancto Iacobo viſibiliter apparente obtinuit, & magnam partem Portugalliæ cum ea. In huius regia camera inſignis Rodericus de Biuar, qui ſtrenuitate operum Cidi cognomentum accepit, quod in lingua Arabica dominum ſonat, adoleſcēs nutritus eſt, & ſub eo arma exercere cœpit. Obijt Fernandus morte communi apud Cabezonem prope Vallemoleti. Depingitur in equo armatus ſancto Iacobo claues ciuitatis Colūbæ tradente, quia cum diuino auxilio ad preces ſancti Iacobi ciuitatem habuit. Depingitur etiam in margine Sancia Regina vxor eius, & Sancius, & Alphonſus filij eius, qui in Caſtella poſt eum regnauit, & Garſias, qui Rex Galleciæ intitulatus eſt, licet in vinculis deceſſit, & filiæ eius Vrraca domina Zamoræ, & Eluira domina Tauri, necnon Fernandus filius eius ex concubina, qui fuit Cardinalis. Depingitur etiam ſanctus Dominicus de Sillos, qui eius tempore claruit. Depinguntur in ſuo ſcuto arma Caſtellæ, & Le-

Anno. M.xvij.

gionis, quę hodie durant, quia iſte fuit primus Regum, qui in Caſtella, & Legione ſimul regnauit. Concurrentia. Concurrerunt cum Fernãdo, & prope tẽpora eius in ſede Apoſtolica Ioannes decimus octauus menſibus quinq;, & Sergius quartus annis duobus, & Ioannes decimus nonus annis quinq; natione Romanus. Et Benedictus octauus natione Tuſculanus annis vndecim. Hic fuit eiectus de papatu, & factus eſt quidam alius Papa, vnde maximum ſchiſma fuit, & Ioannes viceſimus natione Romanus annis nouẽ, & Benedictus nonus natione Tuſculanus annis quatuordecim. Iſte fuit eiectus de papatu, & factus eſt Papa Sabinenſis Epiſcopus, qui vocatus eſt Silueſter tertius, qui ſedit diebus quadraginta quinq;, & Gregorius ſextus annis duobus. Et Clemens ſecundus menſibus decem & nouem. Hic fuit inuaſor eccleſiæ, & per vim habuit papatum. Et Damaſus ſecundus ſedit diebus viginti tribus. Hic fuit inuaſor ſedis Apoſtolicæ, & ſubito defunctus eſt. Et Leo nonus natione Alemanus ſedit annis quinq;. In ſolio vero imperij Romani Enricus ſecundus imperauit annis duodecim. Et ſecundus annis viginti. Et Enricus tertius annis decẽ & ſex. Anno tertio decimo huius Regis Fernandi obijt Robertus Rex Francorum. Et regnauit Enricus primus filius eius in Francia viginti quinq; annis. Et anno triceſimo nono obijt Enricus Rex Francorum, & ſucceſſit Philippus primus filius eius, qui regnauit in Francia annis quadraginta nouem.

Caput. LXXIIII.

Anno. M.lvij.

SAncius huius nominis ſecundus primogenitus Fernandi cœpit regnare anno Domini milleſimo quinquageſimo ſeptimo, regni Hiſpaniæ ſexcenteſimo triceſimo octauo, & ab eius reparatione triceſimo octauo, & regnauit annis ſex. Hic cum Alphonſo fratre ſuo cõtendens regnum Legionis, quod ei pater dimiſerat, obtinuit. Et cũ Vrracam ſororem ſuam apud Zamoram obſeſſam teneret, a Vellido proditore proditionaliter occiſus eſt. Ideo depingitur in terra proſtratus proditore in illo lanceam mittente, ſepultus enim eſt in monaſterio Ouienſi. Concurrẽtia. Concurrerunt cum Sancio, & prope tempora eius in ſede Apoſtolica Victor ſecũdus genere Alamanus annis duobus. Hic timore imperiali factus eſt Papa. Et Stephanus nonus natione Tuſcus menſibus nouem. Et Benedictus decimus menſibus nouẽ per violentiam eſt Papa factus, poſtea ceſſit, & Nicolaus ſecundus annis duobus. Et Alexander ſecundus natione Mediolanenſis annis duodecim. In ſolio vero imperij Romani imperabat idem Enricus quartus.

Caput. LXXV.

Anno. M.lxiij.

ALphõſus huius nominis ſext⁹ filius Fernãdi, ac frater Sancij cœpit regnare anno Domini milleſimo ſexageſimo tertio, regni Hiſpanię ſexcenteſimo quadrageſimo quarto, & ab eius reparatione triceſimo quarto. Et regnauit annis quadraginta tribus. Hic habuit ſex vxores. Ex quarum prima genuit Vrracam, ex alijs alias filias, & ex vna earum, quæ fuit Sarracena filia Regis Seuillię, quæ vocabatur Zaida, & ad fidem conuerſa nominata eſt Maria, genuit filium maſculum, qui dictus eſt infans Sancius, qui puer exiſtens occiſus eſt in prælio cum Arabibus octo prope Alcazarium de Conſuegra. Ex nobili vero quadam concubina genuit Theraſiam filiam, quæ nupſit Enrico Comiti Lotoringiæ conſangui-

neo Imperatoris, & dedit illis partem Galleciæ, quæ nunc Portugallia vocatur, ex
iſtis autem deſcendunt Portugalliæ Reges, ille enim Enricus fuit pater Alphonſi
primi Regis Portugalliæ. Hic Alphonſus Caſtellæ inſigniſſimam vrbem Tole-
tum varijs, & crebris vaſtationibus fatigatam, & diuina obſidione afflictam obtinuit.
Et in ea Metropolitanam ſedem antiquiſſimam, ac honorabiliſſimam reparauit, mul-
taq; oppida in vicinia Toleti ab Arabibus erepta Chriſtiano nomini adiecit. Hic Rex
inter alia inſignia opera ſedem Burgenſem inſtituit, illiq; magnam dotem, & multa
priuilegia contulit, & ſic ab vno eodemq; Rege, & eodem tempore, & ſub eodem Ro
mano Pontifice, videlicet Vrbano ſecūdo Toletana Metropolis reparata, & Burgen
ſis ſedes inſtituta eſt, obijt autem Alphonſus morte communi, & apud monaſterium
ſancti Facundi vna cum Caida iam Maria ſepultus eſt. Receperat enim ibi primo
habitum monachalem ficte ob timorē Sancij fratris ſui. Depingitur autem Alphon
ſus armatus in equo, quia gloria multa bellicoſa peregit. Depinguntur in margine
ex vtroq; laterē ſex vxores ſic nominatæ, Agnes, Coſtanza, Beatrix, Eliſabet, The-
raſia, & Zaida vocata Maria. Depingitur etiam nobilis Ximena concubina, quam,
ferunt, de domo Guzmanica fuiſſe, ex qua Reges Portugalliæ proceſſerunt. Depin-
guntur quoq; in linea inferiori prefatus Sancius infans, & Vrraca Regina, quę fuit
filia Coſtanciæ Reginæ, & duæ infantiſſæ Eluira, & Sancia filiæ Eliſabet Reginæ.
Depinguntur etiam Enricus Comes, & Theraſia vxor eius filia Alphonſi ex Xime-
na. Depinguntur etiam Reges Portugalliæ, qui ab eis proceſſerunt, vt venerunt.
Alphōſus, qui fuit primus Rex, Sancius, Alphonſus ſecundus, Sancius ſecūdus co-
gnomento Capello, cuius corpus Toleti tumulatum eſt. Alphonſus tertius, Dio-
niſius, Alphonſus quartus, Petrus, Fernandus, Ionnes, Eduardus, Alphonſus quin
tus, qui nunc in Portugallia regnat, fuerunt autem omnes numero duodecim. Con-
currentia. Concurrerunt cum Alphonſo, & prope tempora eius in ſede Apoſtolica
Gregorius ſeptimus natione Tuſcus annis ſeptem, & Victor tertius anno vno, qui
veneno miſſo in calice dicitur obijſſe. Et Vrbanus ſecundus annis nouē. Et Paſcha
lis natione Tuſcus annis decem & octo. Et Gelaſius ſecundus natione Cāpanus an-
no vno. Et Calixtus ſecundus natione Burgundus Comitis filius ſedit annis quinq;.
Hic eccleſiam Compoſtellanam in Metropolitanam erexit, & illi prouinciam Emeri
tenſem ſubiecit. Huius tēpore Bundinus, qui olim Archidiaconus Toletanus fue-
rat, deinde Bracharenſis Archiepiſcopus, qui per Enricum Imperatorem in papatum
fuerat intruſus, in carcere obijt. Et Honorius ſecundus natione Bononienſis ſedit an-
nis duobus. In ſolio vero Imperij Romani Enricus quintus imperauit annis quin-
decim, & Lotarius tertius annis vndecim. At licet huc uſq; ſolum illorum principa
tuum cōcurrentiam adiecimus, quorum excellentia omnibus notiſſima eſt. Summo
rum enim Pontificum ſuperioritas, ac poteſtatis plenitudo ab omni catholico humi-
liter reconoſcitur, merito tempora in ſede Romana ſedentium in omnibus annalibus,
ac hiſtorijs annotanda ſunt. Imperatorum quoq; Romanorum & ſi aliqualiter po
tentia debilitata ſit, eminentiam tamen dignitatis, ac quandam prioritatem inter cæte-
ros mundi principes nullus illis vnquam negauit, vt quaſi primogenitus Regum, &
primus eorum in generalibus Chriſtianorum conuentionibus imperator Romanus
ſedeat, & loquatur. Non ergo ab re de nominibus, ac temporibus illorum in chroni
cis aliorum regnorum mentio communiter interſeri ſolet. Regum autem Franco-
rum celebritas non ignota omnibus eſt, & etiam illorum memoria non immerito ha-

ALphonſus huius nominis ſeptimus intitulatus Imperator Hiſpanię cœpit regnare anno Domini milleſimo centeſimo octauo, regni Hiſpanię ſexcenteſimo octogeſimo ſexto. Et ab eius reparatione trecenteſimo ſeptuageſimo octauo, & regnauit annis quinquaginta vno. Hic Alphonſus fuit, vt diximus, nepos ex filia Alphonſi ſexti, qui deceſſerat abſq; filio maſculo, relictis filiabus, quarũ primogenita vocabatur Vrraca, quę primo nupſit inſigni Comiti Raimũdo, ex qua genuit hunc Alphonſum ſeptimũ. Hic Alphonſus conſtruxit Hoſpitale, quod Imperatoris vocabatur, in ſuburbio Burgẽſis, & obtinuit Almeriam, a qua rediens obijt in via ex ægritudine ſub quadã arbore in portu, qui dicit̃ del Muradar, diuiſis regnis ſuis. Dedit enim regnũ Caſtellę Sancio primogenito, & regnũ Legionis Fernãdo ſecundo genito, quę diuiſio nimiũ diſplicuit regnicolis. Depingitur Alphonſus cum diademate Imperiali, & ſedens propter eminentiã dignitatis, quia Imperator vocatus eſt. Nullus autem aliorum Regum ſedens depingit̃ pręter iſtum propter ſingularitatẽ tituli Imperialis, Depingitur in margine Imperatrix vxor eius. & Beatrix filia eorũ, quæ nupſit Regi Franciæ, & ſanctus Adelelmus, qui tempore illo florebat cuius corpus reconditũ eſt in eccleſia ab eius nomine intitulata, quę vocatur ſanctus Adelelmus prope extra muros Burgenſis. Concurrentia. Concurrerũt autẽ cum Alphonſo Imperatore, & pro pe tẽpora eius in ſede Apoſtolica Innocẽtius ſecundus natione Romanus annis tredecim, & Celeſtinus ſecundus natione Tuſcus menſibus quinq;, & Lucilius ſecundus natione Bononienſis menſibus decẽ, & Eugenius tertius natione Piſanus annis octo. Et Anaſtaſius quartus natione Roman⁹ anno vno, & Hadrianus tertius natione Anglicus annis quatuor, & Alexander tertius natione Tuſcus annis viginti vno. Hic vicit quatuor ſchiſmaticos. Fuit autẽ illud magnũ ſchiſma. In ſolio vero Imperij Romani Cornandus ſecũdus Imperauit annis quindecim, & Fredericus primus imperauit annis triginta ſeptem. Anno tertio huius regni Imperatoris obijt Philippus Rex Francorũ, & ſucceſſit ei Ludouicus ſextus filius eius cognominatus Groſſus, q regnauit in Frãcia annis triginta. Iſte fuit viceſſim⁹ octauus Rex Francorũ. Anno. XXXII. huius regni Alphonſi obijt Ludouicus ſextus Rex Francorũ, & ſucceſſit ei filius eius Ludouicus ſeptimus, q regnauit in Frãcia annis quadraginta tribus, q fuit Chriſtianiſſimus Rex Francorũ. Iſte Ludouicus duxit in vxorẽ Beatricem filiã huius Alphonſi Imperatoris. Venit autẽ ad ſanctum Iacobũ, & cum magna honorificentia ab Alphonſo Imperatore ſocero ſuo receptus, & tractatus eſt. Sederunt autẽ in ſede Burgenſi tempore huius Alphonſi Regis Imperatoris tres Epiſcopi, videlicet Paſchaſius annis quatuor, & Simeon huius nominis ſecundus annis viginti. Et Petrus huius nominis primus annis octo.

Caput. LXXVIII.

SAncius huius nominis tertius cognominatus Deſideratus primogenitus Alphõſi Imperatoris cœpit regnare ſegregatim in Caſtella, vt pater diſpoſuerat, anno Domini. M. C. LIX. regni Hiſpaniæ. DCC. XXXVI. Et ab eius reparatione. CCCC. XXIX. & regnauit anno vno. Hic duxit vxorem Elanchã filiam Garſiæ Regis Nauarrę, qui fuit nepos ex filia inſignis bellatoris Roderici Cidi. Genuit autem hic Sancius ex ea Alphonſum octauum, qui poſt eũ regnauit in Caſtella. Obijt Sancius iuuenis morte communi Alphonſo filio ſuo infantulo remanente. Depingitur in veſte longa, et pacifica, quia propter breuitatem temporis bella non geſſit,

Anno. M. c.viij.

Anno. M. c.lix.

& in latere depingitur Regina vxor eius, & Alphonſus eorum filius, qui poſt eum regnauit. Concurrentia. Concurrerunt cum Sancio, & prope tempora eius in ſede Apoſtolica Lucius tertius natione Tuſcus annis quatuor. In ſolio vero Imperij Romani imperabat idem Federicus primus. Tẽpore huius Sancij Victor Epiſcopus ſedebat in ſede Burgenſi decem annis computatis illis, quibus ſederat viuente Imperatore.

Caput. LXXIX.

Anno.M.c.lix. FErnandus ſecundus frater Sancij, & filius Imperatoris cœpit regnare ſegregatim in Legione anno Domini milleſimo centeſimo quinquageſimo nono, regni Hiſpaniȩ ſeptingenteſimo triceſimo ſexto, & ab eius reparatione quadringenteſimo viceſimo nono. Et enim vno eodemq; tempore cœperunt regnare Sancius in Caſtella, & Fernandus in Legione iuxta diſpoſitionẽ paternã, ſed duratio regnandi fuit diuerſa. Nam Sancius regnauit anno vno, vt proxime ſcriptum eſt. Fernandus vero regnauit annis triginta vno. Hic deuicit in prælio Alphonſum, qui primus fuit Rex Portugalliæ. Obijt autem Fernandus morte communi relicto Alphonſo filio, qui poſt eum regnauit in Legione. Depingitur hic Fernandus in parte ſiniſtra, depictis etiam prope in latere Regina vxore eius & Alphonſo filio, qui poſt eum regnauit in Legione. Non aſſignatur ei, nec Alphonſo filio eius concurrentia, quia attribuitur Regibus Caſtellæ, & victorum regnum vnum, & idem eſt tempus.

Caput. LXXX.

Anno.M.c.lx. ALphonſus octauus filius Regis Sancij, cum eſſet ætatis tantũ trium annorum, ſucceſſit in regno Caſtellȩ anno Domini milleſimo centeſimo ſexageſimo, regni Hiſpaniæ ſeptingenteſimo triceſimo octauo. Et ab eius reparatione quadringenteſimo triceſimo, & regnauit annis quinquaginta tribus. Hic duxit vxorẽ Eleonorem filiam Rechardedi Regis Angliæ, qua genuit Sancium, qui deceſſit in ætate infantili, & Fernandum, qui deceſſit in adoleſcentia, & Enricũ, qui poſt eum regnauit. Filias vero Blanchã, quȩ nupſit Regi Franciæ, ex qua genitus eſt ſanctus Ludouicus Rex Francorũ, & Berengariam, quæ fuit vxor Alphonſi Regis Legionis, ex qua genitus eſt Fernãdus Rex, qui Seuillã expugnauit, & Alphonſus, qui dictus eſt Infans Molinȩ, & Vrracã, quȩ fuit Regina Portugalliȩ, & Leonorẽ, quȩ fuit Regina Aragonũ. Et Conſtanzam, quæ fuit monialis, & Abbatiſſa de Huelgas. Hic Alphõſus fuit deuictus ab Arabibus in prȩlio de Alarcos, & poſt illã aduerſitatẽ reuertens ad cor fundauit inſigne monaſteriũ de Huelgas prope Burgis cũ ſolenni Hoſpitali, quod Hoſpitale Regis vocatur, & alia monaſteria monialiũ in diuerſis locis ſubdita monaſterio de Huelgas, quæ eius filiæ vocantur, & poſt multa pia opera profectus iterũ ad bellum contra Arabes deuicit eos in prælio, quod dicitẽ de Nauis Toloſȩ. Et quia ibi ter veniſſe dicitur miraculũ Crucis, celebratur Feſtum, quod dicitẽ triumphũ ſanctȩ Crucis decima ſexta die Iulij aliquibus eccleſijs prȩſertim Toletana, & Burgenſi cathedralib9, & in monaſterio de Huelgas, quod ipſe ȩdificauerat, & in quo corpus ſuũ Tumulatũ quieſcit. Obijt autẽ morte cõmuni. Depingitur armatus in equo propter illud inſigniſſimũ, & vltimũ prȩliũ, quod apud Nauas deuicit, & depingitẽ in latere Eleonor Regina vxor ei9, & filij eius, videlicet Sancius, qui deceſſit in ætate infantili, & Fernandus, qui deceſſit in adoleſcẽtia. Et Blancha, quæ fuit vxor Regis Franciȩ, ex qua genitus eſt Sanctus Ludouicus Rex Francorũ, qui etiã depingitur hic infra matrem ſuam, & Vrraca, quæ fuit Regina Portugalliæ,

& Leonor, quæ fuit Regina Aragonũ, & infra iſtas depingitur Coſtança Abbatiſſa de Huelgas: Depingitur etiam hic ſanctus Dominicus Pater prędicatorũ, qui claruit tempore illo. Enricus autẽ filius eius non depingitur hic in latere, quia eſt depictus integre infra in recta linea arboris, Berengaria quoq; filia ſua depingiť ſupra prope Alphonſum Regem Legionis virũ ſuum. Concurrentia. Concurrerunt cum Alphonſo, & prope tẽpora eius in ſede Apoſtolica Vrbanus tertius natione Lombardus anno vno menſibus decem. Hoc tempore erepta eſt Hieroſolyma a Sarracenis, qui cum a Tranſmarinis partibus rem tam flebilẽ audiſſet, præ nimio dolore obijt, & Gregorius octauus natione Romanus menſe vno, & Clemens tertius natione Romanus diebus decẽ & ſex, & Celeſtinus tertius natione Romanus annis ſeptem, & Innocentius tertius natione Campanus annis decẽ & octo menſibus quatuor diebus viginti tribus. Huius tẽpore a Francis, & a Venetis capta eſt Conſtantinopolis: tempore huius Innocentij Papæ tertij incœperunt duo ordines ſolennes, videlicet ordo fratrum prædicatorũ, & ordo minorũ, ordinis prædicator fuit inuentus ſanctus Dominicus natione Hiſpanus, incœpit autẽ in partibus Toloſanis, vbi contra hęreticos verbo, & exemplo prædicabat anno Domini milleſimo ducẽteſimo tertio, Pontificatus Domini Papæ Innocẽtij anno ſexto. Ordinis vero minorũ fuit pater ſanctus Franciſcus, incœpit vero prope ciuitatẽ Aſiſiam apud ſanctã Mariam de Portiuncula anno Domini milleſimo ducẽteſimo ſexto. In ſolio vero Imperij Romani Enricus ſextus imperauit annis octo, & Ottho quartus imperauit annis   . Anno nono regni huius Alphonſi obijt Ludouicus ſeptimus Rex Francorum, & ſucceſſit Philippus ſecundus filius eius, qui regnauit in Francia annis   . Iſte fuit triceſimus Rex Francorum, & ſucceſſit ei Ludouicus octauus filius eius, qui regnauit in Frãcia annis tribus, qui fuit triceſimus primus Rex Francorũ. Hic Blancham filiã huius Alphonſi Regis Caſtellę habuit vxorẽ, ex qua natus eſt filius ei nomine Ludouicus nonus, qui fuit canonizatus per Bonifacium Papam octauum. Et regnauit in Francia annis quadraginta quatuor. Iſte fuit triceſimus primus Rex Francorũ. Sederunt autẽ in cathedra Burgenſi tẽpore huius Alphonſi quatuor Epiſcopi, videlicet Petrus ſecundus viginti ſex annis, & Martinus decem & octo, & Matthæus annis tribus, & Fernandus primus duobus annis. Hic dicitur fuiſſe nepos Regis, huic fuit data Villaſur de Ferreros.

Caput. LXXXI.

ALphonſus huius nominis nonus filius Fernandi Regis Legionis cœpit regnare anno Domini milleſimo ducenteſimo, regni Hiſpaniæ ſeptingẽteſimo ſexageſimo octauo. Et ab eius reparatione quadringenteſimo ſexageſimo. Et regnauit annis viginti octo, qui fuit annus triceſimus regni Alphonſi Regis Caſtellæ, ex qua genuit, vt proxime dictũ eſt, Fernandũ, in quo vnita ſunt regna, & Alphonſum Infantem Molinæ. Obijt autẽ morte cõmuni. Depingitur in veſte pacifica in latere arboris, & prope eius Berengaria Regina vxor eius, & infra eos duo filij, videlicet Fernandus, qui poſtea regnauit in Caſtella, & Legione, & Alphonſus Infans Molinæ. Anno.M. cc.

Caput. LXXXII.

ENRICVS huius nominis primus filius Alphonſi Regis Caſtellæ cœpit regnare in Caſtella anno Domini milleſimo ducenteſimo decimo quarto, regni vero Hiſpanię ſeptingenteſimo nonageſimo primo, & ab eius reparatione quadringenteſimo octogeſimo tertio, & regnauit Anno.M. cc.xiiij.

annis duobus, obijt puer in ætate tenera ex vulnere ſibi illato a tegula ex caſu cadente, cum luderet cum pueris nobilibus domicellis ſuis Pallentię ad tegulum, vt interdum facere ſolent. Depingitur puer, quia in ætate puerili deceſſit, & manu poſita in capite ad oſtendendum dolorem illati vulneris, & prope eum filia Regis Portugalliæ, quæ in vxorem delata eſt, licet poſtea diuerterunt. Concurrentia. Concurrerunt cum Enrico, & prope tempora eius in ſede Apoſtolica Innocentius quartus. In ſolio vero Imperij Romani imperabat idem Ottho quartus. Sedebat autē tempore huius Regis in Burgenſi ſede Garſias huius nominis ſecundus cognomento de Contreras, qui ſedit annis ſex, & ſic tetigit tempus duorum Regum.

Caput. LXXXIII.

Anno.M.cc.xiiij.

FErnandus huius nominis tertius, nam computamus in nominatione Reges Legionis, fuit filius Regis Legionis Alphonſi, ex Regina Berengaria filia Alphonſi Regis Caſtellę. Et mortuo Enrico auunculo ſuo cœpit regnare in Caſtella anno Domini milleſimo ducenteſimo decimo ſexto, Regni Hiſpaniæ ſeptingenteſimo nonageſimo tertio, & ab eius reparatione quadringenteſimo octogeſimo quinto, & regnauit annis triginta quinq;. Mortuo enim Enrico deferebatur regnū Caſtellæ ad Berengariam ſororē eius. Sed illa, vt nobiliſſima Domina, ceſſit regnum Fernando filio ſuo, qui veniens a Legione vbi cum patre morabatur, in Regem Caſtellę receptus eſt viuente Alphonſo patre ſuo, & regnauit in Caſtella. Poſtea vero. XVI. anno regni ſui deceſſit Alphonſus Rex Legionis, & ſucceſſit Fernandus in Legione, & ex tunc fuerunt iterū vnita Regna, quę vnio hodie durat, durabit q; Deo dirigente in perpetuum. Et quia in hac vnione renouata eſt quodam modo Monarchia, & arma regia mixta ſunt ex Caſtellis, & Leonibus, ideo incipimus ex ea quartā computationem annorū, vt legens ſciat, quo tēpore incœpit hęc vnio anno Domini. M.CC.XXXII. Qui fuit annus regni Fernandi in Caſtella decimus ſextus. Hic Fernandus duxit duas vxores, quarū prima vocata Beatrix fuit filia Philippi Ducis Barbarię, qui elect⁹ in Imperatorē Romanorum obijt antea quā coronā aſſumeret. Et poſt obitum eius fuit Imperator Federicus frater ei⁹, apud quē erat hęc Beatrix Domicella, ex qua Rex Fernandus genuit Alphonſum, qui poſt regnauit, & Federicū, & Manuelē, & Philippum, & Sancium, & Enricum. Et poſt obitum huius Beatricis Reginę duxit ſecundam vxorem Ioannam filiā Comitis de Pontis, ex qua genuit Ludouicū, & Eleonorem. Hic glorioſus Rex obtinuit Seuilliam, Cordubā, Gienum, & totam fere Vandaluciam, & etiā regnum Murciæ per Alphonſum primogenitū ſuum. Et poſt inſigniſſima opera obijt deuotiſſime apud Seuilliā, quā de manibus infideliū eripuerat, morte cōmuni, præſentibus filijs, & magna copia Prelatorū. Depingitur Fernandus armatus in equo prope ciuitatem Seuilliam, quodam arabe dante illi claues, quia ciuitas illa per longam, & obſtrictam obſidionem ab eo afflicta in deditionem eius deuenit. Depinguntur in latere duæ Reginę vxores, & infra eas quinq; filij maſculi, quos genuit ex prima Regina, videlicet Federicus, Emmanuel, Enricus, Philippus, & Sancius. Alphonſus autē primogenitus infra in recta linea, vt Rex depingitur. Depinguntur etiam duo filij ex ſecunda vxore, videlicet Ludouicus, & Eleonor. Concurrentia.

Concurrerunt cum Fernando, & prope tempora eius in ſede Apoſtolica Honorius tertius natione Romanus annis decem. Et Gregorius Nouus natione Campanus annis nouem. Et Celeſtinus quartus natione Mediolanenſis diebus viginti.

In ſolio vero Imperij Romani Federicus ſecundus imperauit annis triginta tribus, ſederunt autem in ſede Burgenſi huius Regis tempore tres Epiſcopi, videlicet Ioannes huius nominis primus, qui fuit electus, ſed munus conſecrationis non recepit, vixit anno vno, & Mauritius Famoſus Epiſcopus, quē ferunt Anglicum fuiſſe, vixit viginti ſex annis. Hic inſignis Pontifex ædificauit eccleſiam Burgenſem, quæ hodie eſt. Primo enim, vt aiunt, ſedes erat in eccleſia ſancti Laurentij, apud quam palatium Pontificale constructum hodie durat. Fuit autē primus lapis poſitus in Eccleſia Burgenſi viceſima die menſis Iulij anno Domini. M. CC. XXII. Et, vt creditur, fuit totum corpus eccleſiæ ædificatum temporibus huius Mauritij, clauſtrum tamen, & inſignis capella ſanctę Chatarinæ fuerunt poſt eum alijs temporibus ædificata, necnon turres duæ principales, quę ſunt in porta, quā vocant Regiam, non fuerunt tunc ex toto finitæ, ſed poſt anno Domini. M. CCCC. XLII. CC. XX. poſtquam incœpta fuerat ædificari eccleſia. In eadem fere die cœpit continuare ædificium illarum turrium Alphonſus Epiſcopus huius nominis ſecundus, qui hodie per diuinam miſericordiam ſedet, & cum diuino auxilio opus hoc facit continuari. Illo vero tempore, quo Mauritius cœpit ædificare eccleſiam Burgenſem, Rodericus Pontifex Toletanus cœpit ædificium eccleſiæ Toletanæ. Poſt Mauritium ſedit in eccleſia Burgenſi Ioannes huius nominis ſecundus duodecim annis.

Caput. LXXXIIII.

ALphonſus decimus filius Fernandi cœpit regnare anno Domini milleſimo ducenteſimo quinquageſimo ſecundo, regni Hiſpaniæ octingenteſimo viceſimo octauo, & ab eius reparatione quingenteſimo viceſimo, & regnauit annis triginta duobus. Hic duxit vxorē Violantam filiam Iacobi Regis Aragonū, ex qua genuit Fernandū primogenitū, qui ex Blancha vxore ſua filia ſancti Ludouici Regis Francorum genuit Alphonſum, & Fernandum, qui vocati ſunt dela Cerda. Obijt autē Fernandus primogenitus viuente Alphonſo patre ſuo apud Villam regiā. Genuit autē idem Alphonſus Rex alios filios, videlicet Sanciū, qui poſt eum regnauit, & Ioannē, & Iacobum, ac Petrū, & Berengariam, & Eleonorē. Et ex concubina genuit Beatricē, quę fuit vxor Alphonſi Regis Portugallię, ex qua genitus eſt Dionyſius, qui fuit Rex Portugallię. Hic Alphonſus fuit electus in Imperatorē Romanorū in diſcordia electorum ex eo enim, quod erat de domo Babarię, voluiſſent aliqui, vt imperaret in Alemania. Habuit autē hic Alphonſus vigentē diſcordiam cū Philippo fratre ſuo, & cū multis magnatibus, demum cum Sancio filio ſuo. Et plurimis laboribus fatigatus ſe retraxit ad Seuillā, vbi obijt morte cōmuni. Hic fecit cōponi Partitas, quarū legibus regnum regitur. Huic attribuūtur illę tabulę aſtrologię, quę vocātur Alphonſinę, & etiā illa copioſiſſima hiſtoria, quæ Generalis dicitͬ. Depingitur Alphonſus ſedens indutus veſte longa, vt mos eſt peritorum, habens librum in manu, quia ſcientificus fuit, & communiter vocatus Aſtrologus. Et in latere depingitur Regina vxor eius, & infra eam duo filij, videlicet Sancius ſecundo genitus cum corona, quia fuit Rex, & Fernandus primogenitus ſine corona, quia decedens in vita paterna regnum non habuit. Et infra hos duos depinguntur alij quinq; tres filij, & duæ filiæ, videlicet Ioannes, Iacobus, Petrus, & Berengaria, & Eleonor. Hic obtinuit Regnum Murciæ, necnon Xericum, & alia oppida illius contractæ. Concurrentia. Concurrerūnt cum Alphonſo, & prope tempora eius in ſede Apoſtolica Alexander quartus natione Campanus annis ſeptem. Et Vrba-

Anno M. cc lij.

nus Gallicus quartus annis tribus, & Clemens quartus natione Prouincialis annis tribus, & Gregorius decimus natione Lõbardus annis quatuor, & Innocentius quintus natione Burgundus menſibus quinq́;, & Adrianus quintus natione Gebenenſis menſe vno, & Ioannes viceſimus primus natione Hiſpanus menſibus octo, & Nicolaus tertius natione Romanus annis duobus, & Martinus quartus natione Italicus annis quatuor. In ſolio vero Imperij Romani obijt Federicus ſecundus Imperator, & poſt mortẽ eius electores ſe in duo diuidentes, quidam eorum hunc Alphonſum Regem Caſtellæ, quidam vero Ricardum Comitem Coimbrię fratrem Regis Angliæ ad Imperium elegerunt. quod ſchiſma multo tempore durauit, nec aliquis eorum benedictionem Imperialẽ obtinuit. Anno decimoquarto huius regni Alphonſi obijt ſanctus Ludouicus Rex Francorum, & ſucceſſit ei Philippus quartus filius eius, qui regnauit in Francia annis vigintiquinq́;. Iſte fuit triceſimus Rex Francorum. Sederunt autem tempore huius Alphonſi in eccleſia Burgenſi quinq́; Epiſcopi, videlicet Aparitius vndecim annis, & Matthæus huius nominis ſecundus duobus annis, & Martinus cognomento de Contreras annis octo, & Ioannes cognomento de Villahaoz duobus annis, & Poſt iſtum vacauit eccleſia Burgenſis ſeptem annis. Quibus expletis Gundiſaluus Conchẽſis Epiſcopus fuit translatus ad eccleſiã Burgenſem, & rexit eam ſex annis. Demum ab ea translatus eſt ad eccleſiã Toletanã.

Caput. LXXXV.

Anno. M. cc.lxxxiiij

SAncius quartus filius Alphõſi decimi cœpit regnare anno Domini milleſimo ducenteſimo octogeſimo quarto, regni Hiſpanię octingenteſimo ſexageſimo. Et ab eius reparatione quadringenteſimo ſecundo. Et ab vltima vnione regnorum quinquageſimo quinto, & regnauit annis vndecim, duxit vxorem Mariam filiam Alphonſi vocati Infanti de Molina, qui fuit frater Regis Fernandi, qui Seuilliam obtinuit. Et genuit ex ea Fernandũ, qui poſt eum regnauit, & Petrum, & Philippum, & Enricum, qui fuit mutus, & Heliſabeth, quę fuit vxor Regis Britanniæ. Hic Sancius obtinuit Tariſam, quæ fuit vnum de primis oppidis, quod occupauerunt Arabes tẽporibus Roderici Regis. Obijt autem Sancius morte communi. Depingitur in veſte longa, & enſe nudo in manu, quia licet multa bella non geſſit, obtinuit tamen Tariſam. Depinguntur etiam in margine Maria vxor eius, & quatuor filij videlicet Fernandus, qui fuit Rex, & Petrus, & Enricus, qui fuit mutus, & Philippus, & Heliſabeth, quę fuit vxor Ducis Britanniæ. Concurrentia. Concurrerunt cum Sancio, & prope tẽpora eius in ſede Apoſtolica Honorius quartus natione Romanus annis duobus. Et Nicolaus quartus natione Lõbardus annis quatuor. In ſolio vero Imperij Romani Radilphus primus imperauit annis decẽ & octo. Anno ſecundo huius Regis Sancij obijt Philippus quartus Rex Francorũ, & deceſſit apud Gironam Catalonię, quã tunc obſeſſam tenebat, & ſucceſſit ei Philippus quintus filius eius, qui regnauit in Francia viginti nouem annis. Iſte fuit triceſimus quartus Rex Francorum. Sedit in ſede Burgenſi tempore huius Regis Sancij frater Fernandus de Cucuas ruuias vndecim annis.

Caput. LXXXVI.

Anno. M. cc.xcv.

SAncij filius Fernandus quartus cœpit regnare anno Domini milleſimo ducẽteſimo nonageſimo quinto, regni Hiſpaniæ octingẽteſimo ſeptuageſimo primo, & ab eius reparatione quadringẽteſimo ſexageſimo tertio, Et ab vltima vnione regnorũ ſexageſimo ſecundo, & regnauit annis

quindecim,duxit vxorẽ Conſtanciã filiam Dioniſij Regis Portugalliæ,ex qua genuit Alphonſum, qui poſt eum regnauit, & Eleonorem, quæ fuit vxor Alphonſi Regis Aragonum. Hic Fernandus obtinuit Gibraltarum,& prima oppida,ad quæ appli-cauerunt,& occupauerunt Arabes cum Tariſo duce eorum,& Comite proditore,& ab illo nomen receperunt. Nam a Tariſo dicitur Tariſa, & ab eodem nominatũ eſt Gebeltarif, id eſt, mons Tarif, Gebel enim Arabice idẽ eſt, quod mons, licet poſt cor rupto vocabulo dicatur Gibraltar. Obijt autem Fernandus apud Gienum morte communi. Aliqui dicunt citatum fuiſſe a duobus militibus, quos tanquam homici das occidi præcepit per formam iuſticiæ apud Marthos, vt compareret coram Deo redditurus rationem triceſima die. Ille vero ægritudine præcedente obijſſe dicitur vltima die termini, quæ caſus ſingularitas aliquos putaſſe fecit, propter hanc cauſam Deum ſic illum vocare voluiſſe. Sed an hoc euenit a caſu, an ex illa cauſa iudicio di-uino relinquendum eſt. Depingitur in ætate adoleſcentiæ,quia adoleſcens deceſſit. Depinguntur etiam in margine Coſtancia Regina vxor eius, & duo filij Alphõſus Rex, & Eleonor Regina Aragonum. Concurrentia. Concurrerunt cum Fernan do,& prope tẽpora eius in ſede Apoſtolica Celeſtinus quintus menſibus ſex, & Bo-nifacius octauus natione Campanus annis nouem, & Benedictus vndecimus natio-ne Lombardus menſibus octo, & Clemens quintus natione Burgundus annis octo, & poſt mortem eius vacauit ſedes annis duobus, menſibus tribus, diebus decem & ſe ptem.in ſolio vero imperij Romani Radulfus ſecundus imperauit annis ſex. Sedit au autem in ſede Burgenſi tempore huius Regis Petrus huius nominis tertius cogno-mento Quixada, huius autem Petri Epiſcopi, & ſequentium Epiſcoporum non repe ri certum numerum temporis vitæ eorum, ſed ſolum nomina, quæ collegi ex tem-poribus Regum, qui eis aliqua priuilegia indulſerunt, & in quorum priuilegijs rota tis Epiſcoporum Burgenſium confirmantium nomina, vt moris eſt,deſcribuntur:ſuf ficit ergo ſcire nomina eorum, & quorũ Regum diebus ſedebant, licet neſciamus deſi gnare vnicuiq; Regum numerum temporis, quo ſedit, pręter illorũ tempora, qui in ætate noſtra, vel iuxta eam in hac ſede ſederunt, quę magis ex memoria,quam per ſcri ptum recognoſcimus.

Caput. LXXXVII.

ALphonſus vndecimus filius Fernandi cœpit regnare anno Domini milleſimo treceteſimo decimo, regni Hiſpanię octingẽteſimo octo-geſimo ſexto, & ab eius reparatione quadringenteſimo ſeptuageſimo octauo, & ab vltima vnione regnorum ſeptuageſimo ſeptimo,& re-gnauit annis quadraginta. Duxit vxorem Mariam filiã Regis Al-phonſi Portugalliæ, ex qua genuit Fernandum,qui in pueritia deceſ ſit, & Petrum, qui fuit Rex. Et ex nobili Eleonore de Guzman genuit Enricum,qui poſt Petrum regnauit, & Federicum, qui fuit magiſter ſancti Iacobi, & Sancium, & Tellum Comites, & Petrum, & Didacum, quos duos pueros exiſtentes occidit Pe trus. Hic vicit Reges Benamarim, & Granatæ in magno, & famoſo prælio apud flumen Salatum, cui interfuit Alphonſus Rex Portugalliæ ſocer eius. Hic etiam obti nuit Algeziram diuturna obſidione præcedente, obſederat enim eam viginti & tres menſes, obtinuit etiam Alcalam, quam Regalem vocant, & cum teneret obſeſſam Gi braltarum, quam pater eius obtinuerat, et tempore huius Alphonſi per culpam, vel dolum tenentis, quem Alchaidum vocamus, perdita fuerat, & in caſtris peſtis epidi-

Anno.M. ccc.x.

miæ vigeret, & a ſuis crebris exhortationibus vrgeretur, vt propter peſtem ab obſidione diſcederet, ex animoſitate cordis non acquieuit, & ex glandula peſtifera infirmatus obijt feria ſexta in Paraſceue Romano iubileo currēte. Erat enim annus Domini milleſimus trecēteſimus quinquageſimus, & ſepultus eſt apud Cordubam in eccleſia cathedrali cum Fernando Rege, patre ſuo. Depingit̃ Alphonſus in equo armatus, quia bellicoſiſſimus fuit. Depinguntur in margine Maria Regina vxor eius, & Eleonor de Guzman concubina, & infra Mariam Reginam duo filij eius Fernandus, qui deceſſit puer, & Petrus, qui fuit Rex, & infra Eleonorē ſeptem filij eius, videlicet Enricus, qui poſt Petrum regnauit, & Federicus, qui fuit Magiſter ſancti Iacobi, & Sancius, & Telius Comites, & Petrus, & Didacus, & Fernādus, q in pueritia deceſſerūt. Concurrētia. Concurrerunt cū Alphonſo, & prope tempora eius in ſede Apoſtolica Ioannes viceſimus ſecundus annis decem & nouem, & Benedictus duodecimus annis . Et Clemens ſextus natione Gallicus annis decē. In ſolio vero imperij Romani Albertus primus imperauit annis . Et Enricus ſecūdus imperauit annis quinque, anno quarto huius regni Alphonſi obijt Philippus quintus Rex Francorum, & ſucceſſit ei Ludouicus decimus, qui regnauit in Francia anno vno, & iſte fuit triceſimus quintus Rex Francorum. Anno.M.cccl. Anno ſexto huius regni Alphonſi obijt Ludouicus Rex Francorum, & ſucceſſit ei Philippus ſextus frater eius, qui regnauit in Francia annis decem & nouem. Iſte fuit triceſimus ſextus Rex Francorum. Et anno decimo nono huius regni Alphonſi obijt Philippus Rex Francorum, & ſucceſſit ei Philippus ſeptimus, qui regnauit in Francia annis viginti duobus. Iſte fuit triceſimus ſeptimus Rex Francorum. Sederunt in ſede Burgenſi tempore huius Regis tres Epiſcopi, videlicet Gundiſaluus ſecundus cognomēto de Finoioſa, & Garſias tertius cognomento de Torres, & Ioannes quartus.

Caput. LXXXVIII.

Anno.M.cccl. PEtrus filius Alphōſi cœpit regnare anno Domini milleſimo trecenteſimo quinquageſimo, regni Hiſpaniæ nongēteſimo viceſimo octauo, & ab eius reparatione ſexcenteſimo viceſimo, & ab vltima vnione regnorum cēteſimo viceſimo, & regnauit annis decem & nouem, ex nobili Maria de Padilla, quam primo in concubinam habuerat, & poſt obitum Blanchæ filiæ Ducis Babariæ duxit in vxorē, genuit Alphonſum, qui obijt in ætate infantili, & Coſtanzā, quæ nupſit Ioanni Duci Alancauſtrię, ex qua genuit Catharinam Reginam Caſtellę. Hic Petrus Rex occidit Federicum Magiſtrum ſancti Iacobi, & Petrum, & Didacum fratres ſuos, & Ioannem infantem Aragoniæ, & alios non paucos magnates, & nobiles: voluiſſet autem occidere Enricum fratrem ſuum, ſed contrario res euenit. Nam Enricus prudens, & magnanimus primo aufugit ab eo, deinde collecta potenti manu Gallicorum regnum ingreſſus eſt, & recollectis ad eum multis potentibus, & nobilibus de Caſtella abhorrentibus a Petro Rex intitulatus eſt, & Petrum inſecutus apud Montiel obſedit, cum effugere putaſſet, auiſatus de fuga eius Enricus ad illum acceſſit, & cum ambo Reges, & fratres, ſed capitaliſſimi adinuicem inimici in duelli colluctatione pugnarēt, Petrus ab Enrico occiſus eſt. In cuius obitu ceſſauit inteſtinum bellū, quod propter hanc fraternam diſcordiam in Caſtella erat, & omnes vnanimiter receperunt. Huius autem diſturbij tempore Algezira, quę noſtra erat ab Arabibus occupata, deſtructa fuit. Depingitur Petrus cum Enrico pugnans, & in terram cadenş ab eo occiſus, &

in cacumine montis caſtellum poſitum, per quod Monticl figuratur. Depinguntur in margine blancha Regina, & infra eam Maria de Padilla primũ concubina, demum Regina vocata, & infra eam Coſtanza filia eius, & Ioannes Dux Alancauſtriæ vir ſuus, & infra eos Catharina filia eorum, & Enricus vir eius, qui regnauerunt, & infra in arbore deſcripti ſunt. Concurrentia. Concurrerunt cum Petro, & prope tempora eius in ſe Apoſtolica Innocentius ſextus annis Et Lombardus quintus natione Lombardus annis . . In ſolio vero imperij Romani poſt mortem Enrici Imperatoris electores ſe in duo diuidentes quendam Federicum Ducem Auſtriæ, & quendam Barbariæ ad imperium diſcorditer elegerunt, cuius diſſenſionis cauſa magnum ſchiſma fuit in imperio. Anno primo huius regni Petri obijt Philippus ſeptimus Rex Francorum, & ſucceſſit ei Ionnes filius eius, qui regnauit in Francia annis quatuordecim. Hic fuit victus, & captus ab Anglicis in prælio de Piteos, & iſte fuit triceſimus octauus Rex Francorum, Sederunt in ſede Burgenſi tempore huius Petri Regis duo Epiſcopi Lupus cognomeneo de Fontetha, & Fernandus tertius,

Caput. LXXXIX.

ENricus ſecundus filius Alphonſi cœpit regnare anno Domini milleſimo treceenteſimo ſexageſimo nono, regni Hiſpaniæ nõgenteſimo quadrageſimo ſeptimo, & ab eius reparatione ſexcenteſimo quadrageſimo, & ab vltima vnione regnorum centeſimo triceſimo nono, & regnauit annis decem. Nam licet duobus annis regnauerit in diſcordia cum Petro, honeſtius tamen videtur, vt illos annos regni ei attribuamus, quibus poſt obitum Petri regnauit, duos vero præcedentes Petro aſcribamus. Hic duxit vxorem Ioannam filiam Ioannis cognomento Emmanuel, & per maternam lineam proneptem infantis Fernãdi primogeniti Regis Alphonſi decimi, qui viuente patre deceſſerat, ex qua genuit Ioannẽ, qui poſt eum regnauit, & Eleonorem, quæ fuit Regina Nauarræ. Obijt autem Enricus ex podagræ infirmitate apud ſanctum Dominicum dela Calciata. Depingitur Enricus in veſte pacifica, quia licet bellicoſus fuit, non tamen cum Arabibus pugnauit. Depinguntur in margine Ioanna Regina vxor eius, & infra eam duo filij Ioannes, & Eleonor Regina Nauarræ. Concurrentia. Concurrerunt cum Enrico, & prope tẽpora eius in ſede Apoſtolica Gregorius vndecimus natione Gallicanus. Poſt obitum eius Cardinales, qui tunc in curia Romana erant decima die obitus eius elegerũt Bartholomęum Archiepiſcopum Barenſem, qui ſibi vrbani ſexti nomen conſtituit. Sed non longe ab hoc Cardinales Romani exierunt, & apud Anaganiam ſe transferentes elegerunt Robertum Cardinalem Gabenenſem in Papam, qui vocatus eſt Clæmens ſeptimus, aſſerentes primã electionem eſſe nullam, eo quod violentia fuit facta. Nam Romani tantum incuſſerunt cardinalibus timorem, quod ad euadendum periculum mortis Bartholomęum in Papam elegerant, Maximũ ſchima fuit hoc, quod durauit per quadraginta annos, quouſq; in concilio Conſtantienſi, quod fuit celebratũ tempore Ioannis Regis ſecundi, extinctum eſt. Adhæſit autem Clæmenti Hiſpania, præter portugalliam, & Galliam. In ſolio vero imperij Romani Carolus quartus Ioannis Regis Bohemiæ filius imperauit annis triginta quatuor, anno quinto huius Regis Enrici obijt Ioannes Rex Francorum, & ſucceſſit ei Carolus quintus, qui regnauit in Francia annis decem & ſex, Iſte fuit triceſimus nonus Rex Francorum. Sedit in ſede Burgenſi tem-

Anno. M. ccc.lxix.

pore huius Enrici Dominicus Epiſcopus. Iſte fuit oriundus de Arruielo villagio Onienſis monaſterij.

Caput. XC.

Anno. M. ccclxxix.

IOannes huius nominis primus filius Enrici cœpit regnare anno Domini milleſimo trecẽteſimo ſeptuageſimo nono, regni Hiſpanię nongenteſimo quinquageſimo ſeptimo, & ab eius reparatione ſexcenteſimo quadrageſimo nono, & ab vltima vnione Regnorum centeſimo quadrageſimo nono, & regnauit annis vndecim. Hic duxit vxorem Eleonorem filiam Petri Regis Aragonum, ex qua genuit Enricum, qui poſt eum regnauit, & Fernandum, qui fuit Rex Aragonum, qui Fernandus genuit Alphonſum, qui hodie in Aragonia regnat, & Ioãnem, qui regnat in Nauarra, & Enricum, qui fuit Magiſter ſancti Iacobi, & Sancium, qui fuit Magiſter Alcantarę, & Petrum, qui exitu bombardæ apud Neapolim obijt, & Mariam Reginã Caſtellę, ex qua genitus eſt Enricus quartus Rex, ac dominus noſter hodie regnans, & Eleonorem, quę nupſit Eduardo Regi Portugalliæ, ex qua genitus eſt Alphonſus, qui in Portugallia regnat. Ioannes Rex hic poſt obitum Eleonoris vxoris ſuæ duxit ſecundam vxorem Beatricem filiam Fernandi Regis Portugalliæ, ex qua nullum filium genuit. Sed propter eam graue bellum inter Caſtellam, & Portugalliã exortum eſt. Nam Fernando Portugalliæ Rege ſine liberis decedente, & regno ad Beatricem filiam ſuam Reginã Caſtellæ delato, Ioannes huius vxoris proſequens Portugalliam manu potenti ingreſſus eſt, ac Vlixbonam obſedit, ſed peſte grauiſſima vigente abceſſit, Et anno reuoluto regrediens apud Algibam rotam campeſtre præliũ ex animoſitate exceſſiua præmature, & non ſpectatis multis de exercitu ſuo, q veniebãt, ac feſſis militibus ſuis, qui in die illa feruente æſtu Aleria oppido ſatis diſtanti venerunt, ſicut minus prudenter tentauit, ſic & infœliciter res geſta eſt. Nam multi ex magnatibus, & nobilibus noſtris, licet viriliter decertantes obierunt. Hic Ioannes, cum Enricus pater ſuus ſchiſmate orto nulli contendentium adhæſiſſet, congregauit prælatos, & proceres regni, & magno tractatu, & deliberatione habitis declarauit pro Clæmẽte ſeptimo, cui, & Benedicto tertio decimo vocato poſt eum adhæſit Caſtella vſq; ad conciliũ Conſtantienſe. Hic Ioannes apud Alcalam de Henares cum quadam Dominica die poſt miſſarũ ſolemnia ante prãdium ſpaciatum forti equo inſidens iret, & calcaribus, vt fieri ſolet cauſa ſolacij, eum ad currendum infeſtaſſet, equus velociter, & fortiter currens in fine curſus in valle quadam offendens cecidit, & Regem ſub ſe, & ſella recipiẽs lignis ſellæ ſtomocho letaliter vulnerato, tam grauiter oppreſſit, quod illico Rex animam exhalauit. Depingitur itaq; ſub equo cadens, quia ſic caſualiter vitã finiuit. Depingũtur in margine duæ Reginæ vxores eius, & Eleonor prima, & Beatrix ſecunda, & infra Eleonorẽ duo filij Enricus Caſtellæ, & Fernandus Aragoniæ Reges, & infra Fernandum ſex filij videlicet, Alphonſus Aragoniæ, & Ioannes Nauarræ Reges, & Maria Caſtellæ, & Eleonor Portugalliæ Reginæ, ac Enricus, & Petrus infantes, filij autem Enrici Regis Caſtellæ infra depingũtur, & prope eum in loco ſuo. Concurrentia. Concurrerunt cum Ioanne, & prope tẽpora eius in ſede Apoſtolica Clæmens ſeptimus in Auinione, & apud Romam prætẽſus vrbanus ſextus. In ſolio vero imperij Romani imperabat idem Carolus quartus, anno ſecundo huius regni Ioannis obijt Carolus quintus Rex Francorum, & ſucceſſit ei Carolus ſextus, qui regnauit in Francia annis   . Iſte fuit quadrageſimus Rex Francorum, iſte

Carolus ex potione ſibi data, vt aliqui putant, vel ex aduerſa valetudine amens factus eſt, cuius amentia ingentia damna Franciæ attulit. Sederunt in ſede Burgenſi tempore huius Ioannis Regis Ioannes quintus cognomento Manrique duobus annis, qui Seguntinenſis, deinde ad Burgenſem eccleſiam, & poſt ex Burgenſi ad Compoſtellanam translatus eſt, cui ſucceſſit Gundiſaluus tertius cognomento de Vargas, qui ſimiliter ex Calagurritana eccleſia ad Burgenſem, in qua ſedit quinq; annis, & Burgenſi ad eccleſiam Hiſpalenſem translatus eſt.

Caput. XCI.

ENricus tertius filius Ioãnis cœpit regnare anno Domini milleſimo treccenteſimo nonageſimo regni Hiſpanię nongenteſimo ſexageſimo nono, & ab eius reparatione ſexcenteſimo ſexageſimo primo, & ab vltima vnione regnorum centeſimo ſexageſimo, & regnauit annis decem & ſex. Duxit vxorem Catharinã filiam Ioannis Ducis Alancaſtriæ, & Coſtancæ filię Petri Regis, ex qua genuit Ioannem, qui poſt eum regnauit, & Mariam Reginam Aragonię, quę hodie cum Alphonſo Rege Aragonum viro ſuo in Aragonia regnat, & Catharinam, quæ fuit vxor infantis Enrici Magiſtri ſancti Iacobi. Hic Enricus Rex iuſticię magnus zelator fuit, & in pace regna ſua gubernauit. Erat tamen pro maiore temporis parte infirmus corpore. Geſſit bellum aliquandiu contra Regem Portugalliæ, in quo aliquæ obſidiones, & particularia pręlia nobilium, & gentium adinuicem proceſſerunt, non tamen euenit aliquod pręlium campeſtrẽ generale. Tenuit captum in vinculis Federicum Ducem Beneuenti patruum ſuum, filium Enrici Regis aui ſui ex cõcubina Leonore Ponce. Nec non obſedit Alphonſum filium eiuſdem Regis ex concubina apud Gijonẽ oppidum Aſturiarum, obſeſſus autem Comes Alphonſus aufugit, & ſemper in exilio fuit, & occupauit terras eorum donans alijs magnatibus. Illi vero, alter in vinculis, alter in exilio poſt obitum huius Enrici obierunt. Hic Enricus cum bellum contra Arabes indixiſſet, & Andaluz iam procederet, quatenus licet propter infirmitatẽ corporeã bellicos labores ſubire non poſſet, ſaltem in conuicinia regni Granatę moraretur, vt exercitibus ſuis Arabum regnum intrantibus aptius, & velocius fauorem, & auxilium daret. Apud Toletum ægritudine, quę eum continue premebat vehementius inualeſcẽte in die natalis Domini albeſcente cœlo diem vitę ſuę clauſit extremum. Depingitur Enricus in apparatu honeſtiſſimo regali ſedens in cathedra, & enſem habens in manu propter grauitatem morum, & iuſticiæ zelum, quem habuit, ſicuti alter Recharedus, & iuuenis facie, quia in iuuentute deceſſit incipiente viceſimo octauo anno regni ætatis ſuę. Et depinguntur in margine Catharina Regina vxor eius, & infra eam filij eius Ioannes, qui poſt eum regnauit, & Maria, quę in Aragonia regnat, & Catharina infantiſſa. Concurrentia. Concurrerunt cum Enrico, & prope tempora eius in ſede Apoſtolica idem Clæmẽs ſeptimus, & Benedictus tertius decimus natione Hiſpanus, ſed in ſchiſmate apud Romam vero ſederunt prætenſi Bonifacius nonus, & Innocentius ſextus. In ſolio vero imperij Romani ſederũt idem Carolus quartus, & poſt eum Bladislaus Rex Boemiæ filius eius. Sed iſte non recepit coronam imperialem, nec habuit pacificum imperium, ſed in diſcordia cum Roberto Duce Barbariæ. In ſede Burgenſi Ioannes huius nominis ſextus cognomento de Villa creces, primo Epiſcopus Calagurritanus, & ſedit vndecim annis, & poſt obitum eius vacauit eccleſia tribus annis.

Anno.M.cccxc.

Caput. XCII.

Anno M. D.vij.

IOannes ſecundus filius Enrici tertij cœpit regnare anno Domini
milleſimo quingẽteſimo ſeptimo, in die enim natalis Domini in quo
pater obierat, ipſe Ioannes Rex acclamatus eſt, regni vero Hiſpaniæ
anno nongenteſimo octogeſimo quinto, & ab eius reparatione anno
ſexcenteſimo ſeptuageſimo ſeptimo, & ab vltima vnione regnorum
cẽteſimo ſeptuageſimo ſexto, & regnauit annis quadraginta ſeptem,
erat ætatis viginti mẽſium cum regnare cœpiſſet. Et habuit tutores Catharinam Re
ginam genitricem ſuam, & infantem Fernandum fratrem patris ſui, quos pater in teſta
mento ſuo nominauerat. Demum infante Fernando Rege iam Aragonum facto ab
eunte, cum adhuc Ioãnes impubes exiſteret, ad Reginam matrem ſuam tutela integre
deuoluta eſt. Et paulo poſt Regina decedẽte, Ioãnes in quarto decimo anno ętatis con
ſtitutus abſq; tutoribus mãſit, & in principio quinti decimi anni cõgregatis prælatis,
ac proceribus, & procuratoribus ciuitatũ apud Maioritum cum conſenſu omniũ gu
bernationẽ accepit. Duxit autem vxorem Mariam filiã Fernandi Regis Aragonum
patrui ſui, ex qua genuit Enricum, qui poſt eum regnauit, & regnat, regnabitq; diu-
turnis tẽporibus, vt in clęmẽtia diuina ſperamus, & Catharinã, & Eleonorem, quę in
Francia obierunt. Et poſt obitũ Mariæ Reginæ duxit ſecundã vxorem Eliſabet fi-
liam Ioannis infantis Portugalliæ, qui fuit filius Ioãnis Portugalliæ Regis, ex qua ge-
nuit Alphõſum, & Eliſabet, quos infantulos, & in tenerrima ętate reliquit, quorũ vi-
tam, & ſtatũ Deus proſperare dignetur. Huius Regis tẽpore, cum adhuc in Francia
eſſet, exercitus ſui ſub infante Fernãdo tutore ſuo bellũ, quod Enricus pater ſuus Ara
bibus indixerat, continuantes, Antequeram magna obſidione afflictam occuparunt,
& Zaharam, & aliqua alia caſtalla de Granatæ regno. Deinde illo iam in virili ętate
exiſtẽte, aliqui ex capitaneis ſuis obtinuerunt Ximenã, Hueſcam, Huelmã, & Bena-
marueldum, & multa alia Arabum fortalicia, ex quibus non nulla per Arabes recu-
perata fuerũt, ipſe vero perſonaliter ad ciuitatem tendens prælium cãpeſtre cum Ara
bibus iniuit. In quo Arabes deuicti multis eorum cæſis intra vrbem ſe reduxerunt.
Huius tẽpore Federicus Dux Beneuenti in vinculis, & Alphonſus frater ſuus in exi
lio obierũt. Hic alium Federicum Ducẽ Arionę, necnon & alium Federicum Comi
tem de Luna filiũ Regis Siciliæ ex cõcubina in vinculis poni pręcepit, qui in cuſtodia
deceſſerunt. Necnon alios Comites, & magnates regni Caſtellæ, videlicet Fernan-
dum Aluari de Toledo Comitem de Alba, & Alphonſum Pigmentel Comitem
de Beneuento, ac nobiles viros. D. Enricũ filium Almiranti, & Petrũ Sueri, ac Sue-
rum de Quiñones fratrẽ ſuum capi fecit, & in cuſtodia retineri. Qui omnes diuerſis
modis, & tẽporibus liberati ſunt. Hic etiã captum tenuit infantẽ Enricum Magiſtrũ
ſancti Iacobi conſanguineũ ſuum per trienniũ, & poſtea liberauit. Deinde increſcen-
te diſcordia tam eum, quam Ioannẽ Regem Nauarræ fratrem ſuum, qui in Caſtella
multa oppida, & caſtra tenebant, a regno expulit, cuius occaſione bellum inter Caſtel
lam. & Aragoniã, pariter & Nauarrã aliquandiu duraret. Et cum hi duo fratres, non
nulliſq; ex magnatibus Caſtellæ concomitãtibus regnum manu armata intrarent, &
prope Olmetum prælium campeſtre iniuiſſent, Rex noſter Ioannes, & Enricus pri
mogenitus eius victoriæ gloriam habuerunt. Illi vero victi abſcedentes in Arago-
niam ſe reduxerunt. Hic Rex a pueritia ſua nobilem virum Aluarum de Luna ac-
ceptiſſimum habuit, cuius conſilio præ omnibus adhærebat, illumq; nimium exal-
tauit.

tauit, primo Comitem, deinde Comeſtabilē, demum magiſtrum ſancti Iacobi faciendo, quas dignitates in vnius perſona concurriſſe, nunquam auditum eſt. Tantaq; affectione ad eum inclinabatur, vt omnia ad voluntatem eius facere crederetur. Et cum huius amoris exuberantia triginta quinq; annis fere duraſſet, prope finem tamen iuxta fortunæ morem res aliter ſucceſſerunt. Nam voluntate ex incredibili amore ad incredibile odium mutata, apud Burgis capi illum fecit, & ad caſtrum de Portillo ductum in arcta cuſtodia detineri. Et paulo poſt ſuper criminibus contra eum per procuratorem fiſcalem propoſitis inquiſitione facta decollari mandauit. Decollatus autem eſt apud Vallem oleti in forma iuſtitiæ clamore præconis præcedente in medio plateæ ſuper altum, & magnum ambonem ex ligno ad hoc aptum ædificarunt tapetibus ornatum. & caput eius a corpore abſciſum fixum eſt clauo in vno lignorum. Fuit autem ſepultus in quadam eccleſia extra muros. & poſt ex illa ad eccleſiam minorum tranſlatus. In quo ſingulariſſimo ſpectaculo ſatis cognoſcere potuerunt, qui viderunt, & etiam non videntes, qui audierunt, quanti valoris mundana proſperitas ſit, cum ex ſumma proſperitate ad ſummam aduerſitatem fortunæ rota frequenter, ac velociter humanos ſucceſſus reuoluat. Et vt cognoſcamus quam periculoſiſſima ſit nimia familiaritas Regum, quam nonnulli, vt ſummum bonum, deſiderant nullo alio exemplo opus eſt, multa enim alia exempla, quæ nos hoc docebant, ante noſtra tēpora præceſſerunt. Sed hoc inter cætera ſingulariſſimum, & ad inſtruendum nos, & etiam alios, qui poſt nos magnis temporibus ſubſequentur, efficaciſſimum eſt. Obijt autem Ioannes apud Vallem oleti in quinquageſimo anno ætatis ſuæ ex febre quartana, quam habuerat alijs exortis accidentibus, & in domo prædictorum corpus eius repoſitum fuit, & anno fere reuoluto ad monaſterium de Miraflores prope Burgis, quod ipſe ædificari mandauerat, & pro ſepultura ſua elegerat, ſolenniter tranſlatus eſt. Etenim Alphonſus Burgenſis Epicopus cum honorabili copia obuiam illi vſque ad Pallentiolam exiens, illumque aſſocians vna cum nobilibus Baronibus, Roderico Didaci de Mendoza, & Ioanne de Padilla, qui cum eo a Valle oleti veniebant, multitudine clericorum ex circumuicinis caſtris, & oppidis ad viam proceſſionaliter exeuntibus, ac eccleſiaſticorum, & nobilium ciuium Burgenſis multitudine concomitante ad inſigne monaſterium de Huelgas adductus eſt.

Ibique officio defunctorum, quod Vigilias vocamus, tam per moniales, quam per capitulum cathedralis eccleſiæ eodem Epiſcopo celebrante ſolenniter, ac deuote expleto ad monaſterium prædicatorum, quod ſancti Pauli vocatur, humeris nobilium deportatur. Ibiq; religioſis vigilias deuote dicentibus, nocte tota quieuit ac ſequenti die, quę ſancti Ioannis Baptiſtę erat, ſimiliter humeris nobilium ad Miraflores adductus eſt. Ibiq; ſub panis, & pulchro ornatu, quia domus illa adhuc ædificata non erat, quę tantū populū capere poſſet, capella cōſtituta eodē Epiſcopo miſſarū ſolēnia celebrante, ac ſermonē faciente officiū finitū fuit, illoq; finito nobiliſſimū, & regium corpus in ſepulchro ſuo reconditū eſt, cuius anima in domino requieſcit. Depingitur Ioannes Rex armatus in equo, quia diuerſis bellis fere toto tempore occupatus fuit, tam ſuper ciuilibus diſſenſionibus, quā etiā aliquando contra Reges Aragonum, & Nauarræ, interdum contra Arabes, quod quidem Arabicum bellum ipſe mente gerebat, licet alijs bellicis actibus impeditus continuare nequibat. Depinguntur etiam in margine ex vno latere Maria Regina vxor eius prima, & infra eam

auunculo ſuo Rege Nauarræ erat. Quia ſe prætendebat grauatum in confiſcatione bonorum ſuorum, quę in Caſtella habet, facta per Ioannem patrem ſuum, & aſſignata ei certa quãtitate in redditibus regijs ceſſit omni iuri, quod prętendebat. Reconciliauitq́ꝫ, & recepit ad gratiam ſuam Federicum Almirantum, qui extra regnum vagabatur, liberauitq́ꝫ a cuſtodia Comitem de Alba, qua per ſex annos, & vltra detentus fuerat, reſtituens vtriq́ꝫ iſtorum bona ſua, quæ eis ablata fuerant per Ioannem Regem. Pacatiſq́ꝫ ſuis, & alijs patentibus differentijs, quæ in regno erant, diſpoſuit bellare contra Mauros, & mira celeritate ſe poſuit cum exercitu ſuo in conſpectu ciuitatis Granatæ. Et enim diſcedens in ſecunda feria poſt Dominicam in paſſione a Segouia ciuitate ſibi gratiſſima, quam pręcæteris ciuitatibus pro habitatione, & recreatione ſua ſolet eligere in quarta feria intra octauas Paſchę apparet cum quinq́ꝫ millibus equitũ prope muros Granatæ. Quæ itinerandi velocitas etiam vni equiti expedito, hoſtiũ incurſum non timenti, ſed per tutas vias equitanti, ac tanta diſtantia viarum ſatis congrua fuiſſet. Inſpectoq́ꝫ diſtrictu diligenter per quatuor dies regreſſus eſt ad Ecijam, & paucis diebus interpoſitis, dum ſegetes creſcebant, ingreſſus eſt territorium Malacæ, ibiq́ꝫ moram trahens per quindecim dies vaſtauit diſtrictum eius. Demum venit Cordubam, vbi celebrauit nuptias cum Ioanna Regina vxore ſua filia Eduardi Regis Portugalliæ, diuerterat enim iam ex aliquibus cauſis autoritate Nicolai Papæ quinti a Blancha filia Ioannis Regis Nauarrę, quã primo habuerat. Expleuit autem benedictionẽ nuptialem Archiepiſcopus Turonẽſis, qui in regia curia tunc erat, Orator Caroli ſeptimi Regis Francorum. Celebratis vero nuptijs cõfeſtim intrauit iterum diſtrictum Granatæ maiore cohorte magnatum, & militum aſſociatus. Ibant enim iam cum eo Ioannes de Guzman Dux Metinæ, Federicus Almirantus, Petrus Giron Magiſter Calatraue, Enecus Lupi de Mẽdoza Marchio ſanctę Iulianę, Ioannes Patheco Marchio Villenæ, Aluarus de Aſtuiñiga Comes Placentinus, Alphonſus Pigmentel Comes Benauentanus, Fernandus Aluari de Toledo Comes de Alua, Ioannes Manriq̃ Comes de Caſtañeda, Ioannes Ponze de Leon Comes de Arcos, Rodericus Manriq̃ Comes de Paredes, & Ioannes de Luna Comes de ſancto Stephano, & Gabriel Manriq̃ Comes de Oſorno. Et aliqui alij magnates, & multi alij nobiles, dimiſerat autem Alphonſum Carrillo Archiepiſcopum Toletanum, & Petrum Fernãdi de Velaſco Comitem de Haro in gubernatione harum regionum, quæ citra montes ſunt, qui apud Vallem oleti exiſtentes terras ſibi commiſſas ſolerter, ac prudenter in abſentia Regis rexerũt. Rex vero cum exercitu ſuo prope Granatã moram trahens per viginti dies vaſtauit Vegam, & circum vicinam regionem, quibus vaſtatis redijt ad Ecijam. Et licenciauit Marchionẽ ſanctæ Iulianæ, & Comites Placentinum, & Beneuentanum, & de Alua, alioſq́ꝫ magnates, qui verſi ſunt ad domos ſuas. Ipſe vero Rex manens apud Andaluziam cum gentibus terrę, & alijs magnatibus, & nobilibus citra montaneis, qui cum eo remanſerant, aliquos alios ingreſſus fecit in terris Maurorum, adueniente vero hyeme redijt citra montes ad Abulã, & Segouiam, nunc vero incipiente anno milleſimo quadringenteſimo quinquageſimo ſexto profectus eſt ad Andaluziam ea intentione, vt bellum contra Mauros toto conatu continuet. Deus omnipotens, qui eſt Dux omnipotens, qui eſt dux exercituum catholicorum proſpere dignetur dirigere greſſus eius, & ſub manu ſua fidei Catholicæ terminos ampliare, proteruiamque hoſtium ſanctæ Crucis potenter humiliare. Depingitur Enricus in equo armatus, quia ſuccepto ſceptro regio confeſtim bellum

Mauris indixit, & ad modum Ginetari, qui hac ſpecie equitandi libentius, & frequentius vtitur. Obijt tempore huius Enrici Nicolaus Papa quintus, & ſucceſſit in Apoſtolica ſede Calixtus tertius natione Hiſpanus de regno Valentiæ. In ſolio vero imperij Romani idem Federicus quartus, & in regno Franciæ idem Carolus regnauit. In ſede Burgenſi idem Alphonſus ſecundus.

Caput. XCIIII.

HAEC fraternitati veſtræ fratres chariſſimi, vt audiſtis, deſcripſi breuitati nimium defferens, vt compendioſę arboris deſcriptionem decebat, produxiq́ʒ vſq́ʒ ad vltimũ Februarij diẽ anno milleſimo quadringenteſimo quinquageſimo ſexto, quę autem in futurum eueniẽt, futuri ſcriptores depromant. Nos vero Reges hos, quos deſcripſimus, præſertim illos, qui fide, ac virtutibus lucidius claruerũt, in orationibus noſtris ad memoriã reducamus. Nũquam obliuioni tradi ſinentes Alphonſum ſextũ qui hanc honorabilẽ ſedẽ ab Vrbano ſecundo erigi, ac ſedi Apoſtolicę immediate ſubijci pręcibus deuotis obtinuit. Illamq́ʒ tam in capite, quam in membris plurimis dotauit. Necnon & alios inſignes Reges ab eius ſemore deſcendentes, a quibus diuerſa beneficia prædeceſſores noſtri, ac nos temporibus diuerſis recepimus. Romanoſq́ʒ Pontifices, quorum Burgenſes præſules ſpeciales ſuffraganei ſunt Pontifici futurorum bonorum Chriſto Ieſu Domino noſtro ſpecialiter commẽdemus illos etiam dignum eſt, vt orationum noſtrarum memoria recipiat, qui hanc eccleſiam regentes in cathedra Burgenſi ſederũt, quos ſuis locis incouncrrẽtię fine nominatos videtis, omnipotentis Dei clæmentiã implorantes, vt eorum ex illis, qui iam in patria coeleſti recepti ſunt, deprecationes nos foueant. Illos vero, qui adhuc in purgatorio forſam manent, noſq́ʒ cum illis, quando ab hac vita euocati a carcere huius corporis diſceſſerimus, intra illam cœleſtem Ieruſalem, quæ a miſerijs huius vitę temporalis exuta diuina gaudet fruitione, miſericorditer dignetur admittere. Qui in trinitate perfecta viuit, & regnat Deus in ſæcula ſæculorum. Amen.

Regum Hiſpanorum, ac Romanorum Imperatorum, ſimul & ſummorum Pontificum, ac aliorum anacephalæoſis Finis.

EPISCOPI GE-
RVNDENSIS PARALI-
POMENON HISPA-
NIAE LIBRI DE-
CEM ANTEHAC
NON EX-
CVSSI.

CVM IMPERIALI PRIVILEGIO.

APVD INCLYTAM GRANATAM.
ANNO. M. D. XLV.
Menſe Octobri.

QVEMADMODVM ALIBI TESTATI ſumus, nulla alia fuit ratio, quæ nos impelleret lector candide, vt haſce duas Chronicas cum Nebriſſenſis hiſtoria annecteremus, niſi quia quæ ab illo ſcripta fuerant, non ita numeroſa erant, vt ad legitimam codicis magnitudinem excreſcerent. Ob eam igitur rem adiunximus, præter Roderici Archiepiſcopi Chronicorum libros nouem ſuperius poſitos, etiam hos Paralipomenon Hiſpaniæ libros decem, tum quia de rebus in Hiſpania geſtis diſputabant, tum quod antehac excuſſi non fuerant, neque congruentiorem locum ſortiri poterant, quam hunc: vt attexerentur alijs hiſtorijs de eadem materia tractantibus. Cæterum ordinem in illis digerendis non obſeruauimus, nam ſi id feciſſemus, hæc in primo, Roderici Archiepiſcopi Chronica in ſecundo, Nebriſſenſis vero hiſtoria vltimo loco collocari debuerat. Nam præſens autor de ijs, quæ ante Gothorũ in Hiſpaniã aduentũ a Romanis geſta ſunt, ſcribit. Rodericus autem ab aduentu Gothorũ operis ſui exordium auſpicatur, his omnibus recentiora ſunt, quę a Nebriſſenſe diſſeruntur. Sed potius in hoc auiditatem lectorum ſecuti ſumus, vt ea priori loco apponerentur, quibus maxime lectorem capi poſſe ſperabamus. Nemo eſt enim, qui non malit, auſpicatiſſima Ferdinandi & Eliſabes Hiſpaniarum Principum geſta cognoſcere, quam ea quæ a prædeceſſoribus Hiſpaniæ Regibus patrata fuerant, prętere nullus eſt, qui non magis in actorum, quæ ab Hiſpanis Regibus confecta ſunt, quam eorum, quæ a Romanis, lectione moretur. Id propterea prædicti ordinis veſtigijs in collocandis hiſtorijs inhæſimus. Sed iam finem admonitioni meæ imponam, ſi illud vnum prius dixero, nos de huius autoris proprio nomine (nam exemplar non habebat) plæroſque viros doctos fruſtra conſuluiſſe, illud tamen ex eius ſcriptis colligere licuit, Gerundenſem fuiſſe Epiſcopum, hiſque decem libris Paralipomenon, hoc eſt, relictorum Hiſpaniæ titulum indidiſſe. Sane eius ſtylus longe terſior, quam Roderici oratio, quę nihil niſi Gothicum ſonat, magiſq; eius dicendi character, ad hæc noſtra ſęcula, quibus bonę literę mirifice repubuerũt, accedit. Hominemq; fuiſſe eruditum varię q; lectionis autorũ caterua, quos citat, oſtẽdit. Exẽplar tamẽ, quo vſi ſumus, adeo erat ꝑperam ſcriptũ manu cuiuſdã imperitiſſimi librarij, vt in aliquibus locis in literarũ agnitiõe nobis eſſet repueraſcẽdũ, vt Hercules nõ plus laboris in expugnãdis mõſtris, ꝙ nos in expurgãdis huius codicis mendis, ſumpſiſſe videatur. Hęc ſunt, ꝙ te, lector optime, latere nolui. Vale ex officina noſtra literaria.

ANNO. M. D.XL V.

INDEX EORVM, QVAE IN HIS decem Hiſpaniæ Paralipomenon libris cõtinentur, per.a.priorem folij faciem, per.b.poſteriorẽ deſignamus.

AVtoris proemium, in quo Fernando & Eliſabe Caſtellæ & Aragoniæ Regibus præſens opus conſecrat. Folio.i.A.
De hiſtoriographis Hiſpaniæ. folio.j.b.
Europæ diuiſio. folio.ij b.
Hiſpaniæ terminatio. fo.ij.b.
Diuiſio Hiſpaniæ. fo.iij.a.
Hiſpaniæ deſcriptio, & terminatio per maritima littora, & Pyreneum. fo.iij.b.
Deſcriptio Hiſpaniæ per Mediterranea. fo.iiij.b.
De terra Ruſcilionis an ſit in Hiſpania. fo.v.b.
Hiſpania quot nominibus ab antiquorib⁹ appellata ſit. fo.vj.a.
Quot nationes & populi vſq; ad noſtra tempora Hiſpaniam obtinuerunt. fo.vi.b.
De primis Hiſpaniæ incolis. fo.vij.a.
De Iberis & Celtis, vnde Celtiberi. fo.vij.b.
De vrbibus Hiſpaniæ ante Herculis aduentũ fo.viij.a.
De Regib⁹,qui añ Herculẽ i Hiſpania regnauerũt.fo.viij.b.
Quæ de Celtiberis & Celtis ſcripſerunt antiqui hiſtorici et poëtæ. folio.ix.a
De Pyreneis montibus ac metallis eorum. fo.ix.b.
De prouincijs Hiſpaniæ quæ nomina mutauerunt. fo.x.b.
De citeriori Hiſpania. fo.xj b.
De montibus Hiſpaniæ, qui nominã mutauerunt. fo xiii.a.
De fluminibus,quæ nomina mutauerunt. fo.xiiij.a.
De vrbib⁹ Hiſpaniæ,ꝗ ꝓpria nomina mutauerũt. fo. xiiij b.
De vrbibus quæ quondam in Hiſpania florentiſſimæ fuere deletæ. folio.xvij.b.

LIBER SECVNDVS.

De aduentu Herculis in Hiſpaniam. fo.xix.a.
De origine Herculis noſtri,& eius ſceleribus. fo.xx.a.
De pluribus alijs Herculibus. fo.xxj.a.
De vrbibus ab Hercule in Hiſpania conditis. fo.xxj.b.
De reditu Herculis ab Hiſpania in Græciam. fo.xxij.b.
De aduentu Teucri,& aliorum Græcorum in Hiſpaniam et vrbibus ab eis conditis. fo.xxiij.b.
De Galatis & eorũ nomine & unde prodierũt. fo.xxiiij.a.
De aduẽtu Phocẽſiũ in Hiſpaniã,et vrbe Emporis.fo.xxv.a.

LIBER TERTIVS.

De Tirijs & Sidonijs, vnde Carthaginenſes, & Gaditani originem habuerunt. fo.xxv.b.
Quomodo Carthaginenſes Hiſpaniæ poſt Græcos dominium obtinuerunt & per longa ſecula tenuerunt. fo.xxvij a.
De Colonijs & vrbibus à Carthaginenſibus in Hiſpania cõſtructis. fo.xxvij.a.

LIBER QVARTVS.

De his,quæ geſta ſunt in Hiſpania durante primo bello Punico. folio.xxviij.b.
De diuiſione Hiſpaniæ in pace primi belli Punici, & morte Amilcharis. fo.xxix.a.
De violato fœdere pacis, & obſidione Sagunti. fo.xxix.b.

LIBER QVINTVS.

De ſecundo bello Punico & exercitu Romanorum aduerſus Hannibalem. fo.xxx.a
Gnei Scipiõis aduẽt⁹ in Hiſpaniã,Emporiũq; vrbẽ.fo.xxx.b
De Tarracona vrbe, & alijs vrbibus à Romanis in Hiſpania conditis. fo xxxj.a.
De gente Nauarrorum, & vrbe Atenagro quæ hodie Pampilona dicitur. fo.xxxj.b.
Quomodo Publius Scipio Gnei frater Conſul & Imperator in Hiſpaniam venit, & fratri iungitur. fo.xxxij.b.
Quomodo Scipiones duo, alter terra, alter mari ex concordia bella geſſerunt. fo.xxxiij.a.
Literæ Carthaginenſium ad Haſdrubalem vt in Italiam tranſeat relicta Hiſpania. fo.xxxiij.a.
De morte duorum Scipionum in Hiſpania Publij videlicet & Gnei. fo.xxxiiij.b.
Cal⁹ Nero à Senatu Impator ĩ Hiſpaniã mittit̃.fo.xxxvij.a.
Publius Cornelius Scipio filius alterius Publij annos natus.xxiiij.creat̃ Cõſul, & in Hiſpaniã mittitur.fo.xxxvij.a.
Diræ & maxima prodigia. fo.xxxviij.a.
Captiuone Carthaginis in Hiſpania à Scipiõe fo.xxxviij a
Præliũ Publij Cornelij Scipiõis cõtra Haſdrubalẽ.f.xxxix.b
De tranſitu Haſdrubalis in Italiam ab Hiſpania. fo.xl.b.
De prælio ac morte Haſdrubalis. fo.xlj.a.
Hanno Pœnorum Imperator ex Africa in Hiſpaniam mittitur. folio.xlij.b.
Prælium. M. Syllani cum nouo Imperatore Pœnorum Hannone, & Magone. fo.xlij.b.
Obſidio et captio Origis vrbis p Luciũ Scipionẽ.fo.xliij a.
Pugna Scipionis cum Haſdrubale Giſconis filio, & fuga Haſdrubalis in Oceanum & Gades inſulam. fo.xliij.b.
Quomodo Carthaginenſes vltimo ex Hiſpania ſunt expulſi. folio.xliiij.b.
Quomodo Scipio & Haſdrubal ad Syphacem Maſſiliorum Regem uenerunt pro fœdere. folio.xliiij.b.
Scipio patri patruoq; exequias facit, & reddit Dijs vota ꝓ vindicta. fo.xlv.b.
Aſcapa vrbs Carthaginẽſiũ igne ferroq; vaſtatur.fo.xlvj.a.
Infirmitas Scipionis,& quæ mala pertulit. fo.xlvj.b.
Quomodo puniti ſunt tantæ ſeditionis autores. fo.xlvii.a.
Fugat iterũ Hãno ꝑfect⁹ Magonis à Lucio Marcio.f.xlvij.a
Prælium Scipionis, & Indibilis,ac Mandonij Celtiberorum Regulorũ, qui aduerſus Romanos rebellarant. fo.xlvij.b.
Mago pœnorum Dux à Gadibus ad minorem Balearium inſulam cum claſſe hibernaturus venit. fo.xlix.a.
Scipio obtenta Hiſpania Romam reuertitur atq; Conſul creatur, eiq; Sicilia & Africa aſſignatæ ſunt. fo.xlix.b.
Mago Amilcharis filius à portu & vrbe Magone minoris inſulæ Balearis exercitum Genuam traijcit, & vrbem ui cœpit, Indibiliſq; defectio & pugna. fo.xlix.b.

LIBER SEXTVS.

De iis, quæ geſta ſunt in Hiſpania, & quomodo Pœnis expulſis vſq; ad tempora ciuilis belli quieuit Hiſpania à bellis annis fere decem, in quibus Carthago magna capitur à Scipione. folio.l.a.

Marcus Portius Cato conſul cum exercitu in Hiſpaniam venit. folio.l.b.
Rebellio Turditanorum & prouinciæ cis Iberum, propter quam illis arma adempta ſunt. folio.lij.a.
Prælium Heluij cum Celtiberis. folio.lij.a.
Capitur Toletum parua vrbs, & Olliba quæ nunc Olith dicitur, & oppidum Lycabrum, ac Rex Corbilio. fo.lij.a.
Lucius Emilius Paulus contra Luſitanos tumultuario exercitu pugnat. folio.lij.a.
Publ⁹ Catin⁹ prætor in Hiſpania moritur ex vulnere. fo.lij.b.
Prœliũ Q. Fuluij Flacci cũ Celtiberis. fo.liij.a.

LIBER SEPTIMVS.

De tertio Punico bello, & primo quo modo Scipio Cornelius Aemilianus Carthaginẽ ac Numãtiã euertit. fo.liij.b.
De Viriato Hiſpanorum Duce. fo.liij.b.
Brutus vniuerſam Galliam occupat. fo.liiij.a.
De Numantia vrbe, quæ fuit quondam Hiſpaniæ decus, & eius ſitu. folio.liiij.a.
Numãtia vrbe Hiſpaniæ dec⁹ crematur à ciuib⁹ ſuis. fo.liiij.b.
Mors Scipionis Aemiliani. fo.lv.a.

LIBER OCTAVVS.

De geſtis in ciuili bello inter Marium & Syllam, & primo de origine Caij Marij, & eius moribus. fo.lv.a.
De origine Syllæ eius conditionibus. fo.lv.b.
De cauſis diſſenſionis inter Marium & Syllã. fo.lvi.a.
De Cædibus quas Marius in vrbe fecit. fo.lvi.b.
De malis, quæ Sylla Romæ operatus eſt. fo.lvi.b.
De origine Gnei Pompeij magni, & eius ſucceſſu. fo.lvij.a.
Pompeius quo modo Magnus ſit appellatus & in Hiſpaniam mittitur. fo.lviij.a.
De Sertorio & Appio Metello. fo.lviij.b.
De morte Sertorij & Perpennæ. fo.lix.a.
De Marij morte. fo.lx.a.
De Syllæ obitu. fo.lx.a.

LIBER NONVS.

De ciuili bello inter Cæſarem & Pompeium & eorum progreßibus vſq; ad Auguſtum Cæſarem, & primo de origine Caij Iulij Cæſaris. fo.lx.b.
Caius Iulius Cæſar in vlteriorem Hiſpaniam Quæſtor miſſus eſt. folio.lxj.b.
Caius Iulius Cæſar creatur Conſul, ſibiq; decernitur prouincia Gallorum & Illiricum. fo.lxij.a.
Initium ciuilis belli Caij Iulij Cæſaris & Põpeij. fo.lxij.b.
Quomodo Cæſar à Rauenna fines populi Romani aggreditur, & in vrbem properat. fo.lxiij.b.
Pompeius à Luceria digreſſus Brundiſium Apuliæ petiit, cũ Cæſar inſequitur, & obſidet. fo.lxiiij.b.
Cæſaris epiſtolæ tres. fo.lxv.a.
Cæſar Romã intrat & inde in Hiſpaniã properat. fo.lxv.a.
Prælia Cæſaris apud Ilerdam vrbem cum Lucio Afranio, & Marco Petreio. fo.lxvi.a.
Superatis Lucio Afranio & Marco Petreio Cæſar Marcũ Varronem inſequitur in vlteriorem Hiſpaniam. fo.lxx.a.
Cæſar obtenta omni Hiſpania & Maßilia Pompeium inſequitur. fo.lxxj.a.
Præliũ Cæſaris et Põpeij in Theſſalia. fo.lxxij.a.
De morte Pompeij, & bello Alexandrino & Africano à Cæſare geſto. folio.lxxiij.a.
Cæſar iterum in Hiſpaniam venit ad perſequendum Pompeij liberos. fo.lxxiij.b.
Bellum ad Cordubam à Cæſare ſecundo geſtũ. fo.lxxiij.b.
De bello Cæſaris ad Mundam geſto contra Gneum Pompeium. folio.lxxiiij.b.

LIBER DECIMVS.

De geſtis in Hiſpania ab Auguſto Cæſare & alijs imperatoribus vſq; ad Theodoſium, & quomodo Octauianus Auguſtus Cæſar ſumpſit imperium, & eſt cognominatus Auguſtus. fo.lxxvj.a.
De aduentu Auguſti Cæſaris in Hiſpaniã. fo.lxxvi.b.
Probatio qđ edictũ ab Euãgeliſta Luca nominatũ decretũ ſit Tarracone, & de differentijs annorum edicti & Chriſti natiuitatis. olio.lxxvij.a.

FINIS.

AVTORIS PROEMIVM, IN QVO FERNANDO ET ELISABAE

Caſtellæ & Aragoniæ Regibus præſens
opus conſecrat.

CVM DESCRIPSISSEM LIBRIS
decem obliterata Hiſpaniæ, quibus illa dignius conſe
crare potui, quam vobis ſereniſſimis Ferdinando &
Eliſabę Regi & Reginæ Caſtellę & Aragonũ: Qui
ſuccedentes paternis & auitis regnis, ipſa coniugali co-
pula, vtriuſq; Hiſpaniæ citerioris & vlterioris vnio-
nem feciſtis. Quæ a Romanorũ & Gothorum tem-
poribus ſemper diuiſa nunq; ſub eodem imperio per-
ſtiterunt. Accedit ad hoc non modo autoris deuotio
in eius benemeritos Reges & Dominos, ſed & virtu-
tis laus & omniũ preconium de ſuſcepto bello aduerſus illũ Beticũ ac Machometicũ
Regẽ, qui per multa tẽpora ipſius Hiſpanię partẽ occupatã tenuerat, in magnum Re
gum Hiſpaniæ non minus opprobriũ q̃ iacturã. Quoniã ſi ab ipſa pellatur Hiſpa-
nia ipſius ꝓuincię pene omne imperiũ apud nos ſit neceſſe eſt, & Chriſtiani nominis
religio in tota ipſa colatur Hiſpania. Ex qua re cõſecuturi eſtis ęterna vita p̃mium, im
mortalẽq; gloriã & honorẽ: vt cõſtituamini ſupra oẽs Chriſtiani nois Reges & prin
cipes ſęculi noſtri decus & gloria. Quũ videamus huius ętatis noſtrę Principes nõ
modo ad dilatandã Catholicam fidẽ non elaborare, verũetiã vim, quã cõtinue Turcus
Chriſtiani nominis hoſtis in Chriſticolas infert, propulſare recuſent, ac negligãt. Alij
ſecũ paciſcentes, alij tributa illi pendentes, alij ſomno & deſidiæ vacantes. Ex quo fa-
ctum eſt, vt ętate noſtra Turcus ipſe tranſacto Helleſpõto Bizãtium, primũ illiuſq;
imperium, inde vniuerſam Græciã, Dalmatiã, Macedoniã, Epirum, aliaſq; plures pro-
uincias, magnã inſuper Europę partem a veri Dei religione cultuq; auerterit, & occu
pauerit. Adeoq; creuit eius audacia, vt Rhodum vnicum Chriſtiane religionis pro-
pugnaculũ obſidere, & fines Italiæ inuadere ac vaſtare non dubitarit, nobilemq; Hi-
dronti vrbem in Apulia expugnare, ac diripere incolis trucidatis. Vos autem ſere-
nĩſſimi Reges huic cladi velociſſime occurriſtis munitiſſima ac opulentiſſima claſſe,
cæteriſq; dormitantibus Pontificem maximũ, cæteroſq; potẽtatus Italiæ veſtris le-
gationibus ſolicitaſtis ad vindicandũ tantam Chriſtianæ religionis offenſam. At vbi
omnium torpentes animos comperiſtis, animum erexiſtis ad eliminandam ab Hiſpa
nia Machometicam ſectam, omnium anteceſſorũ veſtrorũ irreligionẽ ac negligentiã
emendando. Suſcipite igitur ſereniſſimi Reges opus oblitorũ Hiſpaniæ, cuius præ-
clara antiquitas nulli prouinciarũ non modo Europæ verum nec totius orbis cedit.
Cuius exordia ſiluiſſe, vſq; ad noſtra ſæcula Hiſpanis tãquam in fine mundi iacenti-
bus obſcuritatẽ tribuit. Arguitq; priſcorum aut ignorantiã, aut negligentiã. Eoq;
potiſſimum glorioſum viſum eſt huius operis ſumpſiſſe laborẽ, quoniam per illum
video prouinciæ afferri ſplendorem. Et illud glorioſius conſideratum eſt, q ipſa obli-
terata inſtaurari contigerint temporibus vitæ veſtrę, quorũ ætate & imperio non du
bito nobiliſſima primordia pręclariſſimis veſtris operationibus illuſtrari.

CVM INTER RERVM MAXIMAS Hiſpanię vbertates, illius pręcipua a ſcriptoribus geſta accuratiſſime perſcrutarer, tantam huiuſce rei ariditas exhibuit admiratione͂, quod no͂ leuem attulerit, ſi quo modo fieri potuit, vt inde tot viri clariſſimi procede͂tes, Hiſpaniæ tan grandia clariſſimaq; geſta ſcripturis tradere ſint obliti. Et quoniam inter omnes, quos memoria hactenus celebrauit, quatuor recoluntur, quorum tres laudabiles, quartus vero tolerabilis iudicantur. Laudabilis enim Trogus Pompeius Hiſpanus, que͂ Iuſtinus mirabili eloquentia abbreuiauit. Paulus Oroſius Tarraconenſis, & Iſidorus Hiſpalenſis: tolerabilis Rodericus Toletanus. Cæteri vero ignorantium caterua plurima, qui diuinationes & ſomnia co͂texuerunt. Quia tame͂ ſuperiores tres, ſinguli ſua hiſtoria delectati, nobiliſſima maximaq; Hiſpanię geſta prętermiſeru͂t. Quu͂ Trogus Po͂peius, quem Iuſtinus abbreuiauit, licet Hiſpanus Gręcorum ac Aſiaticorum geſta, potius quam propriæ prouinciæ, deſcribere delectatus, in eius opere ex quatuor & quadraginta libris vltimum Hiſpanis concedere eſt dignatus. Oroſius inſuper, cu͂ rogatu Auguſtini Romanorum hiſtoriam, ſeu verius cu͂ctarum ge͂tium clades deſcripſiſſet, ex cuius ſcriptis Auguſtinus factus inſtructior librum de ciuitate Dei in medium protulit, quæ maxime ad Hiſpanos pertinebant, omiſit: niſi quatenus ad Romanorum tempora pertinuerunt. Iſidorus vero ſacram hiſtoriam inſecutus ab Adam principium ſumens tempora cum illorum calendarijs breuiſſima compreſſione notauit vſque ad Iuſtiniani iunioris tempora, in quibus aliqua & non multa de Gothorum ſucceſſibus inſeruit. Cuius opus inſtitutionemq; proſecuti Aldephonſus Toletanus & Sulpitius aliqua etiam de Gothorum ſucceſſibus addiderunt. Quartus vero Rodericus, & ſi ab aduentu Herculis in Hiſpaniam hiſtoriam exorſus ſit, inde tamen tanquam ſuper prunas gradiens, neque in ea hiſtoria diutius immoratur, quoniam & aliqua minus vera interſerens maiora ac potiora dimiſit: & tantum in Gothorum proſecutione, & in ijs, quæ recentiſſimis temporibus occurrerunt, verſatus eſt. Quum vero compererint inter omnes mundi prouincias maximam nobiliſſimamque Hiſpaniæ antiquitatem maximis laudibus extolle͂dam, & exterarum gentium co͂mentarijs ac varijs libris atque deſcriptionibus labore maximo co͂probatam, non potui calamum continere. Quin licet ſtylo rudi incompoſitoq; ſermone ſcripturus eandem antiquitati conſecrarem, oblitamque atque obliteratam futuris hominibus inſtaurarem: memor, quantum ab hominibus rerum ſcriptoribus debeatur, quoniam nihil adeo ad cognitionem veritatis pertinet, quam geſtarum rerum habere notitiam. Quod ipſe Deus omnipotens contemplatus, non prius lege͂ Moyſi tradere dignatus eſt, quam earum rerum, quæ præteritis temporibus occurreru͂t, plenam notitiam conceſſiſſet ſpiritu quodam ſiue prophetico ſiue euangelico: vt meruerit deſcribere cęli & terrę cęterarumque rerum creationem vſque ad ſua tempora. Ex qua re factus inſtructior ad humanam vitam peragendam, legem digne recipere, & populi gubernacula meruit. Quis enim futuram agere vitam excogitat, qui diem ſuę natiuitatis ignorat? aut quis quo tendat ſcire poteſt, qui vnde venit neſciat? His igitur circunſpectis librum de Hiſpanorum geſtis (maxime antiquorum) ſum exorſus: quem in libros decem illum partitum, Paralipomenon Hiſpaniæ appellari inſtitui, id eſt, libru͂

oblitorum. Quoniã & ſi quę in eis inſerui, deſcripta comperiantur, non tamen apud maiores noſtros Hiſpaniæ ſcriptores, ſed illa omnia conquiſiui ex cęteris commentarijs tam Gręcis quam Latinis. Finemq; operi facturus ſum ad Gothorum in Hiſpania ingreſſum, qui contigit temporibus Honorij & Archadij Auguſtorum. Quorum progeſſum reſque in Hiſpania geſtas Oroſius, Iſidorus, Ildephonſus, ac Rodericus Toletanus ſunt proſecuti. Noſtri autem propoſiti eſt obliterata tantum modo inſtaurare. Diſtinxi enim opus noſtrum in libros decem. Primus continet veterem Hiſpanorum exitum, deſcriptionem, & originem vſque ad Græcorũ aduentum, mutationeſque nominum prouinciarum, vrbium, montium, fluminum, & ſyluarum. Secundus liber habet geſta Græcorum ab aduentu Herculis in Hiſpaniam, diſcretionemque Herculum, ipſorumque geſta vſque ad Pœnos. Tertius continet geſta Pœnorũ vſque ad primum Punicum bellum. Quartus per Pœnos geſta tẽporibus prioris belli Punici vſque ad ſecundum. Quintus habet Pœnorum & Romanorum progreſſum in ſecundo bello Punico, captionẽque Sagunti, ac Hannibalis trãſitum in Italiam. Sextus deſcribit geſta in Hiſpania poſt Pœnos expulſos vſq; ad tertium Punicum bellum. Septimus bellum aduerſus Numantinos, euerſionẽq; Carthaginis, & Numantiæ, geſtaque in Hiſpania a Romanis vſque ad tempora ciuilis belli. Octauus ciuile bellum inter Cæſarem & Pompeium. Decimus geſta Imperatorum in Hiſpania ab Auguſto vſque ad Theodoſium Seniorem patrem Honorij & Archadij, quorum temporibus Gothi in Hiſpaniã intrauerunt. Vtarq; præter antiquorum morem teſtimonio ſcriptorum maxime circa antiquiora, ne legentes me deliberaſſe, aut confinxiſſe vetuſtiora opinẽtur. Sequarque vt plurimũ autores antiquiſſimos tam Philoſophos quã Geographos, Hipparcum, Eudorum, Heratoſthenem, Hyppiam, Schoſum, Biontem, Xenophontem, Betonem, Themaum, Dionyſium, & totius artis ſplendorem & conſtantem artificem Claudium Ptolemęum, Plinium, inſuper Pomponium Mellam, Polybium, Arthemidorum, Poſydonium, ac Strabonem Cretenſem, Diodorũ, Titum Liuium, Trogum Pompeium, alioſque plurimos.

❧ INCIPIT LIBER PRIMVS ❧

EVROPAE DIVISIO.

EVROPA PROVINCIA EST,
quæ primo a filijs Iaphet & filio eius Thubale dicitur
incolatum habuiſſe, quoniam ſecundum librum Gene
ſeos inſulæ maris Iaphet deputatæ ſunt, inter quas inſu
las Europa dinumerata eſt. Quoniam terminatur ab
Aſia Mǫoti palude ſiue Getico mari vſq; ad Oceanū
per medias duas Sarmatias diuidente fluuio Tanai.
Sunt autem tres orbis partes Aſia, Aphrica, Europa,
quæ tres orbis partes tribus Noe filijs aſſignatæ ſunt.
Aſia enim primogenito Noe Sem ſacerdoti, ſecundo
vero Cham terra Chanaam, & Aphrica. Iaphet vero minori inſulę maris, inter quas
Europa nuncupatur, quia modico ſinu inſula fieret, & id multi Imperatores efficere
cogitarunt. Sed tantum ex eo prohibiti ſunt, quia viſum eſt, Oceanum ipſam Europæ
inſulam ex eius altitudine eſſe ſuffocaturum. Diuiditur autem orbis (vt diximus) in
partes tres Aſiam, Aphricam & Europam. Quarum trium partium Aſia reſpectu
magnitudinis media eſt, & quæ terminatur ad Orientem mari Arabico, Perſico &
terra incognita, a Septentrione Oceano & flumine Tanai, quo quidem flumine ab Eu
ropa diuiditur. Aſia ad partem Auſtri Arabico mari terminatur ad illud promonto
rium, vbi ciuitas Heroum ſita eſt, & Mediterraneo mari ad eum locum vbi Palęſtina
Iudęa ab Aegypto ſeiungitur: &, velut quidam referunt, ne diuidatur Nilus, ipſe
amnis Nilus Aſiam ab Aphrica diuidit. Vt autem Aſiam & Aphricam omittamus,
de quibus nobis ad præſens ſermo non eſt, Europa ſecundum Claudium Ptolemęum
orbis accuratiſſimum deſcriptorem habet prouincias ſedecim, quę ſequuntur. Prima
ad Oceanum & Septentrionem Hybernia inſula Britannica. Secunda inſula Albion
Britannica, Hiſpania Bętica, Hiſpania Luſitania, Hiſpania Tarraconenſis, Celtogalla
tia Aquitanica, Celtogallatia Lugdunenſis, Celtogallatia Belgica, Celtogallatia Nar-
bonēſis, Germania magna, & Germania parua, Rhetia & Vindelitia, Noricū. Pāno
nia ſuperior, Pannonia inferior, Illyris aut Liburnia, Dalmatia, quæ ſimul iun-
ctę ſedecim numero ſunt. Dicitur autem Europa ab Europa filia Agenoris Libyæ
Regis ac ſororis Phanias, quam Iupiter Saturni filius ac Rex Cretæ rapuit, & pro-
uinciā ab ea cognominauit: ad quam recuperandam Cadmus præfati Agenoris filius
& Europæ frater miſſus eſt, ſtatuto a patre, vt ſine ſorore non rediret in regnum. Ipſe
vero cum non reperiſſet ſororem Apollinis Delphici oraculo Euboiam prouinciam
atque Thebanorum vrbem in prouincia conſtruxit.

Hiſpanię terminatio.

HIſpania autem terminatur ab occidente Oceano mari & inſula Ga-
des, ad quam veniēs Hercules fortiſſimas turres conſtruxit, quas Ga
des Herculis appellauit. Terminatur autem ab Auſtro Mediterra-
neo mari & freto Herculeo & Balearico pelago, a Septentriōe vero
& Oriēte Pyrenęo mōte, qui mons protenditur ab Oceano promō
torio Eaſo iuxta ciuitatē Eaſo (quę hodie Baiona vulgo appellatur)
vſque ad montē Canum, qui hodie Canigo mons a modernis nuncupatur: & influit

in Mediterraneum ad eum portum, vbi portus Veneris ſitus eſt, vbi erat olim Vene-
ris templũ. Vel, vt placet Pomponio Mellæ, ad oppidum Ceruariæ, quod modico
interuallo diſtat ab ipſo Veneris tẽplo. Qui mõtes ab Oceano mari vſq; ad Mediter
raneũ continent ſpacia ſexcentorũ milliariorũ, vt placuit Iuſtino poſt Trogũ Pom
peium vltimo libro ſui Epitomatis, & Pyrenæo monti medio Galliæ adhęret, cęte-
ris vero partibus vndiq; mari Oceano & Mediterraneo cingitur. Et eſt ipſa prouin
cia quaſi quadrata, cuius anguli ſunt ad Orientẽ ad Veneris tẽplum, in Pyrenæo ad
Oceanũ, vbi eſt eccleſia de finibus terrę ſita, quæ quondã Solis ara dicebatur, ad Au-
ſtrũ ad fretũ Herculeũ & Iunonis promõtoriũ ſeu montẽ Gibeltarif, ad Septẽtrio-
nem ad promõtoriũ & ciuitatẽ Eaſo, quæ nunc Baiona dicitur, ipſa enim terra quaſi
quadrata eſt, vt placet Iuſtino. Continet autẽ in lõgitudine ſecundũ Appium clariſſi
mum Hiſtoriographũ a Gadibus vſq; ad Oceanũ ſeptẽtrionalẽ decẽ milia ſtadiorũ.
Latitudo vero a portu Veneris vſq; in Cõpoſtellã totidẽ. Vel verius ſecũdũ Strabo-
nem libro .iij. quod ipſi probauimus cũ carta nauigabili, habet in longitudine ſtadia
circiter ſex milia, & in latitudine etiã circiter quinq; milia, alicubi tamẽ arctior eſt ma-
xime circa Pyrenæũ. Eſt autẽ ſtadiũ centũ vigintiquinq; paſſus, & ꝑ cõſequẽs octa
ua pars vnius miliarij, & octo ſtadia faciũt vnũ miliariũ, &, vt placet Straboni & Põ
ponio Mellæ & Plaudio Ptolemęo, illius figura ad modũ corij pecudis eſt. Collum
ipſius pellis eſt, quãtũ ꝓtẽdit mõs Pyrenæus a Mediterraneo mari ad Oceanũ Britã
nicum, Inde dilatatur ad brachia a noua Carthagine vſq; ad Cantabros ſeu Bardulos.
Ipſius corij crura a freto Herculeo vſq; in Cõpoſtellã & Oceanũ Britannicũ. Vlti-
mũ corij ad modũ caudę promontoriũ ſacrũ, quod nos hodie caput ſancti Vincentij
appellamus, quod pręeminet, & extẽditur in Oceanũ Athlanticũ longe vltra omnẽ
Hiſpaniam. Continet autem permagna flumina Iberũm, Tagum, Bætim, Anã, Do-
rium, Minium, minoraq; plurima intermedia, & quæ ſuperioribus immiſcentur.

Diuiſio Hiſpaniæ.

DIVIDITVR AVTEM HISPANIA IN PRO-
uincias tres ſecundũ deſcriptiones Claudij Ptolemęi, Pomponij Melle,
Plinij, & Strabonis, & aliorũ pluriũ, ſcilicet, Tarraconenſem, Bæticã, &
Luſitaniã. Sciẽdũ tñ eſt Hiſpaniã tẽporib⁹ Romanoꝝ Cõſulũ in duas
eſſe diuiſam p̃fecturas & ꝓuincias citeriorẽ & vlteriorẽ. Citerior conti-
nebat a noua Carthagine ꝑ Caſtulonẽ vſq; in Cantabriã ſpatio trecẽta ſeptẽ miliaria,
& a Pyreonęo vſq; ĩ Carthaginẽ & Caſtulonẽ totidẽ, de quib⁹ late diſſeruit Plinius
lib. iij. natura. hiſto. Poſtea vero Auguſtus ſuperatis Vaccęis, Illiturgibus, & Cãta-
bris illã ĩ vnã redegit ꝓuinciã, vt Iuſtin⁹ in vlti. lib. ſui Epitomatis voluit. Fuerat tñ
ab initio Hiſpania diuiſa in tres, Tarraconenſẽ, Bęticã, ac Luſitaniã, vt placet oĩbus hi
ſtoricis. Bętica prouincia cõtinet quicq̃d amnis Bętis nunc Guadalquiuir vocitatus,
claudit a montibus altis nouæ Carthaginis vſq; in Hiſpalim incluſiue per Caſtulonẽ
& Cordubã, vocitaturq; Bætica ab ipſo amne Bæti, ꝓuincia interſecãte Luſitania qc-
quid interiacet inter duo flumina Bętim & Tagũ interfluẽte medio Ana flumine. A
quo Ana ꝓuincia denoĩata eſt, tãq; apud eũdẽ amnẽ Liber pater ac Liſias cũ eo Bac
chante luſerint, ꝓpterea cognomẽ dediſſe ꝓuinciæ, vt Plinio placet lib. iij. Ad Tara-
conẽſem vero ꝓuinciã ptinebat oĩs citerior Hiſpania, & quicq̃d vltra Tagũ eſt, indu
cens Cõpoſtellã, Gallaciã & Aſturias per medium Toletanũ agrũ vſq; in Oceanum
Athlãticũ, & vſq; in orã fluminis Dorij. Poſtea vero ad tẽpora Cõſtãtini Pij diuiſa

eſt ipſa Hiſpania in ꝓuincias quinqꝫ ſecundũ Appiũ, Tarraconẽſem, Carthaginẽſem, Bæticã, Luſitaniã, Gallaciã, & ſingulis ꝓuincijs aſſignatę ſunt Metropoles & Archiẽpi in conſilio Illiberitano. Videlicet citeriori Hiſpanię, Tarraconenſis: Carpetaniæ, Carthaginẽſis: Bęticę Hiſpalẽſis: Emeritẽſis Luſitanię: & Bracarẽſis Gallacię. Poſtea vero ad tẽpora Gothorꝫ addita eſt ſexta ꝓuincia Tingitana trãs fretũ in Libya. Deinde vero modernis tẽporibus, videlicet ſub Ioãne. xxij. Pontifice ſummo ſupraſcriptis quinqꝫ ꝓuincijs ſemota Tingitana, q̃ a Mauris & Machumetẽſibus poſſidetur, adiũctę duę alię Metropoles Ceſarauguſtana, q̃ detracta eſt ex Tarraconẽſi, Vliſbonenſis vero ex Hiſpalẽſi Bętica. Dicit̃ autẽ Hiſpania citerior & vlterior. Citerior autẽ a ſeptẽtrionali plaga mõteqꝫ Pyrenęo vſqꝫ ad nouã Carthaginẽ Cantabriãqꝫ. Vlterior vero a Celtiberis vſqꝫ ad Oceanum Gadeſqꝫ inſulam protenditur, tãqꝫ citra & vltra. Sed citra quaſi circa terrã, vel vltra, quia vltima, vel quia poſt hanc non ſit alia terra. Hæc Strabo & Plinus.

Hiſpanię deſcriptio, & terminatio per maritima littora & Pyrenęũ.

HIſpania, vt diximus, terminatur Pyrenęis mõtibus, quibus Gallia diuiditur ab Hiſpania. Hos autẽ mõtes quidã dixerũt incipere a Fõte Salſulę ꝓpinquo promõtorio Leocatę. Quidã vero a Veneris portu, in quo Veneris Templũ locatũ fuerat, nõ longe a capite Illibero, ſeu ab oppido Ceruaria, quod ab eodẽ loco modico diſtat interuallo. Protẽdunt̃ autẽ ijdem mõtes ab Iberico & Mediterraneo mari vſqꝫ in Oceanũ Britannicũ ciuitate Baiona, q̃ quõdam Eaſo dicebatur, ſpacio tercentenorũ quinquaginta miliariorũ, quãqꝫ Trogus Pompeius, & alij plures dixerũt multo plura continere. Noſtra autẽ menſuratio experimẽto numerata eſt ex carta nauigantiũ. Curuat̃ ipſe mõs paululũ ex Mediterraneo in Oceanũ, vrbẽqꝫ Baionam. A Salſulę itaqꝫ fonte vſqꝫ in Barchinonã miliaria. cxx. A Veneris vero portu ſiue tẽplo, ſeu oppido capite Illibero miliaria. c. A Barchinona vero vſqꝫ in Tarraconam vrbem miliaria. lx. A Tarracona vſque ad oſtia Iberi vſqꝫ in vrbem Valentiam miliaria. cx. A Valẽtia vero vſqꝫ ad ꝓmõtoriũ Artemeſium Demamqꝫ oppidũ (quod Martini Caput modernitas vulgi appellat) miliaria. lxx. Erat in eodem promontorio Dianæ Epheſinæ ſacellum, a Dema vero in Alecanthum miliaria. lxx. Ab Alecãtho vero in nouã Carthaginem hodie Carthageniã appellatam etiam miliaria. lxx. Ibiqꝫ celeberrimus portus eſt. A noua vero Carthagine vſqꝫ in Veram, q̃ quondã Abdera dicebatur, etiam miliaria. lxx. Ibiqꝫ principium regni Granatæ eſt & Maurorũ, q partem in Hiſpania poſſident, & Caſtalos & Itanos. A Vera vero, q̃ Abdera quondã, ad Almeriam, q̃ quõdã Illiberis dicebatur, miliaria. l. Hæc enim vrbs differt ab altera Illibera, altera vero Elibera, duoqꝫ ẽpi Illiberitani cõperiuntur in concilijs Hiſpaniæ. Ad eius diſtinctionẽ cũ Hieronymus in lib. de viris Illuſtribus meminiſſet de quodã Gorgonio ẽpo Illibero, adiecit Bętico ad differẽtiã alterius Tarraconẽſis. Ibiqꝫ ꝓmõtorium eſt ab antiqs deſcriptorib' nõ deſcriptũ, & quod moderni Caput Gactę appellãt. Ab Illiberi vero ad Granatę portũ, quã moderni Malacã Secãguam dicũt, miliaria. lxxx. Granata enim vrbs ex oppoſito eſt, ad quã mercatoria a maris littore & ab ipſo portu deducuntur. Hãc autem Strabo Exitanorũ vrbem appellari dicit antiquitus. Alij autem Menaſſem, vt Strabo refert, ibiqꝫ promõtorium eſt ab antiquis omiſſum Caput Capſa a modernis vocitatũ. Ab ipſa vero Malaca ad Gibeltarem ſeu Calpe montem

ſterũ miliaria nonaginta. A Calpe aũt monte (qui hodierno die Gibeltar appellatur)
miliaria ſexaginta ad Gades inſulã. A Gadibus vero ſiue Bætis oſtio vſq; ad Anã flu
uium, qui hodierno idiomate Gaudiana dicitur, & a quo Luſitania denominationem
habet propterea, quia apud illum amnẽ Liber pater cũ Liſia luſerit, vt Plinius voluit
lib. iij. naturalis hiſtoriæ, miliaria centũ. Ab Ana vero flumine vſq; ad Sacrũ Pro-
montorium, quod antiqui Hieron appellabant, quod hodie Caput ſancti Vincentij
appellamus, miliaria .lxx. A Sacro uero Promontorio vſq; ad amnem Tagum, vbi
Vlisbo ſeu Vlisbona vrbs in Portugallia ſita eſt, miliaria centũ quinquaginta. Ibiq;
Promõtoriũ eſt ab antiquis prętermiſſum, diſtans ab oſtio Tagi miliarijs .xl. vbi Ca
ſtellũ Caſtar & Suctres oppida ſũt. Ab oſtio vero Tagi vſq; ad Mũdã fluuiũ, ſupra
quem Colimbria vrbs eſt ſita, quam antiquitus Mundam aliqui dixerunt, alij oppi-
dum eſſe eiuſdem nominis Mundego dictum, miliaria centum. A Munda vero flu-
mine vſq; ad oſtium Dorij amnis, qui ad Portum vrbẽ fluit in Portugallia, etiã mi-
liaria centũ. Et eſt ſciendũ quod prouincia Gallecia a Tago flumine incipit, quanquã
Ptolemęus velit incipiat a Dorio, qui influit in Portum. Incipit enim Gallecia Bra-
charenſis a Tago flumine, Brachara enim vrbs inter Tagum & Iberum amnes eſt:
ipſeq; Dorius & Portus per fluxum & refluxum Oceani cõmodiſſimus portus fit
ad nauigatiões rerũ omniũ Gallecię. Ex q̃ fit, vt portꝰ Gallecię etiã ipſa vrbs appellet,
a q̃ nomẽ recipit Portugallię Rex. Cuiꝰ metropolis Bracharũ ẽ, ex qua Gallecia Bra
charia dicta eſt, & ꝓtendit vſq; ad flumẽ Liminũ, poſt ſequũt Artabri, et inde Galle
tia Lucẽtia vſq; ad Pyrenæum. A flumine vero Dorio vſq; ad promontoriũ, quod
antiqui Oneriũ appellabant, moderni vero Caput Paniſarij ſeu ſancti Martini, vbi
nunc Baiona oppidũ eſt, & Ponteuedra magnuſq; portus, miliaria .lxx. Ab ipſo ve-
ro Promõtorio vſq; in Promontoriũ, vbi eccleſia de finibus terræ cõſtructa eſt, quę
quondam Ara Solis dicebatur, etiam miliaria .lxx. A cuius Promõtorio vſq; in Cõ
poſtellam miliaria ſunt .xij. De iſtis vero Gallecijs refert Strabo de ſitu orbis lib. iij.
quod Deum non haberent, ſed Solẽ & Lunam adorarẽt. Videntes autẽ quod apud
eos Sol occumberet, illi eo in loco tanquã in vltima terræ parte aram conſtituerunt.
Huic autem promontorio oppoſitæ ſunt inſulæ Caſytecides ad Auſtrũ in pelagus,
quãquã Strabo dixerit ad Aqlonẽ, quod ſatis charta nauigatiõis oſtẽdit, et color inco
larũ, q ſunt fuſci coloris. A promontorio vero de finibꝰ terræ vſq; ad ſequẽs promon
toriũ, q̃d Prioris appellãt, & antiqtꝰ Lapacianorũ Scutrilẽtũ vt Ptolemeo placet, ſeu
(vt dicit Strabo) lerna, miliaria .xc. Intraq; hoc promontoriũ magnus portus Arta-
brorũ eſt, vbi Clunia oppidũ eſt. Ab ipſo vero promontorio vſq; in oppida ſancta
Martha et Nineriũ, miliaria qnquagĩta, ab ipſo vͦo oppido ſãcta Martha ad ſequẽs
ꝓmontoriũ, vbi Hyaneo eſt, et caput dictũ Statiões cẽtũ .xx. miliaria. Hicq; oẽs a ma
gno portu, vbi Clunia oppidũ eſt, vſq; huc Gallecij Lucẽtij ſunt, et quãquã ꝓtendã
tur vſq; in Pyrenæũ habẽt tm̃ Baſtulos ſeu Bardulios, q̃s Biſcaynos appellamus, q
maximos intẽmedios mõtes ĩhabitãt, illorũ prĩcipiũ ab hoc ꝓmõtorio eſt. Ab iſto ve
ro ꝓmõtorio vſq; ad oppidũ Pãtãder itidẽ cẽtũ vigĩti miliaria. Ab ipſo vero Sãtan
der vſq; ĩ Pyrenæũ Baionãq; vrbẽ cẽtũ qnquagĩta miliaria, videlicet vſq; ad oppi-
dum Bilbao, quod metropolis Biſcayę eſt, miliaria. xx. Ab oppido vero Brenico ad
oppidũ Mophrygo miliaria .x. A Mophrygo vero vſque ad ſanctum Sebaſtianũ, in
quo Biſcayæ finis eſt, miliaria. xx. A ſancto itaque Sebaſtiano ad Pyrenæũ milia-
ria .xxx. Sicque circuit Hiſpania per Pyrenæum ab eius principio ex Mediterra-

neo mari vſq; in Oceanum Britannicum & per ipſius montis iugà vſq; ad principiũ
ipſius montis miliaria duomilia quingenta octoginta.

Deſcriptio Hiſpaniæ per Mediterranea.

DEſcripſimus enim vniuerſam Hiſpaniam per marina littora, nunc
autẽ deſcribenda eſt per Mediterranea. Habet enim, vt diximus, Hi
ſpania figurã ad modũ pecudeę pellis, habetq; in lõgitudine ſtadia cir
citer ſex milia, & in latitudine quinq; faciunt ad numerũ miliariorũ
per lõgitudinẽ ſeptingẽta qnquaginta, per latitudinẽ circiter qngẽta
qndecim, vt placet Straboni. Et a Promõtorio Pyrenæi, vbi Vene
ris templum eſt, in Iberico mari, quod antiqui Aphrodyſin appellabant, vt Straboni
placuit libro quarto, vſq; ad Oceanum Britannicum, miliaria trecenta & quinqua-
ginta. Partitur autem Hiſpania in duas partes, citeriorẽ & vlteriorem, citerior ter-
minatur ad nouam Carthaginem, & per Caſtulonem protenditur per Iberum vſq;
ad Cantabros, includens regnum Nauarræ, quæ ab antiquis omnis Hiſpania citeri-
or Celtiberia dicta eſt. Suntq; in ea Prouinciæ quinq;: Cathalonia a Pyrenæo vſq; ad
vltimum Iberum. Valentiæ & Murtiæ regna per orã maritimã, inde regna Arago-
niæ & Nauarræ, quæ clauduntur excelſis montibus & Ibero amne vſq; in Calago
ram, & Tiraſonam. Vlterior Hiſpania in duas diuiſa eſt partes, diſcreta altiſſimis
montibus, quę a Pyrenæo procedentes vſq; ad Oceanum Athlanticum dilabuntur,
diſtinguentes Caſtellæ regnũ, vna quæ ad Oceanũ Britannicũ ſpectat, altera quæ ad
noſtrum Ibericũ mare. Quæ autem ad Oceanum, frigida, ſterilis, inculta eſt, magnis
refulta montibus: quæ vero ad noſtrum mare ſpectat, maximeq; citra columnas fe-
rax, irrigua, omnibus abundans bonis, grano, vino & oleo, fructibus, piſcibus non
paucis. In ea vero, quæ ad noſtrum ſpectat mare, Granatę regnum eſſe conſtat, quod
Mauri Machumetẽſes obtinent in Hiſpania, quod clauditur Bæti flumine (quod ho
dierno idiomate Guadalquebir arabica lingua vocant) & per maritimam orã a Vera
vrbe vſq; ad Malacam. Extra flumen in Mediterraneo Andaluſij ſunt, ibiq; ſunt
vrbes & regna Hiſpalis, Murtiæ, Gehen, Cordubæ, Gibelterræ, quæ omnia exce-
pto Granatę regno poſſidet Rex Caſtellæ. Poſt Andaluſios Toletum eſt vſq; in
Celtiberiam, Citerioremq; Hiſpaniam per oram fluminis Tagi vſq; ad Doriũ. In
quibus terminis ſunt ampliſſimæ ciuitates, & omnis hæc regio Luſitania dicitur, flu
uniq; per mediũ eius Tagus & Dorius ampliſſima flumina (quãquã regio Luſitania
ab Ana flumine, qui Godiana dicitur, nomẽ receperit) ibiq; in maritimis cõfinia regni
Portugallię ſunt vſq; ad vltra Dorium amnem. Vltra fines Portugalliæ eſt Zamo
ra vrbs, oppidũ Truſillũ, Magiſtratus, & Militia ſancti Iacobi de Spata, Calathra
ua & Alcantara, Ereualũ oppidũ. In alia vero parte vltra montes Alaua prouincia
eſt, & caput regionis oppidum Victoria, inde Burgẽs vrbs, Legio, Biſcaya, Aſturię,
Galleciæ vſq; in Oceanum Britannicum ac Athlanticum. Omni aũt citeriori Hi-
ſpaniæ & Celtiberis, excepto Nauarræ regno, ſolitus erat imperare Aragonię Rex.
Vlteriori vero Caſtellę, Portugallię, et Granatę Reges. Hac aũt noſtra ætate cõiun
cta ſunt hęc duo regna Caſtellę et Aragonum per copulam matrimonij inter ſere-
niſſimos Ferdinandum Ioannis Arragonũ Regis digniſſ. Gnatum, qui patri ſucceſ-
ſit in Regnis, & Eliſabeth alterius Ioannis Caſtellæ Regis filiam, & quę vlti-
mo Henrico Regi fratri & ſine filijs mortuo ſucceſſit in Regnis Caſtellæ. Hęc
eſt enĩ gñralis Hiſpanię deſcriptio, q̃ ad tẽporale dominiũ ꝓuinciaſq; noſtri tẽporis.

Quo ad ſpiritualitatem poteſt & alio deſcribi ordine, habet enim ipſa Hiſpania quo ad religionē ſpiritualitatēq; ꝓuincias & metropoles ſeptē, vt ſupra diximus, quinq; antiquas & duo modernas, quibus ſinguli Archiepiſcopi metropolitani aſſignati ſunt, quatuorq; & quadraginta eccleſias cathedrales. Quarum metropolum Aragoniæ regnum duas obtinet Tarraconenſem & Cæſaraugustanam. Caſtellæ regnū tres Toletum, Hiſpalim, & Compoſtellam. Portugalliæ duo, Bracharum & Vliſbonam. Et eſt ſciendum, quod duo ex his ex priori inſtitutione mutatę ſunt, quoniā Toletana & Compoſtellana recentibus temporibus a cathedralibus erectæ ſunt in metropolitanas, ſicut & moderniſſimis temporibus, Cæſaraugustana & Vliſbonēſis. Quoniam poſt Nicenam generalem ſynodum in Bithinia celebratam tercentorū & decem octo Epiſcoporum, ſub Conſtantino Proimperatore & beatiſſimo Sylueſtro Pontifice in primo Hiſpaniæ concilio, quod in Illiberitana vrbe celebratum eſt, ſancta Helena Cōſtātini matre ꝑſente, quinq; tātū metropolitani Epiſcopi deſignati ſūt, Tarraconēſis q Celtiberis peſſet, Carthaginēſis q Carpetanis, Hiſpalēſis q et Bęticis, Emeritenſis qui Luſitanis, Bracharenſis q & Gallecijs. Aucta vero & ampliata Toletana vrbe Gothorū temporibus metropolis Carpetaniæ de Carthagine in Toletum tranſlata eſt, remanente exempta e Carthaginenſi ſub nomine metropolitano. Poſtea vero ſucceſſu temporum poſt occupatam Hiſpaniam per Mauros Machumetenſes, ab octingentis circiter annis Emeritenſis metropolis trāslata eſt in Ouetum, & de Oueto ſucceſſu temporis in Compoſtellam, remanente etiam exempta eccleſia Ouetenſi. Cæſaraugustana vero & Vliſbonenſis modernis temporibus ſcilicet a ducētis annis citra de cathedralibus erectę ſunt in metropoles tēporibus Ioānis. xxij. Papæ. Quarum Cæſaraugustana detracta eſt a Tarraconenſi, Vliſbonenſis ab Hiſpalenſi. Habet autem Hiſpania vltra hos metropolitanos catholicas ſedes cathedrales Epiſcoporum. xliiij. Quarum Aragoniæ regnum habet. xij. Nauarræ vnam, Portugallię ſeptem, Caſtellę quatuor & viginti. Cathedrales Aragoniæ Helna ſiue Helena, Gerundenſis, Barchinonenſis, Maioricēſis, Dertuſenſis, Vicēſis, Vrgellēſis, Ilerdēſis, Valētina, Segobricēſis, Tiraſonēſis, Oſcēſis. Vna Nauarræ, Panpilonēſis. Caſtellæ cathedrales, Carthaginēſis, Caurięſis, Sagūtina, Viennēſis, Cordubēſis, Zamorēſis, Salamātina, Palētina, Pacēſis, quæ & Badaioz, Conchenſis, Oxomēſis, Calagurritana, Burgenſis, Legionenſis, Abulenſis, Segouienſis, Ouetenſis, Mindonienſis, Palentina, Ciuitatenſis, Tudenſis, Lucenſis, Aſtoricenſis, Gadicenſis. Regni Portugalliæ cathedrales ſunt, Colimbrienſis, Portugallenſis, Eborenſis, Syluenſis, Egitanienſis, Vicenſis, Lamacenſis. Bracharenſi ſubijciuntur Portugallenſis, Colimbriēſis, Egitaniēſis, Vicēſis. Subijciuntur antem iure Metropolico Tarraconenſis, Barchinonenſis, Gerundenſis, Vicenſis, Illerdenſis, Vrgellenſis, Deturſenſis, Valentina. Cæſaraugustanæ metropoli ſubijciuntur Oſcenſis, Tiraſonenſis, Pampilonenſis, Calagurritana, Segobricenſis. Toletanenſi ſubijciuntur Saguntina, Oxomenſis, Burgenſis, Segobricenſis, Conchenſis, Cordubenſis. Compoſtellanæ ſubijciuntur Abulenſis, Pacenſis, Salamanticenſis, Chaurgenſis, Zamorenſis, Ciuitatenſis, Placentinenſis, Caurienſis, Tudenſis, Lucenſis, Aſtoricenſis, Mindonienſis. Vliſbonenſi ſubijciuntur Eborenſis, Syluenſis, Lamacenſis. Hiſpalenſi ſubijciuntur Viennenſis, Gadicenſis. Eccleſiæ exemptæ in Hiſpania Maioricenſis, Carthaginenſis, Legionenſis, Ouetenſis. Et hæc eſt generalis deſcriptio Hiſpaniæ quo ad vtrumq; dominium ſpirituale & temporale.

De terra Ruſcilionis an ſit in Hiſpania.

QVVM multi ex antiquis ſcriptoribus terminent Hiſpaniam Pyreneo monte, ad eum locum vbi fons Salſulæ manat, hoc habebat communis omnium vulgariũ opinio. Veterum vero ſcriptorũ aſſertio habebat, quod terminetur ad Pyrenæum ad Veneris templũ oppido Caput Illiberæ. Incõueniẽs ſatis videt̃ prouinciã Ruſcilionis ſilentio præterire. Quippe cui ego debitor ſum, tanquam qui ei præfuerim cathedra Epiſcopali annis octo. Igitur de illa diſſeramus. Eſt mons in Ruſciliõis prouincia altiſſimus in vertice Pyrenæi a canicie Canus appellatus, quoniam ęſtate & hyeme ſemper inibi niues inhabitent, a cuius vertice duo montium iuga emanant. Quorum alterum ad Veneris templũ mare pertingit. Alterum vero per multa oppida peruenit ad Salſulæ fontem. Inter hos terminos prouincia Ruſcilionis eſt habẽs duo flumina, quæ influũt in Mediterraneũ, & totidẽ opulẽtiſſimas quondam vrbes, quæ corruerunt, de quibus etiã aliquid dicendũ eſt. Eſt enim ea in prouincia flumẽ, quod veteres Ruſciſon appellauere, quod quidem prouinciæ & metropoli vrbi regiõis nomẽ indidit ſecũdũ Claudiũ Ptolemęũ, prout ab antiq; fieri ſolitũ eſt. vt maximę enim a fluminibus nominentur prouinciæ, ſic Indi ab Indo flumine, Alamãni ab Alamanno amne, Iberi ab Ibero, a Bæti Bætici, ab Ana Luſitania. Hic itaq; amnis vrbem habuit prouinciæ metropolim ſui nominis quam Ruſciũ dixere priores, non longe a Perpiniano oppido, cuius hactenus veſtigia patent, & ex quorum fluminis & vrbis vetuſtate prouinciæ in hodiernum emanat nomen, vt a Ruſciſon Ruſcilion appelletur. Flumini autem Romani nomẽ mutauere, nã a fluminis vbertate Tethim appellauerunt. Eſt eñ fluuius ad irrigandũ aptiſſimus vbertiſſimuſq;, quoſcunq; enim agros irrigat, hos & quã maxime alit atq; fœcundat, quod ab alijs prouinciæ præfatæ fluminibus eſt alienum. Ab iſta enim vbertate, tanquam qui materno vbere patriã fœcundaret, Tethis appellatum eſt, Tethis enim fuit Oceani vxor mater Nympharum, quæ aquarũ Deæ a poëtis dictæ ſunt. Thetis enim amnis totam pene per longum regionem irrigat vbertiſſimo lacte atq; fœcunditate. Erat pręterea & aliud flumen Illiris dictum ab eodem monte manans per quandam Illiberam vrbem ad radicem montis, & per Helenam vrbem influens in Mediterraneum, quod a Romanis Tetrũ eſt appellatum, quia per diuerſas metallorũ venas maximeq; ferri ſcaturiens, nigrum colorẽ geſtat, & propterea ad irrigandũ maxime nocet. Quod vulgus vocabulum corrumpens ethymologię ignarus Techum appellat. Sciendum eſt enim duas eſſe Illiberas vrbes, vnam in Bætica, quæ noſtra tempeſtate a Mauris poſſidetur, & Almaria dicitur. Altera in Ruſcilione ad radices Pyrenæi territorio Voluſto, in quo Volonum oppidum ſitum habet, cuius termini intra Hiſpaniam diſtribuũtur. In ea eñ vrbe eſt celebratũ primũ Hiſpaniæ Chriſtianorũ cõciliũ, prout in libro cõciliorũ legitur. Eodẽ ſiqdẽ ſynodus congregata eſt poſt Nicenã generalẽ ſynodũ triceſima. xviij. Epiſcoporũ tẽporibus Conſtãtini Cæſaris, in qua etiam ſynodo Illiberina interuenit, & præſens affuit Helena Conſtantini mater cũ Cõſtante nepote, qui denuo Helenam condidit vrbem. Quoniam fide Chriſti per orbem terrarum proclamata & in Nicena Synodo explanata erroribuſque maxime Arrianis purgata, Conſtãtinus tribus filijs imperiũ partitus eſt Cõſtantino priori, Cõſtãti, & Cõſtãtio, Ceſſit aũt Gallia et Hiſpania plurimęq; Libyę partes Conſtãti, Decretus

eſt autem in ſuam prouinciam Conſtans ſub tutela ſanctæ àuię Helenæ, quę cupiens Hiſpaniã & Galliã ſicut cæteras prouincias ad Chriſti fidẽ ordinare, ordinauit ſynodum in Illibera vrbe. In qua Hiſpaniæ metropolitanæ, atque cathedrales eccleſiæ ordinatæ ſunt, & diſtinctę metropoles, diœceſeſq; pro more gẽtiliũ ſecundũ decreta per ſanctos viros Clemẽtẽ & Anacletũ ſucceſſores Petri apoſtoli, ædita. Eiſdẽ tẽporibus Helena ciuitas, quæ a modernis Helna dicitur, cõdita eſt ſiue ab ipſa Helena ſiue a Cõſtãte nepote in ſancta auię Helenę honorẽ, apud eã etenim Conſtans deceſſit, prout de eius obitu meminit Eutropius li. ix. & Paulus Oroſius li. vij. Quorũ verba iſta ſunt. Obijt aũt Cõſtans Cõſtãtini filius vico vocato Helena nõ lõge ab Hiſpania diſtãte. Quia necdũ duabus leucis iuxta morẽ regionis diſtet a Pyrenęo. Vocata eſt aũt ipſa Helna ciuitas Helena ab antiquoribus vſq; ad circiter annos centũ, ex quibus recẽtiores Helenã abbreuiarũt in Helnã, vt ſatis liquide cõſtare poteſt ex antiquis libris & codicibus eccleſiæ iã dictæ, cui in epiſcopali, vt retulimus, cathedra præfuimus annis octo. Ipſa enim Illibera vrbs Pyrenęo ad modum coniuncta erat vltra omnem Illyrim ſiue Tetrum, oppido vero Coquo libro ſic enim vulgus propter diuerſas mutationes linguarum corrupit. Quod non longe a promontorio Pyrenęi & Veneris tẽplo diſtat, quoniã ab ipſa vrbe Illibera caput Illiberæ dicebatᷣ. Perpiniani etiã oppidũ a recẽtiſſimis etiã tẽporibus dicitur, Stabulũ enim antiquitus vocabãt. Sic nãq; reperitur in Itinerario Antonij Pij. de quo mentionẽ per hęc verba, vbi iter faceret ab Italia in Hiſpaniã facit: ĩ Biterras Narbone, Salſulis ad Stabulũ, ad Pyrenęũ Iuncaria Gerũda &c. Quod autẽ Ruſcilionis prouincia ſit intra Hiſpaniæ fines, ſequentibus teſtimonijs comprobatur. Primo ex libro conciliorum, ex quo patet, ꝙ primũ catholicorũ cõcilium in Hiſpania congregatũ fuit in Illiberitana vrbe, q̃ fuit intra fines Ruſcilionis in radice Pyrenæi ad Gallię partẽ, prout de deletis vrbibꝰ in ſequẽtibus dicemus, fuitq; congregatũ poſt Nicenã ſynodũ tẽporibus Cõſtãtini Pij. vt ſupra dictũ eſt. Cõſtat inſuper ex dicto libro, ꝙ ipſi Illiberitani conuenerũt pene oĩbus Hiſpanię cõcilijs ſub metropoli Tarraconenſi. Secũdo probatᷣ ex dictis Strabonis lib. iiij. de ſitu orbis cuius verba ĩterſerã. Quũ em̃ Galliã trãſalpinã deſcriberet et ꝓuinciã Narbonẽſem adiecit. Hoc igitᷣ littus vſq; ad Pyrenęę Veneris tẽplũ extẽditᷣ, hic eſt et huius prouĩciæ et Hiſpaniẽſis terminus. Quia vero hunc tractũ, in q̃ Põpeij trophea ſũt, Hiſpaniæ et Galliæ cõfinia declarãt. Ex q̃ patet trophea Põpeij vltra Veneris tẽplũ poſita eſſe ad eũ Pyrenęi locũ, q̃ altera ex Pyrenæi radicibꝰ i mõte Cano, q̃d eſt ad Pyrenæũ, ꝓminet ad ꝓmõtoriũ Leocatę, ad Sallulíſq; fontẽ deflectitur, Quod etiã ſequẽs Strabonis miliariorũ cõputatio declarat.

Hiſpania quot nominibus ab antiquioribus appellata ſit.

HIſpania Europæ terminos claudit, hanc veteres ab Ibero ante Iberiam, poſtea ab Hiſpano Hiſpaniam cognominauerũt. Ab initio autẽ Igletæ dicti ſunt, vt placet Straboni lib. iij. vbi de Iberia loquens ait: noſtri ſæculi homines ipſius cõfinia Pyrenæos mõtes ponũt, eandẽq; Iberiã et Hiſpaniã nominãt, q̃ intra Iberũ cõtinetᷣ. Vetuſtiores aũt, Hoſipos Igletas nominãt, hęc Strabo. Hęc intᷣ Aphricã et Galliã poſita Oceani freto et Pyrenæis mõtibꝰ clauditᷣ, ac ſicut minor vtraq; terra, ita vtraq; fertilior, nam neq; vt Africa violẽto ſole torretᷣ, neq; vt Gallia aſſiduis vẽtis fatigatur:

ſed media inter vtranq;, hinc temperato calore, inde fœlicibus & tempeſtiuis imbribus in omni frugum genere fœcunda eſt, adeo vt non ipſis tantum incolis, verumetiam Italiæ, vrbiq; Romanæ cunctarum rerũ abundantia ſufficiat. Huic enim non frumenti tantum magna copia eſt, verum & vini, mellis, oleiq;, nec ferri ſolũ materia præcipua, ſed & equorum pernices greges, ſed nec ſumma tantum terræ laudanda bona, verumetiam abſtruſorum fœlices diuitiæ. Iam lini ei ſpartiq; uis ingens, minij quoq; nulla feratior terra. In hac curſus amnium ſunt, nõ torrentes rapidiq; vt noceant, ſed lenes vt uineis campiſq; irrigui. Plęriq; etiam ditantur auro, quod in paludes vehunt, auris quoq; Oceani afflata vni tantum Pyrenæi montis dorſo adhæret & Galliæ, reliquis partibus nuda in orbem mari cingitur. Forma terræ ꝓpe quadrata, niſi ꝙ arctãtibus freti littoribus in Pyrenæũ coit. Porro Pyrenæi mõtis ſpacium trecenta quinquaginta milia paſſuum amplectitur. Salubritas cæli per omnem Hiſpaniam æqualis, quia aeris ſpecies nulla paludum graui nebula inficitur. Huc accedũt & marinæ auræ circum vndiq; aſſidui flatus, quibus omnem prouinciam penetrantibus euentilato terreſtri ſpiritu præcipua hominibus ſanitas redditur. Corpora hominum ad inediam laboremq;, animi ad mortem parati, dura & aſtricta parſimonia, bellum quam ocium malunt. Si extraneus deeſt, domi hoſtem quęrunt. Quorũ plurimi ſępe in tormentis ob ſilentium rerum creditarum expirauerũt, adeo illis potior taciturnitatis cura, quam vita celebratur. Hinc eſt etiam bello Punico ſerui illius patientia, qui vultus hominum inter tormenta riſu proſecutus eſt, ſerenaq; lætitia crudelitatẽ torquentium vicit. Velocitas eſt genti pernix & inquietus animus. Plurimi ibi militares equi & arma ſanguine ipſorum chariora, nullus ibi feſtus dies, nec apparatus epularum. Aqua calida lauari poſt ſecundum bellum Punicũ a Romanis didicere. In Luſitanis iuxta fluuium Tagum vento equas concipere multi autores prodidere, quæ fabula ex equarum fœcunditate & gregum multitudine nota eſt, qui tãti in Gallecia & Luſitania, ac tam pernices uiſuntur, vt nõ immerito vento ipſo concepti videantur. Nec minora adiecerunt ad Hiſpanię laudes Plinius de naturali hiſtoria & Strabo de ſitu orbis.

Quot nationes & populi vſq; ad noſtra tẽpora Hiſpaniã obtinuerunt.

NECESSARIVM quidem exiſtimamus ad noſtrorum originem indagandum, non ignorare, quot nationes gentiumq; populi hanc noſtræ Hiſpaniæ prouinciam obtinuerunt vſq; ad noſtra tempora, res quidem admodum difficilis, maxime propter obliteratam maiorum antiquitatem. Quo fit, vt ipſius antiquitatis inueſtigatio nobis admodum reddatur difficilis, & legentibus, quæ ſcribimus, fabulæ videantur. Ideo contra morem cæterorum ſcriptorum teſtimonia illorum, ex quibus difficilia detraxero, in medium afferam, ne me obliterata recenſentem exiſtiment delirare. Primi omnium fuere Cetubales, vt quidam dixerunt, a Tubale Iaphet filio. Quorum ad nos pauca & admodum nulla ſaltem autentica peruenerunt. Secundi omniũ fuere Igletæ, vt voluit Strabo libro tertio de ſitu orbis. Tertij Sicani. Quarti Iberi, Græci quinti. Pœni ſexti. Romani ſeptimi. Gothi octaui. Mauri noni. Et quoniam nobis intentio eſt iſtorum ſucceſſus diſcutere vſque ad Gothos, quia Iſidorus, Oroſius, & Rhodericus Toletanus ſunt Gothorum geſta pleniſſime proſecuti, non vltra progrediar. Quidam vero, quos ſcriptores

fabuloſos

res fabuloſos exiſtimo ſcrip ſere, quod poſt Hiſpanum, à cuius nomine Hiſpania dicta eſt, qui Herculi ſucceſſerat, gentem, quam Almoniphides appellant, veniſſe in Hiſpaniam, ac illam poſſediſſe annis. XL. quam gentem aiunt ex Chaldæis ortam. Vnde quia neq́ꝫ veriſſimilia ſunt, neq́ꝫ a probatis ſcribuntur, illa prætereo. Primum Hiſpaniam priores appellauere Heſperiam omiſſis Cetubalis, & Igletis, de quibus ſupra diximus. Sunt autem, vt antiqui tradunt, Heſperiæ duę, Italia, & Hiſpania, quarum quęlibet Heſperia dicta eſt,. Eſt autem Heſperia Italia ab Heſpero Rege fratre Athlantis Regis Aethiopiæ, qui regnauit in Italia. Vbi autem additur vltima Heſperia de Hiſpania intelligendum eſt. Vbi vero magna, Italiam ſignificat, vnde Vergilius in principio ſeptimi libri Aeneidos: Heſperia magna ſi qua eſt, ea gloria ſignat. ſed Hiſpania dicitur vera Heſperia. Dicta eſt autem Hiſpania Heſperia ab Heſpero ſtella, quę poſt ſolis occaſum primum in Hiſpania apparet, & ortum habere videtur. Vel ſecundū aliquos dicitē vtraq́ꝫ Heſperia Italia, & Hiſpania, quia ab Oriente in Occidentē Heſpero ſtella nauigatur. Sic enim loquebatur magiſter in hiſtoria tripartita, quū Valētinianus Imperator ad oras Heſperias nauigaret, vtrāq́ꝫ Heſperiā per ipſius nauigationē intelligēs. Secūdo Hiſpania ab Iberis Iberia dicta eſt ante Herculis aduētū ſecundū Claudium Ptolemæū, & Piniū de naturali Hiſtoria libro, tertio, & Iuſtinum poſt Trogum Pompeium vltimo libro ſui Epitomatis, & alios plures ſcriptores. Tertio vero Hiſpania nominata eſt ab Hiſpano Rege ſucceſſore Herculis, qui in ea diutius ſumma pietate regnauit ſecundum Iuſtinum loco ſuperiori, ſiue ab Hiſpalo vrbe, vt placet Appiano hiſtorico ſatis claro.

De prims Hiſpaniæ incolis.

PRiores Hiſpaniæ incolæ Cetubales appellati ſunt, vt plurimis antiquis ſcriptoribus placuit. Sunt autē dicti Cetubales a Tubale filio Iafet, quorum filij primi dicti ſunt Hiſpaniam incoluiſſe. Quanquā Ioſephus li. primo antiquitatū incolatum filiorū Iafet, ſic dixerit. Item filiorum Iafet Medeus, & Ianus fuerūt. Et ex Medeo ſunt gentes, quę a Gręcis Medi vocantur. De Iano vero omnes Ianij bella, dicique deſcendūt, qui & Graci, rudi, & mare Ionicum appellatur. Condidit autē Iobel Iobelos, qui noſtris tēporibus Iberis, qui & Hiſpani, a quibus poſtea Celtiberi appellati ſunt, hæc Ioſephus. Poſt hos, quorum vetuſtas nobis obliuionē relinquit, primi fuere Igletæ. vt voluit Strabo de ſitu orbis lib. tertio. Deinde Sicanos eam incoluiſſe autentica multa referunt, quoniā ab illis Italia omnis, vrbſq́ꝫ Roma, & originē, & incrementum habuiſſe conſtet. Iam ad eos veniamus: Sicana gens Hiſpanię antiquiſſima fuit, quæ Iberum amnem ab initio incolebat, vt refert Diod. Sicul. qui lingua Gręca ſuā priſcę antiquitatis fabricauit hiſtoriā, de inſula Sicilia agēs. Idē etiā deſcripſere multi ex Italię ſcriptoribus inter quos fuit Solinus de mirabilibus mūdi. Idē hoc etiā meminit Aulus Gell. lib. primo. noctiū Atticarū. Idem etiā Leornardus Aret. noſtrę ętatis hiſtoriographorū princeps in deſcriptione Sicilię, in lib. quē ędidit de primo bello pun. Hoc idem etiā cenſuit Zozomenus præsbyter Piſtorieñ. dicētes ꝙ inſula Sicilię primū Sicania dicta eſt a Sicanis, q eam primū incoluerūt. Dicti ſunt autē Sicani, qa prodierūt ex Sicore amne Hiſpanię. Eſt autē Sicoris flu. per Ilerdā decurrēs, & miſcetē Ibero flu. non longe ab ipſa Ilerda, de quo Cęſar meminit in Commēt. cū apud Ilerdā pugnaret. Habitabat autē gens Sicana orā ipſius flu. Sicoris, ab ipſo nomen recipiēs, & inde magna Hiſpanorū

manu congregata nauigauit in inſulam Siciliæ, quam ex ſuo nomine Sicaniam appellauit, & hoc ante Troiana bella, vt dicit Solinus: inſtruxeruntq; in ea vetuſtiſſimam vrbem Syracuſam, ab ipſaq; vrbe Syracuſa prodiiſſe Italum illum nemo dubitat, qui quum diu Syracuſis regnaſſet transfretans in Italiam, primus in ea regnauit, nomenq; genti, ac regioni dedit, vt refert Vergilius in ſeptimo Aeneidos: Italuſq; paterq; Sabinus vitiſator curuam ſeruans ſub imagine falcem.

De Iberis, & Celtis: Vnde Celtiberi.

HISPANIA primum, vt ſupra diximus, ante aduentum Herculis Iberia dicebatur, vt ſcribit Trogus Pompeius vltimo libro, & Claudius Ptolemæus de Hiſpania agens, & Plinius de Naturali hiſtoria, Strabo deniq;, & alij multi. & deinde ab Hiſpano, qui Herculi ſucceſſit, Hiſpania eſt dicta. Eſt autem Iberia dicta ab Ibero amne Hiſpaniæ. Huic autem fluuio nomen dedit gens, quæ oram fluminis ante incoluerat. Proceſſerat enim hæc gens a prouincia Iberia, quæ in Aſia ſitum habet, media inter Armeniam, & Colchos ſecundum Claudium Ptolemæum. De qua etiam & eius ſitu meminit Paulus Oroſius libro ſexto per hæc verba: Iberia regio eſt Aſiæ prope Pontum, Armeniæ iuncta. Hanc itaq; gentem vetuſtiſſimo tempore refert Puſcianus libro ſexto, ab eius prouincia prodiiſſe, & perueniſſe in Scythiam, & inde in Oceani oram, & ab ipſa ora nauigaſſe in inſulam quam ex ſuo nomine, atq; aduentu Hiberniam appellarunt, quæ inſula eſt in Oceano Britannico. Altera nauigatione perueniſſe tradunt in Hiſpaniam, quæ oram amnis incolens, flumini, & Regioni tradidit nomen, vt Iberus amnis, & Iberia prouincia appellata ſit. Iberis vero poſt multa ſæcula admixti ſunt Celtę, qui vnde prodierunt videamus. Celtæ Galli ſunt, Scribit enim Diodorus Siculus libro quarto: Celtas appellari Gallos, qui habitant a Pyrenæis montibus vſq; ad Alpes ad Mediterraneum. Quumq; diutius cum Iberis contendiſſent, & decertaſſent pro agris conterminis, ad vltimum pace compoſita ſimul inhabitauere, & mutuis inter ſe initis coniugijs Celtiberi dicti. Hoc idem conteſtatur Titus Liuius libro quinto dicens: Tertiam Galliæ partem Celtas appellari, qui venientes ad Iberum fluuium Hiſpanorũ, ibiq; conſidentes, retenta primi nominis parte, & aſſumpto fluminis nomine, iuxta quod conſederant, Celtiberi dicti ſunt. Quod Lucanus meminit libro quarto dicens: Profugiq; a gente vetuſta Gallorum Celtæ miſcentes nomen Iberis. Adiecit etiam Diodorus ſuperiori loco, Gallos, qui ad Oceanum ſunt, a Pyrenæis montibus vſq; ad Danubium amnem Gallatas appellari. Inde Claudius Ptolemæus Aegyptius, Galliam omnem in quatuor Celtogallatias diuidit. Belgicam, Lugdunenſem, Aquitanicam, & Narbonenſem. Ex quibus euidenter colligitur, Celtas, qui admixti ſunt Iberis, Celtiberos appellari. Admixti vero Gallatis, Celtogallatas vocari. Ex his vero Celtis fuere, qui terra peruagati ſine nauigatione in vlteriorem peruenerunt Hiſpaniam. Ibiq; conſidentes Celticam regionem apud amnem Tagum effecerunt: idemq; Ptolemæus, Strabo, & Plinius ibi recolunt Celtarum regionem. Galli vero Gallatæ aliam Gallaciam prouinciam in Græcia effecerunt hoc modo. Quoniam aduocati Gallatæ a Rege Bithiniæ in eius auxilium, quũ tuliſſent, dimidium cum eo regnum partiti ſunt, & primũ Gallogręci, inde Gallatę cognominati ſunt, Ab his enim etiã prouincia Gallacia Hiſpanica proce

ſit, prout late dicitur infra in Græcorum progreſſibus. Dicti ſunt autem Galli a Ga
late.i. candore, gala enim candidum ſignificat, quia humido educati cælo corpora al-
ba habeant. De quibus Iuſtinus libr. XV. Herodotus autem Græcorum hiſtori-
corum maximus de Celtis libro ſecundo ita meminit: Celtes autem ſunt extra Cyp-
pos Herculis, Syneſijs finitimi omnium in Europa habitantium vltimi.

De vrbibus Hiſpaniæ ante Herculis aduentum.

REfert Iuſtinus poſt Trogum Pompeium, quoniam ſuperiori loco
commemorauimus Abium, qui ſecundo loco regnauit Hiſpanis ad
oram Oceani, populos in ſeptem vrbes reduxiſſe, illas tamen non no
minat, quas non ſtare credo ad præſens pręter duas, cæteræ autē aut
mutauerunt nomina, vel terremotu, vel ſuccedentibus cladibus bello
rum deletæ ſunt. Verius tamen putandum eſt eas corruiſſe, quum
omniū vrbium Hiſpaniæ autoribus circūſpectis, præter has duas, nulla ipſius ab his
tēporibus ſcribēda comperiat. Prima ſiquidē e duabus Scalabius eſt, quę hodie Vlyſ
bona nuncupatur, vrbs ſiquidē admodum vetuſtiſſima. Per cuius fimbriā Tagus a-
mnis decurrit in Oceanū, hęc vrbs omniū vetuſtiſſima, autorem Abium ſecundum
Regem habuit. Et dicta eſt Scalabius, quam poſtmodū moderni breuitatem ſequen-
tes dixerunt Scalabum, perſtititq; ſub eo nomine vſq; ad tēpora Romanorum ſecun
dum Claudium Ptolemæū, & dicta eſt Scalabius, quoniā in eo loco Abius primum
ceperit cibum, ac ſequens ceruorum greges inibi nutritus ſit. Cuius denuo loca, aēris
ſalubritate ei conferēte proſpecta, vrbem ſtatuit ex ſuo nomine appellandā, quāquam
reperiam Pomponiū Mellam lib. tertio appellaſſe hanc vrbem Eliſopum. Aliam
enim, & tertiam vrbem cōperio, quę ad Iberos incolas pertinuit, Iberiā nomine, demo
litā tēpore Romanorū. Illius enim ſitus fuerat ad hoſtia fluminis Iberi Occidentē ver
ſus, apud quā Gneus Scipio patruus illius, qui primo cognominatus eſt Africanus
Haſdrubalē Pœnorum Ducē, fratrēq; Hannibalis vicit nauali certamine. Hę quidē
ad primarios incolas pertinuere, duæ ad tēpora Abij ſecundi Regis, tertia ad tēpora
Iberorū. Sunt & aliæ vrbes, quę non adeo uetuſtā habuere originē, fuere tamen ante
tēpora Herculis. Et quoniam Iſidorus, atq; Toletanus nullā in Hiſpaniā vrbem no-
minant, niſi ab Herculis aduentu, per neceſſariū nobis viſum eſt, antiquitatē recenſen-
tes illas, illarūq; autores in mediū producere. Inter has igitur, quæ ad recentiora tem
pora ante Herculis aduentum pertinent, primum vrbem noſtram Gerundā conume-
rabo. Hanc etenim vrbem cōdidit Geryon Chryſauri filius Hiſpanię Rex, quē idem
Hercules interfecit, & dicitur Gerunda a Geryone, & Vnda flumine, quod per vrbis
mediū fluit. Certū eſt enim quod urbes ſiue ab autoribus, ſiue a fluminibus inundan
tibus nomina receperūt. Vnde a Belo Babylonia, a Nino Niniue, a Romulo Roma,
a Conſtantino Conſtantinopolis, & plurimæ orbis vrbes. Et ſi quæ ſunt quæ ab au
toribus, ſiue fluminibus nomē ad pręſens nō retinuerint, huius rei cauſa ſunt Gręci, vt
meminit Ioſephus li. primo Antiquitatū, qui præſumpſerūt nominibus ornare temp.
tanquā a ſe conſtitutā. Huic teſtimonio accedit nomen maioris amnis, q licet ad oram
ipſius vrbis decurrēs, ab ipſa vrbe, & illius cōditore nomē recepit. Ipſe enim Geryon
triceps vir, ſiue tria geſtans capita deſcribit a poetis ſecundū Iuſtinū lib. vltimo. Vnde
Vergil. octa. Aenei. agens de Hercule, & morte Geryonis ait: Ter gemini nece Ge-
ryonis, ſpolijſq; ſuperbus Alcides aderat. Cui fabulę Trogus Pomp. Hiſpanus reddit

rationem. Quod eſſent tres fratres, adeo vnius animi, & effigiei, quod non facile diſcernerentur. Cui ſententiæ tribuit argumentum ipſius vrbis fabrica triangularis, quæ ſingulis angulis arcem habet, ſingulis fratribus, vt a pluribus creditur, pertinentem. Huic accedit & Oſca ciuitas, cuius initium a Caco Hiſpano eſt, quem Hercules ab Hiſpania rediens apud Tyberim Italiæ amnem interemit, de quo Vergilius meminit in octauo libro Aeneidos: Hic ſpelunca fuit vaſto ſubmota receſſu Semihominis Caci, facies quę dira tegebat. & denuo ſubdit ſequentibus verſibus: Huic monſtro Vulcanus erat pater, illius atros ore vomens ignes magna ſe mole ferebat. Hunc itaq; Cacum finxere poëtę ſemiuirũ, & appellarunt eum Vulcani filium, pro eo quod ignes fumiferos ore euomeret. Hic enim Cacus iuxta hiſtoriã Princeps in Hiſpania fuerat, Carpentanis regnans. Fuere autem Carpentani Cęſaraugusta, Oſca, Calagurris, & Tiraſſona, vel verius a noua Carthagine vſq; in Toletum, & Tiraſſonam, & Oſcam, hæc eſt vera Carpentania. Hic Cacus in montibus regnans nomen monti indidit, quem hodie montem Caium vulgus appellat, effectumq; eſt, vt horribili facie, ac dira conuerſacione, & aſpero cultu ſemiuir appellaretur. Hic autem primus omnium dicitur inueniſſe ignem ex diuerſo compoſitum puluere, quo lapides iactabat in altum modo licet inculto quo nos bombardis vtimur in hodiernum. Hic itaque Cacus Oſcam condidit vrbem, quam eius incolæ Oſcati ſemiferi appellauere.

Hic vero Cacus fugatus ab Hercule extincto Geryone, in vindictam aſpirans more patrio, qui ad vindictas ab omni æuo promptiſſimi fuerunt, intellecto receſſu Herculis ab Hiſpania illum vſq; Italiam ſecutus, quum apud Tyberina hoſtia quatuor ipſius Herculis boues rapuiſſet, comprehenſus ab Hercule in ſpelunca, in qua latitabat, peremptus eſt maximo igne euomito. Propter quem finxere poëtæ Vulcani filium. Has itaq; vrbes ad tempora ante aduentum Herculis compertas habeo veraci hiſtoria. Et ſi quæ aliæ ſunt, quia de illis probata non monſtrantur teſtimonia, omittuntur.

De Regibus qui ante Herculem in Hiſpania regnauerunt.

RODericus Toletanus antiquitatem Hiſpanię ſubticens, vel ignorans neminem ante Geryonem, Herculiſq; tẽpora regnaſſe referens, ipſa Herculis, & Geryonis geſta ſicco pede pertranſit, tanquã qui per ignotam prouinciam fugitiuus cupit ad notam ſibi regionẽ pertingere, quadam nimia celeritate, & minus vera relatione diſcurrens ipſius operis, & geſtorum temporibus eſt orſus. Nos vero omnem antiquitatẽ amplectentes, vetuſtiora Hiſpaniæ geſta, quatenus ex approbatis ſcriptoribus comprobare potuimus, futuræ poſteritati decreuimus annotare. Primum Hiſpanię Regem refert Iuſtinus vltimo lib. ſui epitomatis per multa ante Herculis ſæcula fuiſſe Gorgonium, qui etiam primum vſum mellis dicitur inueniſſe. Huic cum ex filię ſtupro nepos, & filius prouenisſet, pudore flagicij varijs generibus extingui paruulũ voluit. Sed per omnes caſus fortuna quadã ſeruatus ad poſtremũ ad regnũ tot periculorũ miſeratione peruenit. Primo enim quum exponi iuſſiſſet, & poſt dies ad corpus expoſiti requirendum miſiſſet, inuentus eſt vario ferarũ lacte nutritus. Deinde relatum domũ in tramite anguſto, per quẽ armenta commeare cõſueuerant, proijci iubet, crudelis prorſus, qui proculcari nepotem, quam ſimplici morte interfici maluit. Ibi quoq; quum inuiolatus eſſet, nec alimentis egeret, canibus primo ieiunis, & multorum dierum abſtinentia cruciatis, mox etiam

fuibus obiecit. Itaq; cum ei non ſolum non noceret, verum etiam quarundam ferarum vberibus aleretur, ad vltimum in Oceanum abduci iuſſit. Tum plane manifeſto quodam numine inter furentes æſtus, & reciprocantes vndas veluti naue, non fluctu vehitur, leuiq; ſalo in littore exponitur. Nec multo poſt cerua adſuit, quæ vbera paruulo offert. Inde denique conuerſatione nutricis eximia puero pernicitas fuit. inter ceruorum greges diu montes, ſaltuſq; haud inferior velocitate peragrauit. Ad poſtremum laqueo captus Regi donatus eſt. Tunc & lineamentorum, ſimilitudine, & notis corporis, quæ paruulo fuerant, nepos agnitus. admiratione deinde tot caſuum, periculorumq; ab eodem ſucceſſor regni deſtinatur, nomen illi impoſitum Abius. Qui, vt regnum accepit, tantæ magnitudinis fuit, vt non fruſtra Deorum maieſtate tot periculis ereptus uideretur. Quippe & barbarum populum legibus iunxit, & boues primum aratro domari frumentaq; ſulco quærere docuit, & ex agreſti cibo mitioribus veſci odio eorum, quæ ipſe paſſus fuerat, homines coegit. Huius caſus fabuloſi viderentur, ni & Romæ conditores lupa nutriti, & Cirus Rex Perſarum cane alitus proderetur. Ab hoc enim, & miniſteria populo indicta ſunt, & plebs in ſeptem vrbes diuiſa memoratur. Et inſuper alium ante Griſaurũ, & Geryonem nomine Argantonium, de quo meminit Herodotus Anachreontem poëtam dixiſſe. Equidem Amaltheę cornu nolui, neq; annorũ centum quinquaginta Imperium tenuiſſe Tarſi. De quo etiã & meminit Strabo de ſitu orbis libro tertio. Mortuo inſuper Abide, regnũ per multa tempora a ſucceſſoribus eius retentũ eſt. In alia parte Hiſpaniæ, & quę inſulis conſtat, regnũ penes Griſaurũ Geryonis patrem, deinde apud eiuſdẽ Griſauri filiũ Geryonem fuit. In hac tanta pabuli lętitia eſt, vt niſi abſtinentia interpellata ſagina fuerit, pecora rumpantur. Inde deniq; armenta Geryonis, quę illis tẽporibus ſolę opes habebãtur, tantę famę fuerunt, vt Herculẽ ex Aſia prędę magnitudine illexerint. Porro Geryonẽ ipſum non triplicis naturę, vt fabulis proditur, fuiſſe fixerũt, ſed tres fratres tantę concordię extitiſſe, vt anima vna regi viderẽtur, nec Herculi ſua ſponte bellũ intuliſſe, ſed quũ armenta ſua rapi vidiſſent, amiſſa bello repetijſſe: Hęc Iuſtinus. Poſt hos igitur decimus Geryon fuit, quem Hercules Gręcus vir fortis deuicit, & peremit. Erat enim & ipſe Geryon ditiſſim⁹ Rex pecudibus, & armẽtis, in quibus pro eo tẽpore hominũ diuitiæ conſiſtebãt, quũ & pecuniarũ vſus nondũ hominũ mentes cæcaſſet, nec vſui habebãtur. Huius itaq; Geryonis diuitijs allectus Hercules, vt eũ prędari valeret, ſuiſq; armẽtis ſpoliare, poſt prioris Troię excidiũ, cęteraq; fœda, quæ ibi geſſerat, in Hiſpaniam venit. Hunc enim Geryonem poëtę tricipitẽ hominẽ, id eſt, tria tenentẽ capita deſcripſerunt. Inter quos Ouidius lib. nono Metamorph. & Vergilius in ſepti. Aeneid. Cauſas inſuper quare hunc ſic poëtę deſcripſerũt, declarat Iuſtinus poſt Trogũ Pompeiũ vltimo lib. antiquitatũ. Regnauit autẽ hic Geryon, & fratres eius ad alterã partem Hiſpanię, quę ad Mediterraneũ pertinet, & Iberi oras ſecundũ Iuſtinũ. Quare autẽ alij Reges, qui fuerunt inter Abidem, & Geryonẽ non nominentur, ex hoc creditur, quia nihil memorabile fecerunt.

Quæ de Celtiberis, & Celtis ſcripſerunt antiqui hiſtorici, atq; Poëtæ.

DIOdorus lib. quinto de vniuerſis orbis regionibus, quum de Celtis, ac Galatis, ad Celtiberos perueniſſet, hęc q̃ ſequunt̃, inſeruit, quę ad noſtrã primum antiquitatẽ pertinent. Iberi quondã, Celtę q; pro agris bello certantes, pace demũ conſtituta, cõmunicata inuicem patria, quum mutua

connubia prouenissent,dicũtur hac rerũ communione id nomen ſortiti. Duæ igitͬ ro
buſtę nationes in patria fertili cõiunctę effecere, vt magnũ eſſet Celtiberorum nomẽ.
A Romanis poſt modũ multo poſt tempore bello cum eis geſto vix tandem ſubacti
ſunt. Non enim ſolũ equites,ſed & pedites aptos bello,robore,malorũcꝗ tolerantia cę
teris excellentiores habẽt. Breui vtũtur veſte, ac nigram lanam habente ſimilẽ capra
rum pilis. Armantur Celtiberorum quidã ſcutis leuibus , alij rotundis vmbonibus
magnitudine clipei. Cruribus ocreas ex pilis factas aduoluunt, galeas ferunt ęreas cri
ſtatas, & palmis gladios ex calybe puro ad palmi menſuram, quibus inconſerta vtun
tur pugna, ferrũ inſuper ſuo more ad conficienda arma præparant. Nam ferreas lami
nas in terram abſcondentes, ibi tamdiu eſſe ſinunt, quoad debiliori parte ferrugine aſ
ſumpta validior ſuperſit. Ex ea tum enſes fortiſſimos,tum cætera ad belli vſum arma
neceſſaria componunt, hoc pacto fabricata, adeo cædunt omnia, vt necꝗ ſcutum,necꝗ
galea, necꝗ aliud quid eis obſiſtat. Duobus gladijs fulcti, cum equeſtri certamine ſu-
periores euaſerint, ex equis deſiliunt, pedeſtremcꝗ adiuuant pugnam. mirabilis apud
eos viget conſuetudo. Nam cum in victus mundicia elegantes exiſtant,in vna re vi-
dentur immundi, ſpurciiiecꝗ pleni. Vniuerſum enim corpus lauant vrina, denteſcꝗ
fricant, hanc optimam corporis curam exiſtimantes. Erga nefarios homines, atcꝗ ho
ſtes , crudeles ſunt. cum aduenis humani, atcꝗ hoſpitales, aduenientes enim externos
benigne inuicẽ pro illorũ honore certant recipere,quos aduenæ ſecunͭ, hoſlaudant,a-
micos dcorũ putãt. Nutriuntur affluenter varijs carnibus, potum ex melle cõficiunt,
eius copiam præbente affatim patria, vinum emptum bibunt,mercatorum opera ad-
uectũ. Ex propinquis gentibus gratior eſt eis Vacceorum natio, ij enim ſingulis an-
nis ſortitos inter ſe agros colunt, fructuſcꝗ cum cæteris communicant , euicꝗ ſua por
tione præbita. Quod ſi quid agricolæ abſtulerint, eueſtigio morte multantur. Cel
tiberorũ fortiſſimi habentur, qui appellantur Luſitani, peltas in bello paruas ex ner-
uis confectas, quibus tegatur corpus , habent, ij in bello ea agilitate vtuntur, vt ictus,
& ſagittas euitent, iaculis ferreis vtuntur, galeam, enſemcꝗ more Celtiberorum ferũt,
iaculũ longe iaciunt, & ſumma arte in acie diucius perſeuerant mobili corpore, leuicꝗ,
vt facile fugiant hoſtem, & inſequantur. In profundis periculis ſuperantur a Celtibe-
ris In pace choreas leui ſaltu exercẽt mirabili crurum, ac totius corporis agilitate. bel
la ad numerum aggrediuntur, aliquid ex poëmatibus quum hoſti obuiant cantando.
Iberi, Luſitanicꝗ ętate integra, pręſertim inopia oppreſſi, qui robore præſtãt, atcꝗ au
dacia, in montibus aſperis manu facta diuerſis per Iberiam locis latronum more, leui
armatura, agilicꝗ corpore veloces diſcurrunt. populatiſcꝗ agris ad montẽ, veluti tu
tam patriã, cum locorum aſperitate nullus eo exercitus adire poſſit, confugiunt. Ad-
uerſus hos profecti ſępius cum exercitu Romani eorum audaciam repreiſerunt, la-
trocinia nequaquam tollere potuerunt. Sequitur, vt de argento, quod plurimũ apud
Iberos, optimumcꝗ effoditur, quodcꝗ multum vtilitatis incolis afferat, ſcribamus.

De Pyrenęis montibus, ac metallis eorum.

MEMORIAE proditum eſt ab antiquis Scriptoribus Iberiæ mõtes,
qui Pyrenęi vocantur, & latitudine, & longitudine longe alios excelle-
re. Nam a mari, quod eſt ad Meridiem, iacent vſque ad Oceanum ferme
ad arctos ſitum , Galleciamque ab Iberia diuidunt. Per Celtiberiam
quoque protenduntur ſtadijs tribus milibus , in quibus cum ſint fre-

quentes ſyluæ, ferunt priſcis temporibus igne a paſtoribus iniecto montanas omnes regiones fuiſſe combuſtas. Qua ex re montes, aiunt, cognominatos Pyrenæos, ardente continuis diebus igne, pluresque ex montium incendijs argenti puri riuuli defluxerunt. Quod incolis ignotum Phœnices mercatores vili rerum permutatione emptum in Græciam, aſiamꝗ, ac nationes cæteras deferentes, magnas ex eo commertio opes contraxerunt. Adeo autem mercatores quęſtus excitauit cupiditas, vt quum onuſtis nauibus ſuperaret argentū, amoto ab anchoris plumbo argentum ſubderent eius loco. Hoc lucro Phœnices admodum opulenti facti plures colonos, tum in Siciliam, propinquaſꝗ inſulas, tum in Libyam, Sardiniamꝗ, ac Iberiam deſtinauerunt. Multis poſtmodum ſęculis cognito argento, Iberi metallis quęrēdis operam dedere, magnaꝗ argenti copia reperta ingens ex eo vetigal prodijt, quum æs, aurum, argentumꝗ ſint metalla præcipua. Qui reperiēdo æri dant operam, quartam eius, quod effodiunt, portionem capiunt. Qui in argento effodiendo occupantur, ſingulis tribus diebus euboicum cutiunt talentum. Terra enim omnis argento, cæteriſꝗ metallis adeo referta eſt, vt mirabilis ſit, & eius ſoli natura, & operariorum cōtinuus labor.

Nam qui primum his metallis reperiendis incumbebant, magna comparabant. In promptu eſt enim argentum, terra abunde illud præſtante. Poſtea quū Romani Iberiam ſubægiſſent: Italici, qui lucri cupiditate id ſibi opus aſſumpſere maxime ex eo ditati ſunt. Emptam enim ſeruorum copiam ad effodienda metalla deputant, qui varijs locis metallorum venas ſcrutati, & alte, lateꝗ terra effoſſa, plurimum auri, argentiꝗ eruunt, varijs mulierumꝗ ſtadiorum cuniculis ſub terram actis. Multoꝗ fœlicior, & quæſtuoſior eſt hæc cura, quam metallorum, quæ apud atticos reperiuntur. Ibi enim multas impēſas effodiendo ſubeunt, ſæpius opinione fruſtrari quum aut non inueniunt, quod quærunt, aut inuentum ita parui ſit, vt ſuperetur a ſumptu. Apud Hiſpaniam qui metallis incumbunt reperiendis, ampliori ſpe percipiunt. Bonitate quippe ſoli glebas ſemper auro, argentoꝗ fertiles inueniunt, vtpote terra metallis penitus plena. Reperiuntur ab eis nonnunquam in viſceribus terræ flumina decurrentia quorum fluxum ſpe quæſtus vi magna recidunt, aut quod mirabilius videtur, cochleis, quas dicunt Aegyptiacas ab Archimede, quum in Aegyptum profectus eſt, adinuentas. Eiſdem inſtrumentis loca diuertūt, vbi metalla effodiuntur, electa ſuperius aqua ſumma arte, diligentiaꝗ excitāt. Mirabitur profecto quis Archimedis ingenium, non ſolum in his, ſed in cæteris quoꝗ maioribus, quas multis in orbis partibus egregias fabricauit. De quibus ſcribetur diligentius quum ad eius tempora venietmus. Serui, qui ad hæc metalla deputati ſunt, incredibilem quæſtum afferunt dominis. Verum enim die, noctuꝗ in labore perſeuerant, quorum multi ex nimio labore moriuntur, quum vix vllā eis ab opere detur requies, aut laboris intermiſſio, ſed verberibus ad continuum opus coacti raro diutius viuant. Quidam tamen robuſtiori corpore, ac animi vigore plurimum temporis in ea verſantur calamitate, quibus tamen ob miſerię magnitudinem mors vita eſt optabilior. Quum plurima in hoc metallorum munere ſint admiratione digna, nequaquam tamen quis admiretur, cur nullus recens horum reperiendorū extiterit autor. Verum argenti ſtudio a Carthaginenſibus, quo tempore Iberiam tenuere, ea metalla adinuenta ſunt. Hæc fuit cauſa, vt eorum poſtmodum excreſcerent vires. Precio enim optimis militum conductis plura geſſerunt aduerſus hoſtes bella, neꝗ domeſtico, neꝗ ſociorum milite vſi Romanos, Siculoſque, ac Libycos ad maxima deduxerunt pericula, quum omnes

diuitijs ab auri,argentiq; copia ſuperarent. Perſpicaces ſane,vt videntur,priſcis temporibus extitere Phoenices. Itali nullis alijs ceſſere. Oritur & ſtannum in pluribus Iberiæ locis, non caſu repertum,vt quidam ſcriptores vulgarunt, ſed effoſum, conflatumq;, quemadmodum aurum argentumq; traditur. Nam ſupra Luſitaniam plurimum ſtannum effoditur, in inſulis Oceani Iberiæ proximis, quæ a ſtanno Caliterides denominãtur. Plurimum tamen a Britannia inſula ad oppoſitam Galliam afſertur: Niſi per loca mediterranea Celtici mercatores equis per Maſſiliatas, ac Narbonam vrbem Romanorum coloniam optimum earum partium tum opportunitate, tum commoditate adeuntium emporium producant. Sed de Gallis, ac Celtiberis hactenus.

De proninciis Hiſpaniæ, quæ nomina mutauerunt.

DIXIMVS Hiſpaniam omnem in tres diſtinctam prouincias Tarraconenſem, Bęticam, & Luſitaniam ſecundum Claudium Ptolemęum, Strabonem, Plinium, Pomponium Mellam, cæteroſq; antiquiores geographos. Quarum Bętica cõtinet flumen Bętis dictum Guadalquebir a noua Carthagine,a cuius mõtibus defluit in Oceanum Athlanticum, cuius regionis,& prouinciæ caput eſt Hiſpalis. quæ & Metropolis Bęticæ a palude, quæ vrbi circunfertur ſic dicta, ſiue vt aliqui voluerunt, quia vrbs eo in loco conſtructa ſit in fixis palis, in quibus vrbs fundata eſt propter aquarum redundanciam. Luſitania vero dicitur ab Ana flumine. quod hodie Gaudiana appellatur, quod ab eius exortu per totam decurrens prouinciam continet quicquid interiacet inter duo flumina Bętim. & Tagum decurrente per medium amne, a quo prouinciam denominationem habet, propterea quia apud illum Liber pater, & Liſias luſerint,& Phana eius præfectus, vt Plinio placet libro tertio Naturalis hiſtoriæ, quamquam idem Plinius eodem loco dixerit, quod flumen Anas interſecet, & diuidat prouinciam Luſitaniam, in quo non recte dixit, quum ipſa Luſitania prouincia contineat quicquid interiacet inter ipſa duo flumina Bętim, & Tagum, decurrente per medium prouinciæ ipſo flumine Ana, vſq; in Citeriorem Hiſpaniam, Celtiberiamq;. Cætera ad Tarraconenſem ſpectãt, ſcilicet omnis Citerior Hiſpania a Pyrenęis montibus vſq; ad nouam Cartaginem, & Camtabriam,& inde quicquid continet trans flumen Tagi ab illius exortu, Oceanumq; Athlanicũ,& Britãnicum. In his quoq; tribus prouincijs, populis,ac regionibus plurimi ſunt, qui ſua nomina mutauerũt taliter, quod difficillimã reddant lectionem rerum antiquarũ, quũ propter obliterationem antiquorũ nominum ignorationem faciant legentibus tum circa prouincias, tum etiã circa mõtes,& flumina, vrbeſq; deletas, quę quum non extent, neq; quibus in locis fuerint, neq; res apud eas geſtę facile deprehendi poſſunt. Igitur primũ de populis, prouincijs,& regionibus. Secundo de vrbibus. Tertio de fluminibus. Quarto de mõtibus. Quinto & vltimo de deletis vrbibus agẽdum eſt. Habet igitur Hiſpania tres & quadraginta populos, regiones, & prouincias, quæ ſequuntur, incipientes a Gadibus, & freto Herculeo,& inde vſq; ad nouam Carthaginẽ, quantũ continet vlterior Hiſpania, & inde a Gaditano vſq; in Pyrenęũ promontorium, ad Oceanũ Britannicũ ad oram maritimam, & inde mediterranea,ac poſtremo citeriorem Hiſpaniam. Oram itaq; maritimam Bętis fluminis inhabitant, & Turduli, inde Baſtuli, & Ithani, Conteſtani, Oretani ad

alteram oram, Celtici, Bracharij, Artabri, Callaici, Lucencij, Celerini, Memerani, Lacerini, Cygures, Hedij, Seburi, Aſturici, Amaces, Ceperani, Pelendones, Betones, Celini, Pilicori, Tugones, Auſtri, Auſtrigones, Cariſti, Cantabri, Varduli, Vaſcones, Edetani, Lacertani, Ilergetes, Ilarqueones, Pheni, Letani, Coſitani, Cerretani, Authetani, Caſtellani, Indicites. His itaq; tota continebatur Hiſpania. Atq; quicunq; perlegerit antiquorum hiſtorias, atq; annales, potius populos, quam vrbes, expreſſos comprobabit. Incipientes igitur a Gaditano, & Herculeo freto, ipſaq; ora maritima, quæ ad Gades pertinet, & hoſtia fluminis Betis, quæ Guadalquebir modernitas nominat, Turditania appellatur, & protenditur vſq; ad Calpem montẽ, quem vulgus Gibeltarem appellat. Illi autem, qui ab hoſtio Bętis incolunt, vſq; ad Anam fluuium Turduli appellãtur, quamquam Ptolemęus libro ſecundo dixerit Turdulos tenere mediterranea a Baria, vſq; in nouam Carthaginem, quaſi Turditanos, & Turdulos eoſdem dixerit. De quibus Strabo libro tertio de ſitu orbis ſic ait, Turditania, incolæ vero ipſi Turdetani & Turduli appellantur. Sunt, qui eoſdem arbitrentur idem eſſe, ſunt tamen diuerſi, ex quibus eſt Polibius, qui Turditanis Turdulos finitimos eſſe dixit ad Septentrionem. A quibus diximus fines Turdetanorũ, & Turdulum eſſe Bętim. Turditani ſunt ad auſtrum, ac montem Calpe, & protenduntur per medium duorum fluuiorum Bætim, & Anam, vſq; in Caſtulonem quoq; vrbem. Turduli vero ſunt habitantes oram maritimam Oceani Athalantici, vſq; in Anam flumen, & Sacrum promontorium, quod caput ſancti Vincentij appellamus. Poſt Turdetanos ſequunt̃ Baſtuli, a monte Calpi, ſiue Gibeltarem, vſq; ad nouam Carthaginem, quos ſimul & Ithanos Ptolemeus appellat. Sed veritas eſt, quod Baſtuli, licet largo modo protendantur vſq; in nouam Carthaginẽ, Carthageniam appellatam, tamen ſtrictius non protenditur Baſtulia, niſi a monte Calpe, vſq; in Bariam, & a Baria vſq; in nouam Carthaginem Ithani appellantur. Ii vero, qui incolunt mediterranea vſq; ad Obuluſtulũ, quæ Baecia appellatur, ſunt Turditani vſq; ad Hiſpalim, & oram maritimam. Ii vero, qui incolunt mediterranea vſq; ad Vbedam, & Murtiam appellantur Beſetani, incolæ vero a noua Carthagine vſq; in Sucronem amnem, & Valentiæ regnum Oretani ſunt, cuius regionis caput eſt Orantia vrbs, quæ & Oriola appellatur. Redeuntes vero ad oram maritimam Oceani poſt Turdulos, & Sacrum promontorium, ſequuntur Celtici, qui a Gallis in eam regionem tranſlati ſunt, & protenduntur a Guadiana flumine Ana antiquitus dicto, vſq; vltra Tagum, & flumen Mundam, & protenduntur vſq; in vrbem Salamanticam.

De iſtis autem Celtis refert Strabo, ob quandam ſeditionem per eos commiſſam cum Turdulis in eam regionem veniſſe, apud eos dicit eſſe flumen Lethes, quod ideo flumen obliuionis eſſe appellatur, inde ſunt Gallaici, Bracharij a Brachada vrbe ſic dicti, & protenduntur vſq; in oppidũ Baiona, & Ponteuedra includentes Tidures, qui incolæ Tudenſes ſunt. Et quoniam in Brachariorum incidimus mentionem, hęc Galleciorum regio, & prouincia magna eſt, & adeo magna, quod refert Strabo continere in ſe triginta populos. Et quoniam ipſe aſſerit, multi ex illis adeo humiles ſunt, quod rariſſimam mencionem de eis antiqui ſcriptores faciant. Quoniam quum de illis Ptolemęus meminit, plures ex dictis populis ſingula quæq; oppida, ait, continere, & aliqua duo, aut tria. Propterea non oportet per illa ſingula diſcurrere. Ad Galleciam itaq; pertinent Artabri, qui antiquitus Arotebræ vocabantur, vt voluit Strabo libro tertio, a promontorio Onerio, & portu Baiona, & Ponteuedra protendun-

tur ad aliud premontorium Hauàtiacorum, in quo magnus portus eſt, & oppidum
Clunia. Ad iſtos enim Gallecios pertinent Tudures, qui & Tutenſes ab vrbe Tuten
ſe, ad iſtos pertinent Noniciani ab oppido Noia, Celerini, Luanci ab oppido Luan-
co, Limicei ab amne Limino, Bibali ab oppido Bibalo, nunc Birbao, Lacerni. Sili-
ni, Cepori, Lamauori, Tibures, Gigures, Seburi, Amaces, Ceperani, Lugones a Lu
go oppido, Oriuaces, Auſtri, Auſtrigones, Cariſti a Cariſto oppido, nunc Caſtro,
Ad ipſos inſuper Gallecos pertinent Vaccei, Miſburgi, Vectones, ſiue Vergo-
nes, Palendones, Aruaces, Aſcurici, Piſicorij vocati ſunt, qui a Gallecijs Lucenſibus,
& ora maritima mediterranea poſſident, quæ prouincia nunc Alaua dicitur. Com-
plectunturq; agrum, & vrbem Burgeñ. quamquam ſpecialius Burgenſes Miſbur-
gi ſint ab antiquis ſcriptoribus appellati. Vaccei enim etiam complectuntur, & con
tinent quicquid eſt vſq; ad Oroniam vrbem, vt Strabo voluit. Hos ſequuntur Ve
ctones, qui Legionenſes ſunt, quos aliqui Vergones appellant, & complectuntur a-
grum Toletanum, immo vt Strabo vult Tolerum, licet re vera in Carpentanis ſit,
quod ſatis declarat eius Metropolis, quum illius præſul Metropolitanus Carpenta-
niæ in Tolatanis concilijs deſcriptus reperiatur. Inde Palendones a Palentia vrbe ſic
cognominati, poſtea Pacicori a Paſcenſi vrbe ſic dicti, Aſturici ab Aſturgo flumine
appellati, Aruaces ab Arena flumine, & oppido ipſius nominis ſic dicti. Inde ſunt
Antrigones, quorum caput Calaguris eſt. Inde ſunt Hedetani, qui ſunt Soriēſes a So
ria vrbe, & continent vſq; ad Aragoniæ fines, & vt plærìq; aſſerunt Tiraſſonam.
Vultq; Ptolemæus, quod complectantur Cæſarauguſtam, quamquam alij ſcribāt
eos in Lacetanis, vt placet Straboni. Hæcq; deſcriptio generalis vlterioris Hiſpa-
niæ eſt mutationis nominum, regionum & prouinciarum.

De citeriori Hiſpania.

IAM nunc citeriorem Hiſpàniam aggrediamur. In citeriori Hi-
ſpania ad partē Oceani Britannici, ad interiora Mediterrranei Cam
tabria eſt continens regnum Nauarræ, habens populos tres Vardu
los, Vaſcones, atque Betones. Varduli ſunt ij, qui montana tenent,
atq; Opuſcuam. Vaſcones Pampilonenſes, & vſq; ad Pyrenæi iu-
ga. Betones, vbi nunc Taphalla eſt, quæ antiquitus Trucium me-
tallum dicebatur, & Olitum, quod & antiquitus Olibar, & Tutella dicta hodie
antiquitus Titulia. Inde ſunt Celtiberi, quoniam licet omnis citerior Hiſpania no-
minetur Celtiberia, ſpecialius tamen prouincia Celtiberia dicta eſt, cuius caput Cæ-
ſarauguſta, & protenditur vſq; ad vrbem Segobriam, poſt Celuberos vero ſunt Iler
getes, cōtinentq; Oſcam, & Ilerdam vrbes, & quicquid ijs interminis interiacet. Re
deuntes igitur ad maritimam oram poſt Oretanos, & Succonem, ſiue Succonem am
nem Conteſtani ſunt. Complectūturq; Valentiam, & Saguntum, quod hodie Mu
riuetus appellatur, & Magiſtrum Moniediæ vſq; ad Iberum amnem. Hos ſequun
tur Ilarquecones, qui ſunt Dertuſenſes, & Tarraconēſes. Inde Pœni, cuius caput Vil
la franca eſt dicta Pœnorum, quoniam eo in loco erat vetus Carthago Hiſpaniæ.
Quam deleuerunt. T. Sempronius, & Publius. C. Scipiones, qui primi ſecundo
bello punico intrauerunt in Hiſpaniam. Illam quia penitus euerterunt in vindictam
euerſionis Sagunti factæ a Pœnis, neq; illam ſub illo nomine vlterius eſſe voluerūt.
Sed poſt euerſionem conceſſa immunitate redeuntibus incolis non priori nomine,

ſed Villam francam nominari voluerunt, ſub eoq; nomine manet in hodiernum. Sed in memoriam antiquæ vrbis prouincia a Pœnis nomen retinuit, ita vt Villa franca Pœnorum, ſiue Phenicum vſq; in hodiernum appelletur. De hac veteri Carthagine meminit Ptolemæus libro ſecundo, & ſtatuit eam in Ilarqueonibus, quum tamē verum non ſit, neq; Ilarqueones pœnos attingunt, ſed ſolum Tarraconenſem agrum complectuntur. Poſt Pœnos ſequuntur Lethani, quorum caput regionis Barchinona vrbs eſt, concluditq; per maritimam oppidum, & flumen Tarmin, nunc Torderia nuncupatum. Abinde ad mediterranea ſunt Anthetani, quorum caput eſt Gerunda ciuitas, & illius ager, complectunturq; Beſulam, quæ hodie Biſuldunum appellatur. Inde ad montana habitant Caſtellani, dicti Caſtellani ab oppido Caſtellione, quod caput regionis erat, habetq; nunc oppidum parui momenti Caſtrum Caſtelionis nuncupatū, quod omni regioni Baſſi ſic dictæ nunc præeſt. Protendebantē iidem Caſtellani vſq; ad Baſagodam oppidū, & Ceretanos per montana, hos ſequebantur a parte occidua Ocectani, quorum caput eſt Vicus vrbs, & omnis Auſonia, ſunq; dicti huiuſmodi Ocectani Auſonij a Vico vrbe, quæ quondam Auſonia dicebatur ab Italis condita, quū perantea Italia Auſonia diceretē, maxime ad tēpora. Hos vero ad ſeptentrionem ſequuntur Coſitani, qui Vrgelenſes dicuntur, complectentes Comitatus Vrgelenſem, Cardonæ, & Palarienſem vſq; ad Pyrenæi iuga. Poſt hos ad ortum ſolis ſunt Ceretani incolentes oram Pyrenæi, & pene intra Pyrenęi montes conſtituti. qui & nunc dicuntur Sardones, cuius caput Iulium oppidum erat, a Iulio Cæſare conditum, quod nunc modernitas Lyncam appellat, ibiq; eſt Sardonum oppidum, quod nunc Podium Ceretanorum appellatur, ſuntq; hi Ceretani ab Italia in Coloniam miſſi a Cereto oppido, a quo Cerete Ceremonię nuncupantur. Vltimi vero omnium ad maris littora ſunt Indicetes, ab oppido Ciuixellenſi, vſq; ad Pyrenæum, & continet Emporium vrbem, ac omnem Emporitanenſem agrum, ac Rhodam quondam vrbem a Rhodijs conditam. necnon mediterraneas vrbes Iuncariam, & Sinianam, Runeas eſt vltra vrbes Iuncariam, & Sinianam: vltra eſt Ruſcilionis prouincia, & Trophea Pompei, vt ſupra ſatis diffuſe diſſeruimus. Et ſic expediuimus mutationes omnium prouinciarum Hiſpaniæ, pro vt apud veteres ſcriptores nominantur, & quibus ad præſens modernis nominibus vocitentur. Iam nunc de vrbibus, fluminibus, & montibus vidēdum eſt, vrbibuſq; deletis. Sed prius quam ad eas deueniamus, aliqua memoratu digna, quæ ad nonnullas Hiſpaniæ prouincias pertinent, interſeram. Primo enim ſunt multa, quæ Strabo meminit de Turditanis, qui ad Bætim amnem habitant circa maritima littora. Hi inter Hiſpaniæ populos ſapientia putantur excellere, & in terris ſtudijs vtuntur, & memoranda vetuſtatis volumina habent, vatum codices, legeſq; a ſex annorum millibus verſibus conſcriptas. Cæteri autem Hiſpani vſum quidem habent literarum, ſed non vnius generis, nec vna lingua eſt. Addit inſuper, & alio loco in præfato tertio libro, quę ſequuntur. Verum ad regionis fœlicitatē, manſuetudo ſimul, & vrbanitas accedit Turdetanis, & Gallis propter vicinitatē, cognationemq;, vt teſtis eſt Polybius, ceterum illis minorem, vt plurimum enim vicatim habitāt, & viuunt. Nam Turdetani præſertim, qui circa Bætim loca tenent, in Romanos penitus vſus transformati ſunt, nec propriæ linguæ memoriā ſeruant amplius, plurimiq; Latini facti ſecū accolas accepere Romanos. Itaq; parū abeſt, quin vniuerſi Romani ſint, & nūc habitatæ vrbes, & in Gallia pax Auguſta, & in Celtiberis Cęſarauguſta, & aliæ Coloniæ

quædam permutatos dictarum ciuitatum ritus demõſtrãt. Hiſpaniquoqꝫ qui hoc inſtitutionis ſeruãt genus ſtolidi, vel togati dicũtur, in quibus ſunt & Celtiberi, qui quondã cæteros immanitate ſuperare credebanť. Ad illius autẽ vbertatis fidẽ faciendam in tertio libro etiã Strabo addidit, quę ſequũtur. Quanta vero rerum ex Turditania exportandarũ copia ſit, maxime declarat nauigiorũ magnitudo, & numerus, ingentes enim naues onerarię iſtinc Puteolos nauigant, & Hoſtiã Romanorum naeuale permaneant. Inſuper multitudo Africanis ferme ęquiparanda, tantum eſt incrementum. Quũ autem huiuſmodi ſit mediterranea Turditanię copia, æqualem maritimam ex pelagi bonis inuenies. Oſtrea namqꝫ, & conchilia omnia, & multitudine, & amplitudine omniũ ex parte exterius mare ſuperat, pręcipue cũ fluxus, & refluxus hic augeãtur, qui cauſa, vt par eſt, magnitudinis, & multitudinis propter innudationes exiſtunt. Eundem ſe habet in modum circa Cetaria genera, Origos, Phalenas, Phyſeteras, quibus reflantibus nebuloſe cuiuſdam cotumne viſio longe cernentibus offertur. Quid Congri, quid Murenæ, quanto noſtris maiores capiantur, Aliaqꝫ complura huius generis edulia. In Carteia vero Cerycas, id eſt, Murices, & purpuras librarũ decem, in exteriobus autem locis Murenulã, & Congrum, minarum ſupra LXXX. Polypum talenti pondo. Duorum autẽ Sepias cubitorũ, & ſimilia, frequẽs vero Thymnus euectuſto feruore ingẽti aruina horſum impelliť. Quęrna vero quadam glande ſaginať, quę ad mare naſcitur, humilis admodum, fertilẽ ingentemqꝫ impendio producens fructũ, quæ quidem copioſa in ipſa etiã terra generatur Hiſpania. Ingentes ſanę radices, perinde ac integrę quærcus habẽs, quæ profecto ab humili radice tollitur nimis. Tantum vero fructũ affert, vt poſt maturitatẽ littora, & extra columnas, & intra glande referta ſint, quam æſtus aquarũ eiectat. Cæterũ intra columnas ſemper minus, ac minus reperiť. Vt autem autor eſt Polybius, vſqꝫ Latinã ipſæ glandes emittunť, niſi Sardinia quoqꝫ, inquit, & huic vicinia regio ferat. Verum Thymni ipſi quo magis columnis propinquant ab exteriore delati pelago, eo amplius eſca deficiente macerantť. Hæc in mari belua ſemper adeſt, plurimũ glande gaudens, cuius cibo eximie pingueſcit. Quumqꝫ glandium ſit copia, thymnorum itidẽ fit vberitas. Quum vero prædicta regio omnibus bonis exhuberet, effodiendorũ ſane metallorũ ingenium admireris. Tota enim talibus pleniſſima eſt Hiſpania, non tota tamẽ procreandis fructibus facilis, nec tota ferax, eundem in modum, præſertim quæ metallis abundat. Rarum eſt enim vtriuſqꝫ rei commoditate fortunari. Rarum & eandem diuerſis paruo in loco abundare metallis. At Turditania, agerqꝫ cõiunctus nullam in hoc fœlicitatis genere rationem commendare volentibus abeſſe ſinit. Nam aurum, argentũ, æs, ferrum nullibi terrarũ, neqꝫ tantum, neqꝫ tam probatum generari hactenus compertũ eſt. Aurum enim non ſolũ ex metallis effoditur, verum etiam fluit, flumina namqꝫ torrenteſqꝫ auream deferũt arenã, quæ paſſim, & per loca aquarum indiga exiſtens cognoſcitur. Cæterum, quũ illic quidẽ minus appareat per aquatilia, quidã elucent grumuli. Quod ſi quibus a natura negatę ſunt aquę, illatis rigantes aquis, dehinc ſplendeſcentem efficiunt grumulũ, puteos quoqꝫ effodientes, & aliã per ſolertiã tractantes artificia, lauandis arenis aurum excipiunt. Pluresqꝫ hac ætate ſunt, qui aurum eruant, quam qui effodiãt. Vnde & chryſophiſia, id eſt, auri lauacra ſunt appellata. Galli quidem digniora eſſe ſua prædicant metalla, quæ in Cimerio monte ſunt præſertim, quæ ad Pyrenæum vergunt. Verum enimuero quod his locis deduciť magis probatum eſt, inter auri micas autẽ quandoqꝫ dimidia libra admodum

purgitionis, grummos, quos pilas vocant, repertos fuiſſe memoriæ traditum eſt, qui paruę admodum purgationis indigeant. Traditum etiam eſt ſciſſis lapidibus glebulas quaſdam papillis mammarum ſimiles inueniri. Ex auro autem excocto, & ex tenaci quadam creta repurgato purgamentum eiectum rurſus excoquitur commixtionem auri, atq; argenti habens. Argentum quidem exuritur, cæterum aurum ipſum remanet, forma enim eſt facile fuſilis, & lapidoſa. Ea propter paleis aurum potius liquefit, quoniam quum flamma mollis exiſtit ad illud ſeſe pariter metitur, quod & facile cedit, facileq; difunditur. Carbo autē caloris vehementia liquefaciens, & ſublimans magis ac magis abſumit. In erythrijs vero extrahitur, & prope lauatur, & in alueolis, vel puteis mundificatur, limuſq; huic exhauſtus eluitur. Argentarias autem fornaces excelſas efficiunt, vt fumoſa illa glebarum euaporatio tollatur in altum, grauis enim eſt, & pernicioſa. Aerariæ quoq; effodinę vocantur, & aureæ, ex quibus licet per coniecturam agnoſcere aurum, inde prius effodi ſolitum. Poſidonius autem quum effodiendi locos, multitudinemq; laudibus extollat, & eorum virtutem, a ſolita minime ſeſe abſtinet eloquentia. Verum diuino quodam afflatus ſpiritu per ipſos agitatur exceſſus. Haud enim fidem, inquit, abnego fabulæ, quod ſyluis aliquando per incendia abſumptis terra ipſa auri atq; argenti feraciſſima noua quædam in ſuperficiem, & ſuperiorem Telluris faciem germina efferbuit. Montes enim omnes, & omnem tumulum materiem eſſe monetæ, quam quædam fœlicitatis abundantia cumulauit. Quod ſi quis regionem inſpectet, inquit, effluentis vbiq; perpetuo naturæ theſauris, & imperatoriæ cuiuſdam maieſtatis nequaquam deficiens ærarium eſſe dicat. Non enim diues tantummodo, ſed diuitias ſufficiens, & ſuggerens eſt regio, peneſq; illorum, vt vere dicam, ſubterraneum locum, non infernus, ſed Pluto ipſe opulentiæ Deus inhabitat. Talia quidem ſpecioſa quadam figura de hiſce locutus eſt, perinde acſi & ipſe de metallis copioſa vſus ſit oratione. Effodientium vero ſolertiam commemorans ſcitum illud Valerij adiungit, qui in argentifodinis agri Attici, ſic intente, atq; acriter homines effodere aſſerit, vt in ſuperiora, Plutonem ipſum adducendum eſſe præſtolentur.

De montibus Hiſpaniæ, qui nomina mutauerunt.

REgionum Hiſpanię deſcriptionem abſoluimus quę in hodiernū nomina mutauerunt, ne legentes auertantur a ſenſu hiſtoriæ propter ignota nomina regionum. Nunc autem, vt promiſimus, itidem faciendum eſt de montibus, fluminibus, ac vrbibus. Igitur a montibus incipiemus. Sunt montes excelſi in Hiſpania. Primū Pyrenęi, qui Hiſpaniam a Gallijs ſeiungunt. & incipiunt ſecundū communem hiſtoricorum opinionem a templo Veneris, & Mediterraneo, vltimoq; confine agri Gerundenſis, & protenduntur vſq; in Oceanum ad promontoriū, & ciuitatem ſui nominis Eaſo, quę hodie Baiona dicitur, ſeu, vt alijs placet, a vico ſancti Ioannis de Lucza, ne ſcindatur mons, Hi montes vſque in hodiernum ſuam appellationem retinuerunt. De iſtorum tamen montium nomine diuerſi diuerſa ſentiunt. Quoniam dixerunt quidā Pyrrhenęos a Pyrrho Hiſpani ſucceſſore vocitari. Diodorus vero libro quarto ait quod cū mons ipſe plenus eſſet maximis arboribus, plurimiſq; paſtoribus propter greges, qui inibi paſcuntur, accidit, vt die quadam appoſito igne monti quum ventus validus exercuiſſet, ignis vrens glebas ipſius montis coegit

aurum,atq; argentum colligendum, reliquã ipſorum montium partem incenderunt, & ab ardenti Pyra,quæ eſt lignorũ congeries ardens,Pyrenęi montes appellati ſunt. Hæc Diodorus. Idem etiam cenſuit Appianus. Aliqui a crebris fulminũ ictibus illic cadentium Pyrenæos dixere,a Pyr,quod eſt ignis. Ab his itaq; montibus procedunt & alij montes, qui per Lacham vrbem in Caſtellam, ac vlteriorẽ Hiſpaniam protenduntur, & ad vltimam Oceani oram in Portugallia terminãtur ad oppida Cintres, & Turres vedres, & hi montes Caſtellæ regnum per mediũ ſcindunt in partes duas. A primis enim habitatoribus Ebulkei montes appellati ſunt. Hi radicem habent a Pyrenęo,atq; Cantabris magnam regni Nauarrę partem claudentes. Hi ijdem montes,qui in Aragoniã vergunt,mõs Caci,ſiue Moncaio a Caco Hiſpano dictus,de quo meminit Vergilius lib.octauo. Vnde protenduntur per vlteriorẽ Hiſpaniam, includentes diuerſas vrbes Segouiam,vrbemq; Rhoderin, quã Ciuitatenſem vocant, & ſecundum diuerſa loca diuerſa nomina ſortiti ſunt. Sunt & alij montes in Bætica, qui ab ora fluminis Bætis alias Gaudalcauir ſupra Hiſpalim in fretum Herculeũ protenduntur,& pene illis clauditur Granatæ regnũ. Vnde inexpugnabile ſit regnũ montibus altiſſimis circunſeptum. Hi montes quatenus oram freti Herculei contingunt, Calpe montes ab antiquis ſcriptoribus appellati ſunt, ibiq; fixæ ſunt alteræ ex columnis Herculis,mediũ habentes inter Malachã,& Gades inſulam, vbi alteræ fuere fixę columnæ. Nunc vero mons iſte mutationem nominis fecit ab aduentu Arabum,qui eandem inhabitant regionem, & Gibeltarich appellatur. Gibel itaq; Arabica lingua montem ſignificat tanquam mons Tarich. Hic itaq; Tarich primus Dux Arabum fuit,qui claſſe inſtructa Arabibus de Africa traiecit in Hiſpaniam. Ipſi vero montes, quum in Hiſpalim protenduntur, Illipæ montes dicebantur quum in Cordubam verſus,Themarini mõtes ſiue Orthoſdadę montes dicti ſunt. Erat enim per antea ibi vrbs Calpe dicta a monte ipſo. Promontorium vero, quod in Oceanum mittit, & Iunonis antiquitus templum habebat hodie Tarypha oppidum eſt. Ibiq; non longe eſt Miniſter portus & vrbs Belon, & fluuius eiuſdem nominis. In hocque monte incipiunt Herculei freti fragores exaudiri, habetq; ex oppoſito Libyam, & alium montem Abulam, quanquam Calpe mons excelſior ſit, & hi montes,quatenus ex oppoſito Malachæ ſunt, habent Vliſcam vrbem, & Mineruæ templum, vt voluit Strabo libro tertio de orbis ſitu. Suntq; montes ipſi referti auro, argento, ære, ac diuerſis metallis,vt idem aſſerit. Illi vero montes,qui Valentiam ſciungunt a Murtiæ regno, Vbedæ montes appellati ſunt etiam ab antiquis Sturiarum, & Biſcaiæ.

Inſuper qui ad Oceanum, alteramq; partem Hiſpaniæ pertinent Numidicæ montes dicebantur, & a Pyrenæo procedentes per Cantabriam, Nauarręq; regnum prolabuntur. Item per Biſcaiam, Opuſcuamq;, Sturias, & Galleciam, vſq; in vltimam oram ad promontorium, vbi eccleſia de finibus terræ ſita eſt, & hi montes ſecundum vnamquanq; prouinciam, per quas progrediuntur, nomen acceperunt. Et propterea mons vrbi Barchinonenſi adiacens ad oram maritimã mons Iouis, vt placet Pomponio Mellæ libro ſecundo & tertio, dicitur. Quod quidem nomen vulgus corrupit, & Iudaicum montem appellat idiomatum confuſio. Sunt præterea Scalæ Annibalis inter Barchinonem,& Tarraconem, quæ Coſtæ de G rafa modernis dicuntur. Reperiuntur præterea & alij montes in Hiſpania omiſſi ab antiquis ſcriptoribus non omittendi propter illorum ſingularitatem. Sunt enim in Tarraconenſi Hiſpania duo montes,Primus in Letanis inter Vrbes Barchinonem, & Gerundam op-

poſitus oppido Blandę dictus Mons ſigni,ſiue ſignorū,tanquã nauigãtibus per maritimã orã primus totius regionis ſigna terrę prębeat ſiue grauia regionalibus ſigna pluuiarum,&imbriū ſigna pręſtet. Eſt & alius mons in comitatu Cardonæ ſale plenus, pręſtatq; omnibus regionalibus ſalis fertilitate,quē montem,quū maxime ſale euacuatur, tunc latius in altum creſcere nemo dubitat. Et hæc de montibus ſufficiant.

De fluminibus, quæ nomina mutauerunt.

PRimum omnium fluminum Hiſpaniæ, quæ nomina mutauerunt, Bætis eſt, a quo Bætica Hiſpaniæ prouincia dicta conſtat. Hic amnis ortum habet a montibus propinquis Carthagini, qui quondam Orthoſdadę dicebantur, & decurrens per Caſtulonem, & Cordubã influit in Oceanū Athlanticum ad vrbē Hiſpalum, clauditq; ſuis terminis prouinciã Bæticam, in qua Granatæ regnū ſitum eſt. Corduba inſuper ciuitas, quæ in medio pene fluminis curſu eſt,ab eodem flumine denominationē habet,vt tanquã cor Bętis dicta ſit Corduba. Huic autem flumini Arabes nomen immutarunt,quum Gothis expulſis Hiſpaniam obtinuiſſent. Quorum reliquiæ in Granatæ regno permanent. Amnem itaq; appellarunt Gaudalchauir, quod nomen in hodiernum manet. Poſt hunc oram ſequendo Oceani anas fluuius eſt, a cuius nomine prouincia Luſitania dicta eſt. Hic amnis ortum habens a montibus Orthoſdadę, & Vbedæ vicinis Carthagini, & Murtiæ per mediam vlteriorem Hiſpaniam, & Caſtellæ regnum decurrens ad oppidum Calatrauam influit in Oceanum ad confinia Portugalliæ, diuidens regna Caſtellæ, & Portugalliæ loco vocato Lanis. Huius autem fluminis priori nomini addiderunt Guadi, quod Arabica lingua interpretatur aqua, & ſic Ana Guadiana dicta eſt vſque in hodiernum diem. Tagus autem,qui a Bebuleis montibus naſcens per Toletum,& Vlisbonam vrbem decurrit in Oceanum, nomen retinuit ab antiquis impoſitum. Item apud hunc amnem finxere poëtæ, vt ait Iuſtinus, equas ex aura concipere propter agri vbertatem. Ad præfati Oceani oram Compoſtellam verſus ſequitur alius amnis decurrens per Coimbriam in Portugallia, qui ab antiquis Munda appellabatur ſimul cum ipſa vrbe Coimbria. Hoc etiam flumen a modernis Mundeuo appellatur,eſtq; ibi oppidum ad Oceani littora eiuſdem nominis veterem denominationem retinens, apud quod Caius Iulius Cæſar, ſeu eiuſdem Duces Agrippa, & Brutus bellarunt vltimo contra Pompeij filios Gneū, & Sextum,quorū alter ibi occubuit,alter aufugit, quoniam mortuo patre apud Aegyptum poſtea quã ſuperatus eſt in Theſſalia apud Pharſalię cãpos victis,peremptiſq; Scipione,& Catone,Lucio Afranio. M. Petreio,ac Iuba Getulorum Rege Pompeij filij Hiſpaniam omnem occupauerunt. Poſtea ad eam vrbem ad pręlium coacti fuerunt. De quo prelio, & vrbe meminit Lucanus in principio, dicens: Vltima funeſta concurrant prelia Mundæ. Et hęc Luſitania dicta eſt, quanquam enim Luſitania dicta ſit prouincia hi tamen ſpecialius, qui incolunt Vlisbonam, & Coimbriam Luſitani dicti ſunt vſque ad flumen Doricum, vt placet Straboni. Poſt Mundam Doria eſt procedens ex montibus Ebuleis, & decurrens per mediam Caſtellam influit in ciuitatem Portum, & hic amnis priſcum retinet nomen. Poſt hunc Liminus fluuius eſt, quem Iuſtinus Minium appellat ab ingenti copia Minij, in montibus Aſturiarum, & Biſcaiæ, qui quondam Vidumi montes dicebantur enaſcens. Hic amnis influit in O-

ceanum, Portugalliamq; a Gallicijs ſeiungit loco dicto Toi, quæ vrbs eſt, & a modernis nomine immutato Vnga vocatur. Poſt Vngam tria ſunt in Gallicijs flumina, quæ nomina mutauerunt. Primum eſt ad Ponteuedrum, quod Vias ab antiquis dicebatur. Alterum, quod decurrit non longe a Compoſtella, Tamarus. Tertium eſt poſt vltimum promontorium de finibus terræ Aſturios verſus Vir nomine, Poſt hæc in Sturijs tria alia flumina ſunt. Primum verſus Gallicios Vieatus. Secundum decurrens non longe ab Oneto Natum. Poſt hæc in Biſcaia vltimiſq; finibus Aſturiorum Nebealmonus. Item alia tria. Primum ad Aſturios Nelus non longe ab oppido Caſtro. Secundum eſt Negangeſia, quem alio nomine appellat Iuſtinus Chalybim, & ad oppidum Birbao decurrit in Oceanum. Tertium ad Nauarram pertinet, & Nerua dicebatur. Hæc quidem flumina aptiora ſunt omnibus aquis adferri fortitudinem faciendam. Ad partem vero Mediterraneam euntibus a Bętica, & noua Carthagine primũ flu. decurrens in Mediterraneũ ab oppido Oriola, quod antiqui Oritigum dixere, non longe a vico dicto Gardemar Alana dicebatur. Nunc autem a modernis Segura. Alterum vero ſequens, quod influit in Mediterraneum, quondam Secabur dicebatur ab antiquis, nunc vero . Tertium vero, quod decurrit per Alzeſiram oppidum ab antiquis primo Succon dictum eſt, deinde Succeo, nunc Chucarus. Apud hunc amnem Pompeius pugnauit cum Sertorio, & viciſſet Sertorius, niſi ſuperuentu Appij Metelli Pompeius adiutus fuiſſet. Amnis inſuper, qui per Valentiam decurrit in mare, Pallentia dicebatur, nunc vero Gaidalaycar. Qui vero per Saguntum quondam nunc Murinetus Turris nomen habet. Qui vero prope Barchinonam decurrit a montibus Pyrenæis, ab antiquis Rubricatus dictus eſt, a noſtris vero, R, litera eſt mutata in, L, & dicitur Lubricatus, poſtea Betulo annis, vt placet Pomponio Mellæ, non longe a Barchinone, qui nunc Biſocto dicitur, alias Beſotium. Inde Tarnum flumen ſecus Blandam decurrens, quod Tordera hodie vocitatur. Ticer vero amnis, qui per Gerundam vrbem decurrit, & influit in Mediterraneum ad oppidum Turricellam, nomen retinuit. Cluuianus, qui non longe ab Emporio quondam maxima vrbe Gerundenſis agri per Occaſum influit in Mediterraneum, ſolam vnam mutauit literam, c, in, f, & Fluuianus dicitur, quanquam Plinius de Naturali hiſtoria libro tertio illum Flumialbum appellat. Sembroca alter amnis, qui ad Orientem diruptæ vrbis Emporiæ influit in Mediterraneum, a modernis Sambucha dicitur. Sunt & alia duo flumina, quæ in mare non influunt, ſed coniunguntur Ibero, de quibus accurate diſſeruit Iulius Cæſar in ſuis Commentarijs, quum aduerſus Lucium Afranium, &. M. Petreium in Hiſpania apud Ilerdam pugnaſſet, quorum alterum Cicoris, alterum Cinga appellatur. Cicoris ad Ilerdam, Cinga ad Fragam fluit. Hæc igitur de fluminibus, quę in Hiſpania nomina mutauerũt, dicta ſufficiãt. Iam ad vrbes veniamus.

De vrbibus Hiſpaniæ, quæ propria nomina mutauerunt.

IAm enumeratis ad plenum prouincijs, mõtibus, & fluminibus Hiſpanię, quę nomina mutauerũt, reſtat & vrbes diſcutere. Primũ itaq; ab Oceano, Gadibuſq; Herculis, ac freto Herculeo incipiẽtes orã Mediterranei vſq; ad Carthaginẽ, inde alterã orã Oceani cũ reſiduo interiacẽti Mediterraneo, & vlteriorẽ Hiſpaniã deſcribem⁹. Inde redeũtes tãq; ad ꝓpriã domũ, ad citeriorẽ deſcribẽdã deuoluemur. Pri

ma igit̃ omniũ ciuitatũ Gades erit, de qua meminit Dyoniſius Alexandrinus quem ætate noſtra Antonius Bacharia Veronenſis tranſtulit, quod ante aduentum Herculis Tarteſſus dicebatur. Poſtea vero quã Hercules ad eam peruenit, ſtatuitq; in eadẽ columnas ad emulationẽ alterius Herculis Aegyptij, qui alias colũnas ſtatuerat ad alteram librę oram ſecundũ Diodorum libro quarto, ab ipſis columnis erectis Gades Herculis inſula, & illius vrbs appellata eſt. hæc Priſcianus. quanquam Strabo libro tertio referat, Polybiũ dicere eam regionem, quæ circa Bętim eſt, cognominari Tarteſſum, Gades vero prius Erytheã vocitatam cum duabus adiacentibus inſulis. huic autẽ propinquũ eſt oppidũ ſancti Lucę de Baromeda, in nauigatione per flumen Bętim, quod quondã Mendilia dicebatur illi enim adiacet vrbs Belon ad partẽ freti, quę hodie Taripha oppidũ eſt, & erat ibi templũ Iunonis, & Mneſtei portus. hanc regionẽ a Calpe monte vſq; in Bætim amnẽ, vocitari Tarteſſum. Alij vero dicunt agrũ Turditanorũ, qui oppoſitus eſt inſulæ gadi per oram Bætis fluminis vſq; in Sacrũ promontorium, quod caput ſancti Vincentij hodiernis tẽporibus vocitamus appellari Tarteſſum. De hac enim Tarteſſo late diximus ſupra de prouincijs, q̃ nomina mutauerunt. Sed de hac vrbe Gade prętereundũ non cẽſeo, quod de ea refert Strabo lib. tertio de ſitu orbis. Quod quũ eſſet primũ oppidũ, Balbus Gaditanus vir triũphalis aliud illi inſuper ędificauit, quod Neapolim, id eſt, nouã vrbẽ appellauit. Additę ſunt etiam a Balbo ipſo inſulæ duæ, vna, quam Didimam appellãt, & altera illi adiacens, quæ maximum vrbi incolatum præbuerunt. Adiecit etiã Strabo ad illius magnitudinem, quod adeo creuerat, quod poſt Romanam vrbem, cæteras vrbes mundi anteibat. Et quũ illi ager nullus eſſet, omnes illius vrbis incolæ ad nauigationẽ ſe contulerant, in aſportandis Romam rebus mercatorijs, maximeq; eis, quæ ab Hiſpania exportabantur. Adiecit etiã Strabo ad illius amplificationẽ, quod quũ cenſus ſemel exigeretur ex ea, reperti ſunt in ea militaris ordinis equites aurati viri quingẽti quod nuſquam in aliqua ciuitatũ Italię compertũ, quam in Patauio vrbe. Poſt bellonẽ vrbem ſequitur vrbs Mellaria ante fretum, quæ nunc Alzezira nũcupatur, vt placet Plinio libro tertio. Ptolemęus vero libro ſecundo vul quod Alzezira fuerit Charteia Charteios primo a Græcis dicta ſub Calpe monte in Oceano Athlantico locata ante fretũ. Inde ſequitur Molena, quæ antea Suelũ dicebat̃, vt placet Ptolem. lib. II. Ad mediterranea Obebuſca eſt, quã hodie appellamus Baheſſam. Inde eſt Siſapo oppidum quod Xeres appellat̃, apud quod metalla expoliunt̃. Hanc itaq; per orã Mediterranei maris ſequit̃ vrbs Granata, quæ ab Arabibus occupata eſt, a qua vrbe regnũ Arabũ nominationẽ capit: Antea enim vocabat̃ magna Illipula ſecundũ Claudiũ Ptol. Cauſam vero mutati nominis autenticã non memini me legiſſe, de ipſa tamen vaticinari libet. Conſueuere arborũ fructus appellari a regionibus, vbi ijdem fructus ab initio ſunt reperti, vt ait Hieronymus in Epiſtola ad Euſtochium, dicens: Ceraſa ex eo ſic appellari, quod primum Lucullus a prouincia Ceraſa Romam veniens detuliſſet, ſic a Perſide perſica. Granata mala punica dicta ſunt, quia ij fructus apud Pœnos primum reperti ſunt. Quum vero Hiſpania diutius ſub Pœnorum fuerit poteſtate, perfacile fuit, vt illius generis arbores de Aphrica translati ſint in Hiſpaniã, & ea vrbs, a qua forte per Hiſpaniam translati ſunt, ab eorum fructu conuerſionem nominis fecerit, vt Granata dicatur, Hiſpano ſiquidẽ nomine mala punica Granata appellãtur. Almaria vrbs ab antiquis Illibera dicebatur, quæ ad oram Mediterranei eſt. De hac igitur Illibera vrbe, & eius Epiſcopo Gregorio meminit Hierony. in lib. de viris

illuſtribus, quod eſt Bęticus, nec immerito illum non expreſſit Hiſpanũ ſed Bęticum, quum Hiſpania habeat duas vrbes illiberas, vnam in Bætica, alteram in Tarraconenſi ad iugum Pyrenæi, quæ confinis quondam fuerat noſtræ diœceſi, de qua ſuo loco dicetur de vrbibus, quæ corruerunt in Hiſpania. Poſt oram vlterioris Hiſpanię, quæ eſt in Mediterraneo, ſequitur & altera ora ad Oceanum. Poſt Gades Hiſpalum eſt. Hanc vrbem multi ferunt ab Hercule conditam, ſicq; vocitatam, ſiue quia palis ſuppoſitis condita ſit, ſiue a palude, quę maximã vrbem circundat. Hiſpalis dicta eſt a prioribus antiquis. Poſtea vero a Iulio Cæſare Iulia Romulea appellata, vt Straboni placuit, a cuius nomine vulgata locutio originem traxit, vt Siuillia appelletur tanquam a Iulio Cæſare inſtaurata, & dicatur ciuitas Iulia, referuntq; præfatum Cæſarem eandem vrbem conſtruxiſſe, quod tamen verum non eſt, quum apud Titum Liuium, Commentariaq; præfati. C. Iulij Cæſaris, ac Lucium, pluri moſq; ſcriptores antiquiores, fiat eius ciuitatis mẽtio. Potuit tamẽ Iulius Cæſar illam inſtauraſſe labentem, auxiſſe, ac dilataſſe, obtinuit tamen moderna literarũ locutio, vt priſtino nomine ab eis nuncupetur. Poſt Hiſpalũ ſequentes Oceani oram præuenitur ad Guadianam fluuium, regnumq; Portugallię, vbi ciuitates Sylua, & Eura conditæ ſunt, & ad extremum Oceani promontoriũ, vbi ſacrum erat Herculis templũ, & ſacrum eſt appellatum promontoriũ. De hoc vero Herculis templo, & ſacro promõtorio libet aliquid dicere quũ referat Trogus Pompeius Hiſpanus, quem Iuſtinus ſingulari eloquentia abbreuiauit, eſſe in Hiſpania ſaltus Tercenorũ, apud quos finxere poëtę Titanas bellaſſe cum Dijs, in quibus primi Hiſpanię Reges Gorgonius & Abius regnauere. Hos autem ſaltus non declarat, vbi ſunt, nec bellum Titanum aduerſus Deos elucidat quam vltra fabulam, falſa admodum videantur, quoniam & ſi fabulæ falſitatis plurimum habent, ſemper tamen veteres poëmatibus ſunt vſi, quum aliquid ad hiſtoriam fictio veritatis habuerit. Vnde Firmian. Lactantius vir eruditiſſimus de poëtarum licentia primo lib. ſic loquitur: Hic homines decipiuntur maxime, quod hęc omnia ficta eſſe a poëtis arbitrantur, colunt, quod ignorant, neſciunt enim quis ſit poëticę licentiæ modus, quouſq; progredi fingendo liceat, quũ officium poëtę in eo ſit, vt ea quę vere geſta ſunt, in alias ſpecies obliquis figurationibus cum decore aliquo cõuerſa traducat. Totum autẽ, quod referas fingere, id eſt ineptum, & mendacis potius, quã poëtæ. Vnde, qui hi ſaltus Tercenorũ ſint, videndũ eſt, vbi inhabitauere Curetes & quid fuerit ad hiſtoriam pręlium Deorum cum Titanis. Saltus enim nemus eſt Tercenorum. Itaq; vel ciuitas Gades eſt, vel littus Bætis, vt ſatis declarauimus. Saltus vero iſtorum Tercenorum ſylua quondam maxima erat vltra Gadianam flumen. Hæc enim ſylua protendebatur ab Eura vrbe vſq; ad vltimum promontorium Oceani, quod Sacrum promontorium veteres appellabant. Hic Saltus non longe a Gadibus, ſiue a Bęti flumine diſtabat, quẽ Saltum Curetes primi incoluere. Ab ipſo itaq; Saltu Sylua vrbs Portugallię hodierno idiomate nuncupat̃ quoniã Latino ſermone Saltus, & Sylua idẽ ſunt. Quũ enim Hercules in Tarteſſum veniſſet, finitimi regionis intelligẽtes aduenã potentiſſimũ hoſtem aduenisſe, finitimãq; occupaſſe vrbẽ, ſeu prouinciã Tarteſſum, apud eandẽ ad ipſum ſaltũ congregari cęperũt amni propinquum. Inde Hercules quũ prouinciales apud eundẽ Saltum, qui vltra Anã, ſiue Guadianam flumẽ eſt, inuaſiſſet, cũ eiſq; certaſſet, illos pręlio vicit atq; propterea parta victoria ibi Herculẽ luſiſſe ferunt, atq; ludos, quos alter quondã Hercules Cretenſis patri Ioui inſtituerat, ibi renouauit, quem ipſe ſe fore mentiebat̃. Erat enim gens ea tempeſtate ru-

dis, & ad bella inſueta, & propterea quia illos apud eandem ſyluam vicit, Titanas cũ dijs certaſſe finxere poëtę, cui fabulæ cauſam tribuit, quod Hercules ad excuſandum matris Alcumenæ adulterium propter eius robuſtitatẽ Iouis ſummi dei filium falſo mentitus eſt. Quoniam cum Iupiter Cretenſis Herculem alterũ, qui huncper multa ſęcula anteceſſit, habuiſſet filium, a Græciſq; vt Deus fuiſſet adoratus, ille ſe illum aſſerẽs a Ioue ſummo Deo genitum rudi populo affirmauit. Vnde Ioui patri, ac ſibi tanquam Deo templa, & adorationes conſtituens inſania quadam rudem populum circunuenit. Aduerſantes propterea ſibi prouinciales populos Titaneos, Herculeos vero deos poëta fingens ad illum ſaltum Tercenorum pugnaſſe refert. Quomodo vero Titanes cum Ioue Cretenſi antiquiori hiſtoria pugnauerint, ex quibus diuerſimoda poëmeta prodierunt, ſcribit enim Firmianus Lactantius de falſa religione libro ſecũdo, quam hiſtoriam hic referre, accõmodatum videtur. Quod fuit apud Gręcos, inſulamq; Cretam quædam Regum genealogia a Saturno incipiens, quam propter nõnulla ab eis facta, prima gentiliũ ætas vana ſuperſtitione in deos translatã eſſe credidit, de eiſq; poetæ multa fingentes ad nos multa vana perduxeruut. Saturnus enim huius genealogię principium, & Titan eiuſdem frater Vrani Regis Cretæ filij fuere. Titan enim primogenitus fuit, & Saturnus ſecundus. His autem mater erat Veſta, ſororeſq; Ceres, & Ops. Saturno vero vxor fuit Ops. Quum vero Saturnus fuiſſet facie hilarior, aſpectuq; magis decorus, quoniam Titani facies admodum triſtior eſſet, regnumq; Titani tanquam primogenito pertineret, ſuaſum eſt a ſororibus matre id præſtante conſilium, vt Saturnus Titani præficiatur in regnum, re itaque peracta ad concordiam ventum eſt. Quod vbi Saturno aliquis liber maſculi ſexus naſceretur, necaretur. Eo modo, vt ſucceſſio regni ſaltem in Titanis filios deueniret. Firmata itaq; pactione interueniente Veſta matre, quod primo natum eſt, a parentibus eſt extinctum. Quũ vero denuo Ops Saturno peperiſſet geminos Iouem ſiquidem, & Iunonem. Veſta occultauit Iouem, & Iunonem palam ędidit. Quumq; Iouem clam educaſſet, Ops iterũ parturiuit Neptunum, quem quum denuo occultaſſet Veſta, iterum & Ops geminos parit Plutonem, & Glaucam. Pluto item celatur, Glauca vero oblata in medium ſtatim emoritur. Re itaq; cognita Titani, quod nati eſſent Saturno maſculi, quos etiam educaſſet. Congregatis filijs, alijſq; adhærẽtibus, quos Titanos antiquitas appellauit, Saturnum, vxoremq; Opem vinxit compedibus, & in cuſtodia poſuit. Quum vero Iupiter Saturni filius adoleuiſſet, intellexiſſetq; parentes carcere detineri, collecta iuuenum manu ad liberandos parentes properat, & commiſſo prælio cum Titanis Iupiter Titanos vicit, parenteſq; in regnum reſtituit, atq; in Cretam redijt. Hęc, & longe alia de Ioue, ac Saturno proſequitur Firmianus Lactantius primo libro de falſa religione. Quum vero Hercules primus, prout inferius ſuo loco de Herculibus dicetur, Iouis filius Regis Cretenſis fuerit, ob eiuſq; virtutes a Græcis vt deus veneratus ſit. Illum Herculem hic noſter Alcides ſe eſſe falſo mentitus eſt, atq; illius inſtar, quũ etiam ipſi Ioui, vt perſuaſerat, patri ad orationes tẽpla conſtituerit, poëta fingens Herculem, ſuoſq; deos, Hiſpanoſq; cum eo belligerantes Titanes appellauit, tãquam Ioui ſummo Deo aduerſantes, & hoſtes, quod quidem præliũ apud ſyluam ad oram amnis Anę commiſſum eſt. Quæ ſylua non longe a Tercenorum vrbe diſtat, nunc vero Gades appellata, apud quam Titanos cum alijs certaſſe finxerunt, ſiue vt Strabo, & plæriq; alij voluerunt apud oram Bætis, id eſt, agrum Turdetanorum, qui, vt ſupra diximus,

Tarteſſus vocabatur. De hac etiam Tarteſſo miminit, Solinus de mirabilibus mundi, quum de inſula Sardinia ageret. Sed iam nunc aliquatenus peruagati ad noſtrum propoſitum redeamus. Poſt Tercenorum ſyluam, vbi Sylua, & Eura vrbes conſtitutę ſunt. Paſſa in agro Lucētino poſita eſt, quæ licet Latini nominis prioritatē retineat, vulgari tamen ſermone conuerſionem fecit, & dicitur Badabos. Hanc ſequitur Vliſbona vrbs ad oram fluminis Tagi, hæc autem apud veteres Scalabus dicebatur, pro vt ſupra retulimus in titulo de vrbibus ante Herculis aduentum. Inter ſaltus vero Tercenorum, & ipſam vrbem Vlisbonam. & Tagum interiacet promontorium dictum Sacrum ab antiquis, quod nunc caput ſancti Vincentij appellamus, in quo ad Oceani oram, poſt obtentam de prouincialibus victoriam. Hercules Ioui, vt aſſerebit patri, libauit, & ipſi patri, & Herculi mendacibus Dijs templum conſtituit.

Quod vſq; ad tempora Claudij Ptolemæi perſtitit, quamquam multi ex antiquis ſcriptoribus aſſerant huius templi inſtitutionem non ad noſtrum Herculem, ſed ad alterum pertinere, qui columnas in parte Lybiæ conſtituit, vt placet Diodoro. Vliſbonam vrbem ſequitur Colymbrium quæ ſimul ſuo flumini iūcta ab antiquis Munda dicebatur. De qua Lucanus in principio, & Cæſar in Commentarijs libro vltimo, & ſuperiori titulo de fluminibus: cauſam vero mutationis nominis Rodericus Toletanus aſſignat. Apud ipſam itaq; Mundam vltimo pugnans Pompeius maioris Pompei filius cū Bruto, & Agrippa Cæſarianis Ducibus victus, perēptuſq; eſt. Colymbriā vrbē ſequitur Portus ciuitas, a qua vrbe Portugallię regnū nomē habet.

Dicebatur enim eadem vrbs ab antiquis Lauara, per ipſam enim decurrens flumen Doria latiſſimo ſinu influit in Oceanum. Comperta itaq; opportunitate, atq; ſalubritate Portus ciuitatis, quum prouincia ipſa Gallecia dicta ſit ab Vliſbona vrbe ad omnem Oceani oram vſq; in finem Pyrenæi montis, & promontoriū Eaſo, vrbēq; Baionam, ideo Portus Galleciæ dictus eſt. Vnde & Portugalliæ nomen exortū eſt, & creuit in hodiernum. poſt Portum Galleciæ ſequit̄ Compoſtella, quæ per antea Ara Solis dicebatur, ſed verius dicitur, quod locus Aræ Solis ſit vltimus locus promontorij, vbi hodie eccleſia beatæ Mariæ de finibus terræ ſita eſt. Compoſtella vero ciuitas a promontorio, & Ara Solis duodecim milliarijs diſtat. Veteres enim Iberi iam vſq; a Chaldeorum finibus progreſſi, vbi Solem vti deum adorant, illum ab illius ortu, vſq; in occaſum proſequi ſtatuerunt. Quumq; inde vltimos terræ fines illum ſecuti, & vltra non poſſe progredi, conſpexiſſent, ibi Soli tāquā Deo aram conſtituerunt. A cuius adoratione, & ritu remota eſt poſteritas, quūq; ad eam partē Heſperum ſtellam oriri vidiſſent, ipſamq; tāquam regionibus illis ſalubrē, Compotem ſtellam nominarunt. Vnde & Compoſtella vrbs vicina denominationem trahit. eiq; vicinum oppidum eſt Clunia. Ad vltimū vero promontorium Pyrenæi ſita eſt Baiona ciuitas, quæ quondā Eaſo dicebatur. Sicq; vlteriorem omnem maritimam Oceani, atq; Mediterranei maris expediuimus, quatenus ad vlteriorem pertinet Hiſpaniam. In cuius perigrinatione potuiſſemus & multa Mediterranea, atq; maritima recenſere, vrbes, & oppida, quæ maximis commentarijs indigerent. Inter quæ ciuitas Complutū eſt dicta hodie Alchala lingua Arabica vicina Toleto, vt placet Ptolemæo, quum poſt Complutum ſubiūgat immediate Toletum, ſed ſatis ſit principaliores vrbes, & caſtra expreſſiſſe. Iam nunc citeriorem Hiſpaniā aggrediamur, & primum de inſulis diſſeramus. Sunt itaque in Mediterraneo pelago inſulę tres memorabiles, duæ ſiquidem, quas Balcares vocant moderni, quarum maiorem a maiori-

tate Maioricàm, & minorẽ a minoritate Minoricam vulgus àppellat. Hæ itaq; inſu
læ ab antiquis Gymnaſiæ primũ ante Græcorum aduentũ appellatę ſunt ſecundum
Claudium Ptolemęum, & Diodorum. Poſtea vero Baleares a Gręcis, vt Ptole-
męus ait, ſiue a Romanis, vt ait Diodorus a peritiſſimo fundarum vſu, quas veteres
Baleas dixere. Refert enim Diodorus adeo accuratam eſſe curam ipſis inſularibus de
fundarum vſu, vt eorum natis ſtatim illarũ vſum pro magiſterio, atq; continua exer-
citatione tradãt, nec vnquã quis paruulus apud eorum priſcos poterat cibum ſumere,
niſi matre conſentiente vt educaretur, prius panem ſupra palum impoſitũ funda ipſa
deijceret. Quumq; in prelium veniunt tribus fundis vtuntur, prima caput cingũt,
ſecunda ventrem, tertia manu exercentur, adeo vt quum ab eorum manu lapis emit-
titur, a quodã tormento emiſſus videatur. De ipſis inſularibus refert Diodorus nul-
lum habuiſſe auri, & argenti vſum ad Romanorum, & Carthaginenſium tempora,
exiſtimantes ſi auro, & argento carerent, omnia in fortunia ſe facile euaſuros. Memi-
nerãt enim Geryonem Chryſauri filium ob maximas eius diuitias ab Hercule perem
ptum. Quumq; a Carthaginenſibus ſemel fuiſſent conducti, nihil pecuniæ, auri de-
niq;, neq; argenti habere curarunt, ſed tantummodo mulieres, & vinum pro ſtipen-
dio acceperunt. Hæc Diodorus. Erat enim maior admodũ populoſa ad triginta mil-
lia hominum, in qua opulentiſſimæ fuerunt vrbes Palma, & Polentia ſecundũ Clau
dium Ptolemæum. In minori vero eſt Iana oppidum, quod Ciuicatella hodie ab
incolis vocatur, alterum vero oppidum Mago eſt, a Magone filio Amilcaris Han-
nibalis fratre conditum, quum a Scipione Africano fuiſſet Hiſpania pulſus. De Ba-
learibus vero populis refert Diodorus libro quarto facetam hiſtoriam, quod conſue-
uiſſent ijs, qui vxores ducebãt, primi ex amicis, ſecundi, & tertij vſq; ad certum nu-
merum mulieris concubitum prætentare rogatu viri, atq; quum placuiſſet, explicato
ſponſo, atq; conſulto ad eam vltimus accedebat, hæc Diodorus. Strabo vero libro
tertio de ſitu orbis addit & aliã de his inſulis facetã hiſtoriã. Quoniã quum antiquo
tempore incolæ dictarum inſularum infeſtarentur a quibuſdã animalibus, quæ alij
cuniculos, alij lepuſculas vocant, tanta enim illorum multitudo creuerat, vt in inſu-
las ipſas inhabitabiles redderent, quoniã & vnguibus terrã effoderent, & radices fru-
gum euellerent, vaſtitatemq; inferrent. Ii legatos Romam miſerunt petentes auxilia
aduerſus huiuſmodi beſtias, quoniam eiectati ab ipſis beſtijs propter illarum multi-
tudinem reſiſtere non valerent. Itaque præſtitis auxilijs, quum ad mediocritatem
reducta eſſent, plures ad eas capiendas repertæ ſunt venationes. Adinuentæ enim ca-
tellæ agreſtes, quas ab Africa eduxerunt, eas vulgari idiomate furones appellamus,
quæ funiculis ligatę intra foramina admittuntur, ea vero, quę capiunt, vnguibus ex-
trahunt, aut in ſummum telluris effugere cogunt, indeq; eas venatores capiunt. Sunt
autem & alię duæ inſulę, quarum minor caret incolatu, hę ante aduentum Herculis
Petruſę ſunt appellatę ſecundum Claudium Ptolemęum, atq; Diodorũ, Dioniſius
vero Alexãdrinus coſmographus dicit primã illam Lauſum appellatã. Poſt Hercu
lis vero aduentum maior inſula nomen mutauit, ita vt Ebuſa diceretur, quod nomen
vſq; ad omnia Romanorum tempora retinuit. Dicta Ebuſa a cãdore ſalis, quod ebo
ri ſimillimum eſt. Nunc autem eadem inſula Aluiza dicta eſt ab Auicena Arabe me-
dico, quem ibi regnaſſe ferunt Arabum tempore. Huic autem inſulæ adiecet altera
dicta a noſtris Sementaria, quę habitatoribus caret. Poſt inſulas Baleares, atq; Pe-
truſas, quę ad citeriorem Hiſpaniam pertinent, quarum Ebuſa Tarraconam, Balea-

res vero Barchinonam ex oppoſito habent. Nunc ipſa littora citerioris Hiſpanię deſcribamus. Prima itaq; omnium ciuitatum in littore citerioris Hiſpaniæ Saguntum eſt, quę hodie Muriuetus appellatur, quatuor diſtans a Valentia leucis, quæ quondā opulentiſſima vrbs Hiſpaniæ ab Hannibale Pœnorū Duce octo menſiū obſidione capta eſt, indeq; deuaſtata, ac diruta, ſola antiqua arcis mœnia extant. Vnde a ſucceſſoribus muri veteres dicti ſunt, & a modernis Muriuetus oppidum dictū eſt. Poſt Sagūtū Oriola vrbs fuit, q̃ ab antiquis Orontia, ſiue Oryntigū dicebat̃, quā Lucius Scipio frater Africani expugnauit, ac cepit cruēta victoria, quoniā ex oppidanis in ipſa expugnatione duo millia perēpta ſunt, fuitq; ipſa expugnatio ſtatim capta ab Africano noua Carthagine. Hinc ſequit̃ Cæſarea Auguſta ciuitas olim Agrippa dicta, ab eius cōditore Agrippa, vt multis ſcriptoribus placet, inter quos Strabo libro tertio, & Plinius item libro tertio de Naturali hiſtoria quę prius vocabat̃ Saldyba, conuerſionē autem nominis ei dedit Auguſtus Cæſar, quū poſteaquā deuicto Antonio Romam rediens eſt cognomitus Auguſtus, qui victricia arma quum tranſtuliſſet in Hiſpaniā, Ibiq; Vaccęis, Ilyturgibus, plurimiſq; Hiſpaniæ populis perdomitis demū Agrippā, vel Saldybā vrbem venit, eamq; ampliauit, atq; ex ſuo nomine Cæſarauguſtam nominauit. Apud amnem Iberum duę quondam florentiſſimæ fuere vrbes, quæ hodie in parua oppida ſunt redactæ, Aſcua prima, quæ a modernis Aſco oppidum dicitur. Altera Aſcapa, quam hodie Ceſpum vulgus nominat. Eſt & pręterea oppidū ad Iberum, quod Hitona dicit̃, Octogeſima ab antiquis appellatū. De quo Cæſar meminit in Cōmentarijs ciuilis belli libro primo, Vicus ciuitas ab antiquioribus Auſa dicta eſt a recētioribus vero Auſonia, Auſam multi dixerūt ab auſu hominum. quū cęteris cōfinitimis ſint Audaciores. Quidam vero Auſoniam, tanquā ab Auſonijs, qui Itali ſunt condita ſit. De quibus Auſonijs meminit Vergilius ſæpius, Poſt Auſam, ſiue Auſoniam, quæ tamen Vicus ciuitas nuncupatur, Berga oppidum eſt, quod veteres Birginium appellauere. Poſt hos iam noſtram intremus diœceſem, in qua Byſuldiuio oppidū eſt quondā vrbs, q̃ Betula dicebatur. Inde Balneole, oppidū quod Aquis botonis perantea dicebat̃, vt ex itinerario Antonij Pij conſtat, poſt noſtram diœceſem ſequuntur Ceretani, quorum apud antiquos maxima vrbs fuerat Libyca, quam Iulius Cæſar Iuliam Libycam appellauit. Nunc vero ad parui momenti arcem, tutiſſimam tamen, redacta eſt. Et iam expediti ab vrbibus, quę nomina mutauerunt, nunc deletas vrbes aggrediamur.

De vrbibus, quæ quondam florentiſſimæ in Hiſpania ſunt deletæ:

SI ignorantia prouinciarū propter mutationes nominum vrbiū montium, & fluminū legētibus verum ſenſum impedit. Indē quoq; exiſtimādum eſt, quū memorant̃ florentes quondā vrbes quæ diuerſis caſibus ſunt deletę, quæ quū non appareāt, quibus in locis extiterint, turbationē legentibus inde fieri neceſſe eſt, ideo vrbes quondā memorabiles Hiſpaniæ ſtatui recenſere, prępmittens quod multę fuerunt in Hiſpania vrbes, & oppida deleta, quæ in veteribus hiſtorijs nominantur. Nunc autem nec earum veſtigia exſtant, neq; euerſiones illarum memorant̃. De quibus recēſere libet, quod refert Strabo Polybium dicere in tertio libro. T. Tiberiū Gracchum in Celtiberia tercentas vrbes euertiſſe. Quod idem Strabo videtur irridere, vt more comico dictū, niſi turres vrbes dixiſſet. Quāquā Lucius Florus in ſuo Epitomate

ſecutus Titum Liuium libro ſecundo dixerit Tiberium Graccum patrem duorum Graccorum Celtiberos centum quinquaginta vrbium euerſione mulctaſſe. In Bæticaq; primam omnium vrbium deletarum Calpe vrbem eſſe in radice montis Calpe, quæ poſita erat ad fretum Herculeum, de qua meminit Strabo libro tertio, referēs Thymoſthenem dicere illam ab Hercule conditam, & Heracliam appellatam, oſtentari etiam magnum murum in circuitum & naualia, eſtq; mons Calpe, & quondam vrbs in Turdetania. Ab eo enim monte in nouam Carthaginem tenditur, & ab ijs temporibus, quibus Titus Liuius eloquentiſſimam hiſtoriam texuit, vrbs collapſa refertur. Vnde a Luſitanis erit incipiendum, prima itaq; omniū Luſitaniæ erit vrbs Lemacenorum quondam opulentiſſima, grandi murorum ambitu circunſpecta inter flumina Doriam, & Liminum, quem Liminum vulgus vugium vocat. Collapſa vero refertur Traiani Imperatoris temporibus propter rebellionem. Erat autem ipſa vrbs Dorio flumini ſatis propinqua, vicina Portugalliæ regno. Erat præterea maior omnibus vrbibus Hiſpaniæ ſecundum Claudium Ptolemæum, a qua Lemacenorum vrbe, vel ab amne Limino illius agri incolæ Limicæ dicti ſunt. Secunda opulentiſſima quondam vrbs Hiſpanię fuerat Norbea, quam Claudius Ptolemæus Cæſaream appellat, propterea quia quum in primo ciuili bello partibus Cæſarianis adhæreret, a Pompeianis, ſiue ſexto Pompeio, vel Percio, ſeu Afranio Pompeianis Ducibus in odium Cæſareanorum euerterēt. Vnde Norbea Cæſarea dicta eſt, hęc enim vrbs ſitum habuit in Luſitania inter duo flumina Tagum, & Anam nunc Godiana appellatū, Tago tamē magis appropinquabat magna ſiquidē, & opulentiſſima quondam vrbs erat, ad cuius emulationem, vel verius ſatisfactionem Auguſtus Cæſar ſuperata Hiſpania vrbem aliam illi vicinā inſtituit ex diſperſis populis, & veteranis Hiſpaniæ militibus, qui cū Cæſaribus Iulio. ſeu Auguſto militauerāt, quos quoniam emeritos appellabat. ideo Emeritā vrbem vocauit. Ad alterā partem Norbeæ vrbis conſtructā, quæ amni Tago magis appropinquat. quę perſtitit vſq; ad Gothorum tempora, maxima quidem vrbs Luſitanię Metropolis temporibus Diocletiani, & Maximiani Cæſarum, in qua multi martyres paſſi ſunt, inter quos fuere Eulalia ab Emerita vrbe oriunda, & Iulia eius ſoror, quarum in Elnenſi eccleſia corpora quieſcunt, a Mauris itaq; euerſa putatur, quoniam Gothorum Archiepiſcopum habuit, qui interfuit pene omnibus Toletanis concilijs. Et inde deleta Emerita Metropolitana ſedes trāslata eſt in Ouetenſem, & ab Ouetenſi in Compoſtellanam. Tertia vrbs euerſa eſt in Aſturijs Aſturica Auguſta, quæ etiā a Mauris euerſa putatur, ſita enim erat in planicie inter Piſorgiam, atq; Storgiam flumina interq; duas vrbes Legionem, & Burgium.. Oppreſſi ſiquidem Chriſtiani a Mauris plana deſeruere, atq; in montana confugientes Ouetum vrbem condiderunt, ſeu ampliarūt, qui Pontificum ſummorum conceſſione Ouetum Metropolim Galliciarum effecerunt, inde per poſteros Reges ędificata Compoſtella, ipſam Metropolitanā eccleſiam in Compoſtellam trāſtulerunt. Erat pręterea & alia vrbs opulentiſſima, quę Illiturgium dicebatur, non longe ab Aragonię finibus diſtans, quam Publius Cornelius Scipio is, qui Africanus cognominatus eſt, incendit, atq; euertit in vindictam patris, & patrui, qui illi⁹ vrbis opere perierūt. Obtenta ſiquidē noua Carthagine ab ipſo Scipione prima aggreſſione Illiturgium inuaſit, atq; igne vaſtatā deleuit, hanc itaq; non longe a Medina cæli diſtare Titi Liuij deſignationes oſtendunt. Deinde fuit & altera vrbs Caſtulo quondam opulentiſſim, medium tenens in citeriorem, vlterioremq; Hiſpa-

niam, de qua Cecilius Italicus de bellis punicis libro primo. Fulget precipuis parma
ſa Caſtulo ſignis. Et Plinius de Naturali hiſtoria libro tertio. lõgitudo citerioris hiſpa
nię, eſt ad finẽ Caſtulonis a Pyrenæo ſexcẽta ſeptẽ millia paſſuũ, & paulo amplius, la
titudo a Terracona Diarſonis. ab hac enim vrbe quãquã collapſa, atq; diruta, a multis
creditum eſt Caſtellę Reges traxiſſe nomen. vnde verſus. Caſtulo barbarica luget
dicione Granata. a qua Rex habet denominationem Caſtulonenſis. Fuit enim hęc
ciuitas ab eodem Africano in patris, & patrui vidictam euerſa, quæ non longe ab Ili-
turgo, eadem ſupputatione diſtabat. Hæ ſunt vrbes vlterioris Hiſpaniæ, quæ de-
letæ maxime memorantur. Iam nunc ad citeriorem Hiſpaniam veniamus. Prima
igitur omnium vrbium citerioris Hiſpaniæ eſt Numãtia, cęteris Hiſpaniæ vrbibus
vulgatior propter virtutem, ac res ipſius mirifice geſtas: quę vrbs in citeriore Hiſpa-
nia ſita erat inter medios fines Cantabrum, Vacceorum, & Gallicię, qui hodie termi-
mini ſunt Nauarræ, Caſtellę, & Aragoniæ regnorum fines, vt placet Claudio Pto-
lemęo in eius coſmographia, necnon & Tito Liuio, & Lucio Floro in ſuo epitoma-
te. Eſtq; illius ſitus ad oram Iberi ſupra flumen: ſecus oppidum Grunium Cãtabri-
cę prouinciæ, modico in colle ſubleuata, maxima vndiq; planicie circunſtãte, vrbi per
montis radicem decurrente Ibero. Eratq;, vt placuit Lucio Floro, nec muro circun-
data, nec turribus munita, quia ex ipſa naturalis ſitus natura munitiſſima erat, difficil
limũ hoſtibus aditum prębens propter eius circũundiq; altitudinem, vidimuſque
ipſi oculis ſitum pręmiſſis autoribus concordantem. Proptereaq; in hac deſcriben-
da errauit Pomponius Mella, qui illam hodie Cęſar Auguſtam dixit appellari, quia
nec ſitus, nec locus poſſunt illi conuenire. Quod Strabo declarauit libro tertio, vbi
dicit Numanciam diſtare a Cæſarauguſta ſtadijs octingentis, quæ ſunt milliaria cen
tum. Quo itinere Cęſarauguſta recte diſtat ab oppido Clunia, vt eſt dictum. Ad-
dit etiam idem Strabo, quod Numantia ſupra Iberum ſita fuerat. Erat enim vrbs Car
thagini, Capuę, Corinthique opibus aliquantulum impar, virtute tamen omnibus
præſtantior. De cuius ruina dicetur inferius latius in geſtis Romanorũ in tertio pu-
nico bello. Solũ ſufficiat de eius ruina, ac ſitu nunc mentionẽ feciſſe. Poſt Numanuã
cõmemorabo Saguntum maximam olim in Hiſpania vrbẽ, quæ hodie Muruetus
appellatur, non longe a Valentia diſtans, de cuius ſitu dicetur infra libro quarto in e-
ius vaſtatione, poſt Saguntum, quæ vicina Ibero fuerat, Iberia eſt, quondam nobiliſ-
ſima vrbs ab Iberis condita, De ea etenim ſępius ſignãter meminit Titus Liuius, quũ
deſcribit ingreſſum Cornelij Scipionis in Hiſpaniam claſſe inſtructa. Refert enim ſe-
cunda Decade nauali certamine pugnaſſe cum Haſdrubale fratre Hãnibalis, ac Im-
peratore Pœnorum apud eandem vrbem Iberiã, cuius ſitum late ibi declarat. Erat
enim eadem vrbs ad alterã partem fluminis Iberi Occidentem verſus, cuius ruinę ha-
ctenus ibi viſuntur. Poſt hanc fuit vrbs Bilbilis in Vrgelenſi agro poſita ſecundum
Claudium Ptolemęum, a qua vir maximus Valerius Marcialis poëta clariſſimus
traxit originem. Poſt Bilbilim fuit quondã maxima, nobiliſſimaq; vrbs dicta Car-
thago vetus Hiſpanię ſitum habens ſecundum Claudium Ptolemęum libro ſecundo
eo in loco, ſeu prouincia, vbi nunc Villa franca Pœnorum eſt conſtructa inter popu
los Ilarquones, a cuius Carthaginis deuaſtatione, ac gentis nomen hactenus eſt pro-
uincię Pœnorum. Hęc quidem vrbs colonia Carthaginenſium facta poſt obten-
tum Hiſpanię dominium ad effodiendum aurum, argentumque a montibus Pyre-
nęis, ac vrbi propinquis ſe totã contulit, a qua effoſſione Carthago maxima, ac omni

genere

genere diuitiarum affluentiſſima facta, omnibus formidabilis apparuit vſq; ad tempora Cornelij, & Publij Scipionum patris, & patrui illius, qui primo Africanus eſt cognominatus, qui, vt ſuperius diximus, eam expugnauit, ac deleuit. Noua vero Carthago ſeu ab Hannibale ſecundũ Plinium de Naturali hiſtoria libro tertio, ſeu ab alijs Pœnis, vt multi voluerunt, condita, non ab alia magna Carthagine noua Carthago ſed ab ipſa veteri Carthagine Hiſpaniæ dicta eſt, vt iam dicto loco condita, & ſtatuta. Poſt veterem Carthaginem ciuitas Rubricata erat ad oram fluminis Rubricati ad Occidentalem partem a flumine dicta. Vrbi autem & flumini nomen dedit eiuſdem nominis gens, ſicuti de Iberis ſuperius diximus. Fuit enim ea gens ex Africa in Hiſpaniam translata Carthaginenſium temporibus. Habet enim Africa quaſi ex obiecto fluminis Rubricati alium amnem eiuſdem nominis, cuius finitimi Rubricati appellantur, de quo Africano amne Rubricato meminit Cæſar libro ſecundo ciuilis belli, & Claudius Ptolemæus libro quarto. Ex huius enim ora incolæ translati in Hiſpaniam oram ipſius fluminis per longum incolentes, nomen flumini ac prouinciæ dederunt, vrbemq; in ea condiderunt a nomine patrio Rubricatam appellantes. Ex cuius ruina Barchinona ciuitas aucta de tenui oppido in vrbem magnam creuit. Rubricatam inſuper vrbẽ ſequebantur tres nobiliſſimæ ciuitates in noſtra diœceſi. Prima omniũ erat Emporium a Græcis forenſibus quondã condita, a qua Emporitana prouincia hæc noſtra diœceſis appellata eſt, vrbs quidem & nobiliſſima, & maxima quondam, de qua ſæpius meminit Titus Liuius in vita Marci Porcij Catonis illius, qui Cenſorius dictus eſt, qui quum iam deleta Carthagine Conſul in Hiſpaniam miſſus aduerſus multas Hiſpaniæ prouincias apud eandem vrbem ſæpius pugnaſſet, & quidẽ proſpere, vt refert Flauius hiſtoricus, q ea tẽpeſtate annalia deſcribebat, in agro Gerundenſi, atq; Emporitano, vbi pugna conſerta fuit victore Catone. xl. millia Celtiberorum occubuiſſe. Cato vero ſuam hiſtoriam ſcribens refert detractor laudum ſuarum multa millia hominum interueniſſe, ſed numerum non expreſſit. In eadem etiam vrbe referunt ſcriptores moderni Iulium Cæſarem inſtituiſſe coloniã Romanorum ciuili bello, itemq; peracta dicta colonia manſiſſe vrbẽ ſub triplici cuſtodia, murorumq; diſtinctione diuerſis ſpatijs, ac idiomatibus ſeiuncta. Vna ſiquidẽ, quæ ad littora maris ad Orientem ſpectabat, Græcorum erat. Altera vero, quæ ad Occidentem, Romanorũ. Tertia vero, quę ad Septẽtrionem vergebat, prouincialium, ſeu Celtiberorum erat. Hæc enim vrbs in tres diuiſa, ſingulę vallo, menibuſq; ſeiunctę, alia aduerſus aliam ſe tutabatur. Ad eam itaq; ab Italia veniens in Hiſpaniam Cæſar applicuit pugnaturus aduerſus Pompeianos, qui Hiſpaniam obtinebant. L. videlicet Afranij. M. Petriciũ, ac. M. Varronem. Habuit autẽ hæc vrbs eandẽ originẽ cum Maſilienſibus ex Phocẽſibus Græciæ populis, in qua, vt refert Strabo lib. tertio, cum ipſis Maſiliẽſibus Dianã Epheſiam maxima verenatione colebãt. Hæc gens quũ primum littori opplicuiſſet, apud paruã admodum inſulã, quam Palæampolim prius vocitabant ex oppoſito vrbis, nunc vero Medã appellant, habitarunt: inde poſtero tẽpore ad continentẽ translati ſimul cũ paucis ibi ſtantibus incolis habitarunt, ſeiunctis tamen mœnib', ſed ex cõmuni cõcordia remp. adminiſtrarũt. Deinde Iulius Cæſar adductis ibi Romanis populis tertiã vrbem cõſtituit, quã Coloniã Romanorũ effecit. Appellata eſt autẽ Emporiũ Iuncaria, Sicuti noua Carthago Spartaria ab amne nauigabili, qui in eo agro ab oppido Iuncaria emanat, per vrbemq; delabitur, & ab eo vſq; in Italiam nauigatur, hæc Strabo. Satis itaq; ſit de Emporio hęc perſtrinxiſſe. Ferunt

autē quidā hanc vrbem Troiam tēporibus euerſam propter rebellionem, quod tamen non exiſtimo verum, quum legatur Maximiani, & Diocletiani temporibus conſtitiſſe, diuerſaſꝗ inibi per prętores exercuiſſe paſſiones martyrum, fueruntꝗ a patribus inibi ſtatuti epiſcopi. vt cunꝗ igitur euerſa ſit, illam non extare nunc certum eſt, qualiſꝗ, & quanta fuerit, oſtendunt ruinę, ac veſtigia collapſę vrbis. Erat prætera & altera vrbs in pręfata noſtra dicecesi, de qua meminit Titus Liuius, & Valerius Antias ad oram maritimam ſub iugo Pyrenęi poſita, quę quondam Rhoda dicebatur, a Rhodis condita. Ad quam veniens Marcus Portius Cato is, qui Cenſorius eſt appellatus, ad domandos nonnullos Hiſpanię rebellantes populos, ad eam primum applicuit ex portu Lunæ, prout in vita præfati Catonis legitur. Ipſa vero vrbs collapſa manet omnino carens incolatu, eiuſꝗ pauca admodum veſtigia manent, præter inſigne quoddam monaſterium ſub beati Petri nomine conſtructum, cui cognomen de Rhodis inditum eſt a vicina vrbe, quæ in radice montis locata fuerat. Monaſterium enim collem vrbi ſuperiorem occupat. Hæcꝗ vrbs vſꝗ ad Gothorum perſtitit tēpora, & Epiſcopos habuiſſe legitur, qui diuerſis concilijs interfuere. Fuit & alia vrbs Iuncaria dicta in noſtra dicecesi ſub iugo Pyrenæi, quæ etiam collapſa manet redacta ad parui momenti oppidum, quod tantum viatoribus ſolitum eſt præſtare receptaculum, de qua meminit Ptolemæus libro ſecundo. Et ſic finem faciemus narrationi dirupturarum vrbium.

INCIPIT LIBER SECVNDVS DE ADVENTV HERCVLIS IN Hiſpaniam.

VASTATA igitur Troia ſub Laomedonte Rege infœliciſſimo, traditaꝗ ab Hercule Eſiona pręfati Laomedontis filia Thelamoni Salaminorū Regi in concubinam. Is vtiꝗ omni ſceleratiſſimo ſceleracior quum nihil in Aſia prædandum conſpexiſſet, audita Geryonis Hiſpaniarum Regis fama, quod ditiſſimus eſſet, vt refert Iuſtinus libro vltimo, ad illum prædandum animum flexit. Erat enim Geryon ea tempeſtate armentis ditiſſimus, in quibus ſolis tunc hominum diuitiæ conſitebant. Magna itaꝗ manu pugnatorum hinc inde collecta ex diuerſis Aſię, Libyę, Europęꝗ populis inſtructa claſſe in Hiſpaniā pergit. Peragrato ſiquidem Phœnicum regno, in quo clariſſimę tunc Tirus, & Sidonis vrbes erant. Achaięꝗ, ac Illyridis diſcuſſione facta per Italiā nauigans alto pelago in Hiſpaniam properat. Ab Auſonijs itaꝗ, ac Latio vbi nunc Roma eſt, & quæ quondam Auſonia, & Latium dicebatur, per oram maritimā ad montem Tuſciæ Tyberi propinquum perueniſſe ferunt. Ex cuius aduentu nomen portui inditum eſt, vt portus Herculeus diceretur, quod vſꝗ in hodiernum durat. Inde per pelagus mediterraneum in Sardiniam peruenit, ibiꝗ cum inter inſulas Sardiniam, Corticamꝗ, quæ quondam Cyrnus dicebatur, apud paruulam inſulam intermediam libamina proſpera nauigatione dijs obtuliſſet, eam ex ſuo nomine Herculis inſulam appellauit ſecundum Claudium Ptol. Sardis autem filium Sardum Regem dedit,

qui ex ſuo nomine inſulam Sardiniam nominauit. Fuit enim Sardus filius Herculis ſecundum antiquorum ſcripta. Altera vero nauigatione ab inſula Sardinia, Cirnoꝗ in Baleares inſulas peruenit, quæ ante præfati Herculis aduentum Gymnaſię dicebantur ſecundũ eundem Ptolemęum, quanquã Diodorus referat a Romanis Baleares eſſe dictas, in quo potius Ptolemæo credendum eſſe puto. Quum enim inſulares inauditam, ferocemꝗ Græcorũ gentẽ fundis, quæ Græca lingua Baleæ appellantur, propellerent, ac propulſarent, Hercules Baleares inſulas cenſuit appellari. Habebãt enim per eadem tempora ijdm inſulares peritiſſimũ fundarum vſum, vt ſupra de vrbibus, quæ nomina mutauerunt, late diſſeruimus. Quumꝗ primo in minorẽ inſulam perueniſſet, templũ Iano dicauit, cui rerũ initia conſecrare ſolebat antiquitas, intrans enim in Hiſpaniam eam expugnaturus Ianum deum ſibi propitiatorẽ ſtatuit; apud oppidum, quod noſtris temporibus Ciuitatella dicitur, & templũ Iano ſtatuit, & vrbem, quam a Iani templo Ianam appellauit, portuſꝗ ab vrbe nomen retinuit vſꝗ ad Ptolemæi tẽpora. Ab inſulis itaꝗ Balearibus & altera nauigatione in alteras inſulas minores Tarraconæ oppoſitas peruentum eſt, quæ ante eius aduentum Pethruſæ dicebantur, quæ ab eodem poſtea mutato nomine Ebuſæ ſunt dictæ, prout ſuperius dictum eſt in capite de Vrbibus, quæ nomina mutauerunt. Et a Pethruſis inſulis in Oceanum properans, quidam dixerunt iam primum Hiſpaniæ oram attigiſſe apud Dianæ promontorium, quoniam Dianæ templum ibidem erat, quod Herculi ad ea littora in Hiſpaniam intranti aſcribitur, quoniã ducatus itinerum, ac ſyluarum Dianæ tribuebatur. Indeꝗ per altum pelagus ad Herculeum fretum peruenit. Vbi primum reſedit, & columnas fixit ad ęmulationem alterius Herculis, qui alias fixerat ad alteram Libyæ oram, ab eodem ſiquidem Hercule fretum Herculeum ibi dicitur, Iunoniſq; eo in loco conſtruxit templum, quod vſꝗ ad Claudij Ptolemęi perſtitit tempora. Cui terrarum ſpatia, ac planicies Gentilium obſeruantia conſecrabantur. Indeꝗ in Gaditanam inſulam nauigans, in ea aliquandiu reſediſſe ferunt, quæ quondam Tharteſſus dicebatur. Deinde accinctus ad prælium ad oram Anæ fluminis cum prouincialibus decertauit. Ex cuius pugna finxere poëtæ, Titanes pugnaſſe cum dijs apud Saltus Tercenorum. Victiſq; prouincialibus quum ibi luſiſſet gaudens de obtenta victoria ab Ana flumine, & luſo facto Luſitaniam prouinciam dixit, vt ſupra diximus, quanquam Plinius libro tertio de naturali hiſtoria ſic propterea dicat appellatam, quia apud illam Liber pater, ac Lyſias luſerunt cum Phana eiuſdem Liberi præfecto. Inde Hercules victor ingreſſus Hiſpaniam ab vlteriori Hiſpania inciteriorem peruenit, in qua regnabat Geryon, eumꝗ, cum prælio viciſſet, interemit, omnemꝗ Hiſpaniam in ſuam ſubegit ditionem. Tharteſſum autem vrbem in Gades mutato nomine ex Tirijs, & Sidonis ampliauit. Poſt enim Herculis aduentum ex Tirijs, & Sidonis fuit eiuſdem vrbis incolatus, & ampliatio ſecundum Iuſtinum vltimo libro ſuarum antiquitatum.

De origine Herculis noſtri, & eius ſceleribus.

REm maxime difficilem aggredior, dicturus de Hercule noſtro, in quo omnes fere ſcriptores, tum varij, tum ignari Herculum errore quodam ducti ſunt. Scribentes enim de Hercule, quidam, quod tantum vnus fuerit Hercules, putauerunt, geſtaque omnium huic noſtro

Herculi, qui venit in Hiſpaniam, tribuunt. In quo numero fuit Toletanus noſter, necnon & Firmanus Lactantius lib. primo de falſa religione, plurimiq; alij. Nonnulli vero plures Hercules confitentur, nec tamen inter eos facta parciuntur, ſed illa inter ſe conculcantes, qualis quiſq; fuerit, non diſcernunt. Ex quibus eſt Iuſtinus poſt Trogum Pompeium penultimo lib. Papias inſuper quum duos fuiſſe Hercules aſſerat inter eos non diſcernit. Dicit enim duos Hercules, vnum Argiuū, alterum Etham. Ioannes inſuper Boc. in lib. quos de genealogia Deor. inſcripſit, quū diuerſos admodum Hercules confiteatur, de illorū ſingulis geſtis non diſſerit. Eodē etiam modo Auguſt. noſter in. xviij. libro de Ciuitate Dei, quum ſecretiori hiſtoria plures Hercules eſſe confiteatur, inter eos facta non diuidit. Sic & Macrobius libro Saturnalium: non exiſtimes, inquit, Alcumenæ apud Thebas natum ſolum vel primo Herculem nuncupatum, immo poſt multos, atq; poſtremos ille hac appellatione dignatus eſt, quod multa fortitudine nomen Dei promeruit. Ego vero plurimis hinc inde digeſtis codicibus, quæ de Herculibus inuenire potui, proferam in medium. Et primo de noſtro diſſeramus. Hercules enim nomen Græcum eſſe monſtratur, & Græce Herculeos dicitur, nomen compoſitum ab her, quod Græce ſignificat hominem, & culeos fortem, ſiue ſtrenuum, agoneſq; ſuperantem. Hic autem, de quo dicturi ſumus, natus eſt in ea Italiæ ora, quæ magna olim Græcia dicebatur ciuitate Tarento, ipſius enim pater ignoratur. Erat in ea vir priuatus nomine Amphytrio, cui erat vxor nomine Alcumena. Quę hunc Herculem abſente viro peperit ex adulterio, & Alcidem appellauit. Sic enim eum appellat Vergilius in ſeptimo Aeneidos, dicens: Tergemini nece, ſpolijſq; ſuperbus Alcides aderat. Poſtea vero Alcides Thebas Euboias mittitur educandus, qui admodum puer, quum ſemel duo ei ſerpentes occurriſſent ambos pariter interemit. Quumq; coetaneos ſuos iam animo, & virtute ſuperaret, Hercules cœpit cognominari. Per antea enim præceſſerant alij eius nominis, qui hoc Herculis nomine inſigniti immortalitatem famæ iam fuerant conſecuti. Hic autem quum adoleuiſſet, magnaq; de eo roboris, ac virium corporis fama percurreret, Peleus dolo concepto, quū Iaſoni nepoti paraſſet claſſem viroſq; ſtrenuos ad vellus aureum conquirendum, ei hunc Alciden ſocium dedit, qui expleta nauigatione in Colchos, deletaq; Troia cum Laomedonte Rege, ac ſuaſo ad fraudes Iaſone ob raptum Medeæ, quum iam ſibi nihil prædæ in Aſia, Græciaq; eſſet, audita fama Geryonis Hiſpaniæ Regis, quod ditiſſimus eſſet pecudibus, & armentis, quæ tunc ſolæ hominum diuitiæ habebantur, cogitauit in Hiſpaniam venire ſola prædæ cupiditate allectus, vt placet Trogo Pompeio. Non ergo quiſquam putet hunc Herculem noſtrum illum eſſe, qui illa. xxi. pericula ſuperauit, neq; illum, qui Antheum in Oetha monte peremit, neq; illum alium, quem Græci Deum putauerunt. Hic enim noſter ſceleratiſſimorum ſceleratiſſimus, & omnium ſui nominis deterrimus fuit. Hic enim quum ex adulterio Alcumenæ procreatus eſſet, poetæ ad excuſandum adulterium matris, ſibiq; adulari cupientes, finxerunt Iouem cum Alcumena concubuiſſe, ex Iouéq; hunc Herculem peperiſſe infantē, qui quum tandem cœpiſſet bella facere, nec quicquam, quod ad vitium, fœditatem, atq; immanitatem pertineret, omiſiſſet. deductus ad Troianam vrbem ad perdendum eam dedit operam, & illa duo fœda, ac immania facinora, ab omniq; poſteritate vituperādacommiſit, Regem ſcilicet Laumedonta deuictum armis proprijs perimendo, truncan-

docq; manibus, & eiuſdem Regis filiam virginem Thelamoni Aiaci tradendo in concubinam, vt ſuperius diximus. Qui item, quum in colchos perueniſſet, quã deprauata conſilia Iaſoni dederit, docent hiſtoriæ velleris aurei. Operatis ſiquidem fraudibus, rapta Medea, orbatoq; patre, qui aduenas ſumma pietate colebat, cogitauit in Hiſpaniam transfretari. Collectaq; magna manu Tyriorum, ac Sodomorum, Italicorumq; claſſe inſtructa in Hiſpaniam venit. Vbi quum alterum Hiſpaniæ Regem, ſeu tres fratres Geryones etiam armis victos peremiſſet, falſo mentitus eſt ſe Deum, Iouiſq; filium nouam ꝑ in Hiſpania, ac falſam introduxit religionem, atq; omnia, quæ ad priſcos ſui nominis Hercules pertinebant, laudandaq; occupauit. Sic itaq; noua per eum introducta religione ad multorum prædam conquirendam omnium decimas ſibi mẽdaci pręſtari diuina autoritate decreuit, vt refert Diodorus libro quarto, & quinto. & Iuſtinus libro penultimo. De iſto enim Hercule, quanquam aliorum virtutes huic referat Rodericus Toletanus, tanquam qui præter vnicum Herculem aliorum notitiam non habuerit, ſubdit in iſtius deteſtationem. Quod ſatis fuit Hiſpano ſucceſſori dirupta, & prędata ab Hercule emendare ętate ſua, tanquã qui nihil laudis, & virtutis dignum Hiſpanis reliquerit, illius vitia proſequitur Firmianus Lactantius de falſa religione libro primo. Inde poſt quàm Hiſpaniam iam multis annis, prædis & incurſionibus fœdaſſet, euocatus a Thelamone Salaminorum Rege, cæteriſq; Græcis pro vindicando Helenæ raptu, cuius cauſa extiterat ob raptum Eſyonæ, veniſſetq; in Italiam regnumq; Fauni, recepto ab eodem Fauno humaniter curauit eius filiam ſtupro pulcere nomine Carmentem Nicoſtratam. Ex cuius concubitu creditum eſt Latinum Regem genuiſſe. Traditiſq; nonnullis Deitatis, ac religionis ceremonijs Latinis, & maxime Pontificię domui, vt refert Iuſtinus libro penultimo, & Valerius libro primo, in decennali obſidione Troiana poſt annum firmata obſidione obijt correptus febre. Cuius vim, ac impetum quum ferre non poſſet in ardentem ignis pyram ſe iactare inſtituit, atq; miniſtrata ſibi camiſia a Deianira eiuſdem concubina ea indutus in ignem ſe proiecit, cuius mortẽ poetæ fictionibus ornantes dixere Deianiram cum ipſa camiſia ſibi miniſtraſſe venenũ, qua autore ſe in ignem præcipitauit, ſed tamen veraci hiſtoria ex eo fuit, quia ardorem febris ferre non poterat. Hæc de Hercule noſtro a veridicis ſcriptoribus relata comperta ſunt. Iam nunc nobis ad alios tranſeundum eſt.

De pluribus alijs Herculibus.

AVguſtinus in. xviij. libro de Ciuitate Dei multos Hercules, àc liberos patres ſecretiori hiſtoria fuiſſe affirmat. Quã ſecretam hiſtoriam cũ multi ignorauerint, nos Deo ductore eam aggrediemur. Primoq; dicemus vnum fuiſſe Herculẽ natione Syrum ex Phœnicia, ad quẽ illa. xij. pericula referuntur, quem Sampſonem vt opinor, dixit antiquitas. Hunc, affirmat Diodorus libro tertio & quarto, præceſſiſſe Troianum bellum annis fere mille, quibus temporibus nondum arma erant ad bella apta, ſed tantũ homines fuſtibus vtebãtur pro armis, & pellibus pro indumentis. Auguſ. vero eodẽ loco, quem multi ſequuntur, refert illum fuiſſe tempore Moyſi alias exactis annis anno ab orbe cõdito milleſimo terno, ac ſexcẽteſimo qnquageſimo ſecũdo tribus millibus ſexcẽtis qnquaginta duobus. Iſtũq; Herculẽ aiunt Syrũ, Delphyniãq; appellari apud Phœnices. Vnde de eo hacten⁹ Macedonib⁹ remãſit nomẽ, *Hic locus eſt corruptus, vt exiſtimo.*

vt Dethanans appellatur. Secundus fuit Gręcus, filiusq; Iouis Cretenſis Regis, ac ne
pos Saturni. Ferunt enim veteres ſcriptores Iouem habuiſſe duos filios Herculem, &
Dionyſium, qui Liber pater dictus eſt. Hercules enim in Creta inſula, & Græcia re
gnauit. Dionyſius vero intrauit in Indiam ibi regnaturus, duxitq; ſecũ mulieres quas
Bacchas appellauit. De iſtis enim duobus refert Iuſtinus, quod fuerunt Reges Orien-
tis, lib. xlij. quoniã aliter in India, aliter in Græcia regnauerunt. Fuerunt autem Her-
cules, & Dionyſius Iouis filij per annos circiter trecentos ante Troianum bellũ, vt de
eis meminit Firmianus Lactantius in fine primi libri, hicq; Hercules computationem
Olympiadum conſtituit, ac Olympiacũ ludum, multaq; laudanda Græcis reliquit,
propter quæ ab indocta multitudine Deus putatus eſt. De iſto etiam Hercule me-
minit Auguſtinus dicto. xviij. lib. hunc Herculẽ falſo ſe fuiſſe finxit Hercules noſter
Hiſpanus, de quo ſuperiori loco diximus. Terti⁹ Hercules fuit Aegyptius, ſiue Afer,
de quo late diſeruit Diodorus li. primo, & quarto antiquitatum. Et hic Aegyptius
ſiue Afer Antheum paleſtrę inuentorem in Oetha monte peremit. Mons enim Oe-
tha in Libya eſt, hic Antheus Tangin vrbem in Mauritania Libyæ conſtruxit, apud
quam vrbẽ ſepultus comperitur. De cuius corporis magnitudine refert Plutarchus
in Sertorij vita, quod quũ cepiſſet ipſam vrbem Tangin, ibiq; multa dicerentur de ma
gnitudine corporis ipſius Anthei quũ ibi eſſet ſepultum corpus ipſius, ipſe Sertorius
iuſſit aperiri ſepulchrũ, in quo quũ nihil inueniretur, illud effodere iuſſit, vbi comperit
oſſa illius longitudinis cubitorũ. lxx. Hic enim Hercules Aegyptius ſiue Afer totam
peragrauit Libyam, & quum perueniſſet in Oceanum, ibi columnas fixit ad Libyæ
partem. Ad cuius emulationẽ noſter Hercules, quũ in Hiſpaniam veniſſet, fixit alias
ad partem Europæ in Gaditano, vt meminit Diodorus libro quarto. Hic autẽ Her-
les Aegyptius, ſiue Afer per annos vltra centum Troianum bellum anteceſſit, & hic
a multis Nili filius dictus eſt, tanquam apud illum natus, & educatus fuerit, vt re-
fert Ioannes Boccatius libro quarto, & ſeptimo de genealogia Deorum. Fuit Her-
cules noſter Hiſpanus ex Græcia ex Alcumena, & incerto patre ob adulterium na-
tus, de quo etiam ſuperiori capite late diſſeruimus. Tantum itaq; horum Herculum
fama claruit, vt quicunq; ſtrenui, ac fortis nomen eſſent adepti, ij omnes Herculis
nomine conſcriberentur. Vnde Varro quum nominaſſet tres & quadraginta Her-
cules, adiecit poſtea, quod omnes, qui fortiter aliquid feciſſent, Hercules appellatio-
ne nominis dicti fuerunt. Sed huic, qui Iouis ex Alcumena filius dictus eſt, cuncta
poëtæ abſq; aliorum differentia tribuunt, Hoc itaq; Herculis nomen ob virtutem,
reſq; geſtas vel gerendas etiam Euander habuit, & Archadiæ Hercules appellatus
eſt, vt de eo meminit Ioannes Boccatius li. xij. de genealogia deorum. Item Alexan-
dri Macedonis filius ex Berſyna natus Hercules appellatus eſt, tanquam qui Ale-
xandro patri ſucceſſurus alterum Herculem ſe exhibere conueniebat. De iſto Her
cule meminit Iuſtinus poſt Trogum Pompeium. xiij. lib. Maximianus quoq; Impe
rator propter virtutem Hercules fuit cognominatus, & ab eo Conſtans gener eiuſ-
dem Maximiani, & Pij Conſtantini pater creatus Imperator Occidentis Hercules
& ipſe dictus eſt. Et ſic concludendo ſeptem Hercules connumerati ſunt veraci hiſto
ria, & climatibus, & operibus diſtincti, quanquam Boccatius in libro de genealogia
Deorum longe plures aſſerat, geſta tamen eorum, & origines ita conculcat, vt non fa-
cile deprehendi poſſint.

De vrbibus ab Hercule in Hiſpania conditis.

Singula quæq; per Herculem in Hiſpania geſta non poſſunt deſcribi veraci hiſtoria, quum quaſi vetuſtate conſumpta maiorū noſtrorum taciturnitate obliterata probentur. Extant tamen nonnulla ex gratis ſcriptoribus fragmenta, quæ ad nos tranſmiſſa certiores reddiderunt de quibuſdam in Hiſpania ab hoc Hercule geſtis, quæ tamen de eo incidenter, non vt hiſtoria Herculis texeretur, cōſperſa leguntur. Herculem igitur antiqui ferunt Hiſpalim conſtruxiſſe, pro vt ſuperiori loco dictum, vel a palis infixis, vel vt alij volunt a palude, quæ vrbem circundat appellatam. deinde Iulius Cæſar illam Iuliam Romuleam cognominauit, & Romanorum coloniam effecit. Vnde adhuc remanet vrbi vulgare nomen, vt a ciuibus Iulianis Ciuilia, id eſt, ciuitas Iulia appelletur. Poſt Hiſpalum ad Herculē pertinet Calpe vrbs dicta prius Heraclia de qua diximus in vrbibus deletis. Ad ipſum etiā Herculem pertinet Carthcia vrbs, quæ nunc Alzezira dicitur ad fretum Herculeum, quæ prius Cartheios a Græcis dicta eſt, vt placet Ptolemæo, & Straboni. Ad ipſos item Græcos pertinent, quæ de Vliſſea vrbe Strabo meminit, dicens, quum de Malacha vrbe diſſeruiſſet, ſuperiora regionis montana loca Vliſſeam oſtentant, in qua erat Mineruæ templum, vt auctor eſt Poſidonius, ad Græcos quoq; vrbs Saguntum ſpectat a Zacynthijs condita, vt Strabo voluit, qui cum Hercule in Hiſpaniam nauigarunt. Segouiam inſuper vrbem ad Herculem pertinere multi aſſerunt. Poſtea vero quam citeriorem omnem Hiſpaniā conquiſiſſet fugato Caco, Geryoneq;, ac fratribus eius deuictis, & interemptis, ij qui cum ab Oriente, Græciaq; ſecuti ſunt ſedes proprias expoſcentes, partemque a Græcis ob acquiſitam victoriam eo annuente ſibi vendicarunt. Vnde Tirijs, & Auſonijs Tiraſſonam conceſſit, Tirij ſiquidē Aſiani ſunt, & Auſonij Itali, qui cum ab initio ſecuti fuerunt. Vrbem itidem conſtruxerunt Illiridi, qui Achei ſunt, & apud nos hodierno idiomate Sclauones dicuntur, quæ apud amnem Sicorum ſita, inſtar eorum propriæ regionis agrum valde fertilem ſortita eſt, Hanc a propriæ gentis cognomine nominauerunt Illerdam. Illirici enim Dalmaciæ contigui ſunt ſecundum Claudium Ptolemæum, & oram Adriatici ſinus obtinent, qui hodie Sclauones appellantur, licet enim vniuerſa Græcia, maximeq; ea, quæ ad Pontum, & Propontidem expectat, Illiricus appelletur, Illirici tamen ſpecialius appellantur ij, qui oram Adriatici ſinus inhabitant ſecundum Claudium Ptolemæum, Auſonijs inſuper, qui Itali ſunt, Auſoniam conceſſit, quam terram ex ſuę gentis nomine appellarunt. Italia ſiquidē ante Italum Syracuſanorum Regem, Auſonia dicebatur, & Auſonium regnum. Vnde Vergilius de Auſonijs meminit ſępius in libro AEneidos. Parta itaq; victoria vſq; in Pyrenæū, vltimoſq; fines Hiſpaniæ, etiam Barchinonam condidit, quam Ioui Deo ſacrauit, ſtatuit enim templum Ioui in monte vrbi contiguo, quem montem ipſi Ioui dicauit, & ab eodem nomen retinuit vſq; in hodiernum, vt placet Pomponio Mellę, quāquam vulgus idioma corrupit, vt apud noſtros mons Iudaicus appelletur, quum tamen Iouis mons ab antiquis fuerit appellatus ſecundū Claudium Ptolemęum, & Mellam. De vrbis autem nomine multi auctores diſſentiunt, quoniam qui vrbem Barchinonam appellant, tanquā terminetur in, a, & ſit primæ declinationis, alij autem vti Claudius Ptolemæus, Strabo, & Mella, multiq; alij antiquiores Barchinon eam appellant, & tertię declinationis inſtituūt. Ex quorum differentijs diuerſas vrbi etymologias conſtituunt. Ii enim, qui eam in, a, terminant, & primæ declinationis conſtituunt, affirmant ex noua Herculis barcha ſie

vocitari. Aiunt enim quod Hercule citeriorem Hiſpaniã nouiter ſubactã peragrante, nouem a Gręcia rates aduenisſe noua legatione a Thelamone, Aiace, cęteriſq; Graecis aduocatus, vt in Graeciam rediret, petiturus cum regionalibus Graecis ſecundam Troiae vindictam, quoniam pręſumpſiſſet Paris dictus Alexander Priami filius, ac Laomedõtis nepos, in vindictam Eſyonae ab Hercule raptae, & Thelamoni Salaminorum Regi traditae in concubinam Helenam Menalai Micenarum Regis vxorem rapere, & violenter in Phrygiam transferre. Atque quum ad littora Hiſpanię rates applicuiſſent, vna apud vrbem Barchinonam confracta traditur caeteris in Oceanum decurſis, vbi Herculem moram trahere intellexerãt. Interea captis hominibus nonę ratis a prouincialibus, & ad Herculem deductis audita legatione Hercules in Gręciam redire parat, quod & fecit, vrbemq; pro noua barcha in eo loco conſtituit, quam Barchinonam appellauit. Hoc tamen fabuloſum exiſtimo doctiſſimorum auctoritati aſſentiens, qui vrbis nomẽ tertiae declinationis conſtituunt, vt Barchinon dicatur, quod nomen veraci hiſtoria Graecum eſt, & ſignificat domũculas ex virgultis contextas, quae ad maris littora ad piſcandum ſunt, in quibus ſe piſcatores recipiunt, quarum quum ibi magnus eſſet numerus, loci, ac aëris ſalubritate proſpecta Barchinon vrbem eodem in loco conſtituit, ſicq; eam ab eiſdem domunculis appellauit. Plinius vero libro tertio de Naturali hiſtoria etiã Graeco nomine Barchinon appellans Fauentiam quoq; dixit cognominari a Romanis, quorum colonia effecta eſt. Ipſi etiam Herculi pertinet Calpe vrbs dicta primum Heraclia, de qua ſatis in deletis vrbibus dictum eſt.

De reditu Herculis ab Hiſpania in Graeciam.

IVſtinus poſt Trogum Pompeium penultimo libro ſui Epitomatis Herculis reditum de Hiſpania in Gręciam refert, poſteaquam Fauni regnum deſcripſiſſet, qui tertio loco poſt Saturnum regnauit in Italia, adiecit haec verba. Fauno vxor fuit fatua, quae aſſidue diuino ſpiritu impleta veluti per furorem futura praemonebat, Ex filia huius Fauni, & Hercule, qui eodem tempore extincto Geryone armenta victoriae praemia per Italiam ducebat, ſtupro conceptus Latinus procrearetur. Diodorus vero poſtquam veritatem Herculum ex veteribus hiſtorijs cõſcripſiſſet, quũ poëtarum antiquorum fabulas de Heroibus, ac Semideis retuliſſet, factaq; multorũ Herculũ ex vario ſcriptorũ aſſenſu, reditũ Herculis ab Hiſpania per Celtogallaciã deſcribit per hęc verba. Peragrata maioris Libyae parte Hercules ad Oceanum, qui eſt ad Gades peruenit, ibiq; in Iberiam cum exercitu tranſijt, vbi columnis poſitis Chryſauri filios tribus magnis exercitibus fidentes ſingulari prouocatione ſuſtulit.
Capta Iberia greges boum ſecum ducens, iterque per Iberiam faciens, quum quidam eius gentis Rex, vir iuſtus prae caeteris, ac probus cum magno honore excepiſſet, partem boum Regi dono dedit, quos ille Herculi dicans ſingulis annis ex his pulchriorem taurum illi ſacrificauit. Hos ſacros in Iberia boues vſque ad noſtra tempora conſtat permanſiſſe. Et poſtquam columnarum Herculis meminimus, videtur de his paulo amplius dicendum, montes ab vtroque latere continentis mari Oceano imminent, in quibus ſtatuit columnas, cupiens autem ſempiternum ſui nominis monumentum eſſe, aiunt vtrumque montem, vt Oceani maris aditum antea arctiſſimum ampliorem, longioremque redderet, excidiſſe, vt magnis

nauibus ab Oceano in noſtrum mare aditus præberet, vt vſq; ad poſteros perpetua huius operis gloria maneret. Tradunt alij, maxime poëtæ, coniunctis prius montibus ab eo effoſſi ſab Oceano ad noſtrum mare aditum præbuiſſe. Verum hæc, quũ ſingulis liceat pro libito credere, exiſtimationi hominum relinquenda ſunt. Poſt hæc Iberorum regno optimis eius regionis viris tradito cum exercitu in Celticam Galliã profectus eſt. O nunquam peragrata prouincia, quum ingens ex omnibus gentibus exercitus eum ſequeretur vrbem condidit amplam, quam appellauit Aleſiam plurimis ex propinquis incolis ſponte in ciuitatem confluentibus, qui quum reliquam multitudinẽ ſuperarent, e veſtigio ciuitas ad Barbaros mores defluxit. Hanc vrbem Celtæ etiam nunc in honore habent, tanquam omnis Celticæ prouinciæ Metropolim. permanſit hæc vrbs a ſua conſtructione ſemper libera, ac ſui iuris vſq; ad tempora Caij Cæſaris, qui propter res geſtas Deus dictus eſt, a quo vi capta Romanorum imperio cum alijs Celtis ceſſit. Ab his Hercules in Italiam tendẽs, iterq; per Alpes faciens ita difficilem aditũ, aſperamq; viam ſtrauit, vt poſtea exercitibus cum iumentis, impedimentiſq; facile iter eſſet, barbaroſq; montanos tranſeuntibus infeſtos, ac latrocinijs aſſuetos occiſis eorum Ducibus deleuit, poſteris reddita itineris ſecuritatẽ, tranſcendenſq; Alpes ad eam oram, quæ nunc Gallia appellatur, per Liguſtos, qui hodie Genuenſes dicuntur, tranſijt patriam aſperam, & omnino duram, multoque etiam incolarum labore, ac ſtudio paucos omnino fructus ferentem. Qua ex re robuſti ſunt homines, validiq;, & agiles, ac in bello præcipue fortes ob inopiam, & laborem, quibus eorum corpora durantur. Hi enim quum vltra cæteros agrorum exercitio fatigentur, fœminas quoq; ruſtico aſſueſecerunt operi, quorum partem Hercules mercede conduxit ad ferendum Græcis auxilium in oppugnatione Troiæ, triremibuſq; in portu Liguſtico relictis ad Tiberim fluuium, vbi nunc Roma eſt multis poſtea ſæculis a Romulo Martis filio condita, peruenit. Tenebant tunc Aborigines locum, vbi nunc palatinum eſt, vrbem penitus paruulam incolentes. Inter hos præſtantiores Poticius, & Piramus erant, qui Herculem, vt hoſpitem, magno honore, domiſq; ſuſcepere. Horum virorum monumenta vſq; ad hanc ætatẽ Romę permanent. Nam inter nobiliores habentur Piramorum deſcendentes, tanquam vetuſtiſſimum genus, Poticiorum in palatio Cocleę deſcenſus eſt lapideę, ab illo Potina dicta propinqua domui, quę tunc Pocij fuit. Hercules ob honorem ſibi a Palatinis impenſum, dixiſſe fertur eos, qui ſibi, poſtquam ad eos trãſlatus eſſet, decimam bonorum dicarent, vitam fœlicem victuros, quod & eueniſſe vſq; ad hoc tẽpus cõſtat. Multi enim Romanorum non ſolum mediocri cenſu, ſed qui ditiſſimi ſunt habiti, decimas Herculi vouerunt, poſteaq; fortunaciores facti bona ſua ad quatuor talentorum millia Herculi ſacrarunt. Luculus Romanorum ferme ditiſſimus æſtimatis bonis decimam partem Herculi dedit, epulas prębens continue, ac profundens multa. Templum inſuper iuxta Tiberim egregium condidere, qui ex decimis ſacra Deo offerebant. Deinde a Tiberi profectus Hercules per littus Italię ad mare, quum deſcendiſſet ad eum locum, vbi Rhegium vrbs condita eſt in loco valde anguſto, vt pote tredecim ſtadijs diſtante a continente Trinacria, ipſe cornu bouis innixus gregibus præmiſſis mare traiecit, in Siciliamq;, quę & Trinactria a tribus promontorijs dicitur, ingreſſus eſt, quam cupiens circũire ad Ericem Regem perductus eſt, cui Nymphę ad lauandum aquas calidas exhibuerunt. Inde quum in Syracuſam perueniſſet, cum Sicanis, qui regionem incolebant, in prælium venit, quos ſuperauit. Inde in Ita-

liam rediens, quum Cacus Hiſpanus, quem Diodorus Latinum dicit, quatuor illi boues, quos ab Hiſpania duxerat, rapuiſſet, Cacus ab eodē Hercule peremptus eſt, quāquam Vergilius ad oram Tyberis hoc fuiſſe ferat. Et quoniam in Caci memoriam incidimus, quem Hiſpanū fuiſſe, tam Toletanus, quam alij plures cōmemorant, quodq; Carpentanijs princeps eſſet, a quo mons Caci dictus ſit, & vrbs Oſca, tanquam os Caci, aliquid de eo dicendum eſt. Hic enim victus, & fugatus ab Hercule in Hiſpania extincto Geryone Rege ſecutus Herculem vindictæ cauſa cupiebat ei ſiue publice, ſiue latenter mortem inferre. Quumq; opportunitas non daretur, quum diutius in quadam ſpelunca latuiſſet, quatuor Herculi boues rapuit, quos quum mugientes Hercules perſenſiſſet in ſpelunca, illos interempto fure extraxit. Hic autem Cacus Vulcani filius appellatus eſt, propterea quia ignes fumigantes euomere dictus eſt in ſpelunca, quod ex eo fuiſſe fertur, quia primus puluerem ex diuerſis compoſitum ſpeciebus adiaciendos lapides adiuuenit, qui an in Calabria, an apud Tyberim interemptus ſit, incertum eſt. Refert etiam Diodorus præfato libro quinto, poſt mortem Caci Herculem colonis prædixiſſe futuram ibi vrbem, quam demum fundatores illius oraculo Herculis a Caco Catronam appellaſſe, hæc Diodorus. Inde iter inceptum agens, cū Adriaticum ſinum circuiſſet per Calabriam, Apuliam, Brucium, ac Pycenum agrum in Epirum peruenit. Inde in Macedoniam, Thraciamq; vbi, quarto anno poſtquam Troiana obſidio firmata eſſet, obijt correptus febre, cuius vim, quū ferre non poſſet, pyram ardentem ordinari iuſſit, in qua ſe iactaret, quumq; petijſſet camiſiam, a Deianyra concubina ſua, miniſtrata eſt ei. de qua multi poëtæ dixerunt, Deianyram ſibi miniſtraſſe venenum cum ipſa camiſia, quæ ipſum Herculem præcipitaret ad mortem. Hæc autem dixiſſe libuit ad memorandum, quæ de reditu ab Hiſpania retulere priores, vt ſciremus, an terra, an mari redierit. Referunt tamen plures Herculem nauigatione traiectum in Italiam rediſſe, regnūq; Fauni, vbi nunc Roma cōdita eſt, de cuius aduētu meminit Iuſtinus libro quadrageſimo tertio, extincto Geryone armenta victoriæ per Italiam ducebat, ſtupro conceptus Latinus procreatur. Vocabatur autem filia Fauni, Latini mater Carmentis, Nicoſtrata autem ſecundum Eutropiū libro primo, quæ prima dicitur Latinas litteras inueniſſe, quas denuo Latinus eius filius quum correxiſſet, & emendaſſet ex ſuo nomine denominauit Latinas.

De morte vero Caci diſſentiunt Vergilius, & Ouidius a Diodoro, quoniam Diodorus in Calabria apud Catronam vrbem dicit interemptum. Cæteri vero apud Tyberim amnem. Referunt etiam ij, qui dixerunt Herculem nauibus ab Hiſpania rediſſe in Græciam, quod decedens ab Hiſpaniæ finibus, iugoq; Pyrenęi ad Mediterraneū littus dicauit templum Veneri, a quo etiam hac tempeſtate Portus Veneris nomen habet. Sciens autem ſe ad vindicandum Helenæ raptum in Græciam redire, vouit Veneri illius vindictam, & templum Deæ dicauit, quod vſq; ad hæc tempora permanſit ad iugum Pyrenęi in finibus Hiſpanię. Et hęc de Hercule dicta ſufficiant, iam de alijs Gręcis, qui venerunt in Hiſpaniam videamus.

De aduentu Theucri, & aliorum Gręcorum, & vrbibus ab eis conditis.

REfert Iuſtinus poſt Trogum Pompeium vltimo libro ſui Epitomatis, quem ſequitur Iſydorus libro nono, quod Thelamon Salaminorum Rex dictus Aiax, quum duos habuiſſet filios Aiacem, & Theucrum, Theucrum exoſum habuit, Aiacem vero regni ſucceſſorē inſtituit ex-

cluſo Teucero, poſt finem itaque Troiani belli Teucer intellecta morte Aiacis fratris venit in regnum Salaminorum, atq; quum ibi non reciperetur inſtructa claſſe in Ciprum properat, ibiq; Salaminam vrbem condidit ex nomine ſuæ gentis. Poſtea vero audita fama Hiſpanię per rumorem eorum, quæ de ea Hercules ſe feciſſe iactabat, in ipſam Hiſpaniam veniens appulit ad littora Hiſpaniæ ad eum locum, vbi nunc noua Carthago ſitum habet. Qui expoſitis ſedibus vrbem conſtruxit, quam a Salamanis, & Acticis Salamanticam appellauit. Actica enim prouincia Græciæ eſt ab Athena, Athiq; illius primo Rege ſic dicta, Salamim a Salamine ciuitate. Ex his igitur duobus populis, quos ſecum duxerat, Salamanticam ciuitatem inſtituit. Teucer itaq; a Salamantica in Galliciam venit, eamq; regionem incoluit. Vnde ab aduentu ſuo Gallacia dicta eſt, tanquam a Galatis inhabitata. Vnius autem regionis Galliciæ partem occupauit Amphiloia gens ſecundum Iuſtinum. Sunt enim Amphiloici populi in Græcia inter Epyrum, & Achaiam prouincias, habentq; duo flumina Arathum, & Acheloum, & in Mediterraneum fluunt. Habent inſuper ex oppoſito inſulam Cephaloniam ſecundum deſcriptionem Claudij Ptolemæi. Ipſius etiam prouinciæ Gallaciæ partem occupauere, & proprias ſedes ibi conſtruxere Migdonij, qui ex nomine ſuæ gentis vrbem Migdoniam dixerunt. Eſt enim Migdonum regio Mediterranea in Græcia, ſeu Gręcis propinqua inter duo flumina Aium, & Erygon, quæ ſimul iuncta fluunt in Egeum mare. Hæ itaq;, & aliæ ſedes ſunt, quas in Gallicia Galatæ conſtruxerunt, de quibus Iuſtinus breuiſſime meminit. Ad hos etiam Gręcos pertinet portus ciuitas, quę quondam Lauara vrbs dicebatur. Dicitur autem Portus Gallatię, quoniam amnis Dorus per eam decurrens quodam latiſſimo ſinu commeatus omnes ab Oceano recipiat in Gallacia, a qua Portugallię regnum nomen habet. Portugallia enim omnis ad Gallaciam ſpectat, vel ſaltem quicquid vltra Tagum, ac Doriam amnē eſt. Apud iſtā itaq; prouinciā Gallacię Hiſpanię mons ille Sacer eſt auro refertus, de quo Iuſtinus vltimo libro meminit in hęc verba. In huius gentis finibus Sacer mons eſt, quem ferro violari, vt nefas habetur. Sed ſi quando terra fulgure proſciſſa eſt, quod in his locis aſſidua res eſt, deiectum aurum, veluti Dei munus, colligere permittitur, hæc Iuſtinus.

De Galatis, & eorum nomine, & vnde prodierunt.

EX ſuperioribus ſcriptis oſtenſum eſt Gallaciam Gręcam habuiſſe originem a Teucro Telamonis filio. Vnde Hieronimus in proemio epiſtolę ad Galatas ait. Galatæ Gręci ſunt, quomodo autem Gręci ſunt appellati Galatę, quū per antea alio nomine vocarentur, de quibus ſuo loco dicetur. Dicendum eſt Galatas omnes ex Græcia prodijſſe. Vnde Diodorus libro ſexto de Galatis agens ait, Galliam duas habuiſſe vetuſtiſſimas gentes Galatas, & Celtas. Ea enim Galliæ ora maritimę, quæ ad Mediterraneum ſpectat, Celtę fuere, & incipiunt ab Alpibus, quæ diuidunt Galliam a Liguribus, & protenduntur per Maſſiliam vſq; in Pyrenæum, cęteri vero qui incolunt Oceanum a flumine Rheno vſq; in Pyrenęum cum cętero interiacenti Mediterraneo Galatę ſunt. Vnde Celtæ per tempora commixti Galatis, & Iberis finitimis populis, ij, qui Iberis admixti ſunt, Celtiberi ſunt dicti, ab Iberis, & Celtis. Cæteri vero, qui Galatis admixti ſunt, Celtogallatæ ſunt appellati a Celtis, & Galatis. Vnde Gallia omnis his duobus iuncta populis in quatuor Celto-

gallacias diuiſa eſt. Celtogallaciam Lugdunenſem, Belgicam, Narbonenſem, & Aquitanicam ſecundum Claudium Ptolemęum, & Strabonem. Hec autẽ admixtio Celtarum cum Galatis recens eſt, perantea enim omnis Gallorum regio, quę ad Oceanum ſpectabat, dicta eſt Gallacia a candore populorum ſic appellata, quia homines illius regionis humido cælo educati corpora cęteris habẽt candidiora. Vnde Galatę qui & Galli dicti ſunt, quũ intra proprias ſedes non reciperentur prę illorũ multitudine, coadunatis trecentis millibus Alpes tranſiuere, ac trecenteſimo & quadrageſimo quinto anno poſt vrbem conditam Romam pręter Capitolium incenderunt. Inde in Traciam, Graeciamq́ʒ declinantes quibuſdam intra Pannoniam relictis, diuerſa in Oriẽte, ac Macedonia bella geſſere Ducibus Belgio, & Bremio, de quibus Iuſtinus meminit vigeſimo tertio libro ſui Epitomatis cum ſequentibus. Et deinde quũ a Rege Bithiniæ, qui ab hoſtibus præmebatur, eſſent in ſubſidium aduocati, quum viciſſet Rex, cum Galatis dimidium regni partitus eſt. Vnde ſimul inhabitãtes Gallogręci primũ dicti ſunt a Gallis, & Græcis, deinde Galatę. Cæterum Bithinia Gręcię prouincia eſt, cuius prouinciæ Metropolis Nicena vrbs eſt. Inde Galatæ ex dicta cauſa, & ſuę gẽtis nomine prouinciæ Gallacię inditũ nomen eſt. Huius autẽ Galatarum nominis originem deſcribit Diodorus præfato libro ſexto de eis latius agẽs per hæc verba. Celtis olim imperauit, vt aiunt, vir egregius, ex quo filia corporis magnitudine vltra naturę modũ, decoremq́ʒ cæteras excellẽs orta eſt. Hæc enim tum viribus, tum ſpecie elata omnes, qui eam vxorẽ expectabant, cõtempſit, exiſtimãs neminem ſuo matrimonio dignũ. Interim quũ Hercules bello aduerſus Geryonẽ motoue niſſet in hanc prouinciam, ibiq́ʒ ciuitatẽ Aleſiam condidiſſet, admirata tum virtutem Herculis, tum corporis præſtantiã permiſſu parentũ eius concubitum appetiuit, iuncta illi filiũ genuit nomine Galatem, qui coęuos ſuos tum virtute animi, tum viribus corporis exceſſit, vir factus quum paternũ regnum ſuſcepiſſet, plures oras ſibi ſubdidit propinquas præclaris rebus bello geſtis. Quumq́ʒ eius gloria celebraretur, ſubditos omnes ſuo nomine appellauit Galatas, ex quo omnis ea regio Gallacia dicta eſt. Huius gens ſola erga Romanos antiquam, & quę ad hanc vſq́ʒ ætatẽ durauit amicitiam cõſeruat. Natio vt plurimum ad Arctõ ſita, regio vtiq́ʒ frigida, ac hyemis tempore pro aqua niuium opulentia abundãs, glacies quoq́ʒ immenſa adeo regionẽ illam occupat, vt cõgelata flumina non ſolũ paucis hominibus, ſed exercitubus quoq́ʒ cũ curribus, ac impedimẽtis tranſitũ præbeant. Suntq́ʒ in Gallacia plures magniq́ʒ fluuij, alij ex profundis ſtagnis, alij ex montibus emanãtes, alijq́ʒ in Oceanũ, alij in noſtrũ mare decurrẽtes. Eorum, qui in noſtrũ mare labuntur, maximus tenetur Rhodanus, qui in mõtibus fontes habens quinq́ʒ oſtijs deſcẽdit in mare. Ibiq́ʒ Diodorus multa mirãda de Galatis proſequit̃, ſed tamen omittendũ non eſt, quod, quamquam Gallia omnis a flumine Rheno vſq́ʒ in Pyrenæum dicat̃ Gallacia, Diodorus tamẽ a dicto loco extẽdere eam videt̃ vſq́ʒ in Danubiũ, atq́ʒ Scythiam, omnẽq́ʒ Oceani maritimam oram, ſubijciẽs poſt multa, quæ de Galatis diſſeruit, hęc, quæ ſequunt̃. Nunc, quod a multis ignorat̃, ſcribetur. Vltra Maſſilias, qui Mediterraneas regiones, quiq́ʒ iuxta Alpes, & mõtes Pyrenæos incolunt Celtæ appellant̃, vltra hos, qui ad Nothum Oceanũ verſus pertinẽtes oras, & Herciniũ montẽ, quiq́ʒ deinceps & in Scythiã vſq́ʒ habitãt, dicunt̃ Galathæ, quas omnes gẽtes cõmuni nomine Romani Galatas appellãt, hæc Diodor⁹. De Galatis vero Hiſpaniæ refert Strabo libro tertio de orbis ſitu, q́ʒ Gallecij Hiſpaniæ olim nullũ habebant Deũ, quod Biſcayæ vſq́ʒ ad hæc tempora perdurat,

perdurat, quæ regio intra Galleciæ fines ſita eſt, & licet eiuſdem incolæ Chriſtianæ religionis cultores appellentur, ab illis tamen nullum venerari, colicꝙ Deum certum eſt ſolumcꝙ Chriſtianam religionem labijs profitentur. Apud illos presbyter nullus recipitur non habens concubinam, arbitrantur enim neminem poſſe a carnalibus continere. Quod quum non poſſent, dicunt neceſſe eſſe presbyteros ad parochianorum vxores conuerti. Ad Biſcaiæ regionem nullus ex inſtitutione Epiſcopus adire poteſt, quinimmo horrendam rem narrabo, quam ipſe vidi. Quum enim ſub Calyguritano Epiſcopo ſint, ad illos tamen idem, nec alius Epiſcopus, etiam pro ſacramentalibus, adire poteſt, immo quum anno. M. CCCC. LXXVII. Ferdinandus Caſtellæ Rex inclytus in Biſcaiam intraſſet, adducens ſecū Pampilonenſem Epiſcopum, occurrentes prouinciales dixerunt hoc eſſe contrarium ſuis legibus. Itacꝙ ne tumultus fieret, Epiſcopus ab Rege remiſſus eſt. Tantaque ex aduentu Epiſcopi ſe affectos moleſtia oſtenderunt, quod vbicunꝙ Epiſcopus eorum ſolum calcaſſet, proſequentes illius veſtigia, ac eraſa terra puluerem colligentes maximo coadunatum puluerem igne cremarunt, illiuſcꝙ cineres in quandam ſuperſtitionem, ac diuini honoris ignominiam in mare proiecerunt,

De aduentu Phocenſium in Hiſpaniam, & vrbe Emporia.

DEſcripto aduentu Herculis in Hiſpaniam, & inibi per eum geſtis. Viſo item de Galatis, ac Theucri aduentu. Iam cætera, quæ ad Græcos ſpectant, nobis videnda, ac deſcribenda ſunt. Nunc igitur de Emporia vrbe, quæ a Græcis Phocenſibus originem habet, videamus.

Eadem enim vrbi Emporio origo eſt, quę & Maſſilienſibus. De quibus vtriſcꝙ meminit Strabo libro tertio, noſcꝙ de eis ſatis ſupra retulimus in capite de deletis vrbibus. Alij vero ſecuti Valerium Anciam, Flauium, Titum Liuium, ac Plinium libr. tertio de Naturali hiſtoria, alioſcꝙ autores referunt in hæc verba. Marcus Porcius Cato Conſul, poſtquā abrogata eſt lex Appia, ex templo. xxv. nauibus longis, quarum quincꝙ ſociorum erant, ad Lunæ portum alijs omnis generis contractis, cum ingenti claſſe a Luna ſoluens edixit, vt ad portum Pyrenęi omnes ſequerentur. Quo fœliciter acto inde Rhodam venerunt, & pręſidium Hiſpanorum, quod in caſtello erat, vi deiecerunt. Ab Rhodacꝙ ſecundo vento Emporias peruenerunt, vbi copiæ omnes, præter ſocios naualis claſſis cuſtodes, in terra expoſitæ ſunt. Iam nunc Emporiæ duo erant oppida muro diuiſa, vnum Græci habebant a Phocenſibus, vnde & Maſſilienſes oriundi, alterum Hiſpani, ſed Græcum oppidum in mare expoſitum muri ambitum minus quadringentis paſſibus patentem habebat, Hiſpanum vero retractius amari erat, cuius murus ad tria millia paſſuum in circuitu complectebatur. Tertium etiā genus ex Romanis colonis a diuo Cæſare poſt deuictos Pompeij liberos adiectum eſt. Nunc vero in corpus vnum cōfuſi omnes habitant. prius Græcis, poſtremo & Romanis in ciuitatē adſcitis, Mirandū prorſus erat. quę res Gręcos tutaretur, ab altera parte aperto mari, ab altera Hiſpanis tā ferę, & bellicoſæ genti obiectos. Sed diſciplina certe cuſtos erat infirmitatis, quā inter validiores optime timor cōſeruat. Hiſpani ſiquidē oppidi murum agros verſus egregie munitū habebant, vna tantūmodo in eam regionē porta impoſita, cuius aſſiduus cuſtos aliquis ex magiſtratibus erat. Nocte vero pars tertia ciuiū in muris excubabat non minori certe vigilantia, quam ſi hoſtis ad portas eſſet, & cuſtodientes, & continue circumeuntes ciuitatem

citra Hiſpaniam, neminem in vrbem recipiebant, nec ipſi quidem temere vrbe excedebant. Ad mare patebat omnibus exitus, portis alterutrius oppidi e regione factis. Ex eis nunquam niſi frequentes, aut pars tertia fere, cuius proxima nocte vigiliæ in muris fuerant, egrediebantur. Cauſa excundi hæc erat, commercio eorum Hiſpani non adhuc experti mare gaudebant, mercariq; ipſi ea, quæ externa nauibus adueherentur, volebant. Huius mutui vſus deſiderium, vt Hiſpana vrbs Græcis pateret, faciebat. Erant enim eo tutiores, quod ſub vmbra Romanæ amicitiæ latitabantur, quã ſicut minoribus viribus, quam Maſſilienſes, pari colebant fide. De huius autem vrbis initiis ſatis diximus ſupra in capite de deletis vrbibus. Tunc quoq; conſulem, exercitumq; Romanum comiter, ac benigne ſuſceperunt. Paucos ibi moratus dies Cato, dum exploraret vbi, & quantæ hoſtium copiæ eſſent, modicumq; id tempus in re frumentaria milites exercendo conſumpſiſſet, id enim erat tempus anni, quo frumentum in horrea portatur, ab Emporiis profectus agros hoſtiũ vſſit, vaſtauitq; omnia fuga, & terrore concutiens.

LIBER TERTIVS DE TIRIIS, ET SIDONIIS. VNDE CARTHAginenſes, & Gaditani originem habuerunt.

ET quoniam diximus, Iuſtinum poſt Trogum Pompeium ſcripſiſſe vltimo lib. ſui Epitomatis, Gaditanos ex Tiriis duxiſſe originem, qui quum a finitimis Hiſpaniæ impeterentur ab eorum conſanguineis Carthaginenſibus auxilia petiuere, quorum auxilio, ac fœlici expeditione, & Gaditanos ab iniuria vindicauerunt, & maiorem partem prouinciæ ſuo Imperio adiecerunt: quapropter, a quibus Carthaginenſes originem habuerunt, nobis videndum eſt. Carthaginenſes itaque Aſſyrii fuere ex Sidoniis, & Tiriis. Vnde Vergilius referens aduentum Aeneæ in Carthaginem, quam Dido conſtruxerat, Sidoniorum, & Tiriorum oſtendit originem in quarto Aeneidos, vbi ait. Nunc media Aeneam ſecum per mœnia ducit, Sidoniaſq; oſtentat opes, vrbemq; paratam. Pauloque poſt oſtendens non ſolum Sidonios. ſed etiam Tirios, atq; amorem Didonis in Aeneam. ſic ait. Dotaleſq; tuæ Tirios permittere dexſtræ. & paulo poſt ſubiungit. Sed fatis incerta feror, ſi Iuppiter vnam eſſe velit Tiriis vrbem, Troiaq; profectis, Miſceri ve probet populos aut fœdera iungi. Iuſtinus vero poſt Trog. Põp. li. xviii. illorum originẽ proſecutus ſic ait. Et quoniã ad Carthaginenſiũ mẽtionem ventũ eſt, de origine eorum pauca dicenda ſunt, repetitis Tiriorum paulo altius rebus quatuor caſus etiam dolendi fuerunt. Tiriorum res condita a Phœnicibus fuit, qui terræ motu vexati relicto patrio ſolo Aſſyrium ſtagnum primo, mox mari proximum littus incoluerunt condita ibi vrbe, quam a piſcium vbertate Sidona appellauerunt, nam piſcem Phœnices Sidon vocant. Poſt multos deinde annos a Rege Aſcaloniorum expugnati, nauibus appulſi Tiron vrbem ante annũ Troianæ cladis condiderunt. Ibi Perſarum bellis diu, variteq; fatigati victores quidem fuere, ſed attritis viribus a ſeruis ſuis multitudine abundantibus indigna ſupplicia perpeſſi ſunt,

qui conſpiratione facta omnem liberum populum cū dominis interficiunt, atquē ita potiti vrbe lares dominorum occupant, rempublicam inuadunt, coniuges ducunt, & quod ipſi non erant, liberos procreant. Vnus ex tot milibus ſeruorum fuit, qui miti ingenio ſenis domini, paruuliqꝫ filij eius fortuna moueretur, dominoſqꝫ non truci feritate, ſed pia miſericordiæ humanitate reſpiceret. Itaqꝫ cum velut occiſſos occultaſſet, ſeruiſqꝫ de ſtatu reipublicæ deliberantibus placuiſſet, Regem ex corpore ſuo creari, eumqꝫ potiſſimum, quaſi acceptiſſimum Dijs qui ſolem Orientem primus vidiſſet, rem ad Stratonem, hoc enim illi nomen erat, dominum occulte latētem detulit. Ab eo informatus, quum medio noctis omnes in vnum campum proceſſiſſent, cæteris Orientem ſpectantibus ſolus Occidentis regionē intuebatur. Id primum alijs videri furor, in Occidenti ſolis ortum quærere. Vbi vero dies aduentare cœpit, editiſſimiſqꝫ culminibus vrbis Oriens ſplendere, expectantibus alijs, vt ipſum ſolem aſpicerent, is primus omnium fulgorem ſolis in ſummo faſtigio ciuitatis oſtendit, non ſeruilis ingenij ratio eſt viſa, requirentibuſqꝫ autorem de domino confitetur. Tunc intellectum eſt quanto dominorum ingenia præſtarent, malitiaqꝫ ſeruos, non ſapientia vincere. Igitur venia ſeni, filioqꝫ data eſt, & velut numine quodā reſeruatos arbitrantes, Regem Stratonem creauerunt. Poſt eius mortem regnum ad filium, ac deinde ad nepotes tranſijt. Celebre hoc ſeruorum facinus, metuendūqꝫ exemplum toto orbe terrarum fuit. Itaqꝫ Alexander Magnus, quū interiecto tempore in Oriente bellum gereret, veluti victor publicę ſecuritatis expugnata eorum vrbe omnes, qui prælio ſuperfuerant, ob memoriā veteris cædis crucibus affixit, genus tantū Stratonis inuiolatum ſeruauit, regnūqꝫ ſtirpi eius reſtituit. Ingenuis, & innoxijs incolis inſulę attributis, vt ſtirpato ſeruili germine genus vrbis ex integro conderet. Hic igitur modo Tirij Alexandri auſpicijs conditi parſimonia, & labore quærendi cito conualuere. Ante cladē dominorū, cū & opibus, & multitudine abūdarent, immiſſaqꝫ in Africā iuuētute Vticam cōdidere. Quū interim Rex Mulcto Tiro deceſſit filio Pigmalione, & Eliſa filia inſignis formæ virginis hæredibus inſtitutis, ſed populus Pigmalioni puero regnum tradit. Eliſa quoqꝫ Aceruæ auunculo ſuo ſacerdoti Herculis, qui honos ſecundus a Rege erat, nubit. Huic magnę, ſed diſſimulatę, opes erant, aurūqꝫ metu Regis non tectis, ſed terræ crediderat, quā rem, & ſi homines ignorarent, fama tamen loquebatur, qua incenſus Pigmalion oblitus iuris humani auunculū ſuum, eundēqꝫ generum ſine reſpectu pietatis occidit. Eliſa diu fratrem propter ſcelus auerſata, ad poſtremum diſſimulato odio, mitigatoqꝫ interim vultu fugā tacitam molitur aſſumptis quibuſdā Principibus in ſocietatē, quibus par odiū in Regē eſſe, eandēqꝫ fugiendi cupiditatem arbitrabat̄. Tunc fratrē dolo aggreditur, fingit ſe ad eum migrare velle, ne amplius ei mariti domus cupidæ obliuionis grauem luctum renouet, neve vltra amara admonitio oculis eius occurrat. Non inuitꝰ Pigmalion verba ſororis audiuit, exiſtimās cum ea aurū Aceruæ ad ſe venturū. Sed Eliſa miniſtros migrationis a Rege miſſos nauibus cū omnibus opibus ſuis prima veſperi imponit, prouectoſqꝫ in altū cōpellit eos onera arenę pro pecunia inuolueribus inuoluta in mare deijcere. Tunc deflēs ipſa, lugbriqꝫ voce Aceruā ſciet, orat, vt libēs opes ſuas recipiat, quas reliq̄rat, habeatqꝫ inferias, quas habuerat cauſam mortis. Tunc ipſos miniſtros aggredit̄, ſibi quidē ait optatam olim mortem, ſed illis amaros cruciatus, & dira ſupplicia imminere, qui Aceruæ opes, quarum ſpe parricidium Rex fecerat, auaritiæ tyranni ſubtraxerint. Hoc metuꝰ omnibus iniecto comites fugæ accepit, iungūtur & Senatorum in ea nocte pręparata

agmina, atq; ita ſacris Herculis, cuius Acerbas ſacerdos fuerat, repetitis, exilio ſedes
quærunt. Primus illis appulſus terræ Ciprus inſula fuit. Ibi ſacerdos Iouis cum con-
iuge, & liberis Dei monitu comitem ſe Eliſæ, ſociumq; præbuit, pactus ſibi, poſte-
riſq; perpetuum honorem ſacerdotij. Conditio pro manifeſto omine accepta. Mos
erat Ciprijs virgines ante nuptias ſtatutis diebus dotalem pecuniam quæſituras in
quæſtum ad littus maris mittere, pro reliqua pudicitia libamenta Veneri ſoluturas.
Harum igitur ex numero octoginta admodum virgines raptas nauibus imponi Eli-
ſa iubet, vt & iuuenes matrimonia, & vrbs ſobolem habere poſſet. Dum hęc agun-
tur, Pigmalion cognita ſororis fuga cum impio bello fugientem perſequi pararet, ęgre
precibus matris, deorumq; minis victus quieuit. Cui quum inſpirati vates canerent
non impune laturū, ſi incrementa vrbis toto orbe auſpicatiſſimæ interpellaſſet, hoc
modo ſpatium reſpirandi fugientibus datum eſt. Itaq; Eliſa delata in Africæ ſinum
incolas loci eius, aduentu peregrinorum, mutuarumq; rerum commercio gaudentes
in amicitiam ſolicitat. Deinde empto loco, qui corio bouis tegi poſſet, in quo feſſos
longa nauigatione ſocios, quoad proficiſceretur reficere poſſet corium in tenuiſſimas
partes ſecari iubet, atque ita maius loci ſpatium, quam petierat, occupat. Vnde poſte-
a ei loco Byrſe nomen fuit. Confluentibus deinde vicinis locorum, qui ſpe lucri mul-
ta hoſpitibus venalia inferebant, ſedeſq; ibi ſtatuentibus, ex frequentia hominum velut
inſtar ciuitatis effectum eſt. Vticēſes quoq; legati donavt cōſanguineis attulerūt, hor-
tatiq; ſunt, vt vrbem ibi conderent, vbi ſedes ſortiti eſſent. Sed & Afros detinendi
aduenas amor cepit. Ita & conſentientibus omnibus Carthago conditur ſtatuto an-
nuo vectigali pro ſolo vrbis. In primis fundamentis caput bubulum inuentum eſt,
quod auſpicium fructuoſæ quidem, ſed laborioſæ, perpetuæq; ſeruæ vrbis fuit, pro-
pter quod in alium locum vrbs tranſlata, ibi quoq; equi caput repertum, bellicoſum
potentemq; populum futurum ſignificans. Vrbi occurrentibus gentibus breui &
populus, & ciuitas magna facta. Quum ſucceſſu rerum florentes Carthaginis opes
eſſent, Rex Mauritanorum Hiarbas decem Pœnorum Principibus ad ſe acceritis
Eliſæ nuptias ſub belli denunciatione petit, quod legati Reginæ referre metuentes, pu-
nico cum ea ingenio egerunt, nunciantes Regem aliquem poſcere, qui cultiores vi-
ctus eum, Afroſq; perdoceat, ſed quoniam inueniri non poſſet qui ad barbaros, & fe-
rarum more viuentes tranſire a conſanguineis vellet: tunc a Regina caſtigati, ſi pro
ſalute patrię aſperiorem vitam recuſarent, cui etiam ipſa vita, ſi res exigat, debeatur.
Tunc Regis mandata aperuere, dicētes, quę pręcipiebat alijs ipſi facienda eſſe, ſi velit ci-
uitati conſultum eſſe. Hoc dolo capta diu Acerbæ viri nomine cum multis lachry-
mis, ac lamentatione flebili inuocato ad poſtremum ituram ſeſe, quo ſua, & ſuę vrbis
fata vocarent, reſpondit: in hoc trium menſium ſumpto ſpatio. Interim Pyra in alta
parte vrbis, velut placatura viri manes, inferiaſq; ante nuptias miſſura multas hoſtias
cedit. Sumpto gladio pyram conſcendit, atq; ita ad populū reſpiciens ituram ſe ad
virum, ſic pręceperat, dixit, vitamq; gladio finiuit. Quandiu Carthago inuicta fuit,
pro Dea culta eſt. Condita eſt hæc vrbs. lxxij. annis ante quā Alba. Cuius, vt vir-
tus bello clara fuit, ita domi ſtatus varijs diſcordiarum caſibus agitatus eſt, quum in-
ter cætera mala etiam laborarent cruenta ſacrorum religione, & ſcelere pro remedio
vſi ſint. Quippe homines, vt victimas, immolabant, & impuberes quæ ætas etiam
hoſtium miſericordiam prouocat, aris admouebant, pacem Deorum ſanguine eorum
expoſcentes, pro quorum vita dij rogari maxime ſolent.

Quomodo Carthaginenſes Hiſpaniæ poſt Græcos dominium obtinuerunt, & per longa ſæcula tenuerunt.

Viſa Carthaginenſium origine, introitum eorum in Hiſpaniam, & geſta memoratu digna videamus. Quum enim Greci per multa ſæcula Hiſpanię dominium tenuiſſent, tandem a Pœnis ab ipſa Hiſpania expulſi ſunt. Vnde Iuſtinus poſt Trogum Pomp. in ſuo Epitomate lib. vltimo de aduentu Carthaginenſium meminit per hęc verba: Poſt regna deinde Hiſpaniæ primi Carthaginenſes Imperium occupauere. Nam cum Gaditani a Tiro, vnde & Carthaginenſibus origo eſt, ſacra Herculis per quietem iuſſi in Hiſpaniam tranſtuliſſent, vrbemq; ibi condidiſſent, inuidentibus incrementis nouæ vrbis finitimis Hiſpaniæ populis, ac propterea Gaditanos bello laceſſentibus, auxilium conſanguineis Carthaginenſes miſere. Ibi fœlici expeditione, & Gaditanos ab iniuria vindicauerunt, & maiorem partem prouinciæ ſuo Imperio adiecerunt. hæc Iuſtinus. Diodorus vero lib, ſexto, & Hiſpaniæ Carthaginenſium Imperium narrat, & quomodo ex Hiſpanię auro, argentoq;, quę in eadem prouincia effodiuntur, Carthaginenſes ditiores, & opulentiores facti multa bella geſſere, & diuerſas colonias in ipſa Hiſpania, Libya, Sicilia, & Sardinia conſtruxerunt.

De colonijs, & vrbibus a Carthaginenſibus in Hiſpania conſtructis.

PRimam omnium vrbem memorare libet veterem Carthaginem Hiſpaniæ, quam ex ſuo nomine denominauerunt, lingua enim Pœnorum Carthago noua ciuitas interpretatur, quæ primo Birſa, deinde Tirios, tum Carthago a Cartha oppido, vnde fuit Dido, vel a Cartha, id eſt, corio bouis in tenuiſſimas partes ſecto, quo locum vrbis cinxit. Hæc in citeriori Hiſpania ſitum habuit inter Elarqueones ſecundum Claudium Ptolemæum libro ſecundo, quæ Lethanis, Barchinoni, & Rubricatæ propinqua erat. Nunc quoq; ager Pœnetenſis, ac prouincia dicitur, ab vrbe Pœnorum demolita nomen retinens. Itaq; ibi vrbem condiderunt, quam Carthaginem dixerunt, & a ſuccedentibus vetus Carthago Hiſpaniæ dicta eſt. De hac meminit Claudius Ptolem. libro ſecundo deſcribens Tarraconenſem Hiſpaniam. Alia enim noua Carthago Spartaria ſecundum Strabonem appellata, non eſt dicta noua reſpectu magnæ Carthaginis, ſed reſpectu veteris, de qua diximus, quæ condita eſt a Carthaginenſibus ſecundo punico bello, poſt euerſam hanc veterem Carthaginem. Euerſa eſt autem vetus Hiſpaniæ Carthago a duobus Scipionibus Cornelio, & publio fratribus poſt captam Saguntum a Pœnis, & in illius vindictā dirupta, vt ſupra diximus. Secunda noua Carthago eſt cōdita ab Haſdrubale genero Amilcharis Barchæ, qui primus eidem Amilchari ſucceſſit, vt refert Strabo libro tertio. Conſtat tamen, quod ante illorum imperium habuit incolatū, cum referat Trogus Pompeius libro vltimo, Theucrum Thelamonis Aiacis filium ad eundem locum veniſſe, ibiq; reſediſſe. Hoc etiam placet Pomponio Mellæ in ſua Coſmographia. Sed potuit illius ampliatio, ac dilatatio ad Haſdrubalem pertinere. Plinij quoque verba de Carthagine noua ſunt hæc: Tarraco Scipionum opus, ſicut & Carthago Pœnorum. Cauſa autem huius ædificandæ ac conſtruendę vrbis fuit duplex. Vna euerſio veteris Carthaginis Pœnorum coloniæ, ac Metropolis citerioris Hiſpaniæ .. Secunda cauſa fuit inſtitutio, ſeu ampliatio Tarraconæ per Scipiones poſt deletam veterem Carthaginem

in Metropolim citerioris Hiſpaniæ erectæ. Sicut enim Romani voluerunt obfirmare partes citerioris Hiſpaniæ cis Iberum, ita & Carthaginenſes illas vltra Iberum, quarum dominium apud Pœnos erat. Comperto itaque ſalubri loco, portuq; nouam Carthaginem Tarraconæ oppoſitam Pœnorum Coloniam erexerunt. Inde eſt Malacha, quam etiam in hodiernum Mauri poſſident in Hiſpania, de qua Strabo libro tertio ſic meminit: Malacha vero Phœniciȩ ciuitatis propinquioris tenet formã, Idem & de Abdera, quæ nunc Bera dicitur, de qua idem Strabo eodem loco meminit dicens: Abdera Phœnicum etiam ipſa ȩdificium. Brachara etiam vrbs Gallicię, nunc in Portugalliæ regno ſita, ad Pœnos pertinet. Bracharij enim gens Libyca ſunt, quȩ incolit ripam fluminis Bracadæ, quod eſt propinquum Carthagini ad ſolis ortum, & ibidem influit in Mediterraneũ. Incolæ enim riparum dicti fluminis ad partẽ vtranque Bracharij appellantur ſecundũ Claudium Ptolemæum lib. ij. Fluit autẽ amnis Bracada ab vltimis Aethiopię montibus, latiſſimoq; ſinu influit in Mediterraneum. Quum enim Carthaginenſes, vt ſupra diximus, a Gaditanis aduocati eſſent, collecta magna Libycorum manu, in qua expeditione viciniores Carthagini fuerunt, tandem liberata vrbe, quam Gaditani intra Hiſpaniam erexerant, paſſim Carthaginenſes occupauere prouinciã cum ſacro Herculis promontorio, quod eſt vltra amnẽ Anam ad Oceanum, principiumq; regni Portugalliæ, quod Hyron appellabant. Vnde & Bracharij milites vrbem ex ſua gente conſtituerunt, ac nominarunt. Eaq; prouincia a duobus populis Galatis, ac Bracharijs, Gallatia Bracharia dicta eſt, ſicuti Celtiberię quoq;, ac Celtogallaciæ accidiſſe diximus, ab Iberorum, ac Galatarum gente Celtis commixta. Numantia quoq; a Carthaginenſibus condita eſt, ſeu a Numidis, qui vicini ſunt Carthagini, quibus imperauit Maſiniſſa Rex Numidarum, qui pro Carthaginenſibus bellauit in Hiſpania, de qua Africæ prouincia late mentionẽ facit Criſpus Saluſtius in hiſtoria Iugurtina. Vnde Numancia a Numidia Libyæ dicta eſt, quæ ſemper fuit infeſta Romanis, de cuius ſitu, & euerſione ſuo loco dicetur. Legio autem ciuitas, licet multi aſſerant eam ad Romanos pertinere, veraci tamen hiſtoria ad Pœnos pertinet. Fuit autẽ eadem ciuitas a primis inſtitutoribus cognominata Eleona, dicta a prouincia Eleona Libyæ propinqua, Cyriæ, & Aethiopiæ, in qua maxima leonum copia inuenitur adeo, vt præ multitudine pecudum greges videantur. A quibus, vt caueant homines regionis, leones ſibi domeſticos nutriunt ad tutelam.

Eſt enim leo domabile animal, & aptum ſuum benefactorem tutari. De cuius regionis ſitu, leonumq; multitudine, ac ferocitate diſſerit Diodorus libro tertio. Hæc autem gens ab Eleona Libyca Legionẽ vrbem, quam a ſua gente Eleonam vocauit, conſtruxit magna domeſticorum leonum multitudine pro ſuæ regionis more adducta. Qua ex re leonis illi vrbi, ac regno figura pro armis, & inſignibus eſt vſq; in hodiernum. Quomodo autẽ Legio dicta ſit, cũ inſignia nomini non conueniant, a multis refertur, inter quos eſt Iſidorus iunior. Ait enim, quod Traiani Imperatoris temporibus, qui Hiſpanus fuit, diuerſæ vrbes in vlteriori Hiſpania rebellarunt, & ab Imperio defecerunt, ad quas recuperandas quum Traianus quatuor in Hiſpaniam militum legiones miſiſſet, vna legio, quæ Gerionarum fuit, in Eleona vrbe diu conſedit, vnde ab hac legione vrbs nomen mutauit, & Legio dicta eſt. Sic enim eam nominat Claudius Ptolemæus, qui paulo poſt Traiani tempora orbem deſcripſit temporibus diui Antonini. Hinc etiam eſt controuerſia, quod arma Leonis nomini vrbis, ac regno non quadrent, quoniam veri, ac vetuſtioris nominis inſi-

gnia ſunt. Rubricàta àutem vrbs apud Rubricatum àmnem ſità ad oram Mediterrã
neam non longe a Barchinone Lybicam habet originem. Habet enim vrbs & amnis
aliud flumen eiuſdẽ nominis Rubricatũ ex oppoſito in Africa, pro vt videri poteſt
ex deſcriptione Claudij Ptolemæi libro ſecundo, cuius regionis incolæ translati Car
thaginenſium tẽpore flumini, & vrbi dederunt nomen, vti de Iberis ſupra diximus.
Aſturica inſuper vrbs, & prouincia Libybicam habẽt originẽ. Aſturi enim ſecun-
dum Claudiũ Ptolemæum Libyci ſunt, incoluntꝗ eam Libyæ partem, quæ a Car-
thagine reſpicit Orientẽ, AEgyptumꝗ ad oram magni fluminis, qui Symphus dici-
tur, quod ab altiſſimis Arabiæ mõtibus per ipſos Aſtures, aliaſꝗ Libycas gẽtes de-
fluit in Mediterraneũ ſecundũ Claudium Ptolemæũ. Hæc gens cum Carthaginẽſi-
bus in Hiſpaniã peregrinata vrbẽ condidit, eamꝗ cum prouincia a ſuo nomine deno
minauit, diciturꝗ Aſturica vrbs, & Aſturica prouincia, quas mundãt duo flumina
Aſturga, & Piſurga, quę fluunt in amnem Doriã, & ſuis terminis claudunt prouin-
ciam, quam, vt diximus, Pœni primo incoluerunt, deinde Aſturi, poſtquã primo, &
ſecundo bello punico eis adhæſerunt. Pœnis vero ab Hiſpania fugatis Romani vrbẽ
Romanis impleuerunt, eamꝗ augẽtes, ac dilatãtes Romanorum coloniam effecerunt,
quam poſtea Auguſtus Cæſar Auguſtam cognominauit. Abinde enim ſecundum
Claudium Ptolemęum Aſturica Auguſta dicta eſt. Hęc enim vrbs ad Galatas, Gal
laciamꝗ pertinet, quæ perſtitit vſꝗ ad Gothorum tempora, quibus exactis ab Ara
bibus vrbs deleta eſt. Poſtea vero conualeſcentibus Chriſtianis, & præfatã regionem
occupantibus poſt Pelagium, & Petrũ Cantabriæ Ducem primi Aſturicarum Re-
ges appellati ſunt, in eaꝗ regione Ouetũ vrbem prouinciæ Metropolim erexerũt, vr
bemꝗ regiã efficientes, in ea Reges diutius morati ſunt, & ab Emerita vrbe in Oueten
ſem eccleſiã cathedralem ſedẽ tranſtulerũt, poſtea vero de Oueto trãslata eſt in Cõpo
ſtellã. Biſcaia quoꝗ partim Libycam, partim Gręcam habet originẽ, & licet antiquo
rum eorum origo Græca ſit, habens Ephyloicos, ac Migdones, qui Græci ſunt, ijs
tamẽ admixti ſunt Baſtuli, a quib⁹ Biſcaię prouinciæ nomẽ eſt inditũ a Maurorum
tẽporibus, Baſtuli enim ſunt ij, qui quondã prouinciã Bęticã incolebãt, q̃ hodie Gra-
natæ regnũ continet, & a Mauris, & Arabibus poſſidet, & a prouincia bætica Baſtu
li dicti ſunt ſecundũ Claudium Ptolemęum, qui ex vicinitate regionis Libycam ha-
bent originẽ, quũ alterã Europæ oram Mediterraneo Africæ, & Libyæ obiectam
obtinerẽt, ex qua vicinitate iam ſecũdo Libycis in Hiſpaniam aditum præbuerunt.
Primo enim quũ Carthaginẽſes Hiſpaniã occupauerũt, ſecũdo quũ & Mauris præ
buerũt aditũ aduerſus Gothicã gẽtẽ. Hoc enim ſecũdo trãſitu Afrorũ Baſtulorũ gẽte
pulſa a Mauris finibus ſuis paſſim propulſi in montes Gallaciæ confugerunt, ibiꝗ
domicilia ſtatuentes nomen gentis retinuerunt, vt Baſtulia ab eo tempore dicta ſit,
atꝗ etiam appellata, qui admixti ſunt Galatis, Græcis, Aſturijs, Britanniſꝗ, quo-
rum vicinam Oceano oram incoluerunt. Hi propriũ idioma Barbaricum a Latino
non admodũ diſtans effecerũt, quod vſꝗ ad noſtra tẽpora retinẽt. His in montibus
in Hiſpaniã paſſim graſſante Maurorũ vaſtatione Chriſti nomen ſeruatũ eſt, quoad
vſꝗ Dominus ſuſcitauit Pelagium in populo ſuo Hiſpano belli fulmen, alterũꝗ Ge
deonẽ, qui primus proſtratis Chriſtianis ſpem victoriæ aduerſus Mahumetẽſes exhi
buit, Ita vt eo præſtante victoriam Chriſti nomen per Hiſpanias ampliatum ſit vſꝗ
in fines dictæ regionis Bæticæ, quam vſꝗ ad noſtra tẽpora ijdem Mauri obtinent.

LIBER QVARTVS DE IIS QVAE GESTA SVNT IN Hiſpania durante primo bello punico.

EXPEDITI iam à Carthaginenſibus, geſtiſq; per eos in Hiſpania. Nunc geſta Romanorũ deſcribamus, qui Pœnis ſuperatis Hiſpanię imperium diu tenuerũt. Conſulatum agente Appio Claudio, qui primus contra Carthaginenſes arma ſumpſit, anno ab vrbe cõdita quadringẽteſimo ſeptuageſimo ſeptimo ſecundũ Eutropium, & ſeptuageſimo octauo ſecundũ Titum Liuium in principio quartæ Decadis agebatẽ de bello cõtra Carthaginenſes ineundo, mortuo iam Alexandro Macedone, qui obierat per annos ante ſexaginta duos, anno ab vrbe cõdita quadringenteſimo ſexto decimo. Cauſas autẽ huius belli pernеceſſarium eſt exquirere. Occupauerũt Romani anteactũ tempus ad ſubijciendã Tuſciam agrũ Picenum, Campanam, cæteraſq; Italiæ partes, quæ ad Orientẽ Septẽtrionemq; reſpiciunt, nec vſq; ad ea tempora extra Italiam arma aſſumpſerunt. Interea Carthaginenſes iam potentes facti Africam, omnẽq; Hiſpaniã poſſidebant. Ceperantq; Meſſanam potentiſſimã, vetuſtiſſimamq; Sicilię vrbem infeſtare, obſidereq;. Meſſanẽſes, qui & Mamertini appellantẽ, maximam Carthaginẽſium potentiã formidantes auxilia a Romanis petere decreuerũt. Legatos igitur Romam mittũt, decernentes potius parere Romanis, quam Pœnorũ imperiũ ſuſtinere. Facta Mamertinorũ expoſitione legationis in Senatu res anxie tractabatẽ, periculũ captæ Meſſanę Romano Senatui obijciebãt, ex aduerſo metuebant Carthaginenſium potentiã, eis enim parebat omnis Africa, plurimæq; inſulæ, Hiſpania inſuper, quæ Romanis admodũ formidabilis videbatur, timebatur nauale prælium, quod a Romanis eatenus incognitum fuerat.

Sic ęqua lance negotium in Senatu gerebatur. Interim Mamertini cauſam ad plebem deferunt, exponũt periculũ vrbis. A plebe cauſa ſuſcipitur, & inſtante plebe bellum aduerſus Carthaginenſes decernitur. Et appius Claudius Conſul creatur, & conſtituitur Imperator, qui confecta claſſe apud Neapolitana littora exercitum traiecit in Siciliam. Interim Hiero Siracuſanorum Rex audiens Romanos bellum aduerſus Pœnos ſuſcepiſſe, inito fœdere cum Carthaginenſibus Hiero terreſtri robore Meſſanam, Carthaginenſes vero nauali claſſe obſidere acrius decreuerunt.

Igitur quum Appius exercitum in Siciliam traieciſſet, cum Hierone prælium cõmuniter cœpit, vbi tamen cũ aliquandiu dubie pugnatum eſſet, tandem Hiero ab Appio deuictus eſt. Cœpit interim Appius agros vſque Siracuſanos deuaſtare, Meſſanamq; redijt. Erat Pœnorum naualis Dux Haſdrubal, qui commiſſo prælio cum Appio, ceſſit Haſdrubal. Quumque diutius terra, mariq; tam in Sicilia, quam in Africa, Hiſpaniaq; pugnatum eſſet Appio Claudio, Quinto Flauio, Marco Actilio Regulo, Catuloque conſulibus per annos viginti quatuor, quum Carthaginenſes incommodo graui, ac inopia laborarent, pacem a Catulo popoſcerunt, qui nec pacem repulit, ſed pluribus adiectis conditionibus pacem ad Senatum remiſit, qui quidem Senatus miſſis in Siciliam decem legatis adiectis nonnullis, etiam

alijs legibus pacem Carthaginenſibus conceſſerunt, quæ per annos triginta ſeptem perſtitit. Durauit autem primum punicum bellum, & pax ſequuta vſque ad ſecundum punicum bellum per annos quadraginta duo, quatuor ſcilicet, ac viginti ſub bello, reliquos vero ſub pace. Et quoniam in Marci Actilij Reguli incidimus mentionem, cuius extat maxima laus de fide ſeruata, ipſius obitum interſeremus. Marcus igitur Regulus, quum in ipſo primo punico bello Conſul, & Imperator factus obſeſſa Carthagine rupto exercitu captus eſſet a Carthaginenſibus, Romam remiſſus eſt, pro commutandis captiuis iuramento præſtito, vt cõfecto, vel infecto negotio rediret Carthaginem. Quumq; idem Regulus Romam veniſſet, conſediſſetq; in Senatu, legationemq; de commutandis captiuis expoſuiſſet, ac à Senatu ſibi remiſſum eſſet, in quam ipſe ſententiam declinaret, cenſuit captiuos non commutandos. Quum a cognatis maxime vrgeretur, ne rediret in Carthaginem, poſt poſitis mortis periculis iuſiurandum antepoſuit omni morti. Qui quũ applicuiſſet Carthaginem, innotuiſſetq; eius ſententia Carthaginenſium Senatui diuerſis cruciatibus exulceratus eſt, atq; extinctus.

De diuiſione Hiſpaniæ in pace primi punici belli, & morte Amilcharis.

INterea compoſita pace in Sicilia Pœni exercitum curarunt in Carthaginem traducere, qui quum datis pluribus interuallis copias traduxiſſent, quia militibus grandis pecunia debebatur propter exhauſtum Carthaginis ęrarium, Carthaginẽſium exercitus ad oppidum Tunez deductus eſt, quod milliaribus diſtat vndecim a Carthagine. Milites vrbem Carthaginem infeſtare cœperunt, & diu Carthaginenſes cum proprio exercitu de vita, & ſanguine certauerunt. Romani vero retractis copijs a Sicilia, neq; eas otioſas voluerunt, cœperunt enim Macedonicũ, & Gallicum bellum agere. Interim turbatis rebus in Africa, bellum adhuc in Hiſpanijs agebatur per Amilcharem Hannibalis patrem aduerſus Romanos. Poſt inchoatum igitur in Sicilia bellum, plurimę Hiſpaniæ vrbes, & populi, qui Carthaginenſibus obtemperabant, defecerunt ad Romanos, miſſis itaq; a Romanis auxilijs ad eos iuuandos contra Amilcharẽ, qui eos bello impetebat, interim moritur Almichar, quo mortuo Haſdrubal ipſius Amilcharis gener Carthaginenſium ducatum adminiſtrabat.

Nec prętereundum eſt, quod refert Titus Liuius libro vigeſimo primo tertiæ Decadis, quod Hannibal, quum eſſet annorũ nouem, patre Amilchare ſacrificante apud Carthaginem, quum copias in Hiſpaniam traducturus eſſet, ad aras iurauit ſe Romanorum inimicum, atque quandiu ætas perſtaret, arma contra Romonos ſumere. Amilchare mortuo, qui dum fortunam ſequeretur, incautus in inſidias deductus occiſus eſt, pax in Hiſpania firmata eſt, anno ab vrbe condita quingenteſimo decimo ſeptimo, quo tempore Onyas ſacerdotiũ Hieroſolymis adminiſtrauit, de quo in ſecundo Machabeorum libro habetur hiſtoria. Cuius pacis cõditiones fuere, vt ea pars, quę citra Iberum fluuium eſt, & Pyrenæum reſpicit, Romanis cederet. Alia vero pars, quę vltra eſt, & in Herculeum fretum contendit Carthaginenſibus deberetur. Saguntum vero nobiliſſima Hiſpanię vrbs, quę hodie Muriuetus appellatur, quum vltra Iberum eſſet, & ad Pœnorum partem conſiſteret, poſt longa certamina libertate donata eſt, quum facile diuidi non poſſet, nec propter eius magnitudinem, ſplendorẽq; in portionem diſtribui. Hac itaq; conditione, adiectioneq; pax inter Romanos, Car-

lia Hannibali parebant in ea obſidione. Quumqꝫ ſupradicti Romanorũ legati iam
Sagunti littora nauibus, ſeu triremibus attigiſſent, ab Hannibale recepti non ſunt, a
quo reſponſum habuerunt, non opus eſſe verbis, legationibuſqꝫ homini in tanta re-
rũ turbatione agẽti. His itaqꝫ audiius legati Romani Carthaginẽ contendunt. Expo
nitur legatio Romanorum in Senatu Carthaginenſium. Hanno, & ij, qui partibus
Hannibalis aduerſabantur, Romanorum partes ſuſcipiunt, Hanno quũ in delibera-
tionem Senatus res veniret, orationem habet ad Senatum, dicens ſe hæc omnia vrbis
incommoda prædixiſſe, quum de Hannibale cum copijs in Hiſpaniam tranſmitten-
dis diſceptaretur. Hannibal vero ſuæ factionis viros per litteras ſollicitat, ne legati
Romanorum aliquid a Senatu obtineant. Interea octauo menſe, quo Sagunti ciui-
tas ab Hannibale obſeſſa eſt, capitur: fit magna in vrbe cædes, & hominum interitus,
vrbiſqꝫ magna vaſtatio. De ſitu autem huius vrbis alij ignorantia rerum antiqua-
rum dixerunt eſſe Segontiam, alij Medinam cæli, quos vtroſqꝫ plurimum a veritate
diſtare certũ eſt, quoniã Claudius Ptolemæus libro ſecundo ſuę coſmographię eam
propinquam Valentiæ dicit. Titus vero Liuius ſecunda Decade in principio refert
illam vno, vel duobus milliaribus a mari diſtare, quod nemini ex ipſis vrbibus per-
tinere poſſet, concordat etiam eorum aſſertio cum Romanis annalibus, quoniam
in pace primi punici belli fines Romanorum, Carthaginenſiũqꝫ Iber amnis erat, atqꝫ
quum Sagunti vrbs vicina eſſet Ibero, & propter illius opulentiam in maximã con-
certationem veniſſent, nec de ea valerent faciliter cõcordari, libertati relicta eſt. Ex quo
ſatis patet fuiſſe vicinã Ibero, quod neqꝫ Segonciæ, neqꝫ Medinæ cæli patet aliquate
nus conuenire. De ſitu vero Sagunti Strabo libro tertio meminit per hęc verba. Hi
ſpaniæ adiacent inſulæ, duæ quidem Pythuiſę, duæ vero Gymnaſiæ, quæ Baleares
appellantur, quibus inter Tarraconis, & Sutronis maritimam eſſe ſitus contingit,
ſuper has conditum eſt Saguntum.

INCIPIT LIBER QVINTVS DE SECVNDO BELLO PVNICO, & exercitu Romanorum aduerſus Hannibalem.

CAPTA igitur Sagunto vrbe, legati Romani Ro-
mam redeunt, exponẽtes omnia hoſtilia fore. Magnus
& terror, & ira fit vrbi. Populus Sagũto compatitur,
quod perierit vrbs amica populi Romani, nec iuuare
potuerunt, dolet populus non præſtitiſſe auxilia. In-
terim metus fit vndiqꝫ, populo formidatur callidi ado-
leſcẽtis Hannibalis ferocitas, animuſqꝫ: exercitatus ani
mus Macedonum, Gallorumqꝫ, quibus bellum intule
rant, & non quidem bellum, ſed turbationem, quum
bellum cum ſolis Pœnis geſſiſſent. Inter hæc decerni-
tur bellum aduerſus Carthaginem. Creantur Conſules ad id bellum gerendum, Im-
peratoreſqꝫ cõſtituunt Publius Cornelius Scipio, & T. Sempronius: ex ærario pecu
nia miniſtrat ad parandum exercitũ, componitur claſſis, viri equeſtris, & pedeſtris
generis conducuntur, qui apti ad bellum comperi potuerunt. Interea Hannibal con

ſyderans, quod ipſe cauſa huius belli fuerat, non decretum Carthaginenſium Senatus, quum milites in nouam Carthaginem reduxiſſet partitis ſpolijs, militibuſq; ex victoria iucundatis, munitis Hiſpaniæ vrbibus in Italiam venire parat, Hiſpaniæ igitur pręfecit Haſdrubalem fratrē ſuum. Igitur Hannibal occupata reliqua Hiſpania Pyrenęum tranſire ſatagit. De cuius vero itinere auctores diſſentiunt, quoniam dixerunt aliqui Hannibalem ſuperatis Ilergetibus, qui Nauarrenſes hodie dicunt, ſuntq; coniuncti Pyrenęo, per Ruciſſum vallem trāſiſſe in Vaſconiam, Titus vero Liuius, cui magis ſtūdum eſt, refert Hannibalem per Emporitanum agrum tranſiuiſſe Pyrenæum, dicit enim in ſecunda Decade, tranſacto Pyrenæo Hannibalem ad oppidum Illiberū ſecus Ruciſſonē conceſſiſſe, & quinto menſe a capta Sagunto Italiam aggreſſus eſt. Interim audito aduentu Hannibalis Romani ad Gallos legatos mittunt ad reconciliandos eorum animos, vtq; Hannibali tranſitum prohiberent. Aſpernuntur a Gallis legati Romanorum aſſerentibus, Romanos de Gallis non bene meritos eſſe, neq; Carthaginenſes male meritos, vt tranſitum prohiberent. Hannibal ergo ſuperato Pyrenęo Vaſconiam, Auxiumq;, quæ ad dorſum Pyrenęi ſitum habent, occupat, inde ad Alpes per medias Gallias peruenit, quæ Alpes Galliam ab Italia ſeiungunt. Quumq; igne, acetoq; rupiū aſpera itineri obſtantia fregiſſet, in Italiam traiecit exercitum. Titus vero Sempronius in Siciliam properat cum exercitu nauali, & Publius Scipio alter Conſul obuiam Hannibali cum exercitu terreſtri mittitur. Qui cum audiſſet Hannibalem iam Alpes ſuperaſſe, is apud Ticinum amnem Italiæ conſedit, qui cum furore valido amnem Ticinum pertranſiſſet, occurrit ei publius Scipio Conſul ex inſperato, grauis pugna committitur, & ſatis ęqua lance pugnatū eſt. Publius vero Conſul multa dubitans intra Padum apud Placentiam ſe recepit.

Hannibal vero mox ſequutus Conſulem Emporium oppidum vicinum Placentię inexpugnatum deleuit, cuius habitatores, & qui euadere potuerunt, ad Maritimi Liguriæ fugientes ab altero Conſule, qui in Hiſpaniam cum exercitu mittebatur, recepti ſunt; interim Gneus Scipio Publij Scipionis frater in Hiſpaniam mittitur nauali exercitu præparato, qui primū in Emporiam vrbē noſtræ diœceſis exercitū duxit.

Gnei Scipionis aduentus in Hiſpaniam, Emporiumq; vrbem.

IGitur quum Gneus Scipio Emporium veniſſet, fama ingēs per Hiſpaniam volat, Conſulem Scipionem adueniſſe. Erat enim ea ciuitas non longe a Pyrenæo monte. Dimiſſo itaque exercitu apud Emporium diſcurrit partim pro renouando, partim pro inſtruendo exercitu. Magnus clæmentiæ Scipionis rumor non ſolum per maritima, ſed etiā per plana, & montana aſpergitur, fit inter eos non ſolum pax, ſed fœderatio, multi ex prouincia in Romanorum auxilia aſcribuntur.

Erant apud eam regionem Duces duo Carthaginēſium Hanno ſcilicet, & Haſdrubal, quos magna militum manu Hannibal ab Hiſpania recedens in prouincię præſidium reliquerat. Hanno itaq; alter ex Ducibus apud Tarraconam agens, de Conſulis aduentu factus certior, caſtra mouit aduerſus Romanorum Conſulem. Gneus vero Conſul animaduertens neceſſario cum Hannone, & etiam Haſdrubalem properare, vt trans Iberum eum Conſule certamen iniret, potius cum altero certandum decreuit. Quumq; Hanno prope Romanum exercitum caſtra mouiſſet, inde inſtructa acie in prælium venit. Grauis hinc inde pręlium committitur. Contigit autem

hoc certamen, vt ex veterum ſcripturis colligitur apud vrbem, quæ quondam vetus Carthago dicebatur, vbi nunc Pœnetenſiũ prouincia dicitur, ad eũ locum, vbi nunc Villa franca Pœnetenſium ſita eſt, vbi ſecundũ Claudium Ptolemæũ vetus erat Hiſpaniæ Carthago, ſicuti ſupra diſſeruimus. Igitur commiſſo prælio inter vtraſq; copias, vicit Conſul, & captus eſt Hanno Dux exercitus, ſex milia Carthaginenſiũ cæſa ſunt, duo millia capta cum caſtrorum præſidio. Deinde expugnatur vrbs, quę facile victa cęſo, & capto præſidio in vindictam Sagunti, & iniuriam nominis Carthaginis demolita eſt, cuius incolę per prouinciã diſperſi, promiſſa immunitate volentibus eam inhabitare, Villam francã iiſdem in mœnibus conſtruxerũt, vt ſuperius diximus; & ſic poſtea ſemper vſq; ad hæc tempora nominata eſt cognomine adiecto Pœnetenſium, quia primo Pœni, id eſt, Carthaginenſes in ea habitaſſent. Igitur capto Pœnorum duce, ſuperataq; vrbe Romani milites multa ſupellectile ditati ſunt, quoniam omnis Pœnorum ſupellex, eorumq; præcipue, qui cum Hannibale ex Hiſpania receſſerunt, ne honuſti incederent, in ea vrbe dimiſſa a Romanis militibus intercepta eſt. Haſdrubal vero nouorum hoſtium aduentum præſentiens cum mille equitibus, ac octo millibus peditum tranſacto flumine Ibero in occurſum conſulis properat, ſed audito caſtrorum ſuæ gentis anfractu, non vltra ire auſus eſt. Sed Tarraconam verſus; vbi Scipio claſſem habebat, quum Romanorum milites per agros baccharẽtur, multos ex Romano exercitu interfecit, & reliquam partem exercitus ad naues fugere compulit. His ſic actis conſul Scipio præſidio Tarraconę dimiſſo, claſſem Emporiũ redire iuſſit. Haſdrubal vero conſulẽ timens in vlteriorẽ Iberi partẽ ad mare ſe recepit.

De Tarracona vrbe, & aliis vrbibus a Romanis in Hiſpania conditis.

ET quoniam in Tarraconæ incidimus mentionem, a quibus Tarracon originem habuerit videndum eſt. Strabo enim declarans in tertio libro conditores vrbium Hiſpaniæ adiecit, Tarraconam Scipiones conſtruxerunt, ideo caput eſt Tarraconẽſis prouinciæ, Idem pene dicit Plinius de Naturali hiſtoria libro tertio, dicẽs. Tarraco Scipionum opus, ſicut Carthago Pœnorum. quod tamẽ non exiſtimo verum, quoad illius fundationẽ, ſed quoad illius inſtaurationem, vel ampliationem, vt ſæpius ex antiquis ſcriptoribus factitatum conſtat. Refert enim Varro Cecropes conſtruxiſſe Athenas ſed veraci hiſtoria Athis Rex primis illam conſtruxit, a quo Athenæ nomen vrbi eſt, & atticæ prouinciæ, vt meminit Iuſtinus in ſuo Epitomate. Et ideo puto eiuſdem vrbis primam conſtructionem ad Græcos, & Herculem pertinere, ſequentibus rationibus. Prima eſt, quoniã nequaquã veriſſimile eſt, vt Scipiones, ſi illã ab initio fundaſſent, Græcum illi nomen imponerent, quũ eſſent Latini, quod euidenter oſtẽdit Iſidorus exiſtimans illã ad ipſos Scipiones pertinere: propter ea Tarraconã nominat, facitq; eam primæ declinationis in. xv. ętymologiarũ lib. Sed antiqui omnes non quaſi Latinã habens originẽ Tarraconã dicunt, ſed Tarraconem, quaſi plane Gręcũ ſit, tertię declinationis faciunt, inter quos eſt Claudius Ptolemęus Aegyptius libro ſecundo ſuæ Coſmographiæ. Et Plinius de Naturali hiſtoria libro tertio, & pene omnes antiquiores. Secunda ratio eſt, quoniam conſtat ex Romanis annalibus Gneum Scipionem, qui primus cum Romano exercitu ex omnibus Scipionibus intrauit Hiſpaniam, in primo ſuo aduentu comperiſſe Han-

nonem Pœnorum Ducem conſidere apud Tarraconam, ipſoq; Hannone deuicto ſtatim paruit Scipioni, ex quo clare conſtat antiquiorem illi eſſe originem a Græcis profectam, & quanquam autentice non legerim, tamen vaticinari licet eius exordium ad Herculem, Græcoſq; pertinere, quod ſequenti ratione firmatur, quoniam quum idem Hercules diuerſis populis, quos ex Tirijs, & Phœnicibus, cæteriſq; regionibus ſecum adduxerat, conceſſerit ſedes, vrbeſq; conſtruxerit, atq; ex nomine gentis eas appellauerit, non videtur a vero diſtare, quod Aconitis, quos ſecum adduxerat, Tarraconenſes agros conceſſerit, & terram Acon oppellauerit. Acon enim vrbs eſt in Phœnicia non longe diſtans a Tiro, & Sidone. Cuius Tiri, & Sidonis incolæ cum Hercule militantes Gades inſtruxerunt, vt refert Iuſtinus. Sic enim ab ipſis Aconitis terra Acon appellata dici poteſt. Eam tamen præfati Scipiones Gneus, & Publius Cornelius fratres auxerunt, ac dilatarunt, validiſſimeq; muro cinxerunt, & Metropolim totius citerioris Hiſpaniæ effecerunt. Ex quo non eſt dubium, quod potuit dici Scipionum opus, ſicut Carthago Pœnorum. Ad Romanos igitur pertinet Corduba Bætica, quæ a Marco Marcello condita eſt, vt placet Straboni libro tertio. Item & Emerita a Iulio Cæſare condita ex veteranis militibus, quos emeritos appellabat, & ab ipſis Emeritis, emeritam appellauit. Itidem & Hiſpalum quoniam licet illius prima conſtructio ad Herculem pertineat, illius tamen inſtauratio, & amplificatio ad Caium Iulium Cæſarem pertinet, ipſeq; Iuliam Romuleam appellauit, illiuſq; denominationem vulgari idiomate vſq; in hodiernum retinet, vt ab ipſo Iulio Cæſare Ciuilia, id eſt, ciuitas Iulia appelletur. Inde etiam Pampilona, quæ a Pompeio cōdita eſt, dum non longe ab ea pugnaſſet cum Sertorio, & dicta fuit Pompelopolis, ſcilicet, ciuitas Pompeij, vt voluit Strabo libro tertio de ſitu orbis. Brutus inſuper cognominatus eſt Gallecus, qui quum obtenta Gallecia diutius cum Luſitanis pugnaſſet, illoſq; viciſſet, Toletum vrbem ex natura loci munitiſſimam in præſidium Luſitanorum conſtruxit. Quæ quum ab initio parua fuiſſet vrbs, Gothorum tempore tanta effecta eſt, vt in Metropolim creata ſit ſuppreſſa Metropoli Cartaginenſi, ſub qua erat, vt ex libro Conciliorum conſtat. Ad Romanos etiam pertinet Cæſarauguſta Salduba per antea dicta, vt Plinio placet, ab Auguſto Cæſare condita. Pertinet inſuper ad Romanos Villa Franca Pœnorum, Sardoniumq; oppidum, & Iulium in Ceretanis, quæ omnia non a Romanis prius fundata, ſed vel ampliata, vel inſtaurata fuiſſe conſtat.

De gente Nauarrorum, & vrbe Atanagro, quæ hodie Pampilona dicitur.

SCipio vero capta Tarracona, ibiq; dimiſſo præſidio, claſſe Emporium remiſſa Ilergetem gentem opprimere decreuit. Interim profectus Atanagrum vrbem, quam hodie Pampilonam dicunt, obſidet, quæ caput illius gentis habebatur, dicta eſt autem Pampilona a Pompeio, vt ſupra diximus, poſitaq; obſidione, & infeſto exercitu poſt dies paucos obſidibus imperatis Ilergetes etiam pecunia multatos in ius, deditionemq; recepit. Inde in Auſtranos procedens Tutelam vrbem ad oras Iberi perueniens obſedit. Quumq; Lacetani, qui & Cæſarauguſtani, vicinique ferrent auxilia, nocte non longe ab vrbe, quum intrare vellent, exceptis inſidijs eorum cæſa ſunt duodecim millia, reliquos vero pene o-

pene omnes exutos, per agros diffugere compulerunt. Vrbi tunc maximo adiutorio
erat nix iniqua, infeſtaq; oppugnantibus, quæ, quum hyems eſſet, per. xxx. dies, qui-
bus durauit obſidio, pedes alta quatuor extitit. Deinde quum Anniſitus Princeps
eorum ad Haſdrubalem confugiſſet oblatis de vrbe. xx. talentis argenti, obſides
Tarraconam deducuntur. Hæc in hyeme geſta ſunt anno ab vrbe condita quingen-
teſimo viceſimo octauo. Sequenti vero æſtate dum Hannibal duro bello Romanos
in Italia quateret, in Hiſpania terra, mariq; pugnatum eſt. Haſdrubal. xxx. habe-
bat naues, ſiue triremes ſibi ab Hannibale dimiſſas. His autem. xxx. decem adiunxit,
quas. xl. Amilchoni commiſit, atq; cum illis Carthaginem profectus exercitum
ad maris littora ducebat, paratus pugnare terra, mariq; ad quancunq; partem hoſtis
occurriſſet. Gneus Scipio primum terra hoſtem aggredi ſtatuerat, ſed tamen intel-
lecto cum nouis hoſtibus conſultius eſſe, mari pugnandũ ſtatuit, parataq; claſſe quin
que & tringinta triremium hoſtem ſequi parat, qui delectis militibus ex omnibus co
pijs ſuis triremem conſcendit. Primaq; ſtatione deno milliario ab hoſtio Iberi flumi
nis claſſem duxit, auditoq; claſſem hoſtium ad Iberi oſtia ſtare, duæ Maſſilienſium
ſpeculatoriæ triremes a Conſule miſſæ ſunt, quæ retulerunt Carthaginenſium claſ-
ſem ad fluminis Iberi oſtia eſſe, caſtraq; in ripa poſita. Vnde viſum eſt, vt incautos,
improuidoſq; magno clamore, ſimul & terrore aggrederetur, atq; ſublatis anchoris
ad hoſtem vadit. Multas ea Hiſpaniæ pars altas turres habet, quibus & ſpeculas, &
propugnacula aduerſus latrones, maximeq; pyratas, habent. Ex quibus primum
conſpectis Romanorum nauibus ſignum dederunt Haſdrubali, ortuſq; tumultus ma
ximus eſt, prius in terra, quam in mari nondum vllo pulſu Romanorũ, aut alio nau-
tico ſtrepitu audito, quum nihil minus eo die, quam prælium expectarent. Conſcen
derunt igitur quam raptiſſime naues, atq; arma capere iuſſit Haſdrubal, caſtrorum
milites potius fugæ locum dabant, quam in prælium properabãt, Carthaginenſium
adeo omnia præpropere gerebantur, & perturbatione nautica prohibebantur, vt ten-
tata ſit potius, quam inita pugna. Iam ſatis in lato pelago Carthaginenſes terram con
tingere conati in littus triremes ire coegerunt, ſicq; alij vago, alij ſicco littore excepti,
partim armati, & partim inermes ad inſtructam per littus aciem ſuorum confugere
conabantur. Duæ tamen fuere naues Carthaginenſium, quæ primo congreſſu captæ
ſunt, & ſubmerſæ quatuor. Romani vero quanquã terra hoſtium erat, armatamq;
aciem paratam in littore cernebant, inſecuti trepidam claſſem hoſtium præter eas
triremes, quę proris in terrã colliſis, aut carinas vadis fixerãt, puppes in altũ extraxe-
re, atq; ex. xxxv. xx. ceperunt, indeque parta victoria Conſul Romanus Carthagi-
nem profectus eſt, atq; omnẽ agrum circunquaq; depopulati tecta vrbi, muroq; con-
iuncta incenderũt. Inde grandi, ac maxima præda ditati, Conſul cum claſſe Vticam
peruenit, quę vrbs nõ multũ a Carthagine diſtat in littore, quod ad fretũ Herculeum
pertinet. Ibiq; ſublatis ijs, quę Haſdrubal ad nautica officia parauerat, cęteris vero
incenſis, deinde Ebuſum inſulam, quę hodie Iuiza dicitur, nauigauit, ibiq; oppugna-
ta vrbe, quę caput eſt inſulę, quum eam expugnare non valuiſſent, biduo ibi cõmorati
cum ſummo labore, ſpeq; fruſtrati ſe in agri depopulationẽ verterũt, direptiſq;, ac in-
cenſis pluribus vicis, multaq; parta prę da quũ in naues ſe recepiſſent, ex Balearibus
inſulis, quæ hodie Maiorica, & Minorica nuncupantur, legati ad Scipionem peruen
unt pacem petentes. Interim flexa retro claſſe multorum populorum, tam citerio-
ris, quam vlterioris Hiſpanię ad Scipionẽ legationes miſſę ſunt, qui vere dominio im-

perioq; Romanorum ſeſe dederunt obſidibus datis. Fuerunt autem populi Hiſpaniæ qui ea ſtatione ad Romanum venerunt Imperium, amplius quam centum & viginti millia. Conſul vero Romano exercitu ſatis fidens exercitum vſq; ad Caſtulonem, ſeu illius ſaltus perduxit. Fuit enim Caſtulo vrbs amica ſatis populi Romani, quæ in principio vlterioris Hiſpaniæ, ſeu Caſtellæ ſita erat in capite Bætis fluminis, a qua Caſtellæ Rex, vt diximus, nomen & arma habet. Interea Haſdrubal exercitum in Luſitaniam duxit, ac propius Oceanum conſedere fecit, ſperans reliquum æſtatis ibi tranquille tranſigere. Interim, ſicut Hiſpanis mos eſt noua expetere, Mandonius quidam nobilis ex Ilergetarū gente, quæ, vt diximus, hodie Nauarrenſis dicitur, quum intellexiſſet Romanum Conſulem a ſaltu Caſtulonis ad maritimam oram duxiſſe partem Romanorum ſociorum, quæ pacata erat, & pacifica, eos inuaſit. Cōtra quem, quum a Scipione miſſi fuiſſent tria millia Romani exercitus cum expeditis auxilijs leui certamine deuictus eſt Mandonius, ipſoq;, ac omnibus ſuis occiſis tumultus ſedatus eſt. Huius autem tumultus cauſa fuit, vt Haſdrubal, qui ad Oceanum ſedebat, in ſocios Romanorum caſtra punica ad Hibernica littora retraheret. Cuius aduentus alio vertit bellum, quoniam Celtiberorum Princeps, qui Romanis datis obſidibus ſe dederat, accepto nuncio a Scipione arma capit, qui nouæ Carthaginis prouinciam valido exercitu inuadit, tria oppida expugnat, & cum ipſo Haſdrubale bis pugnantes, & quidem egregie, tria millia hominum occiderunt, quatuor millia etiam vi ceperunt cum multis militaribus ſignis.

Quomodo Publius Scipio Gnei frater Conſul, & Imperator in Hiſpaniam venit, & fratri coniungitur.

SVPRA ſcriptis rebus ſic ſe agentibus Publius Scipio iam Conſul, Imperator conſtituitur, prorogatoq; conſulatu in Hiſpaniam venit miſſus a Senatu triginta ſecum adductis nauibus, & octo millibus militum, magnoq; commeatu rerum. Ea enim claſſis procul viſa a ſocijs in Hiſpania militantibus magna cum lætitia ciuium, ſociorumq; recepta eſt in portu Tarraconæ, ibiq; in terram expoſitis militibus profectus Publius Scipio fratri coniungitur, quorum ab inde communi conſilio bellum gereretur. Occupatis igitur Carthaginenſibus Celtiberico bello, tranſacto Ibero, ac nullo penitus viſo hoſte Saguntum pergunt, eoq; ibi traditos ab Hannibale omnes Hiſpaniæ obſides fama erat, modicoq; in arce præſidio cuſtodiri. Erat autem apud Saguntum Boſtar Carthaginenſium Dux, qui quum intellexiſſet Scipiones aduerſus Saguntum caſtra mouere, ipſe ſecus Saguntum caſtra poſuit, medius inter Saguntum, quod, vt diximus, Muriuetus hodie appellatur, & littora maris, ne claſſis Romanorum veniens poſſet vrbem inuadere.

Erat & inſuper Dux quidam Carthaginenſium alias Pœnis fidus natione Hiſpanus Abelox nomine, qui calido potius, quam fidei conſilio Boſtarem aggreditur, dicens ſe durum arbitrari, ſtatuiq; Carthaginenſium, nec modicum periculoſum, ſi vlterius apud eum ſit violenta obſidum detentio, conſultiuſque putare ſe Pœnis, ſi obſides gratia Carthaginenſium patribus remitterentur, qui, cum viri maiores vrbium forent, fortius beneuolentia aduerſus Romanos dimicarent. Quumq; hoc ſatis Boſtare placuiſſet, eum huiuſmodi generæ miniſtrum fecit. Præſciuerat enim

Abelox, Scipiones Saguntum verſus veniſſe, quibus per quendam tranſfugam innotuit, ſe ad maxima quæq;, acceptiſſimaq; Romanis paratum eſſe. Qui quum obſides a cuſtodibus accepiſſet mandato a Boſtare dato, vt eos genitoribus, atq; propinquis redderet, ipſe data notitia Romanis in eorum manus ſe finxit incidiſſe. Vnde, quod facere Boſtar, Carthaginenſeſq; de Hiſpanis obſidibus ſtatuerant, fecere Romani, qui magnam inde populorum Hiſpaniæ captauerunt beneuolentiam. Redditis enim filijs patribus, atq; propinquis Romanorum nomen, quod perantea ferum, crudeleque credebatur, clæmens, ac liberale habitum eſt. Communis itaq; omnium ciuitatum defectio ſecuta a Carthaginenſibus fuiſſet, niſi hyems ſuperueniſſet, quæ Romanos, Carthaginenſeſq;, ne in caſtra prodirent, detinuiſſet. Dum hæc igitur a Scipionibus in Hiſpania agerentur, Hannibal primo a. Q. Fabio magiſtro militum victus eſt. Deinde Hannibal apud Cannas Apuliæ vicum Romanos vſq; ad finalem interitum vicit, adeo, vt ſi victoriam ſecutus fuiſſet, non dubium eſt quin Romanos penitus deleuiſſet, per ea tempora Pholonicus Philopater ſextus Aegyptiorum Rex, qui annis decem & ſeptem regnauit, annis ab orbe condito quatuor milibus nongentis octoginta deceſſit.

Quomodo duo Scipiones, alter terra, alter mari prælia ex concordia geſſerunt.

INterea dum hæc ſic in Italia agerentur, acriter bellum in Hiſpania gerebatur. Sed ad eam vſq; diem magis proſpere pro Romanis, Publius Scipio, & Gneus frater communi concordia decreuerunt, vt exercitibus partitis Gneus terra, Publius mari bella gererent. Haſdrubal Pœnorum Imperator neutri parti terra, mariq; ſatis fidens procul ab hoſtibus ducebat exercitum. Et quum ſæpius, ac ſæpius Carthaginenſibus auxilia poſtulaſſet, tandem quatuor ſibi a Carthagine miſſa ſunt equitum millia, & pedites quantum ſufficerent. Tunc Haſdrubal refecta ſpe propius caſtra mouit, claſſemq; & ipſe inſtrui, parariq; iubet ad inſulam, maritimamq; oram tutandam. Nunquã enim ex illa ora Haſdrubal nautis, nauiumq; præfectis fidem habuerat, qua ad Iberi oram turpiter pugnarunt, vel potius claſſem deſeruerunt: illis tamen plurimum increpatis claſſem de integro inſtaurat, & motis aduerſus hoſtem Romanum caſtris Calbul nobilem Tricenorum Ducem, qui ſe in caſtris valido exercitu detinebat, aggredi ſtatuit. Præmiſſa igitur leui ſuorum comitiua, vt illum poſſet ad prælium concitare, partem etiam ad vehementius excitandum ad agrorum deuaſtationẽ laxauit. Tumultus interim oritur, & per agros fuga ſimul, & cædes fit. Quum interea Tricenorum Dux ad caſtra ſe recepiſſet magna trepidatione, hoſtem Pœnum aggredi ſtatuit, nedum ſe, ab eo tueri. Quumq; Haſdrubal eorum animos deprehendiſſet, copias in altũ locum retrahere curauit, qui clauſus flumine ſatis fortis erat, nec ſe etiam tutum confidens caſtra vallo muniuit. Iterum quum Hiſpani ſæpius Pœnos ad prælium incitaſſent, pari fortuna, ac pauore vtrinq; pugnatum eſt. Quum vero Hiſpanus vidiſſet Pœnos non poſſe ad bellum elicere: Aſchuam vrbem aggreſſus eſt, quam vi cepit, agroſq; hoſtium deuaſtauit. Ea enim ciuitas Aſchua apud fluuium Iberum ſita hodie Aſcho dicitur,

Literæ Carthaginenſium ad Haſdrubalem, vt in Italiam tranſeat relicta Hiſpania.

HIs igitur ſic ſe habentibus a Carthagine ad Haſdrubalem literę delatæ ſunt, vt primo veris tempore exercitũ in Italiam traduceret, quæ res vulgata per Hiſpaniam omnium Hiſpanorum animos ad Romanos conuertit. Ita Haſdrubal ſtatim literas Carthaginem mittit, dicens, & indicans quanto damno profectionis ſuę fama fuiſſet. His addebat, ſi a prouincia diſcederet, Romanorum Hiſpaniam fore, ſeq; non habere præſidium, minuſq; Ducem, quem præficere prouinciæ poſſet, atq; duos eſſe Romanorũ Imperatores Scipiones Publium, & Gneum, quibus vix æquis viribus reſiſtere poſſet. Itaq;, ſi vllam Hiſpaniæ curã haberẽt, orabat, vt ſucceſſorẽ ſibi cũ valido exercitu mitterẽt, cui omnia proſpere euenirẽt, non tamen opus eſſe cum ocioſum morari in prouincia. Hæ literę quanquã primo aſpectu Carthaginenſium Senatus animos mouiſſent, tamẽ quia eis de Italia propior cura erat, nihil de Haſdrubale, & copijs eius mutatũ eſt. Amilcho ſucceſſor Haſdrubali, & Imperator miſſus eſt in Hiſpaniã valido cum exercitu, claſſeq; inſtructa ad retinendã terram, maritimamq; oram tutandã, qui cum exercitũ, claſſemq; in Hiſpaniam traieciſſet caſtris communitis, & vallo circundaris, nauibuſq; ſubductis ipſe cum quibuſdã delectis militibus feſtinanter, & quantũ accelerare potuit, per dubios, infeſtoſq; populos ad Haſdrubalem peruenit. Quumq; decreta Senatus expoſuiſſet, edoctus ab Haſdrubale, quemadmodũ bellum in Hiſpania gerendũ eſſet, retro in ſua caſtra redijt, arbitratus nihil adeo quam celeritate opus eſſe, ne hoſtes eius reditũ præſentirent. Haſdrubal igitur prius quam caſtra moueret, pecuniam omnibus Hiſpaniæ populis imperat, non ignorans quemadmodũ Hannibal ipſius fràter tranſitũ pecunia mercatorũ comparaſſet, nec auxilia Gallica aliter quam conducta habuiſſe, inopemq; tantũ iter ingreſſum, vix ad alpes penetraturum eſſe. Pecunijs igitur raptim exactis ad Iberum flumen deſcendit. Vbi vero decreta Senatus, & Haſdrubalis iter Romanis innotuit, omnibus omiſſis rebus ambo Duces iunctis copijs ire obuiam Haſdrubali cœperunt, vt ei obſiſterent, rati, ſi Hannibali Haſdrubal in Italia iungeretur cum Hiſpano exercitu, finem Romano Imperio fore. His anxij curis exercitus ad Iberum ducunt, & tranſacto flumine quum diu conſultaſſent, an deliberarent caſtra caſtris coniungere, tandem vrbem propinquam flumini, quæ Hibera dicebatur, quam ex illius ſitu quidam Deturſam arbitrantur, obſidere cœperunt. Quod vbi Haſdrubal intellexit, opem ferre vrbi parat, quæ paulo ante in amicitiam Pœnorum venerat, ita cœpta obſidio a Romanis omiſſa eſt, & in ipſum Haſdrubalem verterunt bellum. Quumq; quinq; milliarium interuallo caſtra poſuiſſent vtrinq; ſingulis diebus commiſſis hinc inde prælijs, tandem vno, eodemq; die velut ex compoſito vtrinq; ſignum pugnæ propoſitum eſt. Triplex eo die fuit Romana acies, peditum pars ante inter ſigna locata, pars poſt ſigna, equites cornua cinxere. Haſdrubal vero mediam aciem Hiſpanis firmat, in cornibus, dextero Pœnos locat, leuo Afros, non longe vtraq; acies viribus diſtabat, tum equitum, tum peditum numero, ſed vincendi diſpar Pœnis animus. Romani quidem perſuadebantur pro patria, pro replublica, pro reditu in Italiam pugnare, pro aduerſa Pœnorũ parte non ita pertinaces animi erãt, quaſi mallent in Hiſpania vinci, quã in Italia vincere. Primo igit᷑ concurſu cũ ſolum pila coniecta eſſent, retulit pedẽ media acies inferẽtibus ſeſe mogno impetu Romanis, media Hiſpanorum acies, quæ cum Haſdrubale erat, terrga vertit, & tantum in cornibus prælium committitur, hinc Pœnus, hinc afer vrgent, & ancipiti prælio pugnant, iamq; duo

prælia eſſe videbantur, quoniã ſubmotis medijs ad alterutram partium pugnabatur.
Iam Romana acies media Haſdrubalis acie ſubmota ſatis virium habebat ad dimouen
da Pœnorum cornua, quũ & numero, & viribus potiores hoſtibus forent. Haſdru
bal vero ad vltimum euentum pugnę monitus ex media cęde ſolum cum paucis aufu
git. Romani victo Haſdrubale Pœnorum caſtra cepere atq; diripuere. Ea pugna, ſi
qua dubia in Hiſpania erant, Romanis adiunxit, Haſdrubaliq; non ſolum in Italiam
traducendi exercitum, ſed ne manendi quidem ſatis tuto loco in Hiſpania ſpem reli
querat. Quæ poſteaquam litteris duorum Scipionum Romę nunciata ſunt, non
tam victoria, quam prohibito in Italiam Haſdrubali tranſitu lętabantur. Poſt prio
res igitur literas Publij, & Gnei Scipionum, aliæ ſunt delatę literę eorundem ad Se
natum, nunciantes quales, quantaſq; res geſſiſſent in Hiſpania proſpere, ſed primum
ſtipendia, veſtimentaq;, & frumentum exercitui, & naualibus ſocijs deeſſe. Deinde
poſtquam de publico ærario, & priuata pecunia a populo Romano prouiſum fuit,
conducta omnia magno animo fuerunt. Factum eſt hoc anno ab orbe cõdito quar
to milleno nongenteſimo octogeſimo primo, & ab vrbe condita quingenteſimo . ri
ceſimo ſecundo. Poſtea vreo anno ſecundo, quum duobus ſequentibus annis pene
nihil memoria dignũ egiſſet Haſdrubal, cum Magone fratre & Amilcharis filio vr
bem Ilyturgum obſidere cœperunt, quam vrbem Medinam cęli hodie vocitari arbi
tror. Hanc enim obſidionẽ Haſdrubal, Mago, & Amilcho fecerũt propter defectio
nem, quam a Carthaginenſibus fecerant ad Romanos. Quum vero ea vrbs frumen
to maxime indigeret, duo Scipiones inter tria hoſtium caſtra maxima cum anguſtia
commeatum frumenti afferentes ad vrbem peruenerunt, cohortatiq; ſunt ciues, vt eo
animo, quo prius ſe defenderent, etiam mœnia tutarentur. In eo autem tranſitu com
meatus magnam ſuorum ſtragem, cędem, ac ruinam paſſi ſunt Romani. Quum
vero Carthaginenſes maxima eruptione in duos Scipiones irruiſſent, grauis pugna
commiſſa eſt. Fuerunt enim eo die in Carthaginenſium exercitu vltra ſexaginta mil
lia hominum. Romanorum vero ſexdecim millia tantum. Eoq; die ex Carthaginenſi
bus plures occiſi ſunt, quam eſſent Romani numero. Ceperunt & inſuper eo die ex
Carthaginenſibus circiter tria millia equorum, & ſexaginta ſigna militaria, quinq; e
tiam elephanti mortui, atq; omnibus Carthaginenſium caſtris in direptionem ad
ductis Ilyturgum ab obſidione liberatum eſt. Hanc Ilyturgi obſidionem fecerunt
Carthaginenſes in odium vrbis, quę Caſtulo dicitur propinqua Ilyturgo, quę, quũ
olim affectiſſima Pœnis eſſet, ab eis tamen defecerat ad Romanos, quorũ pręſidium a
Scipionibus poſitum in Ilyturgo erat, longe maiora hoc anno in Hiſpania geſta ſunt,
quam in Italia. Inde Carthaginẽſes reparatis ſtatim exercitibus, nouis deniq; auxilijs
ab Africa traductis Burgiam vrbem, quę Romanis ſociata fuerat, Carthaginenſes op
pugnare cœperunt. Quam obſidionem veniens Gneus Scipio ſoluit, ad Mundam
exinde vrbem caſtra punica mota ſunt. Eſt autem Munda vrbs, quam hodie Colym
briã appellamus, in qua denuo Sextus Pompeius cum Aggrippa Cęſaris Duce pu
gnauit. Quum vero Romani intellexiſſent, ad Mundam vrbem caſtra mouiſſe, ſta
tim ſe eo contulerunt, ibiq; collatis ſignis ad bellum ventum eſt, & per quatuor oras
fere pugnatum eſt. Vincentibus Romanis ſignum in exercitu datum eſt, quod Pu
blius Scipio tragula in femore vulneratus eſſet, pauor ceperat milites, ne vulnus mor
tiferum eſſet, niſi caſus vulneris Scipionis occurriſſet. caſtra punica eo die capta fuiſ
ſent, in hocq; prælio dicuntur occiſa ex Carthaginenſibus duodecim millia, & capta

tria millia. Interim Pœni ad Aurigem vrbem receſſerunt, quos, vt territos, non deſe-
ruit ſequi Scipio, quoniã lecticula aduectus iterum cũ Pœnis prælium cœpit, atq; in
hac ſecunda pugna circiter ſex hominum millia fuere cæſa, & mille quingenti capti.

His igitur peractis Haſdrubal Magonem fratrem pro reparãdis exercitibus ad con
quiſitionem militum miſit, qui quidẽ breui exercitum repleuit militibus, animoſq; ad
inſtaurandũ denuo certamen excitauit. Deniq; cõſerto prælio eodẽ euentu, fortunaq;
pugnarũt. In eo enim plusquam octo millia Carthaginenſiũ cęſa ſunt, elephanti octo
capti, tres occiſi ſunt. Rebus igitur Romanorum ſic ſe proſpere in Hiſpania habenti-
bus, verecundia cepit Romanos Saguntum vrbem, quæ cauſa belli fuerat, non ob
ſidere, quæ per multos iam annos in hoſtium poteſtate fuerat, itaque ad illud exerci-
tus duxerunt, quod modica vi expulſo præſidio obtinuerunt, indeq; Turditanos, qui
Saguntinis parauerant bellũ, vendiderũt, illorumq; vrbem precio inde recepto. Tur
ditani ea gens Hiſpanię eſt ſecundum Claudium Ptolæmeum, quę a flumine Bęti eſt,
& vrbe Hiſpali vſq; ad flumen Anam, quod hodie vulgo dicitur Godiana, ibi enim
vrbs erat a nomine prouincię dicta, quæ ob iſtam ipſius vrbis hominũ venditionem
deleta dicitur, & prouincia manet. Apud eãdem enim vrbem, & prouinciã Hannibal
quum primo a Carthaginenſibus Dux exercitus creatus eſt, dicitur exercitum inſtru-
xiſſe, vt Saguntũ vrbem populi Romani amiciſſimam oppugnaret. Hæc enim ge
ſta ſunt, anno ab orbe condito quarto milleno nongenteſimo octogeſimo quarto, &
ab vrbe condita quingenteſimo triceſimo ſexto.

De morte duorum Scipionum in Hiſpania Publij videlicet, & Gnei.

SEquentibus igitur duobus poſt annis, videlicet anno ab orbe condi
to quarto milleno nongenteſimo octogeſimo ſexto, & ab vrbe cõdi
ta quingenteſimo triceſimo octauo, quum in ęſtatem tenderent tranſ
actis hyemalibus turbininib' ambo Romani Imperatores Publius,
& Gneus Scipiones duos exercitus cõiunxerunt cõſulte, & decreto
cõſilio, vt Haſdrubalẽ, quem cenſebant in Italiam tranſiturum, totis
viribus impedirent. Ad hoc credebãt ſatis virium, quũ ad eorum exercitum, & poten
tias acceſſiſſent viginti millia Celtiberorũ, qui tranſacta hyeme ad arma fuerant cõci
tati. Tres enim fuerunt Carthaginenſiũ exercitus, Duces vero duo Haſdrubales, quo-
rũ alter maximus erat Pœnorũ Dux in Hiſpania Amilcharis filius, & frater Hanni-
balis, alter vero Haſdrubal Giſconis filius, & Mago etiã Amilcharis filius. Hi etiam
omnes tres exercitus iungere ſtatuerunt. Haſdrubal Giſconis filius ambos exercitus
iam ſimul iunctos habebat, diſtabantq; dierum quinq; itinere ab Romanis, propior
ipſis Romanis erat Haſdrubal Amilcharis filius magnus Hiſpaniæ Imperator, qui
exercitũ ad vrbẽ Aſtorgum habebat. Eam igiẽ vrbẽ Imperatores Romani maxime
obtinere cupiebãt, & Haſdrubalis Amilcharis filij exercitum delere, rati, ſi illum fran
gere poſſent, facile alterum Haſdrubalem, & Magonem per deuia, & ſaltus fugere
compulſuros. Itaq; decreuerant copias in duos exercitus diuidere, vt ſcilicet Publius
Scipio duas Romani exercitus partes aſſumeret dimicaturus cũ Magone, & Haſdru
bale Giſconis filio. Gneus vero Scipio cũ reliqua tertia parte adiunctis Celtiberis bel
lum aduerſus Haſdrubalẽ Amilcharis filiũ aſſumeret. Sic igiẽ rebus cõpoſitis Gneus
cũ fratre Publio adiũctis Celtiberis pariter omnes cum duobus exercitibus aduerſus

hoſtes itinere arrepto ad Aſtorgium vrbem caſtra poſuerunt ex oppoſito Haſdrubalis eos diuidente vrbe, quibus caſtris firmatis Publius ad decretos hoſtes progreſſus eſt cum duabus exercitus partibus Gneo ibi cum Celtiberis remanente. Haſdrubal vero quum conſpexiſſet imminutum exercitum Romanorum ex diſceſſu Publij, ſolamq; vim exercitus Gnei Scipionis conſiſtere in Celtiberis, quorũ Duces ex diuturno bello, atq; conſuetudine linguæ cognitos habebat, quum totum exercitũ plenum Hiſpanis haberet. Per multiplicata igitur, & occulta colloquia tractare cœpit, vt Celtiberi, illorumq; principes ad patriam decederent, atq; copias inde abducerent magna mercede eis promiſſa: illis vero tum illectis pręmio, tum ob dubiũ euẽtum futuri belli, ſpe etiam remeandi ad propria, ſuoſq; viſendi, non atrox iniuria videbatur, quod non vertendi belli opus videbatur, ſed abſtinendi ad tempus. Hæc res Celtiberis haud dubia facta eſt propter Romanorum metum, quum adeo pauci Romani eſſent in exercitu, vt Celtiberis reſiſtere non valerent. Ex qua re hactenus Romanis reſtat prouerbium, vt nunquam adeo debeant in exteris fidere, quin in ſuis fiant etiam potiores. Signa itaq; mouentibus Celtiberis, mirantibuſq;, inſtantibus, rogantibus, ac contradicentibus Romanis, vt remanerent, nullam aliam cauſam allegarunt, niſi ſe domeſtico bello reuocari. Quum vero Gneus Scipio vidiſſet, nec hortatu, nec vi poſſe Celtiberos compellere, vt remanerent, cum anxietate cogitans quid inde acturus eſſet, quum nec ibi tutus eſſe poſſet, nec etiam fratri ob diſtantiam ſe coniungere, nullum aliud conſultius in promptu viſum eſt remedium, quam retro paululum exercitum ducere. Nec minor anxietas, terrorq; fratrem premebat, periculumq; maius ex nouo hoſte. Quoniam interea Maſiniſſa Rex Numidarum eo tempore ſocius Carthaginenſium factus eſt, quem poſtea Romana amicitia fecit clarum. Is quum veniſſet valido Numidarum exercitu, Publius Scipio aduenienti occurrit, qui deinde diebus, ac noctibus Romanis adeo infeſtus erat, vt non ſineret eos longius lignatum, pabulatumq; ire, quoniam ſępe iuuentus inter medias Romanorum ſtationes omnia ingenti tumultu miſcebat. Noctibus quoq; eorũ incurſu repentino in portis, & vallo Romano trepidatum eſt, nec vel locus, vel tempus vllum vacuum a metu, ac ſolicitudine erat, Romanis compulſis intra vallum adempto omnium rerum vſu conſiſtere.

Quum igitur prope eſſet obſidio, eamq; a ratione conciperet, Dux cautus, ac prouidus Scipio victus neceſſitatibus temerarium capit conſilium, vt nocte hoſti obuiam iret, & quocunq; loco occurriſſet, prælium caperet, relicto igitur modico præſidio in caſtris Tito Fonteio legato, media nocte profectus cum hoſtibus obuijs manus conſeruit, agmina magis, quam acies pugnabant, nec tempus noctis, nec hoſtium impetus ordinari acies permittebat. Superiores vero ex tumultuaria turba Romani erant, ſed quum veniſſent a lateribus equites Numidarum, quos repentino incurſſu ſefelliſſe Scipio arbitrabatur, ij magnum terrorem Romanis intulerunt. Contracto inſuper nouo certamine aduerſus irruẽtes equites Numidas, ſuperuenerunt etiam noui hoſtes duo Duces Pœnorum a tergo pugnantes, anceps, & dirum cõmittitur prælium.

Quumque tam diutius prælium ad vtranque partem dubie perduraſſet, prouidus, & ſtrenuus Imperator hinc inde prouidebat, vbi maxime videret occurrendum eſſe, interim dum ſtrenue ad alteram commiſſi certaminis partem prælium ageret, latus eius dextrum lancea transfigitur. Quumq; hoſtes, qui in Imperatorem Romanum dimicabant, eundem ex quo labentem proſpexiſſent, alacres, ac magno gaudio exultantes cum clamore per totam aciem nunciauerunt Imperatorem Romanum

cecidiſſe. Quæ vox vulgata paſſim, Carthaginenſes victores, Romanos victos effecit. Fugam igitur Romani amiſſo imperatore ſtatim arripere cœperũt, multiq; plures ex Romanis in fuga, quam in prælio cæſi ſunt, quoniam velocitate equorum Barbarorum ſtatim fugientes comprehenſi fuerunt. Nulluſq; eo die Romanorum euaſiſſet, niſi nox occurriſſet. Quum vero Pœnorum Duces victoriam ex hoſtibus cõſpexiſſent, eam ocioſam eſſe noluerunt. Statim enim citato gradu exercitum Haſdrubali Amilcharis filio coniungere decreuerunt, pro indubitato tenentes, ſi illi coniungerentur, alterum Romanum Imperatorẽ Gneum Scipionem deleturos eſſe. Nec eos ſpes fefellit, læti enim ex priore victoria in alterum Imperatorem Romanum vnitum exercitum ducere parant. Gneus vero quamprimum fratrem occiſum intellexit, auctũq; exercitum hoſtium, ſuumq; imminutum, & ſocios territos ex amiſſo fratre, nihil conſultius eſſe duxit, quam paulum retrocedere, vt interim ad aliquem tutiorem locum ſe reciperet, quo deliberare valeret, quid ei agendum eſſet. Vnde vna nocte ignorantibus hoſtibus exercitum illinc eduxit. Capto igitur aliquantulo itineris antequam receſſus Imperatoris Romani ad hoſtes perueniſſet, Hiſpani ſtatim cognita fuga præmiſſis Numidis, quantum poterant citatis agminibus, ſequi cœperunt, quos ante nõctem aſſecutos Numidæ nunc a tergo, nunc a lateribus incurſantes Romanos conſiſtere coëgerunt, Gneus vero Scipio Imperator prouide ſuum tutabatur exercitum, nunc agendo, nunc conſiſtendo expectatis pedeſtribus, vt ſimul omnes iuncti confligerent. Quum vero aliquandiu non multum procederetur, & iam inſtaret nox, Scipio ſuos e prælio reuocat, & in vnum tumulũ collegit, qui locus non ſatis tutus erat timore concuſſo exercitu, ſed tamen tutior, quam aliquis ex circunſtantibus. Ibi igitur impedimẽtis in medium receptis, & peditibus circunſtantibus vix exercitum ab impetu incurſantium Numidarum tutabantur. Poſtquam igitur omnes tres Imperatores Pœnorum aduenerunt cum eorum exercitibus, Imperatori Romano viſum eſt in loco ſine præſidio, & vallo non poſſe tuto conſiſtere, & quum locum accuratius circunſpexiſſet, minime aptum iudicauit, vt vallo circũdari poſſet. Nam adeo nudus erat, ac aſperi ſoli, vt nec in eo virgulta eſſent, nec terra effodi, nec vlla opera aptari poſſet, vt hoſtibus difficilẽ aditũ præberet. Cui nullũ præſentius remediũ fuit, quam locum ſarcinulis exercitus circundare, vt ipſis obiectis hoſtes non tam facile valerent inuadere. Quum id factum eſſet, Imperatoreſq; Pœnorum clauſum vidiſſent Romanum exercitum, vociferantes, acclamanteſq;, quaſi capti intra ſarcinulas Romani tenerentur, inuadere Romanos curant. Et quum magno impetu irruentes hoſtes, nec illa clauſura, nec defenſione poſſent ab aditu prohibere, multi ex Romanis militibus in ſyluas, quidam in caſtra Publij Scipionis mortui, quibus præerat. T. Fronteius legatus confugerunt. Ferunt aliqui ipſum Gneum Scipionem Imperatorem in primo congreſſu, ac impetu mortuum fuiſſe, quidam vero, eum in propinquam turrim cum paucis effugiſſe, quam circundatam, quum nulla vi poſſent ſuperare, igne foribus ſuccenſo cum ipſo Imperatore, omnibuſq;, qui intus erant, crematam dicũt.

Sicq; Gneus Scipio Imperator Romanus triceſimo die poſt Publij fratris obitum interfectus eſt. Luctus ex morte eorum non tantum Romæ, ſed & per totam Hiſpaniam fuit, lugebant Romani amiſſos Duces, diſſipatum exercitum, & alienatam prouinciam. Hiſpani vero ipſos lugebant, deſiderabantq; Duces, Gneum tamen magis, qui diutius prouinciæ præfuerat, maioremq; ex diutiori mora fauorem populorum fuerat conſecutus, experimentumq; iuſtitiæ, ac temperãtiæ Romanæ primus Hiſpa-

nis fuerat. His itaqꝫ peractis quũ delet⁹ eſſet Romanus exercitus, amiſſa qꝫ Hiſpaniȩ
viderentur, vir vnus Lucius Marcius Septimi filius, qui erat Romanus impiger iuue
nis, animiqꝫ, & ingenij aliquanto maioris, quam pro fortuna in qua erat natus, huic
ad ſummam indolem acceſſerat Gnei Scipionis diſciplina, ſub quo tot annos militiæ
artem edoctus fuerat: qui ex fuga collectis militibus, & quibuſdam ex præſidijs vr-
bium adductis non contemnendum exercitum fecerat, cõiunxeratqꝫ cum Tito Fren
teio Publij Scipionis legato, tantumqꝫ ei omnes Romani equites tribuerunt, vt ad
eum ſummam imperij detulerint. Commutatis igitur, & cõmunitis caſtris circa Ibe-
rum amnem modico temporis interuallo omni re neceſſaria, victualibuſqꝫ, & com-
meatibus referta ſunt, adeo omnia per nouum Imperatorem Lucium Marcum tum
impigre, tam præſtanti animo exequebantur. Cȩterum poſtquam Romani milites
intellexerunt Haſdrubalem Giſconis filiũ ad delendas reliquias belli veniſſe, Iberũqꝫ
tranſiſſe, appropinquaſſe, ſignum pugnæ datum eſſe, recordati quos prius Impera-
tores habuiſſent, quibuſque Ducibus, & copijs freti prodire in campum ad pugnam
ſoliti eſſent, flere omnes repente, offenſareqꝫ capita cœperunt, & alij manus in cȩlum
tendentes, & Deos incuſantes, alij ſtrati humo ſuum quiſqꝫ Ducem inuocãtes erant,
nec celari poterat lamentatio, excitantibus tamen centurionibus, & increpãte Martio
porrectis manibus, quod in muliebres, & inutiles ſe proieciſſent fletus, potius quã ad
tutandos ſemetipſos, ac rem publicã hortarenť, vt ſecum accuerent animos, & ne inuſ
tos Imperatores ſuos ſinerent iacere. His verbis aliquantulum excitati, quum repen-
te clamor, tubarumqꝫ ſonitus audirentur, iam enim hoſtes prope vallũ erant, omnes
a luctu ad arma diſcurrunt, & in hoſtem negligenter, & incompoſite venientem oc-
currunt. Quæ res improuiſa primo aſpectu terrorem intulit Pœnis, admirãtes, vn-
de tot hoſtes deleto paulo ante exercitu tunc occurriſſent. Vndeqꝫ tanta audacia, vt
duobus victis Imperatoribus in bellum ire præſumerent. percunctantibuſqꝫ quis ca
ſtris præeſſet, exercitumqꝫ duceret, quis pugnȩ ſignum dediſſet, omnia admirationi
erant. Deinde facta in eos valida impreſſione retro fugam capere Pœni cœperũt, &
magna eo die fuiſſet cædes fugientium, niſi Marcius incurſantes ſuos repreſſiſſet, con
citatamqꝫ aciem ad prima ſigna ſe opponens cædis, ac ſanguinis auidam ad caſtra re-
traxiſſet. Carthaginenſes, vt diximus, primo aſpectu trepidantes vallo ſe munierũt.
Quumqꝫ vidiſſent Romanos ſubſtitiſſe metu id feciſſe arbitrati, lento gradu in ca-
ſtra redeunt, contemptuiqꝫ Romanos habentes, grandis illis negligentia in cuſtodien-
dis caſtris erat, quoniam & ſi vicinos hoſtes ſciebant, occurrebat tamen illis eſſe reli-
quias duorum exercituum ante paucos dies deletorum. Quum ergo omnia apud
Pœnos neglecta eſſent, exploratis his Lucius Marcius ad conſilium magis temera-
rium, quam audax animum adiecit, vt ſcilicet caſtra hoſtium inuaderet, conſultius ar-
bitratus vnius Haſdrubalis aggredi caſtra, quã ſi ſe omnes tres exercitus, ac Duces iun
xiſſent, in ſua illorum expectare oppugnatione. Ne tamen ſubita res militum ani-
mos turbaret, alloquendos milites ſtatuit, & adiuuata concione declarat, quid facien-
dum ſit, hortans, vt conſtanti animo pugnent, neqꝫ etiam ſi difficillimum videatur, pa
ueant, quum rem facillimam commoditate captata aggrediantur. Statuit enim eis ter
tiam vigiliam noctis in qua exploratum habere dicebat, nullum vigiliarum ordinem
in caſtris hoſtium eſſe, ſtationes deniqꝫ, ac cuſtodias non viſas fuiſſe. Quum igitur
ora aduenisſet, primo impetu caſtra hoſtium cœpit. Tum in omnes paſſim graſſatur
mucro, qui ſemiſomnes, trepidiqꝫ ob inopinatum tumultum, & inermes trucidaban-

tur. Erant vltra eos proxima Pœnorum caſtra diſtantia interuallo ſex milliarium.

Itaq; Lucius Marcius ſilenti agmine proximos hoſtes aggreditur, quum nullæ in caſtris portæ, neq; in vallo cuſtodiæ forent, in quæ, velut in ſua caſtra, nullo vſquam obſiſtente penetrauit, inde tubę canunt, ſigna prodeunt, rumor tollitur, & clamor.

Pars Romanorum ſemiſomnos hoſtes cędunt, pars portas occupat, pars ignem ſuccendit, pars obruit tecta, vt fugam aggreſſis intercludant, ignis, clamor, cædes velut alienatos ſenſibus hoſtes reddebant, incidunt inermes inter cateruas armatorum, alij ruunt ad portas, alij interceptis itineribus ſuperſaliunt vallum, &, vt quiſq; euadere poterat, ad alia ſociorum caſtra fugiebat, inter quæ Romani cohortem in medijs ſyluis ſtatuerant, quæ fugientib' præcludere viam poſſet. Quū igitur aliqui a trucidatis caſtris euadere crederent, ad alia caſtra fugientes intercipiebantur a cohorte media Romanorum, a qua cæſi ad vnum omnes ſunt, ſi qui tamen euaſerūt in ipſa proxima caſtra, non prius ab eis renuntiari potuit ſociorum cædes, quam priori exercitu cęſo Romani milites adeſſent, qui feroces ex nocturna victoria facti, quum eis in caſtrorum portis obſiſtere non valerent, graue, atroxq; intra portas ineunt pręliū. Quūq; Pœni cladē alterius exercitus intellexiſſent, terrore verſi ſunt in fugā, itaq; die, ac nocte Pœnorū caſtra expugnata ſunt ductu Lucij Marcij, ex quibus ſeptē & triginta millia hominū cæſa ſunt ſecundū Claudium, qui annales Acciales de Gręco in Latinum vertit. Capti vero mille octingenti ac triginta pręda ingenti parta, in qua non abfuit clipeus argēteus Haſdrubalis librarū centum ac triginta, in quo deſuper imago Barchini ferebat, ob quā cauſam Haſdrubal Barchini ab autorib' appellatus eſt.

Magnum deinde Lucij Marcij nomē fuit, eius inſuper victoriæ quidā addūt ex eius capite flammam igneā emicuiſſe, qua hoſtes delebat. Tantū Romę de eius victorijs exultatū eſt, vt in tēplo Iouis eius ſtatua locata fuerit cū imagine Haſdrubalis, tātuſq; ignis pro lętia accenſus eſt, vt pene capitoliū cōflagratū ſit. Poſt hęc vero res aliquāto tēpore pacifice in Hiſpania fuerūt. Dum hęc tamen in Hiſpania gerunt, omnis belli cura a Romanis verſa eſt in obſidionē Capuę in Italia, quę iam ante diutius ab Hannibale tenebatur, quam, quum Romani fortiter oppugnarent, Hannibal ad eam obſidione liberandam occurrit, quam tamen quum non poſſet liberare, vrbem Romam obſidere decreuit. Ad eam igitur veniens caſtra firmauit ad tertium milliare apud amnem Amenem. Fuluius Flaccus Imperator Romanus inter Collinam, & Exquilinam portam extra vrbem caſtra poſuit, Caium Calphurnium prætorium capitolio Conſules præfecerunt, & arci Senatū frequenter in foro contineri ordinarunt, vt ſi in tam dubijs rebus aliquid occurriſſet, prouideretur. Altero vero die poſtquam Hannibal ad eum locum caſtra firmaſſet, cum duobus militibus equitū a porta Collina vſq; ad Herculis templum diſcurrit propius, quæ potuit mœnia explorando.

Quod Fuluius Flaccus, vbi vidit adeo licenter Hannibalem hoc facere, indignum exiſtimans, iuſſit equitatum ſubmoueri, & in caſtra hoſtium exerceri. Ad pugnam igitur venientes illo, & altero die pluuia immixta grandine vtrumque exercitum ſemel, & ſecundo diremit, ita, vt alteruter in propria caſtra compulſus ſit remeare.

Quam rem Hannibal ad miraculum capiens credidit Romam ex eo aduentu ſibi nullatenus deberi, vt ab ipſo vinceretur. Sic poſt paucos dies abire ſtatuit, ſpoliatoq; templo Feronię, quod multis ditatū donis, auro, argētoq; erat, diſceſſit, per Reatemq; in Samnium profectus eſt. Interim Capua capitur a Romanis.

Caius Nero a Senatu Imperator in Hiſpaniam mittitur.

ORdinatis igitur, quæ ad vrbis Capuæ tuitionem pertinebant, Romani patres cum Senatu Caium Neronem, qui ad Capuam vrbem militauerat, cum duabus peditum legionibus, quas Capuæ habuerat, & equitibus, adiunctis ſibi totidem peditibus, ac equitibus octingentis, quos ipſe legiſſet Latini nominis, Puteolos miſerunt, vt inde in Hiſpaniam nauibus tranſiret. Qui, vt Puteolos exercitum adduxit, naues exercitum conſcendere iubet, indeqꝫ traiecit in Hiſpaniam, ad Iberumqꝫ fluuium venit, atqꝫ exinde cum Lucio Martio, ac Tito Frontonio coniunctus eſt, ſtatimqꝫ properauit ad hoſtes ire. Haſdrubal Amilcharis filius interea ad Lapides Atros caſtra habebat in Auſitanis. Is enim locus eſt inter oppida Ilyturgum, quod Medina cæli ex illius ſitu hodie sppellari arbitror. Emenſus alios montes iam huius ſaltus Nero fauces occupauerat. Quam rem quum proſpectaſſet Haſdrubal, legatum mittit ad Neronem, dicens: ſi ſecum colloqui vellet, omnem ſuum exercitum ex Hiſpania educturum. Quam rem cũ læte ſuſcepiſſet Claudius Nero, colloquium ad poſterum diem cum Haſdrubale petiuit, vt Romæ leges componerẽtur de tradendis arcibus, vrbibuſqꝫ, dieqꝫ ſtatuenda, ad quam præſidia deducerentur, omniaqꝫ ſua Pœni ſine fraude aſportarent. Hoc enim Haſdrubal egiſſe probatẽ, dubitãs, ne reſtringeretur in arcto, excogitans ſi quomodo hoſtem fallere poſſet, vt inde exercitum educeret. Quod colloquium quum a Nerone non minus libenter, quam auide expectaretur, Haſdrubal interim exercitum nocte parat educere. Primumqꝫ, quod in exercitu grauiſſimum erat, prima noctis hora iubet e caſtris educi, dataqꝫ opera eſt, vt pauci ſimul, vt hoſtẽ ſilentio aptius fallerent, egrederentẽ. Nam euadendũ per arctas, ac difficiles viãs erat. Quum vero iam maior pedeſtrium pars ex ſaltu euaſiſſet, iamqꝫ fide decreſcente, non ſine maximo metu ſtari poſſet, prima luce omnem aciem ſimul cum elephantibus educit. Ea hora nebula denſa omnem agrum, monteſque texerat, quod videns Haſdrubal, nuncium mittit ad Neronem orãns vt in alterũ diem differat colloquium, aſſerenſqꝫ illum diem religioſum Carthaginenſibus, ac feriatum eſſe.

Exacta deinde hora diei quarta nebula abeunte, & claritate diei facta, fraus detecta eſt. Tunc enim Haſdrubal inſtructa acie, omnibuſqꝫ elephantis tutus extra ſaltus anguſtias per campos apparuit. Quum vero Nero clareſcente die Punicam fraudem agnouiſſet, proficiſcentem hoſtem inſequitur, acieqꝫ inſtructa ad pugnam cogebat. Sed Haſdrubal detrectabat pugnam, leuia tamen conferebantur prælia per Romanos, & extremam Punicam aciem. Inter hæc Hiſpaniæ populi, qui poſt cladem Scipionum a Romanis defecerãt, nec redibant ad Romanos, nec vlli deficiebant.

Publius Cornelius Scipio filius alterius Publij annos natus. XXIIII. creatur Conſul, & in Hiſpaniam mittitur.

CApta igitur Capua in Italia a Romanis anno ab orbe cõdito. MMMMM. DCCC. LXXXVII. ab vrbe vero condita. D.XXXVIII. iam miſſo in Hiſpaniã Nerone, eodẽ anno Senat⁹ Romanus decreuit, vt exercitus augerentẽ, Imperatorqꝫ item alius in Hiſpaniam mitteretur. Non tamen, quẽ mitterent, idoneum aliquẽ cenſebant, animo voluẽtes, qꝫ duo adeo inſignes Imperatores intra dies. XXX. ceci

derant, quorum loco deligendus Imperator ſubſtitueretur. Quumq; alij alios nominarent poſtremo decurſum eſt, vt populus ſuper Imperatore creando, qui in Hiſpaniam iret, comitium haberet. Dicitur autem comitiū congregatio, in qua omnes magiſtratus, & Romanus populus deſcendebant in campum Martiū Romæ pro creandis Imperatoribus, & reliquis magiſtratibus. Statutoq; die ad comitiū interim conſultant, quē dignum Imperio tanto arbitrarentur. Quumq; deſtituta expectatio videretur, neminem idoneum inueniendo, redintegratus eſt luctus acceptę cladis, deſideriumque amiſſorum Imperatorum. Qua ex re mœſta ciuitas erat, inopſq; conſilij videbatur. Die tamen ſtatuta omnes in campum conueniunt. Tum magiſtratus verſi circunſpectant ora Primatum, ac ipſius populi, illicq; illos intuentes dolent, fremuntq;, adeo perditas res videri, deſperatumq; de republica eſſe, vt nemo, vel non inueniātur, vel non audeat imperium in Hiſpanos capere. Tunc ſtatim Publius Cornelius Scipio alterius Publij Scipionis, qui in Hiſpania occubuerat, filius adoleſcens quatuor & viginti annos natus, in alto eminentiq; loco, vt videri, proſpicicq; ab omnibus poſſet, conſiſtens, Imperium aduerſus Hiſpanos petijt. In quem omnium ora, vultuſq; conuerſi, cum maximo aſſenſu, totiuſq; comicij fauore proclamatur dignus eo Imperio, vt in Hiſpaniam mitteretur. Cæterum poſt rem actam dum ardor, animorumq; impetus quieuiſſet, ſilentiū ſtatim, & tacita cogitatio ſuborta eſt, conſiderantes quidnam feciſſent, pœnitebatque eos, quod plus valuiſſet fauor, quam ratio ætatis.

Quin etiam fortunam domus horrebant, ac Scipionum nomen. Scipio vero ad rem tantam delectus ita de ætate ſua, Imperioq; mandato, quomodoq; bellum gerendum eſſet magno elatoq; animo diſſeruit, vt ardentiſſimum omnium in ſe amorem excitaret, certoſq; redderet omnes conſiderantes dę futura victoria. Fuit autem Scipio non tantum veris ſuis virtutibus mirabilis, ſed arte quoq; quadam adiutus, & in oſtentationem earum compoſitus, ita vt multitudinis quadā ſuperſtitione de ipſo capta mentes occupaſſet. Poſtquam enim togam virilem ſuſceperat nullo vnquam die vllam rem aut publicam aut priuatam egit, quin in Capitoliū iret, ingreſſuſq; penitiorem templi locum quaſi cum Dijs conſultaturus, ſolus diutiuſcule manebat, ita, vt ſtirpis diuinæ cum fuiſſe fama retulerit. Multa alia eiuſdem generis, alia vera, alia ſimulata admirationis humanæ in eo iuuene exceſſerant modū. Ad has itaq; copias, quas Claudius Nero a Puteolis traiecerat, decem millia peditū, & equites plurimi adduntur, & Marcus Iunius Sillanus prætor adiutor ad res gerendas datus eſt. Ita cum .XXX. nauium, id eſt, quinqueremium claſſe a Tyberis oſtio ſoluens per mare Tuſcum, ſinumq; Gallicum Emporias peruenit, ibiq; deſcendens nauibus iuſſis ſequi terreſtri itinere Tarraconam vrbem petijt. Audita igitur fama ſui aduentus legati ad eum ex omni prouincia concurrerunt. Naues in Tarraconæ portu conſiſtere iuſſit, remiſſis quatuor triremibus Maſſilienſiū, quę cauſa officij Scipionē ſecutę fuerant. Tum reſponſa legationibus dare cœpit, ſuſpenſa tamē ſuſpenſis prouiſionibus varietate tot caſuū, ita elato animo ab ingenti virtutū ſuarū fiducia, vt tamen nullū ferox verbū excideret, ingenſq; omnibus, quę diceret, cū maieſtas ineſſet, tū fides. Profectus a Tarracone ad Iberi oſtia exercitū duxit, vbi Nero, & Titus Frontonius exercitū habebāt, ibiq; collaudauit milites, qui duab⁹ tantis cladibus perpeſſis deinde prouinciā obtinuiſſēt, neq; paſſi eſſent hoſtes fructus habere ſecundarū rerū, atq; ipſos hoſtes coercuiſſent ab omni agro cis Iberū, ſocioſq; Romanorū cū fide tutati eſſent. Lucium vero Martiū ſecum cū tanto honore habebat, vt facile appareret nihil magis

vereri, quã ne quis obſtaret gloriæ illius. Succeſſit inde Sillanus Neroni. Deducto itaq; nouo exercitu ad Iberum amnem, vt alteri exercitui iungeretur, compoſitis ordinatiſq; rebus Scipio Tarraconam redijt, qui ob quandam futuri diuinationem non minori fama apud hoſtes fuit, quam apud ciues, ſocioſq; ſuos. cuius diuinationis ratio reddi nullatenus poterat. Erat per idem tempus iamh yemis principiũ, antequam obtineretur Capua, & Scipio in Hiſpaniam mitteret, in hac hyeme Romanus exercitus cis Iberũ hibernauit, Scipio vero Tarraconæ, Haſdrubal Amulcharis filius apud Saguntum, oraſq; Iberi vltra amnem, alter Haſdrubal Giſconis filius ad Oceanum, & Gades, Mago vero apud Mediterranea, circa Saltus Caſtulonis cum ſuis exercitibus hibernauerunt.

Dira, & maxima prodigia.

EOdem anno multa prodigia viſa, nunciataq; ſunt Romæ. Nam in vrbe Roma Idolum Victorię in culmine tẽpli Concordie locatum fulmine percuſſum corruit, omniaq; victorię ſigna, quę ante Idolum pendebant, a fulmine ſuccenſa ſunt. Idemq; fulmen Ananiam percutiens muros, ac portas vrbis arſit, in foro inſuper Subertano ſanguinis riuulos per diẽ fluxiſſe ferunt, & lapides immixtos grãdini pluiſſe in Reate vrbe, mulamq; peperiſſe. Quæ prodigia Romani plurimum metuentes hoſtijs placare Deos ſtatuerunt, & multiplicatis ſacrificijs per nouem dies hoſtias immolarunt.

Captio nouæ Carthaginis in Hiſpania à Scipione.

SEquenti igitẽ vere videlicet ab orbe condito. MMMM. DCCCC. LXXXVIII. & ab vrbe condita quingenteſimo. XXXVIIII. Quũ iam ver eſſet, præfectos militũ, qui in claſſe apud Tarraconã hyemabant, accerſit, illiſq; edixit, vt cum omni claſſe onerarijſq; nauibus ad amnem Iberum trajjcerent. Ipſe vero terreſtri itinere cum quinq; millibus ſociorum in exercitũ profectus eſt ad Iberũ amnem. Vbi quum iunxiſſet omnes exercitus, ac Romanas legiones, conuocata contione milites alloqui ſtatuit, præcipueq; eos, qui tantis ſuperfuerant cladibus. Quos omnes ad oppugnandam nouã Carthaginam excitat, bonoq; animo, ac magna ſpe eſſe iubet. Quumq; omnes vna voce id faciendũ conclamarent, eos Carthaginẽ duxit. Quo viſo Mago dux Pœnorum, qui ad præſidium vrbis erat, ſtatuit cum Scipione inire certamen, ſi vrbem aggredi auderet, quã militibus ordinans, duo millia oppidanorum ex aduerſo, vbi caſtra Romana erant, oppoſuit, vt eis ad eam vrbis partẽ reſiſti valeret. Quingentos inſuper milites in arce conſtituit, alios itẽ quingentos diſpoſuit ad quendam tumulum, qui ad partem Orientis in ea vrbe loco eminenti fortiſſimus erat, reliquã vero multitudinem inſtruit, vt vndiq; occurrat, hoſtiq; reſiſtat. Patefactaeq; porta vrbis eos, quos ordinauerat in via ad Romanorũ caſtra mittit. Romani Duce ſuo pręcipiente parumper ceſſere, vt propiores ſubſidijs in certamine ſubmittẽdis eſſent. Tum Imperator Romanus dato ſigno copias immittit, quæ facto impetu in oppidanos eos vſq; in vrbẽ propulerũt, adeo, vt niſi ipſe Imperator eis cõſiſtendi ſignũ dediſſet, commixtę oppidanis in vrbem confugiẽtibus irrupiſſent. Magna trepidatio tum Carthaginenſibus militibus, tum etiam toti vrbi fit, multæq; ſtationes a militibus deſerantur. Scipio vero circunſpecto, quod erat in vrbe locus, cui ob fortitudinẽ nul-

ſum aderat præſidiũ occupatis omnibus ad ferendam opem militibus ad ciuitatis portam confligentibus, cui loco ſtagnum ſuberat. Ad eam igitur partem ſcalis admotis paucos quoſdam milites conſcendere iubet, quibus conſcenſis ſine vllo certamine, obſtaculoq; quanto potuerant curſu ad eam portã conceſſerunt, circa quã omne contractum certamen erat, adeo fuerunt omniũ non ſolum oculi, ſed etiam animi intenti ad prelĩũ, vt non prius intelligerent a tergo captã vrbem, quã porta interius, exteriuſq; infringeretur, ad quã Romani impetũ facientes ea dirupta in vrbẽ irruunt, in forumq; acie inſtructa prodeũtes magnam hominũ cædem faciebant. Deinde quũ hoſtes alij in tumulum ſe reciperent, alij in arcem confugerent, in qua ipſe Mago erat cum omnibus armatis, qui e muris expulſi fuerant, ipſe Scipio partem militum ad oppugnandum tumulũ, partem ad oppugnandũ arcem mittit. Tumulus primo congreſſu captus eſt. Mago vero, qui arcẽ conabatur defendere, quũ vidiſſet omnia hoſtib⁹ plena, nec in arcis præſidio ſatis fideret, ſe, arcem, & præſidium dedit. Quum vero arx data eſt, cædem maximam per totam vrbem facta eſt, nulli etiam puberum, qui obuiam repertus ſit, parcitum eſt. tum ſigno dato. vt a cędibus abſtinerent, ad prædam victores verſi ſunt, quæ ingens omnis generis fuit. Liberorum capitum virilis ſexus decem millia capta ſunt. Inde qui ciues erant nouæ Cartaginis dimiſit, vrbemq; reliquam, quæ illis bellum fecerat, reſtituit. Opifices ad duo millia hominum erant, eos populi Romani fore cum propinqua ſpe libertatis fecit, ſi enixe ad miniſteria belli darent operam. Cæteram multitudinem incolarum iuuenum, ac validorum ſeruorum in claſſem ad ſupplementum remigum mittit. Ex his captiuis auxerat octo quinqueremibus claſſem. Extra hanc multitudinem Hiſpanorum obſides erant, quorum perinde cura ſuſcepta eſt. ac ſi liberi, vel ſocij eſſent. Captus eſt & ibi apparatus belli maximus. Machinæ ferme. CC. XX. minores. CC. XCI. baliſtæ maiores XXIII. minores. LIII. Scorpiones minorumq; armorum, ac telorum infinitus numerus. Signa militaria. LXXIIII. auri, & argenti relata ad Imperatorem magna vis. Patinæ aureæ. CC. LXXVI. ſingulæ ponderis fere vnius libræ, argenteæ vero decẽ & octo millia, &. CCC. Valorũ argenteorũ infinitus numerus. Hęc omnia Caio Flaminio quæſtori aſſignata, numerataq; fuerũt tritici modia quadraginta millia. Hordei. C. LXX. millia, & naues onerariæ. LXIII. in portu expugnatæ, captæq; cum ſuis oneribus frumento, armis. ære, ferro, linteis, & ſparto, aliaq; nauali materia ad claſſem ædificandam. Eo die Scipio. C. Lelio cum ſocijs naualibus vrbem cuſtodire iuſſit, ipſeq; in caſtra milites, ac legiones adduxit. Poſtero vero die cõmilitonibus, naualibuſq; ſocijs conuocatis primum Dijs immortalibus laudes, & gratias egit, qui ſe non vrbis ſolũ opulentiſſimę omniũ in Hiſpania vno die compotẽ feciſſẽt, ſed quod ante ipſum cõgeſſiſſent omnes Africę, & Hiſpanię opes, ne hoſtibus aliquid relinqueretur, ac ſibi, & ſuis omnia ſupereſſent. Militũ deinde virtutem collaudauit, quod eos non eruptus hoſtiũ, non altitudo mœniũ, non explorata ſtagni vada, non caſtellũ in alto tumulo ſitũ, non munitiſſima arx deterruiſſet, quo minus tranſcenderẽt omnia prorũperentq;. Itaq; omnes laudans, omnibus ſe debere dicebat, pręterea muralis coronæ decus eius eſſe, qui primus murũ aſcendiſſet. Deinde Scipio pronunciauit ſe ſatis compertum habere Quintum Tyberilium, & Sexdigitium pariter in murum aſcendiſſe, ſeque eos virtutis cauſa coronis muralibus donare, tum reliquos, prout cuiuſq; meritum virtutis erat, donauit. Poſtremo Scipio vocatus obſidibus Hiſpaniarum, vniuerſos bono animo eſſe iuſſit, dicẽs ipſos venisse in po-

puli romani poteſtatē, qui beneficio potius, quā metu obligare homines malit, exteraſque gentes fide, ac ſocietate vinctas habere, quā triſti ſeruicio ſubiectas, deinde acceptis nominibus ciuitatū recenſuit captiuos, nuncioſq; ad eaſdē ciuitates miſit, vt ad ſuos vnuſquiſq; recipiēdos veniret. Si quarū forte ciuitatū legati pręſentes erant, ſuos cuiq; reſtituit. Curā vero aliorum benigne tuendorū. C. Flaminio quæſtori dedit. Inter hanc mediā turbā obſidū mulier magni generis, quę Mandonij vxor erat fratris Ilergetæ Principis, flens ad pedes Imperatoris procedit, ſupplicare, ac obteſtari cœpit, vt curam cultumq; fœminarū impenſius cuſtodibus cōmendaret. Cum vero Scipio nihil defuturū præfecto diceret, tunc rurſus mulier inquit, quid enim huic, cui nos commiſiſti, non ſatis eſt fortuna, ætate enim, & forma florens eſt, & extra periculū mulierum ætas eum ſtimulat. Ipſi autē omnes obſides nobilitate clari eam vti parentē colebant, venerabanturq;. Tum Scipio, meę, populiq; Romani diſciplinę cauſa facerē, inquit, ne quid, quod Sanctum vſquā eſſet, apud vos violaretur. Nunc, vt curem id impenſius, veſtra quoq; virtus, dignitaſq; facit, quę nec in malis quidē oblitę decoris matronalis eſtis: ſpectatæ deinde integritatis viro tradidit eas, tuerique non ſecus verecunde, ac modeſte iuſſit, quā hoſpitum coniuges aut matres. Captiua deinde a militibus ducitur ad eum adulta virgo adeo eximia forma, vt quacūq; parte ſe verteret, omniū ad eam conuerteret oculos. Scipio percunctatus patriā, parenteſq; inter cętera accepit deſponſatā eam Principi Celtiberorū adoleſcenti, cui Lucio nomen erat. Hęc a Scipione honeſtiſſime, pudiciſſimeq; ſeruata eſt. Interim vocato ſpōſo, parētibuſq; per dies, cum interim audiret ſpōſum deperire ſponſę amore, vbi primū venit, accuratiore eum ſermone priuſquā parentes alloquitur: Iuuenis, inquit, cū ſim, appellor Iunior, tollatur inter nos huius ſermonis verecundia. Ego cū ſponſa a militibus noſtris ad me deducta eſſet, audiremq; eam tibi cordi eſſe, & forma faceret fidē, voluiſſem pro ętate mea ſecū luſiſſe læto, legitimoq; amore, niſi cura reip. meum animū occupaſſet. Nunc autē eam tibi ſponſo amanti impenſius conſeruaui. Fuit enim ſponſa tua apud me eadem, qua apud ſoceros tuos, parenteſq; ſuos verecundia, atq; ſeruata eſt tibi, vt inuiolatum, & dignum me teq;, dari tibi donū poſſet, hanc mercedē vnam pro eo munere paciſcor, vt amicus populi Romani ſis. Et ſi me virum bonum credis quales patrē, patruumq; meum, ſcias multos noſtri ſimiles in ciuitate Romana eſſe, nec vllum in terris populū hodie dici poſſe, qui tibi, tuiſq; minus hoſtis eſſe velit, aut amicus malit. Adoleſcens vero ſimul pudore, gaudioq; percuſſus dexterā Scipionis tenens Deos omnes inuocare cœpit ad gratiā illi pro ſe referendā, ad quā iam ſibi neq; ſatis facultatis pro ſuo animo, atq; illius erga ſe eſſet. Parentes inde cognatiq; virginis appellati, quoniā gratis ſibi redderetur virgo, ad quā redimendā ſatis magnū attuliſſent auri pondus, orare Scipionem cœperunt, vt id a ſe donū acciperet, neq; ob id minorem a ſe ſuſceptā gratiam arbitraretur. Scipio, quoniam tantopere peterent, accepturū ſe pollicitus, auri pondus poni ante pedes iuſſit, Vocatoq; Lucio ſuper dotem, inquit, quā accepturus a ſocero es, hæc tibi a me dotalia dona accedant, aurūq; inde tollere, ac ſibi habere iuſſit. His lætus donis, honoribuſque dimiſſus domum impleuit laudibus popularibus Scipionis. Et congregato, delectoq; maximo comitatu, ne ingratus Scipioni tanti beneficij fieret, cum mille & quadringentis equitibus intra paucos dies ad Scipionem venit. Interim Scipio Lelium, poſtquam captiuos, obſideſque, ac prædam ex conſilio eius diſpoſuerat, omnibus ſatis compoſitis ei data quinquereme cum captiuis, Magone, quindecimque Senatoribus Carthaginenſibus nuncium victoriæ Romam mittit.

Ipſe paucos dies. quibus morari in noua Carthagine ſtatuerat exercendis naualibus, pedeſtribuſq; copijs abſumpſit, ne otioſe vacarent. Primo enim die legiones ſpatium quatuor millium decurrerunt, ne otioſis, dum in armis eſſent, anhelitus deficeret.

Secundo vero die arma curare, & tergere ante tentoria iuſſit. Tertio die rudibus inter ſe in modum ruſticæ pugnæ concurrerunt, conglobatiq; iaculati ſunt. Quarto die quies data eſt. Quinto inſuper die iterum in armis decurſum eſt, hunc ordinem laboris, quietiſq; quandiu apud Carthaginē morati ſunt, ſeruauerunt. Remigium etiam claſſis. ac ciues in altum euecti agilitatē nauium ſimulacris naualibus pugna experiebantur. Hæc extra vrbem terra, mariq;, corpora ſimul, animoſq; ad bellum acuebant. Res ipſa publica ſtrepebat apparatu belli fabris omnium generum in publica officina incluſis. Data cuncta pari cura ſubibat, nunc operibus aſpiciēdis tempus dabat. quæ in officijs, quæ in armamentario, quæ in naualibus ſociorum fabrorum multitudo plurima in ſingulos dies certatim faciebant, conſiderans. Vrbis itaq; inchoatis, refectiſq; muris, diſpoſitiſq; præſidijs Tarraconam profectus eſt. Cui multæ etiā in via legationes occurrerunt, quas partim ex itinere dato reſponſo remiſit partim diſtulit in Tarraconā vrbem, ad quam omnibus ſuis veteribus ſocijs edixerat conuentum, cunctiq;, qui cis Iberum erant, multiq; ex vlteriori Hiſpania ad eum conuenerunt. Iterim de induſtria Carthaginenſiū Duces famam captæ nouę Carthaginis conpreſſerunt. Tandemq; quum vulgari cepiſſet, aiebant, nec tanti momenti eſſe ipſis captam vrbem vnā in Hiſpania ab adoleſcente in experto vna die furtiue; & non vi oppugnatam ipſi vero tacite conſiderabant. quanti eſſet nouam Carthaginem in Hiſpania amiſiſſe. Facto igitur conuentu Hiſpanorū Tarraconæ a Scipione tota illa æſtas conſumpta eſt ad reconciliandos Hiſpanorum animos partim donis, partim remiſſione obſi lum captiuorum q; ſolutione. Clarus inter Hiſpanorū Duces ad Scipionem venit Idibilis, Mandoniuſque, erat enim coniux, liberiq; eius apud Romanos, ſed præter eam cauſam etiam ſua fortunata inclinatio animorū, quæ Hiſpaniam omnem a punico Imperio auertens ad Romanos trahebat. Vnde quaſi omnes Hiſpanorum Principes cum omni populari manu ad Ramanos confugere videbantur. Sicq; Scipio tota hyeme Tarraconæ hibernauit.

Prælium Publij Cornelij Scipionis contra Haſdrubalem.

QVum vero iam altera æſtas adueniſſet ſequentis anni & Haſdrubal cerneret res Romanas tot augeri incremētis ſuaſq; imminui & quod niſi forte aliquid audendo tentaret, frui forte ex toto poſſent. Dimicare igitur cum Scipione quam primum ſtatuit. Scipio autem certaminis auidior erat, conſiderans quod ſibi res proſpere ſuccederent, conſultiuſq; exiſtimabat cū Haſdrubale Barchini præliari, quā ſi omnes ſimul Pœnorū exercitus, Duceſq; iungerentur. Igitur irritatis ad certamē animis Romani caſtra poſuerunt nocte. Haſdrubal in quodā plano caſtra habebat, qui quū appropinquaſſe Romanos intellexit, copias in quendā tumulū in plani ſummitate cōſtitutū recepit, habēs a poſteriori parte flumē, & hinc, & inde ripam, quę tumulū omni ex parte cingebat. Cū vero Romani ad iactū lapidis tumulo appropinquaſſēt, omnis generis telorū copia iactata eſt, Pœni vero econtra, ſaxa etiam quibus tumulus omnis reſperſus erat, iactabātur non ſolum a militibus ſed etiam a multitudine magna colonum eis immixta. Verum licet aſcenſus difficilis eſſet, licet pene telis, ſaxiſq; Roma-

ni obruerentur, tamen quadam audacia, & conſuetudine ſubcendendi muros, primo aliqui ripam cōſcenderunt quadā pertinacia animi, qui ſimul ceperūt aliquid in eo loco, quo firmo gradu perſtiterūt. Quūq; modico interuallo ſibi aliquandiu perſtitiſſent, Pœni impetu facto eos inde expulerunt. Scipio vero quum in mediam hoſtiū aciem irrumpere cuperet, aſſumpto Lelio, qui ad dexteram tumuli partem decertaret, ipſe vero ad leuam, inde vtrcq; altitudine loci explorata, qua aſcenſus facilis in tumulum fieret, Scipio apto ſatis aſcenſu in altum prodijt. Dumq; inſtructas acies ordineſq; in Scipionem Pœni voluere volunt, ex alia parte Lelius ſubijt. Dum vero ipſi retro ordines auertere curant, ne a tergo vulnerentur, dilatatur prima acies, locuſq; datus medius ad peruadendum aciem. Quumq; inter medias copias prœliarētur, quia locus eis ad prœlium difficilis erat, partitis hinc inde ſtationibus, elephantiſq; in medio conſtitutis, & ante ſigna locatis magna Romanorū cędes fiebat, neq; inde euadere potuiſſent, niſi Scipio, qui a leuo cornu in dextrū incurrerat, acriter in vnda hoſtiū latera opugnaſſet. Et iam adeo a Romanis fortiter retro, leuoq; cornu pugnabat, quod fugæ non dabatur locus. Præcluſerant enim vias, & portas caſtrorum, clauſerant & elephantes inter mediam aciem, & Romanorum impetu plurimum trepidabant.

In eo igitur prælio cæſa ſunt ad octo millia hominum ex Haſdrubalis exercitu. Haſdrubal vero quum exercitum exterminatū conſpexiſſet rapta pecunia, elephantiſq; pręmiſſis quos potuit ex cędefuga liberauit, atq; tranſacto flumine Tago Pyrenæum verſus in Ilergetes contendit, vbi nunc Nauarræ regnum eſſe conſtat. Scipio uero recenſitis captiuis Pœnorum reperti ſunt ad decem millia peditum, equitum vero ad duo millia, qui retentis Iberis hominibus cæteros cum omni pręda, ſpolijſq; caſtrorum, quibus omnibus potitus eſt, militibus diuiſit, Hiſpanos vero captiuos ſine pretio omnes domum remiſit. Afros vero quęſtori vendi iuſſit. Quumq; Hiſpani magnam Scipionis liberalitatem conſiderarent, & ij, qui Romanis prius adhæſerant, & ij, qui libertati fuerant, circunfuſi Regem Scipionem appellare cœperunt. Quum vero regium nomen alibi magnum & videretur, & eſſet, Romæ tamen tolerabile non erat, ex qua re multitudinem allocutus dixit. Si enim animi magnitudine Regem iudicarent, a voce tamen abſtinerent animo, ſtupebant Hiſpani, Barbarique omnes magnitudinem animi eius, cęlituſq; hominem proditum, ad magnaq; faſtigia euectum prædicabant. Iuſſit etiam Scipio dona dari principibus Hiſpanorum, atq; Indibilem ſibi diligere trecentos ex omnibus captiuis, qui ſibi dono darentur. Quū autem quęſtor Afros iuſſu Imperatoris venderet, inuentus eſt inter eos puer adultus forma inſignis. Audiens autem Scipio eum regn generis eſſe, iuſſit afferri ad ſe quem quum percunctaretur Scipio, quis, & cuius eſſet, & cur tali ætate in caſtris eſſet, lachrymans Numidam ſe eſſe ait, Maſſiumq; appellari, orbūq; patre apud Gallā maternum auum Regem educatum cum auunculo Maſiniſſa, qui nuper cum equitatu in ſubſidium Carthaginenſium veniſſet, in Hiſpaniam traieciſſe, atq; cum fuiſſet prohibitus a Maſiniſſa nunquam ante prælium adiſſe, eo die, quo pugnatum cum Romanis eſſet, inſcio auunculo clam arma ſumpſiſſe, equoq; in pręceps delapſo captum a Romanis eſſe, Scipio reſeruari Numidam iuſſit, quæ tunc agenda erant, pro imperij rebus peregit. Inde quum ſe in prætorium recepiſſet, accitum eum interrogat, an vellet ad Maſiniſſam reuerti, quū effuſis gaudio lachrymis cupere ſe diceret, tum puero annulum aureum donat, tunicam inſuper admodum ornatam cum Hiſpano ſagulo, fibulaq;, ac aurea zona, equo quoq; ornato iuſſit, quo vellet, progredi.

De tranſitu Haſdrubalis in Italiam ab Hiſpania.

ANno itaqꝫ ab orbe condito quarto m illeno nongenteſimo nonageſimo primo, & ab vrbe condita quingenteſimo quadrageſimo ſecundo, Scipio poſt hanc victoriã conſiliũ de bello habuit. Et dum quidam conſulerent, vt fugatũ Haſdrubalem inſequerẽt, diu ſuper conſultatione huiuſmodi anceps fuit, dubitãs ne alter Haſdrubal Giſconis filius, ac Mago eidẽ Haſdrubali Amilcharis filio iungerent. Tandem cõſultius remanere ratus, quaſdã exercitus copias miſit, vt Pyrenęus intercideret, ne ad illum poſſet Amilchar deſcẽdere. Interim Scipio Tarraconã venit, vbi reliquũ ęſtatis in recipiendis in fidẽ Hiſpaniæ populis conſumpſit. Interea paucis poſt prælium diebus Haſdrubal Giſconis filius, & Mago Imperatores Carthaginenſium, & Maſiniſſa Numidarum Rex ad Haſdrubalem Amilcharis filium cum magno exercitu venerunt, tardum poſt rem male geſtam auxilium, conſiliumqꝫ ad cætera belli opportuna. Conſultantibus itaqꝫ de progreſſu belli, qualeſqꝫ Hiſpanorum animi erga ſe eſſent in quacunqꝫ prouincia, vnus Haſdrubal Giſconis filius ignorabat eam vlterioris Hiſpaniæ partem, quæ ad Oceanum, & Gades vergit, Romanorũ eſſe, quam ipſe ſatis fidam Carthaginenſibus credebat. Conſtabat tamen alteri Haſdrubali, & Magoni eandẽ Scipionis beneficijs occupatã eſſe, & ne Hiſpani milites, quorum defectionem timebant, ad Romanos transferrentur, nihil eis conſultius viſum eſt, quam vt omnes ab Hiſpania Hiſpani milites amouerentur, atque in Italiam, vbi caput belli erat, transferrentur, etiam ſi Senatus Carthaginenſium decreta obſtarent. Itaque Haſdrubal Amilcharis filius cum omnibus Hiſpanis militibus in Italiam transferẽ, vbi Hiſpanos milites a Scipionis nomine alienos nõ aliter quã ſtrenue bellicum opus acturos credebant. Interim Mago decretus eſt, vt tradito exercitu Haſdrubali Giſconis filio cum magna pecunia in Baleares inſulas ad congreganda auxilia mitteretur. Maſiniſſaqꝫ ex omnibus decretus eſt, vt lectis ex vniuerſo exercitu tribus millib⁹ equitum expeditus prouinciam peragraret auxilia ſocijs præſtiturus, ac hoſtiũ agros depopulaturus. Haſdrubal vero Giſconis filius cum omni exercitu ad tutandã prouinciam ordinatus eſt. Deinde Haſdrubal Amilcharis filius magna pecunia vi cõgregata trãſiuit Pyrenęũ, mercede Gallorũ auxilia cõducturus in ſuo trãſitu. Ita quibuſqꝫ in opus ſuũ digreſſis in hyemem ventũ eſt. Quũ indies cura de trãſitu Haſdrubalis in Italiã creuiſſet, mittuntur legati Maſiliẽſium Romanis, nunciãtes Haſdrubalem in Galliam tranſiſſe, attractoſque ad ſe plurimorum Gallorum animos eſſe, quia magnum auri pondus attuliſſe diceretur ad conducenda Gallorum auxilia. Miſſi deinde ab Roma legati ſunt Sextus Antiſtius, & Marcus Rctius ad rem inſpiciendam, qui in vrbem reſcripſerunt miſiſſe ſe cum Maſilienſibus Ducibus, qui per principes Gallorum, & hoſpites Carthaginenſium omnia explorata referrent, qui redeuntes dixerunt, Haſdrubalem ingenti coacto exercitu proximo vere Alpes tranſiturum, nec eum tunc quicquam morari, niſi quod clauſæ niuibus Alpes eſſent.

Romæ igitur creantur Conſules Claudius Nero, & Marcus Liuius. Magna vrbi trepidatio fit pro aduentu Haſdrubalis in Italiam, creatis Conſulibus magna Romę ſcrificia pręter ſolitũ fiunt, per nouem enim dies ducebantur ab ęde Apollinis boues binę albę, quas ſequebantur duo ligna cõpreſſa. Deinde virgines viginti ſeptẽ longa indutæ veſte carmẽ Iunoni Reginę cantabãt. Virginũ ordines ſequebanť omnes

prætextati, omnis Senatus, & a porta per Vigarium vicum in forum venere. In foro vero omnis pompa conſiſtens, per manus recte datas virgines ſonũ vocis pulſu pedũ modulantes interceſſerunt. Inde vico Tuſco in ædẽ Iunonis peruentũ eſt, & his duabus hoſtijs Deos Romani placatos crediderunt. Decreuerant enim his peractis Conſules eundum obuiam Haſdrubali eſſe ab Alpibus deſcenſuro, ne eius aduentus Ciſalpinam Galliam, & Tuſciam rerum nouarum auidam turbaret. Dicitur autem Gallia Ciſalpina ea pars, quæ hodie Longobardia dicitur, ab ipſis Alpibus vſq; in Padum Rauennamq; incluſis vrbibus Mediolano, Pergamo, Brixia, Verona, Vincentia. Datum inſuper conſulibus fuit, vt ex omnibus prouincijs, exercitibuſq; eligerent eam exercitus partem, quę tantæ rei neceſſaria foret, ne Hannibal, qui Tarentum obſidebat, ſuo domeſtico prælio occupatus, fratri Haſdrubali in occurſum venire poſſet. Magna ex omnibus prouincijs Romę miſſa ſunt auxilia, ex Hiſpania vero cum Publio Sulpicio, ac. M. Liuio ad octo millia peditum, equitumq; duo millia cum multis ſagittarijs, ac fundibulatoribus mari Romam tranſmiſſa ſunt. Similiter & ex alijs omnibus prouincijs. Interim vere ſuperuento, annis ab orbe condito quatuor millibus nongentis nonageſimo primo, & ab vrbe condita quingentis quadraginta duobus exactis tumultus Romę factus eſt, ex literis Lucij Porcij, quę nunciarent Haſdrubalem ex Hibernis caſtra mouiſſe, Alpeſq; tranſuectum, Ligurũ nouem millia conduxiſſe qui ſecum ducerentur, niſi eos prius prælio occuparet. Liguria enim Genuam vrbem continet, eamq; partem, quę a Pado flumine in maritimam, & Apenninum vergit. Conſules vero accelerantes eorum digreſſum ire obuiam parant. Interim Haſdrubal vrbem Placentiam obſidere cœpit, credebat enim Campeſtrem vrbem facilius obtinere. Eſt enim Placentia vrbs hodie Longobardorum Romanorum colonia, ex cuius expugnatione ſperabat magnam ſuo exercitui gloriã, commoditatemq; fieri, ſpemq; Hannibali fratri futuram, ex ea quoq; rumorem ſui tranſitus ad Hannibalem perduci. Qui licet diu firmatam obſidionem tenuiſſet, ab ea tamen amoueri compulſus eſt.

De prælio, ac morte Haſdrubalis.

INterim, quum Haſdrubal ab obſidione Placentię diſceſſiſſet, quatuor Gallos equites, & duos Numidas ad fratrem Hannibalem mitti cũ literis qui in itinere ab exploratorib⁹ militibus capti, ad Quintum Claudium prætorem deducuntur, qui quum interrogati varia reſpondiſſent, facto metu tormentorum veritatem dicere compulſi ſunt, atq; cum ipſis ſignatis litteris traditi ſunt Lucio Virginio tribuno militum, adducendi ad Claudium Conſulem peruenerunt, literæ per interpretem lectæ ſunt, & ex captiuis percunctatio facta. Quibus intellectis non opus mora ordinatis iam rebus cenſuit, ſed aliquid ex inopinato in hoſtem tentare. Scribebat enim Haſdrubal occurſurum ſe fratri Hannibali in Vmbriam. Conſul igitur Romam mittit, dicens, vt lecto milite ex vrbano exercitu in arma ad ſe mittant, atq; idem Claudius ex omni ſuo exercitu ſex millia peditum, & decem millia equitum legit, occurſurus Haſdrubali. Dimiſſo itaq; omni reliquo illic exercitu Quinto Quatio pronunciat ſe proximam in Lucanis vrbem cum præſidio capturum, & arrepto itinere quam maxime properat, vt collegæ Marco Liuio iungat exercitum. Terror vrbi non minor fuit, ac trepidatio, quam ante biẽnium, dum caſtra punica vrbi obiecta

erant. Feſtinato igitur gradu Claudius Nero Conſul per Picœnum in occurſum Haſdrubalis properat, maximeq;, vt iungatur alteri Conſuli Marco Liuio. Miſſis itaq; literis, nuncijſq; ad alterum Conſulem de ſuo aduentu Liuius ordinat, vt Tribunus Tribunum, Centurio Centurionem, miles militem, pedes peditem hoſpitaretur, quoniam Claudius per literas indicaſſet nihil cum exercitu ferre ſe præter arma. Interim, quum per agros, vrbeſq; pertranſiret, occurrebant viduæ, ac matronæ, quæ Deos precabantur pro victoria, ſimulq; cantantes virgines, cæteriq; neceſſaria miniſtrabant. Claudius vero Conſul monebat, vt nihil niſi ad victū neceſſaria ſuſciperent, & ita citato gradu iter accelerabat. Quum igitur Claudius prope Liuij caſtra veniſſet, nocte clam hoſpitaliter ab exercitu Liuij recepti ſunt omnes, & quotcunq; erant, alter alterum ad prælīū inuitabant, qui omnes validiſſimo corpore, ac robuſtiſſimo ad cœnam conſcripti ſunt. Poſtero die concilium habitum eſt, cui Lucius Porcius Prætor affuit, multi in eam ſententiam declinabant, vt dum Claudius reficeret fatigatos milites, ad cognoſcendū hoſtē paucos ſibi ſumeret dies. Erāt autē Pœnorum caſtra ad quingētos paſſus. Claudius vero necdum huic ſentētiæ acquieuerat, ſed conſilium tutiſſimum in celeritate putauit, in morando temerariū arbitratus eſt, ſignūq; dari pugnę iubet, concilio dimiſſo ſignum pugnæ proponitur. Haſdrubal, quum ſigna belli audiuit, ſuſpicatus, ne nouis auxilijs Romanorum caſtra aucta eſſent, & ipſe ſuas acies inſtrui iuſſit. Quumq; iam ante ſigna fuiſſet Haſdrubal, quædam ſcuta vetera hoſtium notauit, quę ante non viderat, ſtrictiores acies, ac multitudo maior ſolito viſa eſt. Sciſcitatus quid hoc eſſet, acies ſtare iuſſit, ac cecinit, miſitq; milites exploratores ad flumen, vbi aquabantur, vbi & accipi poſſent, & notari oculis, ſi qui forte aduſtioris coloris vt ex recenti via eſſent, ſimulq; ſe circunuehi procul ad eorum caſtra iubet, ſpecularīq;, nun aliqua ex parte auctum ſit vallum. Atq; attenderent verū ſemel an bis ſignum caneret in caſtris. Ea omnia, quum per ordinem relata eſſent, caſtraq; aucta non fuiſſe, errorem enim faciebant, quod antea caſtra duo erant, vna Liuij, altera prætoris Porcij, in neutra enim aliquid de nouo adiectum eſt, ſed omnes, qui cum Claudio Nerone altero Cōſule venerant, apud alios Liuij Conſulis, & Prętoris fuerāt hoſpitati. Illud autem dubium maxime referebant, quod in caſtris Prætoris ſignum datum ſemel, in Conſulis vero caſtris bis referebant ceciniſſe. Cura quā maxime Haſdrubalem angebat, quid nam Hannibal ageret, cum quo caſtra collocata haberet ignorans, ſerumq; ei ſuum auxilium dubitabat, timens ne Romanis eadem in Italia, quæ in Hiſpania, fortuna belli foret, vel ſuas ad eum literas non perueniſſe credebat, interceptiſq; litteris Conſulem acceleraſſe ad eum opprimendum. His anxius curis extinctis ignibus prima noctis vigilia dato ſigno, vt taciti vaſa colligerēt, ſigna afferri iuſſit. Ita in trepidatione, ac nocturno tumultu Duces parum intenti, inconſiderati in receſſu, quidam in deſtinatas animo iam latebras conceſſerunt, quidam per vada vltra Metaurum fluuium tranſnatarunt, ita deſertum agmen, primo vagi per agros, ac palantes eunt, feſſiq; aliqui ſomno & vigilia ſternunt corpora paſſim, atq; infrequentia relinquunt ſigna. Haſdrubal vero dum viam oſtenderet, in ipſa fluminis ripa ſigna ferri iubet, & prætortuoſi amnis ſinus, flexuſq; cum errore voluens, quum non multum proceſſiſſet, impeditus altioribus fluminis ripis, vadiſq; altioribus ne tranſiret, ſpacium dedit Conſulibus ad eum inſequendum. Claudius Nero primum cum omni equitatu aduenit inſequens Haſdruabalem. Porcius deinde ſecutus cum leui armatura, qui quū feſſum exercitū Haſdrubalis attigiſſent, ab omni parte incur-

ſantur, omiſſo itinere. quod fugæ ſimile erat, Pœni in montem qui ripę fluminis propinquus erat, caſtra metati ſunt. Tum aduenit ſecundus Conſul Marcus Liuius cum omnibus pedeſtribus copijs ad conferendum prelium inſtructis, armatiſq;. Sed vbi omnes copias coniunxerunt directa eſt acies. Caius Claudius Nero dextro cornu, Liuius a ſiniſtro pugnam inſtruxerunt, media acies prætori Lucio Porcio tuenda data eſt. Haſdrubal vero omiſſa caſtrorum munitione, poſtquam neceſſario pugnandum videt, ſuas acies inſtruxit. In prima acie autē ſigna collocat & elephantos, circa vero læuum cornu aduerſus Claudium Neronē Gallos opponit, neq; tantum in illis fidebat, quantum putabat illos a Romanis timeri, dextrũ cornu aduerſus Marcum Liuium ſibi, atq; Hiſpanis reſeruauit, & ibi maxime in veteribus ſuis militibus ſpem habebat, in medio poſt elephantes ſumpſit Ligures. Interim ea frons, quā Hiſpani tenebant concurrit cum ſiniſtro Romanorum cornu, in quo Liuius præſidebat, inter Haſdrubalem & Liuium ingens prælium certamenq; contractum eſt, atroxq; cædes vtrinq; fiebat, ibi Duces ambo ibi pars maior peditum, equitumq; Romanæ pugnæ, & Ligures aſperrimum hominum genus in armis in eum locum verſi, elephanti inſuper, qui primo impetu ante ſigna turbauerant Romanos, etiam ſigna a ſuo loco mouerunt. Deinde creſcente certamine & clamore, iam regi milites inter duas acies non poterant, pugnabantq; velut incerti, quarum eſſent, non aliter quam nauibus ſine gubernatore vagis contingit. Claudius ergo clamabat militibus, quid ergo milites tam celeri curſu, tam longũ iter menſi ſumus inaniter? Quum in aduerſum collem fruſtra ſigna erigere conatus eſſet, videns eam in partem penetrare non poſſe ad hoſtē, cohortibus aliquot ſubductis e dextero cornu, vbi cruentũ magis prælium iudicabat, a tergo hoſtium ſuis etiam inopinantibus in ſiniſtrum hoſtium latus incurrit, tantaq; celeritas fuit, vt quum aſcendiſſet a latere, mox in terga iam pugnaret. Ita ex omnibus partibus a fronte, a latere. & a tergo trucidantur Hiſpani, Liguresq;, & ad Gallos iam cædes penetrabat, ibi enim minimum certaminis fuerat, ipſe autem Haſdrubal pugnātes nunc hortando, nunc adeũdo pericula ſuſtinuit ille feſſos, abeunteſq; tedio, & labore, nunc precando, nunc caſtigando accendit, ille fugiētes reuocauit, amiſſamq; pugnam aliquot locis reſtituit. Poſtremo, quũ iam victoria Romanorum notiſſima eſſet, ne fracto tanto exercitu tanti nominis Dux ſupereſſet, concitato equo in cohortem Romanorum irruit, ibiq;, vt patre Amilchare, & Hannibale fratre dignum erat, pugnans cecidit, & interfectus eſt. Nunquam vna acie tantum Pœnorum interfectum eſt, quantum eo bello, reddita eſt pugnę Cannenſi ęqua cædes & vindicta, ſex enim & quinquaginta millia hominum, & quadringenti ceciderunt. Præda inſuper magna, tum auri, argentiq;, tum alia omnis generis: capti inſuper ſunt Romani, qui ſerui apud eoſdem tenebantur, ſupra triginta millia capitum, illiq; pro ſolatio amiſſorum in pręlio militum recepti ſunt. Nam ipſa victoria nec ſine ſanguine fuit, octo enim millia Romanorũ occiſa ſunt. Die vero poſtero, quũ nunciatũ eſſet Liuio Cōſuli, Gallos Ciſalpinos, Liguresq;, qui aut pręlio nō interfuiſſent, aut inter cędē effugiſſent, vno agmine abire ſine certo Duce, ſine ſignis ſine ordine vllo aut imperio, atq; poſſe omnes deleri, ſi vna militũ ala mitteretur, ſine, ait, vt ſuperſint aliqui nuncij & hoſtiũ; cladis, & noſtrę virtutis. Claudius vero Nero Cōſul ſecurida nocte poſt pugnā citatiori itinere, quo inde venerat, die ſexto ad caſtra ſua, quę obiecta Hannibali dimiſerat, peruenit. Hic igitur dicenda reſtant, quæ per Claudium cum Hannibale geſta ſunt iuxta Titi Liuij narrationem. Sed quoniā ad res Italicas perti-

nent, ſubſiſto. Obitum enim Haſdrubalis, licet in Italia contigerit, inſerere volui, quia de eo res maximę in Hiſpania prædicantur.

Hanno Pœnorum Imperator ex Africa in Hiſpaniam mittitur.

ET quoniam paululum digreſſi ſumus ab Italia, iam ad propria, id eſt, ad Hiſpaniam reuertamur. Poſt tranſitum Haſdrubalis in Italiam, quantum in Italia eius tranſitus turbauerat, tantum alleuare in Hiſpania Romanorum ſtatum viſum eſt. Nihilominus ſtatim bellum in ea par priori exortum eſt. In eius enim tranſitu, vt dictū eſt, duo in Hiſpania Pœnorum Duces remanſerant Mago Hamilcharis filius, fraterq; Hannibalis, & mortui Haſdrubalis, & Haſdrubal Giſconis filius. Hi enim duo Duces poſt Haſdrubalis tranſitū, ad Oceanum, Gadeſq; conceſſerunt: Mediterranei vero maris noſtri orām, & quicquid Orientem verſus pertinet, Scipio, Romaniq; tenebāt. Interim nouus Imperator ex Africa in Hiſpaniam mittitᷣ Hano nomine, qui traiecto ex Africa in Hiſpaniā exercitu in Celtiberia Magoni cōiungitᷣ. Dicitur autē Celtiberia ea omnis regio, quæ ad Iberū fluuiū inter vtrunq; mare eſt vſq; in nouā Carthaginem. Hanno igitur cōiunctus Magoni in Celtiberia breui tempore magnum gentium numerum armauit aduerſum Romanos Duces. Scipio Marcum Syllanum cum decem millibus equitū, peditūq; miſit, qui quā feſtinatiorē poterat iuſſu properabat, vt Pœnorum caſtris occurreret. Sed plurimū impediebatᷣ, tum ſaltibus, tum aſperitate viarum, anguſtijſq;, quibus ea omnis regio incluſa eſt, ex quo factū eſt, vt non ſolū fama ſed nūcij aduētus Syllani ad Pœnos peruenerūt. Vnde factū eſt, vt ex ipſis Pœnis trāsfugę venirent ad Syllanū, qui nunciarēt, decē millia a Pœnis abeſſe, atq; bina eſſe caſtra eorū, ad lęuam itineris, quo iretur, caſtra eſſe noui exercitus Pœnorum, nouem millia hominum habere, dextera vero punica caſtra eſſe tuta ac firma militari cuſtodia, altera vero noui exercitus ſoluta neglectaq; eſſe, vtpote Barbarorum ac Tyronum. Ea prius Syllanus aggredienda cenſuit, & ligna ad lęuam afferri iuſſit, ne a ſtationibus Punicis conſpiceretᷣ. ipſe vero Syllanus præmiſſis ſpeculatoribus tacito agmine ad hoſtem pergebat, ad tria iam prope erant milliaria, quæ vna leuca more Gallico dicitur, & nemo Pœnorum Syllanum ſenſerat, quoniam confragoſa loca, & obſita virgultis tenebant, ibiq; in caua valle, ac propterea occulta conſedere, cibumq; cepere, interea ſpeculatores transfugæ dicta affirmantes venerunt. Tunc itaq; ſarcinis in medium coniectis Romani arma ſumpſerunt, inſtructaq; acie in pugnam vadunt.

Prælium. M. Syllani cum nouo Imperatore Pœnorum Hannone, Magoneq;.

IAm quum inſtructa acie in bellum Romani properarent, quum ad mille paſſus hoſti appropinquarent, ab ipſis hoſtibus conſpecti ſunt, & Mago ex caſtris citato equo ad primum clamorem deuehitur.

Erant autem in Celtibero exercitu quadraginta ſcutati, & equites ducenti, hanc igitur legionem, & quicquid roboris erat, in prima acie locat, leuem vero armaturam in inſidijs poſuit. Quum vero ita inſtructos ex caſtris adduceret, vix dum vallum egreſſus, in eos Romani pila iniecta coniecerunt, ſubdideruntque Hiſpani Celtiberos aduerſus immiſſa tela a Romanis, mille ad immittenda ipſi conſurgunt, quæ quum Romani denſatis excepiſſent ſcutis, tunc

tis, tunc

tis, tunc pes cum pede collatus eſt, & gladijs res geri cœpta eſt. Aſperitas vero locorum Celtiberis propter eorũ velocitatem ſpem faciebat euadendi, ſed anguſtię, & internata virgulta ordines dirimebant, & ſinguli, bini velut cum paribus conſerere pugnã cogebantur, quod ad fugã impedimento Carthaginẽſibus erat, idq; eos iunctos ad cædem ducebat, parabatq;, & iam pene omnibus ſcutatis Celtiberorũ interfectis, leuis armatura, & Carthaginenſes, qui ex alijs caſtris ſubſidio venerant, percuſſi cędebantur. Deniq; duo amplius millia peditũ, & equitatus omnis, & ex veteribus peditibus euaſerunt fugientes, qui decimo die in Gaditanã prouinciam ad Haſdrubalẽ Giſconis filium reliquũ Imperatorem peruenerunt. Noui vero milites Celtiberorum in proximas ſyluas dilapſi, indę in domos diffugerunt proprias. Scipio igitur collaudato benigne Syllano cum animaduertiſſet, ſi prõptus fuiſſet, & reliquũ Pœnorum exercitum facile deleturum in vltimam Oceani, Gadiſq; Hiſpaniã aduerſus Haſdrubalem Giſconis filiũ pergit. Haſdrubal vero, perantea cum viſitaſſet vrbes ſociorũ in Bætica, vt contineret illos, quos in fide habebat, ſublatis ſignis in modũ fugę, potius quam itineris ad Oceanũ, Gadeſq; confugit. Verũtamen antequã fretũ Gadis trajceret, exercitum omnẽ paſſim in ciuitates amicorũ miſit, diuiſitq;, vt muris ſeipſos, & ipſi armis muros tutarent. Scipio vero cum vidiſſet diſſipatũ exercitũ, ac ſingulas vrbes debellare diuturni magis, quã magni operis retro vertit iter, & ne hoſtib⁹ eam relinqueret regionem, Lucium Scipionem fratrẽ ſuum cum decem millibus equitũ, peditum que ad oppugnandum opulentiſſimã ijs in locis vrbẽ, quã Ortigem Hiſpani appellabant, dimiſit.

Obſidio, & captio Ortigis vrbis per Lucium Scipionem.

ERat enim eo tempore ijs in regionibus vrbs opulentiſſima, quę Ortigis dicebatur, agro fertilis, quam Oriolam moderni appellant, in eaq; fodiebatur argentũ. Hanc igitur Lucius Scipio obſidere decreuit. In ea arx erat Haſdrubali ad faciendas circa Mediterraneos populos incurſiones. Scipio caſtris prope vrbem poſitis, priuſquam vallaret vrbem, nuncios miſit ad portas, qui ex propinquo colloquio tentarent animos, ſuaderentq;, vt amicitiam Romanorum potius, quam arma experirentur. Vbi vero nihil pacati reſponderunt, foſſa duplici, valloq; circundata vrbe in tres partes exercitum diuiſit, vt vna pars ſemper quieſceret, & duabus vrbẽ oppugnaret. Prima igiť pars adorta eſt vrbem oppugnare, ſcaliſq; muro admotis, quidã, qui aſcenderunt, vel a muris deiecti fuerunt, vel ſuſpenſi videbãtur. Magna itaq; telorũ, ac ſaxorum vi a muris ruẽte anceps bellũ ducebatur. Tunc animaduertens Scipio nimia ſuorum paucitate inequale certamen eſſe, e duabus ſimul partibus vrbẽ eſt aggreſſus, quæ res tantũ pauorem ingeſſit animis iã feſſis, vt oppidani nimia trepidatione mœnia repẽtina fuga dererẽt, & punicũ pręſidiũ, metu ne vrbs prodita eſſet, relictis ſtationibus in vnũ ſe colligeret.

Timor inde oppidanos inuaſit, ne ſi Romani vrbem intraſſent, ſiue Pœnus, ſiue Hiſpanus forent, obuij paſſim cęderentur, atq; patefacta repente porta frequentes ſe ex oppido eiecerunt ſcuta poſt ſe tenentes, ne tela procul poſt ſe projcerẽtur, dexteraſq; ſuas nudas oſtentantes, vt appareret gladios abiecisse. Id vero cũ dubitaretur an dolus eſſet, impetu hoſtili in trãsfugas facto, nõ ſec⁹ q̃ ſi aduerſa foret acies cęſa eſt, eadẽq; porta ſigna infeſta in vrbẽ illata ſunt, & alijs partibus ſecuribus, dolabriſq; cędebãtur portę, & vt quiſq; intrauerat eques, ad forũ occupandũ currebat citato equo, ſic enim pręceptũ fuerat. Carthaginenſes oẽs in cuſtodiã dati ſunt, ex oppidanis ij, qui clauſis portis euaſerunt, libertate donati ſunt, & ſua omnia reddita ſunt. In ea oppugnatione

tam ex oppidanis, quã ex Carthaginenſibus ceciderunt circiter duo millia, ex Roma-
nis vero octoginta. Læta igitur fuit ijs, qui rem ipſam geſſere, eiuſdẽ vrbis expugna-
tio, & Imperatori Publio Scipioni, ceteroq; exercitui ſpatioſus, ac iocũdus aduentus:
collaudatq; fratrẽ. F. Luciũ cum quãto potuit verborũ honore, & Carthagini a ſe ca
ptę Orontiã equat. Cæterũ quia inſtabat hyems, nec Gades tẽtari poterat, nec diſper
ſum exercitũ Haſdrubalis per totã prouinciã conſectari expediebat, in citeriorem Hi-
ſpaniam ad Iberum fluuium omnes ſuas copias, exercitumq; reduxit. Ipſe vero Impe
rator Scipio cum Lucio fratre, & Hannone Pœnorum Imperatore, & alijs nobili-
bus captiuis Tarraconam venit.

Pugna Scipionis cum Haſdrubale Giſconis filio, & fuga Haſdrubalis
in Oceanum, & Gades inſulam.

ANno ab orbe cõdito quarto milleno. DCCCC. XCII. & ab vrbe
condita. CCCC. XLIII. quũ in Italia proſpera omnia eſſent, de re-
tinẽda Hiſpania ſoliciti erãt Romani, quę tamẽ eandẽ quaſi fortunã
habebat exercitus Romani geſtis fœliciter cedentibus. Nam Pœni
amiſſo Hannone Duce exercitus vſq; ad vltimã Oceani oram, Ga-
deſq; perfugerant, qui tamen tum ſitu locorũ, tum hominũ ingenijs
ad bellũ reparandũ idonei videbãt. Itaq; cũ Haſdrubal Giſconis filius, tertius poſt
Barchinos Hannibalẽ ſcilicet, ac Haſdrubalẽ fratres, pœnorũ Dux maximus eo bello
haberet, regreſſ⁹ a Gadib⁹ rebellãdi ſpẽ Hiſpanis dedit. Adiuuãteq; Magone Hamil
charis filio directis per vlteriorẽ Hiſpaniã literis, nũcijſq; ad quinquaginta millia pe-
ditũ, quingẽtoſq;, ac quadraginta milites armauit. Deinde fama vulgata, quod ad. lxx.
millia peditũ cõparaſſet, ad Alpiã vrbẽ cõceſſit, in cuius agro Pœni poſitis caſtris eo
animo erãt, vt nullo pacto detrectarẽt certamẽ. At Scipio cũ ad eum fama tãti cõpa-
rati exercitus perlata eſſet pręmiſſo Syllano, qui milites a locis, quibus per hyemẽ de
gebãt, acciperet, ipſe protinus a ſocijs contrahẽdo auxilia Caſtulonẽ peruenit, ad quẽ
adducta ſunt a Syllano auxilia peditũ, equitũq; tria millia. Inde ad Betulã vrbẽ cum
omni exercitu progreſſi ſunt, in quo erant equitũ quinq; millia, & peditũ quadragin
ta millia, quibus caſtra ponẽtibus, eos Mago, & Maſiniſſa cũ omni equitatu aggreſ-
ſi ſunt, turbaſſentq; muniẽtes caſtra Pœni incurſãtes in Romanos, niſi a Scipione in
tumulũ propinquũ loco adducti fuiſſent. Interim graue cõmittĩ præliũ ad eam par-
tem, vbi ſigna locata erãt. Interim cũ omnis multitudo ex Romanorũ caſtris efflueret,
Pœni ordinibus iam confuſis in fugã verſi ſunt, profugientes hac, & illac, vbi propior
vnicuiq; ſalus videret. Inde cũ iam ex ea pugna Romani potiorẽ ptẽ obtinuiſſent, ali
quibus tamen poſtea diebus licet tentati eſſent, abſtinuerunt ab incurſionibus. Dein-
de quum tentati a Romanis Pœni eſſent, Haſdrubal primo e caſtris copias in aciem
eduxit, & Romani inde ſequuti ſunt. Quumq; vtraq; acies vallo aſpero interme-
dio aſtitiſſet inſtructa, a neutriſq; pugna caperetur, iam die ad occaſum vergente, a
Pœnis prius, deinde a Romanis in caſtra copiæ adductæ ſunt. Hoc etiam poſtea
per dies aliquot factum eſt, quoniam Pœnus primo e caſtris copias educebat, & prior
feſſis inſtando ſignum receptui dabat, quum a neutra parte procurſum eſſet, telum ve
immiſſum, aut vox exorta. Hoc ſic per dies aliquot perperã acto, cum iam Haſdruba-
li tyrones Hiſpanorum, & Balearum matutino tumultu a militibus Romanis man-
dato Scipionis oppreſſi pugna deficerent, Pœnorũ Duces, priuſquã corpora cibum
reciperent, raptim in aciem copias extraxerunt, Scipio hæc contemplatus detardare,
& in veſperum differre prælium ſtatuit. Nam hora ſeptima primo cornua cœpit in-

ſtruere, & longe tardius ad medias acies peruenit. Aeſtus a meridiano ſole, laborq; armorum, ac inſuper fames, & ſitis, prius quã manus ad prælíũ conſererent corpora non mediocriter affecerũt. Ita vtraq; acies innixis ſcutis, ſigniſq; diutius perſtiterũt. Cum vero dies declinaret, pugnaq; e cornibus, & quidẽ valde tumultuoſa inciperet, cum elephãti aliquãtulũ a leui armatura Romanorũ in mediã aciem ſe intuliſſent, Pœni feſſi corporibus, animiſq; retulere pedẽ caſtra verſus, ordinẽ tamen ſeruãtes, non ſecus, quã ſi hoc Ducis arbitrio fieri cõtigiſſet: & ſic aliquãtiſper ſeruatę ſunt integrę acies, quum tamen Romani eas in fugã inclinatas viderent, impetuſq; ab illis non poſſet facile ſuſtineri, quanquã Haſdrubal quantũ poterat retineret, reſiſtereq; cedẽtibus: qui vidẽs collem eſſe a tergo, vbi tutũ eſſet receptaculũ, ſi modico ſuos interuallo retraxiſſet, clamitabat, vt in eũ ſe collẽ reciperent. Interim cũ verecundia viciſſet metũ, Haſdrubale pauliſper in vna montis radice, exercitum continente, atq; in ordinẽ ſuos milites reuocante, citato Romani gradu ſigna in collẽ, quẽ prius Haſdrubal occupare cogitauerat, erexerunt, cumq; hoc Pœni vidiſſent, integra fuga in caſtra profugerunt, ne interciperetur a Romanis iter. Superuenit interea poſt vehementẽ ſolem tanta vis aquæ, vt vix Pœni in caſtra ſe reciperent, necdum introirent, procul a vallo Romani erant, qui proculdubio caſtra cepiſſent, niſi vi aquæ fuiſſent prohibiti. Ex eo itaq; die Carthaginenſes vlterius aliquid tẽtare non ſunt auſi, ipſi enim, licet labore feſſi, ac vulneribus eſſent, noxq;, & imber ad perneceſſariã quietẽ eos traheret, tamen quia metus, & periculũ ceſſandi tẽpus non dabant, prima ſtatim luce caſtra ſaxis vndiq; ex propinquis vallibus aduectis augent vallo, quoniã in armis parũ fidebant. Caſtra itaq; Punica oppugnaturi Romani quãprimũ erant, ſed impediti ſunt ob defectionẽ Hiſpanorum ad Romanos. Nam Athenas Regulus turditanorũ cum magna populorum manu transfugit, duo inſuper munitiſſima caſtra cum eorũ præſidijs ſeſe Romanis dedere. Turditani ea gente, & prouincia cõtinentur, quæ a Bæti flumine, quod hodie Guadalcauir appellatur, per orã Oceani vergit ad orã fluminis Anę, quod hodie Guadiana dicitur, vſq; ad ſacrũ Herculis promontoriũ in Portugallia ſecundũ deſcriptionem Claudij Ptol. Interim Haſdrubal Giſconis filius cũ intelligeret animos ſuorũ ad defectionẽ inclinatos, ne alij ex ſuis transfugerẽt, ſilentio noctis facto caſtra inde mouet. Quũ vero dies aduenifſet, & ab ijs, qui in ſtationibus erant, relata eſſet Haſdrabalis cum toto exercitu profectio, Romani pręmiſſo equitatu ſigna moueri, ac ferri iubent, adeoq; citato agmine ducebãtur, vt ſi recta via iſſent, proculdubio eũ fuiſſent aſſecuti, ſed Ducibus creditum eſt, qui dixerũt breuius eſſe iter aliud ad Bætim fluuiũ, qui, vt diximus, Guadalcauir dicit̃, vt tranſeũtes aggrederentur. Haſdrubal vero cũ intellexit clauſum eſſe tranſitũ fluminis, ac interceptũ a Romanis, flectit ad Oceanũ exercitum, qui fugientiũ more diſperſi abibãt. Tandẽ aſſequunt̃ eos equites Romani, & ij, qui leuiter armati erant, qui Pœnos nũc a tergo nunc a lateribus incurſabãt, fatigabãt, & morabãtur, adeo vt legiones Ro. ac ſigna iã appropinquarẽt. Cũ enim ad crebros tumultus ſigna cõſiſterent, & nũc equeſtres, nunc pedites prælíũ cõſererẽt, ſuperuenerunt legiones, ac ſigna Romanorũ, iam nõ pugna, ſed trucidatus velut pecorũ fieri cœpit, donec ipſe dux, & fugæ autor in proximos colles cũ ſex millibus fere inermiũ profugit, atq; euaſit, cæteri vero cæſi, captiq; ſunt. Interim Pœni in ipſo colle caſtra tumultuaria cõmunierunt. Romani vero, cũ in collẽ ſubire tẽtaſſent, iniquo aſcẽſu impediti nequiuerunt. Præterea conſiderãtes, quod obſidio in loco inopi, atq; nudo vix ad paucos dies tolerabilis eſſet, obſidionẽ firmauerũt. Interea multi ex Pœnis ad Ro-

manos confugiebant. Poſtremo Haſdrubal ipſe Dux acceptis nauibus, quum nocte clam fugiſſet, Gades traiecit, erat enim locus ipſe non longe a mari. Scipio vero fuga Haſdrubalis audita decem millia peditum, & mille equites Syllano ad obſidionem caſtrorum reliquit. Ipſe enim cæteris copijs cauſa recognoſcendorum Regulorum, populorumq́ꝫ, vt præmia pro meritis poſſet elargiri, Tarraconam redijt. Poſt profectionem vero eius Maſiniſſa Rex Numidarum clam nocte ad colloquia venit cum Syllano, in quibus ſe, gentemq́ꝫ ſuam amicam Romani populi ſpopondit, in qua amicitia vſq́ꝫ ad finem, vltimamq́ꝫ ſenectutem permanſit, indeq́ꝫ concilio facto in Africam reuerſus eſt.

Quomodo Carthaginenſes vltimo ex Hiſpania ſunt expulſi.

POſtea vero quam Haſdrubal in Gades profugerat, naues Magoni remiſit, quæ eundem in Gades aſportarent. Mago igitur dimiſſis ijs, qui ex exercitu ſuperfuerant, in Gades tranſit, quorum pars ad Romanos confugit, pars a Ducibus deſeria per vicinas vrbes, & oppida diſpergitur nullo robore munita. Poſtea vero quam Syllanus vidit omnes Carthaginenſes ab Hiſpania pulſos, & diſſipatum exercitum, Duceſq́ꝫ fugatos, Tarraconam ad Scipionem properat. Qui cum veniſſet, Lucius Scipio Magni Publij Scipionis frater Romam a fratre nuncius miſſus eſt cum multis Hiſpaniæ nobilibus captiuis, quos in victoriæ ſignum ſecum attulit, qui res mirifice in Hiſpania geſtas, atq́ꝫ victorias Senatui nunciaret.

Quomodo Scipio, & Haſdrubal ad Syphacem Maſſiliorum Regem venerunt pro fœdere.

QVum fama Scipionis ingenti gloria celebraretur, vulgoq́ꝫ Hiſpaniarum victor proclamaretur. Vir Magnanimus, inexplebiliq́ꝫ laudis amore captus iam Africam, magnamq́ꝫ Carthaginem petere ſtatuit, vt maiorem ſuo nomini honorem, gloriamq́ꝫ compararet. Et vt voti compos facilius euaderet, reconciliandos animos Regū, ac gentium partiū illarum tētare decreuit. Primūq́ꝫ aggredi Syphacem Maſſilienſium Regē curat, quę gēs eſt ad finē Maurorū nouę Carthagini obiecta diuidēte ſinu Mediterranei maris. Erat enim cū Carthaginēſibus ipſi Regi, ac gēti ſœdus, ipſiſq́ꝫ præ cęteris barbaris de obſeruatione fœderis pręclarius nomen erat: cū ipſis barbaris, vt multi dixerunt, fides ex fortuna eſſe conſueuerit. Ad eundē itaq́ꝫ Regē Caium Lelium oratorē mittit cū donis, qui iocūde receptus eſt ab eo, quia res tam proſpere Romanis ſucceſſiſſent, maximeq́ꝫ Scipioni. Cūq́ꝫ etiā in Italia Pœnis aduerſæ res eſſent, in Hiſpania nullę, amicitiā Romanorū Syphax Lelio annuit firmandā. Eam tñ nec dare, nec recipere poſſe, niſi corā ipſo Romanorū Duce Scipione. Itaq́ꝫ Lelius accepta fide a Rege ad Scipionē reuertitur. Erat enim Syphax Rex opulētiſſim⁹, bello aptus, Carthaginiq́ꝫ magnę vicinus, illiq́ꝫ ſuis finibus cōiungebātur, modico maris freto ab ipſa Hiſpania diſtans. Scipio igitur audito Lelio ratus rem dignam non poſſe ſine maximo periculo agi, Tarraconę Lucio Martio, nouę vero Carthagini Syllano ad præſidiū Hiſpaniæ relictis, ipſe terreſtri itinere a Tarracona nouam Carthaginem venit, & a noua Carthagine cum duabus triremibus tranquillo mari in Africam traiecit. Caſuq́ꝫ accidit, vt eadem hora Haſdrubal ab Hiſpania pulſus ſeptem cum triremibus ad Syphacem veniens iactis anchoris in terrā deſcenderet. Ita prior in terram

Haſdrubal, mox Scipio, & Lelius ad terram egreſſi pergunt ad Regem. Vt Siphaci viſum eſt duorum opulentiſſimorū populorū Duces ea tempeſtate, eadēqꝫ die ſuam pacem, amicitiāqꝫ petentes veniſſe ad eum, vtrunqꝫ ad hoſpitium inuitat. Et quoniam eos ſub vno eodemqꝫ tecto ſors perduxit, conatus eſt eos ad colloquiū deducere cauſa dirimendarū inter ſe factionū, Scipio hoc renuit, dicens nullū cum Pœnis priuatum odium eſſe, quod colloquendo finiret, neqꝫ de rep. ſe cum hoſte agere quicquā niſi iuſſu Senatus poſſe, in illudqꝫ magnopere Rex tendebat, ne alter hoſpitū excluſus menſa videretur, ideoqꝫ Scipionē ad eandē menſam cum Haſdrubale inuitat, quod Scipio non abnuit, & quia id maxime Regi placebat, Scipio & Haſdrubal ſimul cœnati eodem etiā lecto ſimul dormierunt. Tantum autē erat comptus Scipio, eiqꝫ ad omnia naturalis ingenij claritas, atqꝫ facundia erat, vt non modo Syphacem barbarū, inſuetumq; Romanis moribus, ſed etiam hoſtem quencunqꝫ infeſtiſſimum alloquendo ſibi conciliaret, mirabilioremqꝫ aſpectum, ac maieſtatē præ ſe fecerat, quam geſtarum rerum gloriam. Nec dubium eſt Regem, regnūqꝫ ſola Scipionis allocutione in Romanorum eſſe poteſtate, tantam artem ad conciliandos animos eidem natura tribuerat. Itaqꝫ, non tantum quomodo Hiſpaniæ amiſſę eſſent, ſed quomodo Africa retineretur, Carthaginenſibus neceſſarium fuit cogitare. Inijt igitur Scipio fœdus cum Syphace Rege, nec poſtea diutius immorans ſtatim prouinciam a ſe derelictam cum duobus exercitibus repetijt. Non enim peregrinandi cauſa, neqꝫ ſolatij Africam petierat ſed deſiderio ea potiendi, hocqꝫ, cum iā diutius in animo reuoluiſſet, tandē palam efficere voluit, vt quemadmodū Hannibal in Italia bellū gereret, ſic Scipio in Africa: qui a receſſu ſuo duobus plerūqꝫ & contrarijs vētis in altum iactatus quarto die nouę Carthaginis portū tenuit. Hiſpani vero licet a punico bello quieti eſſent, in quibuſdā tamē ciuitatibus nō bonus animus erat, quę metu tranquillę manebāt, cōſcientia enim illos premebat cōmiſſorum delictorū, inter quas maxime inſignes erant magnitudine ſimul & culpa Ilyturgū, & Caſtulo opulētiſſimæ vrbes. Cum enim proſperis rebus Romanorū ſocij fuiſſent, poſt cæſos tn̄ Scipiones cū exercitibꝰ defecerūt ad Pœnos, Ilyturgitani vero defectioni hoc addiderunt, quoniā Romanos, qui ex illa clade ad eos profugerāt, hoſtibus prodiderūt interficiēdos. In eos itaqꝫ populos, cum dubię adhuc Hiſpanię forēt, ſeuitū fuiſſet, niſi vtiliter potius quā merite factū diſtuliſſet. Cum vero res tranquillæ viſę ſunt, tempus expectandæ vindictæ non amplius diſſimulauit. Aduocatūqꝫ Lucium Marcium a Tarracona cū tertia parte copiarū ad expugnandum Caſtulonē mittit. Ipſe vero Scipio cū reliquo exercitu quinqꝫ caſtrorū ſtationibus ad Ilyturgū peruenit, cuius portas occluſas reperit. Tum omnibus inſtructis ad oppugnationē faciendā, ipſe Scipio milites adhortari cœpit, vt multo infeſtioribus animis cum ſuis, quam cū Carthaginenſibus bellum gerendū eſſet, quippe cum illis de imperio, & gloria ſine ira certabant, cum iſtis vero, vt perfidię, crudelitatis, ac ſceleris pœnas luant, quo & nefandam commilitonum necem vlciſcerentur, vt in omnē tempus documentum, ac prouerbium fierent, ne quis unquam Romanū militem, ciuemqꝫ in qualibet fortuna conſtitutum iniuria premeret. Ab hac exhortatione Ducis incitati milites electis viris, qui per manipulos ſcalas erigerent, partito exercitu, vt alteri Lelius præeſſet legatus, duobus ſimul locis ancipiti terrore vrbem aggrediuntur. Non enim Dux vnus, aut Princeps oppidanos ad defenſionem inuitabat, ſed ſola conſcientia, & culpæ metus, ex quibus non gloriam, nec imperium, ſed ſupplicium quęrebant Romani, Quapropter ſeipſos oppidani animabant ad pugnam, di-

centes melius eſſe in acie mori, vbi Mars omnibus cōmunis eſſet, qui ſæpius victum erigere, ac victorem affligere ſolitus eſſet, quam poſtmodum cremata, diruptaq; vrbe ante ora captarum coniugum, liberorumq; inter verbera, & vincula omnia fœda, atque indigna paſſos expirare. Igitur non militaris tantū ętas, & viri, ſed fœminę quoq;, ac pueri ſupra animi corporiſq; vires adſunt, pugnantibuſq; arma, telaq; miniſtrant, ſaxa quoq; ad murorum munitionem adducunt. Accēdebantur ita animi certamine, labore, ac periculo, atq; ipſo inter ſe conſpectu, adeoq; magno ardore certamē initum eſt, vt a iuuentute oppidanorum exercitus Scipionis a muris repulſus ſit. Quod factum vt Scipio vidit, veritus ne vanis conatibus hoſtium animus creſceret, & remiſſiores ſui fierent, ſibimet conandum eſſe cenſuit, partemq; periculi capeſſens ferri ſcalas iubet, & ſeipſum aſcenſurum, ſi cæteri recuſarent, comminatur. Tum a multis partibus cœptæ ſunt ſcalæ erigi, ex aliaq; parte vrbis Lelius vehementi conatu inſtabat. Tunc victa eſt vis oppidanorum, deiectiſq; propugnatoribus occupantur muri. Arx inſuper ab ea parte, quę inexpugnabilis videbatur, capta eſt. Viderant enim eminentiſſimam eius partem, quæ alta rupe tegebatur, neq; vllo opere munitam, & a defenſoribus vacuam. Hanc partē leuium corporū homines, & multa exercitatione diſpoſiti clauos ferreos ſecum portantes per inequaliter prominētia rupis ſcandebant. Vbi per modica interualla diſtantes figebant clauos quibus, velut quoſdam gradus facientes ita in ſummum peruenerunt. Capta igitur vrbe Romani iram in eos, odiumque euomunt. Nemo enim viuos capiebat nemoq; prædæ memor erat. Trucidantur paſſim inermes ſimul cum armatis infantuliq; cum mulieribus, ignemq; inſuper tectis iniiciunt, diruunt, quę ignis abſumere nequiuit, ita enim memoriā vrbis penitus extinguere voluerunt. Caſtulonem deinde Scipio exercitum duxit, quam non modo oppidani defendebant, ſed etiam reliquiæ exercitus Pœnorum, qui ex diſſipata fuga paſſim in eam confugerant. Sed cum Scipio aduenisſet, fama cladis Iliturgitanorum eis pariter terrorem ad deſperationem intulit. Et quum in diuerſas ſententias quiſq;, prout ſibi videbatur, conſuleret, diſcordia inter Pœnos, ac Hiſpanos orta eſt. Oppidanorum, atq; Hiſpanorum caput erat Cerdubulus autor deditionis, qui propoſuerat vrbem Romanis tradere, Pœnis vero præerat Amilcho. Cerdubulus vero fide accepta a ciuibus Hiſpaniſq;, vrbem clam Romanis prodit, quæ, quoniam non tantum deliquerat, partemq; indignationis Romanis abſtulerat cruenta Iliturgi vaſtatio, & voluntaria ipſorum deditio, humaniter tractata eſt.

Scipio patri patruoq; exequias facit, & reddit Dijs vota pro vindicta.

SCipio igitur nouam Carthaginem rediit redditurus Dijs vota, ac daturus munera gladiatoribus, haſtiluſoribuſq; pro vindicta patris, patruiq;. Statuit igitur diem ad munera gladiatorum, conueneruntq; ad ſtatutum diem non ſolū obſcuri generis, ſed etiam Reguli, illuſtreſq;, & clariores viri, quorum aliqui per ſe pugnauerunt, aliqui per alios, alij profeſſi ſunt ſe pugnaturos ob gratiam Ducis, alios æmulatio traxit, vt certamen prouocarent, prouocatiq; non abnuerent. Quidam controuerſias, quas inter ſe terminare non potuerant, pacto inter ſe inito, vt victorem res ſequeretur, ferro terminare decreuerunt, ſpectaculoq; ludi funebres additi ſunt. Interim Martius multas ciuitates in deditionem accepit ſine vllo certamine.

Aſcapa vrbs Carthaginenſium igne, ferroqꝫ vaſtatur.

AScapa erat vrbs, quæ hodie Aſcho dicitur, quę ſemper Carthaginenſium fuerat, quæ ſingulare quoddam odium ſemper habuit in Romanos, & tamen vrbem nec ſitu, nec munimēto tutam habebāt, quę ferotiores illis animos fecerat, ſed ingenia incolarum latrocinijs dedita, qui ob excurſiones, quas in finitimum agrum ſociorū populi Romani faciebant, ad Romanorum odium prouocati ſunt. Ii etiam vagos Romanorum milites, ac mercatores dietim intercipiebant, & magnum quendam Romanorum comitatum per eorum fines tranſgredientem, iniquo loco circunuentum interfecerant. Ad hanc igitur vrbē expugnandā, quum admotus exercitus eſſet, Oppidani conſcientia ſcelerum, quia nec deditio tuta ad tam infeſtos hoſtes videbāt, nec ſpes in mœnibus, aut armis tuendæ ſalutis erat, facinus in ſe, ac ſuos ferum ac tetrum excogitant. Locum enim in foro ordinant, in quo pretioſiſſima rerum ſuarum congererent, ſuper eum tumulū coniuges, ac liberos cōſidere quum iuſſiſſent, ligna, faceſqꝫ virgultorum circa eum extruunt: vt donec incertus euentus pugnæ eſſet, præſidium in eo loco fortunarū ſuarum, corporumqꝫ, quę chariora omnibus fortunis erant, ſeruarent, ſi vero rem inclinatam viderent, atqꝫ in eo eſſe, vt iam ciuitas caperetur, ſcirentque omnes quotquot in prælium iſſent obituros, eos per ſuperos, inferoſqꝫ Deos orauere, vt memores libertatis, quæ illo die aut morte honeſta, aut miſera ſeruitute finienda eſſet, nihil relinquerent, in quo ſeuire hoſtis poſſet: ferrum, ignemqꝫ in manibus eſſe, manuſqꝫ amicæ, ac fideles potius ea, quæ peritura erunt, abſumant, quam hoſtes ſuperbo ludibrio inſultarent. His adhortationibus excitati, ne quem a propoſito ſpes, mollitiave animi flecteret, die adiecta concitato agmine, patētibus portis, ingenti tumultu erumpunt, nec enim erat aliqua oppoſita ſtatio firma, quia nihil minus timeri poterat, quam, vt ex vrbe oppidani egrederentur. Perpaucæ igitur turmæ equitum, leuiſqꝫ armaturæ repente e caſtris ad ipſum occurrunt, acrior impetu, atqꝫ animis, quam compoſitior pugna fit, quoniā ſine ordine vllo ab vrbe plebs egreſſa eſt. Itaqꝫ pulſi ſunt equites, qui prius ſe oppidanis obtulerant, cæteriſqꝫ terrorem non leuem intulerunt, trepidatumqꝫ parumper eſt circa ſigna, quum robur legionum præ anguſto tempore dato ad inſtruēdum, non potuerit tempeſtiue occurrere, quoniam ipſi oppidani in vulnera, hoſtes, ac ferrum vehementi vecordia ruebant. Occurrerunt tamen interea probati, ac electi milites, qui temerarios impetus cæde primorum ſuppreſſerunt. Patefacta itaqꝫ acie quoad fieri poterat, multitudo armatorū abſtinebat a cædibus, nec tamen poterat propter obſtinatos oppidanorum animos, qui ſic paſſim in eos inſultabant, vt in vrbem pugnando intrantes coacti ſint omnes vſque ad vnum occidere. Hoc itaque bellico more decertando actum eſt in prælio, ſed fœdior in vrbe trucidatio fuit, quoniam proprij ciues omnem fœminarū turmam, puerorumqꝫ imbecillem, inermemqꝫ multitudinem occiderunt, & incenſo rogo ſemiuiua adhuc corpora in ignem iecerunt. Præterea ipſi etiam ſuorum cæde miſerandi cum armis in medium ſe iecerunt incendium. Cęterum iam cæde perpetrata ſu peruenerunt Romani, ac primo conſpectu tam atrocis rei mirābundi parumper obſtupuerunt. Deinde, quum aurum, argētumqꝫ flamma liquefaciente tumulo rerum aliarum interfluerēt, auiditate ducti milites, dum capere vellent, alij correpti flamma ſunt, alij combuſti a flamma, quum primi vrgente turba retrocedere nequirent. Ita Aſcapa ſine militum præda igne, ferroqꝫ aſſumpta eſt, Marcius vero cęteris eius re-

gionis partibus in deditionem acceptis victorem exercitum reduxit.

Infirmitas Scipionis, & quæ mala pertulit.

SCIPIO interea graui morbo impeditus eſt, grauiorem tamen ægritudinem reddebat, quum plærique adijcerent, ei corruptionem humorum ex nimia caſtitate accidiſſe. Vnde factum eſt, vt prouincia omnis, & maxime longinqua turbaretur. Ex quo deprehendi potuit, quid ſubſequutũ fuiſſet, ſi vera fuiſſet mors, quũ vanus rumor tantas excitaſſet procellas, non enim ſocij, ac fœderati in fide manſerunt, non exercitus in officio. Mandonius enim, & Indibilis Celtiberorũ principes, qui Aragonenſes hodie dicuntur, quum Scipioni expulſis Carthaginenſibus adhęſiſſent, nihilque ex eo proſperi obtinuiſſent, congregata magna Celtiberorum iuuenum manu agrum Socetanum, in quo ciuitas Soria ſita eſt, & agrum Suecitanum, in quo & Sangueſſa oppidum eſt in Nauarræ prouincia, ſociorum populi Romani multipliciter infeſtarunt, atq; hoſtiliter pene depopulati ſunt. Deinde alius, & quidem maximus ciuilis rumor in caſtris ortus eſt. Erant enim ad præſidium octo millia militum in caſtris ijs gentibus, quę cis Iberum morabantur, ab Imperatore impoſitum, motæ ſunt autem eorum mentes, quum primum de vita Imperatoris dubij facti ſunt: ſed per antea cœperunt ex diuturno, vt fit, ocio, quum arctiores in pace res eſſent, occulte diſſeminare, quid eſſet, ſi debellata confectaq; prouincia eſſet, quid item inter pacatos facerent, quidve, ſi bellum in prouincia eſſet, quomodoq; in Italiam remearent. Petitumque eſt ſtipendium ſæpius procatius ac auidius ſolito ex more ac modeſtia militari, & a cuſtodibus in circuneuntes vigilias, tribunoſque opprobria iactabantur, & nocte multi in agrum pacatum prædatum ibant, deinde iam creſcente licentia ſi mandato a ſignis abibant, omnia libidine, ac licentia militum infeſtabantur, nihilque inſtitutum aut diſciplina militari, aut imperio eorum, qui præerant, gerebatur. Fortuna autem Romanorum caſtra ſeruabantur, eo quod Tribuni a principio iura reddere ommiſerãt ex cõtagione furoris, non ex parte ſeditionis, defectioniſq;. Poſtquam vero Tribuni reprehendere, atq; improbare ea, quę fierent, cœperunt, & propalã dicere ſe furoris eorum non futuros ſocios, ſtatim erupit ſeditio. Fugatis itaq; principibus, ac deinde Tribunis e caſtris expulſis ad duos principes ſeditionis Caium Albiũ, & Caium Atrium delatũ eſt imperiũ omniũ conſenſu, qui nequaquã Tribunicijs cõtenti ornamẽtis inſignia etiam ſummi imperij faſces, ſecureſq; attrectare auſi ſunt, neq; in mẽtem veniebat ſuis tergis ceruicibuſq; virgas illas, ac ſecures imminere, quas ad metũ aliorũ pręferrent. Mors enim Scipionis falſo credita erigebat eorũ animos, ob cuius vulgatã famam mox non dubitabant totam Hiſpaniam arſurã bello. In eo enim tumultu nec ſocij pecunias Imperatori afferre nec adire propinquas vrbes poterãt propter turbatas res, quũ omnia omnes auderẽt. Expectabant enim ſingulis horis non tam nuncios mortis, quam funeris, neq; ſuperueni re aliquid poſſe arbitrantur, quod eorum poſſet propoſitum euacuare. Verum, quum viuere primum, mox etiam valere Scipionem, certi nuncij afferrent, Tribuni militum ſeptem ab ipſo Scipione ſunt miſſi, ad quorum aduentum primo omnis factionis viri exaſperati ſunt animo. Percunctati igitur, quæ cauſa iræ, conſternationiſque ſubitę eſſet, diſſimulando ſtipendium ad diem non datum iactabant.

Et quum eodem tempore zelus Ilyturgitanorum extitiſſet poſt duorum Impera-

torum, duorumq; exercituum ſtragem, ſuaq; virtute defenſum nomen Romanorum, ac retenta prouincia eſſet. Ilyturgitanos pœnam noxæ meritam habere, ſuis vero non eſſe qui gratiã exoluat recte factis: talia querẽtibus reſponderũt Tribuni vere ſe oraturos, ac ad Imperatorẽ delaturos. Lætari inſuper ſe fingebãt ſeditionis autores, quod nihil triſtius, inſanabiliuſq; eueniſſet, & quod ſupereſſet Scipio, qui Deũ benignitate reipublicæ gratiam reddere poſſet. Scipioni itaq; in principio leuiter agi placuit, & miſſis circa ſtipendiarias ciuitates exactoribus, ſtipendij ſpem propinquam dedit. Edictumq; ſubinde poſitum eſt, vt ad ſtipendium petendum cõuenirent in nouam Carthaginem, ſpemq; maximam ſuæ factionis, ſeditioniſq; abſtulit Mandonio, & Indibili, qui audito quod viueret, & valeret Scipio, omiſſo incœpto in ſuos fines redierunt, neq; videbant quenquam, non principem, non priuatum, apud quem recipi poſſent. Omnia enim circunſpectantes, nihil reliqui habebant, præter non tutiſſimum a multis conſilium receptum, dubijq; erant, an Imperatoris iuſſu pro ſtipendijs irent, vel de eius clæmentia deſperarent, quum ſcirent eum etiam hoſtibus ignouiſſe, cum quibus dimicaſſet, ſuamque ſeditionem ſine ſanguine, ſine vulnere eſſe, ac propterea non atrocem, aut atroci pœna dignam: vt humana ingenia ſunt, ad ſuam quiſq; leuandam culpam declinabat. Maior tamen inter eos illa erat dubitatio, an eorum Tribuni & Centuriones, an vero omnes pro recipiendo ſtipendio irent, & valuit ſententia, vt omnes irent, quia tutius eſſe cenſebant.

Quomodo puniti ſunt tantæ ſeditionis autores.

QVum vero per eoſdem dies hæc illi inter ſe conſultarent, conſilium de his nouæ Carthagini agebatur, certabaturq; ſententijs. Vtrum in autores tantæ ſeditionis, an vero omnium ſupplicio culpa vindicanda eſſet. Erant enim autores paulo plures quinq; ac triginta, vicit tandẽ pœna leuior, vt vnde culpa eſſet, ibi pœna conſiſteret, ad multitudinem vero ſatis eſſe caſtigationem verbalem. Concilio itaq; dimiſſo parari expeditio cœpit aduerſus Mandonium, Indibilemq;, cibariaq; exercitui, qui Carthagini erat, parari iubentur. Et cum eis Tribuni ſeptem, qui perantea Succonem miſſi fuerant ad leniendam ſeditionem, obuiam exercitui irent, quibus ſingulis data ſunt nomina principum ſeditionis, vt eos per idoneos homines benigno vultu, & ſermone prius lenitos Carthaginem adducerent. Qui, quum veniſſent, ad concionem vocati in forum ad Imperatoris tribunal ducuntur. Imperator vero ſedit pauliſper tacitus, tum ſilentio per præconem facto, pluribus verbis de eorum ſeditione habitis, atq; errore confutato, tum ex præparato omnium rerum terror oculis, auribuſq; omnium eſt effuſus.

Inter hæc exercitus, qui corona concionẽ circundederat, gladijs & ſcutis cõcrepuit.

Tum præconis audita vox eſt citantis nomina damnatorum, qui ſtatim in cõcilio nudi in medium protrahuntur, & ſimul omnis apparatus ſupplicij exprimebatur.

Deligati igitur ad palum, virgiſq; cæſi, & ſecuri percuſſi ſunt: adeo concuſſis metu, qui aderant, vt circunſtantium gemitus exauditi ſint. Tracti inde de medio omnes ſunt, purgatoque loco, citati milites nominatim apud Tribunos militum intrauerunt, ſtipendiumq; ad nomen ſingulis perſolutum eſt. Hunc finem ſeditio militum habuit.

Fugatur iterum Hanno præfectus Magonis a Lucio Marcio.

PEr idem tempus Hanno præfectus Magonis miſſus à Gadibus cũ parua manu Afrorum, data mercede Hiſpanos ſolicitando ad quatuor millia iuuenũ armauit. Caſtra deinde parans ab Lucio Marcio diſſipatis caſtris, multis captis, cæteris in fugam datis, ipſe Hanno cum paucis effugit, reliquos per deuia vagos, pallanteſq; perſecutus eſt. Dum hæc agerentur ad Bętim fluuium, qui hodie Guadalcauir dicitur Arabica lingua, Lelius cum claſſe in Oceanum nauigauit ad vrbem, quę Carthe dicitur. Erat enim ea vrbs in Oceani ora ad eam Hiſpaniæ partem, qua ex anguſtis faucibus panditur mare ad Gades. Cauſa autem aduentus Lelij erat, quia Gaditani, miſſis ad Romanos nuncijs in caſtra, obtulerant vrbem ſine certamine tradere. Romanis interim vulgata proditio eſt, quoniam Mago, qui in ea vrbe erat, comprehenſos eos omnes Adherbali Prętori Carthaginem deuehendos tradidit. Adherbal vero cõiuratis in quinque remibus impoſitis, præmiſſiſq; ipſis quinque remibus, quę tardiores quam triremes erant, ipſe cum octo triremibus modico interuallo ſecutus eſt. Iamq; fretum intrabat quinque remis Carthaginenſium, & ecce Lelius cum claſſe affuit, qui, quum quinque remem Carthaginenſiũ capere conatus eſſet, ſequentibus ſeptem triremibus ad Adherbalem euectus eſt. Quinque remis vero poena videns ſe deprehenſam, & obſiſtente ęſtu freti in aduerſum reciprocare non poſſe, in re ſubita parumper timuit, an videlicet ſuæ triremes ſequerentur, an vero hoſtis roſtra conuerteret, ipſa enim dubitatio moram fecit detractandæ pugnæ. Iam enim ſub ictu teli erãt, & vndiq; ſtabãt hoſtes, ęſtus quoq; morandi naues adimebat arbitriũ, neq; enim erat ſimile nauali pugnę, quum nihil voluntariũ haberet, nihilq; artis, vel cõſilij eſſet, quoniã & natura freti ęſtuſq; ſuis, alięniſq; nauib⁹ pariter inuehebat, vt remigi vllus locus non eſſet, ſi in contrarium ęſtus tetẽdiſſet, fit igitur coacta pugna. Quũ igitͤ quinque remis Poenorũ coacta, infeſtaq; in Romanã roſtro decurriſſet, inuaſiſſetq;, oblica Romana ictũ alterius roſtri recipiebat, interim anceps pręliũ commiſſum eſt. Quinque remis vero Romana, ſeu pondere tenacior, ſeu quia pluribus remorum ordinibus referta facilius regeretur, duas triremes ſuppreſſit, & vnius ex alijs remos detorſit oppreſſa, cęteraſq;, quas adepta eſſet, mulctaſſet, niſi Adherbal cũ quinque remibus extenſis velis in Africam transfretaſſet. Lelius vero victor cęterarũ reuerſus auditis, quę acta Gadibus eſſent, ob patefactam proditionem, coniuratoſq; Carthaginem miſſos, ſpe ad irritum redacta, nuncios ad Lucium Marcium miſit, de cunctis certiorem faciens, & quia fruſtra ibi tempus tererent, aſſentiente Marcio redire ad Imperatorem decreuerunt, poſtq; paucos dies ambo nouam Carthaginem redierunt. Ad quorum diſceſſum nec ocioſus Mago fuit, quæ poterat terra, mariq; ordinans, vt in Hiſpaniam rediret. Audita enim Ilergetum rebellione, quę Nauarrorum gens eſt, vt ſupra diximus, ſpem recuperãdæ Hiſpaniæ dedit. Miſſis igitur nuncijs ad Senatum Carthaginenſium, qui ſimul ſediuionem ciuilem in caſtris Romanis, defectionẽq; ſociorũ in maius verbis augerẽt, imperiũ Hiſpanię poſſe repeti perſuaſit.

Prælium Scipionis, & Indibilis, ac Mandonij Celtiberorum Regulorum, qui aduerſus Romanos rebellarant.

MAndonius itaque & Indibilis audita Scipionis ſanitate, quia in fines ſuos regreſſi fuerant, viſuri pauliſper quid ſeditio incepta ſtatueret, quoniam ſi conſpiratis ciuibus in caſtris indulgeretur, ſibi quoq; ignoſci nõ dubitabant. Poſtquam vero vulgata eſt atrocitas ſupplicij, ſuam quoq;

noxam pari pœnà vindicandam arbitrati, vocatis rurſus ad armà popularibus, cõtra
ctiſcꝫ, quæ ante habuerant, auxilijs in Sucetanum agrum, vbi defectio primum exor-
dium habuerat, cum viginti millibus peditũ, & duobus millibus, & quingentis equi-
tum tranſcenderunt. Scipio vero quum omnibus noxijs, innoxijſcꝫ ſtipendium de-
diſſet vultu, & ſermone in omnes placato, facileręc õciliatis militum animis prius quã
caſtra a noua Carthagine moueret, concione aduocata multis verbis in perfidiam Re
gulorum verba faciens aſſeruit, non ſe eo animo ire ad vindicandũ hoc ſcelus, quo ciui
lem errorem nuper ſanauerat, quoniam id fecit non ſecus, quam ſua viſcera ſecãs cum
gemitu, ac lachrymis triginta hominum capitibus liberaſſe octo millium ſiue impru-
dentiam, ſiue noxam, nunc vero lęto, & erecto animo in cędem Ilergetũ ire. Dein-
de ſe ad iter præparare in diem alterum iubet, profectuſcꝫ decimis caſtris peruenit ad
Iberum flumen, deinde quarto die caſtra in conſpectu hoſtiũ poſuit. Campus enim
erat ab interiori parte montibus circunſeptus, in eam vallem Scipio, quũ pecora mul-
ta ex hoſtium agris rapi iuſſiſſet, ad irritandos Barbarorum animos velites, qui pro
prie Hiſpano nomine Ginecarij appellãtur, immiſit. Vbi vero per excurſionem com-
miſſa fuit pugna, Lelium cum equitatu impetum ex occulto facere iubet, mons enim
præeminens equitum inſidias texit, nec vlla mora ad pugnam facta eſt. Hiſpani cer-
nentes eorum pecora tolli, in velites Hiſpanos præda occupatos incurrere cœpe-
runt. Vnde quum cœpiſſet iam pugna, & gladijs nudatis, collatocꝫ pede certamen
fieret, ſuperuenere equites, & maiores inde cędes fiunt, quã per excurſiones, ac leuia
certamina fieri ſoleant, & magnæ inde cædes fiunt, ita magis accẽduntur ira Hiſpani
ad vindictam, qui ve pulſi viderentur, poſtero die prima diei luce in aciem proceſſere,
necꝫ capiebat omnes copias anguſta vallis: duæ namcꝫ peditũ partes, & omnes de-
nicꝫ equitatus in aciem deſcenderunt, reliqua vero peditum pars in vnum ex obliquo
colle conſtitit. Scipio cõſiderans loci anguſtiã pro ſe eſſe, quia in arcto pugna aptior
Romanis, quam Hiſpanis futura videbatur, quodcꝫ in eum locum retracta eorum
multitudo eſſet, qui omnes minime capere poſſet, nouo conſilio animum adiecit, vt
ſcilicet tam anguſto ſpatio circundaret cornibus hoſtium aciem, quo peracto Hiſpa
nis inutiles forent pedeſtres copiæ. Itacꝫ imperauit Lelio, vt per colles occultiſſimo
itinere circunducat equites, ſegregetcꝫ quantum poſſit equeſtrẽ a pedeſtri pugna, ipſe
quocꝫ Scipio ſtatim omnia peditũ ſigna in hoſtes vertit, quatuorcꝫ cohortes in fron-
te ſtatuit, quia latius non poterant aciem pandere, necꝫ moram pugnandi vllam fe-
cit, vt cum certamine auerteret conſpectum equitum tranſeuntium per collem, necꝫ
ante conſpicerent circunductos eſſe, quam a tergo inuaſos ſe eſſe ſentirent, ita duo prę
lia, duę peditum acies, & duo equitatus per lõgitudinem campi, nam miſceri non po
terant, quia vallis anguſtia hoc non patiebatur, pugnabantcꝫ adeo, vt necꝫ pedites e-
quitibus, necꝫ equites peditibus auxilio eſſe poſſent, quoniam quum pedites, qui in
fronte erant, pugnarent, putantes equites a tergo eis auxilio eſſe, trucidantur, quoniam
equites ipſi a Lelio, & Romanis ab ipſo tergo inuaſi etiam delebantur. Quumcꝫ
ipſi equites aliquandiu Lelij impetum ſuſtinuiſſent, finaliter tamen ad vnum omnes
cęſi ſunt, nec quiſquam equitum, peditumve ſuperfuit, eorum ſcilicet, qui in valle pu-
gnauerunt. Tertia vero pars, quæ ſuper collem ſeceſſerat, potius ad ſpectaculũ, quã
ad pugnam ſteterat, & locum, & tempus ad fugiendum habuit. Inter eos enim Man
donius, & Indibilis Reguli fratres ipſi fugerunt, prius quam a tergo tota circũuenire
tur acies, elapſi inter tumultum. Caſtra itacꝫ Hiſpanorum eo die præter aliam prę-

dam cum tribus ferme millibus hominum capiuntur. Ex Romanis vero eo die, ac prę
lio circiter mille ac ducenti ceciderunt, vulneratiꝗ ſunt amplius quã tria millia homi
num. Neꝗ enim adeo cruenta fuiſſet victoria, ſi patẽtiore campo decertaſſent, & ad
fugam capeſſendam facilitas fuiſſet. Indibilis itaꝗ abiectus bello, & fugatus conſiliũ
cepit, & afflictis, proſtratiſꝗ rebus nihil tutius eſſe duxit, quã vt in Scipionis clęmen
tia ſperaret. Experta itaꝗ eius fide Mandonium fratrem ad Scipionem mittit, qui ad-
uolutus genibus eius fatalem rabiem temporis accuſat, quum velut contagione qua-
dam peſtifera, non Ilergetes modo, & Lacetani, ſed caſtra quoꝗ Romana inſanierint,
ſuam itaꝗ, & fratris, & reliquorum popularium eam conditionem eſſe, vt, ſi velit,
reddant ſpiritum Scipioni, vel ſi ſeruari malit, tanquã ab eo acceptum, illum pro eius
voluntate deuouerent, tanquam ab eo ſeruatum. In cauſa enim fuerat eatenus, ipſam
clęmentiam non petijſſe, quum de ea, eius inſpecta magnanimitate, non haberetur fi-
dutia, nunc autem econtra, quoniam quum victor euaſerit, non eſt dubium in eius
maxima clęmentia ſperare. Ille enim ſemper Romanis mos fuit, parcere proſtratis,
& debellare ſuperbos. Scipio igitur, licet vetus mos Romanorũ fuiſſet, vt eis, quos
non fœdere, ſed armis ſuperaſſent, non prius daretur amicitia tanquam in pacatũ po
pulum, quam omnia diuina, & humana dediſſent, obſides inſuper acciperentur, adi-
merentur arma, præſidiaꝗ vrbibus compoſita forent: multis igitur verbis deteſta-
tus Mandonium præſentem, Indibilemꝗ abſentem eorum ſuo ipſorum maleficio aſ
ſeruit, victuros populi Romani beneficio. Itaꝗ eiſdem Regulis, & illam pugnã, &
rebellionem liberam eſſe voluit, eiſꝗ velle præter Romanum morem, & arma relin-
quere, nec obſides petere, ne ſi iterum deficerent in obſides innoxios, ſed in ſe ipſos ſeui-
ret, atꝗ eorum eſſe, an pacatos, an iratos Romanos velint. Ita dimiſſus eſt Mando-
nius, pecunia tantum imperata, qua militibus ſubſidiũ parari poſſet, qui, Lucio Mar
cio in vlteriorem Hiſpaniam præmiſſo, paucos moratus dies, dum imperatam pecu-
niam Ilergetę numerarent, cum expeditis Lucium Marcium iam Oceano appropin
quantẽ aſſequitur, incohata enim res erat de Maſſiniſſa, vt ad colloquiũ cum Scipio
ne veniret, vulgatum eſt in caſtris Scipionis Maſſiniſſam cum Scipione velle cõgre
di, adhocꝗ dexteras ſibi inuicem dediſſe. Maſſiniſſa vero quum Gadibus eſſet cer-
tior factus a Marcio, Scipionẽ aduentare, cauſando dixit corrumpi equos in inſula, pe
nuriamꝗ rerum omnium pati, & ideo ſe velle traijcere ad depopulandos Mediterra-
neos agros, vtꝗ Imperator Mago hoc pateretur, marceſcere ſe dixit equitum deſi-
dia. Tranſgreſſus itaꝗ tres Principes Numidarum præmittit ad tempus, locumꝗ
pro colloquio ſtatuendum, duos pro obſidibus retineri a Scipione iubet, remiſſo ter
tio, qui quum iuſſus eſſet, adduceret Maſſiniſſam, cum paucis itaꝗ ad colloquium
venerunt. Ceperat enim Numidam Scipionis fama, geſtarumꝗ rerum admiratio,
qui animos ad ſpeciem corporis eius amplam, atꝗ magnificã erexerat, cæterum ma-
iorẽ venerationẽ præſentia fecit, & præterquã ꝗ a natura multa in eo erat mageſtas,
adiuuabat tamẽ prẹmiſſa cæſaries, habituſꝗ corporis, non cultus ex exquiſitis mun
dicijs, ſed virilis, ac vere militaris, quod plenius, nitidiuſꝗ ex morbo apparebat, ve-
lut renouatus flos iuuentute, prope attonitus ipſo primo cõgreſſu Numida eſt. Agit
igitur Maſſiniſſa primum Scipioni gratias de fratris filio remiſſo, ex eoꝗ tempore
eam ſe quęſiſſe occaſionem, quam tamen oblatam Deorum immortalium beneficio
non omiſerit, cupereꝗ ſe illi, populoꝗ Romano operam nauare, ita, vt nemo vnus
externus magis enixe adiuuerit rem Romanam, ſeꝗ diu hoc facturum parauerat in

Hiſpania

Hiſpānia ignotā, alienaqꝫ ſibi patria, cum autem hoc fieri non valuerit, ſe id in Africa, ac propria patria facturum, quoniam ſi Romani eundem Scipionē in Africam mittant, non eſt dubium, ſparare poſſe, ſe breui illam adepturos. Lætus enim vidit eum Scipio, audiuitqꝫ, cum caput rerum in omni hoſtium equitatu Maſiniſſam sciret, qui & iuuenis erat, & decorem præ ſe ferebat. Fide igitur data, receptaqꝫ Scipio regreſſus eſt Tarraconam. Maſiniſſa vero permiſſu Scipionis, ne ſine cauſa traieciſſe videretur, depopulans vicinos agros Gades rediit.

Mago Pœnorum Dux a Gadibus ad minorem Balearium inſulam cum claſſe hibernaturus venit.

MAgo igitur deſperatis in Hiſpania rebus, quoniā cum ſpes fefellerat, quā primum in militari ſeditione cōcipiens in defectione Indibilis, ac Ilergetum poſuerat, quę duo eius animū diu ſuſtinuerāt. Dum pararet claſſem in Africā traĳcere, nunciū a Carthagine accepit, iubere Senatum, vt claſſem, quā Gadibus haberet, in Italiā traĳceret, conducta ibi quanta poſſet Gallorū, ac Ligurū iuuentute, coniungeretqꝫ Hannibali, ne fineret feneſcere bellū maximo impetu, ac fortuna cœptū. Ad eam rem maxima pecunia a Carthagine magna adducta eſt, & ipſe quantū potuit a Gaditanis exegit, non modo publice ab eorū ęrariis, ſed etiā templis ſpoliatis, priuatim ab omnibus eos cogendo, vt aurum, argentūqꝫ in publicū conferrent. Qui cum a Gadibus cum claſſe diſceſſiſſet, ac pręteruheretur ad Hiſpanię oram, non procul a noua Carthagine expoſitis in terrā militibus proximos depopulatur agros, inde ad vrbē claſſem appulit, ibiqꝫ, cū die milites in nauib⁹ tenuiſſet, nocte in litus expoſuit ad eā muri partē, qua capta a Romanis noua Carthago fuerat, pro cōſtanti habens, eā vrbis partē nullo ſaltē valido pręſidio teneri, & aliquos oppidanorū ad ſpem nouandi res moturos. Interim nuncii ex agris trepidi ſimul depopulationē, agreſtiūqꝫ fugā, & hoſtiū aduētum retulerunt. Tum viſa eſt claſſis, nec ſine cauſa electa ante vrbē ſtatione apparuit, armati igitur oppidani, inſtructiqꝫ ad portā mare verſus, ac ſtagnū cōcurrerūt, vbi circunfuſi hoſtes ad muros tumultu maiore, quā vi ſubierāt, patefactaqꝫ repente porta Romani cū clamore erūpunt, turbatoſqꝫ hoſtes ad primū incurſum, coniectūqꝫ telorum vſqꝫ ad littus cū multa cęde perſequunt̄, & niſi naues littori appulſæ trepidos recepiſſent, non ſuperfuiſſet fugę, aut pugnę quiſqꝫ. In ipſis quoqꝫ nauibus trepidatū eſt, ne hoſtes cū ſuis ſimul in naues irruerent. Retrahunt igit̄ ſcalas, anchoraſqꝫ, ne morā nimiā facerent, præcidūt, quorū multi in littore derelicti, vt naues natādo aſſequerētur, incerti pre tenebris quid peterēt, aut vitarēt, fluctibus obruti ſunt. Poſtero vero die cum claſſis retro in Oceanū, vnde venerat, fugeret circiter duo millia, ac octingēti homines cęſi inter muros, lituſqꝫ reperti ſunt. Mago autē in Gades cū claſſe reuerſus excluditur, inde ad Cymbros non longe a Gadibus claſſe appulſa claudunt̄ illi portas. Inde ad Petruſam centū pene milliaria amplectens, quā Pœni adhuc obtinebant, incedebantqꝫ, In ea claſſis bona cum pace ſuſcepta eſt, nec modo cōmeatus ab ea benigne prębiti ſunt, ſed etiā in ſupplementū claſſis iuuentus, armaqꝫ data ſunt, quorū fiducia Mago in Baleares inſulas quinquaginta abinde milliaribus diſtantes transfretauit. Duę enim ſunt Balearium inſulę, vna maior, quam Maioricam a maioritate inſulę, vt ſupra diximus, altera Minor, quā a minoritate reſpectu maioris Minoricam dicunt, armis, hominibuſqꝫ copioſior, ac portum habens pulcherrimum, in quo ſe hibernatu

rum ſperabat ad extremum enim autumni erat. Quum itaq; ad maiorem inſulam cum ipſa claſſe transfretaſſet, cum fundis inſulani omnes hoſtiliter occurrerũt, quo ſolo armorum genere, ſicuti in aduentu Herculis ſupra narratum eſt, vtebantur, & inde etiam Baleares dictę ſunt, tantaq; vi lapidum appropinquantem claſſem obruebant, vt introitum portus eis omnino vetuerunt. Inde igitur recedentes ad minorem Balearium inſulam traiecerunt. In cuius portum locum munientes ſine certamine, vrbe, agroq;, & quidem fertili, potiti ſunt in qua tota hyeme reſidens Mago duo millia auxiliarium ex eis conſcripſit, vrbemq; ipſam amplians, & portui, & vrbi nomen dedit, Magoq; vſq; in hodiernum appellantur. Gaditani vero poſt eius ab Oceano diſceſſum Romanis ſe dederunt.

Scipio obtenta Hiſpania Romam reuertitur atq; Conſul creatur, eiq; Sicilia, & Africa aſſignatæ ſunt.

HIS itaq; peractis anno ab orbe condito quarto milleno & ab vrbe condita. D. ac. XLIII. Scipio obtenta Hiſpania Romam redijt & iterum Conſul creatur, & multis in Senatu contradicentibus ſibi ſed illi prouincia decreta eſt, & inſuper Africa Romanis armis aggredienda. Magnus itaq; Romæ apparatus fit ad bellũ in Africa transferendum, Scipioq; traijcere exercitũ in Siciliã, & inde in Africã parat. Sed, quoniam hæc ad Hiſpaniam pertinere non videntur illa prætermitto, de quibus ſatis, abundeq; Romani ſcriptores meminerunt. Nos autem de noſtris videamus.

Mago Amilcharis filius a portu, & vrbe Magone minoris inſulæ Balearis exercitum Genuam traijcit, & vrbem vi cepit, Indibiliſq; defectio, ac pugna.

MAgo igitur cum hibernaſſet vt diximus, in minori inſula Balearium ſequẽti vere anno ab orbe cõdito quarto milleno. DCCCC. XIII. & ab vrbe cõdita. D. XLIIII. ex ipſa minore inſula Baleariũ iuuentute lecta, & in claſſem impoſita in Italiã triginta roſtratis nauibus, & multis onerarijs duodecim millia peditũ, duoq; ferme equitum traiecit, Genuam nullis præſidijs maritimam oram tutãtibus repentino aduentu cepit. In Hiſpania denuo bellum exortum eſt conſentiẽte Indibili, ac iterum rebellante nullam aliã ob cauſam niſi propter admirationẽ virtutum, Scipionẽq; ſolum militari peritia clarum putabat ſuperfuiſſe Romanis, cæteris omnibus ab Hannibale interfectis. Contẽnens itaq; reliquos intra paucos dies concitatis finitimis populis ad Hiſpaniã liberandam triginta millia peditum, & quatuor ferme equitũ in Sedetanum agrũ congregauit. Romani quoq; Imperatores. L. Lentulus, & . L. Manlius exercitũ contra Indibilem duxerunt, & cõmiſſa pugna tandẽ cum vidiſſent turbatos hoſtium ordines, trepidanteſq; atq; fluctuãtia ſigna, hortantur milites vt perculſos inuadant, nec reſtitui aciem patiantur. Neq; ſuſtinuiſſent impetũ Hiſpani, niſi Indibilis ipſe cum equitibus pedes digreſſus ante prima ſigna peditũ ſe obieciſſet ibi enim aliquandiu atrox pugna fuit. Tandẽ poſtquam ij, qui circa Regem ſemimortuum, ac deinde terræ confixum pugnabant, obruti telis occubuerunt, tunc fuga paſſim cœpta eſt, plureſq; cæſi equites, quia eis conſcendendi equos ſpatium non dabatur, & quia Romani perculſis Hiſpanis inſtiterunt acriter, nec ante abſceſſum eſt, quam a caſtris

hoſtem penitus expuliſſent, tredecim millia Hiſpanorū eo die cęſa ſunt, octingenti vero capti. At Romanorū ſociorum paulo amplius quā ducenti, & præcipue in læuo cornu ceciderunt. Pulſi itaq; e caſtris Hiſpani ſunt, & qui ex prelio effugerunt diſperſi primo per agros, inde ad ſuas ciuitates redierūt. Tum a Mandonio Regulo fratre Indibilis ad conciliū euocati, conqueſti ſunt ibi clades ſuas, valdeq; deteſtari cœperunt autores belli Indibilem, cæteroſq; Principes, quorū pleriq; in acie occidiſſent. Qui cum legatos ad arma tradenda, deditionēq; faciendam miſiſſent, reſponſum eſt a Romanis Imperatoribus, in deditionem ita accepi, ſi Mandonium, cæteroſq; belli concitatores viuos traderent, ſin aliter facerent, exercitus in agrum Ilergetanum moxq; Auſetanum, & deinceps aliorum populorū ſe ducturos cum maximo eorum malo. Hæc dicta vbi a legatis renunciata ſunt, Mandonius, cæteriq; Principes in concilio comprehenſi traditi ſunt Romanis ad ſupplicium, ſic pars Hiſpaniæ populis reddita eſt, ſtipendium inſuper duorū, & frumentum ſex menſium imperatum eſt, & obſides a triginta ferme populis accepti ſunt. Ita Hiſpaniæ rebellantis tumultus magno metu intra paucos dies concitatus, & cōpreſſus eſt, & omnis terror in Africā verſus.

INCIPIT LIBER SEXTVS DE IIS, QVAE GESTA SVNT IN HIſpania, & quomodo Pœnis expulſis vſq; ad tēpora ciuilis belli

Quieuit Hiſpania a bellis annis fere decem, in quibus Carthago magna capitur a Scipione.

IAM itaq; a ſuperiori anno, id eſt, ab vrbe cōdita quingenteſimo quadrageſimo quarto vſq; ad eiuſdē annum D. LIIII. nil memorabile in Hiſpania geſtū eſt, ſed quieuit a bellis. Quo decenio Scipio in Africā cum exercitu traiectus Carthaginē, vniuerſamq; Africā debellauit, ex quā re Africanus eſt cognominatus. Moxq; exacto tēporis huius curriculo ciuilis contentio in vrbe cōmota eſt inſtantibus mulieribus, vt lex Oppia, quæ mulierum ornatum prohibebat, abrogaretur. Tulerant enim eam Marcus Oppius, & Titus Romuleus Tribuni populi Quinto Fabio, & Tito Sempronio Conſulibus in medio ardore punici belli, ne qua mulier pluſquā ſemunciam auri geſtaret, neq; veſtimento diuerſi coloris vteretur, neq; vehiculo, curruq; in vrbe, oppidove ad mille paſſus, niſi ſacrorū cauſa vteretur. Tulerunt enim ad plebem abroganda lege Marcus Fundanius, & Lucius Valerius Tribuni populi. Brutus, & Titus Iunius legem Oppiam tuebantur, nec etiam abrogari ſe paſſuros aiebant. Ad ſuadendū vero, diſſuadendumq; multi nobiles prodibant. Capitolium turba hominum fauentium, aduerſantiumq; legi complebatur. Matronæ nulla nec autoritate, nec verecundia virorum imperio contineri limine poterant. Omnes enim vias vrbis, aditumq; in forum obſidentes viros deſcendentes ad forum orabant, vt florente republica, ac per conſequens creſcente in dies etiam priuata, omniumque fortuna, matronis quoq; priſtinum ornatum reddi paterentur. Augebatur hæc mulierum frequentia in dies, nam etiam ex oppidis, conciliabuliſque

conuenerant. Iamq; conſules, & prætores publice rogare audebant, habebant tamen alterum Conſulem Marcum Portium Catonem inexorabilem, qui pro tuenda lege publice orationem habuit. Contra vero Lucius Valerius pro rogatione mulierum confutauit Marcij Portij Catonis orationem. Vicit itaq; mulierum petitio, vt lex abrogaretur. Omnes enim vrbis matronæ, & mulieres vna acie in Capitolium conſcendentes rogarunt omnes magiſtratus, ac Tribunos, ex qua retãtus fuit mulierum fauor, quod omnes pariter iudicauerunt legem Appiam eſſe abrogandam, quæ viceſimo, poſtquam lata fuerat, anno abrogata eſt.

Marcus Portius Cato Conſul cum exercitu in Hiſpaniam venit.

POſtquam igitur lex Appia abrogata eſt anno ab orbe condito quinto milleno tertio, & ab vrbe cõdita quingenteſimo quinquageſimo quarto Lucio Valerio Flacco, & Marco Portio Catone Conſulibus, idẽ Marcus Portius Cato cũ exercitu ad Lunę portũ cũ quinque ac viginti nauibus venit. Deinde nauibus omnis generis hinc inde cõtractis proficiſcẽs edixit, vt ad portũ Pyrenęi omnes ſequerentur, indeq; ad vrbẽ Rhodam ventũ eſt. Hæc enim vrbs in Gerundenſi erat Diœceſi, cui nunc præſidemus, & a ſexcentis annis Epiſcopos habuit, quæ vrbs iuxta Claudij Ptolemęi deſcriptionẽ non longe a Pyrenęo diſtabat, ſita ad littus maris portu a vulgo vocato Lalena, quæ omnino deleta eſt: extat tamen in ipſo vertice montis cœnobium, quod ſancti Petri de Rhodis accolæ dicũt, ab ipſa vrbe Rhoda. Erat autẽ in ipſa vrbe arx, quã Hiſpani tenebãt, eam itaq; vi expugnatã Cato cepit. Indeq; ſecundo vento Emporias vrbẽ a Rhoda non longe diſtantẽ venit, quę in tres diuiſa erat. Primã enim mari vndiq; circundatã tenebãt Gręci, qui a Phocenſibus, vnde Maſilienſes, ortum habuerant, de quorũ origine Iuſtinus poſt Trogum Pomp. late diſſeruit, quod Gręcum oppidũ pene mare hinc inde cingebat, cuius muri quadringentorum paſſuum ſpatio protendebantur. Secundã Hiſpani tenebant, cuius trium milliarium ſpatiũ muri amplectebãtur, quę diſtans a mari milliario prope vno magnũ Hiſpanorũ ferociſſimorũq; virorum numerũ continebat. Tertiã vrbẽ oppidũq; incolebant Romani ad littus maris, quod ad Oceanum reſpicit. Hanc itaq; tertiam refert Zozomenus Piſtorienſis hiſtoricus Iulium condidiſſe, poſtquã deuicit in Hiſpania Pompeij liberos, quoniã cũ primũ a Gerũda ſextũ Pompeiũ fugaſſet, inde etiã vſq; ad Ilerdã venit. Poſtquã Brutus eũ apud Mundã vrbẽ, quę nũc colimbriũ dicitᷣ, in Portugallia victũ interfeciſſet, Iulius Cęſar oppidũ ex Romanis, Italicis, qui primũ, vt opinor, cũ Cornelio Scipione venerant, cõſtruxit, coloniãq; Romanorũ effecit. Sicq; enim Emporiũ vrbs in tria oppida diuiſa diuerſis linguis volũtatibuſq; cõſiſtebat. Per eadẽ eñ tẽpora rebellarat citerior Hiſpania om̃is, ac Romanũ oppidũ, quod apud Emporias erat, vi occuparãt. Ad hanc igiᷣ rebellionẽ perdomandã Cato Cõſul in Hiſpaniã venerat. Græcorũ vero oppidũ non modo non eſt rebellionẽ ſecutum, verũ ſeruata Romanorũ fide ſeruatũ legimus. Accurata enim diſciplina, quę potiſſimũ, vbi metꝰ accidit, ſeruaᷣ, eos catenꝰ cõſeruarat, partẽ eñ murorũ ad Hiſpanos verſam optime munitã habebat, vna tantũ porta ad eã regionẽ vtebanᷣ, in qua ſemꝑ alter ex magiſtratibꝰ vrbis pręſidebat. Nocte vero qualibet tertia ciuiũ pars in muris excubabat, & tanq̃ ſi hoſtis ad portã eſſet, & ſeruabant vigilias ſemper, & circuibant ciuitatem diligenti cura, Hiſpanum neminẽ intra vrbem recipiebãt, nec ipſi temere ab vrbe

exibant. Ad mare enim patebat omnibus exitus ad portam ad Hiſpanorũ oppidum
verſam, a qua non niſi frequentes egrediebantur. Cauſa vero exeundi tantum erat
commertia cum Hiſpanis. Hiſpani enim tanquã maris imprudentes, inexpertiq; mer
cari gaudebant, vt ex ijs, quę mari afferebãtur, haberent, ſuoſq; fructus illis vẽderent.
Huius igitur deſiderij cauſa Hiſpana vrbs Gręcis patebat. Sic Græcũ Emporiæ op-
pidum ſeruatũ eſt. Erantq; eo tutiores, quod ſub ſpecie Romanę amicitię tutabãtur,
quã ſicut Maſſilienſes, a quibus deſcẽderant, minoribus licet viribus, pari tamen cole
bant fide. Sic conſulẽ Catonem ad eam declinantẽ comiter ac benigne ſuſceperũt, pau
coſq; dies ibi moratus eſt, dũ explorare cœpit, vbi, & quãtæ hoſtiũ copiæ eſſent. Vn-
de ne mora ipſa inutilis eſſet, omne id tẽpus exercẽdis militibus conſumpſit, erat enim
tempus, quo frumentũ in horreis coaceruatur. Redẽptoribus itaq; vetitis ne frumen-
tum exportarẽt, & vrbe Græca eiſdẽ repleta ad bellũ ſe parat, ac profectus ab Empo
rijs agros hoſtium vrit, vaſtatq; omnia fuga, & terrore cõplens. Qui, cũ caſtra non
longe ab Emporijs in agro, q eſt inter medios fines Gerundę vrbis & Emporię poſu
iſſet, cũ hoſtibus, q ex reliqua Hiſpania cõfluxerãt, conſeruit pręliũ: quos deuictos cę-
cidit, ac diſſipauit, qui exuti caſtris, ſigna, armaq; abijcientes vſq; ad vicinorũ oppi-
dorum portas fugantẽ, in quibus ipſi Hiſpani ſuo ſe agmine, ac preſſura perimebant,
cædentibus Romanis a tergo, ac eos cõprimentibus, quorũ caſtra omnia Romani di-
ripuerunt. Refert Valerius Antias hiſtoricus eo die ſupra quadraginta millia Hiſpa
norum cæſa. Cato vero ipſe geſta ſua conſcribẽs, detractor laudũ ſuarum multa mil
lia hominũ ait ſe interemiſſe, ſed numerũ non expreſſit. Nihil deniq; a victoria ceſſa-
tum eſt. Quũ enim receptui ſignũ datũ eſſet, ſuoſq; ſpolijs onuſtos ad caſtra reduxiſ-
ſet, paucis horis noctis ad quietem datis ad prædandum in agros hoſtium ſparſos re-
duxit ad comprehendendũ hoſtes hinc inde ſine ordine fugientes, quæ res, non minus
quã pugna prioris diei, Emporitanos Hiſpanos, accolaſq; eorũ in deditionem cõpulit.
Sic Cato vrbem Emporiã Hiſpanorum obtinuit deditione recepta ex alijſq; vicinis
vrbibus eos, qui Emporiam profugerant, Cato benigne ad ſe vocatos in ſua quenq; di
miſit. Inde caſtra mouit, ac itinere recto per Gerundã, Barchinonãq; Tarraconã per-
uenit. Interim ad quencũq; locũ Cato cum exercitu applicuiſſet, occurrebãt vndiq;
legati ciuitatũ ſe illi dedentiũ. Ita per Catonem omnis cis Iberum Hiſpania perdomi-
ta, & Romano nomini reſtituta eſt. Captiuiq; non modo Romani, ſed etiam ſocio-
rum, & Latini nominis varijs caſibus in Hiſpania oppreſſi, ad domũ Conſulis du-
cebantẽ. Fama deinde vulgatẽ, Conſulẽ velle in Turditaniã proficiſci cum exercitu, &
inde ad deuios mõtaneos eſſe venturũ, quem rumorem falſo vulgus iactauit, quã ob
cauſam ciuitates ſeptẽ cis Iberum, & caſtella plurima defecerũt, ad eaſq; deducto exer
citu in poteſtatẽ redegit, quas cũ pacatas reliquiſſet, ac Tarraconã reuertiſſet, iterũ re
bellarunt, quas iterum ſubiugauit, & ne pari indulgentia relinquerentur, eos iuſſit ve-
nundari, & redigi in ſeruitutem, atq; quæſtori, vt venundarentur, traditi ſunt,

Rebellio Turditanorum, & prouinciæ cis Iberum propter quam illis arma adempta ſunt.

ET quoniam Turditani interim rebellarant, qui ſunt incolæ maritimæ
oræ Bætis fluminis, & per Mediterraneum vſq; Caſtulonem, vt ſupra
latis declarauimus, Hæc enim gens præ cæteris Hiſpanis imbellis erat,
& armis inſueta. Audita itaq; rebellione Publius Manlius, qui. Q.

Minutio ſucceſſerat, accepto vetere exercitu Romano ab eodem. Q. Minutio, adiunctoq; Appio Claudio Nerone ex vlteriore Hiſpania cū exercitu in Turditaniam proficiſcuntur. Turditani igitur audito Romanorum aduentu freti ſua multitudine ire obuiam Romanis parant, quumq; ipſis Romanis occurriſſent, equites Romani in agmen Turditanorū immiſſi ſtatim eos turbauerunt, atq; in fugam conuerſos plurimos ſimul, & ceperunt, & trucidarunt. Nec prælio locus fuit, ſed in prædam, & fugam prælium conuerſum eſt. Quumq; Romani indubitatam victoriam obtinuiſſent, neq; ob id Turduli paruerunt, ſed conductis decem millibus Celtiberorum, alienis auxilijs bellū parant. Interea Catoni conſuli in Turditaniā properanti nunciatum eſt rebellaſſe Barguſtanos, quę gens ea eſt, quæ inter Valentiā, & Carthaginem Spartariam, ſiue nouam Carthaginem ſita eſt, ipſeq; conſul ratus cæteras Hiſpaniæ vrbes itidem facturas, ſi non prouideretur, omnibus Hiſpaniæ vrbibus, quę cis Iberū erant, arma ademit, quam rem adeo prouinciales ægre paſſi ſunt, vt multi ex eis mortem ſibi intulerint, gens ſiquidem ferox, vt ab antiquis ſcriptoribus traditum eſt, nullam vitam ſine armis eſſe arbitrantes: quod vbi Conſuli nunciatū eſſet, Senatores omnium vrbium ad ſe euocari iuſſit, quibus in hanc ſententiam verba fecit. Non quidem noſtrum, nec veſtrum intereſt rebellare, multoq; maiore malo veſtro id, quam Romanorum, fit a vobis. Verum vno modo fieri poſſe video, vt vlterius non rebelletis, voloq; id quā molliſſima via conſequi, vos quoq; me adiuuare debetis, nullum enim conſilium libentius ſequar, quam quod voſmetipſi attuleritis, tacentibuſq; omnibus tempus reſpondendi dixit. Quumque aeciti ſecundo conſilio tacuiſſent, vno die muri omnium illarum vrbium Catonis edicto dirupti ſunt. Ad eoſq; deinde omnes, qui nec ſic parebant cum exercitu profectus eſt, ita in quancunq; regionem veniebat, omnes ſeſe dedebant, Sygeſtam tantū grauem, & opulentā ciuitatem vi cepit. Deinde Lathanos, qui hodie Barchinonēſis ager dicitur, in deditionem recepit. Inde victor ad Regium caſtrum caſtra direxit, quod receptaculum prædonum erat, inde enim excurſiones in agros pacatæ prouinciæ fiebant. Transfugit interea Princeps Larguſtanus, & purgare ſe, ac populares ſuos cœpit, dicens non eſſe in manu ipſius prædones expellere, caſtrumq; illud ſuæ poteſtatis non eſſe, cum Conſul domum redire iuſſit, poſtquam cum eo ordinaſſet, vt quamprimum ſecum exercitum caſtri muros ſubire cerneret, intentoſq; prædones ad tuenda mœnia, ipſe cum ſuæ factionis hominibus eniteretur arcem occupare. Id vti præceperat factum repente eſt, hinc muros aſcendentibus Romanis, illinc arce capta. Cato eos, qui arcem obtinuerant, cum cognatis, ſuiſq; omnibus liberos eſſe iuſſit, omniaq; ſua habere, Larguſtanus cæteros Quæſtori, vt venderet, imperauit, de prædonibus vero ſupplicium ſumpſit. Ex ferrarijs, argentarijſq; fabris, a quibus prouincia locupletior fiebat, conſilio expectato vſq; in diem tertium, nihil ſupplicij ſumens, eos conuenienti modo diſpoſuit. Poſt modum vero ſequentibus duobus annis, anno videlicet ab orbe condito quinto milleno quinto, & ab vrbe condita quingenteſimo quinquageſimo ſexto Caius Flaminius in citeriori Hiſpania bella geſſit, & Lunam in Oretanis cepit. Inde exercitum ad hibernandum ad Iberum amnem adduxit, & per hyemem bella aliquot geſſit, vario euentu, non tamen memoratu digno, quia potius aduerſus incurſiones latronum, quam hoſtium pugnatum eſt. Multo maiores res fuere Marci Fuluij, qui apud Toletum oppidum cum Vaccis, Vectonibus, Celtiberiſq; ſignis collatis dimicauit, earumq; gentium exercitum fudit, atq; Ibernum Regem viuum in prælio cepit.

Prælium Heluij cum Celtiberis.

INterea Heluius miſſus a Publio Claudio prætore ex vlteriori Hiſpania cum exercitu ſex millium occurrit, vt Catoni Conſuli iungeretur. Quo audito Celtiberi intercidere viam Heluio parant, atq; ad oppidum Iliturgum occurrentes cum viginti millibus armatorum prælium cum Heluio fecerunt, in quo, vt refert Valerius Antias, eo die duodecim millia Hiſpanorum ceciderunt, indeq; Romani ad oppidũ Iliturgum occurrentes, quod receptũ hoſtibus prębuerat puberes omnes ipſius oppidi Romani interfecerunt, ac deinde Heluius ad caſtra Catonis peruenit. Et quia iam ab hoſtibus tuta regio erat, præſidio in vlteriorem Hiſpaniam remiſſo, Cato Romam rediit, & ob rem fœliciter geſtam vrbem triumphans intrauit. Attamen de triumpho ſibi concedendo fuit aliquantiſper diſputatũ. Aiebant enim, qui ſibi triumphum negari dicebant, quod fortuito caſu, & non in propria, ſed aliena prouincia pugnaſſet. Vicit tamen ſententia, vt decerneretur triumphus. Magnumq; argenti pondus attulit, & in ærarium vrbis miſit.

Capitur Toletum parua vrbs, & Oliba, quæ nunc Olith dicitur, & oppidum Lycabrum, ac Rex Corbilio.

SEquenti vero anno, videlicet ab orbe condito quinto milleno ſexto, & ab vrbe condita. D. LVII. Caius Flaminius oppidum Lycabrum munitũ vinciſq; refertiſſimũ expugnauit, ac Regem Corbilionem viuum cepit, & Marcus Fuluius Proconſul cum duobus exercitibus hoſtiũ, duo pręlia fecit, oppidaq; duo cepit, Vecelliam, & Eleonam, quæ nunc Legio corrupto vocabulo dicitur, & caſtella multa expugnauit. Ad eundem de alia voluntate defecerunt, qui Nauarræ cõfinia tenent. Progreſſus vero duobus potitur oppidis, Oliba, quod hodie Oletum dicitur, & altero eius vicino, indeq; pergit ad Tagum amnem, Toletumq;, quæ parua vrbs erat, ſed tamen munita, oppugnatur. Quumq; eam oppugnaret Vaccęorum, Vectonum, Celtiberorumq; magnus exercitus Toletanis ſubſidio venit. Cum his igitur ſignis collatis proſpere pugnauit, quibus fuſis Toletum cepit.

Lutius Emilius Paulus contra Luſitanos tumultuario exercitu pugnat.

QVum anno ab orbe condito quinto milleno decimo, & ab vrbe condita quingẽteſimo ſexageſimo primo Romani Lucium Belum Pręторem in Hiſpaniam miſiſſent cum exercitu in Liguria, quæ terra Genuenſium, ac vicinarum eſt vrbium, a Liguribus circũſeptus magnam exercitus partem amiſit, ipſe cum paucis vulneratus aufugit, Maſſiliamq; peruenit, vbi ſpatio trium dierum expirauit. Quod vbi Romæ nũciatum eſt per legatos, decreuit Senatus, vt Publius Mumius Brutus, qui cum exercitu in Tuſcia erat, diuiſo exercitu, cui vellet ex legatis, ipſe in vlteriorem Hiſpaniam iret, eaq; prouincia illi cederet. Hocq; quum egiſſet Brutus, perantea Lucius Emilius Paulus, qui poſtea vir maximus fuit, & Perſeum Macedoniæ Regem maxima cum gloria cepit & Macedonicus appellatus eſt: iam virtutis ſuæ præſagium faciẽs tumultuario exercitu coadunato, ſignis collatis cũ Luſitanis pugnauit, & ab eo fuſis, atq; fugatis, octodecim millia armatorũ ab eo cęſa ſunt, & tria millia capta.

Publius Catinus Prętor in Hiſpania moritur ex vulnere.

DEinde ſecũdo poſt anno, videlicet, ab orbe cõdito qnto milleno duodecimo & ab vrbe cõdita CCCCC ſexageſimo tertio. Caius Catinus per bienniũ ante Pętor cũ Luſitanis in agro Haſtenſi ſignis collatis pugnauit, in qua pugna Hiſpanorum ſex millia cęſa ſunt, cęteri vero ſugati, fuſiq; ſunt. Inde ad Haſtã vrbẽ oppugnandã exercitũ duxit, quã nõ lõge minori vi cepit, ſed dum incautus muros ſubiret, ictus ex vulnere paucos poſt dies morit. Statimq; Senatuſconſultũ Calphurniũ Prętorẽ, ac ſucceſſorẽ miſit, ne prouincia ſine imperio eſſet. Per eadẽ tẽpora P. Manlius Acinius, qui eodẽ tẽpore, quo. C. Catinus in prouincia erat, cũ Celtiberis acie cõflixit, & tandẽ incerta victoria diſceſſum eſt, niſi quod Celtiberi nocte proxima mouerunt caſtra. Quæ res Romanis, & ſuos ſepeliendi, & ſpolia legẽdi ex hoſtibus poteſtatem fecit. Paucos poſt dies Celtiberi maiore coacto exercitu Romanos ad Calagurum oppidum laceſſerunt. Neq; traditur, quibus auxilijs Celtiberi firmiores, potentioreſq; facti fuerint. Tandem inito certamine duodecim millia cæſa, & plus quam duo millia capta ex eis referũtur, & Romani Celtiberorum caſtris potiti ſunt.

Poſt hęc, quum Calphurnius applicuiſſet, Prętores ambo exercitum ad hyberna reduxerunt. Duobus vero poſt annis, videlicet, anno ab orbe condito quinto milleno decimo quarto, & ab vrbe condita quingenteſimo ſexageſimo quinto, quum Lucio Manlio ſucceſſiſſet in prætoria dignitate Lucius Quincius, & Caius Calphurnius, primo vere ambo Prætores pariter in caſtra prodierunt, in Carpentaniamq;, vbi hoſtium caſtra erant, progreſſi iunctis copijs communi animo, conſilioq; rem geſſerũt. Quũ enim non longe a Toleto inter pabulatores pugna exorta eſſet, dũ ijs vtrinq; ſubuenitur, a caſtris paulatim omnes copię in aciem adductæ ſunt, in eo enim tumultuario certamine, & loca ſua, & genus pugnę pro Hiſpanis fuere. Nam Romani duo exercitus fuſi, atq; in caſtra compulſi ſunt, vbi non perſtiterunt Romani Prætores, ne poſtero die caſtra oppugnarentur. In ſilentio igitur proximæ noctis tacito ſigno tubę exercitum abduxerunt, luce itaq; prima Hiſpani acie inſtructa ad vallum acceſſerunt, vacuaq; caſtra præter ſpem ingreſſi, quę relicta inuenerunt inter nocturnam trepidationem, diripuerunt, regreſſiq; in caſtra ſua, paucos dies quieti ibi manſerunt. Romanorum, atq; ſociorum in hac pugna ad quinq; millia occiſa ſunt, quorum ſpolijs Hiſpani ſe armauerunt. Inde ad Tagum flumen profecti ſunt. Interea Prætores Romani omne tempus in contrahendis ex ciuitatibus Hiſpanorũ ſocijs, reficiendiſq; auxilijs dederunt. Vbi vero ſatis virium conduxiſſe viſum eſt, excitatis militum animis ad delendum priorem ignominiam ſe præparant, profecti itaq; cum toto exercitu ad duodecim milliaria a Tago flumine caſtra poſuerunt. Inde tertia vigilia ſublatis ſignis ad Tagi ripam peruenerũt: trans fluuium enim in colle caſtra hoſtiũ erant.

Deinde ab omnibus clamor, & pugna incipit, Romani fundunt, ſternũtq; Hiſpanos, perculſoſq; metu, ac fugientes in caſtra perſequũtur, immixtiq; turbę hoſtium intra vallum penetrauerunt, vbi ab Hiſpanis in pręſidio caſtrorum relictis pręlium inſtauratur: coguntur q; Romani equites ex equis deſcendere. Dimicãtibus his, legio quinta Romanorum ſuperuenit, alię q;, vt quęq; poterant, copię affluebant. Tum cęduntur paſſim Hiſpani per tota caſtra, nec plures, quam quatuor millia hominum effugerunt. Ex quibus tria millia fere, qui arma retinuerunt, montem propinquum ceperunt, mille vero ſemiermes per agros vagi, pallanteſq; fugerũt, ſupra enim quinq;

ac triginta hominum millia fuerunt, ex quibus iam exigua pars pugnæ ſuperfuit. Cruentę maxime victorię cauſam tribuit ſubita caſtrorum inuaſio, ex qua Hiſpani aggreſſi non habuerunt ſpacium ſua communiendi caſtra. Ex Romanis tantum centum ac duo & triginta ceciderunt, ex ſocijs paulo plus quam ſexcenti, & ex prouincialibus auxilijs centum fere quinquaginta ceciderunt, Tribuni militum quinqꝫ amici, & pauci equites Romani. Poſtero die laudati, donatique ſunt milites a Caio Calphurnio, qui pronunciauit eorum opera maxime hoſtes fuſos, expugnata caſtra, & ſigna capta eſſe. Quintius alter Prętor ſuos itidem milites donis affecit, & Centuriones maxime, qui in vtroqꝫ exercitu mediam aciem tenuerant.

Prælium. Q. Fuluij Flacci cum Celtiberis.

IN cęteriore Hiſpania magnum bellum exortum eſt ſexto poſt anno, quam ſuperiora geſta ſunt, anno ab orbe condito quinto milleno decimo octauo, & ab vrbe condita quingenteſimo ſexageſimo nono, Celtiberi enim comparauerant quinque ac triginta hominum millia, quantum nunquam antea coadunauerant. Quintus enim Fuluius Flaccus prouinciã obtinẽs, quũ armari iuuentutẽ Celtiberorũ audiſſet, & ipſe quãta poterat auxilia a ſocijs cõtraxit, ſed tamẽ hoſtẽ nõ ęquabat numero militum, ac deinde pugna ab vtriſqꝫ cœpta eſt, in qua tria & viginti millia Celtiberorum eo die cæſa ſunt, quatuor millia & ſeptingenti capti cum equis plus quam quingentis, & ſigna militaria octingenta ſeptem. Magna quidem fuit Romanorum victoria, non tamen ſine cruore. Ex Romanis enim millitibus ex duabus legionibus paulo plus quam ducenti ſuperfuerunt, ſociorum Latini nominis octingenti ac triginta, externorum auxiliorum mille ferme & quadringenta ceciderũt. Prętor igitur victorẽ exercitũ in caſtra reduxit, Attilius tamẽ manere in caſtris a Romanis captis iuſſus eſt. Poſtero die ſpolia de hoſtibus lecta ſunt, & pro condicione donati ſunt omnes, quorum inſignis virtus fuerat. Saucijs vulneratiſqꝫ in Eburam oppidum miſſis per Carpentaniam ad vrbem Cãtabriam, quæ hodie Santroniogo appellatur, inde ductæ ſunt legiones, vrbeqꝫ circũſeſſa, quum Celtiberis auxilia poſtulaſſent, morantibus ijs, non quia auxilia dare renuerent, ſed quia adeo inexplicabiles pluuiæ imbreſqꝫ ceciderunt, & amnes intumuerunt, vt ſubueniendi illis poteſtatem impedirẽt, ab auxilio ſuorum deſperati ciues in deditionem venerunt. Flaccus vero tempeſtatibus fœdis coactus exercitum omnem in vrbem introduxit, Celtiberi demum deditionis ignari, vbi primum viæ aditum viderunt, imbreſqꝫ ceſſarunt, Cantabriam cum auxiliaribus copijs venerunt, ibiqꝫ nulla caſtra extra mœnia videntes, alioqꝫ hoſtem commigraſſe credentes, negligenter ad oppidum peruenerunt. In eos itaqꝫ Romani patefactis duabus portis eruptionem fecerunt, incompoſitoſqꝫ aggreſſi fuderunt, & ex Celtiberis tandem duodecim millia cęſa ſunt, & capti pluſquam quinqꝫ millia, equi quadringenti, ſigna militaria ſexaginta duo, cæteri vero per vicos, & caſtella ſua dilapſi ſunt. Deinde Flaccus a Cantabria profectus per Celtiberiam legiones duxit, multa caſtella expugnãdo, ſic maxima pars Celtiberorum in deditionem venit. Hęc in citeriore Hiſpania geſta ſunt.

LIBER SEPTIMVS DE TERTIO PVNICO BELLO, ET PRIMO quomodo Scipio Cornelius AEmilianus Carthaginem, ac Numantiam euertit.

POSTEA vero quã ſupradicta geſta ſunt, exacti ſunt anni tres ac triginta, quibus nihil memorabile de Hiſpania ſcriptũ cõperio. Poſt quod tempus, quũ euerſa Carthago eſſet per Scipionem Cornelium Aemilianũ, iterum bella ſurrexerunt. Qui Conſul eam deleuit anno ab orbe condito quinto milleno. CCCCC.II. & ab vrbe cõdita. DC.II. ex cuius euerſione Africanus appellat' eſt, qui quidẽ fuit nepos alteri' Publij Scipionis, qui eandẽ vrbẽ primo ſubiugauerat. Hic eñi adoptatus eſt filius a Scipione filio Scipionis Africani maioris, qui vxorẽ habuerat Aemiliã Lucij Pauli Aemilij filiam, quę fratrẽ habuit Paulũ Aemiliũ, qui Perſeũ Mecedoniæ Regem, & ipſam Macedoniam ſubiugauit. Qui Paulus Aemilius duos filios habuit ex priori coniuge Papyria Naſonis viri conſularis filia, quæ licet illi prolem nobiliſſimam genuiſſet ipſos duos filios, tamen ab eodem paulo Aemilio repudiata eſt. Poſt eius diuortiũ aliam duxit vxorẽ, ex qua dum alios duos genuiſſet filios, tamẽ priores duos alijs duab' maximis, nobiliſſimiſq; familijs per adoptionẽ inſeruit, quorũ maior a Fabio maximo quinquies cõſule, & Scipio minor a Scipione filio maioris Africani adoptati ſunt, videlicet a Publio Scipione alterius Publij Scipionis filio, & q Aemilius Papyriã repudiauerit, nõ tradit ab autorib'. Sed quũ a multis cõſanguineis, & amicis impeteretẽ dicentibus, nõne hæc pulchra eſt? nõne honeſta? nonne fœcunda? quibus ille calceum porrexit in medium dicens: nonne pulcher hic calceus? nonne nouus? ſed tamen nemo veſtrum videt, qua ex parte me premat. Hic igit Scipio Pauli Aemilij filius naturalis a Publio Scipione Africani maioris filio adoptatus Scipio Aemilianus appellat' eſt, & quia vltimo Carthaginẽ funditus euertit, etiam Africanus appellatus eſt. Hic, quũ Carthaginenſes contra fœdus initum arma ſumpſiſſent, Conſul creatus eſt ad eam euertendam. De qua euertenda, quum pluries in Senatu controuerſia haberetur, Cato cenſebat eam euertendã, Scipio vero Naſica Pontifex eam ſeruandam eſſe cenſebat, prædicens, illius ruinam interitum vrbi minari, quia non ſtãtibus vrbi ęmulis, ac hoſtibus facile vrbs in multa vitia laberetur. Vicit tamen Catonis ſententia, vt deleretur, Scipio igitur Aemilianus ad eandem euertendam Conſul creatus eſt. Quam tandem quum funditus euertiſſet poſt diuturnum bellum, de quo apud plæroſq; autores de tertio bello punico agitur hiſtoria, in vrbem redijt.

De Viriaco Hiſpanorum Duce.

INterea in Hiſpania Romanis res non proſpere ſucceſſerant, ſurrexerat enim per eadem tempora Viriacus quidã Hiſpanus ex Luſitania, de quo Cicero in ſecundo Officiorum mentionem fecit, qui primum paſtor fuerat, inde latro, & quum latronum copias coadunaſſet, vias primum inuadere, ac deinde prouincias vaſtare cœpit. Poſtmodum vero etiam

Prætorum exercitus ſuperare, & in fugam vertere, adeo, vt magnum terrorem Romanis intulerit. Huic primum Caius occurrit, ac eius exercitum pene profligauit. Deinde idem Viriatus Caium Plantium multis prælijs victum fugauit, & ipſe Prętor cum paucis euaſit, ac denuo, quum Claudius Numidanus cum magno belli apparatu, quaſi ad delēdam ſuperiorum Pręrorum infamiam, a Senatu miſſus cum Viriaco congreſſus eſſet, pene vniuerſas, quas ſecū adduxerat, copias Romanorum amiſit. Viriatus deinde tot ex Romanis Ducibus victorijs habitis trabeas, falces, cæteraq; inſignia Romana in ſuis montibus trophea, quaſi de Romanis triumphans, præfixit, ita minus proſpere aliquandiu in Hiſpania bellatum eſt a Romanis, adeoq; confuſæ res videbantur, vt vix aliqui reperirentur, qui aut tribunatum in Hiſpania ſuſcipere vellēt, aut legationis munere fungi. Tum Scipio Cornelius Aemilianus in medium proceſſit, ſeq; accepturum quodcunq; militiæ genus imperatum fuiſſet profeſſus eſt, quo exemplo omnes ad ſtudiū militandi concitauit. Perantea enim in vlteriori Hiſpania Lepidus Proconſul Vaceeam gentem, quæ in Caſtellæ confinijs ad Nauarram ſpectat, quæ gens innoxia fuerat, ac ſimplex, prohibente Senatu expugnare tentauit. Vnde tam memoris audacię pœnas luit, nam ab eis prælio victus ſex millia Romanorū amiſit, atq; exuſtis caſtris vix cum paucis fuga euaſit. Iſto etiam tempore Caius Mantinius apud Numantiam infœliciſſime bellauit, pro vt infra dicetur. Interea mittitur contra Viriatum Brutus Conſul, qui eum pugnando vicit, & in fugam vertit, ac Laconiam oppidū, quod idem Viriatus cum ſuis obſederat, liberauit. Poſt cuius fugam Viriatus a ſuis dolo interfectus eſt, cuius interfectores, quum a Romanis pręmium poſtulaſſent, indigni pręmio iudicati ſunt, ex eo quod eorum Ducem dolo interfeciſſent.

Brutus vniuerſam Galliam occupat.

BRutus itaq; poſt Viriati interitum per totam vagatus Hiſpaniam vſq; ad Oceanum peruenit, quadragintaq; millia Gallorū, & Græcorum, qui Viriato, & ſuis auxilium prębuerāt, atrociſſima pugna deleuit, ob quam victoriam vniuerſę Gallaciæ populos in deditionem recepit. Hæc, quę dicta ſunt de Viriato, & Bruto, cæteriſq; Romanorum Ducibus a Viriato deuictis, acciderunt anno ab vrbe condita ſexcenteſimo nono.

De Numancia vrbe, quę fuit quondam Hiſpaniæ decus, & eius ſitu.

ERat in Hiſpania citeriore vrbs nobiliſſima, Hiſpanię decus, vltima Celuberorum, inter vltimos fines Gallaciæ, Cantabrię, Vacceorum de cuius ſitu hęſitatur a multis. Quoniam Pomponius Mella libro ſecūdo dixit illam eſſe Cęſarauguſtam, & Rhodericus Toletanus dicit eſſe Zamoriam, ego vero teſtimonia antiquorum adducam ad illius ſitum comprobandum. Vnde Lucij Annei Flori in ſecundo libro Epitomatum Titi Liuij verba audiamus, quę ſunt hęc. Numantia quantum Carthaginis, Capuę, & Corynthi opibus inferior, tantum virtutis nomine, & honore par, ſimulq; ſi viros exiſtimes Hiſpaniæ decus, quippe quę ſine muro, ſine turribus modice edita in tumulo, apud flumen ſita, quatuor millibus Celtiberorum quadraginta milliū exercitum per annos quatuordecim ſola ſuſtinuit, nec ſu-

ſtinuit modo, ſed ſæuius aliquanto pertulit, pudendiſq; vulneribus affecit. Ex his enim conſtat Numantiam in Celtiberia conditam. Hoc idem de eius ſitu meminit Claudius Ptolemæus in ſua coſmographia, & Strabo de ſitu orbis libro tertio ſic ait. Sunt & Luſones, qui ad ortum ſpectantes, & ipſi ad Tagi fontes pertinent, oppidum eſt Arnetiorum Segeda, & Pallantia, Numantia, quæ ab Auguſta Cęſarea, cuius ſuper Iberum ſitum eſſe diximus, abeſt ad ſtadia octingēta. Ad hanc itaq; expugnandam fuerat decretus Conſul Caius Mancinus, qui, quum exercitum apud Numantiam ſuſcepiſſet, adeo cuncta prælia infœliciter geſſit, vt in ſupremam deſperationem redactus fœdus cum Numantinis componere coactus ſit, quod Senatui, populoq; Romano moleſtum, ac irritum fuit, quo non acceptato Mācinum tam turpis fœderis autorem nudato corpore, ac manibus poſt tergū ligatis ante Numātinorum portam iuſſerunt exponi, ibiq; vſq; ad noctem manens, a ſuis derelictus, & ab hoſtibus nonreceptus, viriſq; miſerādum ſpectaculum præbuit. Videtur autē quod Scipio Aemilianus Africanus, qui perhoc tempus potens in re publica habebatur, & Tiberius Gracchus, qui cum Mancino queſtor erat, ad ſalutem profuerunt. Sed nihilominus aduerſus Scipionem querelæ iactabantur, quod non etiam Caium Mancinum ſeruaſſet.

Numantia vrbs Hiſpaniæ decus igne crematur a ciuibus ſuis.

DEleta itaq; Carthagine a Scipione Aemiliano, qui Conſul erat iam creatus, Senatus circunſpecta infamia, qua iam diu Romani in Hiſpania militauerant, Scipionem Aemilianum, qui ſecundo Africanus cognominatus eſt, in Hiſpaniā maxime aduerſus Numantinos mittere decreuit. Quumq; profectus eſſet, primo infeſtiſſimos, inſolentiſſimoſq; Numantinorum animos, ſuperiorū Romanorum Ducum culpa auctos, contundere curauit. Sed quum reperiſſet exercitus voluptatibus omnibus ante eius aduentum occupatos, atq; corruptos, non magis cum hoſtibus, quam cum Romanis militibus pugna fuit. Præcepit enim, vt omnia, quæ ad voluptatem, atq; laſciuiam aderant, de caſtris abijcerentur, & confeſtim ſcortorum multitudo de caſtris amota eſt, itaq; coquorū, & ſcortorum vltra duo millia expulit, adire culinas, & tabernas inhibuit, atq; iumenta exonerantia feſſos venundari iuſſit, militemq; cotidiano labore exercuit, & ſic a turpi libidine purgatus eſt exercitus, nam tantę eſt exercitus virtutis, quantæ Imperator. Igitur Scipio non ilico cum hoſtibus pugnauit, vt quaſi incautos circunueniret, ſciens nunquam Numantinos ocioſos, ſed iugiter ad bella paratos, ac expeditos. Vnde milites ſuos in caſtris tāquam tyrones exercuit in ludis, & ſic totam ęſtatem, hyememq; ſine pugna tranſilijt, ac dein de redacto, ſiue exercitato exercitu ad prælium cum Numantinis deſcendit. Sed Numantini impetu facto iam Romanos cędebant, & vertebant in fugam, niſi Scipio ſugiētes vi coactos ad pugnam redire coēgiſſet. Ac tandē cum difficultate maxima Romani fugaſſent Numantinos, Scipio Numantiam vrbem foſſa, & obſidione circundedit. Numantini itaq; ſic obſeſſi, ac fame coacti ad vltimum humanis carnibus veſcentes, deditionem poſtremo Scipioni obtulerunt, ſi tolerabilia, & humana iuberet. Quę poſtquā a Scipione repudiata ſunt, pugnam Numantini petieruut, vt ſaltem, non vt pecudes, ſed vt homines trucidarentur. Quod etiam quū a Sipione negatum eſſet, Numantini primum vino calefacti confeſtim duabus portis erumpūt, & con-

tra Romanos acriter inſurgunt, atrox diu certamen fuit, & fortaſſe Romani cecidiſſent, niſi Scipionis virtus affuiſſet. Numantini igitur ſic certantes, non tamen tanquam fugientes, in vrbem reuertuntur, ſuorumq; corpora a Scipione oblata recipere noluerunt. Poſtremo de ſalute deſperantes, ne in Romanorum ditionem venirent, clauſis ianuis vrbis totam ciuitatem igne conſumpſerunt, ipſiq; pariter vel igne, vel ferro, venenoq; mortẽ oppetierunt. Et ſic Romani nulla de Numantinis ſpolia reportarunt. Nec vnum ſolum Numantinũ victum in triumpho ſuo adduxit, nec etiam aurum, argentum, arma, atq; veſtes, quæ omnia ignis conſumpſerat, ſed tantum de nomine triumphatum eſt, Numantinum enim victoris catena non tenuit.

Mors Scipionis Aemiliani.

POST deletas vero vrbes Carthaginem, ſcilicet, ac Numantiam in Hiſpania Scipio Aemilianus Aphricanus cognominatus quum in vrbem rediiſſet, & graues inter eum, & Caium Gracchum, cæteroſq; Gracchos diſcordiæ ac ſimultates ſucceſſiſſent, quadam die quum fortis validuſq; ſe domum recepiſſet, mortuus nocte in cubiculo repertus eſt. Suſpecta de ea re fuit vxor Sempronia, tanquam illi miniſtraſſet venenum, & hoc ex eo creditum eſt, quum præfata vxor ſoror Gracchorum fuerit, de morte tamen eius nulla quæſtio facta eſt. Poſt cuius mortem multum ciuiles contentiones exarſerunt, quo viuente tanta erat eius autoritas apud Romanos, vt nullo pacto ſociale ac ciuile bellum oriri poſſe crederent. Pro huius autem Scipionis morte Tullius librum de Amicitia compoſuit, in quo introducit Lelium cum Mutio Sceuola, & Fannio generibus ſuis de amicitia diſputantem.

Explicit liber ſeptimus de geſtis a Romanis in Hiſpania
poſt Pœnos expulſos vſq; ad tempora ciuilis belli.

INCIPIT LIBER OCTAVVS DE GESTIS IN CIVILI BELLO INTER Marium, & Syllam, & primo de origine Caij Marij, & eius moribus.

IN ſuperiori hucuſq; libro actum eſt de iis, quæ geſta ſunt in Hiſpania a Romanis poſt Pœnos eiectos a prouincia vſq; ad tẽpora ciuilis belli, quæ duo fuerunt, Marij videlicet, ac Syllæ, & ſecundo Cæſaris, & Pompeij. Et quoniam alterum ab altero dependet, de eorum initiis aliquid nobis dicendum eſt. Quoniã eorum ſtrages non modo vrbẽ, ſed vniuerſum quoq; orbẽ infecerunt, diuerſiſq; cladibus impleuerũt. Cœperãt enim & perantea ciuiles cõtentiones in vrbe, quę eã cruẽtis cędibus maculauerãt, a Gracchis initium ſumẽtes ob leges

Agrarias. Tulerant enim Gracchi, vt agri inter plebē diuiderent, quos nobilitas perperā poſſidebat, cuius rei contentio multos necauit viros illuſtres in vrbe, inter quos fuit Lucius ille egregius Conſul Scipio Aemelianus, qui quum Tito & Graccho aduerſaretur, nocte ſanus dormiens mane in lecto defunctus eſt compertus, & creditum eſt, quod vxor eius, quæ Gracchorum ſoror erat, venenum ei miniſtraſſet, ex hoc etiam plurimus ſanguis nobilium effuſus eſt. Ex quorum interitu deficiente nobilitate Marius ad conſolatum euectus eſt. De quo nobis primo, deinde de Caio Cæſare, & Pompeio nobis dicendum eſt. Caius Marius obſcura ſatis origine ortus, patrem habuit Marium, matrem Felicianam pauperes homines, atq; mœchanicos, qui in vrbe proficiſcens ſtudia vrbana aliquantulum deguſtauit, reliquo tempore in villa Ticernate, quæ erat in agro Arpinati vitam ab vrbanis viuendi moribus alienam, ſed modeſtā, & priſcis Romanorum inſtitutis propriam egit. Primumq; in Hiſpania militauit ſub Scipione Aemiliano Numantiam obſidente, vbi & præſtantia, & fortitudine videbatur cæteros adoleſcentes ſuperare, cuius præſtantia Scipioni non latuit. Recepit enim eum Scipio apud ſe egregium forma, ſed corruptum rei militaris diſciplina emendauit, quem, ferunt, cum bellicoſo hoſtium Duce congredientem illum ante ora Scipionis interfeciſſe, quapropter plures dignitates ſub Scipione conſequutus eſt. Et quum aliquando poſt cœnam ſermo de Imperatoribus fieret, dum iocoſe Scipionem interrogaſſet, quem Ducem poſt illum Romanus populus habiturus eſſet, Scipio leuiter percuſſo Marij humero hunc inquit, nam magnam de ſe in adoleſcentia exhibet experientiam, ab ipſis enim cunabulis futuram auguramur virtutem. Fertur, hac Scipionis voce Marium elatum animum ad rem publicam applicuſſe, tanquam diuino quodam oraculo. Inde Marius Tribunatum obtinuit fauente ſibi Metello Cecilio, cuius in domo ipſe a pueritia, ac pater eius miniſtri fuerāt. Inde quum ædilitatem petiuiſſet, non obtinuit. Quumq; Iuliam ex inſigni Cæſarum familia ortam in vxorem duxiſſet, Prætor creatus eſt, & in prætura mediocres laudes conſecutus, poſt præturam vlteriorem Hiſpaniam aſſecutus eſt ſorte.

Quumq; Cecilius Metellus contra Iugurtam creatus eſſet Conſul Marium legatum in Numidiam duxit, ibiq; quum ſtrenue bellaſſet, magno etiam militum conſenſu Conſul creatur ad bellum contra Iugurtam, contradicente ſibi vniuerſa vrbis nobilitate, populo vero aſſentiente. Opponebatur Mario, quod anteceſſorum imagines non haberet, atq; etiam nouus homo potiores honores in vrbe conſequi non deberet, qui ſeptimum conſulatum obtinuit, qui primum Conſul creatus in Libya erat, ad eumq; Sylla Quæſtor cum exercitu venit in Libyam. De cuius Syllæ natalibus aliquid etiam nobis dicendum eſt, vt vtriuſq; origo, per quos incendium ciuilis belli in vrbe cœpit, nobis nota ſit.

De origine Syllæ & eius conditionibus.

SYLLA igitur patritiæ gentis nobilis fuit, eius familia iam prope extincta erat, maiorem ſuorum ignauia, qu litteris Græcis, atque Latinis doctiſſime eruditus fuit. Animus illi erat ingens, cupidus voluptatis, ſed tamen gloriæ cupidior, & licet otium luxurioſum ſectaretur, a negotijs tamen eum nunquam voluptas abalienauit. Cauſa autem paupertatis parentum Syllæ fuerat, quia

vnus ex anteceſſoribus ſuis Rufinus nomine cum Conſul eſſet repertū eſt in eius domo argentum non bonum, immo falſificatū, quod veteres ſtulium dicebant ad libras decem, & quia a lege vetitum erat, a ſenatu cum omnibus ſuis remotus fuit, cuius deinde progenies vitam ſatis tenuem vixit. Qua ex re Sylla paupertimis parentibus ortus domum non habuit propriam. Cui etiam pro conuitio dictum fuit, quod poſtquam diuitias conſequutus fuerat, indigne proſperabatur, quomodocꝫ vir bonus eſſe poſſet, poſtquam ex hæreditate paterna nihil accepit. Erat præterea Sylla oculis ardentibus, & terribilibus, vultucꝫ albus, & rubeus, quo terribilior reddi videbatur.

Fuit etiam in adoleſcentia alacer, cum hiſtrionibus & cum ſodalibus rixabatur, ad etiam poſtquam in ætatem proceſſerat, diueſcꝫ ac potens factus fuit, in theatris & in cenis cum eis bibebat, & amore captus Nicopolym vxorem duxit, quæ poſtea moriens eum reliquit hæredem, & ſimiliter bona nouercæ ſuæ poſt eius mortem ex teſtamento ſuo conſequutus eſt, & ſic ex conſecutis hæreditatibus diues factus fuit. Facundus etiam, & callidus, & amicitiæ facilis erat, ad ſimulanda quocꝫ negotia aptus, altiſſimi quidem ingenij, incredibiliſque multarum rerum largitor erat, ac maximæ pecuniæ, & omnium fideliſſimus fuit ante ciuilem victoriam, nunquam enim fortuna induſtriam eius ſuperauit, multicꝫ de eo dubitauere, fortior, an fœlicior eſſet. Igitur Sylla, vt ſuperiori capite dictum eſt, poſtēꝙ in Africam venit ad caſtra Marij cum exercitu & equitatu, rudis antea, & ignarus belli expertiſſimus omnium paucis diebus effectus eſt. Ad hoc milites benigne appellare cœpit, ſolitus multis rogantibus, & ex ſe beneficia dare, & inuitus accipere, ſed ea propēſius curare, vt ſi quod mutuum reciperet, redderet, ipſe vero a nullo repetere, idcꝫ laborabat, vt ipſi quamplurimi deberent. Loca cum humilibus exercebat, necꝫ, quod multorum praua ambitio facere ſolet, Conſulis, aut cuiuſquam boni viri famam lædere ſatagebat, tantummodo neminem necꝫ conſilio necꝫ manu priorem pati. Quibus rebus breui Mario, militibuſcꝫ chariſſimus fuit.

De cauſis diſſenſionis inter Marium, & Syllam.

AGebat Marius Romanorum Conſul & Imperator bellum aduerſus Iugurtam Numidarum Regem, quem quum regno pene expuliſſet, Iugurta ad Bocchū Getulorum Regem ſibi vicinum confugit, ab eo auxilia poſtulans, promittenſcꝫ tertiam Numidiæ partem ſi auxilia præſtitiſſet. Quo audito Bocchus maximo gentiū numero collecto in Numidiam venit, & Iugurtæ coniunctus eſt. Qui ad prælium cum mario venientes, obtinuit Marius, Numidæcꝫ ac Getuli ſuperati ſunt. Quo facto legati a Boccho ad Marium venerunt petentes, vt idem Marius duos fideliſſimos de ſuis ad eundem Regem Bocchū mitteret, atcꝫ velle de ſuo, ac reipublicæ Ramanæ commodo diſſerere, ille ſtatim Syllam, & Aulum Manlium ire iuſſit. Qui cū celeres iſſent, Sylla ad Regem orationem habuit, cui cum Bocchus reſpondiſſet, impetrauit Bocchus ea legatione, vt per Marij mediū legati Bocchi Romam mitterentur ad ſenatum. Habito quidem de infra ſcriptis pluribuſcꝫ alijs inter Mariū, & Bocchū tractatu, Bocchus a Mario per literas petiuit, vt itē Syllā ad ſe mitteret, cuius arbitratu cōmunibus negotijs conſuleret. Is igitur Sylla miſſus eſt cum præſidio militum atcꝫ peditum ſagittarijs inſuper, & fundibularijs, qui accepta tantum leui armatura muniti erant. Poſtquā enim Bocchus Rex & Sylla congreſſi ſunt

Sylla dicit ſe miſſum a Conſule, ac veniſſe quæſitum ab eo, pacemne? an bellum agitaturus eſſet? Tunc Rex poſt decem dies iterum venire iubet. Exactis deinde decem diebus Rex Bochus prætextu pacis vocatis Iugurta & Sylla ſtatim ſigno dato vndique ſimul ex inſidijs Iugurta capitur, ac cæteri ſocij ſui obtruncantur, atq; idem Iugurta viuus, ac vinctus Sylle traditur a Bocho. Hinc graues, & nefariæ ſeditiones inter Marium, & Syllam, quæ fere Romam, & vniuerſum orbem funditus euerterunt, primordia habuerunt. Nam multi, qui contra Marium propter inuidiam acceſi erant, Sylle opera captum eſſe Iugurtā, ac ſibi a Bocho traditum. Marius vero, qui neminē parem in gloria patiebatur, decertabat. Aduerſarij vero Marij qui primas maximaſq; belli laudes Metello, ſecundas autem, & vltimas tribuebant Syllæ in illum vehementer agebant. Itaq; populus, qui in primis Marij partibus fauebat perculſus terrore Marium deſerebat.

De cædibus, quas Marius in vrbe fecit.

AVguſtinus in tertio libro de Ciuitate Dei de malis, quæ in Mariano bello Romæ ſecuta ſunt, ſic ait in capite. xxvi. Quum vero Marius ciuili ſanguine, iam multis aduerſarum ſibi partium peremptis, victus vrbe profugiſſet, vix paulū reſpirante ciuitate, vt verbis Tullianis vtar, ſuperauit poſtea Cinna cum Mario. Tunc vero clariſſimis viris interfectis, lumina ciuitatis extincta ſunt. Vltus eſt huius victorię crudelitatē poſtea Sylla, nec dici quidem opus eſt quanta diminutione ciuium, & quanta calamitate reip. De hac enim vindicta, quæ pernicior fuit, quam ſi ſcelera, quę puniebantur, impunita relinquerentur, ait & Lucanus: Exceſſit medicina modum, nimiumq; ſecuta eſt. Qua morbi duxere manus, periere nocentes. Sed cum iam poſſent ſoli ſupereſſe nocētes. Tunc data libertas odijs, reſolutaq; legē fręnis ira ruit. Illo bello Mariano, atq; Syllano exceptis ijs, qui foris in acie cęciderunt, in ipſa quoq; vrbe cadaueribus vici, platęę, fora, theatra, tēpla cōpleta ſunt, vt difficile iudicaretur, quando victores plus funerū ediderint, vtrum prius, vt vincerent? an poſtea quā uiciſſent. Cumprimū victoria Mariana, quando de exilio ſe ipſe reſtituit, exceptis paſſim quaqua verſum cædibus factis, caput Octauij Conſulis poneretur in roſtris, Cæſar, & Fimbria in domib⁹ trucidarentur a ſuis. Duo Craſſi pater, & filius in conſpectu mutuo mactarentur, Bebius, & Numitorius vnco tractis viſceribus interirent. Catulus hauſto veneno ſe manibus inimicorū ſubtraheret. Merula Flamen dialis inciſis venis Ioui etiam ſuo ſanguine litaret. In ipſius autem Marij oculis continuo feriebantur, quibus ſalutantibus dexteram porrigere noluiſſet.

De malis, quæ Sylla Romæ operatus eſt.

DE Syllano quoq; bello Auguſtinus dicto tertio lib. de Ciuitate Dei ſic proſequitur cap. xxvij. Syllana vero victoria ſecuta, huius videlicet vindex crudelitatis poſt tantum ſanguinem ciuium, quo fuſo comparata fuerat, finito iam bello inimicis viuentibus crudelius in pace graſſata eſt. Iam etiam poſt Marij Maioris priſtinas, ac recentiſſimas cædes, additæ fuerant aliæ grauiores a Mario Iuuene, atq; Carbone earundem partium Marianarum. Qui, Sylla imminente, non ſolum victoriam, verum etiam ipſam deſperantes ſalutem, cuncta ſuis alienisq; cædibus

impleuerunt. Nam præter ſtragem late per diuerſa diffuſam, obſeſſo etiam ſenatu
de ipſa curia tanquam de carcere producebantur ad gladium. Mutius Scæuola Pon
tifex, quoniam nihil apud Romanos templo Veſtæ ſanctius habebatur, aram ipſam
amplexus, occiſus eſt, ignemque illum, qui perpetua cura virginum ſemper arde-
bat, ſuo pene ſanguine extinxit. Vrbem deinde Sylla victor intrauit, qui in via publi
ca, non iam bello, ſed ipſa pace ſæuiente ſeptem millia peditum vndecimq; inermium
non pugnando, ſed iubendo proſtrauerat. In vrbe autem tota, quem vellet Syllanus,
quiſq; feriebatur. Vnde tot funera numerari omnino non poterant, donec Syllæ ſug
gereretur ſinendos eſſe aliquos viuere, vt eſſent, quibus poſſent imperare, qui vice-
rant. Tunc iam cohibita, quæ hac, atq; hac paſſim furibunda ferebatur licentia iugu-
landi tabula illa cum magna gratulatione propoſita eſt, quæ hominum ex vtroq; or-
dine ſplendido equeſtri ſcilicet, atq; Senatorio occidēdorum, ac proſcribendorū duo
millia continebat, contriſtabat numerus, ſed conſolabatur modus. Nec quia tot cade-
bant tantum erat mœroris, quantū lętitiæ, quia cæteri non timebant. Sed in quibuſ-
dam eorum, qui mori iuſſi erant, etiam licet ipſa crudelis cæterorum ſecuritas, gene-
ra mortium exquiſita congemuit. Quendam enim ſine ferro laniantium manus di-
ripuerunt, immanius homines hominem viuum, quā beſtiæ ſolent diſcerpere cadauer
abiectum. Alius oculis effoſſis, & particulatim membris amputatis in tantis crucia-
tibus diu viuere, vel potius diu mori coactus eſt. Subuaſtatæ ſunt etiam tanquā villę
quædam nobiles ciuitates. Vna vero, velut vnus reus occidi iuberetur, ſic tota iuſſa
eſt ciuitas trucidari. Hæc facta ſunt in pace poſt bellum, non vt acceleretur obtinen
da victoria, ſed ne contemneretur obtenta. Pax cum bello de crudelitate certauit &
vicit, illud enim proſtrauit armatos, iſta nudatos. Bellū erat, vt qui feriebatur, ſi poſ-
ſet, feriret. Pax autem, non vt, qui euaſerat, viueret, ſed vt moriens non repugnaret.
Quæ rabies exterarum gentium? quæ ſæuitia barbarorum huic de ciuibus victorię
ciuium comparari poteſt? Hæc Auguſtinus loco iam dicto.

De origine Gnei Pompeij Magni, & eius ſucceſſu.

IAm ad Gnei Pompeij Magni, & Caij Iulij Cæſaris ortum, ac ge-
ſta veniamus, qui e ſuperioribus ciuilibus bellis ortū trahentes, aliam
nouam peſtem orbi effuderunt. Et quoniam diuerſa, ac maxima
eorum geſta Hiſpania habuit, de eis, ac de eorum origine, vt clarior
nobis eorum notitia fiat, aliquid deſcribamus. Gneus Pompeius
Magnus appellatus alterius Pompeij filius Romæ natus eſt, quum
Marius, de quo ſupra diximus, Conſul contra Iugurtam in Africa bellum ageret an-
no ab orbe condito quinto milleno. XCVI. & ab vrbe condita. DC. XLVII.
Cuius ſuperiori anno. M. Tullius Cicero vir præclarus Arpinati natus fuerat. Hic
igitur Gneus Pompeius Magnus primo ſub patre Pompeio, ac deinde ſub Sylla mi
litauit, illi ab initio omnes Romani populi beniuolētiæ plurimū contulerūt, fuit enim
bellicoſiſſimus, & imagine videlicet ex coma protenta, & lineamento oculorum adeo
perſimilis Alexandro, vt a multis Alexander nominaretur, illi vna labes tantū fuit,
quæ totius odij ciuilis fuit ſeminarium, inexpleta cupido, & auaritia, quoniam ſicu-
ti Cæſar neminem ſuperiorem, ita & ipſe neminē parem volebat. Ei beneuolentia plu
res aſtricti erant, vitæ continentiā habebat, armorum inſuper peritiam, linguę perſua-

ſionem morum, fidem, & conueniendi modeſtiam. Aderat etiã eius gratijs, nihil e m
faſtu dare, nihil niſi ample recipere. Adhuc enim adoleſcens, & ſub patre militans Ari
ſtiam Ariſtij filiam accepit vxorem. Erat & inſuper populari gratiæ plurimum ac-
commodatus. Poſtea vero quã adoleuiſſet mortuo patre ſub Sylla militauit, & cum
Syllam fuiſſet ſecutus, ipſe Sylla obtenta victoria cõtra Caium Marium Iuniorem,
cæteroſq; partium ſuarum dictator factus multa in vrbe fecit. Primo enim quod ne-
mo vnquã fecerat, cum. xxiiij. faſcibus proceſſit, & rebus nouis remp. confirmauit.
Tribunorum plebis poteſtatem minuit, & omne ius legum ferendarum ademit. Pon
tificum, augurumq; collegium ampliauit, vt eſſent quindecim. Senatum ex equeſtri
ordine ſuppleuit: proſcriptorum liberis ius petendorum bonorum eripuit, & bona eo
rum vendidit, ex quibus plurima rapuit: conſtituitq;, quod de nullo maleficio, homi-
cidioq; facto, atq; fiendo poſſet cognoſci, niſi per ipſum. Bona præterea proſcripto
rum formoſis mulieribus, & in cantu eruditis, & hiſtrionibus, ac ſalibus diſtribuit.
Puellas item innuptas, ac nobiles, inuitas hominibus facinoroſis, ac vilibus matrimo-
nio cõiũxit. Omnes inſuper ſui exercitus pręfectos inſigniuit meritis, hos ad diuitias,
alios ad dignitates, magiſtratuſq; prouehens, alios abunde donis erexit. Gnei vero
Pompeij magnam virtutem admiratus, magnumq; pręſidium ſibi fore exiſtimans af
finitate eum ſibi iungere curauit. Cui rei cum Metella vxor nutu, conſilioq; faueret,
Pompeio ſuaſit, vt Ariſtia dimiſſa Aemiliam Syllę priuignã videlicet ex ipſa Metel
la, & Scauro genitã ducat. Hæc enim Aemilia dudum viro nupta fuerat, & ex eo gra
uida erat. Vnde hoc coniugium magis tyrannicum, quam tempeſtati Syllanæ con-
gruum fuit, quanquam Pompeio placeret. Ad ipſum itaq; Pompeium Aemilia per
quendam domeſticum adducta repudiata eſt Ariſtia proba, ac miſera, quæ dudum
etiam patre orbata fuerat, quoniam perantea iugulatus fuerat in Senatu Ariſtius pa-
ter propter Pompeium, qui Syllanam factionem ſequebatur. Hoc repudium Ari-
ſtiæ mater quum agnouiſſet, mortem ſibi intulit. Vnde noua quædam materia tra-
gicorum hæ nuptiæ viſæ ſunt, quum etiam nupta ipſa apud Pompeium mox e par-
tu obijſſet. Hic igitur Pompeius cum valido exercitu a Sylla aduerſus Carbonem,
Perpennam, atq; Domitium, cæteroſq; Marianarum partium, qui in Siciliam tra-
iecerant, miſſus eſt: quos deuicit, atq; Perpennas a Sicilia fugatus eſt, & Carbonem
ab exercitu Pompeij comprehenſum tribunitio Subſelio ſedens damnauit, ac occidi
iuſſit, ciuitateſq; afflictas recepit præter Meſſanam. Dum itaq; hæc Pompeius ciui-
liter in Sicilia adminiſtrat, decretũ Senatus, ac Syllæ literæ miſſæ ſunt ad eum, qui-
bus præcipiebatur in Africam traijcere, omniq; manu oppugnare Domitium, apud
quem omnes eæ conuenerant copiæ, cum quibus nuper Marius ex Africa in Italiam
rediens rerum potitus erat, tyrannus ex exule factus. Statim igitur Pompeius omni
apparatu in expeditionem inſtructo, præfectum Siciliæ Mumium ſororis ſuæ vi-
rum inſtituit, atq; a Sicilia cum centum & viginti longis nauibus proficiſcitur. Hæ
quum partim ad Vticam partim ad Carthaginem applicuiſſent, ſeptem millia ho-
minum ex Mauris ad Pompeium defecere, ipſe enim Pompeius ſex integras legio-
nes in exercitu habebat. Domitius autem contra inſtructo exercitu vallem quandam
grauem, & aſperam ſuperaturus ab imbre validiſſimo, ventoq; qui matutinis inſpira
bat, detentus eſt. Vnde ea die pugna deſperata a Domitio ad ſtationes reditum eſt.

Sed Pompeius ratus ad tempus ſibi congruere agmine citato vallem inuadit, tum
Mariani tumultu facto nullo ordine ſubſtitere, neq; omnes plane manſere. Ventus

præterea circunſtabat, procellam inſuper propellebat, nihil tamen minus ea hyemē Syllanos perturbabat, quoniā ſe adinuicem mutuo videre non poterant. Hocq; Pompeius ferocius bellare ſatagebat, quum eius nomen adhuc fuiſſet incognitum, & ſic magna cęde hoſtes vrgebat. Fertur enim ex tribus ac viginti millibus tria tantum millia effugiſſe. Deinde Pompeius Magnus appellatus eſt. Quum vero ſic eum vniuerſi milites appellare cœpiſſent, exclamauit: non ſum itaque dignus tali nomine, quo ad vſq; vallum hoſtile ſtaret, ſiq; dignum eum tali appellatione iudicarent, vallū deijcerēt, mox impetu facto in vallū irruere, quo in conatu Pompeius priori periculo monitus non ſine galea certauit. Vallum tandem captum eſt, perijtq; ibi Domitius. Ciuitates vero aliæ confeſtim paruere, aliæ vero vi captę ſunt. Percurrit denuo Pompeius Africam, Numidiamq;, per quadraginta enim dies, poſtquam ſuperius bellum geſtum eſt, totam obtinuit Africam, concurrerunt deinde omnes Africæ Reges ad Pompeium, & frequens inter eos factus eſt, & inter plures arbiter multa iudicauit.

Pompeius quomodo Magnus ſit appellatus, & in Hiſpaniam mittitur.

POmpeius igitur, quum Vticam confecto bello Africano rediſſet, ecce literę ſibi a Sylla ſunt redditæ, quibus iubebatur, vt reliquo dimiſſo exercitu ſucceſſorem expectaret, & cū vna legione Romā venire properaret, in quibus tacite ipſe triſtatus eſt, ęgreq; id tulit, ſed manifeſte totus exercitus eius eſt motus indignatione maxima. Deinde orante Pompeio, vt iuſſa exequerent, cœperunt obiectare Syllam, Pompeiumque non permiſerunt ſine exercitu vniuerſo abire, dicentes, Syllæ tanquam tyranno non eſſe credendum. Pompeius igitur tentauit eorum animos mollire, ſedareq;, ac perſuadere, vt iuſſis obtemperarent. Sed poſtquam perſuadere id nequit, a ſubſellio in ſtationem deſcendens ceſſit illachrymās, ſed milites arreptum in ſuggeſtum reponunt. Suggeſtus enim eſt locus, in quo Reges ſedere conſueuerunt pro magnis rebus tractandis. Hac itaq; altercatione plurima diei pars aſſumpta eſt, volentibus illis manere eum, & imperare. Econuerſo autem Pompeio exhortāte vt Syllæ iuſſis abſque ſeditione parerent, tandem non dentibus illis ſed arctius vrgentibus, preceſq; cum clamore admiſcentibus iurauit Pompeius ſe ipſum interfecturū, ſi vim afferrent, quo illos pacto vix acquieſcere coëgit. Cęterum ad Syllam per primum nuncium allatum eſt Pompeium defeciſſe. Re tandem certius cognita, compertaq;, vt aduenientem Pompeium vndiq; viri omnes obuiam irent, eumq; beneuolentia cum ampla pompa proſequerentur, mandat: præuenire tamen eum Sylla accelerauit. Profectus ergo, & illi obuiam factus quam lætiſſime dexteram ſurrexit, eumq; ingenti voce Magnū Pompeium ſalutauit, iuſſitq; omnibus, qui tum aderant, vt ſimiliter Magnum eum appellarent. Alij dicunt cognomen hoc primum in Africa ab vniuerſo exercitu illi inditum, deinde vim, atq; conſuetudinem ex hac Syllæ affirmatione habuiſſe. Pompeius tamen longo poſt tempore Proconſul in Hiſpaniam miſſus eſt aduerſus Sertorium, qui illam detinebat, & in eius epiſtolis, actiſq; ſe Magnum Pompeiū ſcripſit. Neq; hoc cuipiam admirationi ſit, nam conſueuerūt Romani non hos ſolum, qui præclara confecerant bella, quive ſtrenue manu vſi ſunt, ſed eos etiam, qui rem publicam conſilijs, ac virtutibus ſuis decorarunt, huiuſcemodi cognomentis ſæpe exornare. Duos enim populus Romanus cognominauit maximos Valerium, quod patres a plebe diſſidentes conciliauit, Fabium Tullium,

quod diuites quoſdam viros e libertis genitos e Senatu amouit.

De Sertorio, & Appio Metello.

ERat in Hiſpania ea tempeſtate Sertorius, qui illam diu tenuerat, & ciuili bello adhęſerat partibus Marianis, tremendus hoſtis Syllę cęteriſq; ſuę factionis. Aduerſus Sertorium diuerſi Duces miſſi ſunt, quos Sertorius valide ſuperauit. Denuo aduerſus huiꝰ rabiē Apius Metellus vir clariſſimus miſſus eſt, & quidem bellicoſiſſimus, ac ſapientiſſimus, ſatiſq; Marco Lepido diſſimilis, ſed nimis grandi cura implicitus propter ſenectutem, ob hanc enim tardus nimium erat ad bellum, Sertoriuſq; propter velocitatem, ac promptitudinem ſepius grauitatem eius deluſerat.

Ex qua etiam re Senatus decreto Magnus Pompeius in Hiſpaniā miſſus eſt, vt Sertorium comprimeret Pompeius, itaq; Proconſul a Senatu ordinatus contra Sertorium, iam Magnus cognominatus, quum Hiſpaniam veniſſet Proconſul, primū Apio Metello ſe in præſidium diſpoſuit. Interim tamen Hiſpanos populos Sertorio parum donatos, ſeu beneuolos ſolicitare cœpit, & quoſdam ad defectionem adduxit, ex quo fertur Sertorium dixiſſe quam inſolentiſſime, virga, & loro ſibi opus eſſe ad puerum Pompeium caſtigandum, niſi vetulum pertimeſceret de Metello ſene locutus. Hoc itaq; verbū iactauit, factus eſt tamen de cætero Sertorius cautior, metuq; Pompeij cautius in hoſtem ferebatur. Metellus quidem, quod incredibile erat, propter ſenectutem delicijs omnibus, & voluptati fræna laxabat. Vnde creſcebat Pompeij gloria, ac beniuolentia in ea militari diſciplina, qua milites tenebat, quoniam non magno degebat apparatu. Natura enim ſobrius fuit, & a cupiditatibus longe abſtinens, verum belli fortuna varia eſt. Cœpit enim Pompeius Vylauronam vrbem, nam putabat Pompeius Pertorium circunuenire, ex quo gloriam quam maximam ſperabat, in cuius ſpem maxime elatus multa iactauit. proſpexerat enim Pōpeius ante ſuos oculos vrbem captam, & incenſam, caſtraq; ſua a Pertorio circundata, Sertorio enim ſpem fecerant Perpennas, & Eninus maximi Duces, qui a Pompeio ad Sertoriū profugerāt, illiq; ſe ſocios belli addiderant. Quo audito Pompeius eos vſq; in vrbem Valētiam fudit atq; fugauit, in qua fuga vltra decem millia hominum interemit. Ex qua re Pompeius ſpem, ſimul & gloriā conſecutus, elatus victoria mox in ipſum Sertoriū feſtinat irruere, ne gloria Metello impartiretur, iuxta ergo Sucronē amnē ſole iam ad occaſum vergente copias ad pugnā ambo Duces inſtruxere. Metellus enim & Pompeius ambo cupiētes belli gloriā, alter alterum præuenire in bello cupiebat. Sertorius etiam, vt cum ſolo pugnaret, ſtuduit. Conſerta itaq; pugna eſt, tandemq; ęquo Marte dirempta, vterq; enim alterum cornu ſtrauit, verum ex duobus maiorem gloriam reduxit Sertorius, nam ſolus aciem oppoſitam in fugam vertit. In Pompeij vero cornu vir permagnus equo ex pedeſtri comitatu Sertorij obuiam Pompeio egreſſus, poſtquam ad conflictū enſium peruētum eſt, pugnauit cum Pompeio diſſimili tamen plaga, quoniam ad manus quum veniſſent, Pompeius ſautius factus eſt enſis ictu, hoſti vero a Pompeio eſt amputata manus. Quāprimum deinde poſtera dies illuxit, ambo Duces ſimul acies inſtruxerunt, proximę pugnę victoriam quiſq; ſuam fuiſſe aſſerens, ſed ex aduentu Metelli ſoluto exercitu abijt Sertorius. Cęterum Pompeius, quum priuatum ad hoc bellum multa expoſuiſſet, pecunias a Senatu poſtulat, addens, ni mittant, ſe cum copijs in Italiam reuerſurum.

Lucullus tunc conſulatum gerebat, qui vir, licet a Pompeio diſſentiret, quoniam in Mithrydaticum bellum mitti affectabat, in mittendis pecunijs ſtudet, timens ne Pompeio redeundi materia eſſet, qui dimiſſo Sertorio cupiebat etiam Mithrydatem inuadere, Regem gloria ſplendiſſimum, hoſtemq;, quod credebat facile obtinere.

De morte Sertorij, & Perpennę.

SErtorius igitur poſt clariſſimas res in Hiſpania geſtas, ſicut a principio omnium Hiſpanorum animos ad ſe flexerat, ita poſtea ab ipſo deſciuere. Huius autem defectionis autor Perpennas fuerat, qui tanquam nobilitate familiæ præſtantior Sertorio inuidebat, principatumq; affectabat, ſermoneſq; pādebat in detractionem Sertorij. Ex quibus inquinamentis ciuitates quædam Hiſpaniæ a Sertorio defecerunt. effecitq;, vt in dies minus Sertorio pareretur, auxitq; indignationem Hiſpanorum immenſa Sertorij ab initio humanitas in crudelitatē conuerſa. Is enim, quum ab initio pueros Hiſpanorum obſides ſibi aſſignari iuſſiſſet, & in Oſcha vrbe tenuiſſet, illos liberalibus ſtudijs, alijſq; bonis artibus erudiebat. Deinde vero in eorum indignationem crudeliter conuerſus, quum alios necaſſet, alios vendidiſſet, magnam exinde populorum indignationem contraxit. Qua opportunitate comperta Perpennas in eiuſdem mortē cœpit conſpirare. Qui quum multos ſibi aſciuiſſet, Manlium quendam ex Sertorianis Ducibus ad hoc ſibi adiunxit. Hic tum forte adoleſcenti, cuius amore detinebatur, hæc omnia pandit, & hac ſpe elatus, cæteris amatoribus omiſſis ſibi vni ſe addiceret hortabatur, maximam cōfeſtim potentiam habituro. Adoleſcens cuidam Aufidio amatori, qui ſibi gratior erat, hæc aperuit, quæ quum audiſſet Aufidius obſtupuit, nam & ipſe vnus ex coniuratis erat, ignorabat tamen Manlium iſta ſentire. Perpennam vero, & quoſdam alios, de quibus ſibi notum erat, nominante adoleſcente, conturbatus ſermonem abrupit, & inſanū, contemnendūq; Manlium dixit, qui ita vanas fictiones inducat, ipſe autem ad Perpennam profectus rem, pro vt audiuerat, & quanta celeritate opus foret, expoſuit. Rem igitur aggreſſi conficiendam nuncium induxerunt victoriam quandam vnius ex Sertorianis Ducibus, & cædem magnam inimicorum ſignificātem. Ad quem exhilaratus Sertorius quum immolaſſet, Perpennam ipſum, & alios, qui aderant, hi erant omnes coniurati, ad cœnam inuitat, exoratq;. Mos erat Sertorio in conuiuijs plurimam ſemper honeſtatē, decoremq; ſeruare, nec videre quicquam turpe, nec audire ſuſtinebat, docueratq; omnes ſuos ab omni maledicto, ac iurgio abſtinere, ſed placide, ac modeſte ioco vti. Tunc igitur in medio conuiuij rixæ initium quærentes aperte verba turpia, flagitioſaq; iactabant, & ficta ebrietate multa ſceleſte agebant, vt Sertorium prouocarent. Sertorius vero ſiue quod grauiter ferebat inconcinitatem eorum, ſiue quod ipſorum mentes ex tarditate loquendi, & inconſueto contemptu animaduerteret, mutato diſcumbendi modo ſe ſupinum diſpoſuit, quaſi nec videre quicquam vellet, nec audire. Perpenna autem phialam meri in medium projciente, & ſtrepitu inde facto, quod erat ſignum coniuratis datum, Antonius qui ſupra diſcumbebat, gladio Sertorium percutit. Conuerſi vero ad plagā, & inſurgere conātis in pectus ruit, manuſq; ambas capit, ne reſiſtere valeret, per hunc modū a multis confoſſus occiditur. Maxima Iberiæ pars Metello, & Pompeio poſt mortem Sertorij ſeſe tradit. Eos, qui manſerant, Perpenna ſuſcipiens, aduerſus inimicos bellum gerere adortus eſt, in quo

ſtatim ſui experientiam dedit, vt viri nec ad parendum, nec ad imperandum apti.
Nam fretus Sertorij apparatibus aduerſus Pompeium congreſſus breui ſuperatus
fuit, & captus, nec vltimam quidem fortunam ingenue tulit. Sed quum haberet Ser-
torij literas Pompeio promiſit, virorum conſularium, & qui plurimum Romæ po-
terant, epiſtolas propria manu ſcriptas, per quas cupidi nouarum rerum Sertorium
in in Italiam vocabant, ſe oſtenſurum. Sed Pompeius non vt iuuenis, ſed vt grauis,
& prudentis animi vir eas quidem literas nec legere ipſe voluit, nec, a quoquam vt
legerentur permiſit ſed ipſas omnes in vnum collectas cremauit. Quod eius factum
multos ciues periculo, & magnis nouitatibus patriam liberauit. Perpennam inſuper
ſtatim occidit, veritus ne vulgatis quorundam nominibus turbationes, & ſcandala
orirentur. Reliquorum vero, qui Sertorianę necis conſcij fuerant, alij ad Pompeiũ
deducti mactati ſunt, alij in Lybiam profecti a Maurucijs interfecti fuerũt nec quiſ-
quam euaſit pręter vnum Aufidium Manlij riualem. Hic enim ſiue latens, ſiue ne-
glectus in quadam Barbariæ villa inops inuiſuſꝗ conſenuit. Neꝗ præterire libet
in factis Sertorij, quod dum ab Hiſpania veniſſet in oppidum Tanginum in Libya,
ibiꝗ vidiſſet ſepulchrum Anthei, non credidit facile vulgationi Barbarorũ de illius
corporis magnitudine, quod vbi effodi feciſſet, repperit illius oſſa lõgitudinis ſeptua-
ginta cubitorum, res quidem auditu ſtupenda. Poſt mortem itaꝗ Sertorij Perpen-
nas celtior habitus eſt, qui imperiũ occupans aduerſus Pompeium ſe inſtruit. Pom
peius igitur extemplo exercitũ eduxit, decemꝗ cohortes in aciem hoſtium miſit, iu-
bens, vt paulatim per agros in conſpectu Perpennæ vagarentur, quas videns Per-
pennas, rerum inſcius, illas paſſim inſequitur, Pompeius vero inſtructa acie irruens
conſerta pugna omniũ victor fuit. Quum vero plęriꝗ primorum Perpennam ce-
piſſent, Pompeius ad ſe aductum occidi iuſſit, non immemor eorum, quæ in Sicilia
contigerant, quemadmodũ a nonnullis criminatus eſt. In huius enim captura Pom
peius maxima arte ad omnium ſalutem vſus eſt. Perpennas enim quum in poteſta-
te literas omnes, cæteraꝗ Sertorij monumenta habuiſſet, epiſtolas quorundam cla-
riſſimorum virorum ciuium Romanorum propalauit, qui ad res vrbis innouandas
ſtudebant, in Italiamꝗ Sertorium vocabant. Pompeius ergo timens ne ex his maio-
ra ſuſcitarentur bella, quam quæ iam reſtinxerat, Perpennam trucidauit, & epiſto-
las omnes a nemine inſpectas incendio tradidit. His peractis Pompeius quum Hiſpa-
niam, & maxime Celuberiam deambulaſſet, omnes tumultus innatos oppreſſit, in-
cendiaꝗ rerum extinxit. Poſt hæc vero Pompeius Romam redijt, ibiꝗ triũphum
petijt, cui ſe obiecit Sylla, Conſuli enim tantum, & non Proconſuli aiebat triũphum
lege permitti. Vnde Scipio, quum magnis & arduis prælijs ſuperauiſſet in Hiſpa-
nia Carthaginenſes, triumphum non poſtulauit, non dum erat Conſul, aut id bellum
ſuis gerebatur auſpicijs. Obſtabat præterea triũpho Pompeij, quia vix pubeſcebat,
quive ob ætatẽ nondum in Senatũ admiſſus fuerat, omnino ſibi gloriã inuidioſam e-
rat pariturus, principatuſꝗ ſuus ab vniuerſis ciuibus ęgre perferendus erat. Hæc
aduerſus Pompeium Sylla obloquebatur, veluti illi non aſſenſurus, ſed contentione
ſua impediturus rogationem. Non tamen Pompeius ob hoc territus eſt, ſed quum
denuo inſtaret Pompeius, admiratus iuuenis fiduciam bis acclamauit, ergo triumphet.
Qua ex re quum indignatio complures caperet, grauiterꝗ id ferretur, optans Pom
peius eos grauiori moleſtia afficere, conatus eſt curru a quatuor elephantibus ducto
triumphum ducere, anguſtiori tamen porta vrbis prohibitus equis vſus eſt.

De Marij morte.

QVoniam de ciuili bello Marij & Syllæ diximus, de eorum quoq; factione, ac morte dicendum uidetur. Marius igitur poſtquam de exilio ſe reſtituit, quum magna Romanos ſtrage, ac nece vrbem fœdaſſet, omnia pariter diuina, ac humana confundẽs ſeptimum Conſulatum aſſumpſit, quod nemini Romanorũ adhuc cõtigerat. Qui quum Magiſtratum cepiſſet ad Kalendas Ianuarias, quibus annus incipitur, quendam Sextum Lucillum præcipitem dedit, quod ipſi, & vrbi magnũ fuit augurium ad futuras calamitates. Ipſe autem Maurius corporis laboribus, atq; ſollicitudine perterritus, quia multa pericula expertus fuerat, animi ferocitatem amiſit, exiſtimans in ſe crimen rediturũ. Nam Sylla, qui ipſum Marium patria expulerat, ad Mitrydatemq; potentiſſimum Regem fugere compulerat, Romam repetebat: huiuſmodi mentis agitationibus Maurius affectus, quum ante oculos errores, exilia, periculaq; maris ac terræ adduceret, in varias, dubiaſq; partes diſtrahebaĩ, & nocturnis, turbulentiſq; ſomnis perterrebaĩ. Videbatur enim continuo quendam audire dicentem, dura ſunt cubilia leonum. Sed quum maxime vigilias pertimeſceret, intempeſtiuis potationibus, & ebrietatibus indulgebat, tanquam per ſomnum animi cogitationes vitaturus eſſet, Cui quum quidam nunciaret ea, quę apud mare per Mithrydatem, ac Syllam facta erant, nouis timoribus percuſſus, partim futura timens, partim tanquam præſentium vulnere male affectus, paulo poſt exilium reſtitutus, vt Poſydonis Philoſophus ſcribit, in malam valetudinem incidit. Caius autem Piſo vir hiſtoricus memorię literarũ tradidit: Marium poſt cœnam cum amicis deambulantem in ſermonem de rebus ab eo geſtis veniſſe, & a rerum primordijs incipientem, ſępiuſq; de vtraq; fortuna diſputantem dixiſſe, non ſanæ mentis hominem eſſe, qui fortunæ ſeſe committeret. Poſt hæc appellatis lęto vultu, qui aderant, quũ per ſeptem dies paulatim deficeret, diem obijt. Quidam ferunt, eius ambitionem in ipſa mala valetudine omnino detectam in vanam ſpem euaſiſſe, putabat enim ſe in Mithrydatico bello imperatorem eſſe. Deinde, quemadmodum in ipſo langore corporis accidere ſolet, varias in corpore mutationes cum gemitu, ac multis vlulatibus patiebatur.

Sic adeo ingens cupiditas Magiſtratus illius belli eum ceperat, vt nulla conſolatione curari poſſet. Duos ac ſeptuaginta annos natus obijt, primuſq; omnium Romanorum fuit, qui ſeptimum Conſulatum attigerit, qui quum domum magnificam inſtruxiſſet, quę multis Regijs ædibus clarior erat, fortunã ſuam crudelem appellabat, quod priuſquam conſilia, deſideriaq; ſua peregiſſet, morte obiret. Septimo igitur die ſui ſeptimi Conſulatus Marius diem clauſit extremũ, cuius mors ſtatim Romam magna lætitia, atq; exultatione affecit, ex eo quod graui tyrannide liberata eſſet.

De Syllæ obitu.

LVtius Sylla poſtquam omnia mala, quæ multis voluminibus deſcripta fuerunt, peregiſſet: voluptati, ac ebrietati ad vltimum datus electis maximi pretij ferculis, potationibuſq;, in quibus vinis quadraginta annorũ vtebatur, inter quas potationes Metella vxor eius obierat, & cũ aliam Valeriã, quæ per antea diuortiũ cum viro ſuo fecerat, amore captus duxiſſet vxorem, ac vitam ſuam ageret cum cantoribus, tibicinibus, & hiſtrionibus, cæteriſq; ad voluptatẽ pertinentibus ad vltĩ

mum mala valetudine correptus eſt, atq; grauatus propter flegmà, quod adeo viſcera ſua putrefecerat, vt fetorem emitterent, & quidem maximum: ac eius corpus pediculis totū abundans erat, nec tonſores continue radentes eos remouere valebant. Nam illis remotis alij plures pullulabāt veſtes eius implentes, & intra oculos eum etiā moleſtabāt, cui nec balnea, nec alia remedia proderant, & ſic pediculis afflictus erat quotidie. Pridie vero quam moreretur, quum Granium quendam potentiſſimū ciuem Romanum, qui magnam pecuniam populo Romano debebat, audiſſet ſolutionem tergiuerſari, atq; ipſius Syllæ mortem expectare, ad ſe accitum hominem in ſecretiorem locum adduxit, accerſitis deinde miniſtris, vt illum necarent, præcepit. Ipſe vero Sylla cum clamore, ac totius corporis contentione laboraſſet, diſrupto, quod geſtabat, apoſtemate maximā vim ſanguinis effudit, qua de cauſa vehementer debilitatus, atq; omnino viribus amiſſis magna anxietate nocte illa vitā ducens mane obijt. Aderat enim eius morti Pompeius, qui licet contra Syllam ſimultates haberet, maxime quum Sylla oſtendiſſet, ſe minus beneuole habere cum Pompeio ex teſtamento, alijs enim munera legauit, alios filiorum curatores inſtituit, ſed Pompeium omnino omiſit. Tulit tamen hoc Pompeius modeſte, nimis placideq;, non obſtante quod Lepidus Conſul, cæteriq; nonnulli contradicerent, ne Sylla in campo Martio ſepeliretur, neve funus fieret publica impenſa. Pompeius ſuo præſidio gloriam ſimul, defenſionēq; funeri attulit, & corpus eius in campo Martio ſepultum eſt, & ſtatua magna ad eius ſimilitudinem poſita eſt, & epitaphium poſitum, quod ipſemet fecerat, videlicet. Nullus meus amicus me bonitate ſuperauit, nec inimicus malitia. Filios pręterea duos gemellos reliquit, vt dictum eſt, Fauſtum, & Fauſtam, & ex Valeria poſt eius mortem nata eſt puella, quæ more Romano Poſthuma eſt appellata.

LIBER NONVS DE CIVILI BELLO INTER CAESAREM, ET POMpeium, & eorum progreſſibus vſq; ad Auguſtum Cæſarem, & primo de origine Caij Iulij Cæſaris.

Caius Iulius Cæſar ex patre Lucio Iulio Cęſare ortus eſt, qui Marianę factioni adhęrebat. Erat enim Marius ſenior cognatus Lucij Cæſaris, quoniam Iulia ſoror Cæſaris vxor Marij erat, cuius reſpectu ſuæ factioni adhęſit, qui Lucius interfectus eſt a Sylla, dū vltimo in vrbem intrauit. Erat quidem ex nobiliſſima Iuliorum familia, a Syluio Poſthumo Aeneę Veneris & Anchiſæ filij, & Lauinia Latini Regis filia ortum trahens. In cuius familiæ laudem Caius Iulius Cęſar dum orationem haberet in laudem amitę Iulię vxoris ſiquidem Marij ſenioris ſic ait. Amitę meę Iulię Marij ſenioris vxoris maternum genus ex Regibus ortum, paternum cum dijs immortalibus coniunctum eſt. Nam ex Anco Marcio ſunt Marcij Reges, & a Venere ſunt Iulij, cuius gentis familia noſtra eſt. Eſt ergo ſanctitas in genere Regum, qui plurimum inter homines pollent, & ceremonia Deorum, quorū in poteſtate ſunt ipſi Reges. Erat itaq; Caius

Iulius

Iulius Cæſar annorum ſexdecim, cum illi mortuus Lucius pater, & cum a principio ignoraretur, in quas partes declinaret, Ceſutiam ex equeſtri familia, quę primo prætextato deſponſata erat, duxit vxorem, ipſe autem ſatis inops habebatur. Poſtea vero Ceſutia vxore repudiata Corneliã Cynnę filiam, qui. IIII. Conſul fuerat, vxorẽ duxit, poſtea quam Pontifex factus eſt. Quam cum Sylla voluiſſet repudiari a Cæſare, quia hoc renuit, ſacerdotium, & vxoris dotem publicauit, & gentilicijs hæreditatibus mulctatus eſt, aduerſarũ enim partium habebatur, vt etiam diſcedere e medio conaretur, tñ morbo quartanę aggrauãte prope per ſingulas noctes mutare latebras cogebat̃, ſeq; ſępius ab inquiſitoribꝰ pecunia redimebat, donec per Mamertiũ Aemiliũ, & Aureliũ Cottam conſanguineos & affines, ac per Veſtales virgines, quarũ ſumma tunc erat autoritas, Sylla deprecatus multis tandẽ ac validis precibus acquieuit. Vbi illud memorabile contigit, quod cum Sylla diutius obſtitiſſet, neq; vllus eſſet precandi finis, victus ad vltimum exclamauit vel diuino oraculo, aut coniectura humana. Vincite itaq;, atq; habetote vobis cunctiſq; nobilibus hoc damnoſum donum, prædico autem vobis, quoniã hic, quem adeo enixe ſaluum vultis, optimatum partibus, quas vos mecum defendiſtis, erit quoque excidio, in Cæſare enim multi ſunt Marij. Suetonius etiam Tranquillus vitam Cæſaris deſcribens ſic ait: quoniam ornatius incederet, vtebatur enim lato clauo & nimium fimbriato, ſed tamen ſupra eum cingebatur, & quidẽ fluxiore cinctura, quoniã Romanis mos erat, vt ſtricte cingerentur. Vnde emanaſſe dicitur Syllæ dictum ad Pompeium, cæteroſq; nobiles ſuæ factionis, vt male præcinctum puerum cauerent. Vnde etiam legitur illud Ciceronis, cum poſt ciuile bellum interrogaretur̃, cur ita aberraſſet Pompeium Cæſari præferendo, Præcinctura, inquit, me decepit. Militauit ergo adoleſcens in Aſia primũ, deinde in Græcia, ac Sicilia, nunc clara fama, nunc obſcura. Audita autẽ Syllę morte nouandarum rerum ſpe trahente Romam redijt. Sed ciuili motu pręter ſpem compreſſo ne nihil ageret, Cornelium Dolabellam virum conſularẽ, ac triumphalẽ accuſauit, quo iudicio magnam ſibi eloquentię famam acquiſiuit, ſed multum inuidię. Quam vt leniret abſentia, abſoluto reo rebuſq; præter vota fluentibus in inſulã Rhodum ſe transferre diſpoſuit, vt ſimul & otio operam daret, & literis apud Apollonium Molonem virum clariſſimũ, tunc facundię præceptorẽ, ſub quo Cicero ipſe Romanę Princeps eloquẽtię didiciſſe credit̃. Sed dũ eo nauigat, captus eſt a Piratis, & familiaribꝰ omnibus pręter tres Romã remiſſis ad redẽptionis ſuæ pecuniã procurandã, manſit cum prędonibꝰ dies circa quadraginta nõ ſine triſtitia, & indignatione grauiſſima. Cumq; illi ex conuictu familiaritate orta eum percontarẽtur, quid eis, ſi in ſua poteſtate eſſent, faceret, reſpondebat iocanti ſimilis, ſe illos crucibus affixurum, idq; tacitus facere iureiurando etiã confirmauit. Cum uero comitibus & ſeruis Roma redeuntibus quinquaginta talenta pro redẽptionis precio perſoluiſſet, libertati redditus claſſe ilico conquiſita illos attigit, comprehenditq;. In quibus iam tum ſecuturæ lenitatis, & clæmentiæ guſtum dedit. Nam quum & ſontes plectere, & iuramentũ ſeruare fixum eſſet, modum excogitauit, quo vtrunq; leniore ſupplicio compleretur. Itaq; iugulari illos primum, poſt exanimes crucibꝰ iuſſit affigi. Nec per otium publicas res neglexit, Mithridate enim Aſiam infeſtante congregatis auxilijs obſtitit, & præfectum Regis Aſiæ pepulit, & prouinciam conſeruauit. His exactis Romam reddijt, primuſq; illi honor fuit tribunatus militum, in quo quidem imminutam a Sylla tribunitiam poteſtatem reſtituere ſummo ſtudio niſus eſt.

Caius Iulius Cæſar Quæſtor in vlteriorem Hiſpaniam miſſus eſt.

POſt præmiſſa igitur Cæſar a Senatu in vlteriorem Hiſpaniam miſſus eſt Quæſtor factus. Qui cum veniſſet in Gades, vbi Herculis erat templum ſumma veneratione celebratū, in quo erat imago Alexandri Macedonis, quā imaginē cum Cæſar diutius contēplatus eſſet, vehemēter indoluit, quod ętate illa, quā ipſe tunc ageret, Alexander famā ſui nominis in fines terræ extendiſſet, a ſe vero nihil adhuc dignum actū eſſet, ideo petījt a Senatu, vt pro eo mitteretur, cupiens eſſe, vbi maioris famæ materiam inueniſſet. Romam itaq; reuerſus fœdo ilico turbatus eſt ſomno, viſus enim ſibi eſt per ſomniū dormiēs cum matre concūbere. Eſt hęc quidē vna humanarum miſeriarū, vt quāuis verū ſit, quod ait Cicero, quodq; de Homero ſcribit Ennius: plerunq; ea videre dormientes, de quibus ſæpiſſime vigilātes ſint ſoliti cogitare, & loqui: tamē illud certiſſimū eſt, ſolere ſe quieti hominū viſiones fœdas, ac turbidas, & a ſoniante anima pegrinas offerre, vt qđ nunꝗ vigilātes cogitarēt, quodq; potius quam facerent, mori eligerent, conſopiti facere videanť. Patefacta igiť viſione, illi, quorum vafrum, falaxq; eſt artificium, ad coniecturas redigentes, eſtimatis, vt credo, viri moribus ac natura cōſentanea interpretatione magnalia terrarū, & orbis imperium ſignificari ſomnio dixerunt, quod ea ſcilicet, quam ſibi ſubditam habuiſſet, nihil aliud eſſet niſi terra parēs publica, ſicut experiētia perhibet. Ad ampliſſimā itaq; ſpē incitauerunt, quod ego potius narro, quia ſic ab alījs ſcriptum inuenio, quam quod verum credam, virū tanti animi, tantęq; prudentiæ ad immenſum ſpem ſomnio inani ac nocturno phantaſmate, aut omnino circulatorū fallaciunculis incitatū. Ad quā implendam, quanta fortuna, quanto ingenio, quantis bellicis artibus, quantiſq; laboribus, quantis deniq; rebus alījs opus fuiſſe, quā ſomnio, quis non videt? Dehinc Aedilis factus eſt, quo tēpore in ſuſpitionē magnam venit, vt non modo ſemel, ſed pluries conſpiraſſe crederetur cum viris inſignibus, vt totum ſtatum reip. perturbaret. Numerabatur enim inter Catilinæ coniuratos, ſed vel pœnitētia, vel metu, ſeu morte conſpiratorū effectu conſiliū caruiſſe. In ea enim Aedilitate multa fecit inſignia ad ornatum vrbis, quorū omnium ipſe ſolus excluſo collega populi gratiā conſecutus eſt, ſperanſque ſibi nihil negatum iri, tentauit extra ordinem Aegyptum prouinciā adipiſci, quod Alexandrini Regem ſuum ſolio deieciſſent. Sed ab optimatibus impeditus, vt quo poterat modo ſe de illis vindicaret, in illorum contemptū Caīj Marīj noui hominis trophea de Iugurta ſcilicet, ac Cymbris, atq; Theutonis, quæ Sylla hoſtili ſuperbia euerterat, reparauit. perdita itaq; ſpe Aegypti Pontificatum maximū petījt non abſq; fluxu munerum ingenti. Ita iam ambitio Romanum orbem inuaſerat, vt iam tunc Pontificatus pecunia venderetur. Qua in re quū ipſe ſibi non ſufficeret, alienum æs, & quidem non modicū mutuauit. Quod deinde ſecum exiſtimans, cum in campum mane candidatus deſcenderet, matri eum deoſculanti dixiſſe traditur, domum niſi Pontifex non reuertar. Reuerſus eſt autem Pontifex duobus clariſſimis competitoribus ſuperatis ętate & dignitate præſtantibus. Interea Cæſar de coniuratione Catilinę, ꝙ cum ipſo Lucio Catilina ceteriſq; viris illuſtribus coniuraſſet, a Lucio Vectio, & Q. Curio accuſabatur, aſſerebatq; Vectius ſe oſtenſurū chyrographum Cæſaris Catilinæ pro coniuratione oblatum, quod tamen Cæſar ægre ferens confutatis accuſatoribus liberari obtinuit, & præmia illi decreta a Senatu, Vectiuſque, &

Curius grauiter mulctati ſunt & priuati honore. Allegauit enim Cæſar innocentiæ ſuæ teſtem Conſulem Ciceronem, cui præfatæ coniurationis multa reuelauerat. His peractis Cæſar Prætor in Hiſpaniam decernitur. Tanta vero fuerat eius inopia, vt ſequeſtraretur Romæ a creditoribus, impedireturq;, quominus poſſet in præturam proficiſci, niſi quia oblatis fideiuſſoribus permiſſus eſt in Hiſpaniam ire, quam profectionem quum peregiſſet, compoſitis prouinciæ rebus pacatiſq; ſimultatibus, quæ in ea fuerant, etiam ſucceſſore non expectato properat Romam redire petiturus conſulatum, triumphumq;. Sed quum legibus vtrunq; petere prohibitus eſſet, omiſſo triumpho conſulatum petijt cupidus rerum gerendarum.

Caius Iulius Cæſar creatur Conſul, ſibiq; decernitur prouincia Galliarum, & Illiricum.

FActus eſt itaq; Conſul cum. M. Bibulo, quem collegam facta contentione legis Agrariæ, cum Bibulus diſſentiret, ſoro armis eiecit. Vnde Cæſar ſolus remp. gubernabat nemine prorſus obſtante, & ſi quis obſtitiſſet, non tamē minis ſed factis quoq; exterreret, in quibus Marcum Catonem virum tantæ ſapientiæ & virtutis actibus ſuis contradicentē manu Lictoris exactum curia mitti fecit in carcerem, quo euntē illum Senatus proſecutus eſt, non aliter quā ſi vnius in perſona capti omnes viderētur. Sunt etiam qui dicant, veſtem quoq; velut in luctu publico permutaſſe, qua quidē tanta veneratione ac pietate, niſi fallor, iniuria carceris compenſata eſt, vt optabile fuiſſe videatur Catoni, ſic in carcerem duci, vnde mox ſic educeretur. Siquidem hæc Senatus tanta conſenſio Cæſarem ipſum mouit, vtq; ait Valerius, diuini animi perſeuerantiā flexit. Et quanquā hic aliquantulū fines Hiſpaniarū rerum egreſſi fuerimus, quia tamen rerum factorumq; Cæſaris, ac Pompeij in ipſa Hiſpania magna ſtat copia, ipſius Cæſaris vitam, originemq; ciuilis belli pernéceſſariū eſt attingeré. Igitur Cæſar initio conſulatus ſenciens inuidiā contra ſe laborantē, & Conſulibus a ſenatu prouincias nullius laboris, & glorię decretas, idq; in ſe vnū fieri cogitans, & ad ſuam, ſicut erat, iniuriā trahens, quod collegā ſcilicet iſta non tangerēt, atq; incenſus cupiditate vindictæ Gneum Pompeium Magnum tunc Senatui infenſum, quod Mithrydate perdomito ad ipſius Pompeij honores ſilētium habuiſſet, omni obſequio promereri ſtuduit. Vtque ſolidior Gneus eſſet. M. Craſſi amicitiam vetuſto odio interruptam ex conſulatu, quem ambo diſſidentiſſime geſſerant, reſarcire viſus eſt. Effecitq; ſolito ac ſolerti ingenio, vt ipſi tres in repub. vnum eſſent: ratus, vt quæ eis placuiſſet, nullus reſcinderet, nec eum fefellit ſpes. Vtq; amicitiam conſanguinitate firmaret, filiam ſuam Iuliam Pompeio coniugem dedit, & vndiq; ſibi adminicula coacervans ipſe Calphurniam Lucij Piſonis ſucceſſuri ſibi in conſulatu filiam in matrimonium accepit, generiq; atq; ſoceri ſuffragijs fultus ex omnibus prouincijs Gallias, atq; Illyricum prælegit, ampliſſimam quidē opum viam, atq; vberrimam materiam triumphorum, non quod Senatus ei tranſalpinā Galliam libens daret, ſed veritus, ne a ſe negatam populus largiretur, & quod ſuum nollent munus, fieret alienum. Necdum itaq; inuidia quieſcente iam profectus in prouinciam accuſatus ab æmulis procurauit, vt abſens reipublicæ cauſa vocari ad iudicium non poſſet, poſuitque in animum, omnes, qui ad Magiſtratum aſcenſuri eſſent, ſibi amicos efficere atq; nullum adiuuare, ſed pro viribus impedire, niſi qui ſibi pollicerentur ſe eius amicitiam.

deſenſuros, ita vt à nonnullis iuſiurandum, ac chyrographum non vereret̃ accipere.
Audiens vero Lutium Domitium Conſularẽ candidatũ, qui eum Prętor anno alte
ro vexare voluerat, iactare ſolitũ ſe, quod pretor nequiſſet, Conſulẽ effecturum, ſibiq;
exercitum crepturũ, illius conſulatũ impediendi viam vnã meditatus nouos amicos
Pompeiũ, & Craſſum ad ſe Lucam iure amicitiæ euocatos induxit, vt anni inſtantis
conſulatũ peterent, quatenus tantis cõpetitoribus ille ſuccũberet. Prouidenſq; in po
ſterum, ne quid in ſe liuor poſſet hoſtilis, illud quoq; ſuffragatoribus tantis obtinuit:
imperiũ a ſenatu ſibi in quinquẽniũ prorogari, quę quidẽ res & in Gallia, & in Italia,
& in toto orbe magnorum motuum cauſa fuit. His enim ad vota fluẽtibus iam ſecu
rior & deſpexit aduerſarios, & legionibus nouis pro arbitrio conſcriptis, omne quan
tum libet periculoſum, & graue belli genus aggreſſus, Gallicũ bellum per annos decẽ
exercuit, de quibus ipſe latius in ſuis commentarijs meminit, quę Franciſcus Petrarca
lucidius & explanauit, & abbreuiauit in libro de viris illuſtribus, cum vitã, & geſta
Cæſaris latius deſcripſiſſet. Et quoniã in ciuili bello bis Cęſar Hiſpaniam ingreſſus
eſt, vbi res bellicas mirifice geſſit. Primo aduerſus Duces Pompeianos, Luciũ Afra
nium, Marcum Petreium, ac. M. Varronem, ſecundo aduerſus Pompeij liberos pro
greſſus eiuſdem Cæſaris ſaltem ſummatim & compendioſe narraturi ſumus, ac dein
de ciuilis belli initiũ, ex quibus mala bellorũ tum in Hiſpania, tum alibi ſucceſſere.

Initium ciuilis belli Caij Iulij Cæſaris, & Pompeij.

EGit itaq; Cæſar, vt diximus, bellum Gallicum annis decem, cuius
finis initium ciuilis belli fuit. Peracto ſiquidẽ bello Gallico in ipſo
temporis diſcurſu, Pompeius, qui Romæ remp. adminiſtrabat ab
antiqua Cęſaris amicitia diſceſſit, amicoſq; Cęſaris cœpit multiplici
ter infeſtare. Hãc cauſã ciuilis belli multi autores tradunt, quod Pom
peius parem in rep. Cæſar autem dominum recuſarent. Præſtitit
autem cauſam diſſenſionis Iulia filia Cæſaris Pompeij vxor, quæ abortiuo vno filio
obijt, vinculumq; affinitatis ſolutum, quo perantea fuerãt fœderati. Soluta itaq; con
iunctione inter Cæſarem & Pompeiũ per obitum Iuliæ vxoris Pompeij ac filię Cę
ſaris, Pompeius ſolus remp. adminiſtrare cupiens amicos Cæſaris cœpit multiplici
ter moleſtare, & etiam vrbe pellere. Multa itaq; clam contra Cæſarem dicta tracta
taq; ſunt, inter quæ illud eſt de Labieni defectione. Procurauit itaq; Senatus, Pom
peiuſq;, vt Labienus a Cæſare deficeret, quod effectum fuit. Erat quidem Labienus
legatus Cæſaris, qui in Gallico bello multa, & præclara peregerat. In Senatu quoq;
multa tractabãtur in damnum Cęſaris, nouęq; vię quærebãtur, quibus poteſtas Cę
ſaris, quę iam multis formidabilis eſſe cœperat, tolleret̃, aut certe minueret̃. Siquidem
cunctis iam magnificentia & liberalitate Cæſarea ſtupefactis, & quid his rebus tan
tis & tam late effuſis ſibi vellet ſecum tacitis meditantibus, nec loqui aliquid audenti
tibus. M. Claudius Marcellus Conſul, cui, aut amore publico, aut vero priuato odio
dignitas Cæſaris ac poteſtas inuiſa erat, freq̃nti Senatu teſtatus de ſalute reipublicæ ſe
acturum definiuit. Vt quum bellum in Gallia finitum eſſet, dimitteretur victor ex
ercitus, & quiſquã ante tempus ſucceſſor Cæſari mitteretur, qui in pace prouinciam
gubernaret, ipſe vero ſine imperio rediret. Addidit etiam ne abſentis ratio comitijs
Conſularibus haberetur, quod licet communi lege de omnibus cautum eſſet, legi ta
men Cæſar exceptus erat, ita ergo ſublata erat exceptio. Et non contentus Conſul

iniuriā Cæſaris in perſonā illata, ijs quoqꝫ, quos Cæſar ciuitate donauerat, adimen-
dam iudicauit, ambitioſam, & immodeſtā conceſſionem aſſeuerans. His & alijs tur-
batus Cæſar, nec immerito, cogitanſqꝫ, quod ſæpe dicere ſolitū fama fuit: operoſius,
multoqꝫ difficilius Principē a ſummo dignitatis gradu ad media deijci, quā a medijs
ad extrema: non cedendū, vt Africanus Maior fecerat, ſed obſtandū ſtatuit inuidię, &
turbare potius omnia quam exemplo illius quāuis laudatiſſimo inuictū ab hoſtibus
vinci a ciuibus. Sed donec iure potius quā bello agendi ſpes ſuperfuit, quieſcendū ſta-
tuens pacienter quidem, ſed rectius diſſimulāter cuncta ſuſtinuit, & quoniā non niſi
verbis offenderetur, adhuc verborū quoqꝫ defenſionem parans e collegio Tribuno-
rum Caium Curionē multa ſibi, ac profuſa largitione quæſiuit, ne quando vel in Se-
natu, vel ad populum deeſſent ſuæ cauſæ defenſores. Cum vero iam multi Cæſaris,
necnon alij Pompeij formidarent potentiā, ſæpe Curio ipſe Senatui obtulerat, vt vter-
que ſimul ab armis abſcederet, atqꝫ ad ęquā ciuilitatē pariter remearent. Itaqꝫ demum
ſecuram liberamqꝫ remp. fore. idqꝫ non ſolum pollicitus, ſed etiam contentioſe niſus
eſt efficere, certus de Cæſaris voluntate, qui idipſum a Senatu literis petijt, vt ſcilicet
aut ſibi populi Romani beneficium integrū ſeruaretur, hoc eſt imperium cum legio-
nibus, aut cæteri ſaltem Duces in eadem conditione eſſent, exercituſqꝫ dimitterent.
Ad hocqꝫ plurimū inducebat Cæſarem fides, quam ad ſuos veteranos habebat, quod
hoc faciliter poterat polliceri, ſciebat enim eos quacunqꝫ ſua neceſſitate ei non eſſe de-
futuros. Tantā enim cum eis Cæſar longo vſu familiaritatem contraxerat, vtqꝫ erat
eis affabilis, & animorum rapax, quod hæc ab eis poterat ſperare. Sed tamen neqꝫ
per ſe neqꝫ per Tribunos, quod petebat, obtinuit obſtantibus fautoribus partis ad-
uerſæ, qui nullum Pompeio parem pati poterant. Incidit in hoc tempus Senatuſcon-
ſultum prima ęquum fronte, re autē iniquum, vt duæ quidem, vna ſcilicet ex Pom-
peij, altera ex Cæſaris legionibus ad bellum Parthicū mitterētur. En in verbis æqua-
litas, in rebus autem iniquitas. Siquidem quum Pompeius vnam ex ſuis, quibus ipſe
prçerat, amicitię iure Cęſari conceſſiſſet, illā bello Parthico deputauit verbo non ani-
mo, eamqꝫ repetijt, eam Cæſar remiſit, & ex ſuis miſit vnam. Ita Pompeium nul-
la, Cæſarem vero duabus legionibus imminutum nemo fuit qui non intelligeret.
Tulit tamen cum etiam cum aduerſarijs paciſci voluit, vt tranſalpina Gallia, & Illi-
ricum cū duabus tantū legionibus, & nomen imperij remaneret, donec Conſul fieret.
Deniqꝫ eo vſqꝫ ſubmiſit excelſum animū, vt qui Cæſarem non noſſet, ſuſpicari eum
poſſet belli metu ad iſta deſcendere, quo nihil erat ab illius viri moribus, ac mente re-
motius, ſed tantū illi ſtudiū fuit, vel exercendę, vel ſimulādę modeſtię, vt quiduis vide-
ri potius eligeret, ꝙ publicę tranquillitatis euerſor. Cumqꝫ obſtinatos ad negandum
cerneret, Senatum ſibi aduerſum, & e ſuis inimicis deſignatos iam Conſules, audiret-
que Tribunos, ꝗ ſibi adhęrebāt, nihil poſſe, imo propter ſe periculo, atqꝫ odio expoſi-
tos, nō amplius differendū rat⁹, ne autē ſui periclitarent, aut ipſe cūctatione vileſceret,
diſpoſitis more ſolito per hiberna legionibus vltimo trāſitu ex Gallijs in Italiā redijt.
Quo cū veniſſet, inuenit illas duas legiones ſub obtētu Parthici belli ſibi ereptas, nec
ad bellū profectas, ſed in Italia detētas, quin & Pōpeio aſſignatas. Quod ad euidētem
Cęſaris iniuriā pertinere, non ſolū ipſe vir talis, ſed quicunqꝫ de populo perpēdebat,
adhuc tamen tacitus proceſſit, conuentibuſqꝫ peractis, vt ſolebat, Rauennā venit vr-
bem ſuę prouincię ab ea parte nouiſſimam, vt neqꝫ terminos ſuos excederet, & pro-
ximus eſſet aduerſarijs, & paratus vlciſci, ſi quid forte ſui odio in Tribunos inimici

ſui decreuiſſent. Et hoc quidem belli ciuilis initium, hæcq; fuerunt cauſæ, aliquã forta-
ſe non paruã iuſtitiæ faciẽ habentes, ſi qua vnquã eſſe poteſt iuſtitię cauſa patriã oppu-
gnandi, quãuis ab alijs minus iuſtæ cauſę quædã afferant, ſed odium manifeſtũ teſti-
monij fidẽ leuat. Gneus igitur Pompeius gener atq; hoſtis factus Cæſaris dicit, eum,
ideo quod non poſſet opera incepta perficere, necq; de ſe populi expectationẽ adimple-
re, ideo turbare omnia voluiſſe, ne in turpitudine veritas appareret. Fuere, qui timuiſ-
ſe illum dicerẽt, ne eorum, quæ primo conſulatu cõtra leges geſſerat, rationẽ reddere
graui ſuo periculo cogeretur, cum. M. Cato iſte vltimus, cuius virtus, & grauitas
comminationẽ eius non minus terribilem quã cuiuſcunq; Conſulis faciebat, palam di-
ceret, ac iuraret: ſe nomẽ Cęſaris, mox vt priuatus ipſe inciperet, inter reos delaturum,
ſiue hoc publicę ille iuſtitiæ ſtudioſus, ſeu propriæ memor iniuriæ. Vnde iam in vul-
gus effuſum erat, idem Cæſari euenturũ, quod Miloni, vt circunſeptus armatis apud
iudices, ſeu ex vinculis cauſam dicat. Alijs viſum eſt, cum ſpatio plurimorum anno-
rum imperio aſſuefactum dedidiciſſe priuatũ modum, & ſola cupidine dominandi in
bella ciuilia conceſſiſſe. Hæc eſt enim diuerſitas opinionũ in cauſa Cæſaris, quã Tul-
lius diuerſis in locis damnat. Franciſcus vero Petrarca in lib. de viris illuſtribus Cæ-
ſarem excuſat, adducẽs ad hoc plurimas epiſtolas ſignanter Tullij. Ad hiſtoriam igi-
tur reuertamur.

Quomodo Cæſar a Rauenna fines populi Romani aggre-
ditur, & in vrbem properat.

QVum Rauennæ igitur Cæſar ſubſtitiſſet, ne prouinciæ ſuæ terminos
tranſgrediendo aperte agere contra remp. videretur, audiens Tribunos,
qui pro eo erant, contẽptui habitos, & vel vi vrbe depulſos, vel ſua ſpon-
te digreſſos: Romæ omnes vnanimiter contra ſe ſentire, omnia fuii odio
diuina, atq; humana miſceri, ac peruerti, ſe quoq; per patientiã contem-
ptum iri cogitans, necq; iam amplius ferendũ diſſimulandũq; aliquid exiſtimans, euo-
catis legionibus vbicunq; eſſent, præmiſſiſq; clam cohortibus, quæ aderant: ſero ta-
men clandeſtino egreſſu ſecretum iter paucis comitatus arripuit, in quo quum nocte
tota deerraſſet, vix ad auroram in ducem aliquem caſus obtulit. Quo primo ad re-
ctum iter a perplexo ac difficili calle reuerſo, inuentiſq; cohortibus, quas prę miſerat,
ad Rubiconem venit amnẽ exiguum, ſed magnarũ tunc limitem regionum, ibiq; pa-
rumper cogitabundus ſubſtitit ſecum tacitus, examinans quantũ opus aggrederetur.
Tandem verſus ad comites adhuc, inquit, cœptis reſiſtere, & reuerti licet, & ſi riuum
hunc tranſgredimur, ferro nobis gerenda ſunt omnia, ibi hærens, dubiuſq; animi hu-
iuſcemodi viſione firmatus eſt. Quidam ſibi & ſtatura & ſpecie corporis ſupra hu-
manum modũ ſubito viſus eſt, qui amnis ad ripam ſedens paſtoria modulabatur arun-
dine. Ad quem, vt alias non viſum, paſtorem locorũ & quidam quoq; militum con-
ueniſſent, ille ſubito vnius e manu tubicinũ erepta tuba vehementi inflatu increpuit.
Motus ergo tanto ſpectaculo, eatur ergo, ait, eatur, quo Deorum prodigia, atq; ho-
ſtium notat iniquitas, cœpta res eſt. Hæc dicens tranſijt, ac traduxit exercitum, Ari-
minumq; vrbem proximã longa pace tranquillam attigit, & patentibus portis intro-
greſſus Tribunis plebis, qui propter eius odiũ pulſi ſibi obuiã veniebãt, aſtãtibus con-
cionẽ habuit ad exercitũ ĩ medio fori. Fuit autẽ cõcio efficaciſſima ſciſſa, vt ferũt, veſte
veris, ſeu fictis cũ lachrymis ad ſuã dignitatẽ cõtra inuidiã hoſtiũ conſeruandã, fidẽq;
militũ implorans, & ingẽtia promittẽs, Cæſarẽ itaq; Arimini agentẽ Lucius Cæſar

adoleſcẽs adijt, qui patrẽ habebat Cæſaris legatum, is a Põpeio ad Cęſarẽ miſſus erat
iure amitiæ, quæ inter eos erat. Ea vero huiuſmodi fuere. Excuſare ſe Pompeium
Cęſari, & poſcere, ne ea, quæ pro rei publicæ ſtudio, atq; amore geſſerit, ad iniuriam
ſuam trahat, charum enim eſſe ſibi Cæſarem, ſed rem publicã rebus omnibus chario-
rem, & eſſe, & ſemper fuiſſe. Similiter & Cęſari etiam charam eſſe debere, vt priua
tus ſuas iniurias, ac inimicitias rei publicæ remittat, ne tam grauiter iraſcatur vt dum
hoſtibus vult nocere, patriæ immeritę noceat, idq; ita facere, ad ſuum decus eximium
pertinere. Ad ea Cęſaris reſponſio paulo lõgior fuit. Rememorauit iniurias pro mul
tis in rem publicam meritis ſibi illatas, paratum ſe tamen omnia rei publicę condona-
re, ita tamen, vt decedant omnes ab armis, & ad ciuilitatem ſolitam reuertantur. Pro-
ficiſcatur ergo Pompeius in Hiſpaniam prouinciam ſuam, dimittantur exercitus
omnes per Italiam, arma deponant, ceſſent motus, & metus publici, ſit togata ciuitas
non armata, ſe quoq; ęquiſſimo animo quieturum, iniuriaſq; omnes, & contumelias
oblitururum. Ad hæc tamen facienda, & iure iurando confirmanda petijt, vt Pom-
peius accederet, vel ſe accedere pateretur, ſperare enim ſe colloquio, & conſpectu mu-
tuo omnes controuerſias finiendas. Hac itaq; reſponſione in ſcriptis in S natu reda-
cta, reſponſum eſt a Pompeio, vt Cæſar quam primum in Galliam reuertatur, exer-
citumq; dimittat, quo facto iturum in Hiſpaniam Pompeium, alioqui nihil de de-
lectibus armiſq; omiſſuros Conſules. Hinc pacis deſperatio, & belli pręludium vi-
ſum eſt. Erat interea ad cuſtodiam Arimini ciuitatis Actius Varus, quem Decurio
nes Ariminiani ſummo adeunt conſenſu, dicuntq; notum ſibi eſſe Cęſaris aduentum,
neq; vero propoſiti ſui eſſe, ſuorumq; ciuium, neq; rationi conſonum videri, Impe-
ratorem populi Romani talem virum de imperio ſic meritum, tot victorijs inſignem
mœnibus amicę vrbis arceri, orant, vt famæ, vt ſuo ſuorumq; diſcrimini, dum tem-
pus eſt consulat. His permotus Varus, & perniciem timens, fugam arripit, & inſe-
quentibus Cæſaris militibus prælio decernere coactus, ac deſertus a ſuis ſolus abijt,
quibuſdam eorum domum, alijs vero ad Cæſarem confugientibus, quos Cęſar col-
laudatos benigne ſuſcepit, & Lutium Pupium Centurionem partis aduerſę ad ſe ad-
ductum ilico relaxari, ac dimitti iuſſit, Ariminum ingreſſus ciuibus gratias egit, atq;
illorum erga eum charitatis non immemorem ſe futurum ſpondet. Quibus Romę
cognitis tantus pauor omniũ mẽtes inuaſit, vt ab vrbe omnes fere abſcederent, ipſiq;
Conſules, atq; ipſe Pompeius actum ſuis de rebus opinantes, & ex vnius oppidi euen
tu omnia metuẽtes. Mirum valde, vnde in tam paruis animis tam magna ſuperbia, vt
eius viri meritos honores, ac gloriã tam pertinaciter detrectarẽt, cuius nec conſpectũ
certe, neq; viciniam pati poſſent, & talem patriam ſolum ad illius nomen vniuerſali
animorum conſeruatione deſererent: ſed vrgebat hinc inuidia, inde autem terrebat fa-
ma viri, quę eouſq; creuerat, vt clęmẽtiſſimus omnium præ omnibus atq; ab omni-
bus timeretur. His ad Arimium geſtis Picœnum omne, cuius olim Sculum, hodie
Ancon eſt caput, nullo vſquã contradicente peruagatur, ſed cunctis ſibi vrbibus atq;
oppidis obuiam mittentibus, lętoq; eum atq; exercitum eius obſequio ac fauore pro-
ſequentibus. Diffuſo itaq; metu, ſimul & fama virtutis, & vulgato horum, de qui-
bus diximus exemplo, cæteri omnes ſequebantur, vndique fiebant deditiones &
ſi quis præfectorum contradiceret, capiebatur, aut pellebatur. Itaque pulſus ex
Ethruria Libo, Termus ex Vmbria, ac Sculo Lentulus captus & Gneus Magius
pręfecti ambo. Et quum Magius ad cæſarem ductus eſſet, & ſupplicium formida-

ret, Cęſar eum placato animo dimiſit, & vade, inquit, ad Pompeium, eiq; meis ver-
bis nuncia, quoniam ad hunc diem non fuerit nobis opportunitas colloquendi, atq;
ego Brundulium, quo iuiſſe illum audio, profecturus ſum: credo, vt colloquamur, ex
pedire publicæ ſaluti, cuius curam gerere maxime noſtrum eſt. Non eſt autem par ef
fectus, per nuncios de longinquo, atq; inter præſentes iſta tractari, quod cõſpecti vul
tus, & viuæ voces ad mouendos animos multum poſſint. Occupato ſine ictu gladij
Picœno Corſinum progreditur, ibi contentionis pluſculum fuit. Pendente tamen
obſidione Lentulus per murum egreſſus, & finem metuens ad Cæſarem venit, ſibi,
atq; intrinſecis veniam petens. Ad quem Cæſaris reſponſio fuit. Non ſe, vt cuiquã
malefaceret, veniſſe, ſed, vt ab inimicorum malitijs, atq; iniurijs tueretur, ac tribunos
plebis ſui odio in exilium actos in ſuam reponeret dignitatem. Deniq; vt ſeipſum, ac
populum Romanum ex paucorum tyrannide conculcatum antiquæ redderet liber-
tati. Oppido tunc præerat Lucius Domitius vir magni animi, ſed exiguæ fortunæ,
& bello promptus, ſed infauſtus, is defenſionem parans, ſed ab oppidanis ad deditio-
nem coactus quum mori mallet, venenum a ſeruo medico popoſcit, quod ille nec da-
re volens, nec negare auſus, vt qui domini mores noſſet, poculũ ſomni ferum pro ve-
neno obtulit, quo ille hauſto graui ſopore reſolutus conquieuit. Experrectus poſt-
modum, & deluſum ſe intelligens, vixq; a ſeruo manus abſtinens cum multis nobili-
bus, qui ſecum ſentiebant, vinctus ad Cæſarem eſt perductus, mori appetens: quem
Cæſar ilico ſolui iuſſit, neve quis eorum a militibus re vel verbis offenderetur, inhi-
buit, quæſtuſq; breuiter, quod pro ſuis ingentibus, & in illos, & in remp. meritis re-
ferre ſibi debitam gratiam neglexiſſent, & iniurias, ac cõtumelias retuliſſent, cunctos
dimiſit incolumes, quin & pecuniæ pondus ingens Domicij depoſitũ, & ab oppida-
nis oblatum, quãuis & pecunia publica eſſet, & in ſtipendium numerata, Domitio
reſtituit, ne ſanguinis, quam pecunię abſtinentior videretur. Nihil poſtremo ex ea
victoria, vel prædæ cuiuſpiam, vel vlctionis accepit, niſi quod Domitij milites ſacra
mento adegit, non inuitos, vt arbitror, ſed eo libentius iurantes, quo fœlicius eſt ſub
victore, quam fugaci Duce militare. Vulgatis nanq;, quæ ad Corſinum acta erant,
multum metus omnibus demptum, multumq; ſpei additum eſt cognoſcentibus, Cæ
ſarem nihil bello niſi victoriam petere. Vnde, vt diximus, & Tuſcorum populi, &
omnis Vmbria pulſis inde præſidijs ad Cæſarem tranſiere.

Pompeius a Luceria digreſſus Brundusium Apuliæ petijt,
eum Cæſar inſequitur, & obſidet.

HIS itaq; rebus more Cæſaris velociter geſtis, ac proſpere, cum iam
ſecum Gallia omnis Ciſalpina ſentiret, magnas Italiæ partes primo
occupauit aduentu. Sed cum ſpes cæteris omnibus, ſoli Pompeio, ac
Senatui additus timor fuerit, qui Pompeius, ac Senatus in Domi-
tio multum momenti repoſuerant, & ſæpe eum per literas euocatum
expectabant. Itaq; confeſtim his cognitis Pompeius Luceria digreſ
ſus, vbi belli ſedem conſtituiſſe videbatur, Brunduſium petijt, vt Italiæ littore in ex-
tremo promptior eſſet ad tranſitum. Ita enim animo decreuerat relicta Italia tranſma
rina tentare, ſiue id ſolo metu pellente, ſiue intentione illa, quia ibi tutior eſſet ab ho-
ſte, Cæſar autem ſemper propinquus, atq; contiguus hoſtibus eſſe feſtinans, non
niſi ſeptem dierum mora ad Corſinum exacta eo ipſo die, quo Domitium, captiuoſq;

dimiſerat, motis caſtris in Apuliam perrexit. Et quoniam Cęſar inter omnes exactos de clæmentia laudatur, quum a quibuſdã amicis Cornelio Balbo, Oppio fuiſſet per literas collaudatus de ijs, quę Corfini geſſit, ipſe ſua illis epiſtola memoratu digna reſpondit per hæc verba.

Cæſar Oppio, Cornelioq; Salutem.

GAudeo me hercle, vos ſignificare literis, quam valde probetis ea, quæ apud Corfinum geſta ſunt. Conſilio veſtro vtar libenter, & hoc libentius, quod mea ſpõte facere conſtitueram, vt quam leniſſimum me prębere, & Pompeium darem operam vt reconciliarem. Tentemus hoc, ſi poſſumus omnium voluntates recuperare, & diuturna victoria vti, quoniam reliqui crudelitate odium effugere non potuerunt, neq; victoriam diutius tenere, præter vnũ Lutiũ Syllã, quẽ imitaturus non ſum. Hæc noſtra ſit ratio vincendi, vt miſericordia nos muniamus, id quemadmodum fieri poſſit, nonnulla mihi in mentẽ veniunt, & multa reperiri poſſunt. De his rebus rogo vos, vt cogitationem ſuſcipiatis. Gneum Magium Pompeij præfectum deprehendi, ſcilicet meo inſtituto vſus ſum, & eum ſtatim miſſum feci. Iam duo præfecti partium Pompeij in meam poteſtatem venerunt, & a me miſſi ſunt. Si volent grati eſſe, debebunt Pompeiũ hortari, vt malit mihi eſſe amicus, quam illis, qui illi, & mihi ſemper fuerunt inimiciſſimi, quorum artificijs effectum eſt, vt reſp. in hunc ſtatum peruenerit.

Ciceroni præterea, qui etiam ſibi de hoc ſcripſerat, factumq; laudauerat, qui ſe inter partes ad hæc medium, licet magna animi fluctuatione, & multa conſiliorum varietate, conſtituerat, reſcripſit per hæc verba.

Cæſar imperator Ciceroni ſalutem dicit.

Recte auguraris de me, bene enim tibi cognitus ſum, nihil a me longius crudelitatẽ. Atq; ego, cum ex ipſa re magnã capio voluptatem, tamen meum factum probari abs te triumpho, gaudeo. Neq; illud me mouet, quod ij, qui a me dimiſſi ſunt, diſceſſiſſe dicuntur, vt mihi rurſus bellum inferrent. Nihil enim malo, quam & me mei ſimilem eſſe, illos ſui.

Quum itaq; Cæſar Apuliam attigiſſet, mox Brunduſium adijt, Pompeiumq; iam pręgreſſum valida obſidione circundedit. De quo idem Cęſar ſupradictis ſcribit per hęc verba.

Cęſar Oppio, Cornelioq; ſalutem. Ad ſeptimum Idus Martias Brunduſium veni, ad murum caſtra poſui. Pompeius eſt Brunduſij: miſit ad me Gneum Magium de pace, quę viſa ſunt reſpondi. Hęc vos ſtatim ſcire volui. Quum in ſpem venero, de compoſitione aliquid me conficere, ſtatim vos certiores faciam.

Et quoniã propter nauiũ penuriã mari eum obſidere non poterat, timens hoſtis fugã famoſiſſimũ maximũq; illũ portũ ſaxorũ molibus iniectis obſtruere niſus eſt, opus non tantum hominum, ſed naturę improbum, atq; ineſtricabile. Quum vero exitu eum prohibere illo modo natura ipſum prohibente non poſſet, catenis os portus pręcluſit. Sed nec ſic detinere valuit Pompeium, quin mari Hadriatico Dyrrachium nauigaret.

Cęſar Romam intrat, & inde in Hiſpaniam properat.

QVum itaq; intellexiſſet Cæſar Pompeium à Brunduſio digreſſum fugatumq;, cum nonpoſſet eum commode ſequi propter nauium penuriam, vt dictum eſt, Brunduſium ingreſſus eſt, ibiq; concionem habuit, qua iuſtitiam cauſę ſuę iniuriaſq; hoſtium omnibus aperiret. Quo facto cum ſua illis in locis inutilis mora eſſet, ne quod ſibi tempus otioſum efflueret, Vrbem Romam verſus iter arripuit, toto belli Gallici decennio non viſam. Cuius aduentus fama cognita quantus Romæ terror fuerit, non facile dictu eſt, multo quidem maior, quam neceſſe fuerat. Iratus ſiquidem multis erat, & fortaſſe non immerito, ſed iratiorem exiſtimabant. Non enim naturaliter, neq; niſi magnis ex cauſis ad iracundiam pronus erat. Venit igitur Romam, Senatumq; habuit ex ijs patribus, qui domi ſubſtiterant, ibi perpetuam dictaturam ipſe ſibi ſua autoritate arripuit. Vnde Cæſaris dictatoris nomine multa quoque conſtituit, in quibus pro lege voluntas fuit. Illud inter cuncta memorabile eſt, nam ærarium populi Romani, quod tot victoriæ, tot ſecula compleuerant, vno die exhauſit, interq; alia, vt ſcriptum eſt, protulit ex eo latorum aureorũ viginti & ſex millia, non theſaurizandi cupiditate, ſed largiẽdi. Nam, vt alter ait, nemo liberalius victoria vſus eſt, nihil ſibi retinuit præter diſpenſandi poteſtatem. Compoſitis itaq; rebus vrbanis, vt melius viſum eſt, animum ad extrema conuertit, atq; in primis Siciliam, atq; Sardiniam, illa duo horrea populi Romani per legatos adminiſtrare diſpoſuit, de Gallia nihil ſolicitus, quam in ſumma pace reliquerat, ſolam reſpexit Hiſpaniam, cogitanſque, quum primũ claſſis opportunitas affuiſſet, veſtigijs Pompeium aſſequi, ne quid a tergo formidabile relinqueret. Decreuit ergo in ipſam Hiſpaniã proficiſci, vbi Pompeij copiæ ingentes erant, quarum præſidio Hiſpania omnis tenebatur ſub legatis tribus. M. Petreio, Lucio Afranio, &. M. Varrone. Eo vero in Hiſpaniam pergente, Maſilia fœderata ciuitas, & ab ipſo principio amiciſſima populi Romani non ſui odio ſed ingenti ſtudio reip. portas clauſit, quam ille quũ obſidione cinxiſſet, Decium Brutum adoleſcentem, &. C. Trebonium legatum cum parte copiarum ad eam oppugnandam reliquit. Caium Fabium legatum cum tribus legionibus, quas Narbonæ circumq; ea loca hyemandi cauſa diſpoſuerat, præmittit ad occupandum Pyrenæi ſaltus, celeriterq; ab eo occupati ſunt, qui eo tempore a Lucio Afranio præſidijs tenebatur. Reliquas legiones, vti longius hibernabant, ſubſequi iubet. Afranius enim ſe continebat ad oppidum Caſtillionẽ non longe a Pyrenæi Saltu, loco vocato a modernis Pertuſio ſupra collem vbi nunc arx conſtructa eſt. Diuiſa ſiquidem Hiſpania erat inter tres præfatos Pompeij legatos, quoniam Afranius præſidebat a Pyrenæo Caſtillioneq; citeriori omni Hiſpaniæ: Petreius vero ab Ana flumine nunc Godiana dicto vſq; ad Cantabros, qui Nauarri ſunt, Oceanumq;: Marcus vero Varro Luſitaniam, Bæticamq; obtinebat. Fabius itaq; vt fuerat imperatũ a Cæſare, a Narbona primo aduentu Pyrenęum occupat, pręſidiumq; à Saltu deiecit, magnaq; celeritate ad exercitum Afranij contendit. Afranus vero intelligens colle Pyrenæi occupato, patere aditum Cæſari in Hiſpaniã, ab agro Emporitanenſi properat coniungi Petreio, ac Varroni, communicatoque conſilio de aduentu Cæſaris ſtatutum eſt, vt Cetreius cum duabus legionibus coniungatur Afranio, Varro vero alijs duabus legionibus tuetur omnem vlteriorem Hiſpaniam, ſtatutumq; inſuper eſt, vt bellum ad Illerdam geratur propter loci opportunitatem. Interim Petreius a Luſitania per Vectones, qui legionenſes ſunt, cum legionibus, & omnibus amicorum auxilijs

ad Ilerdam vrbem citerioris Hiſpaniæ properet. Interea Cæſar occupato Pyrenæo a Fabio Emporium vrbem ingreſſus eſt. Erat enim vrbs regionis Metropolis in duas diuiſa vrbes & mœnia, vna quidem fuerat ad mare, quæ Græcam habuerat originem cum Maſſilienſibus ex Phocenſibus, & ea etiam Græco idiomate loquebatur: altera, quæ fuerat Celtiberorum ad Occidentem verſus, hæcq; regionalium colonum fuit. Vtraq; vero ſuo vallo, ſuiſq; mœnibus, ac ſeiunctis cuſtodijs tutabatur.

In ea ſi quidem vrbe Cæſar ab vtriſq; acceptus benigne timens neſi ab hinc digrederetur, vrbs propter Pompeianorum amicitiam Maſſilienſiumq; affinitatem deficeret, tertiam vrbem addidit, inſtruxit ſi quidem vrbem ad Meridianum vtrique Græcæ, & Celtiberorum vicinã, quam ex Romanis inſtruxit, & Romanorũ Coloniam effecit in præſidium regionis. Cæſar igitur his compoſitis occupato omni Emporitano & Gerundenſi agro ad Ilerdam properat ſecutus Afranium Petreiumq;.

Prælia Cæſaris apud Ilerdam vrbem, cum. L. Afranio, & Marco Petreio.

QVum itaq; peruentum eſſet ad Ilerdam, erant exercitus Afranij, Petreijq; cum vrbe coniuncti. Eſt enim Ilerda ciuitas ſita inter duo flumina Sicorim, & Cingam. Cæſar itaq; duos pontes aſtruxit ad Sicorim amnem quatuor milliaribus inter ſe diſtantes, per quos exercitus pabulatum iret, quum magna pars eorum, quæ fuerant citra Sicorim, conſumpta fuerint. Itidemq; Pompeiani fecere, propter eaq; ſæpius inter ſe equeſtribus prælijs contendebant. Cæſar igitur caſtra poſuerat inter duos amnes Sicorim, & Cingam ſupra vrbem ad eam partem, vbi oppidum Balaguerum ſitum eſt, ibi in Sicori duo pontes erant a Fabio conſtructi. Quumq; Fabij duę legiones irent præſidio pro more eorum, qui vltra flumen pabulantur, quum tranſiſſent pontem vrbi proximum, præ multitudine iumentorum ſequentium, & vi aquarum pons interruptus eſt. Quod vbi intellectum eſt a Pompeianis, quatuor legiones miſſę ſunt ab Afranio vrbi ac caſtris, vt fortunę beneficio vterentur ad opprimendum duas Fabij legiones. Re itaq; nunciata Lucio Planco, qui duabus legionibus Fabianis præerat neceſſaria re coactus locum capit ſuperiorem, omnemq; comitatum in duas diuidit acies, ne ab equitatu circũueniri faciliter poſſet. Ita Plancus hoſtium impetum ſatis diſpari numero ſuſtinet. Commiſſo itaq; pręlio ab equitibus ſigna legionum duarum procul ab utriſq; conſpiciuntur, quas Fabius vlteriori ponte ſubſidio ſuis miſerat, ſuſpicatus id, quod accidit, quarum aduentu pręlium dirimitur, ac vterq; reducit ſuas legiones in caſtra. Poſt vero die ſcilicet tertio refecto iam prope ponte, qui fuerat interruptus, relicto præſidio in caſtris pontibuſque triplici inſtructa acie ad Ilerdam proficiſcitur, & ſub caſtris Afranij conſtitit. At Cæſar vbi paululum ſub armis conſtitiſſet, exhibet de ſe opportuno loco pugnandi facultatem, qua opportunitate facta Afranius copias educit, & in medio colle ſub caſtris conſtitit. Cęſar autem vbi cognouit Afranium pręlium reſpuere, ab infimis radicibus montis intermiſſis quadringentis circiter paſſibus caſtra ponere conſtituit, & ne milites in opere faciendo impedirentur incurſionibus hoſtium, propugnacula in caſtris fieri prohibuit, quę a procul cernerentur, ſed cõſtitutis aciebus prima & ſecunda ante caſtra foſſam latitudinis pedum quindecim fieri iuſſit. Adſtantibus itaq; duabus aciebus ante caſtra ne opus inceptum videretur ab hoſtibus, tertia a tergo acies opus foſſę perficiebat. Sic omne opus perfectum eſt, antequam ab Afranio percipe-

ciuitatibus, quæ ad eius amicitiam acceſſerant, quę blado carebant, pecus imperabat.
His ſic ſe habentibus, interq; has anguſtias Cæſar poſitus naues & ſcaphas militibus
fieri iubet, cuius generis ſuperioribus annis eum Britanniæ vſus docuerat, ex leui pri
mum materia viminibus cõtextas, corioq; coopertas, piceq; linitas, quas perfectas cur
ribus ſuppoſitas deducit ad flumẽ loco a caſtris duobus & viginti millibus paſſuum
diſtanti, militeſq; trans flumen in proximã ripã tranſportat, collẽq; ripę proximũ oc
cupat, ipſumq; collẽ antequã intelligeretur ab Afranio ſumma celeritate cõmuniuit,
legionẽq; ſtatim traiecit, pontemq; ab vtroq; latere biduo perfecit. Ita eos cõmeatus,
qui frumenti cauſa proceſſerãt, tute recipit ad ſe, & rem frumentariã incœpit expedire.
Eodem die equitum magna pars traiecit flumen, qui pabulatores inopinantes & ſine
vllo diſſipates timore aggreſſi, quã magnum numerũ hominum atq; iumentorũ in-
tercipiunt, capiuntq;. Miſſiſq; alijs centuriatis cohortibus in ſubſidiũ in duas ſe partes
diuidunt, vt alij videlicet prędę ſint prędidio, alij vero vt veniẽtibus reſiſtãt, eoſq; pro
pellant: circunueniũtq; cohortẽ vnam, quæ ante alias percurrerat, ſecluſam, atq; eam
interficiũt, incolumeſq; cũ magna præda eodẽ ponte in caſtra reuertunt. Itaq; perfe
cto ponte ſtatim fortuna mutat. Afraniani nanq; perterriti virtute equitũ minus libe-
re ac minus audacter vagabantur. Interim Oſcenſes & Calagurritani cõfœderati ad
inuicẽ legatos ad Cęſarẽ mittunt, ſe facturos quicquid per eum fuerit imperatum, hos
etiam ſequuntur Tarraconẽſes, & Lacetani, qui & Barcinonẽſes ſunt: & Auſetani,
qui & Vicenſes, & poſt paululum Ilarqueones, qui & Derthuſenſes fuere, oraſq; Ibe
ri obtinent. Hos Cæſar hortatur, vt eius caſtra frumento iuuent, quod ipſi ſe factu-
ros pollicentur, conquiſitiſq; hinc inde iumentis in Cæſaris caſtra deportant. Eratq;
cum Afranio cohors vna Lurgauomenſiũ ſiue Ilarqueonũ, quæ cognito conſilio ciui
tatis ad Cęſarẽ tranſit. Magna quidẽ celeriter fit rerum cõmutatio perfecto põte ma-
gnis quidẽ ciuitatibus ad amicitiã adiũctis, extinctis rumoribus de auxilijs legionum,
quæ cum Pompeio per Mauritaniã venire dicebantur. Multę longiores ciuitates ab
Afranio deficiunt, & Cæſaris amicitiam ſequũtur. Quibus rebus perterritis animis
aduerſariorũ Cæſar, ne ſemper magno circuitu equitatus per pontẽ eſſet mittendus,
compertis idoneis locis foſſas. xxx. pedum in latitudinem complures fieri iubet, qui-
bus partem aliquã Sicoris auerteret, vadumq; in eo flumine efficeret. Quibus effectis
Afranius Petreiuſq; in magnum timorem perueniunt, ne omnino frumento pabulo
que intercluderent, quoniã multum Cæſar equitatu valebat, itaq; conſtituunt ipſi lo-
cis excedere, & in Celtiberiã bellum transferre. Iuuabat hoc propoſitũ Valentia, non
nullæq; ciuitates, quæ olim a Lucio Sertorio defecerant, adhæſerantq; Pompeio, in
eiuſq; amicitia permanſerant multis receptis ab eo beneficijs, & enixe eum diligebant.
Cæſaris enim in Celtiberis & Hiſpanis erat nomen obſcurius, illiuſq; plurimi faciẽ
pertimebãt. Ab his itaq; ciuitatibus magnos equitatꝰ, magnaq; auxilia expectabãt, dif
feruntq; bellũ in hyemẽ, in quo potuiſſent hinc inde plurima auxilia cõtraxiſſe. Hoc
inito cõſilio per totũ amnẽ Iberũ naues cõgregari iubẽt atq; efferri in oppidũ Octo-
geſima, quod hodierno idiomate Hitona dicit, ibiq; pontẽ inſtrui iubet ad tranſitum
Iberi, diſtabatq; oppidum Octogeſima ſiue Hitona a caſtris milliaribus. xx. Interim
legiones duas pontẽ Ilerdę trãſire iubẽt, trãs Sicorim caſtra muniunt foſſa latitudinis
pedũ. xij. Qua re ꝑ exploratores cognita ſũmo labore militũ Cęſar cõtinuato opere
die noctuq; in auertẽdo flumine huc reduxerat rem, vt equites, & ſi difficulter ac ægre
poſſent, tamen auderent flumen tranſire, pedites vero tantũm odo humeris ac ſummo

pectore ſtare, & tam magnitudine aquæ, quam etiam rapiditate fluminis ad tranſeun-
dum impedirentur. Eodē tamen tēpore pons in Ibero ab Afranianis effectus nūciaba
tur, & in Sicori iam vadum reperiebatur, & ideo iam magis Afranius atq; Petreius
feſtinandum iter exiſtimabant. Itaq; duabus auxiliaribus cohortibus Ilerdæ pro
præſidio relictis cum omnibus copijs Sicorim tranſeunt, & cum duabus legionibus,
quas ſuperioribus diebus traduxerant, caſtra coniungunt. Cæſar enim nihil ſpera-
bat niſi equitatum aduerſus Pompeianos, & cum pons eius magnum habuiſſet cir-
cuitum, multo breuiori itinere Pompeiani poterāt ad Iberū peruenire. Equites itaq;
a Cæſare miſſi flumen tranſeunt, & cū tertia vigilia Afranius & Petreius caſtra mo-
uiſſent, repēte Cæſariani ad vltimū agmen oſtenduntur, atq; magna multitudine cir-
cunfuſa morari, atq; iter impedire incipiūt, atq; ipſi Cæſariani Pōpeianos aggrediun
tur, inſultant, & incurſant adeo, vt nunc ſuſtinere, nunc in eos irrūpere, nunc fugere,
compellerētur, ſępius rūpere alas cogebant, inferri ſigna. Totis vero caſtris milites cir-
culari, & dolere hoſtem e manibus dimitti, bellum neceſſario longius duci, hortaban-
turq; milites Centuriones, Tribunoſq; militum, vt per eos certior Cæſar fieret, ne
labore ſuo, neve periculo parceret, paratos ſeſe audere ea omnia, q̄ expedirent, tranſire
flumen vado eo modo, quo traductus fuerat equitatus. Quorū ſtudio & vocibus ex
citatus Cæſar, & ſi timebat tantę magnitudinis flumini exercitū obijcere, conandum
tamen, atq; experiendū iudicauit. Itaq; infirmiores milites ex omnibus Centurijs de-
ligi iubet, quorū aut animus, aut vires viderētur ſuſtinere non poſſe, quos cū legione
una caſtris pręſidio reliquit, reliquas omnes legiones expeditas aducit, magno nume
ro iumentorū in flumine ſupra infraq; conſtituto traduxit exercitum. Pauci tamen a
flumine erepti ſunt, qui ſtatim ab equitatu ſuſcepti ſunt, & nemo ibi interijt. Tradu-
cto itaq; incolumi exercitu copias inſtruxit, triplicē q; aciem ducere incipit, ac tantum
fuit ſtudij in militibus, vt ſex milliaribus ad iter per vadum de circuitu factis, magna
que fluminis mora interpoſita eos, qui tertia vigilia exiſſent e caſtris, ante horam diei
nonā attigiſſent & conſecuti fuiſſent. Quos vbi Afranius, & Petreius procul vidiſ
ſent, noua re perterriti locis ſuperioribus conſtiterunt, acieſq; inſtruxerunt. Cæſar
tunc in campis exercitum refecit, ne defeſſum prælio obijceret: rurſus conantes pro-
gredi inſequitur, & detinet, & moratur. Properant maturius, atq; conſultius, quam
conſtituerant, caſtra ponunt, ſuberant enim montes, atq; a millibus paſſuum quin-
que itinera difficilia atq; anguſta excipiebant. Hos mōtes intra ſe recipiebant, vt equi
tatum Cæſaris effugerent, præſidijſq; in anguſtijs collocatis exercitum itinere prohi
berent, & ipſi ſine periculo ac timore ad Iberum copias traducerent, quod fuit illis co
nandum, atq; omni ratione efficiendum, & totius diei pugna & itineris labore defeſ-
ſi rem in poſterum diem diſtulerunt. Cæſar quoque in proximo colle caſtra po-
nit: media circiter nocte ij, qui aquandi cauſa longius e caſtris proceſſerant, ab equiti-
bus Pompeianis correpti ſunt. Fit certior Cæſar, Duces Pompeianos ſilentio co-
pias ex caſtris aducere, quo cognito ſignum dari iubet, & vaſa omnia caſtrorum
militari more cōclamari. Illi exaudito clamore veriti, ne nocte impediti non pari con
ditione confugere cogerent̄, aut ne ab equitatu Cæſaris in anguſtijs itinerum teneren
tur, iter ſupprimūt, copiaſque in caſtris continēt. Poſtero vero die Petreius cū paucis
equitibus occulte ad explorāda loca proficiſcitur, hoc etiā idem fit ex caſtris Cæſaris,
mittitur Lucius Decidius Saxo cum paucis, qui loci naturā perſpiciant, vterq; idem

ſuis renunciat, eſſe quinq; milliaria campeſtris itineris, inde incipere loca ſaxoſa, atq; montuoſa: vnde qui prior has anguſtias occupauerit, hoſtem ab eodem itinere prohiberi diſputat. Igitur in Petreij, & Afranij concilio tempus profectionis plæriq; cenſebant, vt noctu iter fieret, ſic enim eos poſſe prius ad anguſtias peruenire, quam ſentirentur: alij ſumebant argumento ex nocturno conclamatu in caſtris Cæſaris ex eo loco non poſſe clam exiri: atq; circundari noctis tempore equitatū Cęſaris, omniaq; loca & itinera obſideri, nocturnaq; prælia maxime eſſe vitanda, quoniam perterriti milites timori magis, quam religioni conſulere conſueuerint: ad lucem multum prodeſſe pudorem omniū oculis, multum etiā Tribunorum, militum, & Centurionum pręſentiam afferre, quibus rebus coerceri milites, & in eorum officio cōtineri ſoleant.

Hæc tandē poſt multa euicit in concilio ſententia, vt omni ratione eſſet interdiu prorumpendum, etiā ſi aliquo accepto incōmodo, tamen coniectabant ſalua ſumma exercitus locum, quem petebant, capi poſſe, & prima luce poſtero die conſtituunt proficiſci. Cæſar exploratis regionibus albente cælo omnes copias e caſtris educit, magnoque circuitu nullo certo itinere exercitum educit, quoniam itinera, quæ ad Iberum & Octogeſimam ſiue Hytonam ducunt, caſtris oppoſitis Pompeianorū tenebantur, erantq; tranſcendēdæ valles, maximeq; difficillima ſaxa multis locis pręrupta iter impediebant, ita vt præ difficultate viarum arma de vno in alium per manus neceſſario traderentur, militeſq; inermes ſubleuatiq; alij ab alijs magnam partem itineris conficerent: ſed hunc laborem nemo recuſabat, exiſtimabant enim eum eſſe laborum finem ſi Pompeianos Ibero intercluderent, & frumento potuiſſent prohibere. Pompeiani econtra milites loci videndi cauſa ex caſtris percurrebant, contumelioſiſq; verbis Cæſarianos proſequebantur, quod coacti victus inopia cogerentur Ilerdam reuerti, quod ſatis erat a Cæſaris propoſito alienum, Duces enim Pompeianorum conſilium eius ſumme laudabant, ſi ſe in caſtris tenuiſſet, conſiderantes, quod Cæſar ſine iumentis, atq; impedimētis ad iter profectus eſſet, ideoq; non poſſe diutius eum inopiam ſuſtinere confidebant. Sed vbi viderunt paululum retorqueri agmen ad dexteram, iamque primos Cęſarianorū ſuperare locum, & regionē caſtrorum Pompeianorum, nemo ex Pompeianis fuit adeo tardus, aut laboris fugiens, quin ſtatim caſtris exeūdum, atq; occurrendum putarit. Conclamabant ad arma, atq; omnes copiæ paucis præſidio relictis exeunt, retroq; itinere ad Iberum contendunt, erat in celeritate poſitum omne pręſidium, ideo vtiq; prius anguſtias, montemq; pręoccupare contendebant. Sed exercitus Cæſaris viarum dificultate ſuperata prius iter confecit, atq; ex magnis rupibus nactus planiciem in hac contra hoſtem Cæſar aciem inſtruit. Res a Pompeianis huc erat neceſſario deducta, vt etiam ſi priores montes, quos petebant attigiſſent, ipſi quidem periculum vitarent, impedimenta tamen totius exercitus, cohorteſque in caſtris relictas ſeruare non poſſent. Afranius autem quum ab equitatu Cæſaris in nouiſſimo agmine premeretur, & ante ſe hoſtem videret, collem quendam nactus ibi conſtitit, ex eo loco quatuor cohortes in montē excelſiſſimum, qui erat in conſpectu omniū, mittit. Hunc magno concurſu concitatos iubet occupare eo conſilio, vt ipſe cum omnibus copijs ad illū conſcenderet, & mutato itinere Octogeſimā ſiue Hytonam per iuga montiū concederet. Hunc cū oblico itinere cohortes peterēt, conſpicatus equitatus Cęſaris in cohortes impetū fecit, nec minimā quidem partē tēporis equitum impetū cohortes ſuſtinere valuerūt, ſed omnes ab eis circūuenti in conſpectu vtriuſq; exercitus interficiunt, Quę res maxima fuit occaſio Cęſari bene gerēdę rei. Neq;

hoc Cæſar ignorabat perterritũ exercitum tanto in conſpectu omniũ, & ſub oculis accepto tali detrimento eum ſuſtinere non poſſe, præſertim quum eorum exercitus eſſet circundatus equitatu magno, tum quia loco apto atq; aperto eſſet confligendũ. Concurrebant inſuper legiones, Centuriones, Tribuniq; militum hortantes, ne dubitaret prælium conſerere, ad hoceq; omniũ militum animos eſſe paratiſſimos, econtrario autem Pompeianos multis rebus ſui timorem oſtendentes, quod ſuis, dum interficerentur, non ſubueniſſent, quod denuo de colle non recederẽt, quod vix ſuorum equitum incurſſus ſuſtinerent, collatiſq; in vnum locum ſignis neq; ordines neq; ſigna ſeruarent. Quod ſi iniquitatem loci timeret, futurum eſſe, vt aliquo opportuno loco pugnandi facultas captaretur, quoniam in eo loco eſſent Pompeiani, vbi re aquaria laborantes diutius eſſe non poterant. Cæſar tamen in eam ſpem deuenerat, ſe ſine pugna ac ſine vulnere ſuorum rem conficere poſſe, quum iam rem frumentariam eis intercluſiſſet, hoceq; ſit munus Imperatoris, non minus conſilio ſuperare, quam gladio. Mouebatur etiam Cæſar miſericordia ciuium Romanorum aduerſariorum ſuorum, quos interficiendos videbat, quibus ſaluis atq; incolumibus rem obtinere malebat. Hoc autem conſiliũ Cæſaris a pleriſq; non probabatur, militeſq; inter ſe palam loquebantur, quod non daretur talis pugnandi occaſio, ipſe tamen Cæſar in ſua ſententia permanebat, & paululum ex eo loco digreditur, vt timorem aduerſarijs minueret. Petreius atq; Afranius data pugnæ facultate in caſtra ſe referunt.

Cæſar intercluſis omnibus itineribus præſidijſq; in montibus relictis ad Iberum caſtra ponit, quam maxime poteſt caſtris hoſtium coniuncta, illaq; communiuit. Poſtero vero die Duces Pompeianorum comprobato, quod rei frumentariæ, & Iberi ſpem omnẽ amiſiſſent, de reliquis rebus conſultabant. Erat enim vnum iter Ilerdam, ſi reuerti vellent, aliud Tarraconam, hoc ipſis conſultantibus nunciatur aquatores Pompeianos ab equitatu Cæſariano premi. Qua re cognita diuerſas ſtationes equitum diſponunt, vallumq; a caſtris ad aquam facere incipiunt, vt intra munitionem & ſine munitione ac ſtationibus aquari poſſet, idq; opus Petreius & Afranius inter ſe partiunt̃: ipſiq; perficiendi cauſa operis longius progrediunt̃, quorum diſceſſu nacti milites colloquiorum facultatem procedunt, & quem quiſq; in caſtris notum ac municipem habebat conquirit, atq; euocat. Primum itaq; agunt gratias omnes omnibus, quod ſibi perterritis pridie pepercisſẽt, eorumq; ſe beneficio viuere, deinde de Cęſaris fide inquirunt, an ne illi ſe poſſent tuto committere. Quęruntur pręterea, quod arma ſumpſerint in homines amicos, & conſanguineos. His prouocati ſermonibus fidem a Cæſare petunt de Petreij atq; Afranij vita, ne quod in eos ſcelus concepiſſe, neq; ſuos Duces prodidiſſe viderentur, quibus confirmatis rebus ſe ſtatim ſigna tranſlaturos confirmant, Legatoſq; de primo ordine Centurionum ad Cæſarem mittunt. Interim alij ſuos in caſtra inuitandi cauſa adducunt, alij a ſuis adducuntur, adeo, vt vna eademq; caſtra eſſe facta viderentur. Conplureſq; Centuriones, & Tribuni militum ad Cæſarem veniunt, ſeq; ei commendant, idem etiam hoc fit a Principibus Hiſpanię, quos illi euocauerant, & ſecum in caſtris habebant obſidum loco: hi ſuos notos & hoſpites quærebant, per quem quiſq; eorum additum commendationis haberet ad Cęſarem. Afranij etiam filius adoleſcens de ſua, ac parentis ſui ſalute per Sulpitium Legatum agebat, erant plena lętitia, & cõgratulatione omnia, & eorum, qui tanta pericula vitaſſe, & eorum, qui ſine vulnere tantas res confeciſſe videbantur. Magnumq; fructum ſuę priſtinę lenitatis omniũ iudicio Cæſar ferebat, conſiliumq; eius

à cunctis probabatur. Quibus rebus nunciatis Afranio ab inſtituto opere diſceſſit, ſeq; in caſtra recepit, ſic paratus, vt videbatur, vt quicunq; accidiſſet caſus hunc quieto, & æquo animo ferret. Petreius vero non differt ſeq; arma, ac familiam ſuam, Prętoriamq; cohortem cum paucis Hiſpanis beneficiarijs ſuis, quos cuſtodię cauſa habere conſueuerat, ad vallum aduolat, colloquiaque militum interrumpit, Cæſarianos repellit à caſtris, & quos deprehendit interficit, reliqui vero recipiunt ſe inter ſe, & perterriti inopinato periculo ſiniſtris veſtimenta inuoluunt, gladioſq; diſtringunt, atque ita ſe a militibus defendunt, caſtrorumq; propinquitate confiſi ſe in caſtra recipiunt, & ab ijs cohortibus, quæ erant in ſtationibus ad portas caſtrorum, defenduntur. Quibus factis flens Petreius circuit, militeſq; appellat, obſecratq;, ne ſe, neq; Pompeium abſentem Imperatorem ſuum tradant Cæſari ad ſupplicium, fitq; celeriter concurſus in tabernaculo Ducũ, poſtulat Petreius, vt iurẽt milites omnes ſe exercitium, Duceſq; non deſerturos, neq; proditures, neq; ſeparatim a reliquis conſilium capturos. Iurat itaq; Princeps Ilerdæ primus, ſecundus Petreius, tertius Afranius. Afranium ſequuntur Tribuni militũ, Centuriones centuriam producunt. Milites idem iurant, & dicunt. penes quem quiſq; ſit Cæſaris miles, vt eos palam producant, productoſq; interficiant. Sed plęriq;, quos ceperant, celant, noctuq; per vallum emittunt. Sic terrore oblato a ducibus crudelitas facta in Cæſareanos, nona inſuper iuramenti religio ſpem inſtantis deditionis ſuſtulit mentes militum conuertit, & rem in priſtinam belli rationem redegit. Cæſar milites aduerſariorum, qui per tempus colloquij ad ſua caſtra venerant, perquiri ſumma diligentia, ac remitti iubet, ſed ex numero Tribunorum, militum, Centurionumq; nonnulli ſua voluntate apud eum remanſerunt, quos Cæſar poſtea in magno honore habuit, Centuriones amplioris ordinis, & Tribunos in tribunitium honorem reſtituit. Præmebantur Pompeiani pabulatione, aquabantur ęgre, frumenti copiam nonnulli Legionarij habebãt, quoniam frumentum viginti duorum dierum ab Ilerda iuſſi portare fuerant, auxiliariorũ nonnulli, quorumq; erant facultates tenuiores, & corpora inſueta ad portandum onera, magnus cotidie numerus ad Cæſarem perfugiebat. Res itaque eorum erat inter has anguſtias, vt vel Tarraconam contenderent, cuius itinere loci nimium in longum protrahi videbantur, vel Ilerdam reuerterent. Probatur vltima ſententia, & probato conſilio ex caſtris proficiſcuntur Ilerdam verſus. Cæſar equitatu præmiſſo, qui nouiſſimum agmen caperet, atq; impediret, ipſe cum legionibus ſubſequitur, neque vllum intercidebat tempus, quin extremi cum equitibus prælia rentur. Tali igitur dum pugnatur modo, lente atq; paulatim proceditur. Quum igitur milliaria pene quatuor progreſſi eſſent, ibi vnanimi fronte hoſtis contra hoſtẽ caſtra muniuit, neq; tamen iumentis onera deponunt. Vbi vero Cæſaris caſtra poſita ſunt, tabernaculaq; conſtituta, & diuiſi equites pabulandi cauſa, animaduertunt Pompcianos iter facere ſeſe ſubito proripiunt, & illos more ſolito inſequuntur. Erat enim quaſi hora diei ſexta. Spem igitur eis fecerat euagatio militum Cæſarianorum, qui ad pabula digreſſi fuerant. Quumque iter facere incœpiſſent, Cæſar ſubſequitur relictis quibuſdam cohortibus præſidio impedimentis, qui pabulatores reuocari, & hora decima ſubſequi iubet, & celeriter equitatus ad cotidianum itineris officium reuertitur. Pugnatur itaq; acriter ad nouiſſimum agmen, adeo, vt pene terga conuerterent, pluresque milites, & Centuriones Pompeianorum interficiuntur. Inſtabat agmen Cæſaris, & ab omni parte premebat, adeo, vt neque ad explorandum

idoneum locum ad caſtra ponendum, neq; ad progrediendum data eſſet facultas.

Tandem neceſſitate coacti conſiſtunt, & caſtra ponunt loco iniquo, & procul ab aqua. Cæſar autem iiſdem de cauſis, quæ ſupra ſunt demonſtratæ, prælio amplius non laceſſit, & eo die tabernacula ſtatui paſſus non eſt, quo omnes paratiores eſſent ad inſequendum, ſiue nocte, ſiue die erumperent. Pompeiani vero animaduerſo loco, quo caſtra poſuerant, de vno loco in aliũ caſtra mutare ſatagunt, hoc & ſequenti die faciunt, totumq; diem in ea re conſumunt, ſed quantũ a priori loco diſceſſerant, tanto longius ab aqua diſtabant. Prima itaq; nocte nemo aquandi cauſa a caſtris egreditur. Proximo die præſidio caſtris relicto vniuerſas ad aquam copias educunt, pabulatum emittitur nemo, his eos ſupplices malis Cæſar neceſſariam ſubire deditionem, quam prælio decertare malebat, conatur tamen vallo foſſaq; circummuniri, vt quam maxime eorum repentinas eruptiones demoretur. Illi vero & inopia pabuli adducti, & quo eſſent ad id expeditiores, omnia ſarcinaria iumenta iubent interfici, in his operibus conſiliiſq; biduum conſumitur. Tertio iam die magna pars operis Cæſaris proceſſerat, Pompeiani vero impediendæ rei, quæ munitionis cauſa fiebat, hora circiter nona ſigno dato legiones e caſtris educũt, aciemq; ſub caſtris inſtruunt. Cæſar legiones ab opere euocat, equitatum omnem conuenire iubet, aciem inſtruit contra opinionem militum, qui dicebant Cæſarem prælium diffugere, conſiſtunt itaque armatæ acies ab vtriſq; vſq; ad ſolis occaſum. Cæſar ſtatuerat non pugnare certus de victoria. Pompeiani aggredi metuebant, ſcientes pugnam ſatis eſſe diſparem, illis ſatis erat operam impedire, ne circundarentur vallo. Poſt vero occaſum ſolis vtrique in caſtra ſe recipiunt. Poſtero vero die Cæſar parat munitiones perficere, Pompeiani amnis Sicoris Vadũ tentare ſatagunt, ſi tranſire poſſent. Qua re animaduerſa Cæſar Germanos, equitumq; partẽ flumen traiicere iubet, plurimoſq; in ripis fluminum diſpoſuit, & ordinauit. Tandem omnibus rebus obſeſſi, quarto iam die ſine pabulo retentis iumentis & equitibus, aquæ, lignorum, ac frumenti inopia colloquium petũt, & id, ſi fieri poteſt, loquĩ Cæſari Afranii filius. Venitur itaq; in eum locum, quem Cæſar delegit, & audiẽte vtroq; exercitu loquitur Afranius, cuius orationem Cæſar in Commentariis libro primo ciuilis belli explicat prolixo ſermone: quã Franciſcus Petrarca in libro de viris illuſtribus adeo compreſſit, vt multa effectualia omiſerit in explicatione Afranii, & replicatione Cæſaris, ideo Cæſarem ſequar in Commentariis, quem in omnibus potiſſimum ſum ſecutus. Loquitur ergo Afranius in hanc ſententiam. Non eſt aut mihi, aut militibus his Cæſar iraſcendum, quod fidem erga Imperatorem noſtrum Gneum Pompeium conſeruare voluerimus, ſed iam ſatiſfecimus officio, ſatiſq; ſupplicii tulimus perpeſſi omnium rerum inopiam. Nunc vero quoniam pene, vt fœminas, circunuentos nos intelligimus, prohibiti aqua prohibiti ingreſſu neq; corpore dolorem, neq; animo ignominiam ferre poſſumus, itaq; victos nos confitentes oramus, atq; obſecramus, vt nobis locus aliquis miſericordiæ relinquatur, ne ad vltimum ſupplicium veniendum nobis ſit. Secq; exponit Afranius quam dimiſſiſſime, & ſubiectiſſime poteſt. Ad eaque Cæſar reſpondit. Nulli hominum has miſerationes, & quærimoniæ preces minus conuenire quam ipſis, reliquos enim omnes officium ſuum præſtitiſſe, qui etiam bona conditione, & loco, & tempore congruo confligere noluerunt, vt quam integerrima ad pacem eſſent omnia.

Exercitum vero ſuum in iniuria accepta ſuiſq; interfectis conſeruauit, & texit, illius deniq; exercitus, qui per ſe de concilianda pace egerant. Qua in re omnium ſuorum

vitæ conſulendum putârunt, ſic omnium ordinum ſuorum pártes in ſola miſericordia conſtitiſſe, ipſos duces a pace abhorruiſſe, eoſq; nec colloquij, neque induciarum iura ſeruaſſe, & homines imperitos per colloquium deceptos crudeliſſime interfeciſſe. Accidiſſe igitur eis, quod plerunq; nimia pertinatia & arogantia viris accidere ſoleat, vt eo recurrant, & id cupidiſſime petant, quod paulo ante contempſerant, neq; nunc ſe illorum humanitate, neque aliqua temporis opportunitate poſtulare, quibus rebus opes ſuæ augeantur, ſed eos exercitus, quos contra ſe annos iam multos aluerant, velle dimitti. Neque enim ſex legiones in Hiſpaniam per Pompeium miſſas, ac ſeptimam in ipſa Hiſpania conſcriptam, neq; tot, tantaſq; claſſes paratas, neq; ſubmiſſos Duces rei militaris peritos, nihil eorum ad pacandas Hiſpanias, neq; ad vſum prouinciæ comparatum eſſe, quæ propter diuturnitatem pacis nullum auxilium deſiderarit. Omnia hæc iampridem in ſe parari, in ſe noui generis imperia conſtitui, vt idem apportans vrbanis præſidia rebus, & duas bellicoſiſſimas prouincias abſens tot annos obtineat, in ſe iura magiſtratuum commutari, ne ex prætura & conſulatu, vt ſemper ſit, perpauci probati & electi in prouincias mittantur, in ſe ætatis excuſationem nihil valere, quod ſuperioribus annis probati ad obtinēdos exercitus euocentur, in ſe vno non ſeruari. Quod ſi omnibus datum ſemper Imperatoribus, vt rebus foeliciter geſtis, aut cum honore aliquo, aut certe ſine ignominia domum reuertantur, exercitumq; dimittant, quæ tamen omnia & ſe tuliſſe patienter, & eſſe laturum. Neq; id agere, vt ab illis abductum exercitum teneat ipſe, quod tamen difficile non ſit, ſed ne illi habeant, quo contra ſe vti poſſint: proinde, vt eſſet dictum, prouincijs excederent, exercitumq; dimitterent, ſed ſi id ſit factum, ſe nociturum nemini, hanc vnam atque extremam pacis eſſe conditionem. Id itaq; pergratum fuit militibus, & iocūdum, vt ex ipſa ſignificatione cognoſci potuit. Nam cum de loco & tempore huius rei controuerſia inferretur, & voce & manibus vniuerſi, ex vallo vbi conſtiterant, ſignificare cœperunt, vt ſtatim dimitterentur, neq; aliter firmum eſſe, quod promittebant, ſi in aliud tempus differretur. Et cum paucis verbis eſſet in vtranq; partem diſputatum, res in hanc concluſionē deducta eſt, vt ij, qui haberent domicilium aut poſſeſſionem in Hiſpaniam ſtatim dimitterentur, reliqui vero ad Varum flumen, quod eſt in ingreſſu Italię, dimitterentur, neq; eis a quoquā noceretur, neq; quis inuitus aſtringeretur ſacramento militię Cæſari. Atq; Cæſar eis, qui ad Varum fluuium dimittēdi erant, ſe frumentum neceſſarium daturum pollicetur. Addidit etiam Cæſar, vt cuique, qui in bello aliquid, quod ſit penes milites, amiſiſſet, hoc illi reſtitueretur, data ſatiſfactione ei, apud quem res ipſa eſſet, quam eſtimationem ipſe Cæſar ex proprio ſoluit militibus. Itaq; poſt biduū pars ipſa, quę ad Varum flumen dimittenda fuerat, dimiſſa eſt. Ordinatumq; eſt, vt duæ legiones præcederent, & reliqua poſtea ſequeretur, ne ſimul caſtra ponerent, illiſq; vſq; ad Varum flumen præfectus eſt Quintus Fuſius Calenus, & reliqua pars, quæ ad Hiſpaniam pertinebat, ſtatim dimiſſa eſt.

Superatis Lucio Afranio &. M. Petreio Cæſar. M. Varronem inſequitur in vlteriorem Hiſpaniam.

SVperatis itaq; Lucio Afranio, & Marco Petreio cum eorū exercitibus apud Ilerdā ſtatuit nullā belli rationē in Hiſpanis relinquere, ſed. M. Varronem tertium Pompeij legatum, qui vlteriorem Hiſpaniam tuebatur, inſequi. Comparauerat autem Varro multa ad belli opus, indixe

rat enim ciuitatibus vlterioris Hiſpaniæ cohortes octoginta, necnon & argenti pondera viginti millia, frumenti modios centum & viginti millia, illiſq; ciuitatibus, quas Cæſaris amicas arbitrabatur, grauiora onera iniungebat, prouinciamq; omnem in Pompeij fidem adegit, cognitiſq; rebus, quę ad Ilerdã gerebantur, bellum parabat. Ratio autem & ſumma gerendi hæc erat, vt duas legiones, quas ſecum haberet, Gades conferret, Gadibus enim ſex cohortes præſidij cauſa reliquerat, omnemq; pecuniã atq; theſaurum, & ornamenta ex templo Herculis rapuerat, & in Gades contulerat. Cui prouinciæ Gallonium equitem Romanum familiarem Domicij præfecerat, cognouerat enim prouinciam omnem rebus Cæſaris fauere. Vnde ſperabat frumento in inſulam tranſportato nauibuſq; faciliter bellum duci. Itaq; Cæſar duas legiones præmittit in vlteriorẽ Hiſpaniam cum. Q. Caſſio Tribuno, & ſexcentis equitibus, qui magnis itineribus progreditur, edictumq; pręmittit ad certum diem, quo omnes Magiſtratus Principeſq; omnium ciuitatum præſto ſint Cordubæ, quo edicto per totam prouinciam promulgato nulla fuit ciuitas, quæ non ad id tempus partem Senatus mitteret Cordubam. Corduba vero per ſe nunciato edicto Cæſaris portas claudit, Varroniq; cuſtodias ac vigilias in turribus muroq; diſpoſuit: & cohortes duas, quæ Colonicæ appellabantur, & cum Varrone venerant, tuendæ vrbis cauſa penes ſe retinuit. Hiſdem interea diebus Carmonenſes, quę eſt longe firmiſſima totius prouinciæ ciuitas, deductis in arcem oppidi cohortibus a Varone pro pręſidio, per ſe eiecerũt cohortes, portaſq; pręcluſerũt, hęc magis properare compulerunt Varronẽ, vt cum legionibus Gades veniret, ne itinere, aut traiectu intercluderetur, tanta ac tam ſecunda in Cæſarem voluntas prouinciæ reperiebattir. Progreſſoq; ei paulo longius literę a Gadibus redduntur, continentes quod ſimul cũ eſſet cognitum de edicto Cæſaris & eius Cordubam aduentu, concordaſſe Gaditanos Principes cum Tribunis cohortum, quę eſſent in præſidio, vt Gallonium ex oppido expellerent, vrbemq; ac inſulam Cęſari ſeruarent. Hocq; inito conſilio denunciauiſſe Gallonio, vt ſua ſponte, dum ſine periculo liceret, a Gadibus excederet, & ſi id non feciſſet, conſilium eſſe executuros, hoc timore adductum Gallonium Gadibus exceſſiſſe. His cognitis altera ex duabus legionibus, quę Vernacula appellabatur, quę cum Varrone fuerat, ex caſtris Varronis adſtante & inſpiciente ipſo ſigna ſuſtulit, ſeſeq; Hiſpalim recepit, atq; in foro & porticibus ſine maleficio conſedit: quod factũ adeo conuentus ciuium Romanorum, qui ibi aderant, probauerunt, vt eos quiſq; ad propriam domum hoſpitio cupidiſſime reciperet. Quibus rebus perterritus Varro, certior a ſuis factus pręcluſas eſſe portas, tum vero omnium intercluſus itinere ad Cęſarem mittit, paratum ſe eſſe legionem, cui iuſſerit, tradere. Cęſar vero ad eum Sextum Cęſarem mittit, atque huic illam tradi iubet, tradita vero legione Varro Cordubam ad Cęſarem venit, relatis ad eum publicis cum fide rationibus, quod penes eum fuit pecunię tradidit, & quod habebat vbiq; frumenti ac nauium oſtendit. Cęſar contione habita Cordubę omnibus generatim gratias agit ciuibus, Romanis, quod oppidum in ſui poteſtate ſtuduiſſent habere: Hiſpanis quod præſidia expuliſſent: Gaditanis, quod conatus hoſtiũ infregiſſent, ſeſeq; in libertatem vendicauiſſent: Tribunis militum, Centurionibuſq;, qui eo præſidij cauſa venerant, quod eorum conſilia ſua virtute confirmauiſſent. Pecunias, quæ erant in publicum ciuium Romanorum, Varroni remittit, ac bona reſtituit ns, qui in eius fauorem liberius ſunt locuti, & pœnam tuliſſe cognouerat: tributis quibuſdam publicis priuatiſq; præmijs reliquos in poſterum bona ſpe complet. Bi-

duocꝫ Cordubæ commoratus Gades proficiſcitur, pecunias, ac monumenta, quę ex phano Herculis ablata fuerant, & in priuatã domum Gallonij collata, referri in templum iubet: prouinciæ. Q. Caſſium præfecit, illicꝫ quatuor legiones aſſignauit, ipſe vero ijs nauibus, quas. M. Varro, quaſcꝫ Gaditani iuſſu Varronis fecerãt, Tarraconam paucis dieb⁹ peruenit. Vbi totius fere prouinciæ citerioris Hiſpanię legiones Cęſaris aduentum expectabant, vt redderent rationem de pecunijs ad ſuffragia belli priuatim ac publice exactis, ibicꝫ paucos commoratus dies ab ea diſcedens terreſtri itinere Narbonam, atcꝫ inde Maſſiliam peruenit.

Cæſar obtenta omni Hiſpania, & Maſſilia Pompeium inſequitur.

CAEſar itacꝫ, vt diximus, a Tarracona Narbonam terreſtri itinere peruenit, & a Naborna Maſſiliam, quam olim in tranſitu in Hiſpaniam obſidione cinxerat relictis ibi Legatis, quam ſuo aduentu cepit, & dirupit quibuſdam interiectis diſcriminibus. Deinde claſſe & nauibus paratis Pompeium inſequi ſtudet, miſſocꝫ ad occupandum Hadriaticum ſinum, ipſe cum copijs traiecit in Epirum, quẽ perantea Pompeius occupauerat, prouinciam ſibi ad bella gerenda aptiſſimam. Receperat ſe igitur Pompeius in Dyrrachium vrbem Epiri, ad hanc igitur contendit Cæſar, Pompeiumque ibi obſedit', qua obſidione firmata, Cęſar diuerſis tractaubus de pace agere cœpit, & vbi hoc a Pompeio obtinere non potuit, pugnæ opportunitatem exhibet, quam Pompeius recuſauit. Vbi vero necꝫ hoc eum iuuare videt, cogitauit Pompeij caſtra vallo circundare, & paucioribus plures conſtringere. Foſſa itacꝫ circundare incipit & vallo Pompeij caſtra, turreſcꝫ ac propugnacula inſtruit, vt intercideren tur eruptiones in caſtra Cæſaris. Cupiebat enim Cęſar, vt quicuncꝫ belli futurus eſſet exitus, ſtatim eſſet: omnia tamen fruſtra erant. Nam & Dyrrachium inexpugnabile erat, & Pompeius immutabilis, vt qui contrario Cæſaris conſilio niteretur, ſperans dilatione victoriam propter inopiam rei frumentariæ, quæ valde Cæſarem premebat, necꝫ diutius tollerari poſſe videbatur: inſuper, & quod ſimillimum veri erat, vt virtus animoſiſſimi Imperatoris tędio atcꝫ expectatione ſeneſceret, impetuſcꝫ lenteſceret, ac ardor tepeſceret: hac ſpe pugnam recuſabat, necꝫ rationis partes fortunæ committere volebat. Sic quum Pompeio cunctatio, Cæſari celeritas grata eſſet, ſtatuit Cæſar, quum non poſſet prælio, vincere obſidione, propterea, vt dictum eſt, Dyrrachium & caſtra Pompeij ſexdecim millium paſſuum foſſa circunduxit ac vallo: impoſitiſcꝫ caſtellis ac turribus cum paucioribus obſedit plures, ſi modo obſideri dici poſſunt, quib⁹ maria patent. Idcirco crebræ fiebãt eruptiones, & ſæpe erumpentibus funeſtę ſuccedebant, pugnabaturcꝫ etiã ſæpius diuerſo Marte. Quoniam quum ſemel Cæſar profecturus publium Syllam caſtris præfeciſſet, & ille audiſſet cohortem vnam ab hoſtibus vrgeri, duarum legionum auxilium tulit laborantibus, quarũ occurſu verſi ſunt in fugã Pompeiani, & ſi inſequi præſugos victoribus licuiſſet, creditum fuit die illo confici bellum potuiſſe. Sed Sylla ſuorum impetum continuit, cecinit receptuicꝫ, cuius conſiliũ a ſcriptoribus excuſatur, quoniam aliud eſt Legati, & aliud Imperatoris officium. Imperator rei totius exitum expectat, & conſilio metitur: at Legatus ſolum Imperatoris ſui iuſſum aſpicit, & mandati finibus ſe continet, Syllæ enim caſtrorum a Cęſare cuſtodia commiſſa fuerat, contentus fuit cuſtodiſſe, & ſuos periculo liberaſſe. Multæ pręterea eruptiones hincinde fiebant, & in

Dirrachium, & a Dirrachio in caſtra Cæſaris, adeo, vt vno die ſex in locis pugnaret. Quibus in prælijs de Cæſarianis viginti dũtaxat, Pompeianorum vero duo millia periere, inter quos multi erant Centuriones, & inſignes viri: in quibus congreſſibus inſignis virtus laudatur Vulcaſij Tullij, qui cum tribus cohortibus Pompeianã legionem pertulit, repulitq́ꝫ: necnon & quorundam Germanorũ, qui e munitionibus erumpentes multis hoſtium cęſis ſoſpites rediere. In caſtello autẽ quodã, quod Pompeius inuaſerat, tantus fuit ſagittarum imber, vt ſine vulnere defenſorum nullus euaderet, quin & Centuriones quatuor oculis capti ſunt: & quum ſero diurni laboris & periculi ſummam repreſentare decreuiſſet, triginta ſagittarum millia numerarunt. Inter cuncta Sceuæ cæſi Centurionis admirabilis virtus fuit, cuius ſcutum relatum Cæſari cum centum viginti foraminibus eſt inuentum, de quo quidem varia fama eſt.

Quidam enim tradunt, Cęſarem viri & de ſe & de re publica, vt aiũt, meriti eximia virtute permotum, qua caſtellum prope ſua ſeruatum eſſet, pecuniarijs cum donis ingentibus & magnis honoribus cumulaſſe: & inter cætera ab octauis ordinibus ad Primipilum prouexiſſe, cohortem vero totam duplici ſtipendio, & donis militaribus proſecutum. Apud alios Sceua idem Duce abſente cedentibuſq́ꝫ ſuis clipeo centum viginti telorum ictibus trãsfixo, miriſq́ꝫ ac incredibilibus rebus geſtis occubuit. Sic igitur rebus ſe habentibus, Cæſar neq́ꝫ proſperitate tumidior, neq́ꝫ aduerſitate contractior cotidie in aciem ducebat exercitum, & pugnæ copiam faciebat. Quotidie interim congreſſus fiebat in prælia, & vtrinq́ꝫ cędes, atq́ꝫ inſignium virorum caſus miſerabiles, paciſq́ꝫ conſilijs male repudiatis locus iræ atq́ꝫ odio datus erat. Fuit dies vnus Cæſari ſatis aduerſus, quo eruptio ab hoſtibus violentiſſima facta eſt. Fuitq́ꝫ eo die Aquiliferi illius virtus inſignis, ac ſpectata dies, qui quum letali vulnere transfixus morti proximum ſe ſentiret, verſus ad Comites, porrigenſq́ꝫ aquilam, quã iam ægre ſuſtinebat, hanc, ait, o commilitones mei viuens multis annis & multa cura ſeruaui, & nunc moriens eandem Cæſari pari fide reſtituo: vos autem per communis Imperatoris amorem oro, atq́ꝫ obteſtor, cauete dedecus Cæſaris caſtris inſolitũ, ne forte hoſtium in manus veniat tanti Ducis ſignum, per manus veſtras ſalua ad Cæſarem reuertatur. Hęc dicens corruit, centumq́ꝫ alij primæ ſuę cohortis cum Principe ceciderunt, multaq́ꝫ diuerſis in locis cęde edita vicit Pompeius illa acie, & Imperator eſt appellatus. Quumq́ꝫ cedentes fugienteſq́ꝫ non ſequeretur, negauit Cęſar aut vincere, aut victoria vti ſcire. Cęſi ſunt autem eo die de Cæſarianis, vt refert Oroſius, militũ quatuor millia, Centuriones viginti duo, plurimiq́ꝫ equites Romani. Labienus vero in ſuũ olim Ducem inexpiabili odio accẽſus a Pompeio captiuos ſibi dono dari petijt, quod quum impetraſſet, productos omnes in medium, & contumelioſiſſimis verbis increpitos in conſpectu omnium interfecit. Hoc enim euentu Pompeianis tantum ſpei accreuerat, vt non de bello amplius, ſed de victoria cogitarent, & multa varia decernerent, & quaſi nil iam incidere poſſet aduerſi, famam victorię per terrarum orbem nuncijs ac litteris diuulgarunt. Cæſar concione aduocata milites conſolatus eſt, hortatus ne deficerent animis, debere enim eos vnum, & idipſum non nimis graue prælium ac infauſtum, multis fœlicibus compenſare, & fortunæ gratiã habere, quod Romam, quod Italiam, quod Hiſpaniam vtranq́ꝫ ſine ſanguine quaſi diuinitus recepiſſent, non poſſe præſertim in bello proſpera omnia prouenire, verum triſtia lætis tẽperanda eſſe, aduerſamq́ꝫ fortunã virtutis ope leniendam, & hęc quidẽ ad exercitum. Quoſdã vero ſigniferos, quorum culpa clades accepta fuerat, notatos infamia-

à gradu militiæ ſuæ amouit, exercitum reliquum tantus pudor & tantus dolor in-
uaſerat, tantumq; deſiderium abolendæ ignominiæ, vt non expectato ſuperioris im-
perio vltro quiſq; pro ſupplicio grauiſſimo ſibi labores aſſumeret, omniumq; anim
arderent incredibili quadam cupiditate pugnandi, viam illam expugnandæ infamiæ
vnicam exiſtimantes. Quin & Legati, & qui ad conſiliũ vocabantur oratione Im-
peratoris & pudore tacti perſiſtendum pugnandumq; cenſerent, & acceptam præ-
lio hoſtibus refundendã cladẽ. Solus Cæſar erat in contraria ſentẽtia, nam neq; victis
tam cito in aciem reuerſuris ſatis fidebat, & reparandis animis ſpacio opus eſſe, neq;
præterea tam hoſtem, quam frumenti inopiam eſſe metuendam eo loco manentibus
iudicabat, Ilico igitur ſauciorum & ęgrotantium cura ſuſcepta, noctuq; impedimen-
tis præmiſſis Apolloniam profectus eſt, qua meſtri obſidione derelicta & hinc in
Theſſaliam fatis impellentibus commigrauit.

Prælium Cæſaris, & Pompeij in Theſſalia.

QVanquam hæc Cæſaris geſta nullatenus ad Hiſpaniã illiuſq; geſta
pertineant, quia tamen geſta Cæſaris in Hiſpania plurima & ma-
gna ſunt, viſum eſt, & alia alibi facta innectere duplici cõſideratiõe:
prima, quoniã eius facta adeo magna ſunt, & a viris illuſtribus com
mendata, vt debite debeãt interſeri, ne ab Hiſpanis ignorentur: ſecun
da quia res Cæſaris in Hiſpania geſtæ magnæ ſunt, & plurimę qua
druplici tranſitu, vt illorum facta & geſta continuentur ad ea, quę apud exteras natio
nes & prouincias ab eo geſta ſunt, quoq; ordine geſta ſint per neceſſarium eſt intelli
gere. Hunc tamen in eis explicandis obſeruauimus modum, vt res extra Hiſpaniã ge
ſtas breui relatione perſtringam, cęteræ vero, quę ad Hiſpaniam pertinẽt copioſa re-
latione deſcribentur. Intellecto itaq; a Pompeio diſceſſu Cæſaris concione facta
ſuis pro rebus bene geſtis grtias agit eos vero, qui cum Metello Scipione ſocero Pom
peij paucis ante diebus venerant, hortatur non tam ad bellum, quã ad præmia belli,
ipſi autem ſocero & claſſicum & prętoriũ tribuit, quæ fuerant Imperatoris inſignia,
omniſq; & honoris & imperij eum participem fecit. Duobus enim tantis exercitibus
in eadem caſtra coniunctis nemo erat, qui de victoria dubitaret, vſq; adeo, vt iam o-
mnes de præmijs & honoribus, & qd' ſtultius eſt, de Cęſaris cõtumelia plurimũin-
ter ſe agerent. Pompeius quidẽ ſolitis artibus bellũ trahere cunctãdo erat intentus, vt
cœperat, Principes vero ipſius ambitionem in prorogando bello arguebant, tot voci
bus conſilijſq; ſuperatus vnus omnibus cęſit inuitus, decreuitq; pugnare, adhuc ta-
men rem trahebat. Cæſar vero dilationem oderat, neq; ſperabat Pompeium poſſe
vllo ingenio ad pugnandum induci, hac difficultate perplexus vtilimum belli genus
elegit, vt motis caſtris in perpetuo motu eſſet, neq; vnquã amplius, quam vnũ diem,
vno ageret in loco, hoc ſibi conſilium vna ratio ſuggerebat, nouerat enim exercitum
ſuum fortem, duratumq; laboribus: Pompeianum vero molliorem, verſatum in vr-
bibus, & diſcurſibus inſuetum, itaq; circunducẽdo illum poſſe fatigari. Cræterea mu
tatione locorum, quod frumenta iam in agris eſſent, victurum vberius exercitum con
fidebat, illa autem ſpe potiſſimum mouebatur, ſi forſitan ſe vagante hoſtis etiam mo-
ueretur, & ſic intereundum caſus aliquis atq; occurſus exoptatæ pugnæ tribueret
facultatem. Ex his enim omnibus hoc vltimum euenit, vt ſine ampliore diſcurſu pu-
gnę daretur occaſio. Vnde quum ab Apollonia Cęſar caſtra metatus eſſet in Theſ-

ſaliam regionem vicinam, & vt decreuerat ſignum dediſſet itineris,& iam tẽtoria vellerentur, ecce iam mota Pompeij caſtra proſpiciũt. Qui, vt diximus,victus omnium vocibus ſuo abiecto aliena conſilia ſequebatur, & aſſumpta, vt fit, multorum hortationibus fiducia paulo ante hunc diem in concilio dixerat euenturum, vt ante congreſſum exercitus Cæſaris vinceretur, quibuſdam mirantibus, non ſe neſcium incredibilem rem videri prima facie, de hinc latius ingreſſus expoſuit: quum equitatu abundarent, circunueniri omnes Cæſaris copias,eſſet perfacile. Quod quum pluribus verbis explicauiſſet, Labienus incœpit Pompeij ſententiam atq; potentiam laudibus ad cælum ferens, & Cæſaris imbecillicatem oratione deprimens inſolenti. Quibus dictis,ne quid deeſſet inſaniæ,iurauit ſe,niſi victorem,nunquam e prælio reuerſurum, cæteroſq; ad id iuſiurandum verbis incitauit, nec minus exemplo Pompeius dictum laudans iurauit ſimiliter, & ſic omnes pariter iurauerunt,vt neceſſe fuerit,multos ibi fieri periuros. Ingẽti gaudio, tanquã fœliciter rebus geſtis. nec minori ſpe a cõſilio diſceſſerũt,iuramentũ tanti Imperatoris de tam magna re velut arrã victorię tenentes,digreſſi autem e cõcilio,non ita multo poſt, vt diximus,in aciem ſunt progreſſi.

Quos vbi Cęſar,quum ipſe etiã caſtra mouiſſet, aduertit in eum locũ deſcẽdiſſe, vbi ęquo Marte certari poterat, ſubſtitit, & conuerſus ad ſuos ait: non eſt modo amplius de itinere ſed de pręlio laborandũ, adeſt ecce nobis occaſio.quã ſemper optauimus, pugnãdi,& finẽ laboribus imponẽdi. Hæc dicens,inſtruere acies cœpit omni militari arte,cuius peritiſſimus erat, ſuoſq; interim admonere, ne ſe a multitudine hoſtiũ circunueniri ſinerent, omnibus iubens ne ſine iuſſu eius inciperẽt, ſe in tẽpore quid agẽdum ſit ſigno indicaturũ. Circunuenire inde acies, & animos verbis accendere, virtutẽq; inſitam excitare cõmemoratione ſuę erga illos ſemper optimę ac beneficę voluntatis. Inter alia non omiſit ſe modis omnibus pacem queſiuiſſe,& humilius forte etiã quam deceret:nominauit etiã per quos de pace Pompeium & Scipionem interpellaſſet, atq; hęc omnia non metu aliquo ſed pietate, vt ciuili ſanguini parcerẽt, ne res publica paucorum furoribus in magnas calamitates incideret. Ex aduerſo autem quam ſuperbe ac impie petitiones ſuas neglexerunt, telorũq; miſſione repulerunt, magnam nobilibus animis indignandi materiam præbuiſſet. Hiſq; explicitis obſecrantibuſq; militibus pugnę ſignum dedit. Erat in exercitu Chraſtinus quidam.qui priori tempore ſub Cæſare honeſto gradu militauerat, tunc vero non militiæ ſacramento,quo ſolutus erat, ſed iure quodam amicitiæ euocatus aderat, vir bellica virtute memorabilis. Hic Cæſaris concione intellecta, & ſigno prælij audito alacri vultu & voce ſequimini, inquit, me manipulares olim mei, Imperatori noſtro, quam debetis operam, exhibite, vltimum hoc prælium eſt, quo peracto ille ſuam dignitatem, nos noſtram recuperabimus libertatẽ. Dehinc verſus in Cæſarem, faciam, inquit, hodie Imperator vnde vel viuo vel mortuo mihi gratias agas. Hęc dicens, primus in hoſtes impetũ fecit, eumq; delecti milites circiter centũ viginti voluntarie proſecuti ſunt. Concurſumq; eſt in campis Theſſaliæ, quos Philippicos vocãt, ad Pharſalum oppidum: illum ſibi locum Romę inuidens fortuna delegerat. De numero vero copiarum longe autores diſſentiunt, Annei quidem Flori, qui hanc rem breuiſſima oratione perſtrinxit, verba ſunt hæc: nullo vnquam loco tãtum virium Romani populi fortuna vidit, trecenta & amplius millia bellatorum hinc atq; illine præter auxilia Regum & Senatus.

Eutropius vero deſcribit in eo bello fuiſſe cum Pompeio peditum quadringenta millia, milites vero mille & centum, ſexcentos videlicet in ſiniſtro cornu, in dextero vero quin-

vero quingentos. Cæſar vero habuit peditum non plene trecenta millia, equites vero mille. Huic autem concordat Oroſius. Cæſar vero in Commentarijs numerum copiarum non exprimit, ſed aſſerit eodem bello interfuiſſe mille viginti duas cohortes, ex qua expreſſione de ſupradicto numero facilius poteſt haberi credulitas. Petrarcha vero in libro de viris illuſtribus tranſit cum aſſertione Annei Flori. Hic exitus pugnę ad Pharſalum fuit.

De morte Pompeij, & bello Alexandrino, & Africano a Cęſare geſto.

POmpeius igitur viſo aduerſo belli euētu fugiens in Lariſam vrbem ad Egeum mare in oſtio Pœneis amnis onerariam nauē nactus in Aſiam tranſijt, inde in Ciprū, poſt in Aegiptum venit. Ibiq; mox, vt litus attigit, iuſſu Ptolemęi Regis Aegyptiorū in gratiā Cęſaris victoris occiſus eſt. Pompeij filij fugerunt. Cętera Pompeiana claſſis direpta eſt omnibus, q in ea erāt crudeliſſime trucidatis, ibiq;, & Pōpeius Bithynicus occiſus eſt. Lentulus vero vir conſularis etiā apud Peluſium interfectus eſt. Cęſar compoſitis apud Theſſaliā rebus Alexandriā venit: prolatoq; ad ſe per Ptolemęū ac viſo Pompeij capite anuloq; fleuit. Cumq; Ptolemęus in Regiā ſe domum recepiſſet, hortabatur a tutoribus, vt pecuniā omnem acciperet, ac tēpla ſpoliaret ſuis ornamentis, & regios theſauros vacuos eſſe oſtenderet, & in odium Cęſaris populum excitaret. Prętera Achillas Dux Regius imbutus ſemel Pompeij ſanguine, & Cęſaris meditabatur, nā iuſſus exercitū dimittere, pręerat enim viginti millibus armatorū, non modo ſpreuit imperiū, verum etiā aciem direxit: in ipſo prælio regia claſſis, quę ad terram adducta fuerat, iubetur incendi ea flamma, pars quoq; biblyothecæ Philadelphi proximis ædibus conſtructa exarſit. Cæſar poſtea inſulā, vbi pharos eſt, cepit. Achillas deinde cū Gauinianis militibus venit, ingens vbi pugna commiſſa eſt, magnā quidem ibi Cæſarianorum militum multitudo cecidit, omnes etiam interfectores Pompeij interfecti ſunt. Cæſar vi inſiſtentiū hoſtium preſſus ſcapham aſcendit, qua mox ſubſequentium pondere grauata ac merſa per ducentos paſſus ad nauem vna manu eleuata, qua chartas tenebat, natando peruenit. Mox nauali certamine inito magna facilitate claſſem Regiam depreſſit, & Alexandriam cepit, petentibuſq; Alexandrinis Regem ſuum reddidit, monitum, vt magis amicitiam Romanam, quam arma experiri ſtuderet, qui tamen ilico, vbi liber fuit, bellū intulit, ſed continuo cum toto exercitu ſuo & ipſe deletus eſt. Nam viginti millia hominum in eo bello cæſa referuntur, duodecimq; millia cum ſeptuaginta longis nauibus dedita, & quingenti ac duo ex victoribus cecidiſſe dicuntur. Rex vero ipſe adoleſcens ſcapha exceptus vt fugeret, multis inſilientibus merſus ac necatus eſt, corpuſq; eius ad litus euolutū indicio loricæ aureæ cognitū fuit. Quo peracto Cęſar Alexandrinos omnes deſperatione ad deditionē compulit, regnumq; Aegypti Cleopatræ Regis ſorori ob in eam illecebrarum amorem conceptū dedit, inde Syriam peruagatus pharnacem in Ponto vicit. Poſtea vero quam Romam venit, in Aphricam tranſiuit, & apud Tarſum cum Iuba & Scipione pugnauit, maximamque ibi hominum multitudinem interfecit, caſtraque vtriuſque dirupit, ac ſexaginta elephantos cepit. Cato ſeſe apud Vticam occidit: Iuba Rex percuſſori iugulum dato precio præbuit: Petreius eodem ſe gladio perfodit: Scipio in naui, qua ad Hiſpaniam fugere contendens

vento coactus in Africam redierat, ſemetipſum iugulauit, in eadem naui etiam Titus Torquatus occiſus eſt. Inde quatuor triumphis vrbem ingreſſus, diſpoſito recuperatoq́ꝫ reipublicę ſtatu continuo in Hiſpanias contra Pompeianos Pompeij filios profectus eſt.

Cęſar iterum in Hiſpania venit ad proſequendum Pompeij filios.

IAm igitũ quarto Cęſar intrat Hiſpanias perſecuturus vltimo Pompeij filios. Hęc enim, quę ad Hiſpaniam non pertinerent, curſim perſtringimus, vt, Hiſpaniæ geſta quo ordine conſtarent, facile quiſq́ꝫ intelligeret. Nunc vero paululũ digreſſi ad noſtrũ Hiſpanię propoſitũ reuertamur. Decimo igitur ſeptimo die poſtq́ꝫ ab vrbe egreſſus fuerat, vt ait Oroſius, Saguntũ Hiſpanię, nunc Muriuetus, peruenit, & inde ſeptimo die terreſtri itinere videlicet. xxiiij. die, poſt quã ab vrbe diſceſſit, vt refert Petrarca libro de viris illuſtribus, Cordubã vrbem vlterioris Hiſpanię attigit. Duo enim ſuperfuerant filij Pompeij Gneus & Sextus., Sextus perantea in Hiſpaniam ſe receperat poſt patris mortẽ, Gneus vero, quum Cęſar bellum Africanum ageret, pulſus ab oppido Sturro in littoribus Africanis per Baleares inſulas in Hiſpaniam peruenit. Sextus Cordubam cum pręſidio tenebat, Gneus vero circuibat prouinciam, & quarundam ciuitatum amicitiam petebat a patre receptis beneficijs, quarundam vero amicorum beneuolentia, aliarum precibus, cæteras vero etiam bello & armis tentabat. Interea Gneus nullum oppidum inter Hiſpalum Cremonamq́ꝫ quondam opulentiſſimam vrbem oppugnare ſtatuit. Oppidani quidem Hullæ portas Gneo Pompeio clauſerunt, intellecto enim Cæſaris aduentu duos ab oppido nuncios per media hoſtium caſtra miſerunt, nunciantes Cæſari, niſi citiſſime occurreret, oppidum in manus Gnei Pompeij eſſe venturum. Cæſar, audiens vrbem Hullam tam bene de ipſo meritam, ſexdecim cohortes totidemq́ꝫ equites ad illorum auxilia nocte ſecundaq́ꝫ vigilia miſit, illiſq́ꝫ præfecit hominem eiuſdẽ patriæ doctum rei militaris & practicum L. Viminium Paciecum. Qui quum veniſſent ad Gnei Pompeij præſidia, quæ tempeſtate aduerſa ac vento affligerentur, adeo, vt vis proximos cõſpicere poſſent, maximam exinde opportunitatem aſſecuti ſunt. Nam quum videri non poſſent, per media hoſtium caſtra bini emittuntur equites, qui, ſimulantes eſſe de Pompeianis, ad oppidi portas venerũt, & ſigno dato tam ipſi quam equites & pedites ſunt recepti. Inde rebus diſpoſitis in Põpeianos obſeſſores eruperũt, plurimaq́ꝫ illis tanq́ꝫ inſcijs damna intulerunt. Cæſar igitur miſſo ad Hullam præſidio, vt Gneum Pompeium ab obſidione auerteret, Cordubam, quæ principalis tunc vrbs erat illius regionis, conceſſit.

Bellum ad Cordubam a Cæſare ſecundo geſtum.

CAESAR, vt diximus, vt Gneum Pompeium ab Hullæ obſidione deduceret, Cordubam venit: venerant enim ad eum perantea legati a Corduba promittentes vrbis deditionem. Sextus vero Pompeius frater Gnei in ea ſe continebat. Præmiſit igitur Cæſar nonnullos loricatos viros fortes cum parte equitatus, qui quum ante conſpectum vrbis ſe contuliſſent, ab oppidanis & ciuibus deprehen-

ſum eſt, Cæſarem proximum eſſe. Propterea erupit magna vrbis multitudo ad excitandum prælio loricatos. Ipſi autem loricati ab equis deſcendentes magnum ibi prælium commiſerunt, ſuperuenienteq; equitatu Cæſaris, qui latebat in inſidijs, maxima multitudo erumpentium ceſſit, & capti ſunt, ita quod pauci in vrbem redierunt.

Qua ex re timore Commotus Sextus Pompeius literas miſit ad fratrem Gneum, vt celeriter ſibi ſubſidio veniret, ne prius Cæſar Cordubam caperet, quam ipſe veniſſet. Itaq; Gneus Pompeius Hulla vrbe capta litteris fratris excitatus cum copijs Cordubam venit. Eſt autem Corduba ſita ad flumen Bætim Guadalchauir moderna lingua vocitatum, eſtq; poſita vrbs ad Occidentem ad Luſitaniæ partem. Ad eam itaq; partem Cæſar caſtra poſuerat, inde ad Bætim amnem pontem inſtituit, quo in Bæticam tranſiret, per eumq; traiecit exercitum. Vrbs vero pontē habebat, quo tranſitur in Bæticam. Pompeius igitur quum veniſſet, caſtra poſuit contra vrbem, & Cæſar Luſitaniam verſus, qui, vt commeatum ab vrbe prohiberet, pontem vrbis intercidere conatus eſt. Quod quum fuiſſet proſpectum a Pompeio, ad pontem concurſum eſt, ibiq; diuerſis prælijs pugnatum: quod vt expeditius fieret, Gneus Pompeius intra vrbem ſe recepit. Per hos igitur dies pedites duo a Cæſarianis capti ſunt, qui ſe ſeruos dicerent. Illis autem non licuit Cæſarē ſuam ſeruare conſuetudinem, antequam enim ad Cæſarem ducerentur, quod ex Cæſariano exercitu tranſfugiſſent, a militibus interfecti ſunt: & tabelliones capti, qui ad Pompeium Cordubam mittebantur, & præciſis ilico manibus ſunt remiſſi. Similiter ſpeculator Pompeianus captus, atque occiſus eſt. Creditur enim milites hoc feciſſe tanquam iratos bello, & cognito Imperatoris ſui more, qui in hos ſemper conſueuit eſſe clemens hoc remedij genus excogitaſſe, ne quis faciem eius videret, vt ſic nullus euaderet. Multis igitur, & magnis inſultibus vtrinq; decertatū eſt in ea obſidione. Quumq; die quodam ferro & flammis ſolito etiam grauius pugnaretur, ciues ira in furorem verſa in hoſpites, qui ſecuri ſecum iure veteris hoſpicij morabantur, inſpectante Cæſaris exercitu iugulatos e muris præcipitauere. Qua re audita ex gemitu morientium vnius, quidam, qui ad muri cuſtodiam ſtabat in cuniculo, ſcilicet ad murum perfodiendum, exclamauit: Tetrum ſcelus, & immane flagitium, nullaq; excuſandum barbarie commiſiſtis abſq; vlla cauſa, nihil enim mali merebantur, quia nihil mali fecerant, qui ad vos veſtraſq; aras, ac focos infauſta fiducia ſe contulerant: ius hoſpicij ſanctum gentibus ſoli vos ſpreuiſtis, atq; vtinā ſpreuiſſe ſufficeret, inhumano illud ſcelere violaſtis. Multa quoq; in hanc ſententiam dixit, quorum verecūdia repreſſi ciues ab hoſtium cædibus ſe continuerunt. Sic interdum vnius boni viri inter multos malos valuit oratio. Ea res relatu transfugæ in exercitu primum Cæſaris innotuit. Die proximo Tullius quidam cum Catone Luſitano quodam legatus ex oppido ad Cæſarem venit. Huius prima pars orationis fuit optare, vt ſuus potius fuiſſet, quam Pompeij miles, ſuamq; conſtantiā in Cæſaris potius fœlicitate, quam in Pompeij miſeria præſtitiſſet. Finis autem fuit, ſe a Pompeio deſertos, victos a Cæſare, ſeq; & vrbem dedere, atq; orare, vt clæmentiam, quam victis gentibus præbuiſſet, ſuis ciuibus non negaret. Multa præter hæc loquutus eſt, quæ, vt refert Petrarca libro de viris illuſtribus, librariorum culpa confuſa vix intelligi poſſunt. Vnum tamen hoc intelligit, quod multis vltro citroq; dictis tunc vrbis deditio non eſt facta. Sequenti tēpore duo Luſitani fratres, qui a Pompeio ad Cæſarē transfugerāt, nūciarunt

Gneum Pompeium contionem habuiſſe: quoniam vrbi ſubſidium ferre non poſſet, qui ex Pōpeianis eſſent, nocte ſe deducerent mare verſus vrbe relicta, quod vbi quidam reſpondiſſet expedire potius, vt ad dimicandum deſcenderent, quã fugę ſignum oſtenderent, eum Pompeus iuſſit occidi, ſecundũ Petrarcam. Quanquã Anneus Cirtius & Iulius Celſus, qui Commentaria Cæſaris de vltimo Hiſpano bello alter compoſuit, & alter emendauit, de hoc nullã faciant mentionẽ. Pugnatum eſt itaq; pro his nunciatis ad murũ acriter, donec turres lignee Cæſaris altera vi telorũ corruit, altera vero igne incenſa eſt. Sequenti vero die quędã materfamilias de muro ſe depoſuit, & transfugit ad Cæſarem. Hoc pręterea tẽpore tabellę de muro ſunt deiectę, in quibus inuentum eſt ſcriptũ: Lucius Mutius Cæſari. Si mihi vitam tribuis, quoniã a Gneo Pompeio ſum deſertus, qualem me illi præſtiti, tali virtute & cõſtantia me tibi præſtabo. Eodem tẽpore ijdem legati ex vrbe, qui ante exierant, Cæſarem adierunt: ſi ſibi vitam concederet, ſeſe in ſequenti luce vrbem eſſe daturos: quibus reſpondit, ſe Cæſarem eſſe, fidemq; præſtiturum. Ita ante diem vndecimã Calend. Martij Cæſar vrbem obtinuit, & Imperator eſt ſalutatus. Quod vbi Pompeius ex profugis ſciſſet, caſtra mouit, Veubimq; oppidum peruenit, quod quidam Vbedam, alij vero Baeſſam arbitrantur: illucq; cũ perueniſſet, conuocatis, quos in oppido fidos habuerat, ſeu arbitrabatur, imperauit diſcerni, qui ſibi, qui Cæſari fauerent. Quæ res quum ſibi relata eſſet, & diſtincti eſſent, quaſi foret ſcelus maximũ amaſſe Cæſarem, ſeptuaginta quatuor ictu ſecuris occidit, reliquos intra oppidum incluſit, ex quibus centum & viginti cluſis cuſtodijs ad Cæſarem transfugerunt. Multaq; per hos dies a Pompeio eiuſq; militibus crudeliter geſta ſunt. Per hos etiam dies multa bella & prælia geſta ſunt ad oppidum Theugam, Grimiumq;, ac alia oppida, quæ Pompeius, cum retinere non poſſet, incendit, & hodie non extant, de quibus late diſſerunt Anneus Cirtius & Iulius Celſus in explicatione Commentariorum de Cæſaris vltimo bello Hiſpano. Pompeius igitur cum amicis magnanimitatem ſuam & metum Cæſaris diſſimulabat. Inuentę autem ſunt literę eius, continentes Cęſarem non audere copias in campum educere, ſuis tyronibus deficientem, qui ſi copiam ęquis in locis aliquando faceret, ſe rem omni opinione celerius confecturum, idq; ſe expectare. Ibat interea Hiſpanias ambiẽdo, & vt ipſe dicebat, ciuitates ſuarum partium conſeruando. Itaq; Hiſpalum venit, contraq; vrbem in Olueto caſtra poſuit, indeq; alias atq; alias adijt, ad extremum Mundam venit, quam tutiſſimum belli locum delegerat, & quam fortuna vltimam priſcis cladibus conſeruarat, ibiq; Pompeius ſubſtitit.

De bello Cęſaris ad Mundãm geſto conſtra Gneum Pompeium.

PERVENIT ergo Pompeius ad Mundãm vrbem. Fuit autem Munda ciuitas, quæ a noſtris Coimbrium appellatur, in regno & regione, quæ nunc Portugallia dicitur, ab antiquis Gallatia. Ad eam itaq; vrbem Cæſar applicuit, caſtraq; caſtris Pompeij adiunxit. Erat autem locus vbi Pompeius caſtra poſuerat altus, difficilis, atq; præruptus, ne inuaderetur a Cæſarianis. In medio vero duorum caſtrorum planicies erat pro parte Pompeij paludoſa, voraginoſa, atq; difficilis, & per eam aditus habebatur ad caſtra Pompij. Interim Pompeius Fauſto ſcripſit, qui ſe intra vrbem continebat, cui ſignificabat Cæſarem non audere exercitum ad plana deducere, neq; in vallem deſcendere, eo quod exercitus ſuus pro magna parte

tyronum eſſet, quæ literæ miris modis animos oppidanorū attollebant. Dum ſic igitur Pompeius alios ſolaretur, & ingenti, quantū arbitror, ſolicitudine agitatus magna parte noctis inſtructis ſtaret aciebus, Cæſar, neſcio quonam iturus eſſet, caſtris egrediebatᷓ. Cui cū ſtatus hoſtium nūciatus eſſet, conſtitit, ordinauitq; aciē, & inde concurſum eſt magnis hinc & hinc clamoribus, ſed maioribus animis, ineffabilibus atq; immenſis odijs, pugnatūq; eſt acriter, atq; pertinaciter. Et quod pene pudendū dixeris humanæ fragilitatis indiciū, nuſquā Cæſari neq; cū hoſtibus neq; cū ciuibus aut tam anceps euētus, aut propius extremo periculo res fuit, vſq; adeo, vt, ſicut elegātiſſime ait Florus, plane viderēt neſcio quid deliberare fortuna. Tāq; hæc fortunę deliberatio diuturna fuit, vt, inter moras prælij neutrā in partem declinante victoria quum iam veterana illa militū manus tot probata victorijs, Cęſareis oculis inſuetū dedecus, ſenſim retrocederet, nec quominus palam fugeret, tam virtute quā pudore teneretur; dubitare quod nunquā ante illum diem fecerat, Cæſar cœperit, atq; diffidere, & ſolito mœſtior ante aciem ſtare. Ita tamen, vt nihil penitus de imperatoria ſolita virtute remitteret. Immo equo deſiliens, & furenti ſimillimus in aciem primam proditū euolauit, clamans, increpans, obſecrans, atq; exhortans, nec tantum voce ſed oculis, ſed manu, & pectore fugam ſiſtens, & fugere incipientes in prælium vi retorquens. Tanta deniq; trepidatio illius Ducis ſeu Imperatoris fuit, tamq; diu ambiguis pugnæ finis, vt cogitaſſe de extremis Cæſarem ſcriptorum plurimi tradiderint, & eo vultu fuiſſe, quaſi iamiam mortem conſcire cogitaret. Et quanquam apud eos, qui in prælio fuerunt, nulla penitus huius rei ſit mentio, dicunt tamen, & quidam etiam pro comperto aſſerunt, tam diu hanc rerum ambiguitatē duraſſe, donec quinque cohortes hoſtium a Labieno caſtris laborantibus auxilio directę, mediamq; per aciem properantes fuge ſpeciem portenderunt. O fortuna in omnibus potens, ſed in bellis potentiſſima, ſiquidem Cæſar ſiue illas fugere arbitratus, ſiue credulitatem ſimulans Ducum ſagaciſſimus, velut in profugas, impetum fecit, animoſq; & ſuis addidit, & hoſtibus depreſſit: & hoſtes fugere, & ſuos hoſtes inſequi compelleret: & dum Cæſarianos fugere ſuſpicarentur, fugerent ipſi. Ita Labienus Cęſaris deſertor & transfuga, & Actius Varus cum triginta millibus hominum ex Pompeianis ceciderunt eo prælio, ac mortui ſunt: cecidiſſentq; longe plures, niſi adeo habuiſſent propinquū refugium vrbis. Ex victoribus vero Cæſaris ceciderunt ad tria millia, pluresq; tam ex militibus quam ex peditibus ſauciati. Itaq; quum Cæſar muris vrbis obſidionem admouiſſet, ager flebilis & horrendus ex cadaueribus erat, per quem ad oppugnationem vrbis aſcenderetur, in quo telis atq; mucronibus tanquā calce compacti ſibi inuicem cohærebant, muriq; officiū exhibebant. Viſuntur autē adhuc eo in loco ſepulchra Labieni & Vari iuſſu Cæſaris facta, non reſpicientis ad iniurias ab eis, ſed præcipue a Labieno receptas. Gneus quidem Pompeius humero & læuo crure ſautio inter medias cædes prælio pulſus exceſſit. Hunc in lectica, quum nec equo nec vehiculo vel poſſet, per nemoroſas vias penetrantem, atq; fuga humili & occulta in ſpeluncis latitantem Ceſonius Cęſaris Legatus ad Laurona oppidū conſecutū occidit, & obtruncatū caput ad Cęſarē detulit talibus donis & muneribus minime gaudentē. Hic vero autores diſſentiūt, quoniā Anneus Florus, quē ſecutus eſt Petrarca in libro de viris illuſtribus, aſſerit Gneum Pompeiū Mundenſi prælio ſauciatū, Iulius vero Celſus, qui Cōmentaria Cęſaris emēdauit, videtur dicere, quod alio loco, & prȩlio fuerit ſauciatus. Vtcunq; fuerit, ſatis eſt eum poſt Mundæ prælium tali morte occubuiſſe,

Interea Munda a Cęſare expugnata captaq; eſt, & magna ſanguinis diluuione perfuſa. Sextus itaq; Pompeius frater intermedio tempore Cordubam vrbem occupauerat, intraq; eam ſe continebat. Quumq; confugiſſet ad eum Phalorius adoleſcens cum paucis, Sextoq; nunciaſſet belli exitum, quicquid pecuniæ, & bonorum habebat, diſtribuit militibus ac oppidanis, dixitq; ſe ad Cæſarem pro componenda pace proficiſci, ſicq; e Corduba fugiens, vt Petrarca poſt Anneum Florum refert, in Celtiberiam conceſſit. Poſt eoſdē dies expugnata eſt denuo Corduba, q̃ qualiter a Cęſare defecerit, non inuenit̃, magni in ea motus erāt, magnaq; diſſenſio, parte vna in Cęſarē, altera in contrariū inclināte. Quūq; eſſet ad arma cōcurſum, vicit pars, q̃ Cæſarem colebat, ſibiq; oppidū cedit, de parte vero Pōpeiana viginti duo millia cęcidere: magna ſiquidē in vrbe ciuilis ſtrages erat. His pactis Cęſar Hiſpalum venit, ibiq; Caniniū cū pręſidio reliquit. Phylo itaq;, qui in ea vrbe defenſor fuerat, Pompeianorum partium acerrimus vir per totā Luſitaniā notiſſimus, & ad cōparanda auxilia aptiſſimus in Luſitaniā proficiſcit̃, atq; quodā Cecilio Nigo nomine in auxiliū aduocato, qui magna Luſitanorū manum cōgregauerat, rurſus Hiſpalū de nocte per murū aggredit̃, vigiliaſq; iugulauit, Caninius partē vrbis cum pręſidio defendit. Inde Cæſar cum in Gades traieciſſet auditis, quę Hiſpali geſta eſſent, iterum Hiſpalū redijt Caninio & ſuis pręſtiturus auxilia. Interim Luſitani, qui intra vrbē erant, decreuerūt in caſtra Cęſaris eruptionē facere, ſed Cæſarianis acriter reſiſtentib' vltra progreſſi cogitarunt claſſem maritimā, quæ intra Bætim amnē erat, incendere, quod cū incepiſſent, a Cæſarianis repreſſi & intercepti pro maiori parte occiſi ſunt. Vrbeq; denuo recepta ad res Hiſpaniæ vltimo diſponēdas Cæſar concione aduocata ad Hiſpanos verba fecit: ſe videlicet, cum primū Hiſpaniā Quęſtor intraſſet, eam prouinciā ſcilicet vlteriorē Hiſpaniā inter omnes alias ſibi peculiarē elegiſſe: inde cum ſecūdo Prætor aduenıſſet, multa illis beneficia cōtuliſſe: inter quæ illud fuit, cum vectigal, quod Metellus illis impoſuerat, donari, & eis remitti a Senatu obtinuit. Deinde Cōſul factus, ipſi' prouincię curā atq; patrociniū aſſumpſit. multis legibus in Senatu introductis, multis publicis ac priuatis odijs cōceptis eos defendit, ac iuuit. Eorum omniū beneficiorum & commodorū eos fuiſſe, & eſſe immemores & ingratos & in ſe, & in populum Romanū, & hoc bello & præterito tēpore cognouiſſe: quodq; ipſi ſepius tractaſſent eū medio foro capere more barbarorū, eoſq; ſemper odiſſe pacē, atq; in eadē prouincia ſemper haberi maleficia pro beneficijs, eoſq; neq; in otio concordes neq; in bello virtute præditos vllo tēpore eſſe potuiſſe. Quoniā veniſſet ad eos vt priuatus ac fugatus Gneus adoleſcēs, ab eiſq; receptus eſſet, illiq; obtuliſſent faſces & imperiū, multiſq; occiſis ciuibus auxilia ei contra Romanū populū contuliſſent, prouinciāq; ſuo impulſu vaſtaſſent. In quo ignorabat, quo freti auxilio ſperarēt Romanū populū ſuperare, quoniā ſi ſperarent eo mortuo finē belli, meminiſſe debuiſſent Romanū populum immortalē, ac ſibi ſupereſſe decē legiones, quæ non modo Hiſpalēſes, & Hiſpaniā domare ſed cælū quoq; euertere ſufficientes forent: multaq; alia in hanc ſententiā protulit. Hiſq; peractis conſtruxit in regione vrbem ex ijs regionalibus, & alijs, qui eodem in loco conſidere voluerunt, qui cum eo militauerant, quam Emeritam a merito ipſorum militum appellauit. Hiſpalum vero Romanis tam militibus quam alijs impleuit, & ampliauit, & vt multi referunt Iuliam Romuleam appellauit, ex qua re vſq; in hunc diem remanet nomen, vt ab ipſo Iulio Cæſare Ciuilia moderno idiomate, id eſt, ciuitas Iulia nominetur. Et hic ciuilis belli finis eſt.

INCIPIT LIBER DECIMVS DE GESTIS IN HISPANIA AB

Auguſto Cæſare, & alijs Imperatoribus vſq; ad Theodoſium. Et quomodo Octauianus Auguſtus Cæſar ſumpſit imperium, & eſt cognominatus Auguſtus.

NONVS præcedens continet geſta in ciuili bello Cæſaris & Pompeij in Hiſpania, illiuſq; exordium, atq; finem: noſtri autē operis inſtitutio eſt proſequi geſta ſequētia temporibus Auguſti Cæſaris, aliorūq; Imperatorum vſq; ad tempora Theodoſij ſenioris, atq; Honorij, & Archadij filiorum eius, quorum temporibus Gothi ab Arcto venientes Hiſpaniam occupauerunt, quorum decurſum Iſidorus, aliique ſcriptores ſunt proſecuti, vbi nos operi noſtro finem propoſuimus facere: ad hiſtoriæ igitur ſeriem redeo. Quum Cęſar obtenta Hiſpania, vt ſuperiori libro late diximus, Romam rediſſet, dum rei publicę ſtatum contra exempla maiorum clemēter cœpiſſet inſtaurare, autoribus Bruto & Caſſio conſcioq; plurimo Senatu viginti tribus vulneribus cōfoſſus interijt, in qua coniuratione fuiſſe amplius quam ſexaginta conſcios ferunt. Poſt Cæſaris vero mortem anno ab vrbe condita ſeptingēteſimo decimo Octauianus, qui teſtamento Iulij Cæſaris auunculi ſui & hæreditatem & nomen aſſumpſerat, creatus eſt Imperator Panſa & Hircio Conſulibus. Erat quidem Octauianus adoleſcens natus annos ſeptendecim, qui cum duobus Conſulibus Panſa & Hircio miſſus eſt a Senatu ad perſequendū Marcum Antonium, qui pro Iulio Cæſare Africam tenebat, & multa nefaria committebat. Miſſi tres autem Duces contra Antonium cum apud Vticā vicerunt, acciditq; vt ambo Conſules Panſa & Hircius morerentur, omneſq; ſimul tres exercitus vni Imperatori Octauiano ceſſerunt. Antonius amiſſo exercitu & fugatus confugit ad Lepidum, qui Cæſaris Magiſter equitum fuerat, & ſecum copias militū grandes habebat in Sicilia, a quo benigne ſuſceptus eſt, & ſtatim Lepido operam dante Octauianus Cæſar cum Antonio pacem fecit. Et quaſi vindicaturus patris ſui mortē, a quo per teſtamentum fuerat adoptatus, Romam cum exercitu profectus extorſit, vt ſibi ad viceſimum annum Conſulatus daretur, atq; Senatum proſcripſit, & rem publicam cum Antonio & Lepido armis tenere cœpit. Qui poſteaquā viciſſet Caſſiū & Brutum interfectores Cæſaris patris, Sextumq; Pompeium in Sicilia, plurimaq; alia bella proſpere geſſiſſet, intellecto quod Antonius repudiata ſorore Octauiani Cleopatram Reginam Aegypti duxiſſet vxorem, aduerſus eum bellum mouit, quo deuicto ac ſuperato nauali pugna apud Actiū, qui locus in Epiro eſt, poſt eam pugnā Aegyptus Romano acceſſit imperio. Atq;, qui duodecim iam annis cum Antonio & Lepido imperaſſet ab eo anno, quo primum Conſul creatus eſt, vt placet Eutropio, Romam quum veniſſet, primū Auguſtus nominatus eſt: atq; Conſulatum, tunc enim rerum omnium ſummam, atq; abſolutam poteſtatem, quam Græci monarchiam vocant, adeptus eſt. Eoq; die hoc factum eſt, quo Magi ab Oriente veniētes Chriſtum Regem adorauerūt, videlicet octauo Idus Ianuarias, quem diem nos Chriſtiani Epi-

phaniam, ſiue apparitionē appellamus, vt placet Oroſio. Et tunc primus Auguſtus
Cæſar, quia Aegypto & Oriente perdomito, victo atq; mortuo Antonio quum
ceſſaſſent ciuilia bella, claudi iuſſit portas Iani, quæ iam ab vrbe condita tertio tan-
tum clauſę fuerant, vt refert Oroſius libro ſexto. Cōſiderās tamen poſtea Cantabros,
atq; Aſtures, nonullaſq; alias Hiſpaniæ vrbes, quæ Romano non parerent imperio,
iterū iuſſit aperiri portas Iani, translatiſq; victricibus armis in Hiſpaniam ipſam pro
uinciam pacare inſtituit.

De aduentu Auguſti Cæſaris in Hiſpaniam.

CAEſar igitur iam cognominatus Auguſtus conſiderans parum fuiſ
ſe bellum geſtum eſſe in Hiſpania per annos ducentos, ſi Cantabros,
atq; Aſtures, duas potētiſſimas Hiſpainæ gētes, & prouincias ſuis
legibus vti ſineret, aperuit ergo portas Iani, atq; in Hiſpaniam ipſe
cum exercitu ſuo profectus eſt: &, vt Iuſtini verbis vtamur in vlti-
mo libro, victricia arma Cæſar tranſtulit in Hiſpaniam. Et quo-
niam de portarum Iani apertione fecimus mentionem, eius rei rationem aperire libet.

Erat in vrbe Romana templum dicatum Iano, cui offerebantur victimæ bellorum
temporibus, cuius portæ tantummodo claudebantur, quū vrbs ceſſaret a bellis. Has
autem portas a condita vrbe bis tantum clauſas fuiſſe conſtat, primo quidē poſt Ro
mulum temporibus Numæ Pompilij, ſecūdo vero capta ſeu deleta *Carthagine*, iam
enim tertio tunc portæ clauſę ſunt Iano. Hic ergo Octauianus Cæſar iam cogno-
minatus Auguſtus videns parum ſibi eſſe Aſiam, Africamq; perdomuiſſe, ſi Can-
tabros, Vacceos, Aſtures, Ilitnrgos ferociſſimas Hiſpaniæ nationes, Romanoq; im
perio non parentes prætermiſiſſet, apertis iam portis redditiſq; ſacrificijs in Hiſpaniā
venit debellaturus dictas quatuor regiones, vt placet Iuſtino in ſuo Epitomate. Inter
has itaq; gentes potentiores duæ erant Cantabri, & Aſtures. Cantabrorum vero &
prior, & altior, & magis pertinax in rebellando animus fuit, qui non contenti liberta-
tem ſuam defendere, ſed finitimis etiam imperare tentabant, Vacceoſq; ac Ilitnrgos, &
alias eis vicinas nationes crebris incurſionibus fatigabant. Igitur ad Cantabros pri-
mum veniens, partito exercitu eos debellare cœpit. Habebat enim claſſem ab Ocea
no, quæ terga hoſtium grauiter præmebat, adeo, vt ad Cantabriæ mœnia bellice pu
gnatum ſit. Hinc Cantabri deficientes, nec vim Romanorum ferre valentes, fugam
in eminentiſſimum vicinum montem arripiunt, in quem potius Oceani maria, quam
Romanorum arma aſcenſura eſſe crediderant, inde Romani Aracillum oppidū ma-
gna vi repugnantem capiunt. Cantabri vero quum Medulli montis iuga occupaſ-
ſent, quæ faciliter expugnari non poterant, Octauianus Auguſtus ipſum montē foſ-
ſa, & vallo quindecim milliarium obſidione circundedit, aſſiſtente circum vndiq; Ro
mano exercitu. Quum vero obſeſſi extrema vitæ vidiſſent, dietimq; fere certarent,
certi de ſuo interitu, quidā, qui ferro cum hoſtibus agere non poterant, venenoſum-
pto, quod ex arboribus Taxeis exprimitur, quarum arborum in ipſo monte copia
magna eſt, mortem ſibi conſciuerunt: ſicq; illorum pars maxima obſeſſorum a capti-
uitate, quæ imminere videbatur, ſubtracta eſt. Durauitq; bellum hoc per annos qua-
tuor, vt placet Oroſio, & Lucio Floro, in hoc tamen autores diſſentiū, an per ſe Au-
guſtus Cæſar hoc bellum geſſerit, an per Legatos: pluribuſq; placuit Auguſtū per
ſe bellum geſſiſſe, Lucio vero Floro in fine ſui Epitomatis viſum eſt Auguſtum hoc

geſſiſſe bellum per Antiſtiũ Firmium, & Agrippam Legatos ibernante Auguſto Cæſare in Tarracanę maritimis. Deuictis itaq; Cantabris, Aſturibus, Vacceis, Illiturgib', alijſq; populis Hiſpanię inimicis Romani imperij Auguſtus Cæſar ampliata vrbe Cęſarauguſta', quam ex ſuo nomine appellauit Cęſarauguſtam, quæ etiam perantea Agrippa dicebatur, quũ Tarraconã receſſiſſet, & omnia bella humani generis ceſſaſſent pacatis omnibus, quum portas Iani iam ſecundo eo imperante claudi iuſſiſſet, illud decreuit Edictum, quod in Euangelio Lucæ legitur, & in nocte ſalutiferi partus recitatur. Exijt Edictum a Cæſare Auguſto, vt deſcriberetur vniuerſus orbis, qui ſub eo erat, & cætera.

Probatio quod hoc Edictum ab Euãgeliſta Luca nominatum decretum ſit Tarraconæ, & de differentijs annorum Edicti & Chriſti natiuitatis.

ET quia ſicut Chriſti natiuitas Orientem, ita & Occidentem quoq;, id eſt, ipſam Hiſpaniam illuſtrauit prophetarum vaticinijs ex tempore eius edicti effectum ſuum habentibus, ideoq; quibus probetur teſtimonijs, id Tarraconæ fuiſſe decretum, videamus. Primũ quidem teſtimonium eſt a maioribus noſtris traditum in Romanis annalibus, vbi in calce Edicti legitur: Datum Tarraconæ. Secundum teſtimonium eſt Pauli Oroſij præsbyteri Tarraconẽſis viri clariſſimi & in hiſtoria ſummi in eius Ormiſta libro ſexto, qui ſic ait. Poſt deuictos Cantabros, Vacceos, Aſtures & Iliturgos, quod bellum annis quatuor expeditum eſt: quum Auguſtus Cęſar Tarraconam conceſſiſſet, iterum ac ſecundo, id eſt, ab vrbe condita quarto Iani portas claudi iuſſiſſet, orbiſq; quieuiſſet a bellis: illa gloria Auguſto Cæſari Tarraconam allata eſt de Orientibus populis, quę quondam Alexandro Macedoni de Occidentalibus Babylonem eſt allata. Ex quo conſtat tunc Auguſtum habuiſſe vniuerſale dominium, completaſq; prophetias, quæ cecinerant Chriſtum pacis tempore eſſe naſciturum. Accedit etiam teſtimonium Titi Liuij in hiſtoria clariſſimi, vt refert Anneus Lucius Florus in fine tertij libri ſui Epitomatis. Poſtquã retuliſſet Cãtabricũ bellũ per annos quatuor geſtũ, conceſſionemq; Auguſti Cæſaris ad vrbem Tarraconam, hæc per Antiſtium Firmum & Agrippam Legatos ibernans in Tarraconis maritimis Cæſar accepit, ipſe præſens hos deduxit montibus, hos obſidibus aſtrinxit, hos ſub corona iure belli venundedit. Digna res lauro, digna curru Senatui viſa eſt, licet Cæſar tantus erat, vt poſſet triumphos contemnere. Aſtures per idem tempus ingenti agmine a montibus ſuis deſcenderant, & poſitis caſtris apud Aſturam flumen trifariam diuiſo agmine tria ſimul Romanorum caſtra aggredi parabant. Fuiſſet anceps & cruentum & vtinam mutua clade certamen, niſi iam fortes tanque ſubito conſilio venientes Dirigemi prodidiſſent, a quibus præmonitus Chariſius cum exercitu aduenicns oppreſſiſſet conſilia. Sic tamen non incruento certamine reliquias validiſſimi ac fuſi exercitus ciuitas Lautia excepit, vbi adeo pugnatũ eſt, vt quum in captam vrbem faces poſcerentur, ęgre Dux impetrauerit veniam, vt victoriæ Romanę beneficio potius extaret, quam in vindictam deſtrueretur. Et poſt ſubdit Florus. Hic finis Auguſto bellorum acertaminum fuit, idem rebellandi finis Hiſpaniæ, mox certa fides. Et poſtea quibuſdam adiectis ſubdit. Omnibus ad Occaſum & Meridiem pacatis gentibus, ad Septentrionem quoq; duntaxat intra Rhe[illegible]m atq; [illegible]um, item ad Orientẽ intra Cirum & Eufratem illi quoq; reliqui,

qui immunes imperij erant, ſentiebant tamen magnitudinem & victoriam gentiū populi Romani. Nam & Scythæ, & Sarmatæ miſere Legatos amicitiā petētes, Seres etiā habitentes ſub ipſo Sole, inclyti Gemmis & Margaritis, elephātes quoqꝫ inter munera trahentes nihil magis quam longinquitatem viæ imputabāt, quia in itinere quadriēnium exegerant, quos ipſe hominū color ab alio venire cælo fatebatur. Parthi quoqꝫ, quaſi victoriæ poeniteret eos, rapta claſſe Craſſiana ſigna vltro retulere. Sicqꝫ vbiqꝫ cuncta atqꝫ continua totius generis humani aut pax fuit, aut pactio. Tandem Cæſar Auguſtus ſeptingenteſimo ab vrbe cōdita anno Ianum geminum clauſit, bis ante ſe clauſum ſub Numa Rege, ac victa primum Carthagine. Et hæc de perpetua & æterna pace.

De æris vero Edicto ſubiungit idem Lucius Florus in fine. Hinc conuerſus ad pacem pronum, & in omnia mala luxuriamqꝫ fluens ſęculum grauibus ſeuериſqꝫ legibus multis coërcuit. Ob hęc tot facta ingētia Dictator perpetuus, & pater patrię appellatus eſt. Tractatū etiam eſt in Senatu, an quia condidiſſet imperium Romulus, inter Deos relatus eſſet: an ſanctius ac reuerentius viſum eſſet nomen Auguſti.

Probatur etiam quod hoc Edictum in Hiſpania & vrbe Tarracona ſit decretum, quoniam ab illo Edicto ac ęrea cōſtitutione Hiſpania omnis ſemper poſtea computauit annos vſqꝫ vltra milleſimum ac ducenteſimū annum, & maxime in eccleſiaſticis rebus, in quibus non a mūdi creatione, non ab Indictionibꝰ, non ab Olympiadibus, nec a Chriſti natiuitate, ſeu incarnatione, ſed ab ęre, illoqꝫ Auguſti Cæſaris Edicto, vt ſatis patet ex libro conciliorū, omnibuſqꝫ Hiſpanię concilijs ac cęteris veteribus eccleſiaſticis Hiſpanię codicibꝰ, hęc cōputatio ſolū ab Hiſpanis retēta eſt & obſeruata, vt meminit Guillielmus Durāti in vltimo libro Rationalis diuinorū officiorū. Cur autē differat hęc cōputatio ab anno incarnationis ſeu ſalutiferi partus annis viginti ſex, dicimus, quod quū ipſum Edictū decretū fuiſſet Tarracone, & pronunciatum per Auguſtum Cęſarē ſextodecimo ſui imperij anno, vel ſaltē decimo ſeptimo, videlicet poſt quā annis duodecim imperaſſet cum Antonio, & denuo victo Antonio Romam rediens poſt annum duodecimum, quum fuiſſet cōſalutatus Auguſtus, tranſtuliſſetqꝫ victricia arma in Hiſpaniam, quod bellum aduerſus prędictas quatuor gētes quū intra annos quatuor abſoluiſſet, rediēs Tarraconē ipſo ſextodecimo vel ſeptimo decimo imperij ſui anno, non fuit tamen executioni mandatū vſqꝫ ad quadrageſimum ſecundum ſui imperij annū. Quoniā quum putaret pacem omnibus ſæculis conſtitutā in emanatione decreti, quā ſecuta hominum ſalus & in terrā venire debuerat, iuxta Eſaię, Dauid, & cęterorum prophetarū vaticinia. Ob eam Edicti pronuntiationē nonnulli populi in Gallia & Germania rebellarunt, ſuſpenſoqꝫ Edicto miſſi ſunt ad illos domandos a Cæſare Tiberius & Druſus, qui poſtquam omnia pacaſſent, Romanoqꝫ imperio ſubegiſſent, anno quadrageſimo ſecundo ſui imperij, quo anno Chriſtus natus eſt, a præſide Syrię Cirino cæteroqꝫ orbe Edictum Tarraconæ decretum executioni mandatum eſt, cuius computationem Hiſpania omnis, non a generali executione per vniuerſum facta, ſed a die decreti facti retinuit. Qua ex cauſa differunt computationes Chriſti incarnationis & partus ſalutiferi ab ipſa ærea computatione ipſis viginti ſex annis, quibus æreæ cōputationis Edictum pręceſſit, & ſi qui plures addunt annos errant vehementer.

FINIS.